

**LATVIJAS REPUBLIKAS
SATVERSMES TIESAS
SPRIEDUMI**

— ◆ ◆ ◆ —

2022

Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedumi 2022. – Rīga:
Latvijas Republikas Satversmes tiesa, 2025. – 836 lpp.

Izdevējs

Latvijas Republikas Satversmes tiesa
Jura Alunāna ielā 1, Rīga, LV-1010
tālr. 67210274

© Latvijas Republikas
Satversmes tiesa, 2025

© Signe Terihova, rādītāji, 2025

ISBN 978-9934-627-08-8

Saturs

lpp.

Par izdevumu	9
Lieta Nr. 2022-01-01 "Par Kriminālprocesa likuma 627. panta ceturrtās un piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam"	13
Lieta Nr. 2022-02-01 "Par likuma "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību" 38. panta pirmās, otrās daļas un 42. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 91. pantam, kā arī 105. panta pirmajam un trešajam teikumam un likuma "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību" 42. panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam"	40
Lieta Nr. 2022-03-01 "Par Civilprocesa likuma 534., 534. ¹ , 535., 536. un 537. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam"	82
Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2022-03-01 "Par Civilprocesa likuma 534., 534. ¹ , 535., 536. un 537. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam"	102
Satversmes tiesas tiesneša Gunāra Kusiņa atsevišķās domas lietā Nr. 2022-03-01 "Par Civilprocesa likuma 534., 534. ¹ , 535., 536. un 537. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam"	104
Lieta Nr. 2022-05-01 "Par Civilprocesa likuma 43. panta ceturrtās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam"	107
Lieta Nr. 2022-06-03 "Par Ministru kabineta 2009. gada 10. marta noteikumu Nr. 221 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā" 53. ¹ punkta skaitļa un vārda "10 gadus" un Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumu Nr. 561 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, uzraudzību un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā" 68. punkta skaitļa un vārda "10 gadus" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam"	132
Lieta Nr. 2022-08-01 "Par Maksātspējas likuma 169. panta sestās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 107. pantam"	162

Lieta Nr. 2022-09-01 "Par Sodu reģistra likuma 23. panta 1. punkta, ciktāl tas attiecas uz ziņām par attaisnoto personu, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam"	198
Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2022-09-01 "Par Sodu reģistra likuma 23. panta 1. punkta, ciktāl tas attiecas uz ziņām par attaisnoto personu, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam"	223
Lieta Nr. 2022-13-05 "Par vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra 2021. gada 21. decembra rīkojuma Nr. 1-2/11040 "Par Ķekavas novada domes 2021. gada 8. septembra saistošo noteikumu Nr. 22/2021 "Par azartspēļu organizēšanu Ķekavas novadā" darbības apturēšanu" atbilstību Azartspēļu un izložu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktam un 42. panta desmitajai daļai, kā arī likuma "Par pašvaldībām" 49. panta pirmajai daļai"	225
Lieta Nr. 2022-16-05 "Par vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra 2021. gada 16. decembra rīkojuma Nr. 1-2/168 "Par Jūrmalas valstspilsētas pašvaldības domes 2021. gada 30. septembra saistošo noteikumu Nr. 38 "Grozījumi Jūrmalas pilsētas domes 2017. gada 12. janvāra saistošajos noteikumos Nr. 1 "Par transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalas pilsētas administratīvajā teritorijā"" darbības apturēšanu" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 115. pantam un likuma "Par nodokļiem un nodevām" 10. panta trešajai daļai un 12. panta pirmās daļas 6. punktam"	248
Satversmes tiesas tiesnešu Irēnas Kucinas un Artūra Kuča atsevišķās domas lietā Nr. 2022-16-05 "Par vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra 2021. gada 16. decembra rīkojuma Nr. 1-2/168 "Par Jūrmalas valstspilsētas pašvaldības domes 2021. gada 30. septembra saistošo noteikumu Nr. 38 "Grozījumi Jūrmalas pilsētas domes 2017. gada 12. janvāra saistošajos noteikumos Nr.1 "Par transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalas pilsētas administratīvajā teritorijā"" darbības apturēšanu" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 115. pantam un likuma "Par nodokļiem un nodevām" 10. panta trešajai daļai un 12. panta pirmās daļas 6. punktam"	275
Lieta Nr. 2022-17-01 "Par Ostu likuma 4. panta trešās daļas 1. un 3. punkta, 4. panta piektās un devītās daļas, 7. panta 1. ¹ daļas, pārejas noteikumu 16. punkta 1. un 2. apakšpunkta, 2022. gada 10. februāra likuma "Grozījumi Likumā par ostām" 11. panta otrās daļas, kā arī Ventspils brīvostas likuma 4. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam"	284
Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2022-17-01 "Par Ostu likuma 4. panta trešās daļas 1. un 3. punkta, 4. panta piektās un devītās daļas, 7. panta 1. ¹ daļas, pārejas noteikumu	

16. punkta 1. un 2. apakšpunkta, 2022. gada 10. februāra likuma "Grozījumi Likumā par ostām" 11. panta otrās daļas, kā arī Ventspils brīvostas likuma 4. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam"	315
Lieta Nr. 2022-20-01 "Par likuma "Par pagaidu papildu prasībām Saeimas deputātu un pašvaldības domju deputātu darbam" 2. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam un 101. panta pirmajai daļai"	317
Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2022-20-01 "Par likuma "Par pagaidu papildu prasībām Saeimas deputātu un pašvaldības domju deputātu darbam" 2. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam un 101. panta pirmajai daļai"	348
Satversmes tiesas tiesneses Jautrītes Briedes atsevišķās domas lietā Nr. 2022-20-01 "Par likuma "Par pagaidu papildu prasībām Saeimas deputātu un pašvaldības domju deputātu darbam" 2. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam un 101. panta pirmajai daļai"	353
Lieta Nr. 2022-22-01 "Par likuma "Par nodokļiem un nodevām" 32. ⁴ panta otrās daļas 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta otrajam teikumam"	358
Satversmes tiesas tiesneses Jautrītes Briedes atsevišķās domas lietā Nr. 2022-22-01 "Par likuma "Par nodokļiem un nodevām" 32. ⁴ panta otrās daļas 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta otrajam teikumam"	376
Lieta Nr. 2022-28-03 "Par Ministru kabineta 2021. gada 28. septembra noteikumu Nr. 662 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" 244. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam"	380
Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2022-28-03 "Par Ministru kabineta 2021. gada 28. septembra noteikumu Nr. 662 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" 244. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam"	409
Lieta Nr. 2022-31-03 "Par Ministru kabineta 2016. gada 5. jūlija noteikumu Nr. 445 "Pedagogu darba samaksas noteikumi" 1. pielikuma 4. tabulas 3. punkta un 3. pielikuma 7. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 107. pantam"	421
Satversmes tiesas tiesneša Gunāra Kusiņa atsevišķās domas lietā Nr. 2022-31-03 "Par Ministru kabineta 2016. gada 5. jūlija noteikumu Nr. 445 "Pedagogu darba samaksas noteikumi" 1. pielikuma 4. tabulas 3. punkta un 3. pielikuma 7. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 107. pantam"	452

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2022-31-03 "Par Ministru kabineta 2016. gada 5. jūlija noteikumu Nr. 445 "Pedagogu darba samaksas noteikumi" 1. pielikuma 4. tabulas 3. punkta un 3. pielikuma 7. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 107. pantam"	456
Lieta Nr. 2022-32-01 "Par Kriminālprocesa likuma 124. panta sestās un septītās daļas, 125. panta trešās daļas un 126. panta 3. ¹ daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam un otrajam teikumam"	460
Lieta Nr. 2022-33-01 "Par Militārā dienesta likuma 10. panta otrās daļas un 15. panta pirmās daļas 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 102. pantam"	490
Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2022-33-01 "Par Militārā dienesta likuma 10. panta otrās daļas un 15. panta pirmās daļas 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 102. pantam"	510
Satversmes tiesas tiesneses Jautrītes Briedes atsevišķās domas lietā Nr. 2022-33-01 "Par Militārā dienesta likuma 10. panta otrās daļas un 15. panta pirmās daļas 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 102. pantam"	513
Lieta Nr. 2022-34-01 "Par Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 33. panta pirmās daļas un likuma "Par sociālo drošību" 2. ² panta otrās un trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam"	516
Satversmes tiesas tiesneses Jautrītes Briedes atsevišķās domas lietā Nr. 2022-34-01 "Par Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 33. panta pirmās daļas un likuma "Par sociālo drošību" 2. ² panta otrās un trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam"	548
Lieta Nr. 2022-36-01 "Par Pilsonības likuma pārejas noteikumu 7. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam"	553
Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2022-36-01 "Par Pilsonības likuma pārejas noteikumu 7. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam"	580
Lieta Nr. 2022-41-01 "Par likuma "Par padomju un nacistisko režīmu slavinošu objektu eksponēšanas aizliegumu un to demontāžu Latvijas Republikas teritorijā" 4. panta otrās daļas, 5. panta otrās un piektās daļas un 8. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 101. pantam"	584

Satversmes tiesas tiesneša Gunāra Kusiņa atsevišķās domas lietā Nr. 2022-41-01 "Par likuma "Par padomju un nacistisko režīmu slavināšu objektu eksponēšanas aizliegumu un to demontāžu Latvijas Republikas teritorijā" 4. panta otrās daļas, 5. panta otrās un piektās daļas un 8. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 101. pantam"	606
Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2022-41-01 "Par likuma "Par padomju un nacistisko režīmu slavināšu objektu eksponēšanas aizliegumu un to demontāžu Latvijas Republikas teritorijā" 4. panta otrās daļas, 5. panta otrās un piektās daļas un 8. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 101. pantam"	610
Lieta Nr. 2022-44-01 "Par Elektronisko sakaru likuma 48. panta septītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam"	619
Satversmes tiesas tiesneša Artūra Kuča atsevišķās domas lietā Nr. 2022-44-01 "Par Elektronisko sakaru likuma 48. panta septītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam"	658
Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2022-44-01 "Par Elektronisko sakaru likuma 48. panta septītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam"	662
Lieta Nr. 2022-45-01 "Par Izglītības likuma 9. panta 1. ¹ daļas, pārejas noteikumu 102. punkta 1. apakšpunkta un 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1., 5. un 6. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam"	672
Satversmes tiesas tiesneša Artūra Kuča atsevišķās domas lietā Nr. 2022-45-01 "Par Izglītības likuma 9. panta 1. ¹ daļas, pārejas noteikumu 102. punkta 1. apakšpunkta un 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1., 5. un 6. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam"	762
Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2022-45-01 "Par Izglītības likuma 9. panta 1. ¹ daļas, pārejas noteikumu 102. punkta 1. apakšpunkta un 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1., 5. un 6. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam"	768

Satversmes tiesas tiesneses Jautrītes Briedes atsevišķās domas lietā Nr. 2022-45-01 "Par Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļas, pārejas noteikumu 102. punkta 1. apakšpunkta un 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1., 5. un 6. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam" 776

Tiesību aktu rādītājs.....781

Judikatūras un tiesu prakses rādītājs 808

Citu avotu rādītājs, uz kuriem spriedumos dotas atsauces.....824

Par izdevumu

Šajā krājumā ietverts 21 spriedums un tiesnešu 22 atsevišķās domas no lietām, kuras ierosinātas 2022. gadā. Šie spriedumi un atsevišķās domas sniedz bagātīgu izziņas materiālu par Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) interpretāciju un piemērošanu. Minētajos spriedumos tiesa kopumā vērtējusi 54 tiesību normu (aktu) satversmību: 27 normas (akti) tikušas atzītas par Satversmei atbilstošām, bet 27 normas (akti) – par Satversmei neatbilstošām.

Līdzīgi kā citos gados arī šajā krājumā dominē spriedumi, kuros aplūkots tiesiskās vienlīdzības princips un diskriminācijas aizlieguma princips (lietas Nr. 2022-02-01, Nr. 2022-31-03, Nr. 2022-33-01 un Nr. 2022-36-01), tiesības uz taisnīgu tiesu (lietas Nr. 2022-01-01, Nr. 2022-02-01, Nr. 2022-03-01, Nr. 2022-05-01, Nr. 2022-22-01 un Nr. 2022-32-01) un tiesības uz īpašumu (lietas Nr. 2022-02-01, Nr. 2022-06-03, Nr. 2022-28-03 un Nr. 2022-44-01).

Tāpat vairākos spriedumos aplūkotas, piemēram, tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību – lietā Nr. 2022-09-01, tiesības piedalīties valsts un pašvaldību darbībā – lietās Nr. 2022-17-01, Nr. 2022-20-01 un Nr. 2022-41-01, tiesības apvienoties politiskajās partijās – lietā Nr. 2022-33-01, tiesības saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu – lietā Nr. 2022-08-01, tiesības uz sociālo nodrošinājumu – lietā Nr. 2022-34-01, tiesības uz izglītību – lietā Nr. 2022-45-01, kā arī tiesības mazākumtautībām saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību – lietā Nr. 2022-45-01. Lietās Nr. 2022-13-05 un Nr. 2022-16-05 Satversmes tiesa vērtēja tāda vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra tiesikumu, ar kuru apurēta pašvaldības saistošo noteikumu darbība. Savukārt lietās Nr. 2022-01-01 un Nr. 2022-32-01 Satversmes tiesa vērsās Eiropas Savienības Tiesā prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai.

Lietā **Nr. 2022-02-01** tika vērtētas tiesību normas, kas regulē būves īpašnieka tiesības lietot zem būves esošo – citai personai piederošo – zemi un noteic šīs zemes lietošanas maksu – četri procenti no zemes kadastrālās vērtības gadā. Satversmes tiesa atzina, ka likumdevējs ir nodibinājis jaunu lietu tiesību institūtu – zemes lietošanas tiesības. Minētais tiesību institūts izveidots, lai nodrošinātu būves īpašniekam, kura būve atrodas uz citai personai piederošas zemes, iespēju netraucēti valdīt un lietot savu nekustamo īpašumu. Tiesa norādīja, ka atlīdzība, kas noteikta zemes īpašniekam pēc nekustamā īpašuma nodokļa atskaitīšanas, ir 2,5 procenti no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības. Ņemot vērā arī zemes īpašnieka pienākumu maksāt ienākuma nodokļus, administrēšanas un juridiskās palīdzības sniegšanas

izdevumus, kā arī to, ka pastāv risks nesaņemt likumā noteikto zemes lietošanas maksu pilnā apmērā un kadastrālo vērtību bāzes nav mainījušās kopš 2012. gada, likumā noteikto zemes lietošanas maksu nevar uzskatīt par tādu, kas pildītu atlīdzības funkciju. Tiesa uzsvēra, ka rūpēšanās par valsts un sabiedrības interešu ievērošanu tiesiskajās attiecībās primāri ir valsts pienākums. Valsts nevar šo pienākumu pildīt, nesamērīgi ierobežojot kādas grupas, piemēram, zemes īpašnieku, tiesības. Savukārt tāds tiesiskais regulējums, kas nenodrošina līdzsvaru starp dalītā īpašuma tiesisko attiecību pusēm, neizbēgami noved pie nesamērīga vienas vai otras puses pamattiesību ierobežojuma.

Lietā **Nr. 2022-05-01** tika vērtēta Civilprocesa likuma norma, kas neparedz privāto tiesību juridiskajai personai tiesības lūgt, lai tiesa lemj par tās atbrīvošanu no pienākuma samaksāt valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu. Satversmes tiesa atzina, ka no tiesībām uz taisnīgu tiesu izriet likumdevēja pienākums nodrošināt tiesas pieejamību ikvienai personai – tostarp privāto tiesību juridiskajai personai –, ja tās finanšu līdzekļi nav pietiekami, lai samaksātu valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu. Pamats personas pilnīgai vai daļējai atbrīvošanai no valsts nodevas par prasības pieteikuma iesniegšanu var būt pienācīgi konstatēti objektīvi apstākļi, citstarp konkrētās personas mantiskais stāvoklis. Savukārt Civilprocesa likumā noteiktais tiesiskais regulējums neparedz tiesības lūgt pilnīgu vai daļēju atbrīvojumu no valsts nodevas tādai privāto tiesību juridiskajai personai, kura nespēj veikt šo maksājumu, lai savu tiesību aizsardzībai vērstos tiesā. Tātad likumdevējs nav pienācīgi un atbilstoši vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām noteicis tiesisko regulējumu, kas nodrošinātu tiesas pieejamību ikvienai personai. Tiesa uzsvēra, ka likumdevējam ir pienākums nodrošināt tiesas pieejamību arī personai, kurai nav pietiekamu finanšu līdzekļu, lai veiktu noteiktus ar tiesvedību saistītus obligātos maksājumus.

Lietā **Nr. 2022-09-01** tika vērtēta tādu tiesību normu satversmība, kas paredzēja Sodū reģistra arhīva datubāzē glabāt ziņas par attaisnotu personu. Satversmes tiesa atzina, ka kriminālprocesā attaisnotas personas datu glabāšana Sodū reģistra arhīva datubāzē visa mūža garumā ir personas datu apstrāde un tādējādi ierobežo tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību. Šāds ierobežojums ir vērst uz sabiedrības drošības aizsardzību. Turklāt šos datus var izmantot arī pati persona, piemēram, lai saņemtu oficiālu apstiprinājumu tam, ka tikusi attaisnota. Vienlaikus Satversmes tiesa secināja, ka, visā attaisnotas personas mūža garumā glabājot tās datus Sodū reģistra arhīva datubāzē, šie dati tiek apstrādāti daudz ilgāk nekā nepieciešams. Valstij nav pamata glabāt būtisku personas datu apjomu ar tādu atrunu, ka personai šie dati kādā brīdī

varētu būt noderīgi. Personai pašai ir tiesības pieņemt lēmumus attiecībā uz saviem datiem pat tad, ja šie lēmumi vēlāk apgrūtina tās iespējas izmantot savas tiesības.

Lietā **Nr. 2022-17-01** tika vērtētas tiesību normas, ar kurām īstenota Rīgas un Ventpils ostu pārvaldības reforma. Atbilstoši tai Rīgas ostas un Ventpils ostas teritorijā esošā pašvaldību manta bez atlīdzības tiek nodota jauno ostu pārvalžu valdījumā un tiek noteikta šīs mantas lietošanas un atsavināšanas kārtība. Satversmes tiesa norādīja, ka no Satversmes 1. pantā un 101. panta otrās daļas pirmajā teikumā ietvertā pašvaldības principa citstarp izriet valsts pienākums ievērot pašvaldības kompetenču autonomijas principu, finanšu autonomijas principu un konsultēšanās principu. Vienlaikus ostu institucionālās pārvaldības modeļa izvēle ir likumdevēja kompetence. Tas, kādu ostu institucionālo pārvaldību likumdevējs izvēlas un vai pašvaldības tajā tiek iesaistītas, ir lietderības jautājums – Latvijā ostu zeme un akvatorija pamatā pieder valstij un pašvaldībai, kuras nodevušas to pārvaldīt ostas pārvaldei. Satversmes tiesa uzsvēra, ka valsts veiktajai ostu institucionālās pārvaldības modeļa izvēlei nav jābūt pakārtotai pašvaldības interesēm līdzdarboties ostu pārvaldīšanas funkciju īstenošanā.

Lietā **Nr. 2022-20-01** tika vērtēta tiesību norma, kas ierobežo pret Covid-19 nevakcinēta deputāta tiesības pilnvērtīgi piedalīties Saeimas darbā. Satversmes tiesa atzina, ka tiesībām piedalīties Saeimas sēdēs, runas tiesībām un balsošanas tiesībām ir izšķiroša nozīme deputāta darbībā. Deputāta tiesības tiktu būtiski vājinātas, ja viņam liegtu mutvārdos aizstāvēt savas iniciatīvas, kā arī pārliecināt citus deputātus par savu ideju un priekšlikumu nozīmību. Vērtējot ierobežojumu piedalīties Saeimas un tās komisiju attālinātajās sēdēs, Satversmes tiesa norādīja, ka šāds ierobežojums bija vērsts uz vakcinācijas pret Covid-19 aptveres palielināšanu. Savukārt vakcinācijas aptveres palielināšanas mērķis bija panākt to, lai samazinātos ar Covid-19 inficējušos personu skaits, kā arī tiktu atvieglota slimnīcu noslodze un visa veselības aprūpes sistēma. Vienlaikus Satversmes tiesa secināja, ka Saeima ir vienīgā vēlēšanu ceļā izveidotā valsts varas konstitucionālā institūcija. Saeimas deputāti pārstāv tautu, vērš uzmanību uz tautai aktuāliem jautājumiem un aizstāv tās intereses. Tādējādi ikvienam Saeimas deputātam ir īpaša loma Latvijā kā demokrātiskā tiesiskā valstī. Saeimas deputāts var pārstāvēt tautu un paust tās gribu tikai tad, ja viņam tiek nodrošināta iespēja izmantot tās tiesības, kurām ir izšķiroša nozīme Saeimas deputāta darbā.

Lietā **Nr. 2022-33-01** Satversmes tiesa vērtēja tiesību normas, kas aizliedz profesionālā dienesta karavīram būt par politiskās partijas biedru. Satversmes tiesa atzina, ka Satversmes 102. pantā ietvertās tiesības uz biedrošanās brīvību nodrošina personām iespēju aizsargāt

savas tiesiskās intereses, apvienojoties kopīgu mērķu sasniegšanai. Viens no tiesību uz biedrošanās brīvību izpausmes veidiem ir dalība politiskajā partijā, kas ir neatņemama demokrātijas daļa un veido plurālistiskas sabiedrības pamatu. Savukārt Nacionālie bruņotie spēki pilda valsts aizsardzības funkciju. Viens no līdzekļiem, ar kuriem tiek nodrošināta šīs funkcijas efektīva izpilde, ir Nacionālo bruņoto spēku politiskā neitralitāte. Tas nozīmē, ka Nacionālie bruņotie spēki neietekmē politiskus lēmumus un valsts aizsardzības jomā pieņemtos lēmumus pilda bez ierunām. Tāpat Nacionālo bruņoto spēku politiskā neitralitāte nozīmē, ka tie netiek pakļauti politiskai ietekmei un izmantoti atsevišķu politisko partiju mērķu sasniegšanai. Līdz ar to aizliegums būt par politiskās partijas biedru nodrošina to, ka karavīrs neiesaistās politiskās varas iegūšanā un īstenošanā, neietekmē politiskos lēmumus, kā arī netiek izmantots politiskās partijas mērķu sasniegšanai. Tā tiek saglabāta politiskās jomas un militārās jomas nošķirtība, kā arī tiek veicināta sabiedrības uzticēšanās Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem.

Lietā **Nr. 2022-34-01** tika vērtētas tiesību normas, kas nosaka minimālo ienākumu sliekšni un tā pārskatīšanas kārtību. Vērtējot to, vai likumdevējs ir ņēmis vērā Satversmes tiesas spriedumus lietās Nr. 2019-24-03, Nr. 2019-25-03 un Nr. 2019-27-03, tiesa atzina, ka likumdevējs ir identificējis sociālās palīdzības un garantēto minimālo ienākumu pabalsta mērķi, minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanas metodi un piemērošanas kritērijus, kā arī tā pārskatīšanas regularitāti. Nosakot minimālo ienākumu sliekšni, likumdevējs ir balstījies uz izsvērtu, zinātniski pamatotu un atzītu metodoloģiju. Turklāt likumdevējs ir paredzējis arī pārskatīt minimālo ienākumu sliekšni reizi gadā un tādā veidā izpildījis savu pienākumu nodrošināt šā sliekšņa regulāru pārskatīšanu. Vienlaikus Satversmes tiesa uzsvēra, ka sociālās palīdzības sistēmai ir jābūt tādai, lai garantēto minimālo ienākumu pabalsts kopā ar citiem sociālās drošības sistēmas pasākumiem spētu apmierināt trūcīgo personu pamatvajadzības tādā minimālā apmērā, lai palīdzētu šīm personām saviem spēkiem izklūt no nabadzības slazda. Tomēr šī sistēma nevar radīt tādas apstākļus, kas mazinātu trūcīgu personu vēlmi pašām līdzdarboties savu pamatvajadzību apmierināšanā un uzlabot savus dzīves apstākļus.

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2025. gada 19. februārī

lietā Nr. 2022-01-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Anita Rodiņa, Jānis Neimanis, Jautrīte Briede, Veronika Krūmiņa, Mārtiņš Mits un Juris Juriss,

pēc konstitucionālajām sūdzībām, kuras iesnieguši ārvalstīs reģistrēti komersanti *1Dream OU*, *Rapiddeal Trade LTD*, *Beligand Trade Limited*, *Perfecta Middle East FZC*, *Croftland Business L.P.*, *Glenison Commercial Inc.*, *Mainfield Assets Corp.*, *Wondermax Sales Inc.*, *Hyroc Impex Ltd*, kā arī Deņs Sjaosju (*Den Sjaosiu*), Dzijņa Liņa (*Jin Lin*), Volodimirs Strijs (*Volodimir Strij*) un Jeļena Glazera (*Elena Glazer*),

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2025. gada 21. janvāra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Kriminālprocesa likuma 627. panta ceturtās un piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2005. gada 21. aprīlī pieņēma Kriminālprocesa likumu, kas stājās spēkā 2005. gada 1. oktobrī. Šā likuma 59. nodaļa regulē procesu par noziedzīgi iegūtu mantu.

2011. gada 8. jūlijā Saeima pieņēma likumu "Grozījumi Kriminālprocesa likumā", kurš stājās spēkā 2011. gada 11. augustā un ar kuru citstarp Kriminālprocesa likuma 629. pants tika papildināts ar piekto daļu šādā redakcijā: "Procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietā esošie materiāli ir izmeklēšanas noslēpums, un ar tiem drīkst iepazīties procesa virzītājs, prokurors un tiesa, kas izskata šo lietu. Šā likuma 628. pantā minētās personas ar lietā esošajiem materiāliem var iepazīties ar procesa virzītāja atļauju un viņa noteiktajā apjomā."

Satversmes tiesa ar 2017. gada 23. maija spriedumu lietā Nr. 2016-13-01 (turpmāk arī – spriedums lietā Nr. 2016-13-01) atzina Kriminālprocesa likuma 629. panta piekto daļu, ciktāl tiesa nevar pārvērtēt procesa virzītāja lēmuma par personas tiesībām iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem tiesiskumu un pamatotību, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. panta pirmajam teikumam.

Ar 2018. gada 20. jūnija likumu "Grozījumi Kriminālprocesa likumā", kas stājās spēkā 2018. gada 1. septembrī, (turpmāk – 2018. gada 20. jūnija grozījumi) citstarp Kriminālprocesa likuma 627. pants papildināts ar ceturto un piekto daļu, bet 629. panta piektā daļa izslēgta. Kriminālprocesa likuma 627. panta ceturrtā un piektā daļa redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. septembra līdz 2022. gada 2. novembrim, (turpmāk arī – apstrīdētās normas) noteica:

"(4) Procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietā esošie materiāli ir izmeklēšanas noslēpums, un ar tiem drīkst iepazīties procesa virzītājs, prokurors un tiesa, kas izskata šo lietu. Šā likuma 628. pantā minētās personas ar lietā esošajiem materiāliem var iepazīties ar procesa virzītāja atļauju un viņa noteiktajā apjomā.

(5) Procesa virzītāja lēmumu par lūguma par iepazīšanos ar lietas materiāliem noraidīšanu var pārsūdzēt rajona (pilsētas) tiesā, kas izskata procesu par noziedzīgi iegūtu mantu. Tiesa pieņem lēmumu par sūdzības pilnīgu vai daļēju apmierināšanu vai noraidīšanu. Lēmums nav pārsūdzams. Lai tiesa izņemtu, vai iepazīšanās ar lietas materiāliem apdraud citu personu pamattiesības, sabiedrības intereses vai traucē kriminālprocesa mērķa sasniegšanu, tiesa var pieprasīt krimināllietas materiālus un iepazīties ar tiem."

Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 628. pantam ar mantu saistītā persona ir persona, pie kuras manta tika izņemta vai tai tika uzlikts arests, vai arī cita persona, kurai ir tiesības uz konkrēto mantu (turpmāk arī – ar mantu saistītā persona).

Saeima 2022. gada 6. oktobrī pieņēma likumu "Grozījumi Kriminālprocesa likumā", kurš stājās spēkā 2022. gada 3. novembrī (turpmāk – 2022. gada 6. oktobra grozījumi) un ar kuru citstarp Kriminālprocesa likuma 627. panta ceturrtā daļa izteikta šādā redakcijā:

"(4) Procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietā esošie materiāli ir izmeklēšanas noslēpums. Ar materiāliem, kas minēti lēmumā par procesa uzsākšanu par noziedzīgi iegūtu mantu, nepieļaujot pierādījumos minēto personu pamattiesību apdraudējumu, nodrošinot sabiedrības interešu aizsardzību un neapdraudot tā kriminālprocesa mērķa sasniegšanu, no kura izdalīti materiāli, var iepazīties lietas dalībnieki. Procesa virzītājs rakstveidā brīdina par ziņu neizpaušanu saskaņā ar šā likuma 396. pantu." Savukārt tā paša panta piektā daļa ar 2022. gada 6. oktobra grozījumiem izslēgta no Kriminālprocesa likuma.

2. 2022. gada 6. janvārī Satversmes tiesā tika ierosināta lieta Nr. 2022-01-01 "Par Kriminālprocesa likuma 627. panta ceturrtās un piektās daļas un 631. panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam". Šī lieta tika sadalīta divās lietās – lietā Nr. 2022-01-01 "Par Kriminālprocesa likuma 627. panta ceturrtās un

piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam" un lietā Nr. 2022-11-01 "Par Kriminālprocesa likuma 631. panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam".

Satversmes tiesā tika ierosinātas vēl četras lietas par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam: lieta Nr. 2022-14-01, lieta Nr. 2022-21-01, lieta Nr. 2022-26-01 un lieta Nr. 2022-38-01. Lai veicinātu lietu vispusīgu un ātru iztiesāšanu, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 22. panta sesto daļu, tās tika apvienotas vienā lietā Nr. 2022-01-01 "Par Kriminālprocesa likuma 627. panta ceturtās un piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam".

3. Pieteikumu iesniedzēji – ārvalstīs reģistrēti komersanti *1Dream OU, Rapiddeal Trade LTD, Beligand Trade Limited, Perfecta Middle East FZC, Croftland Business L.P., Glenson Commercial Inc., Mainfield Assets Corp., Wondermax Sales Inc., Hyroc Impex Ltd*, kā arī *Deņs Sjaosju (Den Siaosiu), Džjiņa Liņa (Jin Lin), Volodimirs Strijs (Volodimir Strij)* un *Jeļena Glazera (Elena Glazer)* (turpmāk – Pieteikumu iesniedzēji) – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Apstrīdētās normas paredzēja, ka ar mantu saistītajai personai procesa virzītājs var liegt piekļuvi lietas materiāliem, ar kuriem pamatoti procesa virzītāja pieņēmumi par mantas noziedzīgo izcelsmi, un tādējādi nostādīt Pieteikumu iesniedzējus nelabvēlīgākā situācijā salīdzinājumā ar otru tiesvedības pusi.

Likumdevējs, pieņemot apstrīdētās normas, ir ievērojis formālos to pieņemšanas noteikumus, taču pārkāpis labas likumdošanas principu. Proti, apstrīdēto normu pieņemšanas gaitā nav veikta pienācīga izpēte, nav izvērtētas to alternatīvas un šīs normas nav saskaņotas ar citām tiesību normām. Turklāt apstrīdētās normas nav paredzējušas kritērijus, kas būtu jāņem vērā procesa virzītājam, izlemjot personas lūgumu iepazīties ar lietas materiāliem, un kritērijus, kas būtu jāņem vērā tiesai, pārvērtējot procesa virzītāja lēmumu. Tāpat apstrīdētās normas nav bijušas pilnībā atbilstošas spriedumā lietā Nr. 2016-13-01 izdarītajiem secinājumiem, jo tās neļāva panākt pušu līdzvērtīgu iespēju principa ievērošanu. Praksē procesa virzītājs joprojām liedza iepazīties ar būtisku daļu to dokumentu, kas pievienoti lēmumam par procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanu un materiālu par noziedzīgi iegūtu mantu nodošanu izlemšanai tiesai. Ja pierādījumi, kas liecina par mantas noziedzīgo izcelsmi, jau ir savākti un nostiprināti, tad vairs nav reāla riska, ka procesā iesaistītās personas varētu slēpt pierādījumus vai traucēt izmeklēšanai.

Apstrīdētajās normās ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir legītīmi mērķi – citu personu tiesību un sabiedrības drošības aizsardzība, un apstrīdētās normas ir piemērotas šo mērķu sasniegšanai. Tomēr jāņem vērā arī tas, ka saikne starp apstrīdētajās normās ietverto pamattiesību ierobežojumu un tā legitīmajiem mērķiem konkrētajā gadījumā ir pārāk netieša.

Apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma legitīmos mērķus varēja sasniegt ar citiem, personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, piemēram, izsniedzot ar mantu saistītajai personai visus lietas materiālus, iepriekš tos anonimizējot un brīdinot, ka par ziņu izpaušanu iestāsies kriminālatbildība. Arī procesuālās sankcijas vai brīdināšana par iespējamu kriminālatbildību par noziedzīgiem nodarījumiem pret jurisdikciju varēja būt efektīvs līdzeklis, ar ko nodrošināt kriminālprocesa iegūto ziņu neizpaušanu.

Sabiedrības ieguvums no tā, ka ar mantu saistītajai personai tiek liegta iespēja iepazīties ar visiem procesa par noziedzīgi iegūtu mantu materiāliem, ir abstrakts. Labums, ko iegūst sabiedrība, nav bijis lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto kaitējumu. Visas sabiedrības interesēs vispirms ir objektīvs un taisnīgs process par noziedzīgi iegūtu mantu, kurā iespējams nonākt līdz taisnīgam nolēmumam. Nav pieļaujams tas, ka personai piekļuve lietas materiāliem tiek liegta, atsaucoties uz hipotētiskiem riskiem par kriminālprocesa norises traucēšanu.

Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem ārvalstīs reģistrēts komersants *1Dream OU*, Deņs Sjaosju (*Den Sjaosiu*), Džjiņa Liņa (*Jin Lin*), Volodimirs Strijs (*Volodimir Strij*) un Jeļena Glazera (*Elena Glazer*) izteica apsvērumus par Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 3. aprīļa direktīvas 2014/42/ES par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā (turpmāk – Direktīva 2014/42/ES) attiecināmību uz Kriminālprocesa likuma 59. nodaļā regulēto procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, kā arī lūdza Satversmes tiesu uzdot jautājumus Eiropas Savienības Tiesai prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai. Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, izskatāmajā lietā Satversmes 92. panta pirmais teikums ir vērtējams kopsakarā ar Eiropas Savienības Pamattiesību hartu (turpmāk – Harta), īpaši tās 47. pantu, Direktīvas 2014/42/ES 8. panta 1. un 8. punktu un Padomes 2005. gada 24. februāra pamatlēmuma 2005/212/TI par noziedzīgi iegūtu līdzekļu, nozieguma rīku un īpašuma konfiskāciju (turpmāk – Pamatlēmums 2005/212/TI) 4. pantu.

4. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Kriminālprocesuālais regulējums ticis veidots tādējādi, ka procesa virzītājs jau pirms tiesas procesa izsniedz ar mantu saistītajai personai

lēmuma kopiju, kurā norādīts procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanas pamatojums. Šis lēmums satur ne tikai no krimināllietas izdalīto materiālu uzskaitījumu, bet arī šajos materiālos ietverto ziņu detalizētu aprakstu un argumentāciju, ar ko pamatots procesa virzītāja pieņēmums, ka attiecīgās mantas izcelsme ir noziedzīga vai manta ir saistīta ar noziedzīgu nodarījumu.

Likumdevējs apstrīdētajās normās bija noteicis, ka ar mantu saistītajai personai ir tiesības iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem. Tomēr procesa virzītājam, ņemot vērā to, ka lietas materiāli ir izmeklēšanas noslēpums, pirms tam bija jāizvērtē personas lūgums par iepazīšanos ar šiem materiāliem un jānodrošina tai iespēja ar tiem iepazīties tādā apjomā, kāds konkrētajā gadījumā nepieciešams, lai nodrošinātu pušu līdzvērtīgu iespēju principa ievērošanu un vienlaikus aizsargātu arī izmeklēšanas noslēpumu. Procesa virzītājam bija dota rīcības brīvība, tomēr viņam bija arī pienākums rūpīgi izvērtēt katru konkrēto gadījumu. Procesa virzītājam savs lēmums bija jāpamato, samērojot lietā iesaistīto personu intereses ar konkrētā kriminālprocesa interesēm un tā sekmīgu virzību. Apstrīdētajās normās noteiktais regulējums bija pietiekami elastīgs, lai ikvienā gadījumā būtu iespējams salāgot abas šīs intereses.

Turklāt jāņem vērā arī tas, ka likumdevējs bija nodrošinājis ar mantu saistītajai personai iespēju pārsūdzēt tiesā tai nelabvēlīgo procesa virzītāja lēmumu. Līdz ar to likumdevējs bija nodrošinājis arī tiesas kontroli pār to, vai ir panākts taisnīgs līdzsvars starp nepieciešamību nodrošināt pušu līdzvērtīgu iespēju principa ievērošanu un nepieciešamību aizsargāt izmeklēšanas noslēpumu.

Saeima papildus norāda, ka apstrīdēto normu grozīšana pati par sevi nenozīmē, ka tās neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Tieslietu ministrijas rīcībā nav informācijas, kas liktu apšaubīt to, ka apstrīdēto normu pieņemšanas gaitā ir ievērots labas likumdošanas princips. Priekšlikums pieņemt apstrīdētās normas iesniegts pirms likumprojekta izskatīšanas otrajā lasījumā, un ir iesniegts arī šā priekšlikuma pamatojums. Apstrīdētās normas ir arī pietiekami skaidri formulētas, lai persona varētu izprast no tām izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas.

Attiecībā uz apstrīdēto normu mērķi aizsargāt izmeklēšanas noslēpumu Tieslietu ministrija pievienojas Saeimas viedoklim, papildus norādot, ka tas ir īpaši svarīgi gadījumā, kad nepieciešams aizsargāt lieciniekus, nodrošināt komercnoslēpuma aizsardzību, un citos gadījumos. Apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma legītīmais

mērķis ir gan nodrošināt kriminālprocesa mērķa sasniegšanu, gan aizsargāt sabiedrības intereses un drošību.

Likumdevēja izraudzītie līdzekļi sasniedz apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus. Procesa virzītājam un tiesai katrā konkrētajā gadījumā rūpīgi jāizvērtē, kādā apjomā var ļaut ar mantu saistītajai personai iepazīties ar lietas materiāliem, jo nav pieļaujams tas, ka tiesa lēmumu par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu pieņem, pamatojoties uz tādiem pierādījumiem, kas nav pieejami procesa dalībniekiem. Apstrīdētās normas nodrošināja personas tiesības uz taisnīgu tiesu, un tajās nav paredzēta absolūta izmeklēšanas noslēpuma noteikšana. Tas, ka likumā noteiktais regulējums nav pilnībā ievērots vai ka procesa gaitā ir notikuši procesuāli pārkāpumi, nevar būt par pamatu apstrīdēto normu atzīšanai par neatbilstošām Satversmei.

Konkrētajā gadījumā nepastāv citi līdzekļi, kas ļautu apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus sasniegt tādā pašā kvalitātē. 2022. gada 6. oktobra grozījumu mērķis bija noteikt, ka lietas materiāli procesa dalībniekiem ir pieejami ar nosacījumu, ka netiek pieļauts pierādījumos minēto personu pamattiesību apdraudējums, tiek nodrošināta sabiedrības interešu aizsardzība un netiek apdraudēta kriminālprocesa, no kura izdalīti materiāli, mērķa sasniegšana. Tomēr arī apstrīdētās normas paredzēja līdzīgus nosacījumus, kas ir jāizvērtē, lemjot par to, kādā apjomā ļaut ar mantu saistītajai personai iepazīties ar lietas materiāliem. Proti, procesa virzītājam un tiesai bija jāvērtē, vai lietas materiālu uzrādīšana personai nevar apdraudēt citu personu pamattiesības, sabiedrības intereses vai traucēt kriminālprocesa mērķa sasniegšanai. Turklāt nebija liegts, piemēram, anonimizēt liecinieka datus un ļaut ar mantu saistītajai personai iepazīties ar attiecīgo liecību.

Tieslietu ministrija papildus norāda, ka 2022. gada 6. oktobra grozījumi izstrādāti, ņemot vērā praksē konstatētās nepilnības. Proti, saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 629. panta otro daļu tiesas sēdei jānotiek 10 dienu laikā pēc procesa virzītāja lēmuma saņemšanas tiesā, bet praksē konstatēts, ka pirmajā tiesas sēdē vairumā gadījumu personas izsaka lūgumu par atļauju iepazīties ar lietas materiāliem un tiesa, apmierinot šo lūgumu, atliek tiesas sēdi. Attiecīgi nākamā tiesas sēde notiek pēc tam, kad jau ir notikusi iepazīšanās ar materiāliem, un tas atkarībā no tiesu, procesa virzītāju un advokātu noslodzes var būt arī pēc Kriminālprocesa likuma 629. pantā noteiktā termiņa. Tāpat procesa virzība var tikt kavēta arī gadījumā, kad tiek pārsūdzēts procesa virzītāja lēmums par iepazīšanos ar lietas materiāliem, un it īpaši gadījumā, kad tiesa procesa virzītāja lēmumu atceļ un ir nepieciešams laiks, lai persona varētu iepazīties ar lietas materiāliem.

6. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – norāda, ka ierobežojums iepazīties ar visiem procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem noteikts ar mērķi aizsargāt citu cilvēku un sabiedrības intereses.

Vērtējot Kriminālprocesa likuma 627. panta ceturto daļu redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. septembra līdz 2022. gada 2. novembrim, pušu līdzvērtīgu iespēju principa kontekstā, nav pamata uzskatīt, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu kāda no pusēm būtu bijusi acīmredzami nostādīta neizdevīgākā stāvoklī, ciktāl Kriminālprocesa likums paredz ar mantu saistītajai personai iespēju iesniegt informāciju par mantas izcelsmes tiesiskumu. Savukārt Kriminālprocesa likuma 627. panta piektajā daļā redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. septembra līdz 2022. gada 2. novembrim, paredzētā iespēja tiesai iepazīties ar krimināllietas materiāliem ir nodrošinājusi šā ierobežojuma samērīguma izvērtēšanu katrā konkrētajā gadījumā.

Izdalot procesu par noziedzīgi iegūtu mantu no pamata kriminālprocesa, procesa virzītājs pēc būtības pabeidz izmeklēšanu par mantas izcelsmes tiesiskumu. Līdz ar to šādā procesā izmeklēšanas noslēpums varētu tikt attiecināts vienīgi uz tiem lietas materiāliem, kas satur informāciju par noziedzīgo nodarījumu, kura izmeklēšana vēl tiek turpināta.

Tiesībsargs papildus norāda, ka 2022. gada 6. oktobra grozījumu pieņemšana uzskatāma par normatīvā regulējuma pilnveidi, kuras rezultātā skaidrāk definēti principi, kas jāievēro procesa virzītājam un procesa dalībniekam. Tomēr tas pats par sevi neliecina, ka apstrīdētajās normās būtu bijis ietverts nesamērīgs personas pamattiesību ierobežojums.

7. Pieaicinātā persona – Ģenerālprokuratūra – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Noziedzīgi iegūta manta var tikt konfiscēta tikai tādā gadījumā, ja tiek pierādīts, ka tā iegūta noziedzīga nodarījuma rezultātā. Tiesas lēmums par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu ir izsniedzams visiem procesa dalībniekiem, tāpēc tiesai, ievērojot izmeklēšanas noslēpuma aizsardzības prasības, ir jānodrošina pienācīgs, saprotams lēmuma pamatojums tādā veidā, lai netiktu apdraudēta turpmākā izmeklēšana un personas, kurai ir tiesības uz konkrēto mantu, tiesību aizstāvība. Vienlaikus jāņem vērā, ka procesa dalībniekiem ir tiesības pieteikt lūgumus, iesniegt pierādījumus, sniegt paskaidrojumus, bet tiesai ir pienākums izvērtēt abu pušu pierādījumus un izlemt, vai ir pamats mantu atzīt par noziedzīgi iegūtu. Tādējādi visiem procesa dalībniekiem ir nodrošināta iespēja līdzvērtīgi īstenot savas tiesības, proti, nodrošināta adekvāta iespēja izmantot procesuālos līdzekļus. Procesā dalībniekiem nav jāatspēko otras puses argumenti, bet jāiesniedz tiesai pierādījumi, lai tiesa varētu objektīvi izvērtēt mantas izcelsmi. Tātad ar apstrīdētajām normām nav aizskartas

personas iespējas aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses. Turklāt likumdevējs nodrošinājis personām tiesības procesa virzītāja lēmumu, ar kuru pilnībā vai daļēji aizliegts iepazīties ar lietas materiāliem, pārsūdzēt tiesā.

Procesa virzītājiem tiek organizēta apmācība, mudinot pieņemumus par mantas noziedzīgo izcelsmi pamatot ar tādiem pierādījumiem, kuru atklāšana neapdraud neviena intereses. Taču izmeklētāju lielās noslodzes dēļ joprojām tiek konstatēti gadījumi, kad procesa virzītājs izdala no krimināllietas tādus materiālus, kuri patiešām var ietekmēt taisnīgu kriminālprocesa norisi. Tāpat praksē tiek konstatēti gadījumi, kad procesa virzītājs bez redzama iemesla ierobežo piekļuvi tādiem procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem, kuri jau ir personas rīcībā.

Ģenerālprokuratūra uzsver, ka īpaši svarīgi ir aizsargāt tādu informāciju, kura saņemta no ārvalstīm un kurai ir pierādījuma nozīme konkrētajā kriminālprocesā, jo attiecīgās iestādes ir noteikušas ierobežojumus attiecībā uz sniegtās informācijas izmantošanas mērķiem un noteikumiem. Regulējums, kas pieļautu personas pieeju tādiem materiāliem, apdraudētu krimināltiesisko uzdevumu izpildi (tai skaitā citā valstī), kā arī grautu Latvijas tiesībaizsardzības iestāžu reputāciju un uzticamību.

2022. gada 6. oktobra grozījumi izstrādāti, lai novērstu praksē konstatētās nepilnības.

8. Pieaicinātā persona – Finanšu izlūkošanas dienests – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Process par noziedzīgi iegūtu mantu risinās tad, kad krimināllieta atrodas pirmstiesas procesā un vēl nav iegūti pilnīgi visi pierādījumi. Līdz ar to var rasties tādas situācijas, kad kādu no krimināllietas izdalītu materiālu priekšlaicīga atklāšana apdraud kriminālprocesa mērķu sasniegšanu. Jāņem vērā arī tas, ka Kriminālprocesa likuma 389. pantā noteiktie mantas aresta termiņi atsevišķos sarežģītos kriminālprocesos var būt nepietiekami, lai attiecīgajā periodā pabeigtu pirmstiesas procesu un mantisko jautājumu atrisināšanu atstātu krimināllietā. Tātad svarīga ir iespēja individuāli vērtēt katru konkrēto gadījumu. Arī alternatīvi līdzekļi, piemēram, visu procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiālu uzrādīšana ar mantu saistītajai personai, iepriekš aizklājot personas datus, ne vienmēr nodrošinātu to, ka netiks atklāts personas vainas pierādījumu apjoms, un tādējādi var tikt apdraudēta pamata kriminālprocesa mērķa sasniegšana.

9. Pieaicinātā persona – Latvijas Zvērinātu advokātu padome – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Latvijas Zvērinātu advokātu padome vērš uzmanību uz Direktīvas 2014/42/ES 8. panta 1. punktu, kas noteic, ka dalībvalstis veic nepieciešamos pasākumus ar mērķi nodrošināt personām tiesības uz efektīviem aizsardzības līdzekļiem un taisnīgu tiesu.

Apstrīdētās normas ir pieņemtas un izsludinātas, ievērojot normatīvajos aktos noteikto kārtību, tomēr tās nav pietiekami skaidri formulētas. Proti, apstrīdētajās normās ietvertais regulējums nav bijis visaptveroši pārdomāts, jo nebija skaidri noteikti kritēriji, kas procesa virzītājam jāņem vērā, lemjot par atļauju iepazīties ar lietas materiāliem.

Apstrīdētajās normās ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir legītīmi mērķi – citu personu tiesību un sabiedrības drošības aizsardzība, nodrošinot efektīvu kriminālprocesa norisi un krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti šo legītīmo mērķu sasniegšanai. Tomēr šos mērķus tādā pašā kvalitātē varēja sasniegt arī ar citiem līdzekļiem, piemēram, izsniedzot ar mantu saistītajai personai visus procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiālus, pirms tam, ja nepieciešams, anonimizējot liecinieku personas datus un brīdinot personu par ziņu neizpaušanu.

Latvijas Zvērinātu advokātu padome pievienojas Pieteikumu iesniedzēju viedoklim, ka labums, ko sabiedrība gūst no apstrīdētajās normās noteiktā ierobežojuma, nav lielāks par personai nodarīto kaitējumu. Konkrētajā gadījumā aizsargājamās sabiedrības intereses ir salīdzinoši abstraktas un personu tiesību ierobežojumam nav tiešas ietekmes uz apstrīdēto normu mērķu sasniegšanu. Primāri visas sabiedrības interesēs ir objektīvs un taisnīgs tiesas process par noziedzīgi iegūtu mantu. Savukārt lietas materiālu neatklāšana jau pati par sevi negatīvi ietekmē procesa kvalitāti un rada pamatotas šaubas par tā taisnīgu norisi. Līdz ar to apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, ciktāl tika pieļauta iespēja pieņemt lēmumu par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu, pamatojoties uz tādiem pierādījumiem, kas ar mantu saistītajai personai nav pieejami.

10. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Krimināltiesisko zinātņu katedras docents, zvērināts advokāts Dr. iur. Jānis Rozenbergs – uzskata, ka apstrīdētās normas, ciktāl tās ļāva ierobežot ar mantu saistītās personas tiesības iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem, uz kuriem procesa virzītājs balsta pieņemumu par mantas noziedzīgo izcelsmi, neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma legītīmā mērķa tvērumā ietilpst citu personu pamattiesības, sabiedrības intereses, kriminālprocesa mērķa netraucēta sasniegšana, kā arī izmeklēšanas noslēpuma aizsardzība, kas atbilst sabiedrības interesei par efektīvu

kriminālprocesa norisi. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti šo leģitīmo mērķu sasniegšanai. Tomēr leģitīmos mērķus līdzvērtīgā kvalitātē bija iespējams sasniegt, arī izsniedzot visus lietas materiālus, iepriekš tos anonimizējot un brīdinot personas par kriminālatbildību par ziņu izpaušanu.

Ar mantu saistītās personas aktīva dalība procesā par noziedzīgi iegūtu mantu paredz pienākumu pierādīt mantas likumīgo izcelsmi un tiesības atspēkot procesa virzītāja apgalvojumus. Liedzot personai piekļuvi noteiktiem lietas materiāliem, tai netiek nodrošināta pilnvērtīga iespēja atspēkot procesa virzītāja apgalvojumus par mantas noziedzīgo izcelsmi un sniegt skaidrojumu par pierādījumiem, jo to saturs personai nav zināms.

Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu tiek piemērots civilprocesuāls pierādīšanas standarts un apgrieztais pierādīšanas pienākums, bet tajā pašā laikā personas tiesību iepazīties ar lietas materiāliem ierobežošana tiek attaisnota ar kriminālprocesuālām interesēm. Šie apstākļi dod pamatu apšaubīt personas tiesību un sabiedrības interešu līdzsvarotību procesā par noziedzīgi iegūtu mantu. Turklāt jāņem vērā, ka vienīgi no procesa virzītāja izvēles būs atkarīgs tas, kādi lietas materiāli no krimināllietas tiks izdalīti.

No apstrīdēto normu piemērošanas prakses izriet, ka daudzos šādos procesos ar mantu saistītajai personai krimināllietā nav tāda kriminālprocesuāla statusa, kas tai piešķirtu tiesības uz aizstāvību. Tāpēc pārspīlēta izmeklēšanas noslēpuma aizsardzība šādos gadījumos nav objektīvi nepieciešama. Savukārt praksē sūdzību par procesa virzītāja lēmumu izskatīšana tiesā var kavēt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu izskatīšanu un tādējādi nonākt pretrunā ar paša procesa mērķi nodrošināt savlaicīgu un uz procesa ekonomijas interesēm vērstu kriminālprocesā radušos mantisko jautājumu atrisināšanu.

11. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Krimināltiesisko zinātņu katedras lektors Dr. iur. Gunārs Kūtris – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu ar mantu saistītās personas uzdevums ir pierādīt, kā tā ieguvusi konkrēto mantu, nevis apstrīdēt noziedzīga nodarījuma esības pierādījumus. Šobrīd praksē vairs netiek izvirzītas stingras prasības attiecībā uz pierādījumu kopumu, kas apliecinātu mantas noziedzīgo izcelsmi. Dažkārt finanšu līdzekļu izcelsme ir neskaidra vai tie ir iesaistīti tādos darījumos, kas atbilst aizdomīga darījuma pazīmēm, un procesa virzītājs pieprasa, lai šo līdzekļu izcelsmi pierāda ar mantu saistītā persona. Tāpat ir procesi, kuros strīds pēc būtības notiek par uzņēmējdarbībā gūto līdzekļu izcelsmi. Tieši šajos gadījumos ar mantu saistītajai personai ir precīzi jāzina, kuru līdzekļu likumīgā izcelsme tiek apšaubīta un kādi pierādījumi šīs šaubas pamato. Kriminālprocesā

jautājumā par mantas izcelsmi vairs nepastāv princips, ka šaubas tiek tulkotas par labu personai. Procesa virzītājs izsaka šaubas, un ar mantu saistītajai personai tās jānovērš. Tieši šādos apstākļos ir īpaši svarīgi nodrošināt ar mantu saistītās personas piekļuvi tai informācijai, ar ko pamatots procesa virzītāja pieņēmums par mantas noziedzīgo izcelsmi, citādi ar mantu saistītā persona nevar šo pieņēmumu atspēkot. Tomēr tiesības uz pierādījumu izpaušanu nav absolūtas.

Jēdzienu "izmeklēšanas noslēpums" nav pamata attiecināt uz visiem krimināllietā esošajiem materiāliem. Ja šā jēdziena saturu vienpersoniski noteiktu procesa virzītājs, tas arī nebūtu korekti, jo viņš varētu to attiecināt uz jebkuru lietā esošo dokumentu, arī tādu, kas apsūdzības pusei nav vēlams. Procesa virzītājam katrā gadījumā ir rūpīgi jāizvērtē personas tiesības iepazīties ar lietas materiāliem un savs lēmums ir jāpamato, samērojot to ar konkrētā kriminālprocesa interesēm un tā sekmīgu virzību. Tāpat aizsargājamo interešu līdzsvars būtu jānodrošina arī tiesai, izvērtējot gan procesa virzītāja lēmumu, gan ar mantu saistītās personas interešu patieso saistību ar tiem pierādījumiem, kuru saturu tiesa redz, gan visus pierādījumus kopumā. Problēmas personu tiesību aizsardzībā dažkārt var rasties nevis pašas apstrīdētās normas dēļ, bet gan tās nepareizas piemērošanas rezultātā. Nav pieļaujams tas, ka tiesa lēmumu par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu pieņem, pamatojoties uz tādiem pierādījumiem, kuri procesa dalībniekiem nav pieejami. Nav pamata atkāpties no šā principa. Arī Direktīvas 2014/42/ES 8. pantā ir norāde uz to pierādījumu pieejamību, uz kuriem tiks balstīts tiesas lēmums.

Attiecībā uz apstrīdēto normu grozīšanu *Dr. iur.* Gunārs Kūtris norāda, ka tiesību normas pilnveidošana pati par sevi vēl nenozīmē, ka šī norma nav bijusi atbilstoša Satversmei.

12. Pieaicinātā persona – Rīgas Juridiskās augstskolas vieslektore, *Baltic Human Rights Society* un starptautiskās nevalstiskās organizācijas *Fair Trials* eksperte LL.M. Ilze Tralmaka – uzskata, ka piekļuve lietas materiāliem nodrošina iespēju pilnvērtīgi komentēt šo materiālu saturu un, ja nepieciešams, apšaubīt to autentiskumu, to iegūšanas atbilstību likumam, attiecināmību, kontekstu un citus būtiskus aspektus. Šādas tiesības var netikt pilnībā nodrošinātas gadījumā, kad personai ir pieejams tikai nepilnīgs, saīsināts vai selektīvs pierādījumu apraksts.

Vērtējot apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, ir būtiski pārliecināties arī par to, vai šajās normās noteiktais ierobežojums ir loģisks, pietiekami pamatots un vai tas pietiekami aizsargā personas tiesības, pēc iespējas novēršot to, ka valsts iestādes un amatpersonas varētu tām piešķirto rīcības brīvību praksē izmantot patvaļīgi.

Konkrētajā gadījumā apstrīdētajās normās bija ietverta prezumpcija, ka personai nav tiesību iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem. Šāda prezumpcija var būtiski ietekmēt to, kā tiek vērtēta un piešķirta atļauja iepazīties ar lietas materiāliem. Ja likumā ir atzītas personas tiesības iepazīties ar lietas materiāliem, kuras konkrētos likumā noteiktos gadījumos var tikt ierobežotas, tad šādu ierobežojumu noteikšanā parasti ir jāievēro augstāki standarti attiecībā uz to pamatotību un samērīgumu. Turklāt konkrētās tiesības personai ir saskaņā ar likumu, nevis tādēļ, ka tās piešķirtu noteikta valsts amatpersona.

Apstrīdētās normas šķietami bija piemērojamas arī gadījumos, kad krimināllietā ir pieņemts galīgais lēmums par procesa izbeigšanu. Šādos gadījumos acīmredzami nav loģiska pamata ierobežot procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiālu pieejamību. Tādēļ apstrīdēto normu nepieciešamība šajā daļā būtu īpaši jāpamato, ņemot vērā to, ka kriminālprocesa mērķu sasniegšana lietā, kas jau ir izbeigta, vairs nevar tikt apdraudēta.

Apstrīdētajās normās noteiktie mērķi, kuru dēļ tiesības iepazīties ar lietas materiāliem varētu tikt ierobežotas, tostarp un it īpaši sabiedrības intereses, bija definēti tik plaši, ka procesa virzītāja un tiesas rīcības brīvība faktiski bija neierobežota.

Likumdevējs apstrīdētajās normās bija noteicis ierobežotas pieejamības informācijas statusu visiem procesa par noziedzīgi iegūtu mantu materiāliem, tādējādi prezumējot, ka attiecībā uz šā procesa dalībniekiem pastāv risks negatīvi ietekmēt izmeklēšanu. Šāda prezumpcija nav balstīta uz konkrētu individuālu izvērtējumu un nevar kalpot par pamatojumu tiesību uz piekļuvi lietas materiāliem ierobežošanai procesā, kurā tiek izlemts jautājums par personas tiesībām uz īpašumu.

Ja apstrīdētās normas tiktu piemērotas saprātīgi, atbilstoši Satversmes 92. pantam, tajās ietvertais pārsūdzēšanas mehānisms būtu varējis novērst nepamatotu personas pamattiesību ierobežojumu. Taču vispārējsliegums iepazīties ar lietas materiāliem, kas balstīts automātiskā prezumpcijā, ka ar mantu saistītā persona var negatīvi ietekmēt kriminālprocesa sekmīgu norisi, nav atzīstams par loģisku un pamatotu, īpaši ņemot vērā to, ka procesu par noziedzīgi iegūtu mantu var uzsākt dažādās kriminālprocesa stadijās.

13. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorants, zvērināts advokāts Mg. iur. Armands Smans – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Likumdevēja izraudzītie līdzekļi, paredzot iespēju ierobežot piekļuvi lietas materiāliem procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, ir nodrošinājuši izmeklēšanas noslēpuma aizsardzību. Tiesas kontrole pār to materiālu

apjomu, kuri personai tiek uzrādīti, visefektīvāk nodrošina līdzsvaru starp personas interesi par pušu līdzvērtīgu iespēju principa nodrošināšanu un nepieciešamību aizsargāt izmeklēšanas noslēpumu – ar nosacījumu, ka apstrīdētās normas tiek piemērotas pareizi. Šāda tiesas kontrole neizslēdz arī tiesas iespēju lemt par materiālu uzrādīšanu ar mantu saistītajai personai, iepriekš anonimizējot vai aizklājot liecinieku un citu iesaistīto personu datus. Kā Satversmes tiesa ir secinājusi lietā Nr. 2016-13-01, izsvērtā un izvērtēta anonimizēto un aizklāto materiālu uzrādīšana sasniedz apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma legīmos mērķus labākā kvalitātē nekā automātiska visu materiālu uzrādīšana. Savukārt attiecībā uz personas brīdināšanu par ziņu neizpaušanu un kriminālatbildību svarīgi ir tas, ka procesa virzītājam izmeklēšanas noslēpuma aizsardzība ir jānodrošina ne tikai tad, kad tiek lemts par personu tiesībām iepazīties ar lietas materiāliem, bet arī tad, kad šāda atļauja tiek dota, brīdinot personas par kriminālatbildību.

Izskatāmajā lietā Pieteikumu iesniedzēju tiesību aizskārums varētu būt radies apstrīdēto normu nepareizas, formālas piemērošanas rezultātā. Katrā konkrētajā gadījumā ir svarīgi rūpīgi izvērtēt personas tiesības iepazīties ar lietas materiāliem, un procesa virzītājam savs lēmums vienmēr ir pienācīgi jāargumentē un jāpamato. Pilnīgi nepamatoti un pretēji procesuālās līdztiesības principam būtu liegt piekļuvi lietas materiāliem un šo liegumu argumentēt tādējādi, ka ar mantu saistītajai personai procesā par noziedzīgi iegūto mantu ir nevis jāatspēko otras puses argumenti, bet gan jāsniedz tiesai pierādījumi, lai tiesa varētu objektīvi izvērtēt mantas izcelsmi. Turklāt gadījumos, kad piekļuve lietas materiāliem tiek liegta personām, kurām nav tiesību uz aizstāvību, atteikumam jābūt īpaši pamatotam.

Mg. iur. Armands Smans pievienojas Saeimas atbildes rakstā paustajam viedoklim, ka apstrīdēto normu grozīšana pati par sevi nenozīmē, ka tās neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

14. Pieaicinātā persona – Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes doktorants *Mg. iur.* Andrejs Ņikiforovs – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Procesa par noziedzīgi iegūto mantu mērķis nav konfiscēt noziedzīgi iegūto mantu valsts labā pēc iespējas īsākā termiņā, bet gan atjaunot cietušajai personai pretlikumīgi atņemtās vai ierobežotās īpašuma tiesības. Tas izskaidro nepieciešamību izdalīt no krimināllietas materiālus par noziedzīgi iegūto mantu un uzsākt attiecīgu procesu, noteikt īsākus procesuālos termiņus un ierobežot pieeju lietas materiāliem. Taču neviens no minētajiem apsvērumiem nav absolūts.

Ņemot vērā procesā par noziedzīgi iegūto mantu noteikto pierādījumu novērtēšanas kārtību, nav pieļaujams tas, ka procesa virzītājam būtu

procesuālas priekšrocības pretstatā ar mantu saistītajai personai. Ja procesa virzītājs ierobežo pieeju svarīgiem pierādījumiem, kuri var ietekmēt mantas izcelsmes apstākļu noskaidrošanu, tad objektīvi netiek nodrošināts sacīkstes princips.

Pirmās instances tiesas lēmums par noziedzīgi iegūtu mantu ir pārsūdzams apelācijas instances tiesā. Tomēr šāda sūdzība nevarēja būt pilnvērtīga, jo iesniedzēja argumentācija bija balstīta vienīgi uz viņam zināmiem apstākļiem, turpretī viņam nezināmi varēja būt tādi apstākļi, kas ietekmējuši pirmās instances tiesas nolēmumu, ar kuru manta tika atzīta par noziedzīgi iegūtu. Ja personai bija uzlikts par pienākumu pierādīt mantas likumīgu izcelsmi, tad nedrīkstēja ierobežot šīs personas tiesības aizsargāt savu īpašumu ar jebkādiem līdzekļiem un bija jābūt nodrošinātai iespējai pārbaudīt tādu pierādījumu ticamību, kuri var apdraudēt īpašuma tiesību saglabāšanu.

Krimināltiesību jomā tiesiskajai noteiktībai un personu tiesību aizsardzībai ir īpaša nozīme. Lai pārliecinātos par mantas noziedzīgo izcelsmi, ir jāpārliecinās par to, vai ir konstatēts kriminālatbildības iestāšanās pamats. Tāpēc arī gadījumā, ja personas rīcībā ir noziedzīgi iegūta manta, bet šī persona nav nozieguma izdarītāja un, pieņemot mantu, nav bijusi informēta par tās saistību ar noziegumu, būtu pamatoti secināt, ka procesa virzītāja rīcībā netrūkst pierādījumu, kas apliecinātu konkrētās mantas saistību ar noskaidroto noziegumu. Šādiem pierādījumiem vajadzētu būt saistītiem vienīgi ar mantu, nevis ar personas – nozieguma izdarītājas – vainu, un šādiem pierādījumiem vajadzētu būt pieejamiem ar mantu saistītajai personai tādā apmērā, kas izslēdz jebkādu iespēju nepamatoti ierobežot personas tiesības aizsargāt savu īpašumu.

15. Satversmes tiesa, izskatot lietu rakstveida procesā, 2022. gada 8. decembrī pieņēma lēmumu uzdot Eiropas Savienības Tiesai jautājumus prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai un apturēt tiesvedību lietā līdz brīdim, kad stājas spēkā Eiropas Savienības Tiesas nolēmums.

Satversmes tiesa uzdeva Eiropas Savienības Tiesai šādus jautājumus:

"1.1. Vai tāds valsts tiesiskais regulējums, saskaņā ar kuru valsts tiesa lemj par noziedzīgi iegūtu līdzekļu konfiskāciju atsevišķā procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, kas izdalīts no pamata kriminālprocesa pirms noziedzīga nodarījuma konstatēšanas un personas atzīšanas par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, bet kas paredz konfiskāciju arī uz to materiālu pamata, kuri izdalīti no krimināllietas materiāliem, ietilpst Direktīvas 2014/42/ES, īpaši tās 4. panta, un Pamatlēmuma 2005/212/TI, īpaši tā 2. panta, piemērošanas jomā?

1.2. Ja atbilde uz pirmo jautājumu ir apstiprinoša, vai tiesiskais regulējums attiecībā uz pieeju procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem ir uzskatāms par saderīgu ar Hartas 47. pantā un Direktīvas

2014/42/ES 8. panta 1. punktā ietvertajām personas tiesībām uz taisnīgu tiesu?

1.3. Vai Eiropas Savienības tiesību pārākuma princips ir interpretējams tādējādi, ka ar šo principu ir pretrunā tas, ka dalībvalsts konstitucionālā tiesa, kura izskata konstitucionālo sūdzību par valsts tiesisko regulējumu, kas izrādās nesaderīgs ar Eiropas Savienības tiesībām, nolēm, ka ir piemērojams tiesiskās drošības princips un šā tiesiskā regulējuma tiesiskās sekas tā spēkā esības laikā tiek saglabātas?"

Eiropas Savienības Tiesa 2024. gada 4. oktobrī pasludināja spriedumu apvienotajās lietās C-767/22, C-49/23 un C-161/23 "1Dream u. c".

Eiropas Savienības Tiesa nosprieda, ka Direktīva 2014/42/ES un Pamatlēmums 2005/212/TI jāinterpretē tādējādi, ka šo tiesību aktu piemērošanas jomā neietilpst valsts tiesiskais regulējums, kas paredz iespēju tāda kriminālprocesa gaitā, kura mērķis ir noskaidrot, vai persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, uzsākt procesu, lai, pamatojoties uz krimināllietas materiāliem, lemtu par noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju, ja šis konfiskācijas process neattiecas uz šāda noziedzīga nodarījuma konstatāciju un ja pat nav neviena ar šīs personas slimību vai bēgulošanu saistīta iemesla, kas rada šķērsli tai ierasties tiesā.

16. Satversmes tiesa 2024. gada 13. novembrī atjaunoja tiesvedību lietā Nr. 2022-01-01. Pēc tiesvedības atjaunošanas Pieteikumu iesniedzēji Jeļena Glazera (*Elena Glazer*), Deņs Sjaosju (*Den Sjaosiu*), Dzjiņa Liņa (*Jin Lin*) un Volodimirs Strijs (*Volodimir Strij*) izteikuši viedokli par lietas materiāliem.

Jeļena Glazera (*Elena Glazer*) norādīja, ka mantas īpašniekiem nedrīkstētu tikt nodrošināts zemāks pamattiesību aizsardzības standarts tikai tādēļ vien, ka sevišķais kriminālprocess par noziedzīgi iegūtu mantu neietilpst Direktīvas 2014/42/ES un Pamatlēmuma 2005/212/TI tvērumā. Pušu vienlīdzības un sacīkstes princips, kas izriet ne vien no Satversmes 92. panta pirmā teikuma, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6. panta un 1. protokola 1. panta, bet arī no Hartas 17. un 47. panta, sevišķajā kriminālprocesā par noziedzīgi iegūtu mantu ietver mantas īpašnieka tiesības iepazīties ar visiem pierādījumiem, ko procesa virzītājs iesniedzis tiesā. Savukārt Deņs Sjaosju (*Den Sjaosiu*), Dzjiņa Liņa (*Jin Lin*) un Volodimirs Strijs (*Volodimir Strij*) norādīja, ka Direktīvā 2014/42/ES un Pamatlēmumā 2005/212/TI ietvertie minimālie noteikumi attiecībā uz personām paredzētiem aizsargpasākumiem ir attiecināmi arī uz sevišķo procesu par noziedzīgi iegūtu mantu un vērtējami Satversmes 92. panta pirmā teikuma tvērumā.

Secinājumu daļa

17. Izskatāmajā lietā ir apstrīdēta Kriminālprocesa likuma 627. pantā ietvertu tiesību normu satversmība. Apstrīdētās normas noteica kārtību, kādā personas ir tiesīgas iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem. Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr. 2016-13-01 jau ir vērtējusi līdzīga tiesiskā regulējuma atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam. Turklāt pēc izskatāmās lietas ierosināšanas likumdevējs Kriminālprocesa likuma 627. pantu ir grozījis.

Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmajai daļai katrs no šiem apstākļiem var būt par pamatu tiesvedības izbeigšanai lietā. Līdz ar to Satversmes tiesa vispirms izvērtēs katru no tiem.

17.1. Lai noskaidrotu, vai prasījums uzskatāms par izspriestu Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 5. punkta izpratnē, Satversmes tiesai jāpārbauda, vai: 1) prasījums formāli ir izspriests; 2) prasījums ir mainījies pēc būtības; 3) pastāv būtiski jauni apstākļi, kuru dēļ prasījumu nevarētu uzskatīt par jau izspriestu (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 27. maija sprieduma lietā Nr. 2020-49-01 15.1. punktu*).

Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr. 2016-13-01 vērtēja Kriminālprocesa likuma 629. panta piektās daļas redakcijā, kas bija spēkā līdz 2018. gada 31. augustam, atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam. Minētā tiesību norma, ciktāl tiesa nevarēja pārvērtēt procesa virzītāja lēmuma par personas tiesībām iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem tiesiskumu un pamatotību, tika atzīta par neatbilstošu Satversmes 92. panta pirmajam teikumam. Satversmes tiesa norādīja, ka likumdevējam būtu jānosaka tāda kārtība, kas nodrošinātu pušu līdzvērtīgu iespēju principu procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, un jāparedz tiesai iespēja pārbaudīt procesa virzītāja lēmuma par personas tiesībām iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem tiesiskumu un pamatotību (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2016-13-01 15.3. punktu*).

Pēc Satversmes tiesas sprieduma lietā Nr. 2016-13-01 likumdevējs grozīja procesu par noziedzīgi iegūtu mantu reglamentējošās tiesību normas. Ar 2018. gada 20. jūnija grozījumiem Kriminālprocesa likuma 629. panta piektā daļa nemainītā redakcijā tika iekļauta Kriminālprocesa likuma 627. panta ceturtajā daļā, kas ir apstrīdēta izskatāmajā lietā. Turklāt ar minētajiem grozījumiem likumdevējs papildināja Kriminālprocesa likuma 627. pantu ar piekto daļu (redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. septembra līdz 2022. gada 2. novembrim), nosakot ar mantu saistītajai personai tiesības pārsūdzēt tiesā procesa virzītāja lēmumu, ar kuru ir noraidīts lūgums par iepazīšanos ar lietas materiāliem. Proti, apstrīdētajās normās ietvertais tiesiskais regulējums ir mainījies pēc būtības salīdzinājumā ar spriedumā lietā Nr. 2016-13-01 vērtēto.

Līdz ar to izskatāmās lietas prasījums nav izspriests.

17.2. Lemjot par tiesvedības izbeigšanu uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punkta pamata, tiesai jānoskaidro: 1) vai apstrīdētās normas ir zaudējušas spēku un 2) vai nepastāv apstākļi, kas prasa tiesvedību turpināt (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2024. gada 20. decembra sprieduma lietā Nr. 2023-47-01 11. punktu*).

17.2.1. Lai secinātu, ka apstrīdētā norma ir zaudējusi spēku, nepietiek ar konstatējumu, ka no regulējuma ir izslēgts apstrīdētās normas teksts. Satversmes tiesai ir jānoskaidro ar grozījumiem izdarītās izmaiņas regulējumā, lai pārliecinātos, ka tiesību normas saturs ir mainījies pēc būtības (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-21-01 9. punktu*).

Kriminālprocesa likuma 627. panta ceturrtā daļa redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. septembra līdz 2022. gada 2. novembrim, noteica, ka procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietā esošie materiāli ir izmeklēšanas noslēpums, un ar mantu saistītā persona ar tiem varēja iepazīties ar procesa virzītāja atļauju un viņa noteiktajā apjomā. Arī pēc 2022. gada 6. oktobra grozījumu spēkā stāšanās procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietā esošie materiāli joprojām ir uzskatāmi par izmeklēšanas noslēpumu. Tomēr šis jaunais regulējums piešķir procesa dalībniekiem tiesības iepazīties ar materiāliem, kas minēti lēmumā, ar kuru tiek uzsākts process par noziedzīgi iegūtu mantu. Proti, tas prezumē, ka procesa dalībniekiem ir pieejami lietas materiāli, kas tiek nodoti tiesai, ja vien netiek pieļauts pierādījumos minēto personu pamattiesību apdraudējums, ir nodrošināta sabiedrības interešu aizsardzība un netiek apdraudēta kriminālprocesa, no kura izdalīti materiāli, mērķa sasniegšana (*sk. arī Tieslietu ministrijas viedokli lietas materiālu 2. sēj. 67. lp. un likumprojekta Nr. 1323/Lp13 sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumu (anotāciju). Pieejams: saeima.lv*).

Saskaņā ar 2022. gada 6. oktobra grozījumiem vairs nav paredzēta tiesas kontrole pār procesa virzītāja lēmumu par personas, kas saistīta ar mantu, lūgumu ļaut tai iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem. Tādējādi ar 2022. gada 6. oktobra grozījumu spēkā stāšanos Kriminālprocesa likuma 627. panta piektā daļa ir zaudējusi spēku, bet tā paša panta ceturrtā daļa ir grozīta, proti, apstrīdēto normu saturs ir mainījies pēc būtības.

17.2.2. Noskaidrojot, vai pastāv apstākļi, kas prasa turpināt tiesvedību pēc konstitucionālās sūdzības ierosinātā lietā, Satversmes tiesa galvenokārt vērtē, vai tas, ka apstrīdētā norma zaudējusi spēku, ir pietiekams pamats uzskatīt, ka ir novērstas visas negatīvās sekas, kuras personai radušās sakarā ar šo normu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2016. gada 18. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2015-15-01 7. punktu*). Par nepieciešamību turpināt tiesvedību liecina arī tas, ka konstitucionālās

sūdzības iesniedzējs ir lūdzis atzīt apstrīdēto normu par spēkā neesošu no kāda brīža pagātnē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 8. punktu*).

Katram no Pieteikumu iesniedzējiem apstrīdētās normas tika piemērotas to spēkā esības laikā, un viņi ir lūguši Satversmes tiesu atzīt tās par spēkā neesošām no viņu pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Tādējādi apstrīdēto normu saturs ir mainījies pēc būtības, taču nav novērstis iespējamais Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību aizskārums.

Līdz ar to tiesvedība lietā nav izbeidzama.

18. Ja lietā apstrīdēta vairāku tiesību normu satversmība, Satversmes tiesa, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, nosaka efektīvāko pieeju to satversmības izvērtēšanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2024. gada 10. oktobra sprieduma lietā Nr. 2023-35-03 12. punktu*).

Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 627. panta ceturtajai daļai redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. septembra līdz 2022. gada 2. novembrim, procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietā esošie materiāli bija uzskatāmi par izmeklēšanas noslēpumu un ar mantu saistītā persona ar tiem varēja iepazīties ar procesa virzītāja atļauju viņa noteiktajā apjomā. Savukārt Kriminālprocesa likuma 627. panta piektā daļa redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. septembra līdz 2022. gada 2. novembrim, paredzēja ar mantu saistītajai personai tiesības pārsūdzēt tiesā procesa virzītāja lēmumu, ar kuru lūgums par iepazīšanos ar lietas materiāliem ir noraidīts.

Apstrīdētās normas noteica kārtību, kādā ar mantu saistītā persona ir tiesīga iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem un pārsūdzēt ar šīm tiesībām saistīto procesa virzītāja lēmumu. Tādējādi izskatāmajā lietā apstrīdētās normas ir veidojušas vienotu tiesisko regulējumu.

Līdz ar to Satversmes tiesa vērtēs apstrīdētās normas kā vienotu tiesisko regulējumu.

19. Satversmes 92. panta pirmais teikums nosaka: "Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā."

19.1. Apstrīdētās normas ir daļa no Kriminālprocesa likuma 59. nodaļā noteiktā procesa par noziedzīgi iegūtu mantu tiesiskā regulējuma. Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu uz personām, kas saistītas ar šo mantu, ir attiecināmas tiesību uz taisnīgu tiesu garantijas (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2016-13-01 10. punktu*). Taisnīga tiesa kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs tiesas process aptver vairākus elementus – savstarpēji saistītas tiesības. Tajās ietilpst arī pušu līdzvērtīgu iespēju princips (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 25. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-35-01 15. punktu*). Pušu līdzvērtīgu iespēju princips procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, no vienas

pusēs, paredz visiem tā dalībniekiem iespēju izklāstīt lietas apstākļus un, no otras puses, liedz kādam no dalībniekiem piešķirt būtiskas priekšrocības salīdzinājumā ar oponentu. Pilnvērtīgā tiesību aizstāvībā un iesaistīto pušu interešu līdzsvarošā būtiska nozīme ir tiesībām saņemt pilnīgu informāciju par pretējās puses izteikto viedokli, savāktajiem pierādījumiem un faktiem (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2016-13-01 14.1. punktu un 2022. gada 2. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-42-01 12.1. punktu*).

Procesam par noziedzīgi iegūtu mantu raksturīgs tas, ka šajā procesā netiek noskaidrota personas vaina, bet gan tiek lemts par mantas noziedzīgo izcelsmi vai saistību ar noziedzīgu nodarījumu. Process par noziedzīgi iegūtu mantu atbilst doktrīnā atzītajam šāda sevišķā procesa apzīmējumam "process par lietu" (*process in rem*) (*sal. sk. Satversmes tiesas 2022. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2021-18-01 26.1. punktu*). Šāds process ir vērsts uz mantisko jautājumu kriminālprocesā savlaicīgu un efektīvu atrisināšanu (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2016-13-01 16.2. punktu*). Arī tiesu praksē norādīts, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu ir jāvērtē mantas izcelsme un tas, vai pastāv nosacījumi, kuru dēļ šo mantu var atzīt par noziedzīgi iegūtu, nevis tas, vai persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu (*sk., piemēram, Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2021. gada 21. maija lēmumu lietā Nr. 11816005518*). Tādējādi procesā par noziedzīgi iegūtu mantu netiek vērtēta personas vaina.

19.2. Satversmes tiesa, atsaucoties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru, jau ir atzinusi: tā kā procesā par noziedzīgi iegūtu mantu tiek lemts par Kriminālprocesa likumā minēto ar mantu saistīto personu īpašuma tiesībām, šādā procesā pēc būtības tiek izņemti jautājumi, kas skar personu civilās tiesības un pienākumus Konvencijas 6. panta pirmās daļas izpratnē (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2016-13-01 10. punktu*). Tādējādi procesā par noziedzīgi iegūtu mantu uz personām, kas saistītas ar mantu, ir attiecināms Konvencijas 6. pants tā darbības civiltiesiskajā aspektā.

Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā atzīts, ka pušu līdzvērtīgu iespēju princips ir "taisnīgas tiesas procesa neatņemams elements" (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2000. gada 16. februāra sprieduma lietā "Rowe and Davis v. The United Kingdom", pieteikums Nr. 28901/95/11, 60. punktu*). Tāpat jāņem vērā, ka pušu līdzvērtīgu iespēju princips attiecībā uz pušu tiesībām iepazīties ar lietas materiāliem ir samērojams ar citām tiesvedības procesā pastāvošām būtiskām tiesībām un interesēm, piemēram, valsts drošības interesēm vai nepieciešamību aizsargāt lieciniekus, tomēr personas tiesību ierobežojumiem jābūt līdzsvarotiem ar pietiekamām procesuālajām garantijām (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2017. gada*

19. septembra sprieduma lietā "Regner v. The Czech Republic", pieteikums Nr. 35289/11, 148., 149. un 161. punktu).

19.3. Līdz ar līguma par Latvijas pievienošanos Eiropas Savienībai ratifikāciju Latvija ir atzinusi tās tiesiskās sistēmas atvērtību Eiropas Savienības tiesībām un Eiropas Savienības tiesības ir kļuvušas par Latvijas tiesību sistēmas sastāvdaļu. Tādējādi Latvijai, apzinoties Satversmes 68. panta otrajā daļā ietvertu Eiropas Savienības tiesību pārākumu un pieņemot un piemērojot nacionālās tiesību normas, ir jāņem vērā demokrātiju stiprinošie Eiropas Savienības tiesību akti un Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā nostiprinātā to interpretācija (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-18-01 15.2. punktu*).

Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka apstrīdēto normu atbilstība Satversmes 92. panta pirmajam teikumam būtu vērtējama kopsakarā ar Hartas 47. pantu, Direktīvas 2014/42/ES 8. panta 1. un 8. punktu, kā arī Pamatlēmuma 2005/212/TI 4. pantu.

Hartas 51. pants noteic, ka tās noteikumi attiecas uz dalībvalstīm tikai tad, ja tās īsteno Eiropas Savienības tiesību aktus. Eiropas Savienības tiesību aktu īstenošana Hartas 51. panta 1. punkta izpratnē nozīmē to, ka ir jāpastāv savstarpējai saiknei starp Eiropas Savienības tiesību aktu un attiecīgo valsts pasākumu. Ir nepieciešams pārbaudīt citstarp to, vai attiecīgajā jomā pastāv kāds speciāls Eiropas Savienības tiesību regulējums vai tāds regulējums, kas šo jomu var ietekmēt (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2022. gada 5. maija sprieduma lietā C-83/20 "BPC Lux 2 and Others v. Banco de Portugal and Others" 27. punktu un 2020. gada 22. janvāra sprieduma lietā C-177/18 "Almudena Baldonado Martín v. Ayuntamiento de Madrid" 59. punktu*).

Eiropas Savienības Tiesa atzina, ka Direktīvas 2014/42/ES un Pamatlēmuma 2005/212/TI piemērošanas jomā neietilpst tāds valsts tiesiskais regulējums, kāds bija ietverts apstrīdētajās normās (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2024. gada 4. oktobra sprieduma apvienotajās lietās C-767/22, C-49/23 un C-161/23 "1Dream u.c." 80. un 89. punktu*). Tādējādi izskatāmajā lietā nav piemērojams Direktīvas 2014/42/ES 8. panta 1. un 8. punkts, kā arī Pamatlēmuma 2005/212/TI 4. pants.

Tomēr jāņem vērā, ka Eiropas Savienībā ir spēkā arī Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 14. novembra regula 2018/1805 par iesaldēšanas rīkojumu un konfiskācijas rīkojumu savstarpējo atzīšanu. Šīs regulas 2. panta 2. punkts noteic, ka konfiskācijas rīkojums ir galīgais sods vai tiesas noteikts ar krimināllietu par noziedzīgu nodarījumu saistīts pasākums, kas paredz fiziskās vai juridiskās personas īpašuma galīgu atsavināšanu. Savukārt atbilstoši regulas 13. apsvērumam regulu piemēro visiem iesaldēšanas rīkojumiem un visiem konfiskācijas rīkojumiem, kuri izdoti saistībā ar procesu krimināllietās. Šis jēdziens aptver visu veidu

iesaldēšanas rīkojumus un konfiskācijas rīkojumus, kas izdoti pēc procesa saistībā ar noziedzīgu nodarījumu, – ne tikai rīkojumus, uz kuriem attiecas Direktīva 2014/42/ES. Tas aptver arī citu veidu rīkojumus, kuri izdoti bez galīgā notiesājošā sprieduma, izņemot tādus rīkojumus, kuri izdoti saistībā ar procesiem civilī lietās vai administratīvajās lietās. Minētās regulas 18. apsvērumā paskaidrots, ka Hartā nostiprinātās procesuālās garantijas būtu jāpiemēro visiem procesiem, uz kuriem attiecas regula. Jo īpaši būtiskās kriminālprocesuālās garantijas, kas nostiprinātas Hartā, būtu jāpiemēro arī tiem procesiem kriminālī lietās, kuri nav kriminālprocesi, bet uz kuriem attiecas šī regula.

Tādējādi, vērtējot apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, jāņem vērā Hartas 47. pants, kurā ietvertas tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību un taisnīgu tiesu. Efektīva tiesību aizsardzība tiesā ir uzskatāma par vispārēju Eiropas Savienības tiesību principu, kas balstīts dalībvalstu kopīgās konstitucionālajās tradīcijās (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-18-01 15.2.1. punktu un 2023.gada 17. februāra sprieduma lietā Nr. 2022-05-01 11.2. punktu*). Turklāt jāievēro, ka saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienību 6. panta 3. punktu un Hartas 52. panta 3. punktu pamattiesības, kas garantētas Konvencijā un izriet no dalībvalstu kopīgajām konstitucionālajām tradīcijām, ir uzskatāmas par Eiropas Savienības vispārējiem tiesību principiem un Hartā ietverto Konvencijā garantētajām tiesībām atbilstošo tiesību nozīme un apjoms ir tāds pats kā Konvencijā noteiktajām tiesībām.

19.4. Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, jo tās paredzēja iespēju liegt piekļuvi lietas materiāliem, uz kuriem pamatoti procesa virzītāja pieņēmumi par mantas noziedzīgo izcelsmi. Izmeklēšanas noslēpuma aizsardzību esot bijis iespējams nodrošināt, arī, piemēram, izsniedzot visus lietas materiālus, bet iepriekš tos anonimizējot un brīdinot personu par kriminālatbildību par ziņu izpaušanu vai piemērojot personai procesuālās sankcijas, ja tā traucē kriminālprocesa norisi.

Savukārt Saeima norāda, ka procesa virzītājam savs lēmums par lūgumu iepazīties ar lietas materiāliem bija jāpamato, samērojot lietā iesaistīto personu intereses ar konkrētā kriminālprocesa interesēm un tā sekmīgu virzību. Apstrīdētajās normās noteiktais regulējums bijis pietiekami elastīgs, lai ikvienā gadījumā būtu iespējams salāgot abas šīs intereses. Likumdevējs nodrošinājis arī tiesas kontroli pār to, vai ar procesa virzītāja lēmumu par lūgumu iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem ir panākts taisnīgs līdzsvars starp nepieciešamību nodrošināt pušu līdzvērtīgu iespēju principa ievērošanu un nepieciešamību aizsargāt izmeklēšanas noslēpumu.

Satversmes tiesa vērš uzmanību uz to, ka tās kompetencē neietilpst tiesību normu piemērošanas, kā arī tiesu nolēmumu tiesiskuma kontrole (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 17. novembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-01-01 11. punktu*). Tādējādi Satversmes tiesa neveic apstrīdēto normu piemērošanas tiesiskuma kontroli attiecībā uz katru Pieteikuma iesniedzēju konkrētā procesa par noziedzīgi iegūtu mantu ietvaros.

19.5. Satversmes 92. panta pirmais teikums prasa ikvienā tiesvedības procesā nodrošināt pušu līdzvērtīgu iespēju principa piemērošanu attiecīgā tiesvedības procesa raksturam atbilstošā veidā. Pušu līdzvērtīgu iespēju princips jāpiemēro, to konkrētajā situācijā un apstākļos izsverot un līdzsvarojot kopsakarā ar citiem vispārējiem tiesību principiem un Satversmes normām. Atbilstoši procesa par noziedzīgi iegūtu mantu tiesiskajam regulējumam procesuālās tiesības ar mantu saistītajai personai ir nodrošināmas tādā veidā, kas ļauj sasniegt kriminālprocesa mērķi, bet neatņem šīs tiesības pēc būtības.

Lai nodrošinātu kriminālprocesa mērķa sasniegšanu, procesā par noziedzīgi iegūtu mantu nodrošināma arī izmeklēšanas noslēpuma aizsardzība. Tas nepieciešams, lai neapdraudētu kriminālprocesa norisi un nodrošinātu citām personām iespēju efektīvi īstenot savas pamattiesības (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2016-13-01 14.2. punktu*).

Tādējādi atbilstoši Satversmes 92. panta pirmajam teikumam procesa par noziedzīgi iegūtu mantu tiesiskajam regulējumam jānodrošina taisnīgs līdzsvars starp pušu līdzvērtīgu iespēju principu un izmeklēšanas noslēpuma aizsardzību.

Tātad, lai noskaidrotu, vai apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, Satversmes tiesa izskatāmajā lietā pārbaudīs, vai šīs normas nodrošināja taisnīgu līdzsvaru starp pušu līdzvērtīgu iespēju principu un izmeklēšanas noslēpuma aizsardzību.

20. Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 59. nodaļā ietvertajam tiesiskajam regulējumam noteiktos apstākļos izmeklētājam ar uzraugošā prokurora piekrišanu vai prokuroram ir tiesības izdalīt no krimināllietas materiālus par noziedzīgi iegūtu mantu un uzsākt attiecīgu procesu.

Kriminālprocesa likuma 627. pants regulē procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanas kārtību. Šā panta otrajā daļā noteikts, kas procesa virzītājam jānorāda lēmumā par procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanu un materiālu par noziedzīgi iegūtu mantu nodošanu izlemšanai tiesai.

Lēmums par procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanu un materiālu par noziedzīgi iegūtu mantu nodošanu izlemšanai tiesai satur ne tikai izdalīto materiālu uzskaitījumu, bet arī šajos materiālos ietverto ziņu

detalizētu aprakstu un argumentāciju, kas ir pamats pieņemumam, ka attiecīgās mantas izcelsme ir noziedzīga vai ka manta ir saistīta ar noziedzīgu nodarījumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2016-13-01 15.1. punktu*).

Lēmumā par procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanu un materiālu par noziedzīgi iegūtu mantu nodošanu izlemšanai tiesai bija jānorāda arī tas, kādi materiāli no izmeklēšanā esošās krimināllietas par noziedzīgu nodarījumu tiek izdalīti lietā par noziedzīgi iegūtu mantu. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 627. panta ceturto daļu šie materiāli ir izmeklēšanas noslēpums. Ar mantu saistītā persona ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem varēja iepazīties tikai pēc attiecīga lūguma iesniegšanas procesa virzītājam. Procesā virzītājam bija tiesības lemt gan par atļauju ar mantu saistītajai personai iepazīties ar minētajiem lietas materiāliem, gan par to, kādā apjomā šie materiāli ar mantu saistītajai personai uzrādāmi. Procesā virzītājs ir tas, kurš vislabāk pārzina kriminālprocesa lietas materiālus, tāpēc likumdevējs tieši viņam uzticējis šāda lēmuma pieņemšanu un lemšanu par personas tiesībām iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietā esošajiem materiāliem (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2016-13-01 13. punktu*).

Līdz ar to procesa virzītājam lēmumā par procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanu bija jānorāda gan izdalīto materiālu uzskaitījums, gan arī šajos materiālos ietvertu ziņu detalizēts apraksts un argumentācija attiecībā uz pieņemumu, ka konkrētās mantas izcelsme ir noziedzīga vai manta ir saistīta ar noziedzīgu nodarījumu.

20.1. Savukārt, lemjot par personas lūgumu ļaut tai iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem, procesa virzītājam bija jāņem vērā gan tiesību sistēmā objektīvi pastāvošie principi, uz kuriem balstīts kriminālprocesa regulējums, gan tiesību sistēmā procesa virzītājam noteiktie pienākumi nodrošināt efektīvu Krimināllikuma normu piemērošanu un krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē, tostarp pieņemot tādus lēmumus, lai procesā personām tiktu nodrošinātas pamattiesības. Procesā virzītājam katrā gadījumā rūpīgi jāizvērtē ar mantu saistītās personas tiesības iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem un, tā kā šāds procesa virzītāja lēmums skar ar mantu saistītās personas pamattiesības, tas ir arī īpaši jāpamato, samērojot pušu līdzvērtīgu iespēju principu ar konkrētā kriminālprocesa interesēm un tā sekmīgu virzību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2016-13-01 14.2., 15.2. un 15.3. punktu*). Piemērojot apstrīdētās normas, procesa virzītājam un tiesai bija jāņem vērā arī Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr. 2016-13-01 paustās atziņas.

Tiesību normai nav jābūt formulētai kā absolūti precīzai instrukcijai. Lai cik precīzi un skaidri būtu formulētas tiesību normas, to saturs vienmēr būs noskaidrojams interpretācijas ceļā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2022. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2021-25-03 14.2. punktu*). Tādējādi tas, ka Kriminālprocesa likuma 627. panta ceturrtā daļa redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. septembra līdz 2022. gada 2. novembrim, bija piemērojama, izmantojot visas tiesību normu interpretācijas metodes un interpretējot to atbilstoši augstāka juridiska spēka tiesību normām, tostarp tiesību sistēmā pastāvošiem principiem, uz kuriem balstīts kriminālprocesa regulējums, nenozīmē, ka minētā tiesību norma neatbilstu Satversmei. Tāpat par apstrīdēto normu neatbilstību Satversmei neliecina arī tas, ka likumdevējs ar 2022. gada 6. oktobra grozījumiem ir pilnveidojis procesu par noziedzīgi iegūtu mantu reglamentējošās tiesību normas. Tiesiskais regulējums nepārtraukti attīstās, citstarp likumdevējam pilnveidojot normatīvo aktu formulējumus, lai tie precīzāk atspoguļotu tā gribu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 24. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-22-01 22.2. punktu*).

20.2. Satversmes tiesa vērs uzmanību uz to, ka Kriminālprocesa likuma 627. panta ceturrtā daļa redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. septembra līdz 2022. gada 2. novembrim, paredzēja procesa virzītāja rīcības brīvību arī attiecībā uz to, ar kādu līdzekļu palīdzību katrā konkrētajā gadījumā nodrošināt izmeklēšanas noslēpuma aizsardzību. Proti, pieņemot lēmumu par to, kādā apjomā lietas materiāli būtu uzrādāmi ar mantu saistītajai personai, apstrīdētās normas neliedza procesa virzītājam pielietot personas datu vai citas informācijas anonimizāciju vai daļēju aizklāšanu tādā apjomā, kas ļauj nodrošināt pušu līdzvērtīgu iespēju principa ievērošanu un vienlaikus arī izmeklēšanas noslēpuma aizsardzību. Līdzīgu viedokli paudusi arī Tieslietu ministrija.

Tādējādi atbilstoši Kriminālprocesa likuma 627. panta ceturrtās daļas redakcijai, kas bija spēkā no 2018. gada 1. septembra līdz 2022. gada 2. novembrim, procesa virzītājam katrā gadījumā bija individuāli jāizvērtē, vai attiecīgie materiāli ir uzrādāmi ar mantu saistītajai personai. Lai arī lietas materiāli bija noteikti par izmeklēšanas noslēpumu, Kriminālprocesa likuma 627. panta ceturrtajā daļā paredzētais individuālais vērtējums ietvēra procesa virzītāja pienākumu katrā konkrētajā gadījumā nodrošināt personai Satversmes 92. panta pirmajā teikumā nostiprinātās tiesības uz taisnīgu tiesu un panākt taisnīgu līdzsvaru starp izmeklēšanas noslēpuma un personas pamattiesību aizsardzību, ņemot vērā arī pušu līdzvērtīgu iespēju principu.

20.3. Ar 2018. gada 20. jūnija grozījumiem likumdevējs Kriminālprocesa likuma 627. panta piektajā daļā noteica kārtību, kādā var pārsūdzēt procesa virzītāja lēmumu par lūgumu ļaut iepazīties ar lietas

materiāliem. Ja ar mantu saistītās personas lūgums tika pilnībā vai daļēji noraidīts, procesa virzītāja lēmumu varēja pārsūdzēt rajona (pilsētas) tiesā, kas izskatīja procesu par noziedzīgi iegūtu mantu. Tiesa pieņēma lēmumu par sūdzības pilnīgu vai daļēju apmierināšanu vai noraidīšanu, un šis tiesas lēmums nebija pārsūdzams.

Tiesību normu nevar izprast ārpus tās piemērošanas prakses un tiesību sistēmas, kurā tā funkcionē (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 30. novembra sprieduma lietā Nr. 2022-36-01 15. punktu*). Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 627. panta piektās daļas redakcijas, kas bija spēkā no 2018. gada 1. septembra līdz 2022. gada 2. novembrim, piemērošanas praksei pamatā tiesa izvērtēja gan personu paustos argumentus par, iespējams, nepamatotu liegumu iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem, gan arī katru konkrēto dokumentu vai lietas materiālos iekļauto informāciju un to, vai liegums noteikts pamatoti. Tiesu praksē citstarp tika vērtēts tas, vai lēmumā par procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanu ir analizēti pierādījumi un argumentēta to būtība tādējādi, lai ar mantu saistītajai personai būtu zināmi procesa virzītāja argumenti un iesniegtie pierādījumi, kas ir par pamatu pieņemumam, ka attiecīgās mantas izcelsme ir noziedzīga vai manta ir saistīta ar noziedzīgu nodarījumu (*sk., piemēram, Ekonomisko lietu tiesas 2021. gada 19. jūlija lēmuma lietā Nr. 11904004020 6.2. punktu, 2022. gada 19. maija lēmuma lietā Nr. 11905005420 8. punktu un 2022. gada 28. septembra lēmuma lietā Nr. 11390062520 6.2. punktu*).

Tiesu praksē bijuši gadījumi, kad tiesa uzskatīja, ka procesa virzītājs ir nepamatoti noteicis liegumu iepazīties ar atsevišķiem procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem, piemēram, ja informācija bijusi vispārīga vai publiski pieejama, ja tā jau bijusi personas rīcībā vai ja dokumenta saturs jau bijis pilnībā atklāts lēmumā par procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanu un tā nodošanu izlemšanai tiesai (*sk., piemēram, Ekonomisko lietu tiesas 2021. gada 23. jūlija lēmuma lietā Nr. 15840048519 7.4. punktu, 2022. gada 19. maija lēmuma lietā Nr. 11905005420 8.5. punktu, 2022. gada 11. augusta lēmuma lietā Nr. 11816003620 7. punktu, 2022. gada 22. septembra lēmuma lietā Nr. 11816017819 6.4. punktu un 2022. gada 28. septembra lēmuma lietā Nr. 11390062520 6.4.4. un 6.4.8. punktu*). Tāpat tiesa ļāvusi iepazīties ar atsevišķiem dokumentiem, aizklājot tajos, piemēram, fizisko personu datus (*sk., piemēram, Ekonomisko lietu tiesas 2022. gada 29. jūnija lēmuma lietā Nr. 11816015319 7. punktu un 2022. gada 28. septembra lēmuma lietā Nr. 11390062520 6.4.2. punktu*).

Tiesa ir pievienojusies procesa virzītāja argumentācijai par daļēju liegumu iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem gadījumos, kad atsevišķi dokumenti ietvēra liela apjoma citu personu datus, tostarp identifikācijas un finanšu datus, kad dokumenti

varēja atklāt izmeklēšanas taktiku un virzienus vai radīt risku, ka liecinieki var tikt ietekmēti (*sk., piemēram, Ekonomisko lietu tiesas 2021. gada 13. oktobra lēmuma lietā Nr. 15840050519 11. punktu, 2022. gada 28. janvāra lēmuma lietā Nr. 11816016319 7. punktu un 2022. gada 22. septembra lēmuma lietā Nr. 11816017819 6.5. punktu*). Arī šādos gadījumos tiesa ir vērtējusi to, vai informāciju, ar kuru iepazīties pamatoti tika liegts, ir iespējams nodalīt atsevišķi vai daļēji aizklāt (*sk., piemēram, Ekonomisko lietu tiesas 2022. gada 19. aprīļa lēmuma lietā Nr. 15840050519 8. punktu un 2022. gada 22. septembra lēmuma lietā Nr. 11816017819 6.5. punktu*).

Ir bijuši arī gadījumi, kad tiesa pilnībā apmierināja ar mantu saistītās personas lūgumu ļaut tai iepazīties ar visiem procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem, jo, tiesas ieskatā, procesa virzītājs nav sniedzis pamatotus argumentus un tiesa, pārbaudot lietas materiālu saturu, atzinusi, ka tajos nav ietverta tāda informācija, kas traucētu sasniegt kriminālprocesa mērķi pamatprocesā (*sk., piemēram, Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2021. gada 21. septembra lēmumu lietā Nr. 11816002318*). Tāpat bijuši gadījumi, kad tiesa atzinusi, ka procesa virzītāja lēmums daļēji liegt iepazīšanos ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem ir pilnībā pamatots, bet personas sūdzība noraidāma (*sk., piemēram, Ekonomisko lietu tiesas 2021. gada 13. jūlija lēmuma lietā Nr. 16870000220 9. un 10. punktu un 2022. gada 28. janvāra lēmuma lietā Nr. 11816016319 7. punktu*).

Procesa virzītāja lēmuma par lūgumu ļaut iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem pārsūdzēšanas procesā tiesa izvērtēja visus lietā būtiskos apsvērumus – gan procesa dalībnieku iebildumus par liegumu iepazīties ar materiāliem, gan arī procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiālu saturu –, lai secinātu, vai šāds liegums bija noteikts pamatoti. Līdz ar to šāda lēmuma pārsūdzēšanas procesā tika īstenota tiesas kontrole un šīs kontroles rezultātā tiesa varēja novērst tiesību normām neatbilstoša procesa virzītāja lēmuma piemērošanas sekas, kas iestātos ar mantu saistītajai personai. Proti, tiesa bija tiesīga ne vien pārbaudīt procesa virzītāja lēmuma pamatotību, bet arī pati noteikt, cik lielā apjomā ar mantu saistītā persona drīkst iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem. Turklāt saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 627. panta piekto daļu redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. septembra līdz 2022. gada 2. novembrim, tiesa, lai izņemtu, vai iepazīšanās ar lietas materiāliem apdraud citu personu pamattiesības, sabiedrības intereses vai traucē kriminālprocesa mērķa sasniegšanu, varēja pieprasīt arī krimināllietas materiālus un iepazīties ar tiem.

Tādējādi Kriminālprocesa likuma 627. panta piektajā daļā redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. septembra līdz 2022. gada 2. novembrim, bija noteikta kārtība, kas nodrošināja ar mantu saistītajai personai tiesības

pārsūdzēt procesa virzītāja lēmumu un attiecīgi tiesai iespēju pārbaudīt procesa virzītāja lēmuma tiesiskumu un pamatotību, proti, vērtēt to, vai konkrētajā gadījumā ir panākts taisnīgs līdzsvars starp nepieciešamību nodrošināt pušu līdzvērtīgu iespēju principa ievērošanu un nepieciešamību aizsargāt izmeklēšanas noslēpumu. Tāpat šī norma nodrošināja to, ka nepieciešamības gadījumā arī tiesa ir tiesīga lemt par lietas materiālu uzrādīšanu ar mantu saistītajai personai. Proti, Kriminālprocesa likuma 627. panta piektā daļa redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. septembra līdz 2022. gada 2. novembrim, nodrošināja efektīvu ar mantu saistītās personas tiesību uz īpašumu aizsardzību.

20.4. Apstrīdētās normas nodrošināja, ka vispirms procesa virzītājs, ņemot vērā vispārējos tiesību principus un citas Satversmes normas, kā arī samērojot lietā iesaistīto personu un visas sabiedrības intereses, katrā konkrētajā gadījumā noteica, kādā apjomā ļaut ar mantu saistītajai personai iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem. Savukārt tad, ja ar mantu saistītā persona procesa virzītāja vērtējumam nepiekrita, tai bija tiesības vērsties tiesā, kas nodrošināja procesa virzītāja lēmuma tiesiskuma kontroli un ar mantu saistītās personas pamattiesību ievērošanu. Tādējādi apstrīdētās normas nodrošināja taisnīgu līdzsvaru starp pušu līdzvērtīgu iespēju principu un izmeklēšanas noslēpuma aizsardzību.

Līdz ar to apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Kriminālprocesa likuma 627. panta ceturto un piekto daļu (redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. septembra līdz 2022. gada 2. novembrim) par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

I. Kucina

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2023. gada 2. maijā

lietā Nr. 2022-02-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

piedaloties pieteikumu iesniedzēju Gabrielas Diānas Kaplānes, Žanetes Aščukas, Ērika Jaunzema, Uģa Eriņa un Mārtiņa Korsaka pilnvarotajam pārstāvim Normundam Šlitkem, pieteikuma iesniedzēju Aivara Zeltiņa, Sarmītes Zeltiņas un Ingas Zeltiņas pilnvarotajam pārstāvim Ivaram Rudzikam, pieteikumu iesniedzēju Ulda Mežsētas, Intas Lapiņas, Mārtiņa Bērlanda, Zigrīdas Bušas, Līgas Žimantes, Anitas Trapānes, Rutas Kalniņas, Ilmāra Tilgaiļa, Ilzes Eris, Kaspara Brūvera, Ineses Tilgailes, Nikolas Bušas pilnvarotajam pārstāvim Egilam Lasmanim un pieteikuma iesniedzējas SIA "LansiMed" pilnvarotajam pārstāvim Erlendam Baļķenam, institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeimas – pilnvarotajam pārstāvim Rolandam Neilandam,

ar tiesas sēdes sekretāri Alisi Ziemeli,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28. pantu,

2023. gada 4., 5. un 6. aprīlī atklātā tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos izskatīja lietu

"Par likuma "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību" 38. panta pirmās, otrās daļas un 42. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 91. pantam, kā arī 105. panta pirmajam un trešajam teikumam un likuma "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību" 42. panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Latvijas Republikas Augstākā padome (turpmāk – Augstākā padome) 1992. gada 14. janvārī pieņēma likumu "Par Latvijas Republikas 1937. gada Civillikumu", saskaņā ar kuru tika atjaunots Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma spēks. Īpašos likumos tika noteikts atsevišķo

Civillikuma daļu spēkā stāšanās laiks un kārtība. Augstākā padome 1992. gada 7. jūlijā pieņēma likumu "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību" (turpmāk – Spēkā stāšanās likums), ar kuru noteica, ka šis likums un Civillikuma lietu tiesību daļa stājas spēkā ar 1992. gada 1. septembri.

Saeima ar 2021. gada 30. septembra likuma "Grozījumi likumā "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību"" (turpmāk – Grozījumu likums) 2. pantu Spēkā stāšanās likumu papildināja ar 38. panta pirmo un otro daļu šādā redakcijā: "Ja būve ir patstāvīgs īpašuma objekts saskaņā ar šā likuma 14. panta pirmās daļas 1., 2., 3. vai 4. punktu, līdz būves apvienošanai vienā īpašumā ar zemi būves īpašniekam uz likuma pamata ir lietošanas tiesības uz zemi, ciktāl tās nepieciešamas īpašuma tiesību īstenošanai pār būvi. Šāds likumisko lietošanas tiesību aprobežojums ir reālservitūts par labu būvei, kas ir patstāvīgs īpašuma tiesību objekts, un lietošanas tiesībām ir piemērojami Civillikuma noteikumi par reālservitūtu, ciktāl šis likums nenosaka citādi.

Būves īpašniekam uz likuma pamata ir pienākums maksāt lietošanas maksu zemes īpašniekam par zemes lietošanas tiesībām. Likumiskās lietošanas maksas apmērs ir četri procenti no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības gadā, bet ne mazāks par 50 *euro* gadā. Būves īpašnieks un zemes īpašnieks var rakstveidā vienoties par citu lietošanas maksas apmēru. Šāda vienošanās nesaista nekustamā īpašuma ieguvēju, mainoties būves vai zemes īpašniekam."

Tāpat ar Grozījumu likuma 2. pantu Spēkā stāšanās likums tika papildināts ar 42. panta pirmo un trešo daļu šādā redakcijā: "Šā likuma 38., 39., 40. un 41. pants stājas spēkā 2022. gada 1. janvārī.

[..]

Šā panta otrajā daļā minētajos gadījumos vienošanās vai tiesas nolēmumā noteiktā nomas maksa nav spēkā ar 2023. gada 1. janvārī."

2. Pieteikumu iesniedzēji – Gabriela Diāna Kaplāne, Žanete Aščuka, Ēriks Jaunzems, Aivars Zeltnišs, Sarmīte Zeltniņa, Inga Zeltniņa, Iveta Šēnhofa, Uldis Mežsēta, Inta Lapiņa, Mārtiņš Bērlands, Zigrīda Buša, Līga Žimante, Anita Trapāne, Ruta Kalniņa, Ilmārs Tilgailis, Ilze Eris, Kaspars Brūvers, Inese Tilgaile, Nikola Buša, Uģis Eriņš, Mārtiņš Korsaks un SIA "LansiMed", (turpmāk arī – Pieteikumu iesniedzēji) – uzskata, ka Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmā, otrā daļa un 42. panta pirmā daļa neatbilst Latvijas Republikas Satversmes 1. un 91. pantam, kā arī 105. panta pirmajam un trešajam teikumam un Spēkā stāšanās likuma 42. panta trešā daļa neatbilst Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam.

2.1. Satversmes tiesā tika ierosinātas deviņas lietas par Spēkā stāšanās likuma normu atbilstību Satversmei. Lai veicinātu šo lietu vispusīgāku un ātrāku iztiesāšanu, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 22. panta sesto daļu, tās tika apvienotas vienā lietā. Pieteikumos ietvertie prasījumi un juridiskais pamatojums zināmā mērā atšķiras, tomēr pēc būtības ir līdzīgi un balstīti galvenokārt uz vieniem un tiem pašiem apsvērumiem. Tādēļ visu Pieteikumu iesniedzēju norādītie apsvērumi tiks atspoguļoti kā vienota argumentācija.

2.2. Pieteikumu iesniedzēju īpašumā ir zeme vai domājamās daļas no zemes, uz kurām atrodas citām personām piederošas būves. Starp Pieteikumu iesniedzējiem un minēto būvju īpašniekiem līdz šim pastāvējušas piespiedu nomas attiecības. Daži Pieteikumu iesniedzēji īpašuma tiesības uz zemes gabaliem ieguvuši zemes reformas ietvaros, proti, atjaunojot īpašuma tiesības uz tiem, savukārt pārējie tos ieguvuši mantojumā vai arī uz dāvinājuma vai pirkuma līguma, vai izsoles pamata.

Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmā daļa paredzot pāreju uz jaunu reālservitūta veidu – zemes lietošanas tiesībām –, kas radot neskaidru un abstraktu zemes īpašnieka tiesību ierobežojumu. Šādu servitūta veidu neparedzot nedz Civillikums, nedz citi civiltiesības regulējoši likumi. Pieteikumu iesniedzēji paļāvušies uz to, ka jauns tiesiskais risinājums netiks ieviests, jo iepriekšējais regulējums bijis stabils un piemērots. Savukārt Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrās daļas dēļ tiekot samazināti ieņēmumi no zemes iznomāšanas, uz kādiem Pieteikumu iesniedzējiem arī esot radusies aizsargājama tiesiskā paļāvība. Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrā daļa neesot noteikta ar pienācīgā kārtā pieņemtu likumu, jo likumdevējs neesot veicis atbilstošu analīzi un ņēmis vērā Satversmes tiesas judikatūru piespiedu nomas jautājumos. Būves īpašnieka intereses dalītā īpašuma gadījumā neesot vērtējamās augstāk par zemes īpašnieka interesēm, un būves īpašnieks neesot uzskatāms par mazāk aizsargātu šo attiecību pusi. Turklāt vajagot ņemt vērā, ka zemes īpašniekam, lai viņš varētu gūt ienākumus no sava īpašuma, rodas nesamērīgi izdevumi, piemēram, nodokļu maksājumi, valsts nodevas par prasības celšanu tiesā, juridisko pakalpojumu izmaksas un citi. Esot bijuši iespējami alternatīvi risinājumi piespiedu nomas attiecību regulēšanai, piemēram, nosakot, ka starp zemes īpašnieku un būves īpašnieku pastāv personālservitūts, – tādā gadījumā par nekustamā īpašuma nodokļa maksātāju kļūtu būves īpašnieks; veicinot piespiedu nomas attiecību izbeigšanu vai nosakot, ka nekustamā īpašuma nodoklis nav jāmaksā vispār, un atbrīvojot zemes īpašnieku no ienākuma nodokļa un pievienotās vērtības nodokļa samaksas. Nosakot, ka atlīdzība par zemes lietošanas tiesībām ir četri procenti no zemes kadastrālās vērtības gadā, neesot pilnvērtīgi izvērtēts zemes īpašnieka tiesību ierobežojums, jo neesot veikti pamatoti ekonomiski

aprēķini. Tādējādi zemes īpašnieka tiesībām noteiktie ierobežojumi neesot samērīgi ar labumu, ko sabiedrība kopumā gūst no šiem ierobežojumiem.

Pieteikumu iesniedzēju tiesības saņemt piespiedu nomas maksu vismaz sešu procentu apmērā no zemes kadastrālās vērtības bijušas noteiktas ar tiesību normu. Likumdevējam, grozot tiesisko regulējumu, vajadzējis ņemt vērā Satversmes tiesas spriedumos par piespiedu nomas maksas ierobežojumiem atzīto. Tādējādi Pieteikumu iesniedzējiem bijušas saprātīgas un pamatotas tiesības palauties uz to, ka tāds ierobežojums, kāds ietverts Grozījumu likumā, netiks ieviests. Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrajā daļā noteiktā zemes lietošanas maksa četru procentu apmērā neesot saudzējoša pāreja, jo būtiski samazinot zemes īpašnieka ienākumus, un neesot paredzēti citi mehānismi, kas ļautu zemes īpašniekam gūt ienākumus no sava īpašuma. Tādējādi esot pārkāpts tiesiskās palāvības aizsardzības princips.

Zemes īpašniekam dalītā īpašuma gadījumā rodoties dažādas sekas atkarībā no objekta, kas atrodas uz zemes īpašuma, piederības attiecīgajai grupai un no tā, vai zemes īpašnieks ir publisko tiesību juridiskā persona vai privātpersona. Tādējādi divos aspektos tiekot pārkāptas tiesības uz tiesisko vienlīdzību.

Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrā daļa paredzot vienādu attieksmi pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām. Izskatāmās lietas ietvaros vajagot salīdzināt zemes īpašniekus atkarībā no objekta, kas atrodas uz zemes, piederības kādai no šādām grupām: savrupmāja, daudzdzīvokļu nams, garāžu kooperatīvs, augļu dārzs, lauksaimniecības vai zvejniecības uzņēmuma būves vai komercobjekts. Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrajā daļā noteiktā atlīdzība esot attiecināma vienlīdz uz visiem zemes īpašniekiem dalītā īpašuma gadījumā neatkarīgi no zemes lietošanas veida, mērķa un objekta, kas uz tās atrodas, taču skarot zemes īpašniekus atšķirīgi. Proti, gadījumā, ja īpašuma tiesības uz zemi pieder valstij vai pašvaldībai, zemes īpašnieka ienākumi tiekot būtiski palielināti, bet citos gadījumos – būtiski samazināti un visvairāk samazināti tiem zemes īpašniekiem, uz kuru zemes ir komercobjekti. Vienādajai attieksmei pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām neesot legītīma mērķa, un neesot ievērots samērīguma princips.

Savukārt gadījumos, kad zeme nedalīti pieder privātpersonai un publisko tiesību juridiskajai personai un uz šīs zemes ir trešajām personām piederošas būves, tiekot pieļauta atšķirīga attieksme pret personām, kas atrodas salīdzināmos apstākļos. Saskaņā ar Spēkā stāšanās likuma 42. panta pirmo daļu šā likuma 38. pants attiecībā uz privātpersonām stājoties spēkā 2022. gada 1. janvārī, bet saskaņā ar tā paša panta piekto daļu gadījumā, ja zemes īpašnieks ir publiska persona, tai šā likuma 38. panta prasības tikšot piemērotas no 2024. gada 1. janvāra. Tas nozīmējot, ka laika posmā no 2022. gada 1. janvāra līdz 2023. gada 31. decembrim attiecības starp būvju

un zemes kopīpašniekiem regulēs divi dažādi tiesību institūti – zemes lietošanas tiesības un piespiedu noma.

Piespiedu nomas attiecības starp dažiem Pieteikumu iesniedzējiem un būvju īpašniekiem esot noregulētas ar tiesas spriedumiem. Tādējādi, pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, Spēkā stāšanās likuma 42. panta trešā daļa, nosakot, ka vienošanās vai tiesas nolēmumā noteiktā nomas maksa nav spēkā ar 2023. gada 1. janvāri, pārkāpjot no Satversmes 1. panta un 92. panta pirmā teikuma izrietošo *res judicata* principu.

Pieteikumu iesniedzēju pārstāvji tiesas sēdē papildus norādīja, ka zemes kadastrālās vērtības bāzes nav mainījušās kopš 2012. gada un tādēļ zemes lietošanas maksa, kas aprēķināta no zemes kadastrālās vērtības, nepilda atlīdzības funkciju. Zemes īpašniekam esot jāmaksā nekustamā īpašuma nodoklis pilnā apmērā arī tad, ja būves īpašnieks nav samaksājis zemes lietošanas maksu. Zemes lietošanas maksa pretēji ienākumam no valsts aizņēmuma vērtspapīriem neesot garantēta, jo būves īpašnieks varot kļūt maksātnespējīgs vai neveikt likumā paredzētos maksājumus. Zemes lietošanas maksas piedziņai nevarot lietot Civilprocesa likuma 406.¹ pantā paredzēto saistību piespiedu izpildīšanu brīdinājuma kārtībā, jo zemes lietošanas tiesības neesot pamatotas ar dokumentu. Pieteikuma iesniedzējas SIA "LansiMed" pārstāvis tiesas sēdē uzsvēra, ka uz šīs Pieteikuma iesniedzējas īpašumā esošās zemes atrodas daudzdzīvokļu mājas un piespiedu nomas maksu iepriekšējā regulējuma ietvaros regulāri maksājuši 62 līdz 75 procenti dzīvokļu īpašnieku, savukārt attiecībā uz pārējiem nācies izrakstīt atgādinājumus un galu galā vērsties tiesā maksājumu piedziņai. Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas lietotā kapitāla atdeves likmju metodika esot labāk piemērota zemes lietošanas maksas noteikšanai, jo tajā esot ņemti vērā izdevumi un nodokļi, kā arī uzņēmējdarbības riski.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmā, otrā daļa un 42. panta pirmā daļa atbilst Satversmes 1., 91. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam un Spēkā stāšanās likuma 42. panta trešā daļa atbilst Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam.

Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmā, otrā daļa un 42. panta pirmā daļa, kā arī 42. panta trešā daļa esot pieņemta un izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, tāpat esot pietiekami skaidri formulēta un publiski pieejama. Minētās normas esot pieņemtas, lai ieviestu vienotu pieeju dalītā īpašuma stāvokļa risināšanai, vienkāršotu dalītā īpašumā iesaistītu personu tiesisko attiecību īstenošanas modeli, nodrošinātu līdzsvaru starp dalītā īpašumā iesaistīto personu aizsargājamām interesēm un iedibinātu tiesisko mieru dalītā īpašumā. Tādējādi apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis esot citu cilvēku tiesību aizsardzība.

Zemes nomas maksas tiesiskais regulējums esot sadrumstalots, pastāvot dažādi ar likumu noteikti zemes nomas maksas apmēri, dažos gadījumos nomas maksas apmērs vispār neesot noteikts, turklāt arī tiesu prakse attiecībā uz nomas maksas apmēru neesot vienveidīga. Ieviešot vienotu tiesisko regulējumu, kas vienādi attiecas uz visiem dalītā īpašuma attiecībās iesaistītiem nekustamajiem īpašumiem, tiekot iedibināta tiesiskā stabilitāte. Turklāt tiekot iedibināta arī tiesiskā palāvība uz to, ka neatkarīgi no būves veida zemes īpašniekam ir tiesības saņemt konkrētu zemes lietošanas maksu. Apstrīdētās normas vienkāršojot dalītā īpašumā iesaistīto personu tiesisko attiecību modeli – likumā esot noteikta zemes lietošanas maksa, neesot nepieciešams slēgt savstarpējus līgumus un izrakstīt rēķinus, celt tiesā prasības par piespiedu dalītā īpašuma attiecību konstatēšanu un par atlīdzības noteikšanas pienākuma uzlikšanu būves īpašniekam. Ar Grozījumu likumu zemes īpašniekam esot noteiktas arī citas priekšrocības, piemēram, būves īpašniekam uzlikts pienākums rūpēties par lietošanā esošo zemi. Tāpat zemes īpašniekam vairs neesot pienākuma maksāt pievienotās vērtības nodokli no saņemtās atlīdzības par zemes nomu. Tā kā ar Grozījumu likumu kopumā tiekot mazināts īpašuma tiesību ierobežojums ne tikai būves īpašniekam, bet arī zemes īpašniekam, apstrīdētajās normās izmantotie līdzekļi esot piemēroti legītīmā mērķa sasniegšanai.

Zemes lietošanas maksa sastāvot no divām šādām komponentēm: ienākums, kura apmērs ir taisnīgs atbilstoši šā brīža ekonomiskajiem apstākļiem, un izmaksas, kas saistītas ar lietošanā esošās zemes atrašanos īpašumā, proti, 2,1-2,5 procenti no zemes kadastrālās vērtības gadā un nekustamā īpašuma nodokļa kompensācija 1,5 procentu apmērā no zemes kadastrālās vērtības gadā. Zemes lietošanas maksas apmēra noteikšanai esot izmantota alternatīvo ieguldījumu iespēju pieeja – nosakot zemes lietošanas maksas maksimālo apmēru, par pamatu esot izmantota brīvi tirgojama finanšu instrumenta fiksētā ienākuma likme. Lai arī nekustamā īpašuma tirgus atšķiroties no finanšu tirgus, tomēr vispārpieņemtās gan zemes īpašuma, gan finanšu instrumentu novērtēšanas metodes esot balstītas uz vispārējiem vērtības, izmaksu, riska un laika mijiedarbības principiem.

Reālservitūts esot labāk piemērots zemes lietošanas tiesību institūta izveidošanai, jo tas varot tikt nodibināts ne tikai līgumiski, bet arī ar tiesas spriedumu vai likumu. Pēc Saeimas ieskata, nepastāvot tikpat efektīvi alternatīvi līdzekļi dalītā īpašuma problemātikas risināšanai. Nosakot zemes lietošanas tiesības, esot atrisināta ilgstoši pastāvējusī dalītā īpašuma problemātika, un sabiedrības ieguvums no tā esot lielāks nekā atsevišķiem indivīdiem nodarītais zaudējums.

Pieteikumu iesniedzējiem, uz kuru zemes atrodas daudzdzīvokļu mājas, kopš 2019. gada 1. maija neesot bijis noteikts konkrēts zemes

piespiedu nomas maksas apmērs, kuru viņi būtu tiesīgi iegūt. Tāpat likumdevējs esot ņēmis vērā iepriekšējo Satversmes tiesas judikatūru piespiedu nomas maksas jautājumā un rūpīgi izvērtējis pamattiesību ierobežojuma ietekmi uz zemes īpašniekiem. Proti, zemes īpašniekam esot nodrošināts ienākums par lietošanas tiesību aprobežojumu, esot izvērtēti likumos noteiktie pienākumi un nodokļu regulējums, kas attiecas uz zemes īpašnieku, zemes īpašnieka ienākumi esot sasaistīti ar ekonomiskajiem procesiem valstī, un esot izvērtēta tiesiskā regulējuma ietekme uz zemes īpašnieku. Tiesiskais regulējums dalītā īpašuma jomā neesot bijis pietiekami noteikts un nemainīgs, lai tam varētu uzticēties. Normatīvie akti, kas attiecas uz piespiedu nomas maksas apmēru, esot vairākkārt grozīti, savukārt citi dalītā īpašuma aspekti neesot bijuši tiesiski noregulēti. Tādējādi Pieteikumu iesniedzējiem nevarējusi rasties aizsargājama tiesiskā palāvība uz konkrētu tiesību saglabāšanu vai īstenošanu.

Visi zemes īpašnieki atrodoties salīdzināmos apstākļos, jo objekts, kas atrodas uz zemes, neesot izšķirošs apstāklis atšķirīgu personu grupu izveidošanās kontekstā. Visos gadījumos īpašuma tiesību aprobežojums esot noteikts vienāds, lai aizsargātu citas personas (būves īpašnieka) tiesības uz īpašumu. Likumdevējs neesot paredzējis atšķirīgu regulējumu un pārejas posmu zemes īpašniekiem atkarībā no tā, kāda būve atrodas uz zemes un kāds ir zemes īpašnieka tiesību aprobežojuma apjoms, lai novērstu līdzšinējo atšķirīgo attieksmi pret vienādos apstākļos esošiem zemes īpašniekiem. Tādējādi Satversmes 91. pants šajā aspektā neesot pārkāpts. Savukārt attiecībā uz tiesiskās vienlīdzības principa ievērošanu gadījumos, kad zemes kopīpašums pieder privātpersonai un publiskai personai, Saeima norāda, ka Pieteikumu iesniedzēju argumenti ir vērsti uz Spēkā stāšanās likuma 42. panta piektās daļas apstrīdēšanu.

Spēkā stāšanās likuma 42. panta trešā daļa neskarot *res judicata* principu, jo saskaņā ar to nevienam nav tiesību lūgt pārskatīt galīgu un spēkā stājušos spriedumu ar mērķi panākt atkārtotu lietas izspriešanu. Tādējādi Spēkā stāšanās likuma 42. panta trešā daļa Pieteikumu iesniedzējiem neierobežojot Satversmes 92. pantā ietvertās tiesības uz taisnīgu tiesu.

Tiesas sēdē Saeimas pārstāvis norādīja, ka Grozījumu likuma pieņemšanas laikā bijis zināms, ka kadastrālo vērtību bāzes paliks nemainīgas līdz 2025. gadam. Tomēr arī laika posmā līdz tam zemes lietošanas maksa pildot atlīdzības funkciju, jo zemes īpašniekam jāmaksā mazāks nekustamā īpašuma nodoklis, kas arī tiek aprēķināts no zemes kadastrālās vērtības. Tā esot ierasta situācija, ka maksājumu piedziņas jomā aptuveni 30 procenti personu neveic savus maksājumus laikā, savukārt pret 10 procentiem no šīm personām nākas vērsties tiesā maksājumu piedziņai. Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas lietotā metodoloģija kapitāla atdeves likmju noteikšanai neesot piemērota zemes lietošanas

maksas aprēķinam, jo esot attiecināma uz pakalpojumu sniedzējiem regulējamās nozarēs. Likumdevējs neesot apsvēris iespēju izbeigt dalītā īpašuma attiecības kā pamattiesības mazāk ierobežojošu alternatīvu, jo tādā gadījumā vienai no pusēm būtu jāzaudē savs īpašums un tādējādi personas īpašuma tiesības tiktu vēl vairāk ierobežotas.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajiem argumentiem un uzskata, ka Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmā un otrā daļa un 42. panta pirmā daļa atbilst Satversmes 1., 91. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, kā arī Spēkā stāšanās likuma 42. panta trešā daļa atbilst Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam.

Skaidrojot Spēkā stāšanās likuma 42. panta piektajā daļā publiskām personām paredzēto atšķirīgo termiņu, Tieslietu ministrija norāda: ja zemes īpašnieks ir publiska persona, būves īpašnieka maksājumi par zemes lietošanu atkarībā no dažādiem apstākļiem bijuši 1,65-3,63 procentu robežās no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības gadā (tostarp nekustamā īpašuma nodokļa maksājums). Tādējādi Spēkā stāšanās likuma 42. panta piektajā daļā paredzētajā termiņā saglabāšoties publiskai personai nelabvēlīgāks regulējums. Tāpat esot jāņem vērā, ka pagarināts termiņš paredzēts tāpēc, lai dotu pietiekamu laiku publiskajai pārvaldei izstrādāt izsvērtu politiku attiecībā uz to, kādos gadījumos un kādā apmērā tiks sniegts sociālais atbalsts patstāvīgo būvju īpašniekiem, prasot mazāku zemes lietošanas maksu par likumā paredzēto.

Visos dalītā īpašuma gadījumos īpašuma varas aprobežojums attiecībā uz zemi esot identisks – zeme esot nodota faktiskā būves īpašnieka varā. Tātad, kamēr pastāv dalītais īpašums, zemes īpašnieks nevarot zemi lietot un šīs lietošanas ietvaros gūt no tās labumu. Šāda aprobežojuma apmērs īpašuma tiesību juridiskajā kontekstā neesot atkarīgs no tā, kādām funkcijām būve ir paredzēta. Visus zemes īpašniekus dalītā īpašuma gadījumos vienojot tas kritērijs, ka uz to zemes atrodas citām personām piederošas būves un tādēļ zemes īpašnieka īpašuma tiesības ir aprobežotas. Tādējādi neveidojoties salīdzināmas grupas atkarībā no tās būves veida, kura atrodas uz zemes.

Neviens no Civillikumā noteiktajiem tiesību instrumentiem neesot bijis pilnīgi piemērots dalītā īpašuma problemātikas risināšanai, tāpēc esot izveidots jauns reālservitūta veids – zemes lietošanas tiesības. Izveidojot šādu tiesību institūtu, esot nodrošināta būves īpašnieka īpašuma tiesību aizsardzība, zemes īpašnieka tiesības aprobežojot tikai tiktāl, cik tas nepieciešams, un noteikta zemes lietošanas maksa par šo tiesību ierobežojumu.

Pēc Tieslietu ministrijas ieskata, dalītā īpašumā iesaistītām personām nevarot būt tiesiska paļāvība uz to, ka tās varēs saņemt zemes nomas maksu

vismaz sešu procentu apmērā. Piespiedu nomas regulējums esot ietverts vismaz astoņos normatīvajos aktos, par kuru interpretāciju pastāvīgi notiekot tiesvedības, turklāt diezgan daudzos gadījumos piespiedu nomas tiesiskās attiecības esot noregulētas un pastāvot atbilstoši tādām tiesību normām, kuras vairs nav spēkā. Esot arī tādi dalītā īpašuma gadījumi, attiecībā uz kuriem piespiedu nomas regulējums nemaz nav normatīvajos aktos noteikts. Apkopojot datus, kuri ir pieejami un manuāli iegūstami, varot gūt priekšstatu par kopainu. Normatīvie akti, kas regulē nosakāmo piespiedu nomas maksas apmēru, ietverot arī vairs spēkā neesošas normas (kuru piemērošana turpinās uz līgumu un tiesu nolēmumu pamata), un piespiedu nomas maksa variējot no 0,4 procentiem līdz 9,07 procentiem no zemes kadastrālās vērtības gadā.

Ar zemes lietošanas tiesībām un zemes lietošanas maksu tiekot aizsargātas būves īpašnieka tiesības, nodrošinot to, ka dalītā īpašumā esoša būve var atrasties civiltiesiskā apgrozībā un attiecībā uz to var pastāvēt no zemes nošķirtas īpašuma tiesības. Savukārt zemes īpašnieka tiesības tiekot aizsargātas, paredzot zemes lietošanas maksu. Tādējādi ar zemes lietošanas tiesībām un zemes lietošanas maksu radīto ierobežojumu legitīmie mērķi esot citu personu tiesību aizsardzība un sabiedrības labklājības aizsardzība. Šie ierobežojumi esot piemēroti legītīmo mērķu sasniegšanai, jo zemes lietošanas tiesības sašaurinot zemes īpašnieka īpašuma tiesību apjomu, lai nodrošinātu būves īpašnieka iespēju īstenot īpašuma tiesības uz būvi, toties zemes īpašniekam par viņa tiesību ierobežojumu esot paredzēta kompensācija. Pamattiesību ierobežojums esot bijis nepieciešams, jo tā esot bijusi vienīgā iespēja, kā salāgot zemes īpašnieka un būves īpašnieka tiesības dalītājā īpašumā.

Pieteikumu iesniedzēju viedoklis, ka dalītā īpašuma regulēšanai labāk piemērots būtu personālservitūts, neesot pamatots. Personālservitūts raksturojot tādu servitūtu grupu, kur nekustamais īpašums ir apgrūtināts par labu noteiktai personai. Turklāt arī tādā gadījumā nekustamā īpašuma nodokļa maksātājs būtu zemes īpašnieks, jo tas izrietot no nodokļu tiesību regulējuma. Zemes lietošanas tiesības un zemes lietošanas maksa radot lielāku labumu par personai nodarīto zaudējumu, jo zemes lietošanas tiesību aprobežojumu kompensējot zemes lietošanas maksa un tādējādi pušu tiesības esot līdzsvarotas.

Zemes lietošanas maksa esot vērsta uz tiesiskās palāvēības un tiesiskās noteiktības radīšanu dalītā īpašumā, lai tiktu aizsargātas tajā iesaistīto īpašnieku īpašuma tiesības un dalītā īpašuma objektu civiltiesiskā apgrozība. Tas tiekot panākts, aizstājot modeli, kura piemērošanas rezultāta diapazons bijis ļoti plašs, ar modeli, kurā nodrošināta tiesiska skaidrība par to, kādas tiesības un pienākumi pastāv dalītā īpašumā esošu objektu īpašniekiem.

Zemes lietošanas maksa esot noteikta procentuālā apmērā no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības gadā. Kadastrālā vērtība esot masu vērtēšanas ietvaros noteikta nekustamā īpašuma vērtība, kas balstīta nekustamā īpašuma tirgus datos un šobrīd atainojot nekustamā īpašuma tirgus vērtību apmēram 85 procentu līmenī, kas 2025. gadā mainīšoties uz maksimāli tuvu atbilstību tirgus datiem. Kadastrālā vērtība esot īpašuma vērtībai tuvināts lielums, kas esot pastāvīgā korelācijā ar nekustamā īpašuma tirgū notiekošo. Zemes lietošanas maksu četru procentu apmērā no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības veidojot divas pamata komponentes: nekustamā īpašuma nodoklis un zemes īpašnieka ienākums. Nekustamā īpašuma nodokļa standarta likme esot 1,5 procenti no kadastrālās vērtības. Tādējādi zemes lietošanas maksa paredzot ienākumu 2,5 procentu apmērā no zemes kadastrālās vērtības. Pēc citām izmaksām un ienākuma nodokļiem zemes īpašnieks dalītā īpašumā saņemot apmēram divu procentu ienākumus no zemes kadastrālās vērtības gadā. Tā kā likumiskās maksas bāze ataino inflācijas un nekustamā īpašuma vērtību izmaiņas, šādā modelī lietas vērtība atmaksājoties vidēji 25–30 gados no vērtēšanas sākumpunkta. Peļņa, kas 25–30 gadu laikā sasniedz zemes vērtību, atbilstot normāliem ekonomiskajiem apstākļiem, ņemot vērā riska pakāpi dalītā īpašumā.

Spēkā stāšanās likuma 42. panta pirmajā un trešajā daļā noteiktie termiņi esot pietiekami, lai personas varētu apzināt jaunā regulējuma sekas un sākt tās piemērot, tādējādi tiesiskās palāvības aizsardzības princips neesot pārkāpts. Šā panta trešā daļa neskarot Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības uz taisnīgu tiesu, jo *res judicata* princips nenozīmējot to, ka likumdevējos nevarētu mainīt dalīto īpašumu regulēšanas tiesisko ietvaru.

Tieslietu ministrijas pārstāve tiesas sēdē norādīja: lai arī kadastrālo vērtību bāzes ir pamatā nemainīgas līdz 2025. gada 1. janvārim, zemes lietošanas maksa pilda atlīdzības funkciju, jo zemes lietošanas maksa ir kompromisa vērtība starp zemes un būvju īpašnieku konfliktējošām interesēm, un Spēkā stāšanās likumā paredzētais regulējums ir pieņemts tādēļ, lai ilgtermiņā atrisinātu dalītā īpašuma iesaistīto pušu attiecības. Atbilstoši tiesiskajam regulējumam kadastrālo vērtību bāzes tiekot pārskatītas ik pēc četriem gadiem, jo likumdevējs esot secinājis, ka ikgadēja kadastrālo vērtību bāžu pārskatīšana ir pārāk bieža un rada sociālo spriedzi. Kadastrālajai vērtībai neesot jāatspoguļo katra gada tirgus vērtība, lai to neietekmētu īstermiņa cikliski notikumi. Turklāt zemes īpašniekam samazināšoties administratīvais slogs, jo Spēkā stāšanās likumā ietvertās normas paredzot būves īpašnieka pienākumu pašam noskaidrot zemes lietošanas maksas apmēru un to samaksāt. Zemes īpašniekiem šobrīd esot iespēja piedzīt zemes lietošanas maksas parādu vienkāršotās procedūras kārtībā.

5. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmā un otrā daļa un 42. panta pirmā daļa atbilst Satversmes 1. un 91. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, kā arī Spēkā stāšanās likuma 42. panta trešā daļa atbilst Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam.

Apstrīdētās normas esot pieņemtas normatīvajos aktos paredzētajā kārtībā. Tās esot izsludinātas un publiski pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Tiesībsargam arī nerodoties šaubas par to, ka apstrīdētās normas ir pietiekami skaidras un saprotamas, lai persona varētu izprast no tām izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas. Tāpat Grozījumu likuma projekts esot apspriests vairākās Saeimas Juridiskās komisijas sēdēs un esot uzklausi privāto organizāciju un ieinteresēto personu pārstāvji, kā arī lietpratēji.

Personas pamattiesību ierobežojumam, kas izriet no Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmajā daļā ietvertā zemes lietošanas tiesību institūta, esot legītīms mērķis – citu cilvēku tiesību aizsardzība. Proti, tas esot noteikts, lai nodrošinātu būves īpašniekam, kura būve atrodas uz citai personai piederošas zemes, tiesisku pamatu un iespēju īstenot savas tiesības uz īpašumu. Likumdevēja izraudzītais līdzeklis esot piemērots pamattiesību ierobežojuma legītīmā mērķa sasniegšanai, jo zemes lietošanas tiesības nodrošinot būves īpašniekam tiesisku pamatu un iespēju īstenot savas tiesības uz īpašumu, proti, būvi. Turklāt neesot citu, personas tiesības mazāk ierobežojošu līdzekļu, kas ļautu sasniegt pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķi tādā pašā kvalitātē. Proti, zemes īpašnieka īpašuma tiesību ierobežojums, kura rezultātā būves īpašniekam tiek piešķirtas tiesības lietot attiecīgo zemes daļu, esot vienīgais veids, kā piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību ietvaros nodrošināt būves īpašniekam iespēju piekļūt būvei un īstenot savas tiesības uz to. Spēkā stāšanās likumā noteiktā kārtība, kas paredz saskaņot dažādu personu atšķirīgās intereses, atbilstot visas sabiedrības interesēm, un sabiedrības ieguvums no šādas kārtības esot lielāks nekā kaitējums, kas personai nodarīts ar īpašuma tiesību ierobežojumu.

Spēkā stāšanās likumā noteiktā zemes lietošanas maksa pēc sava rakstura esot līdzīga likumā noteiktai zemes piespiedu nomas maksai. Proti, arī zemes lietošanas maksa esot maksa, ko zemes īpašnieks piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību ietvaros saņem no būves īpašnieka par attiecīgās zemes daļas lietošanu. Ievērojot to, ka no likumā noteiktas zemes lietošanas maksas izriet savstarpēji saistīti zemes īpašnieka un būves īpašnieka pamattiesību ierobežojumi, esot secināms, ka no Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrās daļas izrietošais zemes īpašnieka pamattiesību ierobežojums ir vērsts uz būves īpašnieka tiesību un likumisko interešu aizsardzību. Tādējādi no Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrās daļas izrietošajam zemes īpašnieka pamattiesību ierobežojumam esot legītīms mērķis – citu personu

tiesību aizsardzība. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ļaujot sasniegt šo leģitīmo mērķi, jo Spēkā stāšanās likumā noteiktais zemes lietošanas maksas apmērs liedz zemes īpašniekam tiesības pieprasīt no būves īpašnieka zemes lietošanas maksu lielākā apmērā, ciktāl šīs piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību puses nav vienojušās par citu zemes lietošanas maksas apmēru, kā arī ietekmē viņa spēju panākt šādu vienošanos. Pēc tiesībsarga ieskata, lielāks zemes lietošanas maksas apmērs mazāk ierobežotu vienas puses – zemes īpašnieka – tiesības, bet nenodrošinātu tikpat efektīvu otras puses – būves īpašnieka – tiesību aizsardzību. Tāpēc likumdevēja izraudzītie līdzekļi esot atzīstami par piemērotiem pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai un neesot konstatējami citi, personas pamattiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi, kas ļautu sasniegt šo leģitīmo mērķi tādā pašā kvalitātē. Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrajā daļā noteiktais zemes lietošanas maksas apmērs – četri procenti no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības gadā – esot balstīts uz racionāliem ekonomiskajiem apsvērumiem un pienācīgi pamatots, ievērojot abu dalītā īpašuma tiesisko attiecību pušu tiesības un likumiskās intereses. Tātad tas esot atzīstams par tādu, kas nodrošina līdzsvaru starp piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību pusēm.

Gadījumos, kad tiesību normu adresāti atrodas objektīvi salīdzināmos faktiskajos apstākļos, iepriekšējā tiesiskā regulējuma atstāšana spēkā nepamatoti nostādītu tiesību normu adresātus atšķirīgās tiesiskajās pozīcijās. Tādējādi likumdevējs esot bijis tiesīgs noteikt zemes lietošanas tiesībām, tostarp arī zemes lietošanas maksas tiesiskajam regulējumam, tūlītēju spēku arī attiecībā uz tām piespiedu dalītā īpašuma tiesiskajām attiecībām, kuru ietvaros puses ir noslēgušas vienošanos par zemes piespiedu nomas maksas apmēru vai šo apmēru ir noteikusi tiesa. Turklāt likumdevējs attiecībā uz šiem gadījumiem esot paredzējis ilgāku pārejas periodu, kas ļaujot zemes īpašniekam un būves īpašniekam sagatavoties tiesiskā regulējuma izmaiņām un atbilstoši tām plānot savu rīcību. Pēc tiesībsarga ieskata, likumdevējs konkrētajā gadījumā esot noteicis pietiekami ilgu pārejas periodu un nodrošinājis saprātīgu līdzsvaru starp personas tiesisko pašjāvību un sabiedrības interesēm, kuru labad zemes piespiedu nomas maksas tiesiskais regulējums tika aizstāts ar zemes lietošanas maksas tiesisko regulējumu.

Pieteikumu iesniedzēju norādītais apstāklis, ka atkarībā no būves veida bija noteikts dažāds piespiedu nomas maksas apmērs, konkrētajā gadījumā raksturojot nevis attiecīgās personu grupas, bet gan iepriekšējā tiesiskajā regulējumā paredzēto atšķirīgo attieksmi pret šīm personu grupām. Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrā daļa paredzot vienādu attieksmi pret visiem zemes īpašniekiem neatkarīgi no būves veida. Arī Spēkā stāšanās likuma 42. panta pirmā un trešā daļa paredzot vienādu šajās normās minētā tiesiskā regulējuma spēkā stāšanās brīdi attiecībā uz visiem zemes īpašniekiem neatkarīgi no būves veida.

Spēkā stāšanās likuma 42. panta trešā daļa neregulējot personas tiesības atsākt tiesvedību konkrētajā lietā pēc tam, kad šajā lietā ir pieņemts un stājies spēkā tiesas spriedums, vai jaunas tiesvedības uzsākšanu par to pašu tiesību jautājumu, kā arī nenosakot tiesas spriedumu atcelšanu. Šī norma nosakot vienīgi zemes lietošanas tiesību regulējuma tūlītējo spēku laikā. Līdz ar to šajā normā noteiktais tiesiskais regulējums neietilpstot Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertā *res judicata* principa tvērumā.

6. Pieaicinātā persona – Latvijas Banka – norāda, ka dalītais īpašums esot specifiska civiltiesisko attiecību forma, kas neesot radusies brīvprātīgu tirgus attiecību rezultātā. Dalītā īpašuma gadījumā zemes īpašniekam esot ierobežota iespēja pieņemt lēmumu par zemes izmantošanu, proti, riska līmenis būtiski atšķiroties no uzņēmējdarbības riska nekustamā īpašuma tirgū. Turklāt regulējums par zemes lietošanas maksas noteikšanu un tās maksimālo apmēru faktiski nosakot dalītā īpašumā esoša zemes īpašuma nākotnes naudas plūsmu. Līdz ar to šādas zemes tirgus vērtība esot cieši saistīta ar atbilstošo regulējumu, nevis ar tās iespējamās saimnieciskās izmantošanas veidu un ar to saistītajiem tirgus pieprasījuma un piedāvājuma faktoriem. Šie apstākļi būtiski ierobežojot iespēju objektīvi noteikt zemes lietošanas maksas maksimālo apmēru, piemērojot kādu no vispārpieņemtajām nekustamo īpašumu novērtēšanas pieejām.

Lai arī nekustamā īpašuma tirgus atšķiras no finanšu tirgus, tomēr vispārpieņemtās gan zemes īpašuma, gan finanšu instrumentu (piemēram, obligāciju) novērtēšanas metodes esot balstītas uz vispārējiem vērtības, izmaksu, riska un laika mijiedarbības principiem. Proti, jo lielāku risku ieguldītājs uzņemas, jo lielāku iespējamo peļņu par savu ieguldījumu tas vēlēšies nākotnē saņemt. Šo apsvērumu dēļ Latvijas Banka uzskata, ka zemes lietošanas maksas maksimālā apmēra noteikšanai varētu izmantot alternatīvo ieguldījumu iespēju pieeju. Proti, nosakot zemes lietošanas maksas maksimālo apmēru, kā etalonu varētu izmantot brīvi tirgojama finanšu instrumenta fiksētā ienākuma likmi. Šī finanšu instrumenta likme būtu piemērojama objektīvi noteiktai zemes īpašuma vērtībai, kas tuvināta dalītā īpašumā esošu līdzvērtīgu zemes īpašumu vidējai tirgus vērtībai. Šāda pieeja palīdzētu rast saprātīgu un ekonomiski pamatotu kompromisu dalītā īpašuma attiecībās esošu zemes īpašnieku un nomnieku starpā. No vienas puses, atbilstoši šādai pieejai nosakot maksimālo zemes lietošanas maksas apmēru, tiktu ņemti vērā objektīvie zemes īpašuma izmantošanas ierobežojumi. No otras puses, tas garantētu ienākumu, kādu būtu iespējams gūt, ieguldot līdzvērtīga zemes īpašuma tirgus vērtībai atbilstošu naudas summu finanšu instrumentos, kas nodrošina prognozējamu un stabilu naudas plūsmu ilgtermiņā. Dalītā īpašuma gadījumā zemes īpašnieks no

nomniekiem saņemot regulārus fiksētus ienākumus un tam neesot nepieciešams ieguldīt daļu no ienākumiem sava īpašuma atjaunošanā, proti, zemei netiekot piemērota amortizācija.

Zemes lietošanas maksas ienākumi varot tikt pielīdzināti ienākumiem no ieguldījumiem tādos zema riska finanšu instrumentos kā, piemēram, eirozonas valstu valdību ilgtermiņa obligācijas, kas to īpašniekam ļauj iegūt regulārus fiksētus ienākumus ilgākā termiņā. Lai salīdzinātu zemes lietošanas maksas ienākumus ar valdības obligāciju ienākumiem, esot jāizvēlas iespējami garāka termiņa obligācijas, kas aptver laika periodu vairāku ekonomikas ciklu garumā. Obligāciju fiksētā ienākuma maksājumi notiekot neatkarīgi no ekonomikas cikla posma, un, atšķirībā no obligāciju ienesīguma likmēm, kas līdz vērtspapīra dzēšanas termiņam mēdzot būtiski svārstīties un, iespējams, kļūst pat negatīvas gan ilgtermiņa, gan īstermiņa faktoru dēļ, fiksētā ienākuma likme esot stabila līdz pat obligācijas dzēšanas termiņa beigām. Patlaban obligāciju tirgū esošo eirozonas valstu valdību 100 gadu obligāciju fiksētā ienākuma likmes esot robežās no 2,10 līdz 2,50 procentiem, savukārt Latvijas visgarākā termiņa obligācijām ar dzēšanas termiņu 2047. gadā, kuras nesen tika atkārtoti emitētas starptautiskajos finanšu tirgos, fiksētā ienākuma likme esot noteikta 2,25 procentu apmērā. Arī citu augstāka vai Latvijai līdzvērtīga kredītreitinga eirozonas valstu 30 gadu obligāciju fiksētā ienākuma likmes esot noteiktas robežās no 1,25 līdz 3,125 procentiem.

Ņemot vērā to, ka dalītā īpašumā esoši zemes īpašumi atrodas Latvijas teritorijā un ir pakļauti Latvijas regulējumam, etalons zemes lietošanas maksas maksimālā apmēra noteikšanai varētu būt emitēta Latvijas valdības obligācija. No emitētajām Latvijas valdības obligācijām minētajam mērķim pašreiz atbilstošākā būtu obligācija, kuras dzēšanas termiņš ir 2047. gads un kuras fiksētā ienākuma likme ir 2,25 procenti. Turklāt šādas alternatīvo ieguldījumu iespēju pieeja ļautu zemes lietošanas maksas apmēru fiksēt uz salīdzinoši ilgu laika periodu, piemēram, uz desmit gadiem. Nosakot likumiskās zemes lietošanas maksas kopējo apmēru, būtu nepieciešams izvērtēt un korigēt par pamatu izmantoto procentu likmi, lai kompensētu izmaksu, piemēram, administratīvo izmaksu, atšķirības, kas rodas attiecīgās zemes īpašniekam. Zemes vienībai piemērojot arī nekustamā īpašuma nodokli, savukārt vērtspapīriem esot citas izmaksas, kas saistītas ar to glabāšanu un tirdzniecību.

Latvijas Bankas pārstāvis tiesas sēdē atkārtoja viedokli iepriekš norādītos apsvērumus un papildus norādīja, ka Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas metodika, pēc kuras tiek aprēķinātas kapitāla atdeves likmes, neesot piemērota zemes lietošanas maksas noteikšanai, bet esot piemērota komersantiem regulējamās nozarēs. Šiem komersantiem esot daudz lielāki uzņēmējdarbības riski, tāpat tiem esot nepieciešams attīstīties un paplašināties.

7. Pieaicinātās personas – Valsts zemes dienesta – pārstāve tiesas sēdē norādīja, ka nekustamo īpašumu kadastrālās vērtības tiek pārreķinātas katru gadu, bet mainās tikai tad, ja ir mainījušies nekustamo īpašumu raksturojošie dati, piemēram, zemes lietošanas mērķis, platība, apgrūtinājumi. Tā kā šobrīd kadastrālās vērtības bāzes nemainoties, tirgus situācijas izmaiņas neietekmējot kadastrālo vērtību, bet tās tikšot ņemtas vērā 2025. gadā, kad kadastrālās vērtības tikšot aktualizētas atbilstoši 2022. gada datiem. Pašreizējās kadastrālās vērtības bāzes esot atbilstošas 2012. gada nekustamo īpašumu tirgus vērtībai 85 procentu apmērā, savukārt aktualizētās kadastrālās vērtības bāzes būšot atbilstošas tirgus vērtībai 100 procentu apmērā. Neesot iespējams apgalvot, ka visiem nekustamajiem īpašumiem 2025. gadā pieaugs kadastrālās vērtības bāzes, jo tās ietekmējot dažādi ārēji faktori, piemēram, inflācija, enerģijas cenu kāpums, Covid-19 pandēmija.

8. Pieaicinātās personas – Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas – pārstāvis tiesas sēdē skaidroja: lai noteiktu regulēto pakalpojumu tarifus, vairākās nozarēs komersantiem tiek rīkota procedūra, kuras mērķis ir paskaidrot, kādā veidā tiek aprēķinātas kapitāla izmaksas, un viena no šo izmaksu komponentēm esot kapitāla atdeves likme, kas tiek noteikta ar Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas izdotu normatīvu aktu. Attiecīgi pirms šāda normatīvā akta izdošanas tiek rīkota konsultācija, kurā tiek noskaidroti iesaistīto pušu viedokļi, pēc tam akts tiek grozīts un vēlreiz izdots.

Regulētie pakalpojumu sniedzēji piesaistot resursus finanšu tirgos, un Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas metodika esot veidota tādējādi, lai ņemtu vērā izmaksas, kas rodas pakalpojumu sniedzējiem, piesaistot resursus. Kapitāla atdeves likme tiek aprēķināta kā vidējais svērtais lielums no pašu kapitāla atdeves likmes atlīdzības, kas nepieciešama komersanta akcionāram, un aizņemtā kapitāla likmes, kas ir atlīdzība, ko komersants maksā par kredītiem vai par obligācijām. Ja šāda likme būs noteikta pārāk zema, regulētam komersantam būšot grūti piesaistīt savai darbībai nepieciešamos līdzekļus, bet, ja tā būs pārāk augsta, tikšot negatīvi ietekmēti tarifi. Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija esot mēģinājusi novērtēt situāciju, ņemot vērā citu valstu praksi, proti, to, kā darbojas regulēto nozaru regulatori citās valstīs. Šādas informācijas iegūšanai esot izmantots Eiropas Enerģētikas regulatoru padomes sagatavots materiāls, kurā apkopota prakse, izmantotās metodes un arī konkrētas skaitliskās vērtības, pēc kurām attiecīgie rādītāji tiek noteikti citās Eiropas valstīs.

Ņemot vērā apzinātos piemērus, Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas izdotie normatīvie akti esot papildināti, precizējot aprēķinu un ietverot tādu pieeju, ka gadījumos, ja kāds investors iegulda ļoti zema riska vērtspapiros, tiek novērtēta bezriskā procentu likme.

Lai noteiktu nepieciešamo papildu uzcenojumu, faktiski tiekot izmantots tāds teorētisks finanšu tirgus modelis, kas ir piemērots komersantiem, kuru akcijas tiek kotētas biržā. No tā tiekot novērtēts papildus nepieciešamais ienesīgums, lai konkrēta komersanta akcijas būtu pievilcīgs ieguldījumu veids salīdzinājumā ar bezrisku likmi. Tādos gadījumos tiekot izmantoti citu Eiropas valstu apkopotie rādītāji, lai noteiktu, cik lielai jābūt piemaksai pie bezriskā likmes.

Paralēli tiekot novērtēta aizņemtā kapitāla likme, izmantojot faktiskos kredītu procentu rādītājus par iepriekšējo periodu. Pieņemot, ka komersanti iepriekšējos gados ir aizņēmušies pakāpeniski ilgākā periodā, tiekot izmantota ilgākam periodam noteiktā likme un mazajiem komersantiem attiecībā uz šo likmi tiekot pieskaitīts piemaksas rādītājs, kura novērtēšanā tiekot izmantoti Latvijas statistikas dati. Izvērtējot statistikas datus, esot konstatēts, ka mazi komersanti faktiski aizņemas par augstākām likmēm nekā lieli komersanti.

Tā kā attiecībā uz regulētajiem pakalpojumiem tiek ņemti vērā pamatlīdzekļi, kas nepieciešami pakalpojumu sniegšanai, un tie tiek uzturēti par piesaistīto finansējumu, bet pats pamatlīdzeklis nes atdevi caur lietotāja samaksāto tarifu, kapitāla atdeves likmju aprēķināšanas metodika neesot piemērota zemes lietošanas maksas noteikšanai.

9. Pieaicinātā persona – Dr. iur. Erlens Kalniņš – norāda: sistēmiski interpretējot Civillikumu, var nonākt pie secinājuma, ka servitūtu var nodibināt par labu ne tikai zemei, bet arī būvei. Vēl jo vairāk, ar reālservitūtu apgrūtināts valdošais nekustamais īpašums var būt ne tikai zeme, būve kā patstāvīgs īpašuma objekts vai dzīvokļa īpašums, bet arī apbūves tiesība.

Tiesību doktrīnā esot pamatoti atzīts, ka atbilstoši Civillikuma 1148. panta jēgai un sistēmiskajam kopsakaram ar Civillikuma 1140. pantu kalpojošā nekustamā īpašuma īpašnieks drīkst izlietot savu īpašuma tiesību vienīgi tiktāl, ciktāl tas netraucē par labu valdošajam nekustamajam īpašumam nodibinātās servitūta tiesības izlietošanu. Turklāt Spēkā stāšanās likuma 39. pantā esot ietverti speciāli noteikumi par zemes īpašnieka pilnvaru apjomu un robežām viņa tiesiskajās attiecībās ar būves īpašnieku un paredzēta vesela virkne ierobežojumu, kas jāpacieš zemes kā kalpojošā nekustamā īpašuma īpašniekam.

Vajagot ņemt vērā to, ka atbilstoši lietu tiesībās valdošajam tiesību institūtu noslēgtības principam likumā ir paredzēts noslēgts skaits lietu tiesību institūtu. Tiesību subjekti varot izmantot vienīgi šos likumā izsmēloši un galvenokārt imperatīvi noregulētos tiesību institūtus, un viņi nedrīkstot darījumtiesiskā ceļā radīt jaunus lietu tiesību institūtus vai būtiski modificēt jau pastāvošo institūtu saturu. Tomēr šis princips neizslēdzot iespēju radīt jaunus lietu tiesību institūtus vai modificēt esošo lietu tiesību institūtu saturu ne tikai likumdošanas, bet arī tiesas spriešanas, proti, tiesību

tālākveidošanas, ceļā. Reālservitūta veidu uzskaitījums Civillikumā neesot izsmēlojšs, jo tā 1155. panta otrajā teikumā un 1172. panta otrajā daļā esot paredzēts izņēmums no lietu tiesību institūtu noslēgtības principa, piešķirot tiesību subjektiem iespēju darījumtiesiskā ceļā radīt jaunus reālservitūta paveidus, kuriem piemērojami vispārējie noteikumi. Turklāt neesot izslēgta iespēja šādus servitūtus, kā, piemēram, hidroelektrostacijas ūdenskrātuves servitūtu, nodibināt arī ar tiesas spriedumu. Taču konkrētajā gadījumā runa esot nevis par darījumtiesiskā vai tiesas spriešanas ceļā, bet gan par likumdošanas ceļā radītu jaunu lietu tiesību institūtu, kas esot speciāls dalītā īpašuma stāvokļa noregulēšanai īpaši domāts reālservitūta veids, kam piemērojami Civillikuma noteikumi par reālservitūtu, ciktāl Spēkā stāšanās likumā nav noteikts citādi.

Civillikumā regulētais reālservitūta institūts pēc satura un būtības esot visatbilstošākais tam, lai to modificētā veidā varētu izmantot zemes un uz tās esošās būves kā patstāvīga īpašuma objekta katrreizējo īpašnieku savstarpējo likumisko attiecību detalizētākai noregulēšanai. Dalītā īpašuma situācijā esot runa par diviem faktiski sasaistītiem nekustamajiem īpašumiem, no kuriem zeme uz likuma pamata ir apgrūtināta "par labu" attiecīgajam uz tās esošo būvju nekustamajam īpašumam, un likumiskās attiecības, kas saistītas ar attiecīgās zemes lietošanu pret atlīdzību uz tā esošās būves izmantošanai, pastāv abu minēto nekustamo īpašumu katrreizējo īpašnieku starpā. Turklāt ar zemes "pastāvīgām īpašībām dotais labums" attiecīgajam būvju nekustamajam īpašumam, respektīvi, tā pienācīgai izmantošanai, uzturēšanai un apsaimniekošanai, esot objektīvs un neapstrīdams. Visbeidzot, reālservitūts varot tikt nodibināts ne tikai ar tiesisku darījumu vai tiesas spriedumu, bet arī ar likumu, proti, reālservitūts varot pastāvēt tieši uz likuma pamata, un šādā gadījumā tas esot spēkā kā lietu tiesība bez nostiprināšanas zemesgrāmatā.

Ņemot vērā dalītā īpašuma stāvokļa raksturu un būtību, zemes un būves katrreizējo īpašnieku savstarpējo likumisko attiecību detalizētākai noregulēšanai neesot piemērotas Civillikumā noteiktās parastās lietojuma tiesības kā personālservitūta institūts. Personālservitūta tiesība esot nevis cieši saistīta ar kādu "valdošo nekustamo īpašumu" un piederība tā katrreizējam īpašniekam, bet gan nesaraujami saistīta ar noteiktu tiesīgo personu, kurai par labu minētā tiesība ir nodibināta un ar kuras nāvi izbeidzas arī pati personālservitūta tiesība. Turklāt parastās lietojuma tiesības būtību – līdzīgi kā nomas tiesības būtību – raksturojot tiesīgās personas iespēja lietot svešu lietu tieši dabisko un/vai civilo augļu gūšanai no tās, kas neesot raksturīgs būves īpašnieka tiesiskajai iespējai lietot attiecīgo zemi šīs būves pienācīgai izmantošanai, uzturēšanai un apsaimniekošanai. Proti, piespiedu dalītajā īpašumā būves katrreizējam īpašniekam piederušās lietošanas tiesības mērķis nekad neesot bijis augļu gūšana no attiecīgās zemes kā tādas.

Secinājumu daļa

10. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmā daļa tiem nepamatoti ierobežojot Satversmē noteiktās tiesības uz īpašumu un tiesiskās palāvības aizsardzību. Proti, minētā norma paredzot nepiemērotu tiesību institūtu – zemes lietošanas tiesības – dalītā īpašumā esošu personu tiesisko attiecību regulēšanai. Pieteikumu iesniedzēji palāvušies uz to, ka attiecībā uz dalītajiem īpašumiem netiks ieviests jauns regulējums, jo iepriekšējais esot bijis stabils un piemērots. Arī Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrā daļa un 42. panta pirmā daļa ierobežojot Pieteikumu iesniedzēju tiesības uz īpašumu un tiesiskās palāvības aizsardzību, jo par zemes lietošanas tiesībām noteiktā maksa četru procentu apmērā no zemes kadastrālās vērtības neesot samērīga un Pieteikumu iesniedzēji esot palāvušies uz to, ka šī maksa būs vismaz sešu procentu apmērā no zemes kadastrālās vērtības. Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, likumdevējs esot pārkāpis arī Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietverto tiesiskās vienlīdzības principu divos aspektos. Proti, Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrā daļa paredzot vienādu attieksmi pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām, jo zemes īpašniekiem atkarībā no objekta, kas atrodas uz to zemes, vajadzētu būt noteiktam dažādam zemes lietošanas maksas apmēram. Savukārt Spēkā stāšanās likuma 42. panta pirmā daļa paredzot atšķirīgu attieksmi pret vienādos apstākļos esošām personu grupām, proti, attiecībā uz privātpersonām un publiskām personām esot noteikts atšķirīgs termiņš, no kura spēkā stājas Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmajā daļā paredzētās zemes lietošanas tiesības. Tāpat Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka Spēkā stāšanās likuma 42. panta trešā daļa neatbilst Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam, jo viņi palāvušies uz to, ka spēkā esoši tiesu spriedumi, ar kuriem noregulētas zemes īpašnieka un būves īpašnieka savstarpējās attiecības, vairs netiks pārskatīti.

Satversmes tiesa secina, ka lietas pamatjautājums ir par zemes lietošanas tiesību un zemes lietošanas maksas – četri procenti no zemes kadastrālās vērtības – satversmību. Visupirms Satversmes tiesa izvērtēs Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmās daļas atbilstību Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, pēc tam – Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrās daļas un 42. panta pirmās daļas atbilstību Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam. Atsevišķi Satversmes tiesa izvērtēs Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmās un otrās daļas un 42. panta pirmās daļas atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam. Visbeidzot Satversmes tiesa izvērtēs Spēkā stāšanās likuma 42. panta trešās daļas atbilstību Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam.

I

11. Satversmes 105. panta pirmais un trešais teikums nosaka: "Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. [...] Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu."

Satversmes 105. pantā noteiktās tiesības uz īpašumu sevī ietver īpašnieka tiesības izmantot viņam piederošo īpašumu tā, lai gūtu pēc iespējas lielāku ekonomisko labumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 8. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-07-03 12.2. punktu*).

Personai, kurai pieder zeme vai cits nekustamais īpašums, ir tiesības to izmantot pēc saviem ieskatiem. Ja nekustamā īpašuma īpašniekam šīs tiesības ir liegtas, viņa īpašuma tiesības tiek ierobežotas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2009. gada 13. februāra sprieduma lietā Nr. 2008-34-01 16. punktu*). Satversmes tiesa jau iepriekš ir atzinusi, ka piespiedu nomas tiesiskajās attiecībās ir ierobežotas īpašnieka tiesības pašam brīvi izlemt, vai viņš iznomās savu zemi, kā arī tiesības brīvi izvēlēties nomnieku (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 13. februāra sprieduma lietā Nr. 2008-34-01 16. punktu*). Tomēr Satversmes 105. pants paredz gan īpašuma tiesību netraucētu īstenošanu, gan arī valsts tiesības sabiedrības interesēs ierobežot īpašuma izmantošanu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2015. gada 13. oktobra sprieduma lietā Nr. 2014-36-01 15.1. punktu*).

Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmajā daļā ir noteikts, ka līdz būves apvienošanai vienā īpašumā ar zemi būves īpašniekam uz likuma pamata ir zemes lietošanas tiesības, ciktāl tās nepieciešamas īpašuma tiesību īstenošanai pār būvi. Šāds likumisko lietošanas tiesību aprobežojums ir reālservitūts par labu būvei, kas ir patstāvīgs īpašuma tiesību objekts, un zemes lietošanas tiesībām ir piemērojami Civillikuma noteikumi par reālservitūtu, ciktāl šis likums nenosaka citādi.

Likumprojekta Nr. 843/Lp13 "Grozījumi likumā "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību"" (turpmāk – Likumprojekts) anotācijā norādīts, ka zemes lietošanas tiesības ir konstruētas uz lietojuma, apbūves tiesību, nomas tiesību un reālservitūta institūtā ietvertajiem noteikumiem. Ņemot vērā to, ka dalītais īpašums ir vienota objekta juridiska sadalīšana vairākos nekustamā īpašuma objektos, sistēmiski pareizāk būtu šā stāvokļa risināšanai izmantot lietu tiesību institūtus. Līdz ar to Likumprojekts paredzēja, ka zemes lietošanas tiesības ir uz likuma pamata pastāvoša lietu tiesība (*sk. likumprojektu reģistra datubāzē informāciju par likumprojektu Nr. 843/Lp13 "Grozījumi likumā "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību"*. Pieejama: saeima.lv).

Civillikuma 1130. pants noteic, ka servitūts ir tāda tiesība uz svešu lietu, ar kuru īpašuma tiesība uz to ir lietošanas ziņā aprobežota kādai noteiktai personai vai noteiktam zemes gabalam par labu. Savukārt Civillikuma 1231. pantā paredzēts, ka servitūtus var nodibināt ar likumu. Civillikumā nav ietverts izsmeljošs reālservitūta veidu uzskaitījums. Šāds secinājums izriet gan no Civillikuma noteikumiem, kas regulē reālservitūtus, gan arī no doktrīnā paustajām atziņām (*sk.: Rozenfelds J. Lietu tiesības, Rīga: Zvaigzne ABC, 157. lpp.; Sinaiskis V. Latvijas civiltiesību apskats. Lietu tiesības. Saistību tiesības. Rīga: Latvijas Juristu biedrība, 1996, 82. lpp.*).

Satversmes tiesa secina, ka ar Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmo daļu likumdevējs ir nodibinājis jaunu lietu tiesību institūtu – zemes lietošanas tiesības, kam piemērojami Civillikuma noteikumi par reālservitūtu. Ar zemes lietošanas tiesībām zemes īpašnieka tiesības pēc saviem ieskatiem rīkoties ar savu zemi tiek aprobežotas par labu būves īpašniekam. Tā kā Pieteikumu iesniedzējiem pieder zeme vai domājamās daļas no zemes, uz kuras atrodas citām personām piederošas būves, zemes lietošanas tiesības ierobežo viņu tiesības uz īpašumu. Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmā daļa attiecas uz jau pastāvējušām attiecībām starp dalītā īpašuma attiecībās esošām pusēm un tādējādi ierobežo arī personas tiesisko palāvību.

Tādējādi Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmā daļa zemes īpašniekam ierobežo Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietvertās tiesības uz īpašumu, kā arī tiesības uz tiesiskās palāvības aizsardzību, kas ietvertas Satversmes 1. pantā.

12. Izvērtējot kādas tiesību normas atbilstību vispārējiem tiesību principiem, jāņem vērā tas, ka šo principu izpaušme dažādās tiesību jomās var atšķirties. Arī apstrīdētās normas raksturs, saikne ar citām Satversmes normām un vieta tiesību sistēmā ietekmē Satversmes tiesas īstenoto kontroli. Tādējādi, ja lietā apstrīdēta tiesību normas atbilstība gan tiesiskās palāvības aizsardzības principam, gan arī Satversmes 105. pantam, apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 1. pantam jāvērtē kopsakarā ar Satversmes 105. pantu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 16.3. punktu*).

Pieteikumu iesniedzēju izteiktie iebildumi izskatāmajā lietā ir saistīti ar zemes lietošanas tiesību attiecināšanu uz jau ievadītām tiesiskajām attiecībām starp zemes un būves īpašniekiem. Tādēļ ir vērtējams tas, vai Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmā daļa atbilst Pieteikumu iesniedzēju tiesībām uz īpašumu kopsakarā ar viņiem piemītošajām tiesībām uz tiesiskās palāvības aizsardzību.

Tādējādi Satversmes tiesa izvērtēs Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmās daļas atbilstību Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam kopsakarā ar Satversmes 1. pantu.

13. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma satversmību, visupirms ir jāpārbauda, vai ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu. Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020-31-01 15. punktu un 2022. gada 29. septembra sprieduma lietā Nr. 2022-08-01 13. punktu*).

13.1. Vērtējot, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, ir jāpārbauda, vai likums ir pieņemts, izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmā daļa ir pieņemta un izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī ir pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Proti, Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmā daļa tika pieņemta 2021. gada 30. septembrī, stājās spēkā 2021. gada 29. oktobrī – vienlaikus ar Grozījumu likumu (*sk. likumprojektu reģistra datubāzē informāciju par likumprojektu Nr. 843/Lp13 "Grozījumi likumā "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību"*). Pieejama: saeima.lv) un tika izsludināta oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 200 2021. gada 15. oktobrī.

13.2. Satversmes tiesai, turpinot vērtēt, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, ir jāpārbauda arī tas, vai likums ir pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas.

Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmā daļa, paredzot pāreju uz jaunu reālservitūta veidu – zemes lietošanas tiesībām –, radot neskaidru un abstraktu zemes īpašnieka tiesību aprobežojumu. Šādu servitūta veidu neparedzot nedz Civillikums, nedz citi civiltiesības regulējoši likumi.

Kā jau tika norādīts šā sprieduma 11. punktā, Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmā daļa nosaka būves, kas ir patstāvīgs īpašuma objekts, īpašnieka zemes lietošanas tiesības, un šīm tiesībām ir piemērojami Civillikuma noteikumi par reālservitūtu, ciktāl Spēkā stāšanās likums nenosaka citādi. Likumdevējs, ieviešot zemes lietošanas tiesības, ir radījis jaunu reālservitūta veidu, kas pielāgots dalītiem īpašumiem, kā arī Spēkā stāšanās likumā paredzējis zemes lietošanas tiesību ietvaru. Spēkā stāšanās likuma 39. pantā ietverti arī speciāli noteikumi par zemes īpašnieka pilnvaru apjomu un robežām viņa tiesiskajās attiecībās ar būves īpašnieku, paredzot virkni aprobežojumu, kādi jāpacieš zemes kā kalpojošā nekustamā īpašuma īpašniekam. Spēkā stāšanās likuma 40. pantā ir noteikti būves īpašnieka pienākumi, tostarp pienākums rūpēties par lietošanā esošo zemi un atbildēt par tās uzturēšanu, uzņemties nastas un apgrūtinājumus, kas gulstas uz šo zemi, kā arī tiesības – būvēt uz tā lietošanā esošās zemes bez

zemes īpašnieka piekrišanas palīgēkas, inženierbūves, ceļus, laukumus un ārtelpas elementus. Savukārt Spēkā stāšanās likuma 41. pantā noteikti gadījumi, kad zemes lietošanas tiesības izbeidzas. Tādējādi persona var izprast no Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmās daļas izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt šīs normas piemērošanas sekas.

Līdz ar to ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

14. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – legītīma mērķa – labad.

No Saeimas atbildes rakstiem pēc būtības izriet, ka zemes lietošanas tiesību noteikšanas legitīmais mērķis ir aizsargāt citu personu tiesības – nodrošināt būves īpašnieka tiesības lietot būvi, kas atrodas uz citai personai piederošas zemes.

Satversmes tiesa, izvērtējot zemes piespiedu nomas institūta satversmību, atzinusi, ka no zemes piespiedu nomas institūta izrietošajam Satversmes 105. pantā ietvertu īpašuma tiesību ierobežojumam ir legitīms mērķis – citu cilvēku tiesību aizsardzība. Ja zemes īpašniekam nebūtu noteikti nekādi pienākumi pret būves īpašnieku, varētu izveidoties tāda situācija, ka zemes īpašnieks nevēlas vai nespēj vienoties ar būves īpašnieku par zemes lietošanu. Tādā gadījumā būves īpašnieks nevarētu piekļūt savam īpašumam, jo viņam nebūtu tiesiska pamata atrasties uz citai personai piederošas zemes un to lietot. Īpašniekam ir jābūt nodrošinātai iespējai piekļūt viņa lietai, lai viņš to varētu valdīt un lietot, un likumdevēja noteiktā zemes īpašnieka īpašuma tiesību ierobežojuma legitīmais mērķis ir aizsargāt būves īpašnieka tiesības uz īpašumu, kas ietvertas Satversmes 105. pantā (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 13. februāra sprieduma Nr. 2008-34-01 19. punktu*).

Raugoties no tāda aspekta, proti, ņemot vērā to, ka gan zemes lietošanas tiesību institūts, gan piespiedu nomas institūts tika izveidots, lai nodrošinātu būves īpašniekam, kura būve atrodas uz citai personai piederošas zemes, tiesisku pamatu un iespēju īstenot savas tiesības uz īpašumu, var secināt, ka gan no zemes piespiedu nomas, gan zemes lietošanas tiesību institūta izrietošā Satversmes 105. pantā ietvertu īpašuma tiesību ierobežojuma legitīmais mērķis ir citu personu tiesību aizsardzība. Zemes lietošanas tiesības nozīmē zemes īpašnieka īpašuma tiesību aprobežojumu attiecībā uz to zemes daļu, kura būves īpašniekam nepieciešama viņa īpašuma tiesību īstenošanai. Līdz ar to zemes īpašnieka tiesību ierobežojuma mērķis ir aizsargāt būves īpašnieka tiesības uz īpašumu, kas ietvertas Satversmes 105. pantā.

Tādējādi no Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmās daļas izrietošajam zemes īpašnieka pamattiesību ierobežojumam ir legitīms mērķis – citu personu tiesību aizsardzība.

15. Noskaidrojot, vai pamattiesību ierobežojums ir samērīgs, Satversmes tiesa pārbauda, vai ierobežojums ir piemērots legītīmā mērķa sasniegšanai. Izvērtējot izraudzīto līdzekļu piemērotību legītīmā mērķa sasniegšanai, Satversmes tiesa pārbauda, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem var sasniegt legītīmo mērķi.

Lai nodrošinātu būves īpašniekam tiesības netraucēti valdīt un lietot viņa nekustamo īpašumu, kas atrodas uz svešas zemes, likumdevējam normatīvajos aktos bija jāparedz tāda kārtība, kas būves īpašniekam šādas tiesības nodrošinātu. Būves īpašnieks var piekļūt savam īpašumam, to valdīt un lietot tikai tādā gadījumā, ja viņam ir tiesības šim nolūkam lietot zemi, uz kuras būve atrodas.

Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ļauj sasniegt šo legītīmo mērķi, jo zemes lietošanas tiesības dod būves īpašniekam iespēju lietot zemi, kas nepieciešama, lai viņš varētu realizēt savas īpašuma tiesības uz būvi.

Tādējādi Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmajā daļā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir piemērots legītīmā mērķa – citu cilvēku tiesību aizsardzība – sasniegšanai.

16. Apstrīdētajās normās noteiktie tiesību ierobežojumi ir nepieciešami, ja nepastāv citi līdzekļi, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties personu pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk. Saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt legītīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 14. punktu*).

Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka bijis iespējams izvēlēties alternatīvus risinājumus dalītā īpašuma regulēšanai, piemēram, paredzot, ka starp zemes īpašnieku un būves īpašnieku pastāv personālservitūts un ka šādā gadījumā nekustamā īpašuma nodoklis būtu jāmaksā būves īpašniekam. Tāpat likumdevējs esot varējis veicināt dalītā īpašuma izbeigšanu.

16.1. Saskaņā ar Civillikuma 1131. pantu servitūts, kas nodibināts par labu noteiktai fiziskajai vai juridiskajai personai, ir personālservitūts; savukārt servitūts, kas nodibināts par labu kādam noteiktam nekustamam īpašumam, tā ka to izlieto katrreizējais tā īpašnieks, ir reālservitūts. Katra reālservitūta pastāvēšanai vajadzīgi divi nekustami īpašumi, no kuriem viens apgrūtināts otram par labu; pirmais ir saistītais jeb kalpojošais, otrais ir tiesīgais jeb valdošais (*sk. Civillikuma 1141. pantu*). Reālservitūts var nodibināt arī tā, ka tie pieder tikai noteiktām personām. Tādi servitūti uzskatāmi par personālservitūtiem, un tiem piemērojami šo pēdējo noteikumi (*sk. Civillikuma 1142. pantu*). Lai nodrošinātu īpašnieka tiesības valdīt un lietot viņam piederošo būvi, kas atrodas uz svešas zemes, servitūts saskaņā ar Civillikuma 1231. panta 1. punktu var tikt nodibināts uz likuma pamata.

Konkrētājā gadījumā ar Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmo daļu ir nodibināts reālservitūts par labu būvei, tādējādi nodrošinot būves īpašnieka tiesības lietot viņam funkcionāli nepieciešamo zemi. Ja zemes īpašniekam nebūtu nekādu pienākumu pret būves īpašnieku, varētu izveidoties tāda situācija, ka zemes īpašnieks nevēlas vai nespēj vienoties ar būves īpašnieku par zemes lietošanu, tādējādi liedzot būves īpašniekam iespēju realizēt savas īpašuma tiesības uz būvi.

Likumdevējs būves īpašniekam tiesības lietot attiecīgo zemes daļu var piešķirt dažādos veidos – nosakot šīm tiesiskajām attiecībām piespiedu nomas, reālservitūta vai cita veida tiesisko attiecību raksturu. Taču, lai likumdevēja izraudzītais līdzeklis būtu piemērots pamattiesību ierobežojuma legītīmā mērķa sasniegšanai, tam noteikti jānodrošina būves īpašniekam tiesisks pamats un iespēja piekļūt būvei, lai īstenotu savas tiesības uz īpašumu pār būvi. Tādējādi ikviens pamattiesību ierobežojuma legītīmā mērķa sasniegšanai piemērots līdzeklis neizbēgami ierobežotu zemes īpašnieka tiesības uz īpašumu līdzīgā apmērā.

Dr. iur. Erlens Kalniņš norādījis, ka, ņemot vērā dalītā īpašuma stāvokļa raksturu un būtību, zemes un būves katrreizējo īpašnieku savstarpējo likumisko attiecību detalizētai noregulēšanai Civillikumā noteiktais personālservitūts nav piemērots. Personālservitūta tiesība ir nevis cieši saistīta ar kādu valdošo nekustamo īpašumu un pieder tā katrreizējam īpašniekam, bet gan ir nesaraujami saistīta ar noteiktu tiesīgo personu, kurai par labu minētā tiesība ir nodibināta un ar kuras nāvi izbeidzas arī pati personālservitūta tiesība.

Satversmes tiesa secina: ja zemes lietošanas tiesības tiktu nodibinātas personālservitūta veidā, tās vajadzētu katru reizi nodibināt no jauna ar katrreizējo būves īpašnieku un šāda kārtība nesasniegtu legītīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē.

Savukārt Pieteikumu iesniedzēju apsvērums, ka personālservitūta nodibināšana nodrošinātu to, ka par nekustamā īpašuma nodokļa maksātāju kļūtu būves īpašnieks, nav pamatots. Lai arī lietojuma tiesības regulējums paredz, ka lietojuma tiesīgais nes visas nastas (*sk. Civillikuma 1218. pantu*), šādas lietu tiesības gadījumā atbilstoši Nekustamā īpašuma nodokļa likuma regulējumam nekustamā īpašuma nodoklis par zemi tik un tā būtu jāmaksā zemes īpašniekam. Arī tad, kad piespiedu nomas gadījumā daudzdzīvokļu māju īpašniekiem bija uzlikts pienākums kompensēt nekustamā īpašuma nodokli, šā nodokļa maksātājs bija zemes īpašnieks, bet būves īpašnieks šīs izmaksas sedza saistību ietvaros.

Tātad, zemes lietošanas tiesības nodibinot kā personālservitūtu, pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķi nevarētu sasniegt tādā pašā kvalitātē.

16.2. Pieteikumu iesniedzēji vēl norādījuši, ka to īpašuma tiesības mazāk ierobežojošs līdzeklis būtu bijusi dalītā īpašuma izbeigšanas veicināšana. Tiesas sēdē Pieteikumu iesniedzēju pārstāvji norādīja, ka, piemēram, valsts esot varējusi izpirkt Pieteikumu iesniedzēju īpašumā esošo zemi un nodot to būvju īpašniekiem, tādējādi izbeidzot dalīto īpašumu. Savukārt Tieslietu ministrijas pārstāve tiesas sēdē nepiekrita tam, ka dalītā īpašuma izbeigšana varētu būt alternatīvs līdzeklis, jo, valstij uzņemoties zemes izpirkšanu, tiktu būtiski ietekmēts valsts budžets.

Dalītā īpašuma izbeigšanas veicināšanu izskatāmās lietas kontekstā nevar uzskatīt par alternatīvu līdzekli, jo tā tiešā veidā neattiecas uz tiesību uz zemi aprobežojumu. Turklāt spēkā esošie normatīvie akti jau šobrīd neaizliedz dalītā īpašuma attiecībās esošiem būves un zemes īpašniekiem vienoties par zemes izpirkšanu un tādējādi izveidot vienotu nekustamo īpašumu. Proti, Civillikuma 968. pants nosaka zemes un būves vienotības principu, saskaņā ar kuru uz zemes uzcelta un cieši ar to savienota būve atzīstama pār zemes daļu. Spēkā stāšanās likuma 14. panta pirmajā daļā regulētais tāds dalītais īpašums, kurā esošā būve ir uzskatāma par patstāvīgu īpašuma objektu, Latvijas tiesību sistēmā pastāv kā izņēmums no vispārējā būves un zemes vienotības principa. Tādējādi pašlaik Latvijā eksistē tāda īpašuma tiesību sistēma, ka uz zemes uzcelta būve ir uzskatāma par zemes daļu, tomēr pastāv arī izņēmumi no šā principa un būve var būt arī patstāvīgs īpašuma objekts. Spēkā stāšanās likuma 14. panta otrā daļa jau kopš šā likuma spēkā stāšanās 1992. gada 1. septembrī paredz savstarpējas pirkuma tiesības dalītajā īpašumā esošo nekustamā īpašuma objektu īpašniekiem. Proti, ja būve ir patstāvīgs īpašuma objekts, tās pirkuma vai izpirkuma tiesības ir zemes īpašniekam. Tādas pašas pirkuma vai izpirkuma tiesības ir būves īpašniekam gadījumā, kad tiek atsavināta zeme.

Saeima 2021. gada 25. novembrī pieņēma Piespiedu dalītā īpašuma privatizētajās daudzdzīvokļu mājās izbeigšanas likumu, nosakot kārtību, kādā izbeidzams piespiedu dalītais īpašums, kurā atrodas daudzdzīvokļu māja un zeme.

Attiecībā uz Pieteikumu iesniedzēju pārstāvju norādīto, ka Pieteikumu iesniedzēju tiesības būtu ierobežotas mazākā mērā, ja valsts būtu finansējusi zemes izpirkšanu un nodevusi šo zemi būvju īpašniekiem, tādējādi izbeidzot dalīto īpašumu, Satversmes tiesa norāda, ka par saudzējošāku nevar tikt uzskatīts tāds līdzeklis, kas no valsts prasa papildu finanšu resursus (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 24.1. punktu*). Ņemot vērā to, ka dalītā īpašumā esošu zemes gabalu kadastrālā vērtība 2019. gada sākumā bija vairāk nekā 1,5 miljardi euro (*sk. likumprojektu reģistra datubāzē informāciju par likumprojektu Nr. 843/Lp13 "Grozījumi likumā "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas*

spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību"". Pieejama: *saeima.lv*), šādu zemes gabalu izpirkšana radītu ievērojamu slogu valsts budžetam.

Līdz ar to nav saudzējošāku līdzekļu, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķi varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

17. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma atbilstību legītīmajam mērķim, jāpārlicinās arī par to, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežojuma rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 25. punktu*).

Saeima atbildes rakstā norādījusi, ka, nosakot Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmajā daļā zemes lietošanas tiesības, likumdevēja mērķis bija taisnīgi līdzsvarot zemes un būves īpašnieka savstarpējās attiecības dalītā īpašumā.

17.1. Likumdevējs, ieviešot zemes lietošanas tiesību institūtu, centies nodrošināt būves īpašniekam tiesības netraucēti valdīt un lietot viņa nekustamo īpašumu, kas atrodas uz svešas zemes. Zemes lietošanas tiesību noteikšanas mērķis esot bijis atrisināt ilgstoši pastāvējušo dalītā īpašuma problemātiku un radīt piemērotāku līdzekli šādu attiecību regulēšanai. Satversmes tiesa uzsver, ka tiesiskās paļāvības aizsardzības princips pieļauj un noteiktos apstākļos pat pieprasa pastāvošā tiesiskā regulējuma grozīšanu. Grozot tiesisko regulējumu, likumdevējam ir jāņem vērā tās tiesības, uz kuru saglabāšanu vai īstenošanu personai var būt izveidojusies paļāvība (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 24.1. punktu*).

Dalītā īpašumā iesaistīto personu savstarpējās tiesiskās attiecības iepriekš tika regulētas ar zemes piespiedu nomas institūtu, tomēr zemes īpašniekam nevar veidoties aizsargājama tiesiskā paļāvība uz to, ka attiecīgās nozares tiesiskais regulējums nekad netiks mainīts, likumdevējam izvēloties to regulēt ar citu tiesību institūtu. Satversmes tiesa ņem vērā arī to, ka Pieteikumu iesniedzēji nav norādījuši tās tiesības, uz kuru saglabāšanu vai īstenošanu viņiem izveidojusies paļāvība. Proti, tikai tas apsvērums, ka, pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, tiesiskā regulējuma grozīšana nebija nepieciešama, nav pietiekams, lai atzītu, ka Pieteikumu iesniedzējiem ir radusies aizsargājama tiesiskā paļāvība uz to, ka iepriekšējais dalītā īpašuma regulējums paliks nemainīgs.

Izskatāmajā lietā ir būtiski arī tas, vai likumdevējs, grozot tiesisko regulējumu, ir noteicis saudzējošu pāreju uz jauno tiesisko regulējumu (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 24. punktu*). Spēkā stāšanās likuma 42. panta pirmā daļa noteic, ka šā likuma 38., 39., 40. un 41. pants stājas spēkā 2022. gada 1. janvārī. Savukārt saskaņā ar Spēkā stāšanās likuma 42. panta otro daļu gadījumā, ja būve ir patstāvīgs

īpašuma objekts saskaņā ar šā likuma 14. panta pirmās daļas 1., 2., 3. vai 4. punktu un zemes un būves īpašnieku savstarpējo tiesisko attiecību saturu jau nosaka vienošanās vai tiesas nolēmums, šā likuma 38., 39., 40. un 41. pantu šādām attiecībām piemēro ar 2023. gada 1. janvāri. Tātad Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmajā daļā noteiktās zemes lietošanas tiesības piemērojamas pēc aptuveni divus mēnešus gara pārejas perioda gadījumos, kad starp pusēm nav vienošanās. Savukārt attiecībā uz tām dalītā īpašuma tiesiskajām attiecībām, kurās zemes piespiedu nomas maksu noteica zemes īpašnieka un būves īpašnieka vienošanās vai tiesas spriedums, likumdevējs noteica vienu gadu un divus mēnešus garu pārejas periodu. Šāds laiks ir pietiekams, lai atzītu, ka ir nodrošināta tiesiskās palāvēības aizsardzības principam atbilstoša un saudzējoša pāreja uz jauno tiesisko regulējumu.

17.2. Viens no galvenajiem zemes reformas mērķiem bija atjaunot sociālo taisnīgumu, kas tika pārkāpts, padomju okupācijas varai prettiesiski un bez atlīdzības atsavinot Latvijas iedzīvotājiem īpašumus. Minēto iemeslu dēļ nelikumīgi atsavinātā zeme tika atdota bijušajiem īpašniekiem vai viņu mantiniekiem. Taču likumdevējam bija jāņem vērā arī to personu intereses, kuru būves atrodas uz citai personai piederošas zemes, un tāpēc tika izveidots dalītais īpašums (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2002-12-01 secinājumu daļas 1. punktu un 2009. gada 13. februāra sprieduma lietā Nr. 2008-34-01 19. punktu*). Dalītā īpašuma tiesiskās attiecības pastāv tad, ja uz vienai personai piederošas zemes atrodas citai personai piederoša būve. Lai gan starp dalītā īpašumā iesaistītajām pusēm pastāv privāttiesiska rakstura attiecības, to brīvība lemt par šo attiecību turpināšanu vai izbeigšanu ir ierobežota.

No vienas puses, likumdevējs, ieviešot zemes lietošanas tiesības, ir ierobežojis tāda zemes īpašnieka tiesības, uz kura zemes atrodas citai personai piederoša būve. Viņam tika liegta iespēja brīvi lemt par savas zemes nodošanu lietošanā citām personām. No otras puses, sabiedrība kopumā gūst labumu no tā, ka likumdevējs ir izvēlējies zemes lietošanas tiesības kā līdzekli zemes īpašnieka un uz viņa zemes esošās būves īpašnieka savstarpējo tiesisko attiecību noregulēšanai. Ja arī zemes īpašniekam būtu tiesības brīvi lemt par zemes nodošanu lietošanā citai personai, viņam nebūtu faktisku iespēju nodot lietošanā zemi personai, kura nav uz šīs zemes esošās būves īpašnieks. Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmajā daļā ietvertā ierobežojuma legītimais mērķis ir nodrošināt, lai būves īpašnieks varētu valdīt un lietot viņa īpašumā esošo būvi gadījumos, kad zeme pieder citai personai. Spēkā stāšanās likumā noteiktā kārtība, kas līdzsvaro dažādu personu atšķirīgās intereses, atbilst visas sabiedrības interesēm.

Satversmes tiesa uzskata, ka sabiedrība gūst labumu no dalītā īpašuma tiesisko attiecību taisnīga un sakārtota regulējuma. Šāds regulējums ne vien

nodrošina dalītā īpašuma tiesisko attiecību dalībnieku tiesību un likumisko interešu aizsardzību, bet arī ievieš skaidrību un paredzamību nekustamā īpašuma tirgū.

Līdz ar to Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmā daļa ir atzīstama par atbilstošu Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

18. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrā daļa un 42. panta pirmā daļa neatbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

Īpašuma tiesības ietver sevī tiesības gūt no lietas ienākumus un augļus (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2008. gada 12. novembra sprieduma lietā Nr. 2008-05-03 7. punktu*). Ja tiesību normā ir noteikts maksimālais apmērs personas iespējamam ienākumam no īpašuma, tad personai Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā noteiktās tiesības ir ierobežotas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 12. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-17-01 18.2. punktu*).

Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrā daļa nosaka zemes lietošanas maksu, ko būves īpašnieks maksā zemes īpašniekam par zemes lietošanu. Šajā normā ir noteikts konkrēts zemes lietošanas maksas apmērs, proti, četri procenti no zemes kadastrālās vērtības gadā. Spēkā stāšanās likumā noteiktā zemes lietošanas maksa ierobežo apmēru, ko zemes īpašniekam ir tiesības saņemt par viņam piederošas zemes lietošanu, ja pušu starpā nav citas vienošanās.

Tā kā Spēkā stāšanās likuma 42. panta pirmā daļa noteic, ka šā likuma 38. panta pirmā daļa stājas spēkā 2022. gada 1. janvārī, tā attiecas uz jau ievadītām tiesiskajām attiecībām starp zemes un būves īpašniekiem un tādējādi ierobežo arī personas tiesisko paļāvību.

Līdz ar to Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrā daļa un 42. panta pirmā daļa Pieteikumu iesniedzējiem ierobežo Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietvertās tiesības uz īpašumu, kā arī tiesības uz tiesiskās paļāvības aizsardzību, kas ietvertas Satversmes 1. pantā.

19. Pieteikumu iesniedzēji nav izteikuši iebildumus un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrā daļa un 42. panta pirmā daļa, tāpat kā šā sprieduma 13.1. punktā izvērtētā Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmā daļa, ir pieņemta, izsludināta un publiski pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Satversmes tiesa ir pārliecināta arī par to, ka Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrā daļa un 42. panta pirmā daļa ir pietiekami skaidri formulēta, lai persona varētu izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tās piemērošanas sekas.

19.1. Satversmes tiesai, vērtējot, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, ir jāpārbauda, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam.

Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrajā daļā un 42. panta pirmajā daļā ietvertais īpašuma tiesību ierobežojums neatbilst labas likumdošanas principam, jo likumdevējs neesot veicis pienācīgu analīzi un neesot ņēmis vērā Satversmes tiesas judikatūru piespiedu nomas jautājumos.

19.2. Izskatāmajā lietā būtiski ir tas, ka Satversmes tiesa jau vairākkārt vērtējusi zemes un būvju īpašnieku savstarpējās tiesiskās attiecības regulējošu tiesību normu satversmību. Citstarp Satversmes tiesa ir vērtējusi arī tieši to, vai Satversmei atbilst zemes īpašniekam dalītā īpašuma tiesisko attiecību ietvaros noteiktie īpašuma tiesību ierobežojumi.

Spriedumos lietās Nr. 2008-36-01, Nr. 2010-22-01 un Nr. 2017-17-01 Satversmes tiesa vērtēja tādu tiesību normu satversmību, kuras ierobežoja piespiedu nomas maksas apmēru. Ar šajās lietās vērtētajām normām noteiktais zemes īpašnieku īpašuma tiesību ierobežojums tika atzīts par neatbilstošu Satversmes 105. pantam.

Spriedumā lietā Nr. 2008-36-01 Satversmes tiesa norādīja, ka likumdevējam, jau pieņemot likumu "Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju", bija pienācīgi jāizvērtē, kā vienas iedzīvotāju grupas – dzīvokļu īpašnieku – tiesību aizsardzība ietekmēs citas grupas – zemes īpašnieku – tiesības uz īpašumu. Likumdevējam bija jāapsver iespēja izmantot saudzējošākus līdzekļus pamattiesību ierobežojuma legītīmā mērķa sasniegšanai (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 15. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-36-01 15. punktu*).

Pēc sprieduma lietā Nr. 2008-36-01 spēkā stāšanās Saeima noteica lielāku piespiedu nomas maksas apmēru, kā arī uzlika daudzdzīvokļu māju īpašniekiem pienākumu kompensēt zemes īpašniekiem nekustamā īpašuma nodokļa par zemi maksājumu. Vērtējot šīs izmaiņas tiesiskajā regulējumā, Satversmes tiesa lietā Nr. 2010-22-01 secināja, ka likums "Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās" un likums "Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju" ir grozīts tikai formāli (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 27. janvāra sprieduma lietā Nr. 2010-22-01 13.2. punktu*).

Spriedumā Nr. 2017-17-01, atkārtoti vērtējot piespiedu nomas maksas apmēra satversmību, Satversmes tiesa nolēma, ka apstrīdētās likuma "Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās" normas neatbilst Satversmes 105. pantam, jo tajās noteiktais pamattiesību ierobežojums nav noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu. Satversmes tiesa secināja, ka pirms apstrīdēto normu pieņemšanas likumdevēja rīcībā nav bijis

pienācīgas analīzes par šajās normās ietvertā zemes īpašnieka īpašuma tiesību ierobežojuma satversmību (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 12. aprīļa sprieduma lietā Nr.2017-17-01 22.3. punktu*).

Tātad, lai izskatāmajā lietā izvērtētu, vai Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrā daļa un 42. panta pirmā daļa ir pieņemta, ievērojot labas likumdošanas principu, Satversmes tiesai jānoskaidro, vai likumdošanas procedūras ietvaros likumdevējs ir vērtējis zemes īpašnieka īpašuma tiesību ierobežojuma satversmību.

19.2.1. Likumprojekta sākotnējo redakciju ir izstrādājusi Tieslietu ministrija, un 2020. gada 20. oktobrī to ir apstiprinājis Ministru kabinets (*sk. Latvijas Republikas Ministru kabineta 2020. gada 20. oktobra protokollēmumu. Pieejams: tap.mk.gov.lv*). Tieslietu ministrija Likumprojekta anotācijā sniegusi skaidrojumu par zemes lietošanas tiesību institūta un no tā izrietošo zemes īpašnieka un būves īpašnieka tiesību un pienākumu regulējuma piemērotību, nepieciešamību un atbilstību. Proti, lai novērstu nevienlīdzīgo attieksmi gan starp visiem būvju īpašniekiem, gan zemes īpašniekiem, piedāvāts jauns regulējums, kas visos gadījumos dalītajam īpašumam paredz vienādu tiesisko ietvaru – zemes lietošanas tiesības – un vienādu zemes lietošanas maksu. Tāpat ir izvērtētas dažādas pieejas zemes lietošanas maksas noteikšanai un ir sniegti argumenti attiecībā uz zemes lietošanas maksas apmēru – četri procenti no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības.

19.2.2. Likumprojekts vērtēts Saeimas Juridiskajā komisijā, un tās 2021. gada 20. aprīļa sēdē tika izskatīts Saeimas deputāta priekšlikums diferencēt zemes lietošanas maksu atkarībā no objekta, kas atrodas uz zemes. Pēc zemes īpašnieku un biedrības "Zemes reformas komiteja" pārstāvja, kā arī Saeimas Juridiskā biroja un Tieslietu ministrijas pārstāvju uzklaušanās Saeimas Juridiskā komisija neatbalstīja Saeimas deputāta priekšlikumu (*sk. Saeimas Juridiskās komisijas 2021. gada 20. aprīļa sēdes protokolu Nr. 196*).

Saeimas Juridiskās komisijas 2021. gada 12. maija sēdē tika diskutēts par zemes lietošanas maksas apmēra satversmību. Zemes īpašnieku un biedrības "Zemes reformas komiteja" pārstāvis un arī Saeimas Juridiskā biroja pārstāve norādīja, ka zemes lietošanas maksa četru procentu apmērā no zemes kadastrālās vērtības neesot atbilstoša Satversmes 105. pantam. Savukārt Tieslietu ministrijas pārstāvis, atsaucoties uz Likumprojekta anotāciju, skaidroja, kā veidojas zemes lietošanas maksas apmērs (*sk. Saeimas Juridiskās komisijas 2021. gada 12. maija sēdes protokolu Nr. 202*).

Satversmes tiesa secina, ka Likumprojekts apspriests vairākās Saeimas Juridiskās komisijas sēdēs, kurās tika uzklauti valsts institūciju, privāto organizāciju un ieinteresēto personu pārstāvji, kas sniedza savu viedokli par Likumprojektā ietverto tiesisko regulējumu. Līdz ar to Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrajā daļā un 42. panta pirmajā daļā ietvertais

pamattiesību ierobežojums ir pieņemts, ievērojot labas likumdošanas principu, jo likumdevējs ir vērtējis zemes īpašnieka pamattiesību ierobežojuma satversmību un saskanību ar Satversmes tiesas judikatūru.

Līdz ar to ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

20. Saeima norāda, ka, nosakot zemes lietošanas maksas apmēru, esot aizsargātas citu cilvēku – būves īpašnieka – tiesības. Zemes lietošanas maksa ierobežojot ne tikai zemes īpašnieka, bet arī būves īpašnieka īpašuma tiesības, tātad konkrēts šīs maksas apmērs Spēkā stāšanās likumā esot noteikts ar mērķi nodrošināt līdzsvaru starp dalītā īpašumā iesaistīto personu aizsargājamām interesēm.

Satversmes tiesa, vērtējot dalītā īpašuma tiesiskās attiecības, ir atzinusi, ka zemes īpašnieka pamattiesību ierobežojumam, kas izriet no tiesību normā noteikta zemes piespiedu nomas maksas apmēra, ir legītims mērķis – citu personu tiesību aizsardzība –, jo šāds regulējums aizsargā otras dalītā īpašuma tiesisko attiecību puses, konkrēti, būves īpašnieka tiesības un likumiskās intereses (*sal. sk. Satversmes tiesas 2009. gada 15. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-36-01 12.1. punktu*).

Spēkā stāšanās likumā noteiktā zemes lietošanas maksa ir maksa, ko zemes īpašnieks dalītā īpašuma tiesisko attiecību ietvaros saņem no būves īpašnieka par attiecīgās zemes daļas lietošanu. Lai arī zemes īpašnieks un būves īpašnieks varētu izmantot Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrajā daļā noteiktās tiesības vienoties par citu zemes lietošanas maksas apmēru, zemes īpašniekam ir tiesisks pamats prasīt tikai Spēkā stāšanās likumā noteikto zemes lietošanas maksu – četri procenti no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības. Ievērojot to, ka no Spēkā stāšanās likumā noteiktās zemes lietošanas maksas izriet savstarpēji saistīti zemes īpašnieka un būves īpašnieka pamattiesību ierobežojumi, ir secināms, ka likumdevējs vēlējies līdzsvarot dalītā īpašumā iesaistīto personu savstarpējās intereses. Proti, Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrajā daļā un 42. panta pirmajā daļā ietvertais zemes īpašnieka pamattiesību ierobežojums ir vērsts uz būves īpašnieka tiesību un likumisko interešu aizsardzību.

Tādējādi Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrajā daļā un 42. panta pirmajā daļā noteiktajam zemes īpašnieka pamattiesību ierobežojumam ir legītims mērķis – citu personu tiesību aizsardzība.

21. Satversmes tiesai jānoskaidro, vai Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrajā daļā un 42. panta pirmajā daļā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir piemērots legītimā mērķa sasniegšanai, proti, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem var sasniegt legītimo mērķi.

Vērtējot dalītā īpašumā iesaistīto personu tiesības, Satversmes tiesa ir atzinusi, ka normas, kas nosaka maksājuma maksimālo apmēru, ir piemērotas legītimā mērķa sasniegšanai (*sal. sk. Satversmes tiesas*

2009. gada 13. februāra sprieduma lietā Nr. 2008-34-01 21. punktu un 2009. gada 15. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-36-01 14. punktu).

Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ļauj sasniegt legītīmo mērķi – citu personu tiesību aizsardzība –, jo Spēkā stāšanās likumā noteiktais zemes lietošanas maksas apmērs liedz zemes īpašniekam iespēju pieprasīt no būves īpašnieka zemes lietošanas maksu lielākā apmērā, ja vien šīs dalītā īpašuma tiesisko attiecību puses nav vienojušās par citu zemes lietošanas maksas apmēru, kā arī ietekmē viņa spēju panākt šādu vienošanos.

Tādējādi Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrajā daļā un 42. panta pirmajā daļā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir piemērots legītīmā mērķa – citu cilvēku tiesību aizsardzība – sasniegšanai.

22. Noskaidrojot, vai apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir samērīgs, Satversmes tiesa pārbauda, vai legītīmo mērķi nav iespējams sasniegt ar citiem, indivīda pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kuri būtu tikpat iedarbīgi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020-31-01 19. punktu*).

Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka līdzekļi, kas viņu pamattiesības ierobežotu mazāk, būtu, piemēram, šādi: atbrīvot zemes īpašnieku no iedzīvotāju ienākuma nodokļa samaksas; paredzēt, ka nekustamā īpašuma nodokli papildus zemes lietošanas maksai maksā būves īpašnieks, kā arī noteikt lielāku zemes lietošanas maksu.

22.1. Satversmes tiesa, vērtējot piespiedu nomas maksas apmēru, iepriekš ir secinājusi, ka, ņemot vērā zemes īpašnieka izdevumus par zemes uzturēšanu un apsaimniekošanu, kā arī zemes īpašnieka pienākumu maksāt nekustamā īpašuma nodokli, maksimālo nomas maksas apmēru – pieci procenti no zemes kadastrālās vērtības – nevar uzskatīt par tādu, kas pildītu atlīdzības funkciju (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 15. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-36-01 15. punktu*). Savukārt ar Spēkā stāšanās likuma 38. panta otro daļu par zemes lietošanas maksas apmēru ir noteikti četri procenti no zemes kadastrālās vērtības.

Likumprojekta anotācijā ir sniegts zemes lietošanas maksas apmēra pamatojums. Proti, anotācijā izskaidrots, ka konkrētais zemes lietošanas maksas apmērs noteikts, saskaitot divas komponentes: 1) atlīdzību par nekustamā īpašuma nodokli, ko maksā zemes īpašnieks, – 1,5 procentu apmērā no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības gadā; 2) zemes īpašnieka ienākumu jeb atlīdzību par viņa īpašuma tiesību ierobežojumu – 2,5 procentu apmērā no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības gadā (*sk. likumprojektu reģistra datubāzē informāciju par likumprojektu Nr. 843/Lp13 "Grozījumi likumā "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību"*). Pieejama: saeima.lv).

Ņemot vērā to, ka atlīdzība, kas noteikta zemes īpašniekam pēc nekustamā īpašuma nodokļa atskaitīšanas, ir 2,5 procenti no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības, Satversmes tiesa vērtēs šīs atlīdzības apmēra satversmību.

Likumprojekta anotācijā norādīts, ka piespiedu dalītā īpašuma regulējums primāri aizsargāja pušu privātautonomiju un paredzēja, ka puses pašas vienojas par piespiedu nomas saistību saturu, tostarp piespiedu nomas maksas apmēru un blakus noteikumiem. Šāda regulējuma dēļ gadījumos, kad puses nevarēja panākt vienošanos, to strīds bija jāizšķir tiesai. Jāņem vērā arī gadījumi, kad piespiedu nomas attiecības pastāvēja starp zemes īpašniekiem un daudzdzīvokļu māju īpašniekiem un no tām attiecīgi izrietēja gan grūtības panākt vienošanos ar visiem dzīvokļu īpašniekiem, gan augstas administrēšanas izmaksas, piemēram, sakarā ar to, ka bija ikvienam dzīvokļa īpašniekam jāpaziņo tā piespiedu nomas maksājuma apmērs. Tāpat, kamēr puses nebija vienojušās vai tiesa nebija izšķīrusi to strīdu, arī piespiedu nomas maksas maksāšanas saistība nebija izpildāma (sk. *likumprojektu reģistra datubāzē informāciju par likumprojektu Nr. 843/Lp13 "Grozījumi likumā "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību"*). Pieejama: saeima.lv).

Tāpat jāņem vērā, ka jautājumus, kas saistīti ar pienākumu uzturēt un apsaimniekot zemi, risināja pašvaldību saistošie noteikumi, kuri nebija vienveidīgi. Piemēram, Rīgā (sk. *Rīgas domes 2015. gada 28. aprīļa saistošo noteikumu Nr. 146 "Rīgas pilsētas teritorijas kopšanas un būvju uzturēšanas saistošie noteikumi" 3.2. apakšpunktu*) un Jūrmalā (sk. *Jūrmalas pilsētas domes 2007. gada 12. jūlija saistošo noteikumu Nr. 20 "Jūrmalas teritorijas namīpašumu uzturēšanas, saglabāšanas un sabiedriskās kārtības saistošie noteikumi" 38. punktu*) saistošie noteikumi paredzēja, ka par dalītā īpašumā esošās zemes uzturēšanu atbild būvju īpašnieki. Savukārt Jelgavā (sk. *Jelgavas pilsētas pašvaldības 2012. gada 24. maija saistošo noteikumu Nr. 12-15 "Jelgavas pilsētas administratīvās teritorijas labiekārtošana un inženierbūvju uzturēšana" 3. punktu*) un Daugavpilī (sk. *Daugavpils pilsētas domes 2016. gada 10. marta saistošo noteikumu Nr. 5 "Saistošie noteikumi par Daugavpils pilsētas teritorijas kopšanu un būvju uzturēšanu" 3. punktu*) saistošie noteikumi paredzēja, ka tajos noteiktos pienākumus pilda zemes īpašnieki.

Tiesas sēdē Saeimas pārstāvis norādīja, ka zemes lietošanas maksa ir noteikta, balstoties uz Latvijas Bankas secinājumiem un ņemot par pamatu eirozonas valstu valdību 100 gadu obligāciju fiksētā ienākuma likmes robežās no 2,1 procenta līdz 2,5 procentiem. Šajā atlīdzībā esot ietverti administratīvie izdevumi un ienākuma nodokļi, savukārt nekustamā īpašuma vērtību un inflācijas ietekmi atainojot zemes kadastrālā vērtība. Dalītā īpašumā pastāvot risks, ka zemes lietošanas maksas piedziņa no

būves īpašnieka par kādu laika posmu nebūs iespējama tā maksātnespējas dēļ, taču tam neesot ilgtermiņa ietekmes uz zemes īpašnieku, jo tas attiektos tikai uz laika posmu, kamēr piedziņa tiks veikta. Lai ietvertu šā riska kompensāciju, esot noteikta augstākā likme – 2,5 procenti.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka no Civillikuma noteikumiem par servitūtiem izriet vispārīgs princips, ka servitūta izlietotājam nav pienākuma maksāt atlīdzību kalpojošā nekustamā īpašuma īpašniekam, tomēr tādi likuma noteikumi, kas dod kalpojošā nekustamā īpašuma īpašniekam tiesības saņemt atlīdzību par servitūta lietošanu, ir tiesiski iespējami (*sal. sk. Satversmes tiesas 2009. gada 13. februāra sprieduma lietā Nr. 2008-34-01 23.3. punktu*). Nosakot šādas atlīdzības apmēru, taisnīguma princips prasa, cik vien tas iespējams, līdzsvarot pretrunīgās dalītā īpašumā iesaistīto pušu intereses (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-21-01 19. punktu*).

Līdz ar to zemes lietošanas maksa, tostarp atlīdzība zemes īpašniekam par viņa īpašuma tiesību ierobežojumu – 2,5 procenti no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības gadā –, ir noteikta ar mērķi līdzsvarot zemes īpašnieka un būves īpašnieka tiesības un likumiskās intereses.

22.2. Spēkā stāšanās likumā ir ietvertas normas, kas samazina zemes īpašnieka izdevumus par zemes uzturēšanu un apsaimniekošanu, kā arī paredz zemes īpašnieka tiesības prasīt izdevumu kompensāciju par saistības kopdalībnieku noskaidrošanu, saistības daļu noteikšanu un paziņošanu parādniekam, ja ir iestājies saistības izpildīšanas nokavējums (*sk. likuma "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību" 38. un 40. pantu*).

Pieteikumu iesniedzēju pārstāvji tiesas sēdē norādīja, ka Spēkā stāšanās likuma regulējums nav samazinājis administrēšanas izdevumus, jo joprojām ir jāizraksta rēķini, jānoskaidro saistības dalībnieku identitāte, kā arī iepriekšējā regulējuma ietvaros tiem nācies regulāri vērsties tiesā piespiedu nomas maksas piedziņai. Zemes lietošanas maksas piedziņai nevarot izmantot Civilprocesa likuma 406.¹ pantā paredzēto saistību piespiedu izpildīšanu brīdinājuma kārtībā, jo zemes lietošanas tiesības neesot pamatotas ar dokumentu. Pieteikuma iesniedzējas SIA "LansiMed" pārstāvis tiesas sēdē uzsvēra, ka uz šīs Pieteikuma iesniedzējas īpašumā esošās zemes atrodas daudzdzīvokļu mājas un piespiedu nomas maksu iepriekšējā regulējuma ietvaros regulāri maksājuši 62 līdz 75 procenti dzīvokļu īpašnieku, savukārt pārējiem vajadzējis izrakstīt atgādinājumus un nācies vērsties pret tiem tiesā maksājumu piedziņai. Arī Saeimas pārstāvis tiesas sēdē apstiprināja, ka tā esot ierasta situācija, ka maksājumu piedziņas jomā aptuveni 30 procenti neveic savus maksājumus laikā, savukārt pret 10 procentiem no visām šīm personām jāvēršas tiesā maksājumu piedziņai.

Tiesas sēdē Tieslietu ministrijas pārstāve norādīja, ka zemes īpašniekam samazināšoties administratīvais slogs, jo Spēkā stāšanās likumā ietvertās normas paredzot būves īpašnieka pienākumu pašam noskaidrot zemes lietošanas maksas apmēru un to samaksāt. Tāpat esot jāņem vērā, ka starp daudziem zemes un būvju īpašniekiem dalītā īpašuma attiecības pastāvējušas arī iepriekš un šādās attiecībās neesot jānoskaidro saistību dalībnieki vai jāizraksta rēķini. Spēkā stāšanās likums paredzot arī to, ka zemes īpašniekam attiecībās ar būves īpašnieku vairs nebūšot jāslēdz līgumi vai strīda gadījumā jāvērsas tiesā, kā arī esot paredzēts konkrēts zemes lietošanas maksas apmērs un šī maksa jāmaksā ceturksni uz priekšu.

Valsts zemes dienesta pārstāve tiesas sēdē, skaidrojot, vai zemes kadastrālā vērtība mainās ik gadu, norādīja: lai arī zemes kadastrālās vērtības bāzes ir nemainīgas kopš 2012. gada, kadastrālās vērtības tiek aktualizētas katru gadu, jo var mainīties, piemēram, zemes platība, lietošanas mērķis un apgrūtinājumi.

Satversmes tiesa secina, ka Spēkā stāšanās likums neparedz zemes īpašniekam pienākumu izrakstīt rēķinu par zemes lietošanas maksu, tomēr šāda rēķina izrakstīšana praktisku apsvērumu dēļ var būt nepieciešama. Proti, zemes lietošanas maksa var mainīties kadastrālās vērtības izmaiņu dēļ, kā arī, piemēram, tad, ja būvei ir jauns īpašnieks un viņam iepriekš nav zināms, kur un kādā apmērā veicami maksājumi. Tāpat tādā gadījumā, ja būves īpašnieks neveic tam likumā noteiktos maksājumus par zemes lietošanu, zemes īpašniekam, lai veicinātu to nomaksu un izvairītos no piedziņas tiesvedības, var nākties būves īpašnieku brīdināt. Tādējādi daļai zemes īpašnieku, uz kuru zemes atrodas, piemēram, daudzdzīvokļu mājas, joprojām saglabājas papildu administrēšanas izdevumi, jo, lai arī zemes lietošanas maksu un tās apmēru nosaka likums, tās konkrētais apmērs un maksāšanas kārtība dažkārt ir jāpaziņo būvju īpašniekiem.

Tiesas sēdē Tieslietu ministrijas pārstāve norādīja, ka zemes īpašniekiem šobrīd ir iespējams piedzīt zemes lietošanas maksas parādu vienkāršotās procedūras kārtībā.

Satversmes tiesa ņem vērā to, ka vienkāršotās procedūras lietu izskatīšanas kārtība attiecas uz tādām lietām, kuru pamatā ir prasība par mazāk nekā 2500 *euro* parāda piedziņu. Tomēr arī šo kategoriju lietās prasītājam ir jāsniedz tiesai pierādījumi, kas pamato prasību, jāsamaksā valsts nodeva vismaz 70 *euro* apmērā un jārēķinās ar to, ka atbildētājs var iesniegt pretprasību, kuras dēļ lieta būs izskatāma prasības tiesvedības kārtībā (*sk. Civilprocesa likuma 34. panta pirmās daļas 1. punkta "a" un "b" apakšpunktu, 250.¹⁹ panta otro daļu, 250.²⁰ panta pirmo daļu, 250.²⁴ panta trešo daļu un Ministru kabineta 2018. gada 29. maija noteikumu Nr. 305 "Noteikumi par vienkāršotajā procedūrā izmantojamām veidlapām" 1. pielikumu*).

Satversmes tiesa nav guvusi pārliecību, ka zemes īpašniekam ir samazināti tiesvedības riski vai tiesāšanās izdevumi par zemes lietošanas maksas piedziņu. Proti, pastāv risks, ka daļa būvju īpašnieku neveiks likumā paredzētos maksājumus par zemes lietošanu un būs nepieciešams pret tiem vērsties tiesā, lai panāktu saistību izpildišanu.

Nozīmīgs apstāklis ir arī tas, ka ienākums no zemes lietošanas maksas ir ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekams objekts – iedzīvotāju ienākuma nodokļa likme ir no 20 procentiem līdz 31 procentam, savukārt uzņēmumu ienākuma nodokļa likme ir 20 procenti no aprēķinātās ar nodokli apliekamās bāzes (*sk. likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 3. panta pirmo daļu un 15. panta otro daļu un Uzņēmumu ienākuma nodokļa likuma 3. panta pirmo daļu*). Fiziskajai personai, kas gūst ienākumu no zemes lietošanas maksas, ir jāmaksā valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas 31,07 procentu apmērā, ja ienākumi mēnesī ir minimālās algas apmērā (*sk. likuma "Par valsts sociālo apdrošināšanu" 5. pantu un Ministru kabineta 2021. gada 17. augusta noteikumu Nr. 555 "Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas obligāto un brīvprātīgo iemaksu objekta minimālo un maksimālo apmēru" 2. punktu*). Tāpat zemes īpašniekam saglabājas pienākums maksāt nekustamā īpašuma nodokli arī tad, ja būves īpašnieks nav veicis zemes lietošanas maksas maksājumus.

Gan Likumprojekta anotācijā norādīts, gan tiesas sēdē Saeimas un Tieslietu ministrijas pārstāvji apstiprināja, ka, pamatojoties uz Latvijas Bankas viedokli, atlīdzība, atskaitot nekustamā īpašuma nodokļa maksājumu, zemes īpašniekam ir noteikta 2,5 procentu apmērā no zemes kadastrālās vērtības. Savukārt no Latvijas Bankas viedokļa un arī tiesas sēdē norādītā izriet, ka, nosakot zemes lietošanas maksas kopējo apmēru, būtu nepieciešams izvērtēt un koriģēt par pamatu izmantoto procentu likmi, lai kompensētu, piemēram, administratīvo izmaksu atšķirības, kas rodas attiecīgās zemes īpašniekam.

Tādējādi Satversmes tiesa secina, ka, nosakot zemes lietošanas maksu un tajā ietverto atlīdzību zemes īpašniekam 2,5 procentu apmērā no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības, likumdevējs nav ņēmis vērā izdevumus, kas samazina zemes īpašnieka ienākumu no lietošanā nodotās zemes.

22.3. Zemes lietošanas maksa ir noteikta kā procentuāls lielums no zemes kadastrālās vērtības. Saskaņā ar Nekustamā īpašuma valsts kadastra likuma 71. pantu kadastrālo vērtību aprēķina, ņemot vērā tādus kadastra informācijas sistēmā reģistrētos datus kā kadastrālās vērtības bāze, kadastra objektu raksturojoši dati, nekustamā īpašuma lietošanas mērķi un nekustamā īpašuma objekta aprūtinājumi. No minētā likuma 67. panta un 69. panta otrās daļas izriet, ka kadastrālo vērtību bāze tiek izstrādāta, pamatojoties uz nekustamā īpašuma tirgus informāciju par nekustamā

īpašuma tirgus darījumiem vismaz divos pēdējos gados. Savukārt saskaņā ar Nekustamā īpašuma valsts kadastra likuma 68. panta pirmo daļu kadastrālo vērtību bāzi aktualizē reizi četros gados. Tomēr no Nekustamā īpašuma valsts kadastra likuma pārejas noteikumu 38. punkta izriet, ka šobrīd kadastrālās vērtības bāzes noteikšanai izmanto datus par nekustamā īpašuma tirgu 2012. gadā, savukārt saskaņā ar pārejas noteikumu 33. punktu kadastrālo vērtību bāze 2025.–2028. gadam tiks apstiprināta līdz 2023. gada 30. jūnijam un piemērošanai kadastrālo vērtību aprēķinam stāsies spēkā 2025. gada 1. janvārī.

Tieslietu ministrijas pārstāve tiesas sēdē norādīja: lai arī kadastrālo vērtību bāzes ir pamatā nemainīgas līdz 2025. gada 1. janvārim, zemes lietošanas maksa pilda atlīdzības funkciju, jo zemes lietošanas maksa ir kompromisa vērtība starp zemes un būvju īpašnieku konfliktējošām interesēm un Spēkā stāšanās likumā ietvertais regulējums ir paredzēts, lai ilgtermiņā atrisinātu dalītā īpašumā iesaistīto pušu attiecības. Atbilstoši tiesiskajam regulējumam kadastrālo vērtību bāzes tiek pārskatītas ik pēc četriem gadiem, jo likumdevējs secinājis, ka ikgadēja kadastrālo vērtību bāžu pārskatīšana ir pārāk bieža un rada sociālo spriedzi. Kadastrālajai vērtībai neesot jāatspoguļo katra gada tirgus vērtība, lai to neietekmētu īstermiņa cikliski notikumi.

Satversmes tiesa secina, ka vispārīgā gadījumā nekustamā īpašuma kadastrālā vērtība ir atkarīga no tirgus vērtības, jo, nosakot kadastrālās vērtības bāzi, tiek ņemta vērā informācija par situāciju nekustamā īpašuma tirgū. Tāpat jāņem vērā arī tas, ka kadastrālo vērtību bāžu aktualizācija līdz šim bijusi pagarināta trīs reizes (*sk. Nekustamā īpašuma valsts kadastra likuma pārejas noteikumu 32., 36. un 38. punktu*) un šobrīd ir paredzēts, ka tā notiks līdz 2023. gada 30. jūnijam un piemērošanai kadastrālo vērtību aprēķinam stāsies spēkā 2025. gada 1. janvārī. Tādējādi likumdevējs ir paredzējis, ka kadastrālo vērtību bāze tikai nākotnē būs saskanīga ar tirgus situāciju.

Satversmes tiesa, ņemot vērā visu iepriekš minēto, tostarp zemes lietošanas maksas apmēru, zemes īpašnieka pienākumu maksāt nekustamā īpašuma un ienākuma nodokļus, administrēšanas un juridiskās palīdzības sniegšanas izdevumus, kā arī to, ka pastāv risks nesaņemt likumā noteikto zemes lietošanas maksu pilnā apmērā un kadastrālo vērtību bāzes nav mainījušās kopš 2012. gada, Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrajā daļā noteikto zemes lietošanas maksu nevar uzskatīt par tādu, kas pildītu atlīdzības funkciju. Rūpēšanās par valsts un sabiedrības interešu ievērošanu tiesiskajās attiecībās primāri ir valsts pienākums. Valsts nevar šo pienākumu pildīt, nesamērīgi ierobežojot kādas grupas, piemēram, zemes īpašnieku, tiesības. Tādējādi valstij šo tiesisko attiecību noregulēšanai ir jāizvēlas tādi līdzekļi, kas samazinātu zemes īpašniekam uzlikto nastu.

Satversmes tiesa secina, ka pastāv alternatīvi līdzekļi, ar kuriem leģitīmais mērķis varētu tikt sasniegts, mazāk ierobežojot zemes īpašnieka tiesības.

Līdz ar to Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrā daļa un 42. panta pirmā daļa neatbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

II

23. Ievērojot to, ka Spēkā stāšanās likuma 38. panta otro daļu un 42. panta pirmo daļu Satversmes tiesa ir atzinusi par neatbilstošu Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, nav nepieciešams vērtēt minēto normu atbilstību Satversmes 91. pantam.

24. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmā daļa neatbilst Satversmes 91. pantam. Proti, saskaņā ar Spēkā stāšanās likuma 42. panta pirmo daļu šā likuma 38. panta pirmā daļa attiecībā uz privātpersonām stājas spēkā 2022. gada 1. janvārī, bet saskaņā ar Spēkā stāšanās likuma 42. panta piekto daļu gadījumā, ja zemes īpašnieks ir publiska persona, šā likuma 38. panta pirmās daļas prasības tiks piemērotas no 2024. gada 1. janvāra. Tas nozīmējot, ka laika posmā no 2022. gada 1. janvāra līdz 2023. gada 31. decembrim gadījumā, ja zeme, uz kuras atrodas citām personām piederošas būves, atrodas kopīpašumā privātpersonai un publiskai personai, attiecības starp būvju un zemes kopīpašniekiem regulēs divi dažādi tiesību institūti – zemes lietošanas tiesības un zemes piespiedu noma.

Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmā daļa noteic, ka līdz būves apvienošanai vienā īpašumā ar zemi starp zemes īpašnieku un būves īpašnieku pastāv zemes lietošanas tiesības. Šī norma ievieš jaunu liettiesisku institūtu, kas turpmāk regulēs savstarpējās attiecības dalītajā īpašumā, turklāt arī tajos gadījumos, kad zemes īpašnieks ir publiska persona. Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmā daļa neaizskar Pieteikumu iesniedzēju tiesības to norādītajā aspektā, jo brīdi, no kura šī norma tiks piemērota, nosaka citas Spēkā stāšanās likuma normas. Tādēļ izskatāmajā lietā nav vērtējama Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmās daļas atbilstība Satversmes 91. pantam.

Tādējādi saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu tiesvedība lietā daļā par Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmās daļas atbilstību Satversmes 91. pantam ir izbeidzama.

III

25. Pieteikumu iesniedzēji pauž viedokli, ka Spēkā stāšanās likuma 42. panta trešā daļa neatbilst Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam

teikumam, jo viņi esot paļāvušies uz to, ka spēkā esoši tiesu spriedumi, ar kuriem noregulētas zemes īpašnieka un būves īpašnieka savstarpējās attiecības, vairs netiks pārskatīti. Tātad esot pārkāpts *res judicata* princips.

25.1. Satversmes 92. panta pirmais teikums nosaka: "Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā." Interpretējot Satversmes 92. panta pirmo teikumu, Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tajā minētais jēdziens "taisnīga tiesa" citstarp nozīmē pienācīgu, tiesiskai valstij atbilstošu procesu, kurā lieta tiek izskatīta. Šajā aspektā šis jēdziens interpretējams sasaistē ar tiesiskās valsts principu, kas izriet no Satversmes 1. panta (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 2. punktu*). "Taisnīga tiesa" kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs process nozīmē valsts pienākumu paredzēt tiesiskās garantijas tiesiskuma un taisnīguma principu ievērošanai lietu izspriešanā. Turklāt Satversmes 92. pantā ietvertais jēdziens "aizstāvēt" nozīmē procesu, kuram saprātīgā laikā jānoslēdzas ar spēkā stājušos spriedumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 5. punktu un 2012. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2012-02-0106 11.1. punktu*). Satversmes tiesas praksē ir nostiprināta atziņa, ka Satversmes 92. pantā noteikto tiesību uz taisnīgu tiesu saturu veido arī *res judicata* princips. Proti, tiesu nolēmumi, kas kļuvuši galīgi pēc tam, kad ir izmantoti visi pieejamie tiesību aizsardzības līdzekļi, vai pēc tam, kad beidzies to izmantošanas termiņš, vairs nevarētu tikt pārskatīti, un uz tiem ir attiecināms *res judicata* princips (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 9. janvāra sprieduma lietā Nr. 2013-08-01 7. punktu*).

Satversmes tiesa secina, ka Spēkā stāšanās likuma 42. panta trešā daļa neregulē personas tiesības atsākt tiesvedību konkrētajā lietā pēc tam, kad šajā lietā ir pieņemts un stājies spēkā tiesas spriedums, vai jaunas tiesvedības uzsākšanu par to pašu tiesību jautājumu, kā arī neparedz tiesas spriedumu atcelšanu. Šī norma nosaka vienīgi zemes lietošanas tiesību regulējuma tūlītējo spēku laikā. Līdz ar to Spēkā stāšanās likuma 42. panta trešajā daļā noteiktais tiesiskais regulējums neietilpst Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertā *res judicata* principa tvērumā.

25.2. Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir uzsvērusi, ka savulaik Padomju Savienības okupētajās valstīs tiesību sistēmas transformācija ir risinājusies daudzu sarežģītu un ilgstošu reformu ceļā. Lai gan pēc totalitāro režīmu sabrukuma šīs valstis saskārās ar līdzīgām problēmām, to politisko, tiesisko vai sociālo sistēmu pārstrukturēšanai nav un nevar būt vienota modeļa. Tāpat nav iespējams noteikt konkrētu šā procesa ātrumu vai pabeigšanas termiņu. Ņemot vērā katras valsts unikālo vēsturisko un politisko pieredzi, konkrētās valsts likumdevējs ir tas, kas var noteikt labākos risinājumus vispārējo interešu nodrošināšanai sociālā taisnīguma vai demokrātijas

stabilitātes iedibināšanai (*sal. sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013. gada 14. maija lēmuma lietā "Cichopek and 1627 others v. Poland" 143. punktu un 2014. gada 12. jūnija sprieduma lietā "Berger-Krall and Others v. Slovenia", pieteikums Nr. 14717/04, 193. punktu).*

Dalītā īpašuma tiesiskais regulējums bija fragmentēts, proti, vairāki normatīvie akti attiecīgās situācijas regulēja atšķirīgi (*sk., piemēram, Valsts un pašvaldību īpašuma privatizācijas un privatizācijas sertifikātu izmantošanas pabeigšanas likuma 9., 15., 20. un 26. pantu, Ministru kabineta 2018. gada 19. jūnija noteikumu Nr. 350 "Publiskas personas zemes nomas un apbūves tiesības noteikumi" 22. punktu un likuma "Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju" 53. panta piekto daļu*). Sabiedrība ir ieinteresēta, lai dalītā īpašuma tiesiskais regulējums būtu sakārtots. Tiesiskais regulējums, kas nenodrošina līdzsvaru dalītā īpašuma tiesisko attiecību ietvaros, neizbēgami noved pie nesamērīga vienas vai otras šo attiecību puses pamattiesību ierobežojuma.

Tiesu varas uzdevums ir gādāt, lai, izskatot konkrētu lietu, tiktu nodrošināta Satversmes norma, likumu un citu normatīvo aktu īstenošana, vispārējo tiesību principu un cilvēka pamattiesību ievērošana. Tiesiskā valstī tieši tiesas ir atzīstamas par efektīvāko mehānismu, kas, izvērtējot katru gadījumu individuāli, var konstatēt, vai ir ievērots saprātīgs līdzsvars starp konkrētās personas tiesībām un sabiedrības interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 18. decembra sprieduma lietā Nr. 2013-06-01 11. punktu*).

Savukārt likumdevējas varas galvenais uzdevums ir likumu pieņemšana. Likumdošanas funkcija ir normatīvo tiesību aktu pieņemšana, regulējot indivīda un valsts rīcību saskaņā ar sabiedrības mērķiem un radot tiesisko ietvaru valsts varas realizēšanai. Par tādu svarīgu un nozīmīgu valsts un sabiedrības dzīves jautājumu reglamentāciju, kuros nepieciešama konceptuāla izšķiršanās un politiska diskusija, jālemj likumdevējam (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 20. decembra sprieduma lietā Nr. 2010-44-01 11. punktu*). Katras tiesību normas pieņemšanas pamatā ir kādi apstākļi, reaģēšanu uz kuriem likumdevējs ir uzskatījis par nepieciešamu. Likumdevējam ir jāreaģē uz tiesisko attiecību veidošanos un attīstību valstī (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 27. maija sprieduma lietā Nr. 2020-49-01 18.2. punktu*). Ņemot vērā dalītā īpašuma komplicēto raksturu un sabiedrības ieinteresētību dalītā īpašuma tiesiskā regulējuma sakārtošanā, nebūtu pieļaujama tāda situācija, ka uz vienu zemes īpašumu vienlaikus ilgstoši tiktu attiecināti dažādi regulējumi, piemēram, piespiedu nomas un zemes lietošanas tiesību regulējums. Lai arī likumdevējam ir jārespektē tiesu spriedumi, kas individuāli noregulē konkrētu tiesību jautājumu, tomēr arī spēkā stājušies tiesu spriedumi nevar ierobežot likumdevēja rīcības brīvību tiesību normu pieņemšanā.

Ņemot vērā minēto, jāatzīst, ka Spēkā stāšanās likuma 42. panta trešā daļa neskar Pieteikumu iesniedzēju tiesības uz taisnīgu tiesu, kas ietvertas

Satversmes 1. pantā un 92. panta pirmajā teikumā to kopsakarā. Līdz ar to tiesvedības turpināšana šajā prasījuma daļā nav iespējama.

Tādējādi saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu tiesvedība lietā daļā par Spēkā stāšanās likuma 42. panta trešās daļas atbilstību Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam ir izbeidzama.

26. Pieteikumos ietverts prasījums atzīt Spēkā stāšanās likuma 38. panta otro daļu un 42. panta pirmo daļu par spēkā neesošu no tās spēkā stāšanās dienas.

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja tiesa nav noteikusi citādi. Izmantojot tai minētajā normā piešķirtās tiesības, Satversmes tiesai iespēju robežās jāgādā par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu personām Satversmē garantēto pamattiesību aizskārumu, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu un 2015. gada 16. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-13-01 22. punktu*). Proti, likums Satversmes tiesai ne vien dod pilnvaras, bet arī uzliek atbildību par to, lai tās spriedumi sociālajā realitātē nodrošinātu tiesisko stabilitāti, skaidrību un mieru (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 35.1. punktu*).

Izņēmuma gadījumos, kad Satversmei neatbilstošas normas tūlītēja atzīšana par spēkā neesošu Satversmei neatbilstu vēl vairāk kā tās atstāšana spēkā, ir iespējams noteikt arī citu normas spēka zaudēšanas brīdi (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 12. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-17-01 24. punktu*).

Izskatāmajā lietā jāņem vērā tas, ka dalītā īpašumā saskaņā ar Nekustamā īpašuma valsts kadastra informācijas sistēmu atrodas ap 206 000 būvju un ap 70 000 zemes vienību (*sk., piemēram, Tieslietu ministrijas viedokli lietas materiālu 8. sēj. 7.–56. lp.*). Taisnīguma princips prasa panākt iespējami taisnīgāku līdzsvaru starp dažādu sabiedrības locekļu pretrunīgajām interesēm (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 15. marta sprieduma lietā Nr. 2009-44-01 23. punktu*). Arī spriedumā lietā Nr. 2017-17-01 Satversmes tiesa atzina apstrīdētās normas par spēkā neesošām tikai no konkrēta brīža nākotnē (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 12. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-17-01 24. punktu*).

Ja Satversmes tiesa nolemtu, ka Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrā daļa un 42. panta pirmā daļa atzīstama par spēkā neesošu no tās pieņemšanas brīža vai kāda cita brīža pagātnē, tad normatīvajos aktos vispār nebūtu noteikts zemes lietošanas maksas apmērs. Šāds nolēmums

radītu būtisku apdraudējumu dalītā īpašuma attiecībās iesaistīto personu tiesībām un likumiskajām interesēm, nevis nodrošinātu sociālajā realitātē tiesisko stabilitāti, skaidrību un mieru.

Tieši likumdevējam, ievērojot Satversmes tiesas judikatūru, ir jārod tāds risinājums, kura izstrādes gaitā būtu pienācīgi izvērtēti iespējamie personu pamattiesību ierobežojumi un ar kuru tiktu taisnīgi līdzsvarotas zemes īpašnieku un būvju īpašnieku tiesības. Minētā risinājuma izstrādāšanai nepieciešams saprātīgs laika posms. Tādējādi ir pieļaujams tas, ka Satversmei neatbilstošas normas vēl kādu laiku paliek spēkā.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu un 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Izbeigt tiesvedību lietā daļā par likuma "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību" 38. panta pirmās daļas atbilstību Satversmes 91. pantam.

2. Izbeigt tiesvedību daļā par likuma "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību" 42. panta trešās daļas atbilstību Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam.

3. Atzīt likuma "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību" 38. panta pirmo daļu par atbilstošu Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

4. Atzīt likuma "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību" 38. panta otro daļu un 42. panta pirmo daļu par neatbilstošu Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam un spēkā neesošu no 2024. gada 1. jūlija.

Spridums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spridums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2023. gada 23. februārī

lietā Nr. 2022-03-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs un Anita Rodiņa,

pēc Krievijas Federācijā reģistrētas sabiedrības ar ierobežotu atbildību "VZAIMNIJ KREDIT" konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2023. gada 24. janvāra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Civilprocesa likuma 534., 534.¹, 535., 536. un 537. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 1998. gada 14. oktobrī pieņēma Civilprocesa likumu, kas stājās spēkā 1999. gada 1. martā.

Civilprocesa likuma 534., 534.¹, 535., 536. un 537. pants ir ietverts šā likuma 66. nodaļā par Latvijā izveidotas pastāvīgās šķīrējtiesas (turpmāk arī – šķīrējtiesa) nolēmuma izpildi. Civilprocesa likuma 534. pants nosaka kārtību, kādā iesniedzams pieteikums par izpildi raksta izsniegšanu šķīrējtiesas sprieduma piespiedu izpildei. Civilprocesa likuma 534.¹ pants reglamentē šāda pieteikuma nosūtīšanu lietas dalībniekiem. Civilprocesa likuma 535. pants paredz kārtību, kādā pieteikums izlemjams, bet 536. pantā ir noteikti izpildu raksta izsniegšanas šķīrējtiesas sprieduma piespiedu izpildei atteikuma pamati. Visbeidzot Civilprocesa likuma 537. pants nosaka izpildu raksta izsniegšanas atteikuma tiesiskās sekas.

2. Pieteikuma iesniedzēja – Krievijas Federācijā reģistrēta sabiedrība ar ierobežotu atbildību "VZAIMNIJ KREDIT" (*общество с ограниченной ответственностью "ВЗАИМНЫЙ КРЕДИТ"*; turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka Civilprocesa likuma 534., 534.¹, 535., 536. un 537. pants (turpmāk – apstrīdētās normas) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. panta pirmajam teikumam.

Latvijas Republikā reģistrēta šķīrējtiesa 2019. gada 26. novembrī taisījusi spriedumu, ar kuru uzlikusi Pieteikuma iesniedzējai pienākumu

atmaksāt aizdevumu un līgumsodu. Par minēto šķīrējtiesas spriedumu Pieteikuma iesniedzēja uzzinājusi no Krievijas Federācijas tiesu informatīvās sistēmas, kurā bijis publicēts paziņojums, ka Sanktpēterburgas arbitražas tiesā tiks izskatīts jautājums par šķīrējtiesas sprieduma atzīšanu un izpildi Krievijas Federācijā. Tomēr Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka tā ar konkrēto kreditoru nekad nav slēgusi nekādus darījumus, tostarp nav slēgusi arī šķīrējtiesas līgumu, un ka konkrētajā šķīrējtiesas procesā konstatējami arī citi procesuāli pārkāpumi.

Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, Satversmes 92. panta pirmajā teikumā un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Cilvēktiesību konvencija) 6. pantā ir ietverts valsts pienākums radīt tādu tiesisku mehānismu, ar kuru šķīrējtiesu darbība tiktu kontrolēta. Valsts šo pienākumu neesot izpildījusi, jo tās izveidotajās tiesās neesot iespējams iesniegt pieteikumu par šķīrējtiesas sprieduma atcelšanu. Tādējādi Pieteikuma iesniedzējai esot liegtas tiesības uz pieeju tiesai.

To, ka Latvijas tiesās nav iespējams prasīt šķīrējtiesas sprieduma atcelšanu, varētu skaidrot ar centieniem nodrošināt šķīrējtiesas procesa efektivitāti un mazināt vispārējās jurisdikcijas tiesu noslodzi. Tomēr minētās intereses pašas par sevi nevarot kalpot par pamatu tam, lai personai tiesības uz taisnīgu tiesu tiktu atņemtas pēc būtības. Šīs intereses varot aizsargāt ar Pieteikuma iesniedzējas pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Proti, ja šķīrējtiesu spriedumi tiktu pakļauti vispārējās jurisdikcijas tiesu kontrolei, tad, samazinot Latvijas šķīrējtiesu skaitu, tiktu samazināts arī vispārējās jurisdikcijas tiesu noslodzes pieaugums. Turklāt par vismaz daļēji mazāk ierobežojošu līdzekli esot uzskatāma arī tāda regulējuma ieviešana, kas šķīrējtiesas sprieduma izpildi raksta izsniegšanas stadijā ļautu vispārējās jurisdikcijas tiesai vienlaikus lemt arī jautājumu par šķīrējtiesas sprieduma atcelšanu.

Pieteikuma iesniedzējai nodarītais kaitējums esot lielāks nekā ar apstrīdētajām normām radītais sabiedrības ieguvums. Konkrētajā situācijā, kad šķīrējtiesas sprieduma izpilde tiek prasīta ārvalstīs, Pieteikuma iesniedzējai neesot nekādu iespēju aizstāvēt pret attiecīgo šķīrējtiesas spriedumu savas pamattiesības un likumiskās intereses, lai gan Pieteikuma iesniedzēja neesot no šīm tiesībām brīvprātīgi atteikusies. Pat ja Pieteikuma iesniedzēja būtu brīvprātīgi atteikusies no tiesībām uz pieeju tiesai, tai neesot pieejami pat minimāli drošības pasākumi, kas būtu samērīgi ar šādas atteikšanās nozīmīgumu, proti, netiekot īstenota nekāda tiesu kontrole pār šķīrējtiesas procesa objektivitāti un šķīrējtiesneša interešu konfliktu. Vēl jo vairāk – atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā nostiprinātajām atziņām pat labprātīga atteikšanās no tādām tiesību uz taisnīgu tiesu garantijām kā pušu līdztiesība, tiesības tikt uzklašātam, šķīrējtiesnešu neatkarība un objektivitāte neesot pieļaujama.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka tiesvedība izskatāmajā lietā ir izbeidzama.

Satversmes 92. panta pirmā teikuma tvērumā neietilpstot abstrakta personas interese pārsūdzēt šķīrējtiesas spriedumu, proti, panākt tā tiesiskās pamatotības pārbaudi apelācijas vai kasācijas kārtībā. Likumdevējs savas rīcības brīvības ietvaros esot izvēlējis tādu sistēmu, kurā, pirmkārt, tiekot nodrošināti līdzekļi aizsardzībai pret procesuālo tiesību pārkāpumiem šķīrējtiesas procesā un, otrkārt, netiekot atzīts prettiesiska šķīrējtiesas procesa rezultāts. Tādējādi tiekot īstenota visaptveroša šķīrējtiesas procesa uzraudzība un nodrošinātas personas tiesības uz pieeju tiesai.

Tā kā izveidotā sistēma, atbilstoši kurai tiek izsniegts izpildu raksts šķīrējtiesas sprieduma izpildei vai tiek atteikta šā izpildu raksta izsniegšana, Latvijas jurisdikcijā darbojoties efektīvi, tad personai no Satversmes 92. panta pirmā teikuma neizrietot tiesības prasīt alternatīvu tiesību aizsardzības mehānismu. Pieteikuma iesniedzēja piedāvātais mehānisms – šķīrējtiesas spriedumu pārsūdzēšana vispārējās jurisdikcijas tiesā – neesot savietojams ar šķīrējtiesas procesa ātrumu, konfidencialitāti un sprieduma galīgumu, kā arī nošķirtību no Latvijas tiesu sistēmas, kas esot šķīrējtiesu esības pamats un jēga.

Turklāt konkrētajā gadījumā Pieteikuma iesniedzēja neesot savu tiesību aizsardzībai izmantojusi citās tiesību normās ietvertu regulējumu – nedz attiecībā uz iespēju apstrīdēt šķīrējtiesas kompetenci izskatīt civiltiesisku strīdu, nedz iespējamās dokumentu viltošanas vai citu noziedzīgu nodarījumu sakarā.

4. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – norāda, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Indivīdi varot atteikties no tiesībām vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā, vienojoties par iespējamo tālāko strīdu izšķiršanas nodošanu šķīrējtiesai. Šī izvēle esot personu brīvās gribas izpausme, kuru valsts nedrīkstot ietekmēt. Tomēr valstij, atzīstot tādus alternatīvos strīdu izskatīšanas veidus kā šķīrējtiesas, to darbības kontrolei vajagot izveidot tādu tiesisku mehānismu, lai valsts varas nesējs ar savu rīcību atzītu tikai tādu šķīrējtiesas procesu, kurā ievērots taisnīgums un objektivitāte. Pretējā gadījumā valsts kļūstot līdzatbildīga par šķīrējtiesas spriedumu, kas taisīts, neievērojot pamattiesības un Satversmes 92. pantā nostiprinātos principus.

Ne Civilprocesa likuma 66. nodaļa, ne citi normatīvie tiesību akti nenodrošinot šķīrējtiesas procesa pusēm pieeju tiesai ar prasību par šķīrējtiesas nolēmuma atcelšanu vai izpildes apturēšanu, tādēļ pastāvošie tiesību aizsardzības līdzekļi nelikumīga šķīrējtiesas sprieduma gadījumā neesot uzskatāmi par pietiekamiem. Valstij vajagot rast tādu risinājumu, lai tās jurisdikcijā izveidoto šķīrējtiesu pieņemtie un spēkā esošie, taču prettiesiskie spriedumi nevarētu tikt nodoti atzīšanai un izpildei ārvalstīs.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Personas tiesības piekrist šķīrējtiesas līguma noslēgšanai izrietot no dispozitivitātes principa. Šķīrējtiesas līguma noslēgšanas gadījumā personas brīvi paustā griba tiekot izteikta tiesiska darījuma formā, un tas esot piemērots labprātīga pamattiesību ierobežojuma pieļaujamības kritērijs. Satversmes 92. pants prasot nodrošināt procesu, kas nepieciešamības gadījumā ļautu pārliecināties par to, ka persona no vispārējās jurisdikcijas tiesu jurisdikcijas atteikusies apzināti un brīvprātīgi. Šis process varot tikt īstenots, personai ceļot un vispārējās jurisdikcijas tiesai izskatot prasību par šķīrējtiesas līguma spēkā esību. Ja netiktu konstatēts personas gribas trūkums vai citi pamati šķīrējtiesas līguma atzīšanai par spēkā neesošu, tad būtu secināms, ka persona ir labprātīgi atteikusies no strīda risināšanas vispārējās jurisdikcijas tiesā. Attiecīgi šādos gadījumos valstij nevajagot iejaukties strīda risināšanas procesā šķīrējtiesā un šķīrējtiesas sprieduma izpildē kā tādos procesos, kuri izriet no pušu vienošanās.

Valsts veicot šķīrējtiesas procesa tiesiskuma kontroli gadījumos, kad kāda no pusēm lūdz piemērot tādus pašus piespiedu mehānismus, kādus likumdevējs noteicis attiecībā uz vispārējo tiesu nolēmumu piespiedu izpildi, un lūdz izsniegt izpildu rakstu šķīrējtiesas nolēmuma piespiedu izpildei. Tādējādi personai, pret kuru taisīts šķīrējtiesas spriedums, esot tiesības izteikt iebildumus par šķīrējtiesas procesa norisi un iesniegt tos apstiprinošus pierādījumus tad, kad pieteikums par šķīrējtiesas sprieduma piespiedu izpildi tiek izskatīts tiesā, un attiecīgi esot iespējams panākt arī to, ka šķīrējtiesas spriedums, kas taisīts likumam neatbilstošā procesā, netiek atzīts par izpildāmu. Tomēr Pieteikuma iesniedzēja situācijā, kad šķīrējtiesas sprieduma atzīšana un izpilde tiek prasīta Krievijas Federācijā, esot piemērojama Ņujorkas Konvencija par ārvalstu šķīrējtiesu nolēmumu atzīšanu un izpildi (turpmāk – Ņujorkas konvencija) un Pieteikuma iesniedzēja varot aizsargāt savas tiesības, ceļot iebildumus pret šķīrējtiesas sprieduma izpildi Krievijas Federācijā.

6. Pieaicinātā persona – LL. M. Aija Lejniece – norāda, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Satversmes 92. panta pirmais teikums garantējot ne vien šķīrējtiesas procesa dalībnieku tiesības vērsties pret jau pieņemtu šķīrējtiesas spriedumu, bet arī tiesības uz taisnīgu, neatkarīgu, objektīvu un kompetentu šķīrējtiesas procesu. Valstij esot pienākums garantēt, ka tādā gadījumā, ja tiek pieļauta strīdu izšķiršana šķīrējtiesā, šī šķīrējtiesa darbojas atbilstoši Satversmei un jo īpaši tās 92. pantā ietvertajām tiesībām uz taisnīgu tiesu.

Pašreizējais Civilprocesa regulējums, kas neparedz iespēju vispārējās jurisdikcijas tiesai atcelt šķīrējtiesas spriedumu, neatbilstot Satversmes

92. pantam divu iemeslu dēļ. Pirmkārt, šķīrējtiesas procesa dalībniekam, kura pamattiesības ir aizskartas šķīrējtiesas procesā, neesot iespējas iegūt galīgu apstiprinājumu tam, ka attiecīgajā procesā pieņemtajam šķīrējtiesas spriedumam nav juridisku seku. Turklāt esot iespējams, ka šā sprieduma izpilde tiek prasīta dažādās valstīs un šo valstu tiesas nonāk pie dažādiem secinājumiem. Otrkārt, šķīrējtiesas sprieduma apstrīdēšanas un atcelšanas mehānisma neesība negatīvi ietekmējot Latvijas šķīrējtiesu spriedumu kvalitāti un līdz ar to arī šķīrējtiesās izskatāmo lietu dalībnieku tiesības uz taisnīgu tiesu.

Šķīrējtiesas sprieduma atcelšanas institūtam esot atturoša iedarbība attiecībā uz potenciālu šķīrējtiesas procesā pieļautu negodprātību. Kamēr nebūs ieviests mehānisms šķīrējtiesu spriedumu apstrīdēšanai un atcelšanai vispārējās jurisdikcijas tiesās, tikmēr Latvijas šķīrējtiesas nekad neiegūšot komersantu uzticēšanos un turpināšot eksistēt akmens laikmetā.

7. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes docents Dr. iur. Lauris Rasnačs – pauž viedokli, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Personai, kurai šķīrējtiesas pieņemts spriedums bijis nelabvēlīgs, Latvijas tiesību sistēmā esot pieejami vairāki tiesību aizsardzības līdzekļi, taču tie nenodrošinot minētās personas procesuālo līdztiesību, jo piedzinējs varot aktīvi rīkoties šķīrējtiesas nolēmuma izpildes nodrošināšanai, bet parādniekam neesot iespēju šāda nolēmuma izpildi novērst. Neesot tādu sabiedrībai svarīgu interešu, kas šādu situāciju attaisnotu. Turklāt tad, ja nepastāv iespēja prasīt šķīrējtiesas sprieduma atcelšanu, tiekot pārkāpts tiesiskās drošības princips, jo kreditors varot prasīt prettiesiska šķīrējtiesas sprieduma izpildi vairākus mēnešus vai pat gadus pēc attiecīgā sprieduma pieņemšanas dienas.

Šķīrējtiesas procesa efektivitāti nevarot aplūkot atrauti no pušu tiesībām efektīvi tajā piedalīties, un efektīvs esot tikai tāds šķīrējtiesas process, kurā tiek ievērota pušu procesuālā līdztiesība. Tādu risinājumu, kas būtiski ierobežo pušu procesuālo līdztiesību, nevarot attaisnot ar šķīrējtiesas procesa efektivitāti kā iespējamu legītimo mērķi.

Secinājumu daļa

8. Saeima, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, lūdz izbeigt tiesvedību lietā, jo apstrīdētās normas neaizskarot Pieteikuma iesniedzējas pamattiesības.

Atbilstoši Satversmes tiesas likumam personas pamattiesību aizskārums ir konstatējams, ja: pirmkārt, Satversmē ir ietvertas konkrētās pamattiesības, proti, apstrīdētā norma ietilpst konkrēto pamattiesību tvērumā; otrkārt, tieši apstrīdētā norma personai aizskar Satversmē

ietvertās pamattiesības (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 7. oktobra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2018-19-03 11. punktu*).

Pieteikumā lūgts izvērtēt apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam. Līdz ar to Satversmes tiesa izvērtēs, vai apstrīdētās normas skar tādas Pieteikuma iesniedzējas tiesības, kuras ietilpst Satversmes 92. panta pirmā teikuma tvērumā.

9. Satversmes 92. panta pirmais teikums nosaka: "Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā."

9.1. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 92. panta pirmajā teikumā lietotais jēdziens "taisnīga tiesa" ietver divus aspektus, proti, "taisnīga tiesa" kā neatkarīga tiesu varas institūcija, kas izskata lietu, un "taisnīga tiesa" kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs process, kurā lieta tiek izskatīta. Tas nozīmē, ka valstij ir pienākums izveidot tiesas un noteikt tādu tiesas procesu, kas ļautu ikvienai personai, kuras tiesības vai likumiskās intereses ir prettiesiski aizskartas vai pārkāptas, panākt savu tiesību un likumisko interešu efektīvu aizsardzību. Proti, Satversmes 92. panta pirmais teikums ietver personas pamattiesības uz tās tiesību un likumisko interešu aizsardzību taisnīgā tiesā (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 30. decembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-08-01 12.1. punktu*).

Civilprocesā Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietverto tiesību uz taisnīgu tiesu saturu ir konkrētizēts Civilprocesa likuma 1. panta pirmajā daļā, saskaņā ar kuru katrai fiziskajai un juridiskajai personai ir tiesības uz savu aizskarto vai apstrīdēto civilo tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu aizsardzību tiesā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 30. decembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-08-01 14. punktu*). Likumdevējs šīs tiesības tālāk konkrētizējis Civilprocesa likuma 23. panta pirmajā daļā, atbilstoši kurai visi civiltiesiskie strīdi ir pakļauti tiesai, ja vien likumā nav noteikts citādi. Tomēr vispārīgais noteikums par civiltiesisko strīdu pakļautību valsts tiesai neatņem pusēm tiesības savstarpēji vienoties par strīda izšķiršanu šķīrējtiesā – pie tiesu varas sistēmas nepiederošā, alternatīvā strīdu risināšanas institūcijā, kuras izveidi un darbību regulē vispārējie tiesību principi un citas Satversmes normas, šķīrējtiesu likums, šķīrējtiesas reglaments un starp pusēm noslēgtais šķīrējtiesas līgums.

Šķīrējtiesas kā tiesību institūta funkcionēšanas pamatā ir šķīrējtiesas līgums – pušu brīvā gribā balstīta vienošanās par strīda izskatīšanu šķīrējtiesā. Šķīrējtiesas process ir vērsts uz ātru, salīdzinoši lētāku, šķīrējtiesnešu profesionālajā specializācijā balstītu, galīgu un konfidenciālu konkrētā strīda izšķiršanu tādā procesā, par kādu puses vienojušās. Šīs šķīrējtiesas procesa pazīmes raksturo tā būtību un nošķir to no lietas izskatīšanas valsts tiesās. Ievērojot minēto, šajā procesā tā jēgas un būtības dēļ atsevišķu Satversmes 92. pantā ietverto tiesību normu

piemērošana var būt ierobežota. Proti, šķīrējtiesas līguma noslēgšanas gadījumā personas brīvi paustā griba ir piemērots labprātīga šīs personas tiesību uz taisnīgu tiesu ierobežojuma pieļaujamības kritērijs. Nedz likumdevēja, nedz Satversmes tiesas uzdevums nav aizstāt personas brīvi pausto gribu ar savu vērtējumu par tās rīcības saprātīgumu. Tomēr personas brīvība atteikties no Satversmē ietvertajām pamattiesībām sniedzas vienīgi tiktāl, ciktāl tā neapdraud demokrātiskas tiesiskas valsts tiesību sistēmas funkcionēšanu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2005. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2004-10-01 8. punktu un 2014. gada 28. novembra sprieduma lietā Nr. 2014-09-01 14.1. punktu*).

Latvijas tiesību sistēmas funkcionēšanas pamatā ir tiesiskas valsts princips, kas jāņem vērā, konkretizējot arī Satversmes 92. pantā ietvertās tiesības uz taisnīgu tiesu. Pamattiesību prasībai par taisnīgu tiesas procesu ir jānodrošina, ka persona tiek nopietni uztverta kā šā procesa subjekts, nevis objekts (*sal. sk. Satversmes tiesas 2008. gada 5. novembra sprieduma lietā Nr. 2008-04-01 11. punktu*). Ja persona kļūtu tikai par procesa objektu, tiktu apdraudēta demokrātiskas tiesiskas valsts tiesību sistēmas funkcionēšana. Lai to nepieļautu, personas iespējas atteikties no atsevišķu Satversmes 92. pantā ietverto tiesību normu piemērošanas ir ierobežojamas. Konkrētāk – ar šķīrējtiesas līgumu nevar atteikties citstarp no tiesībām uz pušu līdztiesību, tiesas neatkarību un iespēju tikt uzklašītam, kā arī tiesībām uz objektīvu tiesu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2005. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2004-10-01 9.1. punktu*). Arī tiesību zinātnē atzīts, ka visā šķīrējtiesas procesā ir jāievēro neatkarība un objektivitāte, kā arī pušu vienlīdzības un taisnīguma principi (*sk.: Kačevska I. Starptautiskās komerciālās arbitražas tiesības. Promocijas darbs, 252. lpp. Pieejams: dspace.lu.lv*). Līdzīgu viedokli pauž pieaicinātās personas (*sk. tiesībsarga un LL. M. Aijas Lejnieces viedokli lietas materiālu 3. sēj. 37. lp. un 6. sēj. 135. lp.*). Pretējā gadījumā šķīrējtiesas process nebūtu taisnīgs.

Līdz ar to Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības uz taisnīgu tiesu prasa šķīrējtiesas procesā nodrošināt citstarp pušu līdztiesību, šķīrējtiesnešu neatkarību un objektivitāti, kā arī pušu iespēju tikt uzklašītam.

9.2. Noskaidrojot Satversmē ietverto pamattiesību saturu, jāņem vērā arī Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā. Proti, ir jānodrošina Satversmes normu un Latvijai saistošajos starptautiskajos līgumos ietverto cilvēktiesību normu savstarpēja harmonija (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 8. jūnija sprieduma lietā Nr. 2021-40-0103 7.2. punktu*).

Satversmes tiesa jau iepriekš, konkretizējot Satversmes 92. pantā ietvertās pamattiesības kopsakarā ar Cilvēktiesību konvencijas 6. pantu, ir norādījusi, ka šī norma neliedz izveidot šķīrējtiesas, lai atrisinātu komerciāla rakstura strīdus starp privātpersonām. Personai ir tiesības

atteikties no lietas izskatīšanas valsts tiesā, un Cilvēktiesību konvencijas 6. pants pieļauj šādu atteikšanos, tomēr tai jābūt brīvai, atbilstoši likumam, kā arī viennozīmīgi (sk. *Satversmes tiesas 2014. gada 28. novembra sprieduma lietā Nr. 2014-09-01 14.2. punktu*).

Eiropas Cilvēktiesību tiesa arī ir atzinusi, ka šķīrējtiesas līguma esība pati par sevi vēl automātiski nenozīmē to, ka šā līguma puses būtu viennozīmīgi atteikušās no visām savām tiesībām, kuras noteiktas Cilvēktiesību konvencijas 6. pantā. Atsevišķu Cilvēktiesību konvencijā paredzēto tiesību gadījumā atteikšanās prasa arī tādu minimālu tiesisko aizsardzību, kas atbilst šādas atteikšanās nozīmīgumam (sk., piemēram, *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2018. gada 2. oktobra sprieduma lietā "Mutu and Pechstein v. Switzerland"*, pieteikums Nr. 40575/10 u. c., 96. punktu un 2021. gada 20. maija sprieduma lietā *"Beg S. P. A. v. Italy"*, pieteikums Nr. 5312/11, 127. punktu). Lemjot par šādas tiesiskās aizsardzības esību, ir vērtēts dalībvalstīs izveidotais šķīrējtiesas procesa regulējums, tostarp dalībvalstu tiesu īstenotā kontrole pār šā regulējuma piemērošanu, proti, ir vērtēts tas, vai minimāla tiesiskā aizsardzība tiek nodrošināta vispārējās jurisdikcijas tiesu kontroles ceļā (sk., piemēram, *Eiropas Cilvēktiesību komisijas 1996. gada 27. novembra lēmumu par pieteikuma pieņemamību lietā "Nordström-Janzon and Nordström-Lehtinen v. the Netherlands"*, pieteikums Nr. 28101/95, un *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1999. gada 23. februāra lēmumu par pieteikuma pieņemamību lietā "Suovaniemi and Others v. Finland"*, pieteikums Nr. 31737/96). Tātad no nepieciešamības nodrošināt minimālu tiesisko aizsardzību izriet secinājums, ka šķīrējtiesas līguma esība pati par sevi nav pietiekama, lai varētu atteikties no visām Cilvēktiesību konvencijas 6. pantā ietvertajām tiesībām. Piemēram, noskaidrojot, vai puses ar šķīrējtiesas līgumu ir viennozīmīgi atteikušās no tiesībām uz neatkarīgu un objektīvu tiesu, Eiropas Cilvēktiesību tiesa ņēmusi vērā arī to, vai pusēm ir bijusi iespēja šķīrējtiesas procesā iebilst pret iespējamu šķīrējtiesneša interešu konfliktu un vai attiecīgā puse šo iespēju ir izmantojusi, izsakot iebildumus gan pašā šķīrējtiesas procesā, gan šā procesa uzraudzības mehānisma ietvaros (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2018. gada 2. oktobra sprieduma lietā "Mutu and Pechstein v. Switzerland"*, pieteikums Nr. 40575/10 u. c., 121.–123. punktu un 2021. gada 20. maija sprieduma lietā *"Beg S. P. A. v. Italy"*, pieteikums Nr. 5312/11, 136.–143. punktu).

Tātad arī Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ir ietverts citstarp valsts pienākums radīt tādu tiesisko regulējumu, kas nodrošinātu vismaz minimālu tiesisko aizsardzību. Līdzīgi arī Satversmes tiesa jau iepriekš atzinusi, ka valstij ir pienākums radīt šķīrējtiesas procesa pusēm iespēju novērst šķīrējtiesas procesā notikušus būtiskus procesuālos pārkāpumus un arī pienākums neatzīt tāda šķīrējtiesas procesa rezultātu, kurā šādi pārkāpumi ir notikuši (sal. sk. *Satversmes tiesas 2014. gada 28. novembra sprieduma lietā Nr. 2014-09-01 14. punktu*). Citiem vārdiem – valstij ir

pienākums nodrošināt arī šķīrējtiesas procesa uzraudzību, paredzot personai iespēju aizsargāt savas aizskartās tiesības. Šis valsts pienākums ir priekšnoteikums tam, lai, personai atsakoties no strīda izskatīšanas valsts tiesā, netiktu apdraudēta Latvijas kā demokrātiskas tiesiskas valsts tiesību sistēmas funkcionēšana.

9.3. Latvijā izveidotā pastāvīgajā šķīrējtiesā pret Pieteikuma iesniedzēju taisīts spriedums par naudas piedziņu un Krievijas Federācijā prasīta šā sprieduma atzīšana un izpilde. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka tās tiesības uz taisnīgu tiesu ir aizskartas, jo Latvijas tiesās neesot iespējams iesniegt pieteikumu par attiecīgā šķīrējtiesas sprieduma atcelšanu, kaut arī šķīrējtiesas procesā esot pieļauti būtiski pārkāpumi.

Kā pamatoti norādījusi Saeima, Satversmes 92. panta pirmā teikuma tvērumā neietilpst abstrakta personas interese pārsūdzēt šķīrējtiesas spriedumu, proti, panākt tā tiesiskās pamatotības pārbaudi tieši apelācijas vai kasācijas kārtībā. Tomēr personai ir tiesības uz valsts veiktu šķīrējtiesas procesa uzraudzību (*sk. šā sprieduma 9.2. punktu*). Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka Latvijā šķīrējtiesas procesa uzraudzība ir koncentrēta šķīrējtiesas sprieduma izpildu raksta izsniegšanas stadijā, kas regulēta apstrīdētajās normās (*sal. sk. Satversmes tiesas 2005. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2004-10-01 9.1. punktu*). Turklāt tad, ja persona nav piekritusi lietas izskatīšanai šķīrējtiesā, personai nodrošināmas tiesības vērsties tiesā savu aizskarto tiesību aizsardzībai (*sal. sk. Satversmes tiesas 2014. gada 28. novembra sprieduma lietā Nr. 2014-09-01 20.2.4. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja savu Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietverto tiesību uz taisnīgu tiesu aizskārumu saskata tajā apstākļi, ka Latvijas tiesību sistēmā nav paredzēta iespēja apstrīdēt Latvijā izveidotas pastāvīgās šķīrējtiesas spriedumu gadījumā, kad attiecīgajā šķīrējtiesas procesā notikuši būtiski procesuāli pārkāpumi. Tādējādi gadījumos, kad šķīrējtiesas sprieduma izpildu raksta izsniegšana Latvijā nav nepieciešama vai iespējama, tostarp Pieteikuma iesniedzējas gadījumā, kad šķīrējtiesas spriedums atzīstams un izpildāms ārvalstīs, personai neesot iespējas aizsargāt savas aizskartās tiesības. Kā izriet no lietas materiāliem, Pieteikuma iesniedzēja iebilst pret to, ka apstrīdētajās normās paredzētais šķīrējtiesas procesa uzraudzības mehānisms nav pietiekams, un uzskata, ka tādējādi valsts nav izpildījusi tās pienākumu nodrošināt šķīrējtiesas procesa uzraudzību. Tā kā Pieteikuma iesniedzēja kļuvusi par šķīrējtiesas procesa dalībnieci un attiecīgā šķīrējtiesa pret to ir taisījusi spriedumu, Pieteikuma iesniedzēja ir nonākusi situācijā, uz kuru attiecas Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertais valsts pienākums nodrošināt šķīrējtiesas procesa uzraudzību.

No Satversmes tiesas judikatūras izriet: ja Satversmes 92. pantā ir ietverts valsts pienākums veikt konkrētus pasākumus tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanai, tad šajā normā vienlaikus ir ietvertas arī personas pamattiesības uz attiecīgā pienākuma izpildi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 30. decembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-08-01 12.1. punktu*). Konkrētāk: tā kā valstij ir pienākums nodrošināt šķīrējtiesas procesa uzraudzību, Pieteikuma iesniedzējai ir attiecīgas pamattiesības, proti, tiesības uz valsts veiktu šķīrējtiesas procesa uzraudzību, kā arī tiesības prasīt no valsts šā pienākuma izpildi. Pretējā gadījumā gan valsts pienākumi, gan personas attiecīgās pamattiesības kļūtu iluzoras. Apstrīdētās normas skar tādas Pieteikuma iesniedzējas pamattiesības, kuras ietilpst Satversmes 92. panta pirmā teikuma tvērumā, un izskatāmajā lietā ir konstatējams Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskārums.

Tādējādi tiesvedība ir turpināma.

10. Ja Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ir ietverts likumdevēja pienākums veikt pasākumus tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanai, Satversmes tiesa vērtē, vai likumdevējs šo pienākumu ir izpildījis. Turklāt tad, ja šis pienākums paredz izstrādāt un pieņemt konkrēta satura regulējumu, Satversmes tiesa vērtē, vai likumdevējs savu pienākumu ir izpildījis pienācīgi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2022. gada 23. februāra sprieduma lietā Nr. 2021-22-01 11. punktu*).

Ņemot vērā izskatāmās lietas apstākļus un Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertā likumdevēja pienākuma saturu, Satversmes tiesai jānoskaidro, vai:

- 1) likumdevējs ir veicis pasākumus šķīrējtiesas procesa uzraudzībai;
- 2) šie pasākumi ir veikti pienācīgi, proti, atbilstoši vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām.

11. No Satversmes tiesas judikatūras izriet, ka valsts kontrole pār šķīrējtiesu darbību var izpausties divos veidos: pirmkārt, valsts var noteikt, ka šķīrējtiesa izveidojama un tai jādarbojas atbilstoši Satversmes 92. panta pirmā teikuma prasībām; otrkārt, valsts var paredzēt, ka šķīrējtiesu darbību kontrolē tiesa, kas izveidota un darbojas saskaņā ar Satversmes 92. panta pirmo teikumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2014. gada 28. novembra sprieduma lietā Nr. 2014-09-01 14.2. punktu*). Turklāt tiesas kontrole pār šķīrējtiesas darbību ir piesaistīta valsts noteiktajām uz šķīrējtiesu darbību attiecināmajām prasībām.

11.1. Latvijā šķīrējtiesu izveidošanas kārtība un darbības pamatprincipi, lai nodrošinātu civiltiesisku strīdu efektīvu un taisnīgu izskatīšanu šķīrējtiesā, ir ietverti Šķīrējtiesu likumā. Tajā norādītas prasības, kas ievērojamas gan vispār šķīrējtiesu darbībā, gan arī katrā konkrētā šķīrējtiesas procesā.

Saskaņā ar Šķīrējtiesu likuma 3. panta otro daļu šķīrējtiesa civiltiesiskos strīdus izskata saskaņā ar pušu vienošanos, ciktāl tas nav pretrunā ar Satversmi, šo likumu, kā arī citiem normatīvajiem aktiem. Šajā likuma normā ir atspoguļota no tiesībām uz taisnīgu tiesu izrietošā prasība, ka šķīrējtiesas līguma esība ir šķīrējtiesas procesa priekšnoteikums. Turklāt izvēlei strīdu nodot izskatīšanai šķīrējtiesā jābūt brīvai, atbilstoši likumam, kā arī viennozīmīgai (*sk. šā sprieduma 9.2. punktu*). Lai šo prasību ievērošana tiktu nodrošināta, personai visupirms jābūt tiesībām prasīt šķīrējtiesas līguma atcelšanu vai atzīšanu par spēkā neesošu, ceļot attiecīgu prasību vispārējās jurisdikcijas tiesā.

11.2. Ja šķīrējtiesa vēl nav taisījusi spriedumu, bet šķīrējtiesas līgums likumā noteiktajā kārtībā ir atcelts vai atzīts par spēkā neesošu, šķīrējtiesas process nevar tikt uzsākts, bet jau uzsākts process nevar turpināties, jo šādam procesam nav tiesiska pamata. Savukārt tad, ja šķīrējtiesa jau ir taisījusi spriedumu, bet šķīrējtiesas līgums tiek atzīts par spēkā neesošu, attiecīgais šķīrējtiesas spriedums formāli netiek atcelts. Taču saskaņā ar Civilprocesa likuma 536. panta pirmās daļas 3. punktu tiesnesis atsaka izsniegt izpildu rakstu šķīrējtiesas sprieduma piespiedu izpildei, ja šķīrējtiesas līgums likumā noteiktajā kārtībā ir atcelts vai atzīts par spēkā neesošu. Tas nozīmē, ka gadījumā, kad šķīrējtiesas līgums tiek atcelts vai atzīts par spēkā neesošu, valsts liedz izpildīt šķīrējtiesas spriedumu piespiedu kārtā.

Atbilstoši Šķīrējtiesu likuma 42. panta pirmajai daļai šķīrējtiesas procesā nekādiem pierādījumiem, tostarp citiem šķīrējtiesu spriedumiem, nav iepriekš noteikta spēka, kas saistītu šķīrējtiesas sastāvu. Vēl jo vairāk – ievērojot to, ka šķīrējtiesas nepieder pie tiesu sistēmas, uz to spriedumiem nav attiecināma likuma "Par tiesu varu" 16. panta ceturtā daļa, konkrētāk – šķīrējtiesu spriedumiem nav vispārējo spēku, likumam pielīdzināma juridiskā spēka (*sk. arī Senāta 2022. gada 22. februāra sprieduma lietā Nr. A420315616, SKA-24/2022 7. punktu*). Turpretī vispārējās jurisdikcijas tiesas spriedumam par šķīrējtiesas līguma atzīšanu par spēkā neesošu ir vispārējo spēku, likumam pielīdzināms juridisks spēks. Tas nozīmē, ka tāds šķīrējtiesas spriedums, kuru šķīrējtiesa pieņēmusi uz spēkā neesoša vai atcelta šķīrējtiesas līguma pamata, nav pierādījums attiecīgā šķīrējtiesas procesa pušu savstarpējo tiesisko attiecību noregulējumam citos šķīrējtiesu procesos.

Tātad gadījumā, kad šķīrējtiesas līgums ir atcelts vai atzīts par spēkā neesošu, arī konkrētajā šķīrējtiesas procesā, iespējams, notikušie procesuālie pārkāpumi nevar ietekmēt šā procesa rezultātu, jo valsts liedz izpildīt šķīrējtiesas spriedumu piespiedu kārtā.

11.3. Pieteikuma iesniedzēja norādījusi, ka tiesvedība par šķirējtiesas līguma atzīšanu par spēkā neesošu varētu ilgt pat vairākus gadus. Līdzīgi arī pieaicinātā persona *Dr. iur. Lauris Rasnačs* vērsis uzmanību uz risku, ka minētā tiesvedība vēl nebūtu beigusies, kad jau būtu izsniegts izpildu raksts attiecīgā šķirējtiesas sprieduma izpildei. Tomēr tiesvedības ilgums pats par sevi vēl nenozīmē, ka šķirējtiesas procesa uzraudzība, kas tiek nodrošināta tiesvedībā par šķirējtiesas līguma atzīšanu par spēkā neesošu, nebūtu efektīva.

Gadījumos, kad celta prasība par šķirējtiesas līguma atcelšanu vai atzīšanu par spēkā neesošu un ir pamats uzskatīt, ka prasītāja tiesības tiek aizskartas vai līdz nolēmuma spēkā stāšanās brīdim varētu tikt aizskartas, un kad nepieciešams novērst iespējamu būtisku kaitējumu, atbilstoši Civilprocesa likuma 137. panta otrajai daļai var piemērot pagaidu aizsardzību. Pagaidu aizsardzību iespējams piemērot arī gadījumos, kad līdz nolēmuma spēkā stāšanās brīdim jānosaka strīdīgu attiecību pagaidu noregulējums, ja tas nepieciešams prasītājam iespējama būtiska kaitējuma novēršanai. Šā tiesību institūta mērķis ir nodrošināt personas tiesību un likumisko interešu aizsardzību līdz galīgā nolēmuma spēkā stāšanās brīdim (*sk. likumprojekta Nr. 599/Lp13 "Grozījumi Civilprocesa likumā" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumu (anotāciju). Pieejams: saeima.lv*).

Saskaņā ar Civilprocesa likuma 138.¹ panta pirmās daļas 4. punktu viens no pagaidu aizsardzības līdzekļiem ir izpildu darbības atlikšana. Šo pagaidu aizsardzības līdzekli iespējams piemērot arī gadījumos, kad šķirējtiesas sprieduma izpilde līdz vispārējās jurisdikcijas tiesas nolēmuma spēkā stāšanās brīdim varētu skart prasītāja tiesības, tādējādi radot prasītājam būtisku kaitējumu. Turklāt tam, vai piedzinējs izpildu rakstu jau ir saņēmis un iesniedzis izpildei un izpildu lieta jau ir ieviesta, nav izšķirošas nozīmes. Arī tad, ja piedzinējs izpildu rakstu vēl nav iesniedzis izpildei, var būt iespējams konstatēt, ka parādnieka intereses ir pakļautas pietiekami konkrēta un būtiska kaitējuma riskam, kas īstenotos līdz ar šķirējtiesas sprieduma izpildi. Tiesa var piemērot Civilprocesa likuma 138.¹ panta pirmās daļas 3. un 4. punktu kumulatīvi ne vien atliekot izpildu darbības, bet arī aizliedzot atbildētājam veikt noteiktas darbības, tostarp iesniegt izpildu rakstu izpildei tiesu izpildītājam. Savukārt gadījumos, kad šķirējtiesas spriedums nav izpildāms piespiedu kārtā, iespējams piemērot Civilprocesa likuma 138.¹ panta pirmās daļas 3. un 5. punktā minētos pagaidu aizsardzības līdzekļus: aizliegumu atbildētājam veikt noteiktas darbības vai pienākumu atbildētājam noteiktā termiņā veikt noteiktas darbības, kā arī strīdīgo attiecību pagaidu noregulējumu.

Līdz ar to gadījumos, kad šķirējtiesas līgums ir atcelts vai atzīts par spēkā neesošu, likumdevējs ir veicis pasākumus šķirējtiesas procesa uzraudzībai.

12. Papildus šā sprieduma 11.1. punktā norādītajai prasībai par šķīrējtiesas līguma esību likumdevējs Šķīrējtiesu likumā ir noteicis arī citas prasības, kas vērstas uz to, lai nodrošinātu civiltiesisku strīdu efektīvu un taisnīgu izšķiršanu šķīrējtiesās. Nosakot šīs prasības, jānodrošina, ka netiek apdraudēta Latvijas kā demokrātiskas tiesiskas valsts tiesību sistēmas funkcionēšana.

Pirmkārt, Šķīrējtiesu likuma II nodaļā ir noteikta īpaša šķīrējtiesu izveidošanas kārtība, kas vērsta uz to, lai nodrošinātu šķīrējtiesu darbības caurskatāmību un tiesiskumu. Otrkārt, šā likuma 5. pantā ir norādīti tie jautājumi, par kuriem radušos strīdus šķīrējtiesas nedrīkst izšķirt un kurus drīkst skatīt tikai valsts tiesas. Treškārt, no Šķīrējtiesu likuma 14. un 15. panta izriet noteiktas prasības, kurām personai jāatbilst, lai tā varētu būt šķīrējtiesnesis. Šīs prasības ir vērstas uz to, lai šķīrējtiesnesis būtu saprātīgs, pienācīgi izglītots un finansiāli neatkarīgs cilvēks, kura reputācija ir nevainojama un kurš nav izdarījis noziedzīgus nodarījumus. Turklāt Šķīrējtiesu likuma 16. un 17. pantā ir paredzēti īpaši uz šķīrējtiesneša neatkarības un objektivitātes nodrošināšanu vērsti tiesību institūti: šķīrējtiesneša atstatīšanās un šķīrējtiesneša noraidīšana. Ceturtkārt, saskaņā ar Šķīrējtiesu likuma 21. pantu un 26. panta pirmo daļu pusēm ir tiesības šā likuma ietvaros brīvi noteikt šķīrējtiesas procesa kārtību, un šķīrējtiesas process notiek atbilstoši šķīrējtiesas līguma noteikumiem, šķīrējtiesas reglamentam, normatīvajiem aktiem un vispārējiem tiesību principiem. Piektkārt, Šķīrējtiesu likuma 31. pantā ir regulēts veids, kādā šķīrējtiesa sazinās ar pusēm, lai, piemēram, saskaņā ar šā likuma 36. pantu paziņotu par šķīrējtiesas procesa uzsākšanu vai atbilstoši 30. pantam un šķīrējtiesas reglamentam paziņotu par šķīrējtiesneša iecelšanu. Visas šīs prasības ir vērstas uz to, lai šķīrējtiesas process un tā rezultāts atbilstu taisnīguma principam.

Atbilstoši Šķīrējtiesu likuma 48. panta pirmajai daļai pusei ir tiesības iesniegt iebildumus, ja ir pārkāpts vai nav ievērots kāds no šā likuma, šķīrējtiesas reglamenta vai pušu vienošanās nosacījumiem. Tomēr saskaņā ar minētā panta trešo daļu par iebildumu pamatotību lemj attiecīgās šķīrējtiesas sastāvs, un citāda valsts uzraudzība kā vien iebildumu iesniegšanas tiesību institūta esība pati par sevi šķīrējtiesas procesa laikā nav paredzēta. Vispārējās jurisdikcijas tiesa iepriekš minēto prasību ievērošanas pārbaudi veic, lemjot par izpildu raksta izsniegšanu.

Šķīrējtiesu likuma 58. panta pirmā daļa noteic, ka šķīrējtiesas spriedums pusēm ir obligāts un izpildāms labprātīgi tajā noteiktajā termiņā. Tomēr tad, ja šķīrējtiesas spriedums izpildāms Latvijā, bet netiek labprātīgi pildīts, saskaņā ar minētā panta otro daļu ieinteresētā puse ir tiesīga Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā vērsties rajona (pilsētas) tiesā ar pieteikumu par izpildu raksta izsniegšanu šķīrējtiesas sprieduma piespiedu izpildei.

Šķirējtiesas sprieduma izpilde Latvijā regulēta Civilprocesa likuma 66. nodaļā. Šā likuma 536. panta pirmajā daļā noteikti izpildu raksta izsniegšanas šķirējtiesas sprieduma piespiedu izpildei atteikuma pamati. Tie atspoguļo citstarp tos šķirējtiesas procesa pārkāpumus, kas ir tik būtiski, ka to dēļ valsts neatzīs šķirējtiesas procesa rezultātu. Tādi pamati ir, piemēram, šķirējtiesas kompetences trūkums, šķirējtiesneša neatbilstība šķirējtiesu likuma prasībām, kā arī pušu nevienlīdzīga iesaiste gan atsevišķās norisēs, piemēram, šķirējtiesneša iecelšanā, gan šķirējtiesas procesā kopumā. Satversmes tiesa ņem vērā, ka šie atteikuma pamati ir noteikti arī Ņujorkas konvencijā, kurā regulēta ārvalstu šķirējtiesu nolēmumu atzīšana un izpilde un kuras dalībnieces ir arī Latvija un Krievijas Federācija, konkrēti, minētās konvencijas V panta pirmajā daļā, un attiecīgi ir atzīti starptautiskajā kopienā.

Ja izpildu raksta izsniegšana atteikta, tad atbilstoši Civilprocesa likuma 537. pantam attiecīgais civiltiesiskais strīds atkarībā no izpildu raksta izsniegšanas atteikuma iemesla izšķirams tiesā vispārējā kārtībā vai arī atkārtoti nododams izšķiršanai šķirējtiesā. Ja pastāv kāds no Civilprocesa likuma 536. panta pirmajā daļā noteiktajiem izpildu raksta izsniegšanas atteikuma pamatiem, tad likumdevējs ir atzinis, ka attiecīgajā šķirējtiesas procesā notikušie procesuālie pārkāpumi ir tik būtiski, ka attiecīgais šķirējtiesas spriedums nedrīkst tikt izpildīts. Tātad, lemjot par izpildu raksta izsniegšanu, vispārējās jurisdikcijas tiesa nodrošina šķirējtiesu likumā noteikto prasību piemērošanu piespiedu kārtā un attiecīgi arī to, ka netiek apdraudēta Latvijas kā demokrātiskas tiesiskas valsts tiesību sistēmas funkcionēšana.

Līdz ar to gadījumos, kad šķirējtiesas sprieduma izpildes panākšanai nepieciešams vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā ar pieteikumu par izpildu raksta izsniegšanu, likumdevējs ir veicis pasākumus šķirējtiesas procesa uzraudzībai.

13. Šā sprieduma 11. un 12. punktā izdarītie Satversmes tiesas secinājumi ļauj atzīt, ka likumdevējs ir veicis pasākumus šķirējtiesas procesa uzraudzībai. Proti, likumdevēja izveidotais šķirējtiesas procesa uzraudzības mehānisms aptver gadījumus, kad šķirējtiesas līgums ir atcelts vai atzīts par spēkā neesošu, un gadījumus, kad šķirējtiesas sprieduma izpildes panākšanai nepieciešams vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā ar pieteikumu par izpildu raksta izsniegšanu.

Tādējādi Satversmes tiesai jāpārlicinās, vai likumdevēja izveidotais šķirējtiesas procesa uzraudzības mehānisms atbilst vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām.

14. Satversmes tiesa jau atzina, ka nepieciešamība šķirējtiesas procesā nodrošināt citstarp pušu līdztiesību, šķirējtiesnešu neatkarību un

objektivitāti un pušu iespēju tikt uzklausītām ir vērsta uz to, lai šis process būtu taisnīgs, proti, uz to, lai tas atbilstu taisnīguma principam (*sk. šā sprieduma 9.1. punktu*). Taisnīguma princips ir ievērots, ja likumdevēja veiktie šķīrējtiesas procesa uzraudzības pasākumi attiecas uz visiem šķīrējtiesas procesiem un to dalībnieku iebildumiem pret šajos procesos notikušiem būtiskiem procesuāliem pārkāpumiem.

14.1. Satversmes tiesa atzīst, ka ir iespējamās situācijas, kad šķīrējtiesas process, kaut arī tajā notikuši procesuāli pārkāpumi, noslēdzies ar spriedumu, kura izpildei nepieciešams vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā ar pieteikumu par izpildu raksta izsniegšanu, taču ieinteresētā puse to nedara.

14.1.1. Šīs situācijas var būt saistītas ar to, ka likumdevējs ieinteresētajai pusei ir devis salīdzinoši ilgu laiku, lai tā veiktu šķīrējtiesas sprieduma izpildei Latvijā nepieciešamās darbības, tai skaitā vērstos vispārējās jurisdikcijas tiesā ar pieteikumu par izpildu raksta izsniegšanu šķīrējtiesas sprieduma izpildei.

Atbilstoši Civilprocesa likuma 546. pantam izpildu dokumentu var iesniegt izpildei 10 gadu laikā no tiesas vai tiesneša nolēmuma spēkā stāšanās dienas, ja likumā nav noteikti citi noilguma termiņi. Ar izpildes noilguma iestāšanos ieinteresētā puse zaudē tiesības pieprasīt attiecīgā nolēmuma izpildi piespiedu kārtā (*sk. Senāta 2019. gada 16. aprīļa lēmuma lietā Nr. SKC-835/2019 (C20330105) 6.2. punktu*). Ievērojot to, ka saskaņā ar Civilprocesa likuma 539. panta pirmās daļas 5. punktu šķīrējtiesas spriedumi izpildāmi šajā likumā noteiktajā tiesas spriedumu izpildes kārtībā un ka normatīvajos aktos nav noteikts atšķirīgs šķīrējtiesu spriedumu izpildes noilgums, minētais 10 gadu termiņš attiecināms arī uz šķīrējtiesu spriedumu izpildi. Šajā ziņā Satversmes tiesa ņem vērā, ka vēršanās vispārējās jurisdikcijas tiesā ar pieteikumu par izpildu raksta izsniegšanu šķīrējtiesas sprieduma izpildei Latvijā ir šā sprieduma izpildes priekšnoteikums un kļūtu bezjēdzīga, ja ieinteresētā puse nevarētu attiecīgo izpildu rakstu iesniegt izpildei. No minētā izriet, ka pieteikums par izpildu raksta izsniegšanu šķīrējtiesas sprieduma izpildei Latvijā iesniedzams, kamēr nav iestājies izpildes noilgums. Proti, šķīrējtiesas spriedumu iespējams izpildīt piespiedu kārtā, ja, pirmkārt, tas ir stājies spēkā un, otrkārt, ieinteresētā puse vērsusies vispārējās jurisdikcijas tiesā ar pieteikumu par izpildu raksta izsniegšanu šķīrējtiesas sprieduma izpildei Latvijā tā, lai paspētu saņemt izpildu rakstu iesniegt tiesu izpildītājam desmit gadu laikā no attiecīgā šķīrējtiesas sprieduma spēkā stāšanās dienas. Tas nozīmē, ka šajā termiņā ieinteresētā puse, īstenojot tās privātautonomiju, var izvēlēties, vai un kad ar minēto pieteikumu vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā.

Kamēr ieinteresētā puse nav vērsusies vispārējās jurisdikcijas tiesā ar pieteikumu par izpildu raksta izsniegšanu šķīrējtiesas sprieduma izpildei Latvijā, personai, pret kuru taisīts šķīrējtiesas spriedums, (turpmāk arī – parādnieks) nav iespēju iebilst pret šķīrējtiesas procesa norisi un tajā izdarītiem būtiskiem procesuāliem pārkāpumiem un tādējādi tiek pieļauta tiesiski nenoteikta situācija (*sk. arī Dr. iur. Laura Rasnača viedokli lietas materiālu 6. sēj. 142. lp.*). Tomēr tiesiskās drošības princips uzliek valstij pienākumu nodrošināt tiesisko attiecību stabilitāti (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2014. gada 9. janvāra sprieduma lietā Nr. 2013-08-01 7. punktu*). Tiesas procesa taisnīguma prasība paredz, ka persona spēj savas tiesības aizstāvēt saprātīgā laika posmā, un tādējādi ievieš tiesiskajās attiecībās tiesisko skaidrību un noteiktību (*sk. Satversmes tiesas 2012. gada 1. novembra sprieduma lietā Nr. 2012-06-01 13.3.2. punktu*). Pretējā gadījumā persona nebūs spējīga ar zināmu noteiktību plānot savu dzīvi vai darbību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2020-14-01 12. punktu*). Tātad atbilstoši tiesiskās drošības principam valstij jānodrošina, ka ar vērsanos valsts tiesā saprātīgā laika posmā personas tiesiskajās attiecībās tiek novērstas neskaidrības un atrisināti ar tām saistītie strīdi. Tā kā persona var novērst šādas neskaidrības un risināt ar tām saistītos strīdus arī šķīrējtiesā un viena no galvenajām šķīrējtiesas procesa priekšrocībām ir tā ātrums un sprieduma galīgums, iepriekš minētās tiesiskās drošības prasības vēl jo vairāk attiecināmas arī uz šķīrējtiesas procesa rezultātu. Izskatāmajā lietā tas nozīmē, ka tiesiskās drošības princips prasa, lai persona varētu saprātīgā laika posmā iebilst pret šķīrējtiesas procesā notikušiem būtiskiem procesuāliem pārkāpumiem, izmantojot valsts izveidoto šķīrējtiesas procesa uzraudzības mehānismu. Tomēr gadījumos, kad šķīrējtiesas process, kaut gan tajā notikuši procesuāli pārkāpumi, noslēdzies ar spriedumu, kura izpildei nepieciešams saņemt izpildu rakstu, taču ieinteresētā puse nav vērsusies vispārējās jurisdikcijas tiesā ar pieteikumu par izpildu raksta izsniegšanu šķīrējtiesas sprieduma izpildei Latvijā, parādniekam šādu iespēju nav.

Satversmes tiesa ņem vērā arī to, ka iepriekš minētajā situācijā pastāvošā tiesiskā nenoteiktība var negatīvi ietekmēt parādnieka tiesisko stāvokli (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 30. decembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-08-01 12.1. punktu*). Piemēram, saskaņā ar Parādu ārpustiesas atgūšanas likuma 12. panta ceturrtās daļas 2. punktu parāda atgūšanas pakalpojuma sniedzējs ir tiesīgs veidot parādvēstures datubāzi, iekļaujot tajā informāciju par parādnieku un tā parādu, citstarp tad, ja parādnieks ir rakstveidā izteicis iebildumus pret parāda esību vai tā apmēru, bet šķīrējtiesa ir atzinusi par pamatotu kreditora vai parāda atgūšanas pakalpojuma sniedzēja prasību par parāda saistību izpildi un spriedums stāties likumīgā spēkā. Tā kā atbilstoši

minētā panta trešajai daļai parādvēstures datubāzes mērķis ir sniegt informāciju trešajai personai, lai tā varētu novērtēt fiziskās personas spēju izpildīt maksājuma saistības, neiespējamība parādniekam iebilst pret šķīrējtiesas procesa trūkumiem vispārējās jurisdikcijas tiesā Latvijā var būtiski apdraudēt viņa intereses.

Tādējādi situācija, kad šķīrējtiesas process, lai gan tajā ir notikuši procesuāli pārkāpumi, noslēdzies ar spriedumu, kura izpildei nepieciešams saņemt izpildu rakstu, taču ieinteresētā puse nav vērsusies vispārējās jurisdikcijas tiesā ar pieteikumu par izpildu raksta izsniegšanu šķīrējtiesas sprieduma izpildei Latvijā un kad parādniekam nav iespējas valsts uzraudzības mehānisma ietvaros iebilst pret būtiskiem šķīrējtiesas procesā notikušiem pārkāpumiem, ir pretrunā ar tiesiskās drošības principu.

14.1.2. Situācijas, kad ieinteresētā puse nav vērsusies vispārējās jurisdikcijas tiesā ar pieteikumu par izpildu raksta izsniegšanu, var būt saistītas arī ar to, ka parādnieks vai tā aktīvi neatrodas Latvijā un attiecīgi šķīrējtiesas spriedums ir atzīstams un izpildāms ārvalstīs. Šajā ziņā lietas materiālos pausts viedoklis, ka šķīrējtiesas sprieduma atzīšanu un izpildi var pieprasīt ārvalstīs, kā tas ir Pieteikuma iesniedzējas gadījumā, un ka šādos gadījumos Latvijā pastāvošā šķīrējtiesas procesa uzraudzība nav pietiekama (*sk. pieteikumu un tiesībsarga viedokli lietas materiālu 1. sēj. 21. lp. un 3. sēj. 39. lp.*).

Satversmes tiesa jau iepriekš ir atzinusi, ka gadījumos, kad šķīrējtiesas spriedums atzīstams un izpildāms kādā ārvalstī, parādniekam nav nekādu tiesisku līdzekļu aizstāvēbai pret, iespējams, prettiesisku šķīrējtiesas spriedumu (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 28. novembra sprieduma lietā Nr. 2014-09-01 22. punktu*). Šādos gadījumos parādnieks nevar Latvijā iebilst pret šķīrējtiesas procesā notikušajiem pārkāpumiem, jo ieinteresētā puse nevērsīsies vispārējās jurisdikcijas tiesā ar pieteikumu par izpildu raksta izsniegšanu šķīrējtiesas sprieduma izpildei. Turklāt Satversmes tiesa vērš uzmanību uz to, ka šķīrējtiesas spriedumu atzīšana un izpilde ārvalstīs ir regulēta Ņujorkas konvencijā, kuras III pantā noteikts, ka atzīšanas un izpildes process ārvalstīs notiek atbilstoši attiecīgās ārvalsts procesuālajām tiesību normām. Lai gan Ņujorkas konvencijas V pantā ir noteikti gadījumi, kuros atspoguļoti citstarp tādi būtiski šķīrējtiesas procesā pieļauti procesuāli pārkāpumi, kuru dēļ ārvalsts tiesa var atteikt attiecīgā šķīrējtiesas sprieduma atzīšanu un izpildi, šī norma ārvalsts tiesai paredz tiesības, bet ne pienākumu to darīt. Tas nozīmē, ka šķīrējtiesas procesā notikušo būtisko procesuālo pārkāpumu novēršana var būt atkarīga no tā, vai attiecīgā valsts ir demokrātiska, tiesiska un aizsargā pamattiesības. Latvijas valsts nevar nodrošināt to, ka visos gadījumos, atzīstot un izpildot šķīrējtiesas spriedumu ārvalstīs, patiešām tiks veikta efektīva šķīrējtiesas procesa uzraudzība.

14.2. Satversmes tiesa atzīst, ka atsevišķos gadījumos šķīrējtiesas sprieduma izpildei vispār nav nepieciešams vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā ar pieteikumu par izpildu raksta izsniegšanu, piemēram, tad, ja ar šķīrējtiesas spriedumu tiek konstatēts kāda neskaidra līguma noteikuma saturs. Arī šādos gadījumos šķīrējtiesas procesā var būt notikuši būtiski procesuāli pārkāpumi, tomēr tam šķīrējtiesas procesa dalībniekam, pret kuru taisīts attiecīgais šķīrējtiesas spriedums, nav nekādu iespēju prasīt no valsts uzraudzību pār šķīrējtiesas procesu un tajā, iespējams, notikušajiem pārkāpumiem. Satversmes tiesa jau iepriekš vērsusi likumdevēja uzmanību uz šo Latvijas šķīrējtiesu regulējuma trūkumu (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 28. novembra sprieduma lietā Nr. 2014-09-01 22. punktu*). Situācijā, kurā Satversmes tiesa jau iepriekš vērsusi likumdevēja uzmanību uz šķīrējtiesas procesa uzraudzības tiesiskā regulējuma trūkumiem, likumdevējam ilgstoši neieviešot efektīvu šķīrējtiesas procesa uzraudzības mehānismu, tiek mazināta sabiedrības uzticēšanās ne tikai šķīrējtiesām, bet arī pašai valstij un tiesībām.

Ievērojot iepriekš minēto, likumdevēja izveidotais šķīrējtiesas procesa uzraudzības mehānisms neaptver gadījumus, kad ieinteresētā puse ilgstoši nevēršas vispārējās jurisdikcijas tiesā šķīrējtiesas sprieduma izpildei, kad šķīrējtiesas spriedums atzīstams un izpildāms ārvalstīs vai kad šķīrējtiesas sprieduma izpildei nav nepieciešams vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā ar pieteikumu par izpildu raksta izsniegšanu. Tātad likumdevēja veiktie šķīrējtiesas procesa uzraudzības pasākumi neattiecas uz visiem šķīrējtiesas procesiem un to dalībnieku iebildumiem pret šajos procesos notikušiem būtiskiem procesuālajiem pārkāpumiem un šajā aspektā neatbilst taisnīguma principam.

Līdz ar to apstrīdētās normas, ciktāl tās neparedz šķīrējtiesas procesa uzraudzību gadījumos, kad ieinteresētā puse ilgstoši nevēršas vispārējās jurisdikcijas tiesā šķīrējtiesas sprieduma izpildei, kad šķīrējtiesas spriedums atzīstams un izpildāms ārvalstīs vai kad šķīrējtiesas sprieduma izpildei nav nepieciešams vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā ar pieteikumu par izpildu raksta izsniegšanu, neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

15. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajai daļai tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja tiesa nav noteikusi citādi. Saskaņā ar šā likuma 31. panta 11. punktu tiesa var spriedumā norādīt brīdi, ar kuru zaudē spēku apstrīdētā tiesību norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai.

Izmantojot minētajā normā piešķirtās tiesības, Satversmes tiesai lietās, kas ierosinātas pēc konstitucionālās sūdzības, pēc iespējas jānovērš

personas pamattiesību aizskārums. Vienlaikus tiesai jāgādā arī par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu jaunus Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumus, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu sabiedrības interesēm (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 12. novembra sprieduma lietā Nr. 2019-33-01 15. punktu*).

Satversmes tiesa jau atzinusi, ka valstij ir zināma rīcības brīvība šķīrējtiesas procesa regulējuma noteikšanā (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2004-10-01 9.1. punktu*). Tas nozīmē, ka likumdevējam, lemjot par šķīrējtiesas procesa uzraudzības mehānismiem, var būt nepieciešams ņemt vērā tiesībpolitiskus argumentus. Savukārt Satversmes tiesa tās kompetencē esošu jautājumu vērtē, ciktāl uz to iespējams attiecināt juridiskos argumentus, tos nošķirot no tiesībpolitiskajiem argumentiem (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2012. gada 19. decembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2012-03-01 13.4. punktu*).

Lai pieņemtu tādu tiesisko regulējumu, kas nodrošina šķīrējtiesas procesa uzraudzību arī gadījumos, kad ieinteresētā puse ilgstoši nevēršas vispārējās jurisdikcijas tiesā šķīrējtiesas sprieduma izpildei, kad šķīrējtiesas spriedums atzīstams un izpildāms ārvalstīs vai kad šķīrējtiesas sprieduma izpildei nav nepieciešams vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā ar pieteikumu par izpildu raksta izsniegšanu, likumdevējam var būt nepieciešams veikt padziļinātu un kompleksu izpēti. Proti, likumdevējam, ņemot vērā tiesībpolitiskus argumentus, var būt nepieciešams lemt par citstarp piemērotāko šķīrējtiesas procesa uzraudzības mehānismu, brīdi, ar kuru uzsākama tā izmantošana, personas tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļiem tā izmantošanas laikā, kā arī nepieciešamību nodrošināt tiesas kontroli pār valsts īstenoto šķīrējtiesas procesa uzraudzību. Turklāt likumdevējam jāņem vērā, ka šķīrējtiesas procesa uzraudzība, kuru veic valsts tiesas, nedrīkst būt neparedzama un pārmērīgi traucējoša, jo strīda skatīšana šķīrējtiesā ir balstīta uz strīda pušu gribu (*sk. arī: Explanatory Note by the UNCITRAL secretariat on the 1985 Model Law on International Commercial Arbitration as amended in 2006, para. 17. Pieejams: uncitral.un.org*). Ievērojot minēto, šā tiesiskā regulējuma izstrādāšanai likumdevējam ir nepieciešams saprātīgs laiks. Kamēr šāds regulējums nav pieņemts, arī Pieteikuma iesniedzējai nav iespēju Latvijas tiesās iebilst pret konkrētajā šķīrējtiesas procesā, iespējams, notikušiem būtiskiem procesuālajiem pārkāpumiem.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Civilprocesa likuma 534., 534.¹, 535., 536. un 537. pantu, ciktāl tas neparedz šķīrējtiesas procesa uzraudzību gadījumos, kad ieinteresētā puse ilgstoši nevēršas vispārējās jurisdikcijas tiesā šķīrējtiesas sprieduma izpildei, kad šķīrējtiesas spriedums atzīstams un izpildāms ārvalstīs vai kad šķīrējtiesas sprieduma izpildei nav nepieciešams vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā ar pieteikumu par izpildu raksta izsniegšanu, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no 2024. gada 1. marta.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas

Rīgā 2023. gada 6. martā

lietā Nr. 2022-03-01

"Par Civilprocesa likuma 534., 534.¹, 535., 536. un 537. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam".

Satversmes tiesa 2023. gada 23. februārī pieņēma spriedumu lietā Nr. 2022-03-01 "Par Civilprocesa likuma 534., 534.¹, 535., 536. un 537. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam" (turpmāk – Spriedums), kas ierosināta pēc konstitucionālās sūdzības.

Uzskatu, ka tiesvedība šajā lietā bija izbeidzama.

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 19.² panta otro daļu konstitucionālo sūdzību (pieteikumu) var iesniegt tikai tad, ja ir izmantotas visas iespējas aizstāvēt minētās tiesības ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem (sūdzība augstākai institūcijai vai augstākai amatpersonai, sūdzība vai prasības pieteikums vispārējās jurisdikcijas tiesai u.c.) vai arī tādu nav. Tātad saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 19.² panta otro daļu konstitucionālās sūdzības iesniedzējam ir vispirms jāizmanto vispārējie tiesību aizsardzības līdzekļi, ja tādi pastāv un ir efektīvi.

Arī pati Satversmes tiesa tās judikatūrā vairākkārt uzsvērusi, ka konstitucionālās sūdzības iesniedzējam jāievēro subsidiaritātes princips. Proti, personai pirms vēršanās Satversmes tiesā nepieciešams izsmelt reālās un efektīvās iespējas aizstāvēt savas aizskartās pamattiesības ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem. Šā principa mērķis ir nodrošināt, lai tiesa, izskatot lietu pēc būtības, izmantotu tās rīcībā esošās juridiskās metodes Satversmei atbilstoša rezultāta sasniegšanai. Tādējādi konstitucionālā sūdzība ir galvenokārt personas pamattiesību aizsardzības papildu mehānisms gadījumos, kad ar citiem tiesību aizsardzības līdzekļiem pamattiesību aizskārumu novērst nav iespējams (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 7. oktobra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2018-19-03 15.1. punktu*).

Izskatāmajā lietā konstitucionālās sūdzības iesniedzējs savā sūdzībā apgalvoja, ka nav noslēdzis šķīrējtiesas līgumu un ir cietis no krāpšanas. Šādos gadījumos Latvijā pastāv vispārējie tiesību aizsardzības līdzekļi gan civilprocesuālā, gan krimināltiesiskā ceļā. Izskatāmajā gadījumā tos arī konstitucionālās sūdzības iesniedzējs bija uzsācis izmantot. Proti, konstitucionālās sūdzības iesniedzējs izmantoja atbilstošo vispārējo tiesību aizsardzības līdzekli – prasības pieteikumu, lai pieprasītu atzīt šķīrējtiesas

līgumu par spēkā neesošu. Vispārējās jurisdikcijas tiesa ar 2021. gada 7. maija lēmumu ievedusi civillietu Nr. C30523121. Konstitucionālās sūdzības iesniedzēja prasība vēl atrodas tiesas izskatīšanā.

Prasība par šķīrētības līguma atzīšanu par spēkā neesošu ir efektīvas tiesību aizsardzības līdzeklis. To Sprieduma 11.3. punktā atzīst arī pati Satversmes tiesa.

Tādējādi konstitucionālās sūdzības iesniedzējam bija vispirms jāizmanto vispārējie tiesību aizsardzības līdzekļi, jo tādi pastāvēja un ir efektīvi. Savukārt Satversmes tiesa izskatīja lietu, lai gan pieteikums (konstitucionālā sūdzība) nebija pieļaujams. Tas nozīmē, ka kolēģijas lēmums par lietas ierosināšanu, kurā atzīts, ka konstitucionālās sūdzības iesniedzējs ir izmantojis visas iespējas aizstāvēt savas tiesības ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, neatbilda Satversmes tiesas likuma 19.² panta otrajai daļai un pastāvēja minētā likuma 29. panta pirmās daļas 3. punktā norādītais pamats tiesvedības izbeigšanai.

Satversmes tiesas likums paredz iespēju izbeigt tiesvedību, bet ne pienākumu to darīt (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 18. februāra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2021-10-03 13.1. punktu*). Tomēr situācijās, kad konstitucionālās sūdzības iesniedzēja rīcībā bijuši reāli un efektīvi tiesību aizsardzības līdzekļi, taču lieta Satversmes tiesā tomēr tikusi ierosināta, Satversmes tiesa līdz šim ir tiesvedību izbeigusi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 7. oktobra lēmumu par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2018-19-03*).

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tai ir pienākums ievērot savos nolēmos paustās atziņas tiesiskās sistēmas stabilitātes, pēctecības, tiesiskuma un vienlīdzības prasību dēļ (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 10. februāra sprieduma lietā Nr. 2016-06-01 17.2. punktu*). Šī tēze ir attiecināma arī uz Satversmes tiesas likuma piemērošanu. Proti, nepieciešamība nodrošināt tiesiskās sistēmas stabilitāti, pēctecību, tiesiskumu un vienlīdzību prasa, lai Satversmes tiesas likuma prasības līdzīgās situācijās tiktu piemērotas līdzīgi. Konkrētajā gadījumā Spriedumā bija jānorāda, kādu apsvērumu dēļ Satversmes tiesa izskatāmajā lietā novirzījās no tās līdzšinējās judikatūras un neizbeidza tiesvedību, taču Spriedumā šāda pamatojuma nav. Šāda situācija demokrātiskā tiesiskā valstī nav pieļaujama, jo var sabiedrībā radīt iespaidu, ka Satversmes tiesa rīkojusies patvaļīgi, tādējādi mazinot sabiedrības uzticēšanos tiesu varai.

Satversmes tiesas tiesnesis

J. Neimanis

Satversmes tiesas tiesneša Gunāra Kušiņa atsevišķās domas

Rīgā 2023. gada 9. martā

lietā Nr. 2022-03-01

"Par Civilprocesa likuma 534., 534.¹, 535., 536. un 537. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam".

1. Satversmes tiesa 2023. gada 23. februārī pieņēma spriedumu lietā Nr. 2022-03-01 "Par Civilprocesa likuma 534., 534.¹, 535., 536. un 537. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam" (turpmāk – Spriedums), kurā nosprieda atzīt Civilprocesa likuma 534., 534.¹, 535., 536. un 537. pantu (turpmāk – apstrīdētās normas), ciktāl tas neparedz šķīrējtiesas procesa uzraudzību gadījumos, kad ieinteresētā puse ilgstoši nevēršas vispārējās jurisdikcijas tiesā šķīrējtiesas sprieduma izpildei, kad šķīrējtiesas spriedums atzīstams un izpildāms ārvalstīs vai kad šķīrējtiesas sprieduma izpildei nav nepieciešams vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā ar pieteikumu par izpildu raksta izsniegšanu, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no 2024. gada 1. marta.

Nepiekritu Spriedumā atzītajam, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, un uzskatu, ka konkrētajos apstākļos tiesvedība šajā lietā bija izbeidzama.

2. Lieta tika ierosināta pēc Krievijas Federācijā reģistrētas sabiedrības ar ierobežotu atbildību "VZAIMNIJ KREDIT" (*общество с ограниченной ответственностью "ВЗАИМНЫЙ КРЕДИТ"*); turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) konstitucionālās sūdzības.

Priekšnoteikums tiesvedībai, kas ierosināta pēc personas konstitucionālās sūdzības, ir pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskāruma esība, un Satversmes tiesa ir atzinusi, ka konstitucionālā sūdzība visupirms ir līdzeklis, kas kalpo konkrētās konstitucionālās sūdzības iesniedzēja pamattiesību aizsardzībai (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 15. jūnija sprieduma lietā Nr. 2005-13-0106 20.2. punktu*).

Satversmes tiesas judikatūrā pamatoti atzīts, ka izskatot lietu, kas ierosināta pēc konstitucionālās sūdzības, būtiska nozīme ir piešķirama tieši lietas faktiskajiem apstākļiem, kuros apstrīdētā norma ir aizskārusi pieteikuma iesniedzēja pamattiesības (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 25. oktobra sprieduma lietā Nr. 2011-01-01 12. punktu*). Uzskatu, ka nonākt pie faktos balstīta un pamatota secinājuma par personas pamattiesību aizskārumu un apstrīdētās normas atbilstību vai neatbilstību Satversmei

var tikai tad, ja pilnīgi un precīzi tiek noskaidroti visi faktiskie un tiesiskie apstākļi.

Konkrētajā situācijā no lietas materiāliem, tostarp Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2021. gada 9. jūlija lēmuma, izriet, ka Latvijā izveidotā pastāvīgajā šķīrējtiesā (turpmāk arī – šķīrējtiesa) pret Pieteikuma iesniedzēju taisīts spriedums par naudas piedziņu un Krievijas Federācijā prasīta šā sprieduma atzīšana un izpilde. Pieteikuma iesniedzēja vērsās vispārējās jurisdikcijas tiesā ar prasību par šķīrējtiesas sprieduma atcelšanu. Tomēr tiesa atteica pieņemt iesniegto pieteikumu par šķīrējtiesas sprieduma atcelšanu, jo Civilprocesa likums to neparedz, proti, Civilprocesa likums neparedz vispārējās jurisdikcijas tiesai tiesības atcelt šķīrējtiesas spriedumu.

No Tiesu informācijas sistēmā pieejamās informācijas izriet, ka Pieteikuma iesniedzēja ir izmantojusi savas likumā noteiktās tiesības un vērsusies vispārējās jurisdikcijas tiesā ar prasību par šķīrējtiesas līguma atzīšanu par spēkā neesošu. Ar Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2021. gada 7. maija lēmumu pēc Pieteikuma iesniedzējas pieteikuma ieviesta civillietā Nr. C30523121. Tiesvedība šajā lietā vēl nav noslēgusies. Tādējādi Pieteikuma iesniedzēja ir izmantojusi savas Satversmes 92. panta pirmajā teikumā noteiktās tiesības aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā.

Piekrītu Spriedumā atzītajam, ka valstij ir pienākums nodrošināt šķīrējtiesas procesa uzraudzību, tomēr Satversmes 92. pants negarantē personas tiesības uz jebkura tai svarīga jautājuma izlemšanu tiesā, tajā skaitā uz šķīrējtiesas sprieduma tiesiskuma pārbaudi apelācijas vai kasācijas kārtībā.

Satversmes tiesa vairākkārt ir vērtējusi tiesību normas, kas regulē Latvijā izveidotas pastāvīgās šķīrējtiesas nolēmuma izpildi (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 17. janvāra spriedumu lietā Nr. 2004-10-01 un 2014. gada 28. novembra spriedumu lietā Nr. 2014-09-01*), un atzinusi, ka kontrole izpildu raksta izsniegšanas stadijā ir uzskatāma par pietiekamu līdzekli pamattiesību ievērošanas nodrošināšanai (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2004-10-01 9.1. punktu*). Personai ir arī tiesības vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā ar prasību atzīt šķīrējtiesas līgumu par spēkā neesošu, un izskatāmajā lietā Pieteikuma iesniedzēja šīs tiesības bija izmantojusi.

Satversmes tiesa, vērtējot Sprieduma 9. punktā to, vai tiesvedība lietā ir turpināma, nav pamatojusi, kā konkrētajos faktiskajos un tiesiskajos apstākļos šobrīd izpaužas Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskārums, ņemot vērā to, ka Latvijā nav prasīta šķīrējtiesas sprieduma izpilde un ka Pieteikuma iesniedzēja ir vērsusies vispārējās jurisdikcijas tiesā ar prasību par šķīrējtiesas līguma atzīšanu par spēkā neesošu.

Uzskatu, ka Satversmes tiesa bez pietiekoša pamata Spriedumā norādījusi un vērtējusi tādas situācijas, kuras saskaņā ar tiesisko regulējumu un noteiktiem faktiskajiem apstākļiem ir teorētiski iespējamas, nesniedzot pamatojumu tam, ka Pieteikuma iesniedzēja atrodas konkrēti šādos faktiskajos un tiesiskajos apstākļos (*sk. Sprieduma 14.1. un 14.2. punktu*). Piemēram, no lietas materiāliem nepārprotami izriet, ka Pieteikuma iesniedzēja neatrodas situācijā, kad šķīrējtiesas sprieduma izpildei nav nepieciešams vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā ar pieteikumu par izpildu raksta izsniegšanu. Tāpat nav pienācīgi pamatots Sprieduma 11.2. punktā veiktais izvērtējums par situāciju, kad šķīrējtiesas līgums ir atcelts vai atzīts par spēkā neesošu.

Tādējādi uzskatu, ka Satversmes tiesa izskatāmajā lietā nav pietiekami izvērtējusi lietas faktiskos apstākļus un tādējādi ir izskatījusi lietu, kura tai pēc konkrētās konstitucionālās sūdzības nemaz nebija jāizskata.

Līdz ar to uzskatu, ka, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, tiesvedība lietā bija izbeidzama.

Satversmes tiesas tiesnesis

G. Kušņš

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2023. gada 17. februārī

lietā Nr. 2022-05-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs un Anita Rodiņa,

pēc Britu Virdžīnu salās reģistrēta komersanta IMEX PROVIDER LTD pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2023. gada 17. janvāra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Civilprocesa likuma 43. panta ceturtās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 1998. gada 14. oktobrī pieņēma Civilprocesa likumu, kas stājās spēkā 1999. gada 1. martā. Šā likuma 43. panta ceturtā daļa noteica, ka tiesa vai tiesnesis, ievērojot fiziskās personas mantisko stāvokli, ir tiesīgi atbrīvot to pilnīgi vai daļēji no tiesas izdevumu samaksas valsts ienākumos, kā arī atlikt valsts ienākumos piespriesto tiesas izdevumu samaksu vai sadalīt to termiņos.

Ar 2002. gada 31. oktobra likumu "Grozījumi Civilprocesa likumā" Civilprocesa likuma 43. panta ceturtā daļa tika izteikta jaunā redakcijā, nosakot, ka tiesa vai tiesnesis, ievērojot fiziskās personas mantisko stāvokli, pilnīgi vai daļēji atbrīvo to no tiesas izdevumu samaksas valsts ienākumos, kā arī atliek valsts ienākumos piespriesto tiesas izdevumu samaksu vai sadala to termiņos (turpmāk arī – apstrīdētā norma). Apstrīdētā norma vēlāk nav grozīta un ir spēkā šādā redakcijā.

2. Pieteikuma iesniedzējs – Britu Virdžīnu salās reģistrēts komersants IMEX PROVIDER LTD (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – uzskata, ka apstrīdētā norma, ciktāl tā neparedz iespēju atbrīvot privāto tiesību juridisko personu no tiesas izdevumu samaksas, neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. panta pirmajam teikumam.

No pieteikuma un tam pievienotajiem dokumentiem izriet, ka Pieteikuma iesniedzējs ir vērsies vispārējās jurisdikcijas tiesā ar prasību atlīdzināt kaitējumu, kas tam nodarīts, Latvijas valstij pieļaujot Eiropas

Savienības tiesību normu pārkāpumus. Vienlaikus Pieteikuma iesniedzējs lūdzis to daļēji atbrīvot no valsts nodevas samaksas, nosakot valsts nodevu 30 *euro* apmērā vai citādā samērīgā apmērā. Pirmās instances tiesas tiesnesis piemērojis apstrīdēto normu un minēto lūgumu noraidījis, uzdodot Pieteikuma iesniedzējam samaksāt valsts nodevu pilnā apmērā, proti, papildus jau samaksātajiem 30 *euro* samaksāt valsts nodevu 176 839,33 *euro* apmērā. Pieteikuma iesniedzējs, nespējot samaksāt valsts nodevu noteiktajā apmērā, samazinājis prasības apmēru un samaksājis valsts nodevu mazākā – samazinātajai prasībai atbilstošā – apmērā.

Pieteikumā norādīts: apstrīdētā norma neparedz, ka finansiālās grūtībās nonākusi privāto tiesību juridiskā persona var tikt atbrīvota no pienākuma maksāt valsts nodevu par prasības pieteikumu, un tādējādi Pieteikuma iesniedzējam esot ierobežotas Satversmes 92. pantā ietvertās tiesības uz pieeju tiesai. Turklāt konkrētajā Pieteikuma iesniedzēja situācijā valsts nodevas apmērs esot bijis tik liels, ka Pieteikuma iesniedzējam mantas konfiskācijas un finanšu resursu neesības dēļ neesot bijis iespējams to samaksāt.

Atsaucoties uz Satversmes tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru, Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka valstij ir jānosaka regulējums un, ja nepieciešams, jāparedz finansiālie un organizatoriskie resursi, lai nodrošinātu ikvienai personai, tātad arī juridiskajai personai, pieeju tiesai. Zināmos gadījumos valstij esot pienākums noteikt tiesas pieejamību atvieglojošu regulējumu. Tiesību uz pieeju tiesai praktisko un efektīvo raksturu varot atņemt pārmērīgas procesa izmaksas, attiecībā uz kurām netiek ņemtas vērā personas finansiālās iespējas. Savukārt aizliegums kādai personu grupai piešķirt atbrīvojumu no tiesas izdevumiem pats par sevi varot būt nesavietojams ar Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6. panta 1. punktu.

Eiropas Savienības Pamattiesību hartas (turpmāk – Harta) 47. pantā esot nostiprināts tāds Eiropas Savienības tiesību princips, ka dalībvalstīm ir jānodrošina efektīva tiesiskā aizsardzība personas tiesībām, kas izriet no Eiropas Savienības tiesībām. Efektīvas tiesību aizsardzības princips, kas noteikts Hartas 47. pantā, esot interpretējams tādējādi, ka uz to var atsaukties arī juridiskās personas un ka palīdzība, kas piešķirta, piemērojot šo principu, var ietvert it īpaši atbrīvojumu no iepriekšējas tiesāšanās izdevumu samaksas.

Apstrīdētā norma esot pieņemta un izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī pietiekami skaidri formulēta, lai persona varētu izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tās piemērošanas sekas. Tātad šajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar likumu. Tomēr esot jāņem vērā, ka kopš apstrīdētās normas pieņemšanas pagājuši vairāk nekā divdesmit gadi. Saeimai atbilstoši labas likumdošanas principam esot pienākums laiku pa

laikam izvērtēt spēkā esošo regulējumu, lai konstatētu tā trūkumus un nepieciešamības gadījumā tos labotu. Pieteikuma iesniedzēja rīcībā neesot tādās informācijas, ka Saeima būtu izvērtējusi apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, Konvencijas 6. pantam un Hartas 47. pantam.

Vispār tiesas izdevumu, tostarp valsts nodevas, noteikšanas mērķis esot mazināt nepamatotu prasības pieteikumu iesniegšanas iespējamību, kā arī daļēji segt tiesu uzturēšanas izdevumus. Tomēr vajagot ņemt vērā to, ka apstrīdētās normas mērķis ir nodrošināt pieeju tiesai prasītājiem, kuri sava mantiskā stāvokļa dēļ nevar samaksāt tiesas izdevumus, īpaši valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu. Garantējot tiesības uz tiesas pieejamību, valstij esot jāraugās, lai pieeja tiesai būtu nodrošināta, ievērojot vienlīdzības principu. Ne vien fiziskajām, bet arī juridiskajām personām sava mantiskā stāvokļa dēļ varot būt ļoti grūti vai pat neiespējami samaksāt valsts nodevu. Tā kā visas personas – gan fiziskās, gan juridiskās –, kuras sava mantiskā stāvokļa dēļ objektīvi nespēj segt tiesas izdevumus, esot aizsargājamas līdzvērtīgi, Pieteikuma iesniedzējs nesaskatot leģitīmu mērķi tam, ka pieeja tiesai tiek ierobežota visām juridiskajām personām bez izņēmuma.

Samērīgums valsts nodevu noteikšanā esot līdzsvars, kas nepieciešams, lai personām vienlaikus būtu nodrošinātas tiesības uz taisnīgu tiesu un tās tiktu atturētas no vēršanās tiesā ar tādām prasībām, kuras ir maznozīmīgas vai pēc savas būtības tikai šķietami pamatotas. Pieņemot, ka apstrīdētās normas leģitīmais mērķis ir novērst nepamatotu pieteikumu iesniegšanu, Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka ar apstrīdēto normu šis mērķis var tikt sasniegts tikai nelielā daļā gadījumu. Tādi gadījumi, kad personas apzināti nepamatoti vēršas tiesā, esot reti. Vairumā gadījumu apstrīdētā norma ierobežojot vai pat liedzot pieeju tiesai personām, kuras pamatoti vēlas izmantot savas tiesības celt prasību. Liedzot šādos gadījumos prasītājiem pieeju tiesai, valsts negūstot ienākumus daļējai tiesu uzturēšanas izdevumu segšanai. Tāpēc apstrīdētā norma neesot piemērota ne mērķa – novērst nepamatotu pieteikumu iesniegšanu tiesā – sasniegšanai, ne mērķa – daļēji segt tiesu uzturēšanas izdevumus – sasniegšanai.

Turklāt pastāvot citi, alternatīvi līdzekļi apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai. Likumdevējs varot papildināt apstrīdēto normu, paredzot, ka tiesa vai tiesnesis, ievērojot attiecīgās personas mantisko stāvokli, var pilnīgi vai daļēji atbrīvot no tiesas izdevumu samaksas valsts ienākumos ne vien fiziskās, bet arī juridiskās personas. Gan no Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras, gan Eiropas Savienības Tiesas judikatūras esot iespējams izsecināt kritērijus, kas varētu tikt ņemti vērā, vērtējot to, vai konkrētu juridisko personu var atbrīvot no valsts nodevas samaksas.

Labums, ko no apstrīdētajā normā ietvertā ierobežojuma gūst sabiedrība, neesot lielāks par personai nodarīto kaitējumu. Saskaņā ar Civilprocesa likumu gadījumā, kad prasītājs no tiesas izdevumu samaksas ir atbrīvots un prasība tiek apmierināta, tiesas izdevumi valsts ienākumos proporcionāli apmierinātajai prasījuma daļai esot piespriežami no atbildētāja. Tādējādi tiesas izdevumi pildot funkciju – segt tiesu uzturēšanas izdevumus – arī tad, ja prasītājs no to samaksas ir atbrīvots. Valsts varētu zaudēt ienākumus no valsts nodevas vienīgi tādā gadījumā, ja juridiskā persona cēlusi tādu prasību, kas pilnībā noraidāma, tomēr šādiem gadījumiem likumā varot ietvert gan tādu regulējumu, kas paredzētu vērtēt prasības pirmšķietamo pamatotību, gan arī tādu regulējumu, kas gadījumā, ja prasība tiek noraidīta, paredzētu nesamaksātās valsts nodevas piedziņu par labu valstij.

Esot jāņem vērā tas, ka konkrētajā gadījumā Pieteikuma iesniedzējam valsts nodeva par prasības pieteikuma iesniegšanu aprēķināta 176 839,33 *euro* apmērā. Šāda apmēra nodevu samaksāt Pieteikuma iesniedzējs neesot spējīgs, un tādējādi tam tiekot pilnībā liegta pieeja tiesai. Turklāt šāds valsts nodevas apmērs esot tik liels, ka to nevarētu samaksāt vairums juridisko personu, tostarp arī veiksmīgi strādājoši uzņēmumi.

Līdz ar to Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka valsts nav izpildījusi savu pozitīvo pienākumu aizsargāt visas personas – gan fiziskās, gan juridiskās – un pieņemt tādas tiesību normas, kas visām personām nodrošinātu pieeju tiesai.

Viedoklī, kas sniegts pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem, Pieteikuma iesniedzējs norāda: nav nekāda pamata uzskatīt, ka tādi paši secinājumi, kādi izdarīti Satversmes tiesas 2022. gada 23. februāra spriedumā lietā Nr. 2021-22-01 "Par Civilprocesa likuma 444.¹ panta trešās daļas otrā teikuma (redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. marta līdz 2021. gada 19. aprīlim) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam" (turpmāk arī – lieta Nr. 2021-22-01) attiecībā uz privāto tiesību juridiskās personas atbrīvošanu no drošības naudas, nebūtu izdarāmi attiecībā uz šādas personas atbrīvošanu no valsts nodevas.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – norāda, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Satversmes 92. panta pirmajā teikumā esot ietverts likumdevēja pienākums veikt nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu tiesas pieejamību arī tādai personai, kura objektīvu iemeslu dēļ nespēj veikt ar tiesvedības procesu saistītus maksājumus.

Likumdevējs Civilprocesa likuma normās, kā arī citu likumu speciālajās normās esot ietvēris vairākus tiesiskus pamatus tam, ka lietas dalībnieki atbilstoši likumam tiek atbrīvoti no tiesas izdevumu un līdz ar to arī no valsts nodevas samaksas. Lielākoties šajās normās noteiktie pamati

esot tādi, kas pēc būtības attiecināmi vienīgi uz fizisko personu. Taču Civilprocesa likuma 43. panta pirmās daļas 10. punkts paredzot gadījumu, kad objektīvu iemeslu dēļ privāto tiesību juridiskā persona uz likuma pamata ir atbrīvota no valsts nodevas samaksas. Proti, no šā maksājuma esot atbrīvots maksātnespējas procesa administrators prasībās, kas celtas to personu labā, kurām pasludināts juridiskās personas maksātnespējas process, ja šīs personas ir attiecīgā tiesiskā darījuma vai neatļautas darbības, saistībā ar kuru celta prasība, dalībnieks vai cietušais. Līdz ar to likumdevējs esot noteicis tiesisko regulējumu personas atbrīvošanai no pienākuma samaksāt valsts nodevu.

Tiesu prakse liecinot, ka fiziskās personas, kurām ir nelieli, bet regulāri ienākumi un kuras ir saņēmušas maznodrošinātas personas vai ģimenes statusu, tiek pilnībā atbrīvotas no tiesas izdevumu samaksas valsts ienākumos. Savukārt tādas fiziskās personas, kurām attiecīgais statuss nav piešķirts, bet kurām ir kaut vai nelieli regulāri ienākumi, netiekot pilnīgi atbrīvotas no tiesas izdevumu samaksas, un tām vajagot samaksāt tiesas izdevumus samērā ar savām materiālajām iespējām. Tādējādi likumdevēja noteiktais tiesiskais ietvars nodrošinot tiesas pieejamību ikvienai fiziskajai personai, citstarp ņemot vērā personas mantisko stāvokli. Savukārt privāto tiesību juridiskā persona no pienākuma samaksāt valsts nodevu tiekot atbrīvota uz likuma pamata pēc tam, kad Maksātnespējas likumā noteiktajā kārtībā pasludināts šīs personas maksātnespējas process. Tādējādi šobrīd spēkā esošais tiesiskais regulējums nodrošinot to, ka arī juridiskās personas mantiskais stāvoklis, kas ir objektīvi konstatēts, pasludinot maksātnespējas procesu, var būt par iemeslu personas atbrīvošanai no pienākuma samaksāt valsts nodevu.

Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā esot atzīts, ka attiecībā uz juridiskās palīdzības piešķiršanu juridiskajām personām nav tāda kopīga principa, kuram piekristu visas dalībvalstis. Tomēr tajās dalībvalstīs, kuras pieļauj juridiskās palīdzības sniegšanu juridiskajām personām, samērā plaši esot izplatīta prakse nošķirt juridiskās personas, kuru mērķis ir peļņas gūšana, no tādām juridiskajām personām, kurām šāda mērķa nav. Tāpēc arī likumdevējs esot noteicis atšķirīgu regulējumu attiecībā uz tādām juridiskajām personām kā Pieteikuma iesniedzējs, kura darbības mērķis ir peļņas gūšana.

Atbilstoši Komerclikuma 1. panta otrajai daļai komercdarbības mērķis esot peļņas gūšana. Tādēļ komersantam vajagot būt spējīgam ilgtermiņā plānot savu naudas plūsmu tādējādi, lai tas varētu segt tiesvedības izmaksas. Ja komersants nav spējīgs turpināt savu saimniecisko darbību, tad tam vajagot vai nu likvidēties, vai arī meklēt veidu, kā atjaunot spēju nokārtot saistības un piedalīties civiltiesiskajā apgrozībā. Turklāt komercdarbības veikšana esot pašas personas izvēle, tāpēc neesot pieļaujama komersanta salīdzināšana ar fiziskajām personām, kurām ir nelieli, bet regulāri

ienākumi un kuras ir saņēmušas maznodrošinātas personas vai ģimenes statusu, vai ar fiziskajām personām, kurām nav piešķirts attiecīgais statuss, kaut arī sava materiālā stāvokļa dēļ tās ir līdzīgā situācijā kā maznodrošinātas personas.

Normatīvie akti paredzot mehānismus, kā palīdzēt finansiālās grūtībās nonākušai juridiskajai personai. Piemēram, juridiskajām personām varot tikt ierosināts tiesiskās aizsardzības process vai maksātnespējas process. Tomēr, nedz iesniedzot tiesā tiesiskās aizsardzības procesa pieteikumu, nedz maksātnespējas procesa pieteikumu, parādnieks neesot atbrīvots no tiesas izdevumu vai depozīta samaksas. Proti, pat finansiālās grūtībās nonākušai juridiskajai personai vajagot būt spējīgai nodrošināt valsts nodevas un depozīta samaksai nepieciešamos finanšu līdzekļus.

Saeima norāda, ka tad, ja fiziskajām personām ir piešķirts īpašs sociālais statuss, šo personu finansiālās iespējas samaksāt valsts nodevu esot izsmeltas. Taču personām, kurām attiecīgais statuss nav piešķirts, gadījumos, kad tiesai ir šaubas par to ienākumiem un finansiālajām iespējām, bieži vien esot jāveic kaut vai simbolisks maksājums, kas nereti esot visai ievērojams salīdzinājumā ar personas ikmēneša ienākumiem. Savukārt tādā gadījumā, ja juridiskajai personai nav ierosināts maksātnespējas process un nav iecelts maksātnespējas procesa administrators, atliekot secināt vien to, ka šādas juridiskās personas finansiālās iespējas nav pilnībā izsmeltas un attiecīgi nav pamata atbrīvot šādu juridisko personu no pienākuma samaksāt valsts nodevu.

Satversmes 92. panta pirmajā teikumā noteiktais pienākums nenozīmējot, ka likumdevējam būtu jāparedz tāds regulējums, atbilstoši kuram privāto tiesību juridiskā persona, tiklīdz tā apgalvo, ka tai esot radušās finansiālas grūtības un tādēļ tā nevarot samaksāt valsts nodevu, būtu no šā maksājuma atbrīvojama. Šāds regulējums nespētu sasniegt valsts nodevas mērķi, nenodrošinātu tiesu efektīvu darbību un tātad arī tādu efektīvu personas tiesību aizsardzību, kādu paredzot Satversme. Tiesai izskatot acīmredzami nepamatotus pieteikumus, tiekot tērēti ievērojami valsts resursi, turklāt tiesneši un tiesu darbinieki to izskatīšanai un lietu noformēšanai atbilstoši likuma prasībām patērējot daudz laika. Laika un citu tiesas resursu tērēšana nepamatotu sūdzību izskatīšanai un juridiskās personas, arī ja tai nav noteiktu maksātnespēju pazīmju, materiālā stāvokļa vērtēšanai pēc Latvijas tiesību sistēmai neraksturīgiem kritērijiem, lai izlemtu jautājumu par iespējamu šādas juridiskās personas pilnīgu vai daļēju atbrīvošanu no valsts nodevas, neesot samērīga un neatbilstot procesuālās ekonomijas principam. Tādējādi varot tikt kavēta arī paša privāttiesiskā strīda izskatīšana pēc būtības. Sabiedrības interesēm atbilstu tas, ka tiesa var ātrāk izskatīt pamatotas citu personu sūdzības un tādējādi efektīvāk aizsargāt šo personu tiesības.

Likumdevējs esot pienācīgi noteicis tiesisko regulējumu, kas nodrošinot tiesas pieejamību ikvienai personai, tostarp arī privāto tiesību juridiskajai personai.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – norāda, ka Satversmes tiesas 2022. gada 23. februāra spriedumā lietā Nr. 2021-22-01 paustās atziņas varētu tikt attiecinātas arī uz apstrīdēto normu.

Ar minēto Satversmes tiesas spriedumu Civilprocesa likuma 444.¹ panta trešās daļas otrais teikums redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. marta līdz 2021. gada 19. aprīlim, un Civilprocesa likuma 43.¹ panta otrās daļas otrais teikums, ciktāl šīs normas neparedz privāto tiesību juridiskajai personai tiesības lūgt, lai tiesa lemj par tās atbrīvošanu no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, esot atzīti par neatbilstošiem Satversmes 92. panta pirmajam teikumam. Spriedumā lietā Nr. 2021-22-01 paustās atziņas varētu tikt attiecinātas arī uz izskatāmajā lietā apstrīdēto normu, kas tāpat kā drošības naudas gadījumā neparedz privāto tiesību juridiskajai personai tiesības lūgt, lai tiesa lemj par tās atbrīvošanu no tiesas izdevumu samaksas. Spriedumā lietā Nr. 2021-22-01 paustās atziņas kopumā liecinot par to, ka likumā būtu jāpastāv iespējai juridiskai personai lūgt tiesu lemt par tās atbrīvošanu no tiesas izdevumu samaksas. Tomēr pat šajā gadījumā tam nevajadzētu nozīmēt to, ka likumdevējam būtu jāparedz tāds regulējums, atbilstoši kuram privāto tiesību juridiskā persona, tiklīdz tā apgalvo, ka tai esot finansiālas grūtības un tādēļ tā nevarot samaksāt tiesas izdevumus, būtu no tiem atbrīvojama.

5. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Apstrīdētā norma personai ierobežojot Satversmes 92. pantā ietvertās tiesības uz taisnīgu tiesu, taču pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

Valsts nodeva pēc būtības esot piemērots veids, kā mazināt nepamatotu sūdzību iesniegšanu, aicinot prāvniekus rūpīgāk izvērtēt tiesāšanās nepieciešamību. Turklāt juridiskajām personām netieši tiekot uzlikts pienākums atbildīgi plānot savu saimniecisko darbību un finanšu līdzekļu izlietojumu tādā veidā, lai tās varētu segt tiesāšanās izdevumus. Tādējādi pamattiesību ierobežojumam esot legītimis mērķis un likumdevēja izraudzītie līdzekļi kopumā esot piemēroti šā mērķa sasniegšanai.

Tomēr, ņemot vērā Satversmes tiesas judikatūru, esot secināms, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92. pantam. Satversmes tiesas lietā Nr. 2021-22-01 esot vērtēts jautājums par privāto tiesību juridisko personu tiesībām lūgt tās atbrīvot no drošības naudas samaksas par blakus sūdzības iesniegšanu, un attiecīgajā spriedumā ietvertās atziņas būtu piemērojamas arī izskatāmajā lietā. Sevišķi nozīmīgi tas esot, ņemot vērā to, ka drošības naudas apmērs bieži vien ir mazāks par valsts nodevas apmēru. Satversmes

tiesa lietā Nr. 2021-22-01 esot norādījusi: nav pieļaujama tāda situācija, ka personai tiek liegta pieeja tiesai tāpēc, ka tai trūkst drošības naudas samaksai nepieciešamo finanšu līdzekļu. Savukārt tad, ja juridiskā persona nespēj samaksāt valsts nodevu, šādas sekas būtu teju vai visos gadījumos, tāpēc Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr. 2021-22-01 izteiktās atziņas vēl jo vairāk būtu attiecināmas uz izskatāmajā lietā apstrīdēto normu. Esot jāņem vērā arī tas, ka privāto tiesību juridiskās personas var būt dažādas – gan tādas, kam ir peļņas gūšanas raksturs, gan tādas, kam tā nav.

Tiesībsargs pievienojas Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr. 2021-22-01 paustajam, ka privāto tiesību juridiskajai personai gan ir jābūt spējīgai plānot savus finanšu līdzekļus tā, lai varētu segt savus izdevumus, tomēr jautājumā par tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanu nav objektīva pamata pieņēmumam, ka ikvienai privāto tiesību juridiskajai personai jāspēj nodrošināt finanšu līdzekļus, kas nepieciešami, lai samaksātu drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. Šāds pieņēmums varētu radīt tādu demokrātiskā tiesiskā valstī nepieļaujamu situāciju, ka personai nav iespējas īstenot savas tiesības uz taisnīgu tiesu, jo tai nav šā maksājuma veikšanai nepieciešamo finanšu līdzekļu.

Lai gan privāto tiesību juridiskā persona var tikt atbrīvota no valsts nodevas samaksas, ja atbilstoši Maksātnespējas likumam ir pasludināts šīs personas maksātnespējas process, tomēr šāds regulējums esot pārlietu šaurs un neaptverot virkni gadījumu, kad privāto tiesību juridiskā persona var nebūt spējīga samaksāt valsts nodevu. Tādējādi arī privāto tiesību juridiskajai personai vajadzētu būt nodrošinātai iespējai lūgt tiesu lemt par tās atbrīvošanu no valsts nodevas samaksas.

6. Pieaicinātā persona – Latvijas pārstāvis starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās – norāda uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru, kurai varētu būt nozīme, vērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Konvencijas 6. panta 1. punktā garantētās tiesības uz pieeju tiesai neesot absolūtas, un valsts baidot ievērojamu rīcības brīvību, nosakot, kādos gadījumos un kādā apmērā šīs tiesības ierobežot, tomēr attiecīgajiem ierobežojumiem vajagot būt noteiktiem ar likumu, vērstiem uz leģitīma mērķa sasniegšanu un samērīgiem. Turklāt ierobežojumi personu tiesībām uz pieeju tiesai nedrīkstot būt tādi, kas pēc būtības liegtu personai tiesības efektīvi īstenot savas tiesības uz taisnīgu tiesu.

Prasība veikt kādu maksājumu pirms prasības iesniegšanas tiesā esot uzskatāma par personas tiesību uz pieeju tiesai ierobežojumu. Atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrai, konkrētā situācijā pārliecinoties par to, vai pamattiesību ierobežojums ir samērīgs, būtiski esot vairāki kritēriji: pieprasītās summas apmērs; tiesvedības posms un brīdis, kurā šī apmaksa jāveic, kā arī ietekme uz procesu kopumā; maksājuma

nepieciešamības pamatojums; personas iespējas apmaksāt šo summu un iespējas lūgt atvieglojumus vai atbrīvojumu no pienākuma veikt šādu maksājumu, kā arī citi apsvērumi, kas atkarīgi no katras individuālās situācijas.

Gan Eiropas Cilvēktiesību tiesas, gan Satversmes tiesas judikatūrā esot atzīts, ka principi, kas attiecas uz tiesībām uz pieeju tiesai, un ar šīm tiesībām saistītās procesuālās garantijas ir vienlīdz piemērojamas gan fiziskajām, gan juridiskajām personām. Proti, neesot pamata no procesuālo garantiju aizsardzības tvēruma izslēgt juridiskās personas. Turklāt jau iepriekš esot atzīts, ka tāds regulējums, kas vispārīgi nepieļauj to, ka jebkāda persona vai personu grupa lūgtu atbrīvojumu no tiesas maksājumu veikšanas, tai skaitā valsts nodevas samaksas, pats par sevi var būt nesavietojams ar Satversmes 92. pantu un Konvencijas 6. panta 1. punktu.

Izskatāmajā lietā svarīgi esot Satversmes tiesas judikatūrā jau iepriekš izdarītie secinājumi jautājumā par privāto tiesību juridiskās personas tiesībām lūgt to atbrīvot no drošības naudas samaksas par blakus sūdzības iesniegšanu.

7. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes docente Dr. iur. Daina Ose –, vadoties no izskatāmās lietas faktiskajiem apstākļiem, norāda, ka privāto tiesību juridiskā persona ir izmantojusi savas tiesības vērsties tiesā un iesniegusi prasību par nodarīto zaudējumu piedziņu tādā apmērā, kādā tā spēj samaksāt valsts nodevu par iespējamo zaudējumu summu. Tas nozīmējot, ka privāto tiesību juridiskās personas tiesības uz tiesas pieejamību nav liegtas pēc būtības, bet varētu būt ierobežotas ar to iespējamo savlaicīgi plānoto finanšu līdzekļu apjomu, kurus attiecīgā juridiskā persona spēj novirzīt tiesvedībām, kas rodas vai var rasties juridiskās personas pārvaldes institūciju darbības vai bezdarbības un pieņemto lēmumu rezultātā.

Atšķirībā no citiem procesiem tiesā, civilprocesā procesuālo darbību realizācija, tajā skaitā iespēja vērsties vai nevērsties ar prasību tiesā, prasības priekšmeta, pamata un prasījuma noteikšana, esot personas brīvās gribas izpausme. To civilprocesuālo instrumentu izvēle, kurus persona kā lietas dalībnieks dispozitivitātes un sacīkstes principa ietvaros var izmantot, esot visai plaša. Tā, piemēram, Civilprocesa likums pieļaujot to, ka prasītājs rakstveidā groza prasības pamatu vai priekšmetu vai palielina prasījumu apmēru, iekams nav uzsākta lietas izskatīšana pēc būtības. Vēlāka prasījuma apmēra palielināšana pieļaujot to, ka prasītājs par šo prasījuma daļu valsts nodevu samaksā vēlāk.

Valsts nodevas samaksas pienākums, kas ar likumu noteikts personai, kura vēlas vērsties tiesā savu aizskarto vai apstrīdēto civilo tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu aizsardzībai, pats par sevi neesot pretrunā ar Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesībām.

Pašlaik privāto tiesību juridiskajai personai iespēja tikt atbrīvotai no tiesas izdevumu samaksas esot noteikta Civilprocesa likuma 43. panta pirmās daļas 10. punktā, proti, šīs personas maksātnespējas gadījumā, ja maksātnespējas administrators vēršas ar prasību tiesā maksātnespējīgās juridiskās personas vārdā. Šādos gadījumos juridiskās personas mantiskais stāvoklis esot izvērtēts noteikta procesa ietvaros un tas atbilstot maksātnespējas pazīmēm. Tādējādi tiesai vai tiesnesim nevarot būt šaubu par juridiskās personas spēju veikt noteiktus maksājumus citās tiesvedībās.

Eiropas Savienības dalībvalstu vidū neesot vienotas izpratnes par privāto tiesību juridiskās personas atbrīvošanu no tiesas izdevumu samaksas pilnā apmērā vai noteiktā daļā šīs personas mantiskā stāvokļa dēļ. Tas, vai juridiskajām personām jābūt nodrošinātām tiesībām lūgt atbrīvojumu no tiesas izdevumu samaksas, esot tiesībpolitisks jautājums, kam tādā situācijā, ja šādas tiesības būs noteiktas plašam personu lokam, varot būt ietekme uz valsts budžetu. Savukārt noteiktu privāto tiesību juridiskās personas mantiskā stāvokļa vērtēšanas kritēriju ietveršana apstrīdētajā normā neesot lietderīga, ņemot vērā iespējamo situāciju daudzveidību. Līdzīgi kā tiek izvērtēts fiziskās personas mantiskais stāvoklis, arī privāto tiesību juridiskās personas spēja vai nespēja samaksāt tiesas izdevumus esot nosakāma, vērtējot individuālos apstākļus, konkrētās juridiskās personas iesniegtos pierādījumus un pamatojumu.

Civilprocesa likuma 43. panta pirmās daļas regulējumam atbilstu noteiktu juridisko personu, kuru mērķis ir nevis peļņas gūšana, bet gan sabiedrisko interešu vai kolektīvo interešu aizsardzība, atbrīvošana no tiesas izdevumiem gadījumos, kad attiecīgā juridiskā persona atbilst noteiktiem kritērijiem. Tomēr šie vērtēšanas kritēriji būtu saistāmi nevis ar attiecīgās juridiskās personas mantisko stāvokli, bet gan ar tās darbības mērķi.

8. Pieaicinātā persona – zvērināts advokāts *Mg. iur. Māris Melņiskis* – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Izskatāmā lieta esot līdzīga lietai Nr. 2021-22-01, tādēļ visupirms būtu lietderīgi konkretizēt izskatāmā prasījuma robežas. Proti, būtu jāprecizē, vai izskatāmajā lietā izdarītie secinājumi tiks attiecināti uz tiesībām lūgt atbrīvojumu tikai no tām valsts nodevām, kas aprēķinātas atbilstoši Civilprocesa likuma 34. panta pirmās daļas 1. punkta noteikumiem, vai arī būs vienādā mērā attiecināmi uz visām valsts nodevām neatkarīgi no tā, uz kuras Civilprocesa likuma 34. panta daļas pamata šīs nodevas aprēķinātas. Tas esot svarīgi, jo Civilprocesa likuma 34. pantā dažādām lietu kategorijām paredzēti pēc būtības pieci dažādi valsts nodevu aprēķināšanas mehānismi, kā arī dažādi valsts nodevu apmēri. Tāpat esot jāņem vērā, ka apstrīdētā norma regulē ne tikai atbrīvošanu no valsts nodevas, bet arī atbrīvošanu no

cita veida tiesas izdevumu samaksas valsts ienākumos, kā arī nosaka fiziskās personas tiesības lūgt ne tikai to atbrīvot no tiesas izdevumu samaksas, bet arī atlikt tai valsts ienākumos piespiesto tiesas izdevumu samaksu vai sadalīt to termiņos.

Esot svarīgi definēt kritērijus, kuri jāņem vērā tiesām, lemjot par privāto tiesību juridisko personu atbrīvošanu no valsts nodevas samaksas. Turklāt, definējot šos kritērijus, būtu ievērojami vairāki pamatnoteikumi. Pirmkārt, būtu nošķiramas tās privāto tiesību juridiskās personas, kuras nav dibinātas peļņas gūšanas nolūkā un nav pakļautas Komerclikuma tiesiskajam regulējumam. Tiesām būtu piešķirama lielāka rīcības brīvība, lemjot par šo personu atbrīvošanu no valsts nodevas samaksas. Savukārt attiecībā uz privāto tiesību juridiskajām personām – komersantiem – kritēriji būtu nosakāmi tādā veidā, lai neizdarītu pārāk plašus izņēmumus no maksātspējas prezumpcijas un nenonāktu pretrunā ar spēkā esošā maksātspējas regulējuma mērķiem. Vajagot vērtēt ne tikai juridiskās personas mantisko stāvokli, bet vienlaikus arī finanšu līdzekļu nepietiekamības iemeslus. Savukārt vērtējot finanšu līdzekļu nepietiekamības iemeslus, būtu nodalāmi tādi iemesli, kas saistīti: 1) ar vispārējo situāciju tirgū, kā, piemēram, šobrīd aktuālā inflācija, un 2) ar paša komersanta neveiksmīgu komercdarbības plānošanu, kuras rezultātā finanšu līdzekļu nepietiekamība nekādi nav saistīta ar to tiesvedību, kurā tiek lūgts atbrīvojums no valsts nodevas. Proti, kā galvenais kritērijs būtu vērtējama tieši tiesvedības ietvaros izskatāmā strīda, sakarā ar kuru tiek lūgts atbrīvojums no valsts nodevas samaksas, cēloniskais sakars ar finanšu līdzekļu nepietiekamību.

Līdz ar kritēriju noteikšanu būtu izvērtējams arī Civilprocesa likuma 34. panta pirmās daļas 1. punkta "f" apakšpunkts, ciktāl, piemērojot šajā normā ietvertu valsts nodevas aprēķināšanas mehānismu, var tikt aprēķināta tik nesamērīgi liela valsts nodeva, ka to nevarētu samaksāt pat sekmīgi strādājoši komersanti. Neesot saskatāms pamats tam, kāpēc arī Civilprocesa likuma 34. panta pirmās daļas 1. punkta "f" apakšpunktā nav noteikts maksimālais nodevas apmērs.

9. Pieaicinātā persona – zvērināts advokāts *Mg. iur. Gunvaldis Davidovičs* – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Lai gan valsts nodeva un drošības nauda ir atšķirīgi institūti, to atšķirības neesot tik būtiskas, lai ietekmētu kopējos secinājumus par tiesas pieejamību privāto tiesību juridiskajai personai, kurai nav attiecīgā maksājuma veikšanai pietiekamu finanšu līdzekļu. Tāpēc argumenti, kas pausti Satversmes tiesas 2022. gada 23. februāra spriedumā lietā Nr. 2021-22-01, esot ņemami vērā un pilnībā attiecināmi arī uz izskatāmās lietas pamatjautājumu.

Valsts nodeva un drošības nauda esot savstarpēji nošķirami institūti, jo atšķiroties to piemērošanas mehānismi, taču mērķi, kuru dēļ noteikta valsts nodevas vai drošības naudas samaksa, esot līdzīgi un savstarpēji pārklājoties. Par lēgītīmu mērķi valsts nodevas noteikšanai par prasības pieteikuma iesniegšanu esot atzīta pirmkārt tiesu sistēmas funkcionalitātes nodrošināšana, kā arī personu atturēšana no nepamatotu prasības pieteikumu iesniegšanas. Turklāt paredzamo tiesāšanās izdevumu apmērs varot radīt arī netiešu efektu, proti, mudināt parādnieku labprātīgi izpildīt saistības, tādējādi novēršot nepieciešamību izmantot tiesības vērsties tiesā.

Analizējot valsts nodevas un drošības naudas kopīgās un atšķirīgās iezīmes, esot norādāms, ka drošības nauda parasti tiek maksāta gadījumos, kad lietas dalībnieks lūdz attiecīgā tiesas nolēmuma, izņemot pirmās instances tiesas spriedumu, pārskatīšanu jeb, citiem vārdiem sakot, iespējami pieļautas tiesas kļūdas konstatēšanu. Savukārt valsts nodevas maksājums visbiežāk esot saistīts ar attiecīgās strīda puses civiltiesiskās atbildības konstatēšanu, proti, situāciju, kad attiecīgā strīda puse nav labprātīgi pildījusi savas saistības vai pienākumu un tādējādi devusi otrai pusei pamatu tiesvedības iniciēšanai.

No valsts nodevas un drošības naudas maksāšanas pienākuma aspekta esot ņemams vērā arī tas, kādā procesuālajā stadijā lietas dalībniekam attiecīgais maksājums ir jāveic. Drošības naudas maksājums Civilprocesa likumā ir paredzēts jau ierosinātās tiesvedības lietās, proti, situācijās, kad attiecīgais lietas dalībnieks jau īsteno Satversmē noteiktās pamattiesības, proti, savas tiesības uz pieeju tiesai. Ja finansiālās grūtībās nonākusi privāto tiesību juridiskā persona nespēj samaksāt Civilprocesa likumā noteikto drošības naudu, tad tās iespējas atrisināt savas finansiālās grūtības esot ļoti ierobežotas, ņemot vērā salīdzinoši īso laika posmu, kādā iesniedzams attiecīgais procesuālais dokuments, par kuru maksājama drošības nauda. Tāpēc valstij vajagot veikt nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu tiesas pieejamību arī tādai privāto tiesību juridiskajai personai, kura objektīvu iemeslu dēļ nespēj veikt ar tiesvedības procesu saistītus maksājumus.

Mazliet atšķirīgi esot vērtējams valsts nodevas maksājums, kas Civilprocesa likumā noteikts par prasības pieteikuma iesniegšanu tiesā. Esot jāņem vērā, ka prasījums pats par sevi ir aktīvs, kuram ir vērtība, kurš parasti tiek atspoguļots arī konkrētās juridiskās personas bilanci un kurš attiecīgi var nonākt civiltiesiskajā apgrozībā. Tādējādi prasības celšana tiesā neesot vienīgais līdzeklis, ko finansiālās grūtībās nonākusi privāto tiesību juridiskā persona var izmantot, lai nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā īstenotu Satversmes 92. panta trešajā teikumā noteiktās tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu. Prasības pieteikuma iesniegšanai tiesā parasti neesot arī noteikti tik īsi termiņi kā blakus sūdzības, kasācijas sūdzības vai cita attiecīga procesuālā dokumenta, par kuru maksājama drošības nauda, iesniegšanai. Parasti prasības celšana esot saistīta ar subjektīvo tiesību

īstenošanu noilguma vai prekluzīvā termiņa ietvaros. Attiecīgi šādā gadījumā privāto tiesību juridiskajai personai esot ievērojami vairāk laika nepieciešamo finanšu līdzekļu piesaistīšanai.

Privāto tiesību juridiskās personas pilnīga vai daļēja atbrīvošana no valsts nodevas samaksas nozīmētu to, ka attiecīgo izdevumu segšanu uzņemas sabiedrība kopumā. Vispār esot secināms, ka sabiedrībai nav jāfinansē atsevišķu subjektu komercdarbība, bet jāpiedalās vienīgi tādu privāto tiesību juridisko personu tiesību un interešu aizsardzībā, kuras kalpo svarīgiem sabiedrības mērķiem. Ja privāto tiesību juridiskā persona ir komersants ar peļņas gūšanas raksturu, tad attiecīga atbrīvojuma noteikšana varot tikt vērtēta arī no brīvas un godīgas konkurences un valsts atbalsta aspekta, proti, analizējot attieksmi pret citiem tirgus dalībniekiem salīdzināmās situācijās. Esot jāņem vērā, ka ne visos gadījumos prasījuma tālāknodešana privāttiesiskajā apgrozībā – cesijas vai ķīlas ceļā – var būt iespējama. Tāpat finansiālās grūtībās nonākušai privāto tiesību juridiskajai personai valsts nodevas samaksas pienākums varot būt saistīts ne tikai ar noilguma vai prekluzīvo termiņu prasības celšanai, bet arī ar citiem Civilprocesa likumā noteiktajiem termiņiem. Piemēram, prasības nodrošināšanas gadījumā, jo īpaši tad, ja prasības nodrošināšana nepieciešama pirms prasības celšanas, vai apelācijas sūdzības iesniegšanas gadījumā, risinājums par pilnīgu vai daļēju atbrīvošanu no valsts noteikto maksājumu samaksas esot nepieciešams tūlītēji. Tāpat apstrīdētā norma atsevišķos gadījumos tomēr var ierobežot privāto tiesību juridiskās personas tiesības uz pieeju tiesai.

Atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrai tāds regulējums, kas vispār neļauj kādai personai lūgt atbrīvojumu no valsts nodevas samaksas vai citu līdzīgu maksājumu veikšanas, pats par sevi varot būt nesavietojams ar Konvencijas 6. panta 1. punktu. Lai gan valstij nav pienākuma nodrošināt privāto tiesību juridiskajai personai atbrīvojumu no valsts nodevas samaksas, tomēr tas, ka privāto tiesību juridiskajai personai vispār nav tiesību lūgt tiesu lemt par tās atbrīvošanu no valsts nodevas samaksas, esot uzskatāms par tiesību uz pieeju tiesai ierobežojumu.

Secinājumu daļa

10. Pieteikuma iesniedzējs lūdz Satversmes tiesu izvērtēt, vai apstrīdētā norma, ciktāl tā neparedz atbrīvot no tiesas izdevumiem privāto tiesību juridiskās personas, atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

10.1. Apstrīdētā norma noteic, ka tiesa vai tiesnesis, ievērojot fiziskās personas mantisko stāvokli, pilnīgi vai daļēji atbrīvo to no tiesas izdevumu samaksas valsts ienākumos, kā arī atliek valsts ienākumos piespriesto tiesas izdevumu samaksu vai sadala to termiņos.

Tādējādi apstrīdētā norma attiecas uz tiesas izdevumiem, kas saskaņā ar Civilprocesa likuma 33. panta otro daļu aptver gan valsts nodevu, gan ar lietas izskatīšanu saistītos izdevumus – summas, kas jāizmaksā lieciniekiem un ekspertiem; izdevumus, kas saistīti ar liecinieku nopratināšanu vai apskates izdarīšanu uz vietas; izdevumus, kas saistīti ar atbildētāja vai liecinieka meklēšanu; ar tiesas sprieduma izpildi saistītos izdevumus; ar tiesas pavēstu un citu tiesas dokumentu atvasinājumu izgatavošanu, piegādāšanu, izsniegšanu, tulkošanu un rakstveida pierādījumu atgriešanu saistītos izdevumus; ar sludinājuma teksta sagatavošanu un izsniegšanu saistītos izdevumus; ar prasības nodrošināšanu vai pagaidu aizsardzību saistītos izdevumus. Turklāt apstrīdētā norma attiecas uz dažādiem civilprocesa posmiem. Piemēram, saskaņā ar Civilprocesa likuma 34. panta pirmo un ceturto daļu valsts nodeva maksājama par katru prasības pieteikumu – sākotnējo prasību vai pretprasību –, trešās personas pieteikumu ar patstāvīgu prasījumu par strīda priekšmetu, kas iesniegts jau iesāktā procesā, pieteikumu sevišķās tiesāšanas kārtības lietās, apelācijas sūdzību, kā arī citiem šajā pantā paredzētajiem pieteikumiem, kurus iesniedz tiesā.

Izskatot lietu, kas ierosināta pēc konstitucionālās sūdzības, Satversmes tiesai, no vienas puses, jāņem vērā Satversmes tiesas likuma prasības un situācija jāizvērtē tiktāl, ciktāl tas nepieciešams konstitucionālās sūdzības iesniedzēja pamattiesību aizsardzībai, bet, no otras puses, jāievēro tiesiskās vienlīdzības princips un jāvērtē visu to personu situācija, kuras atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos ar konstitucionālās sūdzības iesniedzēju. Ja konstitucionālajā sūdzībā apstrīdētā tiesību norma attiecas uz plašu atšķirīgu situāciju kopumu, Satversmes tiesa precizē, ciktāl tā izvērtēs apstrīdēto normu (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 17. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-18-01 13. punktu*). Tas saistāms ar to, ka tiesiskais valsts princips prasa, lai Satversmes tiesa atbilstoši tās kompetencei nodrošinātu tādas tiesību sistēmas pastāvēšanu, kurā pēc iespējas pilnīgāk tiktu novērsti Satversmei vai citām augstāka juridiska spēka tiesību normām neatbilstošs tiesiskais regulējums (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 12.2. punktu*).

Tādējādi izskatāmajā lietā nepieciešams precizēt, kādā apjomā izvērtējama apstrīdētās normas satversmība.

10.2. Gan no apstrīdētās normas teksta, gan no šīs normas piemērošanas prakses izriet, ka tajā ir paredzēta iespēja no tiesas izdevumu samaksas pilnībā vai daļēji atbrīvot vienīgi fizisko personu, ja tiek konstatēti tādi apstākļi, kas apliecina, ka šī persona sava mantiskā stāvokļa dēļ nav spējīga samaksāt tiesas izdevumus. Tas pats attiecas arī uz apstrīdētajā normā ietvertu tiesneša lēmumu atlikt valsts ienākumos piespriesto tiesas izdevumu samaksu vai sadalīt to termiņos. Savukārt privāto tiesību

juridiskā persona nav šajā normā minētais subjekts. Proti, privāto tiesību juridiskā persona nav tiesīga lūgt to atbrīvot no tiesas izdevumu samaksas valsts ienākumos, kā arī atlikt valsts ienākumos piespriesto tiesas izdevumu samaksu vai sadalīt to termiņos (*sk. Rīgas apgabaltiesas 2020. gada pētījuma "Personu atbrīvošana no tiesas izdevumu un drošības naudas samaksas valsts ienākumos civillietās" 20. un 21. lp.*).

Tādējādi likumdevējs ir paredzējis, ka vienīgi fiziskā persona, ja tiek konstatēti tādi apstākļi, kas apliecina, ka šī persona sava mantiskā stāvokļa dēļ nav spējīga samaksāt tiesas izdevumus, ar tiesas lēmumu var tikt pilnīgi vai daļēji atbrīvota no tiesas izdevumu samaksas valsts ienākumos, kā arī tai piespriesto tiesas izdevumu samaksa valsts ienākumos var tikt atlikta vai sadalīta termiņos. Nedz apstrīdētā norma, nedz citas Civilprocesa likuma normas neparedz privāto tiesību juridiskajai personai tiesības lūgt, lai tiesa, ievērojot citstarp šīs personas mantisko stāvokli, pilnībā vai daļēji to atbrīvo no tiesas izdevumu samaksas valsts ienākumos vai arī atliek valsts ienākumos piespriesto tiesas izdevumu samaksu vai sadala to termiņos.

Satversmes tiesa ir secinājusi, ka gadījumā, ja lieta ir ierosināta pēc konstitucionālās sūdzības, būtiska nozīme ir piešķirama tieši lietas faktiskajiem apstākļiem, kuros apstrīdētā norma ir aizskārusi pieteikuma iesniedzēja pamattiesības (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 25. oktobra sprieduma lietā Nr. 2011-01-01 12. punktu*).

No lietas materiāliem izriet, ka apstrīdētā norma Pieteikuma iesniedzējam – privāto tiesību juridiskajai personai – piemērota situācijā, kad tas lūdzis tiesu to daļēji atbrīvot no valsts nodevas samaksas par prasības pieteikuma iesniegšanu. Pirmās instances tiesa minēto lūgumu noraidījusi, secinot, ka Pieteikuma iesniedzējs ir privāto tiesību juridiskā persona un apstrīdētā norma neparedz privāto tiesību juridiskās personas atbrīvošanu no valsts nodevas samaksas par prasības pieteikuma iesniegšanu. Tādēļ tiesa atzina, ka Pieteikuma iesniedzējam par attiecīgās prasības celšanu tiesā ir jāmaksā valsts nodeva atbilstoši Civilprocesa likuma 34. panta pirmās daļas 1. punkta "f" apakšpunktam (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 152.–154. lp.*).

Tādējādi, ņemot vērā pieteikumā minētos argumentus un citus lietas materiālus, secināms, ka lietas pamatjautājums ir par to, vai Satversmes 92. panta pirmajam teikumam atbilst tāda tiesību norma, kas privāto tiesību juridiskajai personai neparedz tiesības lūgt, lai tiesa lemj par tās pilnīgu vai daļēju atbrīvošanu no pienākuma samaksāt valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu.

Precizējot, kādā apjomā izvērtējama apstrīdētās normas satversmība, jāņem vērā arī tas, ka saskaņā ar Civilprocesa likuma 34. pantu dažādām civillietu kategorijām ir noteikti atšķirīgi valsts nodevu aprēķināšanas mehānismi un apmēri. Tomēr neatkarīgi no šīm atšķirībām, kas var ietekmēt personas spēju samaksāt valsts nodevu, tiesisko seku ziņā apstrīdētā norma uz prasības pieteikumu iesniedzējiem ir attiecināma

vienādi. Proti, apstrīdētā norma arī citos gadījumos neparedz privāto tiesību juridiskajai personai tiesības lūgt, lai tiesa lemj par tās pilnīgu vai daļēju atbrīvošanu no pienākuma samaksāt valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu. Izvērtējot apstrīdētās normas satversmību neatkarīgi no valsts nodevas apmēra un piemērotā tā aprēķināšanas mehānisma, tiek nodrošināta lietas vispusīga un objektīva izskatīšana, kā arī procesuālā ekonomija un tādas tiesību sistēmas pastāvēšana, kurā pēc iespējas pilnīgāk un aptverošāk tiek novērsts regulējums, kas neatbilst Satversmei vai citām augstāka juridiska spēka tiesību normām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020-31-01 12.2. punktu*). Turklāt Saeima savā atbildes rakstā nav vērtējusi apstrīdētās normas satversmību atkarībā no piemērotā valsts nodevas aprēķināšanas mehānisma (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 10.–17. lp.*). Arī pieaicinātās personas nav norādījušas, ka atkarībā no pieprasītās valsts nodevas apmēra un tā aprēķināšanas mehānisma varētu tikt izdarīti atšķirīgi secinājumi par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Līdz ar to Satversmes tiesa apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam izvērtēs tiktāl, ciktāl tā neparedz privāto tiesību juridiskajai personai tiesības lūgt tiesu lemt par tās atbrīvošanu no pienākuma samaksāt valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu.

11. Satversmes 92. panta pirmais teikums nosaka: "Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā."

Satversmes 92. pantā ietvertās tiesības uz taisnīgu tiesu ir vispārējs tiesību princips (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2021-25-03 10. punktu*). Tiesību uz taisnīgu tiesu būtība prasa, lai šīs tiesības varētu īstenot ne vien fiziskā persona, bet arī privāto tiesību juridiskā persona (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 23. februāra sprieduma lietā Nr. 2021-22-01 10.3. punktu*).

Lai gan Satversmes 92. panta pirmais teikums negarantē personai tiesības uz jebkura tai svarīga jautājuma izlemšanu tiesā, tomēr valstij ir jānodrošina efektīva aizsardzība ikvienai personai, kuras tiesības vai likumiskās intereses ir aizskartas (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2016-13-01 13. punktu*). Demokrātiskā tiesiskā valstī nav pieļaujams tas, ka tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošana tiktu padarīta atkarīga no personas finansiālajām iespējām (*sk. 2022. gada 23. februāra sprieduma lietā Nr. 2021-22-01 10. punktu*). No tiesībām uz taisnīgu tiesu izriet likumdevēja pienākums veikt nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu tiesas pieejamību arī personai, kurai nav pietiekamu finanšu līdzekļu, lai spētu veikt noteiktus ar tiesvedību saistītus obligātos maksājumus, piemēram, paredzot tiesisku regulējumu šādas personas pilnīgai vai daļējai atbrīvošanai no pienākuma veikt noteiktus

maksājumus. Tas, ka personai nav, piemēram, tiesību lūgt tiesu pilnībā vai daļēji to atbrīvot no noteiktu obligātu maksājumu veikšanas, ietekmē personas iespējas īstenot savas tiesības uz taisnīgu tiesu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2022. gada 23. februāra sprieduma lietā Nr. 2021-22-01 10. un 10.3. punktu*).

11.1. Satversmes tiesa vairākkārt norādījusi, ka Satversmes 92. panta pirmais teikums ir konkretizējams kopsakarā ar Konvencijas 6. pantu un Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru tā piemērošanā. Konkretizējot Satversmes normas saturu, jāmeklē tāds risinājums, kas nodrošinātu Satversmes un Konvencijas normu harmoniju (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 26. marta sprieduma lietā Nr. 2019-15-01 10. punktu un 2022. gada 23. februāra sprieduma lietā Nr. 2021-22-01 10.1. punktu*).

Satversmes tiesa jau ir secinājusi, ka atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrai, nosakot pienākumu veikt ar tiesvedību saistītus maksājumus, jāņem vērā ikvienas personas, arī privāto tiesību juridiskās personas, spēja veikt šos maksājumus. Tas nozīmē valsts pienākumu veikt nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu tiesas pieejamību arī tādai privāto tiesību juridiskajai personai, kura objektīvu iemeslu dēļ nespēj veikt ar tiesvedības procesu saistītus maksājumus (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 23. februāra sprieduma lietā Nr. 2021-22-01 10.1. punktu*).

Izskatāmajai lietai līdzīgā lietā Eiropas Cilvēktiesību tiesa, ņemot vērā finansiālās grūtības, kurās bija nonākušas attiecīgās juridiskās personas un kuru dēļ šīs juridiskās personas nespēja samaksāt noteiktās valsts nodevas, norādīja, ka valstīm ir rīcības brīvība noteikt valsts nodevas aprēķināšanu atkarībā no konkrētās prasības kopsummām, tomēr attiecīgajai sistēmai jābūt pietiekami elastīgai, lai ļautu pusēm – arī privāto tiesību juridiskajām personām – lūgt tās pilnībā vai daļēji atbrīvot no valsts nodevas samaksas vai arī samazināt valsts nodevu (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2022. gada 3. maija sprieduma lietā "Nalbant and Others v. Turkey", pieteikums Nr. 59914/16, 40. punktu*).

11.2. Latvijai, apzinoties Satversmes 68. panta otrajā daļā ietvertu Eiropas Savienības tiesību pārkumu un pieņemot un piemērojot nacionālās tiesību normas, ir jāņem vērā demokrātiju stiprinoši Eiropas Savienības tiesību akti un Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā nostiprinātā to interpretācija (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 16.2. punktu*).

Atbilstoši Līguma par Eiropas Savienību 6. panta 1. punktam Eiropas Savienība atzīst tiesības, brīvības un principus, kas izklāstīti Hartā, un Hartai ir tāds pats spēks kā Līgumam par Eiropas Savienību un Līgumam par Eiropas Savienības darbību.

Hartas 47. panta pirmajā un otrajā daļā noteikts, ka ikvienai personai, kuras tiesības un brīvības, kas garantētas Savienības tiesībās, tikušas

pārkāptas, ir tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību, ievērojot nosacījumus, kuri paredzēti šajā pantā. Ikvienai personai ir tiesības uz taisnīgu, atklātu un laikus veiktu lietas izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā, tiesību aktos noteiktā tiesā. Atbilstoši Hartas 47. panta trešajai daļai juridiskā palīdzība tiek sniegta tiem, kam nav pietiekamu finanšu līdzekļu, ciktāl šī palīdzība ir nepieciešama, lai nodrošinātu efektīvu tiesiskuma īstenošanu.

Efektīva tiesību aizsardzība tiesā ir vispārējs Eiropas Savienības tiesību princips, kas pamatots dalībvalstu kopīgās konstitucionālajās tradīcijās, kā arī Konvencijas 6. un 13. pantā. Minētais princips attiecas arī uz dalībvalstīm, tām īstenojot Eiropas Savienības tiesību aktus. Satversmes tiesa jau ir secinājusi, ka atbilstoši Eiropas Savienības Tiesas judikatūrai tiesības uz juridisko palīdzību ietver arī atbrīvojumu no tiesāšanās izdevumu samaksas un tās var tikt attiecinātas arī uz privāto tiesību juridisko personu (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 23. februāra sprieduma lietā Nr. 2021-22-01 10.2. punktu*).

Tātad jomās, uz kurām attiecas Eiropas Savienības tiesības, Hartas 47. panta trešajā daļā konkretizētais efektīvas tiesību aizsardzības princips ir attiecināms arī uz privāto tiesību juridisko personu.

11.3. Tādējādi saskaņā ar Satversmes 92. panta pirmo teikumu likumdevējam ir pienākums veikt nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu tiesas pieejamību ikvienai personai, arī privāto tiesību juridiskajai personai, kuras finanšu līdzekļi nav pietiekami, lai samaksātu valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu. Ja likumdevējs nav veicis pasākumus, lai tiesas pieejamību nodrošinātu ikvienai personai, arī privāto tiesību juridiskajai personai, kuras finanšu līdzekļi nav pietiekami, tad tas Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietverto pienākumu nav izpildījis pienācīgi, proti, šis pienākums nav izpildīts atbilstoši vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām.

Līdz ar to Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ir ietverts likumdevēja pienākums nodrošināt tiesas pieejamību ikvienai personai, arī privāto tiesību juridiskajai personai, kuras finanšu līdzekļi nav pietiekami, lai samaksātu valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu.

12. Ja Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ir ietverts likumdevēja pienākums veikt pasākumus tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanai, Satversmes tiesa vērtē, vai likumdevējs šo pienākumu ir izpildījis. Turklāt tad, ja šis pienākums paredz konkrēta satura regulējuma izstrādi un pieņemšanu, Satversmes tiesa vērtē, vai likumdevējs savu pienākumu ir izpildījis pienācīgi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2014. gada 7. februāra sprieduma lietā Nr. 2013-04-01 19.2. punktu un 2022. gada 23. februāra sprieduma lietā Nr. 2021-22-01 11. punktu*).

Ņemot vērā izskatāmās lietas pamatjautājumu un Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertā likumdevēja pienākuma saturu, Satversmes tiesai jānoskaidro, vai:

1) ir veikti pasākumi, proti, noteikts tiesiskais regulējums privāto tiesību juridiskās personas atbrīvošanai no pienākuma samaksāt valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu;

2) šie pasākumi veikti pienācīgi – atbilstoši vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām.

13. Lai pārbaudītu, vai likumdevējs ir veicis pasākumus, lai izpildītu tam Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietverto pienākumu, Satversmes tiesai visupirms jānoskaidro, kāds ir civilprocesa tiesiskais regulējums attiecībā uz valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu. Šā izvērtējuma ietvaros noskaidrojams, vai likumdevējs ir noteicis regulējumu privāto tiesību juridiskās personas atbrīvošanai no pienākuma veikt šo maksājumu.

Civilprocesa likumā ir noteikti civilprocesa pamatnoteikumi, pie kuriem pieder arī normas par tiesas izdevumiem. Saskaņā ar Civilprocesa likumu tiesas izdevumi ir valsts nodeva un ar lietas izskatīšanu saistītie izdevumi (*sk. Civilprocesa likuma 33. panta otro daļu*). Saskaņā ar Civilprocesa likuma 34. panta pirmo daļu valsts nodeva maksājama citstarp par katru prasības pieteikumu, kuru iesniedz tiesā.

Valsts nodeva ir obligāts maksājums valsts ienākumos. Kopumā tiesas izdevumi un tajā skaitā valsts nodeva tiek noteikti, lai: 1) daļēji kompensētu valstij izdevumus, kas nepieciešami tiesu darbības finansēšanai; 2) atlīdzinātu tiesas izdevumus tai pusei, kuras labā taisīts tiesas nolēmums; 3) mudinātu parādniekus labprātīgi izpildīt savas saistības; 4) atturētu personas no vērsšanās tiesā ar nepamatotām prasībām vai prasībām parniecīgām summām (*sk. arī: Davidovičs G., Rozenbergs J., Torgāns K. Civilprocesa likuma 33. panta komentārs. Grām.: Torgāns K. (zin. red.) Civilprocesa likuma komentāri. 1 daļa (1.–28. nodaļa). Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016, 124. lpp.*).

Likumdevējs Civilprocesa likuma normās, kā arī citu likumu speciālajās tiesību normās ir ietvēris vairākus tiesiskus pamatus tam, ka lietas dalībnieks atbilstoši likumam tiek atbrīvots no tiesas izdevumu un tātad arī valsts nodevas samaksas. Attiecībā uz privāto tiesību juridisko personu ir paredzēts tikai viens gadījums, kad šāda persona uz likuma pamata tiek atbrīvota no valsts nodevas samaksas par prasības pieteikuma iesniegšanu. Proti, saskaņā ar Civilprocesa likuma 43. panta pirmās daļas 10. punktu no šā maksājuma ir atbrīvots administrators prasībās, kas celtas to personu labā, kurām pasludināts juridiskās personas maksātnespējas process, ja šāda persona ir attiecīgā tiesiskā darījuma vai neatļautas darbības, saistībā ar kuru celta prasība, dalībnieks vai arī tās rezultātā cietušais.

Tātad likumdevējs ir noteicis tiesisko regulējumu, saskaņā ar kuru privāto tiesību juridiskā persona uz likuma pamata noteiktās prasībās ir atbrīvota no pienākuma samaksāt valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu, ja atbilstoši Maksātnespējas likumam ir pasludināts šīs personas maksātnespējas process. Ja privāto tiesību juridiskajai personai nepietiek finanšu līdzekļu, bet nav pasludināts tās maksātnespējas process, tad Civilprocesa likuma 43. panta pirmās daļas 10. punktā noteiktais atbrīvojums uz šo personu neattiecas.

Līdz ar to likumdevējs ir noteicis tiesisko regulējumu privāto tiesību juridiskās personas atbrīvošanai no pienākuma samaksāt valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu.

14. Lai izvērtētu, vai pasākumi ir veikti pienācīgi, proti, atbilstoši vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām, Satversmes tiesai jānoskaidro, vai likumdevēja noteiktais tiesiskais regulējums nodrošina tiesas pieejamību arī privāto tiesību juridiskajai personai, kurai nav pietiekamu finanšu līdzekļu, lai samaksātu valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu.

Kā jau tika secināts šā sprieduma 13. punktā, likumdevēja noteiktais tiesiskais regulējums paredz, ka privāto tiesību juridiskā persona no pienākuma samaksāt valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu ir atbrīvota vienīgi noteiktos gadījumos pēc tam, kad ir pasludināts šīs personas maksātnespējas process. Ne apstrīdētā norma, ne citas tiesību normas neparedz tiesisko mehānismu, kas atvieglotu privāto tiesību juridiskās personas pienākumu maksāt valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu. Tas nozīmē, ka neatkarīgi no privāto tiesību juridiskās personas spējas samaksāt valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu gadījumā, kad nav pasludināts tās maksātnespējas process, šai privāto tiesību juridiskajai personai ir pienākums veikt šo maksājumu.

14.1. Saeima norāda, ka jau šobrīd spēkā esošais tiesiskais regulējums nodrošina to, ka arī juridiskās personas finansiālās grūtības, kas ir objektīvi konstatētas ar maksātnespējas procesa pasludināšanu, var būt iemesls personas atbrīvošanai no pienākuma samaksāt valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu. Atbilstoši Komerclikuma 1. panta otrajai daļai komercdarbības mērķis esot peļņas gūšana. Tādēļ komersantam vajagot būt spējīgam ilgtermiņā plānot savu naudas plūsmu tādējādi, lai tas pats varētu segt savus izdevumus, tostarp tiesvedības izmaksas. Turklāt komercdarbības veikšana esot pašas personas izvēle, tāpēc neesot pieļaujama komersanta salīdzināšana ar fiziskajām personām, kuras tiesu praksē tiek pilnībā atbrīvotas no valsts nodevas samaksas valsts ienākumos tikai tad, ja ir saņēmušas maznodrošinātas personas vai ģimenes statusu (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 14.–17. lpp.*). Tātad no Saeimas norādītā secināms: par pamatu tam, ka privāto tiesību juridiskā persona nav ar tiesas lēmumu

pilnīgi vai daļēji atbrīvojama no pienākuma samaksāt valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu, ir bijis pieņēmums, ka ikvienai privāto tiesību juridiskajai personai, ja reiz nav pasludināts tās maksātnespējas process, ir jāplāno sava naudas plūsma tādējādi, lai tā pati varētu segt savus izdevumus, tostarp tiesvedības izmaksas, proti, šīs personas finanšu līdzekļiem jābūt pietiekamiem, lai tā varētu samaksāt valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa norādījusi, ka ar atsaukšanos uz pieņēmumu par privāto tiesību juridiskās personas maksāspēju nepietiek, ja netiek vērtēta konkrētās personas spēja veikt pieprasīto maksājumu. Tāpat ir konstatēts Konvencijas 6. panta pārkāpums gadījumā, kad dalībvalsts tiesa, atsakoties izskatīt privāto tiesību juridiskās personas sūdzību tā iemesla dēļ, ka nav veikts tiesību normās noteiktais ar tiesvedības procesu saistītais maksājums, vispār nebija vērtējusi attiecīgās personas spēju samaksāt pieprasīto naudas summu, jo dalībvalsts normatīvie akti liedza tiesai lemt par privāto tiesību juridiskās personas atbrīvošanu no pienākuma veikt konkrēto maksājumu (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 20. decembra sprieduma lietā "Paykar Yev Haghtanak Ltd v. Armenia"*, pieteikums Nr. 21638/03, 49. punktu).

Latvijas normatīvajos aktos ir noteikti dažādi privāto tiesību juridisko personu veidi. Piemēram, atbilstoši Komerclikuma 135. panta pirmajai daļai juridiskās personas statuss ir piešķirts kapitālsabiedrībai – sabiedrībai ar ierobežotu atbildību un akciju sabiedrībai –, kas atbilstoši Komerclikuma 1. panta otrajai daļai savu saimniecisko darbību veic peļņas gūšanas nolūkā. Vienlaikus, piemēram, saskaņā ar Biedrību un nodibinājumu likuma 3. pantu juridiskās personas statuss ir piešķirts arī biedrībai, kura tiek nodibināta, lai sasniegtu statūtos noteikto mērķi, kam nav peļņas gūšanas rakstura, un nodibinājumam, kurš ir nodalīts dibinātāja noteiktā mērķa sasniegšanai un kuram tāpat kā biedrībai nav peļņas gūšanas rakstura (*sk. Biedrību un nodibinājumu likuma 2. pantu*). Savukārt saskaņā ar Reliģisko organizāciju likumu juridiskās personas statuss ir piešķirts reliģiskajai organizācijai, bet saskaņā ar Politisko partiju likumu – politiskajai partijai. Turklāt Civilprocesa likums paredz tiesības arī ārvalstīs reģistrētām juridiskajām personām likumā noteiktajā kārtībā vērsties tiesā, lai aizsargātu savas aizskartās vai apstrīdētās civilās tiesības vai ar likumu aizsargātās intereses.

Tādējādi Latvijas tiesību sistēmā juridiskās personas statuss ir piešķirts dažādiem tiesību subjektiem – gan tādiem, kas dibināti nolūkā gūt peļņu, gan arī tādiem, kuri pastāv citu, ar peļņas gūšanu nesaistītu mērķu labad. Tomēr arī tāda juridiskā persona, kas dibināta peļņas gūšanas nolūkā, lai gan nav pasludināts tās maksātnespējas process, var nonākt finansiālās grūtībās, kas ietekmē tās spēju samaksāt valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu. Arī izskatāmajā lietā nebija pasludināts

Pieteikuma iesniedzēja maksātnespējas process, taču tam bija radušās finansiālas grūtības, kuru dēļ tas nespēja samaksāt valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu. No lietas materiāliem un Tiesu informatīvajā sistēmā pieejamās informācijas izriet, ka Pieteikuma iesniedzējam faktiski nav bijis iespējas samaksāt visu valsts nodevu 176 839,33 *euro* apmērā un tāpēc tas pirmās instances tiesā iesniedzis prasības pieteikuma grozījumus, atsakoties no prasības celšanas tās lielākajā daļā (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 166.–167. lp.*).

Līdz ar to, nevērtējot konkrētas privāto tiesību juridiskās personas spēju veikt pieprasīto maksājumu, nav iespējams apgalvot, ka tai ir pietiekami finanšu līdzekļi, lai samaksātu valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu. Lai gan privāto tiesību juridiskā persona savus finanšu līdzekļus plāno tā, lai varētu segt savus izdevumus, tomēr jautājumā par tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanu nav objektīva pamata pieņemumam, ka ikvienai privāto tiesību juridiskajai personai ir pietiekami finanšu līdzekļi, lai samaksātu valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu. Šāds pieņemums var radīt tādu demokrātiskā tiesiskā valstī nepieļaujamu situāciju, ka personai nav pieejas tiesai, jo tai nav šā maksājuma veikšanai nepieciešamo finanšu līdzekļu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2022. gada 23. februāra sprieduma lietā Nr. 2021-22-01 13.1.1. punktu*).

14.2. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka valsts nodevas mērķis ir ne tikai nodrošināt tiesu sistēmas efektivitāti, mazinot nepamatotu prasības pieteikumu iesniegšanas iespējamību, bet arī daļēji segt tiesu uzturēšanas izdevumus (*sal. sk. Satversmes tiesas 2005. gada 4. janvāra sprieduma lietā Nr. 2004-16-01 8.2. punktu*). Tas izriet arī no likuma "Par nodokļiem un nodevām" 1. panta 2. punkta, kas paredz, ka valsts nodeva ir obligāts maksājums valsts budžetā par valsts institūcijas veicamo darbību, kas izriet no šīs institūcijas funkcijām, un tās mērķis vienlaikus ir arī personu darbības regulēšana – kontrolēšana, veicināšana, ierobežošana. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā ir atzīts valsts nodevas procesuāli regulējošais raksturs (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2001. gada 19. jūnija sprieduma lietā "Kreuz v. Poland", pieteikums Nr. 28249/95, 59. punktu*). Būtiski, ka personas vēršanās tiesā, lai aizstāvētu savas tiesības un likumiskās intereses, ir personas izvēle privātautonomijas ietvaros. Kā norāda *Dr. iur.* Daina Ose, civilprocesā, atšķirībā no citiem procesiem tiesā, procesuālo darbību realizācija, tajā skaitā vēršanās vai nevēršanās ar prasību tiesā, prasības priekšmeta, pamata un prasījuma noteikšana, ir balstīta uz personas brīvās gribas izpausmi un privātautonomiju (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 62. lp.*).

Tādējādi likumdevējs ir tiesīgs iepriekš minētajos nolūkos noteikt personai pienākumu maksāt valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu, kā arī noteikt tās apmēru un aprēķināšanas kārtību. Tomēr,

nosakot personai šādu pienākumu, likumdevējam jāievēro vispārējie tiesību principi un citas Satversmes normas, kā arī starptautiskās un Eiropas Savienības tiesības (*sal. sk. 2022. gada 23. februāra sprieduma lietā Nr. 2021-22-01 13.2. punktu*). Tātad likumdevējam gan ir noteikta rīcības brīvība, tomēr ir arī pienākums noteikt tādu tiesisko regulējumu, lai nodrošinātu tiesas pieejamību ikvienai personai, arī privāto tiesību juridiskajai personai, kurai nav pietiekamu finanšu līdzekļu, lai samaksātu valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu.

Tomēr Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertais pienākums nenozīmē, ka likumdevējam būtu jāparedz tāds regulējums, atbilstoši kuram privāto tiesību juridiskā persona, tiklīdz tā apgalvo, ka tai esot finansiālas grūtības un tādēļ tā nevarot samaksāt valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu, būtu no šā maksājuma atbrīvojama. Pienācīgi konstatēti objektīvi apstākļi, citstarp konkrētās personas mantiskais stāvoklis, kas neļauj tai samaksāt valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu, var būt par pamatu šīs personas pilnīgai vai daļējai atbrīvošanai no valsts nodevas par prasības pieteikuma iesniegšanu. Piemēram, Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā ir konkretizēti vairāki kritēriji, kas var tikt ņemti vērā, proti, tie ir arī prasības priekšmets, prasītāja saprātīgās izredzes panākt labvēlīgu rezultātu, pieprasītā maksājuma ietekme uz personas tiesībām efektīvi aizstāvēt savas tiesības. Tāpat var tikt ņemta vērā arī attiecīgās privāto tiesību juridiskās personas forma un tas, vai šai juridiskajai personai ir mērķis vai nav mērķa gūt peļņu, kā arī tās dalībnieku vai akcionāru finansiālās iespējas (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2010. gada 22. decembra sprieduma lietā C-279/09 "DEB" 61. un 62. punktu, kā arī Eiropas Savienības Tiesas 2012. gada 13. jūnija rīkojuma lietā C-156/12 "GREP" 38. un 44. punktu*).

Satversmes tiesa vērs uzmanību arī uz to, ka var pastāvēt arī citas alternatīvas, kā nodrošināt tiesas pieejamību tādai privāto tiesību juridiskajai personai, kuras finanšu līdzekļi nav pietiekami, lai samaksātu valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu. Tā, piemēram, valsts nodevas par prasības pieteikuma iesniegšanu samaksa var tikt atlikta vai sadalīta termiņos. Tātad likumdevējam savas rīcības brīvības ietvaros ir jāizvēlas, kādā veidā nodrošināt tiesas pieejamību arī tādai privāto tiesību juridiskajai personai, kuras finanšu līdzekļi nav pietiekami, lai samaksātu valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu.

14.3. Civilprocesa likumā noteiktais tiesiskais regulējums neparedz tiesības lūgt pilnīgu vai daļēju atbrīvojumu no valsts nodevas tādai privāto tiesību juridiskajai personai, kurai nav pasludināts maksātnespējas process, bet kura nespēj veikt šo maksājumu, lai savu tiesību aizsardzībai vērstos tiesā. Tiesiskais regulējums neparedz arī citas alternatīvas tiesas pieejamības nodrošināšanai šādai privāto tiesību juridiskajai personai.

Tātad nav nodrošināts tas, lai šāda privāto tiesību juridiskā persona varētu panākt savu tiesību aizsardzību tiesā. Tādējādi likumdevējs nav pienācīgi un atbilstoši vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām noteicis tiesisko regulējumu, kas nodrošinātu tiesas pieejamību ikvienai personai, arī privāto tiesību juridiskajai personai, kurai nav pietiekamu finanšu līdzekļu, lai samaksātu valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu.

Līdz ar to apstrīdētā norma, ciktāl tā neparedz privāto tiesību juridiskajai personai tiesības lūgt tiesu lemt par tās atbrīvošanu no pienākuma samaksāt valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu, neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

15. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajai daļai tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Savukārt šā likuma 31. panta 11. punkts paredz Satversmes tiesas tiesības spriedumā norādīt brīdi, ar kuru šāda norma zaudē spēku.

Izmantojot minētajā normā piešķirtās tiesības, Satversmes tiesai lietās, kas ierosinātas pēc konstitucionālās sūdzības, pēc iespējas jānovērš personas pamattiesību aizskārums (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu*). Turklāt tiesai jāgādā arī par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu jaunus Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumus, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm (*sal. sk. Satversmes tiesas 2011. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-71-01 26. punktu un 2015. gada 16. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-13-01 22. punktu*). Satversmes tiesas likums uzliek Satversmes tiesai atbildību par to, lai tās spriedumi sociālajā realitātē nodrošinātu citstarp skaidrību (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 30. punktu*).

15.1. Apstrīdētās tiesību normas atzīšana par spēku zaudējušu no Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārums rašanās brīža ir vienīgā iespēja aizsargāt šīs personas pamattiesības. Tādēļ attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju apstrīdētā norma atzīstama par spēkā neesošu no 2021. gada 15. decembra, kad apelācijas instances tiesa, pamatojoties uz apstrīdēto normu, atstāja negrozītu pirmās instances tiesas lēmumu, ar kuru noraidīts Pieteikuma iesniedzēja lūgums daļēji atbrīvot to no valsts nodevas samaksas par prasības pieteikuma iesniegšanu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 160.–165. lp.*).

15.2. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesiskās valsts principa būtiska sastāvdaļa ir tiesiskā drošība (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 8. punktu*). Līdz ar to, lemjot par brīdi, ar

kuru apstrīdētā norma zaudē spēku, Satversmes tiesai ir jāņem vērā, ka Latvijas normatīvajos aktos šobrīd nav noteikts tiesiskais mehānisms un kritēriji, kas tiesai būtu jāizvērtē, lemjot par privāto tiesību juridiskās personas pilnīgu vai daļēju atbrīvošanu no pienākuma samaksāt valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu. Tiesiskās drošības nolūkos likumdevējam ir nepieciešams saprātīgs laiks padziļinātus un kompleksus izpēti veikšanai, lai izstrādātu tādu tiesisko regulējumu, kas nodrošinātu tiesas pieejamību ikvienai privāto tiesību juridiskajai personai. Proti, šāda padziļināta un kompleksa izpēte nepieciešama, lai, nosakot kritērijus, atbilstoši kuriem tiesa var lemt par valsts nodevas samaksas pienākuma atvieglošanu privāto tiesību juridiskajai personai, vienlaikus netiktu mazināta civillietu efektīva izskatīšana un līdz ar to netiktu ietekmētas nedz citu personu tiesības uz taisnīgu tiesu, kas ietvertas Satversmes 92. panta pirmajā teikumā, nedz arī tās tiesības, kuru aizsardzības labad personas vērsušās tiesā. Tāpat arī, izpildot Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietverto pienākumu, likumdevējam jāsaskaņo paredzētās tiesību normas un tiesību sistēmā jau pastāvošās tiesību normas atbilstoši racionāla likumdevēja principam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Atzīt Civilprocesa likuma 43. panta ceturto daļu, ciktāl tā neparedz privāto tiesību juridiskajai personai tiesības lūgt, lai tiesa lemj par tās atbrīvošanu no pienākuma samaksāt valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu, **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no 2023. gada 1. oktobra.**

2. Attiecībā uz Britu Virdžīnu salās reģistrēto komersantu IMEX PROVIDER LTD atzīt Civilprocesa likuma 43. panta ceturto daļu, ciktāl tā neparedz privāto tiesību juridiskajai personai tiesības lūgt, lai tiesa lemj par tās atbrīvošanu no pienākuma samaksāt valsts nodevu par prasības pieteikuma iesniegšanu, **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no tā pamattiesību aizskārums rašanās brīža.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.
Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2023. gada 21. martā

lietā Nr. 2022-06-03

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

pēc AS "Sātiņi Energo LM" konstitucionālās sūdzības,
pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,
rakstveida procesā 2023. gada 22. februāra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Ministru kabineta 2009. gada 10. marta noteikumu Nr. 221 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā" 53.¹ punkta skaitļa un vārda "10 gadus" un Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumu Nr. 561 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, uzraudzību un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā" 68. punkta skaitļa un vārda "10 gadus" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Ministru kabinets 2009. gada 10. martā izdeva noteikumus Nr. 221 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā" (turpmāk – Noteikumi Nr. 221), kas stājās spēkā 2009. gada 18. martā. Ar Ministru kabineta 2012. gada 28. augusta noteikumiem Nr. 604 "Grozījumi Ministru kabineta 2009. gada 10. marta noteikumos Nr. 221 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā"" (turpmāk – Noteikumi Nr. 604) Noteikumi Nr. 221 tika papildināti ar 53.¹ punktu šādā redakcijā:

"53.¹ Tirgotājs no komersanta, kas saņēmis tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros un kura koģenerācijas elektrostacijas vai atsevišķas šīs elektrostacijas koģenerācijas iekārtas uzstādītā elektriskā jauda nepārsniedz četrus megavatus, iepērk koģenerācijas procesā saražoto elektroenerģiju 10 gadus no dienas, kad izpildīts viens no šādiem nosacījumiem:

53.¹ 1. koģenerācijas elektrostacijas vai atsevišķas šīs elektrostacijas koģenerācijas iekārtas jauda ir nodota ekspluatācijā saskaņā ar sistēmas operatora izdotu atļauju pieslēgt sistēmai koģenerācijas elektrostaciju

vai atsevišķu šīs elektrostacijas koģenerācijas iekārtu, bet, ja šāda atļauja nav izsniegta, ar stacijas ekspluatācijā pieņemšanas dienu;

53.¹ 2. lēmumā par koģenerācijā saražotās elektroenerģijas obligātā iepirkuma tiesību piešķiršanu pēc jaudas palielināšanas norādītā jauda ir nodota ekspluatācijā saskaņā ar sistēmas operatora izdotu atļauju pieslēgt sistēmai ar palielināto jaudu koģenerācijas elektrostaciju vai atsevišķu šīs elektrostacijas koģenerācijas iekārtu."

Noteikumu Nr. 221 53.¹ punkts bija spēkā līdz 2020. gada 11. septembrim, kad stājās spēkā Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumi Nr. 561 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, uzraudzību un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā" (turpmāk – Noteikumi Nr. 561). Šo noteikumu 68. punkts paredz:

"68. Publiskais tirgotājs no komersanta, kam ir obligātā iepirkuma tiesības un kura koģenerācijas stacijas vai atsevišķas šīs elektrostacijas koģenerācijas iekārtas uzstādītā elektriskā jauda nepārsniedz 4 MW, iepērk koģenerācijas procesā saražoto elektroenerģiju 10 gadus no dienas, kad izpildīts viens no šādiem nosacījumiem:

68.1. koģenerācijas stacijas vai atsevišķas šīs elektrostacijas koģenerācijas iekārtas jauda ir nodota ekspluatācijā saskaņā ar sistēmas operatora izdotu atļauju pieslēgt sistēmai koģenerācijas staciju vai atsevišķu šīs elektrostacijas koģenerācijas iekārtu, bet, ja šāda atļauja nav izsniegta, ar stacijas ekspluatācijā pieņemšanas dienu;

68.2. lēmumā par koģenerācijā saražotās elektroenerģijas obligātā iepirkuma tiesību piešķiršanu pēc jaudas palielināšanas norādītā jauda ir nodota ekspluatācijā saskaņā ar sistēmas operatora izdotu atļauju pieslēgt sistēmai ar palielināto jaudu koģenerācijas staciju vai atsevišķu šīs elektrostacijas koģenerācijas iekārtu."

Noteikumu Nr. 561 68. punkts vēlāk nav grozīts un ir spēkā šādā redakcijā.

2. Pieteikuma iesniedzēja – AS "Sātiņi Energo LM" (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka Noteikumu Nr. 221 53.¹ punkta skaitlis un vārds "10 gadus" un Noteikumu Nr. 561 68. punkta skaitlis un vārds "10 gadus" (turpmāk kopā – apstrīdētās normas) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 105. pantam.

Pieteikuma iesniedzēja koģenerācijā ražo elektroenerģiju un siltumenerģiju un laikā līdz 2021. gada 30. novembrim saņēmusi valsts atbalstu par dalību obligātajā iepirkumā. Laikā, kad tika izdoti administratīvie akti par Pieteikuma iesniedzējas tiesībām pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros, – 2009. gada 16. jūlijā, 2009. gada 3. decembrī un 2012. gada 4. septembrī – tiesību normas neesot paredzējušas termiņu obligātā iepirkuma tiesību īstenošanai.

Atsaucoties uz Satversmes tiesas judikatūru, Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka komersantu tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros un par to saņemt noteikta apmēra atlīdzību esot uzskatāmas par īpašuma tiesību objektu Satversmes 105. panta izpratnē. Šādām ar administratīvo aktu piešķirtām tiesībām pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros par paaugstinātu cenu pašām par sevi piemītot ekonomiska vērtība, un personai esot prasījuma tiesības uz to realizāciju.

Ar apstrīdētajām normām Ministru kabinets esot noteicis, ka no komersanta, kurš saņēmis tiesības obligātā iepirkuma ietvaros pārdot elektroenerģiju un kura koģenerācijas stacijas uzstādītā elektriskā jauda nepārsniedz četrus megavatus, iepērk koģenerācijas procesā saražoto elektroenerģiju 10 gadus, lai gan Noteikumi Nr. 221 sākotnēji nenoteica konkrētu termiņu obligātā iepirkuma tiesību īstenošanai. Tomēr Pieteikuma iesniedzēja esot pamatoti palāvušies uz iespēju pārdot elektroenerģiju vismaz 20 gadus un par to saņemt noteikta apmēra atlīdzību. Pirmkārt, citās Eiropas Savienības dalībvalstīs obligātā iepirkuma termiņš esot pakārtots aptuvenajam koģenerācijas iekārtu kalpošanas laikam, kas esot 20 gadi. Otrkārt, komersantiem, kuri piedalījās obligātajā iepirkumā saskaņā ar Ministru kabineta 2010. gada 16. marta noteikumos Nr. 262 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, un cenu noteikšanas kārtību" (turpmāk – Noteikumi Nr. 262) izvirzītajām prasībām, obligātā iepirkuma termiņš esot bijis noteikts uz 20 gadiem. Maksa par obligātā iepirkuma ietvaros pārdotu elektroenerģiju esot augstāka par tirgus cenu un nodrošinot iespēju segt paaugstinātās ražošanas izmaksas. Nosakot obligātajam iepirkumam 10 gadu termiņu, esot būtiski samazināti Pieteikuma iesniedzējas ienākumi no elektroenerģijas pārdošanas. Tātad ar apstrīdētajām normām tai esot aizskartas Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības uz īpašumu.

Apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums neesot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, jo neesot ievērots labas likumdošanas princips. No attiecīgo normatīvo aktu projektu izstrādes dokumentiem, tajā skaitā anotācijām, neesot iespējams izsecināt nedz to, vai un kāds ir apstrīdētajās normās ietvertā ierobežojuma leģitīmais mērķis, nedz ierobežojuma piemērotību šā mērķa sasniegšanai, nedz arī ietekmi uz ražotājiem un citus samērīguma apsvērumus. Turklāt, pieņemot apstrīdētās normas, neesot ņemts vērā tas, ka šīs normas nonāk pretrunā ar tiesību sistēmu un vispārējo valsts politiku enerģētikas jomā, kas citstarp esot vērsta uz atbalstu elektroenerģijas ražošanai no atjaunīgajiem energoresursiem. Tāpat tās nenovēršot pārkompensāciju elektroenerģijas ražotājiem un radot negatīvu ietekmi ne vien uz ražotāju, bet arī uz visas sabiedrības interesēm. Ministru kabineta pieļautie labas likumdošanas principa pārkāpumi esot būtiski.

Apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis varētu būt citu personu tiesību aizsardzība, samazinot pārmērīgas izmaksas par elektroenerģijas galapatēriņu. Tomēr izraudzītais līdzeklis neesot piemērots pamattiesību ierobežojuma iespējamā leģitīmā mērķa sasniegšanai. No apstrīdēto normu izstrādes materiāliem neesot iespējams secināt, vai un cik lielā mērā noteiktais 10 gadu atbalsta termiņš tiešām samazina šīs pārmērīgās izmaksas un vai cits, garāks termiņš patiešām šādas nesamērīgas izmaksas radītu.

Ministru kabinets esot varējis ieviest alternatīvus risinājumus ražotāju pārkompensācijas novēršanai, piemēram, pagarinot atbalsta termiņu mazāku valsts atbalstu saņēmušajiem ražotājiem vai ieviešot 20 gadu termiņu ar noteikumu, ka pirmos 10 atbalsta gadus publiskais tirgotājs iepērk elektroenerģiju par pilnu maksu, bet nākamos 10 gadus – par samazinātu maksu. Ražotāji atrodotos atšķirīgos apstākļos, un to iekšējās peļņas normas aprēķini esot atšķirīgi. Tādēļ šādu samazinātu iepirkuma maksu esot bijis iespējams diferencēt atbilstoši katra ražotāja individuālajai situācijai.

Pārdot no atjaunīgajiem energoresursiem ražotu elektroenerģiju par tirgus cenu neesot rentabli, un ražotājs nespējot konkurēt ar citiem ražotājiem, kas elektroenerģiju ražo no fosiliem energoresursiem un ir spējīgi to pārdot par ievērojami zemāku cenu. Tieši nevienlīdzīgās konkurences dēļ esot ieviesti atbalsta mehānismi, tajā skaitā obligātais elektroenerģijas iepirkums. Obligātais iepirkums esot nozīmīgs atjaunojamās enerģijas nozares attīstības atbalsta mehānisms, un tam esot raksturīgs investorus stimulējošs efekts.

Rēķinoties ar valsts atbalstu 20 gadu periodā, Pieteikuma iesniedzējas paredzamā iekšējās peļņas norma pirms koģenerācijas stacijas izveides esot aprēķināta kā 4,24 %. Projekta īstenošanas laikā, kad Pieteikuma iesniedzēja jau piedalījās obligātajā iepirkumā un kad tika ieviestas prasības pārkompensācijas novēršanai, esot veikti jauni iekšējās peļņas normas aprēķini. Proti, 2017. gadā Pieteikuma iesniedzējai piederošās koģenerācijas stacijas iekšējās peļņas norma bijusi 1,421 %, savukārt konstitucionālās sūdzības iesniegšanas brīdī tā bijusi negatīva, proti, -3,838 %. Tādējādi Pieteikuma iesniedzēja pēc valsts atbalsta saņemšanas obligātā iepirkuma veidā neesot guvusi labumu. Saskaņā ar veiktajiem aprēķiniem par darbību pēdējos trijos gados tā bez valsts atbalsta saņemšanas nespējot nodrošināt rentablu darbību, bet ik mēnesi cietīšot zaudējumus vairāk nekā 130 000 *euro* apmērā.

Izmaiņas tiesiskajā regulējumā, jauni nodokļi un atbalsta termiņa ierobežošana esot pretrunā ar tiesiskās noteiktības un stabilitātes principiem un būtiski apgrūtinot Pieteikuma iesniedzējas iespējas turpināt efektīvi ražot elektroenerģiju. Turklāt, beidzoties valsts atbalsta termiņam, Pieteikuma iesniedzējai paaugstināšoties uzņemto parāda

saistību neizpildīšanas risks. Tas varot novest pie elektroenerģijas ražošanas pārtraukšanas un Pieteikuma iesniedzējas maksātnespējas procesa un likvidācijas.

Ja Pieteikuma iesniedzējai iepriekš piešķirtā valsts atbalsta izmaksāšana turpinātos, tiktu tikai minimāli sadārdzināti elektroenerģijas galalietotāju rēķini. Tas esot saistīts ar to, ka proporcionāli lielāko valsts atbalsta daļu par elektroenerģijas ražošanu saņēmuši tieši tie ražotāji, kuri saņēmuši garantētos jaudas maksājumus. Tāpat esot jāņem vērā, ka obligātā iepirkuma termiņa noteikšana uz 10 gadiem potenciāli var sadārdzināt siltumapgādes izmaksas, jo ražotāji, kuri saņēma valsts atbalstu par elektroenerģijas ražošanu, varējuši arī noteikt zemākas cenas siltumenerģijai. Tas nozīmējot, ka siltumenerģijas cenu kāpumu varētu radīt gan cenu pieaugums pats par sevi, gan arī tas, ka vairāki ražotāji būs spiesti izbeigt darbību pēc valsts atbalsta termiņa beigām. Ražotājiem izbeidzot darbību, negatīvi tikšot ietekmēta gan Latvijas tautsaimniecība, gan enerģētiskā neatkarība un enerģijas ieguves drošums.

Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka neesot pamatots arguments par tās elektrostacijas projekta nerentabilitāti. Tieši pretēji – uzvara Eiropas Reģionālās attīstības fonda līdzfinansējuma konkursā un nepārtraukta enerģijas ražošana vairāk nekā 10 gadu garumā apstiprinot to, ka projekts bijis dzīvotspējīgs.

Uz labas likumdošanas principa pārkāpumu norādot tas, ka nevienā no normatīvo aktu projektu anotācijām neesot sniegts pienācīgs apstrīdētajās normās noteiktā termiņa pamatojums.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdētos aktus, – Ministru kabinets – norāda, ka tiesvedība lietā izbeidzama, jo ar apstrīdētajām normām netiekot aizskartas tādas Pieteikuma iesniedzējas tiesības, kas ietilpst Satversmes 105. panta tvērumā.

Komercdarbības atbalsts esot aizliegts, izņemot gadījumus, kad atbalsta programma vai individuālais atbalsta projekts atbilst Eiropas Savienības tiesību aktiem un tajos noteiktajām piemērojamām procedūrām. Noteikto atbalsta termiņa ierobežojumu – 10 gadi – esot vērtējusi arī Eiropas Komisija tās 2017. gada 24. aprīļa lēmumā valsts atbalsta lietā Nr. SA.43140 (2015/NN) "Atbalsts atjaunojamo energoresursu enerģijai un koģenerācijai" (turpmāk – Komisijas lēmums). Valsts atbalsts esot atzīts par saderīgu ar iekšējo tirgu un atbilstošu Kopienas 2001. un 2008. gada pamatnostādņēm par valsts atbalstu vides aizsardzībai. Atbilstoši minētajām pamatnostādņēm dalībvalstis varot piešķirt darbības atbalstu vienīgi līdz iekārtu pilnīgai amortizācijai saskaņā ar parastajiem grāmatvedības noteikumiem. Nevienam citam ar attiecīgajām iekārtām ražotam enerģijas veidam atbalstu piešķirt nevarot. Latvija esot apstiprinājusi, ka valsts atbalsta kopējais periods nepārsniedz šā veida aktīvu parasto amortizācijas laiku.

Atbalsts elektroenerģijas ražošanai koģenerācijā un no atjaunīgajiem energoresursiem esot paredzēts tādēļ, lai veicinātu šādas elektroenerģijas ražošanu, kompensējot tās ražotājiem izmaksas un vienlaikus nodrošinot tiem saprātīgu peļņu. Ministru kabineta uzdevums esot izstrādāt tādu kārtību, kas ne tikai veicinātu noteikta veida elektroenerģijas ražošanu, bet arī nodrošinātu to, ka visiem elektroenerģijas lietotājiem tiek piegādāta elektroenerģija par pamatotām cenām.

Ministru kabinets atsaucas uz pētījumu par investīciju atdevi, kas apliecinot, ka koģenerācijas stacijās ar jaudu līdz četriem megavatiem veiktos ieguldījumus var atgūt 10 gadu laikā. Turklāt komersants gūstot saprātīgu peļņu no šiem ieguldījumiem. Līdz ar to neesot pamata aizsargāt ražotāja vēlmi saņemt atbalstu ilgāk nekā 10 gadus, jo atbilstoši Ministru kabineta rīcībā esošajai informācijai ilgāks atbalsta periods dotu ražotājiem iespējas gūt nesamērīgi lielus kopējos gala ienākumus. Tomēr personas interese gūt peļņu neietilpstot Satversmes 105. panta tvērumā, jo šāda abstrakta iespējamība neesot uzskatāma par īpašuma tiesību objektu. Tādējādi Satversmes 105. pantā paredzētās tiesības uz īpašumu neietverot ražotāju tiesības saņemt pārmērīgu peļņu un ienākumus neierobežoti ilgā laika periodā. Attiecīgi ar apstrīdētajām normām neesot ierobežotas Pieteikuma iesniedzējas tiesības uz īpašumu.

Pieņemot, ka ar apstrīdētajām normām tomēr ir ierobežotas Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības uz īpašumu, vajagot ņemt vērā, ka ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu un tam ir leģitīms mērķis. Proti, ierobežojums esot noteikts valsts atbalsta efektīvizēšanai, lai nodrošinātu enerģētikas politikas mērķu sasniegšanu, kā arī novērstu neierobežotu obligātā iepirkuma komponentes un galapatērētāju elektroenerģijas izmaksu pieaugumu.

Apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums esot piemērots minēto mērķu sasniegšanai. Vienlaikus ar 10 gadu termiņa noteikšanu valsts atbalstam tiekot veicināta tādu elektroenerģijas ražotāju izveide, kuri ražo elektroenerģiju augsti efektīvā koģenerācijā un elektroenerģijas ražošanā izmanto atjaunīgos energoresursus, kā arī nodrošina turpmāku stacijas darbību pēc atbalsta perioda beigām.

Aprēķinot esošā valsts atbalsta kopējo ietekmi visā atbalsta sniegšanas laikā, iegūtie rezultāti rādot, ka atbalsta nodrošināšana uz 20 gadiem nav ekonomiski pamatota, jo, ņemot vērā naudas pašreizējo vērtību, šāda atbalsta apjoms vienpadsmitajā gadā vairāku tehnoloģiju gadījumā jau ir prognozētās elektroenerģijas tirgus cenas līmenī. Tāpat arī iekšējās peļņas normas ierobežojums nesasniegto pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus tādā pašā kvalitātē, jo nenodrošinātu koģenerācijas staciju efektīvu darbību un nenovērstu nekontrolētu obligātā iepirkuma komponentes pieaugumu. Tādējādi nepastāvot citi, alternatīvi līdzekļi pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Termiņa noteikšana valsts atbalstam novēršot gan neefektīvu koģenerācijas staciju darbību, gan obligātā iepirkuma komponentes nekontrolētu pieaugumu elektroenerģijas galalietotājiem. Līdz ar to tiekot sabalansētas sabiedrības intereses saņemt koģenerācijā saražotu elektroenerģiju par saprātīgu cenu un komersantu intereses atgūt veiktos ieguldījumus kopā ar atdevi no šiem ieguldījumiem.

Tiesiskais regulējums ražotājiem, kuri piedalījās obligātajā iepirkumā saistībā ar elektroenerģijas ražošanu koģenerācijā, un ražotājiem, kuri elektroenerģiju ražoja no atjaunīgajiem energoresursiem, esot bijis atšķirīgs, citstarp arī atbalsta apmēra un ilguma ziņā. Tādējādi neesot pamatota Pieteikuma iesniedzējas atsauce uz Noteikumos Nr. 262 noteikto obligātā iepirkuma ilgumu – 20 gadiem.

Pieteikuma iesniedzējas tiesības piedalīties obligātajā iepirkumā esot beigušās 2021. gada 30. novembrī. Savukārt grozījumi Noteikumos Nr. 221, ar kuriem noteikts 10 gadu atbalsta termiņš, pieņemti 2012. gada 28. augustā. No minētā izrietot, ka Pieteikuma iesniedzēja varēja pārkārtot savu komercdarbību vairāku gadu garumā, lai spētu turpināt koģenerācijas stacijas darbību arī pēc valsts atbalsta beigšanās.

Neesot konstatējams, ka Pieteikuma iesniedzējai būtu bijis pamats paļauties uz to, ka tiesiskais regulējums netiks mainīts, un, ja ir bijis, tad šāda paļaušanās neesot aizsargājama. Ņemot vērā kopējo pārejas perioda ilgumu, neesot konstatējams, ka izskatāmajā gadījumā attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju būtu pārkāpts tiesiskās paļāvības aizsardzības princips.

4. Pieaicinātā persona – Ekonomikas ministrija – norādījusi, ka tās viedoklis ir atspoguļots Ministru kabineta sniegtajā atbildes rakstā.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka valsts rīcība, mainot nosacījumus, ar kādiem saņemams valsts atbalsts elektroenerģijas ražošanai koģenerācijā, nepārkāpj tiesiskās paļāvības aizsardzības principu un nav uzskatāma par tiesību uz īpašumu ierobežojumu.

Pieteikuma iesniedzējai neesot bijis pamata paļauties uz to, ka regulējums attiecībā uz valsts atbalsta saņemšanas nosacījumiem paliks nemainīgs, it īpaši ņemot vērā diskusijas par obligātā iepirkuma sistēmas reformu. Nebūtu pamatoti un saprātīgi paļauties uz valsts atbalsta turpināšanos bezgalīgi.

Tieslietu ministrija pievienojas Ministru kabineta paustajiem argumentiem par to, kādēļ atbalstam izraudzīts tieši 10 gadu termiņš. Turklāt esot jāņem vērā, ka Noteikumi Nr. 561 izdoti citstarp saskaņā ar Elektroenerģijas tirgus likuma 30.⁴ panta trešo daļu. Noteikumu Nr. 561 68. punktā noteiktais nepārsniedzot Elektroenerģijas tirgus likuma 30.⁴ pantā noteikto kopējā atbalsta perioda pieļaujamo maksimālo ilgumu – 20 gadus.

Nosakot 10 gadu termiņu obligātā iepirkuma tiesību īstenošanai, Ministru kabinets esot paredzējis arī saprātīgu pārejas periodu. Proti, Noteikumu Nr. 221 76. punkts noteicis, ka šo noteikumu 53.¹ punkts ir piemērojams no 2017. gada 1. jūlija. Līdz ar to nevarot uzskatīt, ka būtu pārkāpts tiesiskās palāpības aizsardzības princips.

Savukārt apstrīdēto normu atbilstība Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 11. decembra direktīvas (ES) 2018/2001 par no atjaunojamajiem energoresursiem iegūtas enerģijas izmantošanas veicināšanu (turpmāk – Atjaunojamo energoresursu direktīva) 6. panta 1. punktam neesot vērtējama, jo šī direktīva stājusies spēkā 2018. gada 24. decembrī – pēc apstrīdēto normu pieņemšanas.

6. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – norāda uz apstrīdēto normu iespējamo neatbilstību Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Tiesībsargs uzskata, ka būtu apsverams jautājums par tiesvedības izbeigšanu prasījumā par Noteikumu Nr. 221 53.¹ punkta atbilstību Satversmes 105. pantam, jo minētā norma ir zaudējusi spēku ar jaunas tiesību normas – Noteikumu Nr. 561 68. punkta – spēkā stāšanos un vairs neaizskar Pieteikuma iesniedzējas pamattiesības.

Atbilstoši Satversmes tiesas judikatūrai obligātā iepirkuma sistēmas ietvaros jau piešķirtās tiesības ietilpstot Satversmes 105. panta tvērumā. Tomēr Satversmes 105. panta tvērumā neietilpstot tiesības gūt peļņu nākotnē, tādēļ izskatāmajā lietā esot apsverams arī tas, vai apstrīdētās normas aizskar Pieteikuma iesniedzējas tiesības uz īpašumu.

Latvijas enerģētikas politikai esot divi apakšmērķi – energoapgādes drošuma paaugstināšana un ilgtspējīgas energoapgādes veicināšana, kas ietverot atjaunīgo energoresursu izmantošanu un ražošanas efektivitātes veicināšanu. Lai nodrošinātu minēto mērķu sasniegšanu, valsts atbalsta sistēmai vajagot būt organizētai tā, lai komersanti ar valsts atbalstu varētu uzsākt elektroenerģijas ražošanu no atjaunīgajiem energoresursiem un saglabāt dzīvotspēju pēc atbalsta termiņa beigām.

Pēc tiesībsarga ieskata, Noteikumu Nr. 221 53.¹ punkts nav pieņemts tādā procedūrā, kas atbilstu labas likumdošanas principam, jo šīs normas izstrādes laikā neesot ar pētījumiem pamatota tieši 10 gadu termiņa noteikšana elektrostacijām, kas darbojas ar jaudu zem četriem megavatiem. Savukārt Noteikumu Nr. 561 68. punkta izdošanas procesā esot ievērots labas likumdošanas princips, jo šīs normas izstrādes laikā Ministru kabineta rīcībā bijuši pētījumi par 10 gadu termiņu. Turklāt šāds valsts atbalsta termiņš esot saskaņots ar Komisijas lēmumu. Līdz ar to neesot pamatota Pieteikuma iesniedzējas atsauce uz Atjaunojamo energoresursu direktīvas 6. panta 1. punktu.

Apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma legītimais mērķis esot demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība un sabiedrības

labklājība, kas izpaužoties kā elektroenerģijas kopējās cenas pieauguma ierobežošana, tautsaimniecības konkurētspējas sekmēšana un atjaunīgo energoresursu efektīva apgūšana.

Pamattiesību ierobežojums esot piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai, jo samazinot elektroenerģijas galalietotāju izdevumus par elektroenerģiju. Tomēr neesot pārliecības par to, ka nepastāv saudzējošāki līdzekļi leģitīmā mērķa sasniegšanai, piemēram, iespēja stingrāk kontrolēt ražotājus.

Pieaugot elektroenerģijas cenai, obligātā iepirkuma komponente galalietotāju elektroenerģijas rēķinos samazinoties. Savukārt no atjaunīgajiem energoresursiem iegūtās elektrības izmaksas joprojām esot salīdzinoši lielas. Ekonomikas ministrijas informatīvajā ziņojumā "Par risinājumiem obligātā iepirkuma mehānisma atcelšanai un ilgtspējīgai atjaunojamās enerģijas ražošanai" secināts, ka tehnoloģijas, kādas uzstādītas stacijās, kuras atbalstu saņem obligātā iepirkuma mehānisma ietvaros, neļauj ar elektroenerģijas cenas pašizmaksu konkurēt vairumtirgū. Līdz ar to pēc obligātā iepirkuma mehānisma atcelšanas esot nepieciešams tāds mehānisms, kas ļautu šīm stacijām turpināt darbu. Neesot iespējams izvērtēt un pārrēķināt Pieteikuma iesniedzējas un Ministru kabineta norādītos ekonomiskos datus. Tomēr tieši individuālie apsvērumi par to, kāpēc Pieteikuma iesniedzējai nav izdevies atpelnīt investīcijas, esot būtiski konstitucionālās sūdzības izskatīšanā.

7. Pieaicinātā persona – Būvniecības valsts kontroles birojs – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 105. pantam.

Izmaksas par obligātā iepirkuma komponenti sedzot galalietotāji. Tādējādi elektroenerģijas obligātais iepirkums darbojoties nevis kā investīciju finansējums elektrostacijas izveidei un darbības nodrošināšanai, bet gan kā garantēts maksājums elektrostacijas darbības laikā. Līdz ar to visus riskus, tostarp tos, kas saistīti ar elektrostacijas izveidi un likumīgu darbību, uzņemoties komersants.

Tiesības pārdot elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros esot valsts atbalsts, kas ražotājam sniedzot zināmas priekšrocības un zināmā mērā ierobežojot konkurenci. Tiesības saņemt šo atbalstu neesot absolūtas, bet esot priekšrocība, kas izmantojama tikai ar tādu nosacījumu, ka tiesību normās noteiktie priekšnoteikumi ir izpildīti pēc būtības.

Tiesiskās palāvības aizsardzības princips neizslēdzot iespēju grozīt pastāvošu tiesisko regulējumu. Tomēr likumdevējam, grozot tiesību normas, vajagot ņemt vērā tās tiesības, uz kuru saglabāšanu vai īstenošanu personai var būt izveidojusies palāvība. Taču izskatāmajā gadījumā Pieteikuma iesniedzējai pēc būtības netiekot atņemtas tiesības veikt konkrētā veida uzņēmējdarbību, proti, tā joprojām esot tiesīga pārdot elektroenerģiju brīvajā tirgū.

Apstrīdētās normas esot izdotas tādā procedūrā, kas atbilstot labas likumdošanas principam, jo esot notikušas konsultācijas ar nozares pārstāvjiem, kā arī Noteikumu Nr. 221 anotācijā esot pamatota obligātā iepirkuma termiņa noteikšanas nepieciešamība.

Ar apstrīdētajām normām esot sabiedrības interesēs novērsts obligātā iepirkuma komponentes neierobežots pieaugums un tādējādi nodrošināts tas, ka elektroenerģijas galalietotāji saņem elektroenerģiju par pamatotām cenām. Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums esot piemērots tā legītimā mērķa sasniegšanai.

Valsts atbalsta pieejamība esot atkarīga gan no ražotāja rīcības, gan politiskajiem lēmumiem, gan citiem apstākļiem, tostarp Eiropas Savienības tiesībām. Ražotāja paļaušanās uz nemainīgu vai nezināmi ilgu stabilu finanšu plūsmu neesot aizsardzības vērtā.

8. Pieaicinātā persona – biedrība "Ārvalstu investoru padome Latvijā" (turpmāk – Ārvalstu investoru padome Latvijā) – norāda uz valsts atbalsta ietekmi uz konkurenci un investīciju vidi Latvijā.

Gan valsts atbalsta sniedzējam, gan arī tā saņēmējam esot savstarpējs pienākums iesaistīties ne tikai valsts atbalsta instrumentam izvirzītā mērķa sasniegšanā, bet arī tādas pārliecības veidošanā, ka valsts atbalsts tiek saņemts tik lielos apmēros un tik ilgi, cik tas ir attaisnojams ar šā atbalsta sniegšanas mērķi un vienlaikus savienojams ar atvērta tirgus darbību brīvas konkurences apstākļos. Ievērojot šo pieeju, valsts atbalsts tā saņēmējam esot sniedzams, vienlaikus izpildoties vismaz šādiem diviem kritērijiem: (a) atbalsta saņēmēja īstenotā komercdarbība dod saprātīgi iespējamu pienesumu atbalsta instrumentam izvirzītā mērķa sasniegšanā, un (b) atbalsta saņēmēja komercdarbība ar laiku sasniedz tādu pakāpi, kas ir pietiekama, lai atbalsta saņēmējs turpmāk darbotos un konkurētu atklātā tirgū jau bez valsts atbalsta.

Valsts atbalsts parasti esot vērsts uz to, lai komersants uzņemtos iniciatīvu iesaistīties tirgū ar projektu, ko tas citādi, proti, bez valsts atbalsta, neuzņemtos. Taču valsts atbalsta pašpietiekams un vispārējs mērķis nedrīkstot būt valsts atbalsta sniegšana tādiem komersantiem, kuri jau projekta uzsākšanas laikā ir ieinteresēti darboties tirgū tikai tik ilgi, kamēr saņem valsts atbalstu.

Valsts atbalsta instruments nevarot tikt izstrādāts un ieviests ar nodomu garantēt atbalsta saņēmējam, ka tas noteiktā laika periodā gūs peļņu paša iecerētā apmērā, ka tā komercdarbība nebūs pakļauta riskiem un tas necietīs zaudējumus. Valsts atbalsts neesot tāds instruments, ar kura palīdzību komersants šā atbalsta saņemšanas laikā varētu iesaistīties beztermiņa, bezriskā un garantētas peļņas komercdarbībā.

Obligātā iepirkuma sistēma Latvijā esot viens no iemesliem, kura dēļ uzticība investīciju videi degradējas. Šī sistēma kopumā esot raksturojama

kā tāda, kas ne tās izveides laikā, ne arī neskaitāmo grozījumu un konceptuālo izmaiņu rezultātā nav bijusi vērsta uz tāda valsts atbalsta īstenošanu, kas motivētu komersantus uzsākt efektīvu un pārdomātu komercdarbību ar mērķi turpināt šo komercdarbību arī pēc tam, kad valsts atbalsts vairs nebūs pieejams.

Valsts atbalsts kopumā esot bijis dāsns. Ja tas ir ticis kombinēts ar siltumenerģijas pārdošanu par pašizmaksu, tad šāda rīcība siltumapgādes tirgū esot bijusi atbalsta saņēmēja apzināta izvēle. Normatīvais regulējums liedzis pārdot siltumenerģiju zem pašizmaksas, taču neesot noteicis obligātu pienākumu pārdot to par pašizmaksu. Ja siltumenerģija būtu pārdota par tirgus cenu, tad nebūtu pielauts siltumapgādes tirgus kropļojums un nebūtu apzināti mazināts iekšējās peļņas normas aprēķins, ko valsts atbalsta spēkā esības periodā spēj dot konkrētais projekts. Nedz valsts, nedz arī kāds cits neesot atbildīgs par komersanta izvēli apzināti rīkoties pretēji savas komercdarbības un peļņas gūšanas interesēm.

9. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Atjaunojamās enerģijas federācija" (turpmāk – Latvijas Atjaunojamās enerģijas federācija) – uzskata, ka apstrīdētās normas nesamērīgi ierobežo Pieteikuma iesniedzējas tiesības uz īpašumu un tāpēc neatbilst Satversmes 105. pantam.

Neesot iespējams secināt, vai termiņa noteikšana obligātā iepirkuma tiesību īstenošanai veicinājusi elektroenerģijas ražošanas efektivitāti, jo to ietekmējot dažādi aspekti. Turklāt esot būtiski, ka tādi ražotāji kā Pieteikuma iesniedzēja, kas termiņa noteikšanas brīdī jau bija uzcēluši koģenerācijas stacijas, neesot varējuši pielāgoties jaunajiem nosacījumiem tādā pašā mērā kā ražotāji, kuri nebija uzbūvējuši savas koģenerācijas stacijas un tāpēc varēja pārdomāt savus biznesa plānus.

Pastāvot šaubas par to, vai ar obligātā iepirkuma termiņa noteikšanu var samazināt pārmērīgas galalietotāju izmaksas, jo tās arī ietekmējot vairāki faktori – pievienotās vērtības nodoklis, atbalsts par elektrostacijā uzstādīto jaudu, kā arī sadales un pārvades tīkla tarifs. Atbalsts koģenerācijas elektrostacijām veidojot salīdzinoši ierobežotu daļu no galalietotāju izmaksām. Turklāt atsevišķi ražotāji dažādu apstākļu dēļ vairs nepārdodot elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros neatkarīgi no ierobežotā atbalsta termiņa iestāšanās.

Ekonomiski pamatoti būtu ražotājiem, kuru iekšējās peļņas norma visā atbalsta periodā ir bijusi būtiski zemāka par 9 %, piešķirt valsts atbalstu 20 gadu garumā, lai arī tie varētu gūt samērīgu peļņu.

10. Pieaicinātā persona – Latvijas Zinātņu akadēmijas īstenā locekle Dr. oec. Raita Karnīte – vērš uzmanību uz nepieciešamību pamatot noteikto valsts atbalsta termiņu ar precīziem aprēķiniem.

Eiropas Savienības tiesību aktos nostiprinātie valsts atbalsta principi Latvijā esot ieviesti pakāpeniski, pilnveidojot valsts atbalsta mehānismu pirms tā apstiprināšanas Eiropas Komisijā 2017. gadā.

Atbilstoši elektrostacijas darbības efektivitātes noteikšanas formulai, kas ietverta Noteikumos Nr. 561, valsts atbalsta termiņš pats par sevi, citiem apstākļiem nemainoties, komersantu darbības efektivitāti neietekmējot. Lai arī saīsināts valsts atbalsta termiņš varot mudināt komersantu paaugstināt darbības efektivitāti, lai atgūtu investīcijas valsts atbalsta laikā, tomēr tā neesot likumsakarība.

Ja citi apstākļi nemainīsies, tad, saīsinot atbalsta termiņu un nemainot valsts atbalsta noteikšanas kārtību, galalietotāju, tostarp citu uzņēmēju, kopējās izmaksas par elektroenerģijas patēriņu samazināšoties. Tomēr neesot ieteicams valsts atbalsta termiņu vērtēt tikai no izmaksu ekonomijas skatpunkta. Tāpat neesot ieteicams mainīt valsts atbalsta perioda ilgumu stacijām, ar kurām jau ir noslēgti līgumi par valsts atbalstu uz ilgāku laika periodu. Valsts atbalsta perioda ilgumu esot vēlams saskaņot ar pamatlīdzekļu atmaksāšanās ilgumu. Arī līgumos noteiktajos termiņos valsts atbalsts varot tikt samazināts līdz nullei, ja tas atbilst pārkompensēšanas aprēķiniem.

Ekonomiski pamatots risinājums būtu tāds, ka konkrētam elektroenerģijas ražotājam tiek noteikts stabils un nemainīgs valsts atbalsta saņemšanas periods. Koģenerācijas stacijām šā perioda ilgumu varot noteikt atbilstoši elektroenerģiju un siltumu ražojošo iekārtu pilnīgas amortizācijas laikam vai pamatojoties uz ekonomiskiem iekārtu atmaksāšanās laika aprēķiniem. Ekonomiski pamatotu valsts atbalsta termiņu varot noteikt, zinot konkrētos apstākļus attiecīgajā nozarē un veicot precīzus aprēķinus. Investīciju atgūšanas periods neesot konstants un nemainīgs lielums. Tas esot atkarīgs no nozares, izmantotajiem energoresursiem un tehnoloģijas, investīciju apjoma un citiem apstākļiem, un, galvenais, no investīciju atdeves. Vienkāršots aprēķins liecinot, ka 10 gadu periodā, saņemot valsts atbalstu, komersants var atgūt veiktās investīcijas tikai tad, ja tā iekšējās peļņas norma ir 12 %.

11. Pieaicinātā persona – Dr. iur. Māris Onževs – norāda uz tiesiskās palāvības aizsardzības principa piemērošanas aspektiem.

Kontinentālās Eiropas tiesību telpā tiekot uzskatīts, ka iepriekš nodibinātu tiesisko attiecību ietekmēšana, radot tiesību normu adresātiem nelabvēlīgākas tiesiskās sekas, nekā bija noteikts iepriekš, ir izvērtējama tiesiskās palāvības aizsardzības principa gaismā. Šāda tiesiskās palāvības aizsardzība esot attiecināma uz visām iespējamām iepriekš nodibinātu (ievadītu) tiesisko attiecību izmaiņām, piemēram, uz likumdevēja jau piešķirtu beztermiņa vai terminētu finansiālu labumu samazināšanu.

Vispār likumdevējs esot tiesīgs noteikt īsāku termiņu jau izveidotām tiesiskajām attiecībām, ja attiecīgi normatīvo aktu grozījumi nav pieņemti ar atpakaļvērstu spēku laikā un ir ievērots samērīguma princips, proti, ir nodrošināts līdzsvars starp sabiedrības interesēm un tiesību normas adresāta ekonomiskajām vai cita veida tiesiski aizsargājamām interesēm, kas radušās pirms izmaiņu veikšanas.

Konkrētajā situācijā Noteikumu Nr. 221 53.¹ punktam esot tūlītējs spēks, jo valsts atbalsta ierobežošana paredzēta tikai nākotnē – pēc 10 gadu atbalsta termiņa beigām. Ja tiesību normas paredzētu, ka no ražotājiem ir atprasāms vēl pirms 2012. vai 2017. gada, kad Noteikumu Nr. 221 53.¹ punktu varēja sākt piemērot, izmaksātais valsts atbalsts, tad būtu konstatējams, ka attiecīgajiem grozījumiem ir atpakaļvērst spēks, un tie, visticamāk, būtu prettiesiski. Tā kā finansiālā atbalsta atcelšana tiekot īstenota tikai no noteikta brīža nākotnē, Ministru kabinets neesot ietekmējis jau pabeigtas tiesiskās attiecības.

Līdz ar to esot būtiski izvērtēt apstrīdēto normu atbilstību samērīguma principam. Pieteikuma iesniedzējas izvirzītie ekonomiskie argumenti, kas balstīti uz kapitālieguldījumu iekšējās peļņas normas analīzi, neesot vienīgais iespējama veids, kā pārbaudīt iespējamo Pieteikuma iesniedzējas tiesiskās palāvības aizskārumu.

Ja vien Pieteikuma iesniedzējai apstrīdēto normu dēļ nav radušās tiešas negatīvas sekas attiecībā uz to līdzekļu atdošanu, kuri ir saņemti no Eiropas Savienības fondiem, tad neesot pamata uzskatīt, ka apstrīdētās normas ir prettiesiskas.

12. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorante Mg. iur. Zane Norenberga – vērš uzmanību uz Eiropas Komisijas lomu Pieteikuma iesniedzējai piešķirtā valsts atbalsta atzīšanā par saderīgu ar iekšējo tirgu.

Valsts atbalsta regulējums izrietot no Līguma par Eiropas Savienības darbību (turpmāk – LESD).

Komisijas lēmumā norādīts, ka tas attiecas uz atbalstu, kas piešķirts laikposmā no 2007. gada 1. jūlija līdz 2012. gada 31. decembrim. Līdz ar to Eiropas Savienības tiesiskais regulējums valsts atbalsta jomā izskatāmajā gadījumā esot piemērojams un Komisijas lēmums attiecoties uz Pieteikuma iesniedzējai piešķirto valsts atbalstu visā tā saņemšanas periodā.

Ievērojot LESD 107. un 108. pantu, esot atzīstams, ka ar iekšējo tirgu nav saderīgs nekāds atbalsts, ja vien Eiropas Komisija, pamatojoties uz LESD 107. pantā noteiktajiem kritērijiem, neatzīst valsts atbalstu par saderīgu ar iekšējo tirgu. Visi plāni piešķirt vai mainīt atbalstu esot jādara zināmi Eiropas Komisijai laikus, lai tā varētu iesniegt savas piezīmes. Attiecīgā dalībvalsts nevarot uzsākt pašas ierosinātu pasākumu īstenošanu, kamēr šī procedūra nav beigusies ar galīgo lēmumu.

Eiropas Savienības Tiesas prakse, kas pastāvējusi arī laikā, kad Pieteikuma iesniedzējai tika piešķirts valsts atbalsts, esot tāda, ka valsts atbalsta kontrole, ko Eiropas Komisija veic saskaņā ar LESD 108. pantu, ir obligāta un ražotājiem, kas saņem valsts atbalstu, principā tiesiskā pašāvība uz šā atbalsta likumību var rasties tikai tad, ja tas ticis piešķirts, ievērojot LESD 108. pantā paredzēto procedūru. Rūpīgam uzņēmējam parasti būtu jāpārliciecinās, vai šī procedūra ir ievērota.

Apstrīdētās normas esot atzīstamas par tādām, kas nepieciešamas Eiropas Savienības pieņemto aktu īstenošanai. Tā kā sākotnējais nacionālais regulējums neierobežoja valsts atbalsta termiņu, tas esot bijis pretrunā ar Eiropas Savienības tiesisko regulējumu. Pieteikuma iesniedzējai nevarējusi rasties tiesiskā pašāvība, kas balstīta prettiesiskās tiesību normās. Tādējādi apstrīdētās normas nepārkāpjot tiesiskās stabilitātes un noteiktības principus.

Ja apstrīdētās normas netiktu pieņemtas, valsts atbalsts būtu uzskatāms par prettiesisku un Pieteikuma iesniedzējai tas būtu jāatmaksā. Tādā gadījumā, iespējams, Pieteikuma iesniedzējas intereses, lai gan tiesiski, bet būtu skartas vairāk, nekā tās tika skartas, pieņemot apstrīdētās normas.

Papildus Zane Norenberga vērš uzmanību uz to, ka konkurences tiesības, tostarp attiecībā uz valsts atbalstu vides aizsardzībai, aizsargā efektīvu konkurentu intereses. Pretēji kopējā tirgus interesēm būtu tas, ka ar publiskiem līdzekļiem tiktu atbalstīti tādi tirgus dalībnieki, kuru izraudzītais komercdarbības veids nav peļņu nesošs konkrētā tirgus specifikas un regulējuma dēļ.

Iekšējās peļņas normas maksimālās vērtības noteikšana 9 % apmērā novēršot pārkompensāciju, taču tas nenozīmē, ka jebkura iekšējās peļņas normas vērtība, kas zemāka par 9 %, būtu vērtējama pozitīvi. Ja iekšējās peļņas normas vērtība ir zema, tas varot liecināt par to, ka ražošanas process ir neefektīvs. Pieteikuma iesniedzējas iekšējās peļņas normas aprēķins 20 gadu periodam esot uz pusi mazāks, nekā pieļauj tiesiskais regulējums.

Tāpat esot jāņem vērā, ka ražotājs, kurš ražo elektroenerģiju koģenerācijas procesā, darbojas gan elektroenerģijas tirgū, gan siltumenerģijas tirgū. Šķērssubsidēšana no tirgus, kurā tiek saņemts valsts labums, proti, no elektroenerģijas tirgus, uz tirgu, kurā tas netiek saņemts, – siltumenerģijas tirgu – esot aizliegta. Pieteikuma iesniedzējas argumentācija, ka valsts atbalsts tai devis iespēju samazināt siltumenerģijas cenas, liecinot par iespējamu izmaksu attiecināšanas problemātiku, kas savukārt ietekmējot kopējo koģenerācijas stacijā ieguldīto investīciju atpelnīšanās periodu. Līdz ar to esot iespējams, ka Pieteikuma iesniedzējas nespēja atgūt veiktās investīcijas un gūt saprātīgu peļņu 10 gadu periodā ir saistīta ar citiem konkurences tiesību pārkāpumiem un cenu politiku saistītajā tirgū.

Atjaunojamo energoresursu direktīvas 6. panta 1. punktā esot atsauce uz LESD 107. pantu, proti, šī direktīva neattiecoties uz pielāgojumiem, kas vajadzīgi, lai tiktu ievērots LESD 107. pants. Obligātā iepirkuma termiņa ieviešana esot šāds pielāgojums, un tādēļ Atjaunojamo energoresursu direktīvas 6. panta 1. punkts izskatāmajā gadījumā neesot piemērojams.

13. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorante LL.M. Viktorija Soņeca – norāda, ka apstrīdētās normas faktiski radot tiesiskās paļāvības aizsardzības principa pārkāpumu.

Ministru kabinets esot apzinājies, ka Noteikumu Nr. 221 53.¹ punkts varētu radīt problēmjaudājumus kontekstā ar tiesiskās paļāvības aizsardzības principu, kā arī ārvalstu investīcijām. Esot jāņem vērā tas, ka Noteikumu Nr. 221 53.¹ punkta izstrādes procesā nebija nodrošināta sabiedrības līdzdalība. Konkrētajā gadījumā sabiedrības līdzdalība esot bijusi nodrošināma ar sabiedrības informēšanu un uzklausišanu. Turklāt Noteikumu Nr. 604 anotācija nesaturot skaidrojumu par izraudzīto 10 gadu termiņu – tā neatbildot uz jautājumiem, kādēļ noteikts tieši šāds termiņš un kādēļ likumdevējs piešķīris tiesību normai tūlītēju spēku, tādējādi faktiski pārkāpjot tiesiskās paļāvības aizsardzības principu.

Izskatāmajā lietā esot vērtējams tas, vai termiņš obligātā iepirkuma tiesību istenošanai ir noteikts tādēļ, ka bija nepieciešams nodrošināt atbilstību Eiropas Savienības tiesiskajam regulējumam. Tāpat esot vērtējams tas, vai valsts ir noteikusi pienācīgu pārejas periodu termiņa ieviešanai. No Noteikumu Nr. 604 anotācijas neizrietot atbilde uz jautājumu, kāpēc izraudzīts tieši piecus gadus ilgs pārejas periods.

Eiropas Komisija esot atzinusi par saderīgu valsts atbalstu obligātā iepirkuma veidā kopumā 20 gadu periodam. Komisijas lēmumā ietvertā norāde uz 10 gadu termiņu koģenerācijas stacijām ar jaudu zem četriem megavatiem neesot būtiska, jo Eiropas Komisija vērtējot valsts atbalsta saderību ar iekšējo tirgu, nevis tā sniegšanas termiņu.

Eiropas Savienības tiesiskais regulējums nenosakot konkrētus piešķiramā valsts atbalsta termiņus, bet valsts atbalsts esot saskaņojams ar Eiropas Komisiju. Esot jāņem vērā arī Atjaunojamo energoresursu direktīvas 6. panta 1. punktā noteiktais, proti, dalībvalstīm esot jānodrošina, ka atjaunojamās enerģijas projektiem piešķirtā atbalsta līmeni un ar atbalstu saistītos nosacījumus nepārskata tā, ka tiktu negatīvi ietekmētas jau piešķirtās tiesības un apdraudēta jau atbalstīto projektu ekonomiskā dzīvotspēja.

Valsts atbalsta sniegšanas termiņa noteikšana esot katras dalībvalsts kompetencē un atkarīga no katras dalībvalsts atjaunīgās enerģijas potenciāla.

14. Pieaicinātā persona – *Mg. iur. Solvita Harbaceviča* – vērš uzmanību uz to, ka lietas pamatā ir Eiropas Savienības tiesību institūts – valsts atbalsts –, tādēļ esot nepieciešams paturēt prātā vairākas valsts atbalsta regulējuma pamatnostādnes Eiropas Savienībā.

Saskaņā ar LESD nosacījumiem valsts atbalsts esot aizliegts, ja vien tas nav atļauts. Atbilstoši Eiropas Savienības Tiesas judikatūrai komersantam pēc būtības neesot tiesību uz valsts atbalstu, ja vien tas netiek piešķirts noteiktu apstākļu dēļ. Turklāt tā esot pilnīgi normāla prakse, ka kāda no valsts atbalsta shēmām tiek atcelta vai grozīta. Tas varot tikt darīts, piemēram, tad, ja tiek konstatēts, ka attiecīgā shēma nav pietiekami efektīva definēto mērķu sasniegšanā, vai tādēļ, ka situācija Eiropas Savienības iekšējā tirgū ir mainījusies. Ņemot vērā minēto, esot apšaubāms tas, ka valsts atbalsta jomā tiesības uz lēmumu varētu tikt analizētas to klasiskajā izpratnē.

Saskaņā ar Eiropas Savienības Tiesas judikatūru tiesības atsaukties uz tiesiskās palāvības aizsardzības principu esot ikvienai privātpersonai, kurai Savienības iestāde, dodot tai precīzus solījumus, ir radījusi pamatotu palāvību. Par šādiem solījumiem esot uzskatāma jebkāda veidā paziņota konkrēta, beznosacījumu un saskaņota informācija. Turklāt šiem solījumiem esot jāizriet no kompetentiem un uzticamiem avotiem un tiesisko palāvību varot radīt tikai tādas garantijas, kas atbilst piemērojamām tiesību normām. Ja rūpīgs un piesardzīgs komersants var paredzēt tāda Eiropas Savienības pasākuma pieņemšanu, kas var skart tā intereses, tad tas uz tiesiskās palāvības aizsardzības principu nevarot atsaukties tad, kad attiecīgais pasākums ir pieņemts. Visbeidzot, ja Eiropas Savienības iestādes ir radījušas tādu situāciju, kurā privātpersonai var rasties tiesiskā palāvība, tā tomēr varot tikt izslēgta, ja attiecīgā iestāde pierāda, ka pastāv sevišķi svarīgas sabiedrības intereses, kas prevalē pār skartajām privātajām interesēm.

Secinājumu daļa

15. Ministru kabinets uzskata, ka tiesvedība lietā ir izbeidzama, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, jo apstrīdētās normas Pieteikuma iesniedzējai neradot Satversmes 105. pantā ietverto pamattiesību aizskārumu.

Ja lietā ir izteikti argumenti, kas varētu būt pamats tiesvedības izbeigšanai, tie ir jāizvērtē visupirms (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2016. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2015-22-01 12. punktu*).

Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmā daļa noteic, ka konstitucionālo sūdzību var iesniegt ikvienu persona, kura uzskata, ka tai Satversmē ietvertās pamattiesības aizskar tiesību norma, kas neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 23. novembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2016-02-01*

7. punktu). Atbilstoši Satversmes tiesas likumam personas pamattiesību aizskārums ir konstatējams, ja: pirmkārt, personai Satversmē ir ietvertas konkrētās pamattiesības; otrkārt, tieši apstrīdētā norma aizskar personai Satversmē ietvertās pamattiesības (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 30. decembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-08-01 11. punktu*).

Līdz ar to Satversmes tiesa visupirms izvērtēs, vai konkrētajā gadījumā ar apstrīdētajām normām ir aizskartas tādas Pieteikuma iesniedzējas pamattiesības, kas ietilpst Satversmes 105. panta tvērumā.

16. Pieteikuma iesniedzēja apstrīd gan Noteikumu Nr. 221 53.¹ punkta skaitļa un vārda "10 gadus", gan Noteikumu Nr. 561 68. punkta skaitļa un vārda "10 gadus" atbilstību Satversmes 105. pantam. Tādējādi Satversmes tiesai, arī lemjot par iespējamo tiesvedības izbeigšanu izskatāmajā lietā, ir jānosaka efektīvākā pieeja šā jautājuma izlemšanai.

Noteikumu Nr. 221 53.¹ punkts noteica termiņu – 10 gadi no dienas, kad iestājas viens no šā punkta 1. vai 2. apakšpunktā minētajiem gadījumiem –, kurā tirgotājs no komersanta, kurš saņēmis tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros un kura koģenerācijas elektrostacijas vai atsevišķas šīs elektrostacijas koģenerācijas iekārtas uzstādītā elektriskā jauda nepārsniedz četrus megavatus, iepērk koģenerācijas procesā saražoto elektroenerģiju. Tādu pašu termiņu, kurā tirgotājs no komersanta iepērk koģenerācijas procesā saražoto elektroenerģiju un kura sākums sakrīt ar Noteikumos Nr. 221 minētajiem nosacījumiem, paredz arī Noteikumu Nr. 561 68. punkts. Turklāt gan Noteikumi Nr. 221, gan Noteikumi Nr. 561 ir izdoti, pamatojoties arī uz Elektroenerģijas tirgus likuma 28. panta otro daļu, un nosaka kārtību, kādā ražotāji, kuri koģenerācijā izmanto gan fosilos, gan atjaunīgos energoresursus, var iegūt tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros.

Līdz ar to Noteikumu Nr. 221 53.¹ punkts un Noteikumu Nr. 561 68. punkts regulē vienas un tās pašas tiesiskās attiecības un izskatāmajā lietā pēc būtības ir apstrīdēta viena tiesību norma – 10 gadu termiņš obligātā iepirkuma tiesību īstenošanai.

Līdz ar to Satversmes tiesa Noteikumu Nr. 221 53.¹ punkta un Noteikumu Nr. 561 68. punkta skaitli un vārdu "10 gadus" (turpmāk kopā arī – apstrīdētā norma) vērtēs kā vienu tiesību normu.

17. Satversmes 105. pants nosaka: "Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību."

Izskatāmā lieta neattiecas uz īpašuma piespiedu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām, tāpēc Satversmes tiesai ir jāizvērtē, vai ar apstrīdēto normu ir ierobežotas tādas Pieteikuma iesniedzējas pamattiesības, kas ietilpst Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertō īpašuma tiesību tvērumā.

17.1. Ar tiesībām uz īpašumu Satversmes 105. panta izpratnē saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas, tostarp personas ekonomiskās intereses, kas saistītas ar komercdarbības veikšanu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 17.1. punktu*).

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesības uz īpašumu ietver līgumu tiesības ar ekonomisku vērtību (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 20. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2009-100-03 8.2. punktu*). Tiesības uz īpašumu aizsargā arī ar Ekonomikas ministrijas izdoto administratīvo aktu un ar publisko tirgotāju noslēgto līgumu piešķirtās tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju par paaugstinātu cenu (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 3. jūlija sprieduma lietā Nr. 2014-12-01 14.1. punktu un 2021. gada 28. maija lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-52-01 13.1. punktu*).

17.2. Atbilstoši Satversmes vienotības principam Satversmes tiesai, lai gan izskatāmā lieta ir ierosināta par apstrīdētās normas atbilstību vienīgi Satversmes 105. pantam, jāņem vērā arī vispārējie tiesību principi un citās Satversmes normās ietvertās tiesības, tostarp Satversmes 1. panta tvērumā ietilpstošais no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātais tiesiskās palāvības aizsardzības princips (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 18. decembra sprieduma lietā 2016-04-03 18.3. punktu*). Tiesiskās palāvības aizsardzības princips prasa aizsargāt palāvību, kas personai radusies uz noteiktu tās tiesību saglabāšanu vai īstenošanu (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 15. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2009-88-01 15. punktu*).

Tiesiskās palāvības aizsardzības principam var būt nozīme, nosakot arī to, vai apstrīdētā norma skar tādas tiesības, kas uzskatāmas par īpašuma tiesību objektu Satversmes 105. panta pirmo triju teikumu izpratnē, jo šā panta tvērumā ietilpst arī tādas mantiska rakstura tiesības, uz kurām personai ir radusies tiesiskā palāvība (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 18. decembra sprieduma lietā Nr. 2016-04-03 18.5. punktu*). Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi: lai konstatētu, vai tiesības uz īpašumu ir ierobežotas, nozīme var būt tiesiskās palāvības aizsardzības principam (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1995. gada 20. novembra sprieduma lietā "Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium", pieteikums Nr. 17849/91, 31. punktu*).

Apstrīdētā norma attiecas uz valsts atbalstu elektroenerģijas ražotājam obligātā iepirkuma sistēmas ietvaros. Obligātā iepirkuma sistēma ir valsts atbalsta mehānisms, atbilstoši kuram ar attiecīgas atļaujas saņemšanu elektroenerģijas ražotājam tiek piešķirtas tiesības pārdot elektroenerģiju par noteiktu tarifu (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 20. punktu*). Latvijā valsts atbalsts obligātā iepirkuma veidā tiek īstenots, ievērojot prasības, kas izriet no Eiropas Savienības tiesību aktiem vai nu saistībā ar elektroenerģijas ražošanu koģenerācijā, vai arī elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunīgos energoresursus (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 18. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-16-03 10. punktu*).

Latvijai, apzinoties Satversmes 68. panta otrajā daļā ietverto Eiropas Savienības tiesību pārkumu un pieņemot un piemērojot nacionālās tiesību normas, ir jāņem vērā demokrātiju stiprinoši Eiropas Savienības tiesību akti un Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā nostiprinātā to interpretācija (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 16.2. punktu*). Eiropas Savienības Tiesa ir atzinusi, ka tad, kad dalībvalstis nosaka pasākumus Eiropas Savienības tiesību īstenošanai, tām jāievēro arī tiesiskās palāvības aizsardzības princips. Tiesības atsaukties uz šo principu ir ikvienam tiesību subjektam, kuram kāda valsts iestāde radījusi pamatotas cerības, kas balstītas uz konkrētiem solījumiem (*sal. sk. Eiropas Savienības Tiesas 2019. gada 11. jūlija sprieduma apvienotajās lietās C-180/18 u. c. "Agreenergy" 28., 29. un 31. punktu*).

Tādējādi izskatāmajā lietā, nosakot to, vai ar apstrīdēto normu ir ierobežotas tādas Pieteikuma iesniedzējas tiesības, kas ietilpst Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietverto tiesību uz īpašumu tvērumā, nozīme ir arī tiesiskās palāvības aizsardzības principam.

18. Lai izvērtētu, vai pastāv Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietverto tiesību uz īpašumu ierobežojums, nepieciešams noskaidrot, vai un kas izskatāmajā lietā uzskatāms par īpašuma tiesību objektu un vai apstrīdētā norma šīs tiesības ierobežo.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka ar apstrīdēto normu tai piešķirtajām tiesībām pārdot elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros esot noteikts konkrēts termiņš, proti, 10 gadi, un tādējādi tai esot ierobežotas Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertās tiesības uz īpašumu. Pieteikuma iesniedzēja neesot palāvusies uz bezgalīgi ilgu valsts atbalstu obligātā iepirkuma komponentes formā, tomēr esot palāvusies uz vismaz 20 gadus ilgu atbalsta periodu, jo tiesiskais regulējums, kas bija spēkā pirms apstrīdētās normas izdošanas, vispār neesot paredzējis termiņu obligātā iepirkuma tiesību īstenošanai.

Ekonomikas ministrija 2009. gada 16. jūlijā pieņēma lēmumu, ar kuru Pieteikuma iesniedzējai tika piešķirtas tiesības pārdot koģenerācijas

elektrostacijā saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros. Secīgi 2009. gada 3. decembrī un 2012. gada 4. septembrī Ekonomikas ministrija pieņēma vēl divus lēmumus, ar kuriem katrs iepriekšējais lēmums tika atcelts, piešķirot Pieteikuma iesniedzējai tiesības pārdot koģenerācijas procesā saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros jau lielākā apmērā (*sk. lietas materiālu 11. sēj. 90.–101. lp.*). Laikā, kad tika izdoti minētie administratīvie akti, tiesību normas neparedzēja termiņu obligātā iepirkuma tiesību īstenošanai. Proti, pirmo reizi termiņš valsts atbalsta saņemšanai – 10 gadi – tika noteikts 2012. gada 8. septembrī, kad stājās spēkā Noteikumu Nr. 221 53.¹ punkts. Visi trīs minētie administratīvie akti tika pieņemti, citstarp pamatojoties uz Noteikumiem Nr. 221, un arī tajos netika noteikts termiņš obligātā iepirkuma tiesību īstenošanai.

Atbalsta pasākumu saderības ar iekšējo tirgu izvērtēšana ir ekskluzīva Eiropas Komisijas kompetence, un tās darbību kontrolē Savienības tiesas (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2020. gada 3. marta sprieduma lietā C-75/18 "Vodafone Magyarország" 21. punktu*). Eiropas Komisija 2017. gada 24. aprīlī pieņēma lēmumu lietā SA.43140 (2015/NN), kurā norādīja, ka Latvija, īstenojot atbalsta pasākumus pirms Eiropas Komisijas galīgā lēmuma, nav ievērojusi LESD 108. panta 3. punktā paredzēto valsts atbalsta īstenošanas aizliegumu (*sk. Komisijas lēmuma 66. punktu*). Tomēr Komisijas lēmumā norādīts, ka tas attiecas uz atbalstu, kas piešķirts laikposmā no 2007. gada 1. jūlija līdz 2012. gada 31. decembrim, un šajā laikposmā piešķirtais atbalsts ir saderīgs ar iekšējo tirgu saskaņā ar LESD 107. panta 3. punkta "c" apakšpunktu (*sk. Komisijas lēmuma 6. punktu un secinājumus*). Tādējādi, lai gan Komisijas lēmumā norādīts, ka atbalsts var tikt piešķirts tikai līdz stacijas pilnīgai amortizācijai (*sk. Komisijas lēmuma 71. punktu*), būtībā ar Komisijas lēmumu par saderīgu ar iekšējo tirgu atzīts arī tāds atbalsts, kas tika piešķirts līdz brīdim, kad tika pieņemts Noteikumu Nr. 221 53.¹ punkts un noteikts termiņš koģenerācijas procesā saražotās elektroenerģijas pārdošanai obligātā iepirkuma ietvaros.

Ņemot vērā minēto, Satversmes tiesa secina, ka Pieteikuma iesniedzēja brīdī, kad tā ieguva tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros, varēja paļauties uz to, ka šīs tiesības netiek ierobežotas ar kādu konkrētu termiņu, jo termiņš vispār nebija paredzēts tolaik spēkā bijušajos normatīvajos tiesību aktos, kā arī nebija noteikts administratīvajos aktos, ar kuriem Pieteikuma iesniedzējai šādas tiesības tika piešķirtas. Turklāt jāņem vērā, ka arī tāds valsts atbalsts, kura ilgums nebija ierobežots ar konkrētu termiņu, vēlāk ar Komisijas lēmumu tika atzīts par saderīgu ar iekšējo tirgu. Tādējādi konkrētajos apstākļos arī prasījuma tiesības attiecībā uz saražotās elektroenerģijas pārdošanu obligātā iepirkuma ietvaros, kas Pieteikuma iesniedzējai piešķirtas ar administratīvajiem aktiem, ir uzskatāmas par īpašuma tiesību objektu Satversmes 105. panta pirmo triju teikumu izpratnē.

Pieņemot apstrīdēto normu, Ministru kabinets iepriekš minētās tiesības ir ierobežojis, jo noteicis 10 gadu termiņu tiesībām pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros, bet sākotnēji nekāds termiņš normatīvajos tiesību aktos nebija paredzēts.

Līdz ar to apstrīdētā norma Pieteikuma iesniedzējai ierobežo Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertās tiesības uz īpašumu un tiesvedības izbeigšanai lietā nav pamata.

19. Noskaidrojot, vai personas tiesību uz īpašumu ierobežojums ir attaisnojams, Satversmes tiesai ir jāpārbauda, vai tas ir noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu, tostarp ievērojot labas likumdošanas principu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2022. gada 10. marta sprieduma lietā Nr. 2021-24-03 23. punktu*).

19.1. Satversmes tiesa jau vairākkārt ir secinājusi, ka tiesības uz īpašumu var ierobežot arī ar Ministru kabineta noteikumiem (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 32. punktu*). Tomēr Ministru kabineta tiesības izdot ārējus normatīvus aktus sniedz vien tiktāl, ciktāl likumā Ministru kabinetam ir ietverts šāds pilnvarojums.

Noteikumu Nr. 221 53.¹ punkts tika pieņemts ar Noteikumiem Nr. 604, kas izdoti, citstarp pamatojoties uz Elektroenerģijas tirgus likuma 28. panta otro daļu. Tāpat arī Noteikumi Nr. 561 izdoti, pamatojoties uz minēto Elektroenerģijas tirgus likuma normu. Elektroenerģijas tirgus likuma 28. panta otrā daļa regulē elektroenerģijas ražošanu koģenerācijas stacijās, kuru uzstādītā elektriskā jauda nepārsniedz četrus megavatus. Tā noteic, ka kritērijus, pēc kādiem koģenerācijas stacijas tiek kvalificētas saražotās elektroenerģijas obligātā iepirkuma tiesību iegūšanai, obligātā iepirkuma un tā uzraudzības kārtību, elektroenerģijas cenas noteikšanas kārtību atkarībā no koģenerācijas stacijas elektriskās jaudas, izmantojamā kurināmā un tā izejvielām, obligātā iepirkuma izmaksu segšanas kārtību un kārtību, kādā var atcelt tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros un atteikties no šīm tiesībām, nosaka Ministru kabinets. No minētā izriet, ka Noteikumu Nr. 221 53.¹ punkts un Noteikumu Nr. 561 68. punkts izdots uz Elektroenerģijas tirgus likuma 28. panta otrajā daļā ietvertā pilnvarojuma pamata.

Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas, ka Ministru kabinets, izdodot Noteikumu Nr. 221 53.¹ punktu un Noteikumu Nr. 561 68. punktu, ir rīkojies tam likumā noteiktā pilnvarojuma ietvaros, ka šie noteikumi ir pieejami atbilstoši normatīvo aktu prasībām un pietiekami skaidri formulēti, lai persona varētu izprast no tiem izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas.

19.2. Pieteikuma iesniedzēja izsaka šaubas par to, vai apstrīdētā norma ir pieņemta, ievērojot labas likumdošanas principu, jo no attiecīgo normatīvo aktu projektu izstrādes dokumentiem neesot iespējams izsecināt ne pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi, ne piemērotību šā mērķa sasniegšanai, ne arī ietekmi uz ražotājiem un citus samērīguma apsvērumus. Tomēr minētie apsvērumi būtībā ir saistīti nevis ar labas likumdošanas principa iespējamo pārkāpumu, bet gan ar izvērtējumu par to, vai apstrīdētajā normā ietvertajam īpašuma tiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips.

Savukārt atsevišķas pieaicinātās personas norāda uz to, ka apstrīdētās normas izstrādē netika nodrošināta sabiedrības līdzdalība (*sk., piemēram, lietas materiālu 5. sēj. 11. un 46. lp.*).

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka atbilstoši labas likumdošanas principam demokrātiskā tiesiskā valstī Ministru kabinetam ir jānodrošina, ka tiesiskā regulējuma izstrādes procesā tiek pēc iespējas apzināti visu ieinteresēto personu viedokļi un tieši vai pastarpināti uzklausi iebildumi pret izstrādājamo tiesisko regulējumu. Ieinteresēto personu uzklausišanu var nodrošināt, arī uzklusot attiecīgo personu grupu pārstāvjus (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 18.1. punktu un 2022. gada 10. marta sprieduma lietā Nr. 2021-24-03 24.1. punktu*). Taču tas, ka visi sniegtie priekšlikumi nav iekļauti attiecīgajā normatīvajā tiesību aktā, nevar būt par pamatu, lai atzītu, ka labas likumdošanas princips nav ievērots (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2014-11-0103 18.1. punktu*).

No Noteikumu Nr. 604 un Noteikumu Nr. 561 sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumiem (anotācijām) (turpmāk – anotācija) izriet, ka projektā izstrādē bija iesaistīti nozaru pārstāvji (*sk. noteikumu projekta "Grozījumi Ministru kabineta 2009. gada 10. marta noteikumos Nr. 221 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā"" un noteikumu projekta "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, uzraudzību un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā" anotācijas. Pieejamas: tap.mk.gov.lv*). Tādējādi Satversmes tiesa gūst apstiprinājumu tam, ka Ministru kabinets ir nodrošinājis dažādu ieinteresēto personu līdzdalību un viedokļu uzklausišanu Noteikumu Nr. 221 53.¹ punkta un Noteikumu Nr. 561 68. punkta izstrādes procesā.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts, pamatojoties uz likumu.

20. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-19-01 9. punktu*).

Ministru kabinets būtībā norāda, ka apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma legītimais mērķis ir padarīt valsts atbalsta mehānismu efektīvāku, nodrošinot enerģētikas politikas mērķu sasniegšanu, kā arī sabiedrības interesēs novērst atbalsta mehānisma finansēšanai ieviestās obligātā iepirkuma komponentes neierobežotu pieaugumu un līdz ar to arī elektroenerģijas kopējās cenas pieaugumu. Savukārt Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka pamattiesību ierobežojuma legītimais mērķis varētu būt citu cilvēku tiesību aizsardzība, samazinot pārmērīgas izmaksas par elektroenerģijas galapatēriņu.

Satversmes tiesa jau atzinusi, ka Ministru kabineta uzdevums ir izstrādāt tādu kārtību, kas ne tikai veicinātu noteikta veida elektroenerģijas ražošanu, bet arī nodrošinātu to, ka visiem elektroenerģijas lietotājiem tiek piegādāta elektroenerģija par pamatotām cenām (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 14. oktobra sprieduma lietā Nr. 2015-05-03 13.3. punktu*). Tiesiskajam regulējumam attiecībā uz obligātā iepirkuma sistēmu vajadzētu būt tādām, kurā ņemts vērā tas, ka par obligātā iepirkuma sistēmu maksā visa Latvijas sabiedrība. Proti, ierobežojumi, kas ietekmē personas tiesības attiecībā uz saražotās elektroenerģijas pārdošanu obligātā iepirkuma ietvaros, var būt noteikti ar mērķi aizsargāt sabiedrības labklājību gan tādā veidā, ka tiek samazināta individuālos rēķinos noteiktā maksa par elektroenerģijas patēriņu, gan arī tādā veidā, ka tiek stiprināta Latvijas tautsaimniecība (*sal. sk. Satversmes tiesas 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 36.2. punktu*). Turklāt likumdevēja mērķis ietaupīt valsts finanšu līdzekļus atsevišķos gadījumos arī var būt vērsts uz sabiedrības labklājības aizsardzību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2020-59-01 19. punktu*).

Saskaņā ar Elektroenerģijas tirgus likuma 28. panta piekto daļu obligātā iepirkuma izmaksas sedz visi Latvijas elektroenerģijas galapatērētāji proporcionāli savam elektroenerģijas patēriņam, kompensējot publiskajam tirgotājam iepirkuma izdevumus. Proti, galalietotāju izmaksas par elektroenerģijas patēriņu veido vairāki faktori – arī obligātā iepirkuma komponente. No minētās tiesību normas izriet arī tas, ka galapatērētāju kompensējamo izmaksu aprēķinā ņem vērā likumā noteikto valsts budžeta dotāciju obligātā iepirkuma komponentē apmēra mazināšanai. Līdz ar to obligātā iepirkuma sistēmas izmaksas sedz gan galapatērētāji, gan valsts. Tiesību pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros ierobežošana ar 10 gadu termiņu ir vērsta uz to, lai valsts atbalsts nebūtu ekonomiski nepamatots un tiktu samazinātas galapatērētāju izmaksas, ietaupīti valsts budžeta līdzekļi, kā arī kopumā stiprināta Latvijas tautsaimniecība. Tāpat šāds ierobežojums ir vērsts uz to, lai, pastāvot konkrētam termiņam – 10 gadi –, komersants būtu ieinteresēts paaugstināt savas darbības efektivitāti un turpināt savu komercdarbību

arī pēc valsts atbalsta termiņa beigām. Minētie mērķi ir saistīti ar sabiedrības labklājības aizsardzību.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir legītims mērķis – sabiedrības labklājības aizsardzība.

21. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai jāpārbauda tas, vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītīmā mērķa sasniegšanai, proti, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem var sasniegt legītīmo mērķi.

Vairākas pieaicinātās personas ir norādījušas, ka ar apstrīdētajā normā ietverto 10 gadu termiņu obligātā iepirkuma tiesību īstenošanai ir iespējams samazināt galalietotāju izmaksas par elektroenerģijas patēriņu (*sk. piemēram, lietas materiālu 5. sēj. 74. un 127.–128. lp.*). Ņemot vērā, ka arī elektroenerģijas galapatērētāji sedz obligātā iepirkuma izmaksas, un to, ka izmaksu segšanai tiek novirzīti arī valsts budžeta līdzekļi, Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka obligātā iepirkuma tiesību īstenošanas ierobežošana ar konkrētu termiņu, pēc kura beigām valsts atbalsts vairs netiek piešķirts, ir piemērots līdzeklis tam, lai samazinātu galapatērētāju izmaksas par elektroenerģijas patēriņu, ietaupītu valsts budžeta līdzekļus un kopumā tiktu veicināta Latvijas tautsaimniecības attīstība.

Valsts atbalsts nebūtu jāsniedz tādām komersantam, kurš jau projekta uzsākšanas laikā ir ieinteresēts darboties tirgū tikai tik ilgi, kamēr saņem valsts atbalstu (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 123.–124. lp.*). Elektroenerģijas ražotājam arī valsts atbalsta sniegšanas laikā sava komercdarbība jāorganizē tādā veidā, lai tā turpinātos arī pēc tam, kad valsts atbalsts vairs netiks saņemts. Tādējādi obligātā iepirkuma tiesību īstenošanas termiņa noteikšana uz 10 gadiem var veicināt elektroenerģijas ražotāja darbības efektivitātes paaugstināšanu. Proti, apzinoties, ka valsts atbalsts ir ierobežots ar 10 gadu termiņu, elektroenerģijas ražotājam būtu jāveido sava komercdarbība tādā veidā, lai arī pēc valsts atbalsta termiņa beigām tas varētu turpināt šo komercdarbību.

Līdz ar to Ministru kabineta izraudzītais līdzeklis ir piemērots pamattiesību ierobežojuma legītīmā mērķa sasniegšanai.

22. Satversmes tiesai tālāk, vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, jāpārbauda arī tas, vai izraudzītie līdzekļi ir nepieciešami legītīmā mērķa sasniegšanai, proti, vai legītīmo mērķi nav iespējams sasniegt ar citiem, indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kuri būtu tikpat iedarbīgi (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 14. punktu*). Turklāt saudzējošāks līdzeklis ir tikai tāds līdzeklis, kurš no valsts un sabiedrības neprasa nesamērīgi lielu ieguldījumu (*sal. sk. piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2020-59-01 22. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka esot bijuši vairāki personas pamattiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi. Pirmkārt, Ministru kabinetam bijusi iespēja pagarināt atbalsta termiņu mazāku valsts atbalstu saņēmēšajiem ražotājiem. Otrkārt, bijis iespējams ieviest 20 gadu termiņu līdz ar nosacījumu, ka pirmos 10 atbalsta gadus publiskais tirgotājs iepērk elektroenerģiju par pilnu maksu, bet nākamos 10 gadus – par samazinātu maksu. Savukārt Ministru kabinets norāda, ka valsts atbalsta nodrošināšana uz 20 gadiem nav ekonomiski pamatota. Pieteikuma iesniedzējas norādītās alternatīvas nenodrošinātu stacijas efektīvu darbību un nenovērstu nekontrolētu obligātā iepirkuma komponentes pieaugumu.

Jau no valsts atbalsta skaidrojuma, kas ietverts LESD 107. pantā, izriet tā būtība, proti, tas rada vai var radīt konkurences izkropļojumu, dodot priekšroku konkrētiem uzņēmumiem un ietekmējot tirdzniecību starp dalībvalstīm (sk. arī *Eiropas Savienības Tiesas 2023. gada 12. janvāra sprieduma apvienotajās lietās C-702/20, C-17/21 "GM" 51. punktu*). Lai novērstu to, ka valsts atbalsts rada vai var radīt konkurences izkropļojumu iekšējā tirgū un ietekmē tirdzniecību starp dalībvalstīm, LESD 107. panta 1. punktā ir noteikts princips, ka valsts atbalsts ir aizliegts. Tomēr atsevišķos gadījumos šāds atbalsts var būt saderīgs ar iekšējo tirgu saskaņā ar LESD 107. panta 2. un 3. punktu.

Valsts atbalsts var būt saistīts ar dažādām jomām, bet tieši enerģētikas jomā tas ir nozīmīgs instruments politikas virzīšanai uz klimatneitralitāti (sk.: *Schöning F., Ziegler C. What is State Aid. In: Hancher L., de Hauteclocque A., Salerno F. M. (Eds.) State Aid and The Energy Sector. Oxford: Hart, 2018, p. 4*). LESD 107. panta 3. punkta "c" apakšpunkts ļauj dalībvalstīm veidot atbalsta shēmas energoefektivitātes veicināšanai un elektroenerģijas ražošanai no atjaunīgajiem energoresursiem (sk. *Komisijas lēmuma 67. punktu*). Uz klimatneitralitāti un vides aizsardzību kopumā tendēta valsts atbalsta galvenais mērķis ir nodrošināt to, ka valsts atbalsta pasākumu rezultātā atbalsta pozitīvā ietekme pārsniedz atbalsta negatīvo iedarbību, kuras izpausme ir konkurences izkropļošana (sk. *Eiropas Komisijas paziņojuma – Pamatnostādnes par valsts atbalstu klimata, vides aizsardzības un enerģētikas pasākumiem (2022) (2022/C 80/01) – 3.3. punktu un Kopienas pamatnostādņu par valsts atbalstu vides aizsardzībai (2008/C 82/01) 6. apsvērumu*). Līdz ar to valsts atbalstam ir jābūt tādām, lai saglabātu konkurētspējīgu tirgu un novērstu nesamērīgu un nepamatotu tirgus izkropļojumu (sk. *Eiropas Parlamenta rezolūcijas priekšlikumu par valsts atbalsta pamatnostādņēm klimata, enerģētikas un vides jomā. Pieejams: europa.eu*). Viens no veidiem, kā valsts var rīkoties, lai izvairītos no šāda nesamērīga un nepamatota tirgus izkropļojuma, ir valsts atbalsta termiņa noteikšana.

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka valstij ir plaša rīcības brīvība pārskatīt valsts atbalsta shēmu, tostarp nosakot termiņu valsts atbalsta

īstenošanai (*sal. sk. Satversmes tiesas 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 40.4. punktu*). Arī Eiropas Savienības Tiesa ir atzinusi, ka dalībvalstīm nav pienākuma īstenot atbalsta shēmas saražotās enerģijas izmantošanas veicināšanai un valsts bauda plašu rīcības brīvību, lemjot par to, kādā veidā ir sasniedzami mērķi, kuru dēļ tiek veidotas valsts atbalsta shēmas šajā jomā (*sal. sk. Eiropas Savienības Tiesas 2019. gada 11. jūlija sprieduma apvienotajās lietās C-180/18 u. c. "Agrenergy" 27. punktu*). Ministru kabinets, īstenojot savu rīcības brīvību un nosakot 10 gadu termiņu obligātā iepirkuma tiesību īstenošanai, nav rīkojies patvaļīgi. Proti, 10 gadu termiņš ir atzīts par tādu, kas nepārsniedz iekārtu parasto amortizācijas laiku (*sk. Komisijas lēmuma 28. punktu*).

Lai īstenotu vienveidīgu un savstarpēji saskaņotu kontroli pār valsts atbalstu, LESD 108. pants nosaka ekskluzīvu Eiropas Komisijas kompetenci atzīt valsts atbalstu par saderīgu ar iekšējo tirgu. Šajā spriedumā jau tika norādīts, ka ar Komisijas lēmumu atbalsts, kas tika piešķirts laikposmā no 2007. gada 1. jūlija līdz 2012. gada 31. decembrim, ir atzīts par saderīgu ar iekšējo tirgu. Eiropas Komisija, pieņemot lēmumu, ņēma vērā to, ka Latvija iesniegusi detalizētus aprēķinus, kas apliecina, ka visām atbalstītajām tehnoloģijām atbalsts ir ierobežots līdz minimumam, kas nepieciešams, lai sasniegtu atbalsta mērķus (*sk. Komisijas lēmuma 97. punktu*), kā arī Latvijas norādīto, ka sākotnēji valsts atbalsta ietvaros pastāvēja ievērojams pārmērīgas kompensācijas risks hidroenerģijas, biomasas, biogāzes un dažādu veidu koģenerācijas stacijām (*sk. Komisijas lēmuma 30. punktu*). Saskaņošanas procesa ietvaros Latvija arī norādīja, ka koģenerācijas stacijās ar jaudu, kas nepārsniedz četrus megavatus, atbilstoši apstrīdētajai normai atbalsta ilgums ir 10 gadi (*sk. Komisijas lēmuma 28. punktu un Eiropas Komisijas atzinumu lietas materiālu 11. sēj. 150.–151. lp.*). Līdz ar to Eiropas Komisija par saderīgu ar iekšējo tirgu atzina valsts atbalstu, ņemot vērā arī iepriekš minētos Latvijas iesniegtos apsvērumus, tostarp par apstrīdētajā normā noteikto 10 gadu valsts atbalsta termiņu komersantam, kuram pieder koģenerācijas stacija ar jaudu, kas nepārsniedz četrus megavatus.

Apkopojot iepriekš minēto, Satversmes tiesa ņem vērā: 1) valsts plašo rīcības brīvību valsts atbalsta jomā; 2) to, ka Ministru kabinets, izmantojot savu rīcības brīvību, ir izdarījis nepieciešamos apsvērumus, lai izšķirtos par konkrētu termiņu tiesībām pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros; 3) Eiropas Komisijas ekskluzīvo kompetenci valsts atbalsta atzīšanā par saderīgu ar iekšējo tirgu; 4) to, ka Eiropas Komisija par saderīgu ar iekšējo tirgu atzinusi valsts atbalstu, ņemot vērā Latvijas iesniegtos apsvērumus, tostarp par 10 gadu valsts atbalsta termiņu komersantam, kuram pieder koģenerācijas stacija ar jaudu, kas nepārsniedz četrus megavatus. Ņemot visu to vērā, Satversmes tiesa secina, ka par saudzējošāku līdzekli konkrētajos apstākļos nevar atzīt citu, alternatīvu

termiņu tiesībām pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros, ja vien izraudzītais līdzeklis nav pretrunā ar vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām.

Papildus iepriekš minētajam Satversmes tiesa atzīst, ka abas Pieteikuma iesniedzējas norādītās alternatīvas ir saistītas ar tiesību pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros termiņa pagarinājumu, kas jebkurā gadījumā prasītu finanšu līdzekļus gan no valsts, gan no sabiedrības. Līdz ar to nav konstatējams, ka Pieteikuma iesniedzējas norādītie personas pamattiesības mazāk ierobežojošie līdzekļi sasniegtu legītīmo mērķi tādā pašā kvalitātē.

Tātad nepastāv citi, saudzējošāki līdzekļi, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķi būtu iespējams sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

23. Visbeidzot, izvērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai jāpārbauda arī tā atbilstība, proti, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežojuma rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā.

Konkrētajā gadījumā Ministru kabineta uzdevums, ierobežojot tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros ar 10 gadu termiņu, bija līdzsvarot elektroenerģijas ražotājiem Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertās tiesības uz īpašumu ar apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma legītīmajam mērķim atbilstošajām tiesībām un likumiskajām interesēm, tostarp nepieciešamību nodrošināt ekonomiski pamatotas galapatērētāju izmaksas un valsts budžeta līdzekļu ietaupījumu.

Līdz ar to Satversmes tiesai jāpārbauda, vai ar apstrīdēto normu ir panākts taisnīgs līdzsvars starp šīm dažādajām tiesībām un likumiskajām interesēm.

23.1. Noteikumu Nr. 604, ar kuriem Noteikumi Nr. 221 papildināti ar 53.¹ punktu, projekta anotācijā norādīts, ka valsts atbalsts nedrīkst būt neierobežots laikā. Ministru kabinets savā atbildes rakstā ir norādījis, ka valsts atbalstam jābūt terminētam, lai to varētu pārskatīt saskaņā ar tehnoloģisko attīstību. Uz to, ka valsts atbalstam jābūt terminētam, ir norādījušas arī vairākas pieaicinātās personas (*sk. piemēram, lietas materiālu 5. sēj. 39. lp. un 11. sēj. 87. lp.*). Tāpat Komisijas lēmumā ietvertā atziņa, ka atbalsts var tikt piešķirts tikai līdz stacijas pilnīgai amortizācijai, būtībā norāda uz to, ka konkrētajam atbalstam jābūt terminētam. Pretējā gadījumā pastāv risks, ka valsts atbalsts varētu būt pārmērīgs un secīgi ietekmēt galapatērētāju un likumsakarīgi arī visas sabiedrības intereses.

Valsts atbalstam noteiktie ierobežojumi ir vērsti ne vien uz Latvijas kā Eiropas Savienības dalībvalsts saistību, bet arī uz Satversmē nostiprinātā taisnīguma principa ievērošanu (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada*

19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-71-01 19.2. punktu). Proti, līdzsvarojot elektroenerģijas ražotāju un visas sabiedrības intereses, jāņem vērā arī valsts atbalsta mērķis un tas, ka visas sabiedrības interesēs ir tiesiskais regulējums, kas paredzētu tikai tāda valsts atbalsta piešķiršanu, kas ir ekonomiski pamatots un atbilst taisnīguma principam.

Satversmes tiesa jau secinājusi, ka atbalsts elektroenerģijas ražošanai koģenerācijā un no atjaunīgajiem energoresursiem ir paredzēts tādēļ, lai veicinātu šādas elektroenerģijas ražošanu (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 18. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-16-03 15.1. punktu*). Proti, atbilstoši Eiropas Savienības enerģētikas politikai valsts atbalsta mērķis ir veicināt atjaunīgo energoresursu un augstas efektivitātes koģenerācijas izvēršanu. Valsts atbalsta mērķis jo īpaši bija palielināt atjaunīgo energoresursu enerģijas īpatsvaru bruto enerģijas galaizlietojumā, proti, no 32,6 % 2005. gadā līdz 40 % 2020. gadā (*sk. Komisijas lēmuma 4. punktu*). Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes Statistikas datubāzes datiem 2018. gadā no atjaunīgajiem energoresursiem saražotās enerģijas īpatsvars bruto enerģijas galapatēriņā bija 40,02 %, 2019. gadā – 40,93 %, 2020. gadā – 42,13 %, bet 2021. gadā – 42,11 % (*Atjaunīgo energoresursu (AER) īpatsvars 2004–2021. Pieejams: <https://stat.gov.lv>*). Tādējādi, ciktāl ar apstrīdētajā normā noteikto 10 gadu termiņu tiek sasniegti konkrētajā valsts atbalsta jomā izvirzītie mērķi, Satversmes tiesai nav pamata apšaubīt šāda atbalsta termiņa pamatotību.

Visas sabiedrības interesēs ir arī tas, lai valstī pastāvošā valsts atbalsta shēma būtu saderīga ar Eiropas Savienības iekšējo tirgu. Satversmes tiesa jau šā sprieduma 22. punktā norādīja, ka Eiropas Komisija ir atzinusi valsts atbalstu par saderīgu ar iekšējo tirgu, ņemot vērā Latvijas iesniegtos apsvērumus, tostarp par 10 gadu valsts atbalsta termiņu komersantam, kuram pieder koģenerācijas stacija ar jaudu, kas nepārsniedz četrus megavatus. Proti, apstrīdētā norma tika norādīta kā tāda, kas tiecas novērst pārkompensācijas risku, kas arī ir nosacījums atbalsta shēmas atzīšanai par saderīgu ar iekšējo tirgu.

23.2. Kā jau tika noskaidrots iepriekš, Ministru kabinets, ierobežojot atbalsta ilgumu ar 10 gadiem, ir centies aizsargāt elektroenerģijas galapatērētāju un visas sabiedrības intereses. Satversmes tiesa uzsver, ka tiesiskās palāvības aizsardzības princips pieļauj valsts iespēju grozīt pastāvošo tiesisko regulējumu (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-12-03 11. punktu*). Komersantam nav pamata tiesiski paļauties uz to, ka tiks saglabāta pašreizējā situācija. Tā var tikt grozīta, Eiropas Savienības iestādēm vai valsts iestādēm – kad valsts iestādes īsteno Eiropas Savienības tiesības – izmantojot savu rīcības brīvību (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2018. gada 7. augusta sprieduma lietā C-120/17 66. punktu*). Tādējādi elektroenerģijas ražotājs nevar paļauties uz

to, ka valsts atbalsta termiņš netiks pārskatīts. Arī līgumos, kurus Pieteikuma iesniedzēja noslēgusi ar publisko tirgotāju, bija norādīta normatīvo aktu grozījumu iespējamā ietekme uz jau noslēgtiem līgumiem. Tā, piemēram, 2014. gada 28. aprīļa līgumā par elektroenerģijas iepirkumu ir norādīts: ja tiek grozīti spēkā esošie tiesību akti, kas reglamentē elektroenerģijas iepirkumu no elektroenerģijas ražotājiem, tad ar šo tiesību aktu grozījumu spēkā stāšanās dienu attiecīgi mainās arī līgumā noteiktie elektroenerģijas iepirkuma noteikumi (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 64.–69. lp.*).

Pieteikuma iesniedzēja savu tiesisko paļāvību saista arī ar to apstākli, ka ražotājiem, kuri piedalījās obligātajā iepirkumā saskaņā ar Noteikumu Nr. 262 prasībām, bijis noteikts 20 gadus ilgs obligātā iepirkuma termiņš.

Enerģētikas sektorā Eiropas Savienībā līdztekus pastāv tiesiskais regulējums gan par atbalstu efektīvai elektroenerģijas ražošanai koģenerācijā, gan par elektroenerģijas ražošanu no atjaunīgajiem resursiem (*sal. sk.: Sokolowski M. M. European Law on Combined Heat and Power. New York: Routledge, 2021, p. 215*). Latvijā obligātā iepirkuma sistēma ir veidota tā, ka jau sākotnēji paredzēja atšķirīgus kritērijus valsts atbalsta saņemšanai elektroenerģijas ražošanai koģenerācijā un elektroenerģijas ražošanai no atjaunīgajiem energoresursiem. Proti, saskaņā ar Elektroenerģijas tirgus likuma 31. pantu ražotāji, kuriem bija iespēja pielāgot savu uzņēmējdarbību, jau sākotnēji varēja izvēlēties vienu no atbalsta mehānismiem. Šis princips ir saglabāts arī šobrīd spēkā esošajā Elektroenerģijas tirgus likuma 31. panta redakcijā, kas ražotājiem ļauj izvēlēties, kādā veidā piedalīties obligātajā iepirkumā (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā 2021-31-0103 35.2. punktu*). Tādējādi Pieteikuma iesniedzējai un citiem komersantiem, kuri izvēlējās piedalīties obligātajā iepirkumā saskaņā ar noteikumiem, kas attiecas uz elektroenerģijas ražošanu koģenerācijā, nevarēja izveidoties tiesiskā paļāvība uz tādu termiņu obligātā iepirkuma tiesību īstenošanai, kāds bija noteikts attiecībā uz elektroenerģijas ražošanu no atjaunīgajiem resursiem.

Pieteikuma iesniedzēja norāda arī uz to, ka citās valstīs līdzīga veida atbalstu paredzēts piesaistīt iekārtu aptuvenajam kalpošanas ilgumam, kas esot aptuveni 20 gadi. Tomēr valsts atbalsta periods šajā jomā nav visās valstīs vienāds. Piemēram, Lietuvā tas ir 12 gadus, bet Vācijā 20 gadus ilgs (*sk. Eiropas Enerģētikas regulatoru padomes ziņojumu "Status Review of Renewable Support" (Statusi n Europe for 2018 and 2019), p. 14. Pieejams: ceer.eu*). Šajā spriedumā jau iepriekš tika norādīts, ka konkrēta tāda termiņa noteikšana, kas vislabāk atbilstu konkrētās valsts situācijai, ir valsts kompetencē, kur tai ir plaša rīcības brīvība. Tādējādi tas, ka kādas citas valsts tiesiskajā regulējumā ir noteikts citāds valsts atbalsta termiņš nekā apstrīdētajā normā, nevar būt par pamatu tam, lai atzītu apstrīdētajā normā ietvertu ierobežojumu par nesamērīgu.

Ņemot vērā visu iepriekš minēto, Satversmes tiesa secina, ka labums, ko sabiedrība iegūst no apstrīdētajā normā ietvertā ierobežojuma, ir lielāks par personas tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto kaitējumu.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais personas pamattiesību ierobežojums ir samērīgs un apstrīdētā norma atbilst Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Ministru kabineta 2009. gada 10. marta noteikumu Nr. 221 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā" 53.¹ punkta skaitli un vārdu "10 gadus" un Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumu Nr. 561 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, uzraudzību un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā" 68. punkta skaitli un vārdu "10 gadus" par atbilstošiem Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

S P R I E D U M S

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2022. gada 29. septembrī

lietā Nr. 2022-08-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs un Anita Rodiņa,

pēc Evita Kaužēnas konstitucionālās sūdzības,
pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2022. gada 31. augusta tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Maksātnespējas likuma 169. panta sestās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 107. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2010. gada 26. jūlijā pieņēma Maksātnespējas likumu, kas stājās spēkā 2010. gada 1. novembrī. Maksātnespējas likuma 169. panta sestā daļa tās sākotnējā redakcijā noteica: "Administratoram netiek noteikta atlīdzība gadījumā, ja viņš tiek atcelts no amata šā likuma 22. panta otrās daļas 1., 2., 3., 4. vai 7. punktā minēto iemeslu dēļ."

Ar 2016. gada 22. decembra likumu "Grozījumi Maksātnespējas likumā", kas stājās spēkā 2017. gada 6. janvārī, Maksātnespējas likuma 169. panta sestajā daļā vārds "amata" aizstāts ar vārdiem "juridiskās personas maksātnespējas procesa".

Tādējādi šobrīd Maksātnespējas likuma 169. panta sestā daļa nosaka: "Administratoram netiek noteikta atlīdzība gadījumā, ja viņš tiek atcelts no juridiskās personas maksātnespējas procesa šā likuma 22. panta otrās daļas 1., 2., 3., 4. vai 7. punktā minēto iemeslu dēļ."

Atbilstoši Maksātnespējas likuma 22. panta otrajai daļai administratoru atceļ, ja:

1) attiecībā uz viņu pastāv šā likuma 20. pantā noteiktie ierobežojumi;
2) viņš neievēro maksātnespēju reglamentējošo normatīvo aktu prasības;

3) viņš nepilda tiesas nolēmumu;

4) viņš nepilda Maksātnespējas kontroles dienesta uzlikto tiesisko pienākumu;

5) viņš atkāpies no juridiskās personas maksātnespējas procesa vai fiziskās personas maksātnespējas procesa;

6) kreditoru sapulce ir ierosinājusi atcelt administratoru no konkrēta juridiskās personas maksātnespējas procesa vai fiziskās personas maksātnespējas procesa, ja administrators nav nodrošinājis efektīvu maksātnespējas procesa norisi;

7) viņš ļaunprātīgi izmanto savas pilnvaras;

8) (*izslēgts ar 22.12.2016. likumu*);

8¹) administrators no amata ir atbrīvots, atcelts vai atstādināts vai viņa amata darbība ir apturēta.

Savukārt saskaņā ar šā likuma 20. panta pirmo daļu administratora pienākumus konkrētajā maksātnespējas procesā administrators nevar uzņemties un pildīt šādos gadījumos:

1) (*izslēgts ar 22.12.2016. likumu*);

1¹) administrators no amata ir atbrīvots, atcelts vai atstādināts;

1²) apturēta administratora amata darbība;

1³) attiecībā uz administratoru kriminālprocesa ietvaros pieņemts lēmums par procesuālā piespiedu līdzekļa – noteiktas nodarbošanās aizlieguma – piemērošanu, ar kuru noteikts ierobežojums pildīt administratora amata pienākumus;

2) administrators ir aizdomās turētais vai apsūdzētais kriminālprocesā, kas saistīts ar viņa rīcību konkrētajā juridiskās personas maksātnespējas procesā vai fiziskās personas maksātnespējas procesā;

3) administrators saskaņā ar šā likuma noteikumiem atzīstams par ieinteresēto personu attiecībā pret parādnieku;

4) (*izslēgts ar 22.12.2016. likumu*);

5) administratoram ar parādnieku pēdējo piecu gadu laikā pirms attiecīgā maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas ir pastāvējušas darba tiesiskās attiecības;

6) parādniekam ir prasījuma tiesības pret administratoru, vai administratoram ir prasījuma tiesības pret parādnieku un administrators vai parādnieks nav noteikti atteicies no tām;

7) administrators ir personiski ieinteresēts juridiskās personas maksātnespējas procesa lietā vai fiziskās personas maksātnespējas procesa lietā vai ir citi apstākļi, kas rada pamatotas šaubas par viņa objektivitāti;

8) administrators juridiskās personas maksātnespējas procesā vai fiziskās personas maksātnespējas procesā pilda ar administratora pienākumiem saistītas darbības, kurās viņš pats, viņa laulātais vai personas, kas ir ar administratoru radniecības vai svainības attiecībās līdz otrajai pakāpei, vai viņa darījumu partneri ir vai varētu būt personiski vai mantiski ieinteresēti;

9) administrators pilda ar administratora pienākumiem saistītas darbības attiecībā uz tādu kreditoru vai parādnieku, kura dalībnieks, akcionārs, biedrs, pārraudzības, kontroles vai izpildinstitūcijas loceklis ir

viņš pats, viņa laulātais vai personas, kas ir ar administratoru radniecības vai svainības attiecībās līdz otrajai pakāpei;

10) administrators pēdējo divu gadu laikā pirms viņa iecelšanas konkrētā maksātnespējas procesā ir lēmis par parādnieka prasījumu citā juridiskās personas maksātnespējas procesā vai fiziskās personas maksātnespējas procesā, kurā administrators pildījis administratora pienākumus;

11) administrators jau ir pildījis administratora pienākumus šā parādnieka maksātnespējas procesā.

2. Pieteikuma iesniedzēja – Evita Kaužēna (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka Maksātnespējas likuma 169. panta sestā daļa (turpmāk – apstrīdētā norma) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 107. pantam.

Pieteikuma iesniedzēja bijusi maksātnespējas procesa administratore (turpmāk – administrators) kādas kapitālsabiedrības maksātnespējas procesā. Taču viņa atcelta no šā maksātnespējas procesa administratora pienākumu pildīšanas, pamatojoties uz Maksātnespējas likuma 20. panta pirmās daļas 7. punktu un 22. panta otrās daļas 1. un 2. punktu. Līdz ar to Pieteikuma iesniedzējai saskaņā ar apstrīdēto normu liegts saņemt atlīdzību par administratora pienākumu veikšanu attiecīgajā maksātnespējas procesā.

Administrators esot nodarbinātais Satversmes izpratnē. Viņš veicot Maksātnespējas likumā noteiktus pienākumus pret atlīdzību. Tāpēc Satversmes 107. pants garantējot administratora tiesības saņemt veiktajam darbam taisnīgu atlīdzību. Taisnīga darba samaksa ietverot sevī divus galvenos aspektus: 1) noteiktu samaksas līmeni, kas nodrošina strādājošajiem un to ģimenēm pienācīgus dzīves apstākļus; 2) vienlīdzīgu samaksu par vienlīdzīgas vērtības darbu.

Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, atlīdzībai vajag būt ne tikai tādai, lai nodrošinātu "pienācīgus dzīves apstākļus", bet arī pietiekami konkurētspējīgai, atbilstoši profesijai izvirzītajām kvalifikācijas un citām prasībām. Turklāt administratori esot pašnodarbinātas personas. Viņiem vajagot no saņemtās atlīdzības segt profesionālās darbības riska apdrošināšanu, izdevumus, kas saistīti ar prakses vietas uzturēšanu, kā arī maksāt valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas un nodokļus.

Apstrīdētā norma nosakot absolūtu aizliegumu administratoram saņemt atlīdzību par veikto darbu, ja viņš no juridiskās personas maksātnespējas procesa atcelts noteiktu, likumā minētu iemeslu dēļ. Tādējādi apstrīdētā norma administratoram ierobežojot Satversmes 107. pantā garantētās tiesības saņemt veiktajam darbam atbilstošu un taisnīgu atlīdzību.

Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību ierobežojums no formālā viedokļa esot noteikts ar likumu. Arī apstrīdētās normas formulējums esot skaidrs. Taču esot pārkāpts labas likumdošanas princips, jo, pieņemot

apstrīdēto normu, neesot vērtēts tas, vai un kādos gadījumos administratoram liedzama atlīdzība par faktiski paveiktu darbu, un neesot vērtēta apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 107. pantā garantētajām pamattiesībām, kā arī starptautiskajām tiesību normām. Turklāt kopš Maksātnespējas likuma pieņemšanas jau esot pagājuši vairāk nekā desmit gadi. Saeimai esot pienākums laiku pa laikam izvērtēt spēkā esošo regulējumu, lai novērtētu, kā tas tiek piemērots praksē, konstatētu tā trūkumus un, ja nepieciešams, to labotu. Likumdevējs šādu izvērtējumu neesot veicis.

Apstrīdētās normas vienīgais mērķis esot radīt administratoram nelabvēlīgas mantiskas sekas. Šīs sekas esot uzskatāmas gan par sodu, gan par mantisku gandarījumu parādniekam un tā kreditoriem. Vēlme sodīt nevarot būt legītīms pamattiesību ierobežojuma mērķis. Apstrīdētās normas piemērošanas rezultātā parādnieks vai tā kreditori varot nepamatoti iedzīvoties, proti, saņemt administratora veikto procesa administrēšanas darbu bez maksas. Iespēja bez tiesiska pamata neizmaksāt administratoram vai atgūt no viņa atlīdzību par darbu, kas faktiski ir veikts, nevarot veidot tiesiskā valstī aizsargājamas personu tiesības Satversmes 116. panta izpratnē.

Pastāvot citi, alternatīvi līdzekļi, ar kuriem varot sasniegt apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķi. Pirmkārt, apstrīdētajai normai alternatīvs risinājums, ciktāl šīs normas mērķis ir administratora sodīšana, esot administratora saukšana pie publiska rakstura atbildības, jo īpaši disciplināratbildības, kas nodrošinot soda samērīgumu ar pārkāpumu un tā izdarīšanas apstākļiem un sekām, kā arī ņemot vērā administratora personību un attieksmi. Otrkārt, jau šobrīd tiesību sistēmā pastāvēt tāds alternatīvs līdzeklis kā parādnieka un kreditoru tiesības vērsties pret administratoru un pieprasīt zaudējumu atlīdzību civiltiesiskā kārtībā. Treškārt, efektīvs apstrīdētajai normai alternatīvs līdzeklis būtu paredzēt Maksātnespējas likumā niansētāku un vairāk individualizētu risinājumu, piemēram, paredzēt, ka atlīdzība no juridiskās personas maksātnespējas procesa atceltam administratoram tiek liegta nevis pilnībā, bet tikai attiecībā uz tām darbībām, kurās ar tiesas lēmumu par administratora atcelšanu konstatēti normatīvo aktu pārkāpumi. Par to, vai atlīdzība no juridiskās personas maksātnespējas procesa atceltam administratoram liedzama un, ja liedzama, tad kādā apmērā, varētu lemt tiesa, izvērtējot konkrētās lietas apstākļus, proti, noskaidrojot, vai parādniekam un kreditoriem ir nodarīti zaudējumi, kādi ir pārkāpuma apstākļi un būtība, vai tas bijis rupjš, tīšs pārkāpums vai drīzāk radies administratora neuzmanības dēļ, kāda ir viņa attieksme pret šo pārkāpumu un vai viņš to ir novērsis. Aizliegums saņemt atlīdzību būtu samērojams ar parādniekam un kreditoriem nodarītajiem zaudējumiem, kā arī ar tās darbības, kuras veikšanā pieļauti pārkāpumi, nozīmīgumu

kontekstā ar kopējo maksātnespējas procesa ilgumu, apjomu un sarežģītību, administratora veiktā darba apjomu un sasniegtajiem rezultātiem maksātnespējas procesā kopumā.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka apstrīdētā norma vispār liedz administratoram saņemt atlīdzību un līdz ar to ir atņemta pati tiesību uz veiktajam darbam atbilstošu samaksu būtība. Ja administrators nesaņem atlīdzību, esot ietekmēta viņa spēja turpināt profesionālo darbību, kā arī spēja uzturēt sevi un savu ģimeni.

Maksātnespējas likuma 22. panta otrajā daļā paredzot no maksātnespējas procesa atceltam administratoram iespēju saņemt atlīdzību gadījumos, kad atcelšana notikusi pēc kreditoru sapulces iniciatīvas sakarā ar to, ka nav nodrošināta procesa efektivitāte, likumdevējs esot paudis duālu attieksmi. Proti, abos salīdzināmajos gadījumos administrators tiek atcelts tādēļ, ka nav nodrošinājis efektīvu procesa norisi. Ja atcelšana notikusi pēc Maksātnespējas kontroles dienesta pieteikuma, tad administrators atbilstoši apstrīdētajai normai nesaņemot atlīdzību par savu darbu, ko paveicis procesā. Savukārt tad, ja administrators tiek atcelts no maksātnespējas procesa pēc kreditoru sapulces pieteikuma, apstrīdētajā normā noteiktais liegums saņemt atlīdzību uz viņu netiekot attiecināts. Tātad efektīvas maksātnespējas procesa norises nenodrošināšanu likumdevējs neesot uzskatījis par tik nopietnu pārkāpumu, lai no maksātnespējas procesa atceltajam administratoram tiktu piemērotas nelabvēlīgas mantiskās sekas.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka attiecībā uz administratora tiesībām uz atlīdzību gadījumos, kad viņš no juridiskās personas maksātnespējas procesa atcelts tādēļ, ka ir atbrīvots, atcelts vai atstādināts no administratora amata, vai tādēļ, ka viņa amata darbība ir apturēta, konstatējama pretruna. No vienas puses, minētie apstākļi kā pamats administratora atcelšanai no konkrētā procesa esot tieši norādīti Maksātnespējas likuma 22. panta sestās daļas 8.¹ punktā, bet apstrīdētajā normā atsauce uz tiem neesot dota, tāpēc varot tikt izdarīts secinājums, ka atlīdzība administratoram netiek liegta. No otras puses, šie paši apstākļi esot minēti Maksātnespējas likuma 20. panta 1.¹ un 1.² punktā, un atbilstoši apstrīdētajā normā ietvertajai atsaucei uz 22. panta otrās daļas 1. punktu, kurā savukārt ietverta atsauce uz 20. pantu, administratoram tiek liegts saņemt atlīdzību arī tādā gadījumā, ja viņš no konkrētā maksātnespējas procesa ir atcelts sakarā ar to, ka ir atbrīvots, atcelts vai atstādināts no amata vai viņa amata darbība ir apturēta.

Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem Pieteikuma iesniedzēja papildus norāda: administratora darbībai ir jāatbilst normatīvo aktu prasībām jebkurā gadījumā, un administratoram jebkurā gadījumā ir pienākums nodrošināt, lai maksātnespējas process būtu efektīvs un likumam atbilstošs. Maksātnespējas procesa efektivitāti un tiesiskumu, pirmkārt, nodrošinot administratora profesionalitāti un godprātīgums, un, otrkārt, normatīvajos

aktos jau esot iekļauti daudzveidīgi administratora darbības uzraudzības un kontroles mehānismi. Apstrīdētā norma nenodrošinot maksātnespējas procesa efektivitāti un likumību.

Turklāt bailes zaudēt visu atlīdzību nevarot motivēt administratoru strādāt efektīvi, bet gan – gluži pretēji – mudinot viņu savu darbību birokratizēt un koncentrēties nevis uz maksātnespējas procesa efektivitāti, bet uz nodrošināšanos pret kļūdām, kuru dēļ viņš varētu palikt bez atlīdzības. Apstrīdētā norma kaitējot administratora profesijai, padarot to nepievilcīgu, liekot kvalificētām personām izvēlēties citus darbības veidus un tādējādi negatīvi ietekmējot maksātnespējas procesu administrēšanas efektivitāti un kvalitāti kopumā. Tas neesot sabiedrības interesēs.

Praksē administratori patiešām mēdzot administrēt vairākus maksātnespējas procesus vienlaikus. Taču atbilstoši Satversmes 107. pantam taisnīga atlīdzība administratoram pienākoties par katrā atsevišķajā procesā paveikto darbu. Turklāt apstrīdētās normas piemērošanas rezultātā administratoram tiekot liegta atlīdzība par darbu, kas ieguldīts ilgstoši, pat vairāku gadu garumā, apjomīgā un sarežģītā maksātnespējas procesā, savukārt par citu tajā pašā laika posmā administrētu procesu saņemtā atlīdzība esot neliela un nespējot segt pat biroja uzturēšanas izmaksas, atlīdzību darbiniekiem, nodokļus un citus obligāti veicamos maksājumus.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 107. pantam.

Maksātnespējas likuma mērķis esot veicināt finansiālās grūtībās nonākuša parādnieka saistību izpildi un, ja iespējams, maksātnespējas atjaunošanu, piemērojot likumā noteiktos principus un tiesiskos risinājumus. Maksātnespējas process esot vērsts galvenokārt uz kreditoru un parādnieka tiesību aizsardzību. Lai sasniegtu Maksātnespējas likuma mērķi un nodrošinātu kreditoru un parādnieka tiesību aizsardzību, būtiska loma esot uzticēta administratoram, kas savā amata darbībā ir pielīdzināms valsts amatpersonai. Likumdevējs esot noteicis, ka administratoram ir pienākums nodrošināt efektīvu un likumīgu juridiskās personas maksātnespējas procesa un fiziskās personas maksātnespējas procesa norisi un mērķu sasniegšanu.

Saeima norāda, ka ar administratora iecelšanu konkrētā maksātnespējas procesā tam tiek piešķirtas ekskluzīvas tiesības veikt darbības un pieņemt lēmumus parādnieka vārdā un kreditoru interesēs. Administratoram esot plašas pilnvaras, citstarp pilnvaras pārņemt parādnieka mantu un rīkoties ar to, pieņemt lēmumus, kas ietekmē kreditoru intereses, kā arī kļūt par faktiski vienīgo maksātnespējīgā komersanta likumīgo vadītāju ar visplašākajām tiesībām pieņemt lēmumus un slēgt darījumus.

Tātad administratoram kā parādnieka likumīgajam pārstāvim un maksātnespējas procesa virzītājam esot plašas pilnvaras, kas tam jārealizē labā ticībā, un neesot pieļaujama tādu apstākļu pastāvēšana, kuri varētu radīt šaubas par administratora objektivitāti un neitralitāti pret konkrētā maksātnespējas procesā iesaistītajām personām. Šādu apstākļu pastāvēšana ne tikai apdraudētu attiecīgā maksātnespējas procesa likumīgu un efektīvu norisi, bet arī vispār grautu uzticēšanos maksātnespējas procesam.

Maksātnespējas procesa ļaunprātīga izmantošana varot negatīvi ietekmēt ekonomiku un radīt zaudējumus galvenajām šajā procesā ieinteresētajām pusēm: uzņēmumiem, ieguldītājiem, darbiniekiem un valsts sektoram. Tātad administratoru darbības atbilstība normatīvo aktu prasībām esot nodrošināma visas sabiedrības interesēs.

Likumdevējs, ievērojot maksātnespējas procesa raksturu un administratoram piešķirto pilnvaru apjomu, esot noteicis prasības attiecībā uz administratora amata pildīšanai nepieciešamo kvalifikāciju, zināšanām un pieredzi, kā arī pieņēmis normatīvo regulējumu, kura pārkāpumi var radīt negatīvas mantiskas sekas administratoriem, kuri, neraugoties uz savu augsto kvalifikāciju un īpašo statusu, būtiski pārkāpj normatīvo aktu prasības. Apstrīdētajā normā paredzētās tieši pret administratoru vērstās negatīvās mantiskās sekas varot atturēt viņu kā valsts amatpersonu no pārkāpumu izdarīšanas, tādējādi aizsargājot parādnieku un kreditoru tiesības un intereses, palīdzot saglabāt sabiedrības uzticēšanos maksātnespējas procesam, kā arī nodrošinot maksātnespējas procesa likumību un efektivitāti.

Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertais regulējums esot vērst uz to, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības – kreditoru un parādnieku tiesības un intereses. Maksātnespējas procesa efektīva un likumīga norise esot svarīga visai valsts ekonomikai, tātad apstrīdētā norma kalpojot arī tādām mērķim kā sabiedrības labklājības aizsardzība.

Apstrīdētā norma izslēdzot iespēju, ka atlīdzību saņemtu tāds administrators, kurš būtiski pārkāpis normatīvo aktu prasības. Tātad viņš nevarot paļauties uz to, ka normatīvo aktu neievērošanas gadījumā tik un tā varēs saņemt atlīdzību vismaz daļējā apmērā. Konkrētais regulējums potenciāli atturot administratoru no pretdarīgas rīcības, jo šādas rīcības gadījumā jāreķinās ar to, ka viņš nevarēs saņemt atlīdzību par darbībām, ko veicis maksātnespējas procesā, neievērojot normatīvajos aktos noteiktās prasības. Apstrīdētā norma nodrošinot gan maksātnespējas procesā iesaistīto personu tiesības un intereses, gan arī maksātnespējas procesa efektivitāti. Tātad tā esot piemērota legītīmo mērķu sasniegšanai.

Likumdevējs esot paredzējis plašu pasākumu kopumu, lai nodrošinātu maksātnespējas procesa caurskatāmību, efektivitāti un taisnīgumu. Administratori esot pielīdzināti valsts amatpersonām, esot noteikta viņu

atbildība par normatīvo aktu pārkāpumiem, un apstrīdētajā normā esot paredzētas tiesiskās sekas, kas skar administratorus, kuri rīkojušies pretēji Maksātnespējas likumā noteiktajam. Tas apstāklis, ka likumdevējs jau šobrīd paredzējis vairākus mehānismus, lai veicinātu apstrīdētajā normā ietvertā ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanu, pats par sevi nenozīmē, ka apstrīdētajā normā ietvertais regulējums nav nepieciešams. Taisnīga un efektīva maksātnespējas procesa nodrošināšanai esot nepieciešama kompleksa pieeja, un katram izraudzītajam līdzeklim esot būtiska nozīme. Šobrīd spēkā esošie mehānismi, kas kalpo administratoru likumīgas darbības nodrošināšanai, esot savstarpēji saistīti un cits citu papildinot. Tādēļ, pēc Saeimas ieskata, atsevišķi šobrīd pastāvošie tiesiskie līdzekļi paši par sevi nevar būt tikpat efektīvi kā visu šo līdzekļu kopums.

Saeima norāda, ka regulējums, kas no juridiskās personas maksātnespējas procesa atceltam administratoram liegtu atlīdzību tikai par tām darbībām, kuru veikšanā viņš pieļāvis normatīvo aktu pārkāpumus, kas konstatēti ar tiesas lēmumu par administratora atcelšanu, uzliktu nesamērīgu slogu tiesu sistēmai. Tad nāktos precīzi identificēt, kādu daļu no atlīdzības sastāda tās darbības, kuras nav ar tiesas lēmumu atzītas par prettiesiskām. Turklāt tas ļautu negodprātīgam administratoram saņemt daļēju atlīdzību par procesu, kas nav administrēts atbilstoši likuma prasībām. Tas neapņemtu sabiedrības uzticēšanos maksātnespējas procesam un daudz mazākā mērā nekā apstrīdētajā normā noteiktais motivētu administratorus ievērot normatīvos aktus.

Apstrīdētajā normā noteiktais administratoru pamattiesību ierobežojums nodrošinot administratoru darbības atbilstību sabiedrības interesēm. Administratori pildot valstij nozīmīgas funkcijas. Attiecīgi sabiedrības interesēm neatbilstu tāds regulējums, kas pieļautu valstij nozīmīgu funkciju negodprātīgu izpildi.

Administratoru darbības uzraudzība un kontrole esot sabiedriski nozīmīgs jautājums. Neraugoties uz likumdevēja centieniem nodrošināt administratoru darbības efektīvu uzraudzību un kontroli, publiskajā telpā tomēr nereti izskanot ziņas par kāda administratora, iespējams, prettiesisku rīcību, kuras dēļ radušies ievērojami zaudējumi kreditoriem. Arī Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (turpmāk – OECD) savā 2019. gada ziņojumā par Latviju esot norādījusi uz administratoru negodprātīgu rīcību maksātnespējas procesos un negatīvajām sekām, kas šādas rīcības dēļ radušās valsts ekonomikai un labklājībai.

Pēc Saeimas ieskata, tiesiskajam regulējumam, kas vērsts uz administratoru rīcības tiesiskuma nodrošināšanu, ir sevišķi būtiska nozīme. Apstrīdētā norma esot neatņemama šā regulējuma sastāvdaļa, kas nodrošinot maksātnespējas procesa atbilstību sabiedrības interesēm.

Administratoram kā ar publiskām pilnvarām apveltītai personai primāri vajagot būt lojālam pret likumu un likumīgu maksātnespējas

procesa norisi, nevis pret parādnieku vai kreditoriem personiski. Administrators nekādā gadījumā nedrīkstot stādīt savas intereses pāri likumīga un efektīva maksātnespējas procesa interesēm. Esot būtiski nodrošināt to, lai administratoram piešķirtās pilnvaras tiktu izlietotas labticīgi, ievērojot likumu un ar pienācīgu rūpību.

Administrators tiesības izvēlēties nodarbošanos nevarot tikt aplūkotas tikai viena maksātnespējas procesa ietvaros. Esot jāņem vērā tas, ka administrators savu profesionālo darbību var realizēt secīgi vai pat vienlaikus vairākos maksātnespējas procesos. Attiecīgi administrators varot saņemt savam darbam atbilstošu samaksu saistībā ar tiem maksātnespējas procesiem, kuros viņš rīkojies atbilstoši normatīvo aktu prasībām.

Līdz ar to, ņemot vērā administratoram uzticētās pilnvaras un visas sabiedrības ieinteresētību efektīva un taisnīga maksātnespējas procesa nodrošināšanā, nelabvēlīgās sekas, kas atsevišķiem administratoriem izriet no apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma viņu pašu negodprātīgas rīcības dēļ, neesot lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 107. pantam.

Risinot maksātnespējas grūtības vai maksātnespēju, esot jāņem vērā citu iesaistīto personu, piemēram, kreditoru, intereses, jo tiekot ierobežotas viņu tiesības uz īpašumu. Tamdēļ jebkuram piemērojamam līdzeklim esot jāsaturs elementi, kas nepieciešami, lai nodrošinātu tā piemērošanas likumību, kā arī interešu līdzsvarotību. Maksātnespējas procesa gadījumā šo elementu nodrošināšana esot galvenokārt administratora uzdevums.

Ikkatram maksātnespējas procesam esot būtiska nozīme tautsaimniecībā kopumā. Maksātnespējas jomas vispārējā kvalitāte no Latvijas sabiedrības interešu viedokļa esot būtiska. Visi maksātnespējas procesi kopumā veidojot maksātnespējas jomu. Līdz ar to administratoram, kurš ir atbildīgs par maksātnespējas procesa efektīvu un likumīgu norisi, esot piemērojami augstāki principi nekā tie, kas tiktu personai piemēroti gadījumā, ja tā konsultētu parādnieku privāttiesiskā kārtā. Šie principi esot attiecināmi ikkatrā maksātnespējas procesā. Tamdēļ administratoriem esot izvirzāmas augstākas prasības, pienākumi un atbildība. Būtiska nozīme administratora atturēšanai no normatīvo aktu pārkāpumiem esot komplicētam pasākumu kopumam, kas ietver arī tādus pasākumus, kuri jau preventīvi attur administratoru no pārkāpumu izdarīšanas.

Tieslietu ministrija norāda, ka 2015. gadā Valsts kontroles veiktās lietderības revīzijas ietvaros konstatēta nepieciešamība veikt būtiskus uzlabojumus maksātnespējas jomā. Tā rezultātā 2016. gada otrajā pusē Ministru kabinets esot apstiprinājis vairākus attīstības plānošanas

dokumentus maksātnespējas jomā. Tādējādi pēdējo gadu laikā maksātnespējas joma esot būtiski reformēta un pilnveidota, novēršot vai mazinot faktorus, kas radīja negatīvu ietekmi uz visu maksātnespējas jomu. Šo reformu kontekstā īpašs uzsvars esot likts uz administratora profesiju, proti, īpaša uzmanība esot veltīta tam, lai nodrošinātu, ka administratori ir kvalificēti un profesionāli speciālisti, kas efektīvi pilda savus pienākumus un rūpējas par profesijas prestižu. Līdz ar to apstrīdētās normas pārskatīšanai neesot bijis pamata.

Administrators, kurš atcelts no viena maksātnespējas procesa, turpinot darbu citos maksātnespējas procesos, ja vien netiek atcelts no amata. Līdz ar to esot būtiski nodrošināt, lai administrators, kurš ir atcelts no konkrēta maksātnespējas procesa, vai citi administratori, veicot savus pienākumus un izmantojot viņiem piešķirtās tiesības, patiešām apzinātos attiecīgas rīcības ietekmi, nozīmīgumu un nepareizību un tā netiktu pieļauta citos maksātnespējas procesos. Turklāt administratora atcelšana no konkrēta maksātnespējas procesa esot galējais risinājums, ar kura palīdzību uzraugošie subjekti atjauno visus priekšnoteikumus tam, lai maksātnespējas process risinātos efektīvi un likumīgi.

Tikai ar administratora atcelšanu no maksātnespējas procesa vien netiekot sasniegts tas mērķis, kam paredzēta apstrīdētā norma. Papildus jau iepriekš norādītajam par preventīvu darbības regulēšanas pasākumu nozīmīgumu Tieslietu ministrija uzsver, ka administratora atcelšanas pamati var būt dažādi. Viens no tiem varot būt saistīts ar interešu konfliktu, kas jau pēc būtības nozīmē objektivitātes neesību. Ņemot vērā neobjektīvas un personīgi ieinteresētas iesaistes riskus un to iespējamās sekas, jo īpaši būtiski esot nodrošināt to, lai administratori savlaicīgi un pēc pašu iniciatīvas atkāptos no tādu maksātnespējas procesu administrēšanas, kuru ietvaros viņu konkrētās situācijas dēļ varētu rasties šaubas par to, ka maksātnespējas process risināsies likumīgi un efektīvi un tajā vienlaikus tiks ievērotas visu iesaistīto subjektu, jo īpaši kreditoru kopuma, intereses.

Administrators, kurš ir pieļāvis tik būtiskus pārkāpumus, ka tiesa nolēmusi viņu atcelt no konkrēta maksātnespējas procesa, nevarot gūt ienākumus no šā procesa. Ja administratora atcelšanas gadījumā nebūtu ierobežotas viņa tiesības uz atlīdzību, tad tiktu atbalstīts tiesiskais nihilisms un nesodāmības sajūta. Proti, administrators varētu saņemt atlīdzību, būtībā paredzot, ka tā pienāksies arī tad, ja viņš savus pienākumus pildīs pretēji likumdevēja noteiktajam.

5. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 107. pantam.

Pārbaudot, vai tiesību normas izstrādes un pieņemšanas process atbilst labas likumdošanas principam, esot jāizvērtē likumdevēja rīcība likumdošanas procesa ietvaros, nevis likumdevēja rīcība pēc tiesību

normas pieņemšanas. Tādēļ Pieteikuma iesniedzējas argumenti par labas likumdošanas principa pārkāpumu neesot attiecināmi uz jautājumu par to, vai apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

Saskaņā ar apstrīdēto normu atlīdzība administratoram tiekot liegta vienīgi tad, ja tiesa atcēlusi viņu no juridiskās personas maksātnespējas procesa saistībā ar viņa prettiesisku rīcību konkrētajā procesā. Tomēr tas vien, ka apstrīdētās normas piemērošana ir saistīta ar administratora pieļautu prettiesisku rīcību, pats par sevi nenozīmē, ka šajā normā paredzētaisliegums būtu uzskatāms par sodu.

Pēc tiesībsarga ieskata, apstrīdētā norma liedz vienīgi noteikt administratoram tādu atlīdzību, kādu viņš būtu tiesīgs saņemt juridiskās personas maksātnespējas procesa ietvaros, ja nebūtu no šā procesa atcelts apstrīdētajā normā minēto iemeslu dēļ. Apstrīdētās normas piemērošana neesot atkarīga no administratora prettiesiskās rīcības rakstura vai šīs rīcības ietekmes uz maksātnespējas procesu un tajā iesaistīto personu tiesībām un likumiskajām interesēm. Administratora pieļautās prettiesiskās rīcības raksturs un tās rezultātā nodarītais kaitējums tiekot vērtēts, saucot administratoru pie disciplinārās atbildības, administratīvās atbildības vai kriminālatbildības un nosakot konkrētajam pārkāpumam atbilstošu sodu.

Apstrīdētajā normā paredzētā lieguma mērķis esot nepieļaut to, ka administrators varētu gūt ienākumus juridiskās personas maksātnespējas procesā, no kura viņš atcelts paša prettiesiskās rīcības dēļ. Ievērojot administratoram likumā noteikto tiesību apjomu un uzdevumus maksātnespējas procesa ietvaros, tāds maksātnespējas procesa tiesiskais regulējums, kas ļautu administratoram gūt ienākumus arī tādā gadījumā, ja viņš no juridiskās personas maksātnespējas procesa ir atcelts paša prettiesiskās rīcības dēļ, varētu nelabvēlīgi ietekmēt sabiedrības uzticēšanos maksātnespējas procesa tiesiskā regulējuma efektivitātei un maksātnespējas procesa tiesiskumam. Tādējādi apstrīdētajā normā paredzētā lieguma mērķis esot veicināt sabiedrības uzticēšanos maksātnespējas procesa tiesiskajam regulējumam un tā efektivitātei. Vienlaikus apstrīdētajā normā paredzētajam liegumam esot arī preventīva funkcija, proti, tas ļaujot mazināt risku, ka administrators varētu pārkāpt maksātnespējas procesa tiesisko regulējumu un ļaunprātīgi izmantot viņam likumā noteiktās pilnvaras. Pēc tiesībsarga ieskata, apstrīdētajā normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir šādi legītīmi mērķi – citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība.

Apstrīdētajā normā paredzētaisliegums motivējot administratoru izvairīties no prettiesiskās rīcības juridiskās personas maksātnespējas procesā. Turklāt šis liegums varot stiprināt sabiedrības pārliecību par maksātnespējas procesa tiesiskā regulējuma efektivitāti un administratoru rīcības atbilstību valsts un sabiedrības interesēm, jo administrators ir

tiesīgs saņemt atlīdzību un tādējādi gūt labumu no juridiskās personas maksātnespējas procesa vienīgi tad, ja viņš šā procesa ietvaros ir rīkojies tiesiski un nav pieļāvis tādus pārkāpumus, kuru dēļ viņš būtu atceļams no konkrētā maksātnespējas procesa. Tātad likumdevēja izraudzītie līdzekļi esot piemēroti pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai.

Tiesībsargs norāda, ka tāds tiesiskais regulējums, kurā būtu noteikts tiesas pienākums veikt katra gadījuma individuālu izvērtējumu un noteikt apstrīdētās normas tvērumā nonākušam administratoram atlīdzību par atsevišķām juridiskās personas maksātnespējas procesā veiktajām darbībām vai likumā paredzētu samazināta apmēra atlīdzību, ļautu administratoram gūt ienākumus arī tādā gadījumā, ja viņš nav nodrošinājis juridiskās personas maksātnespējas procesa tiesisku norisi. Šāds tiesiskais regulējums nesniegtu sabiedrībai tikpat lielu pārliecību par maksātnespējas procesa tiesiskā regulējuma efektivitāti un atbilstību valsts un sabiedrības interesēm, kā arī nevarētu tikpat efektīvi motivēt administratoru ievērot normatīvo tiesību aktu prasības. Līdz ar to neesot saudzējošāku līdzekļu, kas ļautu sasniegt apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus tādā pašā kvalitātē.

No vienas puses, ievērojot maksātnespējas procesa nozīmi un administratoram piešķirtās plašās pilnvaras, administratoru darbības atbilstība normatīvo tiesību aktu prasībām vai, gluži otrādi, administratoru prettiesiska rīcība viņiem uzticētajos maksātnespējas procesos būtiski ietekmējot valsts un sabiedrības intereses. No otras puses, apstrīdētās normas tvērumā nonākušam administratoram varot tikt liegta atlīdzība par darbu, kas veikts vairāku mēnešu vai pat gadu garumā, un administratora nesaņemtās atlīdzības apmērs varot būt ievērojams.

Tomēr administratora tiesības izvēlēties attiecīgo nodarbošanos kā savu profesionālo darbību un gūt no tās savai eksistencei nepieciešamos līdzekļus nevarot aplūkot tikai viena maksātnespējas procesa ietvaros un esot jāņem vērā tas, ka administrators savu profesionālo darbību var realizēt secīgi vai pat vienlaikus vairākos maksātnespējas procesos. Administrators, kurš apstrīdētajā normā norādīto iemeslu dēļ atcelts no viena konkrēta juridiskās personas maksātnespējas procesa, varot saņemt atlīdzību citu viņa administrēto juridiskās personas maksātnespējas procesu, kā arī viņa administrēto fiziskās personas maksātnespējas procesu ietvaros. Tiesībsargs uzsver, ka administratoru pieļautie pārkāpumi un nepieciešamība nodrošināt efektīvu un tiesisku maksātnespējas procesa norisi ir aktuālas problēmas. Ievērojot efektīva un tiesiska maksātnespējas procesa nozīmīgumu valstij un sabiedrībai, kā arī apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma ietekmi uz administratoru un apstrīdētās normas piemērošanas praksi, esot secināms, ka sabiedrības ieguvums no šā ierobežojuma ir lielāks par personai nodarīto kaitējumu.

6. Pieaicinātā persona – Maksātnespējas kontroles dienests – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 107. pantam.

Norādītie apstākļi, kuri nepieļauj to, ka administrators saņem atlīdzību, pēc jēgas un būtības esot vērsti uz to, lai liegtu saņemt atlīdzību tādām administratoram, kurš nav savus pienākumus pildījis godprātīgi un labā ticībā. Respektīvi, likumdevējs esot skaidri izteicis savu gribu administratoram liegt Maksātnespējas likumā paredzēto atlīdzību, ja viņa rīcība ir bijusi tik lielā mērā prettiesiska, ka viņš atceļams no pienākumu veikšanas konkrētajā juridiskās personas maksātnespējas procesā.

Tādējādi gadījumos, kad administrators tiek atcelts no juridiskās personas maksātnespējas procesa, piemēram, par normatīvo aktu pārkāpumu vai savu pilnvaru ļaunprātīgu izmantošanu, viņam atlīdzība šā procesa ietvaros nepienākoties. Savukārt tad, ja administrators ir atbrīvots, atcelts vai atstādināts no amata vai arī viņa amata darbība ir apturēta, nekonstatējot administratora darbības prettiesisku rīcību, neesot pamata liegt viņam atlīdzību.

Tāda pieeja, ka apstrīdētā norma tiek piemērota kopsakarā ar Maksātnespējas likuma 20. panta pirmajā daļā minētajiem apstākļiem, esot vērsta uz samērīguma principa ievērošanu un vislabāk atbilstot likumdevēja gribai, jo maksātnespējas procesā esot būtiski nodrošināt to, lai administratoram piešķirtās pilnvaras tiktu izlietotas labticīgi, ievērojot likumu un ar pienācīgu rūpību. Proti, administratoram, vadot maksātnespējas procesu, esot jāievēro normatīvo aktu prasības un jārēķinās ar to, ka tāda būtiska normatīvo aktu pārkāpuma gadījumā, kura rezultātā viņam tiek liegts turpināt konkrētā maksātnespējas procesa administrēšanu, administratoram nepienākas aprēķinātā vai izmaksātā atlīdzība.

Administratoram neesot tiesiska pamata paturēt sev atlīdzību, kas viņam jau izmaksāta par kādu konkrētu administrēšanas periodu vai par kādu atsevišķu pienākumu veikšanu. Administratoram tiesības uz atlīdzību rodoties tikai tad, kad ir iestājušies priekšnoteikumi tās saņemšanai.

Apstrīdētās normas mērķis esot noteikt, ka tad, ja administrators ir atcelts no konkrēta juridiskās personas maksātnespējas procesa Maksātnespējas likumā paredzētajos gadījumos, kad viņš pārkāpis normatīvo aktu prasības, atlīdzība viņam nepienākas. Administrators no konkrētā maksātnespējas procesa tiek atcelts ne jau tamdēļ, lai viņu sodītu, bet gan tamdēļ, lai viņš turpmāk ar savu rīcību neapdraudētu maksātnespējas procesa likumīgu un efektīvu norisi. Apstrīdētā norma kalpojot kā profesijas monetāra pašregulācija, preventīvi atturot administratorus no rīkošanās pretēji Maksātnespēja likumā noteiktajam.

7. Pieaicinātā persona – Mg. iur. Gaidis Bērziņš – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 107. pantam.

Maksātnespējas likums administratoram paredzot tiesības uz atlīdzību par juridiskās personas maksātnespējas procesā veiktajiem pienākumiem, tādēļ šī atlīdzība esot uzskatāma par veiktajam darbam atbilstošu samaksu Satversmes 107. panta izpratnē. Administratori amata darbībā esot pielīdzināmi valsts amatpersonām. Viņu tiesības un pienākumus regulējot Maksātnespējas likums. Tādējādi Satversmes 107. pants esot attiecināms arī uz administratora pienākumus pildošo personu tiesībām saņemt atlīdzību par padarīto darbu.

Attiecībā uz administratora pieļautiem pārkāpumiem likumdevējs esot paredzējis arī citus, administratora tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošus līdzekļus, tādus kā, piemēram, administratora atcelšana no konkrēta maksātnespējas procesa, administratora materiālā atbildība par nodarītajiem zaudējumiem, administratora saukšana pie disciplinārattbildības, administratīvās atbildības vai kriminālatbildības. Iepriekš minētie atbildības veidi nodrošinot administratora prettiesiskās rīcības vērtēšanu un piemērotas, nodarītajam pārkāpumam atbilstošas sankcijas noteikšanu. Savukārt ar apstrīdēto normu administratoram, kurš pieļāvis pārkāpumu, esot liegts saņemt jebkādu atlīdzību par darbu, kas nereti veikts ilgstoši, varbūt pat vairāku gadu garumā. Netiekot vērtēti tādi apstākļi kā administratora izdarītā pārkāpuma smagums, parādniekam vai kreditoriem nodarītie zaudējumi un administratora darbības tiesiskums visa maksātnespējas procesa laikā. Tādēļ ar apstrīdēto normu radītais pamattiesību ierobežojums, kas pēc būtības atņem tiesības uz atlīdzību, neesot nepieciešams.

Ar apstrīdēto normu noteiktā pamattiesību ierobežojuma legītīmais mērķis esot citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība. Tomēr esot jāņem vērā tas, ka apstrīdētā norma vispār neparedz administratora atlīdzību par padarīto darbu, un tādējādi esot atņemta pati Satversmes 107. pantā nostiprināto tiesību uz veiktajam darbam atbilstošu samaksu būtība. Šāds ierobežojums būtiski ietekmējot administratora tiesības uz atlīdzību un līdz ar to arī iztikas minimuma nodrošināšanas iespējas.

Apstrīdētā norma esot atzīstama par pamattiesību ierobežojumu saturošu normu, kas negatīvi ietekmē gan administratora profesionālo darbību (prakses vietas uzturēšana, darbinieku algošana, sava darbības riska apdrošināšana, nodokļu samaksa un profesionālā pilnveide), gan privāto dzīvi (iespēja nodrošināt sev un savai ģimenei dzīvesvietu un iztiku). Pamattiesību ierobežojums, kas administratoram liek veikt pienākumus, par to veikšanu nesaņemot nekādu atlīdzību, neesot atzīstams par taisnīgu, samērīgu un attaisnojamu.

Lai tiesību uz atlīdzību atņemšanu varētu izmantot kā preventīvu līdzekli, šāda ierobežojuma nepieciešamībai vajagot būt pienācīgi pamatotai. Esot jāizvērtē, vai visi tie gadījumi, uz kuriem norādīts

apstrīdētajā normā, ir pietiekams pamats tam, lai pilnībā liegtu administratoram tiesības uz atlīdzību, turklāt jāapsver arī tas, vai pirms apstrīdētās normas piemērošanas nav nepieciešams konkrētās lietas apstākļu un konkrētā pārkāpuma izvērtējums.

8. Pieaicinātā persona – Mg. iur. Helmutš Jauja – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 107. pantam.

Administratoriem esot ļoti liela ietekme uz maksātnespējas procesa norisi. 2010. gadā pieņemot jauno Maksātnespējas likumu, liela uzmanība esot veltīta administratoru darbības regulēšanai. Jau tobrīd bijusi identificēta tendence, ka administratori sistemātiski negodprātīgi izmanto savas pilnvaras. Likumdevējs esot izšķīries par situācijas risinājumu, kas orientēts uz tādu vīziju, ka maksātnespējas procesus vada profesionāli un godprātīgi administratori, kuriem procesa dalībnieki var uzticēties, un jebkāda veida novirze vai nesaimnieciska rīcība ir izņēmums, nevis plaši izplatīta prakse. Tāpēc likumā administratoriem esot piešķirtas plašas tiesības lemt par procesa virzību, tai skaitā rīcību ar parādnieka mantu, un vienlaikus paredzēti arī atbilstoši atbildības instrumenti un nodrošināta maksātnespējas procesu caurskatāmība.

Apstrīdētā norma esot iestrādāta likumprojekta "Maksātnespējas likums" (likumprojekts Nr. 1621/Lp9) (turpmāk – likumprojekts) trešajā lasījumā kā atbildīgās Saeimas komisijas priekšlikums. Gan likumprojekts kopumā, gan atsevišķi tā grozījumi esot apspriesti ar maksātnespējas sistēmā iesaistīto personu interešu pārstāvjiem. Notikušas daudzas diskusijas. Arī apstrīdētā norma esot apspriesta vienā no tām. Konkrētās diskusijas gaita un rezultāti, visticamāk, neesot dokumentēti, taču, spriežot pēc tā, ka priekšlikumu par šīs normas iekļaušanu likumprojektā virzīja atbildīgā komisija, visticamāk, nevienai no iesaistītajām organizācijām pret šo normu neesot bijis būtisku iebildumu.

Apstrīdētās normas pamatā esot taisnprātības apsvērumi. Maksātnespējas procesā administratoram esot uzticēta sveša manta un plašas pilnvaras rīkoties ar to. Šai rīcībai jābūt tādai, lai pēc iespējas pilnīgāk un ātrāk tiktu apmierināti parādnieka kreditoru prasījumi. Administratoram, pildot savus pienākumus, esot jādarbojas kā krietnam un rūpīgam saimniekam. Viņa atcelšana no kāda procesa sakarā ar prettiesisku vai nesaimniecisku rīcību esot uzskatāma par ārkārtas situāciju. Šādi gadījumi ne tikai nelabvēlīgi ietekmējot attiecīgā procesa norisi un tajā iesaistīto kreditoru ekonomiskās intereses, bet arī kaitējot visas maksātnespējas sistēmas reputācijai. Apstrīdētajai normai esot sodošs un preventīvs mērķis, proti, tā esot vērsta uz to, lai atturētu administratorus no rīcības, kas var būt pamats atcelšanai no procesa. Vienlaikus tā esot vērsta arī uz to, lai kompensētu attiecīgajā maksātnespējas procesā izjaukto tiesisko līdzsvaru un kreditoru zaudējumus, ja tādi ir radušies.

Apstrīdētā norma ne tikai paredzot kreditoriem materiālu gandarījumu par būtiskiem administratora pārkāpumiem, bet arī dodot svarīgu pienesumu vispārējā prevencijā. Ja nebūtu apstrīdētās normas, administratora atcelšana no maksātnespējas procesa radītu daudz mazāk "neērtību". Gadījumos, kad administrators interesējas vienīgi par sava materiālā stāvokļa nodrošināšanu un nerēķinās ar kreditoru interesēm, viņš ar iespējamo atcelšanu riskētu jau pirms tam, kad paspējis gūt materiālu labumu no procesa. Apstrīdētā norma esot stimuls tam, lai administrators ievērotu profesionālos standartus visa maksātnespējas procesa laikā.

Pieteikuma iesniedzējas norādītie atbildības institūti nenodrošinot pilnvērtīgu apstrīdētās normas alternatīvu. Pirmkārt, atšķirībā no naudas sodiem, kas var tikt piemēroti kā sankcija disciplinārlietā vai krimināllietā, mantiskais pametums, ko cieš administrators apstrīdētās normas piemērošanas gadījumā, paliekot parādnieka mantas sastāvā un varot tikt izmantots maksātnespējas procesa izdevumu un kreditoru prasījumu segšanai. Otrkārt, lai gan kreditoriem ir subjektīvas tiesības celt civiltiesiskas prasības pret administratoru par viņiem radītajiem zaudējumiem, šo tiesību efektīva izlietošana esot apgrūtināta.

Ja administratoru atceļ no amata par prettiesisku vai neefektīvu rīcību, tad prasību par zaudējumu piedziņu pret atcelto administratoru parādnieka un kreditoru kopuma vārdā varot celt nākamais ieceltais administrators. Tomēr arī šī konstrukcija nespējot pilnvērtīgi aizstāt apstrīdēto normu.

Administratora atcelšana no maksātnespējas procesa parasti neizbēgami aizkavējot šo procesu. Tā pati par sevi esot nevēlama parādība, jo varot aizkavēt kreditoru prasījumu atgūšanu, parādnieka aktīvu atgriešanu komercietiskajā apritē un tamlīdzīgi. Administratora maiņa varot apgrūtināt arī procesa turpināšanu un nostādīt neizdevīgā situācijā nākamo iecelto administratoru.

Atbilstoši Maksātnespējas likumam administratora atlīdzība lielākoties esot atkarīga no rezultatīvajiem rādītājiem, tas ir, no atgūto līdzekļu apmēra. Taču administratoram maksātnespējas procesā esot jāpilda arī tādi pienākumi, kuri nav tiešā veidā saistīti ar līdzekļu atgūšanu, piemēram, kreditoru prasījumu atzīšana, mantas apzināšana, lietvedības un grāmatvedības organizēšana, pārskatu sagatavošana un sniegšana, parādnieka dokumentu nodošana arhīvā. Visas šīs darbības tiekot apmaksātas no maksātnespējas procesa depozīta. Ja administratora maiņa notiek pēc tam, kad ir realizēta lielākā daļa parādnieka mantas, apstrīdētā norma nodrošinot to, ka parādniekam saglabājas līdzekļi, lai segtu jaunā administratora atlīdzību par procesā veicamajām darbībām. Pretējā gadījumā pastāvētu risks, ka iepriekšējais administrators

procesā gūst visu labumu, lai gan ir darbojies prettiesiski, bet jaunajam administratoram jānovēd process līdz galam bez pienācīgas atlīdzības.

9. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Maksātnespējas procesa administratoru asociācija" (turpmāk – administratoru asociācija) – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 107. pantam.

Par apstrīdēto normu jau ilgstoši notiekot diskusijas. Tas liecinot vismaz par to, ka apstrīdētā norma ir nepilnīga. Tomēr, pēc administratoru asociācijas ieskata, tā viennozīmīgi neatbilstot Satversmes 107. pantam.

Administratoru asociācija vērs tiesas uzmanību uz Maksātnespējas likuma 22. panta otrās daļas 1. punktu, saskaņā ar kuru administratoru atceļ tad, ja uz viņu attiecas šā likuma 20. pantā noteiktie ierobežojumi. Aplūkojot Maksātnespējas likuma 20. panta pirmo daļu, esot secināms, ka likumdevējs ir paredzējis vismaz 12 gadījumus, kad administrators tiek atcelts no maksātnespējas procesa un vienlaikus viņam tiek liegta atlīdzība. Taču virkne šo gadījumu nekādā veidā neesot saistīti ar pārkāpumiem, ko administrators pieļāvis, pildot savus pienākumus maksātnespējas procesa ietvaros. Šai sakarā administratoru asociācija norāda, piemēram, uz Maksātnespējas likuma 20. panta pirmās daļas 3., 8. un 9. punktu.

Tāpat saskaņā ar Maksātnespējas likuma 20. panta pirmās daļas 1.² punktu administratora pienākumus konkrētā maksātnespējas procesā administrators nevarot uzņemties tad, ja viņa amata darbība ir apturēta. Maksātnespējas likuma 17.⁴ panta pirmajā daļā esot norādīti gadījumi, kad administratora amata darbība var tikt apturēta, un tostarp esot norādīti arī tādi gadījumi kā administratora atrašanās valsts dienestā, ilgstoša slimība, grūtniecības, dzemdību vai bērna kopšanas atvaļinājums. Arī šajos gadījumos likumdevējs esot uzskatījis par pareizu atstāt administratoru bez atlīdzības, neņemot vērā to, cik daudz viņš līdz šim ir darījis, atgūstot mantu un efektīvi īstenojot savus pienākumus maksātnespējas procesā.

Kopš apstrīdētās normas stāšanās spēkā Maksātnespējas likumā esot iestrādāti vairāki mehānismi, precizējot un nosakot administratora atbildību un tās veidus, piemēram, viņam noteikts pienākums atlīdzināt parādniekam, kreditoriem vai citām personām radītos zaudējumus, esot noteikta arī administratoru disciplinārā un administratīvā atbildība. Tātad esot pieejami saudzējošāki līdzekļi, ar kuriem legítimo mērķi varētu sasniegt tādā pašā kvalitātē.

Ieceļot administratoru konkrētā maksātnespējas procesā, viņam tiekot piešķirtas ekskluzīvas tiesības veikt darbības un pieņemt lēmumus parādnieka vārdā un kreditoru interesēs. Praksē diemžēl esot daudz tādu gadījumu, kad administratora slēdziens par turpmāk maksātnespējas procesa ietvaros veicamajām darbībām nesakrīt ar Maksātnespējas kontroles dienesta redzējumu un rezultātā rodas strīds, kas var noslēgties ar administratora atcelšanu no maksātnespējas procesa.

Pēc administratoru asociācijas ieskata, nav tiesiski liegt godprātīgi nopelnīto atlīdzību tikai tādēļ vien, ka maksātnespējas procesa noslēgumā starp administratoru un Maksātnespējas kontroles dienestu radies strīds par tiesību normu pareizu interpretēšanu vai procesa ietvaros īstenojamo darbību apjomu un lietderību. Pēdējais jautājums esot ekskluzīvā administratora kompetencē.

Apstrīdētās normas piemērošanas rezultātā parādnieks vai tā kreditori varot nepamatoti iedzīvoties, proti, saņemt administratora paveikto procesa administrēšanas darbu bez maksas. Iespēja neizmaksāt administratoram vai atgūt atlīdzību par darbu, ko viņš faktiski ir veicis, nevarot veidot tiesiskā valstī aizsargājamas citu personu tiesības.

Secinājumu daļa

10. Pieteikuma iesniedzēja lūdz izvērtēt visas Maksātnespējas likuma 169. panta sestās daļas atbilstību Satversmes 107. pantam. Apstrīdētā norma paredz piecus gadījumus, kad, administratoru atceļot no juridiskās personas maksātnespējas procesa, viņam netiek noteikta atlīdzība. Tie ir šā likuma 22. panta otrās daļas 1., 2., 3., 4. un 7. punktā norādītie gadījumi. Maksātnespējas likuma 22. panta otrās daļas 1. punkts ietver atsauci uz šā likuma 20. panta pirmo daļu. Tas nozīmē, ka jebkurā likuma 20. panta pirmajā daļā minētajā gadījumā administratoru var atcelt no maksātnespējas procesa, nenosakot viņam atlīdzību. Tie kopumā ir 12 gadījumi.

10.1. Izskatot lietu, kas ierosināta pēc konstitucionālās sūdzības, būtiska nozīme ir piešķirama tieši lietas faktiskajiem apstākļiem, kuros apstrīdētā norma ir aizskārusi pieteikuma iesniedzēja pamattiesības (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 23. novembra sprieduma lietā Nr. 2015-10-01 12. punktu*). Pieteikuma iesniedzēja laikā, kad pildīja administratora pienākumus, bijusi arī zvērināta advokāte. Tāpat viņa vadījusi vairākus juridisko un fizisko personu maksātnespējas procesus.

Vienlaikus Satversmes tiesai ir jāvērtē arī visu to personu situācija, kuras atrodas apstākļos, kas ir vienādi un salīdzināmi ar konstitucionālās sūdzības iesniedzēja apstākļiem. Tāpat tiesai ir jānodrošina lietas vispusīga un objektīva izskatīšana, kā arī procesuālā ekonomija un tādas tiesību sistēmas pastāvēšana, kurā pēc iespējas pilnīgāk un aptverošāk tiek novērsts Satversmei neatbilstošs regulējums (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2020-30-01 10.1. punktu*).

Tā kā apstrīdētā norma regulē vairākus gadījumus, kad, administratoru atceļot no juridiskās personas maksātnespējas procesa, viņam netiek noteikta atlīdzība, nepieciešams precizēt, kādā apjomā izvērtējama šīs normas satversmība.

10.2. No lietas materiāliem izriet, ka Pieteikuma iesniedzēja no maksātnespējas procesa atcelta, pamatojoties uz Maksātnespējas likuma 20. panta pirmās daļas 7. punktu un 22. panta otrās daļas 1. un 2. punktu. Tiesa, izskatot Maksātnespējas kontroles dienesta pieteikumu par Pieteikuma iesniedzējas atcelšanu no konkrētā maksātnespējas procesa, atzina par likumam neatbilstošu šādu rīcību: 1) vērsanos ar ievērojamu kavēšanos Valsts policijā un tiesā saistībā ar visu nepieciešamo parādnieka dokumentu nenodošanu, rezultātā pieļaujot iespēju parādnieka pārstāvim veikt negodprātīgas darbības apstākļu un finanšu rādītāju sagrozīšanā saistībā ar parādnieka izsniegto aizdevumu; 2) visas pieejamās informācijas nepienācīgu izvērtēšanu saistībā ar parādnieka prasījuma tiesību atsavināšanu, kā arī informācijas nesniegšanu kreditoriem par iemesliem, kādēļ par šo netika celta prasība; 3) visas pieejamās informācijas nepienācīgu izvērtēšanu saistībā ar iespējamu uzņēmuma pāreju ar parādnieka pārstāvi saistītajai kapitālsabiedrībai. Attiecīgi tiesa secināja, ka: 1) labvēlība pret parādnieka pārstāvi rada pamatotas šaubas par Pieteikuma iesniedzējas objektivitāti un spēju nodrošināt kreditoru kopuma interešu aizsardzību un ievērošanu un 2) viņas rīcība, savlaicīgi neveicot normatīvajos aktos noteiktos pienākumus saistībā ar darījumu izvērtēšanu, apstrīdēšanu un kreditoru informēšanu liecina, ka Pieteikuma iesniedzēja nespēj pildīt savu pamatfunkciju (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 46. un 62 lp.*).

Tādējādi attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju piemērota tikai daļa no normām, kas paredz, ka administratoram netiek noteikta atlīdzība par juridiskās personas maksātnespējas procesā ieguldīto darbu. Pieteikumā pamatā izteikti argumenti par konkrēto situāciju, proti, par tiem apstākļiem, kuru dēļ Pieteikuma iesniedzēja tika atcelta no konkrētā maksātnespējas procesa.

Saeimas atbildes rakstā viedoklis par apstrīdētās normas atbilstību Satversmei sniegts attiecībā uz tiem apstākļiem, kuru dēļ atlīdzība netika noteikta Pieteikuma iesniedzējai (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 135.-143. lp.*). Arī pieaicināto personu viedokļos apstrīdētās normas satversmība ir vērtēta šādā aspektā (*sk., piemēram, tiesībsarga viedokli lietas materiālu 2. sēj. 9.-18. lp. un Maksātnespējas kontroles dienesta viedokli lietas materiālu 2. sēj. 20.-22. lp.*). Vienlaikus atsevišķas pieaicinātās personas ir minējušas citus tiesiskos pamatus, uz kuriem, atceļot administratoru no maksātnespējas procesa, viņam netiek noteikta atlīdzība (*sk., piemēram, administratoru asociācijas viedokli lietas materiālu 2. sēj. 104.-105. lp. un Mg. iur. Gaida Bērziņa viedokli lietas materiālu 2. sēj. 30.-31. lp.*). Tomēr katrs no tiem pēc savas būtības ir atšķirīgs un ir nepieciešama izvērstā analīze attiecībā uz to saturu un iespējamo neatbilstību Satversmes 107. pantam. Izskatāmās lietas ietvaros šāds izvērtējums nav iespējams.

Tādējādi Satversmes tiesa izvērtēs apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 107. pantam tiktāl, ciktāl tā attiecas uz Maksātnespējas likuma 22. panta otrās daļas 1. un 2. punktu, kā arī 20. panta pirmās daļas 7. punktu.

11. Satversmes 107. pants nosaka: "Ikvienam darbiniekam ir tiesības saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu, kas nav mazāka par valsts noteikto minimumu, kā arī tiesības uz iknedēļas brīvdienām un ikgadēju apmaksātu atvaļinājumu."

Satversmes 107. pants paredz divas būtiskas darbinieka tiesības – tiesības saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu un tiesības uz atpūtu. Izskatāmajā lietā ir vērtējams jautājums par administratora tiesībām saņemt taisnīgu atlīdzību par padarīto darbu.

Konkretizējot Satversmē ietverto pamattiesību saturu, jāņem vērā arī Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā, kā tas izriet no Satversmes 89. panta, kura mērķis ir panākt Satversmē ietverto cilvēktiesību normu harmoniju ar starptautisko tiesību normām (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2021-18-01 25.1. punktu*).

Saskaņā ar pārskatītās Eiropas Sociālās hartas (turpmāk – Harta) 4. panta 5. punktu dalībvalstis apņemas nolūkā nodrošināt tiesību uz taisnīgu atalgojumu efektīvu izmantošanu, apspriežoties ar darba devēju un strādājošo organizācijām, pieļaut atskaitījumus no darba algām tikai tajos apstākļos un tādā apmērā, ko nosaka nacionālie likumi vai noteikumi vai kas ir noteikti kolektīvajos līgumos vai arbitrāžas lēmumos. Lai noskaidrotu, vai Hartas noteikumi ir piemērojami katrā konkrētajā gadījumā, jāpārlicinās, vai personas ir "strādājošie" un vai to saņemtā samaksa par paveikto ir "atalgojums" Hartas 4. panta izpratnē.

Hartā nav sniegta jēdziena "strādājošais" definīcija. Šā jēdziena definīciju nav sniegusi arī Eiropas Sociālo tiesību komiteja (turpmāk – Komiteja). Taču tās praksē, lemjot par Hartas 4. panta 1. punktu, ir atzīts, ka tas attiecas uz visiem strādājošajiem, tostarp uz ierēdņiem un līgumdarbiniekiem valsts, reģionālajā un vietējā publiskajā sektorā, uz darbiem, uz kuriem neattiecas koplīgums, uz netipiskām darbavietām, kā arī uz īpašiem režīmiem vai statusiem (piemēram, attiecībā uz minimālo algu viesstrādniekiem) (*sk.: Decision on the merits: European Youth Forum (YFJ) v. Belgium, Complaint No. 150/2017, 08/09/2021, para 116*). Izskatot kolektīvo sūdzību par tiesībām slēgt koplīgumus, kas noteiktas Hartas 6. pantā, Komiteja ir norādījusi, ka Hartas II sadaļas noteikumi principā attiecas uz pašnodarbinātajiem, izņemot gadījumus, kad konteksts prasa, lai tie būtu attiecināmi tikai uz algotām personām (*sk.: Decision on the merits: Irish Congress of Trade Unions v. Ireland, Complaint No. 123/2016, paras 35, 38*).

Satversmes 107. pants attiecas galvenokārt uz darba tiesiskajām attiecībām – tādām attiecībām, kuras uz darba līguma pamata radušās starp darba ņēmēju un darba devēju un kuras reglamentē Darba likums. Taču darba tirgū ir iesaistīti ne tikai darba tiesisko attiecību subjekti, bet arī citu, ar personas nodarbināšanu saistīto tiesisko attiecību subjekti (*sk.: Stucka A., Badovskis M. 107. panta komentārs. Grām: Balodis R. (zin. red.) Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 504.–505. lpp.*). Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 107. pantā noteikts pamattiesību apjoms nodarbinātības jomā, kas precizēts normatīvajos aktos un ir attiecināms uz ikvienu personu, kura strādā algotu darbu. Šajā pantā minētās pamattiesības ir attiecināmas uz ikvienu nodarbināto – gan uz darbinieku, kas tiek nodarbināts saskaņā ar Darba likumu, gan uz dažādām valsts amatpersonām, piemēram, valsts civildienesta ierēdņiem un dienesta amatpersonām (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 2. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-07-01 15. punktu*). Satversmes tiesas judikatūrā atzīts, ka Satversmes 107. pantā minētās pamattiesības attiecināmas arī uz tiesu izpildītāju tiesībām saņemt atlīdzību (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2012-22-0103 13. punktu*).

Administrators ir tiesas iecelta persona, kura pilda valstij nozīmīgas funkcijas (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 22. novembra sprieduma lietā Nr. 2011-04-01 19.4. punktu*). Saskaņā ar Maksātnespējas likuma 9. panta pirmo daļu administrators ir fiziskā persona, kura ir iecelta administratora amatā un kurai ir šajā likumā noteiktās tiesības un pienākumi. Amata darbībā administratori ir pielīdzināti valsts amatpersonām. Satversmes tiesa atzinusi, ka maksātnespējas procesā īstenojas administratora tiesības izvēlēties attiecīgo nodarbošanos kā savu profesionālo darbību un gūt no tās savai eksistencei nepieciešamos līdzekļus (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 20. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2009-100-03 9.4. punktu*).

Saskaņā ar Maksātnespējas likuma 26. panta pirmās daļas 1. punktu pēc administratora iecelšanas amatā viņš reģistrējas Valsts ieņēmumu dienestā kā nodokļu maksātājs. Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka administratori praktizē kā pašnodarbinātās personas (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 8. lp.*). Satversmes tiesa ir atzinusi, ka pašnodarbinātās personas pašas ir atbildīgas par ienākumu gūšanu, tostarp rūpējoties arī par personisko izdevumu segšanai nepieciešamajiem ienākumiem un uzņemoties zināmu finansiālo risku par savām profesionālajām saistībām. Tomēr finansiālā patstāvība neizslēdz valsts pienākumu noteikt kārtību, kādā nosakāma atlīdzība (*sal. sk. Satversmes tiesas 2013. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2012-22-0103 13.2. punktu*).

Lai noskaidrotu, vai administratoru kā pašnodarbināto personu tiesības uz taisnīgu atlīdzību ietilpst Satversmes 107. panta tvērumā, vērā

ņemams administratoru finansiālās patstāvības raksturs. Satversmes tiesa pārbaudīs, vai valsts ir iesaistījies atlīdzības jautājuma regulēšanā un kāds ir šis iesaistes apjoms un raksturs.

Maksātnespējas likuma 26.¹ panta pirmajā daļā administratoram ir noteikts pienākums kārtot savu lietvedību, kā arī veikt ieņēmumu un izdevumu uzskaiti. Saskaņā ar šā panta otro daļu ieņēmumus no administratora amata pienākumu veikšanas veido administratora atlīdzība par pienākumu pildīšanu juridiskās personas maksātnespējas procesā un fiziskās personas maksātnespējas procesā. Maksātnespējas likuma 169. panta pirmā daļa nosaka: "Par administratora pienākumu veikšanu juridiskās personas maksātnespējas procesā administrators saņem atlīdzību no parādnieka mantas, izņemot šajā likumā minētos gadījumus." Šajā pantā ir regulēta administratora atlīdzības noteikšanas kārtība un apmērs.

Maksātnespējas likums paredz arī noteiktus kontroles mehānismus gadījumos, kad rodas strīds par administratoram nosakāmo atlīdzību. Tā, piemēram, likuma 91. panta pirmajā daļā noteikts, ka kreditoru sapulces lēmumu var pārsūdzēt tiesā, kura pasludinājusi attiecīgo juridiskās personas maksātnespējas procesu. Atbilstoši minētā panta otrās daļas noteikumiem kreditors vai parādnieka pārstāvis var pārsūdzēt kreditoru sapulces lēmumu, ja tas ir pretrunīgs vai pretrunā ar kreditoru kopuma interesēm. Citstarp juridiskajā literatūrā atzīts, ka par neatbilstošu kreditoru interesēm var uzskatīt arī nesamērīgi lielu un nepamatotu maksātnespējas procesa izmaksu apstiprināšanu, jo tādējādi galarezultātā proporcionāli samazinās visiem kreditoriem atgūstamā prasījuma apmērs (sk.: Jauja H. 363.¹⁸ panta komentārs. Grām.: Torgāns K. un Laviņš A. (zin. red.) *Civilprocesa likuma komentāri. II daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2021, 728. lpp.*).

Tāpat likumdevējs ir paredzējis administratora atlīdzības noteikšanas un izmaksas kārtību. Tā nevar tikt noteikta patvaļīgi, un tai ir noteikts kontroles mehānisms. Minētās tiesību normas regulē administratora atlīdzības noteikšanas pamatu un attiecīgi arī Satversmes 107. pantā ietvertu administratora pamattiesību īstenošanu. Līdz ar to Satversmes 107. pants ir attiecināms arī uz administratora tiesībām saņemt atlīdzību.

Apstrīdētā norma paredz gadījumus, kad Maksātnespējas likuma 169. pantā regulētā administratora atlīdzība netiek noteikta. Kā jau norādīts iepriekš šajā spriedumā, Pieteikuma iesniedzēja tika atcelta no maksātnespējas procesa apstrīdētajā normā paredzēto apstākļu dēļ un viņai tika liegtas tiesības saņemt atlīdzību par jau padarīto darbu.

Līdz ar to apstrīdētā norma Pieteikuma iesniedzējai ierobežo Satversmes 107. panta pirmajā teikumā noteiktās tiesības saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu.

12. Noskaidrojot, vai ar apstrīdētajām normām noteiktais Pieteikuma iesniedzējas tiesību ierobežojums ir attaisnojams, Satversmes tiesai jāvērtē:

- 1) vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu;
- 2) vai ierobežojumam ir leģitīms mērķis;
- 3) vai ierobežojums ir samērīgs ar tā leģitīmo mērķi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2008. gada 21. oktobra sprieduma lietā Nr. 2008-02-01 11. punktu*).

13. Lai izvērtētu, vai Satversmes 107. pantā ietvertο pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, Satversmes tiesai jānoskaidro:

- 1) vai likums ir pieņemts, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību;
- 2) vai likums ir izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām;
- 3) vai likums ir pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 28. janvāra sprieduma lietā Nr. 2020-29-01 19. punktu*).

Turklāt pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 20. marta sprieduma lietā Nr. 2019-10-0103 25. punktu*).

Izskatāmajā lietā nav strīda par apstrīdētās normas pieņemšanas un izsludināšanas kārtību, un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētā norma ir pieņemta un izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī ir pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka apstrīdētās normas izstrādē likumdevējs neesot ievērojis labas likumdošanas principu, jo, pieņemot apstrīdēto normu, neesot izvērtēta tās atbilstība Satversmes 107. pantam un starptautisko tiesību normām.

Saeimas kārtības rullis ievērojamu likumprojekta sagatavošanas darba daļu uztic Saeimas komisijām. Atbildīgā komisija nodrošina, ka likumprojekts izskatīšanai Saeimas sēdē tiek sagatavots pilnvērtīgi (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2020-37-0106 24.1.1. punktu*). Likumprojekta izvērtēšana tika uzticēta Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijai (turpmāk – atbildīgā komisija).

Sagatavojot likumprojektu izskatīšanai trešajā lasījumā, atbildīgā komisija ietvēra priekšlikumu attiecībā uz apstrīdētās normas redakciju. Tas paredzēja, ka administratoram atsevišķos gadījumos, kad viņš tiek

atcelts no maksātnespējas procesa, netiek noteikta atlīdzība (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 93. lp.*). Izskatot likumprojektu trešajā lasījumā, Saeimas sēdē tika atbalstīts atbildīgās komisijas priekšlikums pieņemt apstrīdēto normu tās sagatavotajā redakcijā (*sk. Saeimas 2010. gada 17. jūnija sēdes stenogrammu*).

Fakts, ka priekšlikums pieņemt apstrīdēto normu Saeimai tika iesniegts tikai pirms likumprojekta trešā lasījuma, pats par sevi nenozīmē, ka likums, kurā šis priekšlikums iekļauts, būtu pieņemts neatbilstošā kārtībā. Saskaņā ar Saeimas kārtības rulli likumprojekta izskatīšanas gaitā attiecīgu pantu, tā daļu vai grozījumus tiesību normā var iekļaut gan otrajā, gan arī trešajā lasījumā (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 31.2. punktu*). Tomēr arī tad, ja priekšlikumi Saeimai ir iesniegti tikai pirms likumprojekta izskatīšanas trešajā lasījumā, likumdevējam atbilstoši labas likumdošanas principam ir pienākums izvērtēt likumprojektā paredzēto tiesību normu atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām, tostarp Satversmei, starptautiskajām un Eiropas Savienības tiesību normām, saskaņot likumprojektā paredzētās tiesību normas un tiesību sistēmā jau pastāvošās tiesību normas un nodrošināt, ka likumdošanas procesā tiek pēc iespējas apzināti visu ieinteresēto personu viedokļi un tieši vai pastarpināti uzklausi iebildumi pret likumprojektā paredzēto tiesisko regulējumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 17. punktu un 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 31.2. punktu*).

No atbildīgās komisijas sēžu protokolliem izriet, ka sēdē, kurā tika lemts par likumprojekta sagatavošanu izskatīšanai Saeimā trešajā lasījumā, likumprojekts tika apspriests (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 74.–75. lp.*). Atbildīgās komisijas sēdē, kurā Maksātnespējas likums tika sagatavots otrreizējai caurlūkošanai, piedalījās deputāti, kā arī vairākas uzaicinātās personas, tostarp Latvijas Komercbanku asociācijas pārstāvis, Latvijas Kredītņēmēju asociācijas pārstāvji, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras pārstāve, Maksātnespējas administrācijas (šobrīd – Maksātnespējas kontroles dienests) pārstāvis Helmutš Jauja, Tieslietu ministrijas pārstāve un Gaidis Bērziņš (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 53. lp.*). Tādējādi likumprojekta un Maksātnespējas likuma apspriešanā piedalījās gan vairāki 9. Saeimas deputāti, gan maksātnespējas nozares speciālisti un lietpratēji. Pieaicinātā persona *Mg. iur.* Helmutš Jauja citstarp norāda, ka apstrīdētā norma tika apspriesta ar maksātnespējas sistēmā iesaistīto personu interešu pārstāvjiem: uzņēmēju organizācijām, Latvijas Kredītņēmēju asociāciju un administratoru asociāciju (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 96. lp.*).

Tādējādi Satversmes tiesai nav pamata apšaubīt to, ka apstrīdētā norma tika apspriesta un izvērtēta atbilstoši labas likumdošanas principa izvirzītajām prasībām. Ievērojot iepriekš minēto, Satversmes tiesa

secina, ka apstrīdētās normas pieņemšanas procesā nav konstatējami likumdošanas procedūras pārkāpumi.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

14. Ikvienu pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2021-23-01 20. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja apšaubā to, ka apstrīdētajai normai ir kāds no Satversmes 116. pantā minētajiem leģitīmajiem pamattiesību ierobežošanas mērķiem, tomēr norāda, ka apstrīdētās normas leģitīmais mērķis varētu būt citu cilvēku, proti, parādnieka un kreditoru, tiesību aizsardzība.

Savukārt Saeima norāda, ka ar apstrīdēto normu radītās negatīvās mantiskās sekas varot atturēt administratoru no pārkāpumu izdarīšanas, tādā veidā aizsargājot parādnieku un kreditoru tiesības un intereses, kā arī saglabājot sabiedrības uzticēšanos efektīvam un likumīgam maksātnespējas procesam. Efektīvs un likumam atbilstošs maksātnespējas process esot viens no faktoriem, kas nodrošina ekonomisko izaugsmi un stabilitāti. Tādējādi ar apstrīdēto normu noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi esot citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība.

Apstrīdētajā normā minētie apstākļi, kuru dēļ administratoram netiek noteikta atlīdzība, pēc jēgas un būtības ir vērsti uz to, lai liegtu saņemt atlīdzību tādām administratoram, kurš nav savus pienākumus pildījis godprātīgi un labā ticībā. Maksātnespējas likumā paredzētā atlīdzība administratoram netiekot noteikta tad, ja viņa rīcība bijusi tik lielā mērā prettiesiska, ka viņš atceļams no pienākumu veikšanas konkrētā juridiskās personas maksātnespējas procesā (*sk. Maksātnespējas kontroles dienesta viedokli lietas materiālu 2. sēj. 21. lp*).

Pretējs situācijas risinājums nelabvēlīgi ietekmētu sabiedrības uzticēšanos maksātnespējas procesa tiesiskā regulējuma efektivitātei un paša maksātnespējas procesa tiesiskumam. Tāpat tiktu nelabvēlīgi ietekmētas tajā iesaistīto kreditoru ekonomiskās intereses, jo citstarp tiktu aizkavēta kreditoru prasījumu atgūšana un parādnieka aktīvu atgriešana komercietiskajā aprītē (*sk. tiesībsarga viedokli lietas materiālu 2. sēj. 15. lp. un Mg. iur. Helmuta Jaujas viedokli lietas materiālu 2. sēj. 96. un 98.–99. lp.*).

Maksātnespējas jomas kvalitāte kopumā ir būtiska Latvijas sabiedrības interešu aizsardzībai. Attiecībā uz administratoriem esot paredzamas paaugstinātas prasības, pienākumi un atbildība, kuru izpildi un ievērošanu neesot iespējams panākt, ja fakts tiek konstatēts vien pēc tam, kad tas jau ir noticis. Tādējādi apstrīdētajā normā paredzētajam liegumam ir arī preventīva funkcija, proti, tas ļauj mazināt risku, ka administrators

varētu pārkāpt maksātnespējas procesa tiesisko regulējumu un ļaunprātīgi izmantot viņam likumā noteiktās pilnvaras (*sk. tiesībsarga viedokli lietas materiālu 2. sēj. 14. lp. un Tieslietu ministrijas viedokli lietas materiālu 2. sēj. 26. lp.*).

Satversmes tiesa jau iepriekš ir secinājusi, ka tiesiskajā regulējumā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam, kura nolūks ir veicināt maksātnespējas procesa efektīvu un tiesisku norisi un sabiedrības uzticēšanos maksātnespējas procesa tiesiskā regulējuma efektivitātei, ir legītimi mērķi – citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-03-01 24.3. punktu*). Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir vērst uz to, lai atturētu administratoru no pārkāpumu izdarīšanas, bet gadījumā, kad pārkāpums ir izdarīts, netiktu noteikts tas labums, kas viņam tiktu piešķirts tad, ja maksātnespējas process būtu administrēts atbilstoši tiesību normām. Tādā veidā tiek nodrošināta maksātnespējas procesa efektīva un tiesiska norise, kā arī aizsargātas parādnieka un kreditoru mantiskās intereses – naudas līdzekļi un materiālās vērtības saglabājas parādnieka mantā, no kuras var segt kreditoru prasījumus, un, ja iespējams, tiek atjaunota parādnieka maksātpēja. Ar apstrīdēto normu tiek veicināta arī sabiedrības uzticēšanās tam, ka maksātnespējas procesa tiesiskais regulējums ir efektīvs un maksātnespējas procesi valstī ir tiesiski.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir legītimi mērķi – citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība.

15. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai jāpārbauda:

- 1) vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītimā mērķa sasniegšanai jeb vai ar izraudzīto līdzekli var sasniegt legītimo mērķi;
- 2) vai šāda rīcība ir nepieciešama jeb vai legītimo mērķi nevar sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem;
- 3) vai ierobežojums ir atbilstošs jeb vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu.

Ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tā neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tā neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesiska (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-03-01 25. punktu*).

16. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītimā mērķa sasniegšanai, ja ar konkrēto regulējumu šis mērķis tiek sasniegts (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 21. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja pēc būtības neapstrīd to, ka ar apstrīdēto normu var sasniegt tās leģitīmo mērķi – citu cilvēku tiesību aizsardzība. Pēc Saeimas ieskata, ar apstrīdēto normu tiek sasniegti abi leģitīmie mērķi, proti, gan citu cilvēku tiesību, gan sabiedrības interešu aizsardzība.

Saskaņā ar Maksātnespējas likuma 26. panta otro daļu administrators nodrošina efektīvu un likumīgu juridiskās personas maksātnespējas procesa norisi un tā mērķu sasniegšanu. Pildot savus pienākumus šajā procesā, administratoram ir jāievēro normatīvajos aktos izvirzītās prasības un noteikumi. Ja administrators tos pārkāpj, tad atbilstoši Maksātnespējas likuma 22. panta otrajai daļai viņš var tikt atcelts no konkrētā procesa. Apstrīdētā norma paredz, ka atsevišķos gadījumos atceltajam administratoram netiek noteikta atlīdzība, tas ir, netiek pieļauta tāda situācija, ka atlīdzību saņem administrators, kurš ir būtiski pārkāpis normatīvo aktu prasības.

Saeima norāda, ka apstrīdētā norma potenciāli attur administratoru no prettiesiskas rīcības (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 139. lp.*). Arī tiesībsargs norāda, ka apstrīdētajā normā paredzētais liegums motivē administratoru izvairīties no prettiesiskas rīcības. Šis liegums varot veicināt sabiedrības pārliecību par maksātnespējas procesa tiesiskā regulējuma efektivitāti un administratoru rīcības atbilstību valsts un sabiedrības interesēm, jo administratoram ir tiesības saņemt atlīdzību un tādējādi gūt labumu no konkrētā procesa vienīgi tad, ja viņa rīcība šā procesa ietvaros bijusi tiesiska un viņš nav pieļāvis tādu pārkāpumus, kuru dēļ varētu tikt no procesa atcelts (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 15. lp.*).

Sabiedrības un citu personu interesēs ir tas, lai administrators savus pienākumus pildītu efektīvi un tiesiski. To panākt var ar dažādiem līdzekļiem, un viens no tiem var būt tā labuma liegšana, kura dēļ persona izvēlējusies attiecīgo nodarbošanos un uzņēmusies attiecīgā amata pienākumus. Paredzot, ka par noteiktu pārkāpumu izdarīšanu tai tiks liegta atalgojuma saņemšana, persona var laikus novērtēt savas rīcības nozīmi un ietekmi un izvairīties no tādas rīcības, kura var rezultēties pārkāpumā.

Tādējādi ar apstrīdēto normu tiek veicināts tas, lai administrators nepieļautu būtiskus pārkāpumus. Tādā veidā tiek nodrošinātas parādnieka un kreditoru intereses konkrētā maksātnespējas procesā, kā arī sabiedrības interese par tiesisku un efektīvu maksātnespējas procesu.

Līdz ar to likumdevēja izraudzītais līdzeklis ir piemērots leģitīmo mērķu – citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība – sasniegšanai.

17. Tiesību normā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir nepieciešams, ja nepastāv citi līdzekļi, kuri būtu tikpat iedarbīgi un, kurus izvēloties, personu pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk. Saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt

lēģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 14. punktu un 2022. gada 10. marta sprieduma lietā Nr. 2021-24-03 28. punktu*).

Satversmes tiesai jāvērtē, vai pastāv saudzējošāks līdzeklis, ar kuru varētu sasniegt apstrīdētajā normā ietvertos lēģitīmos mērķus.

17.1. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētās normas lēģitīmo mērķi – citu cilvēku tiesību aizsardzība – ir iespējams sasniegt ar citiem, saudzējošākiem līdzekļiem. Kā vienu no tiem viņa minējusi tiesas, kura lemj par administratora atcelšanu, tiesības lemt arī par to, vai un kādā apmērā administratoram būtu nosakāma atlīdzība. Savukārt, pēc Saeimas ieskata, šis Pieteikuma iesniedzējas norādītais līdzeklis nebūtu uzskatāms par tikpat efektīvu līdzekli lēģitīmo mērķu sasniegšanai.

No *Mg. iur.* Gaida Bērziņa viedokļa izriet, ka jautājumā par administratora atlīdzību, viņu atceļot no maksātnespējas procesa, būtu nepieciešams veikt arī izvērtējumu par administratora atlīdzības apmēru. Tādā gadījumā būtu jāvērtē administratora izdarītā pārkāpuma smagums, parādniekam vai kreditoriem nodarīto zaudējumu apmērs un administratora darbības tiesiskums visā maksātnespējas procesā (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 32. un 34. lp.*).

Atsevišķu būtisku pārkāpumu izdarīšanas gadījumā likumdevējs ir izšķīries par to, ka administratoram nav nosakāma atlīdzība par padarīto darbu. Likumdevējs noteicis, ka ir nepieciešams tiesas vērtējums par to, vai administratora rīcībā ir saskatāmi šādi pārkāpumi. Saskaņā ar Maksātnespējas likuma 22. panta pirmo daļu administratoru no konkrēta maksātnespējas procesa atceļ citstarp pēc Maksātnespējas kontroles dienesta pieteikuma. Civilprocesa likuma 363.¹⁴ panta pirmās daļas 1. punkts noteic, ka tiesa, pamatojoties uz attiecīgu pieteikumu, lemj par administratora atcelšanu Maksātnespējas likumā noteiktajos gadījumos. Tiesa, izskatot Maksātnespējas kontroles dienesta pieteikumu par administratora atcelšanu, vērtē pieteikumā norādītos apstākļus, proti, tos apstākļus, kurus iestāde atzinusi par tādiem, kuru dēļ administrators būtu atceļams no konkrētā maksātnespējas procesa.

Ja tiesa atzīst, ka Maksātnespējas kontroles dienesta pieteikums ir pamatots un administrators atceļams no maksātnespējas procesa, tad iestājas ar apstrīdēto normu noteiktās sekas. Tās nevar iestāties, ja nav atzīts tas, ka administratora izdarītais pārkāpums bijis būtisks. Tādējādi likumdevējs tiesas kontroli jau ir paredzējis, proti, tiesa vērtē administratora rīcības tiesiskumu un pieļauto pārkāpumu raksturu, un tiesas pienākums atsevišķi vērtēt administratoram nosakāmās atlīdzības apmēru nav uzskatāms par alternatīvu līdzekli lēģitīmo mērķu sasniegšanai.

17.2. Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, ar apstrīdēto normu noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi varētu sasniegt ar administratora saukšanu pie publiska rakstura atbildības – disciplinārās atbildības, kriminālatbildības vai administratīvās atbildības. Savukārt Saeima uzskata, ka ar šiem līdzekļiem pašiem par sevi leģitīmie mērķi netiktu sasniegti vismaz tādā pašā kvalitātē.

Atbilstoši Maksātnespējas likuma 31.¹ panta pirmajai daļai disciplinārlietu pret administratoru var ierosināt, piemēram, par normatīvo aktu būtisku pārkāpumu, profesionālās ētikas normu būtisku pārkāpumu vai pilnvaru ļaunprātīgu izmantošanu. Savukārt saskaņā ar šā likuma 31.⁶ panta pirmo daļu pret administratoru ierosinātā disciplinārlieta var noslēgties ar viņa saukšanu pie disciplinārās atbildības.

Disciplinārās atbildības mērķis ir sodīt konkrēto amatpersonu par tās pieļautajiem pārkāpumiem un preventīvi novērst citus iespējamus pārkāpumus. Tā tiek vērsta pret konkrētu administratoru sakarā ar konkrētiem viņa izdarītiem pārkāpumiem. Tā, piemēram, saucot administratoru pie disciplinārās atbildības, piemērotais disciplinārsods – rājiens un naudas sods (Maksātnespējas likuma 31.⁷ panta pirmās daļas 2. punkts) – ietekmē tikai viņu pašu. Tādā veidā nav iespējams nodrošināt parādnieka un kreditoru mantisko interešu aizsardzību, proti, naudas līdzekļu un materiālo vērtību saglabāšanu parādnieka mantā, no kuras varētu segt kreditoru prasījumus, un, ja iespējams, atjaunot parādnieka maksātspēju. Arī sabiedrības interese par tiesisku un efektīvu maksātnespējas procesu tiešā veidā netiktu nodrošināta, jo, administratoru saucot pie disciplinārās atbildības, viņš tiek sodīts par jau izdarītu pārkāpumu.

No Satversmes tiesas judikatūras izriet šāds secinājums: lai regulētu personu uzvedību un atturētu tās no prettiesiskas rīcības, valsts var paredzēt personas juridisku atbildību par šo rīcību. Šādu regulējumu pieņemot, likumdevējs parasti balstās uz priekšstatiem, uzskatiem un vērtībām, ko akceptējusi sabiedrība un ko tas ir tiesīgs izteikt normatīvā veidā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2013. gada 19. novembra sprieduma lietā Nr. 2013-09-01 10. punktu un 2015. gada 8. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-34-01 17. punktu*). Atbilstoši Krimināllikuma 35. panta otrajai daļai un Administratīvās atbildības likuma 13. pantam sods par noziedzīgu nodarījumu vai administratīvu pārkāpumu kalpo tādiem mērķiem kā sabiedrības drošības un sabiedriskās kārtības aizsardzība, taisnīguma atjaunošana, vainīgās personas sodīšana un uzvedības ietekmēšana, kā arī vainīgās personas un citu personu atturēšana no noziedzīgu nodarījumu vai administratīvu pārkāpumu izdarīšanas.

Tādējādi kriminālatbildība un administratīvā atbildība visupirms ir vērsta uz sabiedrības kā abstrakta indivīdu kopuma interešu aizsardzību. Tomēr, vērtējot, vai apstrīdētajā normā ietvertais

pamattiesību ierobežojums ir nepieciešams, jāņem vērā personu tiesiskās attiecības, ko skar apstrīdētā norma, tostarp katra tiesisko attiecību subjekta tiesības un intereses (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-21-01 19. punktu*).

Apstrīdētajā normā noteiktais ierobežojums, kas liedz saņemt atlīdzību par darbu, citstarp skar un nodrošina parādnieka un kreditoru mantiskās intereses. Turpretī likumdevēja noteiktā kriminālatbildība un administratīvā atbildība šo interešu aizsardzību neveicina. Kriminālatbildība un administratīvā atbildība pamatā ir vērsta uz publiskās kārtības un drošības nodrošināšanu. Šiem juridiskās atbildības veidiem ir citi mērķi. Tie neaptver parādnieka un kreditora mantisko interešu aizsardzību. Proti, ar šādiem juridiskās atbildības veidiem nav iespējams nodrošināt parādnieka un kreditoru mantisko interešu aizsardzību – naudas līdzekļu un materiālo vērtību saglabāšanu parādnieka mantā, no kuras varētu segt kreditoru prasījumus un, ja iespējams, atjaunot parādnieka maksāspēju. Turklāt kriminālatbildību kā smagāko iespējamo juridiskās atbildības veidu, kas var būtiski ietekmēt personu arī pēc kriminālsoda izciešanas, nevar pielīdzināt liegumam saņemt atlīdzību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 20. marta sprieduma lietā Nr. 2019-10-0103 29.2. punktu*).

Tātad arī publiska rakstura atbildības noteikšana nenodrošinātu ar apstrīdēto normu noteiktā pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķu – citu cilvēku un sabiedrības interešu aizsardzība – sasniegšanu.

17.3. Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka alternatīvs legitīmā mērķa sasniegšanas līdzeklis ir arī administratora civiltiesiskā atbildība par parādniekam vai kreditoriem nodarītajiem zaudējumiem.

Civillikuma 1770. pants noteic, ka ar zaudējumu jāsaprot katrs mantiski novērtējams pametums. Atbilstoši Civillikuma 1779. pantam katram ir pienākums atlīdzināt zaudējumus, ko viņš ar savu darbību vai bezdarbību nodarījis. Zaudējumu atlīdzināšana novērš tiesību aizskāruma sekas, atjauno mantisko stāvokli vai nodrošina tādu stāvokli, kāds būtu tad, ja nebūtu noticis tiesību pārkāpums (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 24. marta sprieduma lietā Nr. 2019-10-0103 29.1.1. punktu*). Atlīdzināšanas mērķis ir nodrošināt pēc iespējas pilnīgāku tāda stāvokļa atjaunošanu, kāds būtu bijis tad, ja aizskārums nebūtu noticis (*sk.: Torgāns K. Saistību tiesības. I daļa. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 237., 238. lpp.*).

Tādējādi ikvienam gadījumā, ja tā rīcības rezultātā nodarīti zaudējumi citai personai, ir pienākums tos atlīdzināt. Mantiskā zaudējuma atlīdzināšana jebkurā gadījumā, kad zaudējums ir nodarīts, var būt līdzeklis, ar ko var panākt to, ka persona mantas samazinājuma gadījumā atgūst zaudēto, ciktāl tas ir iespējams.

Pieteikuma iesniedzējas piedāvātā alternatīva – civiltiesiskās atbildības noteikšana Maksātnespējas likuma 22. panta otrās daļas 1., 2., 3., 4. vai 7. punktā minēto pārkāpumu gadījumos – ir vērsta uz to, lai pilnībā vai vismaz kādā daļā tiktu saņemta atlīdzība par konkrētajā maksātnespējas procesā padarīto darbu. Tas nozīmētu, ka kreditoriem būtu jāizmaksā noteikta naudas summa, kuru tādā gadījumā, ja tiktu konstatēta administratora prettiesiska rīcība, būtu iespējams atgūt tikai tad, ja parādnieks vai kreditori vērstos tiesā ar prasījumu par zaudējumu atlīdzināšanu. Šādas kārtības noteikšana nebūtu efektīva. Tādā veidā tiktu pasliktināts parādnieka un kreditoru stāvoklis un vēl vairāk tiktu skartas šo personu mantiskās intereses.

Par saudzējošāku līdzekli nevar atzīt tādu līdzekli, kas paredz noteikt pamattiesību ierobežojumu citām personām. Legitīmā mērķa sasniegšanas līdzekļu izraudzīšanās ir likumdevēja kompetencē. Ja likumdevējs ir apsvēris, ar kādu līdzekli legitīmais mērķis būtu sasniedzams, un izšķīries par vienai personu grupai nosakāmu ierobežojumu, tad par saudzējošāku nevarētu uzskatīt tādu līdzekli, kas uzliek ierobežojumu citai personu grupai (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 10. jūnija sprieduma lietā Nr. 2010-69-01 14.2. punktu*). Šādā gadījumā, vērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmē noteiktajām pamattiesībām, Satversmes tiesa var pārbaudīt tikai to, vai likumdevēja izraudzītais līdzeklis nav tāds, kas nesamērīgi ierobežo Pieteikuma iesniedzējas pamattiesības.

Turklāt tiesības prasīt zaudējumu atlīdzināšanu pastāv vienlaikus ar apstrīdētajā normā noteikto ierobežojumu, kas liedz administratoram saņemt atlīdzību. Tas nozīmē, ka persona, kurai nodarīti zaudējumi, papildus tam, ka administratoram ir liegta atlīdzība, var vērsties tiesā ar attiecīgu prasību, lai panāktu pēc iespējas pilnīgāku tāda stāvokļa atjaunošanu, kāds būtu bijis tad, ja aizskārumš nebūtu noticis. Saglabājot tiesību sistēmā tikai vienu no šīm līdzās esošajām iespējām, legitīmais mērķis – citu personu tiesību aizsardzība – nevarētu tikt sasniegts tādā pašā kvalitātē. Būtiski ņemt vērā arī to, ka abu šo tiesību institūtu sasniedzamais rezultāts un sekas ir atšķirīgas. Apstrīdētā norma ir vērsta uz atlīdzības liegšanu tāpēc, ka administratora rīcība bijusi prettiesiska. Civiltiesiskā atbildība ir vērsta uz to, lai persona, kurai radīti zaudējumi, pēc iespējas atgūtu tos līdzekļus, kas tai ir zuduši otras personas rīcības rezultātā. Tātad ar civiltiesisko atbildību vien netiktu sasniegti tie mērķi, kuru dēļ apstrīdētā norma tika pieņemta.

Tādējādi Civillikumā noteiktā ar zaudējumu atlīdzināšanu saistītā regulējuma piemērošana nav uzskatāma par alternatīvu apstrīdētajā normā noteiktajam liegumam saņemt atlīdzību.

Līdz ar to nepastāv saudzējošāki līdzekļi, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma legitīmos mērķus būtu iespējams sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

18. Lai izvērtētu pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, jāpārlicinās arī par to, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas šo tiesību ierobežošanas rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā. Tādējādi Satversmes tiesai jānoskaidro, kurai no līdzsvarojamām interesēm būtu piešķirama prioritāte (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 27. maija sprieduma lietā Nr. 2020-49-01 29. punktu*).

Pieteikumā norādīts, ka atlīdzības saņemšana esot vienīgais iemesls, kura dēļ personas stājas administratora amatā un veic šā amata pienākumus. Ja administratoram tiek liegta atlīdzība, tiekot ietekmēta viņa spēja turpināt profesionālo darbību, kā arī uzturēt sevi un savu ģimeni. Administratoram nodarītais kaitējums esot lielāks nekā sabiedrības ieguvums. Savukārt, pēc Saeimas ieskata, nelabvēlīgās sekas, kas izriet no apstrīdētajā normā atsevišķiem administratoriem viņu pašu negodprātīgās rīcības dēļ noteiktā tiesību ierobežojuma, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā.

Kā šajā spriedumā jau tika norādīts iepriekš, sabiedrības un citu personu interesēs ir tas, lai administrators paša uzņemtos pienākumus pildītu pēc iespējas efektīvi un tiesiski. Tādējādi izskatāmajā lietā ir jālīdzsvaro administratora tiesības saņemt atlīdzinājumu ar citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzību.

18.1. Tieslietu ministrija norāda, ka administrators, kurš pieļāvis tik būtiskus pārkāpumus, ka tiesa nolēmusi viņu atcelt no konkrēta maksātnespējas procesa, negūst ienākumus no šā procesa. Ja administratora atcelšanas gadījumā neierobežotu viņa tiesības uz atlīdzību, tad tiktu atbalstīts tiesiskais nihilisms un nesodāmības sajūta. Proti, administratoram būtu iespēja saņemt atlīdzību par jau veiktajām darbībām, būtībā paredzot, ka atlīdzība viņam pienāksies arī tad, ja attiecīgie pienākumi tiks pildīti pretēji likumdevēja noteiktajam (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 26. lp.*).

Apstrīdētā norma administratoram, kurš tiek atcelts no maksātnespējas procesa, liedz saņemt atlīdzību noteiktu, Maksātnespējas likuma 22. panta otrajā daļā norādītu apstākļu dēļ. Apstrīdētajā normā ir norādīti arī tādi administratora atcelšanas iemesli, kuru dēļ tiesības uz atlīdzību tiek saglabātas. Tie ir šādi: 1) administrators atkāpies no juridiskās personas maksātnespējas procesa vai fiziskās personas maksātnespējas procesa (5. punkts); 2) kreditoru sapulce ir ierosinājusi atcelt administratoru no konkrēta juridiskās personas maksātnespējas procesa vai fiziskās personas maksātnespējas procesa, ja administrators nav nodrošinājis efektīvu maksātnespējas procesa norisi (6. punkts); administrators no amata ir atbrīvots, atcelts vai atstādināts, vai viņa amata darbība ir apturēta (8.¹ punkts). Tātad likumdevējs ir vērtējis un

izšķīries par to, ka tikai noteiktu būtisku pārkāpumu gadījumos administratoriem tiesības uz atlīdzību ir liedzamas.

Maksātnespējas kontroles dienests norāda, ka apstrīdētā norma praksē tiek piemērota saprātīgi un attiecināta tikai uz tādu administratora rīcību, kas bijusi tik lielā mērā pretiesiska, ka viņš atceļams no pienākumu veikšanas konkrētā juridiskās personas maksātnespējas procesā (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 22. lp.*). Arī tiesībsargs norādījis, ka praksē administrators var netikt atcelts no juridiskās personas maksātnespējas procesa tad, ja viņa pieļautais pārkāpums nav būtiski ietekmējis šā procesa norisi (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 17. lp.*).

Atbilstoši maksātnespējas procesa tiesiskajam regulējumam administratoru darbības uzraudzību veic Maksātnespējas kontroles dienests (Maksātnespējas likuma F sadaļa), tiesa (piemēram, Civilprocesa likuma 363.¹⁴ panta pirmā un otrā daļa), kreditori (piemēram, Maksātnespējas likuma 90. pants) un parādnieka pārstāvis. Papildus jau minētajai iespējai vērsties tiesā ar pieteikumu un prasīt administratora atcelšanu no konkrēta maksātnespējas procesa Maksātnespējas kontroles dienestam ir tiesības savas kompetences ietvaros piemērot vēl arī citus uzraudzības instrumentus, piemēram, rakstveidā izskaidrot administratora rīcības nepareizību un pieņemt lēmumu par pārkāpuma atzīšanu (*sk. Maksātnespējas kontroles dienesta Informatīvā materiāla par maksātnespējas procesa administratora uzraudzības instrumentu piemērošanas principiem 5. lp, pieejams: www.mkd.gov.lv*). Vairākos gadījumos konkrētā uzraudzības instrumenta piemērošanas pamats var skaidri izrietēt no tiesiskā regulējuma. Taču ir iespējami arī tādi gadījumi, kad Maksātnespējas kontroles dienestam vienlaikus ir pieejami vairāki uzraudzības instrumenti un nepieciešams izvēlēties piemērotāko. Lai katrā individuālā pārkāpuma konstatēšanas gadījumā noteiktu piemērojamo uzraudzības instrumentu, tiek ņemti vērā lietas faktiskie un tiesiskie apstākļi, izvērtēta plānveida uzraudzības vai sūdzības izskatīšanas ietvaros iegūtā informācija (*sk. Maksātnespējas kontroles dienesta Informatīvā materiāla par maksātnespējas procesa administratora uzraudzības instrumentu piemērošanas principiem 7. lp, pieejams: www.mkd.gov.lv*).

Civilprocesa likuma 363.¹⁴ panta pirmās daļas 1. punktā noteikts, ka tiesa, pamatojoties uz attiecīgu pieteikumu, lemj par administratora atcelšanu Maksātnespējas likumā noteiktajos gadījumos. Saskaņā ar šā panta divpadsmito daļu tiesas lēmums par administratora atcelšanu uz Maksātnespējas likuma 22. panta otrās daļas 1., 2., 3., 4. vai 7. punkta pamata ir pārsūdzams daļā par konstatēto normatīvo aktu prasību neievērošanu vai tiesas nolēmuma nepildīšanu, iesniedzot blakus sūdzību.

No minētā izriet tas, ka, pirmkārt, Maksātnespējas kontroles dienests izvērtē katra pārkāpuma raksturu un smagumu. Administratora atcelšana no konkrēta maksātnespējas procesa un liegums viņam saņemt atlīdzību

ir tāds administratoru darbības uzraudzības instruments, kuru Maksātnespējas kontroles dienests piemēro tikai tad, ja ir konstatēta tik lielā mērā pretiesiska rīcība, ka tā būtiski ietekmējusi konkrēto maksātnespējas procesu. Otrkārt, administratora rīcības tiesiskums, viņa pieļauto pārkāpumu raksturs un smagums tiek vērtēts, un tam paredzēta tiesas kontrole divās instancēs.

18.2. Satversmes tiesa atzinusi, ka maksātnespējas process ir vērsts galvenokārt uz kreditoru un parādnieku tiesību aizsardzību (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 20. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2009-100-03 9.4. punktu*). Maksātnespējas likums paredz administratoram plašas pilnvaras juridiskās personas maksātnespējas procesā, citstarp pilnvarojot administratoru pārņemt parādnieka mantu un rīkoties ar to, pieņemt lēmumus, kas ietekmē kreditoru intereses, kā arī kļūt par faktiski vienīgo maksātnespējīgā komersanta likumīgo vadītāju (amatpersonu) ar visplašākajām tiesībām pieņemt lēmumus un slēgt darījumus. Administrators pilda arī valstij nozīmīgas funkcijas, un viņa uzdevums ir nodrošināt maksātnespējas procesa efektivitāti un likumīgu norisi, savukārt maksātnespējas procesu ļaunprātīga izmantošana var negatīvi ietekmēt ekonomiku un radīt zaudējumus galvenajām tajā ieinteresētajām pusēm: uzņēmumiem, ieguldītājiem, darbiniekiem un valsts sektoram (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-03-01 24.2. punktu*).

Administratoram kā ar publiskām pilnvarām apveltītai personai primāri jābūt lojālam pret likumu un likumīgu maksātnespējas procesa norisi, nevis pret parādnieku vai kreditoriem personiski. Administrators nekādā gadījumā nedrīkst stādīt savas intereses augstāk par likumīga un efektīva maksātnespējas procesa interesēm (*sk. Augstākās tiesas 2018. gada 24. maija lēmuma lietā Nr. SKC-618/2018 (ECLI:LV:AT.2018:0524.C04268909.7.L) 17. punktu*).

Nemot vērā administratoram piešķirto pilnvaru apjomu un viņa veikto funkciju nozīmi katrā konkrētā maksātnespējas procesā, kā arī maksātnespējas procesa nozīmi valstī kopumā, jāatzīst, ka administratora darbības atbilstība normatīvo aktu prasībām vai šīs darbības pretiesiskais raksturs būtiski ietekmē gan konkrētā maksātnespējas procesā iesaistīto personu – kreditoru, parādnieka – tiesības un intereses, gan visas sabiedrības intereses.

OECD savā 2019. gada ziņojumā par Latviju norādījusi, ka efektīvam maksātnespējas procesam ir liela nozīme valsts tautsaimniecības un ekonomiskajā attīstībā (*sk.: OECD 2019. gada maija ziņojuma par Latviju, 71. lpp, pieejams: www.oecd.org*). Sabiedrības interesēs ir tāda tiesiskā regulējuma pastāvēšana, kas vērsts uz sabiedrībai nozīmīgu funkciju godprātīgu izpildi. Tieši administrators ir tā persona, kuras uzdevums ir nodrošināt maksātnespējas procesa efektīvu un likumīgu norisi.

Apstrīdētajai normai ir būtiska nozīme maksātnespējas procesa nodrošināšanā. Apstrīdētā norma ikvienu administratoru visupirms attur no pārkāpumu izdarīšanas. Ja administrators, neraugoties uz šajā normā noteiktajām sekām, tomēr pieļauj būtiskus pārkāpumus, tad viņam tiek liegta iespēja gūt jebkādu tiesisku mantisku labumu no maksātnespējas procesa, kas vadīts pretēji sabiedrības, parādnieka un kreditoru interesēm. Tādā veidā tiek nodrošināta maksātnespējas procesa atbilstība iepriekš minētajām interesēm.

Būtiski pārkāpumi, ko savā darbībā pieļāvusi persona, kurai likumdevējs piešķīris visplašākās pilnvaras, lai pēc iespējas tiktu atjaunota finanšu grūtībās nonākušas komercsabiedrības maksātnespēja un segti kreditoru prasījumi, nav savienojami ar atlīdzības elementu. Ja tiktu pieļauta kaut viena maksātnespējas procesa prettiesiska vadīšana bez attiecīgas reakcijas, tad neatgriezeniski tiktu aizskartas parādnieka un kreditoru mantiskās intereses, kā arī grauta sabiedrības uzticēšanās maksātnespējas procesiem. Administratora mantisko interešu stādīšana augstāk par citām interesēm radītu sabiedrībā netaisnīguma sajūtu.

Līdz ar to nelabvēlīgās sekas, kas Pieteikuma iesniedzējai rodas no apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst visa sabiedrība.

Ņemot vērā minēto, apstrīdētā norma atbilst Satversmes 107. pantam.

19. Pieteikuma iesniedzēja lūdz uzlikt Saeimai pienākumu atlīdzināt izdevumus, kas tai radušies saistībā ar zvērināta advokāta sniegtās juridiskās palīdzības saņemšanu.

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 26. panta pirmās daļas trešo teikumu Satversmes tiesas kompetencē ir Satversmes tiesas likumā un Satversmes tiesas reglamentā neregulētu procesuālu jautājumu izlemšana.

Satversmes tiesas procesu pamatā nosaka Satversmes tiesas likums un Satversmes tiesas reglaments. Satversmes tiesas likumā, ņemot vērā šā tiesas procesa specifiku, personai nav noteiktas tiesības prasīt tai radušos ar juridisko palīdzību saistīto izmaksu atlīdzināšanu. Proti, likumdevējs ir izšķīries par to, ka atlīdzinājuma institūts Satversmes tiesas procesā nav paredzams. Tādējādi jautājums par juridiskās palīdzības izmaksu atlīdzinājumu ir regulēts Satversmes tiesas likumā un nav pamata piemērot Satversmes tiesas likuma 26. panta pirmās daļas trešo teikumu.

Ņemot vērā minēto, Pieteikuma iesniedzējas lūgums noteikt Saeimai pienākumu atlīdzināt izdevumus par zvērināta advokāta sniegtu juridisko palīdzību ir atstājams bez izskatīšanas.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Maksātnespējas likuma 169. panta sesto daļu, ciktāl tā attiecas uz Maksātnespējas likuma 22. panta otrās daļas 1. un 2. punktā, kā arī 20. panta pirmās daļas 7. punktā noteikto, par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 107. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2022. gada 22. decembrī

lietā Nr. 2022-09-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

pēc Administratīvās rajona tiesas pieteikuma,
pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. punktu, 19.¹ un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2022. gada 22. novembra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Sodu reģistra likuma 23. panta 1. punkta, ciktāl tas attiecas uz ziņām par attaisnoto personu, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2001. gada 11. oktobrī pieņēma Sodu reģistra likumu, kas stājās spēkā 2002. gada 1. janvārī. Ar šo likumu Latvijā tika izveidots Sodu reģistra darbības tiesiskais regulējums. Sodu reģistrs ir vienota informācijas sistēma, kas satur ziņas par personām, pret kurām uzsākts kriminālprocess vai process medicīniska rakstura, piespiedu ietekmēšanas vai audzinoša rakstura piespiedu līdzekļa piemērošanai, kuras kriminālprocesa ietvaros aizturētas, turētas aizdomās, apsūdzētas, tiesājamas, notiesātas, attaisnotas noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā, un par personām, kuras izdarījušas administratīvo pārkāpumu.

Šo likumu 2005. gada 13. oktobrī aizstāja jauns Sodu reģistra likums, kuru savukārt aizstāja 2013. gada 10. oktobrī pieņemtais Sodu reģistra likums, kas stājās spēkā 2014. gada 1. janvārī.

Atbilstoši 2005. gada 13. oktobra Sodu reģistra likuma 20. panta otrajai daļai Sodu reģistra arhīva datubāzē glabāja arī ziņas par krimināllietām, kurās fiziskā persona ir attaisnota. Šā likuma 21. pants paredzēja, ka informāciju no reģistra aktuālās datubāzes pārvieto uz reģistra arhīva datubāzi tad, ja persona ar tiesas spriedumu attaisnota. Reģistra arhīva datubāzē ziņas par noziedzīgus nodarījumus un administratīvos pārkāpumus izdarījušām personām tika glabātas 10 gadus pēc šo personu nāves.

2013. gada 10. oktobra Sodu reģistra likuma 22. panta pirmajā daļā noteikts, cik ilgi Sodu reģistra aktuālajā datubāzē tiek glabātas ziņas par personu atkarībā no tās statusa, bet šā panta otrā daļa paredz, ka ziņas no

reģistra aktuālās datubāzes pārvieto uz reģistra arhīva datubāzi, ja ir zudis šā panta pirmās daļas punktos noteiktais ziņu glabāšanas pamatojums vai beidzies ziņu glabāšanas termiņš. Šā likuma 23. panta 1. punkts noteic, ka Sodu reģistra arhīva datubāzē glabā ziņas par personu, kurai dzēsta vai noņemta sodāmība, personu, pret kuru uzsāktais kriminālprocess ir izbeigts, attaisnoto personu, personu, kurai piemērotais audzināšanas rakstura piespiedu līdzeklis ir izpildīts, personu, kurai piemērotais medicīniska rakstura piespiedu līdzeklis ir atcelts, – gadu pēc tam, kad no Iedzīvotāju reģistra saņemtas ziņas par personas nāvi, bet ne ilgāk kā 100 gadus pēc personas dzimšanas.

2. Pieteikuma iesniedzēja – Administratīvā rajona tiesa (turpmāk arī – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka Sodu reģistra likuma 23. panta 1. punkts, ciktāl tas attiecas uz ziņām par attaisnoto personu, (turpmāk – apstrīdētā norma) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 96. pantam.

Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā ir administratīvā lieta, kas ierosināta pēc fiziskās personas pieteikuma par Iekšlietu ministrijas Informācijas centra faktiskās rīcības, glabājot Sodu reģistra arhīva datubāzē pieteicēja personas datus, atzīšanu par prettiesisku un atlīdzinājuma piešķiršanu. Saskaņā ar administratīvajā lietā konstatētajiem apstākļiem pieteicējs ar 2017. gada 29. septembra tiesas spriedumu, kas stājies spēkā 2018. gada 18. janvārī, esot atzīts par nevainīgu viņam celtajā apsūdzībā un attaisnots, bet ziņas par pieteicēju tiekot glabātas Iekšlietu ministrijas Informācijas centra vestajā Sodu reģistra arhīva datubāzē. Pieteicējs 2021. gada 5. augustā lūdzis Iekšlietu ministrijas Informācijas centru pārtraukt ziņu glabāšanu, tomēr ar Iekšlietu ministrijas lēmumu viņa lūgums esot atteikts, norādot, ka iestāde datus glabājot tiesiski uz apstrīdētās normas pamata.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka personas identitāti raksturojošu datu iegūšana, apstrāde un glabāšana ietilpst personas tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību tvērumā.

Datu apstrāde Sodu reģistra vajadzībām ierobežojot personai Satversmes 96. pantā ietvertās tiesības uz privāto dzīvi. Šādam ierobežojumam esot leģitīms mērķis, jo Sodu reģistrā uzkrātie dati izmantojami noziedzīgu nodarījumu un administratīvo pārkāpumu novēršanai un atklāšanai, likumpārkāpumu izdarījušo personu uzskaitēi un tām piemērotā soda izpildes un tiesību ierobežošanas kontrolei.

Fakts, ka datu subjekta personas dati tiek iekļauti Sodu reģistrā, tāpat kā iekļaujamā datu apjoma noteikšana un šo datu glabāšana, esot piemērots līdzeklis leģitīmā mērķa sasniegšanai. Sodu reģistra likumā noteikto personas datu iekļaušana Sodu reģistrā ļaujot ne tikai pienācīgā kārtā veikt Kriminālprocesa likumā noteiktās procesuālās darbības, kuru ietvaros

nepieciešama ne tikai informācija par datu subjekta iepriekšējām sodāmībām, neizcietiem sodiem u. tml., bet arī informācijas apmaiņa ar Eiropas Savienības dalībvalstīm atbilstoši Eiropas Parlamenta un Padomes 2016. gada 27. aprīļa direktīvai (ES) 2016/680 par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi, ko veic kompetentās iestādes, lai novērstu, izmeklētu, atklātu noziedzīgus nodarījumus vai sauktu pie atbildības par tiem, vai izpildītu kriminālsodus, un par šādu datu brīvu apriti, ar ko atceļ Padomes pamatlēmumu 2008/977/TI (turpmāk – Policijas direktīva).

Informācijas apmaiņai starp iestādēm nacionālajā un starptautiskajā līmenī noziedzības apkarošanai, kā arī izdarīto likumpārkāpumu novēršanai un atklāšanai esot nepieciešama elektroniska datubāze, tādēļ neesot citu, saudzējošāku līdzekļu, ar kuriem legītīmo mērķi varētu sasniegt tādā pašā kvalitātē.

Policijas direktīvas 4. panta 1. punkta "e" apakšpunkts nosakot dalībvalstu pienākumu paredzēt, ka personas dati tiek glabāti tādā veidā, kas pieļauj datu subjektu identifikāciju ne ilgāk, kā tas nepieciešams tiem nolūkiem, kādos šos datus apstrādā. Tā kā attaisnota persona ir uzskatāma par nevainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, tad, ievērojot nevainīguma prezumpciju, esot atzīstams, ka tā nav izdarījusi noziedzīgu nodarījumu. Faktiski šāda persona esot uzskatāma par nesodītu, tādēļ neesot samērīgi Sodū reģistra arhīva datubāzē glabāt informāciju par nesodītu personu visu tās dzīves laiku. Šāda informācijas glabāšana neesot saderīga ar mērķi, kura dēļ Sodū reģistrs ir izveidots, kā arī esot pretrunā ar personas datu apstrādes principiem krimināltiesību jomā.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 96. pantam.

Apstrīdētā norma ierobežojot attaisnotas personas tiesības uz privāto dzīvi. Taču šim pamattiesību ierobežojumam esot legītīms mērķis, jo tas kalpojot arhīviskām vajadzībām. Glabājot ziņas par attaisnoto personu, tiek nodrošināta iespēja piekļūt šādām ziņām ne vien ar likumu pilnvarotajām institūcijām to funkciju īstenošanai, bet arī pašai attaisnotajai personai, kura varot saņemt no valsts uzturētas informācijas sistēmas oficiālu un ticamu apliecinājumu par tās attaisnošanu konkrētajā kriminālprocesā.

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot piemērots legītīmo mērķu sasniegšanai, un neesot citu līdzekļu, ar kuriem legītīmos mērķus varētu sasniegt tādā pašā kvalitātē, mazāk ierobežojot personas pamattiesības. Glabājot ziņas arhīviskām vajadzībām, esot ārkārtīgi svarīgi saglabāt šo ziņu integritāti un autentiskumu – to, ka šīs ziņas ir pilnīgas un negrozītas –, jo citādi zustu šo ziņu arhīviskā vērtība un glabāšanas jēga. Ja arhīviskām vajadzībām tiek uzglabātas ziņas par to, ka

persona kriminālprocesā ir attaisnota, tad arhīviskām vajadzībām pēc būtības neatbilstu tāda situācija, ka noteikta veida ziņas, kas saistītas ar konkrēto personu un konkrēto kriminālprocesu, tiktu dzēstas vai grozītas. Proti, šāda situācija neatbilstu vienam no arhīvisku vajadzību pamatprincipiem, jo šīs ziņas pēc dzēšanas vai grozīšanas vairs nebūtu pilnīgas, bet kļūtu selektīvas un nelautu gūt ticamu priekšstatu par kopējo situāciju. Leģitīmo mērķi tādā pašā kvalitātē nebūtu iespējams sasniegt arī tad, ja Sodu reģistra arhīva datubāzē ietvertās ziņas par attaisnoto personu tiktu, piemēram, anonimizētas, jo tādā gadījumā arhīvā būtu informācija nevis par konkrētu fizisko personu, bet gan par konkrētu notikumu. Turklāt šādai anonimizētai informācijai saistībā ar konkrētu fizisko personu nevarētu piekļūt ne pati šī persona, kura kriminālprocesā ir attaisnota, nedz arī kāds cits, pat ja izpildītos likumā paredzētais ziņu sniegšanas priekšnoteikums.

Pamattiesību ierobežojums esot samērīgs. Attiecībā uz Sodu reģistra arhīva datubāzē glabātajām ziņām par attaisnotām personām tiekot veiktas divas samērā šauras personas datu apstrādes pamatdarbības – šīs ziņas tiekot glabātas Sodu reģistra arhīva datubāzē un pēc attiecīga pieprasījuma saņemšanas tiekot izsniegtas likumā minētajām institūcijām (personām), ja izpildās likumā minētie priekšnoteikumi šādu ziņu izsniegšanai. Sodu reģistra arhīva datubāzē ietvertajām ziņām par attaisnoto personu esot ierobežotas pieejamības informācijas statuss – šīs ziņas neesot publiski pieejamas, un tām varot piekļūt tikai un vienīgi likumā minētās institūcijas (personas) likumā minētajos gadījumos. Arī Iekšlietu ministrijas Informācijas centra darbinieki varot piekļūt minētajām ziņām tikai tādos gadījumos, kad tas nepieciešams viņu darba pienākumu veikšanai.

Sodu reģistra pārzinim un turētājam attiecībā uz Sodu reģistra arhīva datubāzē glabātajām ziņām – arī ziņām par attaisnotu personu – esot pienākums ievērot visus no Eiropas Parlamenta un Padomes 2016. gada 27. aprīļa regulas (ES) 2016/679 par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula) (turpmāk – Vispārīgā datu aizsardzības regula) izrietošos datu aizsardzības pasākumus. Saskaņā ar šīs regulas 24. panta 1. punktu pārzinim esot pienākums īstenot atbilstošus tehniskos un organizatoriskos pasākumus, lai tas nodrošinātu un spētu uzskatāmi pierādīt, ka personas datu apstrāde notiek saskaņā ar regulu. Iekšlietu ministrijas Informācijas centram esot regulai atbilstoši izstrādāta privātuma politika, no kuras izrietot, piemēram, tas, ka iestāde īsteno administratīvos, tehniskos un fiziskos drošības pasākumus, ciktāl tie ir samērīgi ar iespējamiem riskiem, īsteno pasākumus savu darbinieku regulārai apmācībai un informēšanai personas datu aizsardzības jautājumos, lai samazinātu iespējamo incidentu iestāšanās varbūtību, kā arī īsteno iekšējās kontroles procedūras, ar kuru palīdzību iespējams

samazināt drošības incidentu iestāšanās varbūtību un to atstātās sekas. Turklāt atbilstoši Fizisko personu datu apstrādes likuma 3. panta pirmajai daļai un 38. pantam personas datu apstrādes darbības uzraugot Datu valsts inspekcija, kurai noteikta kompetence piemērot arī sodus par personas datu apstrādes pārkāpumiem, kurus izdarījusi publisko tiesību juridiskās personas amatpersona. Tātad likumā esot gan noregulēta Sodū reģistra arhīva datubāzē glabājamo datu izmantošana, gan arī paredzēta virkne pasākumu šajā datubāzē glabājamo datu aizsardzības nodrošināšanai, bet pārkāpumu gadījumos – arī iespēja piemērot samērīgu sodu.

Esot jāņem vērā arī tas, ka personas attaisnošana kriminālprocesā vēl nenozīmē, ka šī situācija nekad nevarētu mainīties. Proti, kriminālprocess varot tikt atjaunots sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem; spēkā stājies tiesas nolēmums varot tikt izskatīts no jauna sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu. Turklāt pieteikuma vai protesta iesniegšanai sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu neesot termiņa ierobežojuma. Tāpat Latvijā esot iespējami arī tādi noziedzīgi nodarījumi, kuriem nav noilguma. Tas nozīmējot, ka ziņas par personu, kura reiz ir attaisnota kriminālprocesā, vēl var mainīties, attiecīgi mainoties ne tikai vietai, kur šādas ziņas tiek saglabātas, – no arhīva datubāzes uz aktuālo datubāzi –, bet arī iemeslam, kura dēļ šādas ziņas vispār tiek saglabātas.

Izvērtējot sabiedrības ieguvumu no apstrīdētajā normā ietvertā ierobežojuma salīdzinājumā ar kaitējumu, kas nodarīts pieteicējam administratīvajā lietā, esot secināms, ka sabiedrības ieguvums ir lielāks nekā attiecīgajai personai nodarītais kaitējums. Turklāt personai nodarītais kaitējums esot relatīvi mazs. Izskatāmajā gadījumā vienīgais personai nodarītais kaitējums izpaužoties tādējādi, ka ziņas par šo personu tiek glabātas Sodū reģistra arhīva datubāzē, turklāt glabātas tādos apstākļos, ka ne vien ir nodrošināta aizsardzība, kas liedz piekļuvi šīm ziņām tam nepilnvarotām personām, bet arī ar likumu ir reglamentēta šādu ziņu izsniegšana un izmantošana, līdz minimumam samazinot to personu (institūciju) skaitu, kurām vispār ir piekļuve šādām ziņām. Vēl jo mazāks šis personai nodarītais kaitējums esot tāpēc, ka pašai personai ir nodrošinātas no Vispārīgās datu aizsardzības regulas izrietošās tiesības attiecībā uz tās datu apstrādi Sodū reģistra arhīva datubāzē, tostarp tiesības pašai nepieciešamības gadījumā piekļūt attiecīgajām Sodū reģistra arhīva datubāzē glabātajām ziņām.

4. Pieaicinātā persona – Datu valsts inspekcija – norāda: ja sākotnēji personas dati tika apstrādāti, pamatojoties uz Policijas direktīvu, tad arī uz šo datu apstrādi arhivēšanas nolūkos būtu attiecināmi Policijas direktīvas un likuma "Par fizisko personu datu apstrādi kriminālprocesā un administratīvā pārkāpuma procesā" normas.

Atbilstoši Policijas direktīvas 8. panta 2. punktam dalībvalsts tiesībās vajagot būt precizētiem vismaz apstrādes mērķiem, apstrādājamiem personas datiem un apstrādes nolūkiem. Tādējādi no Policijas direktīvas izrietot tas, ka normatīvajos aktos jābūt ietvertam datu apstrādes nolūkam. Tas nozīmējot, ka tad, ja personas dati tiek apstrādāti arhivēšanas nolūkos, likumdevējam pirms šādas datu apstrādes paredzēšanas būtu citstarp jāizvērtē, vai un kādēļ konkrētā personas datu apstrāde ir nepieciešama arhīvīskām vajadzībām un vai konkrētiem dokumentiem piemīt arhīvīskā vērtība atbilstoši Arhīvu likuma 8. panta pirmajā daļā noteiktajiem dokumentu arhīvīskās vērtības kritērijiem.

Ierobežotas pieejamības informācijas statuss neesot uzskatāms par privātās dzīves ierobežojumu mazinošu faktoru, jo neatkarīgi no informācijas statusa gadījumā, kad tiek veikta personas datu apstrāde, esot piemērojams personas datu apstrādes regulējums. Tādējādi personas dati esot apstrādājami tikai nepieciešamajā apjomā un atbilstoši noteiktajam nolūkam. Attiecīgi varot tikt izdarīts šāds secinājums: ja personas dati apstrādāti arhīvīskām vajadzībām, tad tieši šādam mērķim tiem esot nodrošināma arī piekļuve, un konkrētā gadījumā informācijas statusam neesot izšķirošas nozīmes. Iejaukšanos personas tiesībās uz privāto dzīvi varētu mazināt, nosakot kārtību, kādā būtu iespējama piekļuve Sodū reģistra arhīva datubāzē iekļautai informācijai par attaisnotu personu, kā arī priekšnoteikumus, pēc kuru izpildes šo informāciju var saņemt. Tad persona būtu tiesīga iegūt informāciju no Sodū reģistra arhīva datubāzes tikai īpašos likumā paredzētos gadījumos, kad ir pamatots personas pieprasījums un informācija nepieciešama mērķim, kas ir samērīgs ar pieprasītās informācijas raksturu.

Sodū reģistra likumā neesot definēts arhīva veidošanas un uzturēšanas mērķis un nolūks. Tas varētu tikt izsecināts, vadoties no vispārpieņemtās jēdziena "arhīvs" izpratnes, proti, parasti personas dati arhivēšanas nolūkā tiek apstrādāti, lai pagātnes darbības, notikumus un faktus atspoguļotu nākamajām paaudzēm. Personas datu apstrāde arhivēšanas nolūkos esot nepieciešama, lai apliecinātu un pierādītu juridiskus faktus, zinātniskus atklājumus, vēsturiskus notikumus, kultūras notikumus, cilvēka dzīves notikumus. Tā esot informācija, kura atspoguļojot individu un sabiedrības dzīvi un notikumus un kuru nepieciešams apstrādāt arhīvā, lai to saglabātu un padarītu pieejamu nākamajām paaudzēm.

Atbilstoši apstrīdētajai normai gadījumā, kad ir saņemtas ziņas par konkrētas personas nāvi, gadu pēc minētā fakta konstatēšanas šīs personas dati tiek dzēsti, savukārt gadījumā, kad nav saņemtas ziņas par konkrētas personas nāvi, šīs personas dati tiek glabāti ne ilgāk kā 100 gadus no personas dzimšanas. Termins, kas noteikts datu glabāšanai arhīva datubāzē, esot saistīts ar personas dzīves ilgumu. Tā kā personas nāves gadījumā dati tiek glabāti vēl tikai gadu, neesot gūstama pārliecība par to,

ka šādā gadījumā tiktu sasniegts datu glabāšanas mērķis – arhivēšanas nolūkam. Proti, arhivēšanas nolūkiem, tostarp statistikas, pētījumu un vēsturisku notikumu atspoguļošanas vajadzībām, neesot būtiski tas, vai persona ir dzīva vai mirusi, – svarīgi esot noteiktu laika posmu saglabāt informāciju par kādu pagātnes notikumu. Tātad, lai arhīvā iekļautā informācija varētu kalpot arhivēšanas nolūkiem, būtu pamatoti noteikt, ka tā tiek glabāta noteiktu laika posmu neatkarīgi no personas nāves fakta, piemēram, 50 vai 75 gadus no brīža, kad informācija iekļauta arhīva datubāzē.

Ja glabāšanas termiņš ir sasaistīts ar personas dzīves ilgumu, tas varot nozīmēt, ka arī arhivēšanas nolūks ir sasaistīts ar konkrētu personu un tās statusu vai tiesību realizāciju, nevis vispārīgo arhivēšanas nolūku – saglabāt informāciju par pagātnes notikumiem. Līdz ar to esot svarīgi izprast pārziņa, šajā gadījumā – Iekšlietu ministrijas Informācijas centra, viedokli par apskatāmās personas datu apstrādes nolūku. Tikai skaidri apzinoties personas datu apstrādes nolūku, varot noteikt pareizu un atbilstošu to glabāšanas termiņu.

Izvērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 96. pantam, svarīgs esot ne tikai datu glabāšanas termiņš, bet arī tas, vai datu subjektam ir nodrošinātas atbilstošas garantijas. Saskaņā ar likuma "Par fizisko personu datu apstrādi kriminālprocesā un administratīvā pārkāpuma procesā" 4. panta otrās daļas 2. punktu sākotnēji neparedzētā nolūkā tas pats vai cits pārzinis varot veikt personas datu apstrādi, ja personas datu apstrāde ir uzskatāma par arhivēšanu sabiedrības interesēs minētā likuma 2. pantā minētajos nolūkos un tiek nodrošinātas atbilstošas datu subjekta tiesības uz savu personas datu aizsardzību. Policijas direktīvā neesot iekļauts izsmeljošs tiesību uzskaitījums, kuras būtu uzskatāmas par atbilstošām datu subjekta tiesībām, taču tās preambulas 37. apsvērumā esot noteikts, ka atbilstošas garantijas attiecībā uz datu subjektu tiesībām un brīvībām varētu aptvert iespēju vākt minētos datus tikai saistībā ar citiem datiem par attiecīgo fizisko personu, iespēju turēt savāktos datus pienācīgā drošībā, noteikt stingrākus noteikumus attiecībā uz kompetentās iestādes darbinieku piekļuvi datiem un aizliegumu nosūtīt minētos datus. Citstarp arī pareizi ieviesti tehniski un organizatoriski pasākumi, piemēram, datu minimizēšana un pseidonimizēšana, varot tikt uzskatīti par atbilstošām datu subjekta tiesību garantijām. Tomēr informācijas sistēmu vai reģistru gadījumā esot vērtējams tas, vai visi informācijas sistēmas datu lauki ir saglabājami arī arhīva daļā, ja to apstrādes mērķis jau ir sasniegts un personas datus nav nepieciešams izmantot arhivēšanas nolūkos. Tie datu lauki (personas dati), kuru turpmāka saglabāšana arhīvā nav vajadzīga, jo dati tiek izmantoti īslaicīgi un konkrētam mērķim, būtu arhivēšanas laikā nodalāmi un dzēšami, bet arhīva informācijas sistēmas daļā atstājami tikai tie dati, kuri nepieciešami arhivēšanas nolūka īstenošanai.

Tātad, lai veiktu datu apstrādi arhivēšanas nolūkos, izraudzītajam glabāšanas termiņam vajadzētu būt atbilstošam un piemērotam izvirzītajam mērķim un datu subjektam vajadzētu būt noteiktām konkrētām garantijām, piemēram, vajadzētu būt noteiktam, kas ir tiesīgs piekļūt arhīvā glabātajai informācijai, kas var saņemt šo informāciju un kādi ir šīs informācijas saņemšanas priekšnoteikumi. Normatīvajos aktos pirmšķietami esot paredzētas personas tiesību garantijas, tomēr neesot gūstams apstiprinājums tam, ka datu glabāšanai arhīva datubāzē paredzētais termiņš ir piemērots noteikto mērķu sasniegšanai. Informācija arhivēšanas nolūkos būtu saglabājama noteiktu laika posmu, ņemot vērā to, ka attiecīgās informācijas saglabāšana ir nepieciešama gan statistikai, gan dažādiem pētījumiem. Pārzinis nosakot datu apstrādes mērķi un veicot datu glabāšanas termiņa izvēlei nepieciešamo izvērtējumu, tādēļ tieši pārzinis varot izvērtēt arī to, vai datu glabāšana arhīva datubāzē 100 gadu garumā būtu atbilstoša sasniedzamajam mērķim. Tomēr jebkurā gadījumā Datu valsts inspekcija uzskata, ka Sodu reģistra arhīva datubāzē ietverto attaisnotās personas datu glabāšanas termiņa pamatā nevar būt arhivēšanas nolūks, jo arhīva mērķiem personas dati būtu glabājami noteiktu laika posmu neatkarīgi no personas nāves fakta.

5. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētā norma ierobežo personas pamattiesības, proti, tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību, taču šādam ierobežojumam ir lēģitīms mērķis un tas ir samērīgs.

Visas sabiedrības interesēm atbilstot tāda vienota uzskaites sistēma, ka ziņas par attaisnoto personu ir atrodamas ne tikai Sodu reģistra aktuālajā datubāzē, bet arī tā arhīva datubāzē. Šo ziņu pieejamība arhīvā nodrošinot pašai personai iespēju saņemt apliecinājumu tam, ka tā ir attaisnota krimināllietā. Tādējādi personai esot iespēja īstenot savas likumā noteiktās tiesības, piemēram, vērsties tiesā ar pieteikumu par kompensācijas piešķiršanu. Noteiktu mērķu sasniegšanai šo ziņu pieejamība varot būt nepieciešama arī tiesībaizsardzības institūcijām, piemēram, gadījumos, kad kriminālprocess tiek atjaunots sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem vai lieta tiek izskatīta no jauna sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu. Līdz ar to sabiedrības interesēs esot nodrošināt ziņu par attaisnoto personu pieejamību arī noteiktu laika periodu pēc attaisnojoša tiesas sprieduma spēkā stāšanās. Tāpēc tiesībsargs uzskata, ka pamattiesību ierobežojumam ir lēģitīms mērķis – citu cilvēku tiesību aizsardzība.

Attaisnotām personām, kuras atzītas par nevainīgām noziedzīga nodarījuma izdarīšanā un ir reabilitētas, neesot tādu šķēršļu, kas tām liegtu konkursos kandidēt uz konkrētiem amatiem un ieņemt vēlamos amatus. Proti, tas vien, ka ziņas par attaisnotu personu tiek glabātas Sodu reģistra

arhīva datubāzē, vēl nenozīmējot to, ka personai tiek radītas negatīvas sekas. Tomēr tas, ka minētajā datubāzē attaisnotu personu identificējoši personas dati tiek apstrādāti lielā apjomā, esot uzskatāms par nozīmīgu iejaukšanos personas privātajā dzīvē. Līdz ar to attaisnotajai personai nodarītais kaitējums nebūtu vērtējams kā relatīvi mazs.

Attaisnotas personas datus Sodu reģistra arhīva datubāzē apstrādājot oficiāla iestāde, kura veicot arī šo datu izpaušanas kontroli. Tādējādi ziņas par attaisnotām personām varot tikt sniegtas tikai tām personām un iestādēm, kuras sniegušas atbilstošu pamatojumu šo ziņu nepieciešamībai, piemēram, tiesībaizsardzības institūcijām, lai veicinātu noziedzīgu nodarījumu atklāšanu, kā arī pašai attaisnotajai personai, lai tā varētu īstenot savas likumā noteiktās tiesības. Tiesībsarga rīcībā neesot informācijas, kas liktu apšaubīt to, ka attaisnotas personas datu apstrāde Sodu reģistra arhīva datubāzē atbilst Vispārīgās datu aizsardzības regulas 5. pantā nostiprinātajiem personas datu apstrādes principiem. Turklāt arhivēšanas nolūkos esot svarīgi nodrošināt, lai Sodu reģistra arhīva datubāzē ietvertā informācija būtu precīza un pilnīga. Līdz ar to nebūtu pieļaujama kādas informācijas kategorijas izslēgšana no minētās datubāzes, to pamatojot ar datu minimizēšanas principa ievērošanu. Turklāt ierobežotas pieejamības informācija par attaisnoto personu tiekot izsniegta tikai tādā apjomā, kāds nepieciešams konkrētu mērķu sasniegšanai. Tomēr tiesībsargs vērs uzmanību uz to, ka Sodu reģistrs nav vienīgā informācijas sistēma, kurā var būt pieejama informācija par attaisnotām personām. Piemēram, Kriminālprocesa informācijas sistēmā (KRASS) tiekot iekļautas ziņas, ko pamato procesuālie dokumenti, kriminālprocesa ietvaros pieņemtie procesuālie lēmumi. Tāpat Tiesu informatīvajā sistēmā (TIS), kur tiek atspoguļota tiesvedības gaita lietu izskatīšanā, esot pieejami tiesu nolēmumi un informācija par noziedzīga nodarījuma juridisko kvalifikāciju. Līdz ar to prasība glabāt Sodu reģistra arhīva datubāzē ziņas par attaisnotu personu esot samērīga.

Savukārt pretēji pašam ziņu glabāšanas faktam to glabāšanas termiņš tomēr neesot samērīgs. Apsvērums, ka attaisnotas personas datu apstrāde ilgtermiņā šai personai potenciāli neradīs negatīvas sekas, neesot pietiekams arguments tam, lai ilgā laika posmā ierobežotu personas pamattiesības, proti, tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību. Esot svarīgi uzsvērt, ka izskatāmajā lietā apstrīdētā norma vērtējama tieši attiecībā uz attaisnotu personu.

Salīdzinot apstrīdētajā normā paredzēto ziņu glabāšanas termiņu ar Sodu reģistra likuma 23. panta 3. punktā noteikto, esot konstatējams, ka 3. punktā par atbilstošu datu apstrādes ilgumu atzīts 10 gadu termiņš, turklāt tas esot saistīts ar procesa izbeigšanos un noilguma iestāšanos. Neesot saskatāms objektīvs pamatojums tam, kāpēc likumdevējs nav izvērtējis iespēju apstrīdētajā normā ietveramo termiņu noteikt kopsakarā

ar Krimināllikuma 56. pantā paredzētajiem kriminālatbildības noilguma termiņiem, kas attiecināmi uz lielāko daļu noziedzīgu nodarījumu. Tāpat minētā termiņa noteikšanā būtu nepieciešams izvērtēt iespēju to pielāgot Kriminālprocesa likumā noteiktajiem termiņiem kriminālprocesa atjaunošanai sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem un laika posmam, kurā attaisnotajai personai ir tiesības vērsties tiesā ar prasījumu par kompensācijas piešķiršanu. Tādējādi likumdevējs nodrošinātu to, ka ziņas par attaisnoto personu netiek apstrādātas Sodū reģistra arhīva datubāzē ilgāk, kā tas patiešām nepieciešams legītīmā mērķa sasniegšanai.

6. Pieaicinātā persona – Dr. iur. Irēna Barkāne – norāda, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 96. pantam, jo tajā noteiktais termiņš Sodū reģistra arhīva datubāzē iekļauto ziņu par attaisnoto personu glabāšanai nav samērīgs.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa esot atzinusi, ka dati par noziedzīgiem nodarījumiem, kriminālprocesiem, notiesājošiem spriedumiem vai saistītiem preventīviem pasākumiem ir datu kategorija, kam nepieciešama paaugstināta aizsardzība. Jebkāda personas datu apstrāde attiecībā uz personu, pret kuru celtās apsūdzības ir atceltas, kura ir brīdināta, notiesāta un sodīta vai pakļauta saistītam preventīvam pasākumam, piemēram, aizturēšanai policijas iecirknī, esot iejaukšanās datu subjekta tiesībās uz privātās dzīves neaizskaramību.

Noziedzības novēršana un noziedzīgu nodarījumu atklāšana esot atzīstama par legītīmu mērķi, kas attaisno tādu personas datu apstrādi Sodū reģistrā, kuri saistīti ar sodāmību un pārkāpumiem.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa esot norādījusi, ka sodāmības reģistrā ietverto datu sistemātiska glabāšana centrālajos reģistros nozīmē, ka tie ir pieejami izpaušanai ilgi pēc attiecīgā notikuma, kad visi, izņemot attiecīgo personu, varētu būt to jau aizmirsuši. Pašai apsūdzībai atkāpjoties pagātnē, tā kļūstot par personas privātās dzīves sastāvdaļu un tāpēc pati par sevi esot respektējama. Personas identifikācijas datu, pirkstu nospiedumu un identitāti atklājošu fotoattēlu saglabāšanai policijas reģistros varot būt nopietnas sekas, kas apgrūtinot šīs personas ikdienu.

Valsts esot tiesīga uzglabāt personas datus tikai tādā apmērā, kas atbilst datu apstrādes legitīmajam mērķim, un nodrošinot pietiekamu tiesību aizsardzības līdzekļu esību, bet šo līdzekļu pietiekamība esot atkarīga no glabājamo personas datu apjoma, glabāšanas ilguma, datu izmantošanas un iznīcināšanas noteikumiem.

Izvērtējot ierobežojuma samērīgumu, esot jāvadās no personas datu aizsardzības principiem. Nolūka ierobežojuma princips paredzot to, ka personas dati tiek vākti konkrētos, skaidros un legitīmos nolūkos un ka to turpmākā apstrāde netiek veikta ar minētajiem nolūkiem nesavietojamā veidā. Datu minimizēšanas princips paredzot to, ka personas dati ir

adekvāti, atbilstīgi un ietver tikai to, kas nepieciešams to apstrādes nolūkos. Datu minimizēšanas princips uzliekot pienākumu izvērtēt, vai konkrētie dati ir nepieciešami konkrētajam nolūkam un vai ir iespējams samazināt apstrādāto datu apjomu. Tas paredzot proporcionalitātes jeb samērīguma principa piemērošanu, lai iepriekš noteiktie leģitīmie nolūki tiktu īstenoti ar minimāli nepieciešamo datu apjomu. Glabāšanas ierobežojuma princips paredzot, ka personas dati tiek glabāti tādā veidā, kas pieļauj datu subjektu identifikāciju ne ilgāk, kā nepieciešams nolūkiem, kādos attiecīgie personas dati tiek apstrādāti.

Attaisnota persona esot uzskatāma par nevainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Ievērojot nevainīguma prezumpciju, esot atzīstams, ka šāda persona nav izdarījusi noziedzīgu nodarījumu un faktiski ir uzskatāma par nesodītu. Tomēr Sodū reģistra arhīva datubāzē iekļautos attaisnotas personas datus atsevišķos gadījumos esot iespējams izmantot krimināltiesību jomā. Kriminālprocess varot tikt atjaunots sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem (Kriminālprocesa likuma 62. nodaļa); spēkā stāties tiesas nolēmums varot tikt izskatīts no jauna sakarā ar materiālo vai procesuālo tiesību normu būtisku pārkāpumu (Kriminālprocesa likuma 63. nodaļa). Taču attaisnojoša sprieduma un lēmuma par kriminālprocesa izbeigšanu jauna izskatīšana esot atļauta tikai likumā noteiktā kriminālatbildības noilguma termiņa ietvaros un ne vēlāk kā vienu gadu no jaunatklāto apstākļu konstatēšanas dienas (Kriminālprocesa likuma 656. panta pirmā daļa). Tātad attaisnojoša sprieduma izskatīšana no jauna neesot iespējama pēc tam, kad ir pagājis konkrētā noziedzīgā nodarījuma noilguma termiņš, kas savukārt ir atkarīgs no nodarījuma smaguma (Krimināllikuma 56. pants). Līdz ar to tiesas nolēmuma izskatīšana no jauna konkrētā lietā var nebūt iespējama. Turklāt saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 662. panta pirmo daļu spēkā stājušos tiesas nolēmumu no jauna varot izskatīt tikai tad, ja tas nav skatīts kasācijas kārtībā vai tiesa iepriekš nav atteikusies ierosināt kasācijas tiesvedību, pēc šā likuma 663. panta minēto personu pieteikuma vai protesta.

Fakts, ka informācija par attaisnotu personu tiek glabāta visu tās dzīves laiku, neesot saderīgs ar leģitīmo mērķi, kura dēļ Sodū reģistrs ir izveidots, – noziedzīgu nodarījumu un administratīvo pārkāpumu novēršanas un atklāšanas veicināšana, kā arī par tiem personai noteiktā soda izpildes un tiesību ierobežojumu kontrole. Pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi konkrētajā gadījumā esot iespējams sasniegt ar citiem, pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Termiņš personas datu glabāšanai attaisnotas personas gadījumā būtu jānosaka, ņemot vērā termiņu, kādā katrā konkrētajā gadījumā šos datus ir iespējams izmantot noteiktā leģitīmā mērķa sasniegšanai.

7. Valsts policija sniegusi informāciju, ka ziņas no Sodū reģistra arhīva datubāzes par kriminālprocesā attaisnotu personu tā izmanto, lai lemtu jautājumu par drošības līdzekļa piemērošanu, nākotnē izvirzītu versijas par notikumā iesaistītajām personām, iesniegtu ziņas prokuroram lemtšanai par piemērojamo sodu, noskaidrotu personas saikni ar noziedzīgo vidi u. tml. Tāpat šādas ziņas Valsts policija izmantojot, piemērojot Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likuma 7. panta pirmās daļas 3.¹ punktu un vērtējot to kandidātu reputāciju, kuri izteikuši vēlmi būt nodarbināti Valsts policijā.

8. Ģenerālprokuratūra sniegusi informāciju, ka ziņas no Sodū reģistra arhīva datubāzes tiek iegūtas, izmantojot Prokuratūras informācijas sistēmu. Tajā datu lauki par kriminālprocesā attaisnotajām personām netiekot nošķirti no datu laukiem par notiesātajām personām. Lai pieprasītu nepieciešamās ziņas, Prokuratūras informācijas sistēmā esot nepieciešams ievadīt tikai personas vārdu, uzvārdu un personas kodu. Prokuratūra informāciju no Sodū reģistra arhīva datubāzes izmantojot, lemjot par kriminālprocesa atjaunošanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem.

9. Iekšlietu ministrija sniegusi informāciju, ka Sodū reģistra arhīva datubāzē ietvertās ziņas par kriminālprocesā attaisnotu personu kalpo tam, lai operatīvās darbības subjekti un izmeklēšanas iestādes varētu pildīt noziedzīgu nodarījumu novēršanas un atklāšanas funkciju. Šīm iestādēm vajagot būt pieejamai pēc iespējas plašākai informācijai, lai tās varētu veikt padziļinātu personas pārbaudi. Sodū reģistra arhīva datubāzē ziņas par kriminālprocesā attaisnotu personu tiekot glabātas arī ar mērķi sniegt pašai šai personai ziņas, kas tai nepieciešamas savu tiesību realizācijai, piemēram, pensijas noformēšanai, kompensācijas pieprasīšanai, politiski represētās personas statusa iegūšanai, vēsturiskā mantojuma (vēsturisko faktu) saglabāšanai, zinātnisko vai statistisko pētījumu izmantošanai un arhīva funkcijām. Simt gadus garais ziņu glabāšanas termiņš esot izraudzīts tāpēc, ka vēlāk vairs neesot saskatāms ziņu nepieciešamības pamatojums – iespējams, ka persona jau ir mirusi vai arī tās bīstamība sabiedrībai ir ļoti maz ticama.

Secinājumu daļa

10. Satversmes 96. pants noteic, ka ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību. Personas tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību tvērumā ietilpst personas tiesības uz savu datu aizsardzību (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2010-51-01 13. punktu*).

Personas dati ir jebkura informācija par identificētu vai identificējamu fizisko personu. Šādi dati ir gan personas vārds un uzvārds, gan arī jebkura

cita informācija, kas attiecas uz identificētu vai identificējamu fizisko personu. Identificējama fiziskā persona ir tāda persona, kuru var tieši vai netieši identificēt, jo īpaši atsaucoties uz identifikatoru, piemēram, minētās personas vārdu, uzvārdu, identifikācijas numuru, atrašanās vietas datiem, tiešsaistes identifikatoru vai vienu vai vairākiem minētajai fiziskajai personai raksturīgiem fiziskās, fizioloģiskās, ģenētiskās, garīgās, ekonomiskās, kultūras vai sociālās identitātes faktoriem.

Tiesības uz personas datu aizsardzību nodrošina, veicot dažādas darbības ar personas datiem, tostarp iegūstot, apstrādājot un glabājot personas fizisko un sociālo identitāti raksturojošus datus (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 12. maija sprieduma lietā Nr. 2015-14-0103 15.1. punktu, 2018. gada 11. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-30-01 11.2. punktu un 2021. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-18-01 15.1. punktu*).

Tāpat tiesības uz personas datu aizsardzību attiecas uz dažādām dzīves jomām – arī personas datu iegūšanu, apstrādi un glabāšanu kriminālprocesa ietvaros. Šādas tiesības saglabājas arī pēc kriminālprocesa pabeigšanas vai izbeigšanas.

Tādējādi Satversmes 96. pants aizsargā personas tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību gan kriminālprocesa laikā, gan pēc tā pabeigšanas vai izbeigšanas.

11. Apstrīdētā norma nosaka, cik ilgi ziņas glabājamās Sodu reģistra arhīva datubāzē. Saskaņā ar apstrīdēto normu Sodu reģistra arhīva datubāzē glabā ziņas par attaisnoto personu gadu pēc tam, kad no Fizisko personu reģistra saņemtas ziņas par personas nāvi, bet ne ilgāk kā 100 gadus pēc personas dzimšanas.

Saskaņā ar Sodu reģistra likuma 22. panta otro daļu Sodu reģistra arhīva datubāzē ziņas par attaisnoto personu nonāk, tās pārvietojot no Sodu reģistra aktuālās datubāzes tad, ja persona zaudē apsūdzētās personas statusu. Persona zaudē apsūdzētās personas statusu un iegūst attaisnotās personas statusu ar attaisnojošu tiesas spriedumu. Kriminālprocesa likuma 519. pants noteic, ka tiesa taisa attaisnojošu spriedumu, ja: 1) nav noticis noziedzīgs nodarījums vai apsūdzētā izdarītajā nodarījumā nav noziedzīga nodarījuma sastāva; 2) apsūdzētā piedalīšanās noziedzīgā nodarījumā nav pierādīta.

Saskaņā ar Sodu reģistra likuma 7. pantu Sodu reģistra aktuālajā datubāzē iekļauj ziņas par apsūdzēto personu, piemēram, tās vārdu un uzvārdu, tēva vārdu, personas kodu, dzimumu, valstisko piederību, dzīvesvietu, kā arī ziņas par kriminālprocesu, piemēram, noziedzīga nodarījuma juridisko kvalifikāciju, personas aizturēšanu, atzīšanu par aizdomās turēto, personai piemērotajiem drošības līdzekļiem, kriminālprocesa virzību pirmstiesas procesā un tiesā un taisītajiem nolēmumiem. Pēc attaisnojoša tiesas sprieduma spēkā stāšanās šādas

ziņas ir uzskatāmas par attaisnotas personas datiem, bet šo datu apstrāde un glabāšana, kā arī nodošana glabāšanā Sodu reģistra arhīva datubāzē un vēlāka izpaušana – par identificējamās kriminālprocesā attaisnotas personas datu apstrādi.

Tādējādi apstrīdētā norma ierobežo attaisnotās personas tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību.

12. Lai izvērtētu Satversmes 96. pantā ietverto pamattiesību ierobežojuma satversmību, Satversmes tiesai jānoskaidro, vai:

- 1) ierobežojums ir noteikts ar likumu;
- 2) ierobežojumam ir legītims mērķis;
- 3) ierobežojums ir samērīgs (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-18-01 16. punktu*).

13. Izvērtējot, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu, Satversmes tiesa pārbauda, vai likums ir:

- 1) pieņemts, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību;
- 2) izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām;
- 3) pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 17. punktu*).

Apstrīdētā norma iekļauta Sodu reģistra likumā. Attiecīgo likumprojektu saskaņā ar Satversmes 65. pantu iesniedzis Ministru kabinets. Likumprojekts Saeimā izskatīts trijos lasījumos (*sk. ziņas par likumprojektu Nr. 641/Lp11 "Sodu reģistra likums". Pieejams: saeima.lv*). Likums pieņemts 2013. gada 10. oktobrī. Saskaņā ar Satversmes 69. pantu likums ir izsludināts (*sk. oficiālo izdevumu "Latvijas Vēstnesis" Nr. 211, 2013. gada 29. oktobris*). Likums stājas spēkā tajā noteiktajā termiņā – 2014. gada 1. janvārī.

Tādējādi apstrīdētā norma ir pieņemta un izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī ir pieejama atbilstoši Satversmes prasībām. Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētā norma ir formulēta skaidri.

Satversmes tiesa no tiesiskas valsts pamatprincipa ir atvasinājusi labas likumdošanas principu un secinājusi, ka arī tas ievērojams pamattiesību ierobežojuma noteikšanas procesā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020-31-01 15. punktu*). Šajā kontekstā, ievērojot Latvijas saistības, kas izriet no Līguma par Eiropas Savienību, Satversmes tiesa secinājusi, ka likumdevēja pienākums ir nodrošināt Latvijas tiesību sistēmas harmonizāciju ar Eiropas Savienības tiesībām, savlaicīgi un kvalitatīvi nacionālajā tiesību sistēmā pārņemot

ieviestāmās Eiropas Savienības tiesības un nodrošinot to, ka tiek izvērtēta nacionālā regulējuma atbilstība Eiropas Savienības tiesībām (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 18.4.1. punktu un 2019. gada 7. jūnija sprieduma lietā Nr. 2018-15-01 13.2. punktu*).

Kā norādīts apstrīdēto normu ietverošā 2013. gada 10. oktobra Sodu reģistra likuma projekta anotācijā, likumprojekts izstrādāts, lai tuvinātu dalībvalstu tiesību aktus saistībā ar policijas un tiesu sadarbību krimināllietās un pārņemtu Latvijas tiesībās Eiropas Savienības Padomes 2009. gada 26. februāra pamatlēmuma 2009/315/TI par organizatoriskiem pasākumiem un saturu no sodāmības reģistra iegūtas informācijas apmaiņai starp dalībvalstīm normas. Anotācijā arī norādīts, ka likumprojekts uzskatāms par saskaņotu arī ar tobrīd spēkā bijušo Fizisko personu datu aizsardzības likumu (*sk. likumprojekta Nr. 641/Lp11 "Sodu reģistra likums" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojuma (anotācijas) I sadaļas 2. punktu un V sadaļu. Pieejams: saeima.lv*).

Apstrīdētās normas izstrādes materiālos nav tieši norādīts, ka tās pieņemšanas laikā īpaša uzmanība būtu tikusi pievērsta tām Eiropas Savienības tiesību normām, kas konkrētajā brīdī regulēja personas datu apstrādi. Pēc Vispārīgās datu aizsardzības regulas un Policijas direktīvas pieņemšanas un spēkā stāšanās apstrīdētajā normā nekādi grozījumi nav izdarīti. Policijas direktīva ieviesta ar likumu "Par fizisko personu datu apstrādi kriminālprocesā un administratīvā pārkāpuma procesā", savukārt personas datu apstrādes pamatprincipi nacionālajā tiesību sistēmā var tikt integrēti arī bez tiesām atsaucēm uz Eiropas Savienības tiesībām. Tādēļ tas, vai apstrīdētās normas atbilstības Eiropas Savienības tiesību normām pārbaudes detalizācijas trūkuma dēļ ir radies nepieļaujams personas pamattiesību aizskārums, noskaidrojams, izvērtējot apstrīdētās normas ietekmi pēc būtības.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

14. Ikvienu pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojumu var noteikt svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 13. oktobra sprieduma lietā Nr. 2014-36-01 18. punktu*).

Arī personas datu apstrādes gadījumā ievērojams pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis. Policijas direktīvas 4. pants noteic, ka viens no personas datu apstrādes pamatprincipiem ir personas datu vākšana konkrētos, skaidros un leģitīmos nolūkos un personas datu glabāšana ne ilgāk, kā tas nepieciešams tiem nolūkiem, kādos tos apstrādā. Saskaņā ar Policijas direktīvas 8. panta 2. punktu dalībvalsts tiesībās, ar ko regulē personas datu apstrādi Policijas direktīvas darbības jomā, būtu jāprecizē vismaz apstrādes mērķi, apstrādājamie personas dati un apstrādes nolūki.

14.1. Saskaņā ar Sodu reģistra likuma 1. pantu Sodu reģistrs vispār nodrošina vienotu uzskaiti par noziedzīgus nodarījumus un administratīvos pārkāpumus izdarījušām personām, lai veicinātu šo nodarījumu un pārkāpumu novēršanu un atklāšanu, kā arī par tiem personai noteiktā soda izpildes un tiesību ierobežojumu kontroli. Proti, Sodu reģistra aktuālā datubāze veidota, lai veicinātu šo nodarījumu un pārkāpumu novēršanu un atklāšanu, kā arī par tiem personai noteiktā soda izpildes un tiesību ierobežojumu kontroli. Sodu reģistra likuma II nodaļā noteikti arī apstrādājami personas dati.

Sodu reģistra likuma 22. panta otrajā daļā norādīti gadījumi, kad ziņas no reģistra aktuālās datubāzes pārvieto uz reģistra arhīva datubāzi, jo zudis ziņu glabāšanas pamatojums vai beidzies to glabāšanas termiņš. Tādējādi mērķi, kuru dēļ personas dati tiek glabāti Sodu reģistra arhīva datubāzē, atšķiras no mērķiem, kuru dēļ šie dati tiek glabāti Sodu reģistra aktuālajā datubāzē.

Sodu reģistra likuma tekstā nav noteikts, kādu mērķu dēļ arī attaisnotas personas datus turpina apstrādāt un glabāt Sodu reģistra arhīva datubāzē. Saeima atbildes rakstā Satversmes tiesai norāda, ka attaisnotas personas datu glabāšanas nolūks ir arhivēšana sabiedrības vajadzībām un paša datu subjekta tiesību nodrošināšanai.

14.2. Vispār arhīvu uzturēšana ir sabiedrības interesēs. Arhīvi nodrošina autentisku, ticamu un pieejamu nacionālā dokumentārā mantojuma veidošanu, uzkrāšanu, izvērtēšanu, saglabāšanu, pieejamību un izmantošanu (*sk. arī Arhīvu likuma 2. pantu*). Dokumenti ar arhīvisko vērtību, kuriem arhīvā tiek piešķirts konteksts un struktūra, palīdz izprast vēstures notikumus un to savstarpējo kopsakarību un kalpo kā attiecīgu secinājumu pierādījumi. Likumdevējam un izpildvarai ir pienākums citstarp šādā veidā – ar patiesas informācijas glabāšanu un kategorizēšanu – aizsargāt demokrātiskas valsts iekārtas eksistenci un valstiskās identitātes kontinuitāti. Arhīvi ir būtiski arī individuālā līmenī – noteiktu interešu labad konkrētam personu lokam ir tiesības iepazīties ar tajos glabāto informāciju, kā arī to izmantot par pierādījumu noteiktiem, piemēram, ar savu izcelsmi vai dzimtas vēsturi saistītiem faktiem vai arī izmantot zinātniskiem nolūkiem.

Tādējādi vispār arhīvu izveide un uzturēšana var būt datu apstrādes nolūks, kas saistīts ar demokrātiskas tiesiskas valsts ilgtspēju un citu personu tiesību aizsardzību.

14.3. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 655. panta pirmo daļu atjaunot kriminālprocesu, kurā ir spēkā stāties attaisnojošs tiesas spriedums, var sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem. Tāpat, ievērojot Kriminālprocesa likuma 662. panta pirmo daļu, spēkā stājušos attaisnojošu tiesas nolēmumu var izskatīt no jauna, ja tas nav skatīts kasācijas kārtībā

vai tiesa iepriekš nav atteikusies ierosināt kasācijas tiesvedību, atsevišķu likuma normu būtisku pārkāpumu dēļ.

Satversmes tiesa jau atzinusi, ka sabiedrības drošības aizsardzība kā pamattiesību ierobežojuma legitīmais mērķis ir saistāma ar demokrātiskās valsts iekārtas aizsardzību un tiek atzīta par pieļaujamu galvenokārt tādos gadījumos, kad tiek skarti jautājumi par valsts vai sabiedrības drošības apdraudējumiem. Šādā gadījumā jākonstatē objektīvi pastāvoša vai potenciāli iespējama saikne starp konkrēta tiesiskā regulējuma pieņemšanu un sabiedrības drošības stiprināšanu, drošības apdraudējuma novēršanu vai mazināšanu (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 28. jūnija sprieduma lietā Nr. 2018-24-01 13. punktu*). Arī kriminālprocesa efektīva norise ir saistāma ar sabiedrības drošības stiprināšanu. Konkrētāk – kriminālprocesa ietvaros jāatklāj noziedzīgi nodarījumi, ātri un pilnīgi jānoskaidro vainīgie un jānodrošina tiesību normu pareiza piemērošana, lai katra persona, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, tiktu taisnīgi sodīta, savukārt neviens nevainīgais netiktu saukts pie kriminālatbildības un notiesāts (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 14. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2021-38-01 14.1. punktu*).

Tādējādi Sodu reģistra arhīva datubāzē esošās ziņas par attaisnotu personu var būt nepieciešamas tam, lai minētajos gadījumos nodrošinātu tālāku kriminālprocesuālo darbību norisi un attiecīgi aizsargātu sabiedrības drošību.

14.4. Tāpat Saeima norāda, ka attaisnotas personas dati tiek glabāti Sodu reģistra arhīva datubāzē, lai nodrošinātu paša datu subjekta tiesības, piemēram, iespēju saņemt no valsts uzturētas informācijas sistēmas oficiālu un ticamu apliecinājumu par tās attaisnošanu konkrētajā kriminālprocesā, proti, datu apstrādes legitīmais mērķis esot pašas personas tiesības un legitīmās intereses.

Satversmes 92. panta trešais teikums noteic, ka nepamatota tiesību aizskārums gadījumā personai ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu. Saskaņā ar Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likuma 4. panta pirmo daļu fiziskajai personai ir tiesības uz kaitējuma atlīdzinājumu, ja spēkā stāties attaisnojošs tiesas spriedums, ar kuru persona atzīta par nevainīgu un attaisnota visās pret to celtajās apsūdzībās. Lai privātpersona saņemtu atlīdzinājumu par kriminālprocesā nodarīto kaitējumu, tai jāiesniedz attiecīgs iesniegums un jāpievieno prasījumu pamatojošie dokumenti, kurus persona var iegūt arī no Sodu reģistra. Ziņas par attiecīgā kriminālprocesa norisi atlīdzinājuma noteikšanas procesā var iegūt arī pati iestāde.

Cilvēktiesību aizsardzība ir jebkuras demokrātiskas tiesiskas valsts pamatvērtība un neatņemama sastāvdaļa (*sal. sk. Satversmes tiesas 2016. gada 29. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2015-19-01 10.6. punktu*). Tas nozīmē, ka arī tiesību uz atbilstīgu atlīdzinājumu par nepamatotu

tiesību aizskārumu praktiska nodrošināšana ir saistīta ar demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzību.

No visa iepriekš minētā secināms, ka attaisnotas personas datu apstrāde Sodu reģistra arhīva datubāzē var būt nepieciešama sabiedrības drošības aizsardzībai, kā arī pašas attaisnotās personas tiesību aizsardzībai.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma legītimie mērķi ir demokrātiskas valsts iekārtas, sabiedrības drošības un citu personu tiesību aizsardzība.

15. Saeima norādījusi arī uz to, ka datu apstrāde tiek veikta tiesībaizsardzības iestāžu darbības nodrošināšanas nolūkos. Valsts policija sniegusi informāciju, ka tiesībaizsardzības iestādes Sodu reģistra arhīva datubāzē esošos datus par kriminālprocesā attaisnotu personu izmanto, lai, piemēram, lemtu jautājumu par drošības līdzekļa piemērošanu, nākotnē izvirzītu versijas par notikumā iesaistītajām personām, noskaidrotu saikni ar noziedzīgo vidi, sniegtu informāciju par personas reputāciju vai veiktu personas datu padziļinātu pārbaudi operatīvās darbības ietvaros.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi, ka vispār noziedzības novēršana un noziedzīgu nodarījumu atklāšana ir legītimie mērķi, kas attaisno sensitīvu personas datu uzglabāšanu (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2008. gada 4. decembra sprieduma lietā "S. and Marper v. the United Kingdom"*, pieteikums Nr. 30562/04 u. c., 100. punktu un 2013. gada 4. jūnija lēmuma lietā *"Peruzzo and Martens v. Germany"*, pieteikums Nr. 7841/08 u. c., 40. punktu). Tomēr izskatāmās lietas kontekstā jāievēro, ka Sodu reģistra arhīva datubāzē tiek apstrādāti attaisnotas personas dati.

15.1. Satversmes 92. panta otrais teikums noteic, ka ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu. Proti, šajā teikumā ir ietverts nevainīguma prezumpcijas princips.

Nevainīguma prezumpcija aizsargā personu, lai tā netiktu atzīta par vainīgu, kamēr tās vaina nav pierādīta saskaņā ar likumu. It īpaši šis princips ir saistošs kriminālprocesa virzītājiem: izmeklētājam, prokuroram, tiesnesim (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2021. gada 22. aprīļa sprieduma lietā "Avaz Zeynalov v. Azerbaijan"*, pieteikums Nr. 37816/12 u. c., 69. punktu). Tāpat nevainīguma prezumpcija aizsargā personas, kuras ir attaisnotas vai kuru vaina kriminālprocesā nav konstatēta, no iespējamības, ka valsts amatpersonas un varas iestādes pret šīm personām varētu izturēties tā, it kā tās būtu bijušas vainīgas (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2013. gada 12. jūlija sprieduma lietā "Allen v. the United Kingdom"*, pieteikums Nr. 25424/09, 94. punktu). Kā uzsvērusi Eiropas Cilvēktiesību tiesa, pēc kriminālprocesa beigām ir ietekmēta arī personas reputācija un veids, kādā šo personu uztver sabiedrība, un šajā kontekstā nevainīguma prezumpcija mijiedarbojas ar personas tiesībām uz privātumu (sal. sk. *turpat 103. punktu*). Īpaša nozīme ir stigmatizācijas

riskam, kas izriet no tā, ka pret personām, kuras nav notiesātas par kādu noziedzīgu nodarījumu un kurām ir tiesības uz nevainīguma prezumpciju, tiek piemērota tāda pati attieksme kā pret notiesātām personām (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2000. gada 21. marta sprieduma lietā "Rushiti v. Austria"*, pieteikums Nr. 28389/95, 31. punktu). Līdz ar to šajā ziņā nevainīguma prezumpcija aptver arī laiku pēc kriminālprocesa beigām, lai nodrošinātu to, ka attiecībā uz jebkuru apsūdzību, kas nav pierādīta, tiek ievērots attiecīgās personas nevainīgums (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2013. gada 12. jūlija sprieduma lietā "Allen v. the United Kingdom"*, pieteikums Nr. 25424/09, 103. punktu).

Nevainīguma prezumpcija pati par sevi neliedz noteikt personai pagaidu ierobežojumus, kas saistīti ar tās reputāciju, ciktāl šādas ierobežojumus pieļauj citas Satversmes normas un tie nav sodoša rakstura (sal. sk. *Satversmes tiesas 2006. gada 23. februāra sprieduma lietā Nr.2005-22-01 5.3. punktu*). Tāpat nevainīguma prezumpcija neliedz ierobežot personas brīvību, piemērojot apcietinājumu kā drošības līdzekli (sk. *turpat*). Tomēr šādi gadījumi ir saistīti ar situācijām, kad personas vaina vēl nav pierādīta un attiecīgo ierobežojumu noteikšana ir būtiska, lai nodrošinātu tiesisku kriminālprocesa norisi, nevis ar situācijām, kad persona atzīta par nevainīgu un attiecīgi ir tādā pašā stāvoklī kā jebkura persona, pret kuru nav uzsākts kriminālprocess.

15.2. Konkrētajā gadījumā attaisnotu, tātad nevainīgu personu dati tiek apstrādāti vienotā sistēmā ar to personu datiem, kuras ir atzītas par vainīgām, turklāt tiek apstrādāti tikpat ilgi. Šādu attieksmi iespējams pamatot tikai ar īpaši svarīgiem iemesliem, kas paši par sevi nav saistīti ar personas vainu vai nevainīgumu, proti, ir objektīvi. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka personas privāto datu glabāšanu pašu par sevi un automātiski nevar pielīdzināt aizdomu par vainīgumu izteikšanai, tomēr šādas apstrādes ietekmi pastiprina tas, ka attaisnotas personas dati tiek glabāti tādā pašā veidā kā notiesāto personu dati (sal. sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2008. gada 4. decembra sprieduma lietā "S. and Marper v. the United Kingdom"*, pieteikums Nr. 30562/04 u. c., 122. punktu).

Līdzīgi secinājumi izriet arī no datu apstrādes pamatprincipiem. Policijas direktīva paredz, ka jebkurai personas datu apstrādei ir jābūt likumīgai, godprātīgai un pārredzamai attiecībā uz konkrētajām fiziskajām personām un jātiek īstenotai tikai konkrētos likumā paredzētos nolūkos (sk. *Policijas direktīvas preambulas 26. apsvērumu*). Personas dati būtu jāvēl konkrētos, skaidros un legīmos nolūkos, un tie nebūtu jāapstrādā nolūkos, kas nav saderīgi ar mērķi novērst, izmeklēt, atklāt noziedzīgus nodarījumus vai saukt pie atbildības par tiem, vai izpildīt kriminālsodus, tostarp pasargāt no sabiedriskās drošības apdraudējumiem un tos novērst. Ja personas datus apstrādā tas pats vai cits pārzinis nolūkā, ko aptver

Polīcijas direktīvas darbības joma un kas nav tas nolūks, kādā dati tika vākti, tad šādi apstrādei vajadzētu būt atļautai ar noteikumu, ka tā ir atļauta saskaņā ar piemērojamiem tiesību aktu noteikumiem un ir nepieciešama un samērīga ar minēto citu nolūku (*sk. Polīcijas direktīvas preambulas 29. apsvērumu un 4. pantu*). Šāda apstrāde, ko veic tas pats vai cits pārzinis, var ietvert datu arhivēšanu sabiedrības interesēs, izmantošanu zinātniskiem, statistikas vai vēsturiskiem mērķiem, lai novērstu, izmeklētu, atklātu noziedzīgus nodarījumus vai sauktu pie atbildības par tiem, vai izpildītu kriminālsodus, tostarp lai pasargātu no sabiedriskās drošības apdraudējumiem un tos novērstu, ņemot vērā atbilstošas garantijas attiecībā uz datu subjektu tiesībām un brīvībām (*sk. Polīcijas direktīvas 4. pantu*). Tas nozīmē, ka personas datu apstrāde ir pieļaujama konkrētu tiesībaizsardzības mērķu labad, bet pēc šo mērķu sasniegšanas datu turpmāka apstrāde ir iespējama tikai tad, ja pastāv cits apstrādes nolūks. Proti, attieksme pret personu, kas ir atzīta par nevainīgu, nevar būt tieši tāda pati, kāda tā bija pirms attiecīgā nolēmuma pieņemšanas.

Sodāmība ir noziedzīgu nodarījumu izdarījušas personas notiesāšanas vai soda noteikšanas juridiskās sekas, kas ir spēkā tiesas spriedumā vai prokurora priekšrakstā par sodu noteiktajā soda izciešanas laikā, kā arī pēc tam līdz sodāmības dzēšanai vai noņemšanai likumā noteiktajā kārtībā. No sodāmības fakta personai var izrietēt noteikti ierobežojumi, piemēram, attiecībā uz darba tiesiskajām attiecībām vai nepieciešamību nodrošināt soda izpildes uzraudzību. Savukārt attaisnota persona ir uzskatāma par nevainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, un attiecīgi tai nav arī sodāmības. Tikai no tā fakta, ka persona ir nevainīga, tiesībaizsardzības iestādes nevar secināt tiesību aizsardzībai nepieciešamus apstākļus.

Papildus tam izskatāmajā lietā būtiska nozīme ir apstrādāto personas datu veidam. Proti, tie nav kriminālprocesa ietvaros ievāktie dati, piemēram, pirkstu nospiedumi, kas varētu būt nozīmīgi turpmākajam tiesībaizsardzības iestāžu darbam (*sal. sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2008. gada 4. decembra sprieduma lietā "S. and Marper v. the United Kingdom", pieteikums Nr. 30562/04 u. c., 10. punktu*). Informācijas apkopošana un glabāšana Sodū reģistra arhīva datubāzē ir atkarīga no konkrētā kriminālprocesa gaitas.

15.3. No Iekšlietu ministrijas un Valsts policijas viedokļiem izriet, ka Sodū reģistra arhīvā esošie dati tiek izmantoti "pēc iespējas plašākai informācijai personas padziļinātas pārbaudes veikšanai" vai "personas reputācijas pārbaudei". Proti, dati tiek izmantoti personas individuālajam izvērtējumam darba vai valsts dienesta tiesisko attiecību ietvaros. Tomēr, pirmkārt, šie nav tieši tiesībaizsardzības mērķi. Otrkārt, šāda apstrāde jebkurā gadījumā nav atzīstama par notiekošu uz likuma pamata, proti, tiesību normās nav tieši noteiktas tiesībaizsardzības iestāžu tiesības veikt

attaisnotas personas datu apstrādi minētajā veidā. Treškārt, šāda personas datu apstrāde un no tās izrietošu secinājumu izdarīšana vai pat kādu iespēju liegšana faktiski prezumē nevainīgas personas iesaisti noziedzīgā nodarījumā. Tāpat šādas datu izmantošanas pamats tiesību normās nav norādīts un attaisnotās personas ar to nevar rēķināties.

Līdz ar to secināms, ka šāda datu apstrāde netiek veikta tiesībaizsardzības iestāžu darbības nodrošināšanas nolūkā un nav saistāma ar objektīvi konstatējamu sabiedrības drošības apdraudējumu.

Tādējādi iepriekš minētā attaisnotās personas datu apstrāde šajā aspektā neatbilst mērķim – sabiedrības drošības aizsardzība.

16. Noskaidrojot, vai apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir samērīgs, Satversmes tiesa pārbauda:

- 1) vai ierobežojums ir piemērots legītimā mērķa sasniegšanai;
- 2) vai mērķi nav iespējams sasniegt ar citiem, indivīda pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem;
- 3) vai labums, ko gūst sabiedrība no noteiktā ierobežojuma, ir lielāks par indivīdam nodarīto kaitējumu.

Ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tajā ietvertais pamattiesību ierobežojums neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, apstrīdētā norma neatbilst samērīguma principam un ir prettiesiska (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 20. punktu*).

17. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma legītimā mērķa sasniegšanai, ja ar konkrēto regulējumu šis mērķis tiek sasniegts (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-18-01 20. punktu*).

17.1. Atbilstoši Arhīvu likumam pirms jebkura dokumenta atzīšanas par arhīva dokumentu tiek izvērtēta tā arhīviskā vērtība jeb dokumenta informatīvais nozīmīgums vai šā dokumenta pierādījuma vērtība. Šāda izvērtēšana notiek atbilstoši likumā noteiktiem kritērijiem, kas citstarp aptver dokumenta spēju atspoguļot publiskās pārvaldes darbības, valsts politikas veidošanu un īstenošanu; dokumenta ilgstošo izmantojamību institūcijas vai privātpersonas pienākumu un tiesību īstenošanai un aizsardzībai; dokumenta vēsturisko, sabiedrisko, kultūras vai zinātnisko un citādu nozīmi (*sk. Arhīvu likuma 8. panta pirmo daļu*). Savukārt Sodu reģistra arhīva datubāzē tiek automātiski iekļauti visi dati, kas iepriekš bijuši iekļauti šā reģistra aktuālajā datubāzē. Proti, notiek automātiska datu pārnese, turklāt reģistra ierakstu veidā, nevis glabājot datu pamatā esošos un tos pierādošos dokumentus. Līdz ar to netiek izvērtēta glabājamās informācijas nozīme arhivēšanas mērķu sasniegšanā. Uz šādu dokumentu arhīviskās vērtības pārbaudes trūkumu norādījusi arī Datu valsts inspekcija.

Arhivēšanas nolūkiem, tostarp statistikas, pētījumu un vēsturisku notikumu atspoguļošanas vajadzībām, ir svarīgi noteiktu laika posmu saglabāt informāciju par kādu pagātnes notikumu neatkarīgi no tā, vai ar šo notikumu saistītā persona vēl ir dzīva. Turpretim apstrīdētā norma personas datu glabāšanu sasaista ar attiecīgās personas dzīvi un paredz to glabāšanu tikai gadu pēc personas nāves.

Šāda datu glabāšanas termiņa dēļ netiek sasniegts datu glabāšanas mērķis – vispārīgiem arhivēšanas nolūkiem –, un attiecīgi apstrīdētā norma šajā aspektā nav piemērota demokrātiskas valsts iekārtas un citu cilvēku tiesību aizsardzības mērķu sasniegšanai.

17.2. Kā jau tika norādīts iepriekš, attaisnojošs tiesas spriedums var tikt pārskatīts Kriminālprocesa likumā minētajos gadījumos. Kriminālprocesa atjaunošanas gadījumā Sodū reģistra arhīva datubāzē iekļautie attaisnotas personas dati tiek pārnesti atpakaļ uz Sodū reģistra aktuālo datubāzi un izmantoti turpmākajā kriminālprocesa norisē (dokumentēšanā). Arī Ģenerālprokuratūra norādījusi, ka Sodū reģistra arhīva datubāze tiek izmantota šādās situācijās. Līdz ar to attaisnotas personas datu glabāšana noteiktu laiku varētu būt piemērota atjaunota kriminālprocesa norises nodrošināšanai.

Tāpat Sodū reģistra arhīva datubāzē esošie dati par kriminālprocesa norisi personas attaisnošanas gadījumā var tikt izmantoti aizskarto personas tiesību aizsardzībai.

Līdz ar to apstrīdētā norma ir vērsta gan uz sabiedrības drošības aizsardzību, gan uz personas tiesību nodrošināšanu, tādējādi šajā aspektā aizsargājot arī demokrātisku valsts iekārtu.

18. Pārbaudot to, vai izraudzītie līdzekļi ir nepieciešami leģitīmā mērķa sasniegšanai, Satversmes tiesa izvērtē, vai leģitīmo mērķi nav iespējams sasniegt ar citiem, indivīda pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kuri būtu tikpat iedarbīgi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020-31-01 19. punktu*).

Satversmes tiesa jau iepriekš secinājusi, ka attaisnotas personas datu glabāšana var būt nepieciešama, lai nodrošinātu kriminālprocesa norisi, ja attaisnojošo spriedumu vai lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu nepieciešams izskatīt no jauna sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem vai sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu.

Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 656. panta pirmajai daļai attaisnojoša sprieduma vai lēmuma par kriminālprocesa izbeigšanu jauna izskatīšana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem atļauta tikai likumā noteiktajā kriminālatbildības noilguma termiņa ietvaros un ne vēlāk kā vienu gadu no jaunatklāto apstākļu konstatēšanas dienas. Savukārt kriminālatbildības noilgums atbilstoši Krimināllikuma 56. panta pirmajai daļai pamatā ir divi līdz piecpadsmit gadi no nozieguma izdarīšanas dienas

atkarībā no nozieguma smaguma. Ja noziedzīgs nodarījums vērst pret nepilngadīgas personas tikumību un dzimumneaiškāmību vai ar to nodarīti smagi miesas bojājumi, kas saistīti ar dzimumorgānu kropļošanu vai reproduktīvo spēju zaudējumu, vai cilvēku tirdzniecībā, vai piespiešanā veikt abortu, noilgums iestājas divdesmit gadus pēc brīža, kad cietusī persona sasniegusi astoņpadsmit gadu vecumu. Tikai kā izņēmumi, kuru gadījumā neiestājas noilgums, ir vērtējami noziegumi, par kuriem saskaņā ar likumu var piespiest mūža ieslodzījumu, un noziegumi pret cilvēci, noziegumi pret mieru, kara noziegumi vai dalība genocīdā.

Tātad jau pēc noteikta termiņa beigām vairāku veidu noziedzīga nodarījuma gadījumā nebūtu iespējama attaisnojoša sprieduma izskatīšana no jauna.

Tomēr apstrīdētā norma paredz, ka dati par attaisnotajām personām tiek glabāti, tos nediferencējot pēc tā, kāds ir bijis sākotnējais noziedzīgais nodarījums. Proti, visos gadījumos attaisnotas personas dati tiek glabāti vienlīdz ilgi, neņemot vērā to, vai noziedzīgajam nodarījumam, kura izdarīšanā persona tikusi attaisnota, jau nav iestāties noilgums, t. i., to, vai attiecīgie dati vēl ir izmantojami noteiktajām vajadzībām. Saskaņā ar apstrīdēto normu pat kriminālpārkāpumu izdarīšanā attaisnotu personu dati tiek glabāti vēl gadu pēc personas nāves. Šādā gadījumā datu apstrāde acīmredzami nav vajadzīga noteiktā mērķa sasniegšanai.

Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 662. panta pirmajai daļai un 665. panta pirmajai daļai spēkā stājušos nolēmumu sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu, tostarp nelikumīgu tiesas sastāvu vai kāda tiesneša nepiedalīšanos nolēmuma pieņemšanā, var izskatīt no jauna, ja tas nav skatīts kasācijas kārtībā vai tiesa iepriekš nav atteikties ierosināt kasācijas tiesvedību. Tomēr šādi gadījumi ir ārkārtīgi reti un būtībā tiem ir izņēmuma raksturs. Vēl jo vairāk – atbilstoši Kriminālprocesa likuma 665. panta pirmajai daļai pieteikuma iesniegšana sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu pēc būtības ir iespējama tikai tad, ja Kriminālprocesa likuma 663. pantā norādītajam subjektam, kas attiecīgo pieteikumu iesniedz, jau ir pieejama informācija par konkrētiem attiecīgajā kriminālprocesā notikušiem pārkāpumiem. Šāda informācija parasti varētu tikt iegūta no konkrētā kriminālprocesa materiāliem vai attiecīgā nolēmuma satura, nevis no Sodu reģistra arhīva datubāzes. Proti, lai iesniegtu pieteikumu par nolēmuma jaunu izskatīšanu sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu, Sodu reģistra arhīva datubāzē glabātā informācija faktiski nav vajadzīga.

Saskaņā ar Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likuma 4. un 20. pantu persona var prasīt kaitējuma atlīdzināšanu sešu mēnešu laikā no attaisnojoša tiesas sprieduma spēkā stāšanās dienas. Aizskarto personas subjektīvo tiesību aizsardzība

pamatā ir atkarīga no pašas personas lēmuma. Persona var izvēlēties arī neīstenot savas tiesības, kā arī pieprasīt savu datu dzēšanu. Tādējādi personai pašai ir tiesības pieņemt lēmumus attiecībā uz saviem datiem pat tad, ja šie lēmumi vēlāk apgrūtinā tās iespējas izmantot savas tiesības. Attiecīgi tad, ja nepastāv cits pamatots datu glabāšanas nolūks, valstij nav pamata glabāt būtisku personas datu apjomu ar tādu atrunu, ka personai šie dati kādā brīdī varētu būt noderīgi. Šāda datu apstrāde var notikt tikai ar personas piekrišanu un attiecīgi vairs nebūtu vērtējama kā pamattiesību ierobežojums.

Sodu reģistra arhīva datubāze nevar būt vienīgais personas datu avots, kas nepieciešams kriminālprocesa atjaunošanai, tiesas nolēmuma izskatīšanai no jauna vai personas tiesību aizsardzībai. Proti, institūcijas, ievērojot personas datu apstrādes principus, pārvalda krimināllietu materiālus arī uz Ministru kabineta 2012. gada 6. novembra noteikumu Nr. 748 "Dokumentu un arhīvu pārvaldības noteikumi" pamata. Citstarp Iekšlietu ministrijas informācijas sistēmā ir uzkrātas ziņas par izbeigtajām krimināllietām, kuras nodotas glabāšanā Iekšlietu ministrijas Informācijas centra arhīvā.

Tas nozīmē, ka iepriekš minēto mērķu sasniegšanai nepieciešamajiem materiāliem, ciktāl tiek ievēroti Satversmes 96. pantā un Eiropas Savienības tiesību normās ietvertie personas datu apstrādes principi, vajadzētu būt pieejamiem, bet attaisnotas personas datu papildu dublēšana un glabāšana Sodu reģistra arhīva datubāzē 100 gadus no personas dzimšanas brīža vai gadu pēc personas nāves nav nepieciešama legītīmo mērķu sasniegšanai.

Līdz ar to apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 96. pantam.

19. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Satversmes tiesas likuma 31. panta 11. punkts noteic, ka Satversmes tiesas kompetencē ir lemt par citu brīdi, ar kuru apstrīdētā tiesību norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, zaudē spēku. Lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku, Satversmes tiesas procesā līdzsvarojams tiesiskās drošības princips un atsevišķu personu pamattiesības. Tiesai jāgādā par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu jaunus Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumus, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu sabiedrības interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 17. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-18-01 25. punktu*).

Lai pieņemtu personas datu apstrādes pamatprincipos balstītu tiesisko regulējumu, kas pieļautu kriminālprocesā attaisnotas personas datu apstrādi, ja tāda nepieciešama, likumdevējam ir nepieciešams laiks.

Savukārt līdz brīdim, kad stāsies spēkā šāds regulējums, minēto datu dzēšanas pieteikumu izvērtēšanas ietvaros vai – attiecīgajos gadījumos – pēc savas iniciatīvas Sodu reģistra arhīva datubāzes pārziņa pienākums ir nodrošināt attaisnotas personas tiesības uz datu dzēšanu, tieši piemērojot Satversmes 92. panta otro teikumu un 96. pantu, kā arī šā sprieduma atziņas. Šā pienākuma izpildē īpaša uzmanība jāpievērš tam, lai būtu saskatāms legītīms mērķis personas datu apstrādes turpināšanai un lai datu apstrāde joprojām būtu ar to samērīga.

Papildus tam, izskatot uz tiesas pieteikuma pamata ierosinātu lietu, Satversmes tiesai vienmēr ir jāizvērtē, kāda ietekme uz attiecīgo lietu būs tās spriedumam. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka, lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma (akts) zaudē spēku, jāņem vērā, ka tās uzdevums ir pēc iespējas novērst personām pamattiesību aizskārumu (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 25. punktu*). Minētā Satversmes tiesas atziņa izskatāmajā lietā ir attiecināma uz tām personām, kuras jau uzsākušas savu tiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem un kurām ir piemērojama apstrīdētā norma. Uz apstrīdētās normas pamata tiek veikta konkrētu attaisnotu personu datu apstrāde, kā arī atteikta datu dzēšana. Lai aizsargātu to attaisnoto personu pamattiesības, kuras uzsākušas savu tiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, attiecībā uz šīm personām ir nepieciešams apstrīdēto normu atzīt par spēkā neesošu no to pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Atzīt Sodu reģistra likuma 23. panta 1. punktu, ciktāl tas attiecas uz ziņām par attaisnoto personu, **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam un spēkā neesošu no 2023. gada 1. jūlija.**

2. Attiecībā uz attaisnotām personām, kuras uzsākušas savu pamattiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, atzīt Sodu reģistra likuma 23. panta 1. punktu, ciktāl tas attiecas uz ziņām par attaisnoto personu, **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam un spēkā neesošu no personas pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas

Rīgā 2023. gada 5. janvārī

lietā Nr. 2022-09-01

"Par Sodū reģistra likuma 23. panta 1. punkta, ciktāl tas attiecas uz ziņām par attaisnoto personu, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam".

Satversmes tiesa nosprieda atzīt Sodū reģistra likuma 23. panta 1. punktu, ciktāl tas attiecas uz ziņām par attaisnoto personu, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam. Sprieduma nolēmumu daļai pilnībā piekrītu.

Es nepiekrītu Satversmes tiesas sprieduma secinājumu daļas 14.4. punkta argumentiem, ka apstrīdētās normas radītā pamattiesību ierobežojuma lēģitīms mērķis varētu būt pašas personas tiesību aizsardzība. Tiesa to gan ir vispārīgi pakārtojusi zem demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzības, gan zem *citu* (mans paspilgtinājums) personu tiesību aizsardzības. Tomēr secinājumu daļas 14.4. punkts nav tikai argumentatīvu kļūdu pilns, bet sakņojas tiesas vairākuma pozīcijā, ka attaisnotas personas datus valsts varētu apstrādāt (*lasi – iejaukties personas pamattiesībās*), lai iespējams kaut kad personai tos būtu ērti iegūt no valsts. Tiesa ir sajaukusi tiesību ierobežojumu ar pakalpojumu.

Pamattiesības izriet no cilvēka cieņas principa un personas pašnoteikšanās brīvības (autonomijas). Šiem abiem elementiem demokrātiskā tiesiskā valstī ir augstākā vērtība. Pašnoteikšanās brīvība aptver jebkādu cilvēka izvēli, vienalga, vai tā no socioētiskā viedokļa būtu atzīstama par vērtīgu vai arī būtu tikai cilvēka personīgās gribas izpausme, ciktāl tā neapdraud citu cilvēku tiesības, konstitucionālo kārtību vai arī citas sabiedrībai būtiskas intereses (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 21.1. punktu*). Cilvēktiesības lielā daļā gadījumu ļauj šo pašnoteikšanās brīvību īstenot un ir tās izpausmes formas; no otras puses, citastarp citu cilvēku pamattiesības nosaka pašas personas autonomijas robežas. Kopumā jebkuru darbību vai darbību var raksturot kā autonomu tikai tad, ja pati persona dod priekšroku šai darbībai, šis lēmums ir neatkarīgs un atbilst viņas rīcības plānam. Citiem vārdiem sakot, par autonomiju iespējams runāt tikai tad, ja personai garantēta izvēles un ētisku lēmumu pieņemšanas brīvība. Attiecīgi personas autonomijas respektēšana nozīmē personas tiesību uz uzskatiem, izvēlēm un rīcībām, kas balstītas personiskajās vērtībās un uzskatos, atzišanu. Likumdevējam ir jāuzticas personas spējai novērtēt šādas brīvības izpausmes, kamēr vien tās ietekmē tikai pašu personu, bet indivīdam ir

jāuzņemas atbildība par savas brīvības īstenošanas sekām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 21.1. punktu*).

Pamattiesību un attiecīgi arī personas pašnoteikšanās brīvības ierobežošana ir iespējama tikai sabiedrībai svarīgu interešu labad. Noteiktos gadījumos šīs intereses var tikt konkretizētas attiecībā uz šaurāku personu loku, tomēr tām vienmēr būs objektīva un ar pašu personu nesaistīta nozīme. Proti, pamattiesību ierobežojumi ir iespējami brīžos, kad saskaras vismaz divu personu intereses un tiek meklēts labākais kompromiss starp tām. Ierobežojumu iespējamības pieņemšana nozīmē indivīda piekrišanu būt daļai no sabiedrības. Valsts nevar paternālistiski ierobežot personas pamattiesības, tai pašai veicot personai nodarītā kaitējuma līdzsvarošanu un izdarot izvēles personas vietā. Viena un tā paša regulējuma ietvaros persona nevar būt gan mērķis, gan līdzeklis.

No tā izriet arī secinājums, ka personai pašai ir tiesības pieņemt lēmumus par saviem datiem, pat tad, ja šie lēmumi pēcāk apgrūtina tās iespējas izmantot savas tiesības, bet valstij ir jāievēro datu minimizācijas un tiesiskuma principi.

To, ka personas pamattiesības nevar ierobežot ar norādi, ka tas nepieciešams personas citu tiesību īstenošanai, spilgti ilustrē arī personas pašautonomijā balstītā iespēja neizmantot šīs īpaši nodrošinātās tiesības vai no tām tieši atteikties (*Epping V. Grundrechte. 8. Aufl., Berlin: Springer, 2019, S. 59, Rn 112*). Šādā gadījumā personas datu apstrādei vēl jo vairāk nebūtu pamata – vairs nebūtu leģitīmā mērķa. Proti, valstij nav pamata mūžīgi glabāt par personu būtisku datu apjomu ar atrunu, ka personai šie dati kādā brīdī varētu būt noderīgi. Šāda datu apstrāde var notikt tikai uz personas piekrišanas pamata, tam attiecīgi vairs netiekot vērtētam kā pamattiesību ierobežojumam.

Papildu tam, kamēr Vispārīgās datu aizsardzības regulas 6. pants satur sešus dažādus juridiskos pamatus likumīgai personas datu apstrādei, tiem aptverot (informētu) piekrišanu un situācijas, kurās nepieciešama datu apstrāde, piemēram, nepieciešamība izpildīt līgumu, Policijas direktīva satur tikai vienu personas datu apstrādes juridisko pamatu: datu apstrādes nepieciešamību kompetento iestāžu uzdevumu veikšanai krimināltiesiskā kontekstā. Citiem vārdiem sakot, ne personas piekrišana, ne tās intereses pašas par sevi nav potenciāls juridiskais pamats personas datu apstrādei, kas veikta atbilstoši Policijas direktīvai; to jebkurā gadījumā varētu veikt tikai atsevišķi un atbilstoši Vispārīgās datu aizsardzības regulas prasībām.

Līdz ar to personas pašas tiesību nodrošināšana, slēpjoties aiz vārdiem "demokrātiskas iekārtas aizsardzība" un "citu personu tiesību aizsardzība", nebija atzīstams par leģitīmu apstrīdētās normas ierobežojuma mērķi.

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2023. gada 20. aprīlī

lietā Nr. 2022-13-05

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

pēc Ķekavas novada domes pieteikuma,
pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 5. punktu, 17. panta trešo daļu un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2023. gada 21. marta tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra 2021. gada 21. decembra rīkojuma Nr. 1-2/11040 "Par Ķekavas novada domes 2021. gada 8. septembra saistošo noteikumu Nr. 22/2021 "Par azartspēļu organizēšanu Ķekavas novadā" darbības apturēšanu" atbilstību Azartspēļu un izložu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktam un 42. panta desmitajai daļai, kā arī likuma "Par pašvaldībām" 49. panta pirmajai daļai".

Konstatējošā daļa

1. Ar 2021. gada 15. aprīļa likumu "Grozījumi Azartspēļu un izložu likumā", kas stājās spēkā 2021. gada 17. aprīlī, (turpmāk – 2021. gada 15. aprīļa grozījumi) Azartspēļu un izložu likums (turpmāk – Azartspēļu likums) papildināts citstarp ar 41. panta otrās daļas 11. punktu un 42. panta desmito daļu.

Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punkts noteic, ka azartspēles nav atļauts organizēt attiecīgās pašvaldības vietās vai teritorijās, kuras noteiktas pašvaldības saistošajos noteikumos.

Savukārt Azartspēļu likuma 42. panta desmitā daļa paredz pašvaldībai tiesības izdot saistošos noteikumus, ar kuriem tiek noteiktas vietas un teritorijas, kurās azartspēles nav atļauts organizēt.

2. Ķekavas novada dome (turpmāk arī – Pieteikuma iesniedzēja) 2021. gada 8. septembra sēdē pieņēma saistošos noteikumus Nr. 22/2021 "Par azartspēļu organizēšanu Ķekavas novadā" (turpmāk – Saistošie noteikumi Nr. 22/2021). Saistošie noteikumi Nr. 22/2021 paredz:

"1. Saistošie noteikumi (turpmāk – noteikumi) nosaka azartspēļu organizēšanas kārtību Ķekavas novada administratīvajā teritorijā.

2. Ķekavas novada administratīvajā teritorijā ir aizliegts organizēt azartspēles.

3. Noteikumu 2. punkta noteikumi neattiecas uz gadījumiem, kur līdz noteikumu spēkā stāšanās brīdim ir izsniegta azartspēļu organizēšanas vietas licence vai citos normatīvajos tiesību aktos ir atļauts organizēt azartspēles."

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija (turpmāk – Ministrija) 2021. gada 9. septembrī saņēma izvērtēšanai Saistošos noteikumus Nr. 22/2021. Pamatojoties uz likuma "Par pašvaldībām" 45. panta otro daļu, Ministrija 2021. gada 7. oktobrī sniedza atzinumu Nr. 1-18/8917 (turpmāk – Atzinums), tajā norādot, ka Saistošie noteikumi Nr. 22/2021 neatbilst normatīvo aktu prasībām, jo ir izdoti, pārkāpjot pašvaldībai dotā pilnvarojuma apjomu attiecībā uz to vietu noteikšanu, kurās azartspēļu organizēšana ir aizliegta, kā arī nav ievērota saistošo noteikumu izstrādāšanas kārtība attiecībā uz to teritoriju noteikšanu, kurās azartspēļu organizēšana ir aizliegta. Savukārt Pieteikuma iesniedzēja, pamatojoties uz likuma "Par pašvaldībām" 45. panta ceturto daļu, 2021. gada 3. novembrī pieņēma lēmumu Nr. 25 "Par Ķekavas novada pašvaldības 2021. gada 8. septembra saistošo noteikumu Nr. 22/2021 "Par azartspēļu organizēšanu Ķekavas novadā" publicēšanu".

3. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrs (turpmāk – ministrs) 2021. gada 21. decembrī izdeva rīkojumu Nr. 1-2/11040 "Par Ķekavas novada domes 2021. gada 8. septembra saistošo noteikumu Nr. 22/2021 "Par azartspēļu organizēšanu Ķekavas novadā" darbības apturēšanu" (turpmāk – apstrīdētais rīkojums), ar kuru nolēma apturēt Saistošo noteikumu Nr. 22/2021 darbību.

Apstrīdētajā rīkojumā norādīts, ka Azartspēļu likuma, tostarp 2021. gada 15. aprīļa grozījumu, mērķis nav bijis azartspēļu organizēšanu aizliegt vispār, bet gan dot pašvaldībai lielāku rīcības brīvību, izvērtējot tās vietējos apstākļus. Ja Azartspēļu likuma mērķis būtu paredzēt pašvaldībai tiesības aizliegt azartspēļu organizēšanu visā pašvaldības administratīvajā teritorijā, tad likumā šīs tiesības būtu definētas skaidri un nepārprotami, neregulējot kārtību atļaujas saņemšanai.

Saistošajos noteikumos Nr. 22/2021 noteiktais vispārīgais aizliegums liecinot, ka pašvaldība nav savu administratīvo teritoriju izvērtējusi kompleksi. Proti, tā neesot vērtējusi azartspēļu vietu ietekmi uz sabiedrību kādā no pašvaldības teritorijām, kurā darbojas azartspēļu vieta, salīdzinājumā ar teritorijām, kurās azartspēļu vietu nav. Neesot veikts izvērtējums attiecībā uz vietām, kurās jaunu azartspēļu vietu atvēršana būtu aizliedzama, minot konkrētus datus, pētījumus vai citu apkopotu un apstiprinošu informāciju, kas iegūta, izvērtējot azartspēļu vietas ietekmi uz pašvaldības iedzīvotājiem un sabiedrību kopumā. Tādējādi pašvaldība

neesot pilnvērtīgi piepildījusi ar saturu nenoteikto tiesību jēdzienu "būtisks valsts un attiecīgās administratīvās teritorijas iedzīvotāju interešu aizskārums". Turklāt Saistošo noteikumu Nr. 22/2021 paskaidrojuma rakstā paustais arguments par to, ka iespējamās negatīvās sekas ir pietiekams pamatojums, lai noteiktu azartspēļu organizēšanas aizliegumu visā pašvaldības administratīvajā teritorijā, neesot samērīgs, pilnīgs un precīzs.

Ja pašvaldība vēlas noteikt konkrētas vietas, kurās papildus Azartspēļu likuma 41. panta otrajā daļā noteiktajām vietām ir aizliegta azartspēļu organizēšana, tad pašvaldība varot izdot saistošos noteikumus, pamatojoties uz likuma "Par pašvaldībām" 43. panta pirmās daļas 13. punktu un Azartspēļu likuma 42. panta desmito daļu. Tomēr vienos un tajos pašos saistošajos noteikumos nevarot tikt paredzētas arī teritorijas, kurās azartspēļu organizēšana ir aizliegta. Tādējādi neesot ievērota saistošo noteikumu izstrādāšanas kārtība, jo neesot izstrādāti grozījumi esošajā teritorijas plānojumā vai izstrādāts jauns pašvaldības teritorijas plānojums vai lokālplānojums.

4. Pieteikuma iesniedzēja – Ķekavas novada dome – uzskata, ka apstrīdētais rīkojums neatbilst Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktam, 42. panta desmitajai daļai un likuma "Par pašvaldībām" 49. panta pirmajai daļai.

Atsaucoties uz Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likuma 1. pantu un termina "teritorija" skaidrojumu citos tiesību avotos, Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka nav pamatots apstrīdētajā rīkojumā ietvertais secinājums, ka pašvaldībai būtu dotas tiesības ierobežot azartspēles tikai kādā noteiktā tās teritorijas daļā, bet ne visā tās administratīvajā teritorijā. Azartspēļu likums kopumā esot tulkojams tādējādi, ka tajā ir skaidri noteiktas vietas, kurās azartspēles organizēt ir atļauts, savukārt lēmuma pieņemšana attiecībā uz visu pārējo pašvaldības teritoriju esot pašvaldības ekskluzīvā kompetencē.

2021. gada 15. aprīļa grozījumi attiecoties tikai uz tām azartspēļu organizēšanas vietām, kuras pašlaik vēl nedarbojas, bet nākotnē potenciāli varētu savu darbību uzsākt. Līdz ar to Saistošie noteikumi Nr. 22/2021 neparedzot pilnīgu azartspēļu aizliegumu. Proti, pilnīgs azartspēļu aizliegums nemaz neesot iespējams, jo azartspēļu organizēšanas vietas joprojām varēs tikt atvērtas četru un piecu zvaigžņu viesnīcās, turklāt 2021. gada 15. aprīļa grozījumi neietekmējot tās azartspēļu organizēšanas vietas, kuru darbībai licence izsniegta pirms Saistošo noteikumu Nr. 22/2021 spēkā stāšanās.

Pieteikuma iesniedzēja nepiekrīt apstrīdētajā rīkojumā norādītajam, ka tādā gadījumā, ja Azartspēļu likuma mērķis būtu paredzēt pašvaldībai tiesības aizliegt azartspēļu organizēšanu visā pašvaldības administratīvajā

teritorijā, minētajā likumā šīs tiesības būtu definētas skaidri un nepārprotami, neregulējot kārtību atļaujas saņemšanai. Esot apšaubāms tas, vai likumdevējs, pieņemot 2021. gada 15. aprīļa grozījumus, būtu paredzējis, ka visas pašvaldības pieņems tādus saistošos noteikumus, ar kuriem tiks aizliegta turpmāku azartspēļu organizēšanas vietu atvēršana visā to administratīvajā teritorijā. Turklāt praksē tas arī neesot noticis. Līdz ar to esot tikai saprotama likumdevēja izšķiršanās arī turpmāk Azartspēļu likumā saglabāt līdzšinējo atļaujas saņemšanas kārtību attiecībā uz tām pašvaldībām, kas nolēmušas neizmantot 2021. gada 15. aprīļa grozījumus paredzēto rīcības brīvību.

Apstrīdētajā rīkojumā neesot noteikts kaut aptuvenus pašvaldībai apkopojamo datu un veicamo pētījumu apjoms, tostarp neesot nekādas norādes par to, vai pētījumi jāveic ciemu, pagastu vai pilsētu līmenī. Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, tādā gadījumā, ja šāda papildu nosacījuma izvirzīšana attiecībā uz padziļināta izvērtējuma veikšanu būtu bijusi likumdevēja griba, norma būtu attiecīgi papildināta, piemēram, ar vārdiem "ņemot vērā azartspēļu ietekmes izvērtējumu konkrētajā teritorijā".

Turklāt likumdevējs 2021. gada 15. aprīļa grozījumos vairs neesot lietojis vārdus "motivēts lēmums". Tas pats par sevi neatbrīvojošot Pieteikuma iesniedzēju no pienākuma motivēt pieņemtos lēmumus, tomēr skaidri norādot uz to, ka izvērtējuma pietiekamība attiecībā uz azartspēļu organizēšanas vietu pieejamību konkrētajā administratīvajā teritorijā ir samazināta. Likumdevējs neesot noteicis pašvaldībai pienākumu katrā gadījumā pierādīt, ka konkrētā azartspēļu organizēšanas vieta ir nevēlami ietekmējusi personu uztveri, apziņu vai rīcību attiecībā uz azartspēļu pakalpojumiem. Pašvaldībai esot jāpamato tikai sabiedrības interešu būtiska aizskāruma objektīva iespējamība, bet neesot jāpierāda konkrēti interešu aizskāruma apstākļi.

Atsaucoties uz Augstākās tiesas judikatūru, Pieteikuma iesniedzēja uzsver, ka tieši vietējā pašvaldība vislabāk pārzina attiecīgās administratīvās teritorijas apstākļus un spēj atbilstoši tiem novērtēt attiecīgās darbības riskus. Kompetence izšķirt to, kuros gadījumos attiecīgais komercdarbības veids konkrētā vietā ir atļaujams un kuros nav atļaujams, esot nodota tieši pašvaldībai. Turklāt azartspēļu iespējamā kaitīgā ietekme esot atzīta gan normatīvajos aktos, gan politikas plānošanas dokumentos. Esot zinātniski pierādīts, ka azartspēļu atkarība izraisa nelabvēlīgas sekas gan indivīda, gan ģimenes, gan kopienas, gan arī sabiedrības līmenī. Tādējādi esot apšaubāms tas, ka likumdevēja nodoms būtu bijis pilnvarot pašvaldību noteikt azartspēļu organizēšanas aizliegumu tikai tādos gadījumos, kad negatīvās sekas jau iestājušās.

Gan Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punkts, gan 42. panta desmitā daļa skaidri nosakot, ka pašvaldība aizliegumu organizēt azartspēles nosaka saistošajos noteikumos. Tas nozīmējot, ka likumdevējs

ir nepārprotami paudis savu vēlmi piešķirt pašvaldībai tiesības lemt par azartspēļu ierobežošanu jebkurā brīdī, nevis tikai teritorijas plānojuma izstrādāšanas procesā.

5. Amatpersona, kas izdevusi apstrīdēto rīkojumu, – ministrs – atbildes rakstā norāda, ka apstrīdētais rīkojums atbilst Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktam un 42. panta desmitajai daļai, kā arī likuma "Par pašvaldībām" 49. panta pirmajai daļai.

Iepazīstoties ar Saeimas 2021. gada 15. aprīļa sēdes stenogrammu, esot secināms, ka likumdevēja griba ir nepārprotama. Saeimas deputāti, pieņemot 2021. gada 15. aprīļa grozījumus, neesot balsojuši par pašvaldības tiesībām noteikt azartspēļu organizēšanas aizliegumu visā tās administratīvajā teritorijā. Arī no Azartspēļu likuma mērķa neizrietot likumdevēja griba azartspēļu pakalpojumu izskaust pilnībā.

Gan likumā "Par pašvaldībām", gan Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likumā, gan arī Azartspēļu likumā likumdevējs esot konsekvēnti nošķīris terminu "administratīvā teritorija" no termina "teritorija", kas nozīmes ziņā esot daudz plašāks un nekonkrētāks. Tādējādi nevarot nonākt pie secinājuma, ka Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punkts un 42. panta desmitā daļa ietvertu pašvaldības tiesības azartspēļu organizēšanas aizliegumu attiecināt uz visu savu administratīvo teritoriju. Turklāt uzmanība esot jāpievērš arī tam, ka šīs normas ietvertas Azartspēļu likuma VI nodaļā "Azartspēļu organizēšanas ierobežojumi". No tā esot secināms, ka likumdevējs pilnvarojis pašvaldību noteikt ierobežojumus azartspēļu organizēšanai, bet ne pilnīgu azartspēļu aizliegumu.

Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punkts attiecībā uz azartspēļu aizlieguma izvērtēšanas nepieciešamību ne ar ko neatšķiroties no gadījumiem, kad pašvaldība, lemjot par atļaujas izsniegšanu saskaņā ar Azartspēļu likuma 42. panta trešo daļu, veic izvērtējumu administratīvajā aktā. Tāpat tas neatšķiroties no gadījumiem, kad tā konstatē kādu no šā likuma 41. panta otrās daļas 1.–10. punktā minētajiem ierobežojumiem, kuru samērīgums un pamatotība azartspēļu organizēšanas atļaujas atteikšanai jau ir izvērtēts, paredzot šos gadījumus likuma tekstā. Turklāt esot jāņem vērā: jo augstāks dokumenta juridiskais spēks, jo lielāka ir tā izstrādātāja atbildība par attiecīgā dokumenta iekļaušanos tiesību sistēmā, kā arī par tā tiesiskumu un samērīgumu. Tādējādi, regulējot jautājumu par azartspēļu organizēšanas aizliegšanu ar saistošajiem noteikumiem, šāda aizlieguma pamatotības izvērtējums esot vēl nozīmīgāks un atbildība par to vēl lielāka, nekā tā būtu tādā gadījumā, ja uz izvērtējuma pamata tiktu izdots administratīvais akts.

Ministrs norāda, ka no Saistošo noteikumu Nr. 22/2021 paskaidrojuma raksta ir redzams, ka alternatīvas pilnīgam azartspēļu aizliegumam konkrētajā administratīvajā teritorijā vispār nav tikušas

vērtētas. Tomēr plašs azartspēļu organizēšanas aizlieguma alternatīvu klāsts esot ietverts, piemēram, Finanšu ministrijas izstrādātajās Azartspēļu un izložu politikas pamatnostādnēs 2021.–2027. gadam, kas apstiprinātas ar Ministru kabineta 2021. gada 14. jūlija rīkojumu Nr. 509 "Par Azartspēļu un izložu politikas pamatnostādnēm 2021.–2027. gadam" (turpmāk – Pamatnostādnēs). Turklāt apstrīdētajā rīkojumā neesot pievērsta uzmanība tam, ka tikai pēc kaitīgo seku iestāšanās fakta Pieteikuma iesniedzējai būtu objektīvs pamats saistošo noteikumu izdošanai, bet gan esot secināts, ka iespējamās negatīvās sekas kā pamatojums azartspēļu organizēšanas aizliegumam visā pašvaldības administratīvajā teritorijā nav samērīgs.

Pēc ministra ieskata, pat aprobežojoties tikai ar tiesību normu gramatisko interpretācijas metodi, nav iespējams nonākt pie secinājuma, ka likumdevēja griba ir bijusi vietas un teritorijas ietvert vienos saistošajos noteikumos, jo jēdziens "saistošie noteikumi" gan normatīvajos aktos, gan praksē vienmēr tiekot lietots daudzskaitļa formā, attiecinot to kā uz vienu, tā vairākiem ārējiem normatīvajiem aktiem. Vērtējot Azartspēļu likuma 42. panta desmito daļu sistēmiski ar citiem pašvaldību darbību reglamentējošiem ārējiem normatīvajiem aktiem, varot secināt, ka vietas un teritorijas, kurās pašvaldība vēlas aizliegt azartspēļu organizēšanu, ir nosakāmas dažādos normatīvajos aktos. Proti, konkrētas teritorijas pašvaldībai esot jānosaka, ievērojot speciālo regulējumu, kas ietverts Teritorijas attīstības plānošanas likumā un uz tā pamata izdotajos Ministru kabineta noteikumos. Pretējā gadījumā Saistošie noteikumi Nr. 22/2021 būtu ne tikai prettiesiski, bet arī nepiemērojami praksē. Risinot kolīziju, tiktu secināts, ka saistošo noteikumu punktus par azartspēļu ierobežošanu konkrētās teritorijās kā vispārējās tiesību normas būs iespējams piemērot tikai tiktāl, ciktāl tos neierobežo saistošo noteikumu par teritorijas plānošanu punkti kā speciālās tiesību normas. Savukārt vietu, kurās azartspēļu organizēšana nav atļauta, noteikšanai neesot tik lielas ietekmes kā šādu teritoriju noteikšanai, jo vietas esot lokālas, platības ziņā noteiktas un kompaktas pretstatā teritorijām, kuru platība var būt dažāda. Turklāt aizlieguma noteikšana konkrētās vietās potenciāli skarot šaurāku personu loku. Tādējādi vietas, kurās azartspēles organizēt nav atļauts, pašvaldība varot noteikt saistošajos noteikumos, kas izdoti, pamatojoties uz Azartspēļu likuma 42. panta desmito daļu un likuma "Par pašvaldībām" 43. panta pirmās daļas 13. punktu.

Pieteikuma iesniedzēja, nosakot pilnīgu aizliegumu azartspēļu organizēšanai savā administratīvajā teritorijā, neesot ņēmusi vērā negatīvās sekas, ko radītu pilnīgs "zemes" azartspēļu aizliegums. Proti, tāpat kā citās nozarēs, arī azartspēļu nozarē, attīstoties digitālajām tehnoloģijām, palielinoties iespējas iesaistīties interaktīvajās azartspēlēs. Turklāt legālu "zemes" azartspēļu organizēšanas aizliegums varot novest pie plašākas nelegālo azartspēļu nozares izvēršanās.

Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem ministrs norāda, ka nepiekrīt pieaicināto personu viedokļiem par to, ka pašvaldībai neesot pienākuma teritorijas, kurās azartspēļu organizēšana ir aizliegta, noteikt teritorijas attīstības plānošanas dokumentos. Proti, lai, plānojot azartspēļu organizēšanas ierobežojumus, vienlaikus maksimāli nodrošinātu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 105. pantā garantēto pamattiesību ievērošanu, teritorijas, kurās azartspēles organizēt nav atļauts, primāri esot nosakāmas tieši pašvaldības teritorijas attīstības plānošanas dokumentos. Tieši teritorijas attīstības plānošanas dokumenti un to sabiedriskā apspriešana esot veids, kādā var izsvērt dažādus jautājumus un pēc iespējas līdzsvarot dažādas intereses.

6. Pieaicinātā persona – Saeima – piekrīt atbildes rakstā norādītajam, ka attiecībā uz katru vietu un teritoriju, kurā pašvaldība vēlas aizliegt azartspēļu organizēšanu, nepieciešams veikt izvērtējumu, lai noteiktu aizlieguma nepieciešamību un iecerētā ierobežojuma samērīgumu. Satversme neaizliedzot noteikt ierobežojumus azartspēļu organizēšanai, tomēr prasot ievērot tajā noteiktos vispārējos tiesību principus un pamattiesības tad, kad azartspēļu organizēšana tiek ierobežota. Proti, esot jānodrošina līdzsvars starp azartspēļu kā izklaides pasākumu organizēšanu un sabiedrības interesēm, tostarp personu tiesību aizsardzību, novēršot iespējamo azartspēļu atkarības rašanos un tādējādi mazinot gan sabiedrības veselības apdraudējuma risku, gan sociālos riskus. Savukārt to, vai līdzsvars starp šīm interesēm ir panākts, esot iespējams noteikt, tikai izvērtējot katru gadījumu individuāli, ņemot vērā konkrētās pašvaldības teritorijas apstākļus. Visā pašvaldības administratīvajā teritorijā azartspēļu organizēšana varētu tikt aizliegta tikai tad, ja pēc katras vietas un teritorijas izvērtējuma pašvaldība nonāktu pie secinājuma, ka azartspēļu organizēšanas aizliegums šajās vietās un teritorijās ir samērīgs un nepieciešams un kopumā aptver visu pašvaldības teritoriju.

Saeima nepiekrīt apstrīdētajā rīkojumā norādītajam argumentam, ka teritorijas, kurās azartspēļu organizēšana ir aizliegta, pašvaldība būtu tiesīga noteikt tikai saistošajos noteikumos, kuri izdoti, pamatojoties uz Teritorijas attīstības plānošanas likumu. Šāds pienākums tai neizrietot ne no Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punkta un 42. panta desmitās daļas izstrādes materiāliem, ne no šo tiesību normu teksta. Pašvaldības domei esot tiesības noteikt, ar kādiem saistošajiem noteikumiem tā noregulēs attiecīgo jautājumu.

7. Pieaicinātā persona – Ministru kabinets – norāda, ka 2021. gada 15. aprīļa grozījumu anotācijā nav ietverts Azartspēļu likuma 42. panta desmitajā daļā noteiktā regulējuma skaidrojums. Turklāt arī no Saeimas 2021. gada 15. aprīļa sēdes stenogrammas, ciktāl tā attiecas uz

likumprojektu "Grozījumi Azartspēļu un izložu likumā", neesot viennozīmīgi izsecināma likumdevēja griba, atbilstoši kurai tas Azartspēļu likuma 42. panta desmitajā daļā pilnvarojis pašvaldības domi izdot saistošos noteikumus. Tomēr, izvērtējot Azartspēļu likumā, Deklarācijā par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību un Pamatnostādnēs minēto, esot iespējams secināt to, ka pilnīgs azartspēļu un izložu organizēšanas aizliegums kādā administratīvajā teritorijā nav bijis paredzēts.

8. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – norāda, ka tiesu prakse jautājumā par Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punkta un 42. panta desmitās daļas piemērošanu vēl nav izveidojusies. Apstrīdētajā rīkojumā neesot ņemts vērā šis apstāklis, kā arī regulējuma izmaiņas un likumdevēja griba paplašināt pašvaldības pilnvarojumu lemt par azartspēļu rīkošanu tās administratīvajā teritorijā.

Tieslietu ministrija piekrīt apstrīdētajā rīkojumā secinātajam, ka pašvaldības noteiktajam ierobežojumam jābūt pamatotam un samērīgam. Tomēr neesot pamatota norāde, ka pašvaldības pienākums ir tāds pats kā izvērtējot jautājumu par azartspēļu rīkošanas atļaujas izdošanu vai atcelšanu individuālos gadījumos saskaņā ar Azartspēļu likuma 42. panta trešajā un sestajā daļā paredzētajām tiesībām. To atspoguļojot Azartspēļu likuma 42. panta desmitās daļas redakcija, kas neparedz nosacījumu "būtisks valsts un attiecīgās administratīvās teritorijas iedzīvotāju interešu aizskārums", kā arī Saeimas deputātu debates 2021. gada 15. aprīļa sēdē.

Pašvaldībai, lemjot par azartspēļu ierobežošanu savā administratīvajā teritorijā saskaņā ar Azartspēļu likuma 42. panta desmito daļu, esot plaša rīcības brīvība. Tomēr, ņemot vērā Satversmes tiesas judikatūru, esot secināms tas, ka arī normatīvā akta kā zināmā mērā politiska lēmuma pamatā jābūt juridiskiem argumentiem. Tādējādi, pašvaldībai izdodot Azartspēļu likuma 42. panta desmitajā daļā paredzētos saistošos noteikumus, tiem vajagot būt atbilstošiem visām tiesiskuma prasībām, kas attiecināmas uz personas pamattiesību ierobežojumiem, tostarp ierobežojumam vajagot būt samērīgam un noteiktam, ievērojot tiesiskās paļāvības aizsardzības principu.

Pašvaldībai esot tiesības ierobežojumus attiecībā uz teritorijām, kurās azartspēļu organizēšana ir aizliegta, ietvert teritorijas attīstības plānošanas dokumentos, taču šāds obligāts pienākums neizrietot ne no Azartspēļu likuma regulējuma, ne no likumdevēja mērķa, ar kādu tas paplašinājis pilnvarojumu pašvaldībai lemt par azartspēļu ierobežošanu. Turklāt neesot pamatots atbildes rakstā norādītais arguments, ka saistošie noteikumi, kuros noteiktas vietas un teritorijas, kurās nav atļauta azartspēļu organizēšana, būs pretrunā ar saistošajiem noteikumiem par teritorijas plānojumu un līdz ar to tiks radīta tiesību normu kolīzija. Proti, pašvaldības

saistošie noteikumi, kas ierobežo azartspēļu organizēšanu konkrētās vietās un teritorijās, pretrunu gadījumā būtu vērtējami kā speciālās tiesību normas attiecībā pret noteikumiem par teritorijas plānošanu.

Tas vien, ka Saeima un Ministru kabinets noteikuši kārtību, kādā persona var saņemt atļauju konkrētas komercdarbības veikšanai, nenozīmējot, ka pašvaldība, pieņemot teritorijas plānojumu, nevarētu savā teritorijā vispār aizliegt noteiktas komercdarbības veikšanu. Ja reiz likumdevējs ir pilnvarojis pašvaldību ar saistošajiem noteikumiem paredzēt azartspēļu organizēšanas ierobežojumus, tad pašvaldībai vajadzētu būt tiesībām tādu svarīgu interešu dēļ kā, piemēram, sabiedrības tiesības uz ilgtspējīgu attīstību un sabiedrības intereses tikt aizsargātai no azartspēļu nelabvēlīgās ietekmes lemt par aizliegumu savā teritorijā organizēt azartspēles.

9. Pieaicinātā persona – Finanšu ministrija – norāda, ka tiesiskais regulējums, kas iekļauts Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktā un 42. panta desmitajā daļā, ir jauns un vēl nav izveidojusies tiesu prakse, kas varētu sniegt izpratni par minēto normu piemērošanu, tai skaitā par attiecīgo ierobežojumu pamatojuma sagatavošanas un sniegšanas principiem. Tomēr pašvaldība varot vadīties pēc tiem principiem, kas jau bija iekļauti Azartspēļu likumā pirms 2021. gada 15. aprīļa grozījumiem, kā arī pēc tiesu praksē nostiprinātajām atziņām.

Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punkta un 42. panta desmitās daļas tvērums esot vērtējams kopsakarā ar citām Azartspēļu likumā ietvertajām tiesību normām un minētā likuma mērķi. Turklāt likumdevējs, lai nodrošinātu gan sabiedrības interešu aizsardzību, gan komersantu – azartspēļu organizētāju – tiesiskās palāvības aizsardzību, Azartspēļu likumā esot iekļāvis vairākus skaidri definētus nosacījumus un ierobežojumus azartspēļu organizēšanai Latvijā. Šādi nosacījumi un ierobežojumi pēc būtības neparedzot pilnīgu azartspēļu organizēšanas aizliegumu, bet gan nosakot kārtību, kādā azartspēļu organizēšana ir atļauta.

Ar Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktu un 42. panta desmito daļu likumdevējs esot pilnvarojis pašvaldību noteikt vietas vai teritorijas, kurās azartspēles organizēt nav atļauts, tomēr tas neatbrīvojot pašvaldību no motivēta plānoto ierobežojumu pamatojuma sniegšanas. Lai nodrošinātu patvaļas aizlieguma un procesuālā taisnīguma principu ievērošanu, pašvaldība varot ņemt vērā Augstākās tiesas judikatūrā nostiprinātos kritērijus jēdziena "būtisks iedzīvotāju interešu aizskārums" piemērošanai, tāpat arī Pamatnostādnēs noteiktos principus un tajās paredzēto izvērtējumu, kas nepieciešams to vietu uzskaitījuma paplašināšanai, kurās azartspēles nav atļauts organizēt.

Finanšu ministrija pievienojas atbildes rakstā paustajam viedoklim, ka gadījumos, kad pašvaldība vēlas noteikt teritorijas, kurās azartspēles organizēt nav atļauts, tās jānosaka saistošajos noteikumos, kas izdoti, pamatojoties uz Teritorijas attīstības plānošanas likumu. Tādējādi būtu iespējams ievērot vienlīdzīgas attieksmes principu un no tā izrietošo pārskatāmības pienākumu, nodrošinot azartspēļu atļauju izsniegšanas sistēmas pamatotību ar nediskriminējošiem un iepriekš zināmiem objektīviem kritērijiem.

10. Pieaicinātā persona – Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcija (turpmāk – Inspekcija) – uzskata, ka pašvaldībai, īstenojot Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktā un 42. panta desmitajā daļā tai paredzētās tiesības savā teritorijā noteikt vietas un teritorijas, kurās azartspēles organizēt nav atļauts, ir arī pienākums paredzēt vietas, kur to darīt ir atļauts.

Kamēr likumdevējs nebūs mainījis azartspēļu nozares regulējumu, uzbūves modeli un hierarhisko struktūru, veicot attiecīgus grozījumus Azartspēļu likumā, Pieteikuma iesniedzējas rīcība esot atzīstama par prettiesisku, tā neatbilstot tiesību normu hierarhijai un esot pretrunā ar Azartspēļu likumu. Ja Azartspēļu likuma mērķis būtu bijis paredzēt pašvaldībai tiesības aizliegt azartspēļu organizēšanu visā savā administratīvajā teritorijā, tad likumā šīs tiesības būtu noteiktas tieši un nepārprotami, neparedzot īpašu kārtību atļaujas saņemšanai.

11. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Lielo pilsētu asociācija" – norāda, ka Eiropas vietējo pašvaldību hartas 8. panta pirmajā daļā ir noteikts, ka jebkuru administratīvo uzraudzību pār vietējo valsts varas institūciju darbību var veikt tikai konstitūcijā vai likumā noteiktajā kārtībā un gadījumos. Tādējādi gan Ministrijai, gan arī ministram pašvaldību pārraudzībā esot pienākums ievērot likumā "Par pašvaldībām" noteiktās procedūras, tostarp pieprasīt nozares ministrijas viedokli par tās funkcionālajā pārraudzībā esošās pašvaldības autonomās funkcijas korektu izpildi un funkcijas ietvarā esošiem saistošajiem noteikumiem. Ministra rīkojumā neesot atsaucies uz šādu Finanšu ministrijas atzinumu, turklāt neesot sniegts arī pamatojums tam, kādēļ no Finanšu ministrijas netika pieprasīts atzinums par Saistošajiem noteikumiem Nr. 22/2021. Tādējādi varot secināt, ka, izdodot apstrīdēto rīkojumu, nav ievērota laba pašvaldību pārraudzības kārtība, jo tas izraisot tiesisko nenoteiktību un norādot uz to, ka ministriju uzskati par tiesību normu interpretāciju ir pretrunīgi.

12. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Spēļu biznesa asociācija" (turpmāk – Asociācija) – uzskata apstrīdēto rīkojumu par pamatotu.

Atsaucoties uz Administratīvās apgabaltiesas 2021. gada 1. decembra spriedumu, Asociācija norāda, ka Azartspēļu likums piešķir pašvaldībai tiesības noteikt azartspēļu organizēšanas ierobežojumus, tomēr no likuma teksta, anotācijas un ministru sniegtajiem viedokļiem nav konstatējama likumdevēja griba piešķirt pašvaldībai tiesības savā teritorijā pilnīgi aizliegt jaunu azartspēļu organizēšanas vietu ierīkošanu. To apstiprinot arī debates Saeimas 2021. gada 15. aprīļa sēdē, kurā vairākkārt izskanējis apgalvojums, ka priekšlikums paredz nevis absolūtu azartspēļu aizliegumu, bet gan iespēju pašvaldībām ierobežot spēļu zāļu atrašanās vietu skaitu.

Saskaņā ar Azartspēļu likuma 42. panta trešo daļu pašvaldības atļauja neesot nepieciešama kazino atvēršanai četru un piecu zvaigžņu viesnīcās. Tomēr Ķekavas novadā šādu viesnīcu neesot. Tas esot atzīts arī Ķekavas novada domes sēdē, kurā Saistošie noteikumi Nr. 22/2021 tika apstiprināti.

Asociācija piekrīt apstrīdētajā rīkojumā norādītajam, ka tādā gadījumā, ja pašvaldība vēlas noteikt teritorijas, kurās azartspēļu organizēšana ir aizliegta, tās jānosaka saistošajos noteikumos, kas izdoti, pamatojoties uz Teritorijas attīstības plānošanas likumu. Savukārt tad, ja pašvaldība vēlas noteikt konkrētas vietas, kurās papildus Azartspēļu likuma 41. panta otrajā daļā noteiktajām vietām azartspēļu organizēšana ir aizliegta, to pašvaldība varot darīt, izdodot saistošos noteikumus uz likuma "Par pašvaldībām" 43. panta pirmās daļas 13. punkta un Azartspēļu likuma 42. panta desmitās daļas pamata.

13. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes docents Dr. iur. Edvīns Danovskis – norāda, ka gan Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punkta un 42. panta desmitās daļas vārdiskais formulējums, gan likuma sistēma rada pamatu secinājumam, kādu izdarījis ministrs apstrīdētajā rīkojumā. Proti, pašvaldība varot noteikt konkrētas vietas un teritorijas, kurās azartspēles organizēt nav atļauts, bet nevarot aizliegt jaunu azartspēļu organizēšanas vietu izveidi visā savā administratīvajā teritorijā.

Atšķirība starp saistošajos noteikumos noteiktu vietu vai teritoriju, kurā aizliegts organizēt azartspēles atbilstoši Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktā un 42. panta desmitajā daļā noteiktajam, un vietu, kurā pašvaldība aizliegusi organizēt azartspēles būtiska valsts vai attiecīgās administratīvās teritorijas iedzīvotāju interešu aizskāruma dēļ atbilstoši Azartspēļu likuma 42. panta trešajā daļā noteiktajam, esot tikai tā, ka saistošajos noteikumos paredzētā vieta jau iepriekš ir noteikta kā azartspēļu organizēšanai nepiemērota, turpretim Azartspēļu likuma 42. panta trešā daļa paredzot iespēju aizliegt organizēt azartspēles arī tādā vietā, kuras nepiemērotība iepriekš nav bijusi normatīvi noteikta. Taču abos gadījumos pašvaldības noteiktais aizliegums organizēt azartspēles esot pamatojams nevis ar vispārīgiem apsvērumiem par azartspēļu kaitīgumu

un vispārīgām sabiedrības interesēm, bet gan ar to, ka konkrētās vietas vai teritorijas specifiskās īpašības to padara par azartspēļu organizēšanai nepiemērotu valsts un sabiedrības interešu aizsardzības dēļ.

Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktu un 42. panta desmito daļu nedrīkstot iztulkot un piemērot tādējādi, ka azartspēļu organizēšana konkrētās pašvaldības teritorijā tiktu padarīta faktiski neiespējama. Saistošajos noteikumos paredzētajam regulējumam vajagot būt atbilstošam patvaļas aizlieguma principam, proti, balstītam racionālos apsvērumos, kuri pamato noteiktā ierobežojuma nepieciešamību konkrēta mērķa sasniegšanai.

Likumā varētu noteikt arī tādu regulējumu, kas pašvaldības domei piešķirtu tiesības aizliegt azartspēļu organizēšanu visā tās teritorijā. Tomēr šādā gadījumā atšķirtos ne vien aizlieguma pamatojums, bet arī aizlieguma noteikšanas apsvērumu detalizācijas pakāpe. Turklāt šādai azartspēļu regulējuma sistēmai vajadzētu būt nepārprotami noteiktai likumā.

Neesot pamatots apstrīdētajā rīkojumā norādītais arguments, ka Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktā minētie vārdi "vietas un teritorijas" būtu interpretējami tā, ka teritorijas jānosaka Teritorijas attīstības plānošanas likumā minētajā kārtībā. Proti, ne no normas teksta, ne no 2021. gada 15. aprīļa grozījumu izstrādes materiāliem un Teritorijas attīstības plānošanas likuma neizrietot tas, ka ierobežojumi noteiktā teritorijā veikt kaut kādu darbību būtu nosakāmi tieši teritorijas attīstības plānošanas dokumentā.

14. Pieaicinātā persona – zvērināts advokāts Dr. iur. Artis Stucka – norāda, ka ministrs savas tiesības apturēt saistošos noteikumus var izmantot tikai pēc tam, kad attiecīgā valsts pārvaldes iestāde vai amatpersona ir konstatējusi, ka tās kontrolētās pašvaldības funkcijas īstenošana ar saistošajiem noteikumiem ir prettiesiska, un attiecīga informācija ir nosūtīta Ministrijai. Tā kā Saistošie noteikumi Nr. 22/2021 ir acīmredzami saistīti ar Finanšu ministrijas kontrolē esošās pašvaldības īstenotās valsts pārvaldes funkcijas, iespējams, prettiesisku izpildi, tad Ministrija, nenoskaidrojot Finanšu ministrijas viedokli par minētajiem noteikumiem, esot nepamatoti uzņēmusies Finanšu ministrijas kompetencē ietilpstošu jautājumu.

Ministru kabineta 2003. gada 29. aprīļa noteikumu Nr. 239 "Finanšu ministrijas nolikums" 6.2. apakšpunktā esot noteikts, ka ministrija sniedz atzinumus par citu institūciju izstrādātajiem tiesību aktiem un politikas plānošanas dokumentu projektiem. Savukārt Ministru kabineta 2004. gada 25. marta noteikumu Nr. 176 "Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcijas nolikums" 5.7. apakšpunktā esot noteikts, ka Inspekcija pēc Finanšu ministrijas pieprasījuma sniedz atzinumus par citu institūciju sagatavotajiem politikas plānošanas dokumentu un normatīvo aktu

projektiem Inspekcijas kompetencē esošajos jautājumos. Taču apstrīdētajā rīkojumā neesot atsauces nedz uz Finanšu ministrijas, nedz Inspekcijas atzinumu par Saistošajiem noteikumiem Nr. 22/2021. Arī atbildes rakstā neesot norādīts, ka ministrs būtu pieprasījis atzinumu no Finanšu ministrijas vai Inspekcijas.

Nevarot piekrist apgalvojumam, ka Saistošajos noteikumos Nr. 22/2021 būtu noteikts absolūts azartspēļu aizliegums. Proti, no šo noteikumu 3. punkta izrietot, ka to 2. punktā noteiktais azartspēļu organizēšanas aizliegums neattiecas uz gadījumiem, kad līdz noteikumu spēkā stāšanās brīdim ir izsniegta azartspēļu organizēšanas vietas licence vai citos normatīvajos tiesību aktos ir atļauts organizēt azartspēles. Tādējādi no Saistošajiem noteikumiem Nr. 22/2021 varot secināt, ka Ķekavas pašvaldības administratīvajā teritorijā tomēr ir noteiktas vietas un teritorijas, kurās azartspēles organizēt ir atļauts, bet šie noteikumi paredzot arī to, ka citās vietās azartspēles organizēt ir aizliegts.

Varot piekrist apstrīdētajā rīkojumā norādītajam, ka Pieteikuma iesniedzēja nav kompleksi izvērtējusi savu administratīvo teritoriju. Proti, tā neesot vērtējusi azartspēļu vietu ietekmi uz sabiedrību kādā no pašvaldības teritorijām, kurā šāda vieta darbojas, salīdzinājumā ar teritorijām, kurās azartspēļu vietu nav. Šāda Pieteikuma iesniedzējas rīcība liecinot par to, ka tai nav pietiekamu pierādījumu, kas pamatotu azartspēļu organizēšanas aizliegumu visā pašvaldības teritorijā. Pieteikuma iesniedzēja, iespējams, arī neprecīzi interpretējusi likumā paredzētās tiesības noteikt vietas un teritorijas, kurās azartspēles ir aizliegtas, un nepamatoti paplašinājusi regulējumu, tādējādi citstarp nepamatoti ierobežojot komersantu tiesības veikt komercdarbību.

Esot pamatots apstrīdētajā rīkojumā norādītais, proti, nebūtu pieļaujams tas, ka pašvaldība izdod saistošos noteikumus, kas ir pretrunā ar tās saistošajiem noteikumiem par teritorijas plānojumu. Tomēr šāda pretruna būtu risināma ar grozījumiem attiecīgajos saistošajos noteikumos par teritorijas plānojumu un dažādu saistošo noteikumu saskaņošanu. Pamatots esot arī pieteikumā norādītais, ka tieši Azartspēļu likums, nevis Teritorijas attīstības plānošanas likums pilnvaro pašvaldību izdot saistošos noteikumus, kuros noteiktas vietas un teritorijas, kurās azartspēles organizēt nav atļauts.

Secinājumu daļa

15. Atbilstoši Valsts pārvaldes iekārtas likuma 8. panta otrajai daļai atvasinātu publisku personu, tostarp pašvaldību, funkcionālās padotības formu un saturu nosaka normatīvie akti, saskaņā ar kuriem attiecīgās valsts pārvaldes funkcijas vai uzdevumi tiek veikti. Savukārt no šā panta ceturtās daļas izriet, ka pašvaldība, pildot valsts pārvaldes funkcijas, kas saskaņā ar likumu nodotas tās autonomā kompetencē, atrodas Ministru

kabineta pārraudzībā likumā "Par pašvaldībām" noteiktajā kārtībā un apjomā.

Viens no veidiem, kādos Ministrija īsteno pašvaldību funkcionālo pārraudzību, ir likuma "Par pašvaldībām" 49. panta pirmajā daļā noteiktās ministra tiesības apturēt nelikumīgu pašvaldības domes izdoto saistošo noteikumu vai citu normatīvo aktu vai to atsevišķu punktu darbību.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka ministram nebija tiesību apturēt Saistošo noteikumu Nr. 22/2021 darbību, jo tie esot pieņemti, ievērojot pašvaldībai ar Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktu un 42. panta desmito daļu piešķirtā pilnvarojuma apjomu. Tātad apstrīdētais rīkojums pārkāpjot pašvaldības darbības pārraudzības robežas un esot pretrunā ar likuma "Par pašvaldībām" 49. panta pirmās daļas pirmo teikumu. Turpretī ministrs norāda, ka Saistošie noteikumi Nr. 22/2021 ir prettiesiski, jo pašvaldība, tos pieņemot, esot pārkāpusi tai ar Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktu un 42. panta desmito daļu piešķirtā pilnvarojuma apjomu. Savukārt vairākas pieaicinātās personas uzskata, ka ministrs, izdodot apstrīdēto rīkojumu, nav ievērojis likumā "Par pašvaldībām" paredzētos priekšnoteikumus rīkojuma izdošanai.

Tādējādi Satversmes tiesa visupirms pārbaudīs, vai ministrs, izdodot apstrīdēto rīkojumu, šos priekšnoteikumus ir ievērojis. Un secīgi – vai apstrīdētais rīkojums ir tiesisks, proti, vai tajā norādītie argumenti Saistošo noteikumu Nr. 22/2021 darbības apturēšanai ir pamatoti.

16. Pieaicinātās personas biedrība "Latvijas Lielo pilsētu asociācija" un *Dr. iur.* Artis Stucka norāda, ka ministrs, izdodot apstrīdēto rīkojumu, nav ņēmis vērā likuma "Par pašvaldībām" 5. panta piektajā daļā ietvertu ziņošanas pienākumu. Proti, gan Ministrijai, gan arī ministram pašvaldību pārraudzībā esot pienākums ievērot minētajā likumā noteiktās procedūras, tostarp pieprasīt nozares ministrijas atzinumu par tās funkcionālā pārraudzībā esošās pašvaldības autonomās funkcijas korektu izpildi un funkcijas ietvarā esošiem saistošajiem noteikumiem. Saistošie noteikumi Nr. 22/2021 esot acīmredzami saistīti ar Finanšu ministrijas kontrolē esošās pašvaldības īstenotās valsts pārvaldes funkcijas, iespējams, prettiesisku izpildi. Tādējādi ministram pirms apstrīdētā rīkojuma izdošanas vajadzējis pieprasīt no Finanšu ministrijas atzinumu par šiem noteikumiem (*sk. lietas materiālu 130.–133. un 138.–140. lp.*).

Likuma "Par pašvaldībām" 5. panta piektās daļas otrais teikums paredzēja, ka valsts pārvaldes iestādēm un amatpersonām, kuras likumos paredzētajos gadījumos un noteiktajā kārtībā pārbauga pašvaldību darbības likumību un konstatē, ka pašvaldības dome, tās priekšsēdētājs, priekšsēdētāja vietnieks, kā arī citas pašvaldības institūcijas nepilda vai pārkāpj Satversmi, likumus, Ministru kabineta noteikumus vai arī nepilda tiesas spriedumus, ir pienākums par to ziņot Ministrijai.

Satversmes tiesa secina, ka likuma "Par pašvaldībām" 5. panta piektās daļas otrais teikums neierobežoja ministra tiesības īstenot pašvaldību darbības tiesiskuma kontroli pēc savas iniciatīvas. Ja minētā norma būtu interpretējama tādējādi, ka ministrs ir tiesīgs izdot rīkojumu tikai tad, ja pirms tam ir saņemts attiecīgās valsts pārvaldes iestādes vai amatpersonas atzinums vai cits dokuments, tad tas varētu padarīt ministra rīcību acīmredzami neefektīvu un būtiski apgrūtināt viņa pilnvaru īstenošanu. Tātad, ja ministrs secina, ka pašvaldības domes izdotie saistošie noteikumi vai cits normatīvais akts, vai to atsevišķa daļa ir prettiesiski, attiecīgās valsts pārvaldes iestādes vai amatpersonas atzinums vai cits dokuments nav obligāts priekšnoteikums tam, lai ministrs lemtu par to apturēšanu. Līdz ar to ministrs, izdodot apstrīdēto rīkojumu, šajā aspektā ir ievērojis likumā "Par pašvaldībām" paredzētos priekšnoteikumus rīkojuma izdošanai.

17. Saistošajos noteikumos Nr. 22/2021 norādīts, ka to izdošanas pamats ir likuma "Par pašvaldībām" 43. panta pirmās daļas 13. punkts, Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punkts un 42. panta desmitā daļa.

Ministrs apstrīdētajā rīkojumā norāda, ka Pieteikuma iesniedzēja nav ievērojusi saistošo noteikumu izstrādāšanas kārtību attiecībā uz to teritoriju noteikšanu, kurās azartspēles organizēt nav atļauts, jo nav izstrādāti grozījumi spēkā esošajā teritorijas plānojumā vai izstrādāts jauns teritorijas plānojums vai lokālplānojums. Proti, ja pašvaldība vēlas noteikt teritorijas, kurās azartspēļu organizēšana nav atļauta, tad tā šīs teritorijas varot noteikt tikai tādos saistošajos noteikumos, kas izdoti, pamatojoties uz Teritorijas attīstības plānošanas likumu. Savukārt vietas, kurās azartspēles organizēt nav atļauts, pašvaldība varot noteikt saistošajos noteikumos, kas izdoti, pamatojoties uz likuma "Par pašvaldībām" 43. panta pirmās daļas 13. punktu, Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktu un 42. panta desmito daļu. Līdzīgu viedokli pauž arī lietā pieaicinātās personas Finanšu ministrija un Asociācija (*sk. lietas materiālu 62.–65., 112.–113. un 125. lp.*).

Savukārt Pieteikuma iesniedzēja un vairākas pieaicinātās personas, tostarp Tieslietu ministrija, Saeima, *Dr. iur.* Edvīns Danovskis un *Dr. iur.* Artis Stucka, uzskata, ka teritorijas, kurās azartspēles organizēt nav atļauts, pašvaldība ir tiesīga noteikt gan tādos saistošajos noteikumos, kas izdoti, pamatojoties uz Teritorijas attīstības plānošanas likumu, gan arī tādos saistošajos noteikumos, kas izdoti, pamatojoties uz likuma "Par pašvaldībām" 43. panta pirmās daļas 13. punktu, Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktu un 42. panta desmito daļu. Šīs tiesību normas skaidri nosakot, ka pašvaldība aizliegumu organizēt azartspēles nosaka saistošajos noteikumos. Tas liecinot par to, ka likumdevējs ir nepārprotami paudis savu vēlmi piešķirt pašvaldībai tiesības lemt par

azartspēļu ierobežošanu jebkurā brīdī, nevis tikai teritorijas plānojuma izstrādāšanas procesā (*sk. lietas materiālu 9., 102.–103., 109.–110., 135 un 152. lp.*).

Tādējādi Satversmes tiesai jānoskaidro, vai pašvaldība ierobežojumu, kas attiecas uz vietām un teritorijām, kurās azartspēles nav atļauts organizēt, ir tiesīga noteikt saistošajos noteikumos, kas izdoti, pamatojoties uz likuma "Par pašvaldībām" 43. panta pirmās daļas 13. punktu, Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktu un 42. panta desmito daļu.

18. Vērtējot Azartspēļu likumā ietvertu regulējumu, kas bija spēkā pirms 2021. gada 15. aprīļa grozījumiem, Satversmes tiesa atzina, ka praksē pastāv divi viens otru papildinoši veidi, kādos pašvaldība var savā teritorijā ierobežot azartspēļu organizēšanas vietu izplatību: pašvaldība var, pirmkārt, noteikt attiecīgus teritorijas izmantošanas aprobežojumus teritorijas plānojumā un, otrkārt, atbilstoši Azartspēļu likuma 42. panta trešajai vai sestajai daļai pieņemt individuālu lēmumu neizsniegt atļauju vai atcelt jau izsniegtu atļauju azartspēļu organizēšanas vietas atvēršanai (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-17-03 18.5. punktu*). Tātad nav šaubu par to, ka pašvaldībai ir tiesības teritorijas, kurās aizliegts organizēt azartspēles, noteikt tādos saistošajos noteikumos, kas izdoti, pamatojoties uz Teritorijas attīstības plānošanas likumu.

Likumdevējs ar 2021. gada 15. aprīļa grozījumiem Azartspēļu likumā iekļāva 41. panta otrās daļas 11. punktu un 42. panta desmito daļu. Šajās tiesību normās noteikts, ka pašvaldība var izdot saistošos noteikumus, kuros noteiktas vietas un teritorijas, kurās azartspēles organizēt nav atļauts.

Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktā un 42. panta desmitajā daļā nav konkretizēts, kādam jābūt to saistošo noteikumu izdošanas pamatam, kuros pašvaldība ir tiesīga noteikt azartspēļu organizēšanas ierobežojumu. Vēl jo vairāk – no šīm tiesību normām neizriet, ka tie varētu būt tikai tādi saistošie noteikumi, kas izdoti, pamatojoties uz Teritorijas attīstības plānošanas likumu. Papildus tam Satversmes tiesa secina, ka likumdevējs Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktā un 42. panta desmitajā daļā nav norādījis, ka saistošo noteikumu izdošanas pamats būtu diferencējams pēc tā, vai pašvaldība azartspēļu aizliegumu nosaka vietās vai teritorijās. Proti, no šīm tiesību normām neizriet, ka vietas, kurās azartspēles organizēt nav atļauts, pašvaldībai būtu jānosaka saistošajos noteikumos, kas izdoti, pamatojoties uz likuma "Par pašvaldībām" 43. panta pirmās daļas 13. punktu, Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktu un 42. panta desmito daļu, savukārt teritorijas, kurās azartspēles organizēt nav atļauts, – saistošajos noteikumos, kas izdoti, pamatojoties uz Teritorijas attīstības plānošanas likumu.

Tā kā pašvaldības tiesības ierobežot azartspēļu organizēšanas vietu izplatību savā teritorijā, nosakot attiecīgus teritorijas izmantošanas aprobežojumus teritorijas plānojumā, bija atzītas vēl pirms 2021. gada 15. aprīļa grozījumu spēkā stāšanās, ir secināms, ka ar šiem grozījumiem likumdevējs ir vēlējies paplašināt pašvaldības kompetenci. Proti, pašvaldībai papildus tiesībām noteikt attiecīgus teritorijas izmantošanas aprobežojumus teritorijas plānojumā un pieņemt individuālus lēmumus par atļaujas izsniegšanu azartspēļu organizēšanas vietu atvēršanai vai šādas atļaujas neizsniegšanu ir piešķirtas tiesības izdot arī atsevišķus saistošos noteikumus, kuros tā nosaka vietas un teritorijas, kurās azartspēles organizēt nav atļauts.

Arī pieaicinātā persona Saeima norāda, ka nedz no Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punkta un 42. panta desmitās daļas izstrādes materiāliem, nedz arī no šo tiesību normu teksta neizriet tas, ka teritorijas, kurās nav atļauts organizēt azartspēles, pašvaldības dome būtu tiesīga noteikt tikai tādos saistošajos noteikumos, kas izdoti, pamatojoties uz Teritorijas attīstības plānošanas likumu. Pašvaldības domei esot tiesības pašai izlemt, ar kādiem saistošajiem noteikumiem tā noregulēs attiecīgo jautājumu.

Līdz ar to pašvaldība ir tiesīga noteikt azartspēļu organizēšanas aizliegumu arī saistošajos noteikumos, kas izdoti, pamatojoties uz likuma "Par pašvaldībām" 43. panta pirmās daļas 13. punktu, Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktu un 42. panta desmito daļu.

19. Ministrs apstrīdētajā rīkojumā norāda, ka Pieteikuma iesniedzēja ir pārkāpusi tai ar Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktu un 42. panta desmito daļu piešķirtā pilnvarojuma apjomu, jo noteikusi azartspēļu organizēšanas aizliegumu attiecībā uz visu tās administratīvo teritoriju. Ministrs uzskata: ja Azartspēļu likuma mērķis būtu paredzēt pašvaldībai tiesības aizliegt azartspēļu organizēšanu visā tās administratīvajā teritorijā, tad likumā šīs tiesības būtu definētas skaidri un nepārprotami, neregulējot kārtību atļaujas saņemšanai. Turklāt esot jāpievērš uzmanība arī tam, kā ir strukturētas konkrētā normatīvā akta tiesību normas. Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punkts un 42. panta desmitā daļa ietilpstot VI nodaļā "Azartspēļu organizēšanas ierobežojumi". No tā varot secināt, ka likumdevējs ir piešķīris pašvaldībai tiesības noteikt ierobežojumus azartspēļu organizēšanai, bet ne pilnīgu azartspēļu organizēšanas aizliegumu.

Savukārt Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka 2021. gada 15. aprīļa grozījumu mērķis ir bijis piešķirt pašvaldībai plašākas pilnvaras, tostarp tiesības noteikt azartspēļu aizliegumu visā tās administratīvajā teritorijā, ciktāl tas nav pretrunā ar augstāka juridiska spēka tiesību normām.

Proti, Azartspēļu likums esot interpretējams tādējādi, ka tajā ir skaidri noteiktas vietas, kurās azartspēles organizēt ir atļauts, savukārt lēmuma pieņemšana par visu pārējo pašvaldības teritoriju esot pašvaldības ekskluzīvā kompetencē.

Līdz ar to Satversmes tiesai jānoskaidro, kādu pilnvarojumu likumdevējs ir piešķīris pašvaldībai ar Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktu un 42. panta desmito daļu.

20. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, noskaidrojot likumdevēja piešķirtā pilnvarojuma apjomu, jāņem vērā konkrētās nozares specifika. Ar likumdevēja pilnvarojumu nav jāsaprot tikai viena konkrēta, lakoniska tiesību norma, bet tiesiskā regulējuma būtība un mērķi (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 11. janvāra sprieduma lietā Nr. 2010-40-03 10.4. punktu*). Izskatāmajā lietā, vērtējot pašvaldībai ar Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktu un 42. panta desmito daļu piešķirtā pilnvarojuma apjomu, jāņem vērā arī pašvaldībai normatīvajos aktos noteiktā kompetence teritorijas plānošanas jomā.

Šobrīd azartspēles ir brīvas konkurences apstākļos pastāvošs, legāls komercdarbības veids, to organizēšanai normatīvajos aktos ir noteikta īpaša uzraudzības kārtība un, ņemot vērā azartspēļu riskus un iespējamo nelabvēlīgo ietekmi uz indivīdu un sabiedrību kopumā, arī konkrēti aizliegumi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-17-03 19.4. punktu*). Likumdevējs Azartspēļu likumā jau ir noteicis vietas un teritorijas, kurās azartspēles organizēt nav atļauts. Tā, piemēram, azartspēles nevar organizēt valsts iestādēs, baznīcās, ārstniecības un izglītības iestāžu ēkās, teritorijās, kurām noteiktā kārtībā piešķirts tirgus statuss (*sk. Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 1.–10. punktu*). Turklāt likumdevējs ir noteicis, ka pašvaldības atļauja azartspēļu organizēšanai nav nepieciešama četru un piecu zvaigžņu viesnīcās (*sk. Azartspēļu likuma 42. panta trešās daļas otro teikumu*). Tajā pašā likumā tas ir pilnvarojis pašvaldību lemt par atļaujas izsniegšanu azartspēļu organizēšanas vietu atvēršanai vai šādas atļaujas neizsniegšanu. Likumdevējs Azartspēļu likumā paredzējis arī to, ka pašvaldībai ir tiesības saistošajos noteikumos noteikt vietas un teritorijas, kurās azartspēles organizēt nav atļauts.

Saeimas 2021. gada 15. aprīļa sēdē ir izteikti atšķirīgi viedokļi par to, kā būtu interpretējams Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punkts un 42. panta desmitā daļa. Tā, piemēram, vairāki deputāti, aicinot atbalstīt priekšlikumu iekļaut Azartspēļu likumā minētās normas, norādīja, ka šis priekšlikums ir instruments, kas dod katrai pašvaldībai un tās iedzīvotājiem tiesības kopīgi lemt par to, vai azartspēļu zāles viņu administratīvajā teritorijā ir vai nav vajadzīgas. Savukārt vairāki citi deputāti uzsvēra, ka šis priekšlikums nemaz nav absolūts azartspēļu aizliegums, bet gan ir pašvaldībai piešķirtas tiesības savā teritorijā

noteikt vietas, kur azartspēles organizēt nebūs iespējams (*sk. Saeimas 2021. gada 15. aprīļa sēdes stenogrammu*).

Tādējādi, ņemot vērā savstarpēji pretrunīgos viedokļus, kas tika pausti deputātu debatēs Saeimas 2021. gada 15. aprīļa sēdē, Satversmes tiesa secina, ka tikai no šīm debatēm vien nav iespējams viennozīmīgi izsecināt Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punkta un 42. panta desmitās daļas saturu.

Šobrīd Azartspēļu likums ļauj pašvaldībai lemt par azartspēļu organizēšanas ierobežošanu tās administratīvajā teritorijā trijos veidos. Pašvaldība var: 1) noteikt attiecīgus teritorijas izmantošanas aprobežojumus teritorijas plānojumā; 2) pieņemt individuālu lēmumu par atļauju organizēt azartspēles, katrā konkrētajā gadījumā izvērtējot to, vai azartspēļu organizēšana konkrētajā vietā nerada būtisku valsts un attiecīgās administratīvās teritorijas iedzīvotāju interešu aizskārumu; 3) pieņemt saistošos noteikumus, kuros tā papildus jau likumdevēja noteiktajām vietām un teritorijām, kurās azartspēles nav atļauts organizēt, nosaka vēl citas šāda veida vietas un teritorijas. Turklāt minētie azartspēļu organizēšanas ierobežošanas veidi nevis izslēdz, bet gan papildina cits citu. Proti, visi šie tiesiskie risinājumi var darboties līdztekus un nodrošināt jēgpilnu azartspēļu izplatības kontroli (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-17-03 18.5. punktu*).

Satversmes tiesa secina, ka atšķirība starp pašvaldības domes saistošajos noteikumos noteiktajām vietām un teritorijām, kurās aizliegts organizēt azartspēles, un vietu, kurā pašvaldība aizliegusi organizēt azartspēles būtiska valsts un attiecīgās administratīvās teritorijas iedzīvotāju interešu aizskāruma dēļ, ir tā, ka saistošajos noteikumos paredzētās vietas un teritorijas ir atzītas par azartspēļu organizēšanai nepiemērotām jau pirms tam, kad saņemts azartspēļu organizētāja iesniegums konkrētas azartspēļu organizēšanas vietas atvēršanai. Šādā gadījumā komersants, kurš vēlas atvērt jaunu azartspēļu organizēšanas vietu, jau iepriekš var paredzēt, vai konkrētajā vietā vai teritorijā azartspēļu organizēšana ir vai nav atļauta. Abos iepriekš minētajos gadījumos aizliegums organizēt azartspēles ir pamatojams nevis ar vispārīgiem apsvērumiem par azartspēļu kaitīgumu un vispārīgu norādi uz sabiedrības interesēm, bet gan ar konkrētās vietas vai teritorijas specifiskajām īpašībām, kas to padara par azartspēļu organizēšanai nepiemērotu.

Azartspēļu likuma 42. panta trešajā daļā likumdevējs noteicis, ka, lemjot par atļauju organizēt azartspēles konkrētajā vietā, pašvaldībai katrā konkrētajā gadījumā ir jāizvērtē tas, vai azartspēļu organizēšana šajā vietā varētu radīt būtisku valsts un attiecīgās administratīvās teritorijas iedzīvotāju interešu aizskārumu. Taču šādu kritēriju likumdevējs nav

iekļāvis Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktā un 42. panta desmitajā daļā.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka pašvaldība savas kompetences ietvaros nevar rīkoties patvaļīgi. Proti, tās rīcībai ir jābūt objektīvi pamatotai un balstītai racionālos apsvērumos (*sal. sk. Satversmes tiesas 2009. gada 19. novembra sprieduma lietā Nr. 2009-09-03 16.3. punktu*). Arī gadījumos, kad pašvaldība atbilstoši Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktam un 42. panta desmitajai daļai saistošajos noteikumos paredz vietas un teritorijas, kurās azartspēles organizēt nav atļauts, tās rīcībai ir jābūt balstītai racionālos apsvērumos, kas pamato noteiktā ierobežojuma nepieciešamību.

Pašvaldībai, nosakot vietas un teritorijas, kurās azartspēļu organizēšana nav atļauta, visupirms ir jāievēro tas, kas noteikts tās teritorijas plānojumā. Satversmes tiesa jau ir secinājusi, ka, plānojot teritorijas attīstību, pašvaldībai ir plaša rīcības brīvība. Tomēr tā nav neierobežota. Pašvaldībai piešķirtā rīcības brīvība tiesiski var tikt izmantota vienīgi tās ārējo robežu ietvaros. Proti, teritorijas plānošanas procesā pašvaldībai ir jāizvērtē visi apstākļi, tostarp sabiedrības intereses, individuālās tiesības, ekonomiskās attīstības perspektīvas un vides prasības (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 12. novembra sprieduma lietā Nr. 2008-05-03 9.1. un 15.3. punktu*).

Teritorijas plānojumā pašvaldība nosaka funkcionālās zonas, lai parādītu un nodalītu dažādu teritoriju atšķirīgās funkcijas un pazīmes, kā arī noteiktu atļautos izmantošanas veidus (*sk. Ministru kabineta 2013. gada 30. aprīļa noteikumu Nr. 240 "Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi" 15. punktu*). Ja attiecīgais funkcionālais zonējums nenosaka komercdarbības veikšanu kā atļauto izmantošanas veidu konkrētā pašvaldības administratīvajā teritorijā, tad secīgi arī azartspēļu organizēšana šajā teritorijā nav atļauta. Līdz ar to, saistošajos noteikumos nosakot vietas un teritorijas, kurās azartspēles nav atļauts organizēt, pašvaldībai nav nepieciešams vēlreiz izvērtēt un norādīt to, ka azartspēļu organizēšana ir aizliegta tajās vietās, kurās komercdarbības veikšanu kā atļauto izmantošanas veidu nenosaka tās teritorijas plānojums.

Savukārt attiecībā uz tām teritorijām, kurās teritorijas plānojumā noteiktais funkcionālais zonējums nosaka komercdarbības veikšanu, tostarp azartspēļu organizēšanu, kā atļauto izmantošanas veidu, pašvaldībai, ja tā nosaka vietas un teritorijas, kurās azartspēles organizēt nav atļauts, ir jāveic individuāls izvērtējums par katru no šīm vietām un teritorijām. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka, nosakot azartspēļu organizēšanas ierobežojumus, pašvaldībai ir jānodrošina līdzsvars starp azartspēļu organizēšanu un sabiedrības interesēm (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-17-03 19.4. punktu*). Arī pieņemot saistošos noteikumus, kuros noteiktas vietas un teritorijas,

kurās azartspēles organizēt nav atļauts, pašvaldībai ir pienācīgi jāpamato, kāpēc katrā no tām azartspēļu organizēšana būtu aizliegama, ņemot vērā dažādus apstākļus, tostarp attiecīgās pašvaldības administratīvās teritorijas iedzīvotāju intereses.

Interpretējot Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktu un 42. panta desmito daļu, Satversmes tiesa secina, ka šajās tiesību normās nav noteikts to vietu un teritoriju skaits, kurās pašvaldība ar saistošajiem noteikumiem drīkst aizliegt azartspēļu organizēšanu. Proti, pašvaldība ir tiesīga noteikt neierobežoti daudz vietu un teritoriju, kurās azartspēles organizēt nav atļauts, turklāt šāds ierobežojums var tikt noteikts ikvienā pašvaldības vietā vai teritorijā, izņemot tās vietas, kurās saskaņā ar Azartspēļu likumā noteikto pašvaldības atļauja azartspēļu organizēšanas vietas atvēršanai nav nepieciešama.

Pieteikuma iesniedzēja, atsaucoties uz Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likuma 1. pantā ietvertā termina "administratīvā teritorija" skaidrojumu un termina "teritorija" skaidrojumu citos tiesību avotos, norāda: nav pamatots apstrīdētajā rīkojumā ietvertais secinājums, ka pašvaldībai būtu dotas tiesības ierobežot azartspēles tikai kādā noteiktā tās teritorijas daļā, bet ne visā tās administratīvajā teritorijā. Tomēr, vērtējot Azartspēļu likuma normu tekstu, jāņem vērā apsvērums, ka tajās ietvertie termini "administratīvā teritorija" un "teritorija" ir apzināti lietoti ar dažādu apjomu un likumdevējs tos ir konsekventi nošķīris. Tādējādi ir secināms, ka minētie termini nav sinonīmi un likumdevējs ir apzināti lietojis atšķirīgus terminus: "administratīvā teritorija", ar to saprotot visu pašvaldības administratīvo teritoriju, un "teritorija", ar to saprotot tikai konkrētu pašvaldības administratīvās teritorijas daļu.

Satversmes tiesa piekrīt pieaicinātās personas Saeimas viedoklim, ka visā pašvaldības teritorijā azartspēļu organizēšana varētu tikt aizliegta tikai tad, ja pašvaldība pēc katras tās administratīvajā teritorijā ietilpstošās vietas un teritorijas izvērtēšanas nonāktu pie secinājuma, ka azartspēļu organizēšanas aizliegums katrā no šīm vietām un teritorijām ir nepieciešams un kopumā tas aptver visu pašvaldības teritoriju (*sk. lietas materiālu 109. lp.*).

Līdz ar to Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punkts un 42. panta desmitā daļa piešķir pašvaldībai pilnvarojumu noteikt konkrētas vietas un teritorijas, kurās azartspēles organizēt nav atļauts.

21. Valsts pārvaldes darbībai visupirms ir jāatbilst vispārējiem tiesību principiem. No tiesiskas valsts principa pašvaldībai izriet pienākums savā darbībā ievērot padotību likumam un tiesībām, bet valstij – pienākums pārraudzīt, kā pašvaldība šo padotību ievēro, un, ja nepieciešams, panākt, lai tā tiktu ievērota (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-32-05 14. punktu*).

Nemot vērā minēto, Satversmes tiesai, lai atbildētu uz jautājumu, vai ministram bija tiesības apturēt Saistošo noteikumu Nr. 22/2021 darbību, ir jānoskaidro, vai Pieteikuma iesniedzēja, izdodot šos noteikumus, ir rīkojusies atbilstoši Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktā un 42. panta desmitajā daļā noteiktajam pilnvarojumam.

Ar Saistošajiem noteikumiem Nr. 22/2021 ir aizliegts organizēt azartspēles visā Ķekavas novada administratīvajā teritorijā. Taču šajos noteikumos ir noteikts arī tas, ka šis aizliegums neattiecas uz gadījumiem, kad līdz šo noteikumu spēkā stāšanās brīdim ir izsniegta azartspēļu organizēšanas vietas licence vai citos normatīvajos aktos ir atļauts organizēt azartspēles. Savukārt Saistošo noteikumu Nr. 22/2021 paskaidrojuma rakstā kā mērķis azartspēļu organizēšanas ierobežošanai visā Ķekavas novada administratīvajā teritorijā ir norādīta attiecīgās teritorijas iedzīvotāju interešu aizsardzība.

Ministrs apstrīdētajā rīkojumā norāda, ka Pieteikuma iesniedzēja Saistošajos noteikumos Nr. 22/2021 ir noteikusi absolūtu azartspēļu organizēšanas aizliegumu tās administratīvajā teritorijā. Savukārt Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka absolūts azartspēļu aizliegums nemaz nebūtu iespējams, jo atbilstoši šo noteikumu 3. punktam azartspēles joprojām ir iespējams organizēt četru un piecu zvaigžņu viesnīcās, kā arī tajās azartspēļu organizēšanas vietās, kuru darbībai licence izsniegta pirms noteikumu spēkā stāšanās.

Lai gan Saistošo noteikumu Nr. 22/2021 3. punktā ir norādīts, ka azartspēļu organizēšanas aizliegums neattiecas uz gadījumiem, kad līdz šo noteikumu spēkā stāšanās brīdim ir izsniegta azartspēļu organizēšanas vietas licence, Satversmes tiesa secina, ka šajos saistošajos noteikumos ar vārdu "vieta" ir saprotama nevis kāda ierobežota teritorijas daļa, kurā tiek organizētas azartspēles, bet gan konkrēta spēļu zāle. Proti, Pieteikuma iesniedzēja ar šo noteikumu 3. punktu pēc būtības ir aizsargājusi to komersantu tiesības, kuri azartspēļu organizēšanas vietas licenci ir ieguvuši vēl pirms Saistošo noteikumu Nr. 22/2021 spēkā stāšanās.

Ikvienas pašvaldības, arī Ķekavas novada pašvaldības, administratīvajā teritorijā ietilpst dažādas vietas un dažādas teritorijas. No Saistošajiem noteikumiem Nr. 22/2021 un to paskaidrojuma raksta izriet, ka Pieteikuma iesniedzēja savas administratīvās teritorijas iedzīvotāju interešu aizsardzības nolūkos ir noteikusi azartspēļu organizēšanas aizliegumu attiecībā uz visu tās administratīvo teritoriju. Tomēr nedz no šiem noteikumiem, nedz no to paskaidrojuma raksta neizriet, ka Pieteikuma iesniedzēja būtu individuāli izvērtējusi tās administratīvajā teritorijā ietilpstošas konkrētas vietas un teritorijas un norādījusi, kāpēc katrā no šīm vietām un teritorijām azartspēļu organizēšana būtu aizliegama. Pieteikumā norādīts vien tas, ka azartspēļu iespējamā kaitīgā ietekme ir atzīta gan normatīvajos aktos, gan arī politikas plānošanas dokumentos.

Turklāt esot zinātniski pierādīts, ka azartspēļu atkarība izraisa nelabvēlīgas sekas gan individuālam, gan tā ģimenei, gan kopienai, gan arī visai sabiedrībai.

Tādējādi ir pamatots apstrīdētajā rīkojumā norādītais arguments, ka Pieteikuma iesniedzēja nav rīkojusies atbilstoši Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktā un 42. panta desmitajā daļā noteiktajam pilnvarojumam, jo tā, pieņemot Saistošos noteikumus Nr. 22/2021, nav individuāli vērtējusi savā administratīvajā teritorijā ietilpstošas konkrētas vietas un teritorijas un pienācīgi pamatojusi, kāpēc katrā no tām azartspēļu organizēšana ir aizliegama.

Pieņemot Saistošos noteikumus Nr. 22/2021, ar kuriem azartspēļu organizēšanas aizliegums ir attiecināts uz visu Ķekavas novada administratīvo teritoriju, izņemot gadījumus, kad līdz šo noteikumu spēkā stāšanās brīdī ir izsniegta azartspēļu organizēšanas vietas licence vai citos normatīvajos aktos ir atļauts organizēt azartspēles, Pieteikuma iesniedzēja nav rīkojusies atbilstoši Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktā un 42. panta desmitajā daļā noteiktajam pilnvarojumam un nav ievērojusi padotību likumam un tiesībām. Tātad Saistošie noteikumi Nr. 22/2021 ir prettiesiski un ministrs, apturot to darbību, ir ievērojis likuma "Par pašvaldībām" 49. panta pirmo daļu.

Līdz ar to apstrīdētais rīkojums atbilst Azartspēļu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktam un 42. panta desmitajai daļai, kā arī likuma "Par pašvaldībām" 49. panta pirmajai daļai.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra 2021. gada 21. decembra rīkojumu Nr. 1-2/11040 "Par Ķekavas novada domes 2021. gada 8. septembra saistošo noteikumu Nr. 22/2021 "Par azartspēļu organizēšanu Ķekavas novadā" darbības apturēšanu" par atbilstošu Azartspēļu un izložu likuma 41. panta otrās daļas 11. punktam un 42. panta desmitajai daļai, kā arī likuma "Par pašvaldībām" 49. panta pirmajai daļai.

Sprīdums ir galīgs un nepārsūdzams.

Sprīdums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2023. gada 27. novembrī

lietā Nr. 2022-16-05

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

piedaloties pieteikuma iesniedzējas – Jūrmalas valstspilsētas pašvaldības domes – pilnvarotajiem pārstāvjiem Kristapam Zaķim, Jekaterinai Milbergai un Edītei Silovai,

un amatpersonas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra – pilnvarotajiem pārstāvjiem Viesturam Razumovskim un Ilzei Aigarei,

ar tiesas sēdes sekretārēm Lauru Stutāni un Alisi Ziemeli,
pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 5. punktu, 17. panta trešo daļu un 28. pantu,

2023. gada 17. un 27. oktobrī atklātā tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos izskatīja lietu

"Par vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra 2021. gada 16. decembra rīkojuma Nr. 1-2/168 "Par Jūrmalas valstspilsētas pašvaldības domes 2021. gada 30. septembra saistošo noteikumu Nr. 38 "Grozījumi Jūrmalas pilsētas domes 2017. gada 12. janvāra saistošajos noteikumos Nr. 1 "Par transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalas pilsētas administratīvajā teritorijā"" darbības apturēšanu" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 115. pantam un likuma "Par nodokļiem un nodevām" 10. panta trešajai daļai un 12. panta pirmās daļas 6. punktam".

Konstatējošā daļa

1. Jūrmalas pilsētas dome 1996. gada 27. decembrī pieņēma lēmumu Nr. 1176 "Par autotransporta līdzekļu iebraukšanas nodevu Jūrmalas pilsētas īpaša režīma zonā", nosakot diennakts iebraukšanas maksas likmi vienam transportlīdzeklim viena lata apmērā. Nodeva tika piemērota visa gada garumā, vienlaikus vasaras sezonai jeb laikposmam no 1. maija līdz 15. oktobrim paredzot vienreizēju maksu 60 latus.

Pašvaldības nodevas par iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalā piemērošana uz visu gadu tika atcelta ar Jūrmalas pilsētas domes 2013. gada 25. jūlija saistošajiem noteikumiem Nr. 28 "Par

transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalas pilsētas administratīvajā teritorijā", kas noteica nodevas piemērošanas periodu no 1. aprīļa līdz 30. septembrim.

Jūrmalas valstspilsētas dome (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) 2017. gada 12. janvārī pieņēma saistošos noteikumus Nr. 1 "Par transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalas pilsētas administratīvajā teritorijā" (turpmāk – Sākotnējie saistošie noteikumi), kas noteica kārtību, kādā personas var iebraukt ar autotransporta līdzekļiem, tricikliem, kvadricikliem un motocikliem (turpmāk – transportlīdzekļi) īpaša režīma zonā Jūrmalas valstspilsētas administratīvajā teritorijā (turpmāk – īpaša režīma zona Jūrmalā). Sākotnējie saistošie noteikumi noteica, ka par vienreizēju iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalā no 1. aprīļa līdz 30. septembrim ir maksājama nodeva divu *euro* apmērā.

Pieteikuma iesniedzēja 2021. gada 30. septembrī pieņēma saistošos noteikumus Nr. 38 "Grozījumi Jūrmalas pilsētas domes 2017. gada 12. janvāra saistošajos noteikumos Nr. 1 "Par transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalas pilsētas administratīvajā teritorijā"" (turpmāk – Grozījumi). Grozījumi citstarp paredzēja palielināt par iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalā maksājamās nodevas apmēru līdz trim *euro* līdzšinējo divu *euro* vietā, kā arī piemērot nodevu visu gadu.

2. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija (turpmāk – Ministrija), pamatojoties uz tolaik spēkā bijušā likuma "Par pašvaldībām" 45. panta otro daļu, 2021. gada 13. oktobrī sniedza atzinumu Nr. 1-18/9091 (turpmāk – Atzinums), kurā norādīts, ka Grozījumi izdoti, pārkāpjot pašvaldībai doto pilnvarojumu. Atbilstoši Ministru kabineta 2005. gada 28. jūnija noteikumu Nr. 480 "Noteikumi par kārtību, kādā pašvaldības var uzlikt pašvaldību nodevas" (turpmāk – Pašvaldību nodevu noteikumi) 4. punktam pašvaldību nodevu veidā apmaksā atlīdzību tikai par tās sniegto nodrošinājumu. Proti, pašvaldība esot tiesīga noteikt nodevu par transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalā ar mērķi nodrošināt konkrētās pilsētas teritorijas daļā iebraucējiem īpašus apstākļus ceļu satiksmes drošības, sabiedrības veselības, sabiedriskās kārtības un drošības, kā arī dabas, īpaši aizsargājamo kultūrvēsturisko teritoriju un kultūras pieminekļu aizsardzības jomās, nevis ar mērķi noteikt maksu par autoceļu vai ielu lietošanu. Pēc Ministrijas ieskata, Pieteikuma iesniedzējai neesot bijusi pietiekama izpratne par nodevas objektu. Tāpat pašvaldības nodevas apmērs un apmaksas periods neesot samērīgs ar tās sniegto nodrošinājumu un nodeva neesot noteikta atbilstoši pilnvarojumam. Nosakot nodevu ar mērķi ierobežot tranzīta satiksmi caur pilsētu, pašvaldība faktiski esot noteikusi samaksu par pašvaldības ielu un ceļu lietošanu un tādējādi pārkāpusi likuma "Par autoceļiem" 6. panta prasības.

Tāpat neesot iespējams gūt apstiprinājumu tam, ka Grozījumi būtu pieņemti atbilstošā kārtībā. Proti, pieņemot Grozījumus, neesot pienācīgi vērtēta nodevas apmēra palielināšanas un tās piemērošanas perioda pagarināšanas nepieciešamība un ietekme uz uzņēmējdarbības vidi un pašvaldības teritorijām. Grozījumu izstrādes procesā neesot veiktas nepieciešamās konsultācijas ar privātpersonām.

Lai nodrošinātu Grozījumu atbilstību Atzinumā minētajam, Ministrija lūdza Pieteikuma iesniedzēju pārskatīt Grozījumu kopsakarā ar Sākotnējiem saistošajiem noteikumiem nepieciešamību, pārvērtēt nodevas objektu un mērķi, izvērtēt alternatīvas nodevas noteikšanai, veikt papildu konsultācijas ar privātpersonām, kā arī īstenot izpēti par tūrisma nozares intensitātes, tranzīta satiksmes plūsmas, kā arī gaisa un trokšņa piesārņojuma izmaiņām pavasara, vasaras, rudens un ziemas sezonās.

3. Pieteikuma iesniedzēja, ņemot vērā Ministrijas Atzinumu, 2021. gada 25. novembrī pieņēma lēmumu Nr. 535 "Par Jūrmalas domes 2021. gada 30. septembra saistošo noteikumu Nr. 38 "Grozījumi Jūrmalas pilsētas domes 2017. gada 12. janvāra saistošajos noteikumos Nr. 1 "Par transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalas pilsētas administratīvajā teritorijā"" precizēšanu" (turpmāk – Lēmums Nr. 535), ar kuru precizēja Grozījumus un tiem pievienoto paskaidrojuma rakstu. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrs (turpmāk – Ministrs) 2021. gada 16. decembrī izdeva rīkojumu Nr. 1-2/168 "Par Jūrmalas valstspilsētas pašvaldības domes 2021. gada 30. septembra saistošo noteikumu Nr. 38 "Grozījumi Jūrmalas pilsētas domes 2017. gada 12. janvāra saistošajos noteikumos Nr. 1 "Par transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalas pilsētas administratīvajā teritorijā"" darbības apturēšanu" (turpmāk – Apstrīdētais rīkojums), ar to apturot visu Grozījumu darbību.

Pēc Ministra ieskata, arī precizētajos Grozījumos un to paskaidrojuma rakstā neesot novērsti Atzinumā konstatētie trūkumi attiecībā uz noteikumu nepieciešamības pamatotību. Līdz ar to Apstrīdētā rīkojuma 2. punktā atreferētie Atzinuma argumenti joprojām esot piemērojami attiecībā uz Grozījumu nelikumību. Papildus tam Ministrs Apstrīdētajā rīkojumā ietvēra arī citus argumentus.

Visupirms Apstrīdētajā rīkojumā uzsvērts, ka Pieteikuma iesniedzēja pārsniegusi tai no normatīvajiem aktiem izrietošo pilnvarojumu. Saistošo noteikumu mērķa grozīšana neliecinot par nodevas objekta izpratni. Grozījumu paskaidrojuma rakstā norādītā informācija liecinot, ka nodeva būtībā ir saistīta ar pašvaldības autonomo funkciju izpildi, un tas nesaskanot ar Pašvaldību nodevu noteikumu 11. punktā minētajiem mērķiem. Līdzekļu iegūšana pašvaldības autonomo funkciju izpildei, palielinot nodevas apmēru un pagarinot tās piemērošanas periodu, neesot pieļaujama.

Tāpat Pieteikuma iesniedzēja neesot pamatojusi Grozījumu nepieciešamību. No precizēto Grozījumu paskaidrojuma raksta neesot iespējams secināt to, ka tranzīta satiksme pilsētā būtu ievērojami palielinājusies. Nodevas nepieciešamību nepamatojot arī izvērtētie dati par pilsētā iebraucošo transportlīdzekļu skaitu. Esot jāņem vērā Gaisa piesārņojuma samazināšanas rīcības plānā 2020.–2030. gadam norādītais, proti, tas, ka tieši siltumenerģijas iekārtas rada vislielāko negatīvo ietekmi uz gaisa kvalitāti pilsētās. Tādējādi pašvaldībai neesot tiesību, pamatojoties uz gaisa piesārņojuma līmeni, noteikt nodevu par transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonā. Turklāt Pieteikuma iesniedzēja neesot sniegusi faktiskajos apstākļos balstītu informāciju par gaisa piesārņojumu pilsētā.

Pašvaldība neesot uzstādījusi nevienu elektrisko transportlīdzekļu uzlādes staciju, un tas liecinot, ka pašvaldības darbība videi draudzīgāku transporta veidu veicināšanā nav pietiekama, lai pamatotu nodevas apmēra palielināšanu un tās piemērošanas perioda pagarināšanu.

Grozījumi nevarot būt balstīti piesardzības principā, jo paskaidrojuma rakstā neesot ietverts atbilstošs izvērtējums par to, kādu ietekmi nodevas palielināšana atstās uz vidi un indivīdu tiesībām un kādā veidā tā nodrošinās taisnīgu līdzsvaru starp dažādām konkurējošām interesēm. Tāpat princips "piesārņotājs maksā" jau šobrīd tiekot īstenots saskaņā ar Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likuma (turpmāk – Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa likums) normām. Visbeidzot, Grozījumu izdošanas faktiskais mērķis esot samazināt tranzīta plūsmu Jūrmalas valstspilsētā, tomēr tas tiekot īstenots, daļu no plūsmas novirzot apbraukšanai pa apvedceļu. Tādā veidā netiekot samazināts gaisa piesārņojums un siltumnīcefekta gāzu emisiju apjoms. Tāpēc šāds mērķis nevarot kalpot par pamatu Grozījumu izdošanai.

Ņemot vērā precizēto Grozījumu paskaidrojuma rakstā norādīto informāciju, esot secināms, ka par transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalā maksājamās nodevas apmēra palielināšana un nodevas piemērošanas perioda pagarināšana tiešā veidā ietekmēs gan juridiskās, gan fiziskās personas, kurām nodeva tiks piemērota. Turklāt tad, ja tā tiks piemērota visu kalendāra gadu, esot prognozējams būtisks Jūrmalas valstspilsētas viesu skaita kritums ārpus vasaras sezonas un attiecīgi arī uzņēmumu ienākumu kritums. Turklāt, izvērtējot Grozījumu paskaidrojuma rakstu, esot secināms, ka nav veiktas konsultācijas ar privātpersonām.

4. Pieteikuma iesniedzēja – Jūrmalas valstspilsētas dome – lūdz atzīt Apstrīdēto rīkojumu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 115. pantam un likuma "Par nodokļiem un nodevām" 10. panta trešajai daļai un 12. panta pirmās daļas 6. punktam.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka Ministram nebija tiesību apturēt Grozījumu darbību. Apstrīdētais rīkojums aizskarot pašvaldības administratīvās teritorijas iedzīvotāju subjektīvās tiesības dzīvot labvēlīgā vidē. Nodevas apmēra noteikšana un tās piemērošanas perioda pagarināšana esot uzskatāma par valsts pozitīvā pienākuma izpildes ārējo izpausmi, kas vērsta uz satiksmes intensitātes mazināšanu īpaša režīma zonā Jūrmalā, veicinot transportlīdzekļu radīto kaitīgo emisiju samazinājumu un nodrošinot sabiedrības tiesības uz labvēlīgu vidi. Grozījumi esot izstrādāti, atsaucoties uz piesardzības principu, kas pieļaujot tādu pasākumu veikšanu, kuri var ietekmēt vidi vai personu veselību, pat tad, ja šī ietekme vēl nav pietiekami izvērtēta vai zinātniski pierādīta.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata par nepamatotu Apstrīdētajā rīkojumā ietverto argumentu, ka tās rīcībai, palielinot nodevas apmēru un pagarinot tās piemērošanas periodu, trūkstot tiesiska pamata. Likumdevējs likuma "Par nodokļiem un nodevām" 10. panta trešajā daļā un 12. panta pirmās daļas 6. punktā esot noteicis tiešu un nepārprotamu pilnvarojumu pašvaldību domēm savā administratīvajā teritorijā uzlikt nodevas par transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonās. Pilnvarojuma īstenošanas kārtība esot detalizēta Pašvaldību nodevu noteikumu 11. punktā.

Pieteikuma iesniedzēja nepiekrīt Apstrīdētajā rīkojumā norādītajam, ka nodeva esot noteikta par Jūrmalas valstspilsētas administratīvās teritorijas centrālo ielu lietošanu. Grozījumu mērķis esot ierobežot tranzīta satiksmi caur pilsētas teritoriju un veicināt videi draudzīgāku transportlīdzekļu izmantošanu.

Pieteikuma iesniedzēja atzīst, ka, palielinot nodevas likmi, tiek ierobežotas personu tiesības uz īpašumu, bet norāda, ka šāds ierobežojums ir noteikts legītīma mērķa dēļ. Proti, nepieciešamība veikt grozījumus Sākotnējos saistošajos noteikumos esot nesaraucami cieši saistīta ar vides aizsardzību un tiesībām uz veselību. Nodevas apmēra palielināšana esot piemērots līdzeklis legītīma mērķa sasniegšanai, jo tā ekonomiski stimulējot personas izvēlēties alternatīvus pārvietošanās veidus un mudinot ikvienu personu izvērtēt, vai iebraukšana īpaša režīma zonā Jūrmalā tai patiešām ir nepieciešama.

Ierobežojums atbilstot vides un klimata politikas plānošanas dokumentiem un pamatnostādnēm. Ministrijas izstrādātajā informatīvajā ziņojumā "Latvijas stratēģija klimatneitralitātes sasniegšanai līdz 2050. gadam" kā viens no sasniedzamajiem mērķiem esot minēts princips "piesārņotājs maksā" iedzīvināšana nodokļu sistēmā. Ziņojumā esot norādīts, ka ar nodokļu pasākumiem iespējams veicināt transportlīdzekļu radīto siltumnīcefekta gāzu emisiju samazinājumu un tādējādi uzlabot gaisa kvalitāti. Turklāt nepastāvot citi, personu tiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi, ar kuriem legītīmo mērķi varētu sasniegt tādā pašā kvalitātē.

Pieteikuma iesniedzēja jau esot veikusi ar Ministra kabineta 2021. gada 21. oktobra rīkojumu Nr. 710 "Par Transporta attīstības pamatnostādņēm 2021.–2027. gadam" apstiprinātos pasākumus gaisa kvalitātes uzlabošanai, kā arī Satiksmes ministrijas norādītos pasākumus. Proti, lēmumi, kas saistīti ar transporta mobilitātes uzlabošanu, transporta intensitātes samazināšanu, sabiedriskā transporta un videi draudzīgu transportlīdzekļu izmantošanas veicināšanu, jau esot pieņemti iepriekš, tomēr neesot bijuši pietiekami efektīvi, lai būtiski mazinātu gaisa piesārņojumu Jūrmalas valstspilsētā.

Grozījumi esot atzīstami par samērīgiem vairāku apsvērumu dēļ. Pirmkārt, to rezultātā tikšot samazināta satiksmes intensitāte un veicināta gaisa kvalitātes uzlabošanās. Otrkārt, pēc Grozījumu ieviešanas samazināšoties dažādu vides kaitējumu izraisītu slimību risks. Treškārt, Grozījumu ietekmē tikšot samazinātas ar videi kaitīgo seku likvidēšanu saistītās izmaksas, un tas ilgtermiņā veicināšot Jūrmalas valstspilsētas pašvaldības administratīvajā teritorijā dzīvojošo personu labklājību kopumā.

Nodevas likmes palielinājums par vienu *euro* esot uzskatāms par samērīgu, jo atbilstoši statistikas datiem iedzīvotāju pirkatspēja un ieņēmumi laika periodā no 2013. gada līdz 2021. gadam esot pieauguši par 78,35 procentiem. Tāpat Grozījumos esot paredzēti atvieglojumi un personu grupas, uz kurām nodevas maksāšanas pienākums neattieksies. Turklāt nodevas apmērs esot būtiski mazāks nekā citās Latvijas piejūras administratīvajās teritorijās iekasējamā maksa par transportlīdzekļu novietošanu stāvēšanai.

Atbilstoši normatīvajiem aktiem visas iekasētās pašvaldību nodevas esot uzskatāmas par ieņēmumiem pašvaldības budžetā, kas izlietojami tikai pašvaldības autonomo funkciju un brīvprātīgo iniciatīvu īstenošanai. Turklāt nodeva esot iekasēta un līdzekļi izlietoti Pašvaldību nodevu noteikumu 4. un 11. punktā minēto ar pašvaldības autonomajām funkcijām saistīto mērķu sasniegšanai.

Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzējas pārstāvji norādīja, ka nodevas apmēra un piemērošanas kārtības noteikšana esot atkarīga no lietderības apsvērumiem, kuri ietilpstot pašvaldības domes rīcības brīvībā un kurus Ministrs savas kompetences ietvaros neesot tiesīgs pārbaudīt.

5. Amatpersona, kas izdevusi Apstrīdēto rīkojumu, – Ministrs – atbildes rakstā Satversmes tiesai norāda, ka Apstrīdētais rīkojums atbilst Satversmes 115. pantam, kā arī likuma "Par nodokļiem un nodevām" 10. panta trešajai daļai un 12. panta pirmās daļas 6. punktam.

5.1. Ministrs norādījis vairākus apsvērumus par tiesvedības izbeigšanu lietā.

Pieteikuma iesniedzēja neesot ievērojusi likuma "Par pašvaldībām" 45. panta ceturtajā daļā kopsakarā ar 49. panta ceturto daļu noteikto priekšnoteikumu pieteikuma iesniegšanai Satversmes tiesai. Proti, divu mēnešu laikā pēc Atzinuma saņemšanas dienas pašvaldības dome neesot pieņēmusi lēmumu ar atbilstošu pamatojumu tam, kāpēc tā nepiekrīt Ministrijas izteiktajiem iebildumiem. Tā vietā Pieteikuma iesniedzēja esot piekritusi Atzinumā izteiktajiem iebildumiem, tomēr konstatētie trūkumi pēc būtības neesot novērsti, jo Grozījumu paskaidrojuma rakstā veikti vien tehniski precizējumi un formāli papildinājumi.

Tiesvedība esot izbeidzama arī tādēļ, ka Satversmes tiesas likums neparedzot iespēju sākotnējo Satversmes tiesai iesniegto pieteikumu papildināt ar paskaidrojumiem par faktiskajiem apstākļiem vai juridisko pamatojumu.

Papildus tam tiesvedība esot izbeidzama daļā par Apstrīdētā rīkojuma atbilstību Satversmes 115. pantam, jo Pieteikuma iesniedzēja neesot attiecīgo pamattiesību subjekts un tai neesot tiesību iesniegt pieteikumu tās administratīvajā teritorijā dzīvojošās sabiedrības daļas labā.

5.2. Atbildes rakstā Ministrs atkārtojis un izvērsis Apstrīdētajā rīkojumā ietvertos argumentus.

Ministrs norāda, ka Grozījumi pieņemti, pārkāpjot pašvaldībai likumā "Par nodokļiem un nodevām" piešķirto pilnvarojumu. Šā likuma 10. panta trešā daļa un 12. panta pirmās daļas 6. punkts paredzot pašvaldībai vispārīgas tiesības uzlikt nodevu par transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonā. Tomēr saistošajos noteikumos par pašvaldības nodevu uzlikšanu esot jāparedz šādu nodevu maksāšanas kārtība, ar nodevām apliekamie objekti, nodevu likmes, atbrīvojumi un atvieglojumi, ievērojot citos – speciālajos – normatīvajos aktos noteiktās prasības. Tāpat esot jāievēro likuma "Par pašvaldībām" 43.-46. un 49. pants, kas nosaka saistošo noteikumu izdošanas procedūru, un prasības, kas noteiktas uz likuma "Par nodokļiem un nodevām" pamata izdotajos Pašvaldību nodevu noteikumos.

Atbilstoši Pašvaldību nodevu noteikumu 4. punktam pašvaldībai neesot tiesību noteikt nodevu kā preventīvu pasākumu, jo nodevu pašvaldība varot noteikt tikai kā atlīdzību par tās sniegto nodrošinājumu. Savukārt Pieteikuma iesniedzēja, pieņemot Grozījumus, neesot vērtējusi pašvaldības sniegto nodrošinājumu un tā samērīgumu ar nodevas likmi. Tāpat Pieteikuma iesniedzēja neesot pamatojusi Grozījumu saistību ar pašvaldības sniegtā nodrošinājuma palielinājumu. Paskaidrojuma rakstā minētās patēriņa cenu izmaiņas un pakalpojumu cenu pieaugumu nevarot uzskatīt par pietiekami objektīviem un ekonomiskos apsvērumos balstītiem iemesliem palielināt nodevas apmēru par 50 procentiem.

Grozījumi neatbilstot likuma "Par pašvaldībām" 41. panta otrajai daļai un 43.¹ panta pirmajai daļai, jo paskaidrojuma rakstā neesot

iekļauta informācija, kas pamatotu nepieciešamību vienlaikus paaugstināt iebraukšanas maksu un pagarināt nodevas piemērošanas periodu uz visu kalendāra gadu. Neesot veiktas nepieciešamās konsultācijas ar visām potenciāli ietekmētajām privātpersonu grupām. Ar viena sabiedrības pārstāvja – Uzņēmēju konsultatīvās padomes – viedokļa uzklaušanu esot par maz. Turklāt, neveicot nepieciešamās konsultācijas ar privātpersonām, neesot iespējams identificēt līdzsvarojamās intereses. Pieteikuma iesniedzējas izvērtējums par uzņēmējdarbības vidi pašvaldības teritorijā esot atzīstams par pretrunīgu, jo Jūrmalas pilsētas attīstības stratēģijā 2010.–2030. gadam sezonālitate norādīta kā pamatojums tam, ka tiek atcelta nodevas piemērošana visa gada garumā un tādējādi tiek sekmēts tūristu pieplūdums rudens un ziemas periodos. Tāpat neesot ņemtas vērā Covid-19 pandēmijas sekas, kas izraisījušas ievērojamu tūristu skaita kritumu. Vērtējot ietekmi uz uzņēmējdarbības vidi, vajadzējis apsvērt arī to, kā nodevas palielināšana ietekmēs tūrisma nozari kopumā. Arī precizēto Grozījumu paskaidrojuma rakstā ietvertā informācija neesot pietiekama, lai secinātu, ka, paaugstinot iebraukšanas maksu un pagarinot nodevas piemērošanas periodu, tiks palielināts infrastruktūrā veikto ieguldījumu apjoms.

Neesot pieejama informācija par kopējo transportlīdzekļu iebraukšanas reižu skaitu mēnešos, kad maksa netiek piemērota. Vēl jo vairāk, neesot datu par to, cik daudzi no Jūrmalā šajā laikposmā iebraukušajiem transportlīdzekļiem nepieder jūrmalniekiem vai pilsētā reģistrētiem uzņēmumiem. Tādējādi neesot iespējams secināt, ka minētajos mēnešos tranzīta satiksmes intensitātes palielinājums būtu saistīts ar viesu un tūristu skaita pieaugumu.

Nodevas apmēra palielinājumu nepamatojot nedz arguments, ka tās apmērs ilgstoši neesot pārskatīts, nedz Pieteikuma iesniedzējas norādītais nodevas apmēra salīdzinājums ar maksu, ko iekasē par stāvvietu izmantošanu citās piejūras administratīvajās teritorijās. Tāpat neesot veikta atbilstoša izpēte, kas ļautu konstatēt, ka nodevas palielināšanā būtu ņemts vērā piesardzības princips, jo neesot vērtēta ar nodevas palielināšanu saistītā ietekme uz vidi.

Pieteikuma iesniedzējas izvirzītos mērķus esot iespējams sasniegt ar personu tiesības mazāk ierobežojošiem alternatīviem līdzekļiem. Pieteikuma iesniedzējai vajadzējis norādīt, kādēļ tās izvirzītos mērķus nebūtu iespējams sasniegt, pagarinot nodevas piemērošanas periodu, piemēram, uz septiņiem mēnešiem, un tajā iekļaujot martu un oktobri vai arī diferencējot nodevas apmēru atkarībā no katra konkrētā transportlīdzekļa radītā oglekļa dioksīda daudzuma gramos uz vienu kilometru vai atkarībā no transportlīdzekļa svara. Līdz ar to, nosakot vienotu nodevas apmēru visu veidu transportlīdzekļiem neatkarīgi no to atšķirīgās ietekmes uz gaisa piesārņojumu un pilsētas infrastruktūru,

Pieteikuma iesniedzēja neesot pārliecinājusies par šādas nodevas nepieciešamību un attaisnojamību.

6. Pieaicinātā persona – Artūrs Toms Plešs, kas Apstrīdētā rīkojuma izdošanas laikā ieņēma Ministra amatu, – tiesas sēdē norādīja, ka Pieteikuma iesniedzējas definētos mērķus esot iespējams sasniegt ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Turklāt iespējamās alternatīvas neesot padziļināti vērtētas ne sākotnējos, ne arī vēlāk precizētajos Grozījumos.

Neesot pietiekamu datu, kas ļautu skaidri saprast, kādā veidā Jūrmalas valstspilsētas pašvaldība vēlas sasniegt tās definēto mērķi – klimatneitralitāti. Par šāda izvērtējuma esību liecinātu, piemēram, diferencētas nodevas noteikšana atkarībā no transportlīdzekļu radīto izmešu apjoma un dzinēju tilpuma. Tāpat mazāk ierobežojošs esot Jūrmalas valstspilsētas domes deputāta Ulda Kronberga priekšlikums noteikt, ka no nodevas samaksas tiek atbrīvotas tās personas, kuras valstspilsētā nepaliek ilgāk par divām stundām, jo šajos gadījumos tās nebraucot tranzītā, bet īslaicīgi uzturoties pilsētā un izmantojot tajā sniegtos pakalpojumus. Tomēr Jūrmalas valstspilsētas dome norādījusi, ka šāds risinājums neesot ekonomiski pamatots, turklāt neesot iespējams precīzi identificēt, cik daudzi transportlīdzekļi šķērso valstspilsētu tranzītā. Tas savukārt apliecinot, ka patiesais nodevas iekasēšanas mērķis nav skaidrs, bet jebkurā gadījumā tas neesot tranzīta plūsmas ierobežošana.

Tāpat neesot skaidrs arī nodrošinājuma apmērs, proti, tas, ko Pieteikuma iesniedzēja vēlas iegūt no nodevas iekasēšanas. It sevišķi neesot skaidrības par to, kur un kādu mērķu sasniegšanai tā plāno izlietot no nodevas iekasēšanas iegūtos līdzekļus. No vienas puses, nodeva esot preventīvs līdzeklis, no otras – nodrošinājums. Tādēļ neesot saprotams, kādēļ šāda nodeva tiek noteikta uz visu gadu.

Ministrs esot izdevis Apstrīdēto rīkojumu, nesagaidot papildus pieprasītos paskaidrojumus no Pieteikuma iesniedzējas, jo Grozījumi neesot precizēti atbilstoši Atzinumā norādītajiem trūkumiem pēc būtības. Veiktie labojumi esot bijuši formāli. Precizēto dokumentu apjomam pašam par sevi neesot nozīmes.

Ņemot vērā to, ka Grozījumi nav balstīti datos par transportlīdzekļu kustību pilsētā, esot iespējams izdarīt slēdzienu, ka faktiski nodeva tiek iekasēta par pašvaldības ceļu lietošanu.

7. Pieaicinātā persona – Saeima – norāda, ka Pieteikuma iesniedzējai ir tiesības uzlikt nodevu par transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalā, tomēr pašvaldībai sava rīcības brīvība šajā jautājumā ir jāizmanto atbilstoši augstāka juridiska spēka normatīvajiem aktiem.

Nodeva un tās apmērs nedrīkstot būt tiešā veidā saistīti ar pašvaldības institūcijas vai struktūrvienības veiktās darbības izmaksu segšanu. Respektīvi, nodevas mērķis nevarot būt finansējuma nodrošināšana pašvaldības autonomo funkciju izpildei. Nodevas noteikšanas tiesiskais pamats un piemērošanas priekšnoteikums esot pašvaldības teritorijas plānojums. Tas esot būtiski, jo viena no teritorijas plānojuma izstrādes prasībām esot nodrošināt sabiedrības līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesā. Nodevas apmēra noteikšanā esot būtiski ievērot samērīguma principu. Nosakot nodevas apmēru un piemērošanas periodu, esot jāņem vērā arī citas Pašvaldību nodevu noteikumos ietvertās prasības, piemēram, jāvērtē tas, vai kādas personu grupas no samaksas pienākuma ir atbrīvojamas, vai ir paredzami citi atvieglojumi u. tml.

Pēc Saeimas ieskata, Grozījumiem piemīt regulatīvs un preventīvs raksturs, proti, tie ietekmējot privātpersonas rīcību un vienlaikus aizsargājot vietējās sabiedrības intereses. Grozījumu neatbilstība samērīguma principam būtu konstatējama gadījumā, ja tiktu secināts, ka ar tiem uzliktais slogs nodevas adresātam pēc būtības ir pārlieku augsts.

8. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – piekrīt tam, ka pašvaldībai nav tiesību noteikt maksu par ceļu un ielu lietošanu. Tomēr Pieteikuma iesniedzēja esot ievērojusi tai no normatīvajiem aktiem izrietošo pilnvarojumu noteikt maksu par iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalā. Tas, ka iebraukšana attiecīgajā teritorijā faktiski notiek, izmantojot ceļus un ielas, nevarot tikt interpretēts kā maksas noteikšana par ceļu un ielu lietošanu. Turklāt Apstrīdētajā rīkojumā minētais arguments par pilnvarojuma pārsniegšanu neesot izteikts attiecībā uz Sākotnējiem saistošajiem noteikumiem, kuros paredzēta nodeva divu *euro* apmērā. Grozījumi esot izdoti, pamatojoties uz tām pašām tiesību normām, un līdz ar to neesot saprotams, kā nodevas apmēra palielināšana un tās piemērošanas perioda pagarināšana varētu radīt neatbilstību deleģējumam.

Pieteikuma iesniedzēja esot izpildījusi Pašvaldību nodevu noteikumu 4. punktā ietvertu prasību izvērtēt pašvaldības sniegto nodrošinājumu un tā samērīgumu ar nodevas apmēru. Vērtējot Grozījumos paredzēto nodevas likmes paaugstināšanu kopsakarā ar pašvaldības sniegto nodrošinājumu, esot secināms, ka nodevas apmērs var mainīties, jo to ietekmē gan izdevumu pieaugums, gan pašvaldības realizētie attīstības projekti, kas paplašina tūristiem un pilsētas viesiem sniegto pakalpojumu klāstu. Tieslietu ministrija nepiekrīt Apstrīdētajā rīkojumā norādītajam, ka nav pamatota finanšu līdzekļu iegūšana autonomo funkciju īstenošanai, paaugstinot nodevas apmēru un pagarinot tās piemērošanas periodu. Pieteikuma iesniedzējas sniegtais nodrošinājums esot uzskatāms par tās sniegto pakalpojumu un esot cieši saistīts ar pašvaldības autonomo funkciju īstenošanu. Pieteikuma iesniedzēja esot ievērojusi vides tiesību

principus, tostarp arī piesardzības principu, jo Grozījumi esot pieņemti ar mērķi īstenot no Satversmes 115. panta izrietošo valsts pozitīvo pienākumu izveidot un nodrošināt efektīvu vides aizsardzības sistēmu.

Tieslietu ministrija vērš uzmanību arī uz to, ka ar Grozījumiem ieviests jauns caurlaižu veids, nosakot iebraukšanas maksu uz 365 dienām 180 *euro* apmērā. Tādējādi personām, kurām nepieciešams regulāri iebraukt īpaša režīma zonā Jūrmalā, esot nodrošināta iespēja vidēji par to maksāt mazāk.

9. Pieaicinātā persona – Satiksmes ministrija – norāda, ka likuma "Par nodokļiem un nodevām" 12. panta pirmās daļas 6. punkts nosaka izņēmumu no likuma "Par autoceļiem" 6. panta pirmajā daļā ietvertā principa par valsts autoceļu un pašvaldību autoceļu un ielu lietošanu bez maksas, ja likumā nav noteikts citādi.

10. Pieaicinātā persona – Finanšu ministrija – norāda, ka pašvaldību veiktie ieguldījumi autonomo funkciju izpildē uzskatāmi par pašvaldības sniegto nodrošinājumu, kas pamato nodevas noteikšanu.

Pašvaldībām esot piešķirts pilnvarojums noteikt vietējās nodevas, tostarp nodevu par iebraukšanu īpaša režīma zonā. Mērķi, kuru dēļ šāds maksājums ieviests, varot saskanēt ar pašvaldību autonomajās funkcijās ietilpstošiem uzdevumiem.

Tā kā no nodevas gūtie ieņēmumi nonāk pašvaldības pamatbudžetā, līdzekļu izlietojums esot attiecināms uz visu pašvaldības administratīvo teritoriju. Tādējādi arī no nodevas par iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalā gūtie ieņēmumi neesot izlietojami tikai īpaša režīma zonā.

Attiecībā uz nodevas piemērošanas periodu esot jāņem vērā tas, ka neviens normatīvais tiesību akts likuma "Par nodokļiem un nodevām" 12. panta pirmajā daļā minētajiem nodevu objektiem neparedz noteiktu piemērošanas periodu. Līdz ar to iepriekšējie grozījumi, ar kuriem tika atcelta nodevas piemērošana Jūrmalas valstspilsētā visa gada garumā, esot bijuši uzskatāmi par atbrīvojumu no nodevas samaksas pienākuma.

Tiesas sēdē Finanšu ministrijas pārstāve norādīja, ka valsts un pašvaldību nodevas ir uzskatāmas par politikas instrumentu, ar kura palīdzību tiekot ietekmēta personu rīcība. Ja nodevai kā obligāti veicamam maksājumam nepiemīt regulatīva funkcija, tad šāds maksājuma veids būtu uzskatāms nevis par nodevu, bet par maksas pakalpojumu. Maksa par pakalpojumiem pamatā tiekot noteikta par konkrēti veicamu darbību un ietverot arī ar tās sniegšanu saistītās administratīvās izmaksas, savukārt nodevas mērķi pēc būtības esot plašāki.

11. Pieaicinātā persona – valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs" (turpmāk – Meteoroloģijas centrs) – norāda: lai novērtētu, kādu ietekmi uz gaisu piesārņojošo vielu emisiju ir atstājusi iebraukšanas maksas

ieviešana, būtu nepieciešams veikt papildu izpēti un gaisa kvalitātes modelēšanu. Jūrmalā neesot nevienas gaisa monitoringa stacijas, un līdz ar to neesot pieejama aktuāla operatīvā informācija. Tomēr Eiropas Savienības fondu 2021.–2027. gadam budžeta ietvaros tiekot plānota divu jaunu staciju izvietošana Jūrmalā.

Meteoroloģijas centrs norāda, ka pirms tam, kad tiek vērtēti mazāk ierobežojoši līdzekļi vides aizsardzībai īpaša režīma zonā Jūrmalā, būtu nepieciešams atsevišķi izvērtēt to, kādi ir galvenie gaisa piesārņojuma avoti. Citu Eiropas Savienības dalībvalstu pieredze liecinot, ka papildu iebraukšanas un sastrēgumstundas maksas noteikšana vai zemo emisiju zonu izveide var palīdzēt samazināt kopējo transportlīdzekļu skaitu un gaisa piesārņojumu. No ziņojuma "Gaisa kvalitātes novērtējums Latvijā 2014.–2018. gads" izrietot, ka slāpekļa dioksīda (NO₂) emisiju galvenais avots Jūrmalā ir tieši transportlīdzekļi. Savukārt gaisā suspendēto cieto daļiņu (PM₁₀) emisiju avots esot gan transportlīdzekļu, gan uzņēmumu darbība. No Ziņojuma par Valsts atmosfēras gaisa kvalitātes monitoringa tīkla izvērtējumu 2021. gadā, kurā apkopota informācija par emisiju daudzumu Jūrmalā 2017.–2019. gadā, izrietot, ka šis daudzums pārskata periodos vidēji bijis nemainīgs.

Satversmes tiesai papildus rakstveidā iesniegtajā viedoklī Meteoroloģijas centrs norāda, ka atbilstoši aktuālākajiem datu modelēšanas rezultātiem gaisu piesārņojošo vielu emisiju koncentrācijas līmenis Jūrmalas valstspilsētas teritorijā 2021.–2023. gadā esot samērā zems. Tāpat, salīdzinot emisiju tendences Jūrmalas valstspilsētā 2017.–2019. gadā un 2020.–2022. gadā, neesot konstatējamās būtiskas izmaiņas.

12. Pieaicinātā persona – Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes docente Dr. iur. Kitija Bite – norāda, ka Apstrīdētais rīkojums ir tiesisks.

Pieteikuma iesniedzējai esot bijušas tiesības, pamatojoties uz deleģējumu, vides aizsardzības nolūkā ieviest nodevu par iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalā.

Pieteikuma iesniedzējai no Satversmes 115. panta, skatot to kopsakarā ar 1998. gada 25. jūnija Orhūsas Konvencijas par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem (turpmāk – Orhūsas konvencija) normām, izrietot pienākums sniegt ikvienam pašvaldības iedzīvotājam ziņas par vides stāvokli un rūpēties par vides saglabāšanu un uzlabošanu. Vienīgā iedzīvotāju aptauja, kas publicēta Jūrmalas valstspilsētas oficiālajā mājaslapā, esot veikta 2018. gadā, turklāt mājaslapā neesot atspoguļoti minētajā aptaujā iegūtie rezultāti.

Varot piekrist tam, ka Pieteikuma iesniedzēja nav izvērtējusi iedzīvotāju un komersantu viedokļus par nodevas apmēra palielināšanu

un nodevas piemērošanas perioda pagarināšanu. Tāpat neesot vērtēta Grozījumu ietekme uz vidi un ekonomisko attīstību ilgtermiņā. Lai arī Pieteikuma iesniedzējas argumenti par nepieciešamību ievērot piesardzības principu kontekstā ar tiesībām uz labvēlīgu vidi esot atbalstāmi, nodevas apmēra noteikšanas procesā esot nepieciešams veikt vidi ietekmējošo darbību un to sociālās nepieciešamības izvērtējumu. Neesot vērtēts tas, kā, samazinot tranzīta kustību cauri īpaša režīma zonai Jūrmalā, tiktu ietekmēta citu ceļu izmantošana, to tuvumā esošo teritoriju ilgtspēja un to iedzīvotāju tiesības uz labvēlīgu vidi. Līdz ar to nevarot piekrist, ka Grozījumi būtu vērsti uz vides saglabāšanu un uzlabošanu.

13. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes docents Dr. iur. Edvīns Danovskis – norāda, ka robežas tam, ciktāl izvērtējama Apstrīdētā rīkojuma atbilstība augstāka juridiska spēka tiesību normām, nosaka pats rīkojums. Tā kā Apstrīdētajā rīkojumā nav norādīti argumenti par Grozījumu neatbilstību Satversmes 115. pantam, esot nepieciešams izvērtēt, cik efektīva izskatāmās lietas kontekstā būtu pārbaude, vai Apstrīdētais rīkojums atbilst minētajam Satversmes pantam.

Atbildot uz tiesas sēdē uzdotajiem jautājumiem, Dr. iur. Edvīns Danovskis norādīja, ka nodokļu un nodevu maksājumi uzskatāmi par tipiskiem pašvaldības budžeta ieņēmumu avotiem. Reizē likuma "Par nodokļiem un nodevām" 1. panta 3. punktā ietvertā legāldefinīcija esot saprotama tādējādi, ka nodeva nedrīkstētu tikt tiešā veidā saistīta ar pašvaldību izmaksu segšanu. Nodevai piemītot regulatīva funkcija, jo tā esot politikas instruments, kas ļaujot sasniegt dažādus mērķus. Līdz ar to Grozījumu mērķi varētu būt vairāki – ne tikai vides tiesību aizsardzība, bet arī Jūrmalas valstspilsētā nedzīvojošu personu paradumu maiņa, kas tiek panākta, liekot tām izmantot citus pārvietošanās līdzekļus. Izmantojot nodevu, pašvaldība varot ietekmēt satiksmes plūsmu pilsētā, un šādā aspektā izpaužoties nodevas regulatīvais raksturs. Turklāt pašvaldība esot tiesīga no nodevas gūtos ienākumus izmantot dažādu, ne tikai ar vides aizsardzību saistītu mērķu sasniegšanai.

Ministra kompetence izvērtēt saistošo noteikumu tiesiskumu sniedzoties tiktāl, ciktāl tiek vērtēti tikai juridiski, nevis politiski vai lietderības apsvērumi. Ņemot vērā Grozījumos paredzētos atbrīvojumus no nodevas un atvieglojumus, iespēju doties uz Jūrmalas valstspilsētu, izmantojot citus pārvietošanās līdzekļus, iespēju brīvi pārvietoties valsts teritorijā, nešķērsojot īpaša režīma zonu Jūrmalā, un faktu, ka par iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalā maksājamās nodevas apmērs nav mainīts deviņus gadus, neesot pamatoti atzīt, ka tā palielināšana par vienu euro būtu acīmredzami nesamērīga.

Likuma "Par pašvaldībām" 43.¹ panta pirmā daļa nosakot, kāda informācija iekļaujama saistošo noteikumu projektam pievienojamā

paskaidrojuma rakstā. Šie kritēriji jeb paskaidrojuma raksta saturu veidojošie elementi neuzliekot pašvaldības domei pienākumu tos ikreiz un ikvienā gadījumā piepildīt ar konkrētu saturu. Atšķirībā no šobrīd spēkā esošā Pašvaldību likuma, kurš prasa saistošo noteikumu izstrādes laikā veikt konsultācijas ar privātpersonām, likums "Par pašvaldībām" šādu obligātu procesuālu pienākumu neesot paredzējis; tā esot bijusi vēlāmība, nevis jābūtība. Tiesību normās esot noteikti konkrēti gadījumi, kad rīkojama publiskā apspriede, un tādēļ neesot pamata uzskatīt, ka sabiedrības līdzdalība ikvienu saistošo noteikumu izstrādē būtu universāla prasība. Ja pašvaldība uzskata par nepieciešamu šādu sabiedrības līdzdalības formu īstenot, tad tā varot to darīt, tomēr sabiedrības iesaistes neesība pati par sevi nepadarot saistošos noteikumus par prettiesiskiem.

Apstrīdētajā rīkojumā norādītie argumenti esot uzskatāmi par politiskās lietderības, nevis juridiskiem argumentiem.

14. Pieaicinātā persona – Vītauta Dižā Universitātes Bioekonomikas fakultātes viesprofesors Dr. eoc. Kārlis Ketners – tiesas sēdē norādīja, ka jēdziena "nodrošinājums" vērtēšanā jāvadās pēc likumā "Par nodokļiem un nodevām" noteiktās pašvaldību nodevu definīcijas, kas paredzot, ka nodevas apmērs nav tiešā veidā saistāms ar izmaksām. Tādējādi neesot nepieciešama tieša korelācija starp nodevas apmēru un pretpakalpojumu.

Nosakot nodevas likmi, esot jāvērtē samērīgums. Līdz ar to esot grūti atbildēt uz jautājumu, cik liela maksa par iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalā būtu piemērota, tomēr pašvaldībai vajadzētu pamatot konkrēti izraudzīto nodevas likmi. Atbilstoši ekonomikas teorijas principiem nodevas likmei vajagot būt tik lielai, lai tā atturētu personas no attiecīgu teritoriju vai vietu apmeklēšanas. Taču nodevas apmērs nedrīkstot būt arī pārmērīgi liels, jo tad tas varētu provocēt personu vēlmi izvairīties no pienākuma samaksāt nodevu un līdz ar to rastos papildu administrēšanas izmaksas, tā ka rezultātā nodeva kļūtu neefektīva.

Nodeva par iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalā esot noteikta ar mērķi atturēt personas no iebraukšanas attiecīgajā zonā ar transportlīdzekli, kas darbināms ar iekšdedzes dzinēju. Ja pašvaldība paaugstina nodevas likmi, pagarina nodevas piemērošanas periodu un vienlaikus nodrošina alternatīvus veidus, kā personas var iebraukt īpaša režīma zonā, tad nodeva sasniedzot tai izvirzīto mērķi, bet neizslēdzot tūrisma popularizēšanu un attīstību. Vidusmēra racionāli domājoša persona, zinot degvielas cenas un apzinoties, ka par iebraukšanu noteiktā teritorijā būs jāveic konkrēts maksājums, iespējams, izvēlētos sabiedriskā transporta pakalpojumus.

15. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Lielo pilsētu asociācija" – uzskata, ka Apstrīdētais rīkojums ir prettiesisks.

Grozījumu pieņemšana esot bijusi pašvaldības domes kompetencē. Līdz ar to Ministrs neesot tiesīgs pašvaldībai norādīt, kādi saistošie noteikumi tai būtu jāpieņem. Lietā neesot strīda par to, ka pašvaldības teritorijas plānojumā īpaša režīma zona Jūrmalā ir noteikta tiesiski. Pašvaldība esot tiesīga uzlikt personām, kuru transportlīdzeklis iebrauc īpaša režīma zonā, nodevu, ja tas nepieciešams ceļu satiksmes drošības, sabiedrības veselības, sabiedriskās kārtības un drošības nodrošināšanai, kā arī dabas, īpaši aizsargājamo kultūrvēsturisko teritoriju un kultūras pieminekļu aizsardzībai.

Ministrs, vērtējot nodevas apmēru, kā arī kritizējot Pieteikuma iesniedzējas izpratni par nodevas objektu, esot paudis subjektīvu viedokli. Turklāt vērtējums par pašvaldības autonomo funkciju izpildi esot balstīts uz lietderības apsvērumiem, kurus Ministrs neesot bijis tiesīgs veikt. Tāpat Ministrs pirms Apstrīdētā rīkojuma izdošanas neesot noskaidrojis kompetento ministriju – Finanšu ministrijas un Satiksmes ministrijas – viedokli, bet tas būtu bijis ļoti lietderīgi.

Pieteikuma iesniedzēja paskaidrojuma rakstā esot pamatojusi Grozījumu nepieciešamību, norādot arī lietderības apsvērumu izvērtējumu. Tāpat esot izvērtēts plānotais nodevas apmērs, tās piemērošanas periods un samērīgums. Turklāt šie esot politiskās izšķiršanās jautājumi un pašvaldība esot tiesīga tos risināt savu autonomo funkciju izpildes ietvaros. Ar Apstrīdēto rīkojumu Ministrs esot pārkāpis pašvaldības principu.

16. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Pašvaldību savienība" – pievienojas biedrības "Latvijas Lielo pilsētu asociācija" viedoklim un uzskata, ka Apstrīdētais rīkojums ir prettiesisks.

17. Pieaicinātā persona – Jūrmalas aizsardzības biedrība – piekrīt tam, ka Pieteikuma iesniedzēja nav veikusi nepieciešamās konsultācijas ar Jūrmalas valstspilsētas iedzīvotājiem, kā arī nav izvērtējusi Grozījumu ieviešanas nepieciešamību.

Par pienācīgu nevarot atzīt tādu konsultāciju, kuras ietvaros saņemts tikai viens šauru komersantu loku pārstāvošs viedoklis. Jūrmalas aizsardzības biedrības viedoklis Grozījumu pieņemšanas procesā neesot pieprasīts. Turklāt, ņemot vērā to, ka dome ir pieņēmusi lēmumu ar ietekmi uz vidi, esot piemērojama Orhūsas konvencija, kas pienākumam iesaistīt sabiedrību un uzklaustīt tās viedokli nosakot augstāku prioritāti.

Biedrība piekrīt atbildes rakstā minētajam, ka Grozījumu pieņemšanas procesā ir pārkāpts labas likumdošanas princips, jo neesot apkopoti pietiekami dati, lai pamatotu nepieciešamību palielināt nodevas apmēru un pagarināt tās piemērošanas periodu uz visu gadu. Turklāt tiesības uz labvēlīgu vidi esot iespējams nodrošināt ar personu tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Secinājumu daļa

18. Ministrs atbildes rakstā ir norādījis apsvērumus, kas varētu būt par pamatu tiesvedības izbeigšanai lietā. Proti:

1) Pieteikuma iesniedzēja neesot ievērojusi likuma "Par pašvaldībām" (šeit un turpmāk – redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. jūlija līdz 2021. gada 31. decembrim) 49. pantā noteikto kārtību pieteikuma iesniegšanai Satversmes tiesai, un tādēļ tai neesot bijis tiesību iesniegt pieteikumu par Apstrīdētā rīkojuma atbilstību likumam;

2) lēmums par lietas ierosināšanu neatbilstot Satversmes tiesas likuma 20. panta piektās daļas 3. punkta prasībām, jo Pieteikuma iesniedzēja papildinājusi sākotnēji iesniegto pieteikumu;

3) Pieteikuma iesniedzējai kā publisko tiesību juridiskajai personai nepiemētot Satversmes 115. pantā ietvertās pamattiesības.

Ja lietā ir izteikti argumenti, kas varētu būt pamats tiesvedības izbeigšanai, tie jāizvērtē visupirms (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2016. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2015-22-01 12. punktu*).

18.1. Pašvaldības domes pieteikums Satversmes tiesai par tāda rīkojuma atbilstību likumam, ar kuru Ministru kabineta pilnvarotais ministrs apturējis pašvaldības saistošos noteikumus, bija jāiesniedz likuma "Par pašvaldībām" 49. pantā noteiktajā kārtībā. Atbilstoši šā panta ceturtajai daļai domei nebija tiesību iesniegt Satversmes tiesai pieteikumu par Ministra rīkojuma atcelšanu, ja tā nebija divu mēnešu laikā izpildījusi šā likuma 45. panta ceturtajā daļā noteikto pienākumu pieņemt lēmumu, kurā sniegts pamatojums tam, kāpēc dome nepiekrīt Ministrijas atzinumam.

18.1.1. Pēc Ministra ieskata, Pieteikuma iesniedzēja zaudējusi tiesības iesniegt pieteikumu Satversmes tiesai, jo lēmums ar pamatojumu tam, kāpēc tā nepiekrīt Atzinumam, tika pieņemts vēlāk nekā divu mēnešu laikā pēc tā saņemšanas. Lai arī Pieteikuma iesniedzēja pēc Atzinuma saņemšanas bija nolēmusi Grozījumus precizēt, Ministrs uzskata, ka tā faktiski nav piekritusi Atzinumam, bet veikusi tikai formālus Grozījumu papildinājumus tā vietā, lai pieņemtu likuma "Par pašvaldībām" 49. panta ceturtajai daļai atbilstošu lēmumu.

Savukārt Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka tā ir ievērojusi priekšnoteikumus pieteikuma iesniegšanai Satversmes tiesai, jo izmantojusi likuma "Par pašvaldībām" 45. panta ceturtajā daļā paredzētās tiesības visupirms censties strīdu atrisināt ārpus tiesas kārtībā.

Saskaņā ar likuma "Par pašvaldībām" 45. panta ceturto daļu pašvaldības domei pēc tam, kad tā saņēmusi Ministrijas atzinumu, kurā pamatots saistošo noteikumu vai to daļas prettiesiskums, ir tiesības:

1) piekrist un precizēt saistošos noteikumus atbilstoši atzinumā norādītajiem argumentiem;

2) nepiekrīst atzinumam pilnībā vai kādā tā daļā un pieņemt lēmumu ar atbilstošu pamatojumu.

Domei neatkarīgi no pieņemtā lēmuma ir pienākums saistošos noteikumus publicēt.

Likuma "Par pašvaldībām" 45. panta ceturtās daļas pirmais teikums un šobrīd spēkā esošā Pašvaldību likuma 47. pantā ietvertais regulējums ir vērsts uz to, lai Ministrija un pašvaldība atrisinātu strīdu par saistošo noteikumu tiesiskumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 15. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-07-05 14.1. punktu*). Šā savstarpējā dialoga mērķis ir novērst atzinumā norādītos būtiskos trūkumus, kuru dēļ Ministrija noteikumus uzskata par prettiesiskiem. Savukārt likuma "Par pašvaldībām" 45. panta ceturtās daļas otrais teikums piešķir pašvaldībai tiesības izteikt iebildumus pret Ministrijas atzinumu.

Likuma "Par pašvaldībām" 49. panta ceturtā daļa bija attiecināma uz gadījumiem, kad dome nepiekrīt Ministrijas atzinumā ietvertajiem argumentiem par saistošo noteikumu prettiesiskumu. Proti, šādā situācijā priekšnoteikums pieteikuma iesniegšanai Satversmes tiesai bija divu mēnešu laikā pieņemts lēmums ar pamatojumu tam, kāpēc dome nepiekrīt Ministrijas atzinumam. Izskatāmajā lietā Pieteikuma iesniedzēja uzskatīja, ka tā bija izvēlējusies otru likuma "Par pašvaldībām" 45. pantā ietverto iespēju, proti, iespēju piekrist Ministrijas argumentiem un precizēt saistošos noteikumus. Tāda likuma "Par pašvaldībām" 49. panta ceturtās daļas interpretācija, kas situācijā, kad pašvaldība ir centusies atrisināt strīdu, precizējot saistošos noteikumus, liegtu tai pieeju Satversmes tiesai, neatbilstu likuma mērķim, jo šā likuma 49. panta ceturtajā daļā ietvertie priekšnoteikumi ir vērsti uz pašvaldības iesaisti strīda risināšanā.

18.1.2. Lai noskaidrotu, vai Pieteikuma iesniedzēja rīkojās atbilstoši likuma "Par pašvaldībām" 45. panta ceturtās daļas pirmajā teikumā noteiktajai kārtībai, Satversmes tiesa izvērtēs precizēto Grozījumu un to paskaidrojuma raksta saturu.

Grozījumu sākotnējā paskaidrojuma rakstā Pieteikuma iesniedzēja bija ietvērusi informāciju par to, ka attiecīgais regulējums ir nepieciešams, lai samazinātu trokšņa un gaisa piesārņojumu, ko rada tranzīta plūsma caur kūrortpilsētu. Paskaidrojuma rakstā ietverta informācija par caurlaižu veidiem un dažādām personu grupām paredzētajiem atvieglojumiem. Tāpat tajā iekļauta informācija par Grozījumu ietekmi uz uzņēmējdarbības vidi pašvaldības teritorijā un atzīts, ka tām privātpersonām, kuru reģistrētā juridiskā adrese ir ārpus Jūrmalas valstspilsētas teritorijas, kopējās izmaksas pieaugs, tomēr tām dota iespēja atkarībā no iebraukšanas reižu biežuma izvēlēties piemērotāko caurlaižu veidu. Visbeidzot paskaidrojuma rakstā bija norādīts, ka

Pieteikuma iesniedzēja nav veikusi konsultācijas ar privātpersonām, jo Grozījumi neietekmēšot Jūrmalas valstspilsētas iedzīvotājus.

Precizētajos Grozījumos norādīts, ka to mērķis ir samazināt transportlīdzekļu satiksmes intensitāti un vienlaikus veicināt videi draudzīgāku transporta veidu izmantošanu, lai nodrošinātu vides kvalitātes saglabāšanu un iedzīvotāju veselības aizsardzību un drošību. Papildus tam paskaidrojuma rakstā Pieteikuma iesniedzēja ir izvērsusi Grozījumu nepieciešamības pamatojumu. Tajā norādīts uz nodevas kā politikas mērķu sasniegšanas instrumenta dabu un ietvertas atsaucis uz pētījumiem, kuros pašvaldība balstījusies, palielinot nodevas apmēru un pagarinot tās piemērošanas periodu. Citstarp paskaidrojuma rakstā ietverts skaidrojums par transportlīdzekļu radītajām emisijām un vides piesārņojumu, kā arī ietekmi uz personu veselību, un norādīti videi draudzīgāki veidi, kā personām iespējams nokļūt īpaša režīma zonā. Tāpat precizētajā Grozījumu paskaidrojuma rakstā ietvertas norādes uz klimatneitralitātes mērķiem, apkopota statistika par transportlīdzekļu plūsmām no 2019. gada līdz 2021. gadam, iekļauta informācija par uzņēmējdarbību un tūrisma Jūrmalas valstspilsētā, kā arī aplūkota citu valstu pieredze dažādu iebraukšanas maksu ieviešanā. Saistībā ar nodevas likmes paaugstināšanas nepieciešamību paskaidrojuma rakstā analizētas patēriņa cenu izmaiņas un inflācijas ietekme.

Ievērojot precizētos Grozījumus un precizētā paskaidrojuma raksta saturu, Satversmes tiesa secina, ka pašvaldība piekrita Atzinumam un veica darbības, lai novērstu tajā norādītos trūkumus.

Tādējādi Pieteikuma iesniedzēja bija ievērojusi likuma "Par pašvaldībām" 49. panta ceturtajā daļā noteikto kārtību pieteikuma iesniegšanai Satversmes tiesai.

18.2. Ministrs lūdzis Satversmes tiesu izbeigt tiesvedību, jo lēmums par lietas ierosināšanu neatbilstot Satversmes tiesas likuma 20. panta piektās daļas 3. punktam. Ministrs norāda, ka Satversmes tiesas likums nepieļaujot iespēju Pieteikuma iesniedzējai papildināt sākotnēji iesniegto pieteikumu ar jauniem faktiskajiem apstākļiem vai juridisko pamatojumu.

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 20. panta trešo daļu jautājumus, kas saistīti ar kolēģijas darba organizāciju, nosaka Satversmes tiesas reglaments. Reglamenta 58. punkta 1. apakšpunkts paredz kolēģijas vai tiesneša tiesības, gatavojot pieteikumu izskatīšanai, ja tas nepieciešams, uzaicināt pieteikuma iesniedzēju sniegt papildu paskaidrojumus vai iesniegt dokumentus, lai izlemtu jautājumu par lietas ierosināšanu. Satversmes tiesas kolēģija, izskatot saņemto Pieteikuma iesniedzējas pieteikumu, izmantoja šīs tiesības un pieprasīja sniegt papildu informāciju, ko Pieteikuma iesniedzēja arī sniedza. Tādējādi Pieteikuma iesniedzējas papildu paskaidrojumi un dokumenti ir iesniegti atbilstoši Satversmes tiesas likumā noteiktajai kārtībai.

Līdz ar to pieteikums un lēmums par lietas ierosināšanu atbilst Satversmes tiesas likuma prasībām.

18.3. Ministrs, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, lūdzis izbeigt tiesvedību daļā par Apstrīdētā rīkojuma atbilstību Satversmes 115. pantam, jo Pieteikuma iesniedzējai kā publisko tiesību juridiskajai personai minētajā Satversmes pantā ietvertās pamattiesības nemaz nepiemīt. Lai izņemtu šo lūgumu, Satversmes tiesai jānoskaidro, kas ir lietas izskatīšanas priekšmets.

Pārbaudot, vai Ministra lēmums par saistošo noteikumu darbības apturēšanu ir tiesisks, Satversmes tiesa izvērtē tā atbilstību likuma "Par pašvaldībām" 49. panta pirmās daļas prasībām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2004. gada 9. marta sprieduma lietā Nr. 2003-16-05 secinājumu daļu, 2018. gada 15. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-07-05 secinājumu daļu u. c.*). Likuma "Par pašvaldībām" 49. panta pirmā daļa paredz Ministra tiesības ar motivētu rīkojumu apturēt domes izdoto saistošo noteikumu vai to atsevišķu punktu darbību, ja tie ir nelikumīgi. Attiecīgi Ministra rīkojuma tiesiskums izriet no tā, vai šajā rīkojumā norādītā argumentācija par saistošo noteikumu nelikumību ir pamatota (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 20. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2022-13-05 15. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka Satversmes 115. pantā noteiktais konstitucionālais pienākums aizsargāt ikviena tiesības dzīvot labvēlīgā vidē, rūpējoties par tās saglabāšanu un uzlabošanu, attiecas arī uz pašvaldībām un pašvaldība šo pienākumu pildījusi, pieņemot Grozījumus atbilstoši likuma "Par nodokļiem un nodevām" 10. panta trešajā daļā un 12. panta pirmās daļas 6. punktā ietvertajam pilnvarojumam.

Pēc Satversmes tiesas ieskata, pieteikumā sniegtie argumenti par Satversmes 115. pantu un likuma "Par nodokļiem un nodevām" normām pēc būtības norāda uz to, kāpēc pašvaldība uzskata, ka Apstrīdētajā rīkojumā ietvertie apsvērumi par pilnvarojuma trūkumu ir nepamatoti. Proti, pašvaldības argumenti pēc būtības ir vērsti uz to, lai Grozījumi tiktu atzīti par atbilstošiem Satversmes 115. pantam un likuma "Par nodokļiem un nodevām" normām, bet Apstrīdētais rīkojums – par neatbilstošu likuma "Par pašvaldībām" 49. panta pirmajai daļai.

Ņemot vērā likuma "Par pašvaldībām" 49. panta pirmās daļas prasības, kas nosaka šīs lietas izskatīšanas robežas, Satversmes tiesa turpmāk izvērtēs, vai Apstrīdētajā rīkojumā norādītie argumenti par Grozījumu nelikumību ir pamatoti.

Līdz ar to tiesvedība lietā nav izbeidzama.

19. Apstrīdētajā rīkojumā norādīts un Ministra atbildes rakstā papildus izvērsti skaidrojums, ka Grozījumus pašvaldība pieņēmusi, pārkāpjot tai piešķirto pilnvarojumu.

19.1. Kā Grozījumu izdošanas pamats norādīts likuma "Par pašvaldībām" 43. panta pirmās daļas 13. punkts, likuma "Par nodokļiem un nodevām" 12. panta pirmās daļas 6. punkts un 10. panta trešā daļa, kā arī Pašvaldību nodevu noteikumu 11. punkts.

Atbilstoši likuma "Par pašvaldībām" 43. panta pirmās daļas 13. punktam pašvaldības dome ir tiesīga izdot saistošus noteikumus par citiem likumos un Ministru kabineta noteikumos paredzētajiem jautājumiem. Likuma "Par nodokļiem un nodevām" 12. panta pirmās daļas 6. punkts nosaka domes tiesības Ministru kabineta noteikumos noteiktajā kārtībā savā administratīvajā teritorijā uzlikt pašvaldības nodevu par transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonās. Savukārt šā likuma 10. panta trešā daļa noteic, ka vietējo pašvaldību saistošajos noteikumos par pašvaldības nodevu uzlikšanu jānosaka šo nodevu maksāšanas kārtība, ar nodevām apliekamie objekti, nodevu likmes, atbrīvojumi un atvieglojumi no šīm nodevām, kā arī citas prasības, ko paredz citi likumi un Ministru kabineta noteikumi.

Uz minēto likuma "Par nodokļiem un nodevām" normu pamata izdotie Pašvaldību nodevu noteikumi detalizēti regulē izskatāmajā lietā izvērtējamās nodevas noteikšanu. Šo noteikumu 11. punkts paredz pašvaldību tiesības uzlikt nodevas par transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonās, kuras pašvaldības teritorijas plānojumā ir noteiktas ceļu satiksmes drošības uzlabošanai, sabiedrības veselības, sabiedriskās kārtības un drošības nodrošināšanai, kā arī dabas, īpaši aizsargājamo kultūrvēsturisko teritoriju un kultūras pieminekļu aizsardzībai.

No tā izriet, ka Pašvaldību nodevu noteikumu 11. punkts pēc būtības sniedz pašvaldībām tiesisku līdzekli, ar ko tās var īstenot Satversmes 115. pantā noteikto pienākumu aizsargāt personu tiesības uz labvēlīgu vidi. Proti, pašvaldība bija tiesīga, pirmkārt, noteikt īpaša režīma zonu ar mērķi aizsargāt labvēlīgu vidi un, otrkārt, noteikt nodevu par transportlīdzekļu iebraukšanu šādā zonā. Nodevas mērķis ir īpaša režīma zonas aizsardzība no transportlīdzekļu nelabvēlīgās ietekmes.

19.2. Apstrīdētā rīkojuma 2.2. un 4.2 apakšpunktā ietverti argumenti par to, ka Pieteikuma iesniedzēja esot pārkāpusi tai tiesību normās noteikto pilnvarojumu. Proti, pēc Ministra ieskata, pašvaldībai trūcis izpratnes par to, kas ir nodevas par transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonā objekts, jo Grozījumi esot pieņemti ar citu mērķi. Tāpat pašvaldība neesot rīkojusies atbilstoši Pašvaldību nodevu noteikumu 4. punktam, kas nosakot, ka nodeva ir maksājama par pašvaldības sniegto nodrošinājumu un pirms šādas nodevas likmes noteikšanas pašvaldības domei jāizvērtē, vai attiecīgā likme ir samērīga ar pašvaldības paredzēto nodrošinājumu. Ministrs uzskata, ka nodevas par transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonā noteikšanas mērķim jābūt saistītam ar konkrētās īpaša

režīma zonas dabas aizsardzību, bet pašvaldības sniegtais nodrošinājums faktiski ietverot sevī infrastruktūras objektu lietošanu un pašvaldības nodrošinātos pakalpojumus. Tādējādi varot secināt, ka Grozījumi nosaka samaksu par pašvaldības autonomo funkciju izpildi. Atbildes rakstā Ministrs ir izvērsis argumentāciju par to, ka nodevas apmērs neesot samērīgs ar nodrošinājumu. Pieņemot noteikumus neatbilstoši likumā "Par nodokļiem un nodevām" noteiktajai kārtībai, Pieteikuma iesniedzēja faktiski esot noteikusi maksu par pašvaldības ielu lietošanu, lai gan likums "Par autoceļiem" šādas tiesības pašvaldībai nepiešķirot.

Visbeidzot, Apstrīdētā rīkojuma 4.7. apakšpunktā norādīts, ka pašvaldība nedrīkstēja noteikt uz piesārņojuma novēršanu vērstu nodevu, jo Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa likums paredzot maksājumu ar līdzīgu mērķi, proti, ikvienas personas, kuras īpašumā, turējumā vai valdījumā atrodas transportlīdzeklis, pienākumu veikt ikgadējo nodokļa maksājumu. Pašvaldībai neesot tiesību paredzēt pēc būtības identisku nodevu.

Lai izvērtētu, vai Pieteikuma iesniedzēja ir ievērojusi tai tiesību normās noteikto pilnvarojumu, Satversmes tiesa pārbaudīs, vai Grozījumi atbilst nodevas objektam un vai pašvaldība ir vērtējusi tās sniegto nodrošinājumu un pamatojusi tā samērīgumu ar nodevas apmēru.

19.2.1. Atbilstoši likuma "Par nodokļiem un nodevām" 12. panta pirmās daļas 6. punktam un Pašvaldību nodevu noteikumu 11. punktam noteiktas nodevas objekts ir transportlīdzekļu iebraukšana īpaša režīma zonā.

Jūrmalas valstspilsētā īpaša režīma zona pirmo reizi tika noteikta ar Ministru kabineta 1996. gada 30. aprīļa noteikumiem Nr. 161 "Noteikumi par īpaša režīma zonu Jūrmalas pilsētas administratīvajā teritorijā". Šo noteikumu 1. punkts paredzēja, ka īpaša režīma zona Jūrmalas pilsētas administratīvajā teritorijā tiek noteikta vides aizsardzībai. Šobrīd šis īpaša režīma zonas pastāvēšanas tiesiskais pamats ir Jūrmalas valstspilsētas pašvaldības domes 2012. gada 11. oktobra saistošo noteikumu Nr. 42 "Par Jūrmalas pilsētas Teritorijas plānojuma grafiskās daļas, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu apstiprināšanu" grafiskās daļas 11. punkts. Par to, ka īpaša režīma zona vides aizsardzībai Jūrmalā noteikta tiesiski, lietā nepastāv strīds.

Sākotnējos saistošajos noteikumos paredzētās nodevas būtību Grozījumi nemaina. Šī nodeva ir jāmaksā tikai personām, kuru transportlīdzekļi iebrauc īpaša režīma zonā. Tātad Grozījumi atbilst abiem tiesību normās noteiktajiem nodevas objekta elementiem un Pašvaldību nodevu noteikumu 11. punkta prasībām.

19.2.2. Nodrošinājums, ko pašvaldība sniedz personai, kura samaksā nodevu par iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalā, ir iespēja tieši ar

transportlīdzekli, kas rada kaitējumu apkārtējai videi, iebraukt teritorijā, kurai nolūkā aizsargāt vidi ir noteikts īpašs statuss. Turklāt īpaša režīma zona ietilpst tādā Jūrmalas valstspilsētas teritorijas daļā, kurai augstās vides kvalitātes un rekreācijas iespēju dēļ ir piešķirts arī kūrorta statuss.

Tas, ka Pieteikuma iesniedzēja precizētajā paskaidrojuma rakstā ir norādījusi arī citus pakalpojumus, kas tiek nodrošināti personām, kuras ar transportlīdzekli iebraukušas īpaša režīma zonā Jūrmalā, nenozīmē, ka arī šie citi pakalpojumi būtu uzskatāmi par nodrošinājumu, jo tie ir pieejami visām personām. No tā izriet, ka ar Grozījumiem regulētā nodeva netiek maksāta par pašvaldības autonomo funkciju izpildi, bet gan kalpo labvēlīgas vides aizsardzībai īpaša režīma zonā.

19.2.3. Izvērtējot nodevas likmes samērīgumu ar pašvaldības sniegto nodrošinājumu, jāņem vērā nodevas tiesiskā daba. Proti, nodevai nav nepieciešams tāds pretizpildījums, kas atbilstu nodevas ieņēmumiem, un tieši šī pazīme nodevu nošķir no maksas pakalpojuma. Ņemot vērā minēto, ir iespējams izvērtēt tikai nodevas likmes samērīgumu. Nodevas likme ir nosakāma atbilstoši pašvaldības izdarītiem lietderības apsvērumiem, un tā nedrīkst būt acīmredzami nesamērīga.

Pašvaldības nodevai par iebraukšanu īpaša režīma zonā piemīt ekonomiski regulatīvs raksturs – tā ietekmē cilvēku izvēli un tādējādi veicina īpaša režīma zonas aizsardzību. Lai nodeva saglabātu savu regulatīvo dabu, bet faktiski neklātu par iebraukšanas liegumu, tās likmei jābūt sabalansētai ar sabiedrības spēju šo nodevu samaksāt, citādi iebraukšana īpaša režīma zonā būtu iespējama vienīgi šaurai, turīgajai sabiedrības daļai. Apstrīdētajā rīkojumā nav ietverti argumenti attiecībā uz to, ka nodevas likme triju *euro* apmērā būtu acīmredzami nesamērīga ar pašvaldības sniegto nodrošinājumu. Turklāt ar Grozījumiem ir noteikti dažādi caurlaižu veidi, piemēram, caurlaide septiņām dienām, 30 dienām, 90 dienām un 365 dienām. Tas apliecina, ka pašvaldība jo īpaši ir vērtējusi nodevas likmes samērīgumu ar sniegto nodrošinājumu attiecībā uz personām, kurām īpaša režīma zonā nepieciešams iebraukt bieži.

Tādējādi Grozījumi ir pieņemti atbilstoši likumam "Par nodokļiem un nodevām" un Pašvaldību nodevu noteikumiem, bet Ministra argumenti par to, ka pašvaldības rīcība ietiekusies likuma "Par autoceļiem" regulētajā sfērā, nav pamatoti.

19.2.4. Apstrīdētā rīkojuma 4.7. apakšpunktā Ministrs norādījis, ka Grozījumu mērķis nevarēja būt principa "piesārņotājs maksā" īstenošana praksē, jo to jau īstenojot Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa likums. Šis arguments ir vērtējams, salīdzinot abos normatīvajos aktos noteikto maksājumu mērķus. Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa likumā paredzētais maksājums ir vērst uz to, lai iedzīvotāji apsvērtu jautājumu par videi draudzīgāka transportlīdzekļa iegādi. Savukārt ar Grozījumiem

regulētā nodeva ir vērsta uz vides aizsardzību konkrētā, par īpaša režīma zonu noteiktā teritorijā. Līdz ar to Ministra arguments ir nepamatots.

Tādējādi Apstrīdētajā rīkojumā norādītais arguments, ka Grozījumi pieņemti, pārkāpjot pašvaldībai piešķirto pilnvarojumu, nav pamatots.

20. Ministrs Apstrīdētajā rīkojumā norādījis, ka Pieteikuma iesniedzēja neesot pamatojusi Grozījumu izdošanas nepieciešamību, kā arī neesot izvērtējusi Grozījumu ietekmi uz uzņēmējdarbības vidi pašvaldības teritorijā, turklāt neesot veikusi nepieciešamās konsultācijas ar privātpersonām.

20.1. Atbilstoši likuma "Par pašvaldībām" 43.¹ panta pirmajai daļai, izstrādājot saistošo noteikumu projektu, tam pievieno paskaidrojuma rakstu, kurā sniegts īss projekta satura izklāsts, projekta nepieciešamības pamatojums, informācija par plānoto projekta ietekmi uz pašvaldības budžetu, uzņēmējdarbības vidi pašvaldības teritorijā, administratīvajām procedūrām un konsultācijām ar privātpersonām. Izstrādājot saistošo noteikumu projektu par pašvaldības nodevām, paskaidrojuma rakstā nav jāiekļauj informācija par plānoto projekta ietekmi uz pašvaldības budžetu.

Paskaidrojuma raksts, kas pievienots pašvaldības domes saistošajiem noteikumiem, ir viens no avotiem, kas sniedz informāciju par tiesību akta nepieciešamību, tā piemērošanu un ietekmi uz dažādām jomām. Paskaidrojuma rakstā ietveramā noteikumu nepieciešamības pamatojuma apjoms nav konkretizēts, taču tam jābūt pietiekamam. Nosakot, kāda informācija ir ietverama saistošo noteikumu paskaidrojuma rakstā, likumdevējs ir uzlicis tiesību normu izdevējam pienākumu apsvērt un ņemt vērā jautājumus, kuriem var būt nozīme saistošo noteikumu izstrādē. Ja dome konstatē, ka saistošo noteikumu regulējuma priekšmets neskar kādu no paskaidrojuma rakstā ietveramās informācijas sadaļām, tad tam jābūt atbilstošā veidā atspoguļotam attiecīgajā paskaidrojuma raksta ailē.

Satversmes tiesa, ņemot vērā likuma "Par pašvaldībām" 43.¹ panta pirmās daļas prasības, secīgi izvērtēs katru no Ministra argumentiem par paskaidrojuma raksta trūkumiem.

20.2. Apstrīdētā rīkojuma 2.3., 2.4.1. un 4.2.–4.5., kā arī 4.7. apakšpunktā norādīts, ka Pieteikuma iesniedzēja neesot pamatojusi Grozījumu nepieciešamību. Proti, Pieteikuma iesniedzēja neesot pamatojusi apgalvojumu, ka piesārņojumu pilsētā rada pieaugošā satiksmes intensitāte, it sevišķi laikā ārpus tūrisma sezonas. Neesot pieejami detalizēti dati par gaisa piesārņojuma izmaiņām un tranzīta plūsmām, savukārt pieejamie dati norādot uz nebūtiskām tendencēm, kuras nepamatojot Grozījumu izdošanas nepieciešamību. Minētais liecinot par to, ka Pieteikuma iesniedzēja nav spējusi pamatot Grozījumu nepieciešamību un iekļaut

atbilstošu pamatojumu paskaidrojuma rakstā. Tāpat Jūrmalas valstspilsētas pašvaldība neesot uzstādījusi nevienu elektrisko transportlīdzekļu uzlādes staciju, un no tā izrietot secinājums, ka Pieteikuma iesniedzēja nepietiekami veicina videi draudzīgāku transportlīdzekļu izmantošanu. Visbeidzot, novirzot daļu transporta plūsmas pa garāku ceļu, netiekot sasniegts paskaidrojuma rakstā minētais mērķis – gaisa piesārņojuma un siltumnīcefekta gāzu emisiju samazinājums –, bet, iespējams, tiekot pat palielināts kopējais gaisa piesārņojums un siltumnīcefekta gāzu emisiju apjoms.

Sākotnējo Grozījumu paskaidrojuma raksta 2. punktā norādīts uz Grozījumu izdošanas pamatā esošo nepieciešamību preventīvi, izmantojot finansiālus stimulus, veicināt videi draudzīgāku transporta veidu izmantošanu iebraukšanai īpaša režīma zonā Jūrmalā. Šī nepieciešamība izrietot arī no Jūrmalas kā kūrortpilsētas statusa un saskaņā ar Jūrmalas pilsētas attīstības stratēģijas 2010.–2030. gadam prioritāti "kūrorts" ieviešamajiem pasākumiem, kas vērsti uz dabas resursu un kūrortvides saglabāšanu. Argumentējot, ka divi galvenie vides kvalitāti ietekmējošie faktori esot transportlīdzekļu satiksmes intensitātes pieauguma rezultātā radītais gaisa un trokšņa piesārņojums, norādīts uz to, ka nodevas palielināšanas mērķis ir samazināt satiksmes intensitāti un nodrošināt principa "piesārņotājs maksā" piemērošanu par nodarīto kaitējumu.

Precizēto Grozījumu paskaidrojuma raksta 2. punktā Pieteikuma iesniedzēja ir analizējusi Jūrmalas valstspilsētā iebraucošo transportlīdzekļu plūsmu 2021. gadā un secinājusi, ka nodevas piemērošanas periodam ir tieša ietekme uz satiksmes intensitāti. Jūrmalas valstspilsētas ievāktie statistikas dati par transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonā, proti, tas, ka 2021. gada martā fiksētas 463 012 iebraukšanas reizes, aprīlī – 417 500, septembrī – 379 078, bet oktobrī – 447 794 reizes, liecina par to, ka nodeva veic preventīvu funkciju un attur personas no iebraukšanas īpaša režīma zonā Jūrmalā, – proti, šajā zonā iebraukušo transportlīdzekļu skaits mēnešos, kad nodeva netika piemērota, ir bijis lielāks nekā citos.

Tā kā nodevas mērķis ir samazināt īpaša režīma zonā Jūrmalā iebraucošo transportlīdzekļu skaitu, nodevas likmes palielināšana un piemērošanas perioda pagarināšana ir vērsta uz šāda mērķa sasniegšanu. Turklāt likuma "Par nodokļiem un nodevām" un Pašvaldību nodevu noteikumu normas pēc būtības paredz pašvaldībai tiesības noteikt šādu nodevu visa gada garumā.

Ņemot vērā minēto, secināms, ka precizēto Grozījumu paskaidrojuma rakstā ir ietverts pietiekams pamatojums nodevas likmes paaugstināšanas un nodevas piemērošanas perioda pagarināšanas nepieciešamībai.

Apstrīdētajā rīkojumā ietvertie argumenti par to, ka Pieteikuma iesniedzēja Grozījumu paskaidrojuma rakstā neesot pamatojusi Grozījumu nepieciešamību, nav pamatoti.

20.3. Apstrīdētā rīkojuma 2.4.2. un 4.8. apakšpunktā norādīts, ka Pieteikuma iesniedzēja neesot vērtējusi Grozījumu ietekmi uz uzņēmējdarbības vidi, jo komersanti, kuru reģistrētā juridiskā adrese ir ārpus Jūrmalas valstspilsētas administratīvās teritorijas, bet kuri veic komercdarbību Jūrmalā, netiekot atbrīvoti no pienākuma maksāt nodevu. Turklāt tad, ja nodeva tiks piemērota visa gada garumā, esot prognozējams ievērojams tūristu un viesu skaita sarukums rudens un ziemas periodā, kas negatīvi ietekmēsot vietējos uzņēmējus. Tādējādi Pieteikuma iesniedzēja nepildot tai likuma "Par pašvaldībām" 15. panta pirmās daļas 10. punktā noteikto pienākumu veicināt uzņēmējdarbības attīstību. Prasība izvērtēt ietekmi uz uzņēmējdarbības vidi un informāciju par to iekļaut Grozījumu paskaidrojuma rakstā esot izpildīta formāli, nenorādot patieso nodevas palielināšanas un nodevas perioda pagarināšanas ietekmi uz uzņēmējdarbības vidi.

Likuma "Par pašvaldībām" 43.¹ panta pirmā daļa nosaka pašvaldības pienākumu saistošo noteikumu projekta paskaidrojuma rakstā ietvert informāciju par plānoto projekta ietekmi uz uzņēmējdarbības vidi pašvaldības teritorijā.

Šāda informācija ir ietverta precizēto Grozījumu paskaidrojuma raksta 4. punktā. Pieteikuma iesniedzēja ir vērtējusi datus par pilsētā esošo ar tūrisma un izmitināšanas pakalpojumiem saistīto uzņēmumu skaitu un tā izmaiņu dinamiku gada griezumā. Tāpat ir vērtētas tūristu skaita izmaiņas pilsētā un secināts, ka, neraugoties uz tūristu plūsmas sezonālo raksturu, Jūrmalas valstspilsēta tomēr visu cauru gadu esot otrs iecienītākais tūrisma galamērķis pēc Rīgas. Minētajā punktā norādīts arī tas, ka nodevas noteikšana visa gada garumā neietekmēs viesus, kuri vēlas apmeklēt pilsētu darījumu vai atpūtas nolūkos uz vairākām dienām, jo par transportlīdzekļa novietošanu pilsētas autostāvvietās nav jāmaksā, turklāt īpaša režīma zonā iebraukušo personu uzturēšanās periods neesot ierobežots.

Papildus tam precizēto Grozījumu paskaidrojuma raksta 6. punktā norādīts, ka Pieteikuma iesniedzēja ir konsultējusies ar Uzņēmēju konsultatīvo padomi un tā paudusi atbalstu nodevas palielināšanai un piemērošanas perioda pagarināšanai.

Tādējādi Apstrīdētajā rīkojumā ietvertie argumenti par to, ka Pieteikuma iesniedzēja neesot pietiekami izvērtējusi Grozījumu ietekmi uz uzņēmējdarbības vidi, nav pamatoti.

20.4. Apstrīdētā rīkojuma 2.4.3. un 4.8. apakšpunktā norādīts, ka Pieteikuma iesniedzēja neesot veikusi konsultācijas ar privātpersonām un attiecīgo informāciju neesot iekļāvusi saistošo noteikumu paskaidrojuma rakstā. Pieteikuma iesniedzēja precizēto Grozījumu paskaidrojuma rakstā gan ir norādījusi informāciju par konsultēšanos ar Uzņēmēju konsultatīvo padomi, bet Ministrs uzskatījis, ka konsultācijas bija jāveic ar visām

privātpersonu grupām, kuras ietekmēs Grozījumu regulējums, jo grozījumi attieksies uz katru attiecīgajā administratīvajā teritorijā iebraukšo fizisko vai juridisko personu. Tādējādi Pieteikuma iesniedzēja, pēc Ministra domām, neesot ievērojusi privātpersonu tiesības un likumiskās intereses.

No anotācijas, kas pievienota 2010. gada 17. jūnija likumam "Grozījumi likumā "Par pašvaldībām"", ar kuru likums "Par pašvaldībām" tika papildināts ar 43.¹ pantu, izriet, ka prasība paskaidrojuma rakstā norādīt informāciju par konsultācijām ar privātpersonām ir noteikta ar mērķi veicināt atklātību par to, kurš lobējis saistošo noteikumu projektu. Informācija par konsultācijām ar lobētājiem paskaidrojuma rakstā ir iekļaujama tad, ja konsultācijas faktiski ir notikušas, nevis ikvienā gadījumā (*sk. likumprojekta "Grozījumi likumā "Par pašvaldībām"" anotācijas 2. un 3. punktu*). Tas nozīmē, ka no šīs tiesību normas pašvaldībai nav izrietējis pienākums konsultēties ar privātpersonām.

Turklāt Grozījumi attiecas uz visiem valsts iedzīvotājiem, kuri nav atbrīvoti no nodevas samaksas saskaņā ar Sākotnējo saistošo noteikumu 21. punktu, bet vēlētos iebraukt īpaša režīma zonā Jūrmalā. Tādējādi izskatāmajā lietā nav iespējams identificēt konkrētas personas, kuru viedokli pašvaldībai būtu bijis nepieciešams uzklaut, bet visu Latvijas iedzīvotāju aptaujāšana nebūtu samērīga. Savukārt Orhūsas konvencijas 8. pantā noteiktā prasība veicināt sabiedrības dalību normatīvo aktu izstrādē attiecas nevis uz katru kaut kādā ziņā ar vidi saistītu normu, bet tikai uz tādu normu, kurai var būt nozīmīga ietekme uz vidi. Atbilstoši Orhūsas konvencijas 6. panta pirmajai daļai šāda ietekme tiek prezumēta attiecībā uz I pielikumā minētajām darbībām vai citām tām pielīdzināmām darbībām. Taču Grozījumi nav saistīti ar iepriekšminētajām darbībām, un turklāt tie ir vērsti uz labvēlīgas vides nodrošināšanu īpaša režīma zonā.

Tādēļ Apstrīdētajā rīkojumā ietvertie argumenti par to, ka Pieteikuma iesniedzēja neesot veikusi konsultācijas ar privātpersonām un neesot attiecīgu informāciju norādījusi Grozījumu paskaidrojuma rakstā, nav pamatoti.

21. Tā kā Apstrīdētajā rīkojumā norādītie argumenti par Grozījumu prettiesiskumu nav pamatoti, Ministrs Grozījumu darbību ir apturējis nepamatoti.

Līdz ar to Apstrīdētais rīkojums neatbilst likuma "Par pašvaldībām" 49. panta pirmajai daļai.

22. Pieteikuma iesniedzēja ir lūgusi atzīt Apstrīdēto rīkojumu par spēkā neesošu no tā izdošanas brīža.

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību akts, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu likumam, uzskatāms

par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas vai pasludināšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 31. panta 11. punktu Satversmes tiesa var spriedumā norādīt brīdi, ar kuru apstrīdētais tiesību akts zaudē spēku. Taču, lai atzīt apstrīdēto aktu par spēkā neesošu nevis no sprieduma pasludināšanas, bet cita brīža, Satversmes tiesai savs viedoklis ir jāpamato (*sal. sk. Satversmes tiesas 2015. gada 16. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-13-01 22. punktu*).

Satversmes tiesa šajā lietā nav konstatējusi tādus būtiskus apstākļus, kuri pamatotu nepieciešamību Apstrīdēto rīkojumu atzīt par spēkā neesošu no tā izdošanas brīža, nevis no sprieduma pasludināšanas brīža.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra 2021. gada 16. decembra rīkojumu Nr. 1-2/168 "Par Jūrmalas valstspilsētas pašvaldības domes 2021. gada 30. septembra saistošo noteikumu Nr. 38 "Grozījumi Jūrmalas pilsētas domes 2017. gada 12. janvāra saistošajos noteikumos Nr. 1 "Par transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalas pilsētas administratīvajā teritorijā"" darbības apturēšanu" par neatbilstošu likuma "Par pašvaldībām" 49. panta pirmajai daļai.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

Satversmes tiesas tiesnešu Irēnas Kucinas un Artūra Kuča atsevišķās domas

Rīgā 2023. gada 11. decembrī

lietā Nr. 2022-16-05

"Par vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra 2021. gada 16. decembra rīkojuma Nr. 1-2/168 "Par Jūrmalas valstspilsētas pašvaldības domes 2021. gada 30. septembra saistošo noteikumu Nr. 38 "Grozījumi Jūrmalas pilsētas domes 2017. gada 12. janvāra saistošajos noteikumos Nr. 1 "Par transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalas pilsētas administratīvajā teritorijā"" darbības apturēšanu" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 115. pantam un likuma "Par nodokļiem un nodevām" 10. panta trešajai daļai un 12. panta pirmās daļas 6. punktam".

1. Satversmes tiesa 2023. gada 27. novembrī pasludināja spriedumu lietā Nr. 2022-16-05 "Par vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra 2021. gada 16. decembra rīkojuma Nr. 1-2/168 "Par Jūrmalas valstspilsētas pašvaldības domes 2021. gada 30. septembra saistošo noteikumu Nr. 38 "Grozījumi Jūrmalas pilsētas domes 2017. gada 12. janvāra saistošajos noteikumos Nr. 1 "Par transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalas pilsētas administratīvajā teritorijā"" darbības apturēšanu" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 115. pantam un likuma "Par nodokļiem un nodevām" 10. panta trešajai daļai un 12. panta pirmās daļas 6. punktam" (turpmāk – Spriedums), ar kuru atzina, ka vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra 2021. gada 16. decembra rīkojums Nr. 1-2/168 "Par Jūrmalas valstspilsētas pašvaldības domes 2021. gada 30. septembra saistošo noteikumu Nr. 38 "Grozījumi Jūrmalas pilsētas domes 2017. gada 12. janvāra saistošajos noteikumos Nr. 1 "Par transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalas pilsētas administratīvajā teritorijā"" darbības apturēšanu" neatbilst likuma "Par pašvaldībām" 49. panta pirmajai daļai.

Argumentējot savu viedokli, izmantosim Spriedumā lietotos saīsinājumus.

2. Nepiekrītam Spriedumā secinātajam, ka pieteikumā sniegtie argumenti par Satversmes 115. pantu pamato Pieteikuma iesniedzējas tiesības rīkoties tai piešķirtā pilnvarojuma ietvaros, kas ir viens no apsvērumiem, kuru dēļ tiesvedība par Apstrīdētā rīkojuma atbilstību Satversmes 115. pantam nav izbeidzama. Tāpat nepiekrītam Spriedumā atzītajam, ka pieteikumā ietvertā argumentācija pēc būtības ir vērsta uz to, lai Grozījumi tiktu atzīti par atbilstošiem Satversmes 115. pantam, kas

savukārt ir pamats atzīt Apstrīdēto rīkojumu par neatbilstošu likuma "Par pašvaldībām" 49. panta pirmajai daļai.

2.1. Satversmes 115. pantā ietvertās tiesības dzīvot labvēlīgā vidē ir atzītas par patstāvīgām pamattiesībām un ir piemērojamas tieši un nepastarpināti. Satversmes tiesa, konkretizējot Satversmes 115. panta tvērumu, ir atzinusi, ka minētā Satversmes norma visupirms valstij uzliek pienākumu izveidot un nodrošināt efektīvu vides aizsardzības sistēmu (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-02-03 16. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējas izdotie Grozījumi ir pamatoti ar apsvērumiem, kas saistīti ar Satversmes 115. pantā ietvertā valsts pienākuma – gādāt par personu tiesībām dzīvot labvēlīgā vidē – izpildes nodrošināšanu. Vides tiesību jomā noteiktie mērķi var tikt sasniegti, valstij un pašvaldībām līdzdarbojoties. Līdz ar to Satversmes 115. pantā lietotais termins "valsts" nav interpretējams šauri un ar to saprotamas arī pašvaldības, kurām kopīgi ar valsts institūcijām ir pienākums aizsargāt ikviena tiesības dzīvot labvēlīgā vidē, rūpējoties par tās saglabāšanu un uzlabošanu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2007. gada 8. februāra sprieduma lietā Nr. 2006-09-03 11. punktu*). Tādējādi pašvaldība ir viens no subjektiem, kas ir atbildīga par vides aizsardzības pasākumu nodrošināšanu, un tai kā valsts pārvaldes institucionālajā sistēmā ietilpstošai atvasinātai publiskai personai ir pienākums ar vides jautājumiem saistītu lēmumu pieņemšanā ievērot sabiedrības intereses. Tāpēc ar vides aizsardzību saistītos jautājumos pašvaldība nav pielīdzināma pilsoniskajai sabiedrībai, bet ir uzskatāma par "valsti".

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka fiziskās personas, kā arī personu apvienības un sabiedriskās organizācijas ir tiesību dzīvot labvēlīgā vidē subjekti (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2007-11-03 12., 13.1. un 13.2. punktu*). No vides tiesību sistēmas nav izsecināmas pašvaldības subjektīvās tiesības uz Satversmes 115. panta konstitucionālu aizsardzību. Arī Orhūsas konvencija neparedz pašvaldības subjektīvās tiesības vērsties tiesā saistībā ar vides jautājumiem. Tāpat šādas tiesības pašvaldībai nav paredzētas Eiropas Parlamenta un Padomes 2021. gada 6. oktobra Regulā (ES) 2021/1767, ar ko groza Regulu (EK) Nr. 1367/2006 par to, kā Kopienas iestādēm un struktūrām piemērot Orhūsas Konvenciju par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem. Tādējādi Satversmes 115. pantā nostiprinātās tiesības pilsoniskā sabiedrība īsteno patstāvīgi ar fizisko personu vai nevalstisko organizāciju starpniecību.

Līdz ar to pašvaldība nav tiesīga vietējo iedzīvotāju vārdā vērsties tiesā ar pieteikumu par tiesību akta neatbilstību Satversmes 115. pantam.

2.2. Satversmes 115. pantā noteiktās pamattiesības paredz valsts pienākumu aizsargāt personas gan no faktiski jau notiekošām darbībām, kas var apdraudēt cilvēku veselību vai vidi, gan arī no šādām nākotnē paredzētām darbībām. Spriedumā secināts, ka Pieteikuma iesniedzēja, ievērojot piesardzības principu, ar mērķi novērst nākotnē prognozējamus vides riskus, ir izpildījusi pozitīvo pienākumu, kas tai izriet no Satversmes 115. panta, un rezultātā tai ir iestājušās negatīvas sekas un izdots Apstrīdētais rīkojums. Tomēr Spriedumā trūkst argumentācijas tam, kāpēc pieļauta atkāpe no līdzšinējās judikatūras un Grozījumos ietvertais pamatojums būtu vērtējams Satversmes 115. panta kontekstā.

Tā kā izskatāmajā lietā nav piemērots ne valsts pozitīvā pienākuma tests, ne arī personas pamattiesību ierobežojuma tests, kas ir pamatā metodoloģijai, pēc kuras tiek vērtēta atbilstība Satversmes 115. pantam, no Sprieduma nevar izsecināt to, kā Apstrīdētā rīkojuma neatbilstība likuma "Par pašvaldībām" 49. panta pirmajai daļai būtu sasaistāma ar Grozījumos ietvertā pamatojuma atbilstību Satversmes 115. pantam.

Satversmes tiesas likuma 17. panta trešajā daļā paredzētā pašvaldības domes pieteikuma mērķis ir pakļaut Satversmes tiesas kontrolei ministra lēmuma tiesiskumu. Tāpēc uzskatām, ka Pieteikuma iesniedzējas sniegtie argumenti par nepieciešamību nodrošināt tiesības uz labvēlīgu vidi nevarēja tikt saistīti ar atbilstības Satversmes 115. pantam izvērtējumu. Turklāt, izskatot lietu pēc būtības, Spriedumā netika vērtēta Grozījumos ietvertā pamatojuma atbilstība Satversmes 115. pantam.

Ievērojot minēto, tiesvedība daļā par Apstrīdētā rīkojuma atbilstību Satversmes 115. pantam bija izbeidzama.

3. Sprieduma 21. punktā secināts: "Tā kā Apstrīdētajā rīkojumā norādītie argumenti par Grozījumu prettiesiskumu nav pamatoti, Ministrs Grozījumu darbību ir apturējis nepamatoti. Līdz ar to Apstrīdētais rīkojums neatbilst likuma "Par pašvaldībām" 49. panta pirmajai daļai."

Piekrītam Spriedumā secinātajam, ka Grozījumi nepārkāpj pašvaldībai piešķirtā pilnvarojuma apjomu. Tomēr nepiekrītam tam, ka Pieteikuma iesniedzēja ir pamatojusi Grozījumu nepieciešamību un veikusi konsultācijas ar privātpersonām.

3.1. Nepiekrītam Sprieduma 20.2. punktā secinātajam, ka Grozījumu paskaidrojuma rakstā ir ietverts pietiekams pamatojums nodevas likmes paaugstināšanas un nodevas piemērošanas perioda pagarināšanas nepieciešamībai.

3.1.1. Likuma "Par pašvaldībām" 43.¹ pants noteica, ka, izstrādājot saistošo noteikumu projektu, tam pievieno paskaidrojuma rakstu, kurā sniegts citstarp projekta nepieciešamības pamatojums. Minētā norma nenoteica konkrētu pamatojuma detalizācijas pakāpi. Tomēr pienākums pamatot tiesību normas nepieciešamību izriet no labas likumdošanas

principa (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 3. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-16-01 23. punktu*). Labas likumdošanas princips attiecināms uz ikviena normatīvā akta sagatavošanas un pieņemšanas procesu. Saeimai un tautai Satversmē paredzētā kārtībā un apmēros pieder likumdošanas tiesības, taču arī Ministru kabinetam un pašvaldībām ir būtiska loma tiesību normu izdošanā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 24. punktu*). Ikvienai tiesību normai, tostarp pašvaldības saistošo noteikumu normai, demokrātiskā tiesiskā valstī jābūt tiesiskai un jāsekmē sabiedrības pārliecība par to. Tāpēc jābūt nodrošinātam tādām tiesību normas nepieciešamības pamatojumam, kas ir ticams un objektīvs. Tikai tad iespējams pārliecināties par attiecīgās normas tiesiskumu un sekmēt pārliecību par tās tiesiskumu sabiedrībā.

Turklāt jāņem vērā, ka pašvaldību saistošie noteikumi parasti ir vērsti uz tādu jautājumu regulēšanu, kuri skar tikai attiecīgo pašvaldību un tās iedzīvotājus. Tomēr pašvaldības tiesību normās paredzētajos gadījumos var izdot arī tādus saistošos noteikumus, kuri ietekmē ne tikai attiecīgās pašvaldības iedzīvotājus, bet sabiedrību kopumā. Grozījumu ietekme sniedzas pāri Jūrmalas valstspilsētas administratīvajai teritorijai, jo ietekmē ikvienu personu, kas vēlas iebraukt īpaša režīma zonā Jūrmalā. Šādos apstākļos it sevišķi jāievēro no labas likumdošanas principa izrietošā prasība pamatot tiesību normas nepieciešamību.

Līdz ar to Pieteikuma iesniedzējai bija jāsniedz ticams un objektīvs pamatojums tam, ka Grozījumi ir nepieciešami.

3.1.2. Grozījumu paskaidrojuma rakstā norādīts, ka tie pamatoti citstarp ar piesardzības principu. Pieteikumā skaidrots, ka piesardzības princips pieļaujot tādu pasākumu veikšanu, kuri var ietekmēt vidi vai personu veselību, pat tad, ja šī ietekme vēl nav pietiekami izvērtēta vai zinātniski pierādīta. Tādējādi, pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, Grozījumu nepieciešamības pamatojuma detalizācijas pakāpi ietekmējis citstarp piesardzības princips.

Spriedumā nav sniegts vērtējums par to, vai Grozījumus citstarp varēja pamatot ar piesardzības principu. Uzskatām, ka Satversmes tiesai, pārbaudot Apstrīdētajā rīkojumā norādītos argumentus par Grozījumu nepieciešamības pamatotību, bija jānoskaidro, kādai vajadzēja būt šā pamatojuma detalizācijas pakāpei. Proti, Satversmes tiesai bija jāizvērtē, vai Grozījumu varēja pamatot citstarp ar piesardzības principu.

Satversmes tiesa ir atzinusi: piesardzības princips noteic, ka valsts nedrīkst izvairīties no tādu efektīvu un samērīgu pasākumu veikšanas, kuri nepieciešami, lai novērstu risku, ka cilvēka veselībai un videi varētu tikt nodarīts smags un neatgriezenisks kaitējums, tikai tāpēc vien, ka attiecīgajā brīdī pieejamā tehniskā un zinātniskā informācija nesniedz noteiktu atbildi uz jautājumu par šāda riska pakāpi. Lēmumu pieņemšanas procesā

visupirms ir veicama pienācīga izpēte, kas ļautu jau iepriekš izvērtēt iespaidu, ko noteiktas darbības varētu atstāt uz vidi un indivīdu tiesībām, novērst nelabvēlīgu ietekmi, kā arī nodrošināt taisnīgu līdzsvaru starp dažādām konkurējošām interesēm (sk. *Satversmes tiesas 2017. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-02-03 19.2. punktu*). Kaitējuma iespējamības novērtējums veicams tiktāl, ciktāl tas praktiski iespējams (sk. *Satversmes tiesas 2008. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2007-11-03 20.1. punktu*). Kaitējuma iespējamības novērtējums citstarp ir nesaraucjami saistīts ar valsts pienākumu veikt pienācīgu izpēti un lēmuma pieņemšanas procesā taisnīgi samērot sabiedrības dažādās intereses (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2003. gada 8. jūlija sprieduma lietā "Hatton and Others v. the United Kingdom", pieteikums Nr. 36022/97, 99. un 104. punktu*). Pienācīgs un taisnīgs līdzsvars ir panākts tad, ja šīs dažādās intereses ir ņemtas vērā ne tikai formāli, bet arī pēc būtības.

Tādējādi piesardzības princips ir konkrēta vides riska pārvaldības instruments, uz ko var atsaukties tad, ja pastāv cilvēku veselības un vides risks, taču attiecīgajā brīdī pieejamā tehniskā un zinātniskā informācija vēl konkrēti nepierāda šo risku. Tomēr piesardzības principa ietvaros īstenotajiem pasākumiem jābūt samērīgiem un tie jāpārskata, līdzko ir pieejama plašāka tehniskā un zinātniskā informācija.

Tātad piesardzības principu piemēro tikai tad, ja pastāv potenciāls cilvēku veselības un vides risks, bet attiecīgajā brīdī to nav iespējams pierādīt. Piesardzības principu nevar izmantot patvaļīgu lēmumu attaisnošanai.

3.1.3. Pieteikuma iesniedzējai, paaugstinot nodevas likmi un pagarinot piemērošanas periodu nodevai, kuras mērķis ir samazināt īpaša režīma zonā Jūrmalā iebraucošo transportlīdzekļu skaitu, jo tas ietekmē vides kvalitāti, bija jāsniedz ticams, objektīvs un datus balstīts pamatojums par: 1) kaitējumu, ko intensīva transportlīdzekļu satiksme rada vides kvalitātei Jūrmalas valstspilsētā, un 2) nodevas ietekmi uz transportlīdzekļu satiksmes intensitāti. Uzskatām, ka šāds pamatojums nav sniegts.

Saistībā ar transportlīdzekļu radīto kaitējumu vides kvalitātei Satversmes tiesa Spriedumā atsaukusies uz Sākotnējo grozījumu paskaidrojuma rakstā norādīto nepieciešamību preventīvi, izmantojot finansiālus stimulus, veicināt videi draudzīgāku transporta veidu izmantošanu iebraukšanai īpaša režīma zonā Jūrmalā.

Tomēr Pieteikuma iesniedzēja nav norādījusi datus, kas pamatotu intensīvas transportlīdzekļu satiksmes nodarīto kaitējumu videi. No lietas materiāliem izriet, ka Jūrmalas valstspilsētā nav nevienas gaisa monitoringa stacijas un tāpēc nav pieejama informācija par to, kādu ietekmi nodeva ir atstājusi uz gaisu piesārņojošo vielu emisijām. Atbilstoši sabiedrības ar ierobežotu atbildību "Latvijas Vides, ģeoloģijas un

meteoroloģijas centrs" aktuālajiem datu modelēšanas rezultātiem gaisu piesārņojošo vielu emisiju koncentrācijas līmenis Jūrmalas valstspilsētas teritorijā 2021.–2023. gadā esot samērā zems. Tāpat, arī salīdzinot emisiju tendences Jūrmalas valstspilsētā 2017.–2019. gadā un 2020.–2022. gadā, būtiskas izmaiņas neesot konstatētas.

Līdz ar to uzskatām, ka Pieteikuma iesniedzēja nav sniegusi ticamu un objektīvu pamatojumu tam, ka intensīva transportlīdzekļu satiksme kaitē vides kvalitātei Jūrmalas valstspilsētā.

Attiecībā uz nodevas ietekmi uz transportlīdzekļu satiksmes intensitāti, Satversmes tiesa spriedumā norāda: "Pieteikuma iesniedzēja ir analizējusi Jūrmalas valstspilsētā iebraucošo transportlīdzekļu plūsmu 2021. gadā un secinājusi, ka nodevas piemērošanas periodam ir tieša ietekme uz satiksmes intensitāti. Jūrmalas valstspilsētas ievāktie dati par transportlīdzekļu iebraukšanu īpašā režīma zonā, proti, tas, ka 2021. gada martā fiksētas 463 012 iebraukšanas reizes, aprīlī – 417 500, septembrī – 379 078, bet oktobrī – 447 794 reizes, liecina par to, ka nodeva veic preventīvu funkciju un attur personas no iebraukšanas īpašā režīma zonā Jūrmalā."

Tomēr Pieteikuma iesniedzējas apkopotie statistikas dati sniedz informāciju par iebraucošo transportlīdzekļu plūsmu tikai divos no visiem tiem mēnešiem, kuros nodeva iepriekš netika piemērota. Proti, statistikas dati atspoguļo satiksmes intensitāti martā un oktobrī, taču no tiem nav iespējams gūt priekšstatu par situāciju pārējos mēnešos, kad nodeva netika piemērota, – novembrī, decembrī, janvārī un februārī. Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēja norādīja, ka dati par šiem mēnešiem neesot apkopoti. Tādējādi no Pieteikuma iesniedzējas apkopotajiem datiem nav iespējams secināt to, ka īpašā režīma zonā Jūrmalā iebraukušo transportlīdzekļu skaits mēnešos, kad nodeva netika piemērota, būtu bijis lielāks nekā mēnešos, kad tā tika piemērota.

Turklāt dati par 2021. gada oktobri aptver arī tos transportlīdzekļus, kas pieder jūrmalniekiem vai Jūrmalas valstspilsētā reģistrētajiem uzņēmumiem, kuriem nodeva netiek piemērota. Pēc šiem datiem nav iespējams izdarīt secinājumus par to, cik daudzi no īpašā režīma zonā Jūrmalā iebraucošajiem transportlīdzekļiem pieder jūrmalniekiem vai Jūrmalā reģistrētajiem uzņēmumiem, kuri arī varētu radīt kaitējumu vides kvalitātei, taču nodevu par iebraukšanu īpašā režīma zonā nemaksā. Līdz ar to nav iespējams secināt, kā nodeva ietekmē to transportlīdzekļu skaitu, kuriem nodeva tiek piemērota.

Pieteikuma iesniedzēja lietas izskatīšanas laikā iesniedza Satversmes tiesai statistikas datus par iebraukšanu īpašā režīma zonā Jūrmalā arī par 2022. un 2023. gadu. Arī šajā periodā Pieteikuma iesniedzēja nav apkopojusi datus par visu gadu, kā arī nav nošķīrusi jūrmalniekiem vai Jūrmalas valstspilsētā reģistrētajiem uzņēmumiem piederošos

transportlīdzekļus no pārējiem transportlīdzekļiem. Turklāt dati par 2022. gada martu neatspoguļo situāciju visa mēneša garumā, bet par 2023. gada martu nekādu datu vispār nav. Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzējas pārstāve norādīja, ka 2023. gada martā kameras neesot darbojušās un datu apkopošana par tiem mēnešiem, kuros nodeva netiek piemērota, būtu pārkāpusi personas datu aizsardzības prasības.

2022. un 2023. gada dati Pieteikuma iesniedzējai Grozījumu izdošanas laikā nebija pieejami, taču tie pierāda, ka nodevas likmes paaugstināšanas un nodevas piemērošanas perioda pagarināšanas nepieciešamība netiek pārskatīta un joprojām nav ticami un objektīvi pamatota.

Tādējādi uzskatām, ka Pieteikuma iesniedzēja nav sniegusi ticamu un objektīvu pamatojumu arī tam, kā nodeva ietekmē transportlīdzekļu satiksmes intensitāti. Ņemot vērā visu minēto, pēc mūsu ieskata, nav iespējams gūt pārliecību par to, ka Pieteikuma iesniedzēja nevarēja pierādīt, kādu kaitējumu videi nodara intensīva transportlīdzekļu satiksme īpaša režīma zonā Jūrmalā. No lietas materiāliem izriet, ka Pieteikuma iesniedzējai bija iespēja veikt izpēti par transportlīdzekļu satiksmes intensitāti, taču tas netika darīts ticami un objektīvi. Tāpat no lietas materiāliem izriet, ka nodevas ietekmi uz gaisu piesārņojošo vielu emisiju bija iespējams izvērtēt, izmantojot sabiedrības ar ierobežotu atbildību "Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs" aktuālos datu modelēšanas rezultātus.

Līdz ar to uzskatām, ka Pieteikuma iesniedzēja, pamatojot Grozījumu nepieciešamību, nedrīkstēja "slēpties" aiz piesardzības principa, proti, nevarēja Grozījumus pamatot ar piesardzības principu un tādējādi izdarīt atkāpes no pienākuma objektīvi, ticami un ar datiem pierādīt Grozījumu nepieciešamību. Savukārt dati, ar kuriem Pieteikuma iesniedzēja pamatoja Grozījumu nepieciešamību, nebija ticami un objektīvi.

Tātad Apstrīdētajā rīkojumā ietvertie argumenti par to, ka Pieteikuma iesniedzēja Grozījumu paskaidrojuma rakstā nav pamatojusi Grozījumu nepieciešamību, ir pamatoti.

3.2. Piekrītam Sprieduma 20.4. punktā secinātajam, ka no likuma "Par pašvaldībām" (redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. jūlija līdz 2021. gada 31. decembrim) neizrietēja pašvaldības pienākums konsultēties ar privātpersonām. Tomēr uzskatām, ka Spriedumā izmantotā pieeja jautājumam par sabiedrības iesaisti Grozījumu apspriešanā ir pārāk formāla. Likumdošanas procesam ir jāveicina sabiedrības uzticēšanās valstij un tiesībām, un šī uzticēšanās citstarp tiek nodrošināta ar sabiedrības iesaisti demokrātiskā diskusijā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 12. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-17-01 21.3. punktu*). No labas likumdošanas principa izriet prasība pēc iespējas apzināt visu ieinteresēto personu

viedokļus un tieši vai pastarpināti uzklausi iebildumus par paredzēto tiesisko regulējumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2022. gada 21. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2021-27-01 18.1. punktu*). Gadījumā, kad pašvaldības saistošo noteikumu izstrādes rezultātā noteiktais tiesiskais regulējums nodrošina īpaša režīma zonā Jūrmalā dzīvojošo personu intereses, bet var negatīvi ietekmēt pārējo Jūrmalas valstspilsētas administratīvajā teritorijā dzīvojošo personu tiesības, sabiedrības iesaiste likumdošanas procesā ir īpaši būtiska.

Pieņemot Pašvaldību likumu, likumdevējs ir paredzējis sabiedrības iesaisti pašvaldības darbā un noteicis konkrētus sabiedrības iesaistes veidus. Lai arī spēku zaudējušajā likumā "Par pašvaldībām" nebija paredzēts konkrēts jautājumu loks un politikas jomas, kurās likumā noteiktie sabiedrības iesaistes veidi varētu tikt izmantoti, tomēr ir konstatējama likumdevēja griba pēc iespējas veicināt iedzīvotāju līdzdalību pašvaldības īstenotajos pārvaldības procesos.

Turklāt uzskatām, ka pienākumu konsultēties ar sabiedrību jautājumos, kas skar vidi, paredz vides aizsardzības principi. Tāpat uzskatām, ka izskatītajā lietā bija iespējams identificēt to personu loku, kuru uzklaušīšanai būtu bijusi svarīga nozīme Grozījumu izstrādē, savukārt Spriedumā ir norādīts pretējais.

Vides aizsardzības pasākumu plāna izvērtēšanas procesam jābūt iespējami atklātam, un visas ieinteresētās puses tajā jāiesaista pēc iespējas agrākā posmā. Tas palīdz lēmuma pieņēmējiem izstrādāt legītīmus pasākumus, kas var ietekmēt vides aizsardzību kopumā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2008. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2007-11-03 20.1. punktu*). Tādējādi konsultācijām ar sabiedrību vides jomā ir izvirzāmas augstākas prasības nekā citos pašvaldības darbības jautājumos. Izpratne par to, kā sabiedrība un uzņēmējdarbības vide reaģēs uz nodevas apmēra palielinājumu, ir svarīga, izstrādājot priekšlikumus, kas vērsti uz noteiktās nodevas objekta mērķi.

Satversmes 115. pantā nostiprinātais valsts pienākums uzlabot vides stāvokli pildāms, ņemot vērā situāciju visā valstī, nevis vienas pašvaldības ietvaros. Satversmes 115. pants neprasa, lai vienas pašvaldības iedzīvotājiem tiktu saglabāta neskarta vide, kamēr cita pašvaldība būtu spiesta pieciest piesārņojumu (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 24. februāra sprieduma lietā Nr. 2010-48-03 6.2. punktu*). No lietas materiāliem konstatējams, ka, plānojot samazināt tranzīta kustību cauri īpaša režīma zonai Jūrmalā, nav vērtēta ietekme uz citu autoceļu infrastruktūras izmantošanu, to tuvumā esošo teritoriju ilgtspēju un to iedzīvotāju tiesībām uz labvēlīgu vidi. Līdz ar to Grozījumi tika izstrādāti un izdoti, neuzklausot un nesamērojot pārējo minētajai zonai piegulošo Jūrmalas valstspilsētas administratīvās teritorijas daļu iedzīvotāju intereses.

Ievērojot minēto, uzskatām, ka Pieteikuma iesniedzēja nav veikusi pienācīgas konsultācijas ar privātpersonām.

Līdz ar to secinām, ka Apstrīdētais rīkojums atbilst likuma "Par pašvaldībām" 49. panta pirmajai daļai.

Satversmes tiesas tiesnese

I. Kucina

Satversmes tiesas tiesnesis

A. Kučs

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2023. gada 9. novembrī

lietā Nr. 2022-17-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

piedaloties pieteikuma iesniedzēju – divdesmit divu 13. Saeimas deputātu: Ulda Auguļa, Edgara Tavera, Gundara Daudzes, Viktora Valaiņa, Didža Šmita, Armanda Krauzes, Janīnas Jalinskas, Māra Kučinska, Raimonda Bergmaņa, Jāņa Vucāna, Ramonas Petravičas, Māra Možvillo, Ērika Pucena, Ievas Krapānes, Kaspara Ģirģena, Ralfa Nemiro, Karinas Sprūdes, Jūlijas Stepaņenko, Alda Gobzema, Jāņa Dūklava, Romāna Naudiņa un Ingūnas Rībenas – pārstāvim Uldim Augulim un pilnvarotajai pārstāvei zvērinātai advokātei Inesei Nikuļcevai,

ieteikuma iesniedzējas – Ventspils valstspilsētas pašvaldības domes – priekšsēdētājam Jānim Vitoliņam un pilnvarotajam pārstāvim zvērinātam advokātam Artim Stuckam,

institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeimas – pilnvarotajam pārstāvim zvērinātam advokātam Rolandam Neilandam,

ar tiesas sēdes sekretāri Lauru Stutāni,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 3. un 7. punktu, 19. panta pirmo daļu un 28. pantu,

Rīgā 2023. gada 13. septembrī, 20. septembrī un 11. oktobrī atklātā tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos izskatīja lietu

"Par Ostu likuma 4. panta trešās daļas 1. un 3. punkta, 4. panta piektās un devītās daļas, 7. panta 1.¹ daļas, pārejas noteikumu 16. punkta 1. un 2. apakšpunkta, 2022. gada 10. februāra likuma "Grozījumi Likumā par ostām" 11. panta otrās daļas, kā arī Ventspils brīvostas likuma 4. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 1994. gada 22. jūnijā pieņēma Likumu par ostām (turpmāk – Ostu likums), kas stājās spēkā 1994. gada 26. jūlijā. Ostu likuma 4. panta ceturtās daļas sākotnējā redakcija noteica, ka ostas kopējās hidrotehniskās būves (moli, straumes regulēšanas dambji, viļņlauži, krasta nostiprinājumi), piestātnes, kuģuceļi, peldošās navigācijas iekārtas un

ierīces Rīgas, Liepājas un Ventspils ostās ir valsts vai pašvaldības īpašums. Tās ir attiecīgās ostas pārvaldes valdījumā. Citās ostās kopējās hidrotehniskās būves var būt arī citu juridisko vai fizisko personu īpašums. Ostu likuma pārejas noteikumu 5. pants 1997. gada redakcijā noteica, ka ostu zemi, akvatoriju, piestātnes un kopējās hidrotehniskās būves Satiksmes ministrija un pašvaldības līdz 1994. gada 1. oktobrim nodod ostu pārvaldēm. Ostu pārvaldēm bija tiesības slēgt nomas līgumus par tām valdījumā nodoto zemi arī pirms īpašuma tiesību nostiprināšanas zemesgrāmatā.

Sākotnējā Ostu likuma 8. panta trešajā daļā citstarp bija paredzēts, ka ostas valdi ieceļ attiecīgās pilsētas dome vai pagasta padome ne vairāk kā 10 locekļu sastāvā. Savukārt Rīgas ostas valdes un Ventspils ostas valdes sastāvā bija attiecīgās pašvaldības pārstāvji, kā arī ekonomikas ministra, finanšu ministra, satiksmes ministra un vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra izvirzīti pārstāvji.

Ar 2019. gada 12. decembra Ostu likuma grozījumiem Rīgas ostas pārvalde un Ventspils ostas pārvalde kā atvasinātas publisko tiesību juridiskās personas tika nodotas Ministru kabineta pārraudzībā (*sk. Ostu likuma 7. panta 1.¹ daļu 12.12.2019. likuma redakcijā*). Tāpat ar minētajiem grozījumiem no ostu pārvaldēm tika izslēgti pašvaldību pārstāvji (*sk. Ostu likuma 7. panta 1.¹ daļu un 8. panta trešo daļu 12.12.2019. likuma redakcijā*). Savukārt ar 2019. gada 18. decembra Ostu likuma grozījumiem ostas pārvaldes funkcijas Ventspils ostā tika nodotas Ministru kabineta noteiktai valsts kapitālsabiedrībai (*sk. Ostu likuma 7. panta 1.² daļu 18.12.2019. likuma redakcijā*).

Saeima 2022. gada 10. februārī pieņēma likumu "Grozījumi Likumā par ostām", kas stājas spēkā 2022. gada 27. aprīlī (turpmāk – Likuma grozījumi). Ar Likuma grozījumiem Ostu likuma 4. panta trešā daļa izteikta jaunā redakcijā. Tās 1. punktā paredzēts, ka attiecīgās ostas pārvaldes valdījumā atrodas valsts un pašvaldības zeme un akvatorija, savukārt 3. punktā noteikts, ka ostas pārvaldes valdījumā Rīgas, Liepājas un Ventspils ostās atrodas ostas kopējās hidrotehniskās būves (moli, straumes regulēšanas dambji, viļņlauži, krasta nostiprinājumi), kuģuceļi, valsts vai pašvaldības īpašumā esošās piestātnes, bet citās ostās – valsts vai pašvaldības īpašumā esošās kopējās hidrotehniskās būves un piestātnes.

Ar Likuma grozījumiem Ostu likuma 4. panta piektā daļa izteikta šādā redakcijā: "Ostas pārvalde ir tiesīga: 1) tās valdījumā esošo valstij vai pašvaldībai piederošo nekustamo īpašumu iznomāt, izīrēt, piešķirt par to apbūves tiesību, apgrūtināt ar lietu tiesībām, tai skaitā ar servitūtiem ēku (būvju), virszemes un pazemes komunikāciju celtniecībai vai citas saimnieciskās darbības veikšanai; 2) būvēt uz tās valdījumā esošās valstij vai pašvaldībai piederošās zemes ostas darbībai nepieciešamās ēkas (būves) kā patstāvīgus īpašuma objektus. Šīs ēkas (būves) ostas pārvalde ieraksta zemesgrāmatā uz sava vārda. Tādas pašas tiesības ostas pārvaldei

ir arī attiecībā uz juridisko vai fizisko personu zemi, uz kuru nodibināts personālservitūts." Savukārt Ostu likuma 4. pants ir papildināts ar devīto daļu šādā redakcijā: "Valsts un pašvaldība ir tiesīga tai piederošo ostas teritorijā esošo nekustamo īpašumu atsavināt, valstij nododot to pašvaldībai un pašvaldībai nododot to valstij bez atlīdzības."

Ar Likuma grozījumiem Ostu likuma 7. panta 1.¹ daļa izteikta šādā redakcijā: "Ostas pārvalde Rīgas ostā un Ventspils ostā ir kapitālsabiedrība, kuras kapitāla daļas (akcijas) pieder valstij un var piederēt arī attiecīgajai pašvaldībai. Valstij šajā kapitālsabiedrībā pieder ne mazāk kā trīs piektdaļas kapitāla daļu (akciju). Šī kapitālsabiedrība īsteno ostas pārvaldes funkcijas Rīgas ostā un Ventspils ostā un atrodas Satiksmes ministrijas pārraudzībā attiecībā uz šajā likumā, Rīgas brīvostas likumā un Ventspils brīvostas likumā noteikto ostas pārvaldes funkciju, uzdevumu un pienākumu īstenošanu. Kapitālsabiedrības kapitāla daļas (akcijas) nav iekļājamas, un tās ir atsavināmas vienīgi savstarpēji starp kapitāla daļu (akciju) turētājiem."

Ar Likuma grozījumiem no Ostu likuma tika izslēgta 12. panta otrā un trešā daļa: "(2) Ostas pārvaldes finanšu līdzekļus var izmantot tikai ostas un tās infrastruktūras apsaimniekošanai un attīstīšanai, kā arī šā likuma 7. pantā noteikto funkciju izpildei. Ostas pārvaldes finanšu līdzekļus drīkst dāvināt (ziedot) valstij, ieskaitot tos valsts budžetā. Ministru kabinets lemj par dāvināto (ziedoto) finanšu līdzekļu izmantošanu. Šīs tiesības Ministru kabinets drīkst izmantot ar nosacījumu, ka Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisija triju darba dienu laikā no attiecīgās Ministru kabineta sniegtās informācijas saņemšanas brīža izskata to un neiebilst pret konkrētā dāvinājuma (ziedojuma) izmantošanu. (3) Ostas pārvalde nedrīkst ar saviem finanšu līdzekļiem piedalīties komercsabiedrību darbībā ārpus ostas teritorijas." Šīs tiesību normas vairs nav spēkā.

Turklāt ar Likuma grozījumiem Ostu likuma pārejas noteikumi papildināti ar 16. punktu šādā redakcijā: "Lai nodrošinātu Rīgas ostas un Ventspils ostas darbības nepārtrauktību: 1) Ministru kabinets un Rīgas pašvaldība līdz 2022. gada 1. septembrim pieņem lēmumu par kapitālsabiedrības dibināšanu Rīgas ostas pārvaldīšanai Valsts pārvaldes iekārtas likumā un Publiskas personas kapitāla daļu un kapitālsabiedrību pārvaldības likumā noteiktajā kārtībā. Panākot vienošanos par kopīgas – valsts un pašvaldības – kapitālsabiedrības izveidi, tās pamatkapitālā valsts iegulda Rīgas brīvostas pārvaldei piederošo mantu un aktīvus, bet Rīgas pašvaldība – tai piederošo ostas teritorijā esošo mantu un aktīvus, kas līdz šim bija nodoti Rīgas brīvostas pārvaldes valdījumā, ievērojot nosacījumu, ka valstij pieder ne mazāk kā 60 procenti un Rīgas pašvaldībai – ne vairāk kā 40 procenti kapitāla daļu (akciju). Kapitāla daļu (akciju) turētāji noslēdz akcionāru līgumu, lai noteiktu un precizētu kapitāla daļu (akciju) turētāju tiesības un pienākumus un noteiktu atbildību saistībā ar kapitālsabiedrības

kopīgu pārvaldību; 2) akciju sabiedrības "Ventas osta" pamatkapitālā līdz 2022. gada 1. septembrim Publiskas personas kapitāla daļu un kapitālsabiedrību pārvaldības likumā noteiktajā kārtībā valsts iegulda Ventspils brīvostas pārvaldei piederošo mantu un aktīvus un, ja tiek panākta vienošanās ar Ventspils pašvaldību par tās dalību kapitālsabiedrībā, Ventspils pašvaldība iegulda tai piederošo ostas teritorijā esošo mantu un aktīvus, kas līdz šim bija nodoti Ventspils brīvostas pārvaldes valdījumā, ievērojot nosacījumu, ka valstij pieder ne mazāk kā 60 procenti un Ventspils pašvaldībai – ne vairāk kā 40 procenti kapitāla daļu (akciju). Kapitāla daļu (akciju) turētāji noslēdz akcionāru līgumu, lai noteiktu un precizētu kapitāla daļu (akciju) turētāju tiesības un pienākumus un noteiktu atbildību saistībā ar kapitālsabiedrības kopīgu pārvaldību." Ar 2023. gada 2. februāra grozījumiem Ostu likumā, kuri stājās spēkā 2023. gada 8. februārī, Ostu likuma pārejas noteikumu 16. punkta 1. un 2. apakšpunktā noteiktais termiņš kapitālsabiedrības dibināšanai Rīgas ostas pārvaldīšanai un termiņš Ventspils brīvostas pārvaldei piederošās mantas un aktīvu ieguldīšanai akciju sabiedrības "Ventas osta" pamatkapitālā tika pagarināts līdz 2023. gada 1. septembrim.

Saeima 2022. gada 5. maijā pieņēma likumu "Grozījumi Ventspils brīvostas likumā", kurš stājās spēkā 2022. gada 10. maijā un ar kuru Ventspils brīvostas likuma 4. panta pirmā daļa izteikta šādā redakcijā: "Valsts un pašvaldības zemi Brīvostas teritorijā nedrīkst pārdot, dāvināt vai citādi atsavināt, izņemot Ostu likumā noteiktos gadījumus vai ieguldīšanu Brīvostas pārvaldīšanai izveidotās kapitālsabiedrības pamatkapitālā."

2. Satversmes tiesā tika ierosināta lieta Nr. 2022-17-01 "Par Ostu likuma 4. panta trešās daļas 1. punkta, 4. panta devītās daļas, 7. panta 1.¹ daļas, kā arī pārejas noteikumu 16. punkta 1. un 2. apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam" pēc divdesmit divu 13. Saeimas deputātu pieteikuma.

Tāpat Satversmes tiesā tika ierosināta lieta Nr. 2022-35-01 "Par Ostu likuma 4. panta trešās daļas 1. un 3. punkta, 4. panta piektās un devītās daļas, pārejas noteikumu 16. punkta 2. apakšpunkta, 2022. gada 10. februāra likuma "Grozījumi Likumā par ostām" 11. panta otrās daļas, kā arī Ventspils brīvostas likuma 4. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam" pēc Ventspils valstspilsētas pašvaldības domes pieteikuma.

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 22. panta sesto daļu šīs lietas tika apvienotas vienā lietā. Apvienotajai lietai Nr. 2022-17-01 piešķirts nosaukums "Par Ostu likuma 4. panta trešās daļas 1. un 3. punkta, 4. panta piektās un devītās daļas, 7. panta 1.¹ daļas, pārejas noteikumu 16. punkta 1. un 2. apakšpunkta, 2022. gada 10. februāra likuma "Grozījumi Likumā par ostām" 11. panta otrās daļas, kā arī Ventspils brīvostas likuma

4. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam" (turpmāk arī – apstrīdētās normas).

3. Pieteikuma iesniedzēji – divdesmit divi 13. Saeimas deputāti (turpmāk arī – Saeimas deputāti) – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam, jo ar apstrīdētajām normām esot pārkāpts pašvaldību autonomijas princips, ierobežotas pašvaldības tiesības un pienākumi, kā arī pašvaldības patstāvība savu autonomo funkciju īstenošanā. Tāpat esot pārkāpts vietējo iedzīvotāju vajadzību apmierināšanai izmantojamās pašvaldību mantas nošķirtības princips. Turklāt neesot ievērots pienākums veikt atbilstošu konsultēšanos ar vietējo varu, un tas neatbilstot labas likumdošanas principam.

Pēc Saeimas deputātu ieskata, valsts tiesības ar likumu noteikt pašvaldības funkcijas nenozīmē pilnīgu valsts rīcības brīvību. Valsts noteiktajiem ierobežojumiem attiecībā uz pašvaldības tiesībām lemt savā teritorijā vietējo iedzīvotāju vārdā un interesēs vajagot būt atbilstoši samērīguma principam. Arī attiecībā uz ostu pārvaldības reformu esot piemērojami līdzīgi principi.

Apstrīdētās normas ierobežojot pašvaldības valdījuma tiesības uz tās zemi, kas ietilpst ostas teritorijā, un pašvaldības tiesības atsavināt tai piederošo nekustamo īpašumu. Līdz ar to esot ierobežotas pašvaldības iespējas pārvaldīt daļu no savas teritorijas. Trīs ceturtdaļas no Ventspils ostas robežās iekļautās pašvaldības teritorijas esot speciālā ekonomiskā zona, kas tiek izmantota komercdarbībai. Savukārt Rīgas ostas teritorijā atrodies īpaši aizsargājamas dabas teritorijas, kā arī vēsturiskas būves.

Apstrīdēto normu piemērošanas rezultātā tikšot negatīvi ietekmēta pašvaldības spēja veikt savas funkcijas. Ventspils ostas teritorijā atrodies ar ostu tieši nesaistīti uzņēmumi, kas veicot komercdarbību, kā arī dzīvojamās mājas, pirmsskolas izglītības iestādes un aizsargājamas dabas teritorijas. Ja pašvaldība nepiedalās ostas pārvaldes kapitālsabiedrībā vai piedalās tajā kā mazākumakcionārs, tā nevarot pilnvērtīgi īstenot vietējo pašpārvaldi daļā savas administratīvās teritorijas.

Saeimas deputāti uzskata, ka nav konstatējams saprātīgs izskaidrojums aizliegumam pašvaldībai savu nekustamo īpašumu atsavināt citādi kā vien nododot valstij bez atlīdzības. Savukārt no tā, ka ostās tiek palielināta valsts ietekme, attiecīgi samazinot pašvaldību ietekmi, nekādi konkrēti ieguvumi neesot konstatējami.

No Satversmes 1. panta un 101. panta otrās daļas pirmajā teikumā ietvertā pašvaldības principa izrietot pašvaldības finanšu autonomija. Atbilstoši pašvaldības principam pašvaldībai kā atvasinātai publiskai juridiskajai personai esot tiesības uz savu, nodalītu mantu, tiesības valdīt un

lietot to, kā arī iegūt no tās visus iespējamus labumus. Ar apstrīdētajām normām pašvaldībai esot atņemtas lietas īpašnieka valdījuma tiesības, kas nostiprinātas Civillikuma 875. un 876. pantā.

Apstrīdēto normu apspriešanas un pieņemšanas gaitā neesot notikušas savlaicīgas, godīgas un īstas konsultācijas ar pašvaldībām, un apstrīdētās normas neesot pienācīgi pamatotas ar izskaidrojošiem pētījumiem. Turklāt ostu pārvaldes modeļa reforma netiekot attiecināta uz Liepājas ostu, lai gan tā ir viena no trim lielākajām Latvijas ostām. Šāds lēmums liecinot par to, ka valsts attieksme pret pašvaldībām nav vienlīdzīga.

Tiesas sēdē Saeimas deputātu pārstāvji uzsvēra, ka pašvaldības ir demokrātiski leģitimētas un neatrodas padotības attiecībās ar centrālo valsts varu, jo īpaši Ministru kabinetu. Vietējā vara un centrālā valsts vara esot aplūkojama no līdzvērtīgām pozīcijām. Apstrīdētās normas nozīmējot iejaukšanos atbildības sadalījumā attiecībā uz rīcību ar pašvaldības teritoriju.

Civillikums vienlīdz aizsargājot gan pašvaldības un valsts, gan arī privātpersonu īpašumu. Pašvaldībai kā autonomai publisko tiesību juridiskajai personai esot tiesības lemt par savu mantu, tās lietošanu un izmantošanu iedzīvotāju vajadzību apmierināšanai. Ar apstrīdētajām normām pašvaldībai pēc būtības esot atņemts īpašuma tiesību saturs, un šādu situāciju nevarot atzīt par samērīgu. Savukārt par godīgām un īstām konsultācijām nevarot uzskatīt tādu sarunu procesu, kurā pašvaldības tiek tikai uzklaustītas, bet to viedoklis pēc būtības netiek ņemts vērā.

4. Pieteikuma iesniedzēja – Ventspils valstspilsētas pašvaldības dome (turpmāk arī – Ventspils pašvaldības dome) – uzskata, ka apstrīdētās normas, ciktāl tās attiecināmas uz Ventspils pašvaldību, aizskarot Satversmes 1. pantā un 101. panta otrās daļas pirmajā teikumā ietvertu pašvaldības principu, jo ierobežojot pašvaldības institucionālās un organizatoriskās garantijas. Pašvaldība esot ierobežota tās autonomo funkciju izpildē un savu Ventspils ostas teritorijā esošo nekustamo īpašumu pārvaldībā. Turklāt apstrīdēto normu pieņemšanas procesā esot pieļauts labas likumdošanas principa pārkāpums.

No Pašvaldību likuma izrietot pašvaldības mantas nošķirtības princips. Pašvaldībai savas kompetences ietvaros esot gan tiesības, gan pienākums lietot savu īpašumu, kas esot priekšnoteikums iedzīvotāju interešu nodrošināšanai. Ar apstrīdētajām normām pašvaldībai esot ierobežotas Civillikuma 927. pantā noteiktās tiesības.

Pašvaldības ekonomiskais pamats esot ne tikai manta, bet arī autonomo funkciju izpildei pietiekami finanšu resursi, kas veidojoties arī no pašvaldības īpašuma apsaimniekošanas ieņēmumiem. No Eiropas vietējo pašvaldību hartas (turpmāk – Harta) izrietot, ka vietējai pašpārvaldei ir tiesības uz pietiekamiem pašu finanšu resursiem, ar kuriem tā drīkst

brīvi rīkoties savu pilnvaru robežās. Būtiski ierobežojot pašvaldības zemes un citu nekustamā īpašuma objektu lietošanas tiesības, tiekot samazinātas pašvaldības iespējas gūt ieņēmumus no sava nekustamā īpašuma apsaimniekošanas, un attiecīgi turpmāk samazinoties vietējiem iedzīvotājiem pašvaldības sniegto pakalpojumu kvalitāte. Pašvaldības tiesības iegūt un atsavināt kustamo un nekustamo mantu, privatizēt pašvaldības īpašuma objektus, civiltiesiskajās attiecībās konkurējot ar citām juridiskajām personām, tostarp valsts nodibinātām kapitālsabiedrībām, ar apstrīdētajām normām esot nepamatoti ierobežotas.

Akciju sabiedrības "Ventas osta" valdījumā esot nodots nesamērīgi liels Ventspils pašvaldībai piederošās zemes resurss, kas kapitālsabiedrībai nemaz neesot nepieciešams tai Ostu likumā noteikto funkciju pildīšanai. Valsts varot iejaukties pašvaldības kompetencē tikai ar skaidriem, likumā noteiktiem nosacījumiem. Pašvaldības nekustamā īpašuma atsavināšana, iekļāšana, privatizēšana, kā arī nekustamās mantas iegūšana pašvaldības īpašumā esot pašvaldības ekskluzīvā kompetencē. Saskaņā ar pašvaldības principu no Ventspils pašvaldības nekustamā īpašuma apsaimniekošanas gūtie ieņēmumi varot tikt izlietoti tikai pašvaldības iedzīvotāju vajadzībām. Apstrīdētās normas pieļaujot no pašvaldības nekustamā īpašuma lietošanas iegūto līdzekļu izlietošanu pēc akciju sabiedrības "Ventas osta" ieskatiem, nesaistot tos ar pašvaldības teritoriju un tās iedzīvotāju vajadzībām. Tādējādi tiekot pārkāpta Ventspils pašvaldības institucionālā garantija.

Ventspils pašvaldības dome uzskata, ka ar apstrīdētajām normām noteiktajam ierobežojumam nav leģitīma mērķa un tās nav samērīgas. Pieņemot apstrīdētās normas, esot pārkāpts no Satversmes 1. panta izrietošais labas likumdošanas princips, jo sākotnējā ostu pārvaldības reformas iecere paredzējusi šo reformu vienādā mērā attiecināt uz visām trim Latvijas lielākajām ostām – Rīgas, Liepājas un Ventspils ostu. Apstrīdēto normu pieņemšanas procesā Saeimā racionāls pamatojums ostu pārvaldības reformas attiecināšanai vienīgi uz Rīgas ostu un Ventspils ostu neesot sniegts. Tā esot uzskatāma par politisko patvaļu, kas Latvijā kā demokrātiskā tiesiskā valstī neesot pieļaujama.

Tiesas sēdē Ventspils pašvaldības domes pārstāvji norādīja, ka Ventspils ostas teritorijā iekļauti 42 procenti pilsētas administratīvās teritorijas kopējās platības. Ventspils ostas teritorijā 54 procenti zemes esot pašvaldības īpašums, valstij piederot 25 procenti, savukārt Ventspils brīvostas pārvaldei – viens procents. 2003. gada 24. novembrī Ventspils pašvaldība pieņēmusi lēmumu, ar kuru 505 nekustamie īpašumi tika nodoti Ventspils brīvostas pārvaldei valdījumā. Kopš 2004. gada starp Ventspils brīvostas pārvaldi un pašvaldību bijusi noslēgta vienošanās, ka pašvaldībai ir tiesības atprasīt jebkuru no valdījumā nodotajiem īpašumiem, ja tas nepieciešams pašvaldības autonomo funkciju veikšanai. Slēdzot attiecīgas vienošanās, pašvaldība atguvusi valdījuma tiesības uz konkrētiem

īpašumiem. Ar apstrīdētajām normām šī tiesiskā kārtība esot mainīta un visi Ventspils ostas teritorijā iekļautie īpašumi nododami bez atlīdzības akciju sabiedrībai "Ventas osta". Ieņēmumi, ko pašvaldība varētu gūt no Ventspils brīvostas pārvaldes valdījumā nodotajiem īpašumiem, esot aptuveni 3,3 miljoni *euro* gadā.

Ventspils pašvaldības domes pārstāvji norādīja, ka ar apstrīdētajām normām esot būtiski apgrūtināta pašvaldības iespēja pildīt savas autonomās funkcijas. Esot ierobežotas pašvaldības iespējas plānot vidējā termiņa stratēģijas zemes izmantošanai, komunālo pakalpojumu organizēšanai, gādāšanai par teritorijas labiekārtošanu, sanitāro tīrību, kā arī saimnieciskās darbības sekmēšanai. Sadarbība ar Ventspils brīvostas pārvaldi neesot konstruktīva, jo tiekot kavēta valdījuma nodošana pašvaldībai attiecībā uz struktūrfondu finansētu projektu realizācijai nepieciešamo zemi. Pašvaldības tiesības īstenot noteiktas funkcijas zaudējot jēgu, ja pašvaldībai ir liegti to īstenošanai nepieciešamie finanšu resursi. Ostas pārvalde esot pārveidota par kapitālsabiedrību, kuras galvenais mērķis ir gūt peļņu, bet pašvaldībai nācies pašai piedalīties ostas teritorijā esošās infrastruktūras uzturēšanā un rezultātā pašvaldības izmaksas esot palielinājušās par 71 212 *euro*.

5. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam.

Pieteikumos sniegtie argumenti pēc sava rakstura esot galvenokārt politiski un nevarot kalpot apstrīdēto normu satversmības izvērtējumam. Ventspils brīvostas pārvalde un Rīgas brīvostas pārvalde kā atvasinātas publisko tiesību juridiskās personas neesot padotas attiecīgajai pašvaldībai, kā arī neietilpstot attiecīgo pašvaldību institucionālajā sistēmā. Šo subjektu īpašumā esošo mantu nevarot uzskatīt par piederošu pašvaldībai. Arī Rīgas brīvostas pārvaldes un Ventspils brīvostas pārvaldes funkcijas neesot uzskatāmas par tādām, kas ietilptu attiecīgi Rīgas valstspilsētas pašvaldības un Ventspils valstspilsētas pašvaldības kompetencē.

Katrai ostai atbilstot viena konkrēta, iepriekš noteikta teritorija, kuru pārvaldot viena speciāli šim mērķim izveidota institūcija. Saeima norāda: ja tiks panākta vienošanās par kopīgas valsts un pašvaldības kapitālsabiedrības izveidi, tad katra pašvaldība pēc mantas ieguldīšanas kapitālsabiedrības pamatkapitālā saņems noteiktu kapitāla daļu skaitu, kļūstot par attiecīgās kapitālsabiedrības dalībnieku ar visām dalībniekam piešķirtajām tiesībām.

Ar 2019. gada 12. decembra grozījumiem Ostu likumā Ministru kabinetam esot noteikts uzdevums izvērtēt Latvijas ostu pārvaldības modeļa atbilstību starptautiskajiem labas pārvaldības principiem un līdz 2020. gada 1. jūlijam iesniegt Saeimai likumprojektu par Latvijas ostu

pārvaldības modeļa maiņu. Ministru kabinets secinājis, ka Ventspils osta un Rīgas osta ir pakļautas augstam korupcijas riskam un tādējādi nepieciešamas neatliekamas šo ostu pārvaldības reformas.

Tiesas sēdē Saeimas pārstāvis norādīja, ka no pašvaldības principa neizrietot pašvaldības tiesības uz tās īpašuma neaizskaramību. Valsts pārvaldes funkciju decentralizācija tiekot īstenota citstarp atbilstoši pašvaldības principam, nododot atsevišķu funkciju īstenošanu demokrātiski leģitimētām pašvaldībām. Jau sākotnēji Ostu likuma tiesiskais regulējums esot paredzējis ostas teritorijā esošo nekustamo īpašumu nodošanu ostas pārvaldes valdījumā.

Savukārt Liepājas ostas un Liepājas speciālās ekonomiskās zonas industriālās teritorijas tiekot izmantotas kompleksā mījiedarbībā un ostas attīstība esot nesaraujami saistīta ar ārpus ostas esošo speciālās ekonomiskās zonas industriālo teritoriju attīstību. Saskaņā ar Ostu likumu Rīgas ostas un Ventspils ostas pārvaldīšanas princips esot vienāds, proti, tas izrietot no Ostu likumā noteiktā regulējuma. Savukārt Liepājas speciālās ekonomiskās zonas pārvaldīšanu regulējot cits normatīvais akts – Liepājas speciālās ekonomiskās zonas likums.

Ņemot vērā minēto, Liepājas speciālās ekonomiskās zonas pārvaldīšanas modeļa izstrādē būtu piemērojams atšķirīgs process. Turklāt Satversmē un citos likumos neesot noteikts tas, ka likumdošanas procesā pašvaldību izvirzītie priekšlikumi par ostu pārvaldības modeli un kritēriju saturisko izvēli likumdevējam būtu obligāti jāpieņem.

6. Pieaicinātā persona – Satiksmes ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam.

Ostas robežas, ņemot vērā attiecīgās pašvaldības un citu Ostu likuma 3. pantā minēto institūciju ieteikumus, nosakot Ministru kabinets. Tāpēc pašvaldība varot sniegt ieteikumus, bet Ministru kabinets ar saviem noteikumiem varot noteikt par ostas teritoriju vienīgi tādu teritoriju, kura perspektīvā ir attīstāma ostas vajadzībām. Turklāt gan pašvaldībai, gan Ministru kabinetam, nosakot ostas robežu, esot pienākums pārliecināties par to, vai jaunā ostas robeža un pats tās noteikšanas process atbilst speciālo likumu prasībām. Ostas robežās nevajadzētu būt iekļautai tādai teritorijai, kura nav saistāma ar ostas darbību un attīstību, bet ir izmantojama pašvaldības autonomo funkciju nodrošināšanai.

Likumdevēja mērķis, pieņemot apstrīdētās normas, esot bijis noregulēt jautājumus, kas saistīti ar ostas darbībai un attīstībai nepieciešamo nekustamā īpašuma objektu valdījumu un izmantošanu. Apstrīdētajām normām neesot mērķa regulēt ar ostas darbību un attīstību nesaistītu zemes gabalu un inženierbūvju valdījuma vai izmantošanas nosacījumus.

Nemot vērā ostas pārvaldes funkcijas, uzdevumus un pienākumus, esot likumsakarīgi tas, ka valsts un pašvaldības īpašumā esošā zeme un ar ostas darbību saistītās inženierbūves tiek nodotas tieši ostas pārvaldes valdījumā. Pretējā gadījumā ostu pārvaldes nevarētu pietiekami efektīvi veikt savus pienākumus un uzdevumus. Ostu efektīva un sekmīga darbība un attīstība esot gan valsts, gan pašvaldības un tās iedzīvotāju interesēs.

Pēc Satiksmes ministrijas ieskata, arī saskaņā ar iepriekš spēkā bijušo Ostu likuma regulējumu pašvaldībai neesot bijis rīcības brīvības lemt par to, vai nodot ostas pārvaldes valdījumā ostas darbībai un attīstībai nepieciešamo zemi un inženierbūves. Ostas sekmīgas darbības un attīstības kontekstā neesot pamata pretstatīt visas Latvijas sabiedrības un attiecīgās pašvaldības iedzīvotāju intereses. Valsts un pašvaldības intereses – proti, sekmīga ostas darbība un attīstība – sakrīt.

Satversmes 1. un 101. pants neparedzot pašvaldībai tiesības saņemt atlīdzinājumu par to, ka tai piederoša zeme tiek izmantota, lai nodrošinātu tās iedzīvotāju intereses tautsaimniecības jomā. Savukārt ostu pārvalžu darbībā, kas vērsta uz ostas attīstību ārpus attiecīgās pašvaldības teritorijas, neesot saskatāms pašvaldības institucionālo garantiju pārkāpums.

Atvasinātas publiskas personas izveidošana un likvidācija esot likumdevēja kompetencē, tāpēc arī jautājumus par turpmāko rīcību ar likvidējamās atvasinātas publiskas personas mantu risinot likumdevējs. Savukārt tad, ja likumdevējs nav noregulējis likvidējamās atvasinātas publiskas personas mantas pāreju citai personai un attiecīgie jautājumi nav atrunāti arī līgumiskajās attiecībās, likvidētas atvasinātas publiskas personas manta pienāktos valstij kā sākotnējai publisko tiesību juridiskajai personai.

Tādējādi tas, ka valsts pārņem likvidētas atvasinātas publisko tiesību juridiskās personas mantu, neaizskarot pašvaldības tiesības.

Tiesas sēdē Satiksmes ministrijas pārstāvji norādīja, ka tiesības uz īpašumu konstitucionāli ir nostiprinātas Satversmes 105. pantā, bet pašvaldība neesot šā panta subjekts. Pašvaldības īpašuma esība neesot principiāls priekšnoteikums pašvaldības jēgpilnai un pilnvērtīgai pastāvēšanai. Esot iespējamās arī tādas situācijas, kad pašvaldība nav finansiāli pašpietiekama un saņem dotācijas no valsts. Ostas robežu jautājums esot nošķirams no ostu reformas pēc būtības. Satiksmes ministrijai esot šaubas par robežu argumentu saderību ar pretrunīgas rīcības aizlieguma principu. Ostas teritorijas pašreizējās robežas Ventspils pašvaldība esot izvēlējusies tā, lai optimizētu Ventspils brīvostas darbību. Tātad pati pašvaldība arī esot pašreizējās ostas un brīvostas robežas uzskatījusi par optimālām tieši brīvostas darbības nodrošināšanai.

7. Pieaicinātā persona – Rīgas valstspilsētas pašvaldība – iesniegusi tās rīcībā esošos dokumentus, kuros atspoguļoti Rīgas

valstspilsētas pašvaldības domes lēmumi saistībā ar Rīgas ostas pārvaldības reformu, un citu informāciju, kurai, pēc Rīgas valstspilsētas pašvaldības ieskata, varētu būt nozīme šajā lietā.

Tiesas sēdē Rīgas valstspilsētas pārstāvji raksturoja Rīgas brīvostas darbību un saistību ar pašvaldības funkciju izpildi kopumā. Ar apstrīdētajām normām esot aizskarts pašvaldības princips. Lai gan 2019. gadā pašvaldības pilnībā tika izslēgtas no ostu pārvaldības, tomēr ar apstrīdētajām normām piedāvātā līdzdalība kapitālsabiedrībā esot iespējama, bet tikai ar pašvaldības papildu mantas ieguldījumu. Turklāt procentuālais pārstāvības sadalījums kapitālsabiedrībā neesot taisnīgs. Pašvaldības mantas aizskārums esot saskatāms attiecībā uz valdījuma tiesību nodošanu ostas pārvaldei. Vēsturiski ne visi pašvaldības īpašumi esot nodoti Rīgas brīvostas pārvaldes valdījumā. Tāpēc valdījuma tiesības uz vairākiem īpašumiem ostas teritorijā pašvaldībai esot saglabātas. Tomēr Rīgas valstspilsētas pašvaldības aizskārums neesot tik būtisks, jo 2012. gadā lielākā daļa īpašumu tika nodoti ostas pārvaldes valdījumā.

8. Pieaicinātā persona – Ventspils valstspilsētas pašvaldība – sniegusi viedokli pēc Saeimas deputātu pieteikuma ierosinātajā lietā Nr. 2022-17-01. Ņemot vērā to, ka ar Satversmes tiesas 2023. gada 25. aprīļa rīcības sēdes lēmumu minētā lieta ir apvienota ar lietu Nr. 2022-35-01, kas ierosināta pēc Ventspils valstspilsētas pašvaldības pieteikuma, tās kā pieaicinātās personas viedoklis šajā spriedumā netiks atspoguļots.

9. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Pašvaldību savienība" – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam.

Pieņemot apstrīdētās normas, Saeima neesot ievērojusi labas likumdošanas principu un neesot nodrošinājusi kvalitatīvas konsultācijas apstrīdēto normu pieņemšanas procesā.

Ar apstrīdētajām normām pašvaldībām tiek ierobežotas tiesības lietot savu ostu teritorijās esošo īpašumu, jo tiesības tiek piešķirtas ostu pārvaldības īstenošanai izveidotajām valsts kapitālsabiedrībām. No apstrīdēto normu pamatojuma neizrietot, ka Likuma grozījumu izstrādātāji būtu vērtējuši iecerētos pašvaldību tiesību uz īpašumu ierobežojumus, kā arī šo ierobežojumu samērīgumu. Pienācīgs pamatojums neizrietot arī no Saeimas atbildes raksta, jo Saeima skaidrojot tikai tās iecerēto rīcību ar reorganizējamās Rīgas brīvostas pārvaldes un Ventspils brīvostas pārvaldes mantu.

Tiesas sēdē biedrības "Latvijas Pašvaldību savienība" pārstāve norādīja, ka no pašvaldības principa izrietot pašvaldības autonomijas veidi – teritoriālā autonomija, organizatoriskā autonomija, personāla autonomija, plānošanas autonomija, tiesību aktu izdošanas autonomija

un finanšu autonomija. Likumdevējs esot tiesīgs noteikt ostu pārvaldes modeli pēc saviem ieskatiem, tomēr no labas likumdošanas viedokļa esot nepieciešams izvērtējums attiecībā uz to, vai izraudzītā ostu pārvaldības forma ir visatbilstošākā. Proti, vajadzējis izvērtēt ietekmi uz valsts budžetu un pašvaldību budžetiem un attiecīgi ietekmi uz tiesību sistēmu.

Vēsturiski pašvaldības kompetencē bijusi lemtāna par to, kuru īpašumu nodot ostas pārvaldei izmantošanai. Ar apstrīdētajām normām šādas izvēles tiesības esot liegtas, un tas negatīvi ietekmējot pašvaldības finanšu autonomiju.

10. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Lielo pilsētu asociācija" – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam.

Saskaņā ar biedrības "Latvijas Lielo pilsētu asociācija" statūtiem viens no tās mērķiem esot īstenot valstspilsētu tiesisko interešu aizsardzību. Biedrība "Latvijas Lielo pilsētu asociācija" esot pārstāvējusi Rīgas, Ventspils un Liepājas pašvaldību intereses gan Satiksmes ministrijā, gan Saeimas Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijā arī apstrīdēto normu izskatīšanas laikā. Tomēr konsultācijās pašvaldību viedoklis neesot pienācīgi uzklauts.

Saeima ar apstrīdētajām normām esot noteikusi atšķirīgu attieksmi pret Liepājas, Rīgas un Ventspils pašvaldībām, jo līdzīgās faktiskās situācijās nepamatoti pieņēmusi atšķirīgus lēmumus. Saeima šādu atšķirīgu pieeju neesot spējusi pamatot, un joprojām neesot pieejami arī pētījumi, kas pamatotu objektīvas atšķirības starp Liepājas, Rīgas un Ventspils ostu pārvaldības modeļiem.

Esot jāņem vērā ar apstrīdētajām normām Ventspils brīvostas pārvaldei nodoto pašvaldības īpašumu apjoms un to bezatlīdzības lietošanas aspekts, kas Ventspils pašvaldībai radot zaudējumus un ietekmējot pašvaldības kompetences izpildi. Biedrība "Latvijas Lielo pilsētu asociācija" esot noskaidrojusi, ka kopš apstrīdēto normu spēkā stāšanās nav bijis neviena gadījuma, kad būtu grozītas Ventspils ostas robežas vai Ventspils valstspilsētas pašvaldībai būtu atjaunotas valdījuma tiesības uz kādu tai piederošu nekustamo īpašumu.

Biedrība "Latvijas Lielo pilsētu asociācija" uzskata, ka ostu pārvaldības reforma veikta patvaļīgi, bez to pamatojošiem pētījumiem un nesasniedz tai sākotnēji izvirzīto mērķi.

Tiesas sēdē biedrības "Latvijas Lielo pilsētu asociācija" pārstāvis uzsvēra, ka ar apstrīdētajām normām ir apgrūtināta privatizācijas procesa pabeigšana un pašvaldības iedzīvotāji nevar atsavināt savu ostas teritorijā esošo zemi. Tiekot kavēta Eiropas Savienības struktūrfondu realizācija, kā arī apgrūtināta pilsētvides sakārtošanas plāna izstrāde. Turklāt esot šaubas par to, vai akciju sabiedrība "Ventas osta" ieguldīs

līdzekļus Ventspils iedzīvotājiem būtisku jautājumu risināšanā. Tāpat ar apstrīdētajām normām ostas teritorijā tikšot negatīvi ietekmēta komercdarbības vide.

11. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes docents Dr. iur. Edvīns Danovskis – uzskata, ka ostas pārvaldes funkciju un ar to saistīto tiesību un pienākumu nodošana akciju sabiedrībai nerada konstitucionāli aizsargātu pašvaldības tiesību aizskārumu.

Katrai publiskai personai varot piederēt sava, no citas publiskas personas mantas nošķirta manta. Publiska persona ar to varot rīkoties kā jebkurš īpašnieks, tomēr ievērojot tiesību normās noteiktos ierobežojumus. Atkarībā no mantas veida un izmantošanas nolūka varot atšķirties arī rīcībai ar šo mantu noteiktais tiesiskais regulējums. Valstij esot plaša rīcības brīvība reglamentēt publiskas personas mantas pārvaldību, šī brīvība izrietot no valsts pārvaldes vienotības principa.

Divu publisku personu tiesiskās attiecības, kuru objekts ir vienas publiskas personas manta, varot būt apspriežamas vienīgi no valsts pārvaldes interešu viedokļa. Publiskai personai neesot atzīstamas subjektīvas tiesības prasīt noteiktas mantas piešķiršanu tai vai iebilst pret tai nodotās mantas atsavināšanu vai citādu apgrūtināšanu. No pašvaldības principa neizrietot pašvaldības tiesības uz tās īpašuma neaizskaramību, kā arī tiesības prasīt, lai valsts piešķir tai noteiktu īpašumu.

Lai arī īpašums pašvaldībai var būt nepieciešams, no Satversmē ietvertā konstitucionālā regulējuma nevarot atvasināt konkrētākus priekšrakstus attiecībā uz pašvaldības īpašumu. Pašvaldības principa saturā varētu ietilpt vienīgi valsts procesuāls pienākums, lemjot par pašvaldībai piederoša īpašuma atsavināšanu vai tā izmantošanas būtisku apgrūtinājumu, apsvērt arī vietējās intereses. Tomēr valsts interešu un vietējās pašvaldības interešu izsvēršana drīzāk esot saistāma ar patvaļas aizlieguma principu, proti, pienākumu pamatot lēmumu ar objektīviem un racionāliem apsvērumiem.

Tāpat esot uzsverams tas, ka pēc ostu pārvalžu kā atvasinātu publisku personu likvidācijas to funkcijas kļūst par valsts funkcijām. Savukārt valsts kapitālsabiedrības, pildot tām deleģētās funkcijas, rīkojoties valsts vārdā. Lai gan ar Likuma grozījumiem ir mainījies pašvaldības pārstāvības modelis, pašvaldību līdzdalība kā ostas pārvaldē, tā arī attiecīgajās kapitālsabiedrībās neesot no Satversmes izrietoša prasība. Šāds mehānisms esot tikai viens no vairākiem iespējamiem modeļiem valsts stratēģisko interešu un vietējās kopienas interešu līdzsvarošanai ostu pārvaldībā.

Tiesas sēdē Dr. iur. Edvīns Danovskis norādīja, ka pašvaldības princips ir no Satversmes izrietošs minimālo prasību kopums attiecībā uz pašvaldību darbību. Proti, gan pašvaldībai, gan tās galvenajai

viens no Eiropas tiesiskās un demokrātiskās prakses pamatprincipiem, kas nostiprināts vairākos Hartas pantos. Ventspils valstspilsētas pašvaldības domes līdzdalība apstrīdēto normu apspriešanā esot bijusi formāla, jo trūcis dialoga un partnerības lēmumu pieņemšanā. Savukārt Rīgas valstspilsētas pašvaldības dome vispār neesot bijusi iesaistīta likumdošanas procesā. Pašvaldības tiesības pilnvērtīgi iesaistīties apstrīdēto normu pieņemšanas procesā esot ignorētas, jo likumdevējs neesot sniedzis atbildes uz pašvaldības uzdotajiem būtiskajiem jautājumiem un neesot uzklājis tās viedokli pēc būtības.

Tāpat neesot vērtēta iespējamo risinājumu lietderība, kā arī ekonomiskie un sociālie ieguvumi no ostu pārvaldības modeļa maiņas. Ar apstrīdētajām normām neesot noteikts taisnīgs un pašvaldību ieguldījumiem atbilstošs kapitāla daļu proporcionālais sadalījums un neesot atbilstošā veidā nodrošināta pašvaldību iesaiste lēmumu pieņemšanas procesā, lai gan šie lēmumi tieši attiecas uz vietējo varu.

Pēc apstrīdēto normu pieņemšanas ostas pārvaldes funkcijas vairs neveicot valsts un pašvaldības kopīgi izveidots publisko tiesību subjekts, bet gan privāto tiesību subjekts – akciju sabiedrība. Akcionāru sapulcē valsts pārstāvji varot pieņemt lēmumus pretēji pašvaldības pārstāvju viedoklim, tādējādi pārstāvnieciskās demokrātijas ietvaros teritoriālā kopiena zaudējot kontroli pār tai piederošo zemi. Likumdevēja tiesības nacionalizēt pašvaldības īpašumu esot pieļaujamas tikai būtisku visas sabiedrības mērķu sasniegšanai un atbilstoši proporcionalitātes jeb samērīguma principam. Turklāt nacionalizācija bez atlīdzības un pretēji vietējās kopienas interesēm kā vispārīgs princips neesot attaisnojama.

Tādējādi ostās esot veikta piespiedu nacionalizācija bez vienošanās ar attiecīgajām pašvaldībām, un šāda rīcība neatbilstot subsidiaritātes un proporcionalitātes principiem.

14. Pieaicinātā persona – Dr. phys., Dr. oec. Māris Pūķis – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam.

Ar apstrīdētajām normām radītie zaudējumi pašvaldībai, kas darbojas pilsētas iedzīvotāju interesēs, esot lielāki nekā iespējamie ieguvumi. Samazinoties pašvaldības ietekmei uz būtisku Ventspils teritorijas daļu, pašvaldībai esot zudusi iespēja saņemt augļus par valdījumā nodoto pašvaldības īpašumu, bet saglabāts pienākums segt izdevumus par ostas teritorijā esošās publiskās infrastruktūras uzturēšanu un attīstību. Radītās administratīvās un finansiālās problēmas negatīvi ietekmēšot arī ostas pārvaldes vietā radītās kapitālsabiedrības uzņēmējdarbības vidi. Lai nostiprinātu labu pārvaldību, neesot nepieciešams veidot kapitālsabiedrību publiskās pārvaldes funkciju veikšanai.

Ar apstrīdētajām normām tiekot diskriminēti vietējie iedzīvotāji. Pašvaldības mantas nacionalizācija piespiedu kārtā vai nodošana valdījumā privātpersonai esot uzskatāma par Satversmes 91. pantā nostiprinātā tiesiskās vienlīdzības principa pārkāpumu. Pašvaldības teritorijai piederīgie pilsoņi tiekot nostādīti neizdevīgākā situācijā salīdzinājumā ar pārējiem Latvijas pilsoņiem.

15. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes lektore *Mg. iur.* Anita Kovaļevska – uzskata: tikai tad, ja tiktu atzītas pašvaldību tiesības uz īpašumu kā pašvaldības principa daļa, būtu pamats atzīt, ka ar apstrīdētajām normām šīs tiesības ir ierobežotas.

Vācijas juridiskajā literatūrā parasti tiekot izšķirti vismaz seši pašvaldību autonomijas veidi: teritoriālā autonomija, organizatoriskā autonomija, personāla autonomija, plānošanas autonomija, tiesību aktu izdošanas autonomija un finanšu autonomija. Šie autonomijas veidi izrietot arī no Hartas. Tomēr pašvaldību autonomija neesot absolūta. No pašvaldības principa izrietošās tiesības izņēmuma gadījumos varot tikt ierobežotas, lai nodrošinātu citas Satversmē noteiktās vērtības. Turklāt šādam ierobežojumam esot jāatbilst samērīguma principam un pašvaldības tiesību kodolam vajagot palikt neskartam.

Mg. iur. Anita Kovaļevska uzsver, ka ir jānošķir pašvaldību kā īpašnieka veiktā sava nekustamā īpašuma pārvaldīšana un pašvaldību tiesības īstenot to autonomo kompetenci konkrētās pašvaldības teritorijā. Savas mantas esība neesot obligāta atvasinātas publiskas personas pazīme. Pašvaldību teritorijā tradicionāli esot arī citām juridiskajām un fiziskajām personām piederoši nekustamie īpašumi, bet tas pats par sevi neesot pamats uzskatīt, ka pašvaldība nebūtu tiesīga un spējīga attiecīgajā teritorijā īstenot savas autonomās kompetences. Tāpēc arī ierobežojumi pašvaldību kā īpašnieku rīcībai ar to nekustamo īpašumu nenožīmējot to, ka pašvaldības nebūtu spējīgas attiecībā uz šiem īpašumiem īstenot savas autonomās funkcijas.

Apstrīdētās normas nesamazinot pašvaldību finansējuma avotu skaitu. Pašvaldības iespējas gūt ienākumus no civiltiesiskiem darījumiem neesot pilnībā liegtas, bet esot tikai liegta iespēja gūt šādus ieņēmumus no konkrētiem nekustamajiem īpašumiem.

Papildus *Mg. iur.* Anita Kovaļevska norāda, ka valstij ir liela rīcības brīvība valsts pārvaldes organizatorisko formu izvēlē un līdz ar to arī attiecībā uz viena pārvaldes subjekta reorganizāciju. No Satversmes neizrietot ierobežojumi, kas liegtu pārveidot atvasinātu publisku personu par kapitālsabiedrību vai cita veida subjektu. Pašvaldības princips prasot nodrošināt pašvaldību esību un plašu autonomiju. Arī attiecībā uz ostu pārvaldes institucionālo formu šādi ierobežojumi no Satversmes neizrietot.

Tiesas sēdē *Mg. iur.* Anita Kovaļevska uzsvēra, ka pašvaldība nozīmējot vietējās varas tiesības un spēju likumā noteiktajās robežās regulēt un vadīt nozīmīgu valsts lietu daļu uz savu atbildību un vietējo iedzīvotāju interesēs. No jēdziena "pašpārvalde" izrietot tas, ka pašvaldībai ir nepieciešama pietiekama autonomija, proti, pašvaldībām jābūt piešķirtai kompetencei un pietiekamai autonomijai, lai tās šo kompetenci varētu realizēt. Tā kā Latvijas tiesību sistēmā ir iekļauts regulējums par pašvaldības mantu, gadījumi, kad valsts ierobežo rīcību ar šo mantu, varot tikt vērtēti tikai kā pašvaldības finanšu autonomijas ierobežojumi.

16. Pieaicinātā persona lietā Nr. 2022-17-01 – *Dr. iur. Artis Stucka* – vērš uzmanību uz to, ka Saeima apstrīdētās normas pieņēmusi bez rūpīga un saprātīga izvērtējuma.

Pašvaldības ekonomiskais pamats esot manta, tai skaitā finanšu resursi, ko veidojot ieņēmumi no pašvaldības īpašuma apsaimniekošanas un pašvaldības iestāžu saimnieciskās darbības. Kaut arī Hartā tieši neesot nostiprināts pašvaldības ekonomiskais pamats un no tā izrietošās pašvaldības īpašuma lietošanas tiesības, tomēr šādas tiesības pašvaldībai izrietot no Hartas 3. panta pirmajā daļā ietvertās jēdziena "vietējā pašvaldība" definīcijas. Tajā kā viena no būtiskām pašvaldības institūcijas pazīmēm esot norādīta pašvaldības "spēja" likumā noteiktajās robežās īstenot noteiktu kompetenci uz savu atbildību un vietējo iedzīvotāju interesēs.

Pašvaldībām tiekot būtiski ierobežotas tiesības lietot savu īpašumu, kas atrodas ostu teritorijās, un tādējādi tikšot ietekmēti Ventpils pašvaldības ieņēmumi. Saeima neesot izvērtējusi ietekmi uz pašvaldības budžetu, un tas esot uzskatāms par labas likumdošanas principa pārkāpumu. Pašvaldības ekonomiskais pamats, kas ietver arī finanses, īpašumu un tā lietošanas tiesības, esot viens no pašvaldības kā patstāvīgas un demokrātiski veidotas institūcijas pastāvēšanas pamatiem, kas jau vēsturiski ticis nostiprināts normatīvajos tiesību aktos.

No apstrīdēto normu pamatojuma neizrietot atziņa, ka būtu vērtēts pašvaldību īpašuma tiesību ierobežojuma samērīgums. Pašvaldības domes ekskluzīvā kompetencē esot lemšana par pašvaldības nekustamā īpašuma atsavināšanu, iekļāšanu vai privatizēšanu, kā arī par nekustamā īpašuma iegūšanu pašvaldības īpašumā.

Ar Satversmes tiesas 2023. gada 25. aprīļa rīcības sēdes lēmumu nolemts apvienoto lietu Nr. 2022-17-01 izskatīt tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos. *Dr. iur. Artis Stucka* lietas izskatīšanā tiesas sēdē pārstāvēja Pieteikuma iesniedzēju – Ventpils pašvaldības domi.

Secinājumu daļa

17. Saeimas deputāti un Ventspils pašvaldības dome (turpmāk abi kopā – Pieteikumu iesniedzēji) lūdz Satversmes tiesu izvērtēt vairāku tiesību normu atbilstību vairākām Satversmes normām.

Ja apstrīdēta vairāku tiesību normu atbilstība vairākām augstāka juridiska spēka tiesību normām, tad tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības izvērtēšanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 15. maija sprieduma lietā Nr. 2019-17-05 13. punktu*).

17.1. Pieteikumu iesniedzēji Ostu likuma normas un Ventspils brīvostas likuma normu apstrīd kā vienotu tiesisko regulējumu.

Apstrīdētās normas paredz pāreju uz jaunu ostu pārvaldības institucionālo modeli un nosaka jaunās ostas pārvaldes rīcību ar pašvaldības mantu. Minētie tiesību jautājumi ir savstarpēji cieši saistīti. Apstrīdētās normas to kopsakarā veido vienotu tiesisko regulējumu, atbilstoši kuram Rīgas ostas un Ventspils ostas teritorijā esošā pašvaldību manta bez atlīdzības tiek nodota jauno ostu pārvalžu valdījumā un tiek noteikta šīs mantas lietošanas un atsavināšanas kārtība.

Līdz ar to izskatāmajā lietā ir izvērtējama apstrīdēto normu kā vienota tiesiskā regulējuma, ciktāl tas attiecas uz Rīgas ostas un Ventspils ostas pārvaldību, atbilstība Satversmei, ja nepieciešams, izvērtējot katru apstrīdēto normu atsevišķi.

17.2. Pieteikumu iesniedzēji lūdz atzīt apstrīdētās normas par neatbilstošām Satversmes 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam, jo uzskata, ka ar apstrīdētajām normām ir pārkāpts pašvaldības princips.

Pieteikumu iesniedzēju apsvērumi ir saistīti ar apstrīdēto normu iespējamo neatbilstību Satversmes 1. pantā un 101. panta otrās daļas pirmajā teikumā ietvertajam pašvaldības principam. Proti, pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, tiek pārkāptas pašvaldības tiesības piedalīties ostas pārvaldībā, kā arī tiesības rīkoties ar tās mantu un attiecīgi gūt ieņēmumus.

Satversmes tiesa jau iepriekš atzinusi, ka situācijā, kad ir apstrīdēta tiesību normas atbilstība gan Satversmes 1. pantā ietvertajam pašvaldības principam, gan Satversmes 101. pantam, izvērtējama normas atbilstība abām šīm Satversmes normām kopsakarā (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 3. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-16-01 19. punktu*).

Līdz ar to, ņemot vērā Pieteikumu iesniedzēju argumentu būtību un Saeimas atbildes rakstā ietverto pamatojumu, kā arī citus lietas materiālus, Satversmes tiesa izvērtēs apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 1. pantam kopsakarā ar 101. panta otrās daļas pirmo teikumu.

18. Satversmes 1. pants nosaka: "Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika." Satversmes 101. panta otrās daļas pirmais teikums nosaka: "Pašvaldības ievēlē pilntiesīgi Latvijas pilsoņi un Eiropas Savienības pilsoņi, kas pastāvīgi uzturas Latvijā."

18.1. Pašvaldības demokrātiskā valstī kalpo tam, lai iedzīvotāji iesaistītos savas vietējās kopienas lietu pārvaldībā, un Satversmes 1. pants un 101. pants garantē pašvaldību institucionālu pastāvēšanu. Pašvaldība kā institūcija ir tiesību subjekts, kas noteiktā valsts administratīvajā teritorijā īsteno publisko pārvaldi tās plašākajā nozīmē ar savu iestāžu starpniecību (*sal. sk. Satversmes 25. pantu*).

Pašvaldību pastāvēšana nav iedomājama bez noteiktas pašvaldības kompetences, kuru pašvaldība kā tiesību subjekts īsteno. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka pašvaldības kompetence ir funkcijas, kuru dēļ pašvaldības vispār pastāv, proti, lai noteiktas administratīvās teritorijas iedzīvotāji varētu paši demokrātiskā procedūrā īstenot savas vietējās intereses (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2016-23-03 15.1. punktu*). Šādas funkcijas likums dēvē par pašvaldības *autonomo* kompetenci. Šīs funkcijas raksturo pašvaldības kā vietējās pašpārvaldes organizācijas būtību, tās sakņojas vietējā kopienā, un tām ir vietējs raksturs. Tādējādi pašvaldība funkcionālā nozīmē ir vietējās sabiedrības vajadzību un interešu īstenošana pēc iespējas tuvāk pašiem iedzīvotājiem un viņu organizētai pašpārvaldei. Savukārt pašpārvalde nozīmē to, ka šīs funkcijas pašvaldība pārvalda pati uz savu atbildību un pati nosaka arī pārvaldīšanas veidu un organizāciju.

Pašvaldības autonomo kompetenču īstenošana nav iespējama bez finansiāla pamata. Pašvaldībai ir tiesības patstāvīgi rīkoties ar saviem ieņēmumiem un izdevumiem, noteikt savu budžetu, kā arī likumu ietvaros noteikt nodevas un veikt saimniecisko darbību.

Līdz ar to pašvaldības institucionālās pastāvēšanas un funkcionālās kompetences tiesības veido pašvaldības principu.

18.2. Lai noskaidrotu no Satversmes 1. pantā un 101. panta otrās daļas pirmajā teikumā ietvertā pašvaldības principa tvērumu, jāņem vērā arī Latvijas starptautiskās saistības un Latvijai saistošos starptautiskajos līgumos ietverto normu savstarpēja harmonija (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 8. jūnija sprieduma lietā Nr. 2021-40-0103 7.2. punktu*).

Pašvaldības principa saturu konkretizē arī Harta. Tajā ir nostiprināti vairāki būtiski pašvaldību darbību regulējošie pamatprincipi, kuru ievērošana garantē vietējās pašpārvaldes pastāvēšanas būtību, proti: 1) kompetenču autonomijas princips; 2) finanšu autonomijas princips; 3) konsultēšanās princips.

18.2.1. Atbilstoši kompetenču autonomijas principam hierarhiski augstākā pakāpē organizētajai valsts varai ir jāatturas no iejaukšanās

pašvaldības autonomo kompetenču īstenošanā, izņemot gadījumus, kad tas paredzēts likumā. Tādējādi pašvaldība ir tiesīga patstāvīgi realizēt tai nodotās autonomās kompetences vietējo iedzīvotāju interesēs (sk.: *Congress of Local and Regional Authorities. A contemporary commentary by the Congress on the explanatory report to the European Charter of Local Self-Government, CG-FORUM(2020)02-05, para 33*).

Pašvaldības kompetenču autonomija nav absolūta un ir atkarīga no tā, kādas funkcijas likumdevējs nolemj uzticēt pašvaldībai. Valsts nosaka pašvaldību autonomās kompetences, ievērojot risināmo jautājumu vietējo raksturu.

18.2.2. Atbilstoši finanšu autonomijas principam pašvaldībai tai nodoto autonomo kompetenču īstenošanai ir jābūt pietiekamiem finanšu resursiem un tiesībām ar tiem brīvi rīkoties. Pašvaldības finanšu autonomijas princips ir nostiprināts Hartas 9. pantā (sk.: *Congress of Local and Regional Authorities. A contemporary commentary by the Congress on the explanatory report to the European Charter of Local Self-Government, CG-FORUM(2020)02-05, paras 27, 36*). No Hartas 9. panta ir atvasināmi vairāki pamatprincipi finanšu autonomijas jomā:

1) pašvaldībai ir jābūt saviem finanšu resursiem, kurus tā var iegūt patstāvīgi no dažādiem tiesību normās noteiktiem finansējuma avotiem tai nodoto autonomo kompetenču īstenošanai, un

2) tai ir jābūt tiesībām izlemt, kā šie resursi tiks izmantoti (sk.: *Congress of Local and Regional Authorities. A contemporary commentary by the Congress on the explanatory report to the European Charter of Local Self-Government, CG-FORUM(2020)02-05, para 141*). Tomēr no Hartas 9. panta neizriet valsts pienākums noteikt konkrētus pašvaldībai garantētus finansējuma avotus (sk.: *Congress of Local and Regional Authorities. A contemporary commentary by the Congress on the explanatory report to the European Charter of Local Self-Government, CG-FORUM(2020)02-05, paras 144–146*).

Pašvaldību ieņēmumus veido valsts noteikti finansējuma avoti: tādi, kurus tai nodrošina likumdevējs, piemēram, ieņēmumi no nodokļiem, līdzfinansējums konkrētu autonomo funkciju izpildē valsts budžeta dotāciju veidā, pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fonda ietvaros piešķirtie līdzekļi, kā arī tādi, no kuriem ieņēmumus atbilstoši pašvaldības autonomajai kompetencei pašvaldība gūst patstāvīgi, piemēram, pašvaldības nodevas, maksas pakalpojumi, ieņēmumi no pašvaldībai piederošo nekustamo īpašumu apsaimniekošanas. Tādējādi no finanšu autonomijas principa izriet pašvaldības tiesības vismaz daļu tās kopējo budžeta līdzekļu veidot no saviem ieņēmumiem.

Līdz ar to no finanšu autonomijas principa izriet valsts pienākums nodrošināt pašvaldībām finansējuma avotu daudzveidību autonomo

kompetenču īstenošanai un pašvaldības tiesības lemt par šo finanšu līdzekļu izmantošanu.

18.2.3. Atbilstoši konsultēšanās principam pašvaldības savlaicīgi jāiesaista tiesību politikas veidošanā jautājumos, kuri ietekmē pašvaldības principu. Konsultēšanās princips ir nostiprināts vairākos Hartas pantos. Piemēram, jautājumos par pašvaldības administratīvi teritoriālo robežu izmaiņām konsultācijas ar vietējo varu ir obligātas (*sk. Hartas 5. pantu*). Tāpat ar pašvaldībām atbilstošā veidā ir jākonsultējas par metodi, pēc kādas tām tiek veikta valsts finanšu līdzekļu pārdale (*sk. Hartas 9. panta sesto daļu*). Savukārt Hartas 4. panta sestajā daļā noteikts, ka tādu reformu plānošanas un izstrādes procesā, kuras tieši attiecas uz pašvaldībām, konsultācijām jābūt pēc iespējas savlaicīgām un veiktām atbilstošā veidā. Hartas 4. panta sestajā daļā nostiprinātais princips ir piemērojams tajos gadījumos, kas ietekmē pašvaldības juridisko statusu, tai nodoto kompetenču un funkciju un pašvaldības pilnvaru apjomu vai finanšu autonomiju (*sk.: Congress of Local and Regional Authorities. The consultation of local authorities by higher levels of govern. The right to consultation in the Charter, CG35(2018)20final, para 10*).

Līdz ar to no konsultēšanās principa izriet likumdevēja pienākums iesaistīt pašvaldības konsultāciju procesā attiecībā uz tiem jautājumiem, kuri ietekmē pašvaldības principu.

18.3. Ņemot vērā iepriekš minēto, Satversmes tiesa secina, ka no Satversmes 1. pantā un 101. panta otrās daļas pirmajā teikumā ietvertā pašvaldības principa izriet tostarp valsts pienākums tiesiskajās attiecībās ar pašvaldību ievērot tās kompetenču autonomijas principu, finanšu autonomijas principu un konsultēšanās principu.

19. Ar apstrīdēto Ostu likuma 7. panta 1.⁴ daļu ir noteikts, ka ostas pārvalde Rīgas ostā un Ventspils ostā ir kapitālsabiedrība, kuras kapitāla daļas (akcijas) pieder valstij un var piederēt arī attiecīgajai pašvaldībai. Šī kapitālsabiedrība īsteno ostas pārvaldes funkcijas Rīgas ostā un Ventspils ostā un atrodas Satiksmes ministrijas pārraudzībā. Minētajām kapitālsabiedrībām ir nodota attiecīgi Rīgas brīvostas likumā un Ventspils brīvostas likumā noteikto ostas pārvaldes funkciju, uzdevumu un pienākumu īstenošana. Tādējādi no apstrīdētajām normām izriet tas, ka Rīgas ostas un Ventspils ostas teritoriju pārvaldību īsteno privāto tiesību juridiskā persona.

Pieteikumu iesniedzēji pēc būtības uzskata, ka no pašvaldības principa izrietošais kompetenču autonomijas princips garantē pašvaldības tiesības brīvi rīkoties un īstenot savas iniciatīvas ikvienā jautājumā tās administratīvajā teritorijā. Lemjot par ostu pārvaldību un ievērojot gan to valstisko, gan vietējo nozīmi, likumdevējam vajagot respektēt vietējo varu un saskaņot atšķirīgās intereses, rodot racionālos un ilgtspējīgas attīstības

apsvērumos balstītu līdzsvaru starp valsts un pašvaldības interesēm. Ar apstrīdētajām normām pašvaldība esot izslēgta no tai nozīmīgās ostas pārvaldes.

Saeima uzskata, ka lielajām Latvijas ostām, tādām kā Rīgas osta un Ventspils osta, ir stratēģiski svarīga nozīme Latvijas attīstībā. Šīm ostām primāri vajagot kalpot kopējām sabiedrības interesēm, proti, šo ostu pārvaldīšanai un darbībai vajagot būt vērstai uz to, lai apmierinātu visas Latvijas sabiedrības intereses. No pašvaldības principa neizrietot vietējās pašpārvaldes tiesības iesaistīties ostu pārvaldībā tikai tāpēc vien, ka attiecīgās ostas teritorijā ietilpst pašvaldībai piederoša zeme.

Savukārt biedrības "Latvijas Pašvaldību savienība" pārstāve uzsver, ka pašvaldību teritorijas plānošanas ziņā ostas ir stratēģiski svarīgs objekts ne tikai valstij, bet arī pašvaldībai. Vēsturiski sadarbība ar ostu pārvaldēm bijusi vērsta arī uz vietējo iedzīvotāju interešu nodrošināšanu. Tāpēc likumdevējam vajadzējis izvērtēt to, vai kapitālsabiedrība, pārvaldot ostas teritoriju, ir tiesīga pieņemt lēmumus, kas saistīti ar pašvaldības autonomo kompetenci īstenošanu. Turpretī *Dr. iur. E. Danovskis* norāda, ka no Satversmes nevarot atvasināt kādus konkrētākus noteikumus, kas paredzētu pašvaldības tiesības līdzdarboties ostas pārvaldē.

19.1. Valsts politika transporta un loģistikas jomas attīstīšanā ir saistīta arī ar ostu infrastruktūras izveidi un valsts kopējām tautsaimniecības interesēm atbilstošākā ostu pārvaldības modeļa izvēli. Ostu institucionālajā pārvaldībā ir iespējami dažādi risinājumi. Arī Eiropas Savienības regulējums pieļauj dažādus ostu pārvaldības modeļus ar noteikumu, ka tiek ievērota ostas pakalpojumu sniegšanas sistēma un dalībvalstīm kopīgie noteikumi par finanšu pārredzamību (*sk. Eiropas Parlamenta un Padomes 2017. gada 15. februāra regulas (ES) 2017/352, ar ko izveido ostas pakalpojumu sniegšanas sistēmu un kopīgos noteikumus par ostu finanšu pārredzamību 10. apsvērumu*).

Ostu institucionālās pārvaldības modeļa izvēle ir likumdevēja kompetence. Tas, kādu ostu institucionālo pārvaldību likumdevējs izvēlas un vai pašvaldības tajā tiek iesaistītas, ir lietderības jautājums. Valsts veiktajai ostu institucionālās pārvaldības modeļa izvēlei nav jābūt pakārtotai pašvaldības interesēm līdzdarboties ostu pārvaldīšanas funkciju īstenošanā.

19.2. Latvijas ostu pārvaldīšanas sistēma ir veidota pēc zemes un infrastruktūras pārvaldības (*landlord* – angļu val.) principa. Ostu zeme un akvatorija pamatā pieder valstij un pašvaldībai, kuras nodevušas to pārvaldīt ostas pārvaldei (*sk. Latvijas ostu attīstības programmas 2014.–2020. gadam 24. lp., pieejama: sam.gov.lv*).

Vēsturiski ir pastāvējuši vairāki ostu pārvaldības institucionālie modeļi. Sākotnēji ostu pārvaldes veidoja attiecīgo pilsētu domes vai

pagastu padomes. Valsts bija noteikusi, ka Rīgas ostas un Ventspils ostas pārvalžu valdēs līdz ar pašvaldību pārstāvjiem jāiekļauj arī tiešās pārvaldes iestāžu pārstāvji. Savukārt ar 2019. gada 12. decembra Ostu likuma grozījumiem Rīgas ostas pārvalde un Ventspils ostas pārvalde kā atvasinātas publisko tiesību juridiskās personas tika nodotas Ministru kabineta pārraudzībā. Tāpat ar minētajiem grozījumiem no ostu pārvaldes tika izslēgti pašvaldību pārstāvji. Ar 2019. gada 18. decembra Ostu likuma grozījumiem ostas pārvaldes funkcijas Ventspils ostā tika nodotas Ministru kabineta noteiktai valsts kapitālsabiedrībai.

Tādējādi Ostu likums jau kopš 2019. gada neparedzēja pašvaldību dalību Rīgas ostas un Ventspils ostas institucionālajā pārvaldībā un tām nebija likumā noteiktu tiesību iesaistīties lēmumu pieņemšanas procesā attiecībā uz ostas teritorijā noteikto ostas pārvaldīšanas funkciju īstenošanu. Turklāt Ventspils ostas institucionālo pārvaldību saskaņā ar Ministru kabineta 2019. gada 18. decembra rīkojumu Nr. 640 "Par valsts akciju sabiedrības "Ventas osta" dibināšanu" īstenoja privāto tiesību juridiskā persona.

Līdz ar to Ventspils ostā kopš 2019. gada ostas pārvaldību un Ostu likumā noteiktās ostas pārvaldes funkcijas īstenoja privāto tiesību juridiskā persona. Savukārt 2022. gadā ar apstrīdētajām normām arī Rīgas ostas institucionālā pārvaldība tika nodota kapitālsabiedrības atbildībā. Tādējādi ar apstrīdētajām normām Rīgas ostā tika noteikts tāds pats ostas pārvaldības institucionālais modelis, kāds jau 2019. gadā bija noteikts Ventspils ostā.

19.3. Rīgas ostas un Ventspils ostas pārvaldība jau sākotnēji ir bijusi valsts pārvaldes funkcija (*sk. sākotnējo Ostu likuma 8. panta trešās, ceturtās un piektās daļas, 10. un 11. panta redakciju*). Ar apstrīdētajām normām nav grozīts Ostu likumā noteiktais, ka ostas pārvalde veic šajā likumā noteiktās valsts pārvaldes funkcijas (*sk. Ostu likuma 7. panta otro daļu*). Tātad neatkarīgi no tā, vai pašvaldības vēsturiski bija vai nebija iesaistītas ostu institucionālajā pārvaldībā, Rīgas ostas un Ventspils ostas pārvaldības funkciju īstenošana nebija un nav saistīta ar kādu no likumā noteiktajām pašvaldības autonomajām kompetencēm.

Tādējādi ar apstrīdētajām normām nav pārkāpts no Satversmes 1. pantā un 101. panta otrās daļas pirmajā teikumā ietvertā pašvaldības principa izrietošais pašvaldības kompetenču autonomijas princips.

20. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka no finanšu autonomijas principa izrietot pašvaldības tiesības rīkoties ar tās mantu un gūt ieņēmumus no šīs mantas apsaimniekošanas. Ar apstrīdētajām normām noteiktais pienākums kapitālsabiedrības valdījumā nodot arī tādus pašvaldības īpašumus, kuri nav tieši saistīti ar ostas darbību, bet tiek

izmantoti galvenokārt pašvaldības saimnieciskajai darbībai un citiem mērķiem, neesot samērīgs, jo šie īpašumi esot nepieciešami pašvaldības autonomo kompetenču īstenošanai.

Saeima uzskata, ka atvasinātai publisko tiesību juridiskajai personai ir sava autonomā kompetence, kas nošķirama no pašvaldības kompetences. Tas esot attiecināms arī uz šo subjektu valdījumā nodoto mantu. Līdz apstrīdēto normu pieņemšanai Rīgas brīvostas pārvalde un Ventspils brīvostas pārvalde bijušas atvasinātas publisko tiesību juridiskās personas un neesot atradušās ne pašvaldības funkcionālajā padotībā, ne arī tās institucionālajā sistēmā.

Savukārt *Mg. iur. A. Kovaļevska* uzsver, ka pašvaldības esība prasa, lai valsts pašvaldībai kā subjektam nodrošinātu zināmu tiesībspēju. Ar apstrīdētajām normām esot ietekmēta pašvaldības iespēja gūt ieņēmumus no konkrētiem īpašumiem, un tas būtu jāvērtē no pašvaldības principa izrietošā finanšu autonomijas principa ievērošanas aspektā, proti, būtu jāapsver, vai ir saskatāmi kādi saprātīgi iemesli un Satversmē nostiprinātas vērtības, kuru dēļ šāds regulējums ir noteikts, un vai tas nav pārmērīgs. Taču, pēc biedrības "Latvijas Lielo pilsētu asociācija" pārstāvja ieskata, pašvaldības īpašums primāri tiek lietots pašvaldības iedzīvotāju vajadzību apmierināšanai un pašvaldības autonomo kompetenču īstenošanai. Ostu pilsētās pašvaldības ekonomiskās intereses sakrīt ar ostas interesēm, tāpēc ostas teritorijā iekļautie pašvaldības īpašumi būtu saglabājami tās valdījumā, lai pašvaldība varētu īstenot savas autonomās kompetences un vienlaikus baudīt brīvostas ekonomiskās zonas priekšrocības.

20.1. Apstrīdētais Ostu likuma 4. panta trešās daļas 1. punkts noteic, ka attiecīgās ostas pārvaldes valdījumā atrodas valsts un pašvaldības zeme un akvatorija. No lietas materiāliem izriet, ka pašvaldībai ostas teritorijā piederošā zeme, pamatojoties uz noslēgto vienošanos, kopš 2004. gada no Ventspils brīvostas pārvaldes valdījuma ir nodota atpakaļ pašvaldības valdījumā (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 101. lp., 5. sēj. 18. lp. un 2023. gada 13. septembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 11. sēj. 13. lp.*).

Ventspils pašvaldības dome pašvaldības tiesību aizskārumu saskata tai apstākļi, ka ar apstrīdētajām normām pašvaldībai liegtas valdījuma tiesības uz tai piederošo zemi, kas atrodas Ventspils ostas teritorijā un atbilst 42 procentiem no pilsētas administratīvās teritorijas kopējās platības. Lielākā daļa no Ventspils brīvostas teritorijā iekļautās pašvaldības zemes neesot bijusi nepieciešama ostas funkciju veikšanai. Kaut arī pašvaldībai bijušas tiesības ierosināt pārskatīt Ventspils brīvostas teritoriju un lūgt no tās izslēgt zemi, kas nav nepieciešama ostas funkciju veikšanai, pašvaldība neesot bijusi ieinteresēta Ventspils brīvostas teritorijas samazināšanā.

No tiesas sēdē Ventspils pašvaldības domes sniegtajiem paskaidrojumiem konstatējams, ka Ventspils brīvostas teritorijā iekļauto pilsētas administratīvās teritorijas platību Ventspils pašvaldības dome saista ar tās pienākumu nodrošināt autonomo kompetenču īstenošanu pilsētas teritorijā, jo tajā, galvenokārt sekmējot saimniecisko darbību, esot gūti ieņēmumi no komersantu saimnieciskās darbības, nodevām un maksas pakalpojumiem. Tādējādi ar apstrīdētajām normām pašvaldībai esot atņemts tās pastāvīgais ieņēmumu avots.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka brīvostas teritorijā esošā zeme ir nepieciešama, lai nodrošinātu valstij un sabiedrībai svarīgas intereses tautsaimniecības jomā. Tāpēc īpašuma tiesiskās attiecības ostas teritorijā ir saistāmas ar to funkciju izpildi, kuras raksturīgas ostām (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 13. februāra sprieduma lietā Nr. 2008-34-01 15.1. punktu*). Jautājumā par ostu teritorijā iekļaujamās zemes izmantošanas mērķiem Satversmes tiesa ir norādījusi, ka par ostas teritoriju var noteikt vienīgi tādu teritoriju, kura perspektīvā ir attīstāma ostas vajadzībām (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2007-11-03 18. punktu*). Arī tiesību normu piemērošanas procesā Senāts, interpretējot ostu tiesisko regulējumu, ir atzinis: ja attiecīgā teritorija nav nepieciešama ostas darbībai un var tikt izmantota citiem mērķiem, tā nebūtu iekļaujama ostas teritorijā (*sk. Senāta 2012. gada 8. oktobra sprieduma lietā Nr. SKA-460/2012 (A42854209) 9. punktu*).

Manta publiskai personai nepieciešama valsts pārvaldes funkciju veikšanai. Likumdevēja mērķis, nododot ostu pārvaldēm valdījumā zemi, bija nodrošināt pietiekamu ekonomisko pamatu ostu saimnieciskajai darbībai un attīstībai. Jau sākotnēji Ostu likums noteica, ka pašvaldības zemi un akvatoriju nodod valdījumā ostas pārvaldei ar attiecīgās pilsētas domes vai pagasta padomes lēmumu (*sk. sākotnējo Ostu likuma 4. panta trešās daļas redakciju*). Ostu likumā noteiktais pienākums nodot ostu pārvaldēm ostu zemi, akvatoriju, piestātnes un kopējās hidrotehniskās būves bija jāveic līdz 1994. gada 1. oktobrim (*sk. Ostu likuma pārejas noteikumu 5. punktu 17.04.1996. likuma redakcijā*).

Tādējādi Ostu likumā noteiktais regulējums par zemes nodošanu ostas pārvaldes valdījumā ir saglabājies nemainīgs kopš Ostu likuma pieņemšanas brīža. Vēsturiski no Ostu likuma regulējuma nav atvasināms likumdevēja mērķis garantēt pašvaldībai, kuras zeme atrodas ostas teritorijā, tiesības gūt ieņēmumus no saimnieciskās darbības. Lielo Latvijas ostu galvenie darbības virzieni ir saistīti ar valsts noteikto ostu politiku. Šo ostu attīstības mērķi ir pakārtoti valsts kopējam labumam, nevis atsevišķas pašvaldības interesēm.

Lai arī viens no Ventspils brīvostas teritorijas izveides mērķiem ir veicināt ražošanas un pakalpojumu attīstību, kā arī jaunu darba vietu radīšanu, tomēr tas nav interpretējams tādējādi, ka šajā teritorijā

piemērotais nodokļu atvieglojumu režīms būtu ekonomiskais pamats konkrētās pašvaldības autonomo kompetenču īstenošanai. Ventspils brīvostas darbības principu un pārvaldes kārtības noteikšanas primārais mērķis ir veicināt Latvijas līdzdalību starptautiskajā tirdzniecībā un investīciju piesaisti. Tiesības izmantot brīvostas teritorijas režīmu nav saprotamas tādējādi, ka Ministru kabinets ostas robežas noteiktu atbilstoši tās vietējās pašvaldības saimnieciskajām interesēm, kuras administratīvajā teritorijā ir osta. Šāda tiesību normu interpretācija būtu pretrunā ar brīvostas darbības mērķi. Turklāt, ņemot vērā Ostu likumā ostu pārvaldēm noteiktās funkcijas, tieši ostu pārvaldēm ir jāveicina uzņēmējdarbības attīstība visā ostas teritorijā, radot labvēlīgus apstākļus saimnieciskās darbības veikšanai un attīstot tai nepieciešamo infrastruktūru.

Līdz ar to finanšu resursi, kas vēsturiski izveidojušies Ventspils pašvaldības domes noslēgtās vienošanās rezultātā, nav uzskatāmi par tādiem ar likumu noteiktiem finansējuma avotiem, kuri nodoti pašvaldības autonomo kompetenču īstenošanai.

20.2. Apstrīdētais Ostu likuma 4. panta trešās daļas 3. punkts citstarp noteic, ka attiecīgās ostas pārvaldes valdījumā ir ostas kopējās hidrotehniskās būves, kuģu ceļi un pašvaldības īpašumā esošās piestātnes.

Pēc Ventspils pašvaldības domes ieskata, ar apstrīdētajām normām esot ierobežotas tās tiesības gūt ieņēmumus no savā īpašumā esošajām piestātnēm un būvēm, kas iznomātas ostas pārvaldei. No kuģu piestātņu nomas maksas gūtie ieņēmumi veidojot pašvaldības budžeta daļu, kas nepieciešama autonomo kompetenču īstenošanai.

Satversmes tiesa konstatē, ka arī sākotnējā Ostu likuma 4. panta redakcijā bija ietverts tāds vispārējs regulējums, ka ostas kopējās hidrotehniskās būves, ieskaitot piestātnes, ir attiecīgās ostas pārvaldes valdījumā. Šāds regulējums tika attiecināts arī uz Rīgas ostu un Ventspils ostu.

Arī Satiksmes ministrija 2022. gada 14. jūlija sarakstē ar Ventspils valstspilsētas pašvaldības domi ir aicinājusi to pildīt Ostu likumā noteikto pienākumu un nodot pašvaldības īpašumā esošās piestātnes, vienlaikus skaidrojot, ka akciju sabiedrībai "Ventas osta" ir svarīgi iegūt valdījumā tādu ostas teritorijā esošu pašvaldībai piederošu mantu, kas nepieciešama, lai tā varētu pilnā mērā nodrošināt Ostu likumā noteikto funkciju izpildi.

Ventspils pašvaldības dome nav sniegusi skaidrojumu tam, uz kāda tiesiska pamata tā kopš 1994. gada nav pildījusi Ostu likuma 4. pantā noteikto pienākumu nodot ostas pārvaldei pašvaldības īpašumā esošās Ventspils ostas piestātnes. Faktiskā situācija, kurā Ventspils ostas kopējās hidrotehniskās būves, ieskaitot piestātnes, ir saglabātas pašvaldības valdījumā, nedod Ventspils pašvaldībai tiesisku pamatu uzskatīt, ka piestātnes, kas nepieciešamas ostas funkciju veikšanai, būtu saglabājamās

pašvaldības valdījumā un izmantojamas kā finansējuma avots pašvaldības autonomo kompetenču īstenošanai.

Līdz ar to Ostu likumā nebija paredzētas pašvaldības tiesības ostas funkciju izpildei nepieciešamo infrastruktūru un būves, ieskaitot piestātnes, izmantot kā ar likumu noteiktu finansējuma avotu pašvaldības autonomo kompetenču īstenošanai.

20.3. Apstrīdētajā Ostu likuma 4. panta piektajā daļā citstarp ir paredzētas ostas pārvaldes tiesības tās valdījumā esošo pašvaldībai piederošo nekustamo īpašumu iznomāt, izīrēt, piešķirt par to apbūves tiesību un apgrūtināt ar lietu tiesībām. Tāpat ostas pārvaldei ir piešķirtas tiesības būvēt uz tās valdījumā esošās pašvaldībai piederošās zemes ostas darbībai nepieciešamās ēkas (būves) kā patstāvīgus īpašuma objektus. Savukārt pašvaldība tai piederošo ostas teritorijā esošo nekustamo īpašumu drīkst atsavināt tikai valstij bez atlīdzības vai ieguldīt Ventspils brīvostas pārvaldīšanai izveidotās kapitālsabiedrības pamatkapitālā (*sk. Ostu likuma 4. panta deviņo daļu un Ventspils brīvostas likuma 4. panta pirmo daļu*).

Ventspils pašvaldības dome uzskata, ka, nododot valdījumā ostas pārvaldei tādu ostas teritorijā esošo nekustamo īpašumu, kas līdz apstrīdēto normu pieņemšanai atradās pašvaldības valdījumā, tikšot ierobežota pašvaldības rīcība ar tās mantu. Savukārt ar apstrīdētajām normām noteiktais liegums gūt ienākumus no nekustamo īpašumu atsavināšanas darījumiem pārkāpjot pašvaldības finanšu autonomijas principu. Nosakot pašvaldībai aizliegumu atsavināt savu nekustamo īpašumu nevienam citam kā vien valstij, likumā esot jāparedz taisnīga atlīdzība.

Kā secināts šā sprieduma 20.1. punktā, Ostu likumā jau tā sākotnējā redakcijā bija paredzēts, ka zeme, kas atrodas ostas teritorijā, ir ostas pārvaldes valdījumā. Pašvaldībai gan bija saglabātas īpašuma tiesības uz konkrētajiem nekustamajiem īpašumiem, tomēr tās rīcība ar tiem bija ierobežota, jo tieši ostas pārvaldei bija tiesības slēgt nomas līgumus, apgrūtināt šos īpašumus ar lietu tiesībām u. c. Tāpat ostas pārvaldei bija nodota kompetence īstenot ar ostas teritorijas apsaimniekošanu saistītās funkcijas. Tāpēc kopš Ostu likuma pieņemšanas 1994. gadā pašvaldības rīcības brīvība attiecībā uz ostas pārvaldes valdījumā esošiem īpašumiem bija ierobežota.

Attiecībā uz pašvaldības tiesībām gūt ieņēmumus no nekustamajiem īpašumiem, kas atrodas ostas teritorijā, bet neatrodas ostas pārvaldes valdījumā, nepieciešams ņemt vērā, ka viens no likumdevēja mērķiem, nododot ostas pārvaldes valdījumā zemi, bija nodrošināt pietiekamu ekonomisko pamatu ostu saimnieciskajai darbībai un attīstībai. Līdz ar to ir tikai pašsaprotami, ka ostas teritorijā tās vienīgais un likumiskais pārvaldnieks lemj par rīcību ar tā valdījumā esošo mantu. Ventspils

pašvaldības noslēgtās vienošanās rezultātā vēsturiski izveidojusies situācija, kad uz ostas teritorijā esošās zemes atrodas pašvaldībai un privātpersonām piederošas būves, neietekmē likumā noteiktos ostas teritorijas izveides mērķus. Proti, nav pamata ostas teritorijā iekļaut tādus īpašumus, kas nav nepieciešami ostas funkciju veikšanai. Savukārt to nekustamo īpašumu pārvaldīšana, kuri tiek izmantoti ostas funkcijām raksturīgās komercdarbības jomās, kas citstarp paredz nomas līgumu slēgšanu un citus civiltiesiskus darījumus ar komersantiem, ir Ostu likumā noteikta ostas pārvaldnieka, nevis pašvaldības funkcija.

Turklāt arī pirms apstrīdēto normu pieņemšanas attiecībā uz ostas teritorijā iekļauto pašvaldībai piederošo zemi Ostu likums paredzēja, ka no ostas pārvaldes valdījuma tiesībām var izslēgt tādu pašvaldībai piederošu neapbūvētu zemi, kura nepieciešama pašvaldības funkciju īstenošanai. Tāpat nav pamata atzīt, ka no ostas pārvaldes valdījuma nevarētu izslēgt pašvaldībai piederošu apbūvētu zemi, uz kuras esošā ēka ir nepieciešama pašvaldības funkciju izpildei.

Tādējādi no Ostu likuma mērķa un apstrīdētajām normām izriet, ka aizliegums atsavināt pašvaldībai piederošu zemi trešajām personām ir attiecināms uz tādu zemi, kurai atbilstoši likumā noteiktajam bija jābūt ostas pārvaldes valdījumā, turklāt pašvaldībai kā īpašnieci jau sākotnēji bija ierobežotas iespējas rīkoties ar šo zemi un gūt labumu no tās. Kā jau minēts iepriekš, ostas teritorijā ir iekļaujama zeme, kas nepieciešama ostas sekmīgai darbībai un attīstībai un visas sabiedrības būtisku interešu nodrošināšanai. Tāpēc pašvaldībai piederošu zemi, kas nav nepieciešama ostas funkciju veikšanai, var izslēgt no ostas pārvaldes valdījuma un attiecīgi no ostas teritorijas. Ar apstrīdētajām normām nav nedz noteikta, nedz arī grozīta Rīgas ostas un Ventspils ostas teritorija, un no tām neizriet tas, kādai šai ostas teritorijai vajadzētu būt, proti, cik lielai sauszemes daļai būtu jāatrodas ostas teritorijā un kādiem valsts un pašvaldības īpašumiem tajā būtu jāietilpst.

Līdz ar to ieņēmumi, ko pašvaldība var gūt no nekustamo īpašumu atsavināšanas, nav uzskatāmi par tādu ar likumu noteiktu finansējuma avotu, kas nodrošinātu pašvaldības autonomo kompetenču īstenošanu.

20.4. No Ostu likuma izslēgtā 12. panta otrā daļa citstarp noteica, ka ostas pārvaldes finanšu līdzekļus var izmantot tikai ostas un tās infrastruktūras apsaimniekošanai un attīstīšanai, kā arī šā likuma 7. pantā noteikto funkciju izpildei. Savukārt šā paša panta trešā daļa noteica, ka ostas pārvalde nedrīkst ar saviem finanšu līdzekļiem piedalīties komercsabiedrībā ārpus ostas teritorijas.

Pēc Ventspils pašvaldības domes ieskata, ieņēmumi, kurus gūs kapitālsabiedrība no ostu pārvaldības, vairs netikšot novirzīti pašvaldības autonomo kompetenču īstenošanai.

No Ostu likuma izslēgtās normas bija daļa no regulējuma, kas noteica ostas pārvaldes finansējuma avotus. Proti, Ostu likuma 12. panta pirmajā daļā likumdevējs bija paredzējis konkrētus ostas pārvaldes finansējuma avotus, no kuriem gūtie ieņēmumi saskaņā ar tā paša panta otro daļu bija izmantojami ostas un tās infrastruktūras apsaimniekošanai un attīstīšanai. Kā jau tas tika konstatēts šā sprieduma 19.3. punktā, Ostu likuma 7. panta otrajā daļā minētās funkcijas ir ostas pārvaldei ar likumu nodotās valsts pārvaldes funkcijas, nevis Ventspils valstspilsētas pašvaldības autonomās kompetences. Tāpat arī pēc apstrīdēto normu pieņemšanas Ostu likuma 14. panta otrajā daļā saglabātais regulējums, kas paredz ostas pārvaldes pienākumu 10 procentus no tonnāžas, kanāla, mazo kuģu, enkura un kravas maksas ieskaitīt pašvaldības budžetā, attiecas uz finanšu līdzekļiem, kas paredzēti ar ostas darbību saistītās infrastruktūras attīstībai.

Līdz ar to likumdevējs nebija noteicis, ka ieņēmumi no ostas pārvaldei paredzētajiem finansējuma avotiem būtu izmantojami pašvaldības autonomo kompetenču īstenošanai. Tādējādi ieņēmumi, ko kapitālsabiedrība var gūt no ostas pārvaldības, nav uzskatāmi par tādu finansējuma avotu, kas ar likumu noteikts pašvaldības autonomo kompetenču īstenošanai.

Tāpat ar apstrīdētajām normām nav pārkāpts no Satversmes 1. pantā un 101. panta otrās daļas pirmajā teikumā ietvertā pašvaldības principa izrietošais pašvaldības finanšu autonomijas princips.

21. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka apstrīdēto normu pieņemšanas gaitā nav notikušas savlaicīgas, godīgas un īstas konsultācijas ar attiecīgajām pašvaldībām. Savukārt labas likumdošanas princips esot pārkāpts tādējādi, ka apstrīdētās normas neesot pienācīgi pamatotas ar izskaidrojošiem pētījumiem. Tāpat Likuma grozījumu izstrādes un apspriešanas gaitā Ministru kabineta ietvaros un vēlāk Saeimas atbildīgajā komisijā neesot pienācīgi izvērtēts pašvaldības viedoklis par jautājumiem, kas skar ievērojamas pašvaldības teritorijas daļas pārvaldību un autonomo funkciju izpildi.

Saeima norāda, ka Satiksmes ministrijas uzdevumā tika sagatavots pētījums par Latvijas lielo ostu pārvalžu iespējamo pārveidošanu par valsts kapitālsabiedrībām, izvērtējot arī citu valstu praksi ostu pārvaldībā (*sk.: pētījums "Atzinums par Latvijas lielo ostu pārvalžu iespējamo pārveidošanu par valsts kapitālsabiedrībām"*, pieejams: petijumi.mk.gov.lv/). Tāpat Saeima uzsver, ka pašvaldības pārstāvji esot uzklauti un iesniegtie viedokļi vērtēti likumdošanas procesā.

No tiesiskas valsts principa ir atvasināms arī labas likumdošanas princips. Demokrātiskas tiesiskas valsts varas atzariem, tostarp

likumdevējam, ir jātiecas uz to, lai ikvienas personas uzticēšanās valstij un tiesībām, kā arī demokrātiska procesa izpratne arvien pieaugtu. Labas likumdošanas principa ievērošana sekmē šā mērķa sasniegšanu (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 18.1. punktu*).

Līdz ar to Satversmes tiesai jānoskaidro, vai, izstrādājot un pieņemot apstrīdētās normas, ir ievērots labas likumdošanas princips un no pašvaldības principa izrietošais konsultēšanās princips.

2020. gada 30. jūnijā Satiksmes ministrija izsludināja Likuma grozījumu sabiedrisko apspriešanu. Turklāt Pārresoru koordinācijas centra un Satiksmes ministrijas tīmekļvietnē tika publicēts "Atzinums par Latvijas lielo ostu pārvalžu iespējamo pārveidošanu par valsts kapitālsabiedrībām". Minētajā atzinumā analizēts pastāvošais lielo Latvijas ostu pārvaldības modelis, tā piemērošanas prakse, ārvalstīs pastāvošie ostu pārvaldības modeļi, tiesiskais regulējums kapitālsabiedrību pārvaldības jomā, kā arī sniegts novērtējums par esošā ostu pārvaldības modeļa priekšrocībām un trūkumiem, kā arī iespējām ostu pārvaldes pārveidot par kapitālsabiedrībām.

Ventpils valstspilsētas pašvaldības izteiktie iebildumi par Likuma grozījumiem tika izskatīti starpministriju un starpinstitūciju sanāksmē (*sk. likumprojekta "Grozījumi Likumā par ostām" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumu (anotāciju) un likumprojekta "Grozījumi Likumā par ostām" izziņu par atzinumos izteiktajiem iebildumiem*). Papildus tam Likuma grozījumi tika izskatīti Latvijas Ostu, tranzīta un loģistikas padomes sēdē, kā arī Satiksmes ministrijas rīkotajā sanāksmē ar ostu lietotājiem, kurā piedalījās 48 dalībnieki – dažādu ostu uzņēmumu, nevalstisko organizāciju un ostu pārvalžu pārstāvji.

Likuma grozījumi Saeimai tika iesniegti 2021. gada 19. aprīlī. Likuma grozījumu izskatīšanas laikā Ventpils valstspilsētas pašvaldības pārstāvji piedalījās atbildīgās Saeimas komisijas sēdēs un viņu viedoklis par izmaiņām, kas skar Ventpils ostas pārvaldīšanu, tika uzklauts. Tāpat likumdošanas procesā tika vērtēti iesniegtie Rīgas valstspilsētas pašvaldības un Ventpils valstspilsētas pašvaldības priekšlikumi (*sk. ar likumprojektu "Grozījumi Ostu likumā" Nr. 1045/Lp13 saistītos Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijas sēdes materiālus, pieejami: saeima.lv*). Likuma grozījumi tika izskatīti trijos lasījumos, un to izskatīšana Saeimā ilga nepilnus 10 mēnešus. Pašvaldībām bija pietiekami daudz laika iepazīties ar plānotajām ostu pārvaldības modeļa izmaiņām un vajadzības gadījumā sagatavot viedokli par šīm izmaiņām un savus priekšlikumus.

No apstrīdēto normu izstrādes un pieņemšanas materiāliem secināms, ka šo normu sākotnējā izstrāde bija pētījumā balstīta un likumdevējs ir nodrošinājis pašvaldību viedokļu uzklauti. Tas, ka

likumdevējs nav ņēmis vērā visus paustos iebildumus un sniegtos priekšlikumus, nevar būt par pamatu tam, lai atzītu, ka labas likumdošanas princips nav ievērots (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2014-11-0103 18.1. punktu*).

Līdz ar to apstrīdētās normas ir izstrādātas un pieņemtas, ievērojot labas likumdošanas principu, un ar tām nav pārkāpts no Satversmes 1. pantā un 101. panta otrās daļas pirmajā teikumā ietvertā pašvaldības principa izrietošais konsultēšanās princips.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Ostu likuma 4. panta trešās daļas 1. un 3. punktu, 4. panta piekto un devīto daļu, 7. panta 1.¹ daļu, pārejas noteikumu 16. punkta 1. un 2. apakšpunktu, 2022. gada 10. februāra likuma "Grozījumi Likumā par ostām" 11. panta otro daļu, kā arī Ventspils brīvostas likuma 4. panta pirmo daļu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas

Rīgā 2023. gada 22. novembrī

lietā Nr. 2022-17-01

"Par Ostu likuma 4. panta trešās daļas 1. un 3. punkta, 4. panta piektās un devītās daļas, 7. panta 1.¹ daļas, pārejas noteikumu 16. punkta 1. un 2. apakšpunkta, 2022. gada 10. februāra likuma "Grozījumi Likumā par ostām" 11. panta otrās daļas, kā arī Ventspils brīvostas likuma 4. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam".

Satversmes tiesa 2023. gada 9. novembra spriedumā lietā Nr. 2022-17-01 atzina Ostu likuma 4. panta trešās daļas 1. un 3. punktu, 4. panta piekto un devīto daļu, 7. panta 1.¹ daļu, pārejas noteikumu 16. punkta 1. un 2. apakšpunktu, 2022. gada 10. februāra likuma "Grozījumi Likumā par ostām" 11. panta otro daļu, kā arī Ventspils brīvostas likuma 4. panta pirmo daļu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam.

Sprieduma 19.3. punktā Satversmes tiesa secināja, ka Rīgas ostas un Ventspils ostas pārvaldības funkciju īstenošana nebija un nav saistīta ar kādu no likumā noteiktajām pašvaldības autonomajām kompetencēm.

Sprieduma 20. punktā Satversmes tiesa secināja, ka apstrīdētās normas neskāra pašvaldību finanses sekojošu iemeslu dēļ:

1) finanšu resursi, kas vēsturiski izveidojušies Ventspils pašvaldības domes un Ventspils brīvostas pārvaldes noslēgtās vienošanās rezultātā, nav uzskatāmi par tādiem ar likumu noteiktiem finansējuma avotiem, kuri nodoti pašvaldības autonomo kompetenču īstenošanai (*sk. sprieduma 20.1. punktu*);

2) faktiskā situācija, kurā Ventspils ostas kopējās hidrotehniskās būves, ieskaitot piestātnes, ir saglabātas pašvaldības valdījumā, nedod Ventspils pašvaldībai tiesisku pamatu uzskatīt, ka piestātnes, kas nepieciešamas ostas funkciju veikšanai, būtu saglabājamās pašvaldības valdījumā un izmantojamas kā finansējuma avots pašvaldības autonomo kompetenču īstenošanai (*sk. sprieduma 20.2. punktu*);

3) ar apstrīdētajām normām nav nedz noteikta, nedz arī grozīta Rīgas ostas un Ventspils ostas teritorija, un no tām neizriet tas, kādai šai ostas teritorijai vajadzētu būt, proti, cik lielai sauszemes daļai būtu jāatrodas ostas teritorijā un kādiem valsts un pašvaldības īpašumiem tajā būtu jāietilpst. Līdz ar to ieņēmumi, ko pašvaldība var gūt no nekustamo īpašumu atsavināšanas, nav uzskatāmi par tādu ar likumu noteiktu finansējuma

avotu, kas nodrošinātu pašvaldības autonomo kompetenču īstenošanu (*sk. sprieduma 20.3.punktu*);

4) likumdevējs nebija noteicis, ka ieņēmumi no ostas pārvaldei paredzētajiem finansējuma avotiem būtu izmantojami pašvaldības autonomo kompetenču īstenošanai; tādējādi ieņēmumi, ko kapitālsabiedrība var gūt no ostas pārvaldības, nav uzskatāmi par tādu finansējuma avotu, kas ar likumu noteikts pašvaldības autonomo kompetenču īstenošanai (*sk. sprieduma 20.4.punktu*).

No šiem secinājumiem izriet, ka ostu pārvalžu reforma, ko noteic apstrīdētās normas, nemaz neskar pašvaldību autonomo kompetenci un finanšu autonomiju jeb pašvaldības principu, kas atklājas Satversmes 1. pantā un 101. panta otrās daļas pirmajā teikumā.

Ja zemāka juridiskā spēka tiesību normas saturs neskar augstāka juridiskā spēka tiesību normas saturu, t.i., neveidojas tiesību normu pretruna, tad nav izdarāms secinājums, vai šīs normas ir vai nav savstarpējā pretrunā. Citiem vārdiem, ja apstrīdētās normas nemaz neskar Satversmes 1. panta un 101. panta otrās daļas pirmā teikuma saturu, tad nevar izdarīt secinājumu par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam.

Tāda situācija atbilst Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktā minētajam gadījumam, kad tiesvedības turpināšana nav iespējama un tā izbeidzama.

Jānorāda, ka Satversmes tiesa tā rīkojusies iepriekš. Lietā par Sabiedriskā transporta pakalpojumu likuma 7. panta otrās daļas atbilstību 1985. gada 15. oktobra Eiropas vietējo pašvaldību hartas 2., 3. un 4. panta pirmajai, trešajai un ceturtajai daļai tiesa secināja, ka apstrīdētā norma neskar Rīgas rajona pašvaldības autonomo kompetenci, tādēļ tiesvedību izbeidza (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 16. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2007-21-01 19. punktu un nolēmumu daļu*).

Domāju, ka arī izskatāmajā lietā Satversmes tiesai bija pamats rīkoties tāpat.

Visbeidzot, Satversmes tiesai sprieduma 21. punktā nebija atsevišķi vēl jāanalizē konsultēšanās prasības ievērošana, jo Satversmes tiesa iepriekš sprieduma 18.2.3. punktā secināja, ka no Eiropas vietējo pašvaldību hartas 4. panta sestās daļas izrietošā konsultēšanās prasība ir piemērojama tajos gadījumos, kas ietekmē pašvaldības juridisko statusu, tai nodoto kompetenču, funkciju un pašvaldības pilnvaru apjomu vai finanšu autonomiju (*sk. arī sprieduma 18.2.3. punktā ietverto atsauci uz hartas skaidrojumu*).

Konsultēšanās arī nav uzskatāma par atsevišķu principu, kas garantē pašvaldību pastāvēšanu (*sk. sprieduma 18.2. punktu*), bet gan no hartas izrietoša prasība, kas ievērojama, ja valsts lēmumi skar pašvaldības tiesības.

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2023. gada 7. decembrī

lietā Nr. 2022-20-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīt Briede,

piedaloties pieteikuma iesniedzējai Jūlijai Stepaņenko un viņas pilnvarotajam pārstāvim zvērinātam advokātam Artūram Zvejsalniekam,

institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeimas – pilnvarotajam pārstāvim zvērinātam advokātam Tomam Krūmiņam,

ar tiesas sēdes sekretāri Alisi Ziemeli,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu un 28. pantu,

Rīgā 2023. gada 1., 2. un 8. novembrī tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos izskatīja lietu

"Par likuma "Par pagaidu papildu prasībām Saeimas deputātu un pašvaldības domju deputātu darbam" 2. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam un 101. panta pirmajai daļai".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2021. gada 12. novembrī pieņēma likumu "Par pagaidu papildu prasībām Saeimas deputātu un pašvaldību domju deputātu darbam", kas stājās spēkā 2021. gada 14. novembrī (turpmāk – Likums). 2022. gada 1. aprīlī Likums zaudēja spēku.

Likuma 2. pants noteica, ka no 2021. gada 15. novembra Saeimas darbā ir tiesīgs piedalīties tikai tāds Saeimas deputāts, kurš šajā likumā noteiktajā kārtībā ir uzrādījis sadarbspējīgu Covid-19 sertifikātu, kas apliecina vakcinācijas vai pārslimošanas faktu (turpmāk – sertifikāts), kā arī deputāts, kurš saņēmis klīniskās universitātes slimnīcas speciālista vai konsīlija atzinumu par vakcinācijas atlikšanu uz noteiktu laiku un uzrādījis sadarbspējīgu sertifikātu par negatīvu testa rezultātu.

2. **Pieteikuma iesniedzēja – Jūlija Stepaņenko** (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka Likuma 2. pants (turpmāk – apstrīdētā norma) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 96. pantam un 101. panta pirmajai daļai.

Pieteikuma iesniedzēja bija 13. Saeimas deputāte. Apstrīdētās normas dēļ Pieteikuma iesniedzējai no 2021. gada 15. novembra līdz 2022. gada

31. martam bijusi liegta iespēja piedalīties Saeimas darbā, proti, piedalīties Saeimas un tās komisiju sēdēs, un būt par pilnvērtīgu tautas priekšstāvi. Tomēr viņa turpinājusi pildīt savus Saeimas deputātes pienākumus, iesniedzot priekšlikumus likumprojektiem, deputātu jautājumus un sazinoties ar vēlētājiem.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka vakcinācija nevar tikt uzspiesta kā vienīgais nosacījums tam, lai persona turpinātu darboties savā profesijā vai pildīt savus amata pienākumus. Citu valstu pieredze esot pierādījusi, ka Covid-19 infekcijas ierobežošana ir iespējama, veicot regulārus Covid-19 testus, vēdinot telpas un cilvēkiem ievērojot savstarpēju distanci. Latvija esot bijusi vienīgā valsts pasaulē, kurā parlamenta deputātam tika atņemtas tiesības pārstāvēt savus vēlētājus, balsojot un debatējot pat attālinātajās sēdēs. Aizliedzot Pieteikuma iesniedzējai piedalīties attālinātajās sēdēs, neesot sasniegts neviens no Likuma mērķiem.

Ikvienam esot tiesības pašam pēc visu risku izvērtēšanas pieņemt lēmumu par vakcināciju, vadoties no savas veselības prioritātēm. Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, apstrīdētā norma tai ierobežojusi Satversmes 96. pantā garantēto izvēles brīvību jautājumos par savu ķermeni un pārkāpusi tiesības uz fizisko integritāti.

Vakcīnām esot būtiskas blaknes, turklāt tās vēl neesot pietiekami izpētītas, kā arī neesot pilnvērtīgi izpētīta blakņu mijiedarbība ar citiem medikamentiem. Risks, ka tieši vakcīna var nodarīt kaitējumu Pieteikuma iesniedzējas veselībai un, iespējams, pat dzīvībai, esot bijis lielāks nekā risks, ka viņas dabiskā imunitāte var nebūt pietiekama nelabvēlīgo seku novēršanai iespējamās inficēšanās ar Covid-19 gadījumā.

Pieteikuma iesniedzējas apgādībā esot četri nepilngadīgi bērni, un viņa nevēlējusies pakļaut sevi potenciālam riskam, ko varētu radīt vakcinācijas blaknes. Pieteikuma iesniedzēja ar savu apdomīgo rīcību, proti, mazinot kontaktus, distancējoties, nēsājot masku, dezinficējot rokas, veicot darbu attālināti, vēdinot telpas un neapmeklējot sabiedriskas vietas, esot pietiekami ierobežojusi savas tiesības sabiedrības labā.

Satversmes 96. panta tvērumā ietilpstošās tiesības netikt ārstētam bez piekrišanas nozīmējot to, ka personai ir jābūt brīvai izvēlei lemt par medicīnisku manipulāciju veikšanu vai neveikšanu. Jebkādi valsts noteikti tieši vai netieši piespiedu līdzekļi, kas vērsti uz personas piekrišanas iegūšanu, pārkāpjot šīs tiesības. Izvēli starp ienākumu zaudēšanu un sevis pakļaušanu pašam nevēlamai medicīniskai manipulācijai nevarot uzskatīt par brīvprātīgu izvēli.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka Likums tika pieņemts, pārkāpjot labas likumdošanas principu. Par attiecīgo likumprojektu atbildīgā komisija un Saeima esot ignorējušas Saeimas Juridiskā biroja iebildumus un brīdinājumus par apstrīdētās normas neatbilstību Satversmei. Steidzamība un īpaši īsais priekšlikumu iesniegšanas un izskatīšanas

termiņš liedzis ieinteresētajām personām iespēju piedalīties diskusijā. Neesot reāli izvērtēta likumprojekta atbilstība Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) Pirmā protokola 3. pantam.

Par leģitīmu mērķi Saeimas deputāta tiesību ierobežošanai varētu atzīt tikai mērķi aizsargāt sabiedrības veselību un drošību. No apstrīdētās normas izrietošais Pieteikuma iesniedzējas tiesību ierobežojums esot bijis patvaļīgs un acīmredzami nesamērīgs ar šo leģitīmo mērķi.

Likumā norādīto mērķi – atbilstoša rīcība infekcijas apkarošanai – bijis iespējams sasniegt ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, proti, ar regulāru Covid-19 testu veikšanu. Covid-19 tests esot līdzvērtīgs vakcinēšanai vai pārslimošanai. Turklāt zinātnē esot pausta atziņa, ka pat pilnībā vakcinētas personas var nodot vīrusu tālāk citām personām. Joprojām neesot skaidri zināms vakcīnu iedarbības ilgums, un esošās Covid-19 vakcīnas nenodrošinot imunitāti pret vīrusu. Inficēšanās risku varot mazināt ar saprātīgu uzvedību – ievērojot higiēnu, nēsājot medicīnisko masku, distancējoties, izvairoties no sabiedriskām vietām. Likumdevējs neesot nopietni izvērtējis, vai tā izvirzītos mērķus nevarētu sasniegt ar tādu mazāk ierobežojošu līdzekli kā Saeimas darba organizēšana jauktā (hibrīda) formā. Neesot paskaidrots, kādu apstākļu dēļ tas objektīvi nebūtu iespējams.

Pārējie Likuma 1. pantā norādītie mērķi esot politiski, tie esot sasniedzami ar citiem līdzekļiem un neesot saistīti ar Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību ierobežošanu. Prasība, lai Saeimas deputātam būtu sertifikāts, neesot piemērota Likuma mērķu sasniegšanai. Sabiedrības ieguvums no tā, ka Pieteikuma iesniedzējai ir sertifikāts, būtu niecīgs un neesot samērojams ar viņas pamattiesību aizskārums.

Pieteikuma iesniedzēja vēš uzmanību uz to, ka viņa Saeimā pārstāvējusi opozīciju. Opozīcija jeb mazākums esot jāpasargā no vairākuma patvaļas. Ar Likumu nosakot vakcināciju pret Covid-19 kā obligātu priekšnosacījumu darbam Saeimā, vairākums esot pārkāpis gan demokrātiskas valsts principu, gan varas dalīšanas principu.

Pieteikuma iesniedzējai bijis pienākums savā darbā pildīt Satversmi un likumus un atturēties no publiskiem aicinājumiem nepildīt kādu normatīvo aktu. Taču neesot bijis un nevarējis būt pienākums paust pozitīvu attieksmi pret kādu normatīvo aktu vai veicināt sabiedrības labvēlīgu attieksmi pret tādu normatīvo aktu, kura būtībai Pieteikuma iesniedzēja nepiekrīt un kuru viņa uzskata par neatbilstošu Satversmei. Opozīcijas pārstāvja piespiešana demonstrēt fiktīvu uzticību parlamentārā vairākuma īstenotajai politikai neesot savienojama ar demokrātijas ideju.

Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzējas pārstāvis norādīja, ka likumprojekts pirms otrā lasījuma Saeimā esot būtiski mainīts. Tā kā priekšlikumu iesniegšanas termiņš bijis ļoti īss, Pieteikuma iesniedzējai trūcis laika reaģēt uz izmaiņām, koriģējot un grozot savus priekšlikumus. Ar

Likumu esot radīta tiesiskā nenoteiktība, jo Pieteikuma iesniedzējai liegta daļa Saeimas deputāta tiesību, taču pārējo daļu viņa īstenojusi, lai gan par to neesot saņēmusi atlīdzību. Turklāt Pieteikuma iesniedzēja saglabājusi deputātes mandātu un visus no šā mandāta izrietošos ierobežojumus attiecībā uz amatu savienošānu. Tādējādi Pieteikuma iesniedzējai neesot bijis citas iespējas nopelnīt iztikas līdzekļus. Vēl Pieteikuma iesniedzējas pārstāvis norādīja, ka iepriekš minētais alternatīvais līdzeklis – Covid-19 testu veikšana – neesot attiecināms uz ierobežojumu piedalīties Saeimas un tās komisiju attālinātajās sēdēs.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 96. pantam un 101. panta pirmajai daļai.

Atsevišķu personu atteikšanās no vakcinācijas varējusi vēl vairāk aizskart citu indivīdu tiesības tikt pasargātiem no Covid-19 infekcijas. Persona varot izvēlēties, ka tā nevakcinēsies, bet, ņemot vērā šīs izvēles radīto slogu sabiedrībai, kā arī riskus un iespējamo kaitējumu apkārtējiem, valsts un veselības aprūpes institūciju izmaksas, esot pamatoti tas, ka no šādas izvēles var izrietēt sekas konkrētu ierobežojumu veidā.

Vakcinēšanās pienākuma noteikšana Latvijā bijusi nepieciešama, ņemot vērā Likuma 1. pantā noteiktos mērķus. Tie esot atzīstami par svarīgiem sociāliem un sabiedrības veselības aizsardzībā balstītiem mērķiem. Līdz apstrīdētās normas pieņemšanas brīdim īstenotie pasākumi neesot bijuši pietiekami efektīvi, lai ierobežotu Covid-19 izplatīšanos. Tāpēc bijuši nepieciešami citi, it īpaši sociāla rakstura ierobežojumi, lai uzlabotu epidemioloģisko situāciju un aizsargātu sabiedrības veselību.

Ja valsts apzinās sabiedrības veselības risku, bet nerīkojas, lai to novērstu, tās bezdarbību varot uzskatīt par Konvencijas 2. panta pārkāpumu. Nepieciešamība panākt pēc iespējas lielāku vakcinācijas pret Covid-19 aptveri un veicināt puļa imunitāti bijusi būtisks un pietiekams iemesls vakcinācijas noteikšanai par pienākumu.

Pieejamie pētījumi liecinot, ka pilnībā vakcinētām personām un personām, kas jau iepriekš inficējušās ar Covid-19, inficēšanās risks ir zems vismaz sešus mēnešus. Imunoloģiskie un epidemioloģiskie pierādījumi arī apliecinot, ka vakcinācija pēc inficēšanās ievērojami pastiprina aizsardzību un vēl vairāk samazina inficēšanās risku. Atļautās Covid-19 vakcīnas esot drošas un pietiekami efektīvas, lai novērstu smagu slimības gaitu, hospitalizāciju un nāvi.

Neesot pamatoti uzskatīt, ka relatīvi zemais blakņu risks būtu atsvēris vispārēju nepieciešamību aizsargāt sabiedrības drošību. Vakcinācija esot ierobežojusi Covid-19 infekcijas izplatību un atvieglojusi valsts veselības aprūpes sistēmas funkcionēšanu. Lai arī vakcinēšanās neizslēdz inficēšanās iespēju, tā samazinot inficēšanās seku negatīvās izpausmes.

Saeima uzskata, ka apstrīdētās normas pieņemšanas procedūrā nav pieļauti tādi būtiski pārkāpumi, kas būtu par pamatu atzīšanai, ka šai normai nav juridiska spēka. Apstrīdētā norma esot pieņemta ārkārtējās situācijas laikā un bijusi tieši saistīta ar nepieciešamību ierobežot Covid-19 izplatību. Saeimas Juridiskā biroja iebildumi pret apstrīdēto normu esot ņemti vērā. Politiskās izšķiršanās rezultātā, jo īpaši ņemot vērā plašākas sabiedrības intereses, šiem iebildumiem tomēr neesot dota priekšroka. Tāpat esot pēc iespējas uzklāusīti un ņemti vērā arī konstitucionālo tiesību ekspertu viedokļi.

Sākotnēji likumprojekta pieņemšanas jēga un pamatmērķis bijis noteikt pagaidu prasības epidemioloģiski drošu apstākļu nodrošināšanai Saeimas un tās komisiju klātienēs sēdēs. Taču, epidemioloģiskajai situācijai valstī ievērojami pasliktinoties, Likuma mērķi esot precizēti, lai vairāk atbilstu epidemioloģiskās situācijas uzlabošanai valstī kopumā.

Likuma mērķu sasniegšana esot bijusi iespējama, tikai vairojot sabiedrības uzticēšanos valstī īstenotajai Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības politikai. Tādā veidā esot veicināts vakcinācijas pret Covid-19 aptveres pieaugums un nodrošināta sabiedrības veselības un drošības interesēm atbilstoša rīcība.

Pēc Saeimas ieskata, nav šaubu par to, ka Covid-19 izplatības ierobežošana, inficēto, hospitalizēto un mirušo personu skaita mazināšana, kā arī vakcinācijas pret Covid-19 aptveres palielināšana bija tādas darbības, kas vērstas uz sabiedrības drošības un jo īpaši cilvēku dzīvības un veselības aizsardzību. Tādējādi apstrīdētajai normai esot bijuši legītīmi mērķi – demokrātiskas valsts iekārtas un sabiedrības drošības aizsardzība.

Ar apstrīdēto normu noteiktais Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību ierobežojums esot bijis piemērots legītimo mērķu sasniegšanai. Pēc apstrīdētās normas pieņemšanas vakcinācijas pret Covid-19 aptvere Latvijā esot būtiski palielinājusies. Lai gan tiešas korelācijas neesot, nevarot noliegt to, ka sabiedrības uzticēšanās valstī īstenotajai Covid-19 izplatības pārvaldības politikai būtiski pieaugusi tieši pēc apstrīdētās normas spēkā stāšanās. Arī vairākos citos aspektos situācija Latvijā Covid-19 izplatības ziņā esot uzlabojusies. Saeima uzskata, ka būtiskā Covid-19 krīzes seku samazināšanās tieši pēc apstrīdētās normas spēkā stāšanās netieši apliecina valstī īstenotās Covid-19 izplatības pārvaldības politikas pareizumu un citstarp arī to, ka bija nepieciešams noteiktām iedzīvotāju grupām paredzēt obligātu sertifikāta uzrādīšanu darba pienākumu turpināšanai.

Regulāra Covid-19 testu veikšana neesot tikpat iedarbīgs līdzeklis kā sertifikāta esība. Testētā persona varot atrasties tā saucamajā inkubācijas periodā, kas tai radot viltus drošības sajūtu. Līdz brīdim, kad testētā persona kļūst inficēta, tā varot būt paspējusi inficēt daudzas citas personas. Pieņemot apstrīdēto normu, likumdevēja mērķis bijis nevis panākt tādu rezultātu, kas ļautu organizēt Saeimas darbu hibrīda

režīmā, bet gan mazināt Covid-19 krīzes sekas. Nevienu no minētajiem mērķiem nebūtu bijis iespējams sasniegt līdzvērtīgā kvalitātē ar alternatīviem līdzekļiem, tostarp arī ar testiem.

Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību ierobežojums neesot samērojams ar tiem būtiskajiem ieguvumiem, kādus apstrīdētajai normai atbilstoša rīcība sniegusi sabiedrībai. Sabiedrības ieguvums esot daudz lielāks nekā Pieteikuma iesniedzējai noteiktais ierobežojums. Pieņemot apstrīdēto normu, esot sekmēta Satversmē nostiprināto principu un vērtību iedzīvināšana, vairota sabiedrības uzticēšanās valsts institūcijām un valsts īstenotajai politikai, kā arī veicināta sabiedrības iesaistīšanās uz Latvijas zinātnieku, mediķu un politiķu paustajām atziņām par vakcināciju kā efektīvāko līdzekli cīņai ar Covid-19 krīzi.

Pieteikuma iesniedzēja esot bijusi vienīgā Saeimas deputāte, kura neizpildīja apstrīdētajā normā noteiktās prasības un attiecīgi nebija tiesīga piedalīties Saeimas darbā. Potenciālie plašākas sabiedrības ieguvumi no apstrīdētās normas piemērošanas esot atsvēruši vienas personas pamattiesību aizskārumu. Apstrīdētā norma *de facto* piešķīrusi personām tiesības izvēlēties – vai nu izpildīt tajā ietvertās prasības un attiecīgi piedalīties Saeimas darbā, vai arī tās neizpildīt un pakļauties apstrīdētajā normā noteiktajiem ierobežojumiem. Turklāt apstrīdētā norma esot noteikusi, ka Saeimas darbā ir tiesības piedalīties arī tādām Saeimas deputātam, kurš saņēmis atzinumu par vakcinācijas atlikšanu uz noteiktu laiku un uzrādījis negatīvu Covid-19 testa rezultātu. Šāda izņēmuma pieļaušana liecinot par interešu salāgošanu, proti, plašākas sabiedrības intereses esot salāgotas ar to personu interesēm, kuru tiesības tika ierobežotas. Turklāt ar apstrīdēto normu radītās negatīvās sekas esot bijušas īslaicīgas.

Saeima norāda, ka likumdevējam ir plaša rīcības brīvība noteikt Satversmes 101. panta pirmajā daļā ietverto tiesību ierobežojumus. Likumprojekta pieņemšanas laikā iesaistītās puses esot bijušas vienprātis, ka Saeimai pašai ir nepieciešamā kompetence noteikt Saeimas deputāta tiesību izmantošanas kārtību.

Ar apstrīdēto normu noteiktais ierobežojums neesot pārmērīgi ietekmējis tautas viedokļa brīvu izpausmi. Lai gan Pieteikuma iesniedzējai bija noteikti ierobežojumi, viņas iesniegtie priekšlikumi Saeimā esot izskatīti. Tātad Pieteikuma iesniedzējai esot bijušas iespējas aizstāvēt savu vēlētāju tiesības un intereses.

Tiesas sēdē Saeimas pilnvarotais pārstāvis norādīja, ka Saeimas Prezidijs ar apstrīdēto normu noteiktā ierobežojuma nepieciešamību vērtējis atbilstoši Likumā noteiktajam – ne retāk kā reizi divos mēnešos. No 2022. gada 3. marta Saeimas deputātiem, sanākot uz sēdēm klātienē, bijuši noteikti ierobežojumi, piemēram, nācies valkāt masku gan Saeimas Sēžu zālē, gan runājot no tribīnes, kā arī distancēties citam no cita.

Laikā, kad ārkārtējā situācija tika atcelta un Saeima sāka atkal pulcēties klātienēs sēdēs, Likuma mērķi vēl nekur neesot pazuduši.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 96. pantam un 101. panta pirmajai daļai.

Saeima apstrīdēto normu pieņēmusi laikā, kad valstī situācija ar Covid-19 izplatību bija kritiska. Vakcinācijas pret Covid-19 aptveres palielināšanai noteiktie pasākumi bijuši nepieciešami epidemioloģiskās drošības aizsardzībai, jo vakcinācija bijusi vienīgais efektīvais līdzeklis, lai izvairītos no smagas saslimšanas ar Covid-19 un mirstības. Saeima tobrīd esot bijusi tiesīga par savas darbības mērķi izvirzīt uzticības sekmēšanu valstī īstenotajai Covid-19 izplatības pārvaldības politikai un solidarizēšanos ar pārējām valstis un pašvaldību institūcijās nodarbinātajām personām. Pieteikuma iesniedzējas tiesību ierobežošana bijis piemērots līdzeklis minēto legītīmo mērķu sasniegšanai. Esot apšaubāms tas, vai mazāk ierobežojošas prasības attiecībā uz Saeimas deputātu dalību Saeimas darbā būtu vērtējamās kā līdzvērtīgi līdzekļi šo mērķu sasniegšanai.

Apstrīdētās normas samērīguma kontekstā esot svarīgi tas, ka Likumā jau sākotnēji bija noteikts tā spēkā esības termiņš, kā arī pienākums ne retāk kā reizi divos mēnešos kopš Likuma spēkā stāšanās dienas izvērtēt tajā noteikto ierobežojumu saglabāšanas nepieciešamību. Svarīgs apstāklis esot arī tas, ka Pieteikuma iesniedzēja turpināja piedalīties Saeimas komisiju sēdēs un viņas iesniegtie priekšlikumi Saeimā tika izskatīti. Tādējādi Pieteikuma iesniedzēja, kaut arī ierobežoti, tomēr varējusi pārstāvēt savu vēlētāju intereses un paust savu politisko nostāju. Turklāt apstrīdētā norma līdztekus pienākumam uzrādīt sertifikātu paredzējusi arī iespēju uzrādīt sertifikātu par negatīvu Covid-19 testa rezultātu gadījumā, ja saņemts klīniskās universitātes slimnīcas speciālista vai konsilija atzinums par vakcinācijas atlikšanu uz noteiktu laiku. Tādējādi apstrīdētā norma esot paredzējusi objektīvu ar veselību saistītu izņēmumu gadījumā, kad Saeimas deputāta vakcinācija būtu atliekama.

5. Pieaicinātā persona – Veselības ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 96. pantam un 101. panta pirmajai daļai.

Ar apstrīdēto normu noteiktais Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar likumu. Tāpat valstij esot bijis pienākums rīkoties atbilstoši apstākļiem un epidemioloģiskās drošības nolūkos noteikt ierobežojumus.

Sākotnēji par apstrīdētās normas mērķi esot izvirzīta epidemioloģiski drošu apstākļu nodrošināšana Saeimas un tās komisiju klātienēs sēdēs. Taču, lai apturētu straujo Covid-19 infekcijas izplatību, novērstu veselības

aprūpes sistēmas pārslodzi un mazinātu novēršamo mirstību, vienlaikus nodrošinot svarīgu valsts funkciju un pakalpojumu nepārtrauktību, esot bijis nepieciešams pastiprināt epidemioloģiskās kontroles pasākumus.

Veselības ministrija norāda, ka priekšnoteikums Saeimas deputātu dalībai Saeimas un tās komisiju sēdēs, proti, sertifikāts, tika paredzēts gan pašu deputātu, gan arī citu personu veselības aizsardzības labad. Tā rezultātā esot samazināta Covid-19 infekcijas izplatība, kā arī novērsta veselības aprūpes sistēmas pārslodze.

Apstrīdētajā normā ietvertās prasības esot bijušas nepieciešamas, lai sasniegtu Likuma 1. pantā ietvertos leģitimos mērķus. Apstrīdētā norma esot pieņemta, pamatojoties uz epidemioloģijas zinātnes atziņām un ievērojot piesardzības principu.

Atsevišķām personām garantētās tiesības prasot respektēt arī citu personu pamattiesības. Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību ierobežojums esot bijis leģitīms un nepieciešams kopējo sabiedrības interešu aizsardzībai, lai maksimāli samazinātu Covid-19 infekcijas pārneši. Apstrīdētā norma esot kalpojusi inficēšanās risku mazināšanai, kā arī tādas situācijas novēršanai, ka visa veselības aprūpes sistēma jauda tiktu novirzīta ar Covid-19 inficēto pacientu ārstēšanai, bet citiem pacientiem ārstēšana nebūtu pieejama. Apstrīdētās normas pieņemšanas laikā dati par inficēšanos ar Covid-19 esot liecinājuši, ka plašāka vakcinācijas pret Covid-19 aptvere novērsīs tik lielu infekcijas izplatību, kas novestu pie slimnīcu izsīkuma un tam sekojoša sabiedrības veselības apdraudējuma. Veselības ministrija uzskata, ka vakcinācija ļāvusi novērst strauju Covid-19 variantu *Delta* izplatību un mazināt veselības aprūpes sistēmas riskus jau 2022. gada sākumā, kad valstī bija izplatīts gan Covid-19 variants *Delta*, kas saistīts ar smagāku slimības gaitu, gan variants *Omikron*, kuram raksturīga ļoti strauja izplatība.

Apstrīdētā norma esot bijusi vērsta arī uz to, lai apturētu vai ierobežotu Covid-19 izplatīšanos sabiedrībā, radot priekšnoteikumus tam, lai personas atkal varētu brīvi pārvietoties, kā arī priekšnoteikumus dažādu sabiedrībai būtisku pakalpojumu, tostarp veselības aprūpes pakalpojumu, pieejamībai un pienācīgai kvalitātei. Pēc iespējas ātrāka sabiedrības atgriešanās normālos apstākļos, kad Covid-19 infekcijas radītais apdraudējums un no tā izrietošie ierobežojumi būtu novērsti vai ievērojami samazināti, bijusi nepieciešama ne tikai sabiedrības veselības aizsardzības labad, bet arī valsts ekonomikas atveseļošanai, kas savukārt nodrošinātu arī citu tiesību aizsardzību un īstenošanu ilgtermiņā.

Kopējais un vispārējais sabiedrības veselības aprūpes princips esot infekcijas novēršana. Ikvienas slimības primārā profilakse, tostarp vakcinācija, esot efektīvāka nekā slimības ārstēšana un cīņa ar slimības sekām. Vakcinācija esot arī daudz efektīvāks un lētāks līdzeklis nekā testēšana, kuras rezultātā tiek fiksēts tikai testējamā parauga ņemšanas brīdī esošais stāvoklis. Nefarmaceitiskie pasākumi iegūstot lielāku nozīmi

ta, kad sāk mazināties vakcīnu efektivitāte infekcijas ierobežošanā, piemēram, ja kopš vakcinācijas ir pagājis ilgs laiks vai Covid-19 varianta *Omikron* mutācijas gadījumā. Taču arī tādos apstākļos nefarmaceitiskie pasākumi nemazinot smago slimības gadījumu un nāves risku.

Ar nefarmaceitiskiem pasākumiem neesot bijis iespējams sasniegt ierobežojuma mērķi tādā pašā kvalitātē. Arī regulāras testēšanas kā Covid-19 izplatības ierobežošanas pasākuma efektivitāte bijusi ievērojami zemāka nekā vakcinācijas efektivitāte. Esot iespējama tāda situācija, ka persona jau ir inficēta, bet Covid-19 tests vīrusa klātbūtni neuzrāda, jo tas vēl nav paspējis savairoties pietiekamā daudzumā. Turklāt persona varot sākt inficēt citus jau drīz pēc Covid-19 testa materiāla paņemšanas. Neesot izslēgta arī nepareiza rezultāta iegūšana – šo iespējamību palielinot nepareizi paņemts testa materiāls.

Vērtējot vakcinācijas efektivitāti, galvenā uzmanība būtu pievēršama nevis tādiem inficēšanās gadījumiem, kad slimības gaita ir viegla, bet gan smagas slimības gadījumu biežumam un nāves riskam. Vakcinācija ievērojami (3,2 reizes) samazinot nāves risku un 2,3 reizes – hospitalizācijas risku. Apstrīdētās normas pieņemšanas brīdī, kad dominējis Covid-19 variants *Delta*, nevakinētajām personām saslimšanas risks bijis gandrīz divas reizes lielāks nekā vakcinētajām personām, un turpmāk šī atšķirība esot kļuvusi vēl izteiktāka. Relatīvais risks nomirt Covid-19 izraisītu veselības problēmu dēļ cilvēkiem, kas pabeiguši primāro vakcināciju, 2022. gada astotajā nedēļā bijis 3,6 reizes zemāks nekā cilvēkiem, kas nebija pilnībā vakcināti. Savukārt cilvēkiem, kuriem bija veikta arī balstvakcinācija, relatīvais risks nomirt esot bijis 12,8 reizes zemāks. Neviena vakcīna nenodrošinot simtprocentīgi garantētu aizsardzību. Taču vakcinēšanās būtiski samazinot inficēšanās un attiecīgi arī slimības tālākas izplatīšanās risku.

Tiesas sēdē Veselības ministrijas pilnvarotais pārstāvis norādīja, ka visas vakcīnas, kas tiek izmantotas Latvijā, ir saņēmušas attiecīgu Eiropas Zāļu aģentūras atļauju laišanai tirgū un ir drošas. Gadījumiem, kad personai tomēr radies kaitējums vakcīnas blakņu dēļ, šāda kaitējuma kompensācijai esot paredzēts atsevišķs regulējums. Salīdzinot saņemto Covid-19 vakcīnu skaitu ar kopējo kompensācijas pieprasījumu skaitu, varot secināt, ka vakcīnas bīstamība ir maza. Tika norādīts arī uz to, ka lielākais infekcijas uzliesmojums bijis 2021. gada oktobrī-novembrī, pēc tam inficēšanās gadījumu skaits pakāpeniski samazinājies, 2022. gada martā atkal bijis vērojams uzliesmojums, taču tas bijis neliels un tāpat pakāpeniski beidzies.

6. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 96. pantam un 101. panta pirmajai daļai.

Liegums Pieteikuma iesniedzējai piedalīties Saeimas darbā esot bijis būtisks viņas pamattiesību ierobežojums. Apstrīdētā norma ierobežojusi

Saeimas deputāta amata tiesības un pilnvaras izteikties un balsot Saeimas un tās komisiju sēdēs. Likumdevēja tiesības iejaukties Pieteikuma iesniedzējas kā deputātes pienākumu izpildē esot apskatāmas šauri.

Konkrēto tiesību ierobežojumu vajagot vērtēt, ņemot vērā epidemioloģisko situāciju, kāda tā bija 2021. gada rudenī, un grūtības, kādas straujā Covid-19 izplatība radīja veselības aprūpes sistēmai. Uz to, ka vakcinācija ir vienīgais veids, kā var pasargāt sevi un visu sabiedrību no inficēšanās ar Covid-19 un īpaši no smagas slimības gaitas vai pat nāves, esot norādījušas gan starptautiskās veselības organizācijas, gan Latvijas atbildīgās iestādes. Ikvienas personas izvēle nevakcinēties esot ietekmējusi kopējo vakcinācijas pret Covid-19 aptveri un kopējo sabiedrības veselību.

Latvija 2021. gada rudenī esot bijusi tā valsts, kurā konstatēts visvairāk jaunatklāto Covid-19 gadījumu uz miljonu iedzīvotāju. Covid-19 krīzes dēļ Latvijā ilgu laiku bijusi apgrūtināta citu slimību ārstēšana, jo piekļuve daudzām veselības aprūpes iestādēm tikusi ierobežota. Attiecīgi bijušas būtiski ierobežotas Latvijas iedzīvotāju tiesības saņemt veselības aprūpi. Tāpat esot konstatēti vairāki trūkumi valsts komunikācijā ar sabiedrību, kā arī pastāvējušas bažas par sabiedrības neuzticēšanās ietekmi uz valsts politikas efektivitāti Covid-19 izraisītās krīzes ierobežošanā.

Uzticēšanās valdībai un tās lēmumiem esot būtiski svarīga. Sabiedrības uzticēšanos valdības īstenotajai politikai attiecīgajā laika posmā lielā mērā varējis iedragāt tas, ka no valsts pārvaldes darbiniekiem tiktu prasīta tāda likumpaklausība, kādu nebūtu gatavi brīvprātīgi apliecināt Saeimas deputāti. Ar apstrīdēto normu Latvijas sabiedrībai sūtīts signāls par Saeimas deputātu solidaritāti, kas varējusi veicināt sabiedrības uzticēšanos valdības pieņemtajiem lēmumiem un pozitīvi ietekmēt valsts politikas ieviešanu Covid-19 izplatības ierobežošanai. Pēc tiesībsarga ieskata, Saeimas lēmumam pieņemt apstrīdēto normu un uz Saeimas deputātiem attiecināt līdzvērtīgas prasības darba pienākumu veikšanai nenoliedzami bijusi pozitīva ietekme uz valsts politikas īstenošanu Covid-19 izplatības ierobežošanai. Turklāt mazāk ierobežojošu līdzekļu piemērošana Saeimas deputātiem izslēgtu iespēju sasniegt Likumā noteikto solidarizēšanās mērķi.

Pienākums vakcinēties pret Covid-19 esot bijusi reakcija uz neatliekamo sociālo vajadzību aizsargāt individu un visas sabiedrības veselību. Saeimas deputātiem vajadzējis ar savu rīcību rādīt priekšzīmi, motivējot un iedrošinot vakcinēties pret Covid-19 visas sabiedrības grupas.

Laikā, kad apstrīdētā norma tika pieņemta, sabiedrības veselība un ikvienam Latvijas iedzīvotājam piemītošo Satversmes 111. pantā noteikto tiesību ievērošana bijusi prioritārs mērķis, kura sasniegšanas labad bijuši pieļaujami arī ļoti būtiski privātpersonu tiesību ierobežojumi. Ikvienu indivīda pamattiesību realizācija vienmēr esot samērojama ar visas sabiedrības interesēm. Konkrētajos apstākļos sabiedrība no Saeimas

deputātiem varējusi prasīt līdzvērtīgu likumpaklausību un tiesību normu ievērošanu.

Apstrīdētā norma esot pieņemta ārkārtējās situācijas laikā, kad sabiedrības veselības apdraudējums bija sevišķi augsts un to ilgstoši neizdevās novērst ar sabiedrības brīvības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Saeimas deputātu tāpat kā jebkura cita Latvijas iedzīvotāja pamattiesību ierobežojumi varējuši būt pat vēl stingrāki. Turklāt Pieteikuma iesniedzējas tiesību ierobežojums esot bijis ierobežots laikā. Likumā esot iestrādāta prasība to regulāri pārskatīt, tādējādi saglabājot pietiekamu elastību reaģēt uz to apstākļu izmaiņām, kuri tika atzīti par pamatu apstrīdētās normas pieņemšanai.

7. Pieaicinātā persona – Slimību profilakses un kontroles centrs – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 96. pantam un 101. panta pirmajai daļai.

No 2020. gada septembra beigām Latvijā esot novērots Covid-19 infekcijas pieaugums. 2021. gada vasaras un rudens periodā šo tendenci pastiprinājusi vēl daudz inficēzākā Covid-19 varianta *Delta* izplatība. Inficēšanās gadījumu maksimums – 16 957 – ticis sasniegts 2021. gada 42. nedēļā. Strauji pieaudzis arī to Covid-19 slimnieku skaits, kuri vidēji smagas un smagas slimības gaitas dēļ bija ievietoti slimnīcās. Pieaugot smago Covid-19 gadījumu skaitam, strauji pieaudzis arī attiecīgo nāves gadījumu skaits. Inficēšanās risks nevakcinētajām personām bijis daudz augstāks nekā tām personām, kuras bija izgājušas pilnu vakcinācijas kursu.

Kamēr netika panākta pietiekama vakcinācijas pret Covid-19 aptvere, strauji pieaudzis vidēji smago un smago Covid-19 gadījumu skaits to cilvēku vidū, kuri vēl nebija uzsākuši vai nebija pabeiguši vakcinācijas kursu. Smagas saslimšanas un ar to saistītas hospitalizācijas risks, kā arī letāla iznākuma draudi nevakcinētām personām bijuši daudz lielāki nekā personām ar pabeigtu pamatvakcinācijas kursu. Lielāko slogu veselības aprūpes sistēmai radījuši tie ar Covid-19 sasirgušie pacienti, kuri nebija uzsākuši vai pabeiguši vakcināciju.

Lai apturētu straujo infekcijas izplatību, bijis nepieciešams ieviest pasākumus, kas mazinātu cilvēku savstarpējos kontaktus, it īpaši to cilvēku kontaktus, kuri nebija pilnībā vakcināti pret Covid-19 vai to pārslimojuši. Vienlaikus bijis nepieciešams maksimāli intensīvi veicināt vakcinācijas pret Covid-19 aptveri. Lēmums par vakcinācijas pret Covid-19 aptveres veicināšanu esot palīdzējis atjaunot vakcinācijas tempu. Turklāt Latvijas epidemioloģiskās uzraudzības dati un starptautiski pieejamie zinātniskie dati esot liecinājuši par vakcinācijas izšķirošo nozīmi Covid-19 izplatības ierobežošanā, smagu slimības formu un nāves gadījumu novēršanā.

Tiesas sēdē Slimību profilakses un kontroles centra pilnvarotais pārstāvis norādīja, ka visu Eiropas Savienības dalībvalstu eksperti

vienbalsīgi atbalstījuši vakcināciju, jo tā pierādījusi savu efektivitāti un spēju apturēt Covid-19 izplatīšanos. Vakcīnas tik īsā laikā izgājušas klīniskos pētījumus tikai tāpēc, ka visi procesi notikuši paralēli, nevis tā, kā mēdzot būt ar parastajām vakcīnām. Vakcīnu drošumu un efektivitāti nevarot apšaubīt. Jautājums par to, vai vakcīnām ir kādas nevēlamas blaknes, esot jāvērtē ļoti piesardzīgi, jo esot konstatēti tikai daži smagu blakņu gadījumi. Turklāt 2022. gadā situācija mainījusies. Covid-19 variants *Delta* pamazām līdz martam esot pazudis, bet otrs variants – *Omikron* – neesot bijis tik bīstams, turklāt esot krietni pieaudzis gan vakcinēto skaits, gan arī inficējušos un līdz ar to imunitāti ieguvušo personu skaits. Līdz ar to samazinājies kopējais sabiedrības apdraudējums. Arī slimnīcās ievietoto slimnieku skaits esot mazinājies, kaut arī saslimstības rādītāji bijuši krietni augstāki nekā agrāk, jo Covid-19 variants *Omikron* esot lipīgāks nekā *Delta*. Telpā, kurā uzturas, piemēram, trīs nevakcinētas personas, iespējamība inficēties ar Covid-19 būtu ļoti reāla. Proti, jo mazāk kolektīvā nevakcinētu personu, jo lielāka drošība, un otrādi – jo vairāk nevakcinētu personu, jo lielāka iespējamība, ka vīruss izplatīsies. Pat ja nevakcinēta persona strādā attālināti, tā varot pakļaut riskam cilvēkus, ar kuriem tā kontaktējas citās vietās.

8. Pieaicinātā persona – Dr. iur. Jānis Pleps – norāda, ka ir pieļaujams noteikt tādus fizisko personu pamattiesību ierobežojumus, kuri attiecas arī uz valsts konstitucionālo orgānu amatpersonām. Ja pamattiesību ierobežojumi noteikti pienācīgā kārtībā, to adresātiem esot pienākums tos ievērot. Vēl jo vairāk tas attiecoties uz valsts konstitucionālo orgānu amatpersonām, no kurām daudzas, amatā stājoties, dod svinīgu solījumu (zvērestu) ievērot Satversmi un likumus. Saeimas deputātiem kā tautas priekšstāvjiem esot ne tikai tiesības, bet arī pienākumi, tostarp pienākums cienīt un vienmēr ievērot Satversmi, Saeimas kārtības rulli un citus normatīvos aktus, kā arī godprātīgi pildīt Saeimas deputāta svinīgajā solījumā pausto apņemšanos.

Uz likuma "Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli" pamata noteiktie pamattiesību ierobežojumi vai papildu pienākumi ārkārtējā situācijā varot tikt attiecināti arī uz Saeimas deputātiem, īpaši apstākļos, kad tādi paši ierobežojumi vai papildu pienākumi tiek noteikti arī citām personu grupām. Demokrātiskā tiesiskā valstī esot sagaidāms, ka parlamenta deputāti rādīs priekšzīmi un paraugu apdraudējuma pārvarēšanā un spēkā esošo likumisko prasību ievērošanā.

Tādējādi esot bijis pamats sagaidīt, ka prasība pēc sertifikāta tiks godprātīgi un priekšzīmīgi izpildīta un 2021. gada 15. novembrī visiem Saeimas deputātiem būs sertifikāts. Saeimas deputātam, kurš līdz 2021. gada 15. novembrim nebija ieguvis sertifikātu, vajadzējis rēķināties ar noteiktu tiesisku seku iestāšanos – ar ierobežojumu veikt savus amata pienākumus.

Ārpus juridiska viedokļa ietvariem atrodoties attiecīgā jautājuma iespējamie risinājumi kontekstā ar Saeimas deputāta politisko atbildību tad, ja valstī ir ārkārtēja situācija, bet deputāts nav izpildījis tam kā valsts amatpersonai paredzēto pienākumu. Sertifikāta neesība Saeimas deputātam varējusi būt par pamatu attiecīgā jautājuma izskatīšanai Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijā. Šī komisija esot tiesīga izvērtēt katru gadījumu individuāli un lemt par konkrētajā gadījumā iespējamo rīcību.

Ārkārtējās situācijas laikā jautājums par Saeimas darba iekšējo organizāciju un Saeimas deputāta tiesībām pildīt savus amata pienākumus esot apspriežams atbilstoši parlamenta autonomijas principam un Satversmes 21. pantā noteiktajam. Saeima pati varot ar deputāta amata tiesībām saistītos jautājumus detalizētāk noregulēt Saeimas kārtības rullī vai ar Saeimas Prezidija lēmumu. Izlemjot šos jautājumus, būtu ievērojama Saeimas deputāta kā tautas priekšstāvja statusa interpretācija.

9. Pieaicinātā persona – Dr. iur. Karina Palkova – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 96. pantam un 101. panta pirmajai daļai.

Likuma anotācijā sniegtā informācija par apstrīdētās normas nepieciešamību, piemērošanu un ietekmi uz dažādām jomām esot būtiski atšķīrusies no tā, kas tika ietverts Likumā. Apstrīdētā norma likumdošanas procesā esot būtiski mainīta. Tādējādi neesot izpildīts viens no anotācijas galvenajiem uzdevumiem – informēt lēmuma pieņēmējus un iedzīvotājus par ierosinātā regulējuma pamatotību, lietderību un ietekmi. Turklāt likumdevējs neesot izvērtējis Saeimas deputāta kā tautas priekšstāvja statusa nozīmīgumu un īpatnības pretstatā apstrīdētās normas galīgās redakcijas mērķim kontekstā ar sabiedrības veselības un drošības aizsardzību.

Ar apstrīdēto normu esot krietni ierobežotas tiesības, kuras Saeimas deputātam paredzētas Satversmē un kuras Saeimas deputāts ir ieguvis, tautai viņu ievēlot. Piemēra rādīšana nevarētu kalpot par virsmērķi Saeimas deputāta statusa, tiesību un pienākumu ierobežošanai, ja vien nav veikts pilnīgāks vērtējums.

Ja darba specifika to pieļāvusi, tad neesot skaidrs, kāpēc Saeimas deputātam tika liegtas tiesības veikt darbu attālināti vai hibrīda režīmā. Tāpat neesot skaidrs, vai tiešām Saeimas deputāts savas kompetences ietvaros nebija spējīgs sasniegt Likuma mērķus ar citiem līdzekļiem un cik lielā mērā deputāta tiesību ierobežojums varēja ietekmēt sabiedrības uzvedību, kā arī veselības un drošības aizsardzību.

Tautas interešu pārstāvība un aizstāvība varot tikt nodrošināta kā attālināti, tā arī hibrīda režīmā. To esot pierādījusi Covid-19 krīzes laikā īstenotā prakse, kad citstarp arī Saeimas darbā ieviestie digitālie risinājumi liecinājuši par to, ka attālinātais darbs var tikt veiksmīgi

īstenots. Saeimas deputātes tiesību ierobežojums, kas viņai liedzis pildīt darba pienākumus attālināti, nevarot tikt uzskatīts par samērīgu bez attiecīga vērtējuma veikšanas.

Dr. iur. Karina Palkova uzskata, ka, ņemot vērā apstrīdētās normas pieņemšanas laikā pastāvējušo epidemioloģisko situāciju un zinātnes atziņas, tik strikti ierobežojumi neesot bijuši nepieciešami. Proti, ne vakcinācija, ne testēšana, ne pārslimošana neļaujot pilnībā izslēgt Covid-19 infekcijas pārnesi. Turklāt no visiem 100 tautas priekšstāvjiem vien ļoti nedaudzi neesot spējuši uzrādīt sertifikātu. Tādējādi tas, ka daži deputāti nevēlējās, nespēja vai citu iemeslu dēļ atteicās uzrādīt sertifikātu, neesot varējis negatīvi ietekmēt sabiedrības uzticēšanos valsts un pašvaldību institūciju, tostarp Saeimas, darbībai, kā arī uzticēšanos valstī īstenotajai Covid-19 izplatības pārvaldības politikai.

Apstrīdētās normas mērķis acīmredzot bijis minimizēt epidemioloģiskās drošības riskus valsts funkciju veikšanai, proti, nodrošināt cilvēka veselības aizsardzību, nevis stiprināt sabiedrības uzticēšanos valsts pārvaldei. Ja epidemioloģiskā situācija valstī prasa krasi mazināt sociālos kontaktus un aktivitātes un ja pamattiesību ierobežojuma pamatā ir nepieciešamība mazināt Covid-19 izplatības risku, kā arī aizsargāt iedzīvotāju tiesības uz veselību un dzīvību, tad attiecīgais ierobežojums esot atzīstams par attaisnojamu. Taču attiecībā uz apstrīdēto normu esot norādīts pavisam cits mērķis.

10. Pieaicinātā persona – *Mg. iur. Edgars Pastars* – norāda: Saeimai ir tiesības paredzēt to, ka deputātu darbība tiek pakļauta zināmiem noteikumiem epidemioloģiskās situācijas dēļ. Saeimas deputāta tiesības piedalīties Saeimas darbā, neatņemot viņam mandātu, esot ierobežojamas tikai tad, ja attiecīgie ierobežojumi ir tieši saistīti ar vajadzību nodrošināt netraucētu parlamenta darbību. Tas ietverot arī sabiedrības drošības un veselības apsvērumus. Neesot šaubu par to, ka Covid-19 krīzes apstākļos klātienes kontakti ir ierobežojami. Tomēr apstrīdētā norma esot krietni vien plašāka par šo tvērumu.

No likumdošanas procesa materiāliem esot redzams, ka likumprojekta pirmā lasījuma redakcija tika būtiski grozīta galvenokārt tādēļ, lai nodrošinātu Saeimas deputātu vienlīdzību ar citiem publiskajā sektorā nodarbinātajiem. Taču šāda pieeja neesot pamatota vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, ierobežot tiesības vienai grupai tikai tādēļ vien, ka tās ir ierobežotas citai grupai, varētu tikai tad, ja šādā veidā tiktu sasniegts ierobežojuma legitīmais mērķis. Tiesības nevarot ierobežot pēc principa "ja visiem, tad visiem". Otrkārt, esot apšaubāms tas, vai publiskajā sektorā nodarbinātajiem tāda izņēmuma kā attālinātais darbs neparedzēšana vispār bijusi atbilstoša Satversmei, tādēļ atsaukšanās uz to kā uz nozīmīgu argumentu Satversmes tiesas procesā citā lietā neesot pieļaujama, jo

tādējādi viens ierobežojums tiekot pamatots ar citu ierobežojumu, kas, iespējams, ir tikpat neatbilstošs Satversmei.

Saeima un tās komisijas apstrīdētās normas darbības laikā, kas sakrita ar augstākā epidemioloģiskā apdraudējuma laikposmu, noturējušas neklātienēs sēdes, un komisiju gadījumā esot praktizēts arī jaukts sēdes norises formāts. Apstrīdētā norma paredzējusi ļoti stingru ierobežojumu salīdzinājumā ar samērīgāko risinājumu, kas ticis piedāvāts likumprojektā tā pirmā lasījuma redakcijā. Klātienēs darbs faktiski esot izmantots tikai pašās apstrīdētās normas darbības beigās, kad sabiedrības apdraudējums kopumā jau bijis pietiekami zems, proti, ārkārtējā situācija bija beigusies.

No likumdošanas procesa materiāliem varot secināt, ka tika akcentēta smagā situācija ar vispārējiem inficēšanās ar Covid-19 rādītājiem. Tas nozīmējot, ka nevakcinētiem deputātiem būtu lielāka varbūtība inficēties ar Covid-19 un tādēļ nespēt piedalīties Saeimas darbā, līdz ar to Saeimas darba nepārtrauktība būtu apdraudēta, pat ja deputāti varētu strādāt attālināti. Taču esot bijis iespējams saudzējošāks risinājums – ieviest tiesisko regulējumu divās pakāpēs, proti, apstrīdēto normu ieviest tikai tādā gadījumā, ja deputātu vairākums nebūtu vakcinēti vai nebūtu pārslimojuši Covid-19 un tādējādi pastāvētu neapšaubāms risks, ka Saeimas darba nepārtrauktība var tikt apdraudēta. Apstrīdētās normas pieņemšanas brīdī lielākā daļa deputātu jau bijuši vakcinēti pret Covid-19. Līdz ar to apstrīdētās normas nepieciešamība neesot bijusi tieši saistīta ar parlamenta darba nepārtrauktības nodrošināšanu.

Jautājumā par Satversmes 96. pantā ietverto tiesību ierobežošanu vajagot ņemt vērā to, ka Saeimas deputātiem nebija paredzēta ne piespiedu vakcinācija, ne vispārējs pienākums vakcinēties un nevakcinētajiem deputātiem nebija paredzēts krimināltiesiska rakstura sods. Apstrīdētā norma esot ierobežojusi Satversmes 101. panta pirmajā daļā noteiktās tiesības. Minētais Satversmes pants ietverot ne tikai jautājumus par amata zaudēšanu vai liegumu pildīt valsts dienestu, bet arī tiesības to pildīt pēc iecelšanas amatā, izmantojot visas deputātam noteiktās tiesības.

Ņemot vērā minēto, *Mg. iur.* Edgars Pastars uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 101. panta pirmajai daļai vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, attālinātam darbam tik stingrs ierobežojums neesot bijis nepieciešams. Otrkārt, klātienēs sēdes notikušas tikai apstrīdētās normas darbības beigu posmā. Treškārt, apstrīdētās normas pieņemšanas brīdī lielākā daļa deputātu jau bijuši vakcinēti. Ceturtkārt, Saeimas komisijas sēdes notikušas un joprojām notiekot galvenokārt hibrīda formātā. Piektkārt, solidarizēšanās neesot pietiekams arguments.

11. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Medicīnas fakultātes vadošā pētniece Dr. iur., MD Solvita Olsena – norāda, ka situācija Latvijā 2021. gada rudenī bijusi ļoti satraucoša – ļoti augsta

mirstība, saslimstība, pārslogota veselības aprūpes sistēma. Sabiedrības apdraudējums bijis pietiekami būtisks, lai Saeima meklētu tobrīd zināmus un pieejamus risinājumus tā mazināšanai. Pētījumi pierādot, ka vakcīnas pret Covid-19 bija efektīvas un mazināja gan slimības izplatību, gan saslimšanas smagumu. Saeimai esot bijis pienākums rīkoties, lai mazinātu sabiedrības apdraudējumu. Prasība vakcinēties pret Covid-19 tiem cilvēkiem, kuri strādā valsts institūcijās un citās institūcijās un satiekas ar citiem cilvēkiem, esot bijis samērīgs risinājums. Tas, ka ar 2022. gada 1. martu ārkārtas situācija tika izbeigta, nenozīmējot to, ka Likuma mērķi būtu sasniegti. Tika arī norādīts uz to, ka testa efekts uz sabiedrības drošību kopumā ir ļoti īslaicīgs, bet vakcinācijas efekts – daudz ilglaicīgāks. Turklāt demokrātiskā valstī ļoti grūtos apstākļos valsts iestāžu darbinieku, tajā skaitā prezidenta, deputātu, amatpersonu, solidaritātei ar visiem pārējiem sabiedrības locekļiem esot izšķiroša nozīme grūtību pārvarēšanā. Ja sabiedrības apdraudējums būtiski pieaug, tad valsts amatpersonām esot gan ētisks, gan morāls pienākums rīkoties, nevis aizbaidīties ar to, ka pietrūkst zinātnisku pierādījumu. Tāpat esot jāskatās uz to, vai indivīdu izdarītās likumīgās izvēles jebkādā veidā ļauj vai neļauj sasniegt sabiedrības drošības mērķus.

12. Pieaicinātā persona – 13. Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas vadītājs Juris Rancāns – norāda, ka apstrīdētās normas pieņemšanas laikā epidemioloģiskā situācija bija ļoti smaga. Bijuši spēkā dažādi ierobežojumi, bet tie neesot bijuši pietiekami. Attiecīgajos apstākļos neesot bijis laika dibināt darba grupas un mēnešiem ilgi apspriesties par to, kādai vajadzētu būt likumprojekta redakcijai. Situācija no Saeimas esot prasījusi diezgan izlēmīgu un strauju rīcību. Tāpēc likumprojekts konceptuāli esot izdiskutēts pirmajā lasījumā komisijas sēdē un attiecīgi pēc tam esot diskutēts atsevišķi par katru priekšlikumu.

Tā kā likumdevējs bija noteicis darba devēju tiesības prasīt sertifikātu darba turpināšanai klātienē, esot nolemts, ka arī Saeimas deputātiem ir jāuzrāda sertifikāts. Lielākā daļa deputātu uzskatījuši, ka prasība uzrādīt sertifikātu ir samērīga. Ņemot vērā to, ka ar šo prasību ieviestais ierobežojums bija pagaidu ierobežojums, tas esot atzīstams par samērīgu.

Juris Rancāns norādīja, ka likumdevēja politiska izšķiršanās bijusi šāda: ja Saeimas deputāts nepiedalās Saeimas darbā, tad viņš par to nesaņem atlīdzību. Nevarot uzskatīt, ka deputāti būtu vienlīdzīgāki par citiem cilvēkiem un nestrādājot varētu saņemt atalgojumu.

13. Pieaicinātā persona – Rīgas Austrumu klīniskās universitātes slimnīcas pulmonologs, invazīvās pneimonoloģijas kabineta vadītājs Ainārs Zariņš – norāda, ka vakcinācijas jēga esot Covid-19 pārneses ceļu pārtraukšana. 2021. gada rudenī situācija esot bijusi dramatiska. Esot jau

aktualizējies jautājums par tāda algoritma izveidi, kas palīdzētu izšķirt to, kuras personas tiks ārstētas un kuras ne. Līdz šādai situācijai veselības aprūpes sistēma tomēr neesot nonākusi, bet tā esot apsvērta. Arī viens pats nevakcinēts Saeimas deputāts varējis apdraudēt sabiedrību, vairojot sociālo nestabilitāti. Tieši Saeimas deputātam vajadzētu būt tam, kas rāda piemēru sabiedrībai. Ainārs Zariņš apstiprināja arī to, ka testēšana neesot tikpat drošs līdzeklis kā vakcinācija.

Secinājumu daļa

14. Izskatāmajā lietā Pieteikuma iesniedzēja lūgusi vērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 96. pantam un 101. panta pirmajai daļai. Līdz ar to Satversmes tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības izvērtēšanai.

Apstrīdētajā normā bija ietverts priekšnoteikums tam, lai Pieteikuma iesniedzēja no 2021. gada 15. novembra varētu piedalīties Saeimas darbā. Lietas dalībnieku argumenti pēc būtības attiecas uz to, vai ar apstrīdēto normu noteiktais Pieteikuma iesniedzējas – Saeimas deputātes – tiesību ierobežojums bija tiesisks. Ņemot vērā minēto, izskatāmās lietas pamatjautājums ir šāds: vai apstrīdētajā normā noteiktais liegums deputātam piedalīties Saeimas darbā atbilst Satversmes 101. panta pirmajā daļā ietvertajām tiesībām piedalīties valsts darbībā.

Tādējādi Satversmes tiesa visupirms izvērtēs apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 101. panta pirmajai daļai.

15. Satversmes 101. panta pirmā daļa nosaka: "Ikvienam Latvijas pilsonim ir tiesības likumā paredzētajā veidā piedalīties valsts un pašvaldību darbībā, kā arī pildīt valsts dienestu."

Ja persona ir ievēlēta Saeimā, tad Satversmes 101. panta pirmā daļa attiecināma arī uz tiesībām pildīt deputāta amatu bez tādas iejaukšanās šā amata funkciju izpildē, kas būtu pretēja vispārējiem tiesību principiem un Satversmē noteiktajām tiesībām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-08-01 10. punktu*). Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa uzsvērusi, ka ievēlēšanas gadījumā deputātam ir tiesības pildīt deputāta pienākumus (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2020. gada 22. decembra sprieduma lietā "Selahattin Demirtaş v. Turkey (Nr. 2)"*, pieteikums Nr. 14305/17, 386. punktu).

Satversmes tiesa atzinusi, ka Satversmes 101. panta pirmo daļu papildina un precizē Satversmes 5. pants, kas nosaka Saeimas deputāta tiesisko statusu. Tas nozīmē, ka Saeimas deputāta pienākums ir būt par tautas priekšstāvi. No Satversmes 5. panta izriet, ka deputāts iegūst brīvo pārstāvības mandātu, kura galvenais mērķis ir pasargāt deputātu no citu personu ietekmes un ļaut lēmumiem Saeimā veidoties autonomi. Brīvā pārstāvības mandāta princips rada priekšnoteikumus tam, lai deputāts

vienotos ar citiem deputātiem par Saeimas lēmumu saturu, un tādējādi veicina Saeimas lemtspēju. No šī principa Saeimas deputātam izriet virkne tiesību, tostarp piedalīties Saeimas sēdēs, runas tiesības un tiesības balsot, kā arī tiesības iesniegt priekšlikumus, būt Saeimas komisiju un apakškomisiju sastāvā, piedalīties komisiju sēdēs, kā arī lemt par komisijas kompetencē esošiem jautājumiem un balsot par tiem (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-08-01 11. punktu*).

Tiesībām piedalīties Saeimas sēdēs, runas tiesībām un balsošanas tiesībām ir izšķiroša nozīme deputāta darbībā. Deputāta tiesības tiktu būtiski vājinātas, ja viņam liegtu mutvārdos aizstāvēt savas iniciatīvas, pārliecināt citus deputātus par savu ideju un priekšlikumu nozīmību. Deputāta tiesības piedalīties Saeimas sēdēs un balsošanas tiesības nevar tikt atņemtas pēc būtības, bet var tikt ierobežotas, lai nodrošinātu Saeimas funkcionēšanu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-08-01 11. punktu*). Arī Eiropas Komisija par demokrātiju caur tiesībām (Venēcijas komisija) vērsusi uzmanību uz to, ka deputāta tiesībām piedalīties parlamenta sēdēs, izmantojot savas balsstiesības, ir izšķiroša nozīme un tās ir neaizstājamas deputāta aizsardzībai un darbības nodrošināšanai (*sk. Venēcijas komisijas 2010. gada 15. novembra pētījuma par opozīcijas lomu demokrātiskās valsts parlamentā, Nr. CDL-AD(2010)025 53. un 56. punktu. Pieejams: www.venice.coe.int*).

Atbilstoši apstrīdētajai normai Saeimas deputātam, lai viņš varētu piedalīties Saeimas darbā, bija jāiesniedz Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijai sertifikāts vai klīniskās universitātes slimnīcas speciālista vai konsilija atzinums par vakcinācijas atlikšanu uz noteiktu laiku kopā ar sertifikātu par negatīvu Covid-19 testa rezultātu.

Kā izrietēja no Likuma 1. panta, ar Saeimas darbu ir saprotama Saeimas deputātu dalība Saeimas, tās komisiju, speciāli izveidoto komisiju, apakškomisiju, deputātu grupu, deputātu darba grupu, Frakciju padomes un Saeimas Prezidija sēdēs, citos Saeimas vai Saeimas struktūrvienību organizētos pasākumos, kā arī Saeimas ārpolitiskajā darbībā. Saeimas Juridiskais birojs, atbildot uz Pieteikuma iesniedzējas jautājumiem par viņas kā Saeimas deputātes tiesību ierobežojuma apmēru, norādīja, ka Likums viņai liedz piedalīties Saeimas darbā tikai tā 1. pantā norādītajos aspektos, bet viņai netiek liegts īstenot minētajā pantā nenorādītas Saeimas deputāta tiesības, tostarp tiesības iesniegt priekšlikumus, uzdot jautājumus rakstveidā, piedalīties Saeimas dokumentu aprites procesā.

Apstrīdētā norma bija spēkā no 2021. gada 14. novembra līdz 2022. gada 31. martam. Šajā laikposmā no 2021. gada 15. novembra līdz 2022. gada 2. martam Saeimas sēdes notika attālināti, bet komisiju sēdes – gan attālināti, gan daļēji attālināti. Savukārt no 2022. gada 3. marta līdz 31. martam Saeimas deputāti uz Saeimas sēdēm sanāca klātienē, bet uz

Saeimas komisiju sēdēm – gan attālināti, gan daļēji attālināti un atsevišķos gadījumos arī klātienē.

Pieteikuma iesniedzēja Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijai neiesniedza ne sertifikātu, ne klīniskās universitātes slimnīcas speciālista vai konsilija atzinumu par vakcinācijas atlikšanu uz noteiktu laiku kopā ar sertifikātu par negatīvu Covid-19 testa rezultātu. Tādēļ viņai tika ierobežota iespēja piedalīties Saeimas darbā apstrīdētajā normā noteiktajos aspektos. Proti, Pieteikuma iesniedzēja nevarēja piedalīties Saeimas un tās komisiju attālinātajās un klātienes sēdēs, šajās sēdēs izteikties, balsot un plašāk pamatot pašas iesniegtos priekšlikumus. Saeima norāda, ka Pieteikuma iesniedzēja, kaut arī viņai bija noteikti ierobežojumi, tomēr saglabāja deputāta mandātu un turpināja piedalīties komisiju sēdēs kā klausītāja, turklāt Saeimā tika izskatīti Pieteikuma iesniedzējas iesniegtie priekšlikumi.

Tādējādi laikposmā no 2021. gada 15. novembra līdz 2022. gada 31. martam Pieteikuma iesniedzējas tiesības piedalīties Saeimas darbā bija ierobežotas.

Līdz ar to apstrīdētajā normā bija noteikts Pieteikuma iesniedzējas Satversmes 101. panta pirmajā daļā ietvertu tiesību ierobežojums.

16. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma satversmību, sākotnēji jāpārbauda, vai ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu. Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 29. septembra sprieduma lietā Nr. 2022-08-01 13. punktu*).

16.1. Likumprojekts Nr. 1225/Lp13 "Par pagaidu papildu prasībām Saeimas deputātu un pašvaldību domju deputātu darbam" (turpmāk – likumprojekts) tika iesniegts Saeimai 2021. gada 9. novembrī un izskatīts steidzamības kārtībā divos lasījumos. Pirmajā lasījumā tas tika izskatīts 2021. gada 11. novembrī, otrajā lasījumā – 2021. gada 12. novembrī.

Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētā norma ir pieņemta un izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī ir pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Tāpat Satversmes tiesai nav šaubu par to, ka apstrīdētā norma ir pietiekami skaidri formulēta, lai Pieteikuma iesniedzēja būtu varējusi izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tās piemērošanas sekas.

16.2. Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, apstrīdētās normas pieņemšanas procesā netika ievērots labas likumdošanas princips, jo likumprojekts tika pieņemts steidzamības kārtībā un tam tika noteikts īpaši īss priekšlikumu iesniegšanas termiņš. Tas esot liedzis ieinteresētajām personām iespēju piedalīties diskusijā. Tiesas sēdē

Pieteikuma iesniedzēja argumentēja, ka priekšlikumu iesniegšanas termiņam vajadzējis būt tādām, lai viņa spētu sagatavot savus argumentus par citu personu iesniegtajiem priekšlikumiem.

Atbilstoši Saeimas autonomijas principam likumdevējam ir rīcības brīvība un tas ir tiesīgs pats izdarīt lietderības apsvērumus par kāda likumprojekta izskatīšanu steidzamības kārtībā. Turklāt no lietas materiāliem izriet, ka likumdevējs lēmumu atzīt likumprojektu par steidzamu un izskatīt divos lasījumos pamatojis ar to, ka valstī ir ārkārtējā situācija un pastāv sevišķi augsts sabiedrības veselības apdraudējums, ko jau ilgstoši nav izdevies novērst. Tātad apstrīdētā norma bija tieši saistīta ar nepieciešamību ierobežot Covid-19 infekcijas izplatību, kuras līmenis 2021. gada rudenī bija kritiski augsts.

Lai izvērtētu, vai likumdevējs ir ievērojis tam noteiktās rīcības brīvības robežas, Satversmes tiesai citstarp jāpārlicinās arī par to, vai priekšlikumu iesniegšanas termiņš – viena stunda – bija pietiekams. Kā redzams no otrajam lasījumam sagatavotā priekšlikumu apkopojuma, deputāti, tajā skaitā Pieteikuma iesniedzēja, Saeimas Juridiskais birojs, kā arī citas personas un institūcijas varēja noformulēt un iesniegt savus priekšlikumus. Tādējādi termiņš konkrētajā gadījumā bija pietiekams.

Saeimas kārtības rullja 90. panta pirmā un otrā daļa regulē termiņa noteikšanu priekšlikumu iesniegšanai otrajam lasījumam, kurā Saeimas deputāts var sagatavot un grozīt savu priekšlikumu. Taču jēdziens "termiņš" nav saprotams tā, ka termiņam vajadzētu būt tādām, lai deputātam jebkurā gadījumā būtu iespēja reaģēt arī uz citu personu iesniegtajiem priekšlikumiem. Priekšlikumu apspriešanai ir paredzētas diskusijas Saeimas komisijās un debates Saeimā, kad likumprojekts tiek izskatīts otrajā lasījumā.

Līdz ar to likumdevējs, nosakot likumprojekta izskatīšanu steidzamības kārtībā un priekšlikumu iesniegšanas termiņu, ir ievērojis savas rīcības brīvības robežas.

16.3. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka labas likumdošanas princips tika pārkāpts arī tādējādi, ka atbildīgā komisija un Saeima ignorējušas Saeimas Juridiskā biroja iebildumus un brīdinājumus par apstrīdētās normas neatbilstību Satversmei. Savukārt Saeima norāda, ka Juridiskā biroja iebildumi pret apstrīdēto normu tika apspiesti, bet deputāti tos neatbalstīja. Saeima vērš uzmanību arī uz to, ka pēc iespējas tika uzklausi un ņemti vērā konstitucionālo tiesību ekspertu viedokļi.

No likumprojekta izstrādes materiāliem izriet, ka uz atbildīgās komisijas sēdēm tika aicināti un savu viedokli gan rakstveidā, gan mutvārdos šajās sēdēs pauda vairāki tiesību zinātņu eksperti, tiesībsargs, Veselības ministrijas, Tieslietu ministrijas, Ārlietu ministrijas, kā arī Slimību profilakses un kontroles centra pārstāvji. Gan atbildīgās

komisijas, gan Saeimas sēdēs piedalījās un viedokli par likumprojektu pauda arī Pieteikuma iesniedzēja.

Deputāti atbildīgās komisijas sēdēs un Saeimas sēdēs iepazinās ar viņiem pieejamiem likumprojekta izstrādes materiāliem, tostarp arī ar Juridiskā biroja atzinumu, bet nolēma tajā paustajam viedoklim nepievienoties. Juridiskā biroja viedoklis nevar liegt likumdevējam tiesības realizēt savas pilnvaras un pieņemt tiesību normas, ja tās atbilst Satversmei un vispārējiem tiesību principiem.

Tādējādi pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

17. Satversmes tiesa izvērtēs Pieteikuma iesniedzējas tiesību ierobežojumu piedalīties Saeimas un tās komisiju attālinātajās sēdēs.

Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – legītīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 22. novembra sprieduma lietā Nr. 2011-04-01 16. punktu*).

Pieteikumā norādīts, ka apstrīdētajā normā noteiktā ierobežojuma vienīgais legitīmais mērķis varētu būt sabiedrības veselības un drošības interešu aizsardzība Covid-19 infekcijas izplatības apstākļos. Savukārt Saeima uzskata, ka apstrīdētās normas mērķi ir norādīti Likuma 1. pantā un tie visi atzīstami par legītīmiem, jo ir vērsti uz demokrātiskās valsts iekārtas un sabiedrības drošības aizsardzību.

Likumprojekta otrajam lasījumam vairākas Saeimas frakcijas iesniedza priekšlikumus papildināt likumprojekta tvērumu, ierobežojumu piedalīties Saeimas darbā attiecinot ne tikai uz Saeimas un tās komisiju klātienes sēdēm, bet arī uz attālinātajām sēdēm, kā arī paplašināt likuma mērķus.

Saeima atbalstīja šos priekšlikumus, un Likuma 1. pantā tika ietverti šādi mērķi: 1) nodrošināt sabiedrības veselības un drošības interesēm atbilstošu rīcību Covid-19 infekcijas izplatības apstākļos; 2) sekmēt uzticēšanos valstī īstenojamajai Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības politikai; 3) solidarizēties ar pārējo valsts un pašvaldību institūciju, tajā skaitā kapitālsabiedrību, amatpersonām un darbiniekiem, nodrošinot taisnīgu attieksmi Covid-19 infekcijas izplatības mazināšanas pasākumu īstenošanā; 4) vairot uzticēšanos valsts un pašvaldību institūciju, tajā skaitā Saeimas, darbībai.

17.1. Tātad viens no mērķiem, kā dēļ tika ierobežotas Saeimas deputāta tiesības piedalīties Saeimas un komisiju attālinātajās sēdēs, bija nodrošināt sabiedrības veselības un drošības interesēm atbilstošu rīcību Covid-19 infekcijas izplatības apstākļos. Saeimas atbildes rakstā norādīts, ka šis mērķis atbilst Satversmes 116. pantā noteiktajam legītīmajam mērķim – sabiedrības drošības aizsardzība.

Satversmes tiesa jau atzinusi, ka strauja un nekontrolēta Covid-19 infekcijas izplatība ir saistīta ar būtiskiem visas sabiedrības apdraudējumiem, proti, nekontrolēta Covid-19 infekcijas izplatība varēja izraisīt veselības aprūpes sistēmas pārslodzi un apdraudēt veselības aprūpes un ārstniecības pakalpojumu nepārtrauktību. Veselības aprūpes sistēmas pārslodzes novēršana ir svarīga visas sabiedrības labklājībai, jo no pienācīgas veselības aprūpes sistēmas funkcionēšanas ir atkarīga visu iedzīvotāju iespēja saņemt veselības aprūpi un tādējādi īstenot Satversmes 111. pantā ietvertās tiesības uz veselības aizsardzību ne vien pēc inficēšanās ar Covid-19, bet arī citu veselības traucējumu gadījumā (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 10. marta sprieduma lietā Nr. 2021-24-03 25.2. punktu*).

Slimību profilakses un kontroles centrs norāda, ka lielāko slogu veselības aprūpes sistēmai radīja ar Covid-19 sasirgušie pacienti, kas nebija uzsākuši vai pabeiguši vakcināciju. Smagas saslimšanas un attiecīgi hospitalizācijas risks nevakcinētām personām bijis 4,6 reizes augstāks nekā personām ar pabeigtu pamatvakcinācijas kursu. Tāpat arī smagas saslimšanas un tās letāla iznākuma risks nevakcinētām personām bijis 9,4 reizes augstāks nekā personām ar pabeigtu pamatvakcinācijas kursu. Kamēr nebija sasniegta pietiekama vakcinācijas pret Covid-19 aptvere, esot strauji pieaudzis vidēji smago un smago Covid-19 gadījumu skaits to cilvēku vidū, kuri vēl nebija uzsākuši vai pabeiguši vakcināciju pret Covid-19.

Apstrīdētajā normā ietvertais Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību ierobežojums piedalīties Saeimas un tās komisiju attālinātajās sēdēs, bija vērstas uz vakcinācijas pret Covid-19 aptveres palielināšanu. Savukārt vakcinācijas aptveres palielināšanas mērķis, kā tiesas sēdē norādīja Slimību profilakses un kontroles centra pārstāvis, bija panākt to, lai samazinātos ar Covid-19 inficējušos personu skaits vai arī gadījumos, kad inficēšanās tomēr notikusi – slimības gaita būtu viegla un nevajadzētu ārstēties slimnīcā. Tādā veidā tika atvieglota slimnīcu noslodze un visa veselības aprūpes sistēma. Tātad apstrīdētajā normā paredzētā Pieteikuma iesniedzējas tiesību ierobežojuma piedalīties Saeimas un tās komisiju attālinātajās sēdēs, legītimais mērķis pēc būtības bija sabiedrības labklājības aizsardzība.

17.2. Saeima gan atbildes rakstā, gan tiesas sēdē pauda viedokli, ka iepriekš minētajam Pieteikuma iesniedzējas tiesību ierobežojumam bijuši arī tādi mērķi kā veicināt uzticēšanos Saeimas darbam un valstī īstenotajai Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības politikai, kā arī solidarizēties ar pārējo valsts un pašvaldību institūciju, tajā skaitā kapitālsabiedrību, amatpersonām un darbiniekiem.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka šie mērķi ir politiski un nav atzīstami par tādiem, kas varētu būt par pamatu viņas pamattiesību ierobežošanai. Savukārt, pēc Saeimas ieskata, Covid-19 krīzi bijis iespējams pārvarēt, vairojot sabiedrības uzticēšanos valstī īstenotajai Covid-19

infekcijas izplatības pārvaldības politikai un solidarizējoties ar pārējo sabiedrību, un tas ir bijis galvenais apstrīdētās normas mērķis.

Atbildīgās komisijas vadītājs Juris Rancāns komisijas 2021. gada 2. novembra sēdē, kā arī tiesas sēdē vērsa uzmanību uz to, ka ļoti liela sabiedrības daļa nesaprot, kāpēc deputāti būtu nošķirami no citām sabiedrības grupām, kurām darba pienākumu pildīšanai bija jāuzrāda sertifikāts.

Valstī pastāvoša epidemioloģiskā situācija attiecas arī uz Saeimas deputātiem. Bija svarīgi tas, lai Saeima baudītu sabiedrības uzticēšanos un tās pārstāvji izrādītu solidaritāti ar sabiedrību Covid-19 krīzes pārvarēšanā. Taču Saeimai ir īpaši būtiska loma Latvijas konstitucionālajā iekārtā un – vēl jo vairāk – tai ir izšķiroša loma sabiedriskās dzīves jautājumu risināšanā krīzes situācijā. Šādā situācijā ir svarīga izsvērtu lēmumu pieņemšana, ko var panākt tikai tad, ja ikvienam deputātam ir iespēja paust savu viedokli. Arī Igaunijas Augstākā tiesa atzinusi, ka Igaunijas parlamenta deputātu dalība Covid-19 krīzes risināšanā ir vitāli svarīga (*sk. Igaunijas Augstākās tiesas 2021. gada 23. decembra sprieduma lietā Nr. 5-21-32 49.–50. punktu*).

Bez tam krīzes situācijā, pieņemot Saeimas deputāta tiesības ierobežojošas normas, var tikt apdraudēta Saeimas lemtspēja. Saeima tai piešķirto likumdevējvaru īsteno, pieņemot tās kompetencē nodotus lēmumus savās sēdēs. Satversmes 23. pantā noteikts, ka Saeimas sēdes var notikt, ja tanīs piedalās vismaz puse Saeimas locekļu. Atsevišķos gadījumos Satversmē noteiktas augstākas kvoruma prasības.

Kvoruma prasību ievērošana ir būtiska, lai Saeima būtu tiesīga savās sēdēs pieņemt lēmumus. Saeimas sēžu lemttiesīgumu nodrošina Saeimas deputātu dalība tajās. Saeimas sēde, kurā nav kvoruma, ir nelegitīma, tādēļ tajā nav iespējams nedz pieņemt lēmumus, nedz noturēt debates un izskatīt citus Saeimas sēdē izlemjamus jautājumus (*sk. Danovskis E. 23. panta komentārs. Grām: Balodis R. (zin. red.) Latvijas Republikas Satversmes komentāri. II nodaļa. Saeima. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2020, 379. lpp.*).

Tādējādi, kaut arī sabiedrības uzticēšanās Saeimai un valstī īstenotajai Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības politikai un solidarizēšanās ar sabiedrību Covid-19 krīzes pārvarēšanā ir būtiskas vērtības, tās tomēr nevar tikt atzītas par legītīmu mērķi, lai ierobežotu Saeimas deputāta tiesības piedalīties Saeimas darbā. Turklāt šīs vērtības izskatāmajā gadījumā Saeima būtu varējusi nostiprināt, piemēram, Saeimai paužot nostāju, ka tā ir vienota ar pārējo sabiedrību Covid-19 krīzes pārvarēšanā.

Nemot vērā minēto, Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību ierobežojuma piedalīties Saeimas un tās komisiju attālinātajās sēdēs legitīmais mērķis bija sabiedrības labklājības aizsardzība.

18. Noskaidrojot, vai pamattiesību ierobežojums ir samērīgs, Satversmes tiesa visupirms pārbaudīs, vai ierobežojums bija piemērots

legitīmā mērķa sasniegšanai. Lai to izdarītu, tiks izvērtēts, vai legitīmais mērķis – sabiedrības labklājības aizsardzība – varēja tikt sasniegts, ierobežojot Pieteikuma iesniedzējas tiesības piedalīties Saeimas un tās komisiju attālinātajās sēdēs.

Ar apstrīdēto normu noteiktais pamattiesību ierobežojums bija vērsts uz vakcinācijas pret Covid-19 aptveres palielināšanu, tādējādi novēršot veselības aprūpes sistēmas pārslodzi. Valsts spēja nodrošināt ikvienam Satversmes 111. pantā ietvertās pamattiesības ir tieši atkarīga no veselības aprūpes sistēmas spējas sniegt personai, kurai radušies veselības traucējumi, medicīnisko palīdzību. Tā kā veselības aprūpes sistēmas resursi ir ierobežoti, pēkšņs un straujš pacientu skaita pieaugums var apgrūtināt veselības aprūpes sistēmas darbību vai pat vispār apdraudēt veselības aprūpes sistēmas funkcionēšanu (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 10. marta sprieduma lietā Nr. 2021-24-03 27. punktu*).

Pasaules Veselības organizācija atzinusi, ka vakcinācija ir viens no veiksmīgākajiem zināmajiem veselības aizsardzības pasākumiem (*sk. Pasaules Veselības organizācijas Pasaules vakcīnu rīcības plāna 2011–2020 5. un 12. lp. Pieejams: www.who.int*). Pasaules Veselības organizācija norādījusi arī to, ka vakcinācija ir efektīvākais veids, kā pasargāt sevi un visu sabiedrību kopumā no inficēšanās ar Covid-19 un īpaši smagas slimības gaitas vai pat nāves, kā arī novērst Covid-19 izraisīto kaitējumu (*sk. Pasaules Veselības organizācijas Pasaules Covid-19 vakcīnu stratēģijas mainīgajā pasaulē 2022. gada jūlija atjauninājuma 4. lp. Pieejams: www.who.int*). Arī Slimību profilakses un kontroles centrs norādīja, ka Latvijas epidemioloģiskās uzraudzības un starptautiski pieejamie zinātniskie dati liecina par vakcinācijas izšķirošo nozīmi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanā, smagu slimības formu un nāves gadījumu novēršanā.

No Slimību profilakses un kontroles centra apkopotajiem datiem izriet, ka līdz brīdim, kad Likums stājās spēkā, proti, 2021. gada 14. novembrim, pamatvakcinācijas pret Covid-19 aptvere bija 58,8 procenti. Pasaules Veselības organizācija norādīja, ka, lai aizsargātu cilvēkus no inficēšanās ar Covid-19, aizsargātu veselības aprūpes sistēmu un mazinātu jaunu Covid-19 variantu rašanos, proti, pārvarētu krīzi, nepieciešama vismaz 70 procentu iedzīvotāju vakcinācija (*sk. Pasaules Veselības organizācijas stratēģijas, lai sasniegtu globālu vakcināciju pret Covid-19 līdz 2022. gada vidum, 2.–3. lp. Pieejams: www.who.int*).

Vakcinācijas aptveres palielināšanas pasākumi bija vērsti uz to, lai samazinātu Covid-19 infekcijas izplatību un palēninātu tempu, kādā pieauga to ar Covid-19 inficējušos pacientu skaits, kuriem bija nepieciešama veselības aprūpe. Tiesībsargs viedokli Satversmes tiesai un Rīgas Austrumu klīniskās universitātes slimnīcas pulmonologs, invazīvās pneimonoloģijas kabineta vadītājs Ainārs Zariņš tiesas sēdē norādīja, ka pat vienas personas vakcinācija varēja pozitīvi ietekmēt kopējo vakcinācijas pret Covid-19

aptveri valstī. Nepieļaujot strauju Covid-19 slimnieku skaita pieaugumu, esot bijis iespējams mazināt veselības aprūpes sistēmas pārslodzes risku.

Ņemot vērā minēto, likumdevēja izraudzītais līdzeklis – Pieteikuma iesniedzēja tiesību piedalīties Saeimas un tās komisiju attālinātajās sēdēs ierobežošana – bija piemērots legītimā mērķa – sabiedrības labklājības aizsardzība – sasniegšanai.

19. Izvērtējot to, vai izraudzītie līdzekļi ir nepieciešami legītimā mērķa sasniegšanai, Satversmes tiesa pārbauda, vai legītimo mērķi nevar sasniegt ar citiem, indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kuri būtu tikpat iedarbīgi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 14. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja tiesas sēdē norādīja, ka, vērtējot viņas tiesību ierobežojumu piedalīties Saeimas un tās komisiju attālinātajās sēdēs, Covid-19 tests neesot uzskatāms par alternatīvu līdzekli. Pieteikuma iesniedzēja nav norādījusi nevienu citu alternatīvu līdzekli, ar kuru, viņasprāt, būtu bijis iespējams sasniegt legītimo mērķi. Arī Satversmes tiesa nekonstatē citu, Pieteikuma iesniedzēja tiesības mazāk ierobežojošu līdzekli.

Tādējādi legītimais mērķis – sabiedrības labklājības aizsardzība – nebija sasniedzams ar citiem, Pieteikuma iesniedzēja tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

20. Lai izvērtētu, vai Pieteikuma iesniedzēja tiesību ierobežojums piedalīties Saeimas un tās komisiju attālinātajās sēdēs, ir samērīgs, jāpārlicinās arī par to, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai radās minēto tiesību ierobežošanas rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no tā guva sabiedrība kopumā. Tādējādi Satversmes tiesai jānoskaidro, kurai no līdzsvarojamām interesēm būtu piešķirama prioritāte (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 27. maija sprieduma lietā Nr. 2020-49-01 29. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja uzskata: ja tauta ir ievēlējusi savu priekšstāvi un tas ieguvīs Saeimas deputāta mandātu, tad esot būtiski nodrošināt tautas izvēles īstenošanu. Ja Saeimas deputātam liedz pildīt viņa amata pienākumus, tad tautai tiekot liegta tās priekšstāvja dalība likumdošanas procesā. Savukārt Saeima norāda, ka sabiedrības ieguvums no apstrīdētajā normā ietvertā ierobežojuma bijis lielāks nekā Pieteikuma iesniedzēja tiesībām nodarītais kaitējums. Turklāt apstrīdētā norma pēc būtības neesot liegusi Saeimas deputātei pārstāvēt tautu.

Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēja norādīja, ka pat viena deputāta balss var būt izšķiroša lēmumu pieņemšanā Saeimā. Saeimas pārstāvis tiesas sēdē norādīja, ka ar apstrīdēto normu tika ierobežotas pašas būtiskākās Saeimas deputāta tiesības, tomēr uzsvēra, ka citas Pieteikuma iesniedzēja tiesības palikušas neskartas un viņa tās varējusi īstenot.

Lai noskaidrotu, vai ar apstrīdēto normu ir panākts taisnīgs līdzsvars starp sabiedrības ieguvumu un Pieteikuma iesniedzējas tiesību piedalīties Saeimas un tās komisiju attālinātajās sēdēs ierobežojumu, ir jāizvērtē, vai nelabvēlīgās sekas, kas Pieteikuma iesniedzējai radās viņas pamattiesību ierobežošanas rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma guva sabiedrība kopumā.

Saeima ir vienīgā vēlēšanu ceļā izveidota valsts varas konstitucionāla institūcija. Latvijas demokrātiskajā iekārtā Saeimai ir būtiska loma politiskajās debatēs. Saeimas deputāti, pildot sava amata pienākumus, pārstāv tautu, vērš uzmanību uz tai aktuāliem jautājumiem un aizstāv tās intereses. Tādējādi ikviena deputāta tiesību īstenošana veicina efektīvu demokrātijas funkcionēšanu – likumdevēja legimitāti un viedokļu plurālismu parlamenta sastāvā atbilstoši suverēna paustajai gribai (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-08-01 19. punktu*). Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi, ka parlaments ir demokrātiskas sabiedrības galvenā vērtība, kas ir būtisks politisko debašu forums un kas ietver arī parlamenta deputāta pienākumu pildīšanu (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2020. gada 22. decembra sprieduma lietā "Selahattin Demirtaş v. Turkey (Nr. 2)", pieteikums Nr. 14305/17, 382., 383. un 393. punktu*). No minētā izriet, ka ikvienam Saeimas deputātam ir īpaša loma Latvijā kā demokrātiskā tiesiskā valstī. Arī tāds viedoklis, ko pauž tikai viens vai daži Saeimas deputāti, ir būtisks Saeimas darbā.

No izskatāmās lietas materiāliem izriet, ka Pieteikuma iesniedzēja saglabāja savu deputātes mandātu un viņai bija tiesības sagatavot un iesniegt priekšlikumus un uzdot jautājumus rakstveidā, tāpat viņai tika saglabātas arī tiesības sagatavot un iesniegt likumprojektus un Saeimas lēmumu projektus un sazināties ar vēlētājiem. Taču Saeimas deputāts var pārstāvēt tautu, tostarp paust tautas gribu, tikai tad, ja viņam tiek nodrošināta iespēja izmantot tās tiesības, kurām ir izšķiroša nozīme Saeimas deputāta darbā. Kaut arī Pieteikuma iesniedzējai daļa no deputāta tiesībām tika saglabāta, tomēr iespēja tās īstenot nav pielīdzināma deputāta tiesībām piedalīties Saeimas un tās komisiju sēdēs, runas tiesībām un tiesībām balsot.

Nemot vērā minēto, Pieteikuma iesniedzējas tiesību ierobežojuma piedalīties Saeimas un komisiju attālinātajās sēdēs radītās nelabvēlīgās sekas bija lielākas par sabiedrības ieguvumu.

21. Satversmes tiesai izskatāmajā lietā jāizvērtē arī tas, vai Satversmes 101. panta pirmajai daļai atbilst no apstrīdētās normas izrietošais Pieteikuma iesniedzējas tiesību ierobežojums piedalīties Saeimas klātienēs sēdēs.

Satversmes tiesa šā sprieduma 17.1. punktā izvērtēja no apstrīdētās normas izrietošā Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību ierobežojuma

legitīmo mērķi – sabiedrības labklājības aizsardzība –, un minētajā punktā izdarītie secinājumi ir vienlīdz attiecināmi arī uz Pieteikuma iesniedzējas tiesību ierobežojumu piedalīties Saeimas klātienēs sēdēs.

No lietas materiāliem izriet, ka vēl viens mērķis, kura dēļ tika ierobežotas Pieteikuma iesniedzējas tiesības piedalīties Saeimas klātienēs sēdēs, bija epidemioloģiski drošu apstākļu nodrošināšana Saeimas telpās.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka no Satversmes 111. panta izriet valsts pienākums ievērot, aizsargāt un nodrošināt personas tiesības uz veselību. Pienākums nodrošināt tiesības uz veselību citstarp nozīmē to, ka valstij ir jāveic konkrēti pasākumi šo pamattiesību īstenošanai. Tas nozīmē valsts pienākumu aizsargāt vienu personu grupu no citas personu grupas darbību rezultātā radītas kaitīgas ietekmes uz veselību (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-02-03 16. punktu un 2022. gada 10. marta sprieduma lietā Nr. 2021-24-03 25.1. punktu*).

Turklāt Latvijas konstitucionālajā iekārtā nav pieļaujama tāda situācija, ka valsts paliktu bez likumdevēju īstenojošās institūcijas. Tas ir īpaši svarīgi, lai tiktu nodrošināta stabila valsts funkciju izpilde. Ja tiek apdraudēta iespēja Saeimas sēdēs nodrošināt Satversmē izvirzītās kvoruma prasības, tad var tikt apdraudēta arī Saeimas spēja pildīt tai uzticētās likumdevēja funkcijas. Tādējādi bija būtiski aizsargāt arī ikvienu Saeimas deputātu no Covid-19 infekcijas pārneses personu savstarpējo kontaktu rezultātā.

Ņemot vērā minēto, secināms, ka no apstrīdētās normas izrietošais Pieteikuma iesniedzējas tiesību ierobežojums piedalīties Saeimas klātienēs sēdēs bija vērsts uz to, lai mazinātu Covid-19 infekcijas izplatību starp Saeimas deputātiem un darbiniekiem. Tādējādi šā ierobežojuma mērķis bija aizsargāt citu cilvēku tiesības.

Līdz ar to Pieteikuma iesniedzējas tiesību ierobežojuma piedalīties Saeimas klātienēs sēdēs legitīmie mērķi bija sabiedrības labklājības un citu cilvēku tiesību aizsardzība.

22. Šā sprieduma 18. punktā Satversmes tiesa izvērtēja Pieteikuma iesniedzējas tiesību ierobežojuma piemērotību legitīmā mērķa – sabiedrības labklājības aizsardzība – sasniegšanai. Šajā sakarā izdarītie secinājumi ir vienlīdz attiecināmi arī uz Pieteikuma iesniedzējas tiesību ierobežojumu piedalīties Saeimas klātienēs sēdēs. Atsevišķi Satversmes tiesai ir jāizvērtē tas, vai, ierobežojot Pieteikuma iesniedzējas tiesības piedalīties Saeimas klātienēs sēdēs, varēja sasniegt legitīmo mērķi – citu cilvēku tiesību aizsardzība.

Covid-19 izplatās ar nelielu pilienu starpniecību, kuri no cilvēka elpceļiem izdalās, viņam runājot, klepojot vai šķaudot (*sk., piemēram, Pasaules Veselības organizācijas 2020. gada 9. jūlija zinātnisko aprakstu "SARS-CoV-2 pārvešana: ietekme uz infekciju profilakses pasākumiem"*).

Pieejams: www.who.int). Deputātu atrašanās Saeimas telpās nozīmē, ka viņi tieši kontaktējas gan cits ar citu, gan ar Saeimas darbiniekiem. Saeimai ir pienākums nodrošināt un aizsargāt gan deputātu, gan Saeimas darbinieku veselību.

Slimību profilakses un kontroles centrs norādīja, ka risks inficēties ar Covid-19 nevakcinētām personām esot trīs reizes augstāks nekā personām ar pabeigtu vakcinācijas kursu. Vakcinācija ļauj efektīvi samazināt inficēšanās gadījumu skaitu un novērst smagu slimības gaitu. Ar apstrīdētajā normā noteikto līdzekli varēja samazināt Saeimas deputātu un darbinieku risku inficēties ar Covid-19. Ja Saeimas telpās pulcējās tikai vakcinētas vai Covid-19 pārslimojušas personas, kurām izstrādājusies imunitāte pret šo infekcijas slimību, tad varēja tikt mazināts risks, ka nevakcinēts Saeimas deputāts varētu pārnest Covid-19 ierosinātāju vīrusu un nodot to deputātiem un darbiniekiem, kuri bija vakcinējušies vai pārslimojuši Covid-19. Tādējādi varēja mazināt arī iespējamību, ka Saeimas deputāti inficējas ar Covid-19, nespēj piedalīties Saeimas sēdēs un tādējādi tajās nav kvoruma. Tā kā Saeimas spēja funkcionēt ir tieši atkarīga no deputātu spējas piedalīties Saeimas sēdēs, tad, mazinot varbūtību, ka vakcinētie deputāti Saeimas telpās nonāk tiešā kontaktā ar deputātu, kuram nav sertifikāta, tika nodrošināta Saeimas spēja funkcionēt.

Līdz ar to likumdevēja izraudzītais līdzeklis – Pieteikuma iesniedzējas tiesību piedalīties Saeimas klātienēs sēdēs ierobežošana – bija piemērots legítimo mērķu – sabiedrības labklājības un citu cilvēku tiesību aizsardzība – sasniegšanai.

23. Satversmes tiesai ir jāpārbauda, vai nepastāv alternatīvi līdzekļi, kas Pieteikuma iesniedzējas tiesības piedalīties Saeimas klātienēs sēdēs būtu ierobežājuši mazāk. Satversmes tiesa vērtēs, vai visi iepriekš identificētie legītimie mērķi nevarēja tikt sasniegti ar kādu mazāk ierobežojošu, bet tikpat efektīvu līdzekli.

Prezidijs ir tā Saeimas institūcija, kas līdztekus Satversmē tieši paredzētajām funkcijām ir tiesīga noteikt Saeimas darbību un iekšējo kārtību tiktāl, ciktāl Saeimas kārtības rullis vai cits likums Prezidiju uz to pilnvaro (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2020-37-0106 24.2.1. punktu*). Likuma 6. pants noteica, ka Saeimas Prezidijs ne retāk kā reizi divos mēnešos kopš Likuma spēkā stāšanās dienas izvērtē Likumā noteikto ierobežojumu saglabāšanas nepieciešamību.

Likumprojektā bija ietverts Saeimas Prezidija uzdevums regulāri sekot līdzi epidemioloģiskajai situācijai valstī un izvērtēt Saeimas deputātiem likumā noteikto papildu prasību turpmākas saglabāšanas nepieciešamību. Saeima šo uzdevumu Prezidijam noteica, lai nodrošinātu to, ka Saeimas deputātu tiesību ierobežojumi tiek saglabāti tikai tik ilgi, cik ilgi tie nepieciešami.

No lietas materiāliem izriet, ka Saeimas Prezidijs šo izvērtējumu veica 2022. gada 13. janvāra un 15. marta sēdēs. 2022. gada 15. marta sēdē tika konstatēts, ka epidemioloģiskā situācija Latvijā ir būtiski uzlabojusies, kā arī ir būtiski mainīts nodarbinātības regulējums, ievērojami samazinot to nodarbināto kategoriju skaitu, kuriem nepieciešams sertifikāts. Tika secināts, ka ar 2022. gada 1. aprīli Likumu varētu atzīt par spēku zaudējušu. 2022. gada 24. martā Saeima pieņēma likumu, ar kuru atzina, ka Likums zaudē spēku 2022. gada 1. aprīlī.

Ar Ministru kabineta 2021. gada 9. oktobra rīkojumu Nr. 720 "Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu" bija noteikts, ka ārkārtējā situācija izsludināma no 2021. gada 11. oktobra līdz 2022. gada 28. februārim. 2022. gada 1. martā šis rīkojums zaudēja spēku. Tātad ārkārtējā situācija tika izbeigta ar 2022. gada 1. martu.

No Ministru kabineta 2022. gada 15. februāra noteikumu Nr. 127 "Grozījumi Ministru kabineta 2021. gada 28. septembra noteikumos Nr. 662 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai"" anotācijas izriet, ka Ministru kabinets jau 2022. gada februāra vidū, ņemot vērā ekspertu viedokļus, bija prognozējis, ka februāra beigās-marta sākumā būs novērojama situācijas stabilizācija un pakāpeniski mazināsies saslimstība, tā ka pēc 2022. gada 28. februāra, ja tiks atcelta ārkārtējā situācija, varēs atcelt arī lielu daļu ārkārtējās situācijas laikā spēkā esošo epidemioloģiskās drošības pasākumu.

Līdz ar ārkārtējās situācijas izbeigšanu no 2022. gada 1. marta tika atcelta lielākajai daļai nodarbināto izvirzītā prasība pēc sertifikāta. Šī prasība līdz 2022. gada 31. martam tika saglabāta četrām nodarbināto grupām: 1) pedagogiem un bērnu uzraudzībā nodarbinātajiem; 2) sociālajā aprūpē nodarbinātajiem; 3) veselības aprūpē nodarbinātajiem; 4) publiskajā sektorā nodarbinātajiem, kuri ikdienā apkalpo klientus.

Saeimas pārstāvis un Latvijas Universitātes Medicīnas fakultātes vadošā pētniece *Dr. iur., MD Solvita Olsena* tiesas sēdē norādīja, ka arī pēc tam, kad valstī vairs nebija ārkārtējās situācijas, tomēr joprojām saglabājusies nepieciešamība nodrošināt Likuma 1. pantā noteikto mērķu sasniegšanu. Kā Satversmes tiesa jau iepriekš ir atzinusi, tas, ka valstī nav izsludināta ārkārtējā situācija, vēl nenozīmē, ka vairs nepastāvētu tādi būtiski draudi personu veselībai un labklājībai, kuru novēršanai nepieciešama steidzama valsts rīcība (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 10. marta sprieduma lietā Nr. 2021-24-03 24.3. punktu un 2022. gada 26. maija sprieduma lietā Nr. 2021-33-0103 21.4. punktu*). Taču tas nenozīmē, ka likumdevējs varētu uz valstī vērojamām situācijas izmaiņām reaģēt novēloti un nekonsekventi. Formāla Likuma prasību izpildīšana varēja novest pie tā, ka rīcība ir novēlota.

Likumdevējam, arī ar Saeimas Prezidija starpniecību, bija pienākums uz situācijas izmaiņām saistībā ar Covid-19 krīzes pārvarēšanu reaģēt

bez kavēšanās. Covid-19 krīzes apstākļos bija nepieciešama koordinēta valsts varas institūciju rīcība. Turklāt bija jāņem vērā katra Saeimas deputāta īpašā loma demokrātiskā tiesiskā valstī un tas, ka ar apstrīdēto normu tika ierobežotas tādas Saeimas deputāta tiesības, kurām ir izšķiroša nozīme Saeimas deputāta darbā. Nav izskaidrojuma tam, kāpēc likumdevējs apstākļos, kad jau varēja prognozēt situācijas stabilizāciju un pakāpenisku saslimstības ar Covid-19 mazināšanos, nereaģēja pietiekami savlaicīgi un neizvērtēja Saeimas deputāta tiesību ierobežojuma saglabāšanas nepieciešamību.

Turklāt prasība pēc sertifikāta līdz 2022. gada 31. martam tika saglabāta tikai tajās nozarēs, kurās darbs ir saistīts ar ciešiem cilvēku savstarpējiem kontaktiem, kuri atkal varētu novest pie nopietna Covid-19 uzliesmojuma. No lietas materiāliem neizriet un arī Saeimas pārstāvis tiesas sēdē nesniedza argumentus par to, ka Saeimas deputāta pienākumu izpildei būtu tāds raksturs, ko varētu atzīt par objektīvu pamatojumu tam, lai Pieteikuma iesniedzējas tiesību ierobežojumu saglabātu mēnesi ilgāk nekā lielākajai daļai citu nodarbināto noteiktos tiesību ierobežojumus.

Vēl jo vairāk, Saeimas Prezidijs 2022. gada 28. februārī, ņemot vērā epidemioloģisko situāciju valstī, nolēma, ka no 2022. gada 3. marta Saeima sanāk uz sēdēm klātienē. Tātad Saeimas Prezidijs jau 2022. gada 28. februārī epidemioloģisko situāciju Latvijā bija novērtējis kā pietiekami drošu un stabilu, lai Saeima sanāktu uz sēdēm klātienē. Kā izriet no tiesas sēdē paustā, no 2022. gada 3. marta bija noteikti zināmi epidemioloģiskās drošības pasākumi, proti, bija spēkā prasība Saeimas telpās lietot medicīnisko masku un ievērot distanci starp personām. Tādējādi pati Saeima bija atzinusi, ka ir iespējams epidemioloģiskās drošības prasības mīkstināt.

Tāpat no Slimību profilakses un kontroles centra un Veselības ministrijas sniegtās informācijas izriet, ka vakcinācijas pret Covid-19 aptvere 2022. gada martā bija ievērojami uzlabojusies un sasniegusi 68,9 procentus. Kā tiesas sēdē norādīja Slimību profilakses un kontroles centra pārstāvis, tas, ka atsevišķi saslimstības rādītāji 2022. gada martā bija pieauguši, esot izskaidrojams ar Covid-19 varianta *Omikron* izplatību. Turklāt ar to inficētajām personām slimība lielākoties izpaudusies vieglākā formā, tā ka nebija nepieciešama ārstēšanās slimnīcā. Tātad laikā, kad atbildīgās institūcijas vairs nesaskatīja nepieciešamību saglabāt tikpat stingras epidemioloģiskās drošības prasības, kādas tās bija 2021. gada rudenī, nebija saskatāms arī objektīvs pamats joprojām ierobežot Saeimas deputāta tiesības piedalīties Saeimas klātienes sēdēs.

Līdz ar to leģitīmie mērķi – sabiedrības labklājības un citu cilvēku tiesību aizsardzība – varēja tikt sasniegti ar citu, Pieteikuma iesniedzējas tiesības mazāk ierobežojošu, bet tikpat efektīvu līdzekli.

Tādējādi apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 101. panta pirmajai daļai.

24. Tā kā apstrīdētā norma atzīta par neatbilstošu Satversmes 101. panta pirmajai daļai, vairs nav nepieciešams izvērtēt šīs normas atbilstību Satversmes 96. pantam.

25. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Savukārt šā likuma 31. panta 11. punkts paredz Satversmes tiesas tiesības spriedumā norādīt brīdi, ar kuru šāda tiesību norma zaudē spēku.

Apstrīdētā norma ir zaudējusi spēku. Tomēr Pieteikuma iesniedzēja lūgusi Satversmes tiesu to atzīt par spēkā neesošu no viņas pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Izmantojot Satversmes tiesas likuma 31. panta 11. punktā piešķirtās tiesības, Satversmes tiesai lietās, kas ierosinātas pēc konstitucionālās sūdzības, pēc iespējas jānovērš personas pamattiesību aizskārums (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 12. novembra sprieduma lietā Nr. 2019-33-01 15. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējas tiesību ierobežojums ietekmēja ne tikai viņas tiesības piedalīties Saeimas un tās komisiju sēdēs, bet arī Satversmes 33. pantā ietvertās tiesības saņemt atbildību par Saeimas deputāta pienākumu pildīšanu. Apstrīdētās normas atzīšana par spēku zaudējušu no Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskāruma rašanās brīža ir vienīgā iespēja aizsargāt viņas pamattiesības. Tādēļ attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju apstrīdētā norma atzīstama par spēkā neesošu no 2021. gada 15. novembra, kad viņai tika liegtas tiesības pilnvērtīgi piedalīties Saeimas darbā.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt likuma "Par pagaidu papildu prasībām Saeimas deputātu un pašvaldības domju deputātu darbam" 2. pantu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajai daļai un attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju par spēkā neesošu no 2021. gada 15. novembra.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas

Rīgā 2023. gada 21. decembrī

lietā Nr. 2022-20-01

"Par likuma "Par pagaidu papildu prasībām Saeimas deputātu un pašvaldības domju deputātu darbam" 2. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam un 101. panta pirmajai daļai".

Satversmes tiesa 2023. gada 7. decembrī taisīja spriedumu lietā Nr. 2022-20-01 un atzina likuma "Par pagaidu papildu prasībām Saeimas deputātu un pašvaldību domju deputātu darbam" 2. pantu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajai daļai un attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju par spēkā neesošu no 2021. gada 15. novembra.

Piekrītu, ka Likuma 2. pants neatbilst Satversmei, tomēr pie šā secinājuma nonāku no tiesnešu vairākuma viedokļa atšķirīgā ceļā.

Atsevišķajās domās izmantošu tiesas spriedumā lietotos saīsinājumus.

1. Apstrīdētā norma noteica, ka no 2021. gada 15. novembra Saeimas darbā ir tiesīgs piedalīties tikai tāds Saeimas deputāts, kurš šajā likumā noteiktajā kārtībā ir uzrādījis sadarbspējīgu Covid-19 sertifikātu, kas apliecina vakcinācijas vai pārslimošanas faktu, kā arī deputāts, kurš saņēmis klīniskās universitātes slimnīcas speciālista vai konsilija atzinumu par vakcinācijas atlikšanu uz noteiktu laiku un uzrādījis sadarbspējīgu sertifikātu par negatīvu veiktā testa rezultātu (turpmāk – sertifikāts).

No apstrīdētās normas izrietēja Saeimas deputāta pienākums vakcinēties un iegūt sertifikātu, lai viņš varētu piedalīties Saeimas darbā jeb Saeimas, Saeimas komisiju, speciāli izveidoto komisiju, apakškomisiju, deputātu grupu, deputātu darba grupu, Frakciju padomes un Saeimas Prezidija sēdēs, citos Saeimas vai Saeimas struktūrvienību organizētos pasākumos, kā arī Saeimas ārpolitiskajā darbībā.

Ar apstrīdēto normu Saeima noteica jaunu priekšnoteikumu Saeimas deputāta dalībai Saeimas darbā.

Pieteikuma iesniedzēja bija Saeimas deputāte, kura atteicās vakcinēties, tādēļ no Saeimas darba tika atstādināta.

Tādējādi pieteikuma priekšmets bija Saeimas deputātam noteiktā vakcinācijas pienākuma un tā neizpildes tiesisko seku – lieguma piedalīties Saeimas darbā – satversmības izvērtējums. Proti, lietas pamatā bija tieši personai Satversmes 96. pantā noteikto tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību ierobežošana, nosakot tai pienākumu vakcinēties jeb rīkoties ar savu fizisko ķermeni pretēji pašas personas subjektīvajai

gribai. Vienīgi no šā ierobežojuma izrietēja tālākais personas – nu jau kā Saeimas deputāta – tiesību ierobežojums.

Satversmes tiesai bija jāievēro tas, ka apstrīdētā norma pieprasa Saeimas deputāta izvēli starp Satversmes 96. pantā nostiprināto tiesību īstenošanu un Satversmes 101. pantā noteikto pārstāvības pienākumu, respektīvi, amata izpildi, un neviena no abām šīm pamattiesībām nebija skatāma atrauti.

Tomēr Satversmes tiesa izvērtēja tikai apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 101. pantam. Šāda pieeja tika izraudzīta, balstoties uz tiesas secinājumu, ka lietas dalībnieku argumenti attiecoties tikai uz to, vai ierobežojums, kas liedza Pieteikuma iesniedzējai piedalīties Saeimas darbā, bija tiesisks (*sk. sprieduma 14. punktu*). Tam nevaru piekrist, jo gan Pieteikuma iesniedzēja, gan institūcija, kas izdeva apstrīdēto aktu, – Saeima – izteica daudzus un dažādus argumentus par Pieteikuma iesniedzējas tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību ierobežojuma satversmību (*sk. pieteikuma 30.–46. lp. un Saeimas atbildes raksta 1.1. punktu lietas materiālu 2.–27. lp.*).

2. Tāpat man šķiet būtiski konkretizēt Satversmes 101. pantā ietvertu pamattiesību saturu, ko tiesa atklāja sprieduma 15. punktā.

Satversmes tiesa lietā Nr. 2019-08-01 atzina, ka Satversmes 101. panta pirmajā teikumā noteiktās pamattiesības ietver arī tiesības pildīt deputāta amatu, ja persona ir ievēlēta Saeimā. Taču deputāta amats ir publiski tiesisks amats, un, izpildot amata kompetences (tiesības un pienākumus), deputāts nerīkojas privātpersonas statusā (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-08-01 12. punktu*).

Pamattiesības kalpo par pamatu tam, lai privātpersona varētu aizsargāt savu brīvību no valsts iejaukšanās (*sk.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles zin. red., 2. izd. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 43. lpp.*). Saeimas deputāts savā amata darbībā nerīkojas kā privātpersona. Izpildot deputāta amata publiski tiesiskās funkcijas, Saeimas deputāts nav pamattiesību subjekts. Saeimas deputāta amata kompetenču regulējums vēl nenozīmē pamattiesību aizskārumu. Tikai tādā gadījumā, ja valsts lēmumi būtiski ietiecas Saeimas deputāta amata kompetenču izmantošanā, faktiski liedzot viņam vispār izpildīt Saeimas deputāta amatu vai būtisku šā amata pienākumu daļu, tiek skartas Satversmes 101. panta pirmajā teikumā ietvertās pamattiesības – privātpersonas vēlēšanu tiesības to negatīvajā aspektā (tiesības pildīt vēlēšanu ceļā iegūto publiski tiesisko amatu) (*sk. sal. Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2020. gada 22. decembra sprieduma lietā "Selahattin Demirtaş v. Turkey (Nr. 2)", pieteikums Nr. 14305/17, 387. punktu*).

Izskatāmajā lietā ar apstrīdēto normu Pieteikuma iesniedzējai tika noteikts pienākums vakcinēties, lai viņa varētu pildīt Saeimas deputāta

amata galvenās funkcijas, kā arī saņemt atlīdzību par amata pienākumu pildīšanu. Tādēļ piekrītu, ka Satversmes tiesa Pieteikuma iesniedzējas gadījumā varēja pārbaudīt arī Satversmes 101. panta pirmajā teikumā ietverto pamattiesību ierobežojuma satversmību. Tomēr tas bija darāms kopsakarā ar Satversmes 96. pantā ietverto pamattiesību ierobežojuma satversmības pārbaudi. Vēl jo vairāk tādēļ, ka Satversmes 101. panta pirmajā teikumā ietverto pamattiesību aizskārums konkrētajā gadījumā veidojās no apstrīdētās normas radītā Satversmes 96.panta ierobežojuma Pieteikuma iesniedzējai kā privātpersonai.

3. Šajā lietā spriedumā būtu bijis svarīgi uzsvērt, ka Saeima ir konstitucionāls valsts varas orgāns, kas īsteno tiešu tautas pārstāvību. Saskaņā ar Satversmes 2. pantu Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai. Savukārt saskaņā ar Satversmes 5. un 6. pantu Saeimu veido Saeimas deputāti, kas tiek ievēlēti kā visas tautas priekšstāvji un kopumā veido tautas pārstāvniecību (reprezentatīvās demokrātijas princips). Satversmes 5. pantā atspoguļotais Saeimas deputāta kā tautas priekšstāvja konstitucionāli tiesiskais statuss ir Saeimas kā orgāna, kas pārstāvības ceļā īsteno no Latvijas tautas izrietošo suverēno varu, pamatā.

Saskaņā ar Satversmes 21. pantu Saeimai ir tiesības pašai noteikt savu iekšējo darbību un kārtību. Tā ir īpaša Saeimas kā konstitucionāla valsts varas orgāna autonomijas izpausme – vara noteikt pašai savu, no Ministru kabineta vai citām valsts iestādēm neatkarīgu iekšējās darbības organizāciju un kārtību. Nedz konstitucionālo valsts varas orgānu vadītāju sanāksme, nedz Ministru kabinets, nedz citas valsts pārvaldes iestādes līdz apstrīdētās normas izdošanai nebija noteikušas Saeimas deputātiem vakcinācijas pienākumu un to nebija tiesīgas darīt. To noteica pati Saeima ar apstrīdēto normu, turklāt kopsakarā ar vakcinācijas pienākuma neizpildes sekām – liegumu piedalīties Saeimas darbā un tātad arī pildīt deputāta amata pienākumus.

Saeima savu kompetenci (uzdevumus un tiesības) īsteno tikai tādā veidā, ka visi Saeimas deputāti rīkojas kopīgi, nevis kādai Saeimas deputātu grupai (piemēram, parlamentārajam vairākumam) rīkojoties atsevišķi. Tādēļ ikviens Saeimas deputāts ir tiesīgs piedalīties Saeimas darbībā, Saeimā notiekošajās diskusijās un lēmumu pieņemšanā.

Jāuzsver, ka Saeimas deputāta tiesības, kas izriet no Saeimas deputāta konstitucionāli tiesiskā statusa, ir noteiktas Satversmē, tādēļ Saeimas iekšējās darbības un kārtības normas var tikai regulēt veidu, kādā šīs tiesības tiek īstenotas. Ņemot vērā to, ka ikvienam Saeimas deputātam ir jābūt līdzvērtīgām tiesībām Saeimā pārstāvēt savus politiskos uzskatus, šo tiesību īstenošana ir savstarpēji saskaņojama tā, lai Saeima būtu spējīga darboties. Tas var prasīt arī atsevišķu Saeimas deputāta amata tiesību ierobežojumus. Piemēram, Saeimas debatēs var tikt noteikts (ierobežots)

runas laiks vai saturs, lai Saeimas darbs nezaudētu savu lietišķo raksturu un atsevišķs deputāts, īstenojot savas deputāta tiesības, neapdraudētu Saeimas pārstāvniecisko raksturu un funkcionēšanu.

Atsevišķa Saeimas deputāta tiesības ar Saeimas iekšējiem darbības un kārtības noteikumiem var ierobežot tikai legītīma – ar Saeimas darbības nodrošināšanu saistīta – mērķa labad. Ar Saeimas deputāta privāto dzīvi saistīts mērķis nevar būt legītīms, piemēram, deputāta pienākumu izpildi ierobežojot tiem, kas nav laulājušies, nenēsā bikses vai ikdienā nebrauc uz Saeimu ar velosipēdu. Visbeidzot, pat gadījumos, ja pastāv ar Saeimas darbību saistīts legītīms mērķis, tad šādam ierobežojumam jābūt samērīgam.

4. Satversmes tiesa piekrita Saeimai, ka Saeimas deputāta tiesību piedalīties Saeimas darbā ierobežojuma legītīmais mērķis bijis sabiedrības veselības aizsardzība. Es, atšķirībā no vairākuma, uzskatu, ka šis Saeimas norādītais mērķis nebija patiesais ierobežojuma mērķis un tātad ierobežojumam nebija legītīma mērķa.

Nav noliedzams, ka apstrīdētās normas pieņemšanas laikā saslimstība ar Covid-19 pieauga, sabiedrības veselības aprūpes sistēmas noslodze palielinājās. Tomēr Saeimā bija palikuši tikai atsevišķi pie parlamentārā mazākuma piederoši deputāti (to vidū Pieteikuma iesniedzēja un, iespējams, vēl kāds deputāts), kuri savas principiālās nostājas dēļ nebija izvēlējušies labprātīgu vakcināciju. Sākotnējā likumprojekta redakcijā ierobežojums piedalīties Saeimas darbā tika attiecināts vienīgi uz deputātu tiesībām piedalīties klātienēs sēdēs, ja viņi ir atteikušies vakcinēties, bet likuma galīgajā redakcijā ierobežojums tika paplašināts arī uz Saeimas deputātu tiesībām piedalīties Saeimas darbā vispār (arī attālināti). Satversmes tiesas sēdē Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas priekšsēdētājs J. Rancāns norādīja, ka ierobežojuma mērķis bijis panākt, lai Saeimas deputāti solidarizētos ar pārējo valsts un pašvaldību institūciju, tajā skaitā kapitālsabiedrību, amatpersonām un darbiniekiem. Tādējādi Saeimas deputātu tiesību ierobežojuma patiesais mērķis bija izslēgt no Saeimas darbības tādus deputātus, kas nebija mierā ar valdības politiku Covid-19 infekcijas izplatības novēršanā.

Ja Saeima patiesi vēlējās izrādīt savu parlamentārā vairākuma nostāju politiskos jautājumos, tā varēja izvēlēties politiska paziņojuma ceļu, vai atsevišķi deputāti – sava personiskā piemēra ceļu. Opozīcijas deputātu piespiešana solidarizēties ar citām amatpersonām un darbiniekiem ir pretēja ne tikai solidaritātes kā vienprātības, uzskatu kopības, kopīgas atbildības idejai, bet arī demokrātiskas tiesiskas valsts principiem. Solidaritāte būtu varējusi īstenoties tikai kā pašu deputātu brīvā izvēlē balstīta rīcība, katram pašam izvērtējot šīs rīcības ietekmi uz savām pamattiesībām un īstenojot to labprātīgi.

Demokrātiskā tiesiskā valstī nav pieļaujama politiskā mazākuma izslēgšana no Saeimas darba par nepieņemšanu valdības un parlamentārā vairākuma īstenotajai politikai. Šāds ceļš, kā pierāda dažādi vēsturiski notikumi, ved uz demokrātiskās valsts iekārtas iznīcību.

5. Satversmes tiesai nebija jāanalizē Saeimas deputāta darbības ierobežojuma samērība, savietojot sabiedrības veselības intereses ar Saeimas darbībai nepieciešamā kvoruma interesēm. Tiesa spriedumā atzina, ka sabiedrības veselības aizsardzības dēļ ikvienas personas vakcinācija ir no svara. Tomēr tiesa deva priekšroku Saeimas darbības interesēm, šo savu izvēli argumentējot ar Saeimas darbībai nepieciešamā kvoruma apsvērumiem. Tam nevaru piekrist kaut vai tikai tā iemesla dēļ, ka Saeimas kvoruma "noraušana" pieder pie tradicionāliem un pieļaujamiem politiskās cīņas instrumentiem, ko mēdz izmantot gan parlamentārais vairākums, gan arī parlamentārais mazākums. Kvoruma neesība pati par sevi nenozīmē Saeimas nespēju darboties. Apzināta izvēle ir jānošķir no ārējas ietekmes uz deputāta tiesībām izvēlēties, kādā veidā viņš īstenošam tam piešķirto mandātu.

6. Visbeidzot, katrai personai, tostarp arī Saeimas deputātam, ir tiesības rīkoties ar savu ķermeni atbilstoši savai gribai, ciktāl tas neietekmē citus cilvēkus. Ja šāda nevēlama ietekme ir iespējama, tad ir pieļaujami ar tās ierobežošanu saprātīgi saistīti un samērīgi pasākumi. Attālināto Saeimas sēžu laikā Pieteikuma iesniedzēja neapdraudēja citas personas. Klātienēs sēžu laikā vakcīnai būtu vajadzējis pasargāt vakcinētās personas no saslimšanas. Citādi ir vērtējami gadījumi, kad tādu bērnu, kurus nevar vakcinēt medicīnisku iemeslu dēļ, iespēja apmeklēt pirmsskolas izglītības iestādi ir atkarīga no ļoti augsta vakcinācijas pret lipīgām slimībām īpatsvara citu bērnu vidū. Šādos gadījumos patiesi ir samērīgi prasīt, lai personas, kuru veselībai vakcinācija varētu radīt tikai nelielu risku, pakļaujas šim vispārpieņemtajam aizsardzības pasākumam (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2021. gada 8. aprīļa sprieduma lietā "Vavrička un citi pret Čehijas Republiku", pieteikums Nr. 47621/13 un citi, 306. punktu*). Tomēr šajā lietā, pirmkārt, netika pamatots tas, ka Saeimas deputātiem būtu nepieciešams vakcinēties tādēļ, lai aizsargātu kādu personu, kura vakcinēties nevar, no citām personām, bet, otrkārt, nevakcinētajām personām noteiktās sekas nebija tieši saistītas ar to fizisko izolēšanu no tikšanās ar vakcinētajām personām.

Satversmes tiesas tiesnesis

J. Neimanis

Satversmes tiesas tiesneses Jautrītes Briedes atsevišķās domas

Rīgā 2023. gada 21. decembrī

lietā Nr. 2022-20-01

"Par likuma "Par pagaidu papildu prasībām Saeimas deputātu un pašvaldības domju deputātu darbam" 2. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam un 101. panta pirmajai daļai".

1. Satversmes tiesa 2023. gada 7. decembrī pieņēma spriedumu lietā Nr. 2022-20-01 "Par likuma "Par pagaidu papildu prasībām Saeimas deputātu un pašvaldības domju deputātu darbam" 2. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam un 101. panta pirmajai daļai" (turpmāk – Spriedums), kurā nosprieda atzīt likuma "Par pagaidu papildu prasībām Saeimas deputātu un pašvaldības domju deputātu darbam" 2. pantu (turpmāk – apstrīdētā norma) par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 101. panta pirmajai daļai un attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju par spēkā neesošu no 2021. gada 15. novembra.

2. Piekrītu Spriedumā norādītajam, ka Pieteikuma iesniedzēja bija tiesīga iesniegt pieteikumu Satversmes tiesā, lai aizstāvētu savas kā deputāta no Satversmes 101. panta izrietošās tiesības. Proti, kā norādīts Spriedumā, ja persona ir ievēlēta Saeimā, tad Satversmes 101. panta pirmā daļa attiecināma arī uz tiesībām pildīt deputāta amatu bez tādas ierobežošanas šā amata funkciju izpildē, kas būtu pretēja vispārējiem tiesību principiem un Satversmē noteiktajām tiesībām (*sal. Satversmes tiesas 2019. gada 23. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-08-01 10. punkts*).

Taču nepiekrītu tam, ka no Satversmes 101. panta izrietošās deputāta tiesības pildīt amatu būtu uzskatāmas par deputāta pamattiesībām Satversmes 8. nodaļas "Cilvēka pamattiesības" izpratnē. Proti, deputāta tiesības izriet no viņa publiskās amatpersonas statusa un attiecas tikai uz deputātiem, tādējādi tām ir no klasiskajām pamattiesībām atšķirīgs mērķis. Deputātam kā tautas priekšstāvim ir ne vien no Satversmes 101. panta izrietošās tiesības, bet arī pienākumi un atbildība par savu rīcību visās tautas priekšā. No tā secīgi uzskatu, ka šo deputāta tiesību ierobežojumam nav jāizvirza tikpat stingras prasības kā Satversmes 8. nodaļā garantēto pamattiesību ierobežojumam.

3. Atbilstoši Saeimas vēlēšanu likumam Latvijā pastāv politisko partiju (apvienību) kandidātu saraksta vēlēšanu sistēma, nevis mažoritārā sistēma, kurā tiek balsots par individuāliem kandidātiem. Kā norādīts doktrīnā, svarīgi ņemt vērā, ka vēlēšanās pilsoņu kopums leģitimē rīkoties ar valsts varu visu parlamentu kopumā, proti, visi parlamenta deputāti kā

kopums pārstāv visas tautas kā kopuma gribu, nevis katrs deputāts savu atsevišķu vēlētāju gribu (*Pleps J. Ievads Latvijas Republikas Satversmes II nodaļas komentāriem. Grām.: Balodis R. (zin. red.) Latvijas Republikas Satversmes komentāri. II nodaļa. Saeima. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2020, 22. lpp.*). Tauta proporcionālajās vēlēšanās nebalso par atsevišķiem indivīdiem, bet gan par noteiktu ideoloģiju un politisko partiju, kas šo kandidātu ir izvirzījusi un kuras pasaules uzskatu tas pārstāv (*Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2021, 405. lpp.*). Saeimas locekļi ir tautas priekšstāvji, nevis kādas atsevišķas tautas grupas vai kādas politiskas organizācijas priekšstāvji. Tas ir viens no reprezentatīvās demokrātijas pamatprincipiem. (*Kuzņecovs A. 5. panta komentārs. Grām.: Balodis R. (zin. red.) Latvijas Republikas Satversmes komentāri. II nodaļa. Saeima. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2020, 74. lpp.*).

Ņemot vērā minēto, uzskatu, ka deputāta tiesību ierobežojuma vērtēšanā ir jāņem vērā deputāta loma un atšķirībā no pamattiesību ierobežojuma vērtēšanas ir pieļaujams vairāk balstīties uz politiskiem apsvērumiem.

4. Uzskatu, ka viens no šādiem politiskiem apsvērumiem, kura vērtēšanai lietā bija piešķirama lielāka nozīme, ir tautas uzticība Saeimai. Uz to tiesas sēdē norādīja arī vairākas pieaicinātās personas – ārsti un medicīnas tiesību speciālisti. Piemēram, Slimību profilakses un kontroles centra pārstāvis J. Perevoščikovs norādīja, ka sabiedrība seko līderiem, un, valstī uzsākot vakcināciju, politiķi ar savu piemēru parāda, ka vakcinācija ir droša, efektīva un nepieciešama sabiedrībai. Arī Rīgas Austrumu klīniskās universitātes slimnīcas pulmonologs, invazīvās pneimonoloģijas kabineta vadītājs A. Zariņš uzsvēra, ka Saeimas deputātam bija jābūt tam, kurš rāda sabiedrībai piemēru. Savukārt Latvijas Universitātes Medicīnas fakultātes asociētā profesore, vadošā pētniece S. Olsena vērsa uzmanību uz to, ka valsts varas pārstāvjiem ir ne tikai tiesības tikt ievēlētiem un pārstāvēt savus vēlētajus, bet arī pienākums rūpēties par sabiedrības veselību un drošību. Ja deputāts ir uzņēmies savus pienākumus, viņam jāņem vērā, ka privātie uzskati, kuri noteiktos apstākļos varētu radīt risku citiem cilvēkiem, var tikt ierobežoti. Demokrātiskā valstī valsts iestāžu darbinieku un amatpersonu solidaritātei ar pārejām sabiedrības locekļiem grūtos apstākļos ir izšķiroša nozīme grūtību pārvarēšanā, citādi tas apdraud sabiedrību.

Pētījumos par sociālo ietekmi uz cilvēku domāšanu ir atzīts, ka cilvēki, pieskaitot sevi kādai grupai, pieņem šīs grupas attieksmi un uzskatus. Grupas identitāte var tieši ietekmēt un pārliecināt personu, ka nostāja ir pamatota. Citu, sev līdzīgo cilvēku piekrišana vairo subjektīvo pārliecību par to, ka kopīgā attieksme atspoguļo ārējo realitāti un jautājuma objektīvo patiesību (*Wood W. Attitude Change: Persuasion and Social Influence. Annual Review of Psychology, 2000, pp. 557–558*). Tieši līderi rada kopīgas sociālās

identitātes sajūtu starp sekotājiem. Daudzi pētījumi liecina, ka cilvēki dod priekšroku līderiem, kuri veicina sajūtu, ka "mēs visi esam kopā". Bez šāda līdera pastāv risks, ka cilvēki izvairīsies no pilsoniskas rīcības un tā vietā pieņems filozofiju "katrs pats par sevi". Darbības, kas liek domāt, ka līderis nav gatavs dalīt saviem sekotājiem uzlikto slogu, var kaitēt viņa spējai ietekmēt sekotāju uzvedību (*Van Bavel J., Willer R. and others. Using social and behavioural science to support COVID-19 pandemic response. Nature human behavior, 2020, p. 466*).

Nenoliedzami, Covid-19 krīzes pārvarēšanā tieši sabiedrības vienotībai un solidaritātei bija ļoti liela nozīme. Līdz ar to svarīga bija arī tāda līderu rīcība, kas ar savu piemēru veicināja tādu sabiedrības uzvedību, kas vērsta uz ārkārtējās situācijas pārvarēšanu, nevis ir tai pretēja. Tādējādi uzskatu, ka Saeimas deputātu izrādītā priekšzīme un to seku uzņemšanās, kuras tie paredzēja arī citiem sabiedrības locekļiem, bija ļoti būtiska. Varu piekrist Saeimas Prezidijam sniegtajam lietpratēja atzinumam, ka "demokrātiskā tiesiskā valstī sagaidāms, ka valsts konstitucionālo orgānu amatpersonas un Saeimas deputāti kā tautas priekšstāvji rādīs priekšzīmi un paraugu apdraudējuma pārvarēšanā un spēkā esošo likumisko prasību ievērošanā" (*Pleps J. Rīkojumā paredzētie ierobežojumi vispārēji attiecas uz visu valsts konstitucionālo orgānu amatpersonām. Jurista Vārds, 02.11.2021., Nr. 44(1206)*).

Covid-19 krīzes pārvarēšanai tika noteiktas dažādas epidemioloģiskās drošības prasības gan attiecībā uz visu sabiedrību kopumā, gan atsevišķām sabiedrības grupām. Valsts prezidenta 2020. gada 3. marta paziņojuma Nr. 8 "Valsts konstitucionālo orgānu darbības pamatprincipi ārkārtējā situācijā" 9. punktā turklāt noteikts ikviena iedzīvotāja pienākums pildīt visus noteikumus, kas tiek izdoti sakarā ar ārkārtējo situāciju. Ja šāds pienākums ir noteikts ikvienam iedzīvotājam, ir saprātīgi sagaidāms, ka šos noteikumus pildīs arī valsts amatpersonas, tostarp deputāti.

Līdz ar to, manuprāt, deputāta tiesību ierobežojuma lēgītīmais mērķis bija arī demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība, jo bez uzticēšanās Saeimai to ir neiespējami pilnvērtīgi īstenot. Šā lēgītīmā mērķa noraidīšana Spriedumā bija pārsteidzīga, jo ietekmēja samērīguma izvērtēšanu un liedza ņemt vērā būtiskus likumdevēja apsvērumus.

5. Latvija kā demokrātiska tiesiska valsts un tās tiesiskā sistēma balstās uz iedzīvotāju uzticēšanos (uzticību) valstij un tiesībām. Saeimas kā likumdevēja uzdevums ir vairot un stiprināt šo uzticību valstij un tiesībām (*sk. Satversmes tiesas tiesneses Daigas Rezevskas 2017. gada 2. novembra atsevišķo domu lietā Nr. 2016-14-01 5. un 6. punktu*). Demokrātiskā tiesiskā valstī likumdevējam jāievēro tiesiskuma princips un paša pieņemtie likumi un lēmumi (*sal. Satversmes tiesas 1999. gada 1. oktobra sprieduma lietā Nr. 03-05(99) secinājumu daļas 1. punkts*). Saeimas deputātu privilēģēšana

un atsevišķu izņēmumu paredzēšana tiem ir nepamatots izņēmums no vienlīdzības un solidaritātes principa, kas neveicina uzticēšanos ne Saeimai un deputātiem, ne līdz ar to valstij kopumā un tiesībām. Jo būtiskākus personas pamattiesību ierobežojumus likumdevējs paredz un prasa no sabiedrības, jo principiālāka prasība ir tam pašam pakļauties šiem ierobežojumiem un paciest vienlīdzīgi un solidāri kopā ar citiem attiecīgos apgrūtinājumus. Vēlos uzsvērt, ka nevienai citai valsts amatpersonu grupai netika piešķirtas un atzītas šādas privilēģijas. Demokrātiskā tiesiskā valstī vajadzētu izvairīties no Džordža Orvela aprakstītā principa "Visi dzīvnieki ir vienlīdzīgi, bet daži dzīvnieki ir vienlīdzīgāki par citiem" īstenošanas tiesiskajā un sociālajā realitātē (*sk.: Orvels Dž. Dzīvnieku ferma. Avots, 1988, Nr. 6, 80. lpp.*). Spriedumā šim aspektam vajadzēja pievērst lielāku vērību, lai neradītu lieku netaisnīguma sajūtu un pārliecību, ka solidaritāte kopējā labuma interesēs ar pārējo sabiedrību un savu tiesību ierobežošanu neattiecas uz Saeimas deputātiem.

6. Spriedumā būtiska nozīme piešķirta Saeimas funkcionēšanai. Proti, Satversmes tiesa atzinusi, ka krīzes situācijā, pieņemot Saeimas deputāta tiesības ierobežojošas normas, var tikt apdraudēta Saeimas lemtspēja. Saeima tai piešķirto likumdevējvaru īsteno, pieņemot tās kompetencē nodotus lēmumus savās sēdēs. Satversmes 23. pantā noteikts, ka Saeimas sēdes var notikt, ja tanīs piedalās vismaz puse Saeimas locekļu. Atsevišķos gadījumos Satversmē noteiktas augstākas kvoruma prasības (*Sprieduma 17.2. punkts*). Ikvienam Saeimas deputātam ir īpaša loma Latvijā kā demokrātiskā tiesiskā valstī. Arī tāds viedoklis, ko pauž tikai viens vai daži Saeimas deputāti, ir būtisks Saeimas darbā (*Sprieduma 20. punkts*).

Vienlaikus lietas materiālos ir informācija, ka līdz 2021. gada 15. novembrim sadarbspējīgu Covid-19 sertifikātu nebija ieguvuši tikai četri deputāti, savukārt vēlāk – tikai Pieteikuma iesniedzēja.

Satversmē nav nevienas normas, kura prasītu visu 100 Saeimā ievēlēto deputātu dalību Saeimas darbā, piemēram, piedalīties un balsot Saeimas sēdēs. Tieši pretēji – Satversmē ietvertās kvoruma un balsu vairākuma prasības liecina, ka tās autori pieļāvuši, ka ne vienmēr visiem 100 Saeimas deputātiem būs iespējams piedalīties Saeimas sēdē. Piemēram, vislielākais kvorums paredzēts Satversmes 68. un 76. pantā, kurā tiek prasītas vismaz divas trešdaļas Saeimas locekļu. Saeima ir tiesīga darboties arī nepilnā sastāvā, kad deputātu skaits to vai citu iemeslu dēļ samazinājies (*Kuzņecovs A. 5. panta komentārs. Grām.: Balodis R. (zin. red.) Latvijas Republikas Satversmes komentāri. II nodaļa. Saeima. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2020, 60. lpp.*). Arī Saeimas Juridiskais birojs savulaik uzsvēris, ka, iztrūkstot kādam deputātam vai tam esot aizkavētam, Saeima ir tiesīga darboties nepilnā sastāvā un šādu pagaidu stāvokli nevar nosaukt par pretlikumīgu un antikonstitucionālu (*Par Saeimas tiesībām darboties nepilnā deputātu*

sastāvā. Saeimas Juridiskā biroja 1993. gada 29. septembra atzinums Nr. 6/2-4-16. Grām.: Saeimas Juridiskā biroja dokumenti. 1993–2013. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013, 31. lpp.). Līdz ar to uzskatu, ka izskatāmajā lietā, ņemot vērā arī lietas materiālos esošo informāciju, bija secināms, ka noteiktais ierobežojums būtiski neapdraudēja Saeimas lemtspēju.

Savukārt, ja deputātam ir svarīgi, ka viņa pārstāvētais politiskais spēks izsaka savu viedokli Saeimas sēdēs, deputāts var nolikt savu mandātu, lai tas tiktu uzticēts nākamajam viņa pārstāvētās partijas (apvienības) pārstāvim. Ņemot vērā jau iepriekš norādīto, ka Saeima tiek ievēlēta proporcionālās vēlēšanās, balsojot par politisko partiju, nevis atsevišķu individu, Saeimā ievēlētais deputāts kandidātu saraksta ietvaros ir aizvietojams, proti, politiskā partija (apvienība) savas pozīcijas pārstāvēšanu un balsu skaitu Saeimas sēdē var nodrošināt ar nākamo kandidātu sarakstā. Savukārt Spriedumā nav analizēta tieši Pieteikuma iesniedzējas situācija, kas dotu pamatu uzskatīt, ka viņa Saeimas darbā būtu bijusi neaizvietojama.

Ievērojot minēto, uzskatu, ka ar apstrīdēto normu noteiktais ierobežojums bija samērīgs.

7. Tā kā Satversmes tiesa atzina, ka ierobežojuma legitīmais mērķis bija tikai sabiedrības labklājības aizsardzība, vēlos arī norādīt, ka tādā gadījumā, iespējams, tas bija sasniedzams ar citiem, deputāta tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Saeimas kārtības rullja 5. panta pirmajā un trešajā daļā ir paredzēti vairāki apstākļi (grūtniecības, dzemdību, adoptētāja, bērna kopšanas atvaļinājums), kad deputāts var nolikt deputāta mandātu uz laiku un vēlāk to atjaunot.

Manuprāt, Saeima varēja noteikt līdzīgu regulējumu, proti, noteikt, ka deputāts noliek mandātu uz likuma "Par pagaidu papildu prasībām Saeimas deputātu un pašvaldību domju deputātu darbam" spēkā esības laiku vai līdz brīdim, kamēr iegūts sadarbspējīgs Covid-19 sertifikāts, un līdz tam viņa vietā deputāta pienākumus pilda sarakstā nākamais kandidāts.

Līdzīgi tas bija noteikts arī likuma "Par pagaidu papildu prasībām Saeimas deputātu un pašvaldību domju deputātu darbam" 8. un 9. pantā attiecībā uz pašvaldības domes deputātiem. Proti, ja pašvaldības domes deputāts nebija ieguvis šādu sertifikātu, deputāta pilnvaras bija jāaptur, un uz pilnvaru apturēšanas laiku viņa vietā bija jāstājas nākamajam kandidātam, kuram bija sertifikāts. Ja aizvietotais deputāts ieguva sertifikātu, viņš varēja atsākt pildīt deputāta pienākumus.

Iespējams, ka šādā veidā mazāk būtu ietekmētas Satversmes 101. pantā nostiprinātās tiesības, bet ierobežojuma mērķis – sabiedrības labklājības aizsardzība – varētu būt sasniegts.

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2023. gada 3. maijā

lietā Nr. 2022-22-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

pēc Augstākās tiesas pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. punktu, 19.¹ un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2023. gada 5. aprīļa tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par likuma "Par nodokļiem un nodevām" 32.4 panta otrās daļas 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta otrajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 1995. gada 2. februārī pieņēma likumu "Par nodokļiem un nodevām", kas stājās spēkā 1995. gada 1. aprīlī.

Likuma "Par nodokļiem un nodevām" 32.4 panta otrās daļas 2. punkts noteic, ka atkārtots nodokļu pārkāpums ir nodokļu pārkāpums, kas atbilst citstarp arī šādai pazīmei – lēmums par nodokļu revīzijas (audita) rezultātiem, ar kuru nodokļu maksātājs saukts pie šā likuma 32. pantā noteiktās atbildības par iepriekšējo nodokļu pārkāpumu, ir stājies spēkā un kļuvis neapstrīdams vai tas ir pārsūdzēts tiesā.

Par atkārtota nodokļu pārkāpuma izdarīšanu likuma "Par nodokļiem un nodevām" 32. panta ceturtajā un piektajā daļā minēto soda naudas apmēru divkāršo.

2. **Pieteikuma iesniedzēja – Augstākā tiesa** (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka likuma "Par nodokļiem un nodevām" 32.4 panta otrās daļas 2. punkta vārdi "vai tas ir pārsūdzēts tiesā", kas paredz, ka nodokļu pārkāpums tiek uzskatīts par atkārtotu arī tad, ja lēmums par nodokļu revīzijas (audita) rezultātiem, ar kuru nodokļu maksātājs saukts pie atbildības par iepriekšējo nodokļu pārkāpumu, ir pārsūdzēts tiesā (turpmāk – apstrīdētā norma), neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. panta otrajam teikumam.

Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā ir administratīvā lieta Nr. A420463113, kas ierosināta pēc juridiskās personas pieteikuma par administratīvā akta, ar kuru uz apstrīdētās normas pamata tai noteikts

pienākums maksāt soda naudu par atkārtotu nodokļu pārkāpumu, atcelšanu.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka apstrīdētā norma, kas attiecas uz administratīvajās lietās piemērojamo soda naudu par atkārtotu nodokļu pārkāpumu, ir pielīdzināma krimināllietai Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6. panta un Satversmes 92. panta izpratnē un tādēļ uz to esot attiecināma nevainīguma prezumpcija. Viens no šo prezumpciju veidojošajiem elementiem esot tas, ka šī prezumpcija aizsargā personu no atzišanas par vainīgu, kamēr tās vaina nav pierādīta saskaņā ar likumu. Tomēr apstrīdētā norma saturot pieņēmumu, ka persona ir izdarījusi iepriekšējo nodokļu pārkāpumu, pat tad, ja par to notiek tiesvedība un attiecīgi personas vaina vēl nav pierādīta saskaņā ar likumu. Šāds pieņēmums ierobežojot personai Satversmes 92. panta otrajā teikumā noteiktās tiesības tikt uzskatītai par nevainīgu, iekams tās vaina nav atzīta saskaņā ar likumu (nevainīguma prezumpcija).

Apstrīdētā norma nodrošinot nodokļu maksāšanas pienākuma izpildi. Pastiprinot atbildību par atkārtotu nodokļu pārkāpumu, tiekot veicināta nodokļu maksāšanas pienākuma izpilde, bet jēdziena "atkārtots nodokļu pārkāpums" definīcija viešot tiesisku noteiktību par to, kas tiek uzskatīts par atkārtotu nodokļu pārkāpumu. Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam esot legītims mērķis – sabiedrības labklājības aizsardzība.

Tomēr apstrīdētās normas radītais ierobežojums esot nesamērīgs, jo brīdī, kad Valsts ieņēmumu dienests pieņem lēmumu par iespējamu atkārtotu nodokļu pārkāpumu, personai pēc būtības tiekot atņemtas ar nevainīguma prezumpciju garantētās tiesības – lietā par atkārtoto nodokļu pārkāpumu tai neesot iespēju atspēkot pieņēmumu par tās vainu iepriekšējā nodokļu pārkāpuma izdarīšanā.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta otrajam teikumam.

Administratīvajā procesā par atkārtotu nodokļu pārkāpumu esot piemērojama nevainīguma prezumpcija, tomēr tas neliedzot likumā ietvert atspēkojamu prezumpciju par faktiskajiem apstākļiem, kas norāda uz kādas personas vai personu grupas vainu vai atbildību.

Apstrīdētajā normā esot ietverta atspēkojama fakta legālā prezumpcija, kas pienācīgā kārtā noteikta likumā un tiekot viennozīmīgi attiecināta uz precīzi definētu un specifisku situāciju. Tā ietekmējot par nodokļu pārkāpumu piemērojamās soda naudas apmēru, un ar to tiekot veicināta atbilstoša un savlaicīga nodokļu maksāšana, tādējādi aizsargājot sabiedrības labklājību un demokrātisko valsts iekārtu. Līdz ar to fakta legālā prezumpcija esot noteikta legītima mērķa sasniegšanai.

Personas rīcībā esot efektīvi tiesību aizsardzības līdzekļi, lai tā varētu atspēkot ar apstrīdēto normu noteikto prezumpciju. Pirmkārt, personai esot tiesības pārsūdzēt administratīvajā tiesā gan lēmumu, ar kuru tā saukta pie atbildības par iepriekšējo nodokļu pārkāpumu, gan lēmumu, ar kuru tā saukta pie atbildības par atkārtoto nodokļu pārkāpumu. Otrkārt, tiesa, pat nesagaidot personas lūgumu, varot apturēt tiesvedību lietā par atkārtoto nodokļu pārkāpumu uz Administratīvā procesa likuma 273. panta 3. punkta pamata, lai sagaidītu iepriekšējās tiesvedības rezultātu. Treškārt, gadījumā, ja lēmums par iepriekšējo nodokļu pārkāpumu tiek atcelts, persona varot iesniegt pieteikumu par lietas, kurā pārsūdzēts lēmums par atkārtoto nodokļu pārkāpumu, jaunu izskatīšanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem. Visbeidzot, Valsts ieņēmumu dienestam esot no tiesiskuma principa izrietošs pienākums Administratīvā procesa likuma 86. panta pirmajā daļā noteiktajā kārtībā atcelt tā pieņemto lēmumu par atkārtoto nodokļu pārkāpumu, ja ar galīgu tiesas nolēmumu tiek atcelts lēmums, ar kuru persona saukta pie atbildības par atkārtoto nodokļu pārkāpumu.

4. Pieaicinātā persona – Latvijas pārstāve starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās M. iur. Kristīne Līce – norāda, ka apstrīdētā norma attiecas uz tādu nodarījumu, par kuru tiek piemērots sods. Personai piemērojamais sods pildot gan preventīvu, gan sodošu funkciju, tādēļ uz apstrīdēto normu esot attiecināmas Konvencijas 6. pantā paredzētās krimināltiesiskās garantijas. Tas nozīmējot, ka administratīvajā lietā par atkārtotu nodokļu pārkāpumu nodokļu maksātājs bauda tiesības uz nevainīguma prezumpciju.

Saskaņā ar apstrīdēto normu nedz iestādei, nedz tiesai, izskatot atkārtota nodokļu pārkāpuma lietu, neesot tiesību vērtēt pirmā nodokļu pārkāpuma esību, jo apstrīdētā norma paredzot iestādei un tiesai saistošu fakta prezumpciju, ka šāds pārkāpums ir noticis. Atkārtotā pārkāpuma izvērtēšanas procesā arī nodokļu maksātāja argumenti tam, ka viņš nav izdarījis iepriekšējo pārkāpumu, ja vien attiecībā uz šo jautājumu nav stājies spēkā nodokļu maksātājam labvēlīgs nolēmums, nacionālajai iestādei un tiesai nebūšot saistoši, jo apstrīdētajā normā ietvertā prezumpcija esot noteikta ar likumu.

Atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrai vienā tiesvedībā izdarītais secinājums, ka persona ir izdarījusi kādu pārkāpumu, pirms to paralēlā vai iepriekšējā procesā, balstoties uz pierādījumiem, ir konstatējusi šādu secinājumu izdarīt tiesīga institūcija, radot tādu situāciju, ka ir prezumēta personas vaina. Tādējādi attiecībā uz personu varot būt pārkāpta nevainīguma prezumpcija. Arī apstrīdētajā normā ietvertā fakta legālā prezumpcija personai ierobežojot Satversmes 92. panta otrajā teikumā un Konvencijas 6. pantā noteiktās tiesības uz nevainīguma prezumpciju.

Konvencijas 6. pants pats par sevi neliedzot nacionālā līmenī noteikt fakta vai legālās prezumpcijas. Jautājums par to, vai konkrētajā situācijā fakta prezumpcija ir radījusi nevainīguma prezumpcijas pārkāpumu, esot risināms kompleksi. Proti, vajagot noskaidrot, tieši kādas personas intereses ir skartas, uz kādu interešu aizsardzību konkrētā prezumpcija ir vērsta, kā arī to, vai personai, šādai prezumpcijai pastāvot, ir bijusi iespēja efektīvi īstenot savas tiesības uz aizstāvību, tostarp vērtējot personai pieejamās garantijas prezumpcijas atspēkošanai.

Apstrīdētajā normā ietvertā prezumpcija esot vērsta uz legītīma mērķa sasniegšanu – valsts interešu un citu cilvēku tiesību aizsardzību.

Atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrai, lai noskaidrotu, vai personai, attiecībā uz kuru fakta legālā prezumpcija tiek piemērota, ir iespēja efektīvi īstenot savas tiesības uz aizstāvību, esot jāpārbauda, vai personai pieejamie līdzekļi ir efektīvi gan teorētiski, gan praktiski un vai tie nodrošina personai reālas iespējas panākt tai labvēlīgu rezultātu. Turklāt pēdējo kritēriju esot iespējams izpildīt tikai tad, ja normatīvajā regulējumā ir skaidri noteikts, kad un kādos apstākļos personai ir tiesības pieprasīt kādu rīcību no valsts institūcijas un kādai vajadzētu būt institūcijas reakcijai uz personas lūgumu. Tāpat, lai līdzeklis tiktu uzskatīts par efektīvu, tas nedrīkstot personai radīt nesamērīgu slogu.

Tiesvedības apturēšanu un iestādes lēmumu pēc savas iniciatīvas atcelt pašas iepriekšējo lēmumu tad, ja procesā par iepriekšējo pārkāpumu tiek konstatēts, ka pārkāpums nav izdarīts, nevarot uzskatīt par piemērotiem mehānismiem nevainīguma prezumpcijas aizsardzībai, jo normatīvais regulējums neparedzot personai tiesības pieprasīt tiesvedības apturēšanu vai iestādes rīcību. Šāds apsvērums nozīmējot to, ka iestādei un tiesai ir liela izvēles un rīcības brīvība attiecīgu personas lūgumu apmierināt vai noraidīt (tiesai), pieņemt/nepieņemt (iestādei), balstoties uz, pēc tās ieskata, būtiskākajiem apsvērumiem. Savukārt tiesvedības atjaunošana jaunatklātu apstākļu dēļ radot nesamērīgu slogu personai un nepamatoti paildzinot tai radītās nelabvēlīgās sekas, jo liekot personai sagaidīt gala secinājumus pirmā procesa ietvaros un pēc tam vēl lūgt atjaunot tiesvedību par atkārtoto nodokļu pārkāpumu.

5. Pieaicinātā persona – Vīnes Ekonomikas un biznesa universitātes (Austrija) Žana Monē *ad personam* Eiropas nodokļu tiesību un politikas katedras vadītājs un Salerno Universitātes (Itālija) profesors nodokļu tiesībās Dr. Paskvāle Pistone (*Pasquale Pistone*) – norāda, ka apstrīdētās normas tiesiskās sekas novēršot nodokļu pārkāpumus un esot bargākas pret tiem nodokļu maksātājiem, kuri ir tendēti uz noteikumu pārkāpšanu un tādējādi vairāk nekā citi apdraud tiesību sistēmu un efektīvu nodokļu saistību izpildi. Šīs tiesiskās sekas pildot represīvu un preventīvu funkciju un tādējādi esot pielīdzināmas

kriminālsodam. Tādēļ apstrīdētā norma ietilpstot Konvencijas 6. panta 2. punkta piemērošanas jomā. No Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras izrietot, ka nevainīguma prezumpcija tiek ierobežota, ja personas vainīgums tiek atzīts vēl pirms pilnīgas tiesiskās pārbaudes pabeigšanas, t. i., līdz tam brīdim, kad nolēmums iegūst *res judicata* raksturu.

Nevainīguma prezumpcija neesot absolūta, un tai varot tikt noteikti zināmi ierobežojumi, bet tiem vajagot būt nepieciešamiem konkrēta leģitīma mērķa sasniegšanai, turklāt vajagot būt ievērotam samērīguma principam.

Apstrīdētā norma saturot prezumpciju, ka nodokļu maksātājs ir vainojams pirmā nodokļu pārkāpuma izdarīšanā, vēl pirms tam, kad tiesa to ir pārbaudījusi. Pienākums pierādīt to, ka nodokļu maksātājs nav vainojams pirmā nodokļu pārkāpuma izdarīšanā, tiekot pārcelts no nodokļu administrācijas uz nodokļu maksātāju. Tas liedzot nodokļu maksātājam efektīvi īstenot savu tiesību aizsardzību un nelabvēlīgi ietekmējot tā tiesības.

Nodokļu maksātāja tiesības netiktu tik nelabvēlīgi ietekmētas, ja nodokļu administrācija novērtētu konkrētā nodokļu pārkāpuma smagumu, neturoties pie apstrīdētajā normā ietvertās prezumpcijas.

Lai gan Saeima norāda, ka personai nav pienākuma samaksāt soda naudu pirms tiesvedības beigām, jo administratīvais akts attiecībā uz soda naudas samaksu tiekot apturēts līdz ar pieteikuma iesniegšanu tiesā, tomēr apstrīdētā norma radot kaitējumu nodokļu maksātāja reputācijai – apstrīdētās normas izpratnē fakts, ka ir izdarīts atkārtots nodokļu pārkāpums, tiekot prezumēts jau tad, kad iepriekšējais nodokļu pārkāpums vēl nemaz nav konstatēts ar likumīgā spēkā stājušos tiesas nolēmumu. Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā norādīts, ka nevainīguma prezumpcija citstarp palīdz saglabāt privātpersonas godu un cieņu, reputāciju un vispārējo taisnīgumu. Kaitējums privātpersonas reputācijai izrietot arī no tā, kāda ir sabiedrības attieksme pret personu, kurai tiek pārņemta tāda atkārtota pārkāpuma izdarīšana, kas var apdraudēt sabiedrības labklājību.

6. Pieaicinātā persona – zvērināts advokāts M. iur. Armands Smans – norāda, ka apstrīdētā norma aizskarot personas tiesības tikt uzskatītai par nevainīgu, jo situācijā, kad nodokļu administrācijas lēmums par iepriekšējo nodokļu pārkāpumu ir pārsūdzēts tiesā un galīgais tiesas nolēmums vēl nav stājies spēkā, jau tiekot prezumēts, ka nodokļu maksātājs ir izdarījis iepriekšējo nodokļu pārkāpumu. No tā izrietot attiecīgas tiesiskās sekas – atkārtotības konstatēšana un soda naudas apmēra divkāršošana –, kas ir tieši tādas pašas, kādas būtu situācijā, kad tiesas lēmums jau stājies spēkā un kļuvis neapstrīdams.

Šāds personas tiesību aizskārums neesot pieļaujams, jo noniecinot administratīvā procesa un tiesas spriešanas nozīmi lietā par iepriekšējo pārkāpumu tādējādi, ka jau iepriekš tiekot izdarīts pieņēmums, ka process beigsies personai nelabvēlīgi. Apstrīdētā norma nostādot personu tādā

situācijā, ka tai ar iepriekšējo pārkāpumu tiešā veidā nesaistītā lietā ir pēc būtības jāatspēko iepriekšējā pārkāpuma esība. Šādas atspēkošanas efektivitāte esot apšaubāma, jo tad lietā par atkārtoto pārkāpumu būtu jāvērtē arī iepriekšējā pārkāpuma esība vai neesība, turklāt tas notiktu paralēli vēl notiekošajam procesam par iepriekšējo pārkāpumu un līdz ar to nebūtu izslēgti dažādi viedokļi, t. sk. dažādi tiesu nolēmumi par vienu un to pašu jautājumu paralēlajos procesos.

Iespēja pārsūdzēt tiesā lēmumu, ar kuru persona saukta pie atbildības par atkārtotu nodokļu pārkāpumu, neizslēdzot nevainīguma prezumpcijas principa pārkāpumu. Personas tiesību aizskārums konkrētajā situācijā veidojoties nevis saistībā ar galīgo lēmumu par personas vainu, bet gan saistībā ar personas primāro tiesību – tiesību netikt uzskatītai par vainīgu, iekams likumā noteiktajā kārtībā netiek konstatēts pretējais – pārkāpumu. Turklāt tādā gadījumā, ja iestāde vai tiesa vēl spēkā nestājušos un tiesā pārsūdzētu lēmumu par nodokļu revīzijas (audita) rezultātiem, kas attiecas uz iepriekšējo nodokļu pārkāpumu, izmantos kā pamatojumu nākamā konstatētā pārkāpuma atkārtotības konstatēšanai, šāda rīcība būšot apstrīdētajai normai atbilstoša un tādējādi likumīga. Līdz ar to pārsūdzēšanas tiesību izmantošana nevarot novērst nevainīguma prezumpcijas principa pārkāpumu.

Tiesas pienākums apturēt tiesvedību, ja lietas izskatīšana nav iespējama, iekams nav izlemta cita lieta tiesā vai iestādē, kā mehānisms nevarot tikt izmantots un neesot attiecināms uz izskatāmo situāciju. Tiesai pienākums apturēt tiesvedību rodoties vienīgi tad, ja lietas izskatīšana nav iespējama, savukārt apstrīdētā norma un tajā ietvertie vārdi "lēmums [...] ir pārsūdzēts tiesā" tiešā veidā norādot uz likumdevēja paredzēto iespēju konstatēt nodokļu pārkāpuma atkārtotību jau pirms tam, kad ir sagaidīts galīgais nolēmums par iepriekšējo pārkāpumu. Tādējādi no Administratīvā procesa likuma 273. panta 3. punkta kopsakarā ar apstrīdēto normu neizrietot nedz neiespējamība izskatīt lietu, nedz arī tiesas pienākums apturēt tiesvedību, lai sagaidītu nolēmumu lietā par iepriekšējo nodokļu pārkāpumu.

Personas tiesības iesniegt pieteikumu par lietas jaunu izskatīšanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem nebūtu efektīvs mehānisms un konkrētajā situācijā neatbilstu sabiedrības interesēm. Spēkā stājušos tiesas nolēmumu pārskatīšanas institūts, t. sk. sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, esot izņēmums no vispārējās kārtības, kas būtu piemērojams vienīgi ļoti retos gadījumos.

7. Administratīvā rajona tiesa informējusi Satversmes tiesu par to, ka apturējusi tiesvedību lietā Nr. A420284621. Augstākā tiesa (Senāts) informējusi Satversmes tiesu, ka apturējusi tiesvedību lietā Nr. A420190119. Šajās lietās Valsts ieņēmumu dienests piemērojis apstrīdēto normu. Tiesvedība apturēta līdz Satversmes tiesas nolēmuma spēkā stāšanās dienai.

Secinājumu daļa

8. Izskatāmā lieta ierosināta par likuma "Par nodokļiem un nodevām" 32.⁴ panta otrās daļas 2. punkta atbilstību Satversmes 92. panta otrajam teikumam.

Likuma "Par nodokļiem un nodevām" 32.⁴ panta otrās daļas 2. punkts piemērojams atšķirīgās situācijās: atkārtots nodokļu pārkāpums var tikt konstatēts gan tad, ja lēmums par nodokļu revīzijas (audita) rezultātiem, ar kuru nodokļu maksātājs saukts pie likuma 32. pantā noteiktās atbildības par iepriekšējo nodokļu pārkāpumu, ir stājies spēkā un kļuvis neapstrīdams, gan tad, ja šis lēmums ir pārsūdzēts tiesā.

Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā ir administratīvā lieta, kurā tiek vērtēts Valsts ieņēmumu dienesta lēmuma, ar kuru juridiskajai personai noteikts pienākums maksāt soda naudu par atkārtotu nodokļu pārkāpumu, tiesiskums. No pārsūdzētā lēmuma izriet, ka Valsts ieņēmumu dienests konstatējis atkārtotu nodokļu pārkāpumu un piemērojis likuma "Par nodokļiem un nodevām" 32.⁴ panta otrās daļas 2. punktu tādos faktiskajos apstākļos, kad lēmums par nodokļu revīzijas (audita) rezultātiem, ar kuru persona saukta pie atbildības par iepriekšējo nodokļu pārkāpumu, ir pārsūdzēts tiesā, bet tiesvedība lietā vēl nav noslēgusies ar spēkā stājušos tiesas nolēmumu.

No pieteikuma izriet, ka Pieteikuma iesniedzēja neapstrīd visa likuma "Par nodokļiem un nodevām" 32.⁴ panta otrās daļas 2. punkta satversmību, bet uzskata šo normu par neatbilstošu Satversmes 92. panta otrajam teikumam tiktāl, ciktāl tā paredz atkārtota nodokļu pārkāpuma konstatēšanu tad, ja lēmums par nodokļu revīzijas (audita) rezultātiem, ar kuru nodokļu maksātājs saukts pie atbildības par iepriekšējo nodokļu pārkāpumu, ir pārsūdzēts tiesā.

Līdz ar to izskatāmajā lietā Satversmes tiesa izvērtēs likuma "Par nodokļiem un nodevām" 32.⁴ panta otrās daļas 2. punkta vārdu "vai tas ir pārsūdzēts tiesā" atbilstību Satversmes 92. panta otrajam teikumam.

9. Satversmes 92. panta otrais teikums noteic, ka ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu. Satversmes tiesa jau iepriekš ir atzinusi, ka šajā normā atspoguļots viens no tiesiskas valsts pamatprincipiem – nevainīguma prezumpcija – (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 23. februāra sprieduma lietā Nr. 2005-22-01 4. punktu*) un Satversmes 92. panta otrais teikums interpretējams kopsakarā ar Konvencijas 6. pantu (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 28. marta sprieduma lietā Nr. 2012-15-01 12. punktu*). Konvencijas 6. panta 2. punkts noteic, ka ikviens, kas tiek apsūdzēts noziedzīgā nodarījumā, tiek uzskatīts par nevainīgu, kamēr viņa vaina nav pierādīta saskaņā ar likumu. Tādējādi Satversmes 89. panta ietekmē Satversmes 92. panta otrais teikums ir

konkretizējams kopsakarā ar Konvencijas 6. panta 2. punktu un Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru tā piemērošanā.

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka nevainīguma prezumpcija liedz pret personu izturēties tā, it kā būtu pierādīts, ka tā izdarījusi noziedzīgu nodarījumu. Nevainīguma prezumpcija kriminālprocesā prasa nodrošināt personai tiesības tikt uzskatītai par nevainīgu izvirzītājās apsūdzībās līdz brīdim, kad tās vaina tiek atzīta saskaņā ar likumu (*plašāk sk. Satversmes tiesas 2006. gada 23. februāra sprieduma lietā Nr. 2005-22-01 4. un 5. punktu*).

Tāpat uzsvērts, ka nevainīguma prezumpcija kā taisnīgas tiesas procesuāla garantija attiecas arī uz situāciju, kad tiek izdarīts priekšlaicīgs secinājums par personas vainu iepriekšējā nodarījumā, lai gan tā izskatīšana līdz galam nav pabeigta (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2019. gada 14. marta sprieduma lietā "Kangers v. Latvija", pieteikums Nr. 35726/10, 51. punktu un tajā norādīto judikatūru*).

Tādējādi Satversmes 92. panta otrajā teikumā ietvertā nevainīguma prezumpcija aizsargā personu no tās atzīšanas par vainīgu līdz brīdim, kad likumā noteiktajā kārtībā ir konstatēta tās vaina.

10. Nevainīguma prezumpcija pieder pie tiesībām, kuras nodrošināmas, izskatot personai izvirzīto apsūdzību noziedzīgā nodarījumā. Eiropas Cilvēktiesību tiesa norādījusi, ka Konvencijas 6. pantā ietvertais jēdziens "apsūdzība noziedzīgā nodarījumā" ir interpretējams autonomi, neatkarīgi no nodarījumu klasifikācijas, ko izmanto Konvencijas dalībvalstu tiesību sistēmās. Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā ir norādīti trīs kritēriji, pēc kuriem var konstatēt, vai attiecīgā lieta ir skatāma Konvencijas 6. panta 1. punkta krimināltiesiskajā aspektā. Pirmais no šiem kritērijiem ir nodarījuma juridiskā kvalifikācija saskaņā ar valsts tiesību aktiem, otrs ir nodarījuma raksturs, bet trešais – soda, kas attiecīgajai personai var tikt piespriests, smaguma pakāpe. Otrais un trešais kritērijs ir alternatīvi un ne vienmēr kumulatīvi. Tomēr tas neizslēdz kumulatīvo pieeju tad, kad katra kritērija atsevišķa analīze neļauj izdarīt skaidru secinājumu par apsūdzības esību (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1976. gada 8. jūnija sprieduma lietā "Engel and Others v. the Netherlands", pieteikums Nr. 5100/71 u. c., 82. punktu un 2006. gada 23. novembra sprieduma lietā "Jussila v. Finland", pieteikums Nr. 73053/01, 30. un turpmākos punktus*). Sekojot Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrai, arī Satversmes tiesa atzinusi, ka Satversmes 92. panta otrajā teikumā ietvertā nevainīguma prezumpcija attiecināma uz lietām, kurām ir krimināltiesisks raksturs Konvencijas 6. panta izpratnē (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 28. marta sprieduma lietā Nr. 2012-15-01 12. un 13. punktu un 2016. gada 15. novembra sprieduma lietā Nr. 2015-25-01 13. punktu*). Tādējādi arī

Satversmes tiesa pārbauda, kādu tiesību jomu regulē apstrīdētā norma jeb konkrētā nodarījuma kvalifikāciju valsts tiesību aktos, nodarījuma raksturu un smagumu, kā arī personai par nodarījumu draudošā soda bardzību (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 15. novembra sprieduma lietā Nr. 2015-25-01 13. punktu*).

Soda nauda tiek noteikta par nodokļu pārkāpumu saskaņā ar likumu "Par nodokļiem un nodevām" (*sk. plašāk likuma 32. pantu*). Nodokļu pārkāpums izpaužas kā nodokļa saistību nepildīšana vai nepareiza izpildīšana. Nodokļu pārkāpuma subjekts ir nodokļa maksātājs, kuram uz likuma pamata ir pienākums maksāt attiecīgo nodokli noteiktajos apmēros un termiņos, bet kurš to ir pārkāpis. Nodokļu pārkāpums ir finansiāla rakstura pārkāpums nodokļu tiesiskajās attiecībās. Nodokļu tiesiskās attiecības ir administratīvi tiesiskas attiecības. Atsevišķos gadījumos, ja nodokļa saistība netiek izpildīta lielā vai ievērojamā apmērā vai tas paveikts organizētā grupā, nodokļu pārkāpums tiek kvalificēts arī kā noziedzīgs nodarījums (*sk. Krimināllikuma 218. un 218.¹ pantu*).

Pirms soda naudas noteikšanas iestāde pārbauda nodokļu pārkāpuma tiesiskā sastāva īstenošanos konkrētajos faktiskajos apstākļos. Lai nodokļu maksātājam tiktu noteikta soda nauda par nodokļu pārkāpumu, ir jākonstatē cēloņsakarība starp nodokļu maksātāja darbību vai bezdarbību un tās negatīvajām sekām – nodokļa saistības neizpildi un nodokļa parāda rašanos –, savukārt atkārtota nodokļu pārkāpuma gadījumā ir jākonstatē tāds pats nodokļu pārkāpums, kurš izdarīts pēdējo triju gadu laikā un par kura izdarītāja sodīšanu pieņemts nodokļu administrācijas lēmums.

Soda nauda par iepriekšēju un atkārtotu nodokļu pārkāpumu tiek noteikta administratīvā procesa kārtībā; attiecīgu administratīvo aktu izdod iestāde – nodokļu administrācija –, un pret to persona var vērsties ar tiesību aizsardzības līdzekļiem – apstrīdēšanas iesniegumu iestādes ietvaros un pieteikumu administratīvajā tiesā (*sk. likuma "Par nodokļiem un nodevām" 37. pantu*).

Soda nauda ir juridiskās atbildības līdzeklis nodokļu tiesībās, soda naudas noteikšana ir nodokļa saistības pārkāpuma tiesiskās sekas, t. i., nodokļa parādniekam ir ne tikai jāizpilda nokavētā nodokļa saistība un jāmaksā nokavējuma nauda, bet arī par pārkāpumu jāmaksā likumā noteikts obligāts maksājums kā sods par budžetā iemaksājamās nodokļa summas samazināšanu vai no budžeta atmaksājamās nodokļa summas palielināšanu (*sk. likuma "Par nodokļiem un nodevām" 1. panta 23. punktu*). Ar soda naudu tiek veicināta atbilstoša un savlaicīga nodokļu maksāšana; nodokļu maksātājs tiek atturēts no nodokļu likumu pārkāpuma izdarīšanas, bet pārkāpumu izdarījušais nodokļu maksātājs tiek sodīts, lai atturētu to, kā arī citus nodokļu maksātājus no turpmāku pārkāpumu izdarīšanas (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020-31-01 16. punktu*). Soda naudai ir gan preventīva, gan sodoša funkcija. Tātad

apstrīdētā norma attiecas uz tādu nodarījumu, par kuru, ņemot vērā tā raksturu, tiek piemērots sods.

Atbilstoši likuma "Par nodokļiem un nodevām" 32.⁴ panta pirmajai daļai par atkārtotu nodokļu pārkāpumu nosakāma soda nauda divkārtšā apmērā no likuma 32. panta ceturtajā un piektajā daļā minētās soda naudas, t. i., 40 procentu vai 60 procentu apmērā no nedeclarētā budžetā iemaksājamā nodokļa apmēra vai no nepamatoti palielinātā no budžeta atmaksājamā nodokļa apmēra. Tādējādi atkārtota nodokļu pārkāpuma gadījumā noteiktā soda nauda var būtiski skart nodokļu maksātāja tiesības uz īpašumu.

Atbilstoši iepriekšminētajam soda naudas noteikšana par atkārtotu nodokļu pārkāpumu nav kriminālsods un soda nauda netiek noteikta kriminālprocesā sakarā ar apsūdzību par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Tomēr, ņemot vērā soda naudas funkcijas un to, kā šīs soda naudas noteikšanas finansiālās sekas ietekmē nodokļu maksātāju, secināms, ka, konstatējot atkārtotu nodokļu pārkāpumu saskaņā ar apstrīdēto normu, piemērojama nevainīguma prezumpcija.

Līdz ar to likuma "Par nodokļiem un nodevām" 32.⁴ panta pirmajā daļā paredzētās soda naudas noteikšanas procesā ir piemērojama nevainīguma prezumpcija.

11. Jau sākotnēji likums "Par nodokļiem un nodevām" noteica atbildību par atkārtotu nodokļu likumu pārkāpšanu (*sk. likuma "Par nodokļiem un nodevām" 33. panta pirmo daļu redakcijā, kas bija spēkā līdz 2007. gada 1. janvārim*). Ar 2006. gada 26. oktobra likumu "Grozījumi likumā "Par nodokļiem un nodevām"" atbildība par atkārtotu nodokļu likumu pārkāpšanu tika ietverta likuma "Par nodokļiem un nodevām" 32. panta ceturtajā daļā, bet tā paša panta piektajā daļā definētas atkārtota nodokļu pārkāpuma pazīmes. Likuma "Par nodokļiem un nodevām" 32. panta piektās daļas 2. punkts noteica, ka par atkārtotu ir uzskatāms pārkāpums, kas atbilst citstarp šādai pazīmei – lēmums, ar kuru nodokļu maksātājs saukts pie šajā pantā noteiktās atbildības par iepriekšējo pārkāpumu, ir stājies spēkā un kļuvis neapstrīdams. Ar 2008. gada 31. janvāra likumu "Grozījumi likumā "Par nodokļiem un nodevām"" šī atkārtotā pārkāpuma pazīme tika precizēta un 32. panta piektās daļas 2. punkts pēc vārdiem "kļuvis neapstrīdams" tika papildināts ar vārdiem "vai ir pārsūdzēts tiesā".

Ar 2011. gada 13. oktobra likumu "Grozījumi likumā "Par nodokļiem un nodevām"" likuma "Par nodokļiem un nodevām" 32. pantā ietvertais atkārtota nodokļu pārkāpuma regulējums tika sadalīts, papildinot likumu ar 32.⁴ pantu, kas turpmāk definē atkārtota nodokļu pārkāpuma jēdzienu un nosaka atkārtota nodokļu pārkāpuma izdarīšanas tiesiskās sekas. Savukārt likuma "Par nodokļiem un nodevām" 32. panta ceturtajā un piektajā daļā tika noteikts, ka par nodokļu revīzijā (audītā) konstatēto

nodokļu pārkāpumu, kura rezultātā ir samazināts budžetā iemaksājamā nodokļa apmērs vai palielināts no budžeta atmaksājamā nodokļa apmērs, citstarp uzliek arī soda naudu:

1) 20 procentu apmērā no nedeklarētā budžetā iemaksājamā nodokļa apmēra vai no nepamatoti palielinātā no budžeta atmaksājamā nodokļa apmēra, ja budžetā iemaksājamā nodokļa samazinājums vai atmaksājamā nodokļa palielinājums nepārsniedz 15 procentus no deklarējamās vai pārmaksātās nodokļa summas;

2) 30 procentu apmērā no nedeklarētā budžetā iemaksājamā nodokļa apmēra vai no nepamatoti palielinātā no budžeta atmaksājamā nodokļa apmēra, ja budžetā iemaksājamā nodokļa samazinājums vai no budžeta atmaksājamā nodokļa palielinājums pārsniedz 15 procentus no deklarējamās nodokļa summas vai no deklarētās pārmaksātās nodokļa summas.

Saskaņā ar likuma "Par nodokļiem un nodevām" 32.⁴ panta pirmo daļu par atkārtota nodokļu pārkāpuma izdarīšanu soda naudas apmēru divkārtšo. Likuma "Par nodokļiem un nodevām" 32.⁴ panta otrā daļa nosaka atkārtota nodokļu pārkāpuma pazīmes. Atkārtotais nodokļu pārkāpums ir nodokļu pārkāpums, kas atbilst šādām pazīmēm:

1) iepriekšējais nodokļu pārkāpums ir konstatēts nodokļu revīzijas (audita) laikā, kas ir pabeigta, un šis nodokļu pārkāpums ir izdarīts ne vēlāk kā triju gadu laikā no atkārtota nodokļu pārkāpuma izdarīšanas brīža;

2) lēmums par nodokļu revīzijas (audita) rezultātiem, ar kuru nodokļu maksātājs saukts pie šā likuma 32. pantā noteiktās atbildības par iepriekšējo nodokļu pārkāpumu, ir stājies spēkā un kļuvis neapstrīdams vai tas ir pārsūdzēts tiesā;

3) atkārtoto nodokļu pārkāpumu nodokļu administrācija administratīvajā aktā ir pamatojusi ar to pašu likuma normu vai ar šo normu saistītu normatīvo aktu, vai, ja likumā un normatīvajos aktos ir izdarīti grozījumi, ar normām, kas ir analogiskas iepriekšējā nodokļu pārkāpuma pamatošanai administratīvajā aktā minētajām normām.

Ievērojot iepriekšminēto, saskaņā ar apstrīdēto normu viena no atkārtota nodokļu pārkāpuma pazīmēm var būt arī tāda, ka lēmums par nodokļu revīzijas (audita) rezultātiem, ar kuru nodokļu maksātājs saukts pie likuma "Par nodokļiem un nodevām" 32. pantā noteiktās atbildības par iepriekšējo nodokļu pārkāpumu, ir pārsūdzēts tiesā, bet tiesvedības process šajā lietā vēl nav noslēdzies ar spēkā stājušos tiesas spriedumu.

Tādējādi atbilstoši apstrīdētajai normai pastāv tieša saistība starp nodokļu administrācijas konstatētu iepriekšēju nodokļu pārkāpumu, par kuru notiek tiesvedība, un atkārtotu nodokļu pārkāpumu. Proti, ja nodokļu administrācija, izvērtējot visus faktiskos apstākļus, konstatē, ka atkārtotam nodokļu pārkāpumam piemīt tās pašas tiesību normas tiesiskā sastāva pazīmes kā iepriekš konstatētajam pārkāpumam un jaunais pārkāpums

izdarīts triju gadu laikā no iepriekš konstatētā pārkāpuma brīža, tad konstatējams atkārtots pārkāpums. Šādā gadījumā administratīvajā lietā nodokļu administrācija un – pārsūdzēšanas ietvaros – arī tiesa pārbauda to, vai īstenojas iepriekšminētie faktiskie apstākļi, bet nevērtē iepriekšējā nodokļu pārkāpuma esību, jo tiesību normas tiesiskās sekas iestājas jau ar konstatāciju, ka izdots nodokļu administrācijas administratīvais akts par nodokļu maksātāja izdarītu iepriekšēju nodokļu pārkāpumu. Apstrīdētā norma neliek nodokļu administrācijai un tiesai nedz pārvērtēt iepriekšējā nodokļu pārkāpuma izdarīšanas faktu, nedz ievērot to, ka administratīvais akts par iepriekšēju nodokļu pārkāpumu vēl tiek izskatīts tiesā; nodokļu administrācijai un tiesai ir jābalstās uz iepriekšējā nodokļu pārkāpuma lietā izdarīto secinājumu par nodokļu maksātāja vainu, lai gan tā vaina nav konstatēta ar likumīgā spēkā stājušos tiesas spriedumu.

Tāpat apstrīdētā norma nosaka fakta legālo prezumpciju, ka nodokļu maksātājs izdarījis iepriekšēju nodokļu pārkāpumu, lai gan lēmums par soda naudas noteikšanu ir pārsūdzēts un galīgais tiesas spriedums par to vēl nav stājies spēkā, un tādējādi apstrīdētā norma skar nevainīguma prezumpciju.

12. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka nevainīguma prezumpcija ļauj likumdevējam ietvert tiesību normās fakta legālo prezumpciju (sk. *Satversmes tiesas 2013. gada 28. marta sprieduma lietā Nr. 2012-15-01 15.1. punktu un 2016. gada 15. novembra sprieduma lietā Nr. 2015-25-01 19. punktu*), ja tas nepieciešams konkrēta leģitīma mērķa sasniegšanai un tiek ievērots samērīgums (sk. *Satversmes tiesas 2006. gada 23. februāra sprieduma lietā Nr. 2005-22-01 5.1. punktu*). Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa norādījusi, ka nevainīguma prezumpcija neliedz valstīm savās tiesībās izmantot faktu vai tiesību prezumpcijas, nosakot tām saprātīgas robežas, ņemot vērā to, kas ir apdraudēts, un saglabājot personas tiesības uz aizstāvību (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1998. gada 7. oktobra sprieduma lietā "Salabiaku v. France", pieteikums Nr. 10519/83, 28. punktu un 2004. gada 30. marta sprieduma lietā "Radio France and Others v. France", pieteikums Nr. 53984/00, 24. punktu*).

Tādējādi, lai izvērtētu, vai izskatāmās lietas apstākļos ir pieļaujama fakta legālā prezumpcija, jānoskaidro, vai:

1) fakta legālā prezumpcija ir noteikta ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu;

2) fakta legālā prezumpcija ir noteikta leģitīma mērķa sasniegšanai. Proti, jāpārlicinās, vai šāda prezumpcija ir noteikta kādu būtisku valsts, sabiedrības vai privātpersonu interešu aizsargāšanai;

3) tiek līdzsvarotas personas individuālās un sabiedrības kopējās intereses. Proti, vai personai, attiecībā uz kuru fakta legālā prezumpcija tiek piemērota, vienlaikus tiek nodrošināta iespēja ar tās rīcībā jau esošajiem vai

tai vienkāršā veidā iegūstamiem pierādījumiem atspēkot šo prezumpciju (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 28. marta sprieduma lietā Nr. 2012-15-01 15.2. punktu un 2016. gada 15. novembra sprieduma lietā Nr. 2015-25-01 19. punktu*).

13. Noskaidrojot, vai apstrīdētajā normā ietvertā fakta legālā prezumpcija ir pieļaujama, Satversmes tiesai jāpārbauda, vai tā ir noteikta ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

Apstrīdētā norma iekļauta likumā "Par nodokļiem un nodevām". Likumprojektu "Grozījumi likumā "Par nodokļiem un nodevām"", kas papildināja likumu ar apstrīdēto normu, saskaņā ar Satversmes 65. pantu iesniedzis Ministru kabinets. Likumprojekts Saeimā izskatīts trijos lasījumos (*sk. ziņas par likumprojektu Nr. 389/Lp10. Pieejamas: saeima.lv*). Likums "Grozījumi likumā "Par nodokļiem un nodevām"" pieņemts 2011. gada 13. oktobrī. Saskaņā ar Satversmes 69. pantu likums ir izsludināts (*sk. 2011. gada 26. oktobra oficiālo izdevumu "Latvijas Vēstnesis" Nr. 169*). Likums stājas spēkā Satversmes 69. panta otrajā teikumā noteiktajā termiņā – 2011. gada 9. novembrī. Tādējādi apstrīdētā norma ir pieņemta un izsludināta Satversmē noteiktajā kārtībā, kā arī ir pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām.

Apstrīdētā norma ir formulēta skaidri. Jau no tās teksta tieši izriet tas, ka, izskatot lietu par soda naudas noteikšanu par atkārtotu nodokļu pārkāpumu, jānoskaidro, vai nodokļu administrācija ir izdevusi administratīvo aktu par nodokļu maksātāja sodīšanu par iepriekšēju nodokļu pārkāpumu un vai šis akts ir pārsūdzēts tiesā. Ja administratīvais akts ir pārsūdzēts tiesā, tiek prezumēts, ka nodokļu maksātājs iepriekšējo pārkāpumu tomēr ir izdarījis, bet nav izšķirošas nozīmes tam, vai administratīvā akta tiesiskuma pārbaude tiesā ir noslēgusies ar spēkā stājušos tiesas spriedumu.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertā fakta legālā prezumpcija ir noteikta ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

14. Fakta legālā prezumpcija ir pieļaujama, ja tā ir noteikta leģitīma mērķa sasniegšanai.

Saeima norādījusi, ka apstrīdētajā normā ietvertā fakta legālā prezumpcija noteikta ar mērķi veicināt savlaicīgu un pareizu nodokļu maksāšanu, tā aizsargājot sabiedrības labklājību un demokrātisku valsts iekārtu.

Satversmes tiesa jau iepriekš ir atzinusi, ka soda naudas noteikšana ir daļa no nodokļu iekasēšanas sistēmas un kalpo leģitīmam mērķim – sabiedrības labklājības aizsardzībai (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2007-23-01 15. punktu*). Tiesību normā ietverta fakta legālā prezumpcija, kas piemērojama soda naudas noteikšanas procesā, kalpo šim mērķim (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 15. novembra sprieduma lietā Nr. 2015-25-01 19.2. punktu*).

Arī apstrīdētajā normā ietvertā fakta legālā prezumpcija ir piemērojama, nosakot soda naudu par nodokļu pārkāpumu, un tādējādi ir noteikta sabiedrības labklājības interesēs. Savukārt tas, ka apstrīdētajā normā ietvertā fakta legālā prezumpcija sekmē arī demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzību, ir šīs prezumpcijas blakus efekts.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertā fakta legālā prezumpcija ir noteikta sabiedrības labklājības aizsardzībai.

15. Personai jābūt nodrošinātām efektīvām iespējām aizsargāt savas tiesības tikt uzskatītai par nevainīgu, iekams tās vaina nav konstatēta likumā noteiktajā kārtībā, tādēļ Satversmes tiesai jāpārlicinās, vai personai, attiecībā uz kuru fakta legālā prezumpcija tiek piemērota, ir nodrošināta iespēja ar tās rīcībā jau esošajiem vai tai vienkāršā veidā iegūstamiem pierādījumiem atspēkot apstrīdētajā normā ietverto prezumpciju.

Saeima norādījusi, ka nodokļu maksātājam pieejamas vairākas iespējas aizsargāt savas tiesības tikt uzskatītam par nevainīgu. Pēc tās ieskata, nodokļu maksātāja tiesību aizsardzību visupirms nodrošina tas, ka persona var pārsūdzēt administratīvajā tiesā gan lēmumu, ar kuru tā saukta pie atbildības par iepriekšējo nodokļu pārkāpumu, gan lēmumu, ar kuru tā saukta pie atbildības par atkārtoto nodokļu pārkāpumu. Administratīvajā procesā tiek īstenota visaptveroša tiesas kontrole pār izpildvaras lēmumiem.

Saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 145. panta pirmās daļas 4. punktu pieteicējam un atbildētājam ir tiesības iesniegt tiesai pierādījumus, bet šā likuma 150. panta ceturrtā daļa ļauj tiesai savākt pierādījumus arī pēc savas iniciatīvas. Tomēr atbilstoši Administratīvā procesa likuma 250. panta trešajai daļai tiesa, vērtējot administratīvā akta tiesiskumu, spriedumā ņem vērā tikai to pamatojumu, ko iestāde ietvērusi administratīvajā aktā. Tātad, pat ja tiesā tiktu iesniegti pierādījumi par iepriekšējā nodokļu pārkāpuma lietā esošiem apstākļiem, kurus iestāde nav vērtējusi administratīvajā aktā par atkārtoto nodokļu pārkāpumu, tie nebūtu attiecināmi uz lietu un tiesai nebūtu pamata tos pieņemt. Apstrīdētā norma paredz neapstrīdamu fakta legālo prezumpciju, tātad pat gadījumā, ja atkārtotā nodokļu pārkāpuma lietā lietas dalībnieki iesniegtu pierādījumus par iepriekšējā nodokļu pārkāpuma lietā esošiem apstākļiem, tie saskaņā ar apstrīdēto normu neietilpst atkārtotās nodokļu pārkāpuma lietas būtisko faktisko apstākļu kopumā un neveido atkārtotā nodokļu pārkāpuma lietas faktisko sastāvu. Šādiem faktiskajiem apstākļiem apstrīdētā norma nepiešķir juridisku nozīmi, un tie tiesai nav jāvērtē, izskatot atkārtotā nodokļu pārkāpuma lietu. Turklāt pieteicējam nav pienākuma pierādīt savu nevainīgumu un no pieteicēja nemaz nevar prasīt, lai tas iesniegtu pierādījumus par savu nevainīgumu iepriekšējā nodokļu pārkāpuma lietā.

Saeima norāda, ka tiesa atkārtotā nodokļu pārkāpuma lietā var apturēt tiesvedību, līdz stājas spēkā nolēmums iepriekšējā nodokļu pārkāpuma lietā.

Administratīvā procesa likuma 145. panta pirmās daļas 6. punkts piešķir pieteicējam un atbildētājam tiesības pieteikt tiesai procesuālus lūgumus. Gan pieteicējs, gan arī atbildētājs ir tiesīgs lūgt administratīvo tiesu, lai tā aptur tiesvedību atkārtotā nodokļu pārkāpuma lietā, kamēr nav stājies spēkā galīgs nolēmums par nodokļu administrācijas lēmumu par iepriekšējo nodokļu pārkāpumu. Tomēr Administratīvā procesa likuma 273. panta 3. punkts noteic, ka tiesa aptur tiesvedību lietā, ja lietas izskatīšana nav iespējama, iekams nav izņemta cita lieta tiesā vai iestādē. Taču, kā jau tika norādīts iepriekš, atkārtota nodokļu pārkāpuma lietas izskatīšana saskaņā ar apstrīdēto normu tieši ir iespējama, ja galīgs nolēmums iepriekšējā nodokļu pārkāpuma lietā nav stājies spēkā, jo lieta tiek izskatīta tiesā. Savukārt administratīvās lietas izskatīšana iestādē nav apturama, jo saskaņā ar likuma "Par nodokļiem un nodevām" 23. panta trešo daļu lēmums par nodokļu revīzijas (audita) rezultātiem pieņemams 90 dienu laikā, bet lēmuma par iepriekšējo nodokļu pārkāpumu apstrīdēšana un pārsūdzēšana tiesā nav pamats šā termiņa apturēšanai vai pagarināšanai. Tātad Saeimas norādītais līdzeklis nav uzskatāms par tādu, kas personai, attiecībā uz kuru fakta legālā prezumpcija tiek piemērota, nodrošinātu iespēju atspēkot apstrīdētajā normā ietverto prezumpciju.

Saeima uzsver, ka nodokļu maksātāja tiesību aizsardzību nodrošina arī tas, ka Valsts ieņēmumu dienests, sekojot tiesiskuma principam, Administratīvā procesa likuma 86. panta pirmajā daļā noteiktajā kārtībā var atcelt savu lēmumu atkārtotā nodokļu pārkāpuma lietā, ja iepriekšējā nodokļu pārkāpuma lietā nav konstatēta nodokļu pārkāpuma izdarīšana.

Lai arī Administratīvā procesa likums paredz, ka iestāde jebkurā laikā var atcelt savu adresātam nelabvēlīgu un prettiesisku administratīvo aktu, tomēr tas, ka vēlāk lēmums atkārtotā nodokļu pārkāpuma lietā tiek atcelts, pēc būtības nemaina to, ka nevainīguma prezumpcijas pārkāpums ir noticis. Proti, iestāde un tiesa, pieņemot lēmumu par atkārtotu nodokļu pārkāpumu, jau būs piemērojusi iepriekšējā nodokļu pārkāpuma lietā izdarīto secinājumu par nodokļu maksātāja vainu, kaut arī tā vēl nav bijusi konstatēta likumā noteiktajā kārtībā. Tāpat jāievēro, ka iestādes tiesības atcelt savu nelabvēlīgo un prettiesisko administratīvo aktu nav līdzeklis, ko varētu izmantot persona.

Visbeidzot Saeima norāda, ka atkārtotā nodokļu pārkāpuma lietā persona varot iesniegt iestādei vai tiesai iesniegumu par administratīvā procesa uzsākšanu no jauna.

Administratīvā procesa likuma 87. panta pirmās daļas 1. punkts piešķir tiesības adresātam atkārtotā nodokļu pārkāpuma lietā iesniegt iesniegumu iestādei par administratīvā procesa uzsākšanu no jauna, ja ir

mainījušies lietas faktiskie apstākļi, kuri bija par pamatu lēmuma pieņemšanai. Tātad nodokļu maksātājs atkārtotā nodokļu pārkāpuma lietā var lūgt pārskatīt lēmumu šajā lietā, ja iepriekšējā nodokļu pārkāpuma lietā iestādes konstatētais pārkāpums atzīts par nepierādītu. Tāpat Administratīvā procesa likuma 354. panta pirmā daļa piešķir tiesības lietas dalībniekam iesniegt pieteikumu tiesai par lietas jaunu izskatīšanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem. Šā likuma 353. panta 4. punkts noteic, ka par jaunatklātu apstākli atzīstama tiesas sprieduma vai iestādes lēmuma atcelšana, kas bija par pamatu tam, lai tiesa šajā administratīvajā lietā taisītu attiecīgu spriedumu vai pieņemtu attiecīgu lēmumu. Tomēr atbilstoši Senāta judikatūrai gadījumā, kad pastāv iespēja uzsākt gan administratīvo procesu no jauna iestādē, gan lietas jaunu izskatīšanu tiesā, tiesas process nepieciešams vienīgi tad, ja no lietas būtības izriet, ka iepriekš pieņemtais spriedums ietver kādu norādījumu (*res judicata*), kas neļauj iestādei pašai jautājumu izlemt (*sk. Senāta 2011. gada 15. jūnija lēmuma lietā Nr. SJA-8/2011 (A42148004) 5.–7. punktu*). Tātad, ja tiesa atceltu administratīvo aktu par iepriekšējo nodokļu pārkāpumu, persona lietā par atkārtoto nodokļu pārkāpumu varētu vērsties iestādē, bet ne tiesā.

Tomēr arī lietvedības atjaunošana iestādē nenovērš nevainīguma prezumpcijas pārkāpuma rašanos, t. i., tiesvedības atjaunošana nav uzskatāma par līdzekli apstrīdētajā normā ietvertās prezumpcijas atspēkošanai, bet ir tikai līdzeklis vēlākai nevainīguma prezumpcijas pārkāpuma seku novēršanai.

Tādējādi nepastāv efektīvi mehānismi personas tiesību tikt uzskatītai par nevainīgu atkārtotā nodokļu pārkāpuma izdarīšanā aizsardzībai, iekams nav noslēdzies administratīvais process iepriekšējā nodokļu pārkāpuma lietā.

Līdz ar to apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92. panta otrajam teikumam.

16. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi.

Lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku, Satversmes tiesas procesā līdzsvarojams tiesiskās drošības princips un atsevišķu personu pamattiesības. Tiesai jāgādā par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu jaunus Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumus, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts un sabiedrības interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 17. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-18-01 25. punktu*).

16.1. Izskatot uz tiesas pieteikuma pamata ierosinātu lietu, Satversmes tiesai vienmēr ir jāizvērtē, kāda ietekme uz attiecīgo lietu būs tās spriedumam. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka, lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma (akts) zaudē spēku, jāņem vērā, ka tās uzdevums ir pēc iespējas novērst personām pamattiesību aizskārumu (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 25. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja lūdz atzīt apstrīdēto normu par spēkā neesošu no brīža, kad tā tika piemērota attiecībā uz pieteicēju tās izskatīšanā esošajā administratīvajā lietā, jo tas esot nepieciešams, lai nodrošinātu pieteicēja tiesību efektīvu aizsardzību.

Saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 250. panta otro daļu pieteikuma par administratīvā akta atcelšanu izspriešanā ir būtiska nozīme tām tiesību normām, ar kurām pamatots izdots administratīvais akts. Tas ir nozīmīgi arī tādēļ, lai izspriestu pieteikumu par citstarp ar apstrīdēto normu pamatotā nodokļu administrācijas administratīvā akta par soda naudas par atkārtota nodokļu pārkāpuma izdarīšanu atcelšanu.

Tātad, lai šā sprieduma rezultāts ietekmētu tiesisko situāciju, kādā ir persona, kura savu tiesību aizsardzībai iesniegusi pieteikumu administratīvajā lietā Nr. A420463113, apstrīdētā norma atzīstama par spēkā neesošu no pieteicēja administratīvajā lietā pamattiesību aizskāruma rašanās brīža, t. i., no brīža, kad šo normu piemērojuši nodokļu administrācija.

16.2. Satversmes tiesā saņemta informācija arī par citām administratīvajām lietām, kurās administratīvās tiesas pieņēmušas lēmumu apturēt tiesvedību, jo administratīvajā lietā iestāde piemērojusi apstrīdēto normu, un tiesai būs šī norma jāpiemēro administratīvās lietas izspriešanā. Tātad arī šādās lietās apstrīdētā norma ir nepieciešama, lai tiesa izspriestu līdzīgu prasījumu. Tāpat iespējams, ka administratīvajā tiesā ir iesniegti pieteikumi ar norādītiem līdzīgiem apstākļiem un līdzīgu prasījumu, bet tiesa vēl nav pieņēmusi lēmumu par pieteikuma pieņemšanu un lietas ierosināšanu. Turklāt Satversmes tiesai jāievēro to personu pamattiesību aizsardzības nozīme, kuras uzsākušas savu tiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem atkārtota nodokļu pārkāpuma lietā, bet konkrētajā savu tiesību aizsardzības stadijā vēl nav tikušas tālāk par apstrīdēšanas iestādi.

Ņemot vērā minēto, nolūkā aizsargāt visu to personu pamattiesības, kurām apstrīdētā norma ir piemērota un kuras šā sprieduma spēkā stāšanās dienā ir uzsākušas un turpina savu pamattiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, apstrīdētā norma atzīstama par spēkā neesošu no šo personu pamattiesību aizskāruma rašanās brīža, t. i., no brīža, kad apstrīdēto normu piemērojusi nodokļu administrācija.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Atzīt likuma "Par nodokļiem un nodevām" 32.⁴ panta otrās daļas 2. punkta vārdus "vai tas ir pārsūdzēts tiesā" **par neatbilstošiem Latvijas Republikas Satversmes 92. panta otrajam teikumam.**

2. Attiecībā uz pieteicēju administratīvajā lietā Nr. A420463113 un citām personām, kurām likuma "Par nodokļiem un nodevām" 32.⁴ panta otrās daļas 2. punkta vārdi "vai tas ir pārsūdzēts tiesā" piemēroti un kuras uzsākušas savu pamattiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, atzīt likuma "Par nodokļiem un nodevām" 32.⁴ panta otrās daļas 2. punkta vārdus "vai tas ir pārsūdzēts tiesā" **par neatbilstošiem Latvijas Republikas Satversmes 92. panta otrajam teikumam un spēkā neesošiem no šo personu pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

Satversmes tiesas tiesneses Jautrītes Briedes atsevišķās domas

Rīgā 2023. gada 17. maijā

lietā Nr. 2022-22-01

"Par likuma "Par nodokļiem un nodevām" 32.⁴ panta otrās daļas 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta otrajam teikumam".

1. Satversmes tiesa 2023. gada 3. maijā pieņēma spriedumu lietā Nr. 2022-22-01 "Par likuma "Par nodokļiem un nodevām" 32.⁴ panta otrās daļas 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta otrajam teikumam" (turpmāk – Spriedums), kurā nosprieda atzīt likuma "Par nodokļiem un nodevām" 32.⁴ panta otrās daļas 2. punkta (turpmāk – apstrīdētā norma) vārdus "vai tas ir pārsūdzēts tiesā" par neatbilstošiem Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. panta otrajam teikumam.

2. Piekrītu Spriedumā konstatētajam, ka lietā par soda naudas noteikšanu par atkārtotu nodokļu pārkāpumu ir piemērojamas Satversmes 92. pantā un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6. pantā ietvertās procesuālās tiesību uz taisnīgu tiesu garantijas, arī nevainīguma prezumpcija.

Tomēr, lai arī soda naudas piemērošana nodokļu jomā Konvencijas izpratnē var tikt kvalificēta kā krimināltiesisks sods, tā tomēr nav krimināllieta. Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka lietas par soda naudas noteikšanu par nodokļu pārkāpumiem atšķiras no krimināltiesību pamatbūtības, tādēļ uz tām Konvencijā ietvertās krimināltiesiskās garantijas ne vienmēr ir piemērojamas pilnā apjomā (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2006. gada 23. novembra sprieduma lietā "Jussila v. Finland", pieteikums Nr. 73053/01 43. punktu*).

Nevainīguma prezumpcija nav absolūta un ir samērīgi ierobežojama. Tā, piemēram, likumdevējam ir rīcības brīvība lietderības apsvērumu dēļ atsevišķu kategoriju lietās noteikt, ka vainu var atzīt ar iestādes lēmumu. Lai arī šādi tiek ierobežota nevainīguma prezumpcija, tomēr ierobežojums ir samērīgs, un tas tiek izlīdzināts, paredzot iespēju šādu iestādes lēmumu pārsūdzēt tiesā (*sal. Briede J. u.c. 92. panta komentārs. Grām.: Balodis R. (zin. red.). Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 148. lpp.*).

Līdz ar to uzskatu, ka attiecībā uz soda naudas piemērošanu nodokļu pārkāpuma lietā ir pieļaujams plašāks nevainīguma

prezumpcijas ierobežojums, ja vien tam ir legītims mērķis un ierobežojums joprojām ir samērīgs.

3. Apstrīdētā norma nosaka fakta legālo prezumpciju, ka nodokļu maksātājs izdarījis iepriekšēju nodokļu pārkāpumu, lai gan lēmums par soda naudas noteikšanu ir pārsūdzēts un galīgais tiesas spriedums par to vēl nav stājies spēkā, un tādējādi apstrīdētā norma skar nevainīguma prezumpciju.

Kā jau tas norādīts Spriedumā, nevainīguma prezumpcija ļauj likumdevējam ietvert tiesību normās fakta legālo prezumpciju, ja tas nepieciešams konkrēta legītīma mērķa sasniegšanai un tiek ievērots samērīgums. Nevainīguma prezumpcija neliedz valstīm savās tiesībās izmantot faktu vai tiesību prezumpcijas, nosakot tām saprātīgas robežas, ņemot vērā to, kas ir apdraudēts, un saglabājot personas tiesības uz aizstāvību (*sk. Sprieduma 12. punktu un tajā norādīto Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru*).

Nepiekrītu tam, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92. panta otrajam teikumam tā iemesla dēļ, ka personai procesā par atkārtotu nodokļu pārkāpumu nav iespēju atspēkot fakta legālo prezumpciju. Proti, nevainīguma prezumpcijas ierobežojums ir attaisnojams arī tad, ja šo ierobežojumu ir iespējams mazināt, kopumā nodrošinot personas tiesības uz aizstāvību un novēršot ar ierobežojumu radītās nelabvēlīgās sekas.

4. Jāņem vērā, ka lēmums atkārtotā nodokļu pārkāpuma lietā tiek pieņemts secīgi pēc pirmā nodokļu pārkāpuma lietas, attiecīgi tas var tikt apstrīdēts un pārsūdzēts tikai pēc pirmā lēmuma. Ņemot vērā lietu izskatīšanas kārtību un ilgumu, sagaidāms, ka arī tiesas spriedums iepriekšējā nodokļu pārkāpuma lietā stāsies spēkā ātrāk nekā atkārtotā pārkāpuma lietā, par kuru administratīvā lieta tikusi ierosināta vēlāk. Tādējādi ir ticams, ka jautājums par to, vai persona ir izdarījusi iepriekšējo nodokļu pārkāpumu, jau tiktu atrisināts, kamēr process atkārtotā nodokļu pārkāpuma lietā vēl nebūs noslēdzies. Attiecīgi tās pašas lietas ietvaros ir iespējams taisīt spriedumu par lēmuma, ar kuru piemērots sods divkārtā apmērā, atcelšanu.

Tomēr, pieņemot, ka var būt situācijas, kad tiesas spriedums atkārtotā nodokļu pārkāpuma lietā stājas spēkā ātrāk nekā spriedums iepriekšējā nodokļu pārkāpuma lietā, joprojām pastāv līdzeklis, kā novērst fakta legālās prezumpcijas piemērošanas rezultātā radītās nelabvēlīgās sekas. Tā ir administratīvā procesa uzsākšana no jauna un personai nelabvēlīgā lēmuma atcelšana atbilstoši Administratīvā procesa likuma 83.–88. panta regulējumam jau pēc tam, kad ir stājies spēkā personai labvēlīgs spriedums iepriekšējā nodokļu pārkāpuma lietā. Personai ir tiesības prasīt iestādei uzsākt procesu no jauna saskaņā ar

Administratīvā procesa likuma 87. panta pirmo daļu un panākt lēmuma par soda piemērošanu divkāršā apmērā atcelšanu. Savukārt atbilstoši Administratīvā procesa likuma 83. panta pirmajai daļai iestāde pati var uzsākt procesu no jauna un atcelt lēmumu par soda piemērošanu divkāršā apmērā. Lēmuma, ko iestāde pieņem no jauna uzsāktā administratīvajā procesā, tiesiskums ir pakļauts arī tiesas kontrolei.

Līdz ar to uzskatu, ka personai lietā par atkārtotu nodokļu pārkāpumu ir pieejami pietiekoši efektīvi tiesību aizsardzības līdzekļi.

5. Vienlaikus uzskatu, ka jāņem vērā arī tas, ka administratīvajā lietā personas vainu iepriekšējā nodokļa pārkāpumā jau ir konstatējusi un sodu uzlikusi iestāde. Proti, saskaņā ar Administratīvā procesa likumu pēc lietas ierosināšanas iestādē tā pati vāc informāciju, uzklauša procesa dalībniekus un, izvērtējot lietas apstākļus, izdod administratīvo aktu, kurā tiek konstatēts, ka persona izdarījusi nodokļa pārkāpumu, un uzlikts pienākums samaksāt soda naudu. Šāds iestādes izdots administratīvais akts pēc juridiskās būtības līdzinās tiesu spriedumam; iestāde piemēro likumu konkrētam gadījumam pēc visu apstākļu noskaidrošanas (*sal. Dišlers K. Ievads administratīvo tiesību zinātnē. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 225. lpp.*). Savukārt saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 103. panta pirmo daļu administratīvā procesa tiesā būtība ir tiesas kontrole pār iestādes izdota administratīvā akta tiesiskumu. Tiesa tikai pārbauda, vai iestāde pamatoti pieņēmusi lēmumu jeb veic šā lēmuma pārskatīšanu.

Nevainīguma prezumpcija galvenokārt tiek attiecināta uz krimināltiesību nozari, kurā personu par vainīgu var atzīt tikai ar tiesas spriedumu. Tāpēc arī atsevišķu valstu konstitūcijās un citos tiesību avotos tiek uzsvērts, ka vainu pierāda ar likumīgā spēkā stājušos tiesas spriedumu. Tomēr atsevišķos gadījumos valsts iestādes ir pilnvarotas atzīt personas vainu un sodīt to ar lēmumu (*sk.: Briede J. u.c. 92. panta komentārs. Grām.: Balodis R. (zin. red.) Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 148. lpp.*). Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka iestāde var pati konstatēt un piemērot sankcijas par nodokļu pārkāpumiem, ja vien šo lēmumu persona ir tiesīga pārsūdzēt tiesā (*sal. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2002. gada 23. jūlija sprieduma lietā "Janosevic v. Sweden", pieteikuma Nr. 34619/97, 81. punkts*).

Salīdzinājumam, Vācijā nevainīguma prezumpcija neliedz ņemt vērā notiesājošu spriedumu, kas vēl nav kļuvis galīgs, piemērojot sodu nākamajā tiesvedībā. Nevainīguma prezumpcija neaizsargā pret to, ka noziedzīgs nodarījums, pat ja par to vēl nav pieņemts galīgs notiesājošs spriedums, tiek ņemts vērā citā tiesvedībā un ka šajā tiesvedībā tiek izdarīti noteikti secinājumi (*Federal Constitutional Court, Order of the Second Chamber of the Second Senate – 2 BvR 235/87 –, para. 6.*).

Tādējādi, lai gan iestādes lēmums par iepriekšējo nodokļu pārkāpumu var vēl nebūt ieguvis savu galīgo spēku brīdī, kad tiek pieņemts lēmums par atkārtotu nodokļu pārkāpumu, iestāde jau ir veikusi pierādījumu novērtējumu un izdarījusi secinājumus par personas vainu. Manuprāt, arī šis apstāklis ir svarīgs, izdarot secinājumu par to, ka nevainīguma prezumpcijas ierobežojums lietās par atkārtotu nodokļu pārkāpumu ir samērīgs.

6. Apstrīdētajā normā ietvertā fakta legālā prezumpcija ir noteikta sabiedrības labklājības aizsardzībai. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka valstij ir pienākums sabiedrības labklājības interesēs izveidot efektīvu nodokļu iekasēšanas sistēmu (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 15. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2012-18-01 17. punktu*). Turklāt nodokļu likumu tiesiskais regulējums kā tāds nebūtu pietiekams, ja nefunkcionētu iedarbīga pārkāpumu novēršanas sistēma (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2007-23-01 11. punktu*). Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir uzsvērusi sabiedrības intereses būtiskumu, jo nodokļi ir galvenais valsts ienākumu avots (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2002. gada 23. jūlija sprieduma lietā "Janosevic v. Sweden", pieteikums Nr. 34619/97, 103. punktu*). Valstīm ir tiesības izveidot savu finanšu politiku un sistēmu, nodrošinot to, ka nodokļi tiek samaksāti, un tas ir sabiedrības interesēs (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1994. gada 22. septembra sprieduma lietā "Hentrich v. France", pieteikums Nr. 13616/88, 39. punktu*).

Uzskatu, ka vērtējot visus iepriekš norādītos apsvērumus kopā un kopsakarā ar mērķa nodrošināt nodokļu maksāšanu un novērst nodokļu pārkāpumus būtiskumu, ir secināms, ka nevainīguma prezumpcijas ierobežojums lietās par atkārtotu nodokļa pārkāpumu ir samērīgs. Ņemot vērā personas iespējas novērst ar ierobežojumu radītās nelabvēlīgās sekas, uzskatu, ka sabiedrības ieguvums atsver personai nodarīto kaitējumu.

Satversmes tiesas tiesnese

J. Briede

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2023. gada 21. decembrī

lietā Nr. 2022-28-03

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

pēc SIA "Proud City Enterprises Latvia" un SIA "European Fur Elite Latvia" konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2023. gada 22. novembra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Ministru kabineta 2021. gada 28. septembra noteikumu Nr. 662 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" 244. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2020. gada 5. jūnijā pieņēma Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likumu (turpmāk – Covid-19 pārvaldības likums), kas stājās spēkā 2020. gada 10. jūnijā. Šā likuma 4. panta 21. punktā tika noteikts, ka Covid-19 infekcijas izplatīšanās vai izplatīšanās draudu gadījumā Ministru kabinets epidemioloģiskās drošības nolūkos var noteikt aizliegumu ievest Latvijas Republikas teritorijā pret Covid-19 infekciju uzņēmīgu dzīvnieku sugas un šo sugu dzīvnieku produkciju.

Ministru kabinets 2021. gada 28. septembrī pieņēma noteikumus Nr. 662 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" (turpmāk – Covid-19 ierobežošanas noteikumi), kas stājās spēkā 2021. gada 11. oktobrī. Šajos noteikumos reglamentēti dažādi pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai.

Covid-19 ierobežošanas noteikumu 244. punkts noteica: "Aizliegts ievest no citas valsts Latvijas teritorijā ūdeles un neapstrādātas ūdeļu ādas, izņemot gadījumu, ja tiek ievērotas šo noteikumu 264., 265. un 268. punktā noteiktās prasības".

Ar 2021. gada 21. decembra noteikumu Nr. 894 "Grozījumi Ministru kabineta 2021. gada 28. septembra noteikumos Nr. 662 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai"" (turpmāk – 2021. gada grozījumi Covid-19 ierobežošanas noteikumos), kas stājās

spēkā 2021. gada 24. decembrī, 1. punktu Covid-19 ierobežošanas noteikumu 244. punkts tika izteikts jaunā redakcijā: "Aizliegts no citas valsts ievest Latvijas teritorijā ūdeles".

Savukārt ar 2022. gada 13. decembra noteikumu Nr. 775 "Grozījumi Ministru kabineta 2021. gada 28. septembra noteikumos Nr. 662 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai"" (turpmāk – 2022. gada grozījumi Covid-19 ierobežošanas noteikumos), kas stājās spēkā 2022. gada 16. decembrī, 24. punktu Covid-19 ierobežošanas noteikumu 244. punkts izteikts šādā redakcijā: "Aizliegts no citas valsts ievest Latvijas teritorijā ūdeles, izņemot gadījumu, ja tiek īstenots kāds no šādiem drošības pasākumiem:

244.1. no citas valsts ievestās ūdeles ir profilaktiski vakcinētas ar dzīvniekiem paredzētu vakcīnu pret Covid-19 infekciju;

244.2. ja ūdeles ievēd no citas Eiropas Savienības dalībvalsts, tad nodrošina šo noteikumu 266.¹, 266.², 266.⁵ un 267. punktā minēto prasību izpildi."

2. Pieteikuma iesniedzējas – SIA "Proud City Enterprises Latvia" un SIA "European Fur Elite Latvia" (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējas) – uzskata, ka Covid-19 ierobežošanas noteikumu 244. punkts redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 24. decembra līdz 2022. gada 16. decembrim, (turpmāk – apstrīdētā norma) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 105. pantam.

Pieteikuma iesniedzējas ir komercsabiedrības, kuru komercdarbības veids kopš 2013. gada ir ūdeļu ieviešana un audzēšana, ūdeļu kažokādu ieguve, pārstrāde un eksportēšana. Pieteikuma iesniedzējas līdz apstrīdētās normas pieņemšanai vaislas ūdeles ūdeļu pavairošanai un ūdeļu mazulus audzēšanai esot iepirkušas un ievēdušas Latvijā no citām Eiropas Savienības dalībvalstīm. Apstrīdētās normas dēļ Pieteikuma iesniedzējas vairs neesot varējušas ievest Latvijā ūdeles savas komercdarbības nodrošināšanai. Pieteikuma iesniedzējām neesot iespēju Latvijā iegādāties vaislas dzīvniekus vai ūdeļu mazulus, jo Latvijas tirgū tie neesot pieejami nepieciešamajā apjomā un kvalitātē. Proti, līdz apstrīdētās normas pieņemšanai vienam audzēšanas ciklam Pieteikuma iesniedzējas esot iegādājušās vidēji 12 000–12 500 augstākās kvalitātes vaislas dzīvnieku. No katras ūdeļu mātes audzēšanai vidēji vienam ciklam tās esot ieguvušas 3–5 ūdeļu mazulus, kopumā veidojot ūdeļu mazuļu ganāmpulku 30 000–50 000 dzīvnieku apjomā. Savukārt Latvijā, piemēram, 2022. gada 1. janvārī kopumā esot bijušas vien 124 589 ūdeles, no kurām 112 556 ūdeles atradušās novietnē, kurā bija konstatēta Covid-19 infekcija un noteikts aizliegums pārvietot ūdeles. Pat ja Pieteikuma iesniedzējas būtu varējušas iegādāties Latvijā pieejamās ūdeles, to skaits nebūtu bijis pietiekams līdzšinējās Pieteikuma iesniedzēju komercdarbības turpināšanai. Tādējādi apstrīdētā norma

ierobežojot Pieteikuma iesniedzējām no Satversmes 105. panta izrietošās tiesības nodarboties ar uzsāktu komercdarbību – udeļu ieviešanu, audzēšanu, kažokādu ieguvu, apstrādi un eksportēšanu.

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums neesot noteikts uz pienācīgā kārtībā pieņemta likuma pamata, jo neesot ievērots labas likumdošanas princips. Proti, Latvija kā Eiropas Savienības dalībvalsts neesot tiesīga pēc saviem ieskatiem noteikt vispārēju aizliegumu kādas preces ieviešanai no jebkuras Eiropas Savienības dalībvalsts. Šādam aizliegumam vajagot būt atbilstošam Līguma par Eiropas Savienības darbību (turpmāk – LESD) 34. un 36. pantam, samērīgam, kā arī pamatotam ar pierādījumos balstītiem faktiem un ierobežotam laikā. Tāpat Ministru kabinets apstrīdētās normas izstrādes procesā neesot iesaistījis ieinteresētās personas – komercsabiedrības, kas nodarbojas ar udeļu audzēšanu, – un neesot konsultējies ar tām. Labas likumdošanas princips esot pārkāpts arī tāpēc, ka likumdevējs neesot vērtējis ar apstrīdēto normu radītās sekas, proti, neesot vērtējis, kādas ekonomiskās un finansiālās sekas ar aizliegumu ievest Latvijā ūdeles tiks radītas udeļu audzētājiem. Vajagot ņemt vērā to, ka kopš apstrīdētās normas pieņemšanas esot samazinājis ar Covid-19 inficēto cilvēku skaits, kā arī neesot ziņu par Covid-19 izplatību udeļu novietnēs Latvijā, taču Ministru kabinets apstrīdētajā normā ietverto ierobežojumu ilgstoši neesot pārskatījis un neesot apsvēris jautājumu par tā atcelšanu.

Apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma legītimais mērķis varētu būt citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība, jo aizliegums ievest Latvijā ūdeles ierobežojot iespējamu Covid-19 izraisošā vīrusa transmisiju starp dzīvniekiem un cilvēkiem, kā arī iespējamu jauno minētā vīrusa mutāciju rašanos sugu barjeras šķērsošanas rezultātā. Tomēr izraudzītais līdzeklis neesot piemērots minēto mērķu sasniegšanai, jo neaizliedzot dzīvnieku pārvietošanu starp ūdeļu novietnēm Latvijā, bet aizliedzot ievest ūdeles no ārvalstīm, turklāt arī tādām, kurās ūdeļu inficēšanās ar Covid-19 nekad nav konstatēta, un tādām, kurās ūdeles tiek vakcinētas. Tāpat aizliegums attiecoties uz tādām valstīm, kurās ūdeļu saslimšanas gadījumi ir bijuši, bet līdz apstrīdētās normas pieņemšanas laikam jau pilnībā novērsti.

Ministru kabinets esot varējis ieviest alternatīvus risinājumus apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma legītimo mērķu sasniegšanai, proti – aizliegt ievest ūdeles tikai no tām valstīm, kurās attiecīgajā laika posmā konstatēta plaša ūdeļu inficēšanās ar Covid-19, vai arī noteikt, ka ūdeļu ieviešana no citām valstīm ir atļauta, taču vispirms tām zināms laiks jāpavada izolācijā. Tāpat Ministru kabinets esot varējis noteikt, ka ūdeles Latvijā var ievest tikai tad, ja pirms tam saņemta, piemēram, Pārtikas un veterinārā dienesta atļauja, ūdelēm veikts Covid-19 tests un tā rezultāts ir negatīvs. Alternatīvs risinājums varētu būt arī aizliegums ūdeles pārvietot starp novietnēm Latvijā, nevis ūdeļu ieviešanas aizliegums, jo

Covid-19 infekcijas uzliesmojums esot konstatēts tikai vienā no Latvijā esošajām ūdeļu novietnēm.

No apstrīdētajā normā noteiktā aizlieguma ievest ūdeles Latvijā no visām valstīm sabiedrība negūstot nekādu labumu, savukārt Latvijas ekonomikai ar to tiekot nodarīts kaitējums, jo samazinoties darba vietu skaits un nodokļu ieņēmumi no tādas komercdarbības, kurai nepieciešama ūdeļu ieviešana no ārvalstīm.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Ministru kabinets – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 105. pantam.

Apstrīdētā norma neliedzot Pieteikuma iesniedzējām turpināt savu komercdarbību, jo ūdeles esot bijušas pieejamas arī Latvijā. Saskaņā ar Lauksaimniecības datu centra informāciju 2022. gada 1. janvārī Latvijā kopumā bijušas reģistrētas 124 699 ūdeles. Tāpat esot jāņem vērā, ka 2022. gada 4. martā tika atcelts novietnei, kurā bija konstatēti ūdeļu saslimšanas gadījumi, noteiktais dzīvnieku pārvietošanas aizliegums. Turklāt, izzūdot ar Covid-19 infekcijas izplatību saistītajiem epidemioloģiskās drošības apdraudējumiem, Pieteikuma iesniedzējas atkal varēšot ievest Latvijā ūdeles no citām valstīm.

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot noteikts, pamatojoties uz likumu, un Pieteikuma iesniedzēju argumenti, ka nav ievērots labas likumdošanas princips, neesot pamatoti. Proti, Ministru kabinets, pieņemot apstrīdēto normu, esot ievērojis tam Covid-19 pārvaldības likumā noteikto pilnvarojumu lemt par aizliegumu ievest Latvijā noteiktu sugu dzīvniekus. Turklāt regulējums, kas pieņemts Covid-19 infekcijas izplatības mazināšanai, jau pēc savas būtības esot ierobežots laikā, kamēr pastāv ar Covid-19 infekcijas izplatību saistītie epidemioloģiskās drošības apdraudējumi. Apstrīdētā norma neesot pretrunā arī ar LESD 34. un 36. pantā nostiprināto preču brīvas aprites principu, jo pakalpojumu sniegšanas brīvības ierobežojums esot attaisnots ar cilvēku veselības un dzīvības aizsardzības, kā arī dzīvnieku veselības aizsardzības apsvērumiem. Lai gan apstrīdētā norma nav apspriesta ar personām, kuru komercdarbību vai citas intereses tā skar, tomēr par šajā normā ietverto ierobežojumu esot diskutēts reaģēšanai uz epidemioloģiskās situācijas izmaiņām izveidotajās ekspertu grupās. Lai kontrolētu un mazinātu Covid-19 infekcijas izplatību Latvijā un nodrošinātu pēc iespējas efektīvākus infekcijas ierobežošanas pasākumus, Ministru kabinetam nācies rīkoties nekavējoties, tāpēc nodrošināt sabiedrības līdzdalību apstrīdētās normas pieņemšanas procesā neesot bijis iespējams.

Vienā no Latvijā esošajām ūdeļu novietnēm – SIA "Baltic Devon Mink" – 2021. gada 9. aprīlī esot tikusi konstatēta ūdeles saslimšana ar Covid-19. Tālākas izpētes rezultātā konstatēts, ka Covid-19 izcelsme ūdelēm un cilvēkiem ir vienāda, proti, vīruss SARS-CoV-2, un tas liecinājis

par sugu barjeras vairākkārtēju šķērsošanu. Lai gan novietnes darbiniekiem saskaņā ar Covid-19 ierobežošanas noteikumiem bija izvirzītas stingras biodrošības prasības, tostarp obligāta respiratora lietošana, regulāra roku un apavu dezinfekcija, infekcija novietnē turpinājusi izplatīties ne tikai dzīvnieku, bet arī cilvēku vidū. Tādējādi esot pastāvējis nopietns risks, ka ūdeļu novietnē cirkulējošais vīrusa paveids var izkļūt ārpus novietnes, kur tā izplatības ātrumu un ietekmi uz cilvēka veselību neesot bijis iespējams prognozēt, ņemot vērā vīrusa mutācijas risku. Atkārtotu inficēšanās gadījumu konstatēšana SIA "Baltic Devon Mink" piederošajā ūdeļu novietnē sešu mēnešu laikā esot liecinājusi par to, ka ūdeļu populācijā neveidojas ilgstoša imunitāte pret Covid-19 infekciju, kaut arī antivielu testi ir pozitīvi. Tādējādi minētā ūdeļu novietne kļuvusi par SARS-CoV-2 vīrusa rezervuāru un radījusi nopietnus ilglaicīgus epidemioloģiskos draudus gan dzīvniekiem, gan cilvēkiem. Aizliegums Latvijā ievest ūdeles esot ievērojami ierobežojis iespējamo SARS-CoV-2 vīrusa izplatību dzīvnieku populācijā un saskarē ar dzīvniekiem nonākošo cilvēku vidū. Tādējādi pamattiesību ierobežojuma legitīmais mērķis esot citu cilvēku tiesību aizsardzība un šis mērķis tiekot sasniegts, veicinot epidemioloģisko drošību.

Plašas saslimstības apstākļos, kādi pastāvējuši apstrīdētās normas izstrādes laikā, aizliegums ievest Latvijā ūdeles esot bijis zinātniski pamatots un atbilstošs sabiedrības veselības interesēm. Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot piemērots tā legitīmaj mērķa – citu cilvēku tiesību aizsardzība – sasniegšanai.

Covid-19 ierobežošanas noteikumos iepriekš paredzētie biodrošības pasākumi – sejas masku valkāšana, apģērba un apavu maiņa, roku un saskares virsmu dezinficēšana, videonovērošanas ierīkošana – varot būtiski samazināt, taču nevarot pilnībā novērst vīrusa SARS-CoV-2 izplatības risku. Tādējādi par saudzējošāku līdzekli, kas ļautu sasniegt pamattiesību ierobežojuma legitīmo mērķi tādā pašā kvalitātē, nevarot uzskatīt tādu regulējumu, kas ļautu Latvijā no citas valsts ievest ūdeles, pat ja dzīvnieku novietnēm kopumā būtu noteiktas vēl stingrākas epidemioloģiskās drošības prasības.

Tā kā ar apstrīdēto normu noteiktā pamattiesību ierobežojuma mērķis neesot Latvijā vispār likvidēt kažokzvēru audzēšanas nozari, bet gan nodrošināt pēc iespējas drošu un cilvēku veselībai nekaitīgu vidi, tad sabiedrības ieguvums no šā ierobežojuma esot lielāks nekā tā rezultātā Pieteikuma iesniedzējām radītās nelabvēlīgās sekas. Ūdeļu audzēšana kažokādu ieguvei neesot uzskatīta par prioritāri atbalstāmu nozari ekonomikas atveseļošanās posmā pēc Covid-19 krīzes. Ministru kabineta rīcība neesot varējusi radīt tiesisko palāvību uz to, ka zaudējumu kompensācija tiks paredzēta visiem komersantiem, kuru komercdarbība tiek ierobežota. Ja, piemēram, lielo tirdzniecības centru īpašniekiem bija nodrošināta iespēja saņemt atbalstu to īpašumā esošo tirdzniecības centru

nomas apgrozījuma krituma kompensācijai, tas nenozīmē, ka tāds pats atbalsts būtu jāparedz arī tiem komersantiem, kuri nodarbojas ar ūdeļu ieviešanu no ārvalstīm. Ūdeļu audzētājiem atšķirībā no lielajiem tirdzniecības centriem komercdarbība neesot aizliegta vispār, bet esot aizliegta tikai ūdeļu ieviešana no citām valstīm, lai novērstu nekontrolētu Covid-19 infekcijas izplatīšanos.

4. Pieaicinātā persona – Zemkopības ministrija – pievienojas Ministru kabineta atbildes rakstā ietvertajam juridiskajam pamatojumam un uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 105. pantam.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – pievienojas Ministru kabineta atbildes rakstā norādītajam un uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 105. pantam.

Lai arī saistībā ar SARS-CoV-2 vīrusa izplatību lielākās problēmas tika konstatētas vienā ūdeļu novietnē, valstij nācies reaģēt, apzinoties to, ka ar nefarmaceitiskiem biodrošības pasākumiem vien būs par maz sabiedrības veselības risku mazināšanai un visā nozarē kopumā nepieciešami stingrāki ierobežojumi. Apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums esot noteikts, lai veicinātu epidemioloģisko drošību, aizsargātu cilvēku veselību un dzīvību. Sabiedrības drošības un veselības intereses esot aizsargājamās arī tad, kad valstī vairs nav ārkārtējās situācijas. Epidemioloģiskās drošības apsvērumi arī pēc ārkārtējās situācijas beigām neesot ļāvuši atcelt visus Covid-19 infekcijas izplatības dēļ noteiktos ierobežojumus.

Uz Pieteikuma iesniedzēju norādītajiem alternatīvajiem līdzekļiem esot jāraugās kritiski: no ārvalstīm ievesto ūdeļu karantīna jebkurā gadījumā būtu prasījusi ūdeļu apkopi, tā būtu jānodrošina cilvēkiem, un tas nozīmē, ka infekcijas izplatība arī cilvēku vidū nevarētu tikt pilnībā novērsta. Arī Covid-19 testu veikšana ūdelēm pirms to ieviešanas Latvijā nesasniegtu pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus līdzvērtīgā kvalitātē. Testu bieži vien esot trūcis pat cilvēku testēšanai, savukārt t. s. ātrie testi nespējot izpildīt rezultātu uzticamības kritērijus. Aizliegums ievest ūdes tikai no konkrētām valstīm arī neesot piemērots līdzeklis, jo ūdes kā suga esot uzņēmīgas pret Covid-19 infekciju, tātad ar šādu līdzekli infekcijas ierobežošanas mērķi nebūtu iespējams sasniegt. Esot vērtēta arī iespēja pastiprināt administratīvo kontroli, proti, noteikt, ka Pārtikas un veterinārais dienests piešķir atļaujas ūdeļu ieviešanai, taču tas būtu prasījis papildu resursus situācijā, kad minētās iestādes kapacitāte jau tā bija ļoti limitēta Covid-19 pandēmijas dēļ.

6. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 105. pantam.

Pieteikuma iesniedzējas neesot izteikušas iebildumus un arī tiesībsargam neesot šaubu par to, ka apstrīdētajā normā ietverts

pamattiesību ierobežojums tika noteikts, pamatojoties uz likumu. Tāpat esot ievērots labas likumdošanas princips, jo esot gūstams priekšstats gan par apstrīdētās normas nepieciešamību un pamatotību, gan arī par samērīguma apsvērumiem attiecībā uz LESD 36. panta piemērošanu. Apstrīdētās normas aktualitāte esot bijusi apzināta, un tas, ka Ministru kabinetā nebija formālu diskusiju par apstrīdētās normas turpmāko nepieciešamību, neesot atzīstams par būtisku labas likumdošanas principa pārkāpumu. Nozares pārstāvju pieaicināšana apstrīdētās normas izstrādes procesā būtu bijusi vēlama, ņemot vērā to, ka apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums nākotnē objektīvi var radīt negatīvu ekonomisku ietekmi uz šo nozari. Tomēr arī šis apstāklis pats par sevi neesot pamats atzīt, ka ir noticis būtisks labas likumdošanas principa pārkāpums.

Apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma legitīmais mērķis esot citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība. Vispār šis ierobežojums esot atzīstams par piemērotu legītīmo mērķu sasniegšanai. Tiesībsargs neesot kompetents vērtēt izraudzītā līdzekļa epidemioloģisko nozīmīgumu, tomēr neapšaubot to, ka ar aizliegumu ievest Latvijā ūdeles objektīvi var tikt samazināts gan risks, ka Covid-19 infekcija izplatīsies ar ūdeļu starpniecību, gan arī infekcijas mutācijas riski. Pieteikuma iesniedzējas kā alternatīvus legītīmo mērķu sasniegšanas līdzekļus esot norādījušas pēc būtības tāds līdzekļus, kuri jau iepriekš tikuši izmantoti un izrādījušies neefektīvi. Tādējādi neesot pamata šos līdzekļus atzīt par tādiem, ar kuriem ierobežojuma legītīmos mērķus varētu sasniegt tādā pašā kvalitātē.

Vērtējot to, vai ar apstrīdētajā normā noteikto tiesību un īpašumu ierobežojumu ir panākts taisnīgs līdzsvars starp Pieteikuma iesniedzēju un sabiedrības interesēm, esot būtiski ņemt vērā Ministru kabineta vēsturiski apliecināto attieksmi pret komersantiem, kuru komercdarbība tika ierobežota Covid-19 infekcijas ierobežošanas nolūkos. Piemēram, lielajiem tirdzniecības centriem par komercdarbības ierobežojumiem Ministru kabinets paredzējis īpašus kompensējošus mehānismus – valsts atbalstu, kas ļāvis mazināt tiem nodarītos zaudējumus. Taču komersantiem, kuri nodarbojas ar ūdeļu ieviešanu un audzēšanu, šādi mehānismi neesot paredzēti, un tāpēc apstrīdētā norma neatbilstot samērīguma principam.

7. Pieaicinātās personas – Veselības ministrija un Slimību profilakses un kontroles centrs (turpmāk – Slimību kontroles centrs) – pievienojas Ministru kabineta atbildes rakstā norādītajam un uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 105. pantam.

Slimību kontroles centrs papildus norāda, ka SARS-CoV-2 vīrusa invāzija cilvēku populācijā notikusi, tam pārejot no dzīvniekiem uz cilvēkiem, tātad pārvarot sugu barjeru, un tas varot notikt vēlreiz. Vīrusu izplatot arī ūdeles. Neesot pamata uzskatīt, ka epidemioloģiskā situācija citās valstīs esošās ūdeļu novietnēs būtu atšķirīga, turklāt tā dinamiski

mainoties un jebkurā brīdī varot strauji pasliktināties. SARS-CoV-2 vīrusa cirkulācijas uzraudzība (testēšanas apjoms un kvalitāte) katrā valstī varot būt atšķirīga, un tādēļ informāciju par epidemioloģisko situāciju citās valstīs esošajās ūdeļu novietnēs varot interpretēt tikai ar ievērojamu piesardzību.

Arī citās valstīs pastāvot risks, ka ūdeļu novietnēs mutāciju dēļ var izveidoties epidemioloģiski un klīniski bīstamie SARS-CoV-2 celmi, kuriem piemīt paaugstināta spēja izvairīties no iepriekš vakcinācijas vai pārslimošanas rezultātā iegūtās imunitātes. Turklāt tiem varot būt raksturīga augstāka infekciozitāte, smagāka klīniskā norise un augstāka letalitāte cilvēku inficēšanās gadījumos. Šādi jauni vīrusu paveidi ar inficētu dzīvnieku, tostarp arī ūdeļu, starpniecību varot tikt nepamanīti ievesti citās valstīs, izplatīties plašā sabiedrībā un radīt nopietnas sekas. Tajās valstīs, kur sāktu izplatīties bīstamais vīrusa paveids, nolūkā izvairīties no vēl smagākām sekām sabiedrības veselības jomā varētu būt nepieciešams ieviest ceļošanas ierobežojumus un citus pasākumus, kas atstātu negatīvu ietekmi uz attiecīgo valstu ekonomiku.

Ņemot vērā minētos apsvērumus un riskus, apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums no epidemioloģiskās drošības un sabiedrības veselības aizsardzības viedokļa esot skaidri saprotams un atbilstošs apstrīdētās normas pieņemšanas laikā uzkrātajai pieredzei un informācijai.

8. Pieaicinātā persona – Pārtikas drošības, dzīvnieku veselības un vides zinātniskais institūts "BIOR" (turpmāk – Vides institūts) –, atsaucoties uz Eiropas Pārtikas nekaitīguma iestādes viedokli, norāda, ka ūdeles esot ļoti uzņēmīgas pret SARS-CoV-2, kas strauji izplatoties ūdeļu novietnēs tiešu un netiešu kontaktu ceļā. Lielās ūdeļu novietnēs esot labvēlīgi apstākļi SARS-CoV-2 vīrusa replikācijai un pārvešanai. Saslimšanas klīniskās pazīmes ūdelēm bieži esot nespecifiskas un varot parādīties tikai daļai inficēto dzīvnieku, taču infekcijas skartajās saimniecībās inficēto dzīvnieku skaits esot ļoti liels, parasti sniedzoties līdz pat 100 procentiem.

SARS-CoV-2 vīrusa transmisija no ūdelēm uz cilvēkiem un no cilvēkiem uz ūdelēm esot pierādīta. Mutācijas esot novērotas tajos vīrusa variantos, kuri cirkulē ūdeļu populācijā, un daļa no šiem variantiem varot tikt pārnesti arī uz cilvēkiem. Šādu mutāciju veidošanās un pāreja no ūdelēm uz cilvēkiem varot radīt paaugstinātu risku, kas saistīts ar izmaiņām vīrusa transmisijas spējām un patogenitāti, kā arī varot mazināt pieejamo vakcīnu efektivitāti. Tādējādi SARS-CoV-2 vīrusa izraisīta infekcija ūdeļu vidū varētu būt nozīmīgs gan cilvēku, gan dzīvnieku veselības apdraudējums.

Vides institūta rīcībā neesot pētījumu un zinātnisku pierādījumu, kas apstiprinātu to, ka Pieteikuma iesniedzēju norādītie alternatīvie līdzekļi varētu būt tikpat efektīvi kā pilnīgs ūdeļu ievēšanas aizliegums. Esot jāņem vērā, ka ūdeļu pārvietošana starp novietnēm Latvijā un ūdeļu

ievešana no citām valstīm ticami var palielināt iespēju, ka Latvijā tiek ievestas jau inficētas ūdeles, līdz ar to radot nopietnu sabiedrības veselības apdraudējumu.

9. Pieaicinātā persona – Latvijas Biomedicīnas pētījumu un studiju centrs (turpmāk – Biomedicīnas centrs) – norāda, ka laika posmā no 2021. gada 18. aprīļa līdz 2022. gada 12. februārim esot veikusi SARS-CoV-2 vīrusa izolātu sekvencēšanu paraugos, kas iegūti no SIA "Baltic Devon Mink" ūdeļu novietnes laika posmā no 2021. gada 2. aprīļa līdz 2022. gada 28. janvārim. Kopumā sekvencēti 223 no ūdelēm iegūti bioloģiskie paraugi un 22 no SIA "Baltic Devon Mink" novietnes darbiniekiem iegūti SARS-CoV-2 vīrusa izolāti.

SARS-CoV-2 specifiskas genoma secības no minētās novietnes iegūtajos ūdeļu bioloģiskajos paraugos esot novērotas visā monitoringa periodā. Nepārtraukta un atkārtota inficēšanās gadījumu konstatēšana liecinājusi par to, ka ūdeļu vidū, neskatoties uz pozitīviem antivielu testiem, tomēr neveidojas ilgstoša imunitāte. Tādējādi ūdeļu novietne kļuvusi par SARS-CoV-2 vīrusa rezervuāru un radījusi nopietnus ilglaicīgus epidemioloģiskos draudus dzīvniekiem, cilvēkiem un apkārtējai videi.

Sekvencēšanas rezultāti no konkrētās novietnes darbiniekiem iegūtajos vīrusa izolātos kopumā atklājuši astoņus gadījumus, kas pierādījuši vīrusa transmisiju no ūdeles uz cilvēku. Tuvā radniecība starp vīrusa izolātiem, kas iegūti no ūdelēm un no cilvēkiem, norādījusi uz vairākkārtēju sugu barjeras (cilvēks-ūdele un ūdele-cilvēks) šķērsošanu. Ūdeļu novietnē vairākkārt notikusi vīrusa transmisija no ūdeles uz cilvēku liecinājusi par to, ka drošības pasākumi, kas bija noteikti pirms apstrīdētās normas pieņemšanas, nav efektīvi.

Jaunu mutāciju identificēšana no ūdelēm iegūtos vīrusa izolātos esot novērota visā monitoringa periodā, un tas liecinājis par vīrusa evolūcijai labvēlīgiem apstākļiem. Specifiski ūdelēm adaptējušies SARS-CoV-2 B.1.177 varianti esot cirkulējuši ūdeļu vidū visā novērošanas laikā, izveidojot divas evolucionāri atšķirīgas vīrusa variantu līnijas. Starp daudzajām identificētajām mutācijām esot pierādīta vairāku bīstamu mutāciju izveidošanās. Šādu mutāciju neitralizācijas efektivitāte esot pielīdzināma tobrīd dominējušajam SARS-CoV-2 vīrusa *Delta* paveidam.

Analizējot no ūdelēm laika posmā no 2022. gada 16. novembra līdz 2022. gada 28. janvārim iegūtās sekvences, paralēli B.1.177 variantiem (16 izolāti) esot atklātas arī SARS-CoV-2 vīrusa *Delta* paveidam raksturīgās secības (AY.33) kopumā piecos izolātos. Divu evolucionāri atšķirīgu vīrusa līniju klātbūtne dzīvnieku populācijā ievērojami paaugstinot risku, ka rekombinācijas rezultātā var veidoties jauni, līdz šim nebijuši vīrusa varianti.

Ņemot vērā minētos faktus, esot secināms, ka jaunu ūdeļu ieviešana Latvijas teritorijā būtu ievērojami palielinājusi vīrusa izplatības risku, citstarp novedot pie jaunu vīrusa variantu veidošanās un neprognozējamām epidemioloģiskām sekām.

10. Pieaicinātā persona – Pārtikas un veterinārais dienests – norāda, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 105. pantam.

Ūdeļu ieviešanas aizliegums esot bijis nozīmīgs, lai Latvijā augsta Covid-19 izplatības riska apstākļos nepalielinātu uzņēmīgo dzīvnieku – ūdeļu – populāciju, kas saslimšanas gadījumā prasītu no Pārtikas un veterinārā dienesta papildu resursus, tostarp finansējumu Covid-19 infekcijas kontroles un apkarošanas pasākumu ieviešanai inficētajās ūdeļu novietnēs, un lai nepakļautu papildu riskam sabiedrības veselību.

Lai aizliegtu ūdeļu ieviešanu tikai no tām valstīm, kurās attiecīgajā laika posmā konstatēta plaša ūdeļu inficēšanās ar Covid-19, būtu bijusi nepieciešama operatīva informācija no visām valstīm, kurās tiek audzētas ūdes. Tā kā Covid-19 ir respiratora infekcija, kas izplatās ļoti strauji, šīs infekcijas izplatība varot neprognozējami mainīties, un tās izmaiņām praksē būtu grūti izsekot, jo Covid-19 infekcija neesot iekļauta to slimību sarakstā, par kurām valstīm nekavējoties jāziņo Eiropas Komisijai vai Pasaules Dzīvnieku veselības organizācijai. Vēl šobrīd neesot tādas starptautiskas datubāzes vai sistēmas, kurā varētu iegūt operatīvu informāciju par dažādās valstīs esošās ūdeļu novietnēs konstatētajiem gadījumiem, kad ar Covid-19 saslimušas ūdes. Tāpat esot jāņem vērā, ka lēmums aizliegt ūdeļu ieviešanu no konkrētas valsts vai konkrētām valstīm būtu bijis jāpieņem Ministru kabinetam un šāda lēmuma pieņemšana pat steidzamības gadījumā, visticamāk, prasītu vismaz nedēļu. Tādējādi, pēc Pārtikas un veterinārā dienesta ieskata, ar aizliegumu ievest ūdes tikai no tām valstīm, kurās attiecīgajā laika posmā konstatēta plaša ūdeļu inficēšanās ar Covid-19, nevarēja tikt nodrošināta operatīva un droša sistēma, kas garantētu to, ka Latvijā netiek ievestas ar Covid-19 inficētas ūdes, kuras var apdraudēt cilvēku veselību. Ņemot vērā Covid-19 straujo izplatību un vīrusa mainības potenciālu, situācija valstī varot mainīties dažu dienu laikā, tādējādi infekcijas izplatību būtu ļoti grūti izsekot, tāpat kā veikt operatīvas izmaiņas normatīvajos aktos.

Ar Pieteikuma iesniedzēju piedāvāto alternatīvo līdzekli – karantīnas noteikšanu ievestajām ūdelēm – nebūtu bijis iespējams sasniegt ierobežojuma leģitīmo mērķi tādā pašā kvalitātē, jo karantīnas noteikšana nepasargātu Latviju no inficētu ūdeļu ieviešanas. Pat ja karantīnas laikā tiktu atklāta ievesto ūdeļu saslimšana ar Covid-19, infekcija jau būtu nonākusi Latvijas teritorijā un karantīnas laikā izplatījusies ievestajā ūdeļu grupā, aptverot teju vai 100 procentus dzīvnieku. Tas nozīmētu, ka šāds gadījums būtu jādeklarē kā Covid-19 uzliesmojums Latvijas teritorijā un būtu jācīnās

ar tā sekām, kas prasītu arī būtiskus finanšu resursus. Papildus esot uzsverams tas, ka karantīnas gadījumā paaugstināts inficēšanās risks rastos arī cilvēkiem, kuri karantīnas laikā barotu un koptu ievestās ūdeles.

Arī tādu risinājumu, ka Pārtikas un veterinārais dienests izsniegtu ūdeļu ieviešanas atļaujas tad, ja ūdeles būtu testētas un testa rezultāts būtu negatīvs, nevarot uzskatīt par tikpat efektīvu līdzekli kā pilnīgs ūdeļu ieviešanas aizliegums, jo būtu nepieciešams vērtēt gan ūdeļu testēšanas paraugus, gan atļaujas piešķiršanas pamatojumu, tas viss prasītu daudz vairāk resursu, un to visu vajadzētu paveikt ļoti īsā laika posmā, ņemot vērā negatīva Covid-19 testa derīguma termiņu. Covid-19 esot respiratora infekcija, kas izplatoties ļoti strauji, un tās izplatība valstī varot mainīties dažu dienu laikā, tāpēc atļauju sistēmas īstenošana praksē būtu apgrūtināta. Apstākļi, kas būtu bijuši par pamatu atļaujas izsniegšanai, varot mainīties dažu dienu laikā, līdz ar to varētu rasties tādas situācijas, ka personai ir izsniegta ūdeļu ieviešanas atļauja, taču vēlāk epidemioloģiskās situācijas dēļ tā ir jāatceļ. Atļauju neesot iespējams atcelt uzreiz, tāpēc atļauju izsniegšana radītu lielāku Covid-19 infekcijas izplatības risku nekā pilnīgs aizliegums ievest ūdeles. Turklāt negatīvu testu pieprasīšana no visām ūdelēm būtu dārgs, laikietilpīgs un nesamērīgs pasākums, bet negatīva testa nesaņemšana kaut vai no dažām ūdelēm radītu paaugstinātu Covid-19 infekcijas izplatīšanās risku.

Pieteikuma iesniedzēju norādītais alternatīvais līdzeklis – aizliegt ūdeļu pārvietošanu starp novietnēm Latvijā – arī nevarot tikt uzskatīts par tikpat efektīvu līdzekli kā pilnīgs ūdeļu ieviešanas aizliegums, jo nepasargātu Latviju no inficētu ūdeļu ieviešanas. Slimība bez ierobežojumiem varētu nonākt Latvijas teritorijā un ne tikai izplatīties konkrētā novietnē, bet apdraudēt arī dzīvnieku transportētājus, kopējus un citus cilvēkus, kas nonāktu saskarē ar inficētu dzīvnieku.

Secinājumu daļa

11. Ministru kabinets pēc izskatāmās lietas ierosināšanas ir apstrīdēto normu grozījis.

Apstrīdētā norma noteica aizliegumu ievest no citas valsts Latvijas teritorijā ūdeles. Savukārt ar 2022. gada grozījumiem Covid-19 ierobežošanas noteikumos, kuri stājās spēkā 2022. gada 16. decembrī, Ministru kabinets apstrīdēto normu izteicis jaunā redakcijā, paredzot, ka atļauts no citas valsts Latvijas teritorijā ievest ūdeles, ja ievestās ūdeles ir profilaktiski vakcinētas ar dzīvniekiem paredzētu vakcīnu pret Covid-19 infekciju, vai ka tad, ja ūdeles ieved no citas Eiropas Savienības dalībvalsts, ir jānodrošina Covid-19 ierobežošanas noteikumu 266.¹, 266.², 266.⁵ un 267. punktā minēto prasību attiecībā uz ūdelēm, to pārvietošanu un novietnēm izpilde. Proti, apstrīdētā norma pēc tās grozīšanas vairs nenosaka

pilnīgu aizliegumu ievest ūdeles Latvijas teritorijā no citām valstīm, bet to pieļauj tad, ja ir ievērotas noteiktas prasības. Tādējādi apstrīdētās normas saturs ir mainījies pēc būtības. Līdz ar to apstrīdētā norma ir zaudējusi spēku.

Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punktam apstrīdētās normas spēka zaudēšana var būt par pamatu tam, lai Satversmes tiesa lemtu par tiesvedības izbeigšanu lietā. Taču, lai lemtu par tiesvedības izbeigšanu, Satversmes tiesai jānoskaidro, vai nepastāv apstākļi, kas prasa tiesvedību turpināt (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-21-01 8. punktu*).

Izskatāmajā lietā Pieteikuma iesniedzējas lūdz Satversmes tiesu atzīt apstrīdēto normu par spēkā neesošu no to pamattiesību aizskāruma rašanās brīža, proti, no 2021. gada 21. decembra, kad šī norma stājās spēkā.

Satversmes tiesa secina, ka lietas izskatīšana pēc būtības ir nepieciešama, lai nodrošinātu Pieteikuma iesniedzēju pamattiesību aizsardzību. Tātad izskatāmajā lietā tas, ka apstrīdētā norma ir zaudējusi spēku, nevar tikt uzskatīts par pietiekamu pamatu tiesvedības izbeigšanai atbilstoši Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punktam, jo apstrīdētās normas spēka zaudēšana neatrisina lietā pastāvošo strīdu un nenovērš iespējamo personas pamattiesību aizskārumu.

Līdz ar to tiesvedība izskatāmajā lietā nav izbeidzama.

12. Satversmes 105. pants nosaka: "Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību."

Izskatāmā lieta neattiecas uz īpašuma piespiedu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām, tāpēc Satversmes tiesai ir jāvērtē, vai ar apstrīdēto normu ir ierobežotas tādas Pieteikuma iesniedzēju pamattiesības, kas ietilpst Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertu tiesību uz īpašumu tvērumā.

Ar "tiesībām uz īpašumu" Satversmes 105. panta izpratnē saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras tiesīgā persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas. Arī personas ekonomiskās intereses, kas saistītas ar komercdarbības veikšanu, var ietilpt Satversmes 105. panta tvērumā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2014. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2013-21-03 10.1. punktu un 2018. gada 23. maija lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-20-0103 16.1. punktu*). Lai šādas ekonomiskās intereses tiktu atzītas par tiesību uz īpašumu objektu, tām jābūt saistītām ar konkrēta veida komercdarbību, kuru persona līdz šim veikusi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2014. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2013-21-03*

10.2. punktu un Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2018. gada 7. jūnija sprieduma lietā "O'Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd v. Ireland", pieteikums Nr. 44460/16, 89. punktu).

No lietas materiāliem izriet, ka Pieteikuma iesniedzējas līdz apstrīdētās normas spēkā stāšanās brīdim vaislas ūdeles ūdeļu pavairošanai un ūdeļu mazulus audzēšanai iepirkušas un ievēdušas Latvijā no ārvalstīm un ka ūdeļu ievēšana ietilpst Pieteikuma iesniedzēju komercdarbībā, kuru tās līdz apstrīdētās normas spēkā stāšanās brīdim veikušas. Tādējādi Pieteikuma iesniedzēju ekonomiskās intereses, kas saistītas ar noteikta veida komercdarbību – ūdeļu ievēšanu no ārvalstīm –, ietilpst Satversmes 105. panta tvērumā.

Pieteikuma iesniedzējas norādījušas, ka ūdeles tika ievestas no ārvalstīm tāpēc, ka Latvijā neesot iespējams iegādāties vaislas dzīvniekus vai ūdeļu mazulus nepieciešamajā apjomā un kvalitātē. Tādējādi apstrīdētā norma ietekmēja Pieteikuma iesniedzēju tiesības Latvijā veikt noteikta veida komercdarbību, kuru tās iepriekš bija veikušas, jo šī norma samazināja Pieteikuma iesniedzēju iespējas iegūt atbilstoša daudzuma un kvalitātes dzīvniekus savas komercdarbības nodrošināšanai. Tātad apstrīdētā norma ietiecās Pieteikuma iesniedzēju tiesībās veikt noteikta veida komercdarbību.

Līdz ar to apstrīdētā norma Pieteikuma iesniedzējām ierobežoja Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertās tiesības uz īpašumu.

13. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma satversmību, Satversmes tiesai visupirms jāpārbauda, vai tas ir noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu, tostarp ievērojot labas likumdošanas principu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2022. gada 10. marta sprieduma lietā Nr. 2021-24-03 23. punktu*). Tomēr tikai būtiska procesuāla pārkāpuma dēļ tiesību norma var tikt uzskatīta par prettiesisku (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 7. jūnija sprieduma lietā Nr. 2018-15-01 13.2. punktu*).

13.1. Satversmes tiesa vairākkārt ir secinājusi, ka tiesības uz īpašumu var ierobežot arī ar Ministru kabineta noteikumiem (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 32. punktu*). Tomēr Ministru kabinetam ir tiesības izdot ārējus normatīvus aktus tikai tad, ja likumā tam ir noteikts attiecīgs pilnvarojums (*sk. Ministru kabineta iekārtas likuma 31. panta pirmās daļas 1. punktu*).

Apstrīdētā norma tika pieņemta ar 2021. gada grozījumiem Covid-19 ierobežošanas noteikumos, kuru projekts 21-TA-1762 tika apstiprināts Ministru kabineta 2021. gada 21. decembra sēdē. 2021. gada grozījumi Covid-19 ierobežošanas noteikumos publicēti oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" 2021. gada 23. decembrī (oficiālā publikācija

Nr. 2021/248A.1). Apstrīdētā norma izdota, pamatojoties arī uz Epidemioloģiskās drošības likuma 3. panta otro daļu un Covid-19 pārvaldības likuma 4. panta pirmās daļas 21. punktu. Attiecīgajā Epidemioloģiskās drošības likuma normā paredzētas Ministru kabineta tiesības noteikt epidemioloģiskās drošības pasākumus atsevišķu infekcijas slimību izplatības ierobežošanai. Savukārt attiecīgajā Covid-19 pārvaldības likuma normā paredzētas Ministru kabineta tiesības noteikt aizliegumu ievest Latvijas teritorijā pret Covid-19 infekciju uzņēmīgu dzīvnieku sugas un šo sugu dzīvnieku produkciju.

Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka Ministru kabinets, izdodot apstrīdēto normu, ir rīkojies tam likumā noteiktā pilnvarojuma ietvaros, tāpat šī norma ir pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām un pietiekami skaidri formulēta, lai persona varētu izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tās piemērošanas sekas.

13.2. Pieteikuma iesniedzējas izsaka šaubas par to, vai apstrīdētā norma ir pieņemta, ievērojot labas likumdošanas principu, jo tā neesot saskanīga ar LESD 34. un 36. pantu, Ministru kabinets neesot apstrīdētās normas izstrādes procesā iesaistījis ieinteresētās personas un neesot konsultējies ar tām, neesot apzinājis, kādas finansiālās sekas aizliegums ievest Latvijā ūdeles radīs ūdeļu audzētājiem. Labas likumdošanas princips esot pārkāpts arī tādējādi, ka Ministru kabinets nav noteicis termiņu, līdz kuram būs spēkā aizliegums ievest Latvijā ūdeles no ārvalstīm.

Turpretim Ministru kabinets norāda, ka apstrīdētā norma neesot pretrunā ar LESD 34. un 36. pantu un tās izstrādes procesā esot pienācīgi samērotas komersantu un sabiedrības intereses, ievērojot informāciju par epidemioloģisko situāciju valstī un par Covid-19 izplatības risku ūdeļu novietnēs. Tādējādi labas likumdošanas princips neesot pārkāpts.

13.2.1. Labas likumdošanas princips attiecināms uz ikviena normatīvā akta sagatavošanas un pieņemšanas procesu, arī uz Ministru kabineta normatīvo aktu pieņemšanas procesu (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 24. punktu*).

Atbilstoši labas likumdošanas principam ir jānodrošina, ka tiesiskā regulējuma izstrādes procesā tiek pēc iespējas apzināti visu ieinteresēto personu viedokļi un tieši vai pastarpināti uzklausi iebildumi pret izstrādājamo tiesisko regulējumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 17. punktu*). Tiesiskais regulējums, ja tas nepieciešams, ir pienācīgi jāpamato ar pētījumiem. Likumdevējam arī jāapsver nozaru speciālistu izteiktās riska prognozes un jāveic savlaicīgi riska novērtēšanas pasākumi (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 16.1. punktu*). Tomēr, ņemot vērā faktiskos un tiesiskos apstākļus, no minētajiem

informēšanas un pamatošanas pienākumiem ir pieļaujami izņēmumi, sverot un līdzsvarojot labas likumdošanas principu ar citiem vispārējiem tiesību principiem, tostarp piesardzības principu (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 10. marta sprieduma lietā Nr. 2021-24-03 24.1. punktu*).

Piesardzības principa tvēruma dažādās nozarēs var būt atšķirīgs. Konkretizējot piesardzības principa saturu attiecībā uz tiesiskā regulējuma izstrādi Covid-19 pandēmijas apstākļos, Satversmes tiesa ir atzinusi, ka valstij atbilstoši piesardzības principam nav jāgaida līdz brīdim, kad reāls kaitējums jau ir faktiski nodarīts. Pietiek ar pamatotām aizdomām par šāda kaitējuma iespējamību, lai valsts jau laikus veiktu efektīvus un samērīgus pasākumus nolūkā nepieļaut kaitējuma iestāšanos. Ja pastāv risks, ka var rasties faktiskais kaitējums personu veselībai un labklājībai, tad valstij ir pienākums veikt saprātīgus un piemērotus pasākumus, lai aizsargātu personu pamattiesības jau tad, kad negatīvās sekas vēl nav radušās. Proti, unikālā un neskaidrā situācijā valstij ir tiesības pieņemt lēmumus, kas ir, pirmkārt, balstīti uz saprātīgu pieņēmumu un, otrkārt, vērsti uz pamattiesību aizsardzību, negaidot, kamēr šo risku nopietnība tiks pierādīta pilnībā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 16.1. punktu*).

No 2021. gada grozījumu Covid-19 ierobežošanas noteikumos anotācijas izriet, ka šo noteikumu projekta, arī apstrīdētās normas, izstrādē piedalījās Slimību kontroles centra, Veselības ministrijas, Biomedicīnas centra, Pārtikas un veterinārā dienesta un Vides institūta eksperti. Tiesiskie risinājumi Covid-19 infekcijas izplatības mazināšanai ūdeļu novietnēs tika apspriesti arī Ministru prezidenta izveidotās starpinstitūciju darbības koordinācijas grupas (turpmāk – Koordinācijas grupa) 2021. gada 13. decembra un 16. decembra sēdēs, izskatot Slimību kontroles centra sagatavoto ziņojumu "Riska novērtējums par Covid-19 infekcijas izplatību un apdraudējumu sabiedrības veselībai ūdeļu novietnē "Baltic Devon Mink"" (turpmāk – Riska novērtējums). Riska novērtējumā Slimību kontroles centrs secināja, ka iegūtie dati par Covid-19 infekcijas uzliesmojumu norāda uz: 1) ilgstošu SARS-CoV-2 vīrusa cirkulāciju novietnes ūdeļu populācijā (pastāvīgs Covid-19 infekcijas perēklis); 2) novietnes ūdeļu populācijā cirkulējošā SARS-CoV-2 vīrusa mutācijām, kas rada risku, ka var attīstīties epidemioloģiski bīstamāks vīrusa variants; 3) gadījumiem, kad darbinieki inficējušies ar tādu SARS-CoV-2 vīrusa paveidu, kas cirkulē novietnes ūdeļu populācijā. Tas savukārt liecina par nepietiekamu bioloģiskās drošības pasākumu ievērošanu; 4) risku, ka, izveidojoties SARS-CoV-2 vīrusa mutācijām, var palielināties vīrusa infekciozitāte (lipīgums) un infekcija, pārvarot vakcinācijas vai pārslimošanas rezultātā iegūto imunitāti, var izplatīties cilvēku populācijā (*sk. 2021. gada grozījumu Covid-19 ierobežošanas noteikumos sākotnējās ietekmes izvērtējumu (anotāciju). Pieejams: tap.mk.gov.lv*).

Slimību kontroles centrs Riska novērtējumā piedāvāja divus rīcības variantus – vai nu ilgstoši pastāvošā Covid-19 infekcijas rezervuāra likvidāciju ūdeļu novietnē, vai maksimālo bioloģiskās drošības pasākumu nodrošināšanu, ieskaitot pastāvīgu ārējo uzraudzību un cirkulējošā SARS-CoV-2 vīrusa monitoringu, regulāru un mērķtiecīgu vīrusa genoma sekvencēšanu no ūdelēm un regulāru darbinieku testēšanu. Koordinācijas grupa atzina par nepieciešamu sagatavot tiesību akta projektu par papildu epidemioloģiskās drošības un biodrošības prasībām, tostarp attiecībā uz ūdeļu novietnēm, kā arī par aizliegumu ievest Latvijā ūdeles no citām valstīm.

Ministru kabineta 2021. gada 21. decembra sēdē tam tika sniegta informācija par kumulatīvo Covid-19 gadījumu skaitu uz 100 000 iedzīvotājiem, kā arī par stacionāros ievietoto pacientu skaitu, tostarp tādu pacientu skaitu, kuru veselības stāvoklis bija vērtējams kā smags. Šajā sēdē Ministru kabinetam tika sniegta arī informācija par to, ka sāk izplatīties jauns SARS-CoV-2 variants – *Omicron* –, kuram raksturīga augstāka infekciozitāte, zema aizsardzība pret inficēšanos primārās vakcinācijas kursu pabeigušām personām, paaugstināta spēja izraisīt reinfekciju. Tāpat tika norādīts, ka šā SARS-CoV-2 varianta izplatīšanās varētu radīt būtisku veselības aprūpes iestāžu noslodzi saistībā ar lielu Covid-19 slimnieku skaitu.

Ministru kabinets pēc tam, kad bija uzklaušījis aktuālo informāciju par epidemioloģisko situāciju Latvijā un citās Eiropas valstīs, 2021. gada 21. decembra sēdē apstiprināja 2021. gada grozījumu Covid-19 ierobežošanas noteikumus projektu (sk. *Ministru kabineta 2021. gada 21. decembra ārkārtas sēdes videoierakstu. Pieejams: mk.gov.lv*).

Tādējādi Ministru kabinets 2021. gada 21. decembra sēdē, pieņemot apstrīdēto normu, bija informēts ne tikai par epidemioloģisko situāciju Latvijā un citās Eiropas valstīs, tostarp par saslimstības un hospitalizācijas rādītājiem, bet arī par Slimību kontroles centra veikto Riska novērtējumu. Proti, Latvijā Covid-19 saslimstības rādītājs bija augsts, pastāvēja jauna SARS-CoV-2 varianta – *Omicron* – izplatīšanās iespēja, ūdeļu novietnēs tika konstatētas Covid-19 infekcijas mutācijas, un tāpēc Ministru kabinets, ievērojot piesardzības principu, noteica aizliegumu ūdeļu ievēšanai Latvijā no ārvalstīm.

Tomēr no lietas materiāliem nav gūstams apstiprinājums tam, ka Ministru kabinets, pieņemot apstrīdēto normu, būtu uzklaušījis ieinteresētās personas vai apzinājis, kādas finansiālās sekas šis aizliegums radīs ūdeļu audzētājiem. Taču, ievērojot Covid-19 pandēmijas radīto nepieciešamību nekavējoties rīkoties un reaģēt uz situāciju saistībā ar vīrusa izplatību, tas apstāklis, ka apstrīdētās normas izstrādes procesā Ministru kabinets nolūkā laikus pieņemt efektīvus lēmumus balstījās vienīgi uz tobrīd pieejamiem pētījumiem un konsultācijām, nevar būt par pamatu secinājumam, ka labas likumdošanas princips būtu pārkāpts.

Konkrētajā gadījumā Ministru kabinets uzskatīja, ka mērķu sasniegšanai ir nepieciešama ātra rīcība, jo citādi tiktu nodarīts kaitējums sabiedrības interesēm, tāpēc tam nebija jāveic tādi pētījumi par attiecīgā ierobežojuma ietekmi vai jāriko tādas debates par kaitējuma novēršanu, kas būtiski aizkavētu lēmuma pieņemšanu un pazeminātu tā efektivitāti. Tātad tas, ka apstrīdētās normas pieņemšanas laikā trūka padziļinātu pētījumu par šajā normā ietvertā ierobežojuma sekām un diskusiju, kas būtiski aizkavētu lēmuma pieņemšanu un mazinātu tā efektivitāti, nevar būt par pamatu apstrīdētās normas atzīšanai par prettiesisku. Savukārt tas, vai konkrētā rīcība patiešām bija nepieciešama, ir vērtējams, noskaidrojot, vai ierobežojumam ir legītims mērķis un vai ierobežojums ir samērīgs.

13.2.2. Pieteikuma iesniedzējas norādījušas, ka labas likumdošanas princips esot pārkāpts tādējādi, ka apstrīdētā norma neparedzēja termiņu, līdz kuram būs spēkā aizliegums ievest Latvijā ūdeles.

Saskaņā ar Covid-19 pārvaldības likuma pārejas noteikumu 10. punktu šis likums ir spēkā tik ilgi, kamēr pastāv epidemioloģiskās drošības draudi saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību. Covid-19 ierobežošanas noteikumi tika pieņemti, pamatojoties uz Epidemioloģiskās drošības likuma un Covid-19 pārvaldības likuma normām, šajos noteikumos ietvertās normas nenosaka pastāvīgu regulējumu un ir spēkā tikai tik ilgi, kamēr pastāv epidemioloģiskās drošības draudi saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību. Proti, Covid-19 ierobežošanas noteikumos, kuru mērķis un darbības joma ir tiesisko attiecību regulēšana ārkārtējās situācijas laikā un arī pēc tās, lai valsts iestāžu un privātpersonu tiesību un pienākumu apjoms būtu pielāgots situācijai, kad valstī joprojām turpina izplatīties Covid-19 infekcija, nemaz nebija iespējams paredzēt ierobežojuma termiņu. Nedz no tiesiskās palāvbības aizsardzības principa, nedz no tiesiskās drošības principa neizriet institūcijas pienākums noteikt konkrētu tiesiskā regulējuma spēkā esības termiņu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2022. gada 10. marta sprieduma lietā Nr. 2021-24-03 31.2. punktu*).

Tādējādi tas vien, ka apstrīdētā norma nenosaka termiņu, kurā ir spēkā aizliegums ievest Latvijas teritorijā ūdeles no ārvalstīm, neozīmē to, ka būtu pārkāpts labas likumdošanas princips.

13.2.3. Saskaņā ar labas likumdošanas principu Ministru kabinetam jāizvērtē arī normatīvajā aktā paredzēto tiesību normu atbilstība augstāka juridiska spēka tiesību normām, tostarp Satversmei, starptautiskajām un Eiropas Savienības tiesību normām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2022. gada 7. janvāra sprieduma lietā Nr. 2021-06-01 16. punktu*).

LESD 34. pants noteic, ka dalībvalstu starpā ir aizliegti importa kvantitatīvie ierobežojumi un citi pasākumi ar līdzvērtīgu iedarbību. Savukārt LESD 36. pants paredz, ka šā līguma 34. pants neliedz noteikt

importa, eksporta vai tranzīta aizliegumus vai ierobežojumus, kas pamatojas uz sabiedrības morāles, sabiedriskās kārtības vai valsts drošības apsvērumiem, uz cilvēku veselības un dzīvības aizsardzības, kā arī dzīvnieku un augu aizsardzības, nacionālu mākslas, vēstures vai arheoloģijas bagātību aizsardzības vai rūpnieciskā un komerciālā īpašuma aizsardzības apsvērumiem. Šādus aizliegumus vai ierobežojumus tomēr nedrīkst piemērot dalībvalstu tirdzniecībā kā patvaļīgas diskriminācijas vai slēptas ierobežošanas līdzekļus.

Proti, Eiropas Savienībā tiek aizsargāta preču brīva aprīte starp dalībvalstīm un to var ierobežot tikai LESD 36. pantā minēto apsvērumu dēļ.

Eiropas Savienības Tiesa ir atzinusi, ka par pasākumiem ar kvantitatīviem importa ierobežojumiem līdzvērtīgu iedarbību, kuri ir aizliegti ar LESD 34. pantu, ir jāuzskata dalībvalsts pasākumi, kuru mērķis vai sekas ir nelabvēlīgāka attieksme pret citu dalībvalstu precēm, kā arī ikviens cits pasākums, kas vienas valsts izcelsmes precēm kavē piekļuvi citas dalībvalsts tirgum, ja vien attiecīgo pasākumu nevar objektīvi attaisnot ar kādu no LESD 36. pantā minētajiem vispārējo interešu apsvērumiem vai primāriem vispārējo interešu apsvērumiem. Jebkurā gadījumā minētajiem valsts pasākumiem ir jābūt piemērotiem izvirzītā mērķa sasniegšanai un tie nedrīkst pārsniegt to, kas nepieciešams šā mērķa sasniegšanai (*sal. sk., piemēram, Eiropas Savienības Tiesas 2009. gada 10. februāra sprieduma lietā C-110/05 "Commission v. Italian Republic" 37. un 59. punktu, kā arī 2022. gada 10. februāra sprieduma lietā C-499/20 "DIMCO Dimovasili M.I.K.E." 28. punktu*).

No lietas materiāliem nav gūstams apstiprinājums tam, ka Ministru kabinets, pieņemot apstrīdēto normu, būtu vērtējis tās atbilstību Eiropas Savienības tiesībām brīvas preču aprītes jomā. Tomēr konkrētajā gadījumā šis apstāklis pats par sevi nav pamats atzīt to, ka apstrīdētā norma būtu pieņemta, pārkāpjot labas likumdošanas principu. Tas, vai apstrīdētās normas atbilstības Eiropas Savienības tiesību normām pārbaudes trūkuma dēļ ir radies nepieļaujams personas pamattiesību ierobežojums, noskaidrojams, izvērtējot apstrīdētās normas ietekmi pēc būtības.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

14. Ikvienu pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-19-01 9. punktu*).

Ministru kabinets norāda, ka apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir citu cilvēku tiesību aizsardzība, jo tādējādi tiek nodrošināti epidemioloģiskās drošības un

pretepidēmijas pasākumi sabiedrības veselības pasargāšanai no SARS-CoV-2 vīrusa izraisītās Covid-19 infekcijas.

14.1. Saskaņā ar Satversmes 111. pantu valsts aizsargā cilvēku veselību un garantē ikvienam medicīniskās palīdzības minimumu.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka no Satversmes 111. panta izriet valsts pienākums ievērot, aizsargāt un nodrošināt personas tiesības uz veselību. Pirmkārt, pienākums ievērot tiesības uz veselību nozīmē to, ka valstij ir jāatturas no iejaukšanās personas tiesībās un brīvībās, tātad jāatturas arī no tādām darbībām, kas ierobežo katras personas iespējas pašai rūpēties par savas veselības aizsardzību. Otrkārt, pienākums aizsargāt tiesības uz veselību nozīmē, ka valstij ir jāaizsargā persona no citu privātpersonu iejaukšanās tās pamattiesību īstenošanā. Treškārt, pienākums nodrošināt tiesības uz veselību nozīmē, ka valstij, gādājot par to, lai persona varētu īstenot savas tiesības uz veselību, ir jāveic atbilstoši pasākumi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-02-03 16. punktu*).

Eiropas Slimību un profilakses kontroles centra pētījumā norādīts, ka 2021. gadā septiņās Eiropas Savienības dalībvalstīs bija konstatēti 44 ūdeļu saslimstības ar Covid-19 uzliesmojumi. No lauksaimniecības dzīvniekiem vislielākā iespējamība inficēties no cilvēkiem vai citiem dzīvniekiem ar Covid-19 un pārnēsāt SARS-CoV-2 infekciju esot tieši ūdelēm, kas tiek audzētas kažokādu ražošanai. Tas esot saistīts gan ar sugai raksturīgo uzņēmību pret SARS-CoV-2 infekciju, gan ūdeļu audzēšanas īpatnībām (*sk.: Nielsen S. S. et al. SARS-CoV-2 in animals: susceptibility of animal species, risk for animal and public health, monitoring, prevention and control. Pieejams: ecdc.europa.eu*). Pārtikas un lauksaimniecības organizācijas, Pasaules Dzīvnieku veselības organizācijas un Pasaules Veselības organizācijas 2021. gada 20. janvāra riska ziņojumā par SARS-CoV-2 izplatību kažokzvēru vidū secināts, ka vīrusa SARS-CoV-2 izplatības un jaunu vīrusa variantu rašanās risks Eiropā esošajās dzīvnieku novietnēs ir uzskatāms par lielu, ņemot vērā šo novietņu skaitu, apstiprināto Covid-19 infekcijas gadījumu skaitu cilvēku vidū, kā arī saimniecībās audzēto kažokzvēru un dzīvnieku novietņu darbinieku saslimšanas gadījumu skaitu (*sk.: World Health Organization. SARS-CoV-2 in animals used for fur farming. Pieejams: who.org*).

Latvijā laikā no 2021. gada 18. aprīļa līdz 12. novembrim Biomedicīnas centrs veica vīrusa genoma sekvencēšanu kopumā 21 izolātam no tiem SARS-CoV-2 vīrusa izolātiem, kas bija iegūti no inficētajiem SIA "Baltic Devon Mink" novietnes darbiniekiem. Sekvencēšanas rezultātā tika pierādīts, ka 15 no 16 kvalitatīvajām vīrusa genoma sekvencēm ir gan savstarpēji cieši radniecīgas, gan radniecīgas ar tiem vīrusa izolātiem, kas iegūti no ūdelēm. Tas liecinājis par vienotu vīrusa izcelsmi. Tuvā radniecība

starp analizētajiem no ūdelēm un no cilvēkiem iegūtajiem izolātiem norādījusi uz sugu barjeras atkārtotu šķērsošanu. Jaunu mutāciju identificēšana no ūdelēm iegūtos vīrusa izolātos liecinājusi par vīrusa evolūcijai labvēlīgiem apstākļiem, kas var novest pie bīstamāku SARS-CoV-2 vīrusa variantu izveidošanās. Turklāt jau 2021. gada 13. augustā tika atklāta bīstamu mutāciju (P681R, T478K un L452R) klātbūtne no ūdelēm iegūtā izolātā. Tas nozīmējis, ka ir izveidojušies tādi vīrusa varianti, kuru transmisijas ātrums un antivielu neitralizācijas efektivitāte ir pielīdzināma tobrīd dominējošajam vīrusa *Delta* paveidam (B.1.617.2). Atkārtota inficēšanās gadījumu konstatēšana novietnē sešu mēnešu laikā liecinājusi par to, ka ūdeļu vidū neveidojas ilgstoša imunitāte, kaut arī antivielu testi ir pozitīvi. Tādējādi ūdeļu novietne kļuvusi par SARS-CoV-2 vīrusa rezervuāru un radījusi nopietnus ilglaicīgus epidemioloģiskos draudus dzīvniekiem un cilvēkiem. Pamatojoties uz šo pētījumu, Slimību kontroles centrs sagatavoja Riska novērtējumu, kurā norādīja arī uz novietnes ūdeļu populācijā cirkulējošā SARS-CoV-2 vīrusa mutācijām, kas rada epidemioloģiski vēl bīstamāka vīrusa varianta attīstības risku.

Eiropas Savienības Tiesa ir secinājusi: ja tiek noteikti preču un pakalpojumu kvantitatīvie ierobežojumi, starp interesēm, kuras aizsargā LESD 36. pants, cilvēku veselības un dzīvības aizsardzība ieņem pirmo vietu, un dalībvalstu ziņā ir lemtā par līmeni, kādā tās plāno nodrošināt sabiedrības veselības aizsardzību, un par to, kā šis līmenis būtu jāsasniedz (sk. *Eiropas Savienības Tiesas 2016. gada 19. oktobra sprieduma lietā C-148/15 "Deutsche Parkinson Vereinigung" 30. punktu*).

Satversmes tiesa secina, ka no apstrīdētās normas izrietošais pamattiesību ierobežojums ir vērsts uz to, lai novērstu potenciāli bīstamu SARS-CoV-2 vīrusa mutāciju veidošanos tādos gadījumos, ja no ārvalstīm tiktu ievestas inficētas ūdeles. Šādas ūdeles varētu novest pie vēl plašākas SARS-CoV-2 vīrusa izplatības un tādējādi apdraudēt cilvēku veselību. Tātad apstrīdētajā normā ietvertais tiesību uz īpašumu ierobežojums ir vērsts uz to, lai nodrošinātu citu cilvēku tiesību aizsardzību.

14.2. Ministru kabineta 2021. gada 21. decembra sēdē sniegtā informācija par to personu skaitu, kuras saslimušas ar Covid-19, kā arī par jauna SARS-CoV-2 varianta – *Omicron* – izplatīšanos un par SARS-CoV-2 vīrusa mutācijām ūdeļu novietnē liecināja, ka jaunu SARS-CoV-2 variantu izplatīšanās varētu vēl vairāk palielināt veselības aprūpes iestāžu noslodzi saistībā ar lielu Covid-19 slimnieku skaitu (sk. *Ministru kabineta 2021. gada 21. decembra ārkārtas sēdes videoierakstu. Pieejams: mk.gov.lv*).

Tātad strauja, nekontrolēta Covid-19 infekcijas izplatība rada būtisku visas sabiedrības apdraudējumu, jo gan tā, gan arī jaunu SARS-CoV-2 variantu rašanās un izplatīšanās varēja izraisīt veselības nozares pārslodzi un apdraudēt veselības aprūpes un ārstniecības pakalpojumu

nepārtrauktību. Lai šādu situāciju novērstu, var būt nepieciešams ierobežot veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību. Piemēram, ārkārtējā situācija ar Ministru kabineta 2020. gada 6. novembra rīkojumu Nr. 655 "Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu" tika izsludināta citstarp veselības aprūpes sistēmas pārslodzes riska mazināšanas nolūkā, un saskaņā ar šo rīkojumu tika ierobežota atsevišķu ārstniecības pakalpojumu sniegšana (*sk. Ministru kabineta 2020. gada 6. novembra rīkojuma Nr. 655 "Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu" 5.46., 5.47. un 5.48. apakšpunktu*). Veselības aprūpes sistēmas pārslodzes novēršana ir svarīga visas sabiedrības labklājībai, jo no pienācīgas veselības aprūpes sistēmas funkcionēšanas ir atkarīga visu iedzīvotāju iespēja saņemt veselības aprūpi un tādējādi īstenot savas tiesības uz veselības aizsardzību ne vien saslimstot ar Covid-19, bet arī citu veselības traucējumu gadījumā.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma legītimie mērķi ir citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība.

15. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai visupirms jāpārbauda tas, vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītīmo mērķu sasniegšanai, proti, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem šos mērķus var sasniegt.

Pieteikuma iesniedzējas norādījušas, ka Ministru kabineta izraudzītie līdzekļi neesot piemēroti, jo neaizliedzot dzīvnieku pārvietošanu starp ūdeļu novietnēm Latvijā, bet aizliedzot ievest ūdeles no ārvalstīm, turklāt arī no tādām, kurās Covid-19 infekcija ūdelēm nekad nav konstatēta, kā arī tādām, kurās ūdeles tiek vakcinētas. Tāpat aizliegums attiecoties uz tādām valstīm, kurās ūdeļu saslimšanas gadījumi ir bijuši, bet līdz apstrīdētās normas pieņemšanas brīdim jau pilnībā novērsti.

Nefarmaceitiskie pasākumi ir zinātnē vispāratzīti efektīvi līdzekļi tādu vīrusu izplatības ierobežošanai, kuri izplatās ar pilieniem, kas izdalās no cilvēka elpcelšiem, tātad arī SARS-CoV-2 vīrusa izplatības ierobežošanai. Pie šādiem pasākumiem pieder arī aizliegums ievest ūdeles no ārvalstīm. Eiropas Slimību profilakses un kontroles centrs rekomendēja izmantot nefarmaceitiskos pasākumus arī Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai un uzsvēra to, ka, izņemot vakcināciju, nefarmaceitiskie pasākumi ir efektīvākais līdzeklis infekcijas izplatības ierobežošanai (*sk. Eiropas Slimību profilakses un kontroles centra 2020. gada 24. septembra publikāciju "Guidelines for the implementation of nonpharmaceutical interventions against COVID-19". Pieejams: [ecdc.europa.eu](https://ecdc.europa.eu/en)*).

Pasaules Veselības organizācijas, Pasaules Dzīvnieku veselības organizācijas un Apvienoto Nāciju Organizācijas Pārtikas un lauksaimniecības organizācijas 2021. gada 20. janvāra riska novērtējumā norādīts, ka SARS-CoV-2 starp kažokzvēru novietnēm var izplatīties

dažādos veidos: tiešā saskarē ar inficētiem dzīvniekiem, netiešā kontaktā ar, piemēram, piesārņotiem materiāliem, barību vai arī novietņu darbiniekiem un apmeklētājiem, kuri pārnēsā vīrusu ar drēbēm, aprīkojumu vai transportlīdzekļiem. Infekcijas izplatīšanās iespējamība ir atkarīga no ūdeļu novietņu daudzuma un blīvuma valstī, no savienojamības starp novietnēm, pārvietojoties dzīvniekiem, cilvēkiem un transportlīdzekļiem, kā arī no dzīvnieku saslimstības uzraudzības sistēmas efektivitātes. No pieejamiem datiem un pētījumiem, kas veikti valstīs, kurās tika ziņots par Covid-19 izplatību ūdeļu novietnēs, secināts, ka darbinieki un citas personas, kas nonāk saskarsmē ar ūdelēm, ir pakļautas augstam saslimstības riskam (sk.: *World Health Organization. SARS-CoV-2 in animals used for fur farming. Pieejams: woah.org*). SARS-CoV-2 pārnesšanas risks, kas izriet no dzīvu inficētu ūdeļu pārvietošanas starp novietnēm, ir augsts (sk.: *World Organization for Animal Health. Guidance on working with farmed animals of species susceptible to infection with SARS-CoV-2. Pieejams: woah.org*).

Pārtikas un veterinārais dienests norādījis, ka nav gūta operatīva informācija no visām valstīm, kurās tiek audzētas ūdeles. Savukārt Slimību kontroles centrs vērsis uzmanību uz to, ka epidemioloģiskā situācija dinamiski mainās un jebkurā brīdī var strauji pasliktināties. SARS-CoV-2 vīrusa cirkulācijas uzraudzība katrā valstī var būt atšķirīga, līdz ar to ņemt vērā informāciju par epidemioloģisko situāciju citu valstu ūdeļu novietnēs var tikai ar ievērojamu piesardzību.

Eiropas Savienības Tiesa ir atzinusi, ka pasākums ar kvantitatīvam ierobežojumam līdzvērtīgu iedarbību var tikt pamatots ar cilvēku veselības un dzīvības aizsardzības apsvērumiem vienīgi tad, ja šis pasākums ir piemērots iecerētā mērķa īstenošanai un nepārsniedz to, kas nepieciešams šā mērķa sasniegšanai (sk. *Eiropas Savienības Tiesas 1976. gada 20. maija sprieduma lietā Nr. 104/75 "De Peijper" 15.–17. punktu un 2015. gada 23. decembra sprieduma lietā C-333/14 "Scotch Whisky Association u. c." 33. punktu*). Tomēr katras dalībvalsts ziņā ir tāda līmeņa noteikšana, kādā tā plāno nodrošināt sabiedrības veselības aizsardzību, un, tā kā šis līmenis dažādās dalībvalstīs var atšķirties, dalībvalstīm būtu piešķirama rīcības brīvība (sk. *Eiropas Savienības Tiesas 2016. gada 19. oktobra sprieduma lietā C-148/15 "Deutsche Parkinson Vereinigung" 30. punktu*).

Satversmes tiesa secina: tā kā SARS-CoV-2 vīruss izplatījās ļoti strauji un tā izplatīšanās bija saistīta ar dzīvnieku, cilvēku, transportlīdzekļu un citu materiālu kustību, aizliegums ievest ūdeles Latvijā varēja mazināt iespējamo SARS-CoV-2 vīrusa un tā paveidu izplatību dzīvnieku populācijā un to cilvēku vidū, kuri nonāk saskarē ar dzīvniekiem. Ministru kabineta izraudzītie līdzekļi apstrīdētās normas spēkā esības laikā bija piemēroti leģitīmo mērķu sasniegšanai, jo ar tiem varēja tikt aizsargātas gan citu cilvēku tiesības uz veselību, gan sabiedrības labklājība.

Līdz ar to Ministru kabineta izraudzītais līdzeklis ir piemērots pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai.

16. Satversmes tiesai, vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, jāpārbauda arī tas, vai izraudzītie līdzekļi ir nepieciešami leģitīmā mērķa sasniegšanai, proti, vai leģitīmo mērķi nav iespējams sasniegt ar citiem, indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kuri būtu tikpat iedarbīgi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 14. punktu*). Saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 10. marta sprieduma lietā Nr. 2021-24-03 28. punktu*).

16.1. Pieteikuma iesniedzējas norāda, ka Ministru kabinets esot varējis ieviest alternatīvus risinājumus apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai – aizliegt ievest ūdes tikai no konkrētām valstīm, kurās attiecīgajā laika posmā konstatēta plaša ūdeļu inficēšanās ar Covid-19; noteikt laika posmu, kas no citām valstīm ievestajām ūdelēm jāpavada izolācijā; paredzēt, piemēram, Pārtikas un veterinārā dienesta atļaujas izsniegšanu ūdeļu ieviešanai Latvijā, ja ūdes ir testētas un testa rezultāts ir negatīvs; noteikt aizliegumu ūdeļu pārvietošanai starp novietnēm Latvijā, nevis ūdeļu ieviešanas aizliegumu, jo Covid-19 infekcijas uzliesmojums ticis konstatēts tikai vienā no Latvijā esošajām ūdeļu novietnēm.

Savukārt Ministru kabinets uzskata, ka Pieteikuma iesniedzēju norādītie alternatīvi līdzekļi nesasniegtu pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus vismaz tādā pašā kvalitātē, jo neizslēgtu risku, ka Latvijas teritorijā no ārvalstīm var tikt ievestas potenciāli inficētas ūdes.

Pārtikas un veterinārais dienests sakarā ar Pieteikuma iesniedzēju piedāvāto alternatīvo līdzekli – aizliegt ievest ūdes tikai no konkrētām valstīm, kurās attiecīgajā laika posmā konstatēta plaša ūdeļu inficēšanās ar Covid-19, – norādījis, ka attiecīgā informācija ātri zaudētu savu aktualitāti Covid-19 straujās izplatības dēļ. Savukārt ievesto ūdeļu izolācija, kā arī aizliegums pārvietot ūdes starp novietnēm Latvijā jebkurā gadījumā prasītu ūdeļu apkopi, ko var nodrošināt vienīgi cilvēki, tātad infekcijas izplatību arī cilvēku vidū nevarētu pilnībā novērst. Arī atļauju sistēmu nevarot uzskatīt par tikpat efektīvu līdzekli kā pilnīgs ūdeļu ieviešanas aizliegums, jo būtu jāvērtē gan saņemtie paraugi, gan atļaujas piešķiršanas pamatojums, tas viss prasītu daudz vairāk resursu, un to visu vajadzētu paveikt ļoti īsā laika posmā, ņemot vērā negatīva Covid-19 testa derīguma termiņu.

Vides institūts, atsaucoties uz Eiropas Pārtikas nekaitīguma iestādes viedokli, norāda, ka ūdes esot ļoti uzņēmīgas pret SARS-CoV-2 un tas strauji izplatoties ūdeļu audzētavās tiešu un netiešu kontaktu ceļā. Lielās ūdeļu novietnēs esot labvēlīgi apstākļi SARS-CoV-2 vīrusa replikācijai un

pārņemšanai. Slimības klīniskās pazīmes ūdelēm bieži vien esot nespecifiskas un varot parādīties tikai daļai inficēto dzīvnieku, bet infekcijas skartajās saimniecībās inficēto dzīvnieku skaits esot ļoti liels, parasti sniedzoties līdz pat 100 procentiem.

16.2. Apstākļos, kad pastāv nenoteiktība un, lai aizsargātu svarīgas personu vai sabiedrības tiesības un likumiskās intereses, ir nepieciešama tūlītēja valsts rīcība, arī pamattiesību ierobežojuma samērīguma vērtēšanā būtiska nozīme ir piesardzības principam. Atbilstoši šim principam institūcijai, kas izdod normatīvo aktu un apsver, vai attiecīgajā tiesiskajā regulējumā paredzētā pamattiesību ierobežojuma legītīmos mērķus nevarētu sasniegt tādā pašā kvalitātē ar saudzējošākiem līdzekļiem, ir tiesības šaubu gadījumā no vairākām iespējamām alternatīvām izvēlēties to risinājumu, kas ar augstāku varbūtības pakāpi nodrošinās personu vai sabiedrības tiesību un interešu aizsardzību (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 10. marta sprieduma lietā Nr. 2021-24-03 28. punktu*).

Pasaules Dzīvnieku veselības organizācija apkopojusi pieejamos datus par dzīvnieku saslimstību ar Covid-19 un norādījusi, ka, piemēram, līdz 2021. gada 30. septembrim bijušas ziņas par 12 dažādu sugu, tostarp ūdeļu, saslimstību 30 pasaules valstīs (*sk.: World Organization for Animal Health. SARS-CoV-2 in animals – situation report 5. Pieejams: woah.org*). Eiropas Pārtikas nekaitīguma iestāde norādījusi, ka 2021. gada janvārī tika ziņots par SARS-CoV-2 vīrusa izplatību 400 ūdeļu novietnēs astoņās Eiropas Savienības valstīs (*sk.: European Food Safety Authority. Monitoring of SARS-CoV-2 infection in mustelids. Pieejams: efsa.europa.eu*). Savukārt Pasaules Dzīvnieku veselības organizācija jau līdz 2023. gada 30. jūnijam apkopojusi ziņas par 775 Covid-19 uzliesmojumiem starp 29 sugām 36 valstīs. Turklāt šajos ziņojumos uzmanība sevišķi vērsta uz to, ka Covid-19 konstatēšana dzīvniekiem ir cieši saistīta ar katras valsts īstenoto uzraudzības mehānismu un dzīvnieku saslimstība ar Covid-19, visticamāk, ir daudz augstāka. Vislielākais Covid-19 infekcijas izplatības risks, kā arī konstatēto dzīvnieku saslimšanas gadījumu skaits visās pasaules valstīs esot tieši ūdeļu novietnēs (*sk.: World Organization for Animal Health. SARS-CoV-2 in animals – situation report 22. Pieejams: woah.org*).

Nepārtraukta un pareiza biodrošības pasākumu īstenošana ūdeļu novietnēs, tostarp nefarmaceutisko metožu izmantošana, var samazināt iespējamību, ka ūdeles un cilvēki inficējas ar Covid-19. Tomēr tad, ja ūdeļu novietnē inficēšanās ar SARS-CoV-2 vīrusu jau ir notikusi, infekcija strauji izplatās dzīvnieku populācijā, izraisot plašu vīrusa cirkulāciju un risku, ka notiks vīrusa pārnese starp sugām (*sk.: Nielsen S. S. et al. SARS-CoV-2 in animals: susceptibility of animal species, risk for animal and public health, monitoring, prevention and control. Pieejams: ecdc.europa.eu*).

Pirms apstrīdētā norma tika pieņemta, Covid-19 ierobežošanas noteikumi paredzēja dažādus biodrošības pasākumus Covid-19 izplatības mazināšanai: ūdeļu novietnēs, tostarp arī sejas masku valkāšanu, apģērba un apavu maiņu, roku un saskares virsmu dezinficēšanu, videonovērošanas ierīkošanu (sk. *Covid-19 ierobežošanas noteikumu redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 24. decembrim*). Tomēr iknedēļas ar Covid-19 saslimušo un mirušo ūdeļu monitoringa ietvaros vienā no Latvijā esošajām ūdeļu novietnēm tika konstatēts Covid-19 uzliesmojums un tādējādi secināts, ka iepriekš noteiktās stingrās epidemioloģiskās drošības prasības nenovērš ūdeļu inficēšanos ar vīrusu un saslimstību (sk.: *Nielsen S. S. et al. SARS-CoV-2 in animals: susceptibility of animal species, risk for animal and public health, monitoring, prevention and control. Pieejams: ecdc.europa.eu*).

Daļa no Pieteikuma iesniedzēju norādītajiem alternatīvajiem līdzekļiem pēc būtības ir vērsti uz to, lai tiktu noteiktas stingrākas epidemioloģiskās drošības prasības un būtu atļauts ievest no citām valstīm Latvijas teritorijā ūdeles. Satversmes tiesa secina, ka šādi alternatīvi līdzekļi nesasniegtu pamattiesību ierobežojuma legītīmos mērķus vismaz tādā pašā kvalitātē, jo neizslēgtu iespēju, ka Latvijā var tikt ievestas ar Covid-19 inficētas ūdeles. Kā to savā viedoklī norāda Vides institūts, Covid-19 ir respiratora infekcija, kura pēc nonākšanas ūdeļu novietnē strauji izplatās, tā ka ar Covid-19 var saslimt līdz pat 100 procentiem ūdeļu, un esot pierādīts, ka gadījumos, kad notiek SARS-CoV-2 vīrusa pārnese starp cilvēku un ūdeli, rodas neprognozējama vīrusa mutāciju veidošanās risks. Satversmes tiesa secina, ka nepastāv tādas datubāzes, kurās varētu iegūt operatīvu informāciju par dažādās valstīs konstatētajiem Covid-19 saslimšanas gadījumiem ūdeļu vidū, un ka arī SARS-CoV-2 vīrusa uzraudzības mehānismi dažādās valstīs ir atšķirīgi.

Tādējādi nedz aizliegums ievest ūdeles tikai no konkrētām valstīm, kurās attiecīgajā laika posmā konstatēta ūdeļu inficēšanās ar Covid-19, nedz karantīnas paredzēšana ievestajām ūdelēm, nedz arī ieviešanas atļauju sistēma nevar nodrošināt to, ka Latvijas teritorijā netiek ievestas ar Covid-19 inficētas ūdeles un tās nenonāk kontaktā ar cilvēkiem. Savukārt aizliegums pārvietot ūdeles starp novietnēm Latvijā nav uzskatāms par alternatīvu līdzekli apstrīdētajā normā ietvertā ierobežojuma legītīmo mērķu sasniegšanai, jo tas acīmredzami nevar novērst Ministru kabineta identificēto risku – ar Covid-19 inficētu ūdeļu ieviešanu no ārvalstīm.

Līdz ar to nav citu, saudzējošāku līdzekļu, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma legītīmos mērķus būtu iespējams sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

17. Lai izvērtētu pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, jāpārlicinās arī par to, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežošanas rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā. Tādējādi Satversmes tiesai jānoskaidro izskatāmajā lietā līdzsvarojamās intereses un jānoteic, kurām no šīm interesēm būtu piešķirama prioritāte.

Izskatāmajā lietā ir līdzsvarojamas komersantu, kuri nodarbojas ar ūdeļu ieviešanu no ārvalstīm, tiesības turpināt jau uzsākto komercdarbību un gūt no tās labumu, no vienas puses, un apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu aptvertās cilvēku veselības un sabiedrības labklājības intereses, no otras puses.

Līdz ar to Satversmes tiesai jāpārbauda, vai ar apstrīdēto normu ir panākts taisnīgs līdzsvars starp šīm dažādajām tiesībām un likumiskajām interesēm.

17.1. Pieteikuma iesniedzējas pauž viedokli, ka apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma dēļ Latvijas ekonomikai tiekot nodarīts kaitējums, jo samazinoties darba vietu skaits un nodokļu ieņēmumi no komercdarbības, kuras veikšanai esot nepieciešama ūdeļu ieviešana no ārvalstīm.

Tomēr izskatāmajā lietā ir jāņem vērā arī ar apstrīdētajā normā noteikto ierobežojumu aizsargāto tiesību un likumisko interešu nozīme. Tiesības uz veselības aizsardzību tieši attiecas uz ikvienu personu un ir būtisks priekšnoteikums jebkuru citu personas pamattiesību īstenošanai. Satversmes tiesa iepriekš, vērtējot līdzsvaru starp komersantu tiesībām un interesēm un sabiedrības veselības aizsardzību citu Covid-19 izplatības ierobežošanai noteiktu pasākumu sakarā, ir atzinusi, ka ar šādiem pasākumiem aizsargātās sabiedrības intereses var būt svarīgākas nekā atsevišķu komersantu tiesības un intereses. Arī izskatāmajā lietā labumu no pamattiesību ierobežojuma – ūdeļu ieviešanas aizlieguma – gūst visa sabiedrība, turklāt daudzējādās aspektos, jo attiecīgais regulējums pasargā gan tieši pašus cilvēkus no saslimšanas, gan arī veselības aprūpes sistēmu no pārslodzes. Ievērojot Covid-19 izraisošā vīrusa izplatību un tās radītos draudus veselības sistēmai, atsevišķu komersantu likumiskās intereses nevar tikt nostādītas augstāk par visas sabiedrības interesēm (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 22.1. punktu*).

Satversmes tiesa ņem vērā arī to, ka apstrīdētā norma bija spēkā gandrīz gadu un tika grozīta tad, kad tika konstatēts, ka saslimstība ar Covid-19 samazinājusies visā sabiedrībā, visās vecuma grupās un visos reģionos, tāpat epidemioloģiskā situācija bija uzlabojusies arī ūdeļu novietnēs un vairs nepastāvēja būtiska sabiedrības veselības kaitējuma risks. Lai gan 2022. gada grozījumu Covid-19 ierobežošanas noteikumu

anotācijā norādīts, ka atcelt aizliegumu ievest Latvijas teritorijā ūdeles no ārvalstīm būtu iespējams, ja tās būtu vakcinētas, tomēr jāņem vērā, ka nedz apstrīdētās normas spēkā esības laikā, nedz šobrīd attiecīga vakcīna nav apstiprināta (*sk. 2022. gada grozījumu Covid-19 ierobežošanas noteikumos sākotnējās ietekmes izvērtējumu (anotāciju). Pieejams: tap.mk.gov.lv*). Proti, apstrīdētās normas spēkā esības laikā, kad ne tikai nebija nekādas iespējas ūdeles pirms ieviešanas Latvijā vakcinēt, bet saistībā ar augsto Covid-19 infekcijas izplatības risku bija pilnīgi nepieciešams mazināt iespējamo vīrusa transmisiju no ūdelēm uz cilvēkiem, Ministru kabineta veiktie pasākumi bija piemēroti tam, lai ar augstāku varbūtības pakāpi pasargātu cilvēkus no saslimšanas ar Covid-19 un veselības aprūpes sistēmu no pārslodzes.

Tāpat jāņem vērā, ka apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma spēkā esības laikā Pieteikuma iesniedzējas turpināja savu komercdarbību, jo apstrīdētā norma neaizliedza to darbību pilnībā. Komercdarbība ir saistīta ar iniciatīvu un drosmi, jo komersants darbojas pastāvīga riska un ekonomiskās nenoteiktības apstākļos, proti, tā ir saistīta ar daudzām grūtībām un neparedzētām situācijām, kuras var rasties gan paša komersanta pieņemto lēmumu rezultātā, gan no komersanta neatkarīgu apstākļu dēļ (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 20. maija sprieduma lietā Nr. 2010-70-01 17. punktu*). Pieteikuma iesniedzējas nav norādījušas un arī Satversmes tiesa nekonstatē, ka apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums būtu noteikts kā patvaļīgas diskriminācijas vai slēptas ierobežošanas līdzeklis LESD 36. panta izpratnē.

17.2. Tiesībsargs pievērsis uzmanību tam, ka apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums neatbilstot samērīguma principam, jo neparedzot kompensējošus mehānismus, un norādījis, ka, piemēram, lielajiem tirdzniecības centriem par tiem noteiktajiem komercdarbības ierobežojumiem Ministru kabinets paredzējis īpašus kompensējošus mehānismus – valsts atbalstu, kas ļāvis mazināt tiem nodarītos zaudējumus.

Savukārt Ministru kabinets norāda, ka ūdeļu audzēšana dažkādu ieguvei neesot uzskatīta par prioritāri atbalstāmu nozari ekonomikas atveseļošanās posmā pēc Covid-19 krīzes. Ministru kabineta rīcība neesot varējusi radīt tiesisko palāvēību uz to, ka zaudējumu kompensācijas mehānisms tiks paredzēts visiem komersantiem, kuru komercdarbība tiek ierobežota. Tas, ka lielo tirdzniecības centru īpašniekiem bija nodrošināta iespēja saņemt atbalstu to īpašumā esošo tirdzniecības centru nomas apgrozījuma krituma kompensācijai, nenozīmē to, ka šāds pats atbalsts būtu jāparedz arī komersantiem, kuri nodarbojas ar ūdeļu ieviešanu no ārvalstīm. Ūdeļu audzētājiem atšķirībā no lielajiem tirdzniecības centriem komercdarbība netika aizliegta vispār, bet

nekontrolētas Covid-19 infekcijas izplatības novēršanas labad tika noteikts aizliegums ievest ūdeles no citām valstīm.

Satversmes tiesa ir atzinusi: no Satversmes 105. panta neizriet, ka Covid-19 infekcijas dēļ noteikto tiesību uz īpašumu ierobežošanas gadījumā būtu nepieciešama kompensācija, lai gan tās esība tomēr ir ņemama vērā, vērtējot ierobežojuma samērīgumu (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 22.2.3. punktu*). Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka kompensācijas neesība ir viens no faktoriem, kas jāņem vērā, lai noteiktu, vai ir ievērots taisnīgs līdzsvars, taču tās neesība pati par sevi nevar būt par pamatu secinājumam, ka ir pārkāptas personas tiesības uz īpašumu (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2019. gada 12. novembra sprieduma lietā "Affaire S.A. Bio d'Ardenne c. Belgique", pieteikums Nr. 44457/11, 51. punktu*).

Lai gan kompensācija par apstrīdētajā normā noteikto ierobežojumu netika noteikta, Ministru kabinets paredzēja mehānismus, ar kuriem ārkārtējā situācijā noteikto ierobežojumu sekas tika mazinātas. Proti, Covid-19 izplatības ierobežošanas pasākumu skartajiem komersantiem saskaņā ar Ministru kabineta 2020. gada 19. marta noteikumiem Nr. 150 "Noteikumi par garantijām saimnieciskās darbības veicējiem, kuru darbību ietekmējusi Covid-19 izplatība" un 2020. gada 19. marta noteikumiem Nr. 149 "Noteikumi par apgrozāmo līdzekļu aizdevumiem saimnieciskās darbības veicējiem, kuru darbību ietekmējusi Covid-19 izplatība" bija iespēja saņemt valsts atbalstu, kas jāva mazināt tiem nodarītos zaudējumus. Ar iepriekš minētajiem finanšu instrumentiem tika sniegts mērķtiecīgs atbalsts un nodrošināts tas, ka komercdarbības veicējiem ir pietiekama likviditāte un apgrozāmie līdzekļi, lai novērstu tiem nodarīto kaitējumu un saglabātu savas komercdarbības nepārtrauktību Covid-19 infekcijas uzliesmojuma laikā un pēc tam. Attiecīgie atbalsta pasākumi bija pieejami komersantiem neatkarīgi no to darbības nozares. No lietas materiāliem izriet, ka Pieteikuma iesniedzējas šiem atbalsta pasākumiem nav pieteikušās.

Ņemot vērā visu iepriekš minēto, jāatzīst, ka sabiedrības ieguvums no apstrīdētajā normā ietvertā ierobežojuma apstākļos, kad bija nepieciešams mazināt iespējamo Covid-19 izraisošā vīrusa transmisiju no ūdelēm uz cilvēkiem un tādējādi aizsargāt cilvēku veselību un sabiedrības labklājību, ir lielāks nekā Pieteikuma iesniedzējām radītās nelabvēlīgās sekas.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais personas pamattiesību ierobežojums ir samērīgs un apstrīdētā norma atbilst Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Ministru kabineta 2021. gada 28. septembra noteikumu Nr. 662 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" 244. punktu redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 24. decembra līdz 2022. gada 16. decembrim, par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas

Rīgā 2024. gada 4. janvārī

lietā Nr. 2022-28-03

"Par Ministru kabineta 2021. gada 28. septembra noteikumu Nr. 662 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" 244. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam".

Satversmes tiesa 2023. gada 21. decembrī taisīja spriedumu lietā Nr. 2022-28-03 un atzina Ministru kabineta 2021. gada 28. septembra noteikumu Nr. 662 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" 244. punktu redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 24. decembra līdz 2022. gada 16. decembrim, par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

1. Satversmes tiesa sprieduma 12. punktā secināja sekojošo:

"no lietas materiāliem izriet, ka Pieteikuma iesniedzējas līdz apstrīdētās normas spēkā stāšanās brīdim vaislas ūdeles ūdeļu pavairošanai un ūdeļu mazuļus audzēšanai iepirkušas un ievadušas Latvijā no ārvalstīm un ka ūdeļu ieviešana ietilpst Pieteikuma iesniedzēju komercdarbībā, kuru tās līdz apstrīdētās normas spēkā stāšanās brīdim veikušas. Tādējādi Pieteikuma iesniedzēju ekonomiskās intereses, kas saistītas ar noteikta veida komercdarbību – ūdeļu ieviešanu no ārvalstīm –, ietilpst Satversmes 105. panta tvērumā.

Pieteikuma iesniedzējas norādījušas, ka ūdeles tika ievestas no ārvalstīm tāpēc, ka Latvijā neesot iespējams iegādāties vaislas dzīvniekus vai ūdeļu mazuļus nepieciešamajā apjomā un kvalitātē. Tādējādi apstrīdētā norma ietekmēja Pieteikuma iesniedzēju tiesības Latvijā veikt noteikta veida komercdarbību, kuru tās iepriekš bija veikušas, jo šī norma samazināja Pieteikuma iesniedzēju iespējas iegūt atbilstoša daudzuma un kvalitātes dzīvniekus savas komercdarbības nodrošināšanai. Tātad apstrīdētā norma ietiecās Pieteikuma iesniedzēju tiesībās veikt noteikta veida komercdarbību."

2. Nepiekrītu tiesas secinājumiem, ka apstrīdētā norma radīja Pieteikuma iesniedzējām Satversmes 105. pantā noteikto tiesību uz īpašumu aizskārums, jo uzskatu, ka apstrīdētā norma vispārīgi aizskar Satversmes 106. pantā noteiktās tiesības uz nodarbošanos. Tomēr Pieteikuma iesniedzējām netika radīts arī pat šāds aizskārums. Citiem vārdiem sakot, Satversmes tiesā tika iesniegta un izskatīta populārsūdzība.

Atsevišķajās domās turpmāk izmantošu spriedumā lietotos saīsinājumus.

3. 2020., 2021. un 2022. gads Latvijā pagāja Covid-19 vīrusa radīto satricinājumu zīmē. Tā ietekmēja ne tikai cilvēku dzīvi, bet arī komersantu darbību. Vīrusa pārneses samazināšanai domātie ierobežojumi tika attiecināti ne tikai uz cilvēku ikdienu. Tie skāra arī komercdarbības brīvību, jo tika ierobežota preču pārdošana, pakalpojumu sniegšana.

Covid-19 infekcijas uzliesmojumi un infekcijas pārneses gadījumi no dzīvniekiem uz cilvēkiem un no cilvēkiem uz dzīvniekiem ietekmēja arī valdības noteikto ierobežojumu ūdeļu ievēšanai un turēšanai apjomu. Ūdeļu ievēšanas aizliegums Latvijā bija spēkā no 2020. gada 17. novembra līdz 2021. gada 11. oktobrim un atkārtoti tika noteikts no 2021. gada 24. decembra. Laikā no 2021. gada 11. oktobra līdz 23. decembrim ūdeles varēja ievest Latvijā, ja tika ievēroti vairāki nosacījumi.

4. Pieteikumu iesniedza divas Latvijā reģistrētas juridiskas personas – SIA "Proud City Enterprises Latvia" un SIA "European Fur Elite Latvia", kuras konstitucionālajā sūdzībā norādīja sekojošus faktus. Abas sabiedrības ietilpst vienā uzņēmumu grupā. Abām sabiedrībām Latvijā ir reģistrētas dzīvnieku novietnes, kurās turētas ūdeles. Tās iepriekš uzņēmumu grupas ietvaros ievēdušas ūdeles no Dānijas. Ārkārtas situācijas laikā abas Pieteikuma iesniedzējas esot pārcēlušas savu darbību uz Lietuvu. Tur uzņēmumu grupā ietilpstošā Lietuvas sabiedrība esot izaudzējusi 52 000 ūdeļu, kuras domāts eksportēt uz Latviju. 2020. gada decembrī SIA "European Fur Elite Latvia" esot iegādājusies ūdeļu vaislas dzīvniekus Lietuvā, domājusi, ka aizliegumu atcelšot, tomēr tas neesot noticis un dzīvnieki turēti nomātās fermās Lietuvā. Ūdeļu ievēšana atkārtoti plānota 2021. gada jūnijā. No 2020. gada novembra Pieteikuma iesniedzēju darbība Latvijā faktiski apturēta, jo pārcelta uz Lietuvu (nodoti darbinieki). Šāda darbība radot Pieteikuma iesniedzējām papildu izdevumus, tāpat arī apgrūtināta ūdeļu audzēšana, jo vaislas dzīvniekus nevarot iegādāties Latvijā vajadzīgajā apjomā un vispār konkurenti Latvijā noteikšot nepamatoti augstas cenas.

Šie fakti tikai daļēji atspoguļoti sprieduma konstatējošā daļā. Tāpat tie attiecas uz laiku līdz 2021. gada 11. oktobrim, bet, kā jau uzsvēru iepriekš, laikā no 2021. gada 11. oktobra līdz 23. decembrim ūdeles varēja ievest Latvijā, ja tika ievēroti vairāki nosacījumi.

Pieteikuma iesniedzējas nebija norādījušas nevienu faktu par to, ka laikā pēc 2021. gada 23. decembra tām būtu bijis izšķiroši ievest Latvijā ūdeles audzēšanai un nav pamatojušas to, kāpēc laikaposmā, kad tas bija atļauts, tās neievēda vaislas dzīvniekus un mazuļus Latvijā, lai turpinātu savu komercdarbību. Tā vietā bija vispārīgi apsvērumi par to, ka vaislas dzīvniekus Latvijā nevarot iegādāties vajadzīgajā apjomā un ka konkurenti

Latvijā noteikšot nepamatoti augstas cenas; rezultātā Pieteikuma iesniedzējas bankrotēšot.

Es uzskatu, ka šāds fakts izklāsts ir nepietiekošs, lai pamatotu pamattiesību aizskārumu.

5. Tomēr būtiskākais ir jautājums par to, vai apstrīdētā norma ierobežoja personai Satversmes 105. pantā noteiktās tiesības uz īpašumu vai citas pamattiesības, proti, Satversmes 106. pantā noteiktās tiesības uz nodarbošanos.

6. Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2022. gada 7. jūlija lēmumā par lietas ierosināšanu pēc Pieteikuma iesniedzēju konstitucionālās sūdzības konstatēts, ka "Pieteikuma iesniedzējas ir komercsabiedrības, kuru komercdarbības veids ir ūdeļu ievēšana un audzēšana, ūdeļu kažokādu ieguve, apstrāde un eksportēšana. Pieteikuma iesniedzējas norāda, ka ūdeles vienmēr ir tikušas iepirkas citās Eiropas Savienības valstīs un no tām ievestas Latvijā, kur notiekot to audzēšana kažokādu iegūšanai. Ņemot vērā apstrīdētajā normā ietvertu aizliegumu ievest Latvijas teritorijā ūdeles, Pieteikuma iesniedzējas esot apturējušas savu saimniecisko darbību Latvijā. Tādējādi esot aizskartas Pieteikuma iesniedzējām Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības turpināt uzsāktu komercdarbību."

Sprīduma 12. punktā tiesa secināja, ka apstrīdētā norma Pieteikuma iesniedzējām ierobežoja Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertās tiesības uz īpašumu. Lai nonāktu pie šāda secinājuma tiesa visupirms atzina, ka personas ekonomiskās intereses, kas ir saistītas ar konkrēta veida komercdarbību, kuru persona līdz šim veikusi, ir uzskatāmas par tiesību uz īpašumu objektu un ietilpst Satversmes 105. panta tvērumā. Tālāk tiesa konstatēja, ka Pieteikuma iesniedzējas līdz apstrīdētās normas spēkā stāšanās brīdim vairs ūdeles un ūdeļu mazus audzēšanai iepirkušas un ievēdušas Latvijā no ārvalstīm un ka ūdeļu ievēšana ietilpst Pieteikuma iesniedzēju komercdarbībā, kuru tās līdz apstrīdētās normas spēkā stāšanās brīdim veikušas. Tiesa secināja, ka tādējādi Pieteikuma iesniedzēju ekonomiskās intereses, kas saistītas ar noteikta veida komercdarbību – ūdeļu ievēšanu no ārvalstīm –, ietilpst Satversmes 105. panta tvērumā. Visbeidzot tiesa atzina, ka apstrīdētā norma esot samazinājusi Pieteikuma iesniedzēju iespējas iegūt atbilstoša daudzuma un kvalitātes dzīvniekus savas komercdarbības nodrošināšanai un tādējādi esot ietekmējusi Pieteikuma iesniedzēju tiesībās veikt noteikta veida komercdarbību.

No iepriekš minētā izriet, ka, pēc Satversmes tiesas ieskata, personas ekonomiskās intereses, kas ir saistītas ar konkrēta veida komercdarbību, kuru persona līdz šim veikusi, ir "īpašums" Satversmes 105. panta izpratnē. Ja tiesību norma šādas personas intereses ierobežo, tad tiek ierobežotas personas tiesības veikt noteikta veida komercdarbību. Šādā situācijā esot

konstatējams Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertu tiesību uz īpašumu ierobežojums.

7. Šajā lietā izteiktās atziņas vispārīgi atbilst Satversmes tiesas praksē nostiprinātajām atziņām.

Lietā Nr. 2009-100-03 Satversmes tiesa atzinusi, ka ar "tiesībām uz īpašumu" saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras tiesīgā persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas, tajā skaitā tiesības (uz licences pamata) veikt komercdarbību.¹ Savukārt, piemēram, lietā Nr. 2013-21-03 Satversmes tiesa atzinusi, ka personas ekonomiskās intereses, kas saistītas ar komercdarbības veikšanu, ietilpst Satversmes 105. panta pirmā teikuma tvērumā, un iejaukšanās komercdarbības veikšanā ir uzskatāma par īpašuma tiesību ierobežojumu.²

Lietā Nr. 2020-33-01 tika apstrīdēta Augstskolu likuma norma, kas paredzēja aizliegumu īstenot studiju programmas svešvalodās, atbilstība Satversmes 1. un 105. pantam. Satversmes tiesa visupirms atzina, ka tiesību uz īpašumu tvērumā ietilpst personas tiesības veikt komercdarbību uz licences pamata, bet valsts iejaukšanās komercdarbības veikšanā ierobežo tiesības uz īpašumu.³ Turklāt, konkrēzējot Satversmē ietvertu pamattiesību saturu, jāņem vērā arī Eiropas Savienības (turpmāk – ES) tiesību akti. Satversmes 105. panta pirmie trīs teikumi aptver ikviena tiesības izmantot savu īpašumu, tostarp nodarbojoties ar komercdarbību. Tādējādi no saistībām, ko Latvija uzņēmusies līdz ar dalību ES, izriet, ka Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības ir konkrēzējamas kopsakarā ar Eiropas Savienības Pamattiesību hartas (turpmāk – Harta) 16. pantā ietvertu darījumdarbības brīvību un Līguma par Eiropas Savienības darbību (turpmāk – LESD) 49. pantā ietvertu uzņēmējdarbības brīvību. Hartas 16. pantā ietvertā darījumdarbības brīvība un LESD 49. pantā ietvertā uzņēmējdarbības brīvība var pārklāties ar Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertajām tiesībām uz īpašumu, bet tas nenozīmē, ka sakristu šo normu saturs.

Šajā lietā Satversmes tiesa citstarp atsaucās uz Saeimas pārstāvja tiesas sēdē norādīto, ka LESD 49. panta un Satversmes 105. panta saturs var daļēji sakrist, tomēr tas ir atšķirīgs – arī Satversmes 106. pants ietver darījumdarbības brīvību un tieslietu ministrijas pārstāves norādīto, ka

¹ Satversmes tiesas 2010. gada 20. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2009-100-03 8.2. punkts.

² Satversmes tiesas 2014. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2013-21-03 10.1.–10.2. punkts.

³ Satversmes tiesas 2023. gada 9. februāra sprieduma lietā Nr. 2020-33-01 26. punkts.

uzņēmējdarbības brīvība var būt ietverta vairākās Satversmes normās⁴ Visbeidzot, Satversmes tiesa secināja, ka apstrīdētās normas ierobežoja to privāto augstskolu, kuras jau sniedza augstākās izglītības pakalpojumus, tiesības veikt uzsāktu komercdarbību uz licences pamata, tādējādi ierobežojot Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertās privāto augstskolu tiesības uz īpašumu kopsakarā ar Satversmes 1. pantā ietverto tiesiskās palāvības aizsardzības principu.⁵

Lai arī izskatāmajā lietā tiesa nepievērsās Satversmes 105. panta satura analīzei un nekonkretizēja tajā ietvertās tiesības kopsakarā ar LESD un Hartas normām, tā tomēr pieturējās pie ļoti plaša šajā pantā ietverto tiesību tvēruma, īpašuma jēdzienam faktiski aptverot jebkādas personas ekonomiskās intereses, kas saistītas ar konkrēta veida komercdarbību. Līdz ar to arī izskatāmajā lietā ir pamats pievērsties komercdarbības brīvības analīzei un noskaidrot tās vietu Satversmē.

8. Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija (turpmāk – Konvencija) un tās protokoli nesatur normas, kas paredz uzņēmējdarbības brīvību jeb tiesības veikt saimniecisko vai komercdarbību. Arī Konvencijas Pirmais protokols, kas tā 1. pantā paredz tiesības uz īpašumu, iepriekš minēto uzņēmējdarbības brīvību nepiešķir.⁶

ECT ir atzinusi, ka ekonomiskās intereses, kas saistītas ar restorāna darbību, piemēram, alkohola tirdzniecības licences saglabāšana, ir uzskatāmas par "īpašumu" Konvencijas 1. protokola 1. panta izpratnē.⁷ Tāpat ECT atzinusi arī, ka grants izmantošanas atļaujas,⁸ muitas noliktavas darbības atļaujas,⁹ kredītiestādes darbības atļaujas,¹⁰ beznodokļu tirdzniecības veikala darbības atļaujas,¹¹ interneta un telefonsakaru

⁴ Sprieduma 27.2. punkts.

⁵ Sprieduma 27.3. punkts.

⁶ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija un tās protokoli.

⁷ ECT 07/07/1989 sprieduma lietā *Tre Traktörer Aktiebolag v. Sweden* (Application no. 10873/84) 53. punkts.

⁸ ECT 18/02/1991 sprieduma lietā *Fredin v. Sweden* (Application no. 12033/86) 39., 40. punkts.

⁹ ECT 30/11/2005 sprieduma lietā *Rosenzweig and Bonded Warehouses Ltd. v. Poland* (Application no. 51728/99) 49. punkts.

¹⁰ ECT 24/02/2006 sprieduma lietā *Capital Bank AD v. Bulgaria* (Application no. 49429/99) 130. punkts.

¹¹ ECT 10/07/2007 sprieduma lietā *Bimer S.A. v. Moldova* (Application no. 15084/03) 49. punkts.

pakalpojumu sniegšanas atļaujas,¹² tabakas tirdzniecības atļaujas,¹³ kā arī televīzijas kanāla apraides atļaujas¹⁴ atcelšana ierobežo tiesības uz īpašumu. Tiesības uz īpašumu tiek aizskartas arī gadījumā, ja atļaujai tiek atņemta tās būtība.¹⁵

Cita starpā lietā *O'Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd v. Ireland* vides aizsardzības nolūkā tika noteikts aizliegums zvejojot gliemenes vietā, kurā tās zvejoja pieteicēja. ECT atzina, ka šāds zvejas ierobežojums ir uzskatāms par tādu, kas uzlikts komersantam izdotajai atļaujai – gliemeņu zvejas atļaujai – kas saistīta ar tā ierasto komercdarbību. Līdz ar to tas esot ierobežojis komersanta tiesības brīvi izmantot savu īpašumu, tajā skaitā uzņēmuma pamatā esošās ekonomiskās intereses.¹⁶

Noteiktos gadījumos valsts noteiktie ierobežojumi, kas netiešā veidā samazina uzņēmuma vērtību, var tikt uzskatīti par tādiem, kas ierobežo komersanta tiesības uz īpašuma netraucētu izmantošanu.¹⁷

Tai pat laikā ECT atzinusi, ka nākotnes ienākumi atzīstami par "īpašumu" vienīgi tad, ja tie jau ir iegūti vai uz tiem pastāv izpildāms prasījums.¹⁸ Šajā ziņā, piemēram, brīvās profesijas uzņēmējdarbības apjoms ir pakļauts ekonomiskās dzīves apdraudējumiem un līdz ar to nav

¹² ECT 08/07/2008 sprieduma lietā *Megadat.com SRL v. Moldova* (*Application no. 21151/04*) 62., 63. punkts.

¹³ ECT 01/06/2015 sprieduma lietā *Vékony v. Hungary* (*Application no. 65681/13*) 29. punkts.

¹⁴ ECT 05/04/2022 sprieduma lietā *NIT S.R.L. v. the Republic of Moldova* (*Application no. 28470/12*) 235., 236. punkts.

¹⁵ ECT 07/06/2012 sprieduma lietā *Centro Europa 7 S.r.l. and Di Stefano v. Italy* (*Application no. 38433/09*) 177.–179. punkts.

¹⁶ Sprieduma 89.–90. punkts.

¹⁷ ECT 26/06/1986 sprieduma lietā *van Marle and Others v. the Netherlands* (*Application no. 8543/79*) 41.–42. punkts; 21/10/1998 lēmums par pieteikumu Nr. 33298/96 (*Pinnacle Meat Processors Company and 8 Others against the United Kingdom*); 25/01/2000 lēmums par pieteikumu Nr. 37683/97 (*Ian Edgar (Liverpool) Limited v. the United Kingdom*); ECT 25/03/1999 sprieduma lietā *Iatridis v. Greece* (*Application no. 31107/96*) 54.–55. punkts; 28/02/2011 sprieduma lietā *Oklešen and Pokopališko Pogrebne Storitve Leopold Oklešen S.P. v. Slovenia* (*Application no. 35264/04*) 58. punkts.

¹⁸ ECT 06/04/1995 lēmums par pieteikumu Nr. 24581/94 (*Greek Federation of Customs Officers v. Greece*); 25/01/2000 lēmums par pieteikumu Nr. 37683/97 (*Ian Edgar (Liverpool) Limited v. the United Kingdom*); 06/02/2003 lēmums par pieteikumu Nr. 71630/01 (*Albrecht Wendenburg and others v. Germany*); 25/09/2018 sprieduma lietā *Denisov v. Ukraine* (*Application no. 76639/11*) 137. punkts; 30/01/2023 sprieduma lietā *Juszczyszyn v. Poland* (*Application no. 35599/20*) 344. punkts.

uzskatāms par īpašumu.¹⁹ Savukārt, piemēram, gadījumā, kad regulējums, saskaņā ar kuru komersants nodarbojas ar konkrēto komercdarbību, jau sākotnēji ir pieņemts kā pārejošs, šī komersanta izveidotā uzņēmuma vērtības samazināšanās saistībā ar regulējuma izmaiņām nav uzskatāma par īpašuma tiesību ierobežojumu.²⁰

Lietā *Malik v. the United Kingdom* ECT visupirms atzina, ka gadījumā, kad pieteicējs atsauca uz gūto peļņu no uzņēmuma kā "nemateriālās vērtības", šāda atsauce pēc būtības jāsaprot kā sūdzība par nākotnes ienākumu zaudējumu, kas neietilpst Konvencijas Pirmā protokola 1. panta tvērumā.²¹ Ārsta prakses kontekstā ECT norādīja: lai atzītu, ka Konvencijas Pirmā protokola 1. pantā ietvertās tiesības ir ierobežotas, ir jākonstatē, ka pastāv noteiktas vērtības profesionālā prakse, kurai ir privāto tiesību daba un kas tādējādi veido aktīvu un līdz ar to arī "īpašumu".²² Tomēr ECT norādīja, ka tiesību uz īpašumu aizskārums rodas tad, ja līdz šim personai piemītošās tiesības veikt komercdarbību ir tikušas būtiski ierobežotas un šī ierobežojuma dēļ ir kritušies personas ienākumi un uzņēmuma vērtība.²³ Visbeidzot, ECT ņēma vērā to, ka konkrētajā gadījumā pieteicējam bija liegts pārdot savu uzņēmumu (ārsta prakses nemateriālo vērtību) un tāpēc tās tirgus vērtības samazināšanās neradīja pieteicējam tiesību uz īpašumu aizskārumu. ECT secināja, ka tiesības uz īpašumu nav tikušas aizskartas.²⁴

9. LESD 49. pantā nostiprināta uzņēmējdarbības brīvība (angļu: *freedom of establishment*).²⁵ Šā panta pirmās daļas pirmais teikums noteic, ka ir aizliegti brīvības veikt uzņēmējdarbību ierobežojumi. Savukārt saskaņā ar šā panta otro daļu brīvība veikt uzņēmējdarbību ietver tiesības sākt un izvērst darbības kā pašnodarbinātām personām, kā arī dibināt un vadīt uzņēmumus. Saskaņā ar LESD 54. pantu uzņēmējdarbības brīvība aizsargā ne vien ES pilsoņus, bet arī ES dalībvalstīs dibinātas juridiskās personas.

¹⁹ ECT 06/04/1995 lēmums par pieteikumu Nr. 24581/94 (*Greek Federation of Customs Officers v. Greece*).

²⁰ ECT 28/02/2011 sprieduma lietā *Oklešen and Pokopališko Pogrebne Storitve Leopold Oklešen S.P. v. Slovenia* (Application no. 35264/04) 57.–63. punkts.

²¹ ECT 24/09/2012 sprieduma lietā *Malik v. the United Kingdom* (Application no. 23780/08) 93. punkts.

²² Sprieduma 95.–96. punkts.

²³ Sprieduma 105. punkts.

²⁴ Sprieduma 109.–110. punkts.

²⁵ Šī norma nostiprināta jau 1957. gada Romas līguma (Eiropas Ekonomikas kopienas dibināšanas līguma) 52. pantā un vēlāk ar Māstrihtas līgumu grozītā Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 43. pantā.

Hartā atsevišķi nostiprinātas tiesības izvēlēties nodarbošanos un strādāt (15. pants), darījumdarbības brīvība (16. pants) un tiesības uz īpašumu (17. pants).

Saskaņā ar Hartas 15. pantu ikvienam ir tiesības strādāt un iesaistīties brīvi izraudzītā vai akceptētā profesijā (1. punkts) un katrs ES pilsonis var brīvi meklēt darbu, strādāt, izmantot tiesības veikt uzņēmējdarbību (angļu: *right of establishment*) un sniegt dažādus pakalpojumus jebkurā dalībvalstī (2. punkts). Šajā pantā ietvertās tiesības vistuvāk atbilst Satversmes 106. pantā ietvertajām tiesībām brīvi izvēlēties nodarbošanos. Atbilstoši EST praksei Hartas 15. panta 2. punkts tikai atkārtoti LESD 45.–62. pantā ietvertās brīvas pārvietošanās tiesības un nekādas papildu tiesības nerada.²⁶ Tas ir cieši saistīts ar abām pārējām pieminētajām normām, kas regulē ekonomisko aktivitāti – 16. un 17. pantu.²⁷

Hartas 16. pants noteic, ka darījumdarbības brīvību (angļu: *freedom to conduct a business*) atzīst saskaņā ar ES tiesību aktiem un valstu tiesību aktiem un praksi. Šis pants aizsargā juridisko personu un pašnodarbinātu fizisko personu tiesības nodarboties ar saimniecisko darbību.²⁸ EST ir atzinusi, ka šis pants ietver tiesības brīvi izmantot uzņēmumam pieejamos ekonomiskos, tehniskos un finanšu resursus,²⁹ kā arī jau iepriekš pieminēto brīvību nodarboties ar saimniecisko un uzņēmējdarbību, līgumu slēgšanas brīvību un brīvas konkurences tiesības.³⁰

Savukārt Hartas 17. panta 1. punkts noteic, ka ikvienai personai ir tiesības uz īpašumu, kas iegūts likumīgi, tiesības to lietot un atsavināt, kā arī tiesības attiecībā uz to dot rīkojumu savas nāves gadījumam. Nevienam nedrīkst atņemt īpašumu, ja vien tas nav jādara sabiedrības interesēs, kā arī gadījumos un apstākļos, kuri ir paredzēti tiesību aktos, ar noteikumu, ka par zaudējumiem laikus izmaksā taisnīgu kompensāciju. Īpašuma izmantošanu

²⁶ Sk. Hartas 52. panta 2. punktu kopsakarā ar EST 07.04.2016. sprieduma lietā C-284/15 *Office national de l'emploi (ONEm) v M and M v Office national de l'emploi (ONEm) and Caisse auxiliaire de paiement des allocations de chômage (CAPAC)* 33.–34. punktu.

²⁷ Lock, Tobias, 'Article 15 CFR', in Manuel Kellerbauer, Marcus Klamert, and Jonathan Tomkin (eds), *The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights: A Commentary* (New York, 2019; online edn, Oxford Academic).

²⁸ Lock, Tobias, 'Article 16 CFR', in Manuel Kellerbauer, Marcus Klamert, and Jonathan Tomkin (eds), *The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights: A Commentary* (New York, 2019; online edn, Oxford Academic).

²⁹ EST 27.03.2014. sprieduma lietā C-314/12 *UPC Telekabel Wien GmbH v Constantin Film Verleih GmbH and Wega Filmproduktionsgesellschaft mbH* (ECLI:EU:C:2014:192) 49. punkts.

³⁰ EST 30.06.2016. sprieduma lietā C-134/15 *Lidl GmbH & Co. KG v Freistaat Sachsen* (ECLI:EU:C:2016:498) 28. punkts.

var noteikt ar tiesību aktiem, ciktāl tas nepieciešams vispārējās interesēs. Saskaņā ar Hartas 52. panta 3. punktu Hartas 17. panta nozīme un apjoms ir tāds pats kā Konvencijā garantētajām tiesībām, un ierobežojumi nedrīkst pārsniegt Konvencijā paredzētos.³¹ Attiecīgi secināms, ka šīs normas saturs lielā mērā atbilst Satversmes 105. panta saturam.

No trīs iepriekš minēto Hartas normu satura analīzes redzams, ka tieši 16. pantā nostiprinātā darījumdarbības brīvība vistuvāk atbilst Satversmes tiesas praksē atzītajām tiesībām veikt komercdarbību. Līdz ar to tieši Hartas 16. pants ir ņemams vērā, nosakot Satversmē garantēto tiesību veikt komercdarbību saturu un vietu Satversmes sistēmā. Savukārt Satversmes 106. pantā ietvertās tiesību brīvi izvēlēties nodarbošanos ir saistītas ar Hartas 15. pantu un Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības ir saistītas ar Hartas 17. pantu.

Hartas 16. pantā nostiprinātā darījumdarbības brīvība ir uzskatāma par speciālo tiesību normu iepretim Hartas 15. pantā nostiprinātajām tiesībām brīvi izvēlēties nodarbošanos, nevis Hartas 17. pantā nostiprinātajām tiesībām uz īpašumu, kas atspoguļotas Konvencijas 1. protokola 1. pantā.³²

EST lietā C-210/03 *Swedish Match AB and Swedish Match UK Ltd v Secretary of State for Health* atzina, ka orālai lietošanai paredzētās tabakas izstrādājumu tirdzniecības aizliegums var ierobežot šādu izstrādājumu ražotāju brīvību iesaistīties savā arodā vai profesijā, tomēr šāds aizliegums nevar ierobežot šo ražotāju tiesības uz īpašumu. Proti, "neviens ekonomikas dalībnieks nevar pasludināt īpašumtiesības uz kādu tirgus daļu pat tad, ja tā viņam bija brīdī pirms pasākuma, kas ietekmē šo tirgu, ieviešanas, jo šāda tirgus daļa ir tikai ekonomisks stāvoklis noteiktā brīdī, kas ir pakļauts neparedzamām apstākļu maiņām. Tāpat uzņēmēji nevar atsaukties uz iegūtām tiesībām vai pat uz tiesisko palāvību uz to, ka tiek saglabāta pastāvošā situācija, kuru var grozīt ar Kopienas iestāžu lēmumiem, kas pieņemti izvērtēšanas pilnvaru ietvaros."³³ Pie šāda paša secinājuma EST bija jau iepriekš nonākusi arī citā lietā – par trešo valstu banānu tirgošanas ierobežojumiem.³⁴

³¹ Hartas 17. panta skaidrojums.

³² Lock, Tobias, 'Article 16 CFR', in Manuel Kellerbauer, Marcus Klamert, and Jonathan Tomkin (eds), *The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights: A Commentary* (New York, 2019; online edn, Oxford Academic).

³³ EST 2004. gada 14. decembra sprieduma lietā C-210/03 *Swedish Match AB and Swedish Match UK Ltd v Secretary of State for Health* (ECLI:EU:C:2004:802) 73. punkts.

³⁴ Sk. EST 1994. gada 5. oktobra sprieduma lietā C-280/93 *Federal Republic of Germany v Council of the European Union* (ECLI:EU:C:1994:367) 79-80. punktu.

Savukārt lietā par aizliegumu tirgot roņu izstrādājumus EST atzina, ka ar Hartas 17. pantu piešķirtā tiesību uz īpašumu aizsardzība attiecas nevis uz tīri komerciālām interesēm vai iespējām, kuru gadījuma raksturs ir raksturīgs pašai saimnieciskās darbības būtībai, bet uz tiesībām, kam ir mantiska vērtība, no kuras, ņemot vērā tiesību sistēmu, izriet iegūts tiesisks stāvoklis, kurš ļauj to īpašniekam tā labā autonomi īstenot šīs tiesības. Atsaucoties uz Konvenciju un ECT judikatūru EST atzina, ka nākotnes ienākumus var uzskatīt par "īpašumu" tikai tad, ja tie jau ir iegūti, ja tie ir droši pastāvoša parāda priekšmets vai ja pastāv īpaši apstākļi, kas ieinteresētajai personai var radīt tiesisku palāvību saņemt mantisku vērtību. ņemot vērā, ka sūdzības iesniedzēji bija norādījuši vienīgi uz iespēju tirgot izstrādājumus no roņiem, neizklāstot šādus īpašus apstākļus, EST sūdzību noraidīja.³⁵ Turpretim lietā par ekskluzīvām televīzijas apraides tiesībām EST atzina, ka šādām tiesībām ir mantiska vērtība, tomēr tās nevar uzskatīt par tādām, kas radītu noteiktu tiesisko stāvokli, jo ar līgumu iegūtās tiesības bija pretrunā jau pirms tam pieņemtās direktīvas imperatīvajām normām.³⁶

Ņemot vērā iepriekš minēto, var atzīt, ka Hartas 17. pants aizsargā jau iegūto mantu, savukārt tās 15. un 16. pants aizsargā šādas mantas iegūšanas procesu.³⁷ Tāpat atšķirībā no tiesībām uz īpašumu, kas darbojas materiālo un nemateriālo aktīvu jomā, darījumdarbības brīvība aizsargā ekonomisko iniciatīvu un iespēju piedalīties tirgū, nevis peļņu, kas tiek iegūta šajā tirgū.³⁸ Vienlaikus EST ir atzinusi arī atšķirības starp Hartas 15. un 16. pantu. Proti, lietā par preču marķēšanas pienākumu EST atzina, ka šāds pienākums neierobežo tiesības "iesaistīties brīvi izraudzītā [...] profesijā" Hartas 15. panta izpratnē, taču var ierobežot ar Hartas 16. pantu atzīto darījumdarbības brīvību, ciktāl ar šādu prasību tās adresātam rodas saistība, kas ierobežo tam pieejamo resursu brīvu izmantošanu, jo tam rodas pienākums īstenot pasākumus, kuri var tam radīt izmaksas un

³⁵ EST 2015. gada 3. septembra spriedums lietā C-398/13 P *Inuit Tapiriit Kanatami and Others v European Commission* (ECLI:EU:C:2015:535) 59.–63. punkts.

³⁶ EST 2013. gada 22. janvāra sprieduma lietā C-283/11 *Sky Österreich GmbH v Österreichischer Rundfunk* (ECLI:EU:C:2013:28) 31.–40. punkts.

³⁷ Lock, Tobias, 'Article 15 CFR', in Manuel Kellerbauer, Marcus Klamert, and Jonathan Tomkin (eds), *The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights: A Commentary* (New York, 2019; online edn, Oxford Academic) un Lock, Tobias, 'Article 17 CFR', in Manuel Kellerbauer, Marcus Klamert, and Jonathan Tomkin (eds), *The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights: A Commentary* (New York, 2019; online edn, Oxford Academic).

³⁸ Ģenerālvokāta 19.02.2013. viedoklis lietā C-426/11 *Mark Alema-Herron and Others v Parkwood Leisure Ltd* (ECLI:EU:C:2013:82), 51. punkts.

ietekmēt tā darbības organizāciju.³⁹ Tomēr Hartas 15. un 16. pants ir vieglāk nošķirams no 17. panta nekā 15. pants no 16. panta, starp kuriem ir ciešāka līdzība.⁴⁰

10. No ECT un EST prakses izriet, ka tiesības uz īpašumu neaizsargā jebkuras personas ekonomiskās intereses, kas ir saistītas ar konkrēta veida komercdarbību, kuru persona līdz šim veikusi. Un ne jebkuras šādas intereses ir uzskatāmas par "īpašumu" arī Satversmes 105. panta izpratnē.

Lai atzītu, ka ir ierobežotas Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības uz īpašumu, būtu jākonstatē, ka apstrīdētā norma ierobežo rīcību ar konkrētu uzņēmumam piederošu aktīvu vai ka tā samazina tā vērtību. Izskatāmās lietas kontekstā nevar atzīt, ka personai līdz šim piemītošās tiesības no citas valsts ievest Latvijas teritorijā ūdeles būtu uzskatāmas par konkrētu aktīvu, kuru persona būtu ieguvusi savā īpašumā. Šīs tiesības nevar uzskatīt par personas iegūtu tiesisko stāvokli, kurš ļauj tai autonomi tās īstenot, bet gan par tīri komerciālu iespēju, kuras nenoteiktība ir daļa no uzņēmējdarbības būtības. Šādas komercdarbības apjoms ir pakļauts ekonomiskās dzīves apdraudējumiem un līdz ar to nav uzskatāms par īpašumu. Covid-19 izplatība ūdeļu vidū ir attiecīgās komercdarbības risks.

Pieteikumā norādīts, ka līdz ūdeļu ieviešanas no citām valstīm Latvijā aizlieguma pieņemšanai vaislas ūdeles ūdeļu pavairošanai un ūdeļu mazuli audzēšanai uzņēmumu grupai piederošajās fermās tikuši iepirkti un ievesti Latvijā no Dānijas. Pēc Dānijas valdības lēmuma likvidēt visas ūdeles Dānijā, ūdeļu iegāde un ieviešana audzēšanai Latvijā uzņēmumu grupai piederošajās fermās tikusi plānota no citām Eiropas Savienības dalībvalstīm. Tomēr no pieteikuma un tam pievienotajiem dokumentiem neizriet, ka ūdeļu ieviešanas aizliegums būtu ierobežojis Pieteikuma iesniedzēju rīcību ar tām jau piederošo īpašumu.

Neatkarīgi no tā, vai tikušas ierobežotas tiesības uz īpašumu Konvencijas Pirmā protokola 1. panta izpratnē, jāņem vērā, ka Konvencijā nav nostiprinātas tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos. Ņemot vērā Hartā atzītās darījumdarbības brīvības līdzību ar Satversmes tiesas praksē atzītajām tiesībām veikt komercdarbību, kā arī Hartas 16. pantā ietvertās darījumdarbības brīvības ciešo saikni ar Hartas 15. pantā un LESD 49. pantā nostiprinātajām tiesībām iesaistīties brīvi izraudzītā profesijā un to līdzību Satversmes 106. pantā nostiprinātajām tiesībām brīvi izvēlēties nodarbošanos, secināms, ka tiesības veikt komercdarbību ir nostiprinātas

³⁹ EST 2016. gada 30. jūnija sprieduma lietā C-134/15 *Lidl GmbH & Co. KG pret Freistaat Sachsen* (ECLI:EU:C:2016:498) 26.–29. punkts.

⁴⁰ Lock, Tobias, 'Article 15 CFR', in Manuel Kellerbauer, Marcus Klamert, and Jonathan Tomkin (eds), *The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights: A Commentary* (New York, 2019; online edn, Oxford Academic).

Satversmes 106. pantā. Salīdzinājumā ar Satversmes 105. pantā ietvertajām tiesībām, kuras regulē rīcību ar personai piederošu īpašumu, Satversmes 106. pantā ietvertās tiesības regulē īpašuma iegūšanas procesu brīvi izvēlētas nodarbošanās, tajā skaitā komercdarbības, ietvaros.

11. Tādējādi es nonāku pie secinājuma, ka apstrīdētajā normā noteiktais ūdeļu ieviešanas aizliegums ierobežo nodarbošanās, konkrēti, komercdarbības brīvību, taču neierobežo ar Satversmes 105. pantu aizsargātās tiesības uz īpašumu. Pieteikuma iesniedzēju interese turpināt ūdeļu importu nav pietiekami konkrēta, nodibināta un izpildāma, lai tiktu atzīta par īpašumu. Šāda interese ir saistīta ar īpašuma iegūšanas procesu, nevis rīcību ar īpašumu.

Ūdeļu ieviešanas aizliegums drīzāk ierobežo Pieteikuma iesniedzēju tiesības rūpēties par iesāktās komercdarbības turpināšanu un attīstīšanu un līdz ar to arī nākotnes ienākumu un peļņas gūšanu.

Satversmes tiesas tiesnesis

J. Neimanis

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2023. gada 29. jūnijā

lietā Nr. 2022-31-03

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

piedaloties pieteikuma iesniedzēja – trīsdesmit astoņu 13. Saeimas deputātu: Jāņa Vucāna, Edgara Kucina, Evijas Papules, Gundara Daudzes, Armanda Krauzes, Ulda Auguļa, Māra Možvillo, Raimonda Bergmaņa, Janīnas Jalinskas, Ļubovas Švecovas, Māra Kučinska, Jāņa Dūklava, Karinas Sprūdes, Jūlijas Stepaņenko, Edgara Tavera, Viktora Valaiņa, Ralfa Nemiro, Ilgas Šuplinskas, Ingunas Rībenas, Romāna Naudiņa, Ērika Pucena, Ivana Ribakova, Jāņa Urbanoviča, Jāņa Krišāna, Vitālija Orlova, Zentas Tretjakas, Ivana Klementjeva, Andreja Klementjeva, Didža Šmita, Ingas Goldbergas, Sergeja Dolgopolova, Nikolaja Kabanova, Borisa Cileviča, Vladimira Nikonova, Igora Pimenova, Jāņa Tutina, Valērija Agešina un Artūra Rubika – pilnvarotajiem pārstāvjiem Kristapam Zaķim un Gintam Osim

un institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Ministru kabineta – pilnvarotajām pārstāvēm Daigai Dambītei, Edītei Kanaviņai, Baibai Bašķerei un Gunitai Delijevai,

ar tiesas sēdes sekretāri Lauru Stutāni,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 3. punktu un 28. pantu,

2023. gada 19., 22. un 30. maijā atklātā tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos izskatīja lietu

"Par Ministru kabineta 2016. gada 5. jūlija noteikumu Nr. 445 "Pedagogu darba samaksas noteikumi" 1. pielikuma 4. tabulas 3. punktu un 3. pielikuma 7. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 107. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Ministru kabinets 2016. gada 5. jūlijā pieņēma noteikumus Nr. 445 "Pedagogu darba samaksas noteikumi" (turpmāk – Noteikumi Nr. 445), kas stājās spēkā 2016. gada 1. septembrī.

1.1. Noteikumu Nr. 445 1. pielikuma 4. tabulas 3. punkts noteica, ka pirmsskolas pedagoga zemākā mēneša darba algas likme ir 872 euro.

Ar Ministru kabineta 2022. gada 5. jūlija noteikumiem Nr. 415 "Grozījumi Ministru kabineta 2016. gada 5. jūlija noteikumos Nr. 445 "Pedagogu darba samaksas noteikumi"" (turpmāk – Noteikumi Nr. 415), kas stājās spēkā 2022. gada 1. septembrī, pirmsskolas pedagoga zemākā mēneša darba algas likme noteikta 970 *euro* apmērā.

Ar Ministru kabineta 2022. gada 13. decembra noteikumiem Nr. 787 "Grozījumi Ministru kabineta 2016. gada 5. jūlija noteikumos Nr. 445 "Pedagogu darba samaksas noteikumi"" (turpmāk – Noteikumi Nr. 787), kas stājās spēkā 2023. gada 1. janvārī, pirmsskolas pedagoga zemākā mēneša darba algas likme noteikta 1070 *euro* apmērā.

Savukārt ar Ministru kabineta 2023. gada 21. aprīļa noteikumiem Nr. 199 "Grozījumi Ministru kabineta 2016. gada 5. jūlija noteikumos Nr. 445 "Pedagogu darba samaksas noteikumi"" (turpmāk – Noteikumi Nr. 199), kas stāties spēkā 2023. gada 1. septembrī, pirmsskolas pedagoga zemākā mēneša darba algas likme noteikta 1240 *euro* apmērā. 2023. gada 26. aprīlī Ministru kabinets izdeva noteikumus Nr. 207 "Grozījumi Ministru kabineta 2016. gada 5. jūlija noteikumos Nr. 445 "Pedagogu darba samaksas noteikumi"" (turpmāk – Noteikumi Nr. 207), kuri stāties spēkā 2023. gada 1. septembrī un kuros Noteikumu Nr. 455 1. pielikuma 4. tabula apvienota ar Noteikumu Nr. 455 3. pielikumu.

1.2. Noteikumu Nr. 445 3. pielikuma 7. punkts noteica, ka pirmsskolas izglītības pedagoga darba slodze nedēļā ir 40 astronomiskās stundas, no tām 36 stundas paredzētas mācību stundu un nodarbību vadīšanai, savukārt darba slodze gadā ir 1760 stundas.

Ar Noteikumu Nr. 787 1.9. apakšpunktu Noteikumu Nr. 445 3. pielikums izteikts jaunā redakcijā un tā 8. punktā noteikts, ka pirmsskolas izglītības pedagoga kopējā darba slodze gadā ir 1760 stundas, darba slodze nedēļā ir 40 astronomiskās stundas, savukārt mācību stundu un nodarbību vadīšanai paredzētas 34 stundas. Saskaņā ar Noteikumu Nr. 787 pārejas noteikumu 50. punktu minētā norma tiks piemērota no 2023. gada 1. septembra.

2. Pieteikuma iesniedzējs – trīsdesmit astoņi 13. Saeimas deputāti (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – uzskata, ka Noteikumu Nr. 445 1. pielikuma 4. tabulas 3. punkts redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. septembra līdz 2022. gada 31. augustam, un 3. pielikuma 7. punkts redakcijā, kas bija spēkā no 2016. gada 1. septembra līdz 2022. gada 31. decembrim, (turpmāk arī – apstrīdētais regulējums) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. panta pirmajam teikumam un 107. pantam.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka apstrīdētais regulējums paredz atšķirīgas zemākās mēneša darba algas likmes pirmsskolas izglītības pedagogiem, salīdzinājumā ar pārējās izglītības pakāpēs nodarbinātajiem pedagogiem. Tāpat apstrīdētais regulējums pirmsskolas izglītības

pedagogiem paredzot atšķirīgu vienai mēneša darba algas likmei atbilstošo darba slodzi, un šādas atšķirības esot nesamērīgas, jo normatīvajos aktos pirmsskolas izglītības pedagogiem noteiktas līdzīgas un atsevišķās situācijās pat tādas pašas prasības kā pārējās izglītības pakāpēs nodarbinātajiem pedagogiem.

Noteikumos Nr. 445 pirmsskolas izglītības pedagogiem noteiktā nedēļas darba slodze esot lielāka nekā pārējo vispārējās izglītības iestāžu pedagogiem, bet atalgojums tiekot aprēķināts pēc tādiem pašiem principiem kā pārējiem pedagogiem.

2009. gadā globālās finanšu krīzes dēļ pirmsskolas izglītības pedagogu atalgojuma sistēmas finansēšana esot nodota pašvaldību atbildībā. Tāpēc pirmsskolas izglītības pedagogu algas apmērs esot atkarīgs no pašvaldību finansiālajām iespējām. Turpmākās pedagogu atalgojuma sistēmas reformas esot veicinājušas vispārējās izglītības pedagogu darba samaksas izlīdzināšanu, tomēr nevienlīdzība starp pirmsskolas izglītības pedagogiem un pārējiem vispārējās izglītības pedagogiem neesot novērsta.

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka arī pēc grozījumiem Noteikumos Nr. 445 joprojām pastāvēt nevienlīdzība attiecībā uz pirmsskolas izglītības pedagogu atalgojumu par vienu darba stundu un plānotās pedagogu darba samaksas finansēšanas modeļa izmaiņas šo nevienlīdzību nenovērsīšot.

Pirmsskolas izglītības pedagogi un pārējo izglītības iestāžu pedagogi esot reglamentētas profesijas pārstāvji. Tā kā izglītības un profesionālās kvalifikācijas prasības attiecībā uz konkrētu profesiju tiekot izvirzītas, ievērojot veicamo darba pienākumu raksturu un ar šo pienākumu pildīšanu saistītās atbildības līmeni, šīs prasības esot objektīvs kritērijs vienas profesijas vairāku apakšgrupu salīdzināšanai.

Augstākā izglītība esot izvirzīta par obligātu priekšnoteikumu arī pedagoga darbam pirmsskolas izglītības pakāpē. Turklāt vairākas no pirmsskolas izglītības pedagogam izvirzītajām augstākās izglītības un kvalifikācijas prasībām esot tādas, kuru izpilde ļauj pirmsskolas izglītības pedagogam strādāt arī par sākumizglītības pedagogu. Pirmsskolas izglītības pedagogiem un pārējiem pedagogiem normatīvajos tiesību aktos esot noteikti līdzīgi pienākumi un tiesības. Tātad pirmsskolas izglītības pedagogi un pārējie vispārējās izglītības pedagogi atrodoties vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos.

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka ar apstrīdēto regulējumu noteiktajai atšķirīgajai attieksmei nav legītīma mērķa. Atšķirīgā attieksme esot noteikta nolūkā taupīt valsts budžeta līdzekļus. Tomēr neatkarīgi no valsts ekonomiskās situācijas un pat straujas ekonomiskās lejupslīdes apstākļos valstij saglabājoties noteikts pamatpienākumu kopums, no kura tā nav tiesīga atkāpties. Pēc Pieteikuma iesniedzēja ieskata, atšķirīgā attieksme neesot samērīga un izvirzītos mērķus varot sasniegt ar alternatīviem, personas pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Apstrīdētais regulējums neatbilstot arī Satversmes 107. pantā ietvertajām tiesībām saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu. Tiesību uz taisnīgu un atbilstošu darba samaksu saturs esot interpretējams atbilstoši Eiropas Padomes Pārskatītajā Eiropas Sociālajā hartā nostiprinātajām darbinieku tiesībām saņemt pēc iespējas augstus un pastāvīgus ienākumus, kā arī Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 23. panta trešajā daļā noteiktajām katra nodarbinātā tiesībām uz taisnīgu un apmierinošu darba algu, kas nodrošina cilvēka cienīgu dzīvi viņam un viņa ģimenei.

Papildus sniegtajos paskaidrojumos Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka kopš pieteikuma iesniegšanas Satversmes tiesai jau divas reizes – 2022. gada 1. jūlijā un 2023. gada 1. janvārī – ir grozītas tās Noteikumu Nr. 445 normas, kuras nosaka pirmsskolas izglītības pedagogu un pārējo vispārējās izglītības pedagogu zemākās mēneša darba algas likmes un šīm likmēm atbilstošo darba slodzi gadā.

Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēja pārstāvis atkārtoja pieteikumā minētos apsvērumus un norādīja, ka ar grozījumiem Noteikumos Nr. 445, kas pieņemti pēc apstrīdētā regulējuma stāšanās spēkā, zemāko darba algas likmju atšķirība esot samazināta, tomēr nevienlīdzība starp pirmsskolas izglītības pedagogiem un pārējiem pedagogiem vēl joprojām pastāvo. Pēc Pieteikuma iesniedzēja pārstāvja ieskata, ilgstošās sociālo partneru sarunas ar Ministru kabinetu neesot devušas vēlamo rezultātu un esot nepieciešams Satversmes tiesas vērtējums par to, vai Ministru kabinets, nosakot pirmsskolas izglītības pedagogiem zemāko darba algas likmi, ir ievērojis tiesiskās vienlīdzības principu. Tāpēc tiesvedības izbeigšanai šajā lietā neesot pamata.

Pieteikuma iesniedzēja pārstāvis nevarot piekrist apgalvojumam, ka valsts savu pozitīvo pienākumu ir izpildījusi, nosakot pirmsskolas izglītības pedagogu darba samaksu, kas ir augstāka par valstī noteikto vispārējo darba samaksas minimumu. Taisnīgam darba samaksas apmēram vajagot būt balstītam uz darba rakstura un pienākumu, darba veikšanai nepieciešamo prasmju, izglītības līmeņa, nodarbinātības apstākļu un citu objektīvu kritēriju novērtējumu. Pēc Pieteikuma iesniedzēja pārstāvja ieskata, neesot iespējams definēt to, kāda atlīdzība būtu uzskatāma par veiktajam darbam atbilstošu. Tāpēc šā jēdziena tvērums esot vērtējams Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertā tiesiskās vienlīdzības principa aspektā. Proti, pirmsskolas izglītības pedagogu darba samaksa atbilstu viņu veiktajam darbam tad, ja būtu vienlīdzīga ar citās izglītības pakāpēs nodarbināto pedagogu darba samaksu.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Ministru kabinets – atbildes rakstā norāda, ka apstrīdētais regulējums atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 107. pantam.

Lai pārliecinātos par to, vai pirmsskolas izglītības pedagogi un pārējo izglītības iestāžu pedagogi atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, esot jāvērtē pedagogiem izvirzītās prasības attiecībā uz nepieciešamo izglītību, kvalifikāciju, veicamajiem pamatpienākumiem, kā arī katrā izglītības pakāpē mācību procesā sasniedzamie izglītības kvalitātes mērķi un pedagoga darba pienākumi.

Pirmsskolas izglītības iestādes pedagogi varot tikt salīdzināti ar vispārējās izglītības pedagogiem. Šīm pedagogu grupām esot noteiktas līdzīgas izglītības prasības. Tomēr vajagot ņemt vērā to, ka atšķiras pirmsskolas izglītības pedagogiem un vispārējās izglītības pedagogiem noteiktās profesionālās kvalifikācijas prasības, viņu darba saturs, pielietojamās metodes, kā arī pienākumi pret bērnu un prasības attiecībā uz izglītojamo sagatavotību valsts noteiktā obligātā izglītības satura apguvei. Līdz ar to pirmsskolas izglītības pedagogi un vispārējās izglītības pedagogi esot atšķirīgas personu grupas un neatrodoties pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Tādējādi ar apstrīdēto regulējumu neesot pārkāpts tiesiskās vienlīdzības princips, jo esot pamatoti atšķirīgām personu grupām noteikt atšķirīgu zemāko mēneša darba algas likmi.

Savukārt ar veiktajam darbam neatbilstošu samaksu esot jāsaprot tikai tas, ka darba samaksa tiek noteikta, pārkāpjot diskriminācijas aizlieguma principu, nevis tas, ka atšķirīgām personu grupām ir noteikts atšķirīgs darba samaksas apmērs. Valsts atbildība šajā gadījumā izpaužoties kā valsts noteikta prasība, lai darba devējs par līdzīgu darbu maksā līdzīgu atlīdzību. Likumdevējam neesot no Satversmes izrietoša pienākuma nodrošināt striktu atlīdzības vienveidību visiem publiskajā sektorā nodarbinātajiem, tomēr pedagoga atlīdzībai vajagot būt samērīgai ar pedagoga amatam izvirzītajām prasībām un noteiktajiem ierobežojumiem. Pirmsskolas izglītības pedagogam neesot no amata izrietošu ierobežojumu, toties esot vairāki tādi kompensējoši mehānismi, kuru neesot citiem publiskajā sektorā nodarbinātajiem.

Likumdevējs esot tiesīgs izšķirties arī par fiksēta pedagoga atlīdzības apmēra noteikšanu, taču šādā gadījumā tam būtu jāparedz atlīdzības apmēra regulāra pārskatīšana, un tā atbilstoši izdarītajiem grozījumiem Noteikumos Nr. 445 arī tiek veikta. Tādējādi esot konstatējams, ka pedagoga atlīdzības sistēma tiek pielāgota ekonomiskajai situācijai un tiesiskā regulējuma izmaiņām un ka pirmsskolas izglītības pedagogiem noteiktā samaksa pilda veikto darbu atlīdzinošu funkciju. Līdz ar to Ministru kabinets esot pienācīgi veicis tam Satversmes 107. pantā noteiktā pozitīvā pienākuma izpildei nepieciešamos pasākumus.

Tiesas sēdē Ministru kabineta pārstāve norādīja, ka pedagoga atalgojuma sistēmas sakārtošanas darbs notiekot pastāvīgi. Pedagoga zemākā mēneša darba algas likme tiek palielināta katru gadu no 1. septembra. Zemākās mēneša darba algas likmes līdz 2022. gada

1. septembrim esot paaugstinātas pakāpeniski, panākot vienošanos ar Latvijas Izglītības un zinātnes darbinieku arodbiedrību un Latvijas Izglītības vadītāju asociāciju. Vienlaikus Ministru kabinets esot izvirzījis prasību pašvaldībām sakārtot izglītības iestāžu tīklu un efektivizēt izglītības procesu. Indikatīvais pedagogu darba samaksas pieauguma grafiks tiekot īstenots, ņemot vērā valsts ekonomisko situāciju attiecīgajā gadā.

Pildot 2022. gada 14. decembra deklarācijā "Par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību" noteikto uzdevumu nodrošināt pedagogu darba stundas samaksu vismaz 120 procentu apmērā no sabiedriskajā sektorā nodarbināto vidējās darba samaksas, Ministru kabinets esot pakāpeniski palielinājis pirmsskolas izglītības pedagogu zemāko darba algas likmi. Tomēr jebkādas izmaiņas, kas vērstas uz pirmsskolas izglītības pedagogu zemākās mēneša darba algas likmes paaugstināšanu, esot saistītas arī ar citu pedagogu darba algas likmes pārskatīšanu. Tādējādi valsts budžeta izdevumu palielināšana šim mērķim ietekmējot arī to citu nozaru ministriju budžetus, kuru padotībā atrodas attiecīgās izglītības iestādes. Ministru kabinetam vajagot rēķināties arī ar pašvaldību budžetu iespējām, jo pašvaldībām esot pienākums nodrošināt to pirmsskolas izglītības pedagogu darba algas, kuri izglīto bērnus no pusotra līdz četriem gadu vecumam ieskaitot. Ministru kabinetam esot pienākums patstāvīgi sagatavot faktiski izpildāmu valsts budžeta projektu, kas ir sabalansēts ar visās nozarēs plānotajiem izdevumiem.

4. Pieaicinātā persona – Izglītības un zinātnes ministrija – uzskata, ka apstrīdētais regulējums atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 107. pantam.

Valsts vai pašvaldību izglītības iestādēs nodarbināto pedagogu darba samaksa, tostarp bērnu no piecu gadu vecuma izglītošanā nodarbināto pedagogu darba samaksa, tiekot nodrošināta no valsts budžeta līdzekļiem un valsts budžeta mērķdotācijām. Savukārt to pedagogu darba samaksa, kuri īsteno pirmsskolas izglītības programmas līdz obligātās izglītības uzsākšanai, esot nodrošināma no pašvaldības budžeta. Tiesiskais regulējums pieļaujot to, ka katra pašvaldība papildus izveido pirmsskolas pedagogu darba algas fondu un paaugstina zemāko mēneša darba algas likmi pirmsskolas pedagogiem. Tomēr, ņemot vērā plānoto pedagoga minimālās darba samaksas palielinājumu, pašvaldības neesot gatavas papildu finansiālam slogam saistībā ar vēl straujāku atlīdzības kāpumu.

Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (turpmāk – *OECD*) veiktajā pētījumā secināts, ka divdesmit divās no aplūkotajām Eiropas Savienības dalībvalstīm pirmsskolas izglītības posmā nodarbināto pedagogu atalgojums vidēji ir zemāks nekā pārējo pedagogu atalgojums. Izvērtējot arī citus izglītības jomas rādītājus, varot secināt, ka Latvijā

pedagogiem mācību stundu skaits ir izteikti liels, savukārt kopējo darba stundu skaits – mazākais no pētījumā aptvertajām dalībvalstīm.

Ar grozījumiem Noteikumos Nr. 445 esot ne tikai būtiski samazināta atšķirība starp pirmsskolas pedagogu un pārējo pedagogu zemāko algas likmi, bet pirmsskolas pedagogiem arī nodrošināts vairāk apmaksāta laika pārējo pedagoga darba pienākumu veikšanai ārpus nodarbību stundām. Proti, esot noteiktas 34 stundas nodarbību vadīšanai un sešas stundas citu pienākumu veikšanai līdzšinējo četru stundu vietā. Līdz ar to pirmsskolas pedagogiem būšot vairāk laika sagatavoties rotaļnodarbību vadīšanai un citu pienākumu veikšanai.

Tiesas sēdē Izglītības un zinātnes ministrijas pārstāve sniedza viedokli par pedagogu mēneša darba algas likmes, darba slodzes un pamatpienākumu atšķirībām pirmsskolas, pamatizglītības un vidējās izglītības pakāpēs, norādot uz atšķirībām attiecīgajās izglītības pakāpēs nodarbināto pedagogu darba raksturā un saturā. Paliekot nemainīgām pedagoga profesijas atšķirīgajām pazīmēm un pamatojoties uz izglītības sistēmā ieviestajām pārmaiņām, kas attiecas uz izglītības saturu, varot salīdzināt pirmsskolas izglītības pedagoga amata un vidējās izglītības pedagoga amata pienākumus. Ieviešot kompetenču pieeju izglītības saturā, esot mainījušies pirmsskolas izglītības satura īstenošanas principi – lai arī galvenais bērna darbības veids joprojām paliekot rotaļnodarbība, tomēr arī pirmsskolas izglītības iestādēs izglītības saturs tiekot veidots kā audzināšanas un mācību process.

Esot plānots līdz 2025. gadam līdzsvarot pedagogu slodzi pirmsskolas izglītības, pamatizglītības un vidējās izglītības pakāpēs un vienādot zemāko darba algas stundas likmi visās vispārējās izglītības pakāpēs.

5. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētais regulējums atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 107. pantam.

Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām (turpmāk – Pakts) 7. panta "a" punkta "i" un "ii" apakšpunktā esot vispārīgi formulētas tiesības uz taisnīgu, tai skaitā tiesiskās vienlīdzības principam atbilstošu, darba samaksu, kā arī tiesības uz tādu darba samaksu, kas nodrošina personai pienācīgu dzīves līmeni. Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja, vērtējot valstīs noteiktās darba samaksas "taisnīgumu", pārbaudot, vai valsts noteiktā minimālā darba samaksa nodrošina personai pienācīgu dzīves līmeni.

Jautājums par to, kāds darba samaksas apmērs būtu uzskatāms par atbilstošu tieši konkrētajā amatā personas veiktajam darbam, neesot juridiski vērtējams. Aplūkojot tādu amatu, kura pildītāja darba samaksa nav nosakāma saskaņā ar sevišķiem juridiskiem kritērijiem, vērtējums par to, tieši kāds konkrēts darba samaksas apmērs atbilstu šim amatam un tajā

veiktajam darbam, esot atkarīgs ne vien no darba veikšanai nepieciešamās izglītības un kvalifikācijas, darba vides un darba pienākumu sarežģītības, rakstura un smaguma, bet arī no attiecīgā amata ekonomiskās un sociālās vērtības.

Neesot šaubu par to, ka Ministru kabinets ir veicis pasākumus, lai nodrošinātu pirmsskolas izglītības pedagogiem tiesības saņemt darba samaksu. Lai izvērtētu, vai šie pasākumi ir veikti pienācīgi, izskatāmajā lietā pietiekot ar pārliecināšanos par to, ka pirmsskolas izglītības pedagogiem noteiktā darba samaksa ir augstāka par valstī noteikto vispārējo darba samaksas minimumu. Proti, valsts noteiktais vispārējais darba samaksas minimums pēc būtības esot tiesisks instruments, kura mērķis ir nodrošināt ikvienam nodarbinātajam pienācīgu dzīves līmeni – valsts noteiktajam vispārējam darba samaksas minimumam vajagot būt tādām, kas nodrošina šā mērķa sasniegšanu.

Pirmsskolas izglītības pedagogi, vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības pedagogi strādājot ar dažāda vecuma personām. Turklāt pirmsskolas izglītības pedagoga pamatuzdevumi būtiski atšķirīties no vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības pedagogu pamatuzdevumiem. Lai gan minēto pedagogu amatu kandidātiem esot noteiktas līdzīgas izglītības un profesionālās kvalifikācijas prasības un Izglītības likumā citstarp noteikts tāds vispārējais tiesiskais regulējums, kas aptver ikvienu pedagogu, tomēr pirmsskolas izglītības pedagogi viņu darba pamatpienākumu rakstura dēļ atrodies atšķirīgos apstākļos.

Papildus tiesībsargs uzsver, ka salīdzinoši zems izglītības nozares finansējums un zema pedagogu darba samaksa apgrūtinot pedagoga amata vakanču aizpildīšanu un nesekmējot spējīgāko kandidātu interesi par šo profesiju, kā arī mazinot pedagogu motivāciju darbā. Šie faktori varot ietekmēt izglītības kvalitāti, traucēt izglītības pieejamību, un tādējādi varot tikt būtiski aizskartas Satversmes 112. pantā ietvertās izglītojamo pamattiesības. Nepietiekami kvalitatīva izglītība personai neļaujot veiksmīgi turpināt izglītību nākamajā izglītības pakāpē, iesaistīties darba tirgū un piedalīties valsts un sabiedrības sociālajā un politiskajā dzīvē, kā arī nelabvēlīgi ietekmējot visas valsts un sabiedrības attīstību.

6. Pieaicinātā persona – Latvijas Pašvaldību savienība – pievienojas Pieteikuma iesniedzēja sniegtajiem apsvērumiem.

Pašvaldību darbību regulējošos normatīvajos aktos noteiktā pašvaldības autonomā funkcija gādāt par iedzīvotāju izglītību pēc būtības esot dalītas kompetences atbildība, jo daļu šīs funkcijas īstenojot valsts un otru daļu – pašvaldība. Šāda pieeja izrietot no izglītības jomu regulējošiem normatīvajiem aktiem. Pašvaldības kompetence izglītības jomā galvenokārt ietverot pienākumus izglītības infrastruktūras nodrošināšanā un ar izglītību saistītu pakalpojumu sniegšanā. Tādējādi kompetence pedagogu

algu finansēšanā esot sadalīta starp valsti un pašvaldību un pedagogu algu finansējums galvenokārt tiekot nodrošināts no valsts budžeta. Tāpēc neesot rodams pamatojums tam, kāpēc pirmsskolas izglītības iestāžu pedagogu atalgojums ir nodrošināms no pašvaldības budžeta.

Prasība finansēt no valsts budžeta visu pirmsskolas izglītības pedagogu atalgojumu esot iekļauta Latvijas Pašvaldību savienības un Ministru kabineta sarunu protokolos jau kopš 2005. gada. Valsts pienākums nodrošināt mērķdotāciju visu pirmsskolas izglītības pedagogu atalgojuma samaksai esot pamatots ar Eiropas vietējo pašvaldību hartas 9. pantā noteikto prasību pašvaldībām nodrošināt pietiekamus finanšu resursus, lai tās varētu realizēt savas autonomās funkcijas. Attiecībā uz pedagogu atalgojumu Latvijas Pašvaldību savienība esot regulāri norādījusi, ka nepieciešams nodrošināt atbilstošu finansējumu, tāpēc kritiski esot vērtējami Ministru kabineta atbildes rakstā norādītie finanšu resursu avoti pedagogu darba samaksas pieauguma nodrošināšanai. Kā norādīts, jau 2019. gadā skolu tīkla optimizācijas rezultātā gūtais ietaupījums neesot pietiekams avots pedagogu darba samaksas pieauguma nodrošināšanai. Savukārt tikai un vienīgi pašvaldību budžetos neesot iespējams rast līdzekļus pirmsskolas izglītības pedagogu atalgojuma samaksai.

7. Pieaicinātā persona – Latvijas Izglītības un zinātnes darbinieku arodbiedrība (turpmāk – arodbiedrība) – norāda, ka pievienojas pieteikumā sniegtajam juridiskajam pamatojumam.

Ministru kabinets esot vairākkārt atzinis un apstiprinājis to, ka pirmsskolas izglītības pedagogu darba samaksas noteikšanā ir konstatējama nevienlīdzība, salīdzinot viņiem noteikto zemāko mēneša darba algu ar vispārējās pamata un vispārējās vidējās izglītības pedagogu zemāko mēneša darba algu. Sarunās ar Ministru prezidentu un finanšu ministru, kurās apspriesti pirmsskolas pedagogu atalgojuma nevienlīdzības jautājumi, esot apliecināts, ka Izglītības un zinātnes ministrijas piedāvātais pirmsskolas izglītības pedagogu atalgojuma kāpums ir vērtējams pozitīvi, tomēr tas neesot pietiekams un atalgojuma sistēmā pastāvošā nevienlīdzība būtu jāmazina straujāk.

Arodbiedrība norāda, ka tādi kritēriji kā izglītības prasības, izglītības mērķi un darba saturs nevar kalpot par pamatu tam, lai savstarpēji nošķirtu pirmsskolas izglītības un vispārējās pamatizglītības, vispārējās vidējās izglītības un profesionālās izglītības pedagogus. Saskaņā ar likumā "Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu" noteikto pedagoga profesija esot iekļauta reglamentēto profesiju lokā, un tā aptverot vispārējās pamata un vispārējās vidējās izglītības pedagogus un pirmsskolas pedagogus. Saskaņā ar Ministru kabineta 2017. gada 23. maija noteikumos Nr. 264 "Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām"

(turpmāk – Noteikumi Nr. 264) noteikto profesiju iedalījumu pamatizglītības un pirmsskolas pedagogi esot iekļauti vienā profesiju grupā – "234 Pamatizglītības un pirmsskolas pedagogi". Šiem pedagogiem esot noteikti vienoti darba pamatuzdevumi. Šajā profesiju grupā ietilpstošie pedagogi mācot vairākus mācību priekšmetus pamatizglītības un pirmsskolas izglītības līmenī, organizējot grupu un individuālās rotaļas un mācību nodarbības, kas palīdz izglītojamam fiziski un garīgi attīstīties un iegūt komunikatīvās iemaņas. Izvērtējot pirmsskolas un vispārējās izglītības pedagogu profesijai noteiktās prasības, galvenos uzdevumus un pienākumus, esot atzīstams, ka gan pirmsskolas, gan vispārējās izglītības pedagogi veic vienlīdzīgu pedagoģisko darbu atšķirīgās izglītības pakāpēs un katra pakāpe ir pamats nākamajai pakāpei.

Tiesas sēdē arodbiedrības pārstāve vērsa uzmanību uz Eiropas Padomes un *OECD* ieteikumiem, proti, uz to, ka Latvija esot aicināta pievērst lielāku uzmanību kvalitatīvai agrīnās pirmsskolas izglītības un aprūpes sistēmas izveidei. Pēc arodbiedrības pārstāves ieskata, pedagogiem vajadzētu būt iekļautiem valsts vienotajā atlīdzības sistēmā, lai izvairītos no tādas situācijas, ka pedagogu darba samaksas jautājumi ir atkarīgi no Ministru kabineta lēmumiem un valsts budžeta iespējām. Kopš pieteikuma iesniegšanas Satversmes tiesā esot mazinājusies nevienlīdzība starp pirmsskolas izglītības pedagogiem un pārējiem vispārējās izglītības pedagogiem. Ministru kabinets esot nolēmis nevienlīdzību attiecībā uz zemāko darba algas likmi novērst līdz 2025. gada 1. janvārim, un arodbiedrības prasība šo jautājumu risināt ātrāk neesot uzklaušta daudzu gadu garumā.

Bērnu prasmju attīstība agrīnā dzīves posmā esot būtiska investīcija valsts ekonomiskajā izaugsmē un labklājībā. Tāpēc pedagogu profesionalitāte esot vissvarīgākais ar izglītību saistītais faktors, kas nosakot izglītojamo sasniegumus. Izglītības kvalitātei un pieejamībai vajagot būt nodrošinātai katrā izglītības posmā, un pedagoga cienīga darba samaksa esot ne tikai pedagoga profesijas prestiža jautājums, bet arī būtisks tiesību uz izglītību nodrošināšanas aspekts.

8. Pieaicinātā persona – biedrība "Neatkarīgā izglītības biedrība" – norāda, ka, stājoties spēkā grozījumiem Noteikumos Nr. 445, pirmsskolas izglītības pedagogu un vispārējās pamata un vispārējās vidējās izglītības pedagogu atalgojuma starpība ir mazinājusies. Tomēr atbilde uz jautājumu, vai pirmsskolas izglītības pedagoga atalgojumam par vienu darba stundu ir jābūt vienādam ar vispārējās vidējās izglītības pedagoga atalgojumu, neesot skaidra.

Esot notikušas diskusijas par to, vai pirmsskolas pedagoga intelektuālais ieguldījums un zināšanu intensitāte ir samērojama ar vispārējās vidējās izglītības pedagoga ieguldījumu un zināšanām, un

viedokļi šajā jautājumā vēl joprojām esot atšķirīgi. Vajagot ņemt vērā to, ka pirmsskolas pedagoga darbs (noslodze, darba apstākļi, nodarbību garums un intensitāte, darba dienas ritms un darba specifika) ir atšķirīgs. Grozījumi Noteikumos Nr. 445 paredzot izglītības iestāžu dibinātājiem tiesības regulēt pedagogu darba samaksas jautājumus. Lielā daļā pašvaldību, kur ir optimizēts skolu tīkls, gan vispārējās izglītības iestāžu, gan pirmsskolas izglītības iestāžu pedagogi saņemot ievērojami lielāku atalgojumu par Noteikumos Nr. 445 noteikto minimālo darba algas likmi.

9. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes docente un profesionālās bakalaura studiju programmas "Sākumizglītības skolotājs" programmas direktore Dr. paed. Inga Stangaine – norāda, ka pirmsskolas izglītības pedagogiem un vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības pedagogiem attiecībā uz nepieciešamo izglītību un profesionālo kvalifikāciju ir noteiktas līdzīgas, bet atsevišķās situācijās pat identiskas prasības. Identiskas esot arī pedagogu tālākizglītības prasības.

Pedagogu profesionālās darbības pamatuzdevumus regulējot Ministru kabineta 2018. gada 11. septembra noteikumi Nr. 569 "Noteikumi par pedagogiem nepieciešamo izglītību un profesionālo kvalifikāciju un pedagogu profesionālās kompetences pilnveides kārtību" (turpmāk – Noteikumi Nr. 569) un Skolotāja profesijas standarts (12.06.2020. saskaņots Profesionālās izglītības un nodarbinātības trīspusējā sadarbības apakšpadomē). Savukārt Ministru kabineta 2017. gada 13. jūnija noteikumi Nr. 322 "Noteikumi par Latvijas izglītības klasifikāciju" nosakot Latvijas kvalifikāciju ietvarstruktūras līmeņiem atbilstošu pedagoga izglītības klasifikāciju, kā arī zināšanu, prasmju un kompetenču aprakstus. Ņemot vērā to, ka pirmsskolas izglītības pedagoga kvalifikācijā ir iekļautas arī sestā Latvijas kvalifikāciju ietvarstruktūras līmeņa kompetences, esot atzīstams, ka pedagogu profesionālās darbības pamatuzdevumi un pienākumi ir līdzīgi gan pirmsskolas, gan vispārējās izglītības pakāpēs nodarbinātajiem pedagogiem.

Pirmsskolas izglītības pedagogam, tāpat kā vispārējās izglītības pedagogam, esot uzdevums plānot, organizēt un novērtēt izglītojamo darbību, ievērojot izglītojamo vajadzības, pieredzi, domāšanas veidu un spējas. Tāpat pirmsskolas izglītības pedagogam vajagot sagatavot pedagoģiskā darba tematisko plānojumu, piedalīties mācību priekšmetu programmas izstrādāšanā un dažādot mācību metodes un formas.

Bērns pirmsskolas vecumā strauji attīstoties visās personības jomās (fiziskajā, sociālajā, emocionālajā, tikumiskajā un intelektuālajā jomā). Tieši šajā bērna attīstības periodā mācību videi un mācīšanās procesiem esot vislielākā nozīme tālākajos izglītības posmos gūtajos mācību sasniegumos. Pieredze, kas uzkrāta pirmsskolas izglītības pakāpē, esot

uzskatāma par cilvēka iekšējās personības izveides pamatu. Tieši tāpēc no pirmsskolas izglītības pedagoga tiekot prasīta augsta profesionālā kompetence. Pirmsskolas vecuma bērnu audzināšanas rezultāts tiešā veidā esot atkarīgs arī no pedagoga profesionālās kompetences, empātijas, viņa prasmes adekvāti uztvert, pieņemt un atbalstīt bērnu, kā arī plānot un īstenot pirmsskolas izglītības programmas saturu.

Pirmsskolas izglītības pakāpē bērns mācoties nepārtraukti savstarpējās attiecībās ar bērniem un pieaugušajiem pedagoga organizētās rotaļnodarbībās, pastaigās, izbraukumos, kā arī gatavojoties svētkiem un tos svinot. Katrā izglītības pakāpē esot savi mērķi un savs apgūstamais saturs. Tāpat katrā izglītības pakāpē atšķīroties mācību metodes, kādas pielieto pedagogs, un tāpēc pirmsskolas izglītības pakāpi nevarot pretstatīt citām vispārējās izglītības pakāpēm, tādējādi mazinot pirmsskolas izglītības nozīmīgumu.

10. Pieaicinātā persona – *Dr. paed. Linda Daniela* – tiesas sēdē pauda uzskatu, ka zemākajai darba algas likmei visiem pedagogiem vajadzētu būt vienādai. Obligātajā pirmsskolas izglītības posmā (no piecu gadu vecuma) pedagogam esot jāvērtē bērnu sasniegumi, savukārt tas apstāklis, ka bērnu vērtēšanas process notiek atšķirīgā veidā, nemainot to, ka pirmsskolas izglītības pedagogi, tāpat kā citās vispārējās izglītības pakāpēs nodarbinātie pedagogi, ir iesaistīti bērnu snieguma vērtēšanā. Pirmsskolas izglītības pedagogs vērtējot bērnus pēc dažādās jomās sasniegtajiem rezultātiem, un vērtēšanas process notiekot visas dienas garumā, analizējot bērna uzvedību un prasmes rotaļu laikā vai citu pedagoga mērķtiecīgi organizētu pasākumu laikā. Tādējādi pirmsskolas izglītības pedagoga darba uzdevumi atšķīroties no pamatskolas skolotāja un vidējās izglītības skolotāja darba uzdevumiem, taču šīs atšķirības nenozīmējot to, ka šo pedagogu veiktā darba vērtība būtu atšķirīga.

Pirmsskolas izglītības pedagogam noteiktās izglītības prasības esot līdzīgas pārējiem pedagogiem izvirzītajām prasībām. Tas apstāklis, ka citās vispārējās izglītības pakāpēs nodarbinātie pedagogi ir specializējušies konkrēta priekšmeta, piemēram, ķīmijas vai fizikas, mācīšanā, nemainot prasību, ka pirmsskolas izglītības pedagogam jāapgūst caurviju kompetences, kas ir plašākas par viena konkrēta mācību priekšmeta specializāciju. Tāpēc pirmsskolas izglītības pakāpē nodarbināto pedagogu veiktā darba vērtība esot salīdzināma ar pārējo pedagogu veiktā darba vērtību un līdzvērtīga tai.

11. Pieaicinātā persona – *Mg. iur. Anita Kovaļevska* – tiesas sēdē sniedza viedokli par Satversmes 107. pantā garantētajām tiesībām uz atbilstošu darba samaksu un uzsvēra starptautisko tiesību nozīmi minētā Satversmes panta satura noskaidrošanā. Pakta 7. pants garantējot tiesības

uz taisnīgiem un labvēlīgiem darba apstākļiem, un atalgojums esot viens no elementiem, kas nepieciešami šo apstākļu nodrošināšanai. Pakta 7. pantam esot vairāki aspekti, bet būtiski esot minēt atalgojumu, kas nodrošina cilvēka cienīgu dzīves līmeni un tiek dēvēts arī par minimālo atalgojumu. Otrs aspekts esot taisnīgs atalgojums, kas ietverot arī tiesības uz vienlīdzīgu samaksu par vienādas vērtības darbu.

Vērtējot atalgojumu, kas nodrošina cilvēka cienīgu dzīves līmeni, darba saturam neesot nozīmes, jo šāds atalgojums esot minimums, kas būtu nodrošināms ikvienam cilvēkam. Savukārt taisnīgas darba samaksas apsvērumos būtu jāvērtē katra darba īpatnības un konkrētā situācija. Ekonomisko, sociālo un kultūras lietu komitejas komentārā esot minēti aspekti, kas būtu jāvērtē taisnīga darba jēdziena tvēruma noteikšanā, turklāt šie aspekti neesot izsmēloši. Proti, katrā gadījumā esot individuāli jāvērtē ne tikai darba rezultāti, bet arī tā veicēja atbildība, izglītība, viņam nepieciešamās prasmes, kā arī konkrētā darba ietekme uz veselību, drošību, privāto un ģimenes dzīvi.

Paktā nostiprinātās tiesības uz taisnīgu atlīdzību aptverot vēl vienu aspektu, proti, tiesības uz vienlīdzīgu atalgojumu par vienādas vērtības darbu. Šajā kontekstā esot nepieciešams identificēt, kas ir vienādas vērtības darbs un uz ko šīs tiesības attiecas. Koncepts par vienādas vērtības darbu esot nozīmīgs un uzsvērts ļoti daudzos starptautisko tiesību avotos. Tas minēts Eiropas Sociālajā hartā, kā arī citos Eiropas Savienības tiesību aktos. Vienādas vērtības darbs neesot tas pats, kas vienāds darbs vai pat līdzīgs darbs, jo esot nepieciešams apsvērt konkrētā darba vērtību. Līdz ar to esot iespējams salīdzināt arī pilnīgi atšķirīgus darbus. Paktā esot minēts, ka tiesībām uz taisnīgu atlīdzību jābūt nodrošinātām bez jebkādas atšķirības. Savukārt Ekonomisko, sociālo un kultūras lietu komitejas komentārā šīs tiesības esot saistītas ar vispārējo diskriminācijas aizliegumu, tomēr attiecinātas arī uz citiem aizliegtiem kritērijiem, norādot uz plašāku tvērumu vispārējā vienlīdzības principa ievērošanas kontekstā.

Secinājumu daļa

12. Satversmes tiesa ir atzinusi: pirms pēc būtības tiek izvērtēta apstrīdētās normas satversmība, ir izlemjami visi procesuāla rakstura jautājumi (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 10. decembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2021-11-01 9. punktu*).

Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punkts noteic, ka tiesvedību lietā var izbeigt līdz sprieduma pasludināšanai, ja apstrīdētā tiesību norma ir zaudējusi spēku. Šī norma ir vērsta uz to, lai nodrošinātu Satversmes tiesas procesa ekonomiju un Satversmes tiesai nebūtu jātaisa spriedums lietās, kurās strīds vairs nepastāv (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-21-01 8. punktu*). Tomēr

likums paredz Satversmes tiesai iespēju izbeigt tiesvedību, bet ne pienākumu to darīt. Lietā apstrīdētās normas spēka zaudēšana pati par sevi ne vienmēr ir pamats tiesvedības izbeigšanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 29. marta lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-68-01 8. punktu*).

Pēc izskatāmās lietas ierosināšanas Ministru kabinets ir vairākkārt grozījis apstrīdēto regulējumu. Proti, ar Noteikumiem Nr. 415, Noteikumiem Nr. 787 un Noteikumiem Nr. 199 apstrīdētais regulējums izteikts jaunā redakcijā.

Līdz ar to tiesvedības procesa laikā apstrīdētais regulējums ir grozīts un Satversmes tiesai ir jāpārbauda, vai tiesvedība lietā ir turpināma.

12.1. Jēdziens "apstrīdētā norma" Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punkta izpratnē nav saprotams formāli, proti, vienīgi kā normatīvajā aktā ietverts teksts. Apstrīdētais regulējums nosaka tiesisko kārtību, kuru Pieteikuma iesniedzējs uzskata par neatbilstošu augstāka juridiska spēka normām. Tādēļ arī tajos gadījumos, kad apstrīdētais regulējums ir grozīts, Satversmes tiesai jāpārlicinās par to, vai ar apstrīdēto regulējumu radītā tiesiskā situācija ir mainīta pēc būtības (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 11. marta lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2014-33-01 7. punktu*). Turklāt Satversmes tiesai ir jāvērtē, vai nepastāv apstākļi, kas prasa tiesvedību turpināt (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 18. februāra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2021-10-03 13.1. punktu*).

Lietā apstrīdētais Noteikumu Nr. 445 1. pielikuma 4. tabulas 3. punkts redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. augustam, noteica, ka pirmsskolas pedagoga zemākā mēneša darba algas likme ir 872 *euro*. Ar Noteikumiem Nr. 415 pirmsskolas pedagoga zemākā mēneša darba algas likme noteikta 970 *euro* apmērā, bet ar Noteikumiem Nr. 787, kas stājās spēkā 2023. gada 1. janvārī, tā paaugstināta līdz 1070 *euro*. Savukārt ar Noteikumiem Nr. 199, kas stāsies spēkā 2023. gada 1. septembrī, pirmsskolas pedagoga zemākā mēneša darba algas likme noteikta 1240 *euro* apmērā.

Tāpat Ministru kabinets ir pārskatījis Noteikumos Nr. 445 paredzēto pirmsskolas izglītības iestāžu pedagogu darba slodžu sadalījumu. Saskaņā ar lietā apstrīdēto Noteikumu Nr. 445 3. pielikuma 7. punktu pirmsskolas izglītības pedagoga darba slodze nedēļā ir 40 astronomiskās stundas, no tām 36 stundas paredzētas mācību stundu un nodarbību vadīšanai, savukārt darba slodze gadā ir 1760 stundas. Ar Noteikumiem Nr. 787 apstrīdētais Noteikumu Nr. 445 3. pielikums ir izteikts jaunā redakcijā un tā 8. punktā noteikts, ka pirmsskolas izglītības pedagoga darba slodze nedēļā ir 40 astronomiskās stundas, bet mācību stundu un nodarbību vadīšanai noteiktas 34 stundas, paredzot kopējo darba slodzi gadā – 1760 stundas.

Saskaņā ar Noteikumu Nr. 787 pārejas noteikumu 50. punktu pirmsskolas izglītības pedagoga darba slodzi nedēļā mācību stundu un nodarbību vadīšanai 34 stundu apmērā piemēro no 2023. gada 1. septembra.

Tomēr Satversmes tiesa secina, ka arī pēc šiem grozījumiem pirmsskolas izglītības pedagogiem ir noteikta atšķirīga zemākā darba algas likme un darba slodze. Piemēram, ar Noteikumiem Nr. 787 ir noteikta jauna pedagogu grupa – vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības pedagogs – ar zemāko mēneša darba algas likmi 1080 *euro* apmērā, taču pirmsskolas izglītības pedagoga zemākā mēneša darba algas likme ir 1070 *euro*. Tāpat pastāv atšķirības arī vienai mēneša darba algas likmei atbilstošās darba slodzes sadalījumā. Pirmsskolas izglītības pedagogam saglabāta darba slodze – 40 astronomiskās stundas nedēļā, no kurām 34 stundas atvēlētas mācību stundu vai nodarbību vadīšanai, kopā – 1760 stundas gadā. Savukārt vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības pedagoga darba slodze nedēļā ir palielināta līdz 36 astronomiskajām stundām un kopējā darba slodze gadā ir 1584 stundas.

Pieteikuma iesniedzējs atzīst, ka Ministru kabineta veiktā pedagogu darba samaksas finansēšanas modeļa pilnveide, kas īstenota, citstarp grozot apstrīdēto regulējumu, ir samazinājusi zemāko darba algas likmju nevienlīdzību starp konkrētām pedagogu grupām, tomēr norāda, ka šīs likmes joprojām ir atšķirīgas (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 17.–18. lp.*).

Satversmes tiesa secina: lai arī Ministru kabinets ir vairākkārt grozījis apstrīdēto regulējumu, tomēr vēl joprojām pirmsskolas izglītības pedagogiem noteiktā zemākā mēneša darba algas likme un darba slodze atšķiras no vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības pedagogiem noteiktās likmes un slodzes. Turklāt arī Pieteikuma iesniedzējs tiesas sēdē uzsvēra: lai gan Ministru kabinets ir grozījis apstrīdēto regulējumu, šobrīd Noteikumos Nr. 445 pirmsskolas izglītības pedagogiem noteiktā zemākā mēneša darba algas likme vēl joprojām neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 107. pantam (*sk. 2023. gada 19. maija tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 3. sēj. 138.–139. lp.*). Satversmes tiesa ņem vērā arī to, ka strīds par pedagogu, tostarp pirmsskolas izglītības pedagogu, darba samaksas apmēru starp Ministru kabinetu un sociālajiem partneriem pastāv jau gadiem ilgi. Kā norādījusi Latvijas Pašvaldību savienība, Ministru kabineta plānotais valsts budžeta finansējuma pieaugums pedagogu algām citstarp esot atkarīgs no skolu tīkla optimizācijas. Tomēr skolu tīkla optimizācijas rezultātā gūtais līdzekļu ietaupījums neesot pietiekams avots pedagogu darba samaksas palielināšanai (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 88. lp.*). Tādējādi jautājums par pirmsskolas izglītības pedagogu zemāko darba algas likmi skar būtiskas sabiedrības intereses.

Šādos apstākļos Satversmes tiesai nav pamata piemērot Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punktu un tiesvedība lietā ir turpināma.

12.2. Pirmsskolas izglītības pedagogu zemāko darba algas likmi lietas izskatīšanas laikā regulē ar Noteikumiem Nr. 787 grozītais Noteikumu Nr. 445 1. pielikuma 4. tabulas 3. punkts un 3. pielikuma 8. punkts. Tādējādi ar Noteikumiem Nr. 787 ir aizstāts ne tikai apstrīdētais regulējums, bet aizstāta arī vēlāk ar Noteikumiem Nr. 415 noteiktā pirmsskolas pedagoga zemākā mēneša darba algas likme. Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēja pārstāvis norādīja, ka ir izvērtējama šobrīd spēkā esošā regulējuma atbilstība Satversmei. Proti, Satversmes tiesai esot jāvērtē, vai Noteikumi Nr. 445 redakcijā, kas ir spēkā no 2023. gada 1. janvāra, atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 107. pantam.

Satversmes tiesa secina, ka šobrīd spēkā esošais Noteikumu Nr. 445 1. pielikuma 4. tabulas 3. punkts un 3. pielikuma 8. punkts tādā pašā veidā turpina regulēt tās pašas tiesiskās attiecības, kuras iepriekš regulēja izskatāmajā lietā apstrīdētais regulējums. Ministru kabineta atbildes rakstā ietvertie un tiesas sēdē paustie argumenti, kā arī pieaicināto personu viedokļi ir attiecināmi uz minēto tiesību normu atbilstības Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 107. pantam izvērtējumu.

Līdz ar to Satversmes tiesa vērtēs Noteikumu Nr. 445 1. pielikuma 4. tabulas 3. punkta redakcijā, kas ir spēkā no 2023. gada 1. janvāra, un 3. pielikuma 8. punkta (turpmāk – apstrīdētās normas) satversmību.

13. Pieteikuma iesniedzējs lūdz Satversmes tiesu izvērtēt vairāku tiesību normu atbilstību vairākām Satversmes normām.

Ja apstrīdēta vairāku tiesību normu atbilstība vairākām augstāka juridiska spēka tiesību normām, tad tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības izvērtēšanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 15. maija sprieduma lietā Nr. 2019-17-05 13. punktu*).

13.1. Apstrīdētais Noteikumu Nr. 445 1. pielikuma 4. tabulas 3. punkts noteic, ka pirmsskolas pedagoga zemākā mēneša darba algas likme ir 1070 *euro*. Savukārt atbilstoši Noteikumu Nr. 445 3. pielikuma 8. punktam pirmsskolas izglītības pedagoga kopējā darba slodze gadā ir 1760 stundas, darba slodze nedēļā ir 40 astronomiskās stundas, bet mācību stundu un nodarbību vadīšanai noteiktas 34 stundas.

Satversmes tiesa secina, ka, tikai piemērojot abas šīs normas, tas ir, dalot attiecīgajai pedagogu grupai noteikto darba slodzi gadā ar 12, proti, mēnešiem gadā, vai reizinot attiecīgajai pedagogu grupai noteikto darba slodzi nedēļā ar 4, proti, nedēļām mēnesī, ir iespējams noteikt pedagoga zemāko darba algas stundas likmi. Tādējādi darba slodzes apmērs ietekmē

pedagoga stundas algas likmi un apstrīdētās normas kā vienots tiesiskais regulējums nosaka pirmsskolas izglītības pedagoga zemākās darba algas apmēru. Tātad apstrīdētās normas ir savstarpēji cieši saistītas un kopsakarā veido vienotu tiesisko regulējumu, atbilstoši kuram tiek noteikta pirmsskolas izglītības pedagogu zemākā mēneša darba algas likme par vienu darba stundu.

Līdz ar to izskatāmajā lietā ir izvērtējama apstrīdēto normu kā vienota tiesiskā regulējuma atbilstība Satversmei.

13.2. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 107. pantam.

Pieteikuma iesniedzēja apsvērumi par apstrīdēto normu neatbilstību Satversmes 107. pantam pamatā ir saistīti ar to, ka Ministru kabinets, nosakot pirmsskolas izglītības iestāžu pedagogu zemāko mēneša darba algas likmi, neesot ievērojis tiesiskās vienlīdzības principu (*sk. 2023. gada 19. maija tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 3. sēj. 142. lp.*). Tādējādi izskatāmās lietas pamatjautājums ir par to, vai tiesiskās vienlīdzības principam atbilst tāds tiesiskais regulējums, kas noteic, ka pirmsskolas izglītības pedagogu zemākā darba algas likme atšķiras no citiem pedagogiem noteiktās likmes. Šis jautājums attiecas tieši uz Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietverto tiesiskās vienlīdzības principu.

Līdz ar to šajā lietā Satversmes tiesa visupirms izvērtēs apstrīdēto normu kā vienota tiesiskā regulējuma atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam. Savukārt tas, vai lietā nepieciešams vērtēt apstrīdēto normu atbilstību arī Satversmes 107. pantam, ir atkarīgs no lietas pamatjautājuma atrisinājuma.

14. Satversmes 91. panta pirmais teikums nosaka: "Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā."

Tiesiskās vienlīdzības princips ir atvasināts no vispārējā taisnīguma principa, kas ir demokrātiskas tiesiskas valsts pamatvērtība. Tiesiskās vienlīdzības princips nozīmē, ka vienādos faktiskajos un tiesiskajos apstākļos izturēšanās ir vienāda, savukārt atšķirīgos apstākļos – atšķirīga. Tiesiskās vienlīdzības princips liedz valsts institūcijām izdot tādas normas, kas bez saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 15. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-36-01 12.1. punktu*). Atšķirīgai attieksmei nav objektīva un saprātīga pamata, ja tai nav legītīma mērķa vai nav samērīgas attiecības starp izraudzītajiem līdzekļiem un nospraustajiem mērķiem (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-25-01 25. punktu*).

Lai izvērtētu, vai apstrīdētās normas atbilst Satversmes 91. panta pirmā teikuma tvērumā ietilpstošajam tiesiskās vienlīdzības principam, Satversmes tiesai jānoskaidro:

1) vai un kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos;

2) vai apstrīdētā norma paredz vienādu vai atšķirīgu attieksmi pret šīm personām (personu grupām);

3) vai šāda attieksme ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu;

4) vai šādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir leģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-28-0306 11. punktu*).

15. Vērtējot, vai tiesiskās vienlīdzības princips tiek ievērots, noteicošais ir tas, vai vairākas personu grupas vieno kopīga un būtiska tām piemītoša pazīme. Lai noskaidrotu, vai un kuras personu grupas atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, ir nepieciešams noteikt galveno šīs grupas vienojošo pazīmi (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 15. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-36-01 15. punktu*).

15.1. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka pirmsskolas izglītības iestāžu pedagogi un pārējo vispārējās izglītības iestāžu pedagogi atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Šie pedagogi esot vienas profesijas vairāku apakšgrupu pārstāvji, un viņiem izvirzītās izglītības un profesionālās kvalifikācijas prasības ļaujot šos pedagogus savstarpēji salīdzināt (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 20. lp.*). Arī arodbiedrība norāda, ka, izvērtējot pirmsskolas izglītības pedagoga profesijai izvirzītās prasības, šo pedagogu galvenos uzdevumus un pienākumus, neesot šaubu par to, ka gan pirmsskolas, gan vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības pedagogi veic līdzvērtīgu pedagoģisko darbu atšķirīgās izglītības pakāpēs un katra pakāpe ir pamats nākamajai (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 70. lp.*). Līdzīgu uzskatu pauž arī *Dr. paed.* Linda Daniela, norādot, ka pirmsskolas izglītības pakāpē pedagogi veic vienādas vērtības darbu. Pirmsskolas izglītības pakāpē bērna sasniegumu novērtēšana esot pat sarežģītāka nekā citās pakāpēs, jo pedagogam jāapraksta līmenis, kādā bērns apguvis kompetences un caurviju prasmes, un jomas, kurās tās vēl pilnveidojamas. Savukārt atšķirības mācību organizācijas formā neesot tik būtiskas, jo pedagoga darbs rotaļnodarbībā un mācību stundā esot vienlīdz vērtīgs (*sk. 2023. gada 22. maija tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 4. sēj. 40.–43. lp.*).

Ministru kabinets norāda, ka pirmsskolas izglītības pedagogi, vispārējās pamatizglītības pedagogi un vispārējās vidējās izglītības pedagogi neatrodies vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, jo atšķiroties pirmsskolas izglītības pedagogu un pamatizglītības un vidējās izglītības pakāpē nodarbināto pedagogu profesionālās kvalifikācijas prasības, darba saturs un izmantotās metodes. Tādēļ tas, ka Noteikumos Nr. 445 šīm pedagogu grupām noteiktas atšķirīgas zemākās

stundas algas likmes, neesot pretrunā ar tiesiskās vienlīdzības principu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 112.–113. lp.*). Šim uzskatam piekrīt arī tiesībsargs, norādot, ka pirmsskolas izglītības pedagoga pamatuzdevumi ir pielāgoti izglītojamo vecumam un no tā izrietošajām mācību procesa īpatnībām un tādējādi viņa pamatuzdevumi atšķiras no citu pedagogu pamatuzdevumiem (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 56.–57. lp.*).

15.2. Izskatāmajā lietā, lai noskaidrotu Satversmes 91. panta pirmā teikuma saturu un pārbaudītu, vai personu grupas vieno kopīga un būtiska tām piemītoša pazīme, jāņem vērā arī Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā. Proti, ir jānodrošina Satversmes normu un Latvijai saistošajos starptautiskajos līgumos ietvertu cilvēktiesību normu savstarpēja harmonija (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 8. jūnija sprieduma lietā Nr.2021-40-0103 7.2. punktu*).

Saskaņā ar Pakta 7. panta "a" punkta "i" apakšpunktā noteikto dalībvalstis atzīst ikviena tiesības uz taisnīgiem un labvēlīgiem darba apstākļiem, kas nodrošina visiem nodarbinātajiem taisnīgu darba algu un vienlīdzīgu atlīdzību par vienādas vērtības darbu.

Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja, konkrētējot Pakta 7. panta "a" punkta "i" apakšpunktu, ir norādījusi, ka vienādas darba samaksas princips ir attiecināms ne tikai uz vienādu vai līdzīgu darbu, bet arī uz vienādas vērtības darbu. Vienlīdzība atlīdzības noteikšanā ir ievērojama ne tikai attiecībā uz diskrimināciju aizliedzošiem kritērijiem, jo īpaši dzimumu starpā, bet arī uz citiem no vispārējā vienlīdzības principa izrietošiem pamatiem (*sk.: Committee on Economic, Social and Cultural Rights. General comment No. 23 (2016) on the right to just and favourable conditions of work (article 7 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), E/C.12/GC/23, 27 April 2016, paras 11, 16*). Turklāt Paktā garantētās tiesības uz taisnīgiem un labvēlīgiem darba apstākļiem bauda ikviena persona (*sk.: Committee on Economic, Social and Cultural Rights. General comment No. 20 (2009) Non-discrimination in economic, social and cultural rights (article 2, para 2, of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), E/C.12/GC/20, para. 3*).

Vienādas darba samaksas princips ir atzīts par vienu no sociālā taisnīguma elementiem. Tas attiecas ne tikai uz gadījumiem, kad nodarbinātie veic vienu un to pašu darbu, bet arī uz gadījumiem, kad nodarbinātie veic vienādas vērtības, tomēr pēc satura atšķirīgu darbu. Tāpēc vienādas darba samaksas princips piemērojams arī tajos gadījumos, kad nodarbinātie veic tādu darbu, kuram var būt atšķirīgi pienākumi un to veikšanai nepieciešama atšķirīga kvalifikācija un prasmes (*sal. sk.: Oelz M., Olney S., Tomei M. Equal Pay: An Introductory Guide. Geneva: International Labour Organization, 2013, pp. 2, 31*).

Tādējādi prasība ievērot vienādas darba samaksas principu attiecināma ne tikai uz vienādu darbu, bet arī uz vienādas vērtības darbu. Tādēļ, lai noskaidrotu, vai zemākās darba algas likmes noteikšanā ir ievērots tiesiskās vienlīdzības princips, Satversmes tiesai jāpārbauda, vai pirmsskolas izglītības pedagogi un pamatzglītības pakāpē un vidējās izglītības pakāpē nodarbinātie pedagogi veic vienādas vērtības darbu.

16. Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja, konkrētējot Pakta 7. panta "a" punkta "i" apakšpunktu, ir norādījusi uz salīdzināšanai izmantojamiem kritērijiem vienādas vērtības darba novērtēšanai – veicamajam darbam nepieciešamām prasmēm, personisko ieguldījumu un atbildību, kas tiek pieprasīta no darbinieka, kā arī darba apstākļiem (*sk.: Committee on Economic, Social and Cultural Rights. General comment No. 23 (2016) on the right to just and favourable conditions of work (article 7 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), E/C.12/GC/23, 27 April 2016, para. 12*).

Līdz ar to, lai novērtētu, vai pirmsskolas izglītības pedagogi veic vienādas vērtības darbu kā pamatzglītības pakāpē un vidējā izglītības pakāpē nodarbinātie pedagogi, Satversmes tiesa vērtēs šādus kritērijus: 1) veicamajam darbam nepieciešamās prasmes; 2) personiskais ieguldījums un atbildība; 3) darba apstākļi. Minētie kritēriji ir savstarpēji saistīti un kopumā raksturo vienādas vērtības darba būtību.

16.1. Ar veicamajam darbam nepieciešamajām prasmēm saprot tādus faktorus kā konkrētajam amatam izvirzītās prasības, izglītība un profesionālā kvalifikācija (*sal. sk.: Oelz M., Olney S., Tomei M. Equal Pay: An Introductory Guide. Geneva: International Labour Organization, 2013, p. 39*).

16.1.1. Atbilstoši likuma "Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu" 28. panta pirmās daļas 1. punktā noteiktajam izglītības un sporta jomā reglamentētā profesija ir pedagogs, kura kvalifikācijas prasības nosaka akreditētas studiju programmas vai – likumā noteiktajos gadījumos – profesionālās sertifikācijas noteikumi.

Pedagoga profesija saskaņā ar Noteikumiem Nr. 264 Profesiju klasifikatorā ir ietverta profesiju otrajā pamatgrupā un sadalīta atsevišķās grupās – mazajā grupā "233 Vidējās izglītības pedagogi" un mazajā grupā "234 Pamatizglītības un pirmsskolas pedagogi". Saskaņā ar Noteikumu Nr. 264 pielikuma 204. punktu vidējās izglītības pedagogu profesijas grupā ietilpstošie pedagogi pasniedz vienu vai vairākas disciplīnas, lai sākumskolu beigušie iegūtu vidējo izglītību pamata vai vidējā pakāpē un sagatavotos izglītības turpināšanai nākamajā izglītības pakāpē. Savukārt Noteikumu Nr. 264 pielikuma 207. punktā noteikts, ka pamatzglītības un pirmsskolas pedagogu profesijas grupā ietilpstošie pedagogi māca vairākus mācību priekšmetus pamatzglītības un pirmsskolas izglītības

līmenī, organizē grupu un individuālās rotaļas un mācību nodarbības, kas palīdz izglītojamam fiziski un garīgi attīstīties, kā arī iegūt komunikatīvās iemaņas.

Tādējādi izvērtējamajās pedagogu grupās ietilpstošie pedagogi ir vienas reglamentētās profesijas pārstāvji, kas nodrošina vispārējās izglītības ieguvu un veic pedagogisko darbu pirmsskolas izglītības, pamatizglītības vai vidējās izglītības pakāpē.

16.1.2. Lai strādātu par pirmsskolas izglītības pedagogu, personai obligāti jāiegūst augstākā izglītība un jāatbilst vienai no Noteikumu Nr. 569 5. punktā noteiktajām profesionālās kvalifikācijas prasībām: 1) augstākā pedagogiskā vai augstākā izglītība un pirmsskolas skolotāja kvalifikācija; 2) augstākā pedagogiskā vai augstākā izglītība un sākumizglītības skolotāja kvalifikācija; 3) augstākā izglītība pedagogijā un apgūta profesionālās kompetences pilnveides programma pirmsskolas saturā un didaktikā; 4) maģistra vai doktora grāds izglītībā vai pedagogijā un tā iegūšanai izstrādātais zinātniskais darbs ir saistīts ar pirmsskolas izglītības saturu un didaktiku; 5) pedagogiskā izglītība un mūzikas skolotāja kvalifikācija pirmsskolas mūzikas skolotājam vai sporta skolotāja kvalifikācija pirmsskolas sporta skolotājam.

Vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības pedagogiem saskaņā ar Noteikumu Nr. 569 2. punktā noteikto ir jāatbilst vienai no šādām prasībām: 1) augstākā pedagogiskā izglītība un atbilstoša mācību priekšmeta skolotāja kvalifikācija; 2) augstākā pedagogiskā vai augstākā izglītība un sākumskolas vai pamatizglītības skolotāja kvalifikācija, pamatizglītības 1. klasē – arī pirmsskolas skolotāja kvalifikācija vai apgūta profesionālās kompetences pilnveides programma pirmsskolas saturā un didaktikā; 3) augstākā izglītība mācību priekšmetam atbilstošā zinātnes nozarē un skolotāja kvalifikācija vai apgūta profesionālās kompetences pilnveides programma; 4) augstākā izglītība un maģistra vai doktora grāds izglītībā vai pedagogijā un tā iegūšanai izstrādātais zinātniskais darbs ir saistīts ar mācību priekšmeta saturu un didaktiku.

Tādējādi pirmsskolas izglītības pedagogam, tāpat kā vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības pedagogiem ir nepieciešama augstākā izglītība. Turklāt persona ar pirmsskolas izglītības pedagoga profesionālo kvalifikāciju ir tiesīga strādāt pamatizglītības pakāpē sākumskolas posmā. Savukārt persona, kuras profesionālā kvalifikācija atbilst konkrētai pamatizglītības vai vidējās izglītības pakāpei, pirmsskolas izglītības pakāpē ir tiesīga strādāt tikai tad, ja apgūta profesionālās kompetences pilnveides programma pirmsskolas saturā un didaktikā.

16.1.3. Saskaņā ar Skolotāja profesijas standartā noteikto vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības pedagogu grupā iekļauto pedagogu profesionālā kvalifikācija atbilst sestajam

Latvijas kvalifikāciju ietvarstruktūras līmenim. Savukārt pirmsskolas izglītības pedagoga kvalifikācija atbilst piektajam un sestajam Latvijas kvalifikāciju ietvarstruktūras līmenim. Turklāt sestais Latvijas kvalifikāciju ietvarstruktūras līmenis iekļauj piektā līmeņa kompetences. Abos kvalifikācijas ietvarstruktūru līmeņos pedagogiem ir noteikti vienādi pienākumi un uzdevumi, proti, plānot un īstenot mācību procesu, vērtēt izglītojamā mācīšanās sniegumu un izaugsmi, kā arī pilnveidot savas profesionālās kompetences.

Skolotāja profesijas standartā, piemēram, attiecībā uz mācību procesa plānošanu pirmsskolas izglītības pedagogiem un pamatzglītības un vidējās izglītības pakāpēs nodarbinātajiem pedagogiem ir izvirzītas līdzīgas prasības vienā no profesionālo zināšanu jomām. Proti, pirmsskolas izglītības pedagogam ir jāizprot bērna psihofiziskā, emocionālā un sociālā attīstība, kā arī tās ietekme uz tālākajiem vecumposmiem, savukārt pamatzglītības pakāpē un vidējās izglītības pakāpē nodarbinātajiem pedagogiem jāizprot bērnu, pusaudžu un jauniešu psihofiziskās un emocionālās attīstības teorijas, kā arī attīstības posmiem raksturīgās īpatnības un to ietekme uz mācību procesu. Tāpat arī profesionālās kvalifikācijas prasības šajā jomā ir līdzīgas – pamatzglītības pakāpē un vidējās izglītības pakāpē nodarbinātajiem pedagogiem jāspēj novērtēt izglītojamā individuālās attīstības, mācīšanās, personības un sociālās izaugsmes vajadzības atbilstoši viņa attīstībai un mācīšanās tempiem, ievērojot iekļaujošas izglītības pieeju, savukārt pirmsskolas izglītības pedagogam jāspēj novērtēt bērna individuālās attīstības, mācīšanās, personības un sociālās izaugsmes vajadzības atbilstoši viņa attīstībai, sadarbojoties iekļaujošas izglītības pieejas nodrošināšanā. Turklāt pirmsskolas izglītības pedagogam jābūt spējīgam plānot pedagogoisko darbību atbilstoši bērna individuālajām attīstības un izaugsmes vajadzībām.

Savukārt mācību procesa īstenošanas stadijā, piemēram, vienā no profesionālo zināšanu jomām, jebkurā vispārējās izglītības pakāpē nodarbinātajiem pedagogiem ir izvirzītas pilnīgi vienādas prasības. Proti, visiem pedagogiem jāprot pielietot grupas vadības, konfliktsituāciju novēršanas un risināšanas, kā arī emociju vadības paņēmienus.

Līdz ar to kopumā piektajā un sestajā Latvijas kvalifikāciju ietvarstruktūras līmenī ietvertās vispārējās izglītības pedagogu kompetences tiek apgūtas atbilstoši mācību programmas specializācijai, ņemot vērā izglītojamo vecuma posma īpatnības attiecīgajā vispārējās izglītības pakāpē. Tādējādi arī pamatzglītības pakāpē un vidējās izglītības pakāpē nodarbināto pedagogu profesionālā kvalifikācija var būt atšķirīga atkarībā no konkrētā mācību priekšmeta mērķiem un uzdevumiem, satura apguves plānojuma, kā arī mācību programmas īstenošanai nepieciešamo metožu un mācību līdzekļu pielietojuma.

Tā kā visiem vispārējās izglītības pedagogiem attiecībā uz pedagogisko darbību noteiktie pienākumi un izvirzītie uzdevumi ir vienādi, bet atšķiras tikai metodes un paņēmieni, ar kādiem tie tiek veikti, atzīstams, ka pirmsskolas izglītības pakāpē, pamatizglītības pakāpē un vidējās izglītības pakāpē nodarbinātajiem pedagogiem izvirzītās profesionālās kvalifikācijas prasības ir līdzvērtīgas.

16.1.4. OECD pētījumu rezultāti apstiprina, ka pedagoga izglītība un profesionalitāte ir faktori, kas būtiski ietekmē izglītojamos un viņu mācību sasniegumus (*sk.: Creating Effective Teaching and Learning Environments: First Results from TALIS. OECD, 2009. Pieejams: oecd.org*).

Pedagogam ir svarīga nozīme cilvēka personības attīstībā, jo izglītības process ietver ne tikai mācību, bet arī audzināšanas darbu. Arī Izglītības likuma 2. pantā ir noteikts, ka atbilstoši izglītojamā vecumam un vajadzībām izglītojamam tiek nodrošināta iespēja iegūt zināšanas, prasmes un attieksmju pieredzi, kas nepieciešama, lai piedalītos sabiedrības un valsts dzīvē.

Satversmes tiesa secina, ka pirmsskolas izglītības pedagoga amatam izvirzītās prasības, izglītība un profesionālā kvalifikācija ir noteiktas, lai nodrošinātu kvalitatīvu un bērna labākajām interesēm atbilstošu pedagogisko darbību un ir vērstas uz bērna sekmīgu pāreju pamatizglītības pakāpē. Tātad pirmsskolas izglītības pedagoga darba veikšanai nepieciešamās prasmes ir līdzvērtīgas, salīdzinot ar citās vispārējās izglītības pakāpēs nodarbinātajiem pedagogiem nepieciešamajām prasmēm.

16.2. Pedagoga personisko ieguldījumu un atbildību vērtē, ņemot vērā katrā izglītības pakāpē atbilstoši izglītojamo vecuma posmam izmantotās metodes un paņēmienus, kā arī sasniedzamos mācīšanās rezultātus (*sk. Izglītības likuma 51. panta otro daļu*). Proti, pedagogs ir atbildīgs par savu darbu, tajā izmantoto metožu un paņēmieni atbilstību, kā arī kopumā par sasniegtajiem rezultātiem, kas atspoguļo iegūtās izglītības kvalitāti.

Noteikumu Nr. 445 10. punktā citstarp paredzēts, ka izglītības iestādes vadītājam saskaņā ar iestādē apstiprinātajiem kritērijiem, izvērtējot pedagoga darba intensitāti un personisko ieguldījumu izglītības iestādes attīstībā, ir tiesības noteikt līdz 60 procentiem augstāku vispārējās izglītības pedagoga mēneša darba algas likmi. Nosakot augstāku mēneša darba algas likmi, var ņemt vērā pedagogiskā darba stāžu. Satversmes tiesa konstatē, ka pedagoga personiskā ieguldījuma izvērtējums ir saistīts ar viņa profesionālo darbību konkrētās izglītības iestādes mērķu sasniegšanā un līdzdalību citos ar izglītības kvalitātes uzlabošanu saistītos pasākumos. Minētais kritērijs tiek vērtēts, nosakot pedagoga darba algas mainīgo daļu, kas atšķiras no apstrīdētajās normās noteiktās zemākās darba algas likmes. Turklāt tas ir atkarīgs no

pedagoga individuālā darba snieguma novērtējuma, kas nav Satversmes tiesas uzdevums.

Tādēļ, lai noskaidrotu, vai pirmsskolas izglītības pedagogi un pamatzglītības pakāpē un vidējās izglītības pakāpē nodarbinātie pedagogi veic vienādas vērtības darbu, Satversmes tiesa vērtēs pedagogu atbildību.

16.2.1. Lai nodrošinātu mūsdienīgu un pēcteciņu izglītības satura īstenošanu, ar Ministru kabineta 2018. gada 21. novembra noteikumiem Nr. 716 "Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem" (turpmāk – Noteikumi Nr. 716) no 2019. gada 1. septembra pirmsskolas izglītības pakāpē tika uzsākta kompetenču pieejas īstenošana. Noteikumu Nr. 716 2. punktā noteikts, ka pirmsskolas izglītības satura īstenošanas mērķis ir zinātkārs, radošs un dzīvespriecīgs bērns, kas dzīvo veselīgi, droši un aktīvi, patstāvīgi darbojas, ieinteresēti un ar prieku mācās, gūstot pieredzi par sevi, citiem, apkārtējo pasauli un savstarpējo mijiedarbību tajā.

Kā norādījusi *Dr. paed.* Inga Stangaine, pirmsskolas izglītības saturu pedagogs veido visas dienas garumā, to integrējot ar bērna brīvu un patstāvīgu rotaļāšanos un pedagoga mērķtiecīgi organizētu un netieši vadītu mācīšanos rotaļnodarbībā, vienlaikus nodrošinot vienmērīgu slodzi, atpūtu un bērnu darbošanos atbilstoši individuālajām spējām. Pirmsskolas izglītības pakāpē, tāpat kā pamatzglītības pakāpē un vidējās izglītības pakāpē, pedagogs vada un novēro bērnu, novērtē bērna sniegumu un sniedz bērnam attīstošu atgriezenisko saiti, kura rosina uzlabot sniegumu. Pirmsskolas izglītības pakāpē kontakts ar bērnu ir tiešs un nav vērsts tikai uz kopīgu grupas mērķauditoriju. Tāpat kā pamatzglītības pakāpē un vidējās izglītības pakāpē, arī pirmsskolas izglītības pakāpē bērns praktiskā darbībā integrēti apgūst zināšanas septiņās mācību jomās, kā arī attīsta caurviju prasmes. Pirmsskolas izglītībā par bērna personības veidošanās galveno jeb virzošo principu tiek atzīta bērna aktīva darbība, kas prasa no pedagoga iepriekšēju sagatavošanās darbu – didaktisko materiālu atlasīšanu un sagatavošanu, kā arī nodarbību plānošanu (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 41.–45. lp.*). Tādējādi pēc kompetenču pieejā balstīta pirmsskolas izglītības satura ieviešanas ir būtiski mainījusies bērna un pedagoga vieta un loma pedagoģiskajā procesā. Proti, bērna mācīšanās rezultāts pirmsskolas izglītības pakāpē ir ilgtermiņa prasmju attīstība. Pirmsskolas izglītības pakāpē iegūtās mācīšanās prasmes ir būtisks priekšnosacījums bērna izglītības kompetenču attīstībai un sekmīgai pārejai pamatzglītības pakāpē.

Dr. paed. Linda Daniela norāda, ka pamatzglītības pakāpē un vidējās izglītības pakāpē mācību process tiek organizēts atšķirīgā veidā. Proti, pirmsskolas izglītības pakāpē mācību organizācijas forma ir rotaļnodarbība. Ņemot vērā izglītojamā vecuma īpatnības un briedumu, pamatzglītības pakāpē un vidējās izglītības pakāpē mācību organizācijas

forma ir mācību stunda konkrētos mācību priekšmetos. Mācību stundu skaits pieaug proporcionāli, izglītojamam pārejot augstākā vispārējās izglītības pakāpē. Tāpat mainās arī mācību priekšmetu apguves metodika, mācību līdzekļi un izglītojamo iesaiste mācību procesā. Līdzīgi mainās arī pedagoga darbs mācību līdzekļu sagatavošanā un saskarsmē ar izglītojamiem, kas citstarp paredz individuālu pieeju konsultācijās un darbā ar izglītojamiem, kuri uzrādījuši izcilību kādā no mācību priekšmetiem (*sk. 2023. gada 22. maija tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 4. sēj. 40.–45. lp.*).

Šīs pirmsskolas izglītības pedagogu un vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības pedagogu izmantoto metožu un paņēmieni atšķirības ir saistītas ar nepieciešamību katrā izglītības pakāpē pielāgot mācību saturu izglītojamo vecuma posma īpatnībām. No minētā izriet, ka, pārejot uz kompetenču pieeju vispārējās izglītības sistēmā, arī pirmsskolas izglītībā, tāpat kā pamatizglītībā un vidējā izglītībā, mācību procesu plāno integrēti, jēgpilni, sasaistot mācību jomas, caurviju prasmes un veidojot izglītojamo vērtībās balstītus ieradumus.

16.2.2. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 112. panta pirmais teikums nosaka pamattiesības iegūt izglītību šo tiesību visplašākajā izpratnē, un ir attiecināms uz visu līmeņu un veidu izglītības programmām. Izglītības kvalitāti raksturo prasmes, vērtības, attieksmes un zināšanas, kas indivīdam dod iespēju dzīvot pilnvērtīgu un piepildītu dzīvi, pieņemt apzinātus un izsvērtus lēmumus, reaģēt uz izaicinājumiem un veiksmīgi iekļauties darba tirgū (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 26. maija sprieduma lietā Nr. 2021-33-0103 16. punktu*).

Saskaņā ar Vispārējās izglītības likuma 3. panta pirmo daļu vispārējā izglītība tiek īstenota trijās vispārējās izglītības pakāpēs: 1) pirmsskolas izglītība; 2) pamatizglītība un 3) vidējā izglītība. Pirmsskolas izglītības pakāpe aptver divus posmus. Pirmais posms ir pirmsskolas izglītība bērna agrīnā vecumā, proti, no pusotra gada līdz pieciem gadiem. Otrais posms ir obligātā pirmsskolas izglītība bērnā vecumā no pieciem līdz septiņiem gadiem. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 112. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības uz izglītību aptver pirmsskolas izglītības pakāpi abos tās posmos (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 12.2. punktu*). Tādējādi pirmsskolas izglītība ir vispārējās izglītības pirmā pakāpe.

Latvijas izglītības sistēma ir organizēta tā, lai katras izglītības pakāpes ietvaros tiek nodrošināta sekmīga zināšanu un prasmju apguve, kas nepieciešama, lai bērns no pirmsskolas izglītības pakāpes veiksmīgi pārietu un iekļautos pamatizglītības pakāpē un pēc tam arī vidējās izglītības pakāpē. Pirmsskolas izglītībai jānodrošina tas, lai izglītojamais, beidzot pirmsskolas izglītības iestādi un turpinot mācības pamatizglītības

pakāpē, spētu sekmīgi apgūt pamatzglītības pakāpē noteikto mācību saturu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 14.3. punktu*).

Tādējādi pirmsskolas izglītības pakāpe, tāpat kā pamatzglītības pakāpe un vidējās izglītības pakāpe, ir viens no vispārējās izglītības posmiem. Pirmsskolas izglītības pedagogi, tāpat kā pamatzglītības pakāpē un vidējās izglītības pakāpē nodarbinātie pedagogi, nodrošina izglītojamā tiesības uz vispārējās izglītības apguvi.

16.2.3. Agrīnā bērnībā bērni veido pamatu un spējas mācīties visa mūža garumā. Mācīšanās ir pakāpenisks process, tāpēc stabila pamata izveide agrīnā bērnībā ir vienlīdz būtisks priekšnoteikums gan augstāka līmeņa kompetenču attīstībai un izglītības panākumiem, gan bērnu veselībai un labbūtnībai. Agrīnā pirmsskolas izglītība un aprūpe ir jāuzskata par izglītības un apmācības sistēmu pamatu, un tai jābūt izglītības nepārtrauktības neatņemamai sastāvdaļai (*sk. Eiropas Savienības Padomes 2019. gada 22. maija ieteikumu "Par kvalitatīvām agrīnās pirmsskolas izglītības un aprūpes sistēmām" (2019/C 189/02)*).

Izglītības likuma 51. panta pirmā daļa citstarp paredz, ka pirmsskolas izglītības pedagoga, tāpat kā vispārējās pamatzglītības un vispārējās vidējās izglītības pedagogu, pienākums ir radoši un atbildīgi piedalīties attiecīgo izglītības programmu īstenošanā, veidot izglītojamā atbildīgu attieksmi pret sevi un citiem, audzināt godprātīgus un atbildīgus cilvēkus, kā arī stiprināt viņu piederību Latvijas valstij. No minētā izriet, ka neatkarīgi no izglītības programmā noteiktajiem mērķiem, kas jāsasniedz katrā vispārējās izglītības pakāpē, kopējais vispārējās izglītības pedagogu mērķis ir izglītēt cilvēku, kas ciena Latvijas valsts pamatvērtības, ir zinoša, radoša un kritiski domājoša personība. Katrā no vispārējās izglītības pakāpēm pedagogs ir atbildīgs par izraudzītajām metodēm un paņēmieniem un sasniedzamajiem mācīšanās rezultātiem.

Ņemot vērā pirmsskolas izglītības pedagoga, tāpat kā citu vispārējās izglītības pakāpju pedagogu, lomu personas tiesību uz izglītību nodrošināšanā, pirmsskolas izglītības pedagogu atbildības līmenis atzīstams par līdzvērtīgu salīdzinājumā ar citās vispārējās izglītības pakāpēs nodarbināto pedagogu atbildības līmeni.

16.3. Vērtējot veicamā darba apstākļus, jāņem vērā vide, kurā pedagogs atrodas, un veicamā darba grūtības pakāpe (*sk.: Committee on Economic, Social and Cultural Rights. General comment No.23 (2016) on the right to just and favourable conditions of work (article 7 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), E/C.12/GC/23, 27 April 2016, para. 16, 17*). Pedagoģiskā slodze visās izglītības pakāpēs ietver galveno darāmā darba daudzumu, ieguldīto laiku un tā pedagoģisko saturu. Darba apstākļi, sarežģītības pakāpe, mācību priekšmeta īpatnības katrā

gadījumā var būt atšķirīgas (*sk. Vispārējās izglītības likuma 1. panta otrās daļas 4.² punktu, 33. un 44. pantu*).

Pirmsskolas izglītības pedagogs nodarbojas ar bērnu visas dienas garumā un nemitīgi attīsta viņa sociālās un sadarbības prasmes. Pedagoģa vadībā bērns apgūst pirmsskolas izglītības vadlīnijās definētās caurviju prasmes, zināšanas, izpratni un pamatprasmes dažādās mācību jomās. Pirmsskolas izglītības pedagogam vajag ne tikai nodrošināt sekmīgu mācību procesu, bet arī reaģēt uz sociālajām situācijām un vērtēt paša bērna reakciju. Iespējamais trokšņa līmenis un iesaiste ar mācību procesu nesaistītos pienākumos, palīdzot bērnam sevi aprūpēt, pirmsskolas izglītības pakāpē ir intensīvāki nekā pamatizglītības pakāpē un vidējās izglītības pakāpē. Darba intensitāte pirmsskolas izglītībā ir saistīta ar augstāku stresa līmeni, kas pedagogam jāpārvar ikdienas darba procesā. Savukārt pamatizglītības pakāpē un vidējās izglītības pakāpē nodarbinātajiem pedagogiem augstāka darba intensitāte novērojama, rūpējoties par konkrētajā mācību priekšmetā iegūstamo zināšanu apguvi un atbalstot izglītojamos iegūto zināšanu un prasmju pielietošanā (*sk. Latvijas Izglītības un zinātnes darbinieku arodbiedrības pētījumu "Pedagoģu darba tiesības izglītības iestādēs". Pieejams: lizda.lv*).

Tādējādi darba apstākļi un vide, kurā pedagogs atrodas, kā arī veicamā darba grūtības ikdienas problēmjaudājumu un situāciju risināšanā no pedagogiem prasa līdzvērtīgu piepūli un ieguldījumu neatkarīgi no tā, kādā vispārējās izglītības pakāpē viņi strādā.

16.4. Ņemot vērā iepriekš minēto, Satversmes tiesa secina: tā kā pieeja izglītības saturam ir mainījusies, bērnam jau pirmsskolas izglītības pakāpē ir jāapgūst caurviju prasmes, zināšanas, izpratne un pamatprasmes dažādās mācību jomās, lai šis mācību process sekmīgi turpinātos un padziļinātos vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības posmos. Atšķirības, ko Satversmes tiesa konstatējusi pirmsskolas izglītības pedagoga un vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības pedagogu darbā, ir saistītas ar mācību organizācijas formu, izmantojamām metodēm un paņēmieniem un nav uzskatāmas par būtiskām. Visu pedagogu darbs neatkarīgi no tā, kurā vispārējās izglītības pakāpē viņi strādā, ir vērst uz vienu kopīgu mērķi – nodrošināt kvalitatīvas vispārējās izglītības ieguvu –, un šā darba veikšanai nepieciešamās prasmes, atbildība un darba apstākļi ir līdzvērtīgi, neraugoties uz katrā izglītības pakāpē izglītojamo vecuma posma īpatnībām. Tādējādi pirmsskolas izglītības pedagogi, vispārējās pamatizglītības pedagogi un vispārējās vidējās izglītības pedagogi veic vienādas vērtības darbu.

Līdz ar to pirmsskolas izglītības pedagogi un vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības pedagogi atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos.

17. Izglītības likuma 14. panta 16. punktā un 22. punktā ir noteikta Ministru kabineta kompetence pedagogu darba samaksas kārtības, zemākās mēneša darba algas likmes un darba slodzes lieluma noteikšanā. Līdz ar to likumdevējs ir pilnvarojis Ministru kabinetu citstarp noteikt pedagogu zemāko mēneša darba algas likmi par noteikto darba slodzi, kuru maksāt ir darba devēja pienākums. Saskaņā ar Izglītības likuma 53. panta pirmo daļu pedagoga mēnešalgu nosaka atbilstoši mēnešalgas likmei, kas nav zemāka par Ministru kabineta noteikto likmi, un darba slodzei.

Ar apstrīdētajām normām Ministru kabinets ir noteicis pirmsskolas izglītības pedagoga zemāko darba algas likmi 1070 *euro* apmērā par darba slodzi – 40 stundas nedēļā, no kurām 34 stundas paredzētas mācību stundu un nodarbību vadīšanai. Savukārt Noteikumos Nr. 787 vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības pedagogu darba algas likme noteikta 1080 *euro* apmērā un darba slodze nedēļā – 36 stundas.

Tādējādi pirmsskolas izglītības pedagogiem darba samaksas nemainīgā daļa ir zemāka nekā pārējās vispārējās izglītības pakāpēs nodarbinātajiem pedagogiem.

Līdz ar to apstrīdētās normas paredz atšķirīgu attieksmi pret vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošām personu grupām.

18. Satversmes tiesa jau vairākkārt ir secinājusi, ka Ministru kabineta tiesības izdot ārējus normatīvus aktus sniedzas vien tiktāl, ciktāl likumā Ministru kabinetam ir ietverts šāds pilnvarojums (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 21. marta sprieduma lietā Nr. 2022-06-03 19.1. punktu*). Atšķirīga attieksme var tikt noteikta vienīgi ar normatīvajos aktos paredzētajā kārtībā pieņemtu tiesību normu, tostarp ievērojot labas likumdošanas principu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 2. maija sprieduma lietā Nr. 2018-14-01 17. punktu*).

Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus un arī Satversmes tiesai nav šaubas, ka apstrīdētās normas ir izdotas, ievērojot labas likumdošanas principu, Ministru kabinetam likumā noteiktā pilnvarojuma ietvaros, ir pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām, kā arī ir pietiekami skaidri formulētas, lai persona varētu izprast no tām izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas.

Līdz ar to apstrīdētajās normās noteiktā atšķirīgā attieksme ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētajā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

19. Atšķirīgajai attieksmei pret personu grupām, kuras atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, ir nepieciešams legītims mērķis. Satversmes tiesas procesā pienākums norādīt legītīmo mērķi visupirms ir institūcijai, kas izdevusi apstrīdēto

aktu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 2. maija sprieduma lietā Nr. 2018-14-01 18. punktu*).

Ministru kabinets uzskata, ka Pieteikuma iesniedzēja norādītās personu grupas neatrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, un tādēļ savā atbildes rakstā nav sniedzis pamatojumu tam, ka ar apstrīdētajām normām radītā atšķirīgā attieksme ir objektīva un saprātīga, proti, ka tai ir leģitīms mērķis (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 113. lp.*). Tiesas sēdē Ministru kabineta pārstāve norādīja, ka Noteikumi Nr. 445 nosaka pirmsskolas pedagoga zemāko mēneša darba algas likmi, nevis kopējo darba samaksu. Finansējuma nodrošināšana pirmsskolas pedagogu darba samaksai attiecībā uz pusotra gada līdz četrus gadus vecuma bērnu izglītošanu esot nodota pašvaldību atbildībā. Tāpēc Ministru kabinets, aprēķinot kopējo mērķdotāciju pirmsskolas izglītības pedagogiem, līdz šim esot ņēmis vērā arī pašvaldību finansiālās iespējas (*sk. 2023. gada 19. maija tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 4. sēj. 7.–8. lp.*).

Arodbiedrība tiesas sēdē norādīja, ka sarunās ar Latvijas Pašvaldību savienību panākta vienprātība par to, ka pedagogu atlīdzības sistēma ir jāreformē, paredzot, ka visiem pirmsskolas izglītības iestāžu pedagogiem darba samaksa tiek nodrošināta no valsts budžeta. Tieši tas, ka pirmsskolas izglītības iestādē nodarbinātajiem pedagogiem atlīdzību maksā pašvaldība no sava budžeta, bet pedagogiem, kuri nodrošina izglītību bērniem no piecu gadu vecuma, atlīdzība tiek maksāta no valsts budžeta, apgrūtinot iespēju mazināt nevienlīdzību zemākās darba algas likmes ziņā. Proti, paaugstinot pirmsskolas izglītības pedagoga zemāko darba algas likmi, tiekot radīta fiskāla ietekme uz pašvaldību budžetiem. Pašvaldības esot vairākkārt iebildušas pret straujāku pirmsskolas izglītības pedagoga zemākās darba algas likmes celšanu, norādot, ka to budžeta iespējas ir ierobežotas un izglītības iestāžu tīkla uzturēšana neesot vienīgā autonomā funkcija, kas jānodrošina pašvaldībai (*sk. 2023. gada 30. maija tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 4. sēj. 77.–78. lp.*).

Tātad ar apstrīdētajām normām paredzētā atšķirīgā attieksme pret vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošām personu grupām ir saistīta ar ietekmi uz valsts budžetu un pašvaldību budžetiem. Ministru kabinets ir nolēmis nevienlīdzību pirmsskolas izglītības pedagogu zemākās darba algas likmes ziņā novērst līdz 2025. gada 1. janvārim (*sk. Ministru kabineta 2023. gada 18. aprīļa rīkojumu Nr. 226 "Par pedagogu zemākās darba samaksas likmes pieauguma grafiku laikposmam no 2023. gada 1. septembra līdz 2025. gada 31. decembrim"*).

Satversmes tiesa atzīst, ka šādas pirmsskolas izglītības pedagogu zemākās darba algas likmes pakāpeniskas izlīdzināšanas pamatā var būt apsvērumi, kas saistīti ar nepieciešamību nodrošināt valsts budžeta un pašvaldību budžetu stabilitāti. Tomēr šādi argumenti nav pietiekami, lai pamatotu atšķirīgās attieksmes leģitīmo mērķi (*sal. sk. Satversmes tiesas*

2018. gada 15. maija sprieduma lietā Nr. 2017-15-01 21.1. punktu). Valsts budžeta un pašvaldību budžetu stabilitāte pati par sevi nevar tikt izmantota kā attaisnojums atšķirīgai attieksmei pret personu grupām, kuras atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos.

Ministru kabinets ir izveidojis vispārējās izglītības pedagogu darba samaksas sistēmu, kurā pedagogu darba samaksa nodrošināma ne tikai no valsts budžeta līdzekļiem un valsts budžeta mērķdotācijām, bet arī no pašvaldības budžeta. Tas, vai pirmsskolas izglītības pedagogu atalgojums izmaksājams no valsts vai pašvaldības budžeta līdzekļiem, ir valsts sociālās politikas jautājums. Tomēr šāda valsts izvēle un pašvaldību finansiālās iespējas to īstenot nevar kalpot par attaisnojumu atšķirīgai attieksmei pret vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošām personu grupām. Konkrētajā gadījumā nav saskatāms nekāds legītims mērķis, kura dēļ ar apstrīdētajām normām pret pirmsskolas izglītības pedagogiem, kuri veic vienādas vērtības darbu ar vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības pedagogiem, noteikta atšķirīga attieksme, paredzot atšķirīgu zemāko mēneša darba algas likmi.

Līdz ar to apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

20. Atbilstoši Satversmes tiesas judikatūrai, secinot, ka apstrīdētā norma neatbilst kaut vienai augstāka juridiska spēka tiesību normai, tā atzīstama par prettiesisku un spēkā neesošu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2020-14-01 13. punktu*). Līdz ar to nav nepieciešams papildus vērtēt apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 107. pantam.

21. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Izmantojot Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajā daļā piešķirtās tiesības, Satversmes tiesai iespēju robežās jāgādā par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētās normas zaudēs spēku, neradītu personām Satversmē garantēto pamattiesību aizskārums, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm. Proti, likums tiesai ne vien dod pilnvaras, bet arī uzliek atbildību par to, lai tās spriedumi sociālajā realitātē nodrošinātu tiesisko stabilitāti, skaidrību un mieru (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2023. gada 2. maija sprieduma lietā Nr. 2022-02-01 26. punktu*).

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, lemjot par sprieduma spēku laikā, jāņem vērā tas, ka valsts budžeta pieņemšana ir nozīmīga valsts darbības

joma un budžetā paredzētajiem izdevumiem ir ietekme uz tautsaimniecību kopumā (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 20. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 25. punktu*). Satversmes tiesas sprieduma izpilde ir saistīta ar gadskārtējā valsts budžeta sagatavošanai būtisku jautājumu izskatīšanu. Tāpat jāņem vērā arī pašvaldību intereses to budžetu plānošanā. Līdz ar to izskatāmajā lietā ir nepieciešams un pieļaujams tas, ka Satversmei neatbilstošās normas vēl noteiktu laiku paliek spēkā, lai, ievērojot šajā spriedumā secināto, pieņemtu jaunu tiesisko regulējumu.

Ņemot vērā to, ka apstrīdētās normas nav saistītas ar valstī noteikto darba samaksas minimumu, kas pirmsskolas izglītības pedagogiem būtu jānodrošina nekavējoties, un to, ka Ministru kabinets pirmsskolas izglītības pedagogu zemāko darba algas likmi ir plānojis izlīdzināt, sākot ar 2025. gada 1. janvāri, kā arī to, ka attiecīgos grozījumus normatīvajos aktos ir iespējams saskaņot ar valsts budžetu nākamajam saimnieciskajam gadam, apstrīdētās normas atzīstamas par spēkā neesošām no 2024. gada 1. janvāra.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Ministru kabineta 2016. gada 5. jūlija noteikumu Nr. 445 "Pedagogu darba samaksas noteikumi" 1. pielikuma 4. tabulas 3. punktu redakcijā, kas ir spēkā no 2023. gada 1. janvāra, un 3. pielikuma 8. punktu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no 2024. gada 1. janvāra.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums pasludināts Rīgā 2023. gada 29. jūnijā.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

Satversmes tiesas tiesneša Gunāra Kušiņa atsevišķās domas

Rīgā 2023. gada 30. jūnijā

lietā Nr. 2022-31-03

"Par Ministru kabineta 2016. gada 5. jūlija noteikumu Nr. 445 "Pedagogu darba samaksas noteikumi" 1. pielikuma 4. tabulas 3. punkta un 3. pielikuma 7. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 107. pantam".

1. Satversmes tiesa 2023. gada 29. jūnijā pieņēma spriedumu lietā Nr. 2022-31-03 "Par Ministru kabineta 2016. gada 5. jūlija noteikumu Nr. 445 "Pedagogu darba samaksas noteikumi" 1. pielikuma 4. tabulas 3. punkta un 3. pielikuma 7. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 107. pantam" (turpmāk – Spriedums), kurā nosprieda atzīt Ministru kabineta 2016. gada 5. jūlija noteikumu Nr. 445 "Pedagogu darba samaksas noteikumi" 1. pielikuma 4. tabulas 3. punktu redakcijā, kas ir spēkā no 2023. gada 1. janvāra, un 3. pielikuma 8. punktu (turpmāk – apstrīdētās normas) par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no 2024. gada 1. janvāra.

Piekrīt Spriedumā atzītajam, ka izskatāmās lietas pamatjautājums bija par to, vai tiesiskās vienlīdzības principam atbilst tāds tiesiskais regulējums, kas noteic, ka pirmsskolas izglītības pedagogu zemākā darba algas likme atšķiras no citiem pedagogiem noteiktās likmes un konkrētās lietas ietvaros salīdzināmi bija pirmsskolas izglītības pedagogi un pamatzglītības pakāpē un vidējās izglītības pakāpē nodarbinātie pedagogi.

Tomēr nevaru piekrist Satversmes tiesas vērtējumam par to, ka pirmsskolas izglītības pedagogi un vispārējās pamatzglītības un vispārējās vidējās izglītības pedagogi atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Tādējādi uzskatu, ka konkrētajos apstākļos tiesvedība daļā par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam bija izbeidzama un šādos apstākļos lietā bija nepieciešams vērtēt apstrīdēto normu atbilstību arī Satversmes 107. pantam.

Pamatojot savu viedokli, izmantošu Spriedumā lietotos saīsinājumus.

2. Atsaucoties uz Satversmes tiesas judikatūrā konsekventi atzīto, Spriedumā pamatoti norādīts, ka, vērtējot, vai tiesiskās vienlīdzības princips tiek ievērots, noteicošais ir tas, vai vairākas personu grupas vieno kopīga un būtiska tām piemītoša pazīme. Lai noskaidrotu, vai un kuras personu grupas atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem

salīdzināmos apstākļos, ir nepieciešams noteikt galveno šīs grupas vienojošo pazīmi (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 15. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-36-01 15. punktu*).

Lai noskaidrotu, vai zemākās darba algas likmes noteikšanā ir ievērots tiesiskās vienlīdzības princips, Satversmes tiesa izskatāmajā lietā pārbaudīja, vai pirmsskolas izglītības pedagogi un pamatzglītības pakāpē un vidējās izglītības pakāpē nodarbinātie pedagogi veic vienādas vērtības darbu (*sk. Sprieduma 15.2. punktu*). Savukārt, lai novērtētu, vai pirmsskolas izglītības pedagogi veic vienādas vērtības darbu kā pamatzglītības pakāpē un vidējā izglītības pakāpē nodarbinātie pedagogi, Satversmes tiesa izvērtēja šādus kritērijus: 1) veicamajam darbam nepieciešamās prasmes; 2) personiskais ieguldījums un atbildība; 3) darba apstākļi (*sk. Sprieduma 16. punktu*).

3. Spriedumā secināts, ka pirmsskolas izglītības pedagogi, vispārējās pamatzglītības pedagogi un vispārējās vidējās izglītības pedagogi atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, jo tie veic vienādas vērtības darbu. Kā pamatojums šādam secinājumam Spriedumā norādīts, ka izvērtējamās pedagogu grupās ietilpstošajiem pedagogiem ir līdzvērtīgas izvirzītās profesionālās kvalifikācijas prasības un darba veikšanai nepieciešamās prasmes, līdzvērtīgs atbildības līmenis, kā arī darba apstākļi, vide, kurā pedagogs atrodas, un veicamā darba grūtības ikdienas problēmjautājumu un situāciju risināšanā no visiem šiem pedagogiem prasa līdzvērtīgu piepūli un ieguldījumu (*sk. Sprieduma 16.1.–16.3. punktu*). Savukārt atšķirības, ko Satversmes tiesa konstatēja pirmsskolas izglītības pedagoga un vispārējās pamatzglītības un vispārējās vidējās izglītības pedagogu darbā, esot saistītas ar mācību organizācijas formu, izmantotajām metodēm un paņēmieniem un neesot uzskatāmas par būtiskām (*sk. Sprieduma 16.4. punktu*).

Nepiekrītu Spriedumā ietvertajam secinājumam, ka konstatējamās atšķirības pirmsskolas izglītības pedagoga un vispārējās pamatzglītības un vispārējās vidējās izglītības pedagogu darbā nav būtiskas, un uzskatu, ka Spriedumā šādam Satversmes tiesas secinājumam nav sniegts pienācīgs pamatojums.

4. Satversmes tiesa jau ir atzinusi: lai noteiktu, vai un kuras personu grupas atrodas pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, tai ir jāizvērtē arī tas, vai nepastāv kādi būtiski apsvērumi, kas norāda, ka šādas personu grupas neatrodas savstarpēji salīdzināmos apstākļos (*sal. sk. Satversmes tiesas 2013. gada 9. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2012-14-03 17.2. punktu*).

Uzskatu, ka izskatāmajā lietā ir konstatējamās vairākas atšķirības pirmsskolas izglītības pedagoga un vispārējās pamatzglītības un

vispārējās vidējās izglītības pedagogu darbā, kas ir būtiskas un nepārprotami norāda uz to, ka minētās personu grupas neatrodas savstarpēji salīdzināmos apstākļos.

Tā, piemēram, ir konstatējamas atšķirības pirmsskolas izglītības pedagogiem un vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības pedagogiem Noteikumu Nr. 569 2. un 5. punktā izvirzītās profesionālās kvalifikācijas prasībās. Šo atšķirību dēļ persona ar pirmsskolas izglītības pedagoga profesionālo kvalifikāciju ir tiesīga strādāt pamatizglītības pakāpē sākumskolas posmā, taču nav tiesīga strādāt, piemēram, vispārējās vidējās izglītības pakāpē. Savukārt, persona, kuras profesionālā kvalifikācija atbilst konkrētai pamatizglītības vai vidējās izglītības pakāpei, pirmsskolas izglītības pakāpē ir tiesīga strādāt tikai tad, ja apgūta profesionālās kompetences pilnveides programma pirmsskolas saturā un didaktikā. Profesionālās kvalifikācijas prasības, manuprāt, ir būtiskas, jo attiecas tieši uz personas piemērotību veikt noteiktu darbu.

Tāpat atšķiras arī izmantotās metodes un paņēmieni mācību procesa organizēšanā pirmsskolas izglītības pakāpē un vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības pakāpē. Proti, pirmsskolas izglītības pakāpē mācību organizācijas forma ir rotaļnodarbība, savukārt vispārējās pamatizglītības pakāpē un vispārējās vidējās izglītības pakāpē mācību organizācijas forma ir mācību stunda konkrētos mācību priekšmetos. Turklāt, tā kā atšķirības mācību priekšmetu apguves metodikā, mācību līdzekļos un izglītojamo iesaistē mācību procesā kļūst arvien ievērojamākas, izglītojamam pārejot augstākā vispārējās izglītības pakāpē, uzskatu, ka mācību process pirmsskolas izglītības pakāpē, kas noris rotaļnodarbības formā, ir acīmredzami atšķirīgs no mācību procesa vispārējās vidējās izglītības pakāpē.

Visbeidzot, būtiskas atšķirības ir konstatējamas arī pirmsskolas izglītības pakāpē un vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības pakāpē sasniedzamajos izglītības mērķos, kā arī pedagogiem noteiktajos pamatuzdevumos un to nozīmīgumā katrā no minētajām izglītības pakāpēm.

Secinot, ka pirmsskolas izglītības pedagogi, vispārējās pamatizglītības pedagogi un vispārējās vidējās izglītības pedagogi veic vienādas vērtības darbu, Satversmes tiesa Sprieduma 16.4. punktā uzsver: tā kā pieeja izglītības saturam ir mainījusies, bērnam jau pirmsskolas izglītības pakāpē ir jāapgūst caurviju prasmes, zināšanas, izpratne un pamatprasmes dažādās mācību jomās, lai šis mācību process sekmīgi turpinātos un padziļinātos vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības posmos. Tomēr, neskatoties uz šīm izmaiņām, joprojām pastāv būtiskas atšķirības pirmsskolas izglītības pedagogu, vispārējās pamatizglītības pedagogu un vispārējās vidējās izglītības pedagogu darbā, kas Spriedumā nav detalizēti izvērtētas.

Ņemot vērā iepriekš minēto, nepiekrītu Satversmes tiesas secinājumam, ka pirmsskolas izglītības pedagogi, vispārējās pamatizglītības pedagogi un vispārējās vidējās izglītības pedagogi veic vienādas vērtības darbu. Tādējādi uzskatu, ka minētās personu grupas neatrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos.

Līdz ar to tiesvedība daļā par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam bija izbeidzama un šādos apstākļos lietā bija nepieciešams vērtēt apstrīdēto normu atbilstību arī Satversmes 107. pantam.

Satversmes tiesas tiesnesis

G. Kušņš

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas

Rīgā 2023. gada 12. jūlijā

lietā Nr. 2022-31-03

"Par Ministru kabineta 2016. gada 5. jūlija noteikumu Nr. 445 "Pedagogu darba samaksas noteikumi" 1. pielikuma 4. tabulas 3. punkta un 3. pielikuma 7. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 107. pantam".

Satversmes tiesa 2023. gada 29. jūnijā pieņēma spriedumu lietā Nr. 2022-31-03 "Par Ministru kabineta 2016. gada 5. jūlija noteikumu Nr. 445 "Pedagogu darba samaksas noteikumi" 1. pielikuma 4. tabulas 3. punkta un 3. pielikuma 7. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 107. pantam".

Nepiekrītu tiesas sprieduma secinājumam par apstrīdēto normu neatbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, jo apstrīdēto normu radītajai atšķirīgajai attieksmei trūkstot leģitīma mērķa. Nepiekrītu arī tiesas atteikumam izvērtēt apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 107. pantam.

Pirmkārt, tiesiskās vienlīdzības principa piemērošana vispārīgi pārbaudāma divos soļos: 1) vai pastāv tiesiski nozīmīga nevienlīdzīga attieksme un 2) vai šāda nevienlīdzība ir konstitucionāli tiesiski attaisnojama. Lai noteiktu, vai pastāv tiesiski nozīmīga nevienlīdzīga attieksme, nepieciešams pārbaudīt, vai vispār vairākas gadījumu grupas jeb situācijas ir salīdzināmas. Tiesa ļoti intensīvi argumentēja, ka pirmsskolas izglītības pedagogi un vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības pedagogi ir salīdzināmi. Tam es piekrītu, ka šīs grupas vieno tiesas norādītie pedagogu grupu raksturojošie elementi. Taču, izlietojot visus spēkus pamatojot pedagogu grupu salīdzināšanas iespēju, tiesa zaudēja savu jaudu. Turpinājumā tiesa aprobežojās ar secinājumu, ka atalgojuma atšķirību mērķis ir vienīgi budžeta iespējas un tas nav leģitīmi. Tāpat tiesa zaudēja savu spēku pārbaudīt apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 107. pantam.

Pretstatā vairākuma viedoklim, ka atšķirīgai attieksmei neesot leģitīma mērķa, es uzskatu, ka tas spriedumā tika nepareizi traktēts un pakārtots sprieduma rezultātam. Jau atbildes rakstā Ministru kabinets norādīja, ka atalgojuma atšķirības pirmsskolas izglītības pedagogu un vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības pedagogu starpā ir pamatotas ar vairākām atšķirībām pirmsskolas izglītības pedagogu un vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības pedagogu darbā. To arī norādīja savā viedoklī tiesībsargs (uzskatot gan, ka salīdzināmās

pedagogu grupas nemaz tamdēļ neveidojas). Manuprāt, tie bija saprātīgi iemesli un kalpoja arī par leģitīmu pamatu atšķirībām pamata atalgojuma jautājumā.

Turpretim tiesa izmantoja Ministru kabineta pārstāvju sacīto, ka atšķirības saistītas ar valsts fiskālajām iespējām. Tomēr šo valdība norādīja, lai pamatotu, kādēļ arodbiedrības pieprasīto pedagogu atalgojuma pieaugumu nav iespējams sasniegt straujāk, nevis tam, kādēļ pastāv atšķirības pirmsskolas izglītības pedagogu un vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības pedagogu atalgojuma jautājumā. Es drīzāk saskatu, ka izskatāmajā lietā atalgojuma atšķirību mazināšana saistīta gan ar politisko interešu grupu spiedienu, gan ar pieejamo finansējumu, taču vairākums to traktēja vien tā, ka atalgojuma atšķirības ir pamatotas ar budžeta iespējām.

Pārbaudot tālāk vienlīdzības principa ievērošanu, manuprāt, bija jāsecina, ka valdība, noteicot nelielas atšķirības darba atalgojumā, nav rīkojusies patvaļīgi, jo atšķirību pamatā ir racionāli fakti, kas saistīti ar atalgojuma diferenciācijas mērķi. Lai gan pedagoga darbam vispārējos mērogos tik tiešām ir viens mērķis, dažādu vecuma grupu izglītojamo pedagogu profesionālās kvalifikācijas prasības, pedagogu studiju atšķirīgais apjoms, pedagogu darba stils un saturs būtiski atšķiras atbilstoši apmācāmo bērnu vecumam, koncentrēšanās spējām, fizioloģiskajām vajadzībām un citiem aspektiem. Atšķirības atzītas arī spriedumā: "Mācību stundu skaits pieaug proporcionāli, izglītojamam pārejot augstākā vispārējās izglītības pakāpē. Tāpat mainās arī mācību priekšmetu apguves metodika, mācību līdzekļi un izglītojamo iesaiste mācību procesā. Līdzīgi mainās arī pedagoga darbs mācību līdzekļu sagatavošanā un saskarsmē ar izglītojamiem, kas citstarp paredz individuālu pieeju konsultācijās un darbā ar izglītojamiem, kuri uzrādījuši izcilību kādā no mācību priekšmetiem" (*sk. sprieduma 16.2.1. punktu*). Cita starpā šāds mācību satura sarežģītības pieaugums arī ietekmē arī laika apjomu, ko pedagogiem jāvelta, lai sagatavotos mācību stundām un individuālajam darbam, kā arī to tālākizglītības prasības. Tieši atšķirības pedagogu darba vidē, darba pienākumos un mācību metodēs ir šādi fakti, kas pieļauj un, iespējams, pat pieprasa niansētu novirzi atalgojumā. Tie arī veido atšķirīgās attieksmes pamatojumu tiktāl, ciktāl atšķirīgā attieksme nav klaji patvaļīga jeb atalgojums – klaji jeb nesamērīgi nevienlīdzīgs.

Tas, ka starp pedagogu grupām pastāv atšķirības to atšķirīgo darba pienākumu un to īstenošanas formas dēļ, nekādā gadījumā nenožīmē, ka kāda no tām ir mazāk vērtīga. Ir pašsaprotami, ka pirmsskolas vecuma bērnam pirmsskolas izglītības iestādes nodrošinātā attīstības programma ir fundamentāla socializēšanās prasmju, empātijas, patriotisma un citu īpašību nostiprināšanā, tam attiecīgi ietekmējot arī valsts ekonomisko un zinātnības izaugsmi. Kā norādījusi Dr.paed. Linda Daniela, pirmsskolas

izglītības pakāpē bērna sasniegumu novērtēšana esot pat sarežģītāka nekā citās pakāpēs. Tikpat vērtīgs – citā veidā – ir vispārējās izglītības pakāpēs nodarbināto pedagogu darbs, īstenojot jauniešu tiesības uz pamatizglītību un līdzdarbojoties to patriotiskajā audzināšanā. Tomēr šis jautājums ir jāaplūko plašāk: katrs darba tikumam atbilstoši īstenots pienākums rada pienesumu kopējā sabiedrības funkcionēšanā un ir vērtīgs. Sabiedrība ir spējīga funkcionēt, tikai pateicoties darbu dalīšanai, un to, cik būtiska ir katra profesija, labi varējām novērot pandēmijas laikā.

Satversmes tiesas izmantotais jēdziens "vienādas vērtības darbs" Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komitejas praksē galvenokārt izmantots dzimuma diskriminācijas, kā arī citu diskriminācijas veidu kontekstā, kas nav šīs lietas jautājums (*sk. sprieduma 15.2. punktu un citētā dokumenta – Committee on Economic, Social and Cultural Rights. General comment No. 23 (2016) on the right to just and favourable conditions of work (Article 7 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), E/C.12/GC/23, 27 April 2016 – apakšnodaļas virsrakstu "Equal remuneration for work of equal value without distinction of any kind, in particular women being guaranteed conditions of work not inferior to those enjoyed by men, with equal pay for equal work"*). Atziņa, ka dažādu profesiju darbs ir vienādas vērtības, automātiski nevar pieprasīt identisku, šablonisku atalgojumu, jo šādi vienlīdzības princips tiktu pārkāpts no pretējās puses – nosakot vienādu atalgojumu grupām, starp kurām pastāv būtiskas faktiskās atšķirības citos aspektos. Līdz ar to atalgojumam par vienādas vērtības, bet savā būtībā dažādu darbu būtu jāatrodas salīdzināmā amplitūdā jeb vienā algu grupā, kura ietvaros pieļaujamas dažādas atšķirības, ņemot vērā katra darba individuālās nianšes, tostarp izglītību, darba slodzi darba vietā un ārpus tās, profesijā nodrošinātos labumus un citus aspektus.

Tāpat tas, ka ar apstrīdēto normu cita starpā tiek atšķirīgi sadalīti ierobežoti valsts budžeta līdzekļi, nenozīmē, ka atšķirīgajai attieksmei nevar būt cits pamatojums, finansālajam aspektam rodoties kā otršķirīgai normas ietekmei. Citiem vārdiem – valsts budžeta līdzekļu ietaupījums rodas, jo konkrētajā brīdī likumdevējs ir uzskatījis starp pedagogu grupām pastāvošās atšķirības par pietiekami būtiskām, lai tās ietekmētu to atalgojumu.

Otrkārt, nepiekrītu tiesas izvēlētajai pozīcijai, izvairoties analizēt un skaidrot vienlīdzības principam līdzvērtīgi svarīgo Satversmes 107. pantu un tā saturu. Satversmes tiesas uzdevums ir sniegt pilnvērtīgu apstrīdēto normu satversmības pārbaudi, tostarp, atklājot Satversmes normu saturu, pamattiesību saturu. Katrs pieteikums ir iespēja Satversmes tiesai tālākveidot un attīstīt Satversmi. Satversmes 107. pants līdzšinējā tiesas judikatūrā ticis apskatīts ļoti maz, un, kā redzams no pieaicināto personu viedokļiem, Latvijas tiesību zinātnē tiek izprasts dažādi. Satversmes

107. panta satura skaidrojums ļautu gan likumdevējam labāk izprast savas darbības tiesisko atbilstību Satversmei, gan arī pārējai sabiedrībai zināt un saprast pamattiesību saturu. Galu galā, pati Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tās uzdevums atbilstoši tās kompetencei ir nodrošināt tādas tiesību sistēmas pastāvēšanu, kurā pēc iespējas pilnīgāk un aptverošāk tiktu novērsti regulējums, kas neatbilst Satversmei vai citām augstāka juridiskā spēka tiesību normām (aktiem), kā arī dot savu vērtējumu konstitucionāli nozīmīgos jautājumos (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 7. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-35-01 11.2. punktu*). Vienalga, vai tas būtu efektivitātes labad vai nevēloties cīnīties ar jauniem izaicinājumiem, tiesa, kas izvairās atbildēt uz pusi no tai uzdotajiem jautājumiem, nepilnvērtīgi īsteno savu misiju.

Satversmes tiesas tiesnesis

J. Neimanis

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2025. gada 14. martā

lietā Nr. 2022-32-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Anita Rodiņa, Jānis Neimanis, Jautrīte Briede, Veronika Krūmiņa, Mārtiņš Mits un Juris Juriss,

pēc Vitālija Leškova (*Vitaly Leshkov*), Žannas Šalmanas (*Zhanna Shalman*), LIREVA INVESTMENTS LIMITED, Vladislava Ickovska (*Vladyslav Itskovskyy*), FORTRESS FINANCE INC., Janīnas Filatovas (*Yanina Filatova*), Andreja Sizova (*Andrey Sizov*), Veronikas Ribaļčenko (*Veronika Ribalchenko*), ASG Resolution Capital, AS, Personas N, Personas O, SIA "SUNHOUSE", Ranas Malikovas (*Rana Malikova*), Murada Melikova (*Murad Melikov*), KASPIANLAB LP konstitucionālajām sūdzībām un Ekonomisko lietu tiesas pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. un 11. punktu, 19.¹, 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2025. gada 12. februāra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Kriminālprocesa likuma 124. panta sestās un septītās daļas, 125. panta trešās daļas un 126. panta 3.¹ daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam un otrajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2005. gada 21. aprīlī pieņēma Kriminālprocesa likumu, kas stājās spēkā 2005. gada 1. oktobrī.

Ar 2017. gada 22. jūnija grozījumiem, kas stājās spēkā 2017. gada 1. augustā, Kriminālprocesa likuma 124. pants tika papildināts ar sesto daļu šādā redakcijā: "Pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie apstākļi attiecībā uz mantas noziedzīgo izcelsmi uzskatāmi par pierādītiem, ja pierādīšanas gaitā ir pamats uzskatīt, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga, nevis likumīga izcelsme."

Ar minētajiem grozījumiem Kriminālprocesa likuma 126. pants tika papildināts ar 3.¹ daļu šādā redakcijā: "Ja kriminālprocesā iesaistītā persona apgalvo, ka manta nav uzskatāma par noziedzīgi iegūtu, pienākums pierādīt attiecīgās mantas izcelsmes likumību ir šai personai."

Ar 2018. gada 20. jūnija grozījumiem, kas stājās spēkā 2018. gada 1. septembrī, Kriminālprocesa likuma 124. pants tika papildināts ar septīto daļu šādā redakcijā: "Lai pierādītu noziedzīgi iegūtu līdzekļu

legalizēšanu, jāpierāda, ka šie līdzekļi ir noziedzīgi iegūti, bet nav nepieciešams pierādīt, konkrēti no kura noziedzīgā nodarījuma līdzekļi ir iegūti."

Savukārt ar 2019. gada 21. novembra grozījumiem, kas stājās spēkā 2019. gada 24. decembrī, Kriminālprocesa likuma 124. panta sestajā daļā vārdi "Pierādīšanas priekšmetā" aizstāti ar vārdiem "Kriminālprocesā un procesā par noziedzīgi iegūtu mantu pierādīšanas priekšmetā".

Ar šiem pašiem grozījumiem Kriminālprocesa likuma 124. panta septītajā daļā izslēgti vārdi "jāpierāda, ka šie līdzekļi ir noziedzīgi iegūti, bet".

Ar šiem grozījumiem Kriminālprocesa likuma 125. pants papildināts ar trešo daļu šādā redakcijā: "Ir uzskatāms par pierādītu, ka manta, ar kuru veiktas legalizēšanas darbības, ir noziedzīgi iegūta, ja kriminālprocesā iesaistītā persona nespēj ticami izskaidrot attiecīgās mantas likumīgo izcelsmi un ja pierādījumu kopums procesa virzītājam dod pamatu pieņēmumam, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga izcelsme."

Tāpat ar šiem grozījumiem Kriminālprocesa likuma 126. panta 3.¹ daļa papildināta ar teikumu šādā redakcijā: "Ja persona noteiktā termiņā nesniedz ticamas ziņas par mantas izcelsmes likumību, šai personai tiek liegta iespēja saņemt atlīdzību par kaitējumu, kas nodarīts saistībā ar kriminālprocesā noteiktajiem ierobežojumiem rīkoties ar šo mantu."

2. Satversmes tiesā pēc vairāku personu konstitucionālajām sūdzībām ierosinātas 14 lietas par Kriminālprocesa likuma 124. panta sestās un septītās daļas, 125. panta trešās daļas un 126. panta 3.¹ daļas (turpmāk kopā arī – apstrīdētās normas) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. panta pirmajam un otrajam teikumam. Pēc Ekonomisko lietu tiesas pieteikuma ierosināta lieta par Kriminālprocesa likuma 124. panta septītās daļas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Lai veicinātu šo lietu vispusīgu un ātru izskatīšanu, tās saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 22. panta sesto daļu tika apvienotas vienā lietā – lietā Nr. 2022-32-01 "Par Kriminālprocesa likuma 124. panta sestās un septītās daļas, 125. panta trešās daļas un 126. panta 3.¹ daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam un otrajam teikumam".

3. Konstitucionālo sūdzību iesniedzēji – Vitālijs Leškovs (*Vitaly Leshkov*), Žanna Šalmana (*Zhanna Shalman*), LIREVA INVESTMENTS LIMITED, Vladislavs Ickovskis (*Vladyslav Itkovskyy*), FORTRESS FINANCE INC., Janīna Filatova (*Yanina Filatova*), Andrejs Sizovs (*Andrey Sizov*), Veronika Ribalčenko (*Veronika Ribalchenko*), ASG Resolution Capital, AS, Persona N, Persona O, SIA "SUNHOUSE", Rana

Malikova (*Rana Malikova*), Murads Melikovs (*Murad Melikov*) un KASPIANLAB LP (turpmāk arī – Pieteikumu iesniedzēji) – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam un otrajam teikumam.

Latvijā tika uzsākti vairāki atsevišķi kriminālprocesi pēc Krimināllikuma 195. panta trešās daļas par iespējamu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu lielā apmērā. Visos minētajos kriminālprocesos procesa virzītājs arestēja Pieteikumu iesniedzēju mantu, uzsāka procesu par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu (turpmāk arī – process par noziedzīgi iegūtu mantu) un nodeva procesa materiālus izlemšanai tiesai. Ar galīgo tiesas nolēmumu visos minētajos procesos Pieteikumu iesniedzēju manta atzīta par noziedzīgi iegūtu un konfiscēta valsts labā.

Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka apstrīdētās normas procesā par noziedzīgi iegūtu mantu būtiski samazina ar mantu saistītās personas iespējas efektīvi apstrīdēt mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu un nostāda mantas īpašnieku būtiski sliktākā stāvoklī salīdzinājumā ar procesa virzītāju, jo atvieglo tā pierādīšanas pienākumu. Tādējādi tiek pārkāpts pušu līdzvērtīgu iespēju princips. Pēc tam, kad procesa virzītājs izteicis pieņēmumu, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga izcelsme, ar mantu saistītajai personai ir uzlikts pienākums pierādīt mantas izcelsmes likumību, bet tai nav pietiekamu un efektīvu procesuālo garantiju procesa virzītāja pieņēmuma atspēkošanai.

Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētās normas nav skaidras un paredzamas, jo nenosaka to piemērošanas gadījumus un robežas. Šo normu piemēšanā pārkāpts labas likumdošanas princips, jo nav vērtēta to atbilstība vispārējiem tiesību principiem, Satversmei, Eiropas Savienības tiesībām un starptautiskajiem līgumiem. Apstrīdētās normas neatbilst Satversmei, ciktāl tās tiek piemērotas procesā par noziedzīgi iegūtu mantu. Ir jābūt pierādītai saiknei starp noziedzīgi iegūtu mantu un predikatīvu noziedzīgu nodarījumu, taču apstrīdētās normas ļauj to nedarīt. Apstrīdētās normas nedrīkstētu piemērot mantas izcelsmes pierādīšanai procesā par noziedzīgi iegūtu mantu gadījumos, kad kriminālprocesā tiek izmeklēta autonomā legalizēšana, tomēr faktiski tās šajā procesā tiek piemērotas. Tās ļauj konfiscēt mantu ar pierādīšanas standartu "iespējamības pārsvars" neatkarīgi no tā, vai mantas īpašnieks ir vai nav saistīts ar noziedzīgu nodarījumu.

Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka atbilstoši apstrīdētajām normām procesa virzītājs var izteikt pieņēmumu par mantas noziedzīgu izcelsmi un ar mantu saistītajai personai tiek uzlikts nesamērīgs pienākums šo pieņēmumu atspēkot. Procesā virzītājam savs pieņēmums nav jāpamato un nav jāpaziņo ar mantu saistītajai personai par faktiem, kas tai būtu jāatspēko. Pierādīšanas nasta uz personu var tikt pārnesta brīdī, kad procesa virzītāja rīcībā nav pierādījumu par noziedzīgu nodarījumu.

Tādējādi procesa virzītājs ir atbrīvots no mantas noziedzīgas izcelsmes pierādīšanas. Ar mantu saistītā persona ir nelabvēlīgākā situācijā salīdzinājumā ar procesa virzītāju. Apstrīdētās normas nenodrošina personai iespēju ar tās rīcībā esošiem vai vienkāršā veidā iegūstamiem pierādījumiem pierādīt mantas izcelsmes likumību. Tās nenosaka minimālos kritērijus un standartu attiecībā uz iesniedzamo pierādījumu formu un saturu. Personai nav zināmi fakti, uz kuriem balstīts procesa virzītāja pieņēmums. Tai nesamērīgi īsā termiņā ir jāiesniedz pierādījumi, turklāt valsts valodā un apliecinātus noteiktā formā. Pierādījumi jāiesniedz par neierobežotā laikposmā veiktiem darījumiem. Turklāt pierādījumi jāiesniedz arī par trešo personu darījumiem. Tādēļ pierādījumus par mantas izcelsmes likumību iesniegt ir ļoti sarežģīti vai pat neiespējami. Ja persona nevar pierādīt mantas izcelsmes likumību, tad tiesa šo mantu var atzīt par noziedzīgi iegūtu no nenoskaidrota noziedzīga nodarījuma, balstoties uz iespējamības pārsvaru, pat ja par to ir šaubas. Turklāt tiesa mantas izcelsmi vērtē, pamatojoties uz pierādījumiem, kurus procesa virzītājs ir selektīvi izdalījis no pamata krimināllietas, nevis visiem krimināllietas materiāliem. Tiesai nav kompetences pārbaudīt procesā par noziedzīgi iegūtu mantu iesniegtos pierādījumus, un līdz ar to ir pārkāpti tiešuma un mutiskuma principi.

Pieteikumu iesniedzēji vērs uzmanību uz to, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu netiek konstatēta personas vaina un piemērots kriminālsods, tomēr tiek izdarīts secinājums par mantas izcelsmes noziedzīgumu un legalizēšanas darbību veikšanu ar šādu mantu, tādējādi konstatējot Krimināllikuma 195. panta paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmes. Tātad apstrīdētās normas ļauj procesa virzītājam un tiesai izteikt vērtējumu, ka ar mantu saistītā persona ir vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Persona faktiski tiek sodīta ar mantas konfiskāciju par tāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, kurā tās vaina nav pierādīta. Ar apstrīdētajām normām ar mantu saistītajai personai tiek uzlikts arī pienākums atspēkot prezumpciju, ka tā ir veikusi noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu. Turklāt tiesas lēmums, ar kuru manta atzīta par noziedzīgi iegūtu, var tikt izmantots kā pierādījums kriminālprocesā, lai personu notiesātu par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu. Tādējādi apstrīdētās normas pārkāpj nevainīguma prezumpcijas principu.

4. Pieteikuma iesniedzēja – Ekonomisko lietu tiesa – uzskata, ka Kriminālprocesa likuma 124. panta septītā daļa neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Ekonomisko lietu tiesas izskatīšanā ir process par noziedzīgi iegūtu mantu. Tas izdalīts no kriminālprocesa, kas uzsākts pēc Krimināllikuma 195. panta trešās daļas par iespējamu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu lielā apmērā.

Ekonomisko lietu tiesa norāda, ka kopumā process par noziedzīgi iegūtu mantu tajā iesaistītajām personām nodrošina līdzvērtīgas tiesības. Šajā procesā ar mantu saistītajai personai ir iespēja uzzināt, ar ko ir pamatots procesa virzītāja pieņēmums par arestētās mantas noziedzīgu izcelsmi, un sniegt tiesai paskaidrojumus un pierādījumus, lai šo pieņēmumu atspēkotu. Tiesa veic šā pieņēmuma kontroli, pārbaudot, vai pierādījumi ar iespējamības pārsvaru pamato mantas noziedzīgu izcelsmi. Tomēr iesaistīto personu iespēju līdzsvars tiek izjaukts gadījumā, ja sevišķais process ir izdalīts no kriminālprocesa, kurā tiek izmeklēta autonoma noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana bez iespējamā predikatīvā noziedzīgā nodarījuma noskaidrošanas. Kriminālprocesā par autonomo noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu Kriminālprocesa likuma 124. panta septītā daļa ļauj neiegūt pierādījumus par predikatīvo noziedzīgo nodarījumu, no kura cēlusies manta, ar kuru vēlāk veiktas iespējamās legalizēšanas darbības. Tas ietekmē arī no šāda procesa izdalīto procesu par noziedzīgi iegūtu mantu. Ja netiek iegūti pierādījumi par arestētās mantas izcelsmi no iespējamā predikatīvā noziedzīgā nodarījuma, procesa virzītāja iegūto mantas izcelsmes pierādījumu kopums ir nekonkrēts un pušu līdzvērtīgas iespējas tiek izjauktas. Ar mantu saistītajai personai nav līdzekļu pierādīšanas atvieglojuma līdzsvarošanai. Jo mazāk konkrēts ir procesa virzītāja pieņēmums par mantas noziedzīgu izcelsmi, jo grūtāk to atspēkot. Procesā virzītājam likumdevējs ir jāvis mantas izcelsmes ķēdi nenoskaidrot līdz galam, bet ar mantu saistītajai personai jāspēj izskaidrot ne tikai to, kā šī manta nonākusi tās īpašumā vai valdījumā, bet arī to, ka šīs mantas kustība bija likumīga arī starp trešajām personām. Tātad ar mantu saistītajai personai par mantas izcelsmi jāsniedz vairāk ziņu, nekā spējis noskaidrot procesa virzītājs kriminālprocesā. Tādējādi Kriminālprocesa likuma 124. panta septītās daļas piemērošana procesā par noziedzīgi iegūtu mantu paaugstina iespēju, ka tiek konfiscēta tāda manta, kuras izcelsme nav noziedzīga.

5. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta pirmajam un otrajam teikumam.

Saeima norāda, ka procesa par noziedzīgi iegūtu mantu būtība ir izlemt jautājumu par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu, kamēr persona vēl nav likumā noteiktajā kārtībā atzīta par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Tas izriet arī no Latvijas starptautiskajām saistībām, kas paredz pienākumu izveidot tiesisko regulējumu, lai nodrošinātu noziedzīgi iegūtas mantas konfiscēšanu. Kriminālprocesa likuma 124. panta sestā daļa, 125. panta trešā daļa un 126. panta 3.¹ daļa ir savstarpēji cieši saistītas, jo regulē jautājumus par mantas noziedzīgas izcelsmes pierādīšanu un ir daļa no kopējā regulējuma par noziedzīgi iegūtu mantu. Savukārt

Kriminālprocesa likuma 124. panta septītā daļa ir izmantojama, lai pierādītu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, kas ir atsevišķs noziedzīgs nodarījums, par kuru atbildība paredzēta Krimināllikuma 195. pantā. Šī norma nav piemērojama procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, jo tajā tiek lemts nevis par noziedzīgu nodarījumu, bet gan par mantas noziedzīgu izcelsmi. Apstrīdētās normas neregulē arī jautājumu par tiesībām iepazīties ar lietas materiāliem.

Saeima uzskata, ka pierādīšanas standarts "iespējamības pārsvars" ir attiecināms tikai uz mantas noziedzīgas izcelsmes pierādīšanu, nevis uz pierādīšanu, ka persona ir vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Personas vaina neatkarīgi no mantas noziedzīgas izcelsmes pierādīšanas ir jāpierāda atbilstoši standartam "ārpus saprātīgām šaubām". Ar apstrīdētajām normām nav ieviests apgrieztais pierādīšanas pienākums, jo procesa virzītājam jāpierāda, ka manta ir noziedzīgi iegūta. Neatkarīgi no tā, vai persona ir iesniegusi ziņas par mantas izcelsmes likumību, procesa virzītājam ir jāsavāc pietiekams pierādījumu kopums, kas liecina par to, ka mantas izcelsme, visticamāk, ir noziedzīga. Kad procesa virzītājs izsaka pieņēmumu par mantas noziedzīgu izcelsmi, jābūt pierādījumu kopumam, kas par to liecina. Procesā virzītāja pieņēmums par mantas noziedzīgu izcelsmi nevar būt subjektīvs un nebalstīts pierādījumos. Savukārt personai ir nevis ārpus saprātīgām šaubām jāpierāda tas, ka mantas izcelsme ir likumīga, bet jāsniedz tik daudz ticamu ziņu par mantas likumīgo izcelsmi, lai vairs nebūtu iespējams pierādīt to, ka mantas izcelsme, visticamāk, ir noziedzīga. Tas ir izpildāms pienākums. Ja persona noteiktajā termiņā neiesniedz ziņas par mantas izcelsmes likumību, tai tiek liegta iespēja saņemt atlīdzību par kaitējumu, kas tai nodarīts saistībā ar kriminālprocesā noteiktajiem ierobežojumiem rīkoties ar šo mantu. Tās ir vienīgās sekas, kas personai rodas šā pienākuma neizpildīšanas dēļ. Personai arī pēc noteiktā termiņa ir tiesības iesniegt ziņas par mantas likumīgo izcelsmi.

Saeima vērs uzmanību uz to, ka apstrīdētās normas attiecas uz mantas noziedzīgas izcelsmes pierādīšanu, nevis uzliek personai pienākumu pierādīt savu nevainīgumu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu netiek vērtēta noziedzīga nodarījuma subjektīvā puse, un ar mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu netiek izteikts pieņēmums par personas vainu. No Krimināllikuma 70.¹¹ panta pirmās daļas neizriet tas, ka kritērijs mantas atzīšanai par noziedzīgi iegūtu ir personas saistība ar konkrētu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu. Ar mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu netiek prezumēta personas saistība ar konkrētu noziedzīgu nodarījumu vai personas vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Tādējādi ir ievērots nevainīguma prezumpcijas princips.

6. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta pirmajam un otrajam teikumam.

Tieslietu ministrija norāda, ka apstrīdētās normas ir daļa no tiesiskā regulējuma, kas tika ieviests ar mērķi veicināt noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas apkarošanu un nodrošināt noziedzīgi iegūtu līdzekļu konfiskāciju, tādējādi nodrošinot arī starptautisko saistību izpildi. Kriminālprocesa likuma 124. panta septītās daļas mērķis ir tieši saistīts ar personas notiesāšanu autonomās legalizēšanas gadījumos un izriet no Eiropas Padomes Konvencijas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu (turpmāk – Varšavas konvencija). Minētā norma ir piemērojama tikai kriminālprocesā, kurā tiek lemts par personas vainu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanā. Kriminālprocesa likuma 124. panta sestā daļa, 125. panta trešā daļa un 126. panta 3.¹ daļa kā daļa no tiesiskā regulējuma par noziedzīgi iegūtu mantu tika ieviestas, ņemot vērā Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 3. aprīļa direktīvas 2014/42/ES par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā (turpmāk – Direktīva 2014/42) tiesisko regulējumu. Arī Eiropas Parlamenta un Padomes 2024. gada 24. aprīļa direktīvas 2024/1260 par aktīvu atgūšanu un konfiskāciju 14. pantā ir ietverts regulējums par pierādīšanas standartu "iespējamības pārsvars", kas ļauj konfiscēt noziedzīgi iegūtu mantu, ja īpašums ir iegūts noziedzīgas darbības rezultātā.

Tieslietu ministrija uzskata, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu ar mantu saistītajai personai ir nodrošināti visi tai nepieciešamie procesuālie līdzekļi. Personai, par kuras mantu izteikts pieņēmums, ka tā ir iegūta noziedzīgi, ir jāpierāda tikai mantas izcelsme un nav jāpierāda, ka tā pati nav saistīta ar nenoskaidrotu noziedzīgu nodarījumu. Gadījumos, kad pirmstiesas kriminālprocesā nav iespējams iegūt ziņas par predikatīvo noziedzīgo nodarījumu, mantas noziedzīga izcelsme pierādāma ar Krimināllikuma 195. pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma objektīvo pusi, proti, ar legalizēšanas darbībām, kas norādītas arī Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likuma (turpmāk – Novēršanas likums) 5. pantā. Ja lietā nav noskaidrots predikatīvais noziedzīgais nodarījums, izmeklēšana tiek veikta par autonomo legalizēšanu, un tā tiek pierādīta, balstoties arī uz netiešiem pierādījumiem, kas norāda uz mantas noziedzīgu izcelsmi, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas tipoloģijām un pazīmēm, kā arī personas spēju pierādīt mantas likumīgu izcelsmi. Procesa virzītājam jāpierāda, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga, nevis likumīga izcelsme. Tikai tad, ja persona apgalvo pretējo, tai ir pienākums pierādīt mantas likumīgu izcelsmi.

Tieslietu ministrija norāda, ka Kriminālprocesa likuma 124. panta sestā daļa, 125. panta trešā daļa un 126. panta 3.¹ daļa nav attiecināma uz

pierādīšanu, ka persona ir vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, tādēļ šīs normas neuzliek personai pienākumu pierādīt savu nevainīgumu. Ar mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu netiek prezumēta personas saistība ar konkrētu noziedzīgu nodarījumu. Ir iespējams, ka personas rīcībā ir noziedzīgi iegūta manta, bet pati persona nav izdarījusi noziedzīgu nodarījumu vai to nav iespējams konstatēt. Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija nav sods, bet gan procesuālais piespiedu līdzeklis. Līdz ar to netiek pārkāpts nevainīguma prezumpcijas princips. Arī atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrai noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija nav pretrunā ar nevainīguma prezumpcijas principu.

7. Pieaicinātā persona – Ģenerālprokuratūra – pievienojas Saeimas atbildes rakstos norādītajam un uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta pirmajam un otrajam teikumam.

Ģenerālprokuratūra norāda, ka visā pasaulē, arī Latvijā, par izaicinājumu joprojām tiek uzskatīta valsts spēja pierādīt noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu bez tiešas saiknes ar predikatīvo noziedzīgo nodarījumu jeb autonomo legalizēšanu. Mantas atzīšana par noziedzīgi iegūtu, kad kriminālprocesā tiek izmeklēta autonomā legalizēšana, atbilst Latvijas starptautiskajām saistībām, tostarp Varšavas konvencijai un Finanšu darbības uzdevumu grupas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas jautājumos (turpmāk – Finanšu darbības uzdevumu grupa) rekomendācijām.

Ģenerālprokuratūra vērš uzmanību uz to, ka secinājums par mantas noziedzīgu izcelsmi tiek balstīts uz zemāku pierādīšanas standartu – varbūtību, tomēr tai jābūt pamatotai un pārlicenošai. Kriminālprocesa likuma 124. panta sestajā daļā un 125. panta trešajā daļā ietvertais pierādīšanas standarts attiecas vienīgi uz mantas, kuru procesa virzītājs uzskata par noziedzīgi iegūtu, izcelsmes pierādīšanu. Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu tiesa nevērtē pierādījumus, kas attiecas uz personas vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, un par to nelemj. Tiesai jāvērtē tikai pierādījumi par arestētās mantas izcelsmi. Kriminālprocesa likuma 124. panta sestajā daļā un 125. panta trešajā daļā ietvertās prezumpcijas būtība ir izslēgt nepieciešamību iegūt pierādījumus par predikatīvo noziedzīgo nodarījumu. Pārbaudot mantas izcelsmi, vērtējami trīs kritēriji: 1) ar mantu objektīvi veiktas legalizēšanas darbības; 2) pierādījumu kopums dod procesa virzītājam pamatu pieņemumam, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga izcelsme, un 3) kriminālprocesā iesaistītā persona nespēj ticami izskaidrot mantas likumīgo izcelsmi. Svarīgākais priekšnoteikums pieņemumu izteikšanai ir pietiekami pierādījumi, un tikai pēc tam personai rodas pienākums ticami izskaidrot mantas izcelsmes likumību. Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā atzīts, ka personai var uzlikt pienākumu izskaidrot mantas izcelsmes likumību. Ja persona nespēj

to ticami izskaidrot, tad manta tiek prezumēta par noziedzīgi iegūtu. Turklāt procesā par noziedzīgi iegūtu mantu iesaistītā persona var iesniegt pierādījumus ne vien procesa virzītājam, bet arī tiesai. Tiesu praksē personas šīs tiesības arī izmanto. Tiesas rūpīgi ievēro pierādīšanas standartu "iespējamības pārsvars" un to, vai procesa virzītājs ir savācis pierādījumus, kas pamato pieņēmumu par mantas, visticamāk, noziedzīgo izcelsmi, lai personai rastos nepieciešamība pierādīt mantas izcelsmes likumību. Procesā virzītājam ir jāpierāda, ka mantas izcelsme, visticamāk, ir noziedzīga, neatkarīgi no tā, vai persona ir sniegusi ziņas par mantas izcelsmes likumību. Pieteikumos norādītais par pierādīšanas grūtībām ir saistīts ar apstrīdēto normu individuālu piemērošanu, nevis pašu šo normu neatbilstību Satversmei.

8. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta pirmajam un otrajam teikumam.

Tiesībsargs atsaucas uz starptautiskajos dokumentos noteikto un uzsver, ka Finanšu darbības uzdevumu grupas rekomendāciju izpildē un sekmīgā autonomās legalizēšanas pierādīšanā ir būtiski likt personai pamatot tās rīcībā esošo līdzekļu izcelsmi. Savukārt valstij ir jānodrošina, ka pieņēmums par mantas legalizēšanu ir pamatots vismaz ar sākuma pierādījumiem.

Tiesībsargs norāda, ka tiesu praksē procesos par noziedzīgi iegūtu mantu Kriminālprocesa likuma 124. panta septītā daļa netiek piemērota, lai pamatotu lēmumu par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu. Ja lietās par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu nav nepieciešams pierādīt, no kura noziedzīga nodarījuma manta radusies, tad vēl jo vairāk to nav nepieciešams vērtēt no šī kriminālprocesa izdalītā procesā par noziedzīgi iegūtu mantu. Lai mantu atzītu par noziedzīgi iegūtu, ir pieļaujama pierādīšanas standarta "iespējamības pārsvars" piemērošana. Tas nav nesamērīgs pamattiesību ierobežojums, ja vien tiek ievērots pušu tiesību līdzsvars un tiek nodrošinātas tiesības uz pierādījumu pārbaudi. Apstrīdētās normas neparedz ar mantu saistītās personas pienākumu pierādīt mantas likumīgu izcelsmi ārpus saprātīgām šaubām. Fakta legālā prezumpcija ar samazinātu pierādīšanas standartu attiecībā uz mantas izcelsmi pati par sevi ir pieļaujama, ja tiesas procesā ir ievērots pušu līdzvērtīgu iespēju princips un lēmumu par mantas noziedzīgo izcelsmi pēc pierādījumu pārbaudes pieņem neatkarīga tiesa. Personai ir tiesības iesniegt mantas likumīgo izcelsmi apliecinošas ziņas procesa virzītājam no brīža, kad tai ir ierobežotas tiesības rīkoties ar mantu, un šādām tiesībām ir jā saglabājas arī visā procesa par noziedzīgi iegūtu mantu laikā. Apstrīdētās normas neliedz personai tiesības iesniegt mantas likumīgo izcelsmi pamatojošas ziņas, un pušu līdzvērtīgu iespēju princips netiek pārkāpts.

Tiesībsargs vērš uzmanību uz to, ka tiesai ir pienākums pārbaudīt pierādījumus, lai pārliecinātos, ka pieņemums par mantas, visticamāk, noziedzīgo izcelsmi ir pamatots. Ar mantu saistītajai personai nav jāpierāda, ka tā nav izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, bet tikai ticami jāizskaidro mantas likumīgā izcelsme. Procesa virzītājam aizdomas par mantas noziedzīgo izcelsmi ir jāapliecina ar tādu pierādījumu kopumu, kas dod pamatu pieņemumam, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga izcelsme. Tiesai procesā par noziedzīgi iegūtu mantu ir pienākums šo pieņemumu pārbaudīt neatkarīgi no tā, vai persona ir sniegusi ziņas par mantas likumīgo izcelsmi. Tiesai jāraugās, lai fakta legālā prezumpcija tiktu piemērota saprātīgās robežās un personai netiktu izvirzīta prasība pierādīt negatīvus faktus. Kriminālprocesa likuma normas neierobežo ar mantu saistītās personas tiesības procesā par noziedzīgi iegūtu mantu stiprināt savu pozīciju ar mantas likumīgu izcelsmi apliecināšiem materiāliem un argumentiem. Ja kādā no procesuālajiem dokumentiem pausti apgalvojumi, kas pārkāpj nevainīguma prezumpcijas principu, tad ir izmantojami Kriminālprocesa likumā paredzētie personas tiesību aizsardzības mehānismi.

9. Pieaicinātā persona – Latvijas Zvērinātu advokātu padome – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam un otrajam teikumam.

Latvijas Zvērinātu advokātu padome pievienojas pieteikumos minētajiem argumentiem par to, ka ar mantu saistītā persona tiek nostādīta nelabvēlīgākā situācijā salīdzinājumā ar procesa virzītāju un nav skaidri saprotams, kāds pierādījumu kopums varētu atspēkot procesa virzītāja pieņemumu. Turklāt Latvijas Zvērinātu advokātu padome uzskata, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, kurā persona netiek saukta pie atbildības par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, Kriminālprocesa likuma 124. panta septītā daļa un 125. panta trešā daļa nav piemērojama.

Latvijas Zvērinātu advokātu padome uzskata, ka apstrīdētajās normās noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi – sabiedrības drošība – var sasniegt ar personas pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Apstrīdētās normas neparedz procesa virzītāja pienākumu vispirms konstatēt noziedzīgu nodarījumu un tikai pēc tam izvirzīt pieņemumu par mantas noziedzīgo izcelsmi, kā arī precīzus noteikumus par to, kā var atspēkot procesa virzītāja pieņemumu. Tādējādi sabiedrības ieguvums nevar būt lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu. Apstrīdētās normas neatbilst Direktīvas 2014/42 noteikumiem un mērķiem.

Latvijas Zvērinātu advokātu padome uzskata, ka gadījumos, kad ar mantu saistītā persona iegūst statusu, kas dod tiesības uz aizstāvību, var tikt konstatēts nevainīguma prezumpcijas principa pārkāpums. Visbiežāk pierādījumi par mantas noziedzīgo izcelsmi un personas vainīgumu pēc būtības ir vieni un tie paši. Tātad, uzliekot personai pienākumu pierādīt

mantas izcelsmes likumā, tai tiek uzlikts pienākums pierādīt arī savu nevainīgumu. Nevainīguma prezumpcijas princips var tikt pārkāpts arī gadījumos, kad personas apsūdzība noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizēšanā tiek pamatota ar apstākli, ka persona nav spējusi pierādīt mantas likumīgo izcelsmi un manta ir atzīta par noziedzīgi iegūtu.

10. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Krimināltiesisko zinātņu katedras lektors Dr. iur. Gunārs Kūtris – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam un otrajam teikumam, un norāda turpmāk minētos argumentus.

Apstrīdētajās normās ietvertie tiesību institūti ir vajadzīgi un pieļaujami, taču to nepareiza piemērošana var radīt būtiskus tiesību pārkāpumus. Apstrīdētās normas nav pietiekami skaidras un var tikt piemērotas arī tādās tiesiskajās attiecībās, kuru noregulēšanai tās nav paredzētas.

Kriminālprocesa likuma 124. panta sestajā daļā ietvertais pierādīšanas standarts "iespējamības pārsvars" ir attiecināms tikai uz mantas izcelsmi. Tikai tad, kad procesa virzītājs pierāda, ka konkrētas mantas izcelsme, visticamāk, ir noziedzīga, rodas personas ieinteresētība pierādīt pretējo. Pat ja persona necenstos atspēkot procesa virzītāja pieņēmumu, tiesai ir jākonstatē, no kāda noziedzīga nodarījuma manta ir cēlusies. Ja process par noziedzīgi iegūto mantu ir izdalīts no kriminālprocesa par noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizēšanu, tad ir jāpierāda predikatīvais noziedzīgais nodarījums, no kura attiecīgie līdzekļi gūti. Pierādīšanas standarts "iespējamības pārsvars" var tikt attiecināts tikai uz to noziedzīgi iegūto mantu, kura nav inkriminētā noziedzīgā nodarījuma sastāva elements. Tas nav attiecināms uz ikvienu gadījumu, kad tiek skatīts jautājums par noziedzīgi iegūto mantu, bet ir attiecināms tikai uz mantas noziedzīgās izcelsmes prezumpcijas piemērošanas gadījumu. Tomēr tas nevar tikt vērtēts procesā par noziedzīgi iegūto mantu, jo šajā procesā var konfiscēt tikai tādu mantu, par kuras noziedzīgo izcelsmi nav šaubu. Tiesa šajā procesā nepārbauda pierādījumus par personas vainu.

Kriminālprocesa likuma 124. panta sestā daļa pati par sevi atbilst Satversmei, ja vien tiek piemērota pareizi. Kriminālprocesa likuma 125. panta trešajā daļā ietvertā fakta legālā prezumpcija par mantas noziedzīgu izcelsmi nav piemērojama procesā par noziedzīgi iegūto mantu, jo tas attiecas uz jebkuru Krimināllikuma 70.¹¹ panta pirmajā daļā paredzēto pierādīto noziedzīgi iegūto mantu. Apšaubāma ir arī šīs prezumpcijas piemērošana procesā, kas izdalīts no kriminālprocesa par noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizēšanu, jo tad mantas noziedzīgā izcelsme tiek prezumēta tāpēc, ka ar to veiktas legalizēšanas darbības. Tomēr legalizēšanas darbības kā nozieguma objektīvo pusi procesā par noziedzīgi iegūto mantu nepierāda. Tādējādi minētā norma nav pietiekami skaidra.

Likumdevējs nav noteicis prezumpcijas piemērošanas robežas, tās piemērošana procesā par noziedzīgi iegūtu mantu rada procesuālas priekšrocības procesa virzītājam, bet neparedz līdzvērtīgas garantijas ar mantu saistītajai personai. Ar mantu saistītajai personai ir apgrūtinātas iespējas iesniegt pierādījumus prezumpcijas atspēkošanai, jo tās ir atkarīgas no termiņa un personas resursiem. Procesā virzītājs var prasīt, lai pierādījumi tiek iesniegti noteiktā formā apliecināti un valsts valodā, turklāt par neierobežotu laikposmu. Šādas prasības likumā nav noteiktas.

Kriminālprocesā ir pieļaujama pierādīšanas pienākuma uzlikšana pretējai pusei, bet ne jautājumā par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Nav pieļaujams prasīt, lai persona, kurai kriminālprocesā ir tiesības uz aizstāvību, pierāda, ka legalizēšanā izmantotie līdzekļi nav noziedzīgi iegūti, jo tas nozīmē pierādīt, ka persona nav veikusi legalizēšanu. Ar šādu apstrīdēto normu piemērošanu tiek pārkāpts nevainīguma prezumpcijas princips. Arī tiesas lēmums par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu var tikt izmantots kā pierādījums par personas vainu kriminālprocesā par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 125. panta pirmās daļas 7. punktu.

11. Pieaicinātā persona – Eiropas prokurors Mg. iur. Gatis Doniks – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta pirmajam un otrajam teikumam, un norāda turpmāk minētos argumentus.

Starptautiskajā un Eiropas Savienības līmenī tiek stiprināti juridiskie instrumenti noziedzīgi iegūtu līdzekļu atgūšanai. Valstis attiecībā uz mantu ievieš īpašu tiesvedību, kurā tiek piemēroti citādi noteikumi nekā kriminālprocesā, kurā tiek lemts par personas vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Starptautiski saskaņoti standarti šajā jomā nepastāv.

Itālijas un Vācijas piemēri liecina par kopīgām konfiskācijas procesa iezīmēm, proti, tos bez notiesājoša sprieduma var nošķirt un izskatīt neatkarīgi no kriminālprocesa. Konfiskācijas procesiem piemērojamie noteikumi, lai gan tos piemēro vieniem un tiem pašiem procesa dalībniekiem, atšķiras no tradicionālajiem kriminālprocesa noteikumiem. Pierādīšanas standarts, kas nepieciešams mantas konfiskācijai, ir zemāks par to, kas nepieciešams, lai ārpus saprātīgām šaubām noteiktu personas vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Konfiskācijas procesā iesaistītās personas var izmantot savas procesuālās tiesības, tomēr tas ne vienmēr nozīmē pilnu piekļuvi pamata kriminālprocesa par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu materiāliem. Vācijas un Itālijas pieeja ir izturējusi attiecīgo konstitucionālo tiesu pārbaudi. Eiropas Cilvēktiesību tiesa vairākkārt ir apstiprinājusi, ka regulējumi, kas paredz konfiskāciju bez notiesājoša sprieduma, atbilst pamattiesību standartiem. Galvenais apsvēruma ir tāds, ka šādiem konfiskācijas procesiem nav krimināltiesiska rakstura, jo to mērķis ir nevis konstatēt personas vainu noziedzīga

nodarījuma izdarīšanā, bet gan izņemt no aprites noziedzīgi iegūtu mantu. Līdz ar to šajos procesos drīzāk ir piemērojami civilprocesa standarti. Atkāpes no kriminālprocesam piemērojamām pamattiesību prasībām ir saderīgas ar Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju (turpmāk – Konvencija), ja vien tās atbilst pamattiesību prasībām, kas būtu piemērojamas tiesu procesos, kuros piemērojami civilprocesa standarti.

Apstrīdētās normas nodrošina efektīvu personas pamattiesību aizsardzības mehānismu sevišķajā procesā. Iespējami individuāli personas pamattiesību neievērošanas gadījumi, kas vērtējami konkrēta procesa ietvaros, ir novēršami ar Kriminālprocesa likumā ietverto personas pamattiesību aizsardzības mehānismu palīdzību.

12. Satversmes tiesa rīcības sēdē 2023. gada 14. martā pieņēma lēmumu uzdot Eiropas Savienības Tiesai vairākus jautājumus prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai un apturēt tiesvedību lietā līdz brīdim, kad stājas spēkā Eiropas Savienības Tiesas nolēmums. Eiropas Savienības Tiesa 2024. gada 4. oktobrī pasludināja spriedumu apvienotajās lietās C-767/22, C-49/23 un C-161/23 "1Dream u. c.". Satversmes tiesa 2024. gada 13. novembrī atjaunoja tiesvedību lietās, kuras tika apturētas līdz brīdim, kad stājas spēkā minētais Eiropas Savienības Tiesas spriedums. Pēc tiesvedības atjaunošanas un lietas nodošanas izskatīšanai saņemtie Pieteikumu iesniedzēju viedokļi par lietas materiāliem pēc būtības sakrīt ar pieteikumos sniegtajiem argumentiem.

Secinājumu daļa

13. Pieteikumu iesniedzēji apstrīd Kriminālprocesa likuma 124. panta sestās un septītās daļas, 125. panta trešās daļas un 126. panta 3.¹ daļas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam un otrajam teikumam. Savukārt Ekonomisko lietu tiesa apstrīd Kriminālprocesa likuma 124. panta septītās daļas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam. Gan Pieteikumu iesniedzēji, gan Ekonomisko lietu tiesa minētās tiesību normas apstrīd tiktāl, ciktāl tās tiek piemērotas Kriminālprocesa likuma 59. nodaļā regulētajā procesā par noziedzīgi iegūtu mantu. Tomēr lietas dalībnieki un pieaicinātās personas ir pauduši atšķirīgus viedokļus par to, vai visas apstrīdētās normas šajā procesā ir piemērojamas.

13.1. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmo daļu konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesai var iesniegt ikviena persona, kura uzskata, ka tai Satversmē noteiktās pamattiesības aizskar tiesību norma, kas neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai. Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārums ir neatņemams tiesvedības priekšnoteikums. Izskatot lietu pēc konstitucionālās sūdzības, būtiska

nozīme ir piešķirama tieši lietas faktiskajiem apstākļiem, kuros apstrīdētā norma ir aizskārusi pieteikuma iesniedzēja pamattiesības (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 25. oktobra sprieduma lietā Nr. 2011-01-01 12. punktu*).

Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 19.¹ panta pirmās daļas 1. punktam tiesa var vērsties Satversmes tiesā ar pieteikumu tikai par tādās tiesību normas satversmību, kuras būtu jāpiemēro tās izskatīšanā esošajā lietā un kuru tā uzskata par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai. Arī tiesas pieteikuma gadījumā lietas izlemšanai nozīmīgi ir konkrētās lietas apstākļi (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 11. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-30-01 10. punktu*).

Tādējādi Satversmes tiesa vispirms pārbaudīs, vai visas apstrīdētās normas varēja radīt Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību aizskārumu un ir piemērojamas procesā par noziedzīgi iegūtu mantu.

13.2. No lietas materiāliem secināms, ka apstrīdētās normas tika piemērotas vai, iespējams, būtu jāpiemēro procesā par noziedzīgi iegūtu mantu. Šis process ir izdalīts no kriminālprocesa pēc Krimināllikuma 195. panta trešās daļas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, kas tiek izmeklēta, nenoskaidrojot noziedzīgo nodarījumu, no kura attiecīgā manta ir cēlusies (autonomā legalizēšana).

13.3. Kriminālprocesa likuma 124. panta septītā daļa nosaka, lai pierādītu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, nav nepieciešams pierādīt, konkrēti no kura noziedzīgā nodarījuma līdzekļi iegūti.

Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka minētā norma procesā par noziedzīgi iegūtu mantu atvieglo procesa virzītāja pienākumu pierādīt mantas noziedzīgu izcelsmi, jo tam nav jāpierāda noziedzīgais nodarījums, no kura attiecīgā manta iegūta (turpmāk arī – predikatīvais noziedzīgais nodarījums). Ekonomisko lietu tiesa norāda, ka minētā norma ļauj nekonstatēt predikatīvo noziedzīgo nodarījumu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas pierādīšanā un tas attiecīgi atspoguļojas arī procesā par noziedzīgi iegūtu mantu. Savukārt Saeima norāda, ka Kriminālprocesa likuma 124. panta septītā daļa ir piemērojama noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas pierādīšanā, bet ne procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, jo tajā netiek lemts par noziedzīgu nodarījumu, bet gan par mantas noziedzīgo izcelsmi. Arī Tieslietu ministrija un Latvijas Zvērinātu advokātu padome norāda, ka minētā norma var tikt attiecināta tikai uz kriminālprocesu par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, kurā persona tiek saukta pie kriminālatbildības.

No Kriminālprocesa likuma 124. panta septītās daļas formulējuma secināms, ka nav jāpierāda konkrēts predikatīvais noziedzīgais nodarījums, lai pierādītu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, kas ir noziedzīgs nodarījums, par kura izdarīšanu atbildība paredzēta Krimināllikuma 195. pantā un kura objektīvajā pusē ietvertās darbības ir konkretizētas

Novēršanas likuma 5. panta pirmajā daļā. Pēc būtības tādu pašu regulējumu likumdevējs ir ietvēris arī Novēršanas likuma 5. panta 2.¹ daļā, proti, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija par tādu ir atzistama neatkarīgi no tā, vai konstatēts, konkrēti no kura noziedzīgā nodarījuma līdzekļi ir iegūti. Kriminālprocesa likuma 124. panta septītās daļas un Novēršanas likuma 5. panta 2.¹ daļas grozījumu nepieciešamība attiecīgo likumprojektu anotācijās pamatota šādi: pastāv kļūdains uzskats, ka, lai notiesātu personu par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, ir nepieciešams pierādīt, konkrēti kura noziedzīgā nodarījuma rezultātā līdzekļi ir iegūti. Likumā ir nepieciešama norma, kas skaidri un nepārprotami noteic, ka, lai pierādītu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, nav nepieciešams pierādīt, kāda konkrēti predikatīvā noziedzīgā nodarījuma rezultātā līdzekļi ir iegūti. To paredz Varšavas konvencijas 9. panta 5. un 6. punkts (*sk. likumdošanas datubāzē informāciju par likumprojektiem Nr. 952/Lp12 "Grozījumi Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likumā" un Nr. 1000/Lp12 "Grozījumi Kriminālprocesa likumā". Pieejama: saeima.lv*).

Kriminālprocesa likuma 124. pantā ietverti noteikumi par pierādīšanas priekšmetu un standartu kriminālprocesā. Minētajā pantā likumdevējs ir ietvēris arī izņēmumus no vispārējiem noteikumiem par pierādīšanas priekšmetu, attiecinot šos noteikumus gan uz kriminālprocesu, gan sevišķo procesu par noziedzīgi iegūtu mantu. Piemēram, šā panta sestajā daļā paredzēts, ka kriminālprocesā un arī procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, kas pēc būtības nav kriminālprocess, bet ko likumdevējs nodēvējis par sevišķo kriminālprocesu, pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie apstākļi attiecībā uz mantas noziedzīgo izcelsmi uzskatāmi par pierādītiem, ja pierādīšanas gaitā ir pamats atzīt, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga, nevis likumīga izcelsme. Savukārt apstrīdētajā Kriminālprocesa likuma 124. panta septītajā daļā likumdevējs ir noteicis pierādīšanas standartu, kas piemērojams, lai pierādītu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas sastāvu.

Tiesību normas satura noskaidrošanā ir ņemama vērā arī tās piemērošanas prakse. Senāta Krimināllietu departamenta senatoru 2019. gada 19. jūnija kopsapulces lēmumā atzīts, ka ar Kriminālprocesa likuma 124. panta septīto daļu minētajā likumā ieviestas Varšavas konvencijas 9. panta 6. punktā paredzētās prasības. Atbilstoši šim punktam dalībvalsts nodrošina to, ka personu var notiesāt par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, ja ir pierādīts, ka īpašums ir iegūts, izdarot predikatīvu nodarījumu, turklāt šādā gadījumā nav precīzi jāpierāda, ar kuru noziegumu ir saistīta šāda īpašuma ieguve. Turklāt Varšavas konvencijas 9. panta 5. punkts paredz, ka ikviena dalībvalsts nodrošina to, ka iepriekšēja vai vienlaicīga notiesāšana par predikatīvo noziedzīgo nodarījumu nav priekšnoteikums tam, lai personu notiesātu par noziedzīgi iegūtu līdzekļu

legalizāciju (sk. *Senāta Krimināllietu departamenta senatoru kopsapulces 2019. gada 19. jūnija lēmuma 3. punktu*). Ekonomisko lietu tiesa, kaut arī ir apstrīdējusi Kriminālprocesa likuma 124. panta septītās daļas satversmību, norāda, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu nostiprinājusies tāda tiesu prakse, ka mantas izcelsmes vērtējumu veic, piemērojot Kriminālprocesa likuma 124. panta sesto daļu, 125. panta trešo daļu un 126. panta 3.¹ daļu. Vairākos procesos par noziedzīgi iegūtu mantu pieņemtajos tiesu nolēmumos, ar kuriem Pieteikumu iesniedzēju manta atzīta par noziedzīgi iegūtu, ietverta atsauce uz Kriminālprocesa likuma 124. panta septīto daļu (*piemēram, Rīgas apgabaltiesas 2022. gada 27. oktobra lēmuma lietā Nr. 11904000420 10. punkts un 2023. gada 24. aprīļa lēmuma lietā Nr. 11904002821 18. punkts*). Tomēr visos gadījumos tiesa ir vērtējusi, vai ar iegūto pierādījumu kopumu ir ievērots Kriminālprocesa likuma 124. panta sestajā daļā noteiktais pierādīšanas standarts, ka arestētajai mantai, visticamāk, ir noziedzīga izcelsme. Atbilstoši šim pierādīšanas standartam kopsakarā ar Kriminālprocesa likuma 125. panta trešajā daļā ietverto mantas noziedzīgas izcelsmes prezumpciju nav jākonstatē konkrēts predikatīvais noziedzīgais nodarījums, lai pierādītu mantas noziedzīgu izcelsmi. Tādējādi tiesu lēmumos ietvertā atsauce uz Kriminālprocesa likuma 124. panta septīto daļu nevarēja ietekmēt tiesas secinājumu par mantas noziedzīgu izcelsmi.

Satversmes tiesa secina, ka Kriminālprocesa likuma 124. panta septītā daļa ir piemērojama, lai kriminālprocesā par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu pierādītu šo inkriminēto noziedzīgo nodarījumu un sauktu personu pie kriminālatbildības. Tā nav piemērojama procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, lai pierādītu mantas noziedzīgu izcelsmi, un tā nevarēja radīt Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību aizskārumu. Tas ir pamats tiesvedības izbeigšanai saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu.

Līdz ar to tiesvedība daļā par Kriminālprocesa likuma 124. panta septītās daļas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam un otrajam teikumam ir izbeidzama.

13.4. Kriminālprocesa likuma 124. panta sestā daļa attiecībā uz mantas noziedzīgās izcelsmes pierādīšanu nosaka pierādīšanas standartu "iespējamības pārsvars", proti, pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie apstākļi attiecībā uz mantas noziedzīgo izcelsmi uzskatāmi par pierādītiem, ja pierādīšanas gaitā ir pamats atzīt, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga nevis likumīga izcelsme. Kriminālprocesa likuma 125. panta trešajā daļā ietverta prezumpcija: uzskatāms par pierādītu tas, ka manta, ar kuru veiktas legalizēšanas darbības, ir noziedzīgi iegūta, ja kriminālprocesā iesaistītā persona nespēj ticami izskaidrot attiecīgās mantas likumīgo izcelsmi un ja pierādījumu kopums procesa virzītājam dod pamatu pieņemumam, ka

mantai, visticamāk, ir noziedzīga izcelsme. Savukārt Kriminālprocesa likuma 126. panta 3.¹ daļa nosaka kriminālprocesā iesaistītās personas pienākumu pierādīt mantas izcelsmes likumību. Proti, ja kriminālprocesā iesaistītā persona apgalvo, ka manta nav uzskatāma par noziedzīgi iegūtu, pienākums pierādīt attiecīgās mantas izcelsmes likumību ir šai personai. Ja persona noteiktā termiņā nesniedz ticamas ziņas par mantas izcelsmes likumību, šai personai tiek liegta iespēja saņemt atlīdzību par kaitējumu, kas tai nodarīts saistībā ar kriminālprocesā noteiktajiem ierobežojumiem rīkoties ar šo mantu.

Tādējādi Kriminālprocesa likuma 124. panta sestā daļa, 125. panta trešā daļa un 126. panta 3.¹ daļa ir savstarpēji cieši saistītas normas, kas kopā nosaka mantas noziedzīgas izcelsmes pierādīšanas standartu un pienākumu arī tādā procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, kas izdalīts no kriminālprocesa, kurā tiek izmeklēta autonomā noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana. Tiesas šīs tiesību normas ir piemērojušas, lai Pieteikumu iesniedzēju mantu atzītu par noziedzīgi iegūtu. Ņemot vērā izskatāmās lietas materiālus un lietas dalībnieku sniegtos argumentus, minēto normu satversmība šajā lietā vērtējama tiktāl, ciktāl tās tiek piemērotas tādā procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, kas izdalīts no kriminālprocesa pēc Krimināllikuma 195. panta trešās daļas par autonomo noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu.

Līdz ar to Satversmes tiesa vērtēs Kriminālprocesa likuma 124. panta sestās daļas, 125. panta trešās daļas un 126. panta 3.¹ daļas, ciktāl tās tiek piemērotas procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, kas izdalīts no kriminālprocesa pēc Krimināllikuma 195. panta trešās daļas par autonomo noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, (turpmāk – apstrīdētais regulējums) kā vienota tiesiskā regulējuma satversmību.

14. Satversmes 92. panta pirmie divi teikumi nosaka: "Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu."

14.1. Atbilstoši Satversmes 92. panta pirmajam teikumam taisnīga tiesa kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs tiesas process aptver vairākus elementus – savstarpēji saistītas tiesības. Tajās ietilpst arī pušu līdzvērtīgu iespēju princips. Tas procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, no vienas puses, paredz visām procesā iesaistītajām pusēm iespēju izklāstīt lietas apstākļus un, no otras puses, liedz kādai no pusēm piešķirt būtiskas priekšrocības. Pilnvērtīgā tiesību aizstāvībā un iesaistīto pušu interešu līdzsvarošanā būtiska nozīme ir tiesībām saņemt pilnīgu informāciju par pretējās puses izteikto viedokli, savāktajiem pierādījumiem un faktiem (*sk. Satversmes tiesas 2025. gada 19. februāra sprieduma lietā Nr. 2022-01-01 19.1. punktu*).

Savukārt Satversmes 92. panta otrajā teikumā ietvertais nevainīguma prezumpcijas princips attiecas uz fiziskajām personām kriminālprocesā visos šā procesa posmos – no brīža, kad persona ir ieguvusi statusu, kas dod tiesības uz aizstāvību, līdz brīdim, kad nolēmums, kurā tiek galīgi noteikts, vai persona ir izdarījusi attiecīgo noziedzīgo nodarījumu, kļuvis nepārsūdzams. Šis princips liedz pret personu izturēties tā, it kā būtu pierādīts, ka tā izdarījusi noziedzīgu nodarījumu. Tas prasa nodrošināt personas tiesības tikt uzskatītai par nevainīgu izvirzītajās apsūdzībās, kamēr tās vaina netiek konstatēta likumā noteiktajā kārtībā. Personai nav pienākuma pierādīt nedz apsūdzībā norādītos faktiskos apstākļus, nedz savu nevainīgumu (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-08-01 8. punktu*).

14.2. Izskatāmā lieta ir saistīta ar noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju kā mantas īpašās konfiskācijas veidu. Arestētā Pieteikumu iesniedzēju manta ir atzīta par noziedzīgi iegūtu un konfiscēta ar tiesas lēmumiem, kas pieņemti procesā par noziedzīgi iegūtu mantu.

Procesam par noziedzīgi iegūtu mantu raksturīgs tas, ka šajā procesā netiek noskaidrota personas vaina, bet gan tiek lemts tikai par mantas noziedzīgo izcelsmi. Process par noziedzīgi iegūtu mantu atbilst doktrīnā atzītajam šāda sevišķā procesa apzīmējumam "process par lietu". Šāds process ir vērsts uz mantisko jautājumu kriminālprocesā savlaicīgu un efektīvu atrisināšanu (*sk. Satversmes tiesas 2025. gada 19. februāra sprieduma lietā Nr. 2022-01-01 19.1. punktu*). Satversmes tiesa, atsaucoties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru, jau ir atzinusi: tā kā procesā par noziedzīgi iegūtu mantu tiek lemts par Kriminālprocesa likumā minēto ar mantu saistīto personu īpašuma tiesībām, šādā procesā pēc būtības tiek izlemti jautājumi, kas skar personu civilās tiesības un pienākumus Konvencijas 6. panta pirmās daļas izpratnē. Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu uz personām, kas saistītas ar mantu, ir attiecināms Konvencijas 6. pants tā darbības civiltiesiskajā aspektā (*sk. Satversmes tiesas 2025. gada 19. februāra sprieduma lietā Nr. 2022-01-01 19.2. punktu*). Tādējādi uz personu, kas saistīta ar mantu, procesā par noziedzīgi iegūtu mantu ir attiecināmas Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertās garantijas kopsakarā ar Konvencijas 6. panta pirmās daļas garantijām civiltiesiskajā aspektā.

14.3. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētā regulējuma atbilstība Satversmes 92. panta pirmajam un otrajam teikumam būtu jāvērtē kopsakarā ar Eiropas Savienības tiesībām, jo īpaši Eiropas Savienības Pamattiesību hartas (turpmāk – Harta) 47. un 48. pantu, kā arī Direktīvu 2014/42 un Padomes 2005. gada 24. februāra pamatlēmumu 2005/212/TI par noziedzīgi iegūtu līdzekļu, nozieguma rīku un īpašuma konfiskāciju (turpmāk – Pamatlēmums 2005/212). Tomēr Direktīvas 2014/42 un

Pamatlēmuma 2005/212 piemērošanas jomā neietilpst tāds valsts tiesiskais regulējums, kāds paredzēts Kriminālprocesa likumā attiecībā uz procesu par noziedzīgi iegūtu mantu. Uz minēto regulējumu attiecas Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 14. novembra regula 2018/1805 par iesaldēšanas rīkojumu un konfiskācijas rīkojumu savstarpējo atzīšanu un Hartā ietvertās tiesības (*sal.: Satversmes tiesas 2025. gada 24. februāra sprieduma lietā Nr. 2023-40-01 12. punkts*). Tādējādi, vērtējot apstrīdētā regulējuma atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam un otrajam teikumam, jāņem vērā Hartas 47. un 48. pants. Turklāt jāievēro, ka saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienību 6. panta 3. punktu un Hartas 52. panta 3. punktu pamattiesības, kas garantētas Konvencijā un izriet no dalībvalstu kopīgajām konstitucionālajām tradīcijām, ir uzskatāmas par Eiropas Savienības vispārējiem tiesību principiem un Hartā ietvērto Konvencijā garantētajām tiesībām atbilstošo tiesību nozīme un kopums ir tāds pats kā Konvencijā noteiktajām tiesībām (*sk. Satversmes tiesas 2025. gada 19. februāra sprieduma lietā Nr. 2022-01-01 19.3. punktu*).

Līdz ar to izskatāmajā lietā Satversmes tiesa pārbaudīs apstrīdētā regulējuma satversmību kopsakarā ar prasībām, kas noteiktas Konvencijas 6. panta pirmajā daļā tās civiltiesiskajā aspektā un Hartas 47. un 48. pantā.

15. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētais regulējums pārkāpj Satversmes 92. panta otrajā teikumā ietvērto nevainīguma prezumpcijas principu, jo procesā par noziedzīgi iegūtu mantu tiekot izteikts pieņēmums par Pieteikumu iesniedzēju vainu un tiem uzlikts pienākums pierādīt, ka tie nav izdarījuši noziedzīgu nodarījumu. Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu Pieteikumu iesniedzēji esot sodīti ar mantas konfiskāciju, lai gan viņu vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā nav pierādīta. Turklāt tiesas lēmums, ar kuru manta atzīta par noziedzīgi iegūtu, vēlāk kriminālprocesā par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu varot tikt izmantots kā pierādījums nolūkā panākt personas notiesāšanu par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu.

Likumdevējs regulējumu par mantas īpašo konfiskāciju procesā par noziedzīgi iegūtu mantu ir ietvēris Kriminālprocesa likumā. Tomēr, kā jau vairākkārt norādīts, tas ir atsevišķs, no kriminālprocesa, kurā persona tiek saukta pie kriminālatbildības, (turpmāk arī – pamata kriminālprocess) nodalīts process un ir vērsts uz mantisko jautājumu savlaicīgu un efektīvu atrisināšanu. Tajā netiek noskaidrota personas vaina, bet gan tiek lemts par mantas noziedzīgo izcelsmi civiltiesiskā aspektā. Krimināllikuma 70.¹⁰ pantā noteikts, ka mantas īpašā konfiskācija ir noziedzīgi iegūtas mantas piespiedu bezatlīdzības atsavināšana valsts īpašumā un tas nav kriminālsods.

Satversmes tiesa vērš uzmanību uz to, ka nevainīguma prezumpcijas princips kā kriminālprocesuāla garantija ir jāievēro pamata kriminālprocesā attiecībā uz personu, kurai tajā ir aizdomās turētā, apsūdzētā vai cits

statuss, kas dod tiesības uz aizstāvību. Minētais princips pamata kriminālprocesā aizsargā personu, lai fakti, kas noskaidroti procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, netiktu izmantoti pret šo personu tad, kad tiek vērtēta tās vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Tomēr nevainīguma prezumpcija neattiecas uz personu, kas saistīta ar mantu, procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, kurā tiek lemts vienīgi par mantas noziedzīgo izcelsmi civiltiesiskā aspektā. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir uzsvērusi, ka Konvencijas 6. panta otrā daļa aizsargā apsūdzētās personas tiesības tikt uzskatītai par nevainīgu kriminālprocesā. Īpašuma konfiskācijai, kas veikta "procesā par lietu", kurā persona netiek apsūdzēta, nav soda rakstura un tādējādi tā nevar būt par pamatu nevainīguma prezumpcijas principa piemērošanai (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015. gada 12. maija sprieduma lietā "Gogitidze and Others v. Georgia", pieteikums Nr. 36862/05, 126. punktu*). Tomēr nevainīguma prezumpcijas princips neliedz tiesai citā procesā, kura funkcijas ir atšķirīgas no kriminālprocesa, apspriest tos pašus faktus, kas tiek vērtēti kriminālprocesuālā kārtībā, ja vien tas neparedz personas kriminālatbildības noteikšanu (*sal.: Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2024. gada 11. jūnija sprieduma lietā "Nealon and Hallam v. the United Kingdom", pieteikumi Nr. 32483/19 un 35049/19, 169. punkts*).

Tā kā process par noziedzīgi iegūtu mantu ir "process par lietu" un tajā tiek lemts vienīgi par mantas noziedzīgo izcelsmi civiltiesiskajā aspektā, apstrīdētais regulējums neietiecas Satversmes 92. panta otrā teikuma tvērumā. Tādējādi Pieteikumu iesniedzējiem ar apstrīdēto regulējumu nav aizskartas Satversmes 92. panta otrajā teikumā ietvertās pamattiesības. Tas ir pamats tiesvedības beigšanai saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu.

Līdz ar to tiesvedība daļā par apstrīdētā regulējuma atbilstību Satversmes 92. panta otrajam teikumam ir izbeidzama.

16. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka pušu līdzvērtīgu iespēju principa ievērošana demokrātiskā tiesiskā valstī ir jānodrošina arī procesā par noziedzīgi iegūtu mantu (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2016-13-01 14.1. punktu*). Tātad pušu līdzvērtīgu iespēju princips ir attiecināms arī uz kārtību, kādā tiek pierādīta mantas izcelsmes likumība.

Satversmes 92. panta pirmais teikums prasa ikvienā tiesvedības procesā nodrošināt pušu līdzvērtīgu iespēju principa piemērošanu attiecīgā tiesvedības procesa raksturam atbilstošā veidā. Pušu līdzvērtīgu iespēju princips jāpiemēro, konkrētajā situācijā un apstākļos to izsverot un līdzsvarojot kopsakarā ar citiem vispārējiem tiesību principiem un Satversmes normām. Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu tiesiskajam regulējumam ar mantu saistītajai personai procesuālās tiesības ir jānodrošina tādā veidā, kas ļauj sasniegt šā procesa mērķi, tomēr neatņem

šīs tiesības pēc būtības (*sk. Satversmes tiesas 2025. gada 19. februāra sprieduma lietā Nr. 2022-01-01 19.5. punktu*). Turklāt ir nepieciešams samērot ar mantu saistītās personas tiesības un sabiedrības intereses.

Noziedzīgi iegūtas mantas atdošana cietušajam vai konfiskācija nodrošina tiesiskuma atjaunošanu un sabiedrības interešu ievērošanu. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka arī Latvijas starptautiskās saistības ietver pienākumu izveidot tādu tiesisko regulējumu, kas nodrošinātu, ka noziedzīgi iegūta manta tiek konfiscēta. Noziedzīgi iegūta manta tiek konfiscēta, lai persona negūtu labumu un nevarētu netaisni iedzīvoties noziedzīgu nodarījumu rezultātā. Arī tad, ja kriminālprocesā netiek konstatēta personas vaina, noziedzīgas darbības nevar tai radīt finansiālu labumu. Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijai ir arī atturoša un korektīva ietekme, tā kalpo tam, lai novērstu noziedzīgas darbības sekas un pēc iespējas atjaunotu stāvokli, kāds bija pirms noziedzīgās darbības izdarīšanas. Lai pildītu minētos uzdevumus, noziedzīgi iegūta manta ir jāizņem no civiltiesiskās apgrozības, un tas arī ir noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas mērķis (*sal.: Satversmes tiesas 2022. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2021-18-01 26.2.-26.3. punkts*).

Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi, ka konfiskācijas mērķis ir novērst noziedzīgi iegūtu līdzekļu tālāku apriti ekonomikā un tas atbilst starptautiskajiem standartiem šajā jomā. Turklāt šajā jautājumā valstīm ir plaša rīcības brīvība īpašuma kontroles ietvaros lemt par atbilstošāko rīcību, tostarp par noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2019. gada 8. oktobra sprieduma lietā "Balsamo v. San Marino", pieteikumi Nr. 20319/17 un Nr. 21414/17, 93. punktu*). Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija procesā par noziedzīgi iegūtu mantu ir līdzeklis, kā nepieļaut noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu gadījumos, kad īstenot kriminālprocesu, kurā tiek noskaidrota personas vaina, ir faktiski neiespējami. Piemēram, tas tā ir gadījumos, kad vainīgā persona nav atrodamā bēgulošanas, citādas prombūtnes vai nāves dēļ vai kad izmeklēšana nav iespējama, jo noziedzīgais nodarījums izdarīts citā valstī, ar kuru Latvijai nav sadarbības. Tādējādi ir būtiski, lai noziedzīgi iegūtu līdzekļu konfiskācija būtu iespējama arī tad, ja pastāv objektīvi šķēršļi personas saukšanai pie kriminālatbildības.

Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētais regulējums kā daļa no procesa par noziedzīgi iegūtu mantu regulējuma ir ieviests ar mērķi nodrošināt noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju arī gadījumos, kad objektīvu iemeslu dēļ nav iespējams pieņemt notiesājošu spriedumu pamata kriminālprocesā.

Tātad, lai izskatāmajā lietā noskaidrotu, vai apstrīdētais regulējums atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, Satversmes tiesa pārbaudīs, vai tas nodrošina taisnīgu līdzsvaru starp pušu līdzvērtīgu iespēju principu un sabiedrības interesi, lai noziedzīgi iegūta manta tiktu efektīvi konfiscēta.

17. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētais regulējums pārkāpj pušu līdzvērtīgu iespēju principu, jo uz personu, kas saistīta ar mantu, esot pārnesta nesamērīgs pienākums, proti, mantas likumīgas izcelsmes pierādīšanas pienākums. Ar mantu saistītā persona nevarot iepazīties ar pierādījumiem, kas ir pamatā procesa virzītāja pieņemumam par mantas noziedzīgu izcelsmi. Apstrīdētais regulējums nenodrošinot personai iespēju ar tās rīcībā esošiem vai vienkāršā veidā iegūstamiem pierādījumiem saprātīgā termiņā pierādīt mantas izcelsmes likumību. Turklāt mantu varot atzīt par noziedzīgi iegūtu atbilstoši pierādīšanas standartam "iespējamības pārsvars", nepierādot personas saistību ar noziedzīgu nodarījumu. Procesā virzītājs esot atbrīvots no pienākuma pierādīt predikatīvo noziedzīgo nodarījumu, no kura manta cēlusies, un tam nevajagot pamatot pieņemumu par mantas noziedzīgo izcelsmi.

Savukārt Saeima norāda, ka ar apstrīdēto regulējumu nav ieviests apgriebtais pierādīšanas pienākums, jo procesā virzītājam jebkurā gadījumā ir pienākums pierādīt to, ka manta ir noziedzīgi iegūta. Pirms procesā virzītājs izsaka pieņemumu par mantas noziedzīgu izcelsmi, jābūt savāktam pierādījumu kopumam, kas par to liecina. Personai vajagot nevis ārpus saprātīgām šaubām pierādīt to, ka mantas izcelsme ir likumīga, bet gan sniegt pietiekami ticamas ziņas par mantas likumīgo izcelsmi, lai vairs nevarētu pierādīt, ka mantas izcelsme, visticamāk, ir noziedzīga. Pierādīšanas standarts "iespējamības pārsvars" ir pieļaujams attiecībā uz mantas noziedzīgas izcelsmes pierādīšanu.

Tādējādi izskatāmajā lietā, lai noskaidrotu, vai apstrīdētais regulējums nodrošina taisnīgu līdzsvaru starp pušu līdzvērtīgu iespēju principu un sabiedrības tiesai vispirms jāvērtē, vai ar mantu saistītajai personai šādā procesā var tikt uzlikts pienākums pierādīt mantas likumīgo izcelsmi. Ja šādu pienākumu var uzlikt, tad Satversmes tiesai ir jāpārbauda, vai ar mantu saistītajai personai, vērtējot procesu kopumā, ir nodrošinātas procesuālas garantijas, lai tā varētu pierādīt mantas likumīgo izcelsmi.

18. Ja kriminālprocesa pirmstiesas izmeklēšanas gaitā procesā virzītājs ir ieguvis sākotnējos pierādījumus par mantas noziedzīgu izcelsmi, tas atbilstoši Kriminālprocesa likuma 361. panta pirmajai daļai uzliek arestu mantai un izsaka pieņemumu par mantas noziedzīgu izcelsmi. Atbilstoši šā likuma 356. panta piektajai daļai procesā virzītājs paziņo ar mantu saistītajai personai, ka tā 45 dienu laikā no paziņošanas brīža var iesniegt ziņas par attiecīgās mantas likumību, kā arī informē personu par ziņu neiesniegšanas sekām. Saskaņā ar apstrīdēto Kriminālprocesa likuma 126. panta 3.¹ daļu gadījumā, ja kriminālprocesā iesaistītā persona apgalvo, ka manta nav uzskatāma par noziedzīgi iegūtu, pienākums pierādīt attiecīgās mantas izcelsmes likumību ir šai personai. Ja procesā

virzītājs, pārbaudījis personas iesniegtos pierādījumus, vai ja persona tos nav iesniegusi, uzskata, ka pierādījumu kopums dod pamatu pieņemumam, ka manta, kurai uzlikts arests, ir noziedzīgi iegūta, tad tas likumā noteiktajos gadījumos saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 626. panta pirmo daļu ir tiesīgs uzsākt procesu par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu.

Satversmes tiesa secina, ka brīdī, kad procesa virzītājs izsaka pieņemumu par mantas noziedzīgu izcelsmi, tā rīcībā ir jābūt sākotnējiem pierādījumiem, kas šādu pieņemumu pamato, piemēram, tādiem kā attiecīgās personas īpašuma vai izdevumu nesamērība ar tās ienākumiem, attiecīgās darbības ar finanšu līdzekļiem, jo procesa virzītāja pieņemums nevar būt subjektīvs. Turklāt lēmumā par procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanu, kad process tiek nodots izlemšanai tiesai, jau ir jābūt norādītam tādām pierādījumu kopumam, kas varētu pārliecināt tiesu, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga izcelsme. Tātad apstrīdētais regulējums nepārnes pierādīšanas pienākumu tikai uz personu, kas saistīta ar mantu, bet paredz procesa virzītājam un ar mantu saistītajai personai dalītu mantas izcelsmes pierādīšanas pienākumu. Proti, pierādījumi, kas pamato pieņemumu par mantas noziedzīgo izcelsmi, ir jāsniedz procesa virzītājam, savukārt pierādījumi par to, ka mantas izcelsme ir likumīga, – ar mantu saistītajai personai.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka noziedzīgi iegūtu līdzekļu, kas saistīti ar smagiem noziedzīgiem nodarījumiem, tostarp noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, konfiskācijas procesos bez notiesājoša sprieduma ar mantu saistītajai personai var uzlikt pienākumu pierādīt, ka īpašumam, par kuru izteikts pieņemums, ka tas ir noziedzīgi iegūts, ir likumīga izcelsme (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015. gada 12. maija sprieduma lietā "Gogitidze and Others v. Georgia"*, pieteikums Nr. 36862/05, 105. punktu). Ir pilnīgi loģiski un saprātīgi lūgt, lai persona, kuras valdījumā ir attiecīgā manta, sniedz pierādījumus par pozitīvu faktu un par to, ka procesa virzītāja secinājumi ir kļūdaini (sk. *Eiropas Savienības Tiesas ģenerālvokāta Prita Pikamēes (Priit Pikamäe) 2024. gada 11. jūlija secinājumu apvienotajās lietās C-767/22, C-49/23 un C-161/23 86. punktu*).

No Latvijas tiesu prakses var secināt, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu tiesas, lai izdarītu secinājumu, ka mantas izcelsme, visticamāk, ir noziedzīga, vērtē procesa virzītāja un ar mantu saistītās personas iesniegtos pierādījumus to kopumā un savstarpējā sakarībā. Šāds vērtējums nav patvalīgs, bet ir balstīts uz kritērijiem, kas izkristalizējušies teorijā un praksē, kā arī izriet no Finanšu darbības uzdevumu grupas izstrādātajām tipoloģijām (pazīmju kopumiem). Piemēram, tiesa ir vērtējusi procesa virzītāja iesniegtos pierādījumus, kas ietver Finanšu izlūkošanas dienesta analīzi par finanšu darījumiem, kuriem nav acīmredzama ekonomiska pamatojuma, kā arī ar mantu saistītās personas iesniegtos pierādījumus, ko tiesa atzinusi par nepietiekamiem, lai apliecinātu ar mantu saistītās

personas līdzekļu izcelsmes likumību. Tādējādi tiesa secinājusi, ka iesniegto pierādījumu kopums izslēdz mantas likumīgas izcelsmes iespējamību (*piemēram, Rīgas apgabaltiesas 2022. gada 10. novembra lēmums lietā Nr. 11905005120*). Gadījumā, kad tiesa ir secinājusi, ka procesa virzītāja iesniegtie pierādījumi nav pietiekami, lai mantu atzītu par noziedzīgi iegūtu, tā izbeigusi procesu par mantas atzišanu par noziedzīgi iegūtu (*piemēram, Rīgas apgabaltiesas 2024. gada 9. maija lēmums lietā Nr. 11903005421*). Tāpat tiesa ir izbeigusi procesu par mantas atzišanu par noziedzīgi iegūtu gadījumos, kad ar mantu saistītā persona ir iesniegusi ticamus pierādījumus par mantas likumīgu izcelsmi (*piemēram, Ekonomisko lietu tiesas 2021. gada 6. decembra lēmums un Rīgas apgabaltiesas 2022. gada 29. jūnija lēmums lietā Nr. 11270006619*).

Tādējādi ar mantu saistītajai personai var tikt uzlikts pienākums pierādīt mantas likumīgu izcelsmi.

19. Turpmāk Satversmes tiesa pārbaudīs, vai ar mantu saistītajai personai, vērtējot procesu kopumā, ir nodrošinātas procesuālas garantijas, lai tā varētu pierādīt mantas likumīgu izcelsmi.

19.1. Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 124. panta sestajai daļai procesā par noziedzīgi iegūtu mantu šīs mantas noziedzīga izcelsme ir pierādāma atbilstoši pierādīšanas standartam "iespējamības pārsvars". Satversmes tiesa jau atzina, ka tiesai ir jāpārbauda pierādījumu kopums, lai pārliecinātos vai nu par to, ka pieņēmums par mantas, visticamāk, noziedzīgo izcelsmi ir pamatots, vai arī par to, ka personas sniegtie pierādījumi dod pamatu secinājumam, ka mantas izcelsme ir likumīga.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa, vērtējot, vai noziedzīgi iegūtu līdzekļu konfiskācijas process atbilst Konvencijas Pirmā protokola 1. pantam, atzinusi, ka nav nepieciešams ārpus saprātīgām šaubām pierādīt īpašuma noziedzīgo izcelsmi, ja noziedzīgi iegūtu līdzekļu konfiskācija veikta "procesā par lietu". Pietiek ar pierādījumiem par iespējamības pārsvaru vai lielu varbūtību, ka mantas izcelsme ir noziedzīga, apvienojumā ar personas nespēju pierādīt pretējo (*sal.: Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015. gada 12. maija sprieduma lietā "Gogitidze and Others v. Georgia", pieteikums Nr. 36862, 107. punkts un 2018. gada 26. jūnija sprieduma lietā "Telbis and Viziteu v. Romania", pieteikums Nr. 47911/15, 68. punkts*). Tādējādi pierādīšanas standarts "iespējamības pārsvars" ir pieļaujams mantas noziedzīgas izcelsmes pierādīšanā un pats par sevi nepiešķir būtiskas priekšrocības procesa virzītajam.

19.2. Lai ar mantu saistītā persona varētu iesniegt pierādījumus par mantas izcelsmes likumību, tai jāzina fakti, kas ir pamatā procesa virzītāja pieņēmumam par mantas noziedzīgu izcelsmi. Apstrīdētais regulējums un Kriminālprocesa likuma regulējums par procesu par noziedzīgi iegūtu

mantu to kopsakarā paredz ar mantu saistītajai personai tiesības iepazīties gan ar lēmumā par procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanu norādītajiem pierādījumiem, gan šim lēmumam pievienotajiem materiāliem. Proti, Kriminālprocesa likuma 627. panta ceturrtā daļa paredz lietas dalībnieku tiesības iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu materiāliem. Satversmes tiesa atzinusi, ka minētā panta ceturrtā un piektā daļa arī redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. septembra līdz 2022. gada 2. novembrim, nodrošināja ar mantu saistītās personas tiesības iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu materiāliem tādā apjomā, lai tiktu nodrošināta tās pamattiesību ievērošana (*sk. Satversmes tiesas 2025. gada 19. februāra sprieduma lietā Nr. 2022-01-01 20.4. punktu*). Tas, vai un kādā apmērā procesa virzītājs katrā individuālajā gadījumā lēmumā par aresta uzlikšanu Pieteikumu iesniedzēju mantai vai lēmumā par procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanu ir norādījis pierādījumus, kas pamato tā pieņemumu par mantas noziedzīgu izcelsmi, ir apstrīdētā regulējuma piemērošanas jautājums, un Satversmes tiesa to nepārbauda.

19.3. Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka jābūt pierādītai saiknei starp mantu un predikatīvo noziedzīgo nodarījumu, lai ar mantu saistītā persona varētu atspēkot procesa virzītāja pieņemumu par mantas noziedzīgu izcelsmi, taču apstrīdētais regulējums ļaujot to nedarīt.

Lai mantu konfiscētu kā noziedzīgi iegūtu, tiesai jābūt pārliecinātai, ka attiecīgā manta, visticamāk, ir radusies no noziedzīga nodarījuma. Vērtējot to, vai apstrīdētais regulējums nodrošina, ka tiesa šādu pārliecību gūst, konstatējot pietiekamu saikni starp konfiscējamo mantu un noziedzīgu nodarījumu, jāņem vērā cīņa pret organizēto pārobežu noziedzību, jo īpaši finanšu un ekonomiskajiem noziegumiem. No vairākiem starptautiskajiem dokumentiem izriet valstu pienākums ieviest efektīvu autonomās noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas apkarošanas mehānismu. Satversmes tiesa jau norādīja, ka atbilstoši Varšavas konvencijas 9. panta 6. punktam, lai personu notiesātu par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, nav precīzi jāpierāda, tieši ar kuru predikatīvo noziedzīgo nodarījumu saistīta īpašuma ieguve, ja ir pierādīts, ka attiecīgais īpašums ir noziedzīgi iegūts. Pildot savas starptautiskās saistības, valstij ir pienākums nodrošināt ne tikai efektīvu autonomās legalizēšanas izmeklēšanu, bet arī noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju. Varšavas konvencijas 3. panta 1. punkts uzliek šīs konvencijas dalībvalstīm pienākumu pieņemt tādus normatīvos un cita veida aktus, kas nepieciešami, lai varētu konfiscēt noziedzīgi iegūtu mantu, kuras vērtība atbilst noziedzīgi iegūto līdzekļu un legalizētā īpašuma vērtībai. Finanšu darbības uzdevumu grupas 4. rekomendācijā "Konfiskācija un pagaidu pasākumi" norādīts, ka valstij ir jāievieš pasākumi, ar kuriem noziedzīgi iegūtos līdzekļus var konfiscēt bez notiesājoša sprieduma (*sk.: Methodology for Assessing Technical Compliance*

with the FATF Recommendations and the Effectiveness of AML/CFT/CPF Systems. FATF, Paris, August 2024, p. 38).

Krimināllikuma 70.¹¹ panta pirmā daļa noteic, ka noziedzīgi iegūta manta ir jebkāds ekonomisks labums, kas personas īpašumā vai valdījumā tieši vai netieši nonācis noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rezultātā. Savukārt atbilstoši minētā panta 1.¹ daļai netieši noziedzīgi iegūta manta ir jebkāds ekonomisks labums, kas personas īpašumā vai valdījumā nonācis tieši noziedzīgi iegūtas mantas tālākas izmantošanas rezultātā, arī atkārtotas ieguldīšanas vai pārveidošanas rezultātā, vai līdzekļi, kurus persona ieguvusi no šādas mantas realizācijas, kā arī gūtie augļi un peļņa. Tādējādi netieši noziedzīgi iegūta manta bieži vien ir pārvērsta par šķietami likumīgas izcelsmes mantu, citās vērtībās vai tās piederība tiek mainīta nolūkā slēpt un maskēt noziedzīgo izcelsmi, vai tiek slēpts vai maskēts noziedzīgi iegūtu līdzekļu patiesais raksturs, izcelsme, kustība, piederība, kā arī īstenotas citas Novēršanas likuma 5. panta pirmajā daļā definētās legalizēšanas darbības. Gadījumos, kad pirmstiesas procesā objektīvi nav iespējams vai ir grūti iegūt ziņas par predikatīvo noziedzīgo nodarījumu, mantas noziedzīga izcelsme var tikt pierādīta ar Krimināllikuma 195. panta objektīvās puses pazīmi, proti, ar darbībām, kas veiktas ar mantu un ir norādītas Novēršanas likuma 5. pantā. Ja lietā nav noskaidrots predikatīvais noziedzīgais nodarījums un izmeklēšana tiek veikta par autonomo noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, tā var tikt pierādīta, arī balstoties uz netiešajiem pierādījumiem, kas norāda uz mantas noziedzīgu izcelsmi, legalizēšanas tipoloģijām un pazīmēm, kā arī personas nespēju pierādīt mantas likumīgu izcelsmi. Netiešie pierādījumi par mantas noziedzīgu izcelsmi var būt Finanšu izlūkošanas dienesta ziņojums vai atzinums un tajā sniegtās ziņas, kā arī sākotnējā izmeklēšanas posmā papildus iegūtās ziņas par faktiem, piemēram, personu iesniegtie dokumenti, liecības, papildu ziņas no citām institūcijām.

Satversmes tiesa atzīst: ņemot vērā valsts pienākumu nodrošināt, ka noziedzīgi iegūta manta tiek konfiscēta, kā arī faktu, ka autonomās noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas gadījumos konkrēta predikatīvā noziedzīgā nodarījuma pierādīšana bieži ir apgrūtināta vai neiespējama, saikne starp noziedzīgi iegūtu mantu un noziedzīgu nodarījumu var tikt pierādīta ar netiešiem pierādījumiem. Tostarp ir pieļaujams tas, ka netiek ārpus saprātīgām šaubām pierādīta noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana, lai mantu atzītu par noziedzīgi iegūtu, jo uz tādas mantas izcelsmi, ar kuru veiktas legalizēšanas darbības, attiecināms pierādīšanas standarts "iespējamības pārsvars". Ar mantu veiktās objektīvās legalizēšanas darbības līdz ar citiem pierādījumiem var veidot netiešo pierādījumu kopumu mantas noziedzīgas izcelsmes pierādīšanai.

Pieteikumu iesniedzēji ir norādījuši uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu, no kura, pēc viņu domām, izriet atziņa, ka, konfiscējot

noziedzīgi iegūtu mantu, ir jāsniedz konkrētas ziņas par noziedzīgiem nodarījumiem, kuru rezultātā, iespējams, manta tika iegūta, kā arī jāpierāda saikne starp jebkuru šādu darbību un attiecīgo mantu (sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2023. gada 26. septembra spriedumu lietā "*Yordanov and Others v. Bulgaria*", pieteikumi Nr. 265/17 un Nr. 26473/18). Minētajā spriedumā Eiropas Cilvēktiesību tiesa atkārtoti vērtēja Bulgārijas situāciju un, ņemot vērā šīs valsts specifisko tiesisko regulējumu, jo īpaši pieņemumu par personu ilggadēju iesaisti noziedzīgās darbībās, Bulgārijas Augstākās tiesas praksi un likumdošanas procesu, secināja, ka zināmas norādes uz predikatīvo noziedzīgo nodarījumu konkrētajā situācijā būtu personas garantija pret priekšrocībām, kādas mantas konfiskācijas procesā rodas valsts institūcijām (sk. minētā sprieduma 113.-124. punktu). Ņemot vērā minēto un to, ka apstrīdētais regulējums paredz procesa virzītāja pienākumu sniegt pierādījumus pieņemumam par mantas noziedzīgu izcelsmi, atzīstams, ka izskatāmajā lietā izdarītie secinājumi nav pretrunā ar minētajā Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumā secināto.

Tādējādi apstrīdētais regulējums nodrošina, ka mantas atzišanai par noziedzīgi iegūtu saikne ar noziedzīgu nodarījumu var tikt pierādīta, gan konstatējot attiecīgās mantas saistību ar konkrētu predikatīvo noziedzīgo nodarījumu, gan pamatojoties uz netiešiem pierādījumiem. Tiesai no procesa virzītāja iesniegtajiem pierādījumiem jāgūst pārliecība par to, ka manta, visticamāk, ir gūta no noziedzīga nodarījuma. Tādējādi tiek novērsta jebkāda patvaļa konfiskācijas procesā.

19.4. Lai gan Kriminālprocesa likuma 126. panta 3.¹ daļa un 356. panta piektā daļa nosaka ar mantu saistītās personas pienākumu sniegt ziņas par mantas izcelsmes likumību 45 dienu laikā, faktiski persona šīs ziņas var iesniegt jau no brīža, kad tai tiek ierobežotas tiesības rīkoties ar mantu. Satversmes tiesa arī jau atzinusi, ka šis termiņš ir garāks, jo pierādījumus par mantas izcelsmi ar mantu saistītā persona var iesniegt arī pēc tam, kad procesa virzītājs pieņēmis lēmumu par aresta uzlikšanu mantai – šis lēmums tiek pieņemts agrāk nekā lēmums uzsākt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu –, kā arī visā tiesvedības procesa laikā līdz brīdim, kad rajona (pilsētas) tiesa pieņem vienu no Kriminālprocesa likuma 630. panta pirmajā un otrajā daļā paredzētajiem lēmumiem (sk. Satversmes tiesas 2025. gada 24. februāra sprieduma lietā Nr. 2023-40-01 13. punktu). Tādējādi apstrīdētais regulējums nodrošina samērīgu termiņu, kurā ar mantu saistītā persona var iesniegt pierādījumus par mantas izcelsmes likumību.

19.5. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka prasība iesniegt dokumentu tulkojumus valsts valodā un apliecinātus noteiktā formā liedz ar mantu saistītajai personai ar vienkāršā veidā iegūstamiem pierādījumiem apliecināt mantas likumīgo izcelsmi. Process par noziedzīgi iegūtu mantu ir "process par lietu" un tiek īstenots sacīkstes formā, tādēļ ar mantu saistītajai

personai ir tikai jāsniedz attiecināmi un pārbaudāmi pierādījumi par mantas likumīgo izcelsmi. Šajā procesā ar mantu saistītā persona nav ierobežota attiecībā uz izvēli, kādus pierādījumus un kādā apjomā tā iesniegs, lai pierādītu mantas izcelsmes likumību. Kādi pierādījumi tiek iesniegti, tas atkarīgs no pašas ar mantu saistītās personas. Valsts var noteikt prasības attiecībā uz pierādījumu valodu un formu, un tās neatņem personai tiesības iesniegt pierādījumus pēc būtības.

19.6. Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka ar mantu saistītajai personai var tikt uzlikts pienākums sniegt pierādījumus par neierobežotu laikposmu pagātnē. Tas apgrūtinot mantas likumīgas izcelsmes pierādīšanu.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka prasība iesniegt darījumus apliecinošus dokumentus ar atpakaļejošu spēku par ilgstošu laikposmu var apgrūtināt ar mantu saistītās personas iespēju pierādīt mantas izcelsmes likumību, tomēr šī prasība pati par sevi nepadara jebkuru mantas konfiskāciju par Konvencijas pārkāpumu (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2023. gada 26. septembra sprieduma lietā "Yordanov and Others v. Bulgaria", pieteikumi Nr. 265/17 un Nr. 16473/18, 116.-120. punktu*).

Apstrīdētais regulējums neierobežo laikposmu, par kādu ar mantu saistītajai personai var nākties iesniegt mantas likumīgas izcelsmes pierādījumus. Pierādāmie apstākļi katrā konkrētajā procesā par noziedzīgi iegūtu mantu ir atšķirīgi, tostarp var būt atšķirīgs arī laiks, kad manta, kuras izcelsmes likumība personai ir jāpierāda, tika iegūta vai nonāca ar mantu saistītās personas īpašumā. Tā kā procesā iesaistīto personu iesniegtos pierādījumus pārbauda tiesa, kas arī pieņem lēmumu par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu, tad pašai tiesai ir jānodrošina pušu līdzvērtīgu iespēju principa ievērošana un tostarp jāpārlicinās arī par to, ka ar mantu saistītajai personai uzliktais pierādīšanas pienākums konkrētajā gadījumā nav nesamērīgs.

No Latvijas tiesu prakses var secināt, ka ar mantu saistītajai personai uzliktais pierādīšanas pienākums nav nesamērīgs. Tiesa par pietiekamiem atzinusi tādus ar mantu saistītās personas iesniegtos pierādījumus un skaidrojumus, kuri ir saskanīgi, loģiski un ticami (*piemēram, Ekonomisko lietu tiesas 2023. gada 31. marta lēmums un Rīgas apgabaltiesas 2024. gada 29. janvāra lēmums lietā Nr. 16870003520*), kā arī tādus, kas ir pārbaudāmi un nav absolūti neticami vai neiespējami (*piemēram, Ekonomisko lietu tiesas 2021. gada 6. decembra lēmums un Rīgas apgabaltiesas 2022. gada 29. jūnija lēmums lietā Nr. 11270006619*).

Tādējādi procesā par noziedzīgi iegūtu mantu personai ir nodrošinātas tiesības iesniegt pierādījumus. Tas, ka apstrīdētajā regulējumā nav ierobežots laikposms, par kādu ar mantu saistītajai personai var nākties iesniegt pierādījumus, pats par sevi neatņem personai tiesības iesniegt pierādījumus pēc būtības.

19.7. Kopumā vērtējot procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, jāņem vērā, ka saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 628. pantu ar mantu saistītajai personai ir nodrošinātas tiesības personiski vai ar aizstāvja vai pārstāvja starpniecību piedalīties procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, mutvārdos vai rakstveidā tiesā izteikt savu attieksmi pret procesa virzītāja pieņemto lēmumu, kā arī iesniegt tiesai pieteikumus. Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 629. pantam materiālus par noziedzīgi iegūtu mantu tiesa izskata tiesas sēdē, kurā tiek uzklauts procesa virzītājs, prokurors, ar mantu saistītā persona, tās pārstāvis vai aizstāvis. Tiesas sēdē procesā iesaistītajām personām ir vienādas tiesības pieteikt noraidījumus vai lūgumus, iesniegt rajona (pilsētas) tiesai pierādījumus, iesniegt rakstveida paskaidrojumus, kā arī piedalīties citu tiesas procesa gaitā radušos jautājumu izskatīšanā. Savukārt atbilstoši Kriminālprocesa likuma 631. pantam ar mantu saistītajai personai ir nodrošinātas tiesības pārsūdzēt rajona (pilsētas) tiesas lēmumu, ar kuru manta atzīta par noziedzīgi iegūtu, apgabaltiesā, kas vēlreiz pēc būtības izskata materiālus par noziedzīgi iegūtu mantu tādā pašā kārtībā kā pirmās instances tiesa. Apstrīdētais regulējums neierobežo tiesas iespējas veikt vispusīgu un pilnīgu pierādījumu pārbaudi un tādējādi nodrošina tiešuma un mutiskuma principu ievērošanu šajā procesā.

Tādējādi procesā par noziedzīgi iegūtu mantu ar mantu saistītajai personai, vērtējot procesu kopumā, ir nodrošinātas pietiekamas procesuālās garantijas, lai tā varētu pierādīt mantas likumīgu izcelsmi.

Līdz ar to apstrīdētais regulējums nodrošina taisnīgu līdzsvaru starp pušu līdzvērtīgu iespēju principu un sabiedrības interesi, lai noziedzīgi iegūta manta tiktu efektīvi konfiscēta, un atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, kā arī 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Izbeigt tiesvedību lietā daļā par Kriminālprocesa likuma 124. panta septītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam un otrajam teikumam.

2. Izbeigt tiesvedību lietā daļā par Kriminālprocesa likuma 124. panta sestās daļas, 125. panta trešās daļas un 126. panta 3.¹ daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta otrajam teikumam.

3. Atzīt Kriminālprocesa likuma 124. panta sesto daļu, 125. panta trešo daļu un 126. panta 3.¹ daļu, ciktāl šīs normas tiek piemērotas procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, kas izdalīts no kriminālprocesa pēc

Krimināllikuma 195. panta trešās daļas par autonomo noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, **par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

I. Kucina

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2023. gada 18. oktobrī

lietā Nr. 2022-33-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

pēc personas L konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2023. gada 19. septembra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Militārā dienesta likuma 10. panta otrās daļas un 15. panta pirmās daļas 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 102. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Militārā dienesta likuma 10. panta otrā daļa nosaka: "Karavīram ir tiesības būt par biedru tādās biedrībās un nodibinājumos, kurām nav politiska rakstura, kā arī dibināt karavīru biedrības un nodibinājumus un piedalīties citos nepolitiskos pasākumos, ja šāda darbība netraucē dienesta pienākumu izpildi."

Saskaņā ar Militārā dienesta likuma 15. panta pirmās daļas 1. punktu karavīram ir aizliegts veikt politisko darbību, pievienoties arodbiedrībām, organizēt streikus un piedalīties tajos.

2. **Pieteikuma iesniedzēja – persona L** (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka Militārā dienesta likuma 10. panta otrā daļa un 15. panta pirmās daļas 1. punkts (turpmāk – apstrīdētās normas) pārkāpj Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. panta pirmajā teikumā ietvertu tiesiskās vienlīdzības principu un tai ierobežo Satversmes 102. pantā ietvertās tiesības apvienoties politiskajās partijās. Pieteikuma iesniedzēja ir profesionālā militārā dienesta karavīrs. Apstrīdētās normas Pieteikuma iesniedzējai aizliedzot aizstāvēt savus uzskatus par vakcināciju pret Covid-19, apvienojoties ar citām personām politiskajā partijā.

Apstrīdētās normas pārkāpjot Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertu tiesiskās vienlīdzības principu, jo aizliegums apvienoties politiskajās partijās neesot noteikts valsts pārvaldes darbiniekiem un valsts dienestā nodarbinātajiem, kas piedalās sabiedrības drošības un kārtības nodrošināšanā, zemessargiem un rezerves karavīriem. Arī zemessargi un

rezerves karavīri esot apbruņotas sabiedrības daļas, arī viņiem esot noteikta loma kaujas uzdevumu izpildē, un viņi nereti dienējot vienībās kopā ar karavīriem. Tāpat arī ierēdņiem un darbiniekiem esot būtiska ietekme uz stratēģiskiem, operacionāliem un taktiskiem lēmumiem.

Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, atšķirīgā attieksme noteikta tādā likumdošanas procesā, kas neatbilst labas likumdošanas principam. Likumdevējs neesot vērtējis atšķirīgās attieksmes nepieciešamību. Apstrīdētajās normās noteiktais aizliegums apvienoties politiskajās partijās esot radies laikā, kad vēl neesot pastāvējuši Nacionālie bruņotie spēki, taču mūsdienās šāds ierobežojums vairs neesot attaisnojams, jo katrs indivīds varot būt politiski aktīvs. Lai politiskās partijas būtu sabiedrībā atzītas un stipras, neesot pamata kādai sabiedrības grupai liegt iespēju tajās darboties. Apstrīdētās normas nesasniedzot mērķi novērst valdībai naidīgu bruņotu grupējumu vai ideoloģiju iespaيدا riskus, jo Nacionālo bruņoto spēku personālsastāvā skaitliski vislielāko daļu veidojot zemessargi, kuri drīkstot būt politisko partiju biedri.

Apstrīdētās normas neatbilstot arī Satversmes 102. pantā ietvertajām tiesībām apvienoties politiskajās partijās. Apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis varētu būt karavīra politiskā neitralitāte, taču to varot panākt ar karavīra pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Proti, likumdevējs varot karavīriem noteikt tādu pašu pamattiesību ierobežojumu kā zemessargiem – tiesības būt par politiskas partijas biedru ierobežot ar aizliegumu agitēt vai citādi īstenot politisko darbību dienesta vietā. Arī labums, ko no apstrīdētajām normām iegūst sabiedrība, neesot lielāks par Pieteikuma iesniedzējai nodarīto kaitējumu. Tas, ka persona ir karavīrs, uzreiz nenozīmējot, ka tā varētu ietekmēt politiskos procesus.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 102. pantam. Tāpat Saeima norāda, ka izskatāmajā lietā būtu izbeidzama tiesvedība daļā par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Pēc Saeimas ieskata, būtiski esot ņemt vērā to, ka karavīri atrodas īpašā valsts dienestā, kuram uzticēti svarīgi ar valsts drošības aizsardzību saistīti uzdevumi. Tādēļ likumdevējam esot plaša rīcības brīvība noteikt ierobežojumus militārajā dienestā esošajām personām.

Satversmes 102. pantā ietverto pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, un tam esot leģitīms mērķis – aizsargāt demokrātisku valsts iekārtu un sabiedrības drošību. Aizliegums karavīram būt par politiskās partijas biedru esot vērst uz to, lai nodrošinātu profesionālā militārā dienesta politisko neitralitāti, efektīvu dienesta pienākumu izpildi un efektīvu civilo kontroli pār Nacionālajiem

bruņotajiem spēkiem. Ar apstrīdētajām normām noteiktais pamattiesību ierobežojums esot piemērots legītīmo mērķu sasniegšanai. Apstrīdētās normas nodrošinot karavīru atturēšanos no iesaistīšanās politiskās varas iegūšanā valstī un izslēdzot politisko partiju iespējas izmantot karavīrus savu politisko mērķu sasniegšanai. Turklāt politikas jomas un militārās jomas savstarpēja nošķirtība stiprinot sabiedrības pārliecību par to, ka ikviens karavīrs un profesionālais militārais dienests kopumā ir politiski neitrāls.

Ja karavīram būtu ļauts dibināt politisko partiju un būt par tās biedru, tad nebūtu iespējams tādā pašā mērā kā līdz šim saglabāt karavīru un profesionālā militārā dienesta politisko neitralitāti, kā arī sabiedrības pārliecību par šo neitralitāti. Nebūtu iespējams tādā pašā kvalitātē nodrošināt arī profesionālā militārā dienesta darbību, jo karavīram būtu pienākums noteiktu laiku veltīt politiskajai darbībai. Militārā joma tiktu sapludināta ar politiku, un tas varētu apgrūtināt efektīvu civilo kontroli pār Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem.

Karavīrs, arī nebūdamas politiskās partijas biedrs, varot piedalīties Saeimas, pašvaldību un Eiropas Parlamenta vēlēšanās, tautas nobalsošanā un likumu ierosināšanā. Tādējādi karavīram neesot pilnībā liegtas viņa politiskās tiesības. Apstrīdētās normas stiprinot sabiedrības palāvību uz to, ka karavīrs nepārstāv atsevišķas politiskās partijas viedokli. Sabiedrības uzticēšanās karavīriem esot īpaši svarīga, ņemot vērā tiem uzticētos uzdevumus.

Attiecībā uz Satversmes 91. panta pirmo teikumu atbildes rakstā pausts viedoklis, ka pieteikumā norādītās personas neatrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos ar karavīriem. Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem esot uzticēta īpaša valsts funkcija, kas esot pietiekami specifiska, lai karavīri nebūtu salīdzināmi ar citām valsts pārvaldē nodarbinātajām personām. Rezerves karavīri veidojot Nacionālo bruņoto spēku rezervi, nepildot profesionālo militāro dienestu un tikai vajadzības gadījumā varot tikt tajā iesaukti. Arī zemessargi nepildot profesionālo militāro dienestu, un karavīra dienests esot citāds nekā zemessarga dienests. Par zemessargiem parasti kļūstot personas, kuras vēlas no savas pamatnodarbošanās brīvajā laikā iesaistīties ar valsts aizsardzību saistītu uzdevumu izpildē.

4. Pieaicinātā persona – Aizsardzības ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 102. pantam.

Nacionālie bruņotie spēki savas specifikas dēļ esot ļoti spēcīga valsts struktūra. Tāpēc attiecībā uz tiem esot nepieciešama ļoti efektīva demokrātiskās kontroles sistēma, lai Nacionālo bruņoto spēku rīcībā esošā vara tiktu izmantota efektīvi un atbildīgi. Viens no efektīvas demokrātiskās kontroles sistēmas elementiem esot politiskā neitralitāte.

Karavīra politisko tiesību un brīvību ierobežojums esot viens no līdzekļiem (līdzās varas dalīšanas principam), ar ko tiekot novērsta iespēja aizsardzības nozari ļaunprātīgi izmantot politiskos nolūkos, jo drošības nozare pamatā koncentrējoties uz valsts aizsardzību, kas esot viens no valsts galvenajiem uzdevumiem. Vienlaikus šis ierobežojums novēršot politisko organizāciju iespēju ar savu biedru starpniecību ietekmēt Nacionālo bruņoto spēku funkciju izpildi. Tāpat tiekot veicināta sabiedrības uzticēšanās Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem, kas nepieciešama, lai sabiedrība būtu atvērta sadarbībai ar Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem un aktīva atbalsta sniegšanai tiem. Profesionālā dienesta karavīri savu tiesību un tiesisko interešu aizsardzībai varot izmantot citus mehānismus, piemēram, vērsties ar iesniegumiem Tiesībsarga birojā, pārsūdzēt tiesā attiecībā uz viņiem pieņemtos lēmumus un iesaistīties tiem vēlamā tiesiskā regulējuma izmaiņu izstrādē ar deputātu starpniecību.

Aizsardzības ministrija norāda, ka karavīri neatrodas salīdzināmā situācijā ne ar zemessargiem, ne rezerves karavīriem. Atšķiroties ne vien dienesta veids, bet arī sociālās labklājības nodrošināšanas apjoms.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 102. pantam.

Aizliegums karavīram būt par politiskās partijas biedru esot vērst uz to, lai Nacionālie bruņotie spēki būtu politiski neitrāli un pakļauti civilajai kontrolei, lai nošķirtu politisko sfēru un militāro sfēru, kā arī novērstu karavīru savstarpējo interešu konfliktus un jebkādu ārējo ietekmi uz profesionālā militārā dienesta pienākumu pildīšanu un dienesta gaitu.

Ar apstrīdētajām normām noteiktais pamattiesību ierobežojums nodrošinot to, ka karavīrs, pildot profesionālo militāro dienestu, nav pakļauts politisko partiju ietekmei un nevar tikt izmantots politisko mērķu sasniegšanai. Līdz ar to tiekot nodrošināts tas, ka karavīrs saglabā politisko neitralitāti un nostiprina sabiedrības pārliecību par to. Tā kā Nacionālie bruņotie spēki pilda īpašas valsts funkcijas – sargā valsts teritoriālo integritāti un demokrātisko valsts iekārtu –, apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums demokrātiskā sabiedrībā esot nepieciešams demokrātiskas valsts iekārtas, nacionālās drošības un valsts teritoriālās vienotības aizsardzībai. Ar apstrīdētajām normām noteiktais pamattiesību ierobežojums esot piemērots legítimo mērķu sasniegšanai.

Likumdevējs, pieņemot apstrīdētās normas, esot izvērtējis, kurām Nacionālo bruņoto spēku sastāvā ietilpstošajām personām nepieciešams noteikt politisko tiesību ierobežojumus, un neesot paredzējis šādus ierobežojumus visam Nacionālo bruņoto spēku sastāvam. Tādējādi esot ievērots samērīguma princips. Starp zemessargiem un karavīriem pastāvēt

būtiska atšķirība, un abas šīs personu grupas neatrodies vienādos un salīdzināmos apstākļos.

Karavīrs savu politisko nostāju varot paust arī citos veidos, piemēram, balsojot Saeimas, pašvaldību, Eiropas Parlamenta vēlēšanās, piedaloties tautas nobalsošanā un likumu ierosināšanā, kā arī lemšanā par Saeimas pieņemtajiem likumiem un Satversmes grozījumiem. Tāpat karavīram neesot liegts vērsties ar iesniegumiem valsts un pašvaldību iestādēs. Turklāt karavīram esot tiesības būt par biedru tādās biedrībās un nodibinājumos, kuru mērķis nav politiskā darbība, kā arī dibināt karavīru biedrības un nodibinājumus un piedalīties citos nepolitiskos pasākumos, ja vien šāda darbība netraucē dienesta pienākumu izpildi.

Pēc Tieslietu ministrijas ieskata, ierobežojums, kas aizliedz karavīriem apvienoties politiskajās partijās, ir periodiski izvērtējams, tomēr šobrīd Latvijā demokrātijas tradīcijas vēl neesot pilnīgi nostiprinājušās. Turklāt esot jāņem vērā politiskais un ģeopolitiskais konteksts.

6. Pieaicinātā persona – Nacionālie bruņotie spēki – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 102. pantam.

Citas Nacionālo bruņoto spēku personālsastāvā ietilpstošās personas – darbinieki, zemessargi, rezerves karavīri –, kā arī Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu darbinieki un valsts dienestā nodarbinātie atrodies citādos apstākļos nekā profesionālā dienesta karavīri. Šīm personām uzticētie uzdevumi esot fundamentāli atšķirīgi. Militārā dienesta likumā noteiktais aizliegums profesionālā dienesta karavīram būt par politiskās partijas dibinātāju un biedru, kā arī veikt politisko darbību esot likumdevēja izraudzīta diferencēta pieeja, un Latvijas demokrātiskajā sabiedrībā tā esot attaisnojama.

Aizliegums profesionālā dienesta karavīram būt par politiskās partijas dibinātāju un biedru, kā arī veikt politisko darbību esot samērīgs pamattiesību ierobežojums. Šāds aizliegums esot ne vien piemērots leģitīmo mērķu – demokrātiskas valsts iekārtas un sabiedrības drošības aizsardzības – sasniegšanai, bet pat vienīgais efektīvais līdzeklis, kas ļaujot sasniegt tā leģitīmos mērķus nepieciešamajā kvalitātē. Labums, ko no apstrīdētajām normām iegūst sabiedrība, proti, demokrātiskās valsts iekārtas stabilitāte, kas ietver arī militārā dienesta politisko neitralitāti, esot ievērojami lielāks par karavīra pamattiesību aizskārumu.

7. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 102. pantam.

Apstrīdētās normas esot pieņemtas pienācīgā kārtībā. Valsts aizsardzība esot valsts suverenitātes garants, un valsts drošība esot tieši atkarīga no valsts aizsardzības funkcijas efektīvas izpildes. Ierobežojumam, kas aizliedz karavīram būt par politiskās partijas biedru, esot leģitīms

mērķis – saglabāt Nacionālo bruņoto spēku politisko neitralitāti un novērst radikāli motivētus noziegumus.

Likumdevēja izraudzītie līdzekļi esot piemēroti legītimā mērķa sasniegšanai, un to neesot iespējams sasniegt ar Pieteikuma iesniedzējas pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kas būtu tikpat efektīvi. Politiskās partijas uzdevums esot piedalīties politiskajos procesos un izvirzīt savus kandidātus vēlēšanām, lai partija būtu pārstāvēta politiskajās institūcijās un varētu īstenot politisko varu. Tādējādi politiskās partijas mērķi esot pretrunā ar legītimo valsts interesi – saglabāt politiski neitrālu militāro dienestu.

Karavīram esot vairākas alternatīvas iespējas paust savu nostāju valsts un pašvaldību darbam būtiskos jautājumos. Karavīrs varot balsot vēlēšanās, piedalīties tautas nobalsošanā un likumu ierosināšanā, kā arī būt par biedru tādās biedrībās un nodibinājumos, kam nav politiska rakstura. Tāpat karavīri varot dibināt karavīru biedrības un nodibinājumus un piedalīties citos nepolitiskos pasākumos, ja vien šāda darbība netraucē dienesta pienākumu izpildi.

Pēc tiesībsarga ieskata, profesionālā dienesta karavīri neatrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos ar zemessargiem, Nacionālo bruņoto spēku darbiniekiem, rezerves karavīriem, kā arī Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonām un ierēdņiem.

8. Pieaicinātā persona – Dr. iur. Jānis Pleps – norāda, ka likumdevējs Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem var noteikt politiskās neitralitātes un konstitucionālās lojalitātes pienākumus. Nacionālie bruņotie spēki esot nepieciešami jebkurai valstij tās iedzīvotāju iekšējās un ārējās drošības nodrošināšanai. Militāras struktūras varot kļūt par partejisku politiskās cīņas dalībnieku ar savu politisko programmu un līdz ar to reāli apdraudēt demokrātisko valsts iekārtu. Tādēļ demokrātiskas valsts iekārtas principa ietvaros esot pieļaujama militārpersonu politiskās neitralitātes un bezpartejiskuma pieprasīšana un nodrošināšana.

9. Pieaicinātā persona – Dr. sc. pol. Nora Vanaga – norāda, ka profesionālais militārais dienests nav savienojams ar dalību politiskajā partijā. Pieteikuma iesniedzēja savu pilsonisko interesi varot paust, regulāri balsojot vēlēšanās, tiekoties ar Saeimas deputātiem un piedaloties apolitiskās biedrībās. Savukārt tādā gadījumā, ja personai ir spēcīga pilsoniskā interese ietekmēt politiskos procesus, normatīvie akti tai ļaujot pildīt daļēji līdzvērtīgu militāro dienestu Zemessardzē, un dienestu Zemessardzē var apvienot ar politisko darbību.

Karavīru pienākumi atšķiroties no zemessargu un rezervistu pienākumiem, un attiecīgie dienesti neesot salīdzināmi. Ja karavīriem būtu jāveic politisko darbību, tad būtu saskatāms sensitīvas informācijas

nopludināšanas risks un no tā izrietoši nacionālās drošības riski. Turklāt tādā gadījumā valstij nebūtu pietiekamas kapacitātes un resursu, lai tā varētu kontrolēt profesionālā militārā dienesta karavīru darbību politiskajās partijās.

Nacionālie bruņotie spēki esot viena no tām institūcijām, kurām sabiedrība uzticas visvairāk – pretstatā Saeimai, Ministru kabinetam un politiskajām partijām, kurām sabiedrība uzticas vismazāk. Tātad tieši profesionālā militārā dienesta neasociēšana ar politiskajām partijām esot būtisks sabiedrības uzticēšanās priekšnoteikums.

Dr. sc. pol. Nora Vanaga, ņemot vērā Austrijas pieredzi, uzskata, ka atļauja karavīram veikt politisko darbību varētu negatīvi ietekmēt paša karavīra intereses. Karavīra iespējas kāpt pa karjeras kāpnēm būtu atkarīgas no viņa politiskās piederības. Viedoklī norādīts arī uz nepieciešamību ņemt vērā ģeopolitiskos notikumus un to rezonansi sabiedrībā, kas liecinot par nepieciešamību saglabāt apstrīdētajās normās noteikto aizliegumu valsts drošības interesēs.

Secinājumu daļa

10. Pieteikuma iesniedzēja lūdz Satversmes tiesu izvērtēt apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 102. pantā ietvertajām tiesībām uz biedrošanās brīvību, jo apstrīdētās normas tai kā profesionālā dienesta karavīram aizliedzot būt par politiskas partijas biedru. Tāpat pieteikumā lūgts izvērtēt apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam, jo aizliegums būt par politiskās partijas biedru neesot noteikts citām salīdzināmām personu grupām.

10.1. Militārā dienesta likuma 10. panta otrā daļa paredz karavīra tiesības būt par biedru tādās biedrībās un nodibinājumos, kurām nav politiska rakstura, kā arī dibināt karavīru biedrības un nodibinājumus un piedalīties citos nepolitiskos pasākumos, ja šāda darbība netraucē dienesta pienākumu izpildi. Savukārt šā likuma 15. panta pirmās daļas 1. punksts aizliedz karavīram veikt politisko darbību, pievienoties arodbiedrībām, organizēt streikus un piedalīties tajos.

Ja konstitucionālajā sūdzībā apstrīdētās normas attiecas uz plašu atšķirīgu situāciju kopumu, Satversmes tiesa precizē, ciktāl tā izvērtēs apstrīdēto normu satversmību (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2023. gada 17. februāra sprieduma lietā Nr. 2022-05-01 10.1. punktu*).

Apstrīdētās normas regulē to, kā karavīrs var izmantot atšķirīgus tiesību uz pulcēšanās un biedrošanās brīvību izpausmes veidus. Tomēr no pieteikuma izriet, ka tā iesniedzēja iebilst nevis pret visiem apstrīdētajās normās noteiktajiem karavīra tiesību uz pulcēšanās un biedrošanās brīvību ierobežojumiem, bet tikai pret to ierobežojumu, kas karavīram

liedz būt par politiskās partijas biedru. Arī Saeima un pieaicinātās personas sniegušas viedokļus par aizliegumu karavīram būt par politiskās partijas biedru.

Aizliegums karavīram būt par politiskās partijas biedru izriet no abām apstrīdētajām normām – gan no tajās ietvertajām tiesībām būt par biedru tikai tādos nodibinājumos, kuriem nav politiska rakstura, gan no aizlieguma veikt politisko darbību. Tādējādi apstrīdētās normas attiecībā uz karavīra dalību politiskajā partijā regulē vienas un tās pašas tiesiskās attiecības.

Līdz ar to izskatāmajā lietā ir izvērtējama apstrīdēto normu kā vienota tiesiskā regulējuma satversmība tiktāl, ciktāl tas aizliedz karavīram būt par politiskās partijas biedru.

10.2. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētās normas nesamērīgi ierobežo karavīra tiesības uz biedrošanās brīvību. Tāpat apstrīdētās normas pārkāpjot tiesiskās vienlīdzības principu, jo aizliegums būt par politiskās partijas biedru neesot noteikts valsts pārvaldes darbiniekiem un valsts dienestā nodarbinātajiem, kas piedalās sabiedrības drošības un kārtības nodrošināšanā, zemessargiem un rezerves karavīriem.

Ņemot vērā apstrīdēto normu saturu, lietas faktiskos apstākļus un Pieteikuma iesniedzējas argumentus par apstrīdēto normu iespējamo neatbilstību Satversmei, secināms, ka izskatāmās lietas pamatjautājums ir par Satversmes 102. pantā ietverto karavīra tiesību uz biedrošanās brīvību ierobežojumu.

Līdz ar to Satversmes tiesa visupirms izvērtēs apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 102. pantam.

11. Satversmes 102. pants noteic, ka ikvienam ir tiesības apvienoties biedrībās, politiskās partijās un citās sabiedriskās organizācijās.

Satversmes 102. pantā ietvertās tiesības uz biedrošanās brīvību nodrošina personām iespēju aizsargāt savas tiesiskās intereses, apvienojoties kopīgu mērķu sasniegšanai. Personas, īstenojot tiesības uz biedrošanās brīvību, var līdzdarboties demokrātiskajos procesos (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 10. maija sprieduma lietā Nr. 2012-16-01 17. punktu*). Satversmes tiesa ir atzinusi, ka vienas no būtiskākajām tiesībām demokrātiskā tiesiskā valstī ir personas tiesības piedalīties politiskajos procesos un iespēja ietekmēt to jautājumu izlemšanu, kuri skar šīs personas dzīvi. Demokrātiskā līdzdalība nodrošina demokrātijas legimitāti un efektivitāti, kā arī sekmē tiesiskumu, demokrātisku valsts pārvaldi, pamattiesību ievērošanu, sociālo iekļaušanu un ekonomikas attīstību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2020-37-0106 29.1. punktu*). Demokrātiskā līdzdalība arī veicina sabiedrības uzticēšanos valsts varai.

Viens no tiesību uz biedrošanās brīvību izpausmes veidiem ir dalība politiskajā partijā. Politiskā partija ir personu apvienība, kuras biedriem

ir līdzīgi politiskie uzskati, kurai ir noteikta ideoloģija un kuras galvenais mērķis ir iegūt politisko varu, lai valstī to īstenotu atbilstoši partijas programmā ietvertajiem mērķiem un principiem (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 10. maija sprieduma lietā Nr. 2012-16-01 19. punktu*). Politiskās partijas ir būtisks demokrātiskas valsts iekārtas pastāvēšanas priekšnoteikums, un tās veido saikni starp sabiedrību un valsts varu, nodrošinot organizētu sabiedrības līdzdalību politiskajos procesos (*sal. sk. Satversmes tiesas 2022. gada 15. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-36-01 15.2. punktu*). Demokrātijai raksturīga viedokļu daudzveidība, un politiskās partijas ir tās, kas pārstāv sabiedrības atšķirīgos viedokļus. Tādējādi tiek sekmēts tas, ka politiskos lēmumos tiek līdzsvarotas dažādas intereses. Arī Eiropas Padomes komisija "Demokrātija caur tiesībām" (Venēcijas komisija) ir norādījusi, ka politiskās partijas ir neatņemama demokrātijas daļa, kas veido plurālistiskas sabiedrības pamatu (*sk. Eiropas Padomes komisijas "Demokrātija caur tiesībām" (Venēcijas komisija) un EDSO Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību biroja 2014. gada 17. decembra Kopīgo vadlīniju par tiesībām uz biedrošanās brīvību, CDL-AD(2014)046, 15. punktu. Pieejamas: venice.coe.int*).

Pieteikuma iesniedzēja ir karavīrs, un viņa vēloties būt par politiskās partijas biedru, lai aizstāvētu savus uzskatus. Taču apstrīdētās normas aizliedz viņai vienlaikus būt gan karavīram, gan politiskās partijas biedram. Ja Pieteikuma iesniedzēja kļūtu par politiskās partijas biedru, viņa vairs nevarētu pildīt profesionālo dienestu.

Tādējādi apstrīdētās normas Pieteikuma iesniedzējai ierobežo Satversmes 102. pantā ietvertās tiesības uz biedrošanās brīvību.

12. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma satversmību, visupirms jāpārbauda, vai ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu. Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 29. septembra sprieduma lietā Nr. 2022-08-01 13. punktu*).

Militārā dienesta likums pieņemts 2002. gada 30. maijā, izsludināts 2002. gada 18. jūnijā oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 91 un stājās spēkā 2002. gada 1. jūlijā. Militārā dienesta likuma 15. panta pirmās daļas 1. punkts nav grozīts. Savukārt Militārā dienesta likuma 10. panta otrā daļa ir grozīta ar likumu "Grozījumi Militārā dienesta likumā", kas pieņemts 2009. gada 17. septembrī, izsludināts 2009. gada 6. oktobrī oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 158 un stājās spēkā 2009. gada 20. oktobrī. Ar šiem grozījumiem vārdi "sabiedriskās organizācijās" tika aizstāti ar vārdiem "biedrībās un nodibinājumos".

Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētās normas ir pieņemtas un izsludinātas Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī ir pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Tāpat

Satversmes tiesai nav šaubu par to, ka apstrīdētās normas ir pietiekami skaidri formulētas, lai persona varētu izprast no tām izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas.

Pieteikuma iesniedzēja izsaka šaubas par to, vai apstrīdētās normas ir pieņemtas, ievērojot labas likumdošanas principu – no attiecīgo normatīvo aktu projektu izstrādes dokumentiem neesot iespējams izsecināt nepieciešamību pēc atšķirīgas attieksmes pret karavīriem un valsts pārvaldes darbiniekiem, kā arī valsts dienestā nodarbinātajiem, kas arī piedalās sabiedrības drošības un kārtības nodrošināšanā, zemessargiem un rezerves karavīriem. Šie apsvērumi ir pārbaudāmi, izvērtējot apstrīdēto normu atbilstību tiesiskās vienlīdzības principam.

Tātad apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

13. Ikvienu pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad.

Saeimas atbildes rakstā norādīts, ka pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi ir aizsargāt demokrātisku valsts iekārtu un sabiedrības drošību. Apstrīdētās normas esot vērstas uz to, lai nodrošinātu aktīvā militārā dienesta politisko neitralitāti, efektīvu aktīvā militārā dienesta pienākumu izpildi un efektīvu civilo kontroli pār Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem. Pieteikuma iesniedzēja piekrīt, ka ierobežojuma mērķis varētu būt militārā dienesta politiskā neitralitāte.

Karavīrs ir Latvijas pilsonis, kurš pilda aktīvo dienestu, kas nozīmē tiešu militārā dienesta izpildi karavīra statusā un ietver profesionālo dienestu. Karavīri ietilpst Nacionālo bruņoto spēku sastāvā – militāro formējumu kopumā, ko veido militāri organizēta, apmācīta un apbruņota tautas daļa. Nacionālo bruņoto spēku mērķis ir aizsargāt Latvijas valsts suverenitāti, teritoriālo nedalāmību un tās iedzīvotājus no agresijas (*sk. Nacionālo bruņoto spēku likuma 2. pantu un 5. panta otrās daļas 1. punktu un Militārā dienesta likuma 2. panta 1., 2., 4. un 5. punktu*). Tie nodrošina valsts aizsardzību no ārējiem apdraudējumiem un sniedz atbalstu iekšējo konfliktu novēršanā (*sk. Aizsardzības ministrijas viedokli lietas materiālu 1. sēj. 87. lp.*). Tādējādi Nacionālie bruņotie spēki pilda valsts aizsardzības funkciju.

Valsts aizsardzība ir būtiska valsts suverēnās varas joma, un no šīs funkcijas efektīvas izpildes ir atkarīga demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība un sabiedrības drošība. Ņemot vērā Nacionālo bruņoto spēku sagatavotības un profesionalitātes līmeni, to vadības spējas un aprikojumu, jānodrošina, ka tiem uzticētie valsts aizsardzības uzdevumi tiek pildīti atbilstoši to mērķim. Viens no līdzekļiem, ar kuriem tiek nodrošināta valsts aizsardzības funkcijas efektīva izpilde, ir Nacionālo bruņoto spēku politiskā

neitralitāte. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka nacionālo bruņoto spēku politiskā neitralitāte ir leģitīma prasība ikvienā demokrātiskā sabiedrībā, jo nacionālie bruņotie spēki ir demokrātijas un konstitucionālo vērtību sargi (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 13. februāra lēmumu lietā "Erdel v. Germany", pieteikums Nr. 30067/04*).

Nacionālo bruņoto spēku politiskā neitralitāte ir vērsta uz politiskās jomas un militārās jomas nodalīšanu. Tā ierobežo gan Nacionālo bruņoto spēku iesaisti politiskajos procesos, gan Nacionālo bruņoto spēku izmantošanu tajos. Proti, Nacionālo bruņoto spēku politiskā neitralitāte nozīmē, ka tie neietekmē politiskus lēmumus un valsts aizsardzības jomā pieņemtos lēmumus pilda bez ierunām. Tāpat Nacionālo bruņoto spēku politiskā neitralitāte nozīmē, ka tie netiek pakļauti politiskai ietekmei un izmantoti atsevišķu politisko partiju mērķu sasniegšanai. Turklāt politiskajai neitralitātei ir nozīme arī karavīru savstarpējās attiecībās – tās mērķis ir novērst šķelšanos karavīru starpā (*sk. arī: Human Rights of Armed Forces Personnel: Compendium of Standards, Good Practices and Recommendations. Office for Democratic Institutions and Human Rights of the Organization for Security and Cooperation in Europe, Geneva Centre for Security Sector Governance, 2021, pp. 76–77. Pieejams: osce.org*).

Nacionālo bruņoto spēku politiskā neitralitāte veicina efektīvu civilo kontroli pār tiem, jo efektīvas kontroles īstenošanai ir nepieciešama politiskās jomas un militārās jomas nodalīšana. Civilā kontrole ir neatņemams demokrātijas elements, to īsteno Saeima un citas pilnvarotas institūcijas. Tas nozīmē, ka augstākā vara pār Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem ir civilajai, nevis militārajai vadībai. Civilā kontrole nodrošina to, ka sabiedrības civilās intereses un demokrātiskās vērtības ir pārākas par militārajām interesēm (*sk.: Eiropas Padomes komisijas "Demokrātija caur tiesībām" (Venēcijas komisija) 2008. gada 23. aprīļa Ziņojuma par nacionālo bruņoto spēku civilo kontroli, CDL-DEM(2008)004, 68.–76. punktu. Pieejams: venice.coe.int*). Nacionālo bruņoto spēku politiskā neitralitāte un civilā kontrole pār tiem veicina arī sabiedrības uzticēšanos Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem.

Tāpat apstrīdētajās normās noteiktais aizliegums karavīram būt par politiskās partijas biedru ir vērsts uz to, lai Nacionālie bruņotie spēki, kuru sastāvā karavīri ietilpst, būtu politiski neitrāli. Nacionālo bruņoto spēku politiskā neitralitāte veicina valsts aizsardzības funkcijas efektīvu izpildi. Tādā veidā tiek nodrošināta demokrātiskas valsts iekārtas un sabiedrības drošības aizsardzība.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir leģitīmi mērķi – demokrātiskas valsts iekārtas un sabiedrības drošības aizsardzība.

14. Noskaidrojot, vai pamattiesību ierobežojums ir samērīgs, Satversmes tiesa visupirms pārbauda, vai ierobežojums ir piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai, proti, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem var sasniegt leģitīmo mērķi.

Likumdevējs, pieņemot apstrīdētās normas, izraudzījies Nacionālo bruņoto spēku neitralitātes saturu attiecībā uz karavīru piepildīt, paredzot tam aizliegumu būt par politiskās partijas biedru. Politiskā partija ir organizācija, kas tiek izveidota, lai veiktu politisko darbību, piedalītos vēlēšanu kampaņā, izvirzītu deputātu kandidātus, piedalītos Saeimas, pašvaldību domju vai Eiropas Parlamenta darbā, ar deputātu starpniecību īstenotu partijas programmu, kā arī iesaistītos publiskās pārvaldes institūciju izveidē un darbībā, tādējādi iegūstot un īstenojot politisko varu. Politiskās partijas biedram ir pienākums ievērot partijas statūtus un piedalīties partijas darbā (*sk. Politisko partiju likuma 2. panta pirmo daļu un 29. panta otro daļu*).

Aizliegums būt par politiskās partijas biedru nodrošina to, ka karavīrs neiesaistās politiskās varas iegūšanā un īstenošanā, neietekmē politiskos lēmumus, kā arī netiek izmantots politiskās partijas mērķu sasniegšanai. Tā tiek saglabāta politiskās jomas un militārās jomas nošķirtība, un līdz ar to karavīri un Nacionālie bruņotie spēki ir politiski neitrāli, kā arī tiek veicināta sabiedrības uzticēšanās tiem. Tādējādi apstrīdētās normas nodrošina valsts aizsardzības funkcijas efektīvu izpildi.

Līdz ar to apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums ir piemērots leģitīmo mērķu – demokrātiskas valsts iekārtas un sabiedrības drošības aizsardzība – sasniegšanai.

15. Apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums ir nepieciešams, ja nepastāv citi līdzekļi, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties personu pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk. Saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 14. punktu*).

Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, karavīru tiesības uz biedrošanās brīvību mazāk ierobežotu tāds risinājums, kas karavīram ļautu būt par politiskās partijas biedru, bet ierobežotu viņa iespējas agitēt vai citādi īstenot politisko darbību dienesta vietā. Savukārt Saeima norāda, ka šis līdzeklis nesasniegtu leģitīmos mērķus tādā pašā kvalitātē, jo mazinātu Nacionālo bruņoto spēku politisko neitralitāti.

Karavīrs, būdams politiskās partijas biedrs, varētu ietekmēt politiskus lēmumus, un politiskā partija varētu viņu izmantot tās politisko mērķu sasniegšanai. Tādā veidā varētu tikt pieļauta politiskās jomas un militārās jomas saplūšana. Tāpat varētu mazināties sabiedrības uzticēšanās Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem. Ierobežojums, kas liegto karavīram

iespējas āģitēt vai citādi īstenot politisko darbību dienesta vietā, gan varētu novērst šķelšanos karavīru starpā, bet ļautu līdzvērtīgā kvalitātē sasniegt tikai vienu no politiskās neitralitātes mērķiem un nenodrošinātu vienlīdz efektīvu valsts aizsardzības funkcijas izpildi. Līdz ar to legītīmie mērķi – demokrātiskas valsts iekārtas un sabiedrības drošības aizsardzība – netiktu sasniegti tādā pašā kvalitātē.

Tātad nav saudzējošu līdzekļu, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma legītīmos mērķus varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

16. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma atbilstību legītīmajam mērķim, jāpārlicinās arī par to, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežojuma rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 25. punktu*).

Likumdevējam, nosakot militārā dienesta gaitu, valsts aizsardzības intereses ir jālīdzsvaro ar karavīra pamattiesībām. Līdz ar to Satversmes tiesa pārbaudīs, vai nelabvēlīgās sekas, kas karavīram rodas no apstrīdētajās normās noteiktā aizlieguma būt par politiskās partijas biedru, nav lielākas par labumu, ko sabiedrība gūst no karavīram izvirzītās politiskās neitralitātes prasības.

Satversmes ievadā noteikts, ka Latvijas tauta aizsargā savu suverenitāti, Latvijas valsts neatkarību, teritoriju, tās vienotību un demokrātisko valsts iekārtu. Būtiska loma šā pienākuma izpildē ir uzticēta Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem, kuru regulāros spēkus veido karavīri. Tādēļ ir svarīgi tas, ka sabiedrība uzticas karavīriem un Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem. Sabiedrības uzticēšanās Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem var ietekmēt personas gribu iesaistīties valsts aizsardzības nodrošināšanā. Šobrīd Nacionālie bruņotie spēki bauda augstu sabiedrības uzticēšanos – atbilstoši datiem par 2023. gada maiju un jūniju Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem uzticas 72 procenti sabiedrības (*sk. Eiropas Komisijas pētījumu "Standarta Eiropabarometrs 99". Pieejams: europa.eu*).

Demokrātiju raksturo politiskā sacensība starp dažādu personu grupu pārstāvētajiem viedokļiem par labāko politisko lēmumu. Taču karavīram, ņemot vērā tam uzticēto uzdevumu būt valsts aizstāvim, jāievēro profesionālisms un neitralitāte un jānodrošina Latvijas valsts un tās demokrātiskās iekārtas aizsardzība neatkarīgi no politiskās sacensības. No militārā dienesta īpašā rakstura izriet tas, ka karavīram tiek uzlikti tādi pienākumi un atbildība, kas viņu var ierobežot vairāk nekā citas personas (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 14. decembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2021-11-01 11.2.1. punktu*). Arī Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 11. pantā noteikts, ka personām, kas ir nacionālo bruņoto spēku sastāvā, var noteikt tiesību uz biedrošanās

brīvību ierobežojumus. Tāpat Eiropas Padomes rekomendācijā norādīts, ka šīm personām var tikt liegtas tiesības būt par politiskās partijas biedru, it īpaši tad, ja persona pilda aktīvo dienestu (*sk. Eiropas Padomes rekomendācijas par personu, kas ir nacionālo bruņoto spēku sastāvā, cilvēktiesībām (CM/Rec(2010)4), 56. punktu. Pieejama: coe.int*). Aizliegums karavīram būt politiskās partijas biedram nodrošina to, ka sabiedrība var uzticēties karavīriem un Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem, kā arī palauties, ka valsts aizsardzība tiks īstenota visas sabiedrības, nevis tikai konkrētās politiskās partijas pārstāvētās sabiedrības daļas interesēs.

Apstrīdētās normas veicina arī Nacionālo bruņoto spēku profesionalitāti, proti, to, ka dienesta pakāpju piešķiršana un iecelšana amatos nav pakļauta nedz iekšējam, nedz ārējam politizācijas riskam. Karavīram dienesta pakāpes piešķir un karavīru ieceļ amatā gan Nacionālo bruņoto spēku sastāvā esošas personas, gan citas institūcijas un to pārstāvji. Tā, piemēram, virsnieku dienesta pakāpes pēc aizsardzības ministra ieteikuma piešķir Valsts prezidents, taču augstāko instruktoru dienesta pakāpes piešķir Nacionālo bruņoto spēku komandieris (*sk. Militārā dienesta likuma 23., 24. un 32. pantu*). Karavīra dalība politiskajā partijā varētu ietekmēt to, vai karavīram tiek piešķirta konkrēta dienesta pakāpe un vai karavīrs tiek iecelts attiecīgā amatā (*sk. Dr. sc. pol. Noras Vanagas viedokli lietas materiālu 1. sēj. 130. lp.*). Aizliegums karavīram būt par politiskās partijas biedru nodrošina to, ka dalība politiskajā partijā netiek izmantota kā apsvērumš tam, vai karavīram tiks piešķirta attiecīgā dienesta pakāpe un vai viņš tiks iecelts attiecīgā amatā. Tādā veidā tiek veicināta Nacionālo bruņoto spēku profesionalitāte kopumā.

Turklāt Satversmes tiesa, vērtējot sabiedrības ieguvumu no pamattiesību ierobežojuma, ņem vērā arī ģeopolitisko kontekstu. Jau ilgstoši ģeopolitisko situāciju Baltijas jūras reģionā ietekmē Krievijas izaicinošās un agresīvās militārās un hibrīdās aktivitātes (*sk. Saeimas 2020. gada 24. septembra paziņojumu "Par Valsts aizsardzības koncepcijas apstiprināšanu"*). Pēc tam, kad Krievijas īstenotais karš Ukrainā 2022. gadā pārauga pilna mēroga iebrukumā, Saeima un vēlāk arī Eiropas Parlaments atzina Krieviju par terorismu atbalstošu valsti (*sk. Saeimas 2022. gada 11. augusta paziņojumu "Par Krievijas mērķtiecīgiem militāriem uzbrukumiem Ukrainas civiliedzīvotājiem un sabiedriskajai telpai" un Eiropas Parlamenta 2022. gada 23. novembra rezolūciju par Krievijas Federācijas atzīšanu par valsti, kas atbalsta terorismu (2022/2896(RSP))*). Pieejama: europar.europa.eu). Latvijas valsts drošību apdraud Krievijas aktīvi izvērstās informatīvās ietekmes operācijas, kurās citstarp tiek izmantota propaganda un dezinformācija (*sk. Valsts drošības dienesta publisko pārskatu par Valsts drošības dienesta darbību 2022. gadā*). Pieejams: vdd.gov.lv, un *Satversmes aizsardzības biroja 2022. gada darbības pārskatu*. Pieejams: sab.gov.lv). Krievijas agresiju atbalstoši aktīvisti īsteno kiberuzbrukumus

Latvijas kibertelpai (*sk. Publisko pārskatu par CERT.LV uzdevumu izpildi par 2023. gada 2. ceturksni. Pieejams: cert.lv*). Šādā ģeopolitiskajā kontekstā nepieciešamība pēc politiski neitrāliem Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem ir īpaši izteikta. Pieaicinātā persona *Dr. sc. pol. Nora Vanaga* norāda, ka Latvijas sabiedrībā vērojama ar ģeopolitiskajiem notikumiem saistītu viedokļu polarizācija un tādēļ ir īpaši svarīgi saglabāt Nacionālo bruņoto spēku politisko neitralitāti un sabiedrības uzticēšanos tiem. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa, vērtējot cilvēktiesību ierobežojuma samērīgumu, ņem vērā ģeopolitisko kontekstu (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2023. gada 23. maija lēmuma lietā "Gapoņenko v. Latvia", pieteikums Nr. 30237/18, 43. punktu*).

Vērtējot to, vai aizliegums karavīram būt par politiskās partijas biedru ir samērīgs, jāpārbauda arī šā pamattiesību ierobežojuma apmērs, proti, tas, vai karavīram ir tiesības paust savus politiskos uzskatus citos veidos (*sal. sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1999. gada 20. maija sprieduma lietā "Rekvényi v. Hungary", pieteikums Nr. 25390/94, 49. un 61. punktu*). Likumdevējs nav pilnībā ierobežojis karavīra politiskās tiesības, un karavīrs var paust savu politisko nostāju. Karavīrs var, piemēram, balsot Saeimas, pašvaldību un Eiropas Parlamenta vēlēšanās, kā arī piedalīties tautas nobalsošanā un likumu ierosināšanā. Tāpat karavīrs var atbalstīt likumdošanas iniciatīvas. Turklāt likumdevējs nav pilnībā ierobežojis karavīra tiesības uz biedrošanās brīvību, jo karavīrs var dibināt tādas biedrības un nodibinājumus, kuriem nav politiska rakstura, un būt par biedru attiecīgās biedrībās un nodibinājumos.

Satversmes tiesa secina, ka labums, ko sabiedrība gūst no karavīram izvirzītās politiskās neitralitātes prasības, ir lielāks par nelabvēlīgajām sekām, kas karavīram rodas no aizlieguma būt par politiskās partijas biedru.

Līdz ar to apstrīdētās normas, ciktāl tās aizliedz karavīram būt par politiskās partijas biedru, atbilst Satversmes 102. pantam.

17. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam. Karavīriem esot aizliegts būt par politiskās partijas biedriem, taču šāds aizliegums neesot noteikts valsts pārvaldes darbiniekiem un valsts dienestā nodarbinātajiem, kas piedalās sabiedrības drošības un kārtības nodrošināšanā, zemessargiem un rezerves karavīriem. Atšķirīgā attieksme neesot noteikta ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, kā arī tai neesot objektīva un saprātīga pamata.

Satversmes 91. panta pirmais teikums nosaka: "Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā."

Tiesiskās vienlīdzības princips ir atvasināts no vispārējā taisnīguma principa, kas ir demokrātiskas tiesiskas valsts pamatvērtība. Tiesiskās

vienlīdzības princips nozīmē, ka vienādos faktiskajos un tiesiskajos apstākļos izturēšanās ir vienāda, savukārt atšķirīgos apstākļos – atšķirīga. Tiesiskās vienlīdzības princips liedz valsts institūcijām izdot tādas normas, kas bez saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 15. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-36-01 12.1. punktu*).

Lai izvērtētu, vai apstrīdētās normas atbilst Satversmes 91. panta pirmā teikuma tvērumā ietilpstošajam tiesiskās vienlīdzības principam, Satversmes tiesai jānoskaidro:

1) vai un kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos;

2) vai apstrīdētā norma paredz vienādu vai atšķirīgu attieksmi pret šīm personām (personu grupām);

3) vai šāda attieksme ir noteikta ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu;

4) vai šādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir legītims mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-28-0306 11. punktu*).

18. Vērtējot, vai tiesiskās vienlīdzības princips tiek ievērots, noteicošais ir tas, vai vairākas personu grupas vieno kopīga un būtiska tām piemītoša pazīme. Lai noskaidrotu, vai un kuras personu grupas atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, ir nepieciešams noteikt galveno šīs grupas vienojošo pazīmi (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 23. novembra sprieduma lietā Nr. 2015-10-01 17. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka karavīri atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos ar valsts pārvaldes darbiniekiem un valsts dienestā nodarbinātajiem, kas piedalās sabiedrības drošības un kārtības nodrošināšanā, zemessargiem un rezerves karavīriem. Savukārt Saeima norāda, ka karavīri atrodas atšķirīgos un savstarpēji nesalīdzināmos apstākļos ar minētajām personu grupām.

Satversmes tiesa pārbaudīs, vai karavīri atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos ar katru atsevišķo no pieteikumā identificētajām personu grupām.

18.1. Pieteikumā norādīts, ka viena no personu grupām, kas atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos ar karavīriem, ir valsts pārvaldes darbinieki, kas piedalās sabiedrības drošības un kārtības nodrošināšanā, piemēram, Nacionālo bruņoto spēku darbinieki. Savukārt Saeima norāda: tā kā karavīrs pilda valsts dienestu, karavīri nav salīdzināmi ar personām, kuru darba tiesiskās attiecības nodibinātas uz darba līguma pamata.

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka valsts dienests būtiski atšķiras no darba tiesiskajām attiecībām, kas dibinātas uz darba līguma pamata. Valsts

dienests ir publiski tiesisks stāvoklis, kurā atrodas personas, kam uzticēta valsts uzdevumu pildīšana. Tādēļ nodarbinātība valsts dienestā no nodarbinātības uz darba līguma pamata atšķiras gan pēc tiesisko attiecību nodibināšanas juridiskajiem aspektiem, gan pēc veicamā darba mērķa. Personas valsts dienestā atrodas īpašās attiecībās ar valsti, proti, šo personu tiesības ir ierobežotas, un tām tiek uzlikti īpaši pienākumi (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 15. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-41-01 11.1. punktu*).

Tādējādi karavīri atrodas atšķirīgos un savstarpēji nesalīdzināmos apstākļos ar valsts pārvaldes darbiniekiem, kas piedalās sabiedrības drošības un kārtības nodrošināšanā.

18.2. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka ar karavīriem vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos atrodas arī valsts dienestā nodarbinātie, kas piedalās sabiedrības drošības un kārtības nodrošināšanā, piemēram, ierēdņi. Savukārt Saeima uzskata, ka katrs valsts dienesta veids ir atšķirīgs.

Lai arī valsts dienesta attiecībām ir kopīgas iezīmes, katrā valsts dienesta veidā nodarbinātie veic atšķirīgus uzdevumus. Militārais dienests principiāli atšķiras no jebkura cita valsts dienesta veida (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 14. decembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2021-11-01 11.2.1. punktu*). Militārā dienesta attiecību būtiskākā atšķirība no citiem valsts dienesta veidiem ir to pamatā esošās valsts imperatīvās militārās intereses, kas vērstas uz valsts pastāvēšanas un suverenitātes nodrošināšanu (*sk. Senāta 2012. gada 6. februāra sprieduma lietā SKA-81/2012 (A420567210) 12. punktu*). Militārais dienests no karavīra prasa pakļaušanos stingrai militārajai disciplīnai, spēju pielāgoties mainīgiem apstākļiem, īpašas prasmes un fizisko sagatavotību. Karavīra darbs militārajā dienestā ir saistīts ar augstas pakāpes risku veselībai un dzīvībai.

Tādējādi karavīri atrodas atšķirīgos un savstarpēji nesalīdzināmos apstākļos ar citā valsts dienesta veidā nodarbinātajiem, kas piedalās sabiedrības drošības un kārtības nodrošināšanā.

18.3. Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, ar karavīriem vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos atrodas arī zemessargi. Zemessargi esot militāri apbruņota sabiedrības daļa, kas kopā ar karavīriem veidojot Nacionālo bruņoto spēku personālsastāvu. Savukārt Saeima uzskata, ka šīs personu grupas neatrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, jo zemessargi nepilda aktīvo dienestu un ar valsts aizsardzību saistītu uzdevumu izpildē iesaistās tikai no pamatnodarbošanās brīvajā laikā.

Karavīri un zemessargi ietilpst Nacionālo bruņoto spēku sastāvā un ir apbruņota tautas daļa (*sk. Nacionālo bruņoto spēku likuma 1. pantu, 3. panta pirmo daļu un 5. panta otro daļu*). Profesionālā dienesta un Zemessardzes

mērķis ir valsts aizsardzības nodrošināšana. Karavīrs un zemessargs, uzsākot dienestu, zvēr sargāt Latvijas valsti un tās neatkarību (*sk. Militārā dienesta likuma 4. panta pirmo daļu un Latvijas Republikas Zemessardzes likuma 5. panta pirmo daļu*).

Tomēr vairākas kopīgas pazīmes pašas par sevi ne vienmēr var kalpot par pietiekamu argumentu, lai konstatētu, ka divas personu grupas atrodas vienādos un savstarpēji salīdzināmos apstākļos. Satversmes tiesai ir jāizvērtē arī tas, vai nepastāv kādi būtiski apsvērumi, kas norāda, ka šādas personu grupas neatrodas vienādos un savstarpēji salīdzināmos apstākļos (*sal. sk. Satversmes tiesas 2013. gada 9. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2012-14-03 17.2. punktu*). Tādēļ, lai pārbaudītu, vai karavīri un zemessargi atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, Satversmes tiesa izvērtēs, kādi ir profesionālā dienesta un dienesta Zemessardzē uzdevumi.

Profesionālais dienests ir pilna laika darbs valsts aizsardzības nodrošināšanā. Karavīram ir aizliegts savienot militārā dienesta pildīšanu ar citu amatu vai darbu, kas nav atļauts ar likumu. Profesionālā dienesta karavīrs aktīvā dienesta laikā saņem atlīdzību – mēnešalgu (*sk. Militārā dienesta likuma 12. panta pirmo daļu, 15. panta pirmās daļas 2. punktu un 48. panta pirmo daļu un Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 9. pantu*). Karavīrs atrodas īpašā valsts pakļautībā. Karavīrs vienmēr atrodas dienesta gatavībā, un karavīra dienesta dienas ilgums ir atkarīgs no dienesta nepieciešamības (*sk. Aizsardzības ministrijas viedokli lietas materiālu 1. sēj. 88. lp.*). Profesionālā dienesta līgumu nevar izbeigt pirms termiņa pēc karavīra iniciatīvas. To var izbeigt tikai pusēm par to vienojoties vai pēc vadības iniciatīvas (*sk. Militārā dienesta likuma 43. panta pirmo un otro daļu*). Atbilstoši Nacionālo bruņoto spēku komandiera pavēlei karavīram dienesta uzdevumu izpildei ir nepieciešama pielaide valsts noslēpumam. Karavīri arī iesaistās Nacionālo bruņoto spēku vadībā, ieņemot augstākos amatus, piemēram, Nacionālo bruņoto spēku komandiera un Zemessardzes komandiera amatus (*sk. Ministru kabineta 2010. gada 17. augusta noteikumus Nr. 775 "Noteikumi par karavīru un zemessargu augstāko virsnieku dienesta pakāpēm atbilstošajiem amatiem"*).

Savukārt Zemessardze ir Nacionālo bruņoto spēku sastāvdaļa, kuras mērķis ir iesaistīt Latvijas pilsoņus valsts teritorijas un sabiedrības aizsardzībā. Dienests Zemessardzē nav aktīvais dienests, un zemessargi to pilda brīvajā laikā. Zemessargu iesaista Zemessardzes uzdevumu izpildē un apmācībā no pamatdarba vai mācībām brīvajā laikā līdz 30 dienām gadā, izņemot likumā noteiktos gadījumus, kad zemessargs var tikt iesaistīts ilgāk. Zemessargs var izbeigt līgumu par dienestu Zemessardzē pēc savas iniciatīvas (*sk. Latvijas Republikas Zemessardzes likuma 2. un 6. pantu un 29. panta pirmās daļas 1. punktu*).

Tādējādi profesionālā dienesta uzdevums ir veidot to Nacionālo bruņoto spēku daļu, kurā dienests ir pilna laika darbs, karavīrs vienmēr ir dienesta gatavībā un var piedalīties Nacionālo bruņoto spēku vadībā. Savukārt dienesta Zemessardzē uzdevums ir iesaistīt valsts teritorijas un sabiedrības aizsardzībā plašāku Latvijas pilsoņu loku, kuri ar to nodarbojas savā brīvajā laikā. Tas ir viens no veidiem, kā Latvijas pilsoņi var līdzdarboties tiem Satversmes ievadā norādītā pienākuma – aizsargāt savu valsti – izpildē. Ņemot vērā karavīru un zemessargu atšķirīgo lomu valsts aizsardzības nodrošināšanā, atšķiras arī atbildības un militāro prasmju līmenis – karavīram tas ir augstāks nekā zemessargam (*sk. Dr. sc. pol. Noras Vanagas viedokli lietas materiālu 1. sēj. 128. lp.*). Tādēļ karavīra un zemessarga iesaiste Nacionālo bruņoto spēku uzdevumu izpildē un pildītā dienesta intensitāte ir atšķirīga.

Līdz ar to karavīri un zemessargi atrodas atšķirīgos un savstarpēji nesalīdzināmos apstākļos.

18.4. Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka karavīri atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos arī ar rezerves karavīriem. Savukārt, pēc Saeimas ieskata, rezerves karavīri pilda tikai tādus pienākumus, lai vajadzības gadījumā viņus varētu iesaukt aktīvajā dienestā.

Rezerves karavīri pilda dienestu Nacionālo bruņoto spēku rezervē, kas ietilpst Nacionālo bruņoto spēku sastāvā (*sk. Nacionālo bruņoto spēku likuma 3. panta pirmo daļu un Militārā dienesta likuma 2. panta 7. punktu*). Tomēr tas pats par sevi nenožīmē, ka karavīri un rezerves karavīri atrastos vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos.

Rezerves karavīru kopumā ieskaita, piemēram, karavīrus, kuri atvaļināti no profesionālā dienesta, ja viņi sekmīgi apguvuši kareivja pamatapmācības kursu individuālās apmācības līmenī un nav noņēmti no militārā dienesta uzskaites vai nav uzņemti Zemessardzē. Rezerves karavīram ir pienākums ierasties uz militārajām mācībām, medicīnisko pārbaudi, saglabāt un pilnveidot aktīvā dienesta laikā noteiktai militārai specialitātei nepieciešamās kaujas zinības, iemaņas un sagatavotību, kā arī mobilizācijas gadījumā izpildīt Nacionālo bruņoto spēku rezerves uzskaites struktūrvienības izsniegtajā pavēstē noteikto. Lai arī rezerves karavīrs militāro mācību laikā pilda aktīvo dienestu un viņam ir karavīra statuss, militāro mācību norise ir ierobežota laikā. Piemēram, kareivju sastāva rezerves karavīru iesauc militārajās mācībās kopumā līdz sešiem mēnešiem, viena gada laikā – līdz 30 dienām. Intervāls starp kārtējām militārajām mācībām, kurās iesaista rezerves karavīru, nav mazāks par četriem gadiem (*sk. Militārā dienesta likuma 2. panta 7. punktu, 63. panta otro daļu, 65. panta otro daļu un 66. panta otro, trešo un ceturto daļu*). Tādējādi rezerves karavīra pienākumi ir saistīti ar to, lai tiktu nodrošināta

viņa gatavība nepieciešamības gadījumā piedalīties valsts aizsardzībā, turpretim karavīram valsts aizsardzības nodrošināšana ir pilna laika darbs.

Līdz ar to karavīri un rezerves karavīri atrodas atšķirīgos un savstarpēji nesalīdzināmos apstākļos.

Satversmes tiesa secina, ka pieteikumā identificētās personu grupas attiecībā uz dalību politiskajā partijā nav salīdzināmas tiesiskās vienlīdzības principa aspektā.

Tātad apstrīdētās normas, ciktāl tās aizliedz karavīram būt par politiskās partijas biedru, atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Militārā dienesta likuma 10. panta otro daļu un 15. panta pirmās daļas 1. punktu, ciktāl šīs normas aizliedz karavīram būt par politiskās partijas biedru, par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 102. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas

Rīgā 2023. gada 1. novembrī

lietā Nr. 2022-33-01

"Par Militārā dienesta likuma 10. panta otrās daļas un 15. panta pirmās daļas 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 102. pantam".

Satversmes tiesa 2023. gada 18. oktobrī taisīja spriedumu lietā Nr. 2022-33-01 "Par Militārā dienesta likuma 10. panta otrās daļas un 15. panta pirmās daļas 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 102. pantam". Esmu atšķirīgās domās no tiesas vairākuma par to, ka Nacionālo bruņoto spēku sastāvs veido atšķirīgas grupas vienlīdzības principa kontekstā un ka karavīra biedrošanās brīvības ierobežojums politiskajās partijās ir samērīgs.

Pirmkārt, es domāju, ka Nacionālo bruņoto spēku regulāro spēku karavīri, rezerves karavīri un Zemessardzē esošie karavīri ir savstarpēji salīdzināmi. Savā uzskatā es vados no Nacionālo bruņoto spēku likuma 3. panta pirmās daļas, kas definē, ka gan rezerve, gan Zemessardze, gan regulārie spēki veido Nacionālos bruņotos spēkus. Šajos spēkos esošās personas, izņemot darbiniekus, visas ir karavīri Militārā dienesta likuma izpratnē. Visi karavīri dod viena satura zvērestu un sabiedrības acīs vienlīdz pārstāv valsts militāros spēkus. Tādējādi karavīram noteikto brīvību un ierobežojumu kontekstā viņi būtu salīdzināmi. Cits jautājums, vai un kādi objektīvi attaisnojumi pastāv šo karavīru dienesta gaitas atšķirīgam neregulējumam.

Otrkārt un visbūtiskāk, es nevaru pievienoties vairākuma viedoklim par to, ka karavīra politiskās biedrošanās brīvības ierobežojums ir samērīgs un attaisnojams ar bažām par Nacionālo bruņoto spēku politisko neitralitāti, subjektīvu faktoru ietekmes uz karjeras izaugsmi novēršanu, Krievijas apdraudējumu utt.

Mans uzskats balstās uz maniem dzīvē gūtajiem novērojumiem militārajā dienestā un manu pārliecību, ka plašākas sabiedrības iesaistīšanās politisko partiju rindās un politisko partiju stiprināšana ar visplašākajiem sabiedrības profesiju pārstāvjiem nekaitē, bet tieši stiprina demokrātiskas valsts iekārtu un valsts varas tuvumu sabiedrībai.

Liegums sabiedrības daļai, balstoties uz tās nodarbošanos, piedalīties politiskās partijas darbībā, sniegt savu skatījumu, idejas, piedalīties lemtānā par to, kas un kā vadīs šai sabiedrības daļai pieņemamu politisko partiju, nesniedz nekādu labumu, kā tikai šķietamību par "politisko neitralitāti". Ja mēs apmierināties ar šķietamību, ja mums patīk

izlikšanās, tad tā var. Es to nevaru pieņemt. Manā uzskatā un dzīves novērojumos atklājas, ka ikviens cilvēks, neatkarīgi no viņa nodarbošanās, ir politisks – katram ir noteikti uzskati par to, kā labāk valstij ir jāfunkcionē, kā jādarbojas kādai iestādei, kā jārisina tie vai citi jautājumi. Tos mēs pārspriežam mājās, ar draugiem utt.; mēs jau faktiski biedrojamies, vadoties pēc šiem priekšstatiem. Arī izskatāmajā gadījumā nedomāju, ka liegums biedroties politiskajā partijā mainītu pieteikuma iesniedzējas uzskatus, kuri ir viņas pasaules skatījuma pamatā. Tādējādi sabiedrība varētu būt pat kādā brīdī pārsteigta, cik daudz dažādu uzskatu pārstāvošu karavīru ir tās bruņotajos spēkos, jo karavīri šo uzskatu nebūtu pasludinājuši atklāti, bet tikai turējuši pie sevis. Būtiski, lai šie karavīri būtu vienotā uzskatā par demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzību.

Manuprāt, valstī, kuras darbība ir balstīta uz politisko partiju pārstāvniecību lēmēj institūcijās (parlamentā, valdībā, pašvaldībās u.tml.), ir bīstami noniecināt cilvēku interesi biedroties politiskās partijās, piedēvēt šādai biedrošanās izpausmei jau no sākta gala kādu negatīvu konotāciju – interešu konfliktus, favoritismu u.tml. Tādējādi neviļus veicinām cilvēku atšķirtību no valsts varas institūcijām, kuras tiek veidotas politiskās līdzdalības procesos. Latvijā jau tā ir novērojama viena no zemākajām sabiedrības iesaistēm politiskajās partijās. Ja sabiedrības daļa tiek nošķirta no biedrošanās politiskajās partijās ar argumentu, ka tas kaitē kādai valsts varas institūcijai, jo svarīgāka ir šķietama "neitralitāte", mēs turpinām proponēt, ka biedrošanās partijās ir kaut kas nelāgs, ar sliktu "piegaršu", kaitējošs cilvēka profesionālai izaugsmei. Mēs iegūstam šķietami glītu ainu, bet tikai šķietami.

Es piekrītu, ka bruņoto spēku darbībā nav vietas politiskām diskusijām un aģitācijai. Tas nav savienojams ar militāro disciplīnu, komandiera, vienvadības un komandķēdes principiem. Tas traucē lietišķai un profesionālai dienesta izpildei. Taču šis ir no dalības politiskajā partijā nošķirams jautājums. Jāuzsver, ka šādas aģitācijas un diskusijas varētu veikt arī personas, kuras nav oficiāli partijas biedri. Līdz ar to liegums biedroties tās tieši neaizliedz. Reizē tās jau novērš aktīvās politiskās darbības liegums un uzticības pienākums demokrātiskas valsts iekārtai. Jo īpaši to novērš biedriskuma un disciplīnas pienākums, kas izriet no karavīra zvēresta. Biedriskums nozīmē gan toleranti izturēties pret cita karavīra pasaules skatījumu, gan sniegt visu palīdzību citam karavīram bez jēlkādiem aizspriedumiem. Savukārt militārā disciplīna nozīmē gan pašdisciplīnu, gan ārēju disciplīnu. Politiskās biedrošanās kontekstā šie abi pienākumi saprotami kā liegums izmantot politiskus apsvērumus savā karavīra darbībā, ievērot mērenību un sekot biedriskumam karavīru starpā. Šo zvērestā iekļauto pienākumu pārkāpšana ir disciplināri sodāma. Tas nozīmē, ka jau pastāv mazāk ierobežojoši līdzekļi, kas ļauj nosargāt

militāro disciplīnu un vienlīdzību, neiejaucoties personas individuālajā un politiskajā dzīvē.

Mani novērojumi militārajā dienestā man ļauj secināt, ka karavīri zemessargi, pat būdami aktīvajā politiskajā darbībā, militārā dienesta laikā norobežo savu politisko uzskatu no dienesta pienākumu izpildes, ir pašdisciplinēti šajā sakarā, sekojot zvērestam. Priekšstats, ka karavīra politiskā biedrošanās kaitētu Nacionālo bruņoto spēku reputācijai, ir kļūdains, jo jau šobrīd Zemessardze un rezerves spēki veido ievērojami lielāko, aktīvāko un redzamāko Nacionālo bruņoto spēku daļu. Tātad priekšstats par biedrošanās brīvības iespaidu uz "politisko neitralitāti" balstās nevis objektīvos faktos, bet retorikā. Un, kā jau es minēju iepriekš, šī retorika patiesībā ir ļoti kaitējoša demokrātiskai valstij, kuras valsts varas institūcijas tiek veidotas politiskā ceļā tieši ar politisko partiju starpniecību. Mūsu valstij īpaši kaitē tas, ka profesionālā izaugsme tiek saistīta ar dalību vai atturēšanos no biedrošanās politiskajā partijā, ka pastāvīgi tiek apšaubīts profesionālais sniegums un tā objektīva vērtēšana, saistot to ar dalību vai atturēšanos no biedrošanās politiskajā partijā. Latvijā pastāv tiesiskais regulējums interešu konfliktu novēršanai, favorītisma novēršanai profesionālajā izaugsme, kas nav balstīta uz lietišķiem kritērijiem.

Tāpat Latvijai kaitē padošanās Krievijas propagandas priekšā. Spriedumā kā viens no argumentiem norādīta potenciālā Krieviju atbalstošo politisko partiju ietekme armijā. Tomēr šādi tiek leģitimēti Krievijas apgalvojumi par tās varu un iespēju ietekmēt ikkatru citas valsts funkciju. Latvija kā tiesiska demokrātiska valsts ir pietiekami spēcīga, lai ar iepriekšminēto mehānismu starpniecību novērstu šādus apdraudējumus, nevis veicinātu to popularitāti un attiecīgi bailes un šķelšanos sabiedrībā.

Visbeidzot, piekrītu, ka valsts varas orgāna reputāciju, uzticēšanos valsts varai apdraud dažādi faktori jeb riski. Aizliegums ir pats vienkāršākais risku vadīšanas veids. Taču pavaicāsim katrs pats sev, vai aizliegums ir efektīvs šajā situācijā? Manuprāt, šo risku var vadīt ar citiem paņēmieniem – militāro disciplīnu, pašdisciplīnu, aktīvas politiskās aģitācijas liegumu Nacionālajos bruņotajos spēkos, politisko partiju nozīmes un vajadzības demokrātiskā valstī stiprināšanu.

Satversmes tiesas tiesnesis

J. Neimanis

Satversmes tiesas tiesneses Jautrītes Briedes atsevišķās domas

Rīgā 2023. gada 1. novembrī

lietā Nr. 2022-33-01

"Par Militārā dienesta likuma 10. panta otrās daļas un 15. panta pirmās daļas 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 102. pantam".

1. Satversmes tiesa 2023. gada 18. oktobrī pieņēma spriedumu lietā Nr. 2022-33-01 "Par Militārā dienesta likuma 10. panta otrās daļas un 15. panta pirmās daļas 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 102. pantam" (turpmāk – Spriedums), ar kuru nosprieda atzīt Militārā dienesta likuma 10. panta otro daļu un 15. panta pirmās daļas 1. punktu (turpmāk – apstrīdētās normas), ciktāl šīs normas aizliedz karavīram būt par politiskās partijas biedru, par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. panta pirmajam teikumam un 102. pantam.

2. Piekrītu Spriedumā secinātajam, ka apstrīdētās normas, kas aizliedz karavīram būt par politiskās partijas biedru, atbilst Satversmes 102. pantam. Tomēr uzskatu, ka izskatītajā lietā Satversmes tiesai nebija jāturpina izvērtējums par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Satversmes tiesa secināja, ka pieteikumā identificētās personu grupas attiecībā uz dalību politiskajā partijā nav salīdzināmas tiesiskās vienlīdzības principa aspektā, tādēļ apstrīdētās normas, kas aizliedz karavīram būt par politiskās partijas biedru, atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam. Tomēr gadījumā, ja Satversmes tiesa būtu secinājusi, ka apstrīdētās normas pārkāpj tiesiskās vienlīdzības principu, tai apstrīdētās normas atbilstoši tam, kā tā to ir darījusi 2022. gada 21. aprīļa spriedumā lietā Nr. 2021-27-01, būtu jāatzīst par neatbilstošām Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un attiecīgi – par spēkā neesošām. Uzskatu, ka Satversmes tiesa šādi rīkotos nepareizi.

3. Satversmes tiesa spriedumā atzina, ka apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums ir piemērots legītīmo mērķu – demokrātiskas valsts iekārtas un sabiedrības drošības aizsardzība – sasniegšanai. Tiesa atzina, ka nav saudzējošāku līdzekļu, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma legītīmos mērķus varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē. Tā arī atzina, ka labums, ko sabiedrība gūst no karavīram izvirzītās politiskās neitralitātes prasības, ir lielāks par nelabvēlīgajām

sekām, kas karavīram rodas no aizlieguma būt par politiskās partijas biedru. Tādējādi Satversmes tiesa būtībā atzina, ka apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā.

Gadījumā, ja Satversmes tiesa atzītu, ka apstrīdētās normas pārkāpj tiesiskās vienlīdzības principu, tai būtu jāatzīst par spēkā neesošām tādas tiesību normas, kas pašas par sevi pēc būtības atbilst Satversmei. Vismaz tā Satversmes tiesa ir rīkojusies iepriekš, piemēram, 2022. gada 21. aprīļa spriedumā lietā Nr. 2021-27-01.

Ja Satversmes tiesa vērtē pamattiesību ierobežojuma atbilstību gan kādam citam Satversmes pantam, gan 91. panta pirmajam teikumam, un atzīst pamattiesību ierobežojumu par nepieciešamu demokrātiskā sabiedrībā, tad tā saistībā ar Satversmes 91. pantu pēc būtības izvērtē nevis lietā apstrīdēto normu, bet gan citās tiesību normās ietverto regulējumu, atbilstoši kuram attiecībā uz citu salīdzināmo grupu ierobežojums nav noteikts. Faktiski tiek vērtēta noteikta tiesiskā regulējuma neesības atbilstība Satversmes 91. panta pirmajam teikumam. Uzskatu, ka tas pārsniedz izskatāmās lietas robežas.

Šī iemesla dēļ uzskatu, ka būtu nepareizi par spēkā neesošām atzīt lietā apstrīdētās normas. Pretējā gadījumā, pat ja likumdevējs citā tiesību normā pēc šāda Satversmes tiesas sprieduma noteiktu pamattiesību ierobežojumu arī citai salīdzināmajai grupai, tas nemainītu Satversmes tiesas sprieduma rezultātu attiecībā uz apstrīdētajām normām – tās jebkurā gadījumā noteiktā brīdī zaudētu spēku.

Turklāt ar šādu spriedumu Satversmes tiesa ierobežotu likumdevēja rīcības brīvību izlemt, kurām salīdzināmajām grupām noteikt pamattiesību ierobežojumu, un būtībā uzliktu pienākumu noteikt pamattiesību ierobežojumu tādi personu grupai, uz kuru nemaz neattiecas apstrīdētās normas.

4. Ņemot vērā minēto, uzskatu, ka gadījumā, ja Satversmes tiesa apstrīdētajās normās noteikto pamattiesību ierobežojumu atzīst par nepieciešamu demokrātiskā sabiedrībā, tai nav jāturpina izvērtējums par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, pasakot, ka šāds izvērtējums nevar mainīt sprieduma rezultātu.

Līdzīgi rīkojusies arī Eiropas Savienības Tiesa, piemēram, lietā, kurā Itālijas tiesa bija uzdevusi jautājumu par Eiropas Savienības pamattiesību hartas 20. un 21. pantu, kuros nostiprināti vienlīdzības un diskriminācijas aizlieguma principi. Eiropas Savienības Tiesa šajā lietā bija atzinusi, ka tiesību normas ir interpretējamas tādējādi, ka akreditācijas tiesības valsts var piešķirt tikai vienai institūcijai, un tādēļ Tiesa norādīja, ka šī iemesla dēļ "nevar lietderīgi atsaukties uz Hartas 20. un 21. pantu", minētie Hartas panti nevar ietekmēt apstrīdēto normu spēkā esību (*sk. Eiropas Savienības*

Tiesas 2021. gada 6. maija spriedums lietā C-142/20 "Analisi G. Caracciolo", 62.–63. punktu).

Vienlaikus Satversmes tiesai ir iespēja *obiter dictum* vērst likumdevēja uzmanību, ka, iespējams, pastāv citas salīdzināmās grupas, tādējādi ļaujot likumdevējam pašam apsvērt, vai tām nav nosakāms attiecīgs pamattiesību ierobežojums šīm citām grupām.

Satversmes tiesas tiesnese

J. Briede

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2023. gada 5. oktobrī

lietā Nr. 2022-34-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

piedaloties pieteikuma iesniedzēja – divdesmit 13. Saeimas deputātu: Andreja Klementjeva, Nikolaja Kabanova, Artūra Rubika, Regīnas Ločmeles, Edgara Kucina, Vladimira Nikonova, Zentas Tretjakas, Jāņa Krišāna, Jāņa Tutina, Ingas Goldbergas, Igora Pimenova, Vitālija Orlova, Sergeja Dolgoplova, Valērija Agešina, Borisa Čileviča, Karinas Sprūdes, Ivana Ribakova, Ivana Klementjeva un Ļubovas Švecovas – pārstāvim Andrejam Klementjevam un pilnvarotajām pārstāvēm Regīnai Ločmelei un zvērinātai advokātei Inesei Nikuļcevai,

institūcijas, kas izdevusi apstrīdētos aktus, – Saeimas – pilnvarotajam pārstāvim zvērinātam advokātam Sandim Bērtaitim,

ar tiesas sēdes sekretāri Lauru Stutāni,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 3. punktu un 28. pantu,

2023. gada 28. augustā un 5. septembrī atklātā tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos izskatīja lietu

"Par Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 33. panta pirmās daļas un likuma "Par sociālo drošību" 2.² panta otrās un trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam".

Konstatējošā daļa

1. 1995. gada 7. septembrī Saeima pieņēma likumu "Par sociālo drošību" (turpmāk – Sociālās drošības likums), kas stājās spēkā 1995. gada 5. oktobrī. Savukārt 2002. gada 31. oktobrī Saeima pieņēma Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumu (turpmāk – Sociālās palīdzības likums), kas stājās spēkā 2003. gada 1. janvārī.

1.1. 2020. gada 24. novembrī Saeima pieņēma likumu "Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā" un likumu "Grozījums likumā "Par Sociālo drošību"", kas stājās spēkā 2021. gada 1. janvārī (turpmāk arī – 2020. gada grozījumi). Ar 2020. gada grozījumiem Sociālās palīdzības likuma 33. panta pirmā daļa izteikta šādā redakcijā:

"Garantētais minimālais ienākumu sliekšnis ir 109 *euro* pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā un 76 *euro* pārējām personām mājsaimniecībā."

Atbilstoši minētā likuma 34. pantam minimālo ienākumu sliekšņus pārskata Sociālās drošības likumā noteiktajā kārtībā.

Savukārt Sociālās drošības likums papildināts ar 2.² pantu, kura otrā un trešā daļa noteica:

"(2) Minimālo ienākumu sliekšnis nav zemāks par 109 *euro*.

(3) Minimālo ienākumu sliekšņus pārskata vienlaikus ne retāk kā reizi trijos gados."

1.2. 2023. gada 8. martā Saeima pieņēma likumu "Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā", kas stājās spēkā 2023. gada 1. jūnijā, un likumu "Grozījumi likumā "Par sociālo drošību"", kas stājās spēkā 2023. gada 1. jūlijā, (turpmāk arī – 2023. gada grozījumi). Ar 2023. gada grozījumiem Sociālās palīdzības likuma 33. pants izteikts šādā redakcijā:

"(1) Minimālo ienākumu sliekšņus sociālās palīdzības sniegšanai nosaka procentuālā apmērā, noapaļotus līdz veseliem *euro*, no Centrālās statistikas pārvaldes tīmekļvietnē publicētās minimālo ienākumu mediānas uz vienu ekvivalento patērētāju mēnesī (turpmāk – ienākumu mediāna).

(2) Garantēto minimālo ienākumu sliekšnis ir 20 procenti no ienākumu mediānas.

[..]"

Sociālās palīdzības likuma pārejas noteikumu 53. punkts paredz, ka grozījums par šā likuma 33. panta izteikšanu jaunā redakcijā stājas spēkā 2023. gada 1. jūlijā.

Sociālās drošības likuma 2.² panta otrā un trešā daļa izteikta šādā redakcijā:

"(2) Minimālo ienākumu sliekšnis nav zemāks par 20 procentiem (noapaļots līdz pilniem *euro*) no Centrālās statistikas pārvaldes tīmekļvietnē publicētās minimālo ienākumu mediānas uz vienu ekvivalento patērētāju mēnesī (turpmāk – ienākumu mediāna). Līdz kārtējā gada 1. februārim Centrālās statistikas pārvalde tīmekļvietnē publicē aktuālo ienākumu mediānu, un tā tiek ņemta par pamatu, nosakot minimālo ienākumu sliekšņa apmēru nākamajam gadam.

(3) Minimālo ienākumu sliekšņus pārskata vienlaikus katru gadu 1. janvārī, ņemot vērā aktuālo ienākumu mediānu. Ja pārskata gadā aktuālā ienākumu mediāna nemainās vai samazinās, minimālo ienākumu sliekšņi paliek iepriekš noteiktajā apmērā."

Saskaņā ar minētā likuma pārejas noteikumu šā likuma 2.² pantā noteiktos minimālo ienākumu sliekšņus 2023. gadā pārskata 1. jūlijā, ņemot vērā Centrālās statistikas pārvaldes tīmekļvietnē publicēto ienākumu mediānu par 2020. gadu.

2. Pieteikuma iesniedzējs – divdesmit 13. Saeimas deputāti (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. un 109. pantam.

Pieteikumā norādīts, ka no Satversmes 109. panta kopsakarā ar Satversmes 1. pantā ietverto sociāli atbildīgas valsts principu izrietot valsts pienākums nodrošināt sociālo palīdzību personas pamatvajadzību nodrošināšanai tādā līmenī, lai ikviens varētu dzīvot cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi un saglabāt pilnvērtīga sabiedrības locekļa statusu. Turklāt likumdevējam esot periodiski jāpārskata sociālās palīdzības apmērs.

Likumdevējs esot izveidojis sociālās drošības sistēmu un izlēmis būtiskākos ar minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanu saistītos jautājumus. Tomēr likumdevējs neesot izpildījis pienākumu periodiski pārskatīt sociālās palīdzības apmēru, pamatojoties uz tādu metodi, kas izriet no mērķa aizsargāt cilvēka cieņu un izlīdzināt sociālo nevienlīdzību, un nodrošināt ikvienai trūcīgai personai iespēju dzīvot tādu dzīvi, kas atbilst cilvēka cieņai.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka atbilstoši 2020. gada grozījumiem likumdevējam ir tiesības, bet ne pienākums pārskatīt minimālo ienākumu sliekšni biežāk nekā vienu reizi trijos gados. Tas nozīmējot, ka minimālo ienākumu sliekšnis varot tikt noteikts, ņemot vērā piecus gadus vecus vai pat vēl vecākus datus par ienākumu mediānu. Šajā laikā sociālekonomiskā situācija esot būtiski mainījusies. Minimālo ienākumu sliekšņa pārskatīšanas biežumam vajagot būt tādā, lai noteiktais sliekšnis atbilstu sociālekonomiskajai realitātei. Pārskatīšana reizi trijos gados nesasniedzot mērķi panākt tā atbilstību personas sociālekonomiskajai situācijai brīdī, kad tai nepieciešama sociālā palīdzība. Tas nozīmējot trūcīgo personu stāvokļa pasliktināšanos un ienākumu nevienlīdzības pieaugumu.

2020. gada grozījumos minimālo ienākumu sliekšņi izteikti konkrētā naudas summā. Neesot norādīta metode, pēc kādas tie noteikti. Relatīvā metode, kas izmantota sliekšņa noteikšanai, esot atspoguļota likumprojektu anotācijās, kas Saeimai turpmāk neesot saistošas. Lai arī minimālo ienākumu sliekšņi noteikti, pamatojoties uz sociālekonomisku rādītāju, proti, ienākumu mediānu, tomēr neesot iespējams gūt pārlicību, ka šī summa ir tāda, kas atbilstoši zinātniskiem un statistiskiem datiem būtu pietiekama pamatvajadzību apmierināšanai tādā līmenī, kas ļautu dzīvot cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi.

Pieteikuma iesniedzēja ieskatā, minimālo ienākumu sliekšnis vēl aizvien ir nepieņemami zems un nenodrošina ikvienai trūcīgai personai iespēju dzīvot pilnvērtīgu dzīvi. Likumdevējam esot pienākums noteikt tādu minimālo ienākumu sliekšni, kas patiesi, ņemot vērā ekonomisko situāciju un dzīves dārdzības līmeni, ļautu personai apmierināt pamatvajadzības pēc pārtikas, apģērba, sadzīves lietām un tehnikas, mājokļa, medicīniskās palīdzības, pamatizglītības, iespējām piedalīties sociālajā, politiskajā,

kultūras un sporta dzīvē, pārvietoties, saņemt informāciju un komunicēt ar citām personām, saņemt juridisko palīdzību u. tml. un tādējādi nodrošinātu tai pilnvērtīga sabiedrības locekļa statusu. Minimālo ienākumu sliekšnis esot mazāks pat par iztikas minimuma pārtikas grozu. Nevarot piekrist tam, ka, vērtējot šā sliekšņa pietiekamību personas pamatvajadzību apmierināšanai, būtu jāņem vērā arī privātpersonu brīvprātīgi sniegtais atbalsts trūcīgajiem. Trūcīgām personām esot grūti segt mājokļa uzturēšanas izdevumus, daļa no tām nevarot atļauties pienācīgu uzturu un veselības aprūpes pakalpojumus, un medikamentu iegādi. Līdzekļu nepietiekot arī kultūras, atpūtas, sporta un līdzīgiem pasākumiem. Minimālo ienākumu sliekšnis neatbilstot bērna tiesību un interešu aizsardzības prioritātes principam. Latvijā strauji augot gan dzīves dārdzība, gan sabiedrības turīgums. Pamatvajadzību apmierināšanai nepieciešamo preču un pakalpojumu cenas esot būtiski kāpušas. Turklāt valsts esot spējīga sniegt lielāku atbalstu.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka Saeima, pieņemot apstrīdētās normas, apzināti nav ņēmusi vērā Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija spriedumā lietā Nr. 2019-24-03, 2020. gada 9. jūlija sprieduma lietā Nr. 2019-27-03 un 2020. gada 16. jūlija spriedumā lietā Nr. 2019-25-03 (turpmāk – spriedumi lietās Nr. 2019-24-03, Nr. 2019-27-03 un Nr. 2019-25-03) izdarītos secinājumus attiecībā uz likumdevēja pienākumiem minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanā. Tādējādi esot pārkāpts labas likumdošanas princips.

Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēja pārstāve papildus norādīja, ka ar 2023. gada grozījumiem apstrīdētās normas esot tikai nebūtiski izmainītas, minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanas metode joprojām neparedzot pietiekami regulāru šā sliekšņa pārskatīšanu, šī metode neesot zinātniski pamatota un ar to nevarot nodrošināt cilvēka cieņai atbilstošu dzīves līmeni. Pieteikuma iesniedzēja pārstāve uzsvēra, ka minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanas mērķis ir nodrošināt personas pamatvajadzību apmierināšanu konkrētajā brīdī, bet to neesot iespējams panākt, ja tiek izmantoti vairākus gadus veci dati. Uz dzīves dārdzības izmaiņām vajagot reaģēt operatīvi. Minimālo ienākumu sliekšnis nesedzot pat pārtikas izmaksas, nemaz nerunājot par citām pamatvajadzībām. Saeima nepildot iepriekšējos Satversmes tiesas spriedumus un tādējādi pārkāpjot labas likumdošanas principu.

Pieteikuma iesniedzēja pārstāve tiesas sēdē precizēja prasījumu un lūdza Satversmes tiesu vērtēt, vai Sociālās palīdzības likuma 33. panta pirmā daļa un Sociālās drošības likuma 2.² panta otrā un trešā daļa redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. janvāra līdz 2023. gada 30. jūnijam, (turpmāk – sākotnēji apstrīdētās normas) un Sociālās palīdzības likuma 33. panta pirmā un otrā daļa un Sociālās drošības likuma 2.² panta otrā un trešā daļa redakcijā, kas ir spēkā no 2023. gada 1. jūlija, (turpmāk – jaunās apstrīdētās normas) atbilst Satversmei.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdētos aktus, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. un 109. pantam.

Saeima atbildes rakstā norāda, ka likumdevējs precīzi identificējis Satversmes tiesas judikatūru, kas esot apstrīdēto normu pieņemšanas pamatā. Likumdevēja rīcība atbilstot labas likumdošanas principam.

Saeima uzskata, ka ir rīkojusies atbilstoši Satversmes tiesas judikatūrā nostiprinātajām atziņām. Tas, ka Sociālās drošības likuma 2.² panta trešā daļa pieļauj minimālo ienākumu sliekšņa pārskatīšanu reizi trijos gados, nevarot būt par pamatu prezumpcijai, ka pārskatīšana būs pasīva un pietuvināta triju gadu termiņam. Pārskatīšana varot tikt veikta arī biežāk. Turklāt esot iespējami tādi apstākļi, kas samazina nepieciešamību pārskatīt minimālo ienākumu sliekšni reizi gadā, piemēram, ekonomiskā lejupslīde. Satversmes tiesa galveno nozīmi piešķīrusi nevis minimālo ienākumu sliekšņa pārskatīšanas termiņam, bet gan šā sliekšņa noteikšanas metodei un kritērijiem. Apstrīdētās normas esot vērtējamas kopsakarā ar citiem normatīvajiem aktiem un institūciju darbībām.

Ar apstrīdētajām 2020. gada grozījumu normām Saeima pati esot noteikusi minimālo ienākumu sliekšni sociālās palīdzības sniegšanai, pamatojoties uz Saeimas apstiprinātu metodi, un paredzējusi tā pārskatīšanas kārtību. Saeima esot precizējusi sociālās palīdzības mērķi, to sasaistot ar nepieciešamību nodrošināt atbalstu minimālo ienākumu sliekšņa līmenī, kā arī izlēmusi vairākus citus būtiskus jautājumus. Saeima esot centusies izlīdzināt sociālo nevienlīdzību, nosakot vienādu minimālo atbalstu zemu ienākumu mājāsaimniecībām visās pašvaldībās.

Satversmes tiesa esot uzlikusi Saeimai pienākumu noteikt metodi un kritērijus minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanai, bet ne tiešā tekstā to nostiprināt likumā. Arī likumprojekta anotācijā varot nostiprināt gan metodoloģiju, gan kritērijus, kas piemērojami sociālās palīdzības minimuma noteikšanai.

Sākotnēji apstrīdētajās normās esot noteikts zemākais minimālo ienākumu sliekšnis konkrētā naudas izteiksmē, kas regulāri pārskatāms. Metodoloģija esot atspoguļota 2020. gada grozījumu anotācijās. Minimālo ienākumu sliekšnis esot noteikts, piemērojot relatīvo metodi, kas balstīta uz reālo sociālekonomisko situāciju valstī. Sociālās palīdzības minimums tiekot noteikts kā konstanta proporcija no ienākumu mediānas, kuru nosaka, piemērojot Eiropas Savienības statistikas par ienākumiem un dzīves apstākļiem (EU-SILC) apsekojuma metodoloģiju (turpmāk – Apsekojuma metodoloģija). Proporcija – 20 procenti no ienākumu mediānas – atbilstot vairumā citu Eiropas Savienības dalībvalstu pieņemtajai praksei. Minimālo ienākumu sliekšnis pirmajai un vienīgajai personai mājāsaimniecībā esot noteikts pilnā apmērā, bet pārējām personām – proporcionāli mazākā apmērā. Piemērotā metodoloģija esot zinātniski un statistiski pamatota, piesaistīta sociālekonomiskam

rādītājam un balstīta uz aktuālākajiem datiem par ekonomisko situāciju valstī.

Saeima esot apzinājusies nepieciešamību nodrošināt līdzsvaru starp personas vajadzībām un sabiedrības iespējām. Kaut arī Latvija pēc savas ekonomiskās attīstības rādītājiem ieņemot vienu no zemākajām vietām Eiropas Savienībā, Saeima minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanā esot piemērojusi Eiropā atzītu metodoloģisko pieeju, bet atbalsta zemāko iespējamo līmeni paredzējusi, sekojot dalībvalstu vairuma īstenotajai praksei. Šāda pieeja apliecinot to, ka likumdevējs ir centies nodrošināt minimālo sociālo palīdzību iespējami pieņemamā līmenī. Attiecīgā metodoloģija esot izstrādāta un sliekšnis noteikts, vērtējot to kopā ar visu sociālās drošības sistēmu. Ar 2020. gada grozījumiem esot ieviests arī vienots tiesiskais regulējums mājokļa pabalsta nodrošināšanai, novēršot tādu situāciju, ka pašvaldības piemēro atšķirīgu pieeju attiecīgā atbalsta noteikšanai. Tādējādi esot sekmēta sociālekonomiskās nevienlīdzības un nabadzības risku mazināšana.

Saeima norāda, ka, mainoties sociālekonomiskajai situācijai valstī, mainoties arī ienākumu mediāna un attiecīgi arī minimālo ienākumu sliekšnis. Statistiski un matemātiski pamatotais regulējums nodrošinot to, ka finansiāli spējīgais sabiedrības vairākums atbalsta sabiedrības mazākumu, proti, personas ar zemiem ienākumiem. Relatīvā metode ļaujot noteikt tādu sliekšni, kas atbilst ekonomiskajai realitātei konkrētajā brīdī.

Saeima uzsver, ka sākotnēji apstrīdētās normas bija jāizstrādā steidzamības kārtā līdz ar valsts budžeta sagatavošanu, lai izpildītu Satversmes tiesas spriedumus. Apzinot riskus un nepieciešamību turpināt izpēti attiecībā uz minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanas un pārskatīšanas metodoloģiju, sākotnēji apstrīdētajās normās ietvertais regulējums neesot grozīts. Tas apstāklis, ka Saeima 2021. gadā nav pārskatījusi minimālo ienākumu sliekšni, pats par sevi neliecinot par sākotnēji apstrīdēto normu prettiesisko raksturu.

Papildu paskaidrojumā un tiesas sēdē Saeimas pārstāvis norādīja, ka relatīvā metode novērš politisku ietekmi minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanā. Apstrīdētajās normās ietvertā minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanas kārtība atbilstot arī Pārskatītās Eiropas sociālās hartas 13. panta 1. punkta prasībām. Minimālo ienākumu sliekšnis esot vērtējams kopā ar citiem sociālās drošības sistēmas atbalsta pasākumiem. Garantēto minimālo ienākumu pabalsts un mājokļa pabalsts kopumā līdz ar Eiropas vistrūcīgāko personu atbalstīšanas fonda (turpmāk – Atbalstīšanas fonds) atbalsta pasākumiem (pārtikas, higiēnas un saimniecības preču komplektiem un skolas preču komplektiem) esot ievērojami lielāks un pārsniedzot 40 procentus no ienākumu mediānas. Minimālo ienākumu sliekšnim vajagot būt samērīgam, zemākam par minimālo vecuma pensiju, lai novērstu nodokļu nemaksāšanas risku. Personas aktīva līdzdarbība esot sociālās

palīdzības pamats. Lielākā daļa garantēto minimālo ienākumu pabalsta saņēmēju esot darbspējīgas personas, kurām pašām esot iespēja nodrošināt sev iztikas minimumu. Sociālā palīdzība esot atbalsts, kam nevajadzētu mazināt personu motivāciju iesaistīties darba tirgū un gūt ienākumus.

Saeimas pārstāvis tiesas sēdē norādīja, ka, stājoties spēkā jaunajām apstrīdētajām normām, esot būtiski mainījušies lietas tiesiskie apstākļi un tas esot pamats tiesvedības izbeigšanai.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka sākotnēji apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 1. un 109. pantam.

Likumprojekta anotācija nevarot aizstāt normatīvo aktu gadījumā, kad likumdevējam ir pienākums noregulēt kādu jautājumu, kas izriet no Satversmē nostiprinātām pamattiesībām. Minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanas metode, kas ietverta anotācijā, neesot saistoša ne pašam likumdevējam, ne izpildvarai. Šāds regulējums nenodrošinot ne minimālo ienākumu sliekšņa adekvātumu, ne tiesiskā regulējuma ilgtspējību.

Tas, ka minimālo ienākumu sliekšni pārskata ne retāk kā reizi trijos gados, nozīmējot to, ka atbalsts var tikt sniegts, balstoties uz tādu sociālekonomisko situāciju, kāda tā bijusi pirms sešiem gadiem. Šāda pieeja atbalsta sniegšanai nevarot radīt nozīmīgu ietekmi uz nabadzības un ienākumu nevienlīdzības mazināšanos un trūcīgāko iedzīvotāju ienākumu līmeņa izmaiņām.

Minimālo ienākumu sliekšņa piesaiste ienākumu mediānai esot saistīta ne tikai ar trūcīgas un maznodrošinātas māsaimniecības ienākumu sliekšņa noteikšanu, bet arī ar valsts pabalstiem un pensijām un citiem valsts un pašvaldību noteiktajiem atvieglojumiem. Sociālās apdrošināšanas iemaksas esot svarīgs faktors, kas būtu jāņem vērā minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanā. Lai saglabātu valsts sociālās apdrošināšanas sistēmas dalībnieku motivāciju veikt iemaksas un neradītu nelabvēlīgākus apstākļus valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu veicējiem ar ilgu iemaksu stāžu, minimālo ienākumu sliekšnis procentuālajā apmērā no ienākumu mediānas esot jāvērtē kontekstā arī ar tiem minimālo ienākumu sliekšņiem, kas cilvēkiem veidojas no darba mūžā veiktajām sociālās apdrošināšanas iemaksām un darba stāža. Tas viss esot jāvērtē arī kontekstā ar sociālās aizsardzības sistēmas ilgtspēju.

Tiesas sēdē Tieslietu ministrijas pārstāve norādīja, ka ar jaunajām apstrīdētajām normām esot novērsti iepriekš Satversmes tiesas konstatētie trūkumi. Neesot tiešas saistības starp minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanas metodi un cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi. Esot jāvērtē ne tikai metode, bet arī citi sociālās drošības sistēmas atbalsta pasākumi un katras personas individuālā situācija. Minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanas kārtība ilgtermiņā esot vērsta uz valsts ilgtspējību, minimālo ienākumu sliekšņa piesaisti objektīviem rādītājiem un tā pieaugumu.

5. Pieaicinātā persona – Labklājības ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmei.

Ministrija norāda, ka garantēto minimālo ienākumu pabalsts esot pēdējais iespējamais no valsts resursiem sniedzamais atbalsts iedzīvotājiem ar viszemākajiem ienākumiem vai vispār bez ienākumiem. Šā pabalsta galvenais mērķis esot apmierināt personas vajadzību pēc ēdiena, un tā esot viena no Sociālās palīdzības likumā noteiktajām pamatvajadzībām. No 2021. gada 1. janvāra minētajā likumā esot definēts garantēto minimālo ienākumu pabalsta mērķis, tas ir, materiāls atbalsts naudas izteiksmē minimālo ikdienas izdevumu apmaksai.

Pamata sociālās palīdzības pabalsti nodrošinot atbalstu divu Sociālās palīdzības likumā noteikto pamatvajadzību – ēdiena un mājokļa – nodrošināšanai minimālā apmērā. Novērtējot personas materiālos resursus, par ienākumiem netiekot uzskatīta virkne valsts sociālo pabalstu. Tādējādi īpaša riska situācijās esošām ģimenēm esot dota iespēja saņemt garantēto minimālo ienākumu pabalstu arī tad, ja ienākumi pārsniedz sliekšni.

Vislielākais īpatsvars garantēto minimālo ienākumu pabalsta saņēmēju vidū esot personas māsaimniecībās ar bērniem – 36 procenti, bet 25,8 procentus veidojot atsevišķi dzīvojošas darbspējas vecuma personas. Šīm grupām nodrošinātais atbalsts esot jāvērtē salīdzinājumā ar ienākumiem, ko darbspējas vecuma cilvēki gūst no algota darba. Mazinoties no sociālās palīdzības gūto ienākumu un no algota darba gūto ienākumu starpībai, rodoties negatīva ietekme uz kopējo nodarbinātības līmeni. Vērtējot to ģimeņu materiālo situāciju, kurās ir bērni, netiekot ņemti vērā citi ar bērnu saistīti ienākumi un pabalsti. Tas nozīmējot, ka šo ģimeņu ienākumi faktiski ir augstāki nekā māsaimniecībām izmaksātais garantēto minimālo ienākumu pabalsts.

Garantēto minimālo ienākumu pabalsta saņēmējiem esot iespēja saņemt arī Atbalstīšanas fonda sniegto atbalstu. Pārtikas pakas no pašvaldības vai labdarības organizācijām esot saņēmuši 92 procenti garantēto minimālo ienākumu pabalsta saņēmēju. 2021. gadā minēto atbalstu saņēmis 99,61 procents personu.

Pensijas vecuma personām un personām ar invaliditāti neesot jābūt garantēto minimālo ienākumu pabalsta saņēmēju vidū, jo par vecuma un invaliditātes pensiju minimālajiem apmēriem ir noteikti vismaz 20 vai vēl vairāk procentu no ienākumu mediānas. Izņēmumi varot būt tikai tādi gadījumi, kad šīs personas dzīvo kopā ar citiem māsaimniecības locekļiem, kuri ir, piemēram, bez darba.

Garantēto minimālo ienākumu pabalsta saņēmējiem, kuriem ir mājoklis, ir tiesības saņemt arī mājokļa pabalstu. Vidēji 2021. gadā papildus garantēto minimālo ienākumu pabalstam arī mājokļa pabalstu esot saņēmuši 74,3 procenti no visiem garantēto minimālo ienākumu pabalsta saņēmējiem.

Vienlaikus ar minētajiem pabalstiem personas varot saņemt arī pabalstu atsevišķu izdevumu samaksai, un tas arī varot būt nozīmīgs atbalsts noteiktās situācijās, jo nodrošinot citas pamatvajadzības – veselības aprūpi, obligāto izglītību, apģērba iegādi. 2021. gadā 36,6 procenti no garantēto minimālo ienākumu pabalsta saņēmējiem esot saņēmuši arī papildu atbalstu no sociālās palīdzības sistēmas.

Tiesas sēdē Labklājības ministrijas pārstāve norādīja, ka minimālo ienākumu sliekšnis, kas noteikts ar relatīvo metodi, esot sociālekonomiski pamatots, jo tas, pirmkārt, reflektējot sociālekonomisko situāciju sabiedrībā kopumā un esot samērojams ar faktiskajām iedzīvotāju ienākumu izmaiņām; otrkārt, vidējā termiņā un ilgtermiņā radot labvēlīgākus apstākļus atbalsta saņēmējiem, īpaši ekonomiskās izaugsmes posmos, jo atspoguļojot tautsaimniecībā nodarbināto darba samaksas pieaugumu un kopējo iedzīvotāju ienākumu palielināšanos; treškārt, atbilstot valsts ilgtspējīgas attīstības principam, jo sociālo pabalstu apmēra noteikšanā esot ievērota samērība ar valsts ekonomisko situāciju un finansiālajām iespējām, kā arī ar algotā darbā gūtajiem ienākumiem un pārējo sabiedrības grupu interesēm.

6. Pieaicinātā persona – Finanšu ministrija – pievienojas Saeimas atbildes rakstā paustajam. Finanšu ministrija uzskata, ka jautājumi par politikas izmaiņām, kas rada nepieciešamību pēc papildu valsts budžeta finansējuma, ir saistāmi ar valsts budžeta plānošanas procesu. Jautājumi par papildu valsts budžeta līdzekļu piešķiršanu esot skatāmi budžeta likumprojekta sagatavošanas un izskatīšanas procesā kopā ar iesniegtajiem prioritāro pasākumu pieteikumiem un atbilstoši valsts budžeta finansiālajām iespējām.

Atbilstoši valsts budžeta sastādīšanas un pieņemšanas principiem budžeta sastādīšanas procesā Ministru kabinetam nevarot likt atvēlēt konkrēta apmēra finansējumu, neņemot vērā sociālekonomisko tautsaimniecības attīstības prognozi un nesabalansējot plānotos izdevumus starp visām nozarēm. Likumos iekļauti konkrēta apmēra budžeta finansējumu pagēroši prasījumi sašaurinot Ministru kabineta kompetenci lemt par valsts uzdevumu finansēšanas prioritātēm, kā arī izpildvaras iespējas izpildīt valsts uzdevumus.

Tiesas sēdē Finanšu ministrijas pārstāve uzsvēra, ka valsts budžeta izdevumus sociālajai palīdzībai nepieciešams sabalansēt ar citām nozarēm. Attiecībā uz minimālo ienākumu sliekšņa paaugstināšanu esot jāņem vērā tas, ka minimālās vecuma pensijas apmērs var strauji pietuvoties vidējam pensijas apmēram un līdz ar to varot rasties nesamērīgi budžeta izdevumi, kā arī negatīva ietekme uz sabiedrības vēlēšanos iesaistīties sociālās apdrošināšanas sistēmā. Apstrīdētajās normās iekļautais regulējums un minimālo ienākumu sliekšnis esot noteikts adekvāti, samērīgi ar pārējās sabiedrības interesēm un atbilstot reālajai sociālekonomiskajai situācijai.

7. Pieaicinātā persona – Valsts kontrole – sniedz rakstveida viedokli par faktiem, ko tā vērtējusi lietderības revīzijā "Vai valstī īstenotā sociālās iekļaušanas politika sasniedz tai izvirzītos mērķus nabadzības mazināšanas jomā?" vēl pirms tam, kad spēkā stājas sākotnēji apstrīdētās normas, kā arī šīs revīzijas ietvaros sniegto ieteikumu ieviešanas gaitā.

Valsts kontrole norāda, ka sociālā atbalsta sistēma Latvijā esot sadrumstalota un izmaiņas tiekot veiktas, palielinot atsevišķu pabalstu apmēru un nevērtējot nepieciešamās izmaiņas kontekstā ar pārējo valsts un pašvaldību atbalsta sistēmu. Atbalsts iedzīvotājiem ar viszemākajiem ienākumiem esot vērtējams ne tikai garantēto minimālo ienākumu pabalsta ietvaros, bet aptverot visus konkrētajai mērķgrupai paredzētā atbalsta veidus. Neaptverot visus atbalsta veidus to kopumā, nevarot pilnvērtīgi novērtēt attiecīgā pabalsta aprēķināšanai izmantotā minimālo ienākumu sliekšņa pietiekamību un atbilstību cieņpilnai dzīvei.

Tiesas sēdē Valsts kontroles pārstāve norādīja, ka joprojām neesot iespējams novērtēt to, kāda sociālā palīdzība tiek nodrošināta pašvaldībās, jo pašvaldības šo palīdzību neuzskaitot. Valsts atbalsts trūcīgajiem iedzīvotājiem esot tikai viena sociālās palīdzības sistēmas daļa. Taču katram cilvēkam vajadzētu būt spējīgam ar savu darbu nodrošināt savu pamatvajadzību apmierināšanu. Attaisnojošu apstākļu gadījumos strādājošā sabiedrība valsts kopējā labuma vārdā solidarizējoties ar trūcīgākajiem iedzīvotājiem un vispārēju morālo vērtību vārdā sniedzot viņiem minimālo atbalstu.

8. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – kopumā piekrīt Pieteikuma iesniedzēja paustajam viedoklim.

Tiesībsargs uzskata, ka likumdevējam noteiktais pienākums periodiski pārskatīt minimālo ienākumu sliekšni vērtējams kopsakarā ar pienākumu to piesaistīt konkrētam sociālekonomiskam rādītājam. Ņemot vērā būtisko patēriņa cenu kāpumu, minimālo ienākumu sliekšnis vairs neatbilstot sociālajai realitātei un nenodrošinot iespēju dzīvot cilvēka cienīgu dzīvi, tāpēc esot nepieciešams šo sliekšni pārskatīt. Likumdevēja veiktie pasākumi sociālo tiesību īstenošanai neesot pienācīgi.

Sākotnēji apstrīdēto normu pieņemšanas gaitā Saeima esot pārkāpusi labas likumdošanas principu, neievērojot Satversmes tiesas spriedumos izdarītos secinājumus. Sākotnēji apstrīdētajās normās noteiktais minimālo ienākumu sliekšnis – 109 *euro* – kopsakarā ar tā pārskatīšanu ne retāk kā reizi trijos gados nerasniedzot mērķi panākt minimālo ienākumu sliekšņa atbilstību personas sociālekonomiskajai situācijai. Tādējādi likumdevējs neesot izpildījis savu pienākumu periodiski pārskatīt sociālās palīdzības apmēru.

Tiesas sēdē tiesībsarga pārstāve norādīja, ka ikgadēja minimālo ienākumu sliekšņa pārskatīšana gan esot labvēlīgāka, nekā tā bijusi

iepriekš, tomēr joprojām šaubas raisot tas, ka tiek izmantoti dati, kas iegūti pirms trim gadiem. Alternatīva esot minimālo ienākumu sliekšņa pārskatīšana katru gadu 1. jūlijā, ņemot vērā datus, kas publicēti tā paša gada februārī. Tiesībsargam kopumā neesot iebildumu pret relatīvās metodes izmantošanu minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanai, tomēr esot jāraugās, vai procentuālais apmērs no ienākumu mediānas ir adekvāts. Divdesmit procenti no ienākumu mediānas šobrīd esot attiecīgi 125 *euro* un 87,50 *euro*, un tas neesot pietiekami. Likumdevējs jau esot definējis piecas pamatvajadzības – ēdiens, apģērbs, mājoklis, veselības aprūpe un izglītība. Tāpat pie pamatvajadzībām piederot arī iespēja piedalīties sociālajā, kultūras un politiskajā dzīvē. Katrā pamatvajadzību grupā esot arī tādi izdevumi, kuru segšanai sociālās palīdzības atbalsts netiek sniegts. Sociālā palīdzība esot uzskatāma par atbilstošu, ja tās apmērs vienai personai acīmredzami nav mazāks par nabadzības riska sliekšni. 2021. gadā nabadzības riska sliekšnis esot bijis 512 *euro*, bet sociālās palīdzības atbalsta apmērs vienai personai teju uz pusi mazāks – 262 *euro*.

Secinājumu daļa

9. Saeima uzskata, ka tiesvedība lietā ir izbeidzama, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punktu. Proti, Saeima ir pieņēmusi 2023. gada grozījumus, kuri stājās spēkā 2023. gada 1. jūlijā un ar kuriem apstrīdētās normas ir izteiktas jaunā redakcijā. Saeima uzskata, ka ar minētajiem grozījumiem Pieteikuma iesniedzēja norādītie trūkumi ir novērsti, un Pieteikuma iesniedzēja paustie argumenti nevar tikt attiecināti uz jauno regulējumu.

Savukārt Pieteikuma iesniedzēja pārstāve tiesas sēdē uzturēja prasījumu par sākotnēji apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 1. un 109. pantam, kā arī lūdza papildus izvērtēt jauno apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 1. un 109. pantam un visas apstrīdētās normas atzīt par spēkā neesošām no to pieņemšanas brīža.

Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punkts noteic, ka tiesvedību lietā var izbeigt līdz sprieduma pasludināšanai ar Satversmes tiesas lēmumu, ja apstrīdētā tiesību norma ir zaudējusi spēku. Tomēr likums paredz iespēju izbeigt tiesvedību, bet ne pienākumu to darīt. Lietā apstrīdētās normas spēka zaudēšana pati par sevi ne vienmēr ir pamats tiesvedības izbeigšanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 29. marta lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-68-01 8. punktu*).

9.1. Lieta ir ierosināta par sākotnēji apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 1. un 109. pantam. Ar 2023. gada grozījumiem sākotnēji apstrīdētās normas ir izteiktas jaunā redakcijā. Tādējādi tās atzīstamas par spēku zaudējušām, un tas varētu būt tiesvedības izbeigšanas pamats. Tomēr Satversmes tiesai jāpārlicinās, vai ar apstrīdētajām normām radītā tiesiskā

situācija ir mainīta pēc būtības. Satversmes tiesai ir jāvērtē, vai nav apstākļu, kas prasa lietu izskatīt (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2023. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2022-31-03 12.1. punktu*).

Sociālās palīdzības likuma 33. panta pirmā daļa redakcijā, kas bija spēkā līdz 2023. gada 30. jūnijam, noteica naudas izteiksmē minimālo ienākumu sliekšni – 109 *euro* pirmajai vai vienīgajai personai māsaimniecībā un 76 *euro* pārējām personām māsaimniecībā. Minētajā tiesību normā minimālo ienākumu sliekšnis noteikts atbilstoši likumprojekta anotācijā norādītajai metodei un kritērijiem. Savukārt Sociālās palīdzības likuma 33. pants šobrīd spēkā esošajā redakcijā paredz minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanas metodi un kritērijus.

Sociālās drošības likuma 2.² panta otrā un trešā daļa redakcijā, kas bija spēkā līdz 2023. gada 30. jūnijam, noteica minimālo ienākumu sliekšņa zemāko robežu – 109 *euro* –, kā arī tā pārskatīšanas kārtību – ne retāk kā reizi trijos gados. Savukārt Sociālās drošības likuma 2.² panta otrā un trešā daļa šobrīd spēkā esošajā redakcijā nosaka minimālo ienākumu sliekšņa zemāko robežu – 20 procenti no ienākumu mediānas –, kā arī šā sliekšņa pārskatīšanas kārtību – katru gadu 1. janvārī, ņemot vērā ienākumu mediānu.

Satversmes tiesa secina: lai arī likumdevējs apstrīdētās normas ir grozījis, tās paredzēja un joprojām paredz kārtību, kādā nosakāms minimālo ienākumu sliekšnis. Tādējādi gan sākotnēji apstrīdētās normas, gan jaunās apstrīdētās normas regulē vienas un tās pašas tiesiskās attiecības.

Satversmes tiesa ņem vērā, ka tā jau iepriekš ir vērtējusi, vai minimālo ienākumu sliekšnis un vidējo ienākumu līmenis, pēc kura ģimeni vai personu var atzīt par trūcīgu, atbilst Satversmes 1. un 109. pantam un atzinusi, ka minimālo ienākumu līmeņa noteikšana ir saistīta ar valsts pienākumu izveidot tādu sociālās drošības sistēmu, kura nodrošina cilvēka cieņas aizsardzību, sociālekonomisko atšķirību izlīdzināšanu un valsts ilgtspējīgu attīstību (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 20. punktu*). Minētais jautājums ir sociāli nozīmīgs un skar būtiskas sabiedrības intereses.

Līdz ar to tiesvedība lietā nav izbeidzama.

9.2. Lai arī jaunajās apstrīdētajās normās minimālo ienākumu sliekšnis naudas izteiksmē ir aizstāts ar tā noteikšanas metodi, tās pēc būtības turpina regulēt šā sliekšņa noteikšanas kārtību. Iepriekš minimālo ienākumu sliekšnis naudas izteiksmē bija noteikts Sociālās palīdzības likuma 33. panta pirmajā daļā, savukārt šobrīd šā sliekšņa noteikšanas metode un kritēriji ir ietverti minētā likuma 33. panta pirmajā un otrajā daļā.

Ņemot vērā to, ka Pieteikuma iesniedzējs uztur prasījumu arī par sākotnēji apstrīdēto normu atbilstību Satversmei un izskatāmās lietas sociālo nozīmi cilvēka cieņas aizsardzībā, vienlaikus ar jaunajām apstrīdētajām normām ir nepieciešams izvērtēt arī sākotnēji apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 1. un 109. pantam.

Līdz ar to Satversmes tiesa vērtēs gan sākotnēji apstrīdēto normu, gan jauno apstrīdēto normu satversmību.

10. Pieteikuma iesniedzējs lūdz Satversmes tiesu izvērtēt vairāku tiesību normu atbilstību vairākām Satversmes normām.

10.1. Ja apstrīdēta vairāku tiesību normu atbilstība vairākām augstāka juridiska spēka tiesību normām, tad tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības izvērtēšanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 15. maija sprieduma lietā Nr. 2019-17-05 13. punktu*).

Tā kā gan sākotnēji apstrīdētās normas, gan jaunās apstrīdētās normas regulē vienas un tās pašas tiesiskās attiecības, Satversmes tiesa sākotnēji apstrīdēto normu un jauno apstrīdēto normu satversmību izvērtēs vienlaicīgi.

10.2. Ja vienlaikus tiek apstrīdēta kādas sociālo tiesību jomā izdotas normas atbilstība gan Satversmes 1. pantā ietvertajiem principiem, gan arī Satversmes 109. pantam, atbilstība Satversmes 1. pantam parasti tiek vērtēta kopsakarā ar Satversmes 109. pantu (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 29. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-17-01 6.1. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka likumdevējs nav ievērojis sociāli atbildīgas valsts principu kopsakarā ar Satversmes 109. pantā garantētajām pamattiesībām uz sociālo nodrošinājumu.

Ņemot vērā Pieteikuma iesniedzēja sniegtos argumentus un lietas materiālus, secināms, ka lietas pamatjautājums ir par to, vai apstrīdētajās normās ietvertā minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanas kārtība ir vērsta uz cilvēka cieņas aizsardzību un atbilst sociāli atbildīgas valsts principam. Līdz ar to Satversmes tiesa izvērtēs apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 1. pantam kopsakarā ar Satversmes 109. pantu.

11. Satversmes 1. pants nosaka: "Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika."

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka cilvēka cieņa ir Latvijas – neatkarīgas un demokrātiskas tiesiskas valsts – konstitucionāla vērtība. No cilvēka cieņā balstītas sociāli atbildīgas valsts principa izriet valsts pienākums rūpēties par taisnīgu sociālo kārtību, mazināt sabiedrībā sociālās atšķirības, sekmēt sociālo iekļaušanu un katrai iedzīvotāju grupai sniegt iespēju dzīvot cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi. Sociālekonomiskās

nevienlīdzības un nabadzības risku mazināšana ir būtiska arī valsts ilgtspējības aspektā. Likumdevējam ir pienākums izveidot tādu sociālās drošības sistēmu, kas vērsta uz cilvēka cieņas kā demokrātiskas tiesiskas valsts augstākās vērtības aizsardzību, sociālās nevienlīdzības izlīdzināšanu un valsts ilgtspējīgu attīstību (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 9. jūlija sprieduma lietā Nr. 2019-27-03 20.1. punktu un 2020. gada 10. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-07-03 15.1. punktu*).

Satversmes 109. pants nosaka: "Ikvienam ir tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma, darbnespējas, bezdarba un citos likumā noteiktajos gadījumos."

Satversmes 109. panta tvērumā ietilpstošās tiesības uz sociālo nodrošinājumu ir viens no sociāli atbildīgas valsts principa satura elementiem. Šo tiesību mērķis ir, cik vien tas iespējams, nodrošināt sociālo taisnīgumu un kalpot tam, lai ikvienam nodrošinātu iespēju dzīvot cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi. Satversmes 109. pants ietver tiesības uz stabilitu un prognozējamu, kā arī efektīvu, taisnīgu un ilgtspējīgu sociālo nodrošinājumu (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 17.2. punktu*). Ar sociālo nodrošinājumu ir saprotami dažādi sociālā nodrošinājuma pasākumi, arī sociālā palīdzība (*sal.: Satversmes tiesas 2004. gada 26. marta sprieduma lietā Nr. 2003-22-01 7. punkts*).

Sociālās palīdzības minimumam vajadzētu būt tādām, ka ikviens var nodrošināt sev pārtiku, apģērbu, mājokli un medicīnisko palīdzību – visu to, kas ir nepieciešams elementārai izdzīvošanai, kā arī nodrošināt ikvienam iespējas izmantot tiesības uz pamatizglītību. Turklāt sociālajai palīdzībai ir jāgarantē iespējas piedalīties sociālajā, politiskajā un kultūras dzīvē, tādējādi ikvienam nodrošinot pilnvērtīga sabiedrības locekļa statusu (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 17.3. punktu*).

Tomēr sociāli atbildīgas valsts princips neizslēdz ikvienas personas pienākumu, cik vien tas ir saprātīgi sagaidāms tās spēju robežās, rūpēties pašai par sevi un saviem tuviniekiem un nodrošināt cilvēka cienīgu dzīvi. Ja pati persona to nespēj, tad valstij ir pienākums sniegt sociālo palīdzību uz sabiedrības solidaritātes pamata. Arī Satversmes ievadā kā viena no konstitucionālām vērtībām minēta saliedēta sabiedrība, kuras pamatu veido arī solidaritāte, taisnīgums, godīgums un darba tikums. Ikviens rūpējas par sevi, saviem tuviniekiem un sabiedrības kopējo labumu, izturoties atbildīgi pret citiem un nākamajām paaudzēm.

Līdz ar to Satversmes 1. un 109. pants ietver valsts pienākumu sniegt personai sociālo palīdzību, kas tai rada iespēju veidot cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi gadījumā, kad pati persona to nespēj.

12. Pieteikuma iesniedzējs argumentē, ka Saeima, pieņemot apstrīdētās normas, neesot ievērojusi labas likumdošanas principu, jo neesot ņēmusi vērā Satversmes tiesas spriedumus lietās Nr. 2019-24-03, Nr. 2019-27-03 un Nr. 2019-25-03, kā arī Saeimas Juridiskā biroja un tiesībsarga iebildumus.

Atbilstoši minētajiem spriedumiem Satversmes tiesai visupirms būtu jāpārbauda, vai likumdevējs ir veicis nepieciešamos pasākumus – izveidojis sociālās drošības sistēmu –, lai nodrošinātu personām iespēju izmantot sociālās tiesības (*sal.: Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 17.4. punkts*). Taču Satversmes tiesa secina, ka spriedumos lietās Nr. 2019-24-03 un Nr. 2019-25-03 tā jau ir atzinusi, ka likumdevējs ir veicis attiecīgos pasākumus, tādēļ atsevišķi šajā spriedumā to nepārbaudīs.

Citi pieteikumā ietvertie argumenti par Satversmes tiesas iepriekšējo spriedumu neievērošanu ir tādi, kas attiecas uz apstrīdētajām normām pēc būtības, proti, attiecas uz to, vai likumdevējs ir paredzējis atbilstošu minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanas metodi un piemērošanas kritērijus. Tādēļ Satversmes tiesa šos argumentus atsevišķi neaplūkots, bet pārbaudīs pēc būtības.

13. Satversmes tiesai jāpārbauda, vai pasākumi, kas saistīti ar trūcīgas personas tiesību uz sociālo palīdzību noteikšanu, ir veikti pienācīgi, proti, vai šādām personām ir nodrošināta iespēja izmantot savas sociālās tiesības vismaz minimālā apmērā (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 16. jūlija sprieduma lietā Nr. 2019-25-03 13. punktu*).

Izskatāmajā lietā, lai izvērtētu to, vai trūcīgām personām ir nodrošināta iespēja izmantot savas sociālās tiesības vismaz minimālā apmērā, Satversmes tiesai jānoskaidro:

1) vai likumdevējs pats ir noregulējis būtiskākos ar minimālo ienākumu sliekšni saistītos jautājumus;

2) vai likumdevējs ir paredzējis objektīvu minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanas metodi, kas ir vērsta uz mērķi aizsargāt cilvēka cieņu, izlīdzināt sociālo nevienlīdzību un nodrošināt valsts ilgtspējīgu attīstību;

3) vai likumdevējs ir nodrošinājis, ka minimālo ienākumu sliekšnis tiek regulāri pārskatīts;

4) vai apstrīdētajās normās noteiktā minimālo ienākumu sliekšņa aprēķināšanas kārtība kopā ar citiem sociālās drošības sistēmas pasākumiem ikvienai trūcīgai personai rada iespēju veidot cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi (*sal.: Satversmes tiesas 2020. gada 16. jūlija sprieduma lietā Nr. 2019-25-03 15. un 19.2. punkts*).

14. Satversmes tiesa jau iepriekš uzsvērusi, ka garantēto minimālo ienākumu pabalsta mērķa definēšana, kā arī garantēto minimālo

ienākumu sliekšņa noteikšanas metodes pamatprincipu izstrāde ir tik būtiski jautājumi, ka tie jāizlemj pašam likumdevējam (*sal.: Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 20. punkts*).

Pieņemot 2020. gada grozījumus, Saeima Sociālās palīdzības likuma 32. pantā ir definējusi sociālās palīdzības mērķi – sniegt materiālu atbalstu zemu ienākumu mājsaimecībām, lai nodrošinātu ienākumus minimālo ienākumu sliekšņa līmenī un segtu ar mājokļa lietošanu saistītos izdevumus, kā arī sniegtu atbalstu atsevišķu izdevumu samaksai un krīzes situācijās. Likumprojektu anotācijās norādīts, ka minimālo ienākumu sliekšnis sniedz papildu iespēju iedzīvotājiem ar zemiem un ļoti zemiem ienākumiem sekmēt savu pamatvajadzību apmierināšanu un pašu nepieciešamāko ikdienas izdevumu segšanu. Tika noteikts arī zemākais minimālo ienākumu sliekšnis naudas izteiksmē un tā pārskatīšanas regularitāte. No likumprojektu izstrādes materiāliem izriet, ka sliekšnis noteikts, balstoties uz relatīvo metodi.

Savukārt ar 2023. gada grozījumiem jaunajās apstrīdētajās normās ir noteikts, ka minimālo ienākumu sliekšni nosaka procentuālā apmērā no ienākumu mediānas un tas nav zemāks par 20 procentiem, kā arī ir noteikta sliekšņa pārskatīšanas regularitāte.

Satversmes tiesa neuzskata par pamatotu Pieteikuma iesniedzēja argumentu, ka likumdevējam tieši likumā būtu jāietver teksts, kurā aprakstīta minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanas metode. Metodes aprakstīšana likumā nav pašmērķis. Likumdevēja pienākums izlemt būtiskākos jautājumus ir vērsti uz to, lai tiktu noteikts tāds minimālo ienākumu sliekšnis, kas ļautu trūcīgām personām apmierināt sociālās pamatvajadzības. Tātad likumdevējam ir jāapzina un jāizvērtē labākā metode, pēc kādas nosakāms minimālo ienākumu sliekšnis. Turklāt tas jādara tā, lai par šīs metodes atbilstību būtu iespējams pārliecināties ikvienam, arī Satversmes tiesai. Tomēr paša likumdevēja izšķiršanās jautājums ir tas, kādā formā likumdevējs izsaka savu gribu. Arī tad, ja likumā ir ietverts konkrēts minimālo ienākumu sliekšņa apmērs, kas balstīts uz likumdevēja izraudzītu metodi, sociālo tiesību saturs ir uzskatāms par konkretizētu likumā.

Likumprojekti, kuros bija iekļautas sākotnēji apstrīdētās normas, tika izskatīti par šiem likumprojektiem atbildīgajā Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijā. Arī no Saeimas sēžu stenogrammām var secināt, ka Saeimas deputāti ir diskutējuši par 2020. gada grozījumu likumprojektu anotācijās ietverto metodi un tādējādi balsojuši par apstrīdētajām normām, apzinoties to, ka minimālo ienākumu sliekšnis ir noteikts pēc konkrētas, likumprojektu anotācijās ietvertas metodes. Tātad Saeima, pieņemot gan 2020. gada grozījumus, gan arī 2023. gada grozījumus, ir balstījusies uz konkrētu metodi.

Tādējādi likumdevējs pats ir identificējis sociālās palīdzības un garantēto minimālo ienākumu pabalsta mērķi, minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanas metodi un piemērošanas kritērijus, kā arī tā pārskatīšanas regularitāti. Attiecīgi likumdevējs ir izpildījis šo iepriekšējos Satversmes tiesas spriedumos norādīto pienākumu.

Līdz ar to likumdevējs pats ir noregulējis būtiskākos ar minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanu saistītos jautājumus.

15. Pieteikuma iesniedzējs argumentē, ka likumdevēja izraudzītā minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanas metode neesot zinātniski pamatota un neapmierinot trūcīgo personu pamatvajadzības.

Savukārt Saeima norāda, ka apstrīdētajās normās ietvertais sliekšnis esot noteikts, balstoties uz zinātniski pamatotu metodoloģiju, kas piesaistīta sociālekonomiskam rādītājam un balstīta uz aktuālākajiem datiem par ekonomisko situāciju valstī.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka izraudzītajai metodei jābūt tādai, lai minimālais iztikas apmērs būtu atkarīgs no ekonomiskajiem rādītājiem un atbilstošs sociālajai realitātei un ekonomiskajai situācijai valstī (*sal.: Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 19.2. un 21.2. punkts*). Likumdevējam ir tiesības izvēlēties minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanas metodi, tomēr tai jābūt pamatotai un jāatbilst sociālajai realitātei. Tam, ka likumdevējam ir tiesības izvēlēties, kāda metode tiks izmantota, tiesas sēdē piekrita arī Pieteikuma iesniedzēja pārstāve.

Līdz 2020. gada grozījumu pieņemšanai minimālo ienākumu sliekšnis sociālās palīdzības saņemšanai tika noteikts, pamatojoties uz politisku izšķiršanos un ņemot vērā valsts un pašvaldību finansiālās iespējas (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 20. un 21.2. punktu un 2020. gada 16. jūlija sprieduma lietā Nr. 2019-25-03 16. un 19. punktu*).

Kā izriet no lietas materiāliem un tā, ko Saeimas un Labklājības ministrijas pārstāvji norādīja tiesas sēdē, ir divas vispāratzītas minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanas metodes – absolūtā un relatīvā. Pieņemot 2020. gada grozījumus, tika izraudzīta relatīvā minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanas metode. Šo grozījumu projektu anotācijās skaidrots, ka ar relatīvo metodi tiek ņemti vērā ienākumi dažādās sabiedrības grupās un tādējādi minimālo ienākumu sliekšnis nosakāms kā proporcija no ienākumu mediānas. Tādējādi tiek nodrošināts tas, ka, mainoties ekonomiskajai situācijai valstī, mainās arī minimālo ienākumu sliekšnis un veidojoties samērīga proporcija, kādā sabiedrības vairākums ir finansiāli spējīgs atbalstīt sabiedrības mazākumu ar zemiem ienākumiem. Minimālo ienākumu sliekšnis, kas nav zemāks par 20 procentiem no ienākumu mediānas, atbilstot ienākumu apmēram, pie kura visnabadzīgākajiem

iedzīvotājiem vairumā Eiropas Savienības dalībvalstu tiek sniegts materiāls atbalsts (*sk. likumdošanas datubāzē informāciju par likumprojektiem Nr. 824/Lp13 "Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā" un Nr. 817/Lp13 "Grozījums likumā "Par sociālo drošību""*. Pieejama: *saeima.lv*).

Minimālo ienākumu sliekšņa noteikšana pēc relatīvās metodes esot plānota jau 2014. gadā, kad Ministru kabinets atbalstīja Labklājības ministrijas izstrādāto koncepciju "Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu". Latvijas Banka konstatējusi piedāvātā risinājuma tiešu un pozitīvu ietekmi uz personu ienākumiem, nabadzības risku un ienākumu nevienlīdzības mazināšanu. Secināts, ka piedāvātais risinājums paaugstinātu kopējos ekvivalentos ienākumus (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 71. lp. un likumprojekta Nr. 824/Lp13 "Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā" anotāciju*. Pieejama: *saeima.lv*). Gan Latvijas Banka, gan vairākas citas pieaicinātās personas jau iepriekš Satversmes tiesas lietā Nr. 2019-24-03 norādīja, ka relatīvā metode ir vislabāk piemērota sociālās palīdzības minimuma noteikšanai, jo nodrošina to, ka, mainoties ekonomiskajai situācijai, mainās arī šis minimums. Relatīvā metode ļaujot noteikt tādu sliekšni, kas atbilst ekonomiskajai realitātei valstī konkrētajā brīdī (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 19.2. punktu*).

Labklājības ministrijas pārstāve tiesas sēdē norādīja, ka minimālo ienākumu sliekšņa noteikšana pēc relatīvās metodes nodrošina pabalsta saņēmējiem straujāku ienākumu pieaugumu. Tādā veidā šie ienākumi ne tikai kompensējot patēriņa cenu indeksa pieaugumu, bet arī veicinot garantēto minimālo ienākumu pabalsta saņēmēju, kā arī kopējā sabiedrības labklājības līmeņa pieaugumu.

Relatīvā metode minimālo ienākumu līmeņa noteikšanai tiek izmantota arī vairākās citās Eiropas Savienības dalībvalstīs (*sk. Koncepcija "Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu" (informatīvā daļa), Rīga, 2014, 34. un 35. lpp.*). Saeimas pārstāvis tiesas sēdē norādīja, ka relatīvo metodi izmantojot arī Eiropas Sociālo tiesību komiteja. Tā atsaukusies uz relatīvo metodi, piemēram, Pārskatītās Eiropas Sociālās hartas 12. panta 1. punkta interpretācijā (*sk.: Eiropas Sociālo tiesību komitejas judikatūras apkopojums (Digest of the Case Law of the European Committee of Social Rights), 2018, 144. lpp.*).

Satversmes tiesa secina, ka likumdevējs ir novērsis iepriekšējos Satversmes tiesas spriedumos konstatēto situāciju, proti, to, ka minimālo ienākumu sliekšnis tiek noteikts, balstoties uz politiskiem apsvērumiem. Likumprojektu izstrādes materiāli liecina, ka likumdevējs minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanā ir balstījies uz izsvērtu, zinātniski pamatotu, turklāt Eiropas Sociālo tiesību komitejas un vairāku Eiropas Savienības dalībvalstu atzītu metodoloģiju.

Līdz ar to likumdevējs ir paredzējis objektīvu minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanas metodi, kura ir vērsta uz mērķi aizsargāt cilvēka cieņu, izlīdzināt sociālo nevienlīdzību un nodrošināt valsts ilgtspējīgu attīstību.

16. Satversmes tiesa jau atzinusi, ka likumdevējam ir pienākums regulāri pārskatīt sociālās palīdzības minimuma atbilstību aktuālajam sabiedrības attīstības līmenim un dzīves apstākļiem (*sal.: Satversmes tiesas 2020. gada 16. jūlija sprieduma lietā Nr. 2019-25-03 21. punkts*). Tas nozīmē, ka minimālo ienākumu sliekšnis ir regulāri jāpārskata atbilstoši aktuālajiem datiem par sociālekonomisko situāciju.

Minimālo ienākumu sliekšnis tiek noteikts, ņemot vērā aktuālos datus par ienākumu mediānu. Sociālās drošības likuma anotācijā skaidrots, ka ienākumu un dzīves apstākļu apsekojuma dati, uz kuru pamata tiek aprēķināta ienākumu mediāna un analizēti nabadzības un sociālās atstumtības rādītāji, tiek iegūti un analizēti pēc vienotas pieejas visās Eiropas Savienības dalībvalstīs, balstoties uz Apsekojuma metodoloģiju. Tā paredz, ka tiek iegūti ienākumu dati par fiksētu 12 mēnešu laikposmu no mājāsaimniecībām, kuras piedalās apsekojumā un veic savu ienākumu uzskaiti. Tas nozīmē, ka dati tiek vākti, piemēram, par visu 2018. gadu, savukārt to apstrāde, korelēšanas analīze un validēšana tiek veikta 2019. gadā, bet datu publikācija tiek nodrošināta, sākot ar 2020. gada pirmo ceturksni. Eiropas Parlamenta un Padomes regulā (ES) 2019/1700, ar ko izveido vienotu ietvaru Eiropas statistikai par personām un mājāsaimniecībām, kuras pamatā ir no izlasēm savākti dati individuālā līmenī, ar ko groza Eiropas Parlamenta un Padomes regulas (EK) Nr. 808/2004, (EK) Nr. 452/2008 un (EK) Nr. 1338/2008 un ar ko atceļ Eiropas Parlamenta un Padomes regulu (EK) Nr. 1177/2003 un Padomes regulu (EK) Nr. 577/98, no 2021. gada ir noteikti jauni datu iesniegšanas termiņi, tiecoties nodrošināt to, ka dati tiek publicēti pēc iespējas ātrāk. Tomēr arī jaunais regulējums ļaus iegūt datus par ienākumiem konkrētā laikposmā ne agrāk kā pēc gada. Tādējādi dati par ienākumu mediānu, kas tika ņemta par pamatu minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanai 2021. gadam, patiesībā bija 2018. gada dati (*sk. likumprojekta Nr. 817/Lp13 "Grozījums likumā "Par sociālo drošību"" anotāciju. Pieejama: saeima.lv*). Arī Saeimas pārstāvis tiesas sēdē uzsvēra, ka datu apstrāde ir apjomīgs process. Labklājības ministrijas pārstāve papildus norādīja, ka Latvijas Centrālā statistikas pārvalde datus par ienākumu mediānu publicē februārī, bet citās Eiropas Savienības dalībvalstīs tas tiek darīts vēlāk.

Tādējādi Satversmes tiesa secina, ka pārskatīšanas gadā aktuālākie dati, kas likumdevējam ir pieejami minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanai, attiecas uz laikposmu pirms trim gadiem.

16.1. Ar 2023. gada grozījumiem Sociālās drošības likuma 2.² panta trešajā daļā paredzēts, ka minimālo ienākumu sliekšni pārskata katru gadu.

Minimālo ienākumu sliekšņa ikgadēja pārskatīšana nodrošina to, ka sociālās palīdzības atbalsta sniegšanas brīdī šis sliekšnis tiek noteikts pēc datiem, kas iegūti pirms trim gadiem, un tas arī atbilst iepriekš aplūkotajai situācijai. Attiecīgi, piemēram, minimālo ienākumu sliekšnis 2024. gadam tiks noteikts pēc datiem, kas iegūti 2021. gadā. Acīmredzams, ka dati, kas iegūti pirms trim gadiem, neatspoguļo sociālekonomisko situāciju sociālās palīdzības atbalsta sniegšanas brīdī.

Tomēr jāņem vērā, ka statistikas datu ieguves un apstrādes process atbilstoši Apsekojuma metodoloģijai objektīvi aizņem ilgu laiku, un tādēļ šāda situācija ir attaisnojama. Kā to tiesas sēdē skaidroja Labklājības ministrijas pārstāve, nākamā gada valsts budžeta plānošana sākas iepriekšējā gada martā, kad Finanšu ministrijai tiek iesniegta pirmā informācija par datiem, kas nepieciešami nākamā gada valsts budžeta aprēķiniem. Likuma par budžetu un finanšu vadību 16. panta otrā daļa paredz, ka finanšu ministrs līdz kārtējā gada 1. martam iesniedz Ministru kabinetam budžeta sagatavošanas grafika projektu. Iepriekšējo valsts budžetu sagatavošanas grafiki rāda, ka ministrijām pirmā informācija pamatbudžeta bāzes projekta sagatavošanai bija jāiesniedz līdz attiecīgā gada maijam (*sk., piemēram, Ministru kabineta 2021. gada 25. marta rīkojuma Nr. 207 "Par likumprojekta "Par vidēja termiņa budžeta ietvaru 2022., 2023. un 2024. gadam" un likumprojekta "Par valsts budžetu 2022. gadam" sagatavošanas grafiku" pielikumu un 2023. gada 17. marta rīkojuma Nr. 130 "Par likumprojekta "Par valsts budžetu 2024. gadam un budžeta ietvaru 2024., 2025. un 2026. gadam" sagatavošanas grafiku" pielikumu*). Tātad Labklājības ministrija katra gada pavasarī iesniedz Finanšu ministrijai informāciju par nākamā saimnieciskā gada izdevumiem saistībā ar minimālo ienākumu sliekšni, un šī informācija ir balstīta uz datiem, kas publicēti tā paša gada februārī. Tādējādi likumdevējs minimālo ienākumu sliekšņa pārskatīšanai izmanto aktuālākos tam pieejamos datus par ienākumu mediānu.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka minimālo ienākumu sliekšņa pārskatīšana vienu reizi gadā nenodrošinot sociālās palīdzības atbilstību sociālekonomiskajai situācijai. Pieteikuma iesniedzēja pārstāve norādīja, ka pārskatīšanu varētu veikt reizi pusgadā. Finanšu ministrija iepriekš norādījusi, ka faktiski minimālo ienākumu sliekšņa pārskatīšana 1. jūlijā būtu jāveic, pamatojoties uz pieņēmumiem par papildus nepieciešamo finansējumu (*sk. Finanšu ministrijas informatīvo ziņojumu "Par priekšlikumiem valsts budžeta ieņēmumiem un izdevumiem 2021. gadam un ietvaram 2021.–2023. gadam". Pieejams: tap.mk.gov.lv*). Tiesas sēdē Finanšu ministrijas pārstāve uzsvēra, ka budžeta plānošana ir jābalsta uz reāli

ticamiem datiem. Tas nozīmē, ka jāņem vērā aktuālā publicētā ienākumu mediāna. Pretējā gadījumā veidotos tāda situācija, ka izdevumu ir vairāk, nekā ielānots, vai arī ielānotie izdevumi pārsniegtu nepieciešamos, un šos līdzekļus plānotot būtu bijis iespējams novirzīt nozarēm, kurām tie vairāk nepieciešami.

Valsts budžeta mērķis ir noteikt un pamatot, kādi līdzekļi nepieciešami valsts institūcijām un pašvaldībām ar normatīvajiem aktiem noteikto valsts pienākumu izpildei, un turklāt nodrošināt, lai tajā laikposmā, kuram šie līdzekļi paredzēti, izdevumus segtu atbilstoši ieņēmumi. Budžetu izstrādājot, jāņem vērā nepieciešamība nodrošināt vispārējo ekonomisko līdzsvaru (*sk. Likuma par budžetu un finanšu vadību 1. panta otro daļu*). Ja minimālo ienākumu sliekšnis tiktu pārskatīts katra gada 1. jūlijā, tad likumdevējam valsts budžets būtu jāplāno uz pieņēmumu pamata. Tādējādi varētu rasties valsts budžeta iztrūkums vai pārpalikums, līdz ar to tiktu izjaukts budžeta līdzsvars, un tas prasītu arī regulāru tā koriģēšanu.

Kā to tiesas sēdē norādīja Finanšu ministrijas pārstāve, lemjot par valsts budžetu, ir būtiski nodrošināt līdzsvaru starp valsts ekonomiskajām, finansiālajām iespējām un visas sabiedrības labklājību, ņemot vērā pieejamos resursus un nepieciešamību sabalansēt izdevumus starp visām nozarēm. Ministrijas pārstāve norādīja, ka 2023. gadā ar minimālo ienākumu sliekšni saistītie valsts budžeta izdevumi ir 104 miljoni *euro*, tas ir, mazāki par vienu procentu no kopējiem budžeta izdevumiem. Tomēr, neraugoties uz šo izdevumu proporciju kopējā valsts budžetā, absolūtos skaitļos plānoto un faktisko izdevumu starpība var būt nozīmīga, lai segtu izdevumus par citu sabiedrībai svarīgu vajadzību apmierināšanu.

Tiesas sēdē Saeimas pārstāvis un Labklājības ministrijas pārstāve norādīja, ka ilgtermiņā vidējā ienākumu mediāna aug straujāk nekā patēriņa cenas. Tādējādi minimālo ienākumu sliekšņa pieaugums ne tikai kompensējot patēriņa cenu indeksa pieaugumu, bet arī veicinot garantēto minimālo ienākumu pabalsta saņēmēju labklājības līmeņa un kopējā sabiedrības labklājības līmeņa pieaugumu.

Satversmes tiesa secina: lai arī minimālo ienākumu sliekšnis tiek pārskatīts, pamatojoties uz datiem, kas iegūti pirms trim gadiem, tomēr ikgadēja šā sliekšņa pārskatīšana atbilst valsts budžeta veidošanas procesa pamatprincipiem un parastos apstākļos ilgtermiņā veicina trūcīgāko personu labklājību un mazina sociālo nevienlīdzību. Šāds risinājums ir vērsts uz ilgtspējīgas sociālās palīdzības nodrošināšanu.

Tādējādi likumdevējs, pieņemot 2023. gada grozījumus, ir izpildījis savu pienākumu regulāri pārskatīt minimālo ienākumu sliekšni.

16.2. Pirms 2020. gada grozījumu pieņemšanas Labklājības ministrijas sākotnēji izstrādātie likumprojekti paredzēja līdzīgu tiesisko regulējumu tam, kas tika pieņemts ar 2023. gada grozījumiem un ir spēkā šobrīd. Tomēr Ministru kabinets uzdeva ministrijai precizēt likumprojekta, paredzot to, ka minimālo ienākumu sliekšni pārskata ne retāk kā reizi trijos gados (*sk. Ministru kabineta 2020. gada 30. septembra ārkārtas sēdes protokola Nr. 57 7. punktu. Pieejams: tap.mk.gov.lv*).

2020. gada grozījumiem stājoties spēkā, no 2021. gada 1. janvāra minimālo ienākumu sliekšnis tika noteikts pēc 2018. gada ienākumu mediānas. Kaut arī likumā ietvertie vārdi "ne retāk kā reizi trijos gados" pieļāva iespēju minimālo ienākumu sliekšni pārskatīt biežāk, tomēr līdz 2023. gada 1. jūlijam, kad stājās spēkā jaunās apstrīdētās normas, šis sliekšnis netika pārskatīts. Tādējādi divu ar pusi gadu garumā minimālo ienākumu sliekšnis bija noteikts un garantēto minimālo ienākumu pabalsts tika izmaksāts pēc 2018. gada datiem par ienākumu mediānu. Līdz ar to Saeima bija pieļāvusi tādu situāciju, ka minimālo ienākumu sliekšnis tika balstīts uz datiem, kas iegūti arī pirms pieciem gadiem.

Saeima skaidrojusi, ka pēc 2020. gada grozījumiem, kas tika pieņemti steidzamības kārtā, bija paredzēts pieņemt jaunu tiesisko regulējumu ar mērķi pilnībā izpildīt Satversmes tiesas spriedumus. Savukārt tiesas sēdē Labklājības ministrijas pārstāve paskaidroja, ka par iemeslu tam, kādēļ šis ministrijas izstrādātie likumprojekti pēc Finanšu ministrijas iebildumiem tika precizēti, esot bijuši valsts budžeta apsvērumi.

Plāns pārskatīt minimālo ienākumu sliekšni pēc relatīvās metodes Ministru kabineta darba kārtībā bija jau kopš 2014. gada. Bija izstrādāti likumprojekti, kas paredzēja piemērot relatīvo, uz ienākumu mediānu balstīto metodi, kā arī pārskatīt minimālo ienākumu sliekšni katru gadu. Turklāt ar 2020. gada grozījumiem minimālo ienākumu sliekšnis faktiski jau tika noteikts, balstoties uz relatīvo metodi. Tiesas sēdē ne Saeimas, ne citu institūciju pārstāvji tam, kādēļ uzreiz netika paredzēta minimālo ienākumu sliekšņa ikgadēja pārskatīšana, nenorādīja nevienu citu objektīvu pamatu kā vien valsts budžeta intereses. Atbildes rakstā Saeima norādīja, ka var būt tādi apstākļi, kas samazina nepieciešamību pārskatīt minimālo ienākumu sliekšni reizi gadā, un par piemēru minēja ekonomisko lejupslīdi. Tomēr ne no lietas dalībnieku norādītā, ne lietas materiāliem neizriet, ka minimālo ienākumu sliekšnis netika pārskatīts tādēļ, ka ienākumu mediāna vai ekonomiskā situācija būtu bijusi nemainīga.

Latvijas Bankas veiktās mikrosimulācijas rezultāti liecināja, ka ilgtermiņā ienākumu nevienlīdzības mazināšanās būtu paredzama arī tad, ja minimālo ienākumu sliekšnis tiktu pārskatīts ik pēc trim gadiem, tomēr šāda pārskatīšanas regularitāte 2022.–2023. gadā varētu novest pie ienākumu nevienlīdzības palielināšanās. Tika secināts, ka minimālo

ienākumu sliekšņa ikgadēja pārskatīšana trūcīgāko iedzīvotāju situāciju uzlabotu ar katru gadu atbilstoši ekonomiskās attīstības tendencēm, līdz ar to trūcīgo iedzīvotāju ienākumi izlīdzinātos iepretim turīgāko iedzīvotāju ienākumu pieauguma tempiem, un tādējādi mazinātos nabadzības risks un ienākumu nevienlīdzība (*sk. Ministru kabineta 2021. gada 17. septembra rīkojumu Nr. 657 "Par Plānu minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2022.–2024. gadam"*).

Satversmes tiesa uzskata: valsts budžeta intereses pašas par sevi bez jebkādiem citiem objektīviem apsvērumiem nevar kalpot par pamatu tam, ka valsts nepilda savu pienākumu nodrošināt sociālās palīdzības minimumu. Secināms, ka likumdevējs bija pieļāvis to, ka minimālo ienākumu līmeņi netiek pārskatīti atbilstoši aktuālākajiem datiem par ienākumu mediānu, un tādējādi nebija izpildījis Satversmes tiesas spriedumos noteikto pienākumu pēc iespējas regulāri pārskatīt sociālās palīdzības minimuma atbilstību sociālekonomiskajai situācijai.

Līdz ar to likumdevējs ar jaunajām apstrīdētajām normām ir nodrošinājis, ka minimālo ienākumu sliekšnis tiek regulāri pārskatīts. Savukārt ar sākotnēji apstrīdētajām normām likumdevējs nebija nodrošinājis regulāru minimālo ienākumu sliekšņa pārskatīšanu. Tādēļ sākotnēji apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 1. un 109. pantam.

17. Tagad Satversmes tiesa pārbaudīs, vai jaunajās apstrīdētajās normās noteiktā minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanas kārtība kopā ar citiem sociālās drošības sistēmas pasākumiem rada ikvienai trūcīgai personai iespēju veidot cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka trūcīgām personām gan ir pieejami vairāki atbalsta pasākumi, tomēr minimālo ienākumu sliekšnis nesasniedz pat izmaksas par pārtiku, tādēļ nav nozīmes tam, cik lielu papildu atbalstu var saņemt no citiem sociālās palīdzības pasākumiem.

Savukārt Saeima uzsver, ka minimālo ienākumu sliekšņa atbilstību nevar vērtēt izolēti, bet tā jāvērtē kopā ar valsts nodrošināto cita veida sociālo palīdzību un atvieglojumiem. Garantēto minimālo ienākumu pabalsts un mājokļa pabalsts kā abu šo pabalstu kopums ir ievērojami lielāks par minimālo ienākumu sliekšni. Arī vairākas lietā pieaicinātās personas uzskata, ka tieši viss sociālā atbalsta kopums nodrošina cilvēka cienīgu dzīvi.

Satversmes tiesa jau iepriekš norādīja, ka par personas pamatvajadzībām, kuru apmierināšana minimālā līmenī būtu jānodrošina garantēto minimālo ienākumu pabalstam kopā ar citiem sociālās drošības sistēmas pasākumiem, uzskatāma pārtika, apģērbs, mājoklis, medicīniskā palīdzība un pamatizglītība, kā arī iespējas piedalīties sociālajā, politiskajā un kultūras dzīvē.

17.1. Vairāki lietas dalībnieki un pieaicinātās personas norādīja, ka trūcīgo personu pamatvajadzību apmierināšanu var nodrošināt ar citiem sociālās drošības sistēmas pasākumiem – valsts sociālajiem pabalstiem, pabalstu krīzes situācijā vai pašvaldību brīvprātīgo iniciatīvu pabalstiem.

Tomēr Satversmes tiesa jau iepriekš ir vērtējusi minētos atbalsta pasākumus un secinājusi, ka tie nav vērtējami kā tādi, kuri būtu izmantojami trūcīgo personu pamatvajadzību nodrošināšanai. Proti, valsts sociālajiem pabalstiem un citiem atbalsta pasākumiem, kas minēti Sociālās palīdzības likuma 36. panta pirmajā daļā, ir konkrēts mērķis, un tie tiek izmaksāti pie noteiktām iedzīvotāju grupām piederīgām personām (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 22.2. punktu*). Sociālās palīdzības likuma 35. panta otrās daļas 2. punktā paredzētais pabalsts krīzes situācijā nav vērsts uz to, lai risinātu jautājumus, kas saistīti ar tādiem trūcīgas personas dzīves apstākļiem, kuri to pakļauj nabadzības riskam. Šis pabalsts izmaksāts konkrētām personām, kad tās nonākušas krīzes situācijā (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 22.3.3. punktu*). Savukārt dažādu to pabalstu, kurus pašvaldības var izmaksāt brīvprātīgo iniciatīvu ietvaros, esība un apmērs katrā pašvaldībā ir atšķirīgs un atkarīgs no konkrētās pašvaldības iespējām šādu atbalstu sniegt (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 22.3.3. punktu*).

Saeimas pārstāvis tiesas sēdē arī norādīja, ka ekonomisko satricinājumu un krīzes apstākļos likumdevējs ir paredzējis mērķētus atbalsta pasākumus finansiālo grūtību pārvarēšanai. Proti, Covid-19 pandēmijas, Krievijas sāktā kara Ukrainā un energoresursu krīzes seku mazināšanai likumdevējs ir ieviesis individuālus atbalsta pasākumus attiecībā uz elektroenerģijas un apkures maksājumiem, palielinājis mājokļa pabalsta koeficientu, piešķīris papildu pārtikas komplektus, noteicis pabalstu senioriem un palielinājis ģimenes valsts pabalstu.

Šie atbalsta pasākumi bija terminēti un tika sniegti pie noteiktām iedzīvotāju grupām piederīgām personām un, līdzīgi kā pabalsts krīzes situācijā, bija vērsti uz noteiktu krīžu pārvarēšanu. Tādēļ šos atbalsta pasākumus nevar uzskatīt par tādiem, kuri nodrošina trūcīgo personu pamatvajadzību apmierināšanu ilgtermiņā.

Tādējādi iepriekš minētos atbalsta pasākumus nevar uzskatīt par tādiem, kas vērsti uz ikvienas trūcīgas personas pamatvajadzību apmierināšanu.

17.2. Labklājības ministrija, izstrādājot 2020. gada grozījumu projektus, to anotācijās norādīja, ka garantēto minimālo ienākumu pabalsts ļauj nodrošināt pašu nepieciešamāko ikdienas izdevumu, proti, izdevumu par ēdienu, apģērbu, personīgās higiēnas piederumiem, kā arī citu nelielu māsaimniecības ikdienas izdevumu segšanu. Uz pārējo

pamatvajadzību nodrošināšanu esot vērstas citas sociālās drošības sistēmas daļas. Proti, pārtikas izdevumi tiekot nodrošināti ar garantēto minimālo ienākumu pabalstu, Atbalstīšanas fonda atbalstu, valsts un pašvaldību finansētām brīvpusdienām skolēniem, kā arī zupas virtuvēm. Izdevumus par apģērbu sedzot garantēto minimālo ienākumu pabalsts un nevalstisko organizāciju sniegtais atbalsts. Mājokļa izdevumi tiekot segti ar mājokļa pabalstu un citu pašvaldības sniegto atbalstu mājokļa jautājumu risināšanai. Veselības pakalpojumi tiekot nodrošināti ar valsts apmaksātiem atvieglojumiem un pabalstu atsevišķu izdevumu apmaksai. Tiesības uz izglītību tiekot īstenotas ar bezmaksas izglītību vispārējās izglītības sistēmas ietvaros, Atbalstīšanas fonda atbalstu, kā arī pabalstu atsevišķu izdevumu samaksai. Dalību sociālajā un kultūras dzīvē nodrošinot pašvaldību un nevalstisko organizāciju organizētie pasākumi, kā arī ārpusšķolas interešu izglītība. Savukārt dalību politiskajos procesos nodrošinot pasākumi, kas tiek veikti, lai personām būtu piekļuve vēlēšanām, nevalstisko organizāciju fonda iniciatīvas pilsoniskās sabiedrības stiprināšanai un politisko partiju iniciatīvas informācijas pieejamības nodrošināšanai.

17.2.1. Minimālo ienākumu sliekšnis un attiecīgi garantēto minimālo ienākumu pabalsts no 2023. gada 1. jūlija ir 125 *euro* pirmajai vai vienīgajai personai māsaimniecībā un 87,50 *euro* pārējām personām māsaimniecībā, tostarp bērniem. No 2024. gada 1. janvāra būs attiecīgi 137 *euro* un 95,90 *euro* (sk. *Centrālās statistikas pārvaldes datus par minimālo ienākumu mediānu*). Pieejami: *data.stat.gov.lv*).

Māsaimniecību relatīvo izdevumu budžeta pārtikas groza izmaksas mēnesī 2020. gadā vienam pieaugušajam bija 151,80 *euro*, bet 15–18 gadus vecam bērnam – 154,46 *euro* (sk. *Labklājības ministrijas pētījumu "Jaunas metodoloģijas izstrāde iztikas minimuma patēriņa preču un pakalpojumu groza noteikšanai un tās aprobācija (izmēģinājumprojekti)"*). Pieejams: *lm.gov.lv*). Patēriņa cenu pārmaiņas 2023. gada augustā, salīdzinot ar 2020. gada augustu, patēriņa grupai "01.1 Pārtika" ir 39 procenti (sk. *Centrālās statistikas pārvaldes inflācijas kalkulatoru*). Pieejams: *tools.csb.gov.lv/cpi_calculator/lv*). Tas nozīmē, ka pēc pārtikas groza izmaksu pārrēķināšanas šīs izmaksas 2023. gadā vienam pieaugušajam bija aptuveni 211 *euro*, bet 15–18 gadus vecam bērnam – 215 *euro* mēnesī.

Saeimas un Labklājības ministrijas pārstāvji tiesas sēdē norādīja, ka papildus garantēto minimālo ienākumu pabalstam izdevumus par ēdiena sedz arī Atbalstīšanas fonda ietvaros izsniegtie pārtikas komplekti (turpmāk – pārtikas komplekts), kuru valsts iepirkumā iegūtā vērtība ir 17,65 *euro* mēnesī. Tādējādi garantēto minimālo ienākumu pabalsts kopā ar pārtikas komplektu pirmajai un vienīgajai personai māsaimniecībā nodrošina ar pārtiku saistīto izdevumu segšanu ne mazāk par 142,65 *euro*

2023. gadā un 154,65 *euro* 2024. gadā, bet pārējām personām mājstāimniecībā – 105,65 *euro* 2023. gadā un 113,65 *euro* 2024. gadā.

Izglītības likuma 59. panta 3.¹ daļā paredzēts, ka to izglītojamo ēdināšanu, kuri izglītības iestādēs apgūst pamatzglītības programmas 1.–4. klasē, finansē no valsts vai pašvaldības budžeta. Taču valstij un pašvaldībai nav pienākuma finansēt brīvpusdienas arī cita vecuma izglītojamiem. Tādēļ šis atbalsts nav uzskatāms par tādu, kas ikvienai trūcīgai mājstāimniecībai palīdzētu samazināt izdevumus par ēdienu.

Saeimas un Labklājības ministrijas pārstāvji tiesās sēdē norādīja, ka Latvijā 30 vietās ir pieejamas zupas virtuves. Tomēr Latvijā ir 43 pašvaldības, tātad zupas virtuves nav pieejamas ikvienai trūcīgai personai visā valstī.

Satversmes tiesa secina, ka garantēto minimālo ienākumu pabalsts kopā ar pārtikas komplektiem nesasniedz vienas personas pārtikas groza izmaksas, bet zupas virtuves un brīvpusdienas izglītojamiem nav pieejamas ikvienai trūcīgai personai.

17.2.2. Labklājības ministrija, izstrādājot 2020. gada grozījumus, paredzēja, ka izdevumus par apģērbu varēs segt ar garantēto minimālo ienākumu pabalstu vai ka apģērbu varēs saņemt ar nevalstisko organizāciju atbalstu pašvaldībās.

Tomēr Satversmes tiesa jau secināja, ka garantēto minimālo ienākumu pabalsts primāri nesedz pat izdevumus par pārtikas grozu, tādēļ nekādi nevar tikt uzskatīts par pietiekamu arī apģērba iegādei. Turklāt ne Saeima, ne Labklājības ministrija nesniedza informāciju par to, kā un kādā apmērā ikviena trūcīga persona pašvaldībā var saņemt atbalstu apģērba sarūpēšanai. Tādējādi nevar uzskatīt, ka visām trūcīgām personām būtu nodrošināts atbalsts apģērba iegādei.

17.2.3. Vienlaikus ar 2020. gada grozījumiem apstrīdētajās normās likumdevējs noteica vienotu tiesisko regulējumu arī mājokļa pabalsta nodrošināšanai.

Sociālās palīdzības likuma 35. panta pirmās daļas 2. punkts paredz mājokļa pabalstu – materiālu atbalstu ar mājokļa lietošanu saistīto izdevumu segšanai. Atbilstoši Sociālās palīdzības likuma 35. panta trešajai daļai mājokļa pabalstu aprēķina par tādām pozīcijām kā, piemēram, dzīvojamās telpas lietošana (īres maksa un izdevumi par obligāti veicamajām pārvaldīšanas darbībām), pakalpojumi, kas saistīti ar dzīvojamās telpas lietošanu (apkure, ūdens, elektroenerģija, kanalizācija, atkritumu apsaimniekošana) un telekomunikāciju pakalpojumi.

Atbilstoši Sociālās palīdzības likuma 35. panta ceturtajai daļai mājokļa pabalstu aprēķina kā starpību starp minimālo ienākumu sliekšņa summu mājstāimniecībai, kas reizināta ar attiecīgu šā panta piektajā daļā noteikto koeficientu, un normatīvajos aktos noteiktajiem izdevumiem par mājokli un mājstāimniecības kopējiem ienākumiem. Ar 2023. gada

grozījumiem Sociālās palīdzības likuma 35. panta piektajā daļā mājokļa pabalsta aprēķināšanai mājāsaimniecībai noteikti koeficienti no 1,5 līdz 2,5, kas piemērojami minimālo ienākumu sliekšņa summai atkarībā no mājāsaimniecības veida. Ministru kabineta 2020. gada 17. decembra noteikumu Nr. 809 "Noteikumi par mājāsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu" 3. pielikumā noteikti mājokļa pabalsta aprēķināšanai izmantojamo izdevumu pozīciju ierobežojumi.

Tiesas sēdē Labklājības ministrijas pārstāve norādīja, ka 2021. gadā vidējais ikmēneša mājokļa pabalsts vienas personas mājāsaimniecībai bija 100 *euro*, bet 2022. gadā vairāku personu mājāsaimniecībai – 168,88 *euro*.

Atbalstīšanas fonda ietvaros trūcīgās personas var saņemt arī higiēnas un saimniecības preču komplektus, kuru aptuvenā vērtība ir 2 *euro* mēnesī.

Papildus minētajam Ministru kabineta 2021. gada 1. jūnija noteikumu Nr. 345 "Aizsargātā lietotāja tirdzniecības pakalpojuma noteikumi" 3.1. apakšpunktā trūcīgai vai maznodrošinātai mājāsaimniecībai paredzēts 5 *euro* maksājuma samazinājums par elektroenerģiju. Atbilstoši minēto noteikumu 38.² 1. apakšpunktam maksājuma samazinājums līdz 2023. gada 31. decembrim ir 20 *euro*.

Satversmes tiesa secina, ka likumdevējs ir novērsis iepriekš Satversmes tiesas konstatēto, ka atbalsta pasākumi mājokļa jautājumos trūcīgām personām tiek nodrošināti atkarībā no pašvaldību sociālās politikas un finansiālajām iespējām. Šobrīd mājokļa pabalstu visā valstī pēc vienādiem kritērijiem var saņemt ikviens persona, kas saņem garantēto minimālo ienākumu pabalstu. Šis pabalsts ir atzīstams par tādu, kas ikvienai trūcīgai personai nodrošina atbalstu mājokļa jautājumos vismaz minimālā apmērā.

17.2.4. Saskaņā ar Veselības aprūpes finansēšanas likuma 6. panta otrās daļas 17. punktu trūcīgas personas ir atbrīvotas no pacienta līdzmaksājuma par valsts apmaksātiem veselības aprūpes pakalpojumiem. Savukārt atbilstoši Ministru kabineta 2006. gada 31. oktobra noteikumu Nr. 899 "Ambulatorajai ārstēšanai paredzēto zāļu un medicīnisko ierīču iegādes izdevumu kompensācijas kārtība" 3.¹ un 100. punktam trūcīgam pacientam, kuram saskaņā ar šiem noteikumiem pienākas zāļu vai medicīnisko ierīču iegādes izdevumu kompensācija, zāļu un medicīnisko ierīču iegādes izdevumus sedz pilnā apmērā no kompensācijai piešķirtajiem līdzekļiem, bet ne vairāk kā 14 228,72 *euro* vienam pacientam 12 mēnešu periodā.

Sociālās palīdzības likuma 35. panta otrās daļas 1. punkts paredz papildu sociālās palīdzības pabalstu atsevišķu izdevumu samaksai, un tas ir materiāls atbalsts personām sociālās funkcionēšanas un neatkarīgas dzīves nodrošināšanai. Minētais pabalsts var tikt izmantots arī ar veselības aprūpi saistītu izdevumu samaksai.

Tādējādi likumdevēja paredzētie atbalsta pasākumi ikvienai trūcīgai personai vismaz minimālā apmērā nodrošina veselības aprūpi.

17.2.5. Satversmes 112. pants ikvienam garantē tiesības uz izglītību un valsts nodrošinātu iespēju bez maksas iegūt pamatizglītību.

Mācību līdzekļi tiek finansēti no valsts un pašvaldību līdzekļiem. Tomēr atbilstoši Izglītības likuma 58. panta trešajai daļai vecāku vai personu, kas realizē aizgādību, pienākums ir savu materiālo iespēju robežās nodrošināt bērna izglītošanai nepieciešamos individuālos mācību piederumus. Tie ir, piemēram, kancelejas piederumi, apģērbs un apavi, higiēnas piederumi, materiāli priekšmetu vai produktu radīšanai mācību procesā.

Skolas gaitu uzsākšanai bērniem, kuri dzīvo trūcīgās māsaimniecībās, ir iespēja no Atbalstīšanas fonda saņemt bezmaksas skolas preču komplektus. Pieejami divu veidu skolas preču komplekti – sākumskolas skolēniem vecumā no 5 līdz 10 gadiem un pamatskolas skolēniem vecumā no 11 līdz 16 gadiem. Skolas preču komplektā iekļautas tādas lietas, kā, piemēram, mugursoma, klades, burtnīcas, materiāli, rakstāmrīki un citi kancelejas piederumi (*sk.: Mazaizsargāto ģimeņu bērniem iespējams saņemt bezmaksas skolas preču komplektus. Pieejams: atbalstapakas.lv*). Tiesas sēdē Labklājības ministrijas pārstāve norādīja, ka mācību piederumu komplekta vērtība atkarībā no skolēna vecuma ir 19 vai 30 *euro*.

Satversmes tiesa secina, ka ikvienam ir nodrošināta iespēja iegūt bezmaksas izglītību un trūcīgām māsaimniecībām ar bērniem ir nodrošināts atbalsts mācību līdzekļu iegādei vismaz minimālā apmērā.

17.2.6. Atšķirībā no pārējām aplūkotajām vispārējām cilvēka pamatvajadzībām, vajadzība piedalīties sociālajā un kultūras dzīvē, kā arī politiskajos procesos ir daudz individuālāka un lielā mērā atkarīga no konkrētas personas interesēm. Iedzīvotājiem ir pieejami dažādi valsts vai pašvaldību organizēti bezmaksas kultūras pasākumi, bez maksas var izmantot arī bibliotēku pakalpojumus. Tādēļ nevar atzīt, ka trūcīgām personām netiktu nodrošināts atbalsts dalībai sociālajā un kultūras dzīvē, kā arī politiskajos procesos.

Ņemot vērā iepriekš minēto, Satversmes tiesa secina: lai arī likumdevējs ir noteicis atbalsta pasākumus atsevišķu pamatvajadzību nodrošināšanai minimālā apmērā, tomēr nevar atzīt, ka kopumā ikvienai trūcīgai personai ir pieejams pietiekams atbalsts tai visu nepieciešamo pamatvajadzību apmierināšanai.

Līdz ar to jaunajās apstrīdētajās normās paredzētā minimālā ienākumu sliekšņa noteikšanas kārtība kopā ar citiem sociālās drošības sistēmas pasākumiem nerada ikvienai trūcīgai personai iespēju veidot cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi. Tādēļ tās neatbilst Satversmes 1. un 109. pantam.

18. Satversmes tiesa vērš uzmanību uz to, ka Valsts kontrole jau 2014. gadā ir secinājusi, ka pašvaldības nav mērķtiecīgi izvērtējušas iedzīvotāju sociālo situāciju un to pamatvajadzības, lai izveidotu efektīvu sociālās palīdzības sistēmu (*sk.: Valsts kontroles revīzijas ziņojums. Pašvaldību sniegtās sociālās palīdzības tiesiskums un efektivitāte. Rīga, 2014, 5. un 6. lpp.*). Arī Valsts kontroles 2020. gada revīzijas ziņojumā secināts, ka pašvaldībās vēl arvien pastāv atšķirīga pieeja sociālo pabalstu veidu, to skaita un saņēmēju loka noteikšanai. Pašvaldību izlietotie līdzekļi, kas paredzēti sociālajai palīdzībai, ne vienmēr ir mērķēti uz nabadzības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām. Turklāt visbiežāk pašvaldību sociālo dienestu rīcībā nemaz nav aktuālas informācijas par pašvaldībā dzīvojošo iedzīvotāju struktūru, arī par tādām iedzīvotāju grupām, kas visvairāk ir pakļautas nabadzības un sociālās atstumtības riskam (*sk.: Valsts kontroles revīzijas ziņojums. Vai valstī īstenotā sociālās iekļaušanas politika sasniedz tai izvirzītos mērķus nabadzības mazināšanas jomā? Rīga, 2020, 8., 104. un 112. lpp.*).

Tiesas sēdē Valsts kontroles pārstāves uzsvēra, ka joprojām nav iespējams novērtēt, cik daudz no visiem sociālās palīdzības sistēmas instrumentiem ir pieejami vistrūcīgākajiem iedzīvotājiem. Par to neesot datu, jo pašvaldības to nodrošinātos atbalsta pasākumus neuzskaitot. Primārajiem atbalsta veidiem – garantēto minimālo ienākumu pabalstam, mājokļa pabalstam un pabalstam krīzes situācijā – pašvaldības laikā, kad Valsts kontrole veica revīziju, tērējušas 41 procentu no visiem tiem finanšu līdzekļiem, kurus tās tērē sociālajai palīdzībai. Savukārt no pārējiem 59 procentiem daļa izmantota, piemēram, svētku pabalstiem un dāvanām, nevis rūpējoties par pamatvajadzību apmierināšanu. Tā kā datu trūkst, nevarot arī pārliecināties par to, vai minimālo ienākumu sliekšnis un sociālās drošības sistēmas atbalsta pasākumi ir pietiekami.

Nemot vērā izskatāmajā lietā iegūto informāciju, lietas dalībnieku un pieaicināto personu viedokļus, var secināt, ka joprojām nav izveidota tāda sociālās palīdzības sistēma, kura nodrošinātu pārredzamu atbalsta sniegšanu, lai gan pašvaldībām, gan politikas veidotājiem un pašam likumdevējam būtu pieejama informācija par trūcīgām personām sniegtā atbalsta apmēru un efektivitāti. Lai gan likumdevējs ir ieviesis sociālās palīdzības sistēmā zināmas izmaiņas, kas vērstas uz cilvēka cieņai atbilstošas dzīves nodrošināšanu, un ir noteicis atbalsta pasākumus, kas nodrošina atsevišķu pamatvajadzību apmierināšanu vismaz minimālā apmērā, tomēr kopumā joprojām nevar atzīt, ka šie pasākumi būtu pietiekami un efektīvi. Vienlaikus sociālās palīdzības sistēmai ir jābūt tādai, lai garantēto minimālo ienākumu pabalsts kopā ar citiem sociālās drošības sistēmas pasākumiem spētu apmierināt trūcīgo personu pamatvajadzības tādā minimālā apmērā, lai palīdzētu šīm personām saviem spēkiem izkļūt no nabadzības slazda. Tomēr šī sistēma nevar radīt

tādus apstākļus, kas mazinātu trūcīgu personu vēlmi pašām līdzdarboties savu pamatvajadzību apmierināšanā un uzlabot savus dzīves apstākļus.

19. Tā kā Satversmes tiesa gan sākotnēji apstrīdētās normas, gan jaunās apstrīdētās normas ir atzinusi par neatbilstošām Satversmes 1. un 109. pantam, tai nepieciešams lemt par brīdi, ar kuru šīs normas zaudē spēku.

Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajai daļai tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja tiesa nav noteikusi citādi. Minētā likuma norma Satversmes tiesai piešķir tiesības izlemt, no kura brīža spēku zaudē tāda norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai.

Pieteikuma iesniedzējs lūdz atzīt visas apstrīdētās normas par spēkā neesošām no to pieņemšanas brīža. Satversmes tiesas likums neliedz apstrīdētās normas atzīt par spēkā neesošām arī no to pieņemšanas brīža. Tomēr, izmantojot Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajā daļā piešķirtās tiesības, Satversmes tiesai iespēju robežās jāgādā par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu personām Satversmē garantēto pamattiesību aizskārumu, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm (sk. *Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu un 2015. gada 16. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-13-01 22. punktu*). Likums tiesai ne vien dod pilnvaras, bet arī uzliek atbildību par to, lai tās spriedumi sociālajā realitātē nodrošinātu tiesisko stabilitāti, skaidrību un mieru (sk. *Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 35.1. punktu*).

Izskatāmajā lietā jāņem vērā tas, ka apstrīdētās normas skar sociāli nozīmīgu jomu – sociālās palīdzības minimumu, kas nepieciešams, lai ikviena trūcīga persona varētu dzīvot cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi. Ja Satversmes tiesa lemtu, ka apstrīdētās normas atzīstamas par spēkā neesošām no to pieņemšanas brīža, tad jau no 2021. gada 1. janvāra vispār būtu zudis tiesiskais pamats noteikt minimālo ienākumu sliekšni un izmaksāt trūcīgajām personām atbilstošos pabalstus.

19.1. Sākotnēji apstrīdētās normas šobrīd jau ir zaudējušas savu spēku. Vēlreiz jāuzsver, ka atbilstoši Sociālās palīdzības likuma 32. pantam sociālās palīdzības mērķis ir sniegt materiālu atbalstu zemu ienākumu mājsaimniecībām, lai nodrošinātu tām ienākumus minimālo ienākumu sliekšņa līmenī un segtu ar mājokļa lietošanu saistītos izdevumus, kā arī sniegt atbalstu atsevišķu izdevumu samaksai krīzes situācijā. Tas nozīmē, ka sociālā palīdzība ir mērķēta uz personas pamatvajadzību tūlītēju apmierināšanu. Savukārt atbilstoši Sociālās

palīdzības likuma 5. panta pirmajai daļai sociālo palīdzību personai sniedz, pamatojoties uz tās materiālo resursu – ienākumu un īpašuma – izvērtējumu un individuāli paredzot katras personas līdzdarbību. Ja sākotnēji apstrīdētās normas tiktu atzītas par spēkā neesošām no to pieņemšanas brīža, tad attiecīgo pabalstu pārrēķināšana atbilstoši katras trūcīgās personas aktuālajai sociālekonomiskajai situācijai nebūtu iespējama un būtu pretrunā ar sociālās palīdzības mērķi.

Satversmes tiesa uzskata, ka sākotnēji apstrīdēto normu atzīšana par spēkā neesošām no to pieņemšanas brīža radītu arī tiesisko nestabilitāti un būtu pretēja sociālās palīdzības tiesiskā regulējuma mērķim. Tāpēc Satversmes tiesa nevar atzīt sākotnēji apstrīdētās normas par spēkā neesošām no to pieņemšanas brīža.

19.2. Attiecībā uz jaunajām apstrīdētajām normām jāņem vērā, ka Saeimai, ievērojot šajā spriedumā secināto, ir jāpieņem jauns, proti, tāds tiesiskais regulējums, lai minimālo ienākumu sliekšnis kopā ar citiem sociālās drošības sistēmas pasākumiem nodrošinātu trūcīgām personām cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi.

Lemjot par sprieduma spēku laikā, jāņem vērā arī tas, ka valsts budžeta pieņemšana ir valsts darbībai nozīmīga funkcija. Minimālo ienākumu sliekšņa noteikšana ir cieši saistīta ar valsts budžetā paredzētajiem izdevumiem un to plānošanu, un šim sliekšnim ir ietekme uz tautsaimniecību kopumā (*sal.: Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 25. punkts*).

Ņemot vērā iepriekš šajā spriedumā secināto, likumdevējam ir jāievieš tāda sociālās palīdzības sistēma, kas nodrošinātu pārrēdzamu, efektīvu un mērķētu atbalsta sniegšanu. Turklāt izmaiņas ir jāsaskaņo ar valsts budžetu nākamajam saimnieciskajam gadam. Tādēļ izskatāmajā lietā ir nepieciešams un pieļaujams tas, ka Satversmei neatbilstošās normas vēl noteiktu laiku paliek spēkā.

Līdz ar to jaunās apstrīdētās normas ir atzīstamas par spēkā neesošām no 2025. gada 1. janvāra.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Atzīt Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 33. panta pirmo daļu (redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. janvāra līdz 2023. gada 30. jūnijam) un likuma "Par sociālo drošību" 2.² panta otro un trešo daļu (redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. janvāra līdz 2023. gada 30. jūnijam) **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam.**

2. Atzīt Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 33. panta pirmo un otro daļu (redakcijā, kas ir spēkā no 2023. gada 1. jūlija) un likuma "Par sociālo drošību" 2.² panta otro un trešo daļu (redakcijā, kas ir spēkā no 2023. gada 1. jūlija) par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam un spēkā neesošu no 2025. gada 1. janvāra.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums pasludināts Rīgā 2023. gada 5. oktobrī.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

Satversmes tiesas tiesneses Jautrītes Briedes atsevišķās domas

Rīgā 2023. gada 19. oktobrī

lietā Nr. 2022-34-01

**Satversmes tiesas tiesneses Jautrītes Briedes atsevišķās domas
lietā Nr. 2022-34-01 "Par Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības
likuma 33. panta pirmās daļas un likuma "Par sociālo drošību"
2.² panta otrās un trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas
Satversmes 1. un 109. pantam"**

1. Satversmes tiesa 2023. gada 5. oktobrī pieņēma spriedumu lietā Nr. 2022-34-01 "Par Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 33. panta pirmās daļas un likuma "Par sociālo drošību" 2.² panta otrās un trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam" (turpmāk – Spriedums), ar kuru nosprieda:

1) atzīt Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma (turpmāk – Sociālās palīdzības likums) 33. panta pirmo daļu (redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. janvāra līdz 2023. gada 30. jūnijam) un likuma "Par sociālo drošību" (turpmāk – Sociālās drošības likums) 2.² panta otro un trešo daļu (redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. janvāra līdz 2023. gada 30. jūnijam) (turpmāk kopā – sākotnēji apstrīdētās normas) par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. un 109. pantam;

2) atzīt Sociālās palīdzības likuma 33. panta pirmo un otro daļu (redakcijā, kas ir spēkā no 2023. gada 1. jūlija) un Sociālās drošības likuma 2.² panta otro un trešo daļu (redakcijā, kas ir spēkā no 2023. gada 1. jūlija) (turpmāk kopā – jaunās apstrīdētās normas) par neatbilstošu Satversmes 1. un 109. pantam un spēkā neesošu no 2025. gada 1. janvāra.

2. Piekrītu Spriedumā secinātajam, ka likumdevējs pats ir noregulējis būtiskākos ar minimālo ienākumu sliekšni saistītos jautājumus un ir paredzējis objektīvu minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanas metodi, kas ir vērsta uz mērķi aizsargāt cilvēka cieņu, izlīdzināt sociālo nevienlīdzību un nodrošināt valsts ilgstpējīgu attīstību. Tāpat piekrītu secinātajam, ka likumdevējs ar jaunajām apstrīdētajām normām ir nodrošinājis, ka minimālo ienākumu sliekšnis tiek regulāri pārskatīts, bet ar sākotnēji apstrīdētajām normām nebija nodrošinājis šī sliekšņa regulāru pārskatīšanu, un ka tādējādi sākotnēji apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 1. un 109. pantam.

Tomēr es nepiekrītu Spriedumā secinātajam, ka jaunajās apstrīdētajās normās paredzētā minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanas

kārtība kopā ar citiem sociālās drošības sistēmas pasākumiem nerada ikvienai trūcīgai personai iespēju veidot cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi.

3. Kā jau tas norādīts Spriedumā, sociāli atbildīgas valsts princips neizslēdz ikvienas personas pienākumu, cik vien tas ir saprātīgi sagaidāms tās spēju robežās, rūpēties pašai par sevi un saviem tuviniekiem un nodrošināt cilvēka cienīgu dzīvi. Ja pati persona to nespēj, tad valstij ir pienākums sniegt sociālo palīdzību uz sabiedrības solidaritātes pamata. Pienākums rūpēties par sevi, saviem tuviniekiem un sabiedrības kopējo labumu, izturoties atbildīgi pret citiem un nākamajām paaudzēm, ietverts arī Satversmes ievadā (*sk. Sprieduma 11. punktu*).

No Sprieduma un iepriekšējās Satversmes tiesas judikatūras izriet, ka valstij ir pienākums katrai trūcīgai personai nevis nodrošināt cilvēka cienīgu dzīvi, bet radīt iespēju veidot cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi (*sk. Sprieduma 13. punktu un, piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 16. jūlija sprieduma lietā Nr. 2019-25-03 15. punktu*).

Jāņem vērā, ka sociālās palīdzības uzdevums kopsakarā ar citiem sociālās drošības sistēmas pasākumiem ir radīt iespēju trūcīgām personām izkļūt no nabadzības slazda. Ar sociālās palīdzības atbalsta pasākumiem nevar pieļaut, ka personas, ilgstoši nelīdzdarbojoties, turpina uz pārējās sabiedrības kopējo līdzekļu pamata šo sistēmu izmantot. Piekrītu Saeimas un Valsts kontroles lietā sniegtajam viedoklim, ka sociālās palīdzības sistēmas mērķis nav nosegt visas trūcīgas personas vajadzības tādā apmērā, ka viņai nekas nav jādara, lai dzīvotu cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi. Tās mērķis ir motivēt un gādāt par to, lai šī persona izkļūtu no situācijas, kurā viņa atrodas, un patstāvīgi spētu funkcionēt sabiedrībā.

Labklājības ministrijas pārstāve tiesas sēdē norādīja, ka vidējais garantēto minimālo ienākumu pabalsta saņemšanas ilgums ir pieci mēneši. Tas nozīmē, ka trūcīgās personas vairumā gadījumu šādā situācijā atrodas salīdzinoši neilgu laiku. Tas arī parāda, ka sociālās palīdzības un citu sociālās drošības sistēmas atbalsta pasākumu ietekmē trūcīgās personas no nabadzības slazda ir spējīgas izkļūt.

Atbilstoši Labklājības ministrijas sniegtajai informācijai lielākās garantēto minimālo ienākumu pabalsta saņēmēju grupas 2021. gadā bija māsaimniecības ar bērniem – 36 procenti; atsevišķi dzīvojošas personas darbaspējas vecumā – 25,8 procenti; māsaimniecības, kurās ir personas darbaspējas vecumā un pensijas vecuma personas vai personas ar invaliditāti – 18,6 procenti. Labklājības ministrija norādījusi, ka pensijas vecuma personām un personām ar invaliditāti nebūtu jābūt garantēto minimālo ienākumu pabalsta saņēmēju vidū, jo tās saņem vecuma vai invaliditātes pensiju, kuras apmērs ir 20 procenti vai vairāk no ienākumu mediānas. Izņēmums varot būt tikai, ja šīs personas dzīvo kopā ar citiem māsaimniecības locekļiem, kuri, piemēram, ir bez darba.

Minētie statistikas dati parāda, ka lielākā daļa garantēto minimālo ienākumu pabalsta saņēmēju ir darbaspējīgas personas un māsaimniecības, kurās ir personas, kas atrodas darbaspējīgu personu apgādībā. Tas nozīmē, ka, ievērojot līdzdarbības pienākumu, šīm personām vispirms pašām saviem spēkiem ir jābūt spējīgām izklūt no nabadzības, bet sociālās palīdzības un citi sociālās drošības sistēmas atbalsta pasākumi tam ir papildu atbalsts.

Piekrītu Saeimas un vairāku pieaicināto personu tiesas sēdē norādītajam, ka sociālās palīdzības atbalsta apmēra būtiska palielināšana to tuvinātu minimālās algas apmēram, un tādēļ daļa to saņēmēju varētu zaudēt motivāciju iesaistīties vai atgriezties darba tirgū, kā arī tas motivētu citas nodarbinātas personas aiziet no darba un paļauties uz sociālās palīdzības sniegto atbalstu. Atbalsta apmēram ir jābūt atbilstošam un saskanīgam ar visu sociālās drošības sistēmu kopumā, arī minimālās pensijas apmēru, par kuru personas ir veikušas sociālās iemaksas.

Satversmes tiesa Spriedumā jau vērsa uzmanību, ka garantēto minimālo ienākumu pabalstam kopsakarā ar citiem sociālās drošības sistēmas pasākumiem ir jānodrošina trūcīgo personu pamatvajadzības tādā minimālā apmērā, lai palīdzētu šīm personām saviem spēkiem izklūt no nabadzības slazda. Vienlaikus tie nedrīkst radīt tādus apstākļus, kas mazinātu trūcīgo personu vēlmi pašām līdzdarboties un uzlabot savas dzīves apstākļus (*sk. Sprieduma 18. punktu*). Turklāt garantēto minimālo ienākumu pabalsta apmēram ir jābūt samērīgam ar visu sociālās drošības sistēmu.

Līdz ar to uzskatu, ka sociālā palīdzība ir jāsniedz tādā apmērā, kas nodrošina trūcīgo personu pašu nepieciešamāko pamatvajadzību apmierināšanu minimālā apmērā, lai tā neradītu tādus apstākļus, ka sociālās palīdzības sistēmu izmanto personas, kuras pašas ir spējīgas nodrošināt sev cilvēka cienīgu dzīvi.

4. Satversmes tiesa Spriedumā secināja, ka garantēto minimālo ienākumu pabalsts kopā ar citiem atbalsta pasākumiem nenodrošina pietiekamu atbalstu par ēdienu un apģērbu. Vienlaikus tā atzina, ka atbalsts vismaz minimālā apmērā tiek sniegts izdevumiem par mājokli un veselības aprūpi, kā arī pamatzīdītības iegūšanai un iespējai piedalīties sociālajā un kultūras dzīvē un politiskajos procesos.

Nevaru piekrist, ka Satversmes tiesai ir jāvērtē pamatvajadzību un noteiktu atbalsta avotu, no kuriem šīs pamatvajadzības apmierināt, konkrētu apmēru. Kā to norādīja Pieteikuma iesniedzējs, Satversmes tiesas uzskaitītās pamatvajadzības ir vispārējas. Tomēr atbalsta apjoms, kāds nepieciešams šo pamatvajadzību apmierināšanai, ir ļoti atkarīgs no katras konkrētās personas situācijas un dzīves apstākļiem. Piemēram, lai arī Labklājības ministrija ir aprēķinājusi māsaimniecību relatīvo izdevumu

budžeta pārtikas groza apjomu, tomēr tas atšķiras no reālā iedzīvotāju pārtikas produktu patēriņa, salīdzinot to ar pārtikas patēriņa datiem. Reālais patēriņš parāda cilvēku izvēles, ko ietekmē cilvēku ienākumi, paradumi, tradīcijas un citi aspekti (*sk. Labklājības ministrijas pētījumu "Jaunas metodoloģijas izstrāde iztikas minimuma patēriņa preču un pakalpojumu groza noteikšanai un tās aprobācija (izmēģinājumprojekti)". Pieejams: lm.gov.lv*). Dzīvē gūtie novērojumi arī liecina, ka apdzīvotajās vietās, kurās pašvaldības mazāk finanšu līdzekļu var atvēlēt sociālajai palīdzībai, iedzīvotājiem nereti ir iespēja pašiem apstrādāt zemi un izaudzēt atsevišķus pārtikas produktus, un viņi to arī izmanto. Tādējādi, lai vērtētu atbalsta pietiekamību ēdienam, nevar ņemt vērā kādu konkrētu pārtikas patēriņa groza apjomu un matemātiski saskaitīt atbalsta avotu vērtību. Tas attiecas uz visām pamatvajadzībām.

Satversmes tiesa atzina, ka, tā kā garantēto minimālo ienākumu pabalsts nesedz jau izmaksas par pārtiku, tad tas nekādi nevar tikt izmantots apģērba iegādei. Tomēr uzskatu, ka garantēto minimālo ienākumu pabalstu var izmantot gan pārtikas, gan apģērba iegādei. Viss pabalsts nav jāizmanto tikai pārtikai. Vienai personai vai mājsaimniecībai tas vairāk var būt nepieciešams ēdiena, citai – apģērba nodrošināšanai. Manuprāt, ir arī pieņemami, ka personas par zemām cenām var iegādāties lietotu apģērbu vai izmantot dažādu organizāciju, piemēram, Latvijas Sarkanā Krusta sniegto palīdzību, un tas nav pretēji cilvēka cieņai (*sk.: Latvijas Sarkanais Krusts. Humānā palīdzība. Pieejams: redcross.lv*). Tā kā tiesa atzina, ka citas pamatvajadzības tiek apmierinātas vismaz minimālā apmērā, tās atsevišķi neaplūkošu.

Apkopojot iepriekš minēto, uzskatu, ka Satversmes tiesai bija jāvērtē, vai ir pieejami atbalsta pasākumi kā tādi. Ja tie ir pieejami, tad jāatzīst, ka garantēto minimālo ienākumu pabalsts kopsakarā ar citiem atbalsta pasākumiem rada ikvienai trūcīgai personai iespēju veidot cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi.

5. Manuprāt, ir svarīgi ņemt vērā to, ka kopš Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 un 2020. gada 16. jūlija sprieduma lietā Nr. 2019-25-03 ir būtiski mainījusies kārtība, kādā tiek noteikts minimālo ienākumu sliekšnis. Ja iepriekš tas tika noteikts, pamatojoties uz politisku izšķiršanos un ņemot vērā pašvaldību finansiālās iespējas, tad šobrīd likumdevējs ir izraudzījis objektīvi pamatotu minimālo ienākumu sliekšņa noteikšanas metodi. Turklāt metodē izmantots tāds apmērs – 20 procenti – no ienākumu mediānas, pie kāda vairākās Eiropas Savienības dalībvalstīs trūcīgām personām tiek sniegta sociālā palīdzība. Satversmes tiesa Spriedumā likumdevēja izraudzīto metodi atzina par pamatotu un tādu, kura ir vērsta cilvēka cieņas aizsargāšanai.

Ja tiek vērtēts pamatvajadzību un noteiktu atbalsta avotu, no kuriem šīs pamatvajadzības apmierināt, konkrēts apmērs un secināts, ka garantēto minimālo ienākumu pabalsts kopā ar citiem sociālās drošības sistēmas pasākumiem nenodrošina iespēju radīt iespēju veidot cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi, tad tas nonāk pretrunā secinājumam, ka likumdevēja izraudzītā metode ir pamatota. Rezultātā arī likumdevējam var nebūt skaidrs, vai tam ir jāpalielina zemākais minimālo ienākumu sliekšņa apmērs vai jāparedz papildu atbalsta pasākumi.

6. Nevaru arī piekrist Satversmes tiesas secinājumam, ka trūcīgāko personu pamatvajadzību apmierināšanai nevar tikt izmantoti citi sociālās drošības pabalsti, piemēram, ģimenes valsts pabalsts. Lai arī šis pabalsts tiek izmaksāts ne tikai trūcīgām mājsaimniecībām, bet ikvienai ģimenei ar bērniem, tā mērķis jebkurā gadījumā ir nodrošināt vispārēju atbalstu ģimenēm par bērna audzināšanu. Attiecīgi no tā var segt izmaksas par bērna ēdināšanu, apģērbu, izglītību un citus izdevumus. Ja šis pabalsts sedz noteiktus izdevumus un ļauj trūcīgai mājsaimniecībai izklūst no nabadzības slazda, tad tas arī ir uzskatāms par atbalsta pasākumu.

Tas attiecas arī uz likumdevēja ieviestajiem individuālajiem atbalsta pasākumiem ekonomisko satricinājumu un krīzes apstākļos. Proti, ja šāds atbalsts ļauj trūcīgai mājsaimniecībai samazināt izdevumus laikā, kad kopumā ir pieaugusi dzīves dārdzība, tad tas ir efektīvs atbalsta pasākums arī šīm personām. Nav nozīmes tam, ka šie atbalsta pasākumi bija terminēti, jo tieši tāds bijis to mērķis – palīdzēt pārvarēt dzīves dārdzības pieaugumu. Ja dzīves dārdzība nepieaugtu, tad trūcīgām personām jo vairāk būtu iespējams apmierināt savas pamatvajadzības no citiem atbalsta pasākumiem.

7. Piekrītu Valsts kontroles un attiecīgi Satversmes tiesas secinātajam, ka joprojām nav izveidota tāda sociālās palīdzības sistēma, kura nodrošinātu pārredzamu atbalsta sniegšanu. Tomēr tas pats par sevi nav pamats atzīt, ka trūcīgām personām nav radīta iespēja veidot cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi un jaunās apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 1. un 109. pantam.

Satversmes tiesas tiesnese

J. Briede

S P R I E D U M S

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2023. gada 30. novembrī

lietā Nr. 2022-36-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

pēc Senāta pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. punktu, 19.¹ un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2023. gada 31. oktobra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Pilsonības likuma pārejas noteikumu 7. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 1994. gada 22. jūlijā pieņēma Pilsonības likumu. Tā 24. panta pirmās daļas 3. punktā bija noteikts, ka Latvijas pilsonību var atņemt, ja persona, apliecinot savu piederību pie Latvijas pilsonības vai naturalizējoties, ir sniegusi par sevi apzināti nepatiesas ziņas un tādējādi nepamatoti ieguvusi Latvijas pilsonību – ja tas atklājas piecu gadu laikā pēc uzņemšanas pilsonībā.

Savukārt ar 1998. gada 22. jūnija likumu "Grozījumi Pilsonības likumā", kas stājās spēkā 1998. gada 10. novembrī, no Pilsonības likuma 24. panta pirmās daļas 3. punkta tika izslēgti vārdi "ja tas atklājas piecu gadu laikā pēc uzņemšanas pilsonībā".

Saeima 2013. gada 9. maijā pieņēma likumu "Grozījumi Pilsonības likumā", kas stājās spēkā 2013. gada 1. oktobrī (turpmāk – Grozījumi). Ar minēto likumu Pilsonības likumā precizēti gadījumi, kuros personai var atņemt pilsonību, kā arī noteikts termiņš lēmuma par pilsonības atņemšanu pieņemšanai. Proti, ar Grozījumiem jaunā redakcijā izteikts Pilsonības likuma 24. pants. Šā panta pirmās daļas 3. punkts noteic, ka Latvijas pilsonību personai atņem, ja tā, apliecinot piederību pie Latvijas pilsonības vai naturalizējoties, apzināti sniegusi nepatiesas ziņas vai noklusējusi faktus, kas attiecas uz Latvijas pilsonības iegūšanas vai atjaunošanas nosacījumiem. Saskaņā ar tā paša panta trešo daļu minētajā gadījumā lēmumu par Latvijas pilsonības atņemšanu pieņem, ja nav pagājuši vairāk kā 10 gadi no tās iegūšanas vai atjaunošanas. Tāpat ar Grozījumiem Pilsonības likuma pārejas noteikumi tika papildināti ar 7. punktu šādā

redakcijā: "Personām, kuras Latvijas pilsonību ieguvušas līdz 2013. gada 1. oktobrim, šā likuma 24. panta trešajā daļā minētais 10 gadu termiņš sākas no 2013. gada 1. oktobra" (turpmāk – apstrīdētā norma).

Pilsonības likuma 24. panta pirmās daļas 3. punkts, trešā daļa un apstrīdētā norma nav grozīta un šādā redakcijā ir spēkā arī lietas izskatīšanas laikā.

2. Pieteikuma iesniedzējs – Senāts (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam.

Pieteikuma iesniedzēja tiesvedībā ir administratīvā lieta, kurā personai ar Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes lēmumu uz Pilsonības likuma 24. panta pirmās daļas 3. punkta pamata Latvijas pilsonība ir atņemta saistībā ar tādu faktu noklusēšanu, kuri attiecas uz Latvijas pilsonības iegūšanas vai atjaunošanas nosacījumiem. Persona piederību Latvijas pilsoņu lokam ir apliecinājusi 1995. gadā un Latvijas pilsoņa pasi saņēmusi 1995. gada 4. augustā. Tātad uz personu ir attiecināma apstrīdētā norma un tajā paredzētais pilsonības atņemšanas termiņa skaitījums.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka saskaņā ar pamatlietā piemērojamām tiesību normām iestādei esot jāizdod obligātais administratīvais akts un jāatņem personai pilsonība. Pēc Pieteikuma iesniedzēja ieskata, likumdevējs, nosakot pilsonības atņemšanas termiņu un tā skaitījumu, jau esot izdarījis samērīguma apsvērumus. Tādēļ tiesai šis termiņš esot jāievēro.

Taču šāds tiesiskais regulējums nozīmējot, ka personas, kuras pilsonību ir ieguvušas vai atjaunojušas pirms 2013. gada 1. oktobra, nav vienlīdzīgā situācijā ar personām, kuras to izdarījušas vēlāk. Proti, kopējais termiņš pilsonības atņemšanai personām, kuras pilsonību ieguvušas vai atjaunojušas pirms 2013. gada 1. oktobra, pārsniedzot 10 gadus un varot turpināties pat, piemēram, 30 gadus no pilsonības iegūšanas vai atjaunošanas dienas. Savukārt personām, kuras pilsonību ieguvušas vai atjaunojušas pēc 2013. gada 1. oktobra, pilsonības atņemšanas termiņš esot 10 gadus ilgs. Tādējādi esot pārkāpts Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertais tiesiskās vienlīdzības princips.

Apstrīdētajā normā izvēlētais kritērijs – 2013. gada 1. oktobris – neesot tāds, kas būtu atzīstams par saprātīgu atšķirīgās attieksmes pamatu. Pilsonības likums jau tā sākotnējā redakcijā esot paredzējis pilsonības atņemšanu tad, ja tiek atklāts, ka persona, apliecinot savu piederību pie Latvijas pilsonības vai naturalizējoties, ir apzināti sniegusi nepatiesas ziņas. Tādējādi neesot bijis šķēršļu arī laika posmā līdz 2013. gada 1. oktobrim atņemt pilsonību šādām personām. Apstrīdētā norma esot pretrunā ar Pilsonības likuma 24. panta trešajā daļā noteikto 10 gadu termiņu, jo tā

balstoties kļūdainā izpratnē, ka pilsonību var atņemt bez termiņa ierobežojuma, ja termiņš nav noteikts tiesību normās. Tomēr pat tādā gadījumā, ja pilsonības atņemšanas termiņš tiesību normās nebūtu noteikts, iestādei būtu jāvērtē, vai lēmums par pilsonības atņemšanu ir samērīgs.

Tā kā apstrīdētā norma ir pārejas noteikumu punkts, tai būtu jākalpo iesāktiem, bet vēl nepabeigtiem procesiem vai arī jāsalāgo dažādu sistēmu savstarpējā nomaīņa laikā. Pieteikuma iesniedzējs neuzskata, ka apstrīdētajā normā noteiktais 10 gadu pārejas periods būtu nepieciešams tiesisku vai procesuālu apsvērumu dēļ.

Kopējais termiņš pilsonības atņemšanai personām, kuras pilsonību ieguvušas pirms 2013. gada 1. oktobra, iepretim vidējai cilvēku dzīvildzei Latvijā neesot samērīgs. Tāpat esot jāņem vērā, ka persona var zaudēt pilsonību jau tādā vecumā, kad tā vairs nav spējīga pilnvērtīgi iejusties jebkādā citā pilsoniskā sabiedrībā. Dzīvē gūtie novērojumi ļaujot secināt, ka vairumā gadījumu, kad persona ilgāk nekā 10 gadus dzīvo ciešā sasaistē ar konkrētu valsti un tajā dzīvojošo personu kopumu kā pilsonis, tā lielā mērā integrējas attiecīgās valsts pilsoņu dzīvē. Līdz ar to pilsonības atņemšana pēc 10 gadu perioda, padarot personu par bezvalstnieku, pildot pamatā sodoša rakstura funkciju un neesot saistāma nedz ar lēmuma pieņemšanas brīža faktiskajiem apstākļiem, nedz ar konkrētās personas sociālo un tiesisko integritāti sabiedrībā. Krimināltiesībās attiecībā uz sevišķi smagu noziegumu izdarīšanu paredzētā noilguma termiņi esot īsāki par apstrīdētajā normā noteikto kopējo pilsonības atņemšanas termiņu. Turklāt iestādei varot būt grūti noskaidrot 20 gadus senus notikumus.

Saskaņā ar 1961. gada 30. augusta Konvencijas par bezvalstniecības samazināšanu (turpmāk – Bezvalstniecības konvencija) 8. panta 2. punkta "b" apakšpunktu personai valsts pilsonību varot atņemt, ja tā iegūta, sagrozot faktus vai ar krāpšanu, tomēr arī šādos gadījumos esot jāievēro samērīguma princips.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Laika periodā no 1998. gada 10. novembra līdz Grozījumu pieņemšanai Pilsonības likuma 24. panta pirmās daļas 3. punkts esot paredzējis, ka personai, kura pilsonību ieguvusi apzināti nepatiesu ziņu sniegšanas rezultātā, pilsonību atņemt bez termiņa ierobežojuma. Turklāt, kā to apliecinot arī Senāta judikatūra, šāda tiesību normas interpretācija attiekusies arī uz personām, kuras Latvijas pilsonību ieguvušas pirms 1998. gada 10. novembra – laikā, kad Pilsonības likums paredzēja piecu gadu termiņu pilsonības atņemšanai.

Ar Grozījumiem Pilsonības likuma regulējums esot būtiski mainīts, paredzot, ka pilsonību var atņemt arī par faktu noklusēšanu 10 gadu laikā

no pilsonības iegūšanas, bet attiecībā uz personām, kuras pilsonību ieguvušas līdz 2013. gada 1. oktobrim, apstrīdētajā normā nosakot, ka 10 gadu termiņš pilsonības atņemšanai skaitāms no 2013. gada 1. oktobra. Vienlaikus likumdevējs ar Grozījumiem esot paredzējis arī atsevišķus izņēmuma gadījumus, kad pilsonību var atņemt bez termiņa ierobežojuma, un proti: ja persona bijusi notiesāta par kādu no Romas Starptautiskās krimināltiesas Statūtu 5. pantā minētajiem starptautiskajiem noziegumiem vai ja personai ir tādas valsts pilsonība, ar kuru dubultpilsonība saskaņā ar Pilsonības likumu nav pieļaujama.

Latvijas pilsoņu kopums jeb tauta esot viens no Latvijas valsti konstituējošiem elementiem starptautisko tiesību izpratnē un veidojot Latvijas valststiesisko identitāti. Pilsonība esot tāda tiesiska, lojalitātē balstīta saikne starp personu un valsti, kas radot savstarpējas tiesības un pienākumus. Pilsonības jautājumus reglamentējošās starptautisko tiesību normās esot spēkā princips, ka katrai valstij ir tiesības pašai ar likumu noteikt, kas ir tās pilsoņi.

Saeima uzskata, ka personas, kuras Latvijas pilsonību ieguvušas līdz 2013. gada 1. oktobrim, atrodas būtiski atšķirīgos apstākļos salīdzinājumā ar personām, kuras Latvijas pilsonību ieguvušas pēc 2013. gada 1. oktobra, un ka attieksme pret abām personu grupām ir vienāda.

Apstrīdētā norma regulējot jautājumu par Latvijas pilsonības atņemšanu, un līdz ar to izskatāmajā lietā tiekot skarts jautājums par personām, kas ir tiesīgas būt par suverēnās varas nesēju. Ja apstrīdētā norma nebūtu pieņemta un visiem Latvijas pilsoņiem termiņu pilsonības atņemšanai skaitītu no pilsonības iegūšanas dienas, tad vairumā gadījumu, kad personas pilsonību ieguvušas pirms 2013. gada 1. oktobra, tām pilsonību vairs nevarētu atņemt. Tāpat nebūtu iespējams atņemt pilsonību personām, kuras līdz 2013. gada 1. oktobrim Latvijas pilsonību ieguvušas ar faktu noklusēšanu, jo pirms minētā datuma pilsonību varēja atņemt tikai par apzināti nepatiesu ziņu sniegšanu. Pēc Saeimas ieskata, nosacījumiem par Latvijas pilsonības iegūšanu vai atjaunošanu jābūt vienādiem neatkarīgi no tā, kad pilsonība ir iegūta vai atjaunota.

Latvijas pilsonību, ciktāl tas attiecas uz apstrīdēto normu, persona nevarot iegūt bez pašas iniciatīvas un skaidri izteiktas gribas. Tādēļ, ņemot vērā starp valsti un pilsoni pastāvošās lojalitātes un solidaritātes attiecības, esot pamatoti gaidīt, ka persona pilsonību iegūs godprātīgā ceļā. Saskaņā ar Bezvalstniecības konvencijas 8. panta 2. punkta "b" apakšpunktu valsts pilsonību personai varot atņemt tad, ja tā iegūta, sagrozot faktus vai ar krāpšanu, pat ja persona tādējādi kļūst par bezvalstnieku.

No Satversmes 2. panta izrietot valsts pienākums rūpēties par to, lai par suverēnās varas nesēja daļu neklūst tādas personas, kuras nav tiesīgas iegūt vai atjaunot Latvijas pilsonību. Viens no šā pienākuma izpildei nepieciešamajiem pasākumiem esot Latvijas pilsonības atņemšana. Ar

apstrīdēto normu tiekot aizsargātas sabiedrības intereses, un sabiedrības interesēs neietilpstot Latvijas pilsoņu loka paplašināšana ar prettiesiskām metodēm.

Pēc Saeimas ieskata, izskatāmajā lietā nozīme nebūtu jāpiešķir apsvērumiem par personas saikni ar valsti. Būtiski esot tas, ka persona pēc pilsonības atņemšanas automātiski nezaudē tiesības uzturēties Latvijā, bet var turpināt šeit uzturēties Imigrācijas likumā noteiktajā kārtībā. Tāpat neesot pamatoti pilsonības atņemšanu salīdzināt ar sodu. Latvijas pilsonība tiekot atņemta par prettiesisku rīcību un tādēļ, lai atjaunotu iepriekšējo tiesisko situāciju. Pilsonības atņemšanas mērķis neesot personas sodīšana.

4. Pieaicinātā persona – Iekšlietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, un pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajam.

Pēc Iekšlietu ministrijas ieskata, personas, kuras apliecinājušas savu piederību pie pilsoņu loka vai naturalizējušās ar faktu noklusēšanu vai nepatiesu ziņu sniegšanu, faktiski nemaz nepieder pie pilsoņu loka. Ar Grozījumiem Pilsonības likumā esot ieviests jauns tiesību institūts, kas paredz iespēju attiecīgajos gadījumos iegūt pilsonību noilguma jeb faktiskās integrācijas dēļ. Proti, tādā gadījumā, ja apstrīdētajā normā noteiktajā 10 gadu termiņā, kas skaitāms no 2013. gada 1. oktobra, personai, kura pilsonību ir ieguvusi, noklusējot faktus vai apzināti sniedzot nepatiesas ziņas, pilsonība tomēr nav atņemta, tā ar noilgumu iegūst pilsonību.

Apstrīdētajā normā noteikto laiku nevarot uzskatīt par periodu, kurā persona integrējusies attiecīgajā pilsoņu lokā, ja šajā laikā persona faktiski ir pārkāpusi Pilsonības likumā noteiktos Latvijas pilsonības iegūšanas un saglabāšanas nosacījumus. Šāda izpratne esot ietverta arī Pilsonības likuma 24. panta ceturrtās daļas 2. punktā, kurā noteikts, ka noilguma termiņš pilsonības atņemšanai nav attiecināms uz gadījumiem, kad personai ir tādas valsts pilsonība, ar kuru dubultpilsonība nav pieļaujama.

Iekšlietu ministrija pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajam attiecībā uz Bezvalstniecības konvencijā noteikto un secinājumu, ka ir iespējami izņēmuma gadījumi, kad personai pilsonība var tikt atņemta arī tad, ja šāda lēmuma rezultātā persona kļūst par bezvalstnieku.

Pret visām personām, kuras ietilpa Latvijas pilsoņu lokā līdz 2013. gada 30. septembrim, Pilsonības likums paredzēja vienādu attieksmi, proti, attiecīgajos gadījumos paredzēja iespēju atņemt Latvijas pilsonību neatkarīgi no tā, cik sen šī pilsonība ir iegūta vai atjaunota. Līdzīgi arī ar Grozījumiem ieviestais tiesiskais regulējums, kas pieļauj pilsonības iegūšanu noilguma jeb faktiskās integrācijas dēļ, uz visiem Latvijas pilsoņiem tiekot attiecināts vienādi, paredzot noilguma termiņu – 10 gadi no šā tiesiskā regulējuma iekļaušanas Pilsonības likumā.

Pēc Iekšlietu ministrijas ieskata, apstrīdētajā normā noteiktais termiņš esot pamatots citstarp ar to, ka, atjaunojot Latvijas Republikas neatkarību, valsts institūcijas rīkojās atbilstoši tālaika iespējām un prasībām un to primārais uzdevums bija veikt iedzīvotāju uzskaiti un 5. Saeimas vēlēšanu norises priekšdarbus. Ievērojot šo vēsturisko aspektu kontekstā ar valsts institūciju kompetences un kapacitātes nepietiekamību pilsonības atgūšanas jautājumu kontrolei, apstrīdētajā normā esot noteikts atsevišķs termiņš Pilsonības likuma 24. panta trešās daļas piemērošanai personām, kuras pilsonību ieguvušas līdz 2013. gada 1. oktobrim.

Pilsonības tiesiskajam regulējumam esot politisks raksturs, un visi būtiskie ar pilsonības institūtu saistītie jautājumi visupirms esot likumdevēja kompetencē.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam attiecībā uz personām, kuras Latvijas pilsonību ieguva, apzināti sniedzot nepatiesas ziņas, jo šīm personām pilsonību varēja atņemt jau pirms Grozījumu pieņemšanas.

Starptautiskajās tiesībās pastāvot vispārīgs princips, ka pilsonības jautājumu regulēšana ir ekskluzīvā katras valsts kompetencē, proti, valstīm ir suverēnas tiesības pašām pēc saviem likumiem noteikt savu pilsoņu loku. Lai gan bezvalstniecība ir nevēlama, valstis esot tiesīgas ieviest regulējumu, kas noteiktos apstākļos paredz pilsonības atņemšanu pat tad, ja persona tādējādi kļūst par bezvalstnieku. Pilsonības likuma regulējums šajā ziņā esot saskanīgs ar starptautiskajiem tiesību aktiem.

Pēc Tieslietu ministrijas vērtējuma, pilsonības iegūšanas fakts pats par sevi nav tik būtiska pazīme, kas ļautu visas Latvijas pilsonību ieguvušās personas neatkarīgi no pilsonības iegūšanas brīža uzskatīt par tādām personām, kuras atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, jo apstrīdētā norma attiecoties arī uz personām, kuras pilsonību atjaunojušas, pamatojoties uz Latvijas Republikas Augstākās padomes 1991. gada 15. oktobra lēmumu "Par Latvijas Republikas pilsoņu tiesību atjaunošanu un naturalizācijas pamatnoteikumiem".

Ja, Grozījumus ieviešot, visām personām 10 gadu termiņu pilsonības atņemšanai sāktu skaitīt no pilsonības iegūšanas vai atjaunošanas dienas, tad lielai daļai personu 2013. gadā šis termiņš jau būtu pagājis. Tālab esot pieņemta apstrīdētā norma, kas paredz termiņa skaitījumu no 2013. gada 1. oktobra.

Turklāt līdz Grozījumu pieņemšanai pilsonību atņemt esot bijis iespējams tikai par apzināti nepatiesu ziņu sniegšanu, bet ne par faktu noklusēšanu. Ja apstrīdētās normas nebūtu, tad visas personas, kuras Latvijas pilsonību ar faktu noklusēšanu ieguvušas līdz 2013. gada 1. oktobrim un to baudījušas jau ilgāk nekā 10 gadus, to drīkstētu

saglabāt, bet personas, kuras Latvijas pilsonību tādā pašā veidā ieguvušas pēc 2013. gada 1. oktobra, Latvijas pilsonību zaudētu.

Tādējādi, pēc Tieslietu ministrijas ieskata, vienlīdzības principa kontekstā pastāv šādas salīdzināmas personu grupas, kuru tiesisko situāciju regulē apstrīdētā norma: personas, kuras apzināti sniedza nepatiesas ziņas, un personas, kuras apzināti noklusēja faktus, kas attiecas uz Latvijas pilsonības iegūšanas vai atjaunošanas nosacījumiem.

Apstrīdētā norma paredzot atšķirīgu attieksmi pret pirmo minēto vienādos un salīdzināmos apstākļos esošo personu grupu, proti, pret personām, kuras apzināti sniedza nepatiesas ziņas, kas attiecas uz Latvijas pilsonības iegūšanas vai atjaunošanas nosacījumiem. Šīm personām, atšķirībā no otras minētās personu grupas, jau pirms 2013. gada 1. oktobra esot bijusi piemērojama pilsonības atņemšana ar tādiem pašiem nosacījumiem (izņemot pilsonības atņemšanas termiņu) kā pēc 2013. gada 1. oktobra.

Pēc Tieslietu ministrijas ieskata, apstrīdētās normas mērķis ir nevis personu sodīt, bet gan atjaunot tādu stāvokli, kāds būtu bijis, ja persona nebūtu nepamatoti atzīta par Latvijas pilsoni. Prettiesiski iegūta pilsonība nekļūstot legītīma neatkarīgi no laika posma, kāds pagājis kopš tās piešķiršanas.

Tieslietu ministrija pievienojas Saeimas atbildes rakstā paustajam viedoklim, ka no Satversmes 2. panta izriet valsts pienākums veikt pasākumus, kas nepieciešami, lai nepieļautu tādu situāciju, ka par suverēnās varas nesēja daļu Latvijā kļūst persona, kura nemaz nav bijusi tiesīga iegūt Latvijas pilsonību vai kurai to nedrīkstēja atjaunot. Viens no šādiem pasākumiem esot Latvijas pilsonības atņemšana.

Apstrīdētās normas radītās atšķirīgās attieksmes sekas būtu saudzējošākas, ja likumdevējs šajā normā būtu konkrēti noteicis, ka 10 gadu noilgums no 2013. gada 1. oktobra attiecas vienīgi uz tām personām, kuras apzināti noklusējušas faktus, kas attiecas uz Latvijas pilsonības iegūšanas vai atjaunošanas nosacījumiem. Tātad apstrīdētā norma pieļaujot atšķirīgu attieksmi pret vienādos un salīdzināmos apstākļos esošām personām un šī atšķirīgā attieksme neesot samērīga pret personām, kuras apzināti sniegušas nepatiesas ziņas, kas attiecas uz Latvijas pilsonības iegūšanas vai atjaunošanas nosacījumiem.

6. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam attiecībā uz personām, kuras ir ieguvušas pilsonību vai apliecinājušas piederību tai līdz 2013. gada 1. oktobrim, un norāda, ka likumdevējs būtu varējis paredzēt saudzīgāku risinājumu, nosakot īsāku pilsonības atņemšanas termiņu.

Tiesībsargs apšaubā to, ka pirms 2013. gada 1. oktobra nebija iespējams atņemt Latvijas pilsonību arī par faktu noklusēšanu. Apstrīdētā

norma nenošķirot personas, kuras pilsonību ieguvušas ar faktu noklusēšanu, no personām, kuras to ieguvušas ar apzināti nepatiesu ziņu sniegšanu, un tādējādi vienādos un salīdzināmos apstākļos esot personas, kuras pilsonību ieguvušas pirms 2013. gada 1. oktobra, un personas, kuras to ieguvušas pēc minētā datuma. Abas personu grupas vienojot tas, ka ir iegūta vai atjaunota Latvijas pilsonība, bet zināmu apstākļu dēļ ir pamats lemt par tās atņemšanu.

Apstrīdētā norma nosakot atšķirīgu attieksmi pret vienādos apstākļos esošām personām. Neesot pamata uzskatīt, ka atšķirīgā attieksme nav noteikta normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā. Tā kā pilsonības piešķiršanas un atņemšanas jautājumi skar to personu loku, kuras ir tiesīgas būt par daļu no suverēnās varas nesēja saskaņā ar Satversmes 2. pantu, esot secināms, ka atšķirīgās attieksmes leģitīmais mērķis ir demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība.

Kopsakarā ar citām Pilsonības likuma normām, kas regulē pilsonības atņemšanu, apstrīdētajā normā paredzētā atšķirīgā attieksme kalpojot minētā leģitīmā mērķa sasniegšanai. Neesot saskatāms saudzējošāks līdzeklis, kas attiecīgajā kontekstā būtu vienlīdz efektīvs mērķa sasniegšanai.

No starptautisko un Eiropas Savienības tiesību viedokļa varot tikt vērtēts tas, vai pilsonības atņemšana nav patvaļīga, vai attiecīgais lēmums nav nesamērīgi ietekmējis kādas personas pamattiesības, piemēram, tiesības uz privāto dzīvi, vai šis lēmums neskar personas kā Eiropas Savienības pilsoņa tiesības. Latvijai saistošās starptautisko tiesību normas par bezvalstniecības izskaušanu pieļaujot gadījumus, kad pilsonību var atņemt pat tad, ja attiecīgā persona kļūst par bezvalstnieku. Tāpat saskaņā ar Eiropas Savienības Tiesas praksi pilsonības atņemšana neesot personas tiesību pārkāpums, ja vien šis akts ir veikts, pamatojoties uz normatīvo regulējumu un izvērtējot atbilstību samērīguma principam.

Tā kā likumdevējs, grozot Pilsonības likumu, ir atzinis, ka samērīgs pilsonības atņemšanas termiņš ir 10 gadi, tad par 10 gadiem ilgāku termiņu nevarot uzskatīt par samērīgu. Ja, izstrādājot apstrīdēto normu, bija pamats uzskatīt, ka daudzos gadījumos pilsonībā ir uzņemtas personas, kas to panākušas vai nu ar viltu, vai noklusējot kādas ziņas, tad attiecīgajam pamatojumam vajadzētu būt skaidri atspoguļotam likuma izstrādes materiālos. Pat ja šāda situācija ir izveidojusies, likumdevējs būtu varējis paredzēt saudzīgāku risinājumu, piemēram, noteikt īsāku termiņu šādu gadījumu atklāšanai un nepieciešamo darbību veikšanai.

Turklāt šādu secinājumu apstiprinot tas, ka daudzos gadījumos, kad persona pilsonību ieguvusi pirms ilgāka laika, apstākļi, kas agrāk būtu tai lieguši kļūt par Latvijas pilsoni, var vairs nepastāvēt. Piemēram, ja deviņdesmitajos gados personai bija citas valsts pilsonība, bet persona no tās ir atteikusies, tad nevarot viennozīmīgi secināt, ka šobrīd, kad

personai citas valsts pilsonības vairs nav un tā ir sevi apliecinājusi kā lojālu Latvijas pilsoni, būtu samērīgi lemt par pilsonības atņemšanu tai.

7. Pieaicinātā persona – Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Pilsonības likuma 24. pants paredzot vairākus gadījumus, kad persona zaudē pilsonību, tomēr ne visos attiecīgajos gadījumos likums pieļaujot to, ka persona pēc pilsonības atņemšanas kļūst par bezvalstnieku. Likumdevējs esot izdarījis apzinātu izvēli, nolemjot, ka persona var kļūt par bezvalstnieku tādā gadījumā, ja tā ir apzināti sniegusi nepatiesas ziņas vai noklusējusi faktus un tādējādi ieguvusi pilsonību negodīgā ceļā. Šāda pieeja atbilstot Bezvalstniecības konvencijas 8. panta 2. punkta "b" apakšpunktam un Eiropas Padomes 1997. gada 6. novembra Konvencijas par pilsonību 7. panta 1. un 3. punktā noteiktajam.

Apstrīdētās normas izstrādes materiāli apliecinot, ka tieši samērīguma principa ievērošanas labad likumprojektā ir iekļauts tāds regulējums, kas ierobežo termiņu Latvijas pilsonības atņemšanai gadījumos, kad tā iegūta, sniedzot apzināti nepatiesas ziņas vai noklusējot faktus. Pilsonības atņemšanas termiņš esot apsvērts arī attiecībā uz visām tām personām, kuras Latvijas pilsonību ieguvušas 20. gadsimta 90. gadu sākumā – gan saskaņā ar Latvijas Republikas Augstākās padomes 1991. gada 15. oktobra lēmumu "Par Latvijas Republikas pilsoņu tiesību atjaunošanu un naturalizācijas pamatnoteikumiem", gan pēc 1994. gada 25. augusta, kad stājās spēkā Pilsonības likums. Ja būtu noteikts vienāds pilsonības atņemšanas termiņa ierobežojums attiecībā uz visiem Latvijas pilsoņiem, tad atsevišķām personām jau būtu iestājies pilsonības atņemšanas noilgums. Šajā sakarā pārvalde paskaidro, ka situācija, kāda tā bija pēc Latvijas valstiskuma atjaunošanas, kad tika apzināts Latvijas pilsoņu kopums, aptverot apmēram divus miljonus personu, neesot salīdzināma ar situāciju pēc 2013. gada 1. oktobra, ievērojot gan tiesiskā regulējuma atšķirības un uzdevumus, gan procedūras.

Proti, pēc Latvijas okupācijas neesot bijis iespējams piemērot pirmsokupācijas laika normatīvos tiesību aktus, kas attiecās uz pilsoņu reģistrāciju. Tāpat okupācijas periodā savu darbību pārtraukusi Iekšlietu ministrija, kas agrāk šajā jomā bija uzraugošā un vadošā valsts pārvaldes iestāde. Tādējādi pēc 1990. gada 4. maija Neatkarības deklarācijas pieņemšanas, ievērojot tajā noteiktos uzdevumus visu valstiskuma elementu atjaunošanai, pilsoņu reģistrācija Latvijas valstiskuma nepārtrauktības doktrīnas kontekstā kļuvusi par objektīvu un neatliekamu nepieciešamību. Atbilstoši tālaika iespējām un prasībām esot gan izveidots Iedzīvotāju reģistrs, gan arī veikta vēlētāju reģistrēšana Saeimas vēlēšanām.

Taču kopš Latvijas valsts atjaunošanas gan tiesiskā apziņa, gan tiesību izpratne (tostarp arī attiecībās starp publisko pārvaldi un individu), gan arī valsts pārvaldes iestāžu funkcionalitāte un kompetence tiesību normu piemērošanā esot attīstījusies. Tāpēc ne pēc 20. gadsimta 90. gadu sākumā Latvijas pilsonību ieguvušo personu skaita, ne tālaika pilsoņu reģistrācijas faktiskajām procedūrām (ņemot vērā to, ka bija ļoti ierobežotas gan personu iespējas iesniegt kvalitatīvus dokumentus sava tiesiskā statusa apliecināšanai, gan arī iestādes iespējas kvalitatīvi pārlicināties par personu sniegto ziņu patiesumu) toreizējā situācija neesot salīdzināma ar pašreizējo situāciju, jo kopš 2013. gada 1. oktobra Latvijas pilsonība tiek iegūta vai atjaunota administratīvā procesa ietvaros.

Ņemot vērā pilsonības institūta nozīmi, aizsargājot valsts īpašās solidaritātes un lojalitātes attiecības ar saviem pilsoņiem, un apzinoties pilsonības saiknes pamatā esošo tiesību un pienākumu savstarpējību, likumdevējs Latvijas pilsonības atņemšanas regulējumu esot attiecinājis arī uz tām personām, kuras pilsonību ieguvušas līdz 2013. gada 1. oktobrim. Tā kā apstrīdētā norma paredz noteiktu pilsonības atņemšanas termiņa skaitījumu, likumdevējs esot vērtējis arī atšķirīgās attieksmes samērīgumu, gan ņemot vērā vēsturiskās un faktiskās situācijas atšķirības, gan arī apsverot, vai atšķirīgās attieksmes leģitīmo mērķi nav iespējams sasniegt ar saudzējošāku līdzekli.

8. Pieaicinātā persona – Latvijas pārstāve starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās Kristīne Līce – uzskata, ka apstrīdētā norma nosaka atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras ar viltu, apzināti noklusējot informāciju, ir ieguvušas pilsonību pirms un pēc 2013. gada 1. oktobra, un norādījusi uz vairākiem aspektiem, kas jāņem vērā, vērtējot ar apstrīdēto normu noteiktās atšķirīgās attieksmes samērīgumu.

No Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) viedokļa sūdzības, kas saistības ar pilsonības atņemšanu, pamatā ietilpstot Konvencijas 8. panta tvērumā, kas aizsargā personu tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību. Konvencija negarantējot personām autonomas tiesības iegūt vai saglabāt kādas valsts pilsonību. Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā neliedzot valstij pieņemt normatīvo regulējumu, kas ļauj atņemt personai Latvijas pilsonību pat tad, ja persona tādējādi kļūtu par bezvalstnieku. Šāda valsts rīcība būtu attaisnojama, ja būtu iespējams konstatēt, ka persona ir apzināti melojusi par faktiem vai noklusējusi informāciju, kas saistīta ar būtiskiem ar pilsonības iegūšanu saistītiem apstākļiem, un attiecīgā valsts rīcība būtu uzskatāma par samērīgu.

Izskatāmās lietas apstākļos esot iespējams identificēt vismaz divus salīdzināmo personu grupu pārus, uz kurām attiecas apstrīdētā norma.

Identificējot salīdzināmās personu grupas, nozīmīgs esot ne tikai laika aspekts, bet arī saturiskais aspekts.

Pirmais salīdzināmo personu grupu pāris esot izsecināms no apstrīdētās normas teksta, kas pretstatot personas, kuras, noklusējot informāciju, pilsonību ir ieguvušas pirms 2013. gada 1. oktobra, un personas, kuras tādā pašā ceļā pilsonību ieguvušas pēc 2013. gada 1. oktobra. Pēc pieaicinātās personas domām, šajā salīdzinājumā nebūtu iekļaujamas plašākas personu grupas, tostarp arī tās personas, kuras melojušas (aktīva darbība), ja konstatējams, ka ar Grozījumiem Pilsonības likuma 24. panta pirmās daļas 3. punkts ir papildināts ar būtībā jaunu pilsonības atņemšanas pamatu – informācijas noklusēšanu (bezdarbība).

Otrais salīdzināmo personu grupu pāris esot personas, kuras pilsonību ieguvušas dažādos laika posmos pirms 2013. gada 1. oktobra. Tādējādi savstarpēji būtu salīdzināmas personas, kuras pilsonību ieguvušas, piemēram, 2013. gada 30. septembrī, un personas, kuras pilsonību ieguvušas, piemēram, 1995. gadā. Tomēr uz šīm personām apstrīdētā norma tiekot attiecināta vienādi, lai gan tās pilsonības iegūšanas laika ziņā atrodas atšķirīgos apstākļos.

Apstrīdētā norma radot atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras ar viltu, apzināti noklusējot informāciju, ir ieguvušas pilsonību pirms un pēc 2013. gada 1. oktobra.

Pilsonības likuma 24. panta vairākkārtējā grozīšana, sākotnēji paredzot piecus gadus ilgu pilsonības atņemšanas termiņu, bet vēlāk – beztermiņa tiesības iestādēm rīkoties, lai konkrētām personām pilsonība tiktu atņemta, un pašreizējā redakcijā paredzētais pilsonības atņemšanas termiņš – 10 gadi no 2013. gada 1. oktobra – attiecībā uz tām personām, kuras pilsonību ieguvušas līdz minētajam datumam, nesniedzot skaidru vēstījumu par mērķi, kura dēļ likumdevējs pilsonības atņemšanas termiņu ir noteicis un mainījis.

Samērīguma vērtējuma aspektā pieaicinātā persona norāda, ka apstrīdētā norma ir piemērojama ļoti plašam personu un apstākļu lokam, kas neaprobežojas tikai ar pamatlietā iesaistīto personu, bet aptver arī gadījumus, kad personas sniegušas nepatiesu informāciju vai noklusējušas informāciju par salīdzinoši mazāk būtiskiem apstākļiem. Turklāt, ņemot vērā apstrīdētajā normā ietvertā pienākuma atņemt šādai personai pilsonību obligāto dabu, iestādēm un tiesām neesot nekādas rīcības vai izvēles brīvības lēmuma pieņemšanā, ja vien situācija nav netipiska.

9. Pieaicinātā persona – Latvijas Cilvēktiesību centra direktore Anhelita Kamenska – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam attiecībā uz personām, kuras pilsonību ieguvušas pirms 2013. gada 1. oktobra, jo apstrīdētajā normā paredzētajai atšķirīgajai attieksmei neesot legītīma mērķa un likumdevējs varējis

noteikt vienādu pilsonības atņemšanas termiņa skaitījumu attiecībā uz visiem pilsoņiem.

Ne Bezvalstniecības konvencija, ne Konvencija pilnībā neizslēdzot to, ka pilsonības atņemšanas rezultātā persona var kļūt par bezvalstnieku. Taču pilsonības atņemšanas rezultātā varot tikt būtiski ierobežotas personas tiesības uz privāto un ģimenes dzīvi, tāpēc pilsonības atņemšana nedrīkstot būt patvaļīga un pirms attiecīga lēmuma pieņemšanas vajagot izvērtēt sekas, kādas tas var radīt attiecīgajai personai.

Apstrīdētā norma attiecoties tikai uz gadījumiem, kad personai, lai tā varētu iegūt pilsonību, bija jāsniedz par sevi ziņas. Tātad vienādos un salīdzināmos apstākļos atrodoties personas, kuras Latvijas pilsonību ieguvušas, sniedzot par sevi ziņas, līdz 2013. gada 1. oktobrim, un šādas personas, kuras Latvijas pilsonību ieguvušas pēc 2013. gada 1. oktobra. Abas personu grupas vienojot tas, ka visas šīs personas Latvijas pilsonību ir ieguvušas Pilsonības likumā noteiktajā kārtībā – apliecinot savu piederību pie Latvijas pilsonības vai naturalizējoties – un ir sniegušas likumā noteiktās ziņas kompetentajām iestādēm.

Apstrīdētā norma katrai salīdzināmo personu grupai paredzot atšķirīgu pilsonības atņemšanas termiņu. Proti, personai, kas pilsonību ieguvusi līdz 2013. gada 1. oktobrim, to varot atņemt pat vairāk nekā 10 gadus pēc tam, kad tā iegūta.

Vērtējot apstrīdēto normu kopsakarā ar tās izstrādes materiāliem, neesot skaidrs, kāds ir bijis likumdevēja leģitīmais mērķis, paredzot atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras pilsonību ieguvušas pirms 2013. gada 1. oktobra. Ja šādas attieksmes leģitīmais mērķis tomēr ir saskatāms, tad pilsonības atņemšanas gadījumos vajagot ievērot arī samērīguma principu.

Kopumā pilsonības atņemšana gadījumā, kad tā ir iegūta prettiesiskā ceļā, esot derīgs mehānisms leģitīmā mērķa sasniegšanai. Tomēr likumdevējs ar Grozījumu pieņemšanu esot atzinis, ka pilsonības atņemšana bez jebkāda termiņa ierobežojuma nebūtu samērīga. Tas esot tiešā veidā saistīts ar izvēli par labu mazāk ierobežojošiem līdzekļiem noteiktos gadījumos, ņemot vērā pilsonības atņemšanas ietekmi uz personas privāto un ģimenes dzīvi, kā arī tiesisko stabilitāti. Desmit gadus ilgs pilsonības atņemšanas termiņš esot samērīgs, un tas būtu vienādi attiecināms uz visiem Latvijas pilsoņiem. Tādēļ konkrētajā situācijā esot pamats apšaubīt to, ka apstrīdētajā normā paredzētā atšķirīgā attieksme ir attaisnojama un sabiedrības ieguvums ir lielāks nekā konkrētam indivīdam nodarītais kaitējums.

10. Pieaicinātā persona – Dr. iur. Māris Onževs – norāda, ka apstrīdētā norma saīsinot pilsonības atņemšanas termiņu un vispārīgi tai neesot atpakaļvērsta spēka, izņemot attiecībā uz personām, kuras

pilsonību līdz 2013. gada 1. oktobrim ieguvušas ar faktu noklusēšanu. Šajā daļā apstrīdētā norma neatbilstot Satversmes 1. un 90. pantam.

Apstrīdētajai normai, kas pagarina pilsonības atņemšanas noilguma termiņu par 10 gadiem attiecībā uz personām, kuras pilsonību ieguvušas pirms 2013. gada 1. oktobra, neesot konstatējams atpakaļvērsts spēks laikā. Proti, lai gan pirms 1998. gada Pilsonības likuma grozījumiem pilsonības atņemšanai nepatiesas informācijas sniegšanas dēļ bija noteikts piecu gadu termiņš, kā arī nepastāvēja skaidri pārejas noteikumi šā piecu gadu termiņa atcelšanai, kopš 1998. gada pilsonības atņemšana tiek īstenota neierobežotā uz nākotni vērstā laika posmā un attiecībā uz visām personām. Tādējādi ar apstrīdēto normu pilsonības atņemšanas termiņš faktiski esot saīsināts, nevis pagarināts. Līdz ar to neesot iespējams konstatēt jau "pabeigtu tiesisko attiecību" revidēšanu jeb "iegūtu tiesību" atņemšanu, tostarp arī attiecībā uz personām, kuras pilsonību ieguvušas vēl pirms 1998. gada Pilsonības likuma grozījumiem.

Vienlaikus atpakaļvērsts spēks esot Pilsonības likuma 24. panta pirmās daļas 3. punktam, ciktāl tas pilsonības iegūšanas procesā noklusēto faktu dēļ paredz pilsonības atņemšanu līdz 2013. gada 1. oktobrim pilsonību ieguvušām personām. Tā kā minētais pilsonības atņemšanas regulējums nepastāvēja laika posmā līdz 2013. gada 1. oktobrim, šādas tiesību normas piemērošana arī personām, kuras pilsonību ieguvušas pirms minētā datuma, esot acīmredzams tiesību zināt savas tiesības jeb tiesiskās palāvības aizsardzības principa pārkāpums. Tādējādi arī apstrīdētā norma, ciktāl tā paredz 10 gadus ilgu pārejas periodu pilsonības atņemšanai par faktu noklusēšanu pirms 2013. gada 1. oktobra pilsonību ieguvušām personām, tiekot piemērota ar atpakaļvērstu spēku laikā un uzskatāma par neatbilstošu Satversmes 1. un 90. pantam.

Tā kā pieteikumā aprakstītajā situācijā personai pilsonība ir atņemta, pamatojoties tieši uz Pilsonības likuma 24. panta pirmās daļas 3. punkta papildus ietvertu pilsonības atņemšanas regulējumu (faktu noklusēšana), tad arī šai personai iestāde esot piemērojusi tiesību normas ar atpakaļvērstu spēku. Minēto piemērošanas problēmu esot iespējams risināt ar juridiski korektu Pilsonības likuma 24. panta pirmās daļas 3. punkta un apstrīdētās normas iztulkošanu laika aspektā, neatņemot pilsonību faktu noklusēšanas dēļ personām, kuras to ieguvušas pirms 2013. gada 1. oktobra.

Secinājumu daļa

11. Lieta ierosināta pēc tiesas pieteikuma. Pieteikuma iesniedzēja tiesvedībā esošajā lietā personai pilsonība ir atņemta, jo šī persona 1995. gadā, apliecinot savu piederību pie Latvijas pilsoņu loka, noklusējusi faktu, ka tai ir citas valsts pilsonība. Saskaņā ar Pilsonības likuma 24. panta pirmās daļas 3. punktu Latvijas pilsonību personai atņemt, ja tā, apliecinot

piederību pie Latvijas pilsonības vai naturalizējoties, apzināti sniegusi nepatiesas ziņas vai noklusējusi faktus, kas attiecas uz Latvijas pilsonības iegūšanas vai atjaunošanas nosacījumiem. Panta trešā daļa paredz, ka lēmumu par pilsonības atņemšanu pieņem, ja nav pagājuši vairāk kā 10 gadi no tās iegūšanas vai atjaunošanas. Pieteikuma iesniedzēja tiesvedībā esošajā lietā personai ir piemērota apstrīdētā norma – Pilsonības likuma pārejas noteikumu 7. punkts –, kas noteic, ka tām personām, kuras pilsonību ieguvušas līdz 2013. gada 1. oktobrim, pilsonību var atņemt 10 gadu laikā no minētā datuma.

Apstrīdētā norma attiecas gan uz personām, kuras ir apliecinājušas savu piederību Latvijas pilsoņu lokam (turpmāk arī – atjaunojušas pilsonību), gan uz personām, kuras pilsonību ieguvušas naturalizācijas kārtībā (turpmāk arī – ieguvušas pilsonību). Tāpat apstrīdētā norma attiecas uz personām, kuras ir apzināti sniegušas nepatiesas ziņas, un personām, kuras ir noklusējušas faktus pilsonības iegūšanas vai atjaunošanas brīdī. Līdz ar to izskatāmajā lietā visupirms nepieciešams precizēt, kādā apjomā izvērtējama apstrīdētās normas satversmība (*sal. sk. Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2011-03-01 13. punktu*).

Lietas sagatavošanas stadijā institūcija, kas izdevusi apstrīdēto normu, – Saeima – tika aicināta izteikties par apstrīdētās normas atbilstību Satversmei neatkarīgi no tā, kādā kārtībā – pilsonības atjaunošanas vai iegūšanas – persona ir sniegusi nepatiesas ziņas vai noklusējusi faktus. Arī lietā pieaicinātās personas par apstrīdētās normas satversmību izteikušās vispusīgi, aptverot visas minētās situācijas.

Satversmes tiesa secina, ka, izvērtējot tiesību normas satversmību attiecībā uz visām personām, kuru tiesības tā skar, tiek nodrošināta lietas vispusīga un objektīva izskatīšana, kā arī procesuālā ekonomija un tādas tiesību sistēmas pastāvēšana, kurā pēc iespējas pilnīgāk un aptverošāk tiek novērsts regulējums, kas neatbilst Satversmei.

Tālab Satversmes tiesa vērtēs apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam attiecībā uz personām, kuras, apliecinot piederību pie Latvijas pilsonības vai naturalizējoties, sniegušas apzināti nepatiesas ziņas vai noklusējušas faktus, kas attiecas uz Latvijas pilsonības iegūšanas vai atjaunošanas nosacījumiem.

12. Pieteikumā kā viens no argumentiem norādīts tas, ka Senātā izskatīšanā esošajā lietā persona Latvijas pilsonības atņemšanas gadījumā kļūs par bezvalstnieku. Tālab, pirms tiek vērtēta apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, Satversmes tiesai ir jānoskaidro valsts rīcības brīvības robežas pilsonības atņemšanas jautājuma regulēšanā.

12.1. Satversmes 2. pantā un ievadā lietotais jēdziens "Latvijas tauta" aptver visus indivīdus – neatkarīgi no to tautības –, kuriem ir

Latvijas pilsonība (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 22. punktu*). Tādējādi ar pilsonības institūtu tiek noteiktas tās personas, kuras veido suverēnās varas nesēju jeb Latvijas tautu.

Atbilstoši Pilsonības likuma 1.¹ panta pirmajai daļai Latvijas pilsonība ir personas noturīga tiesiska saikne ar Latvijas valsti. To raksturo citstarp lojalitāte un starp personu un valsti esošas savstarpējas tiesības un pienākumi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2022. gada 18. februāra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2021-10-03 14.1. punktu*). Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā atzīts, ka starp valsti un tās pilsoni pastāv lojalitātes un solidaritātes attiecības (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā "Ghoumid and Others v. France", pieteikums Nr. 52273/16 u. c., 45. punktu un Eiropas Savienības Tiesas 2010. gada 2. marta sprieduma lietā C-135/08 "Rottman" 51. punktu*).

Lojalitāte kā viens no pilsonības centrālajiem elementiem prasa no personas godprātīgu jeb tiesisku rīcību pilsonības iegūšanas procesā. Minētais nozīmē arī to, ka personai pirms Latvijas pilsonības iegūšanas ir jāsniedz atbildīgajai iestādei visa informācija, kas nepieciešama tiesiska lēmuma pieņemšanai.

12.2. Pilsonības jautājumu regulēšana ir katras valsts ekskluzīvā kompetencē, un šajā jomā valstij ir plaša rīcības brīvība. Tomēr šī rīcības brīvība nav neierobežota (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2009-94-01 16.1. punktu*). Tādēļ likumdevējam, regulējot jautājumu par pilsonības atņemšanu, ir jāievēro ne vien Satversme, bet arī Latvijas starptautiskās saistības un Eiropas Savienības tiesības.

Bezvalstniecības konvencijas 8. panta 1. punkts liedz atņemt personai pilsonību, ja tā kļūs par bezvalstnieku. Tomēr šā paša panta 2. punkts paredz izņēmuma gadījumus, kad pilsonību personai var atņemt, pat ja tā kļūs par bezvalstnieku. Viens no šādiem gadījumiem ir, ja pilsonība iegūta, sagrozot faktus vai ar krāpšanu.

Arī Eiropas Savienības Tiesa, vērtējot jautājumu par pilsonības atņemšanu dalībvalsts pilsonim, ir secinājusi, ka lēmums par naturalizācijas kārtībā iegūtas pilsonības atņemšanu krāpniecisku darbību dēļ atbilst vispārēju interešu apsvērumam pat tad, ja persona kļūst par bezvalstnieku (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2010. gada 2. marta sprieduma lietā C-135/08 "Rottman" 51.–52. punktu*).

Apkopojot šajā punktā minēto, Satversmes tiesa secina, ka valsts ir tiesīga ieviest tādu tiesisko regulējumu, kas paredz atņemt personai pilsonību saistībā ar tās negodprātīgu rīcību pilsonības iegūšanas vai atjaunošanas brīdī pat tad, ja gadījumā, ja persona pēc pilsonības atņemšanas kļūs par bezvalstnieku.

13. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētā norma ir pretrunā ar Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertu tiesiskās vienlīdzības principu, jo kopējais termiņš, kurā var atņemt pilsonību personai, kas to ieguvusi vai atjaunojusi līdz 2013. gada 1. oktobrim, pārsniedz 10 gadus. Savukārt personai, kura pilsonību ir ieguvusi vai atjaunojusi pēc 2013. gada 1. oktobra, tās atņemšanas termiņš saskaņā ar Pilsonības likuma 24. panta trešo daļu ir 10 gadi.

Satversmes 91. panta pirmais teikums nosaka: "Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā." Lai izvērtētu, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, nepieciešams noskaidrot:

1) vai un kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos vai atšķirīgos apstākļos;

2) vai apstrīdētā norma paredz vienādu vai atšķirīgu attieksmi pret šīm personām;

3) vai šāda attieksme ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu;

4) vai šādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir legītīms mērķis, un vai ir ievērots samērīguma princips.

14. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka apstrīdētā norma nošķir personas, kuras ieguvušas vai atjaunojušas pilsonību līdz 2013. gada 1. oktobrim, no personām, kuras pilsonību ieguvušas vai atjaunojušas pēc minētā datuma. Saeima un Iekšlietu ministrija norādīja, ka izskatāmajā lietā nav konstatējamas vienādos un salīdzināmos apstākļos esošas personu grupas. Tieslietu ministrija norādījusi, ka salīdzināmas varētu būt personas, kuras ieguvušas vai atjaunojušas pilsonību, apzināti sniedzot nepatiesas ziņas, un personas, kuras ieguvušas vai atjaunojušas pilsonību, noklusējot faktus. Savukārt pieaicinātā persona Latvijas pārstāve starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās norādījusi, ka gan no laika, gan tiesību normu saturiskā viedokļa ir identificējami vismaz divi savstarpēji salīdzināmo personu grupu pāri.

Pilsonības atņemšana ir vispārīgi regulēta Pilsonības likuma 24. pantā, kas jau kopš likuma spēkā stāšanās paredz, ka pilsonību var atņemt, ja tā iegūta, apzināti sniedzot nepatiesas ziņas. No 1994. gada 25. augusta līdz 1998. gada 10. novembrim pilsonības atņemšanai, ja tā iegūta, apzināti sniedzot nepatiesas ziņas, bija noteikts termiņš – pieci gadi no personas uzņemšanas pilsonībā. Savukārt no 1998. gada 10. novembra līdz Grozījumu pieņemšanai likums vispār neparedzēja termiņu pilsonības atņemšanai, ja tā iegūta, apzināti sniedzot nepatiesas ziņas.

Senāta judikatūrā Pilsonības likuma 24. panta pirmās daļas 3. punkts laikā līdz Grozījumu pieņemšanai tika interpretēts tādējādi, ka pilsonību varēja atņemt tikai par apzināti nepatiesu ziņu sniegšanu, bet ne par faktu noklusēšanu, ja atbildīgā iestāde nav tiešā veidā pieprasījusi konkrētās

ziņas (sk. Senāta 2011. gada 22. jūnija sprieduma lietā Nr. SKC-215/2011 9.–13. punktu). Šobrīd Pilsonības likuma 24. panta pirmās daļas 3. punkts noteic, ka Latvijas pilsonību personai atņem, ja tā, apliecinot piederību pie Latvijas pilsonības vai naturalizējoties, apzināti sniegusi nepatiesas ziņas vai noklusējusi faktus, kas attiecas uz Latvijas pilsonības iegūšanas vai atjaunošanas nosacījumiem. Turklāt likumdevējs apzināti pieļāvis to, ka šādā situācijā persona var kļūt par bezvalstnieku (sk. Saeimas Juridiskās komisijas Pilsonības likuma grozījumu apakškomisijas 2012. gada 4. jūlija sēdes audioierakstu no 14. minūtes).

Pilsonības likuma 24. panta trešā daļa paredz, ka šā panta pirmās daļas 3. punktā minētajā gadījumā lēmumu par Latvijas pilsonības atņemšanu pieņem, ja nav pagājuši vairāk kā 10 gadi no tās iegūšanas vai atjaunošanas. Savukārt apstrīdētā norma nosaka atšķirīgu pilsonības atņemšanas termiņa skaitījumu attiecībā uz personām, kuras pilsonību ieguvušas vai atjaunojušas līdz 2013. gada 1. oktobrim. Proti, šīm personām 10 gadu termiņš ir skaitāms no 2013. gada 1. oktobra, nevis no pilsonības iegūšanas vai atjaunošanas dienas.

Visas minētās personas vieno tas, ka tās ir Latvijas pilsoņi, ka tām paredzēts atņemt Latvijas pilsonību un ka pilsonības iegūšana vai atjaunošana ir panākta negodprātīgā ceļā – noklusējot faktus vai sniedzot nepatiesas ziņas. Tomēr tādā gadījumā, ja Latvijas pilsonība ir iegūta vai atjaunota pirms 2013. gada 1. oktobra, pilsonību personai līdz šim datumam varēja atņemt vienīgi tad, ja tā apzināti sniegusi nepatiesas ziņas. Tādējādi atkarībā no pilsonības atņemšanas pamata apstrīdētā norma nošķir turpmāk norādītās personu grupas:

1) personas, kuras ir noklusējušas faktus un tādējādi ieguvušas vai atjaunojušas pilsonību līdz 2013. gada 1. oktobrim, iepretim tām personām, kuras tādā pašā ceļā ieguvušas vai atjaunojušas pilsonību pēc minētā datuma;

2) personas, kuras ir apzināti sniegušas nepatiesas ziņas un tādējādi ieguvušas vai atjaunojušas pilsonību līdz 2013. gada 1. oktobrim, iepretim tām personām, kuras tādā pašā ceļā ieguvušas vai atjaunojušas pilsonību pēc minētā datuma.

Ņemot vērā pieteikumā sniegto juridisko pamatojumu un citus lietas materiālus, Satversmes tiesa visupirms izvērtēs, vai apstrīdētā norma atbilst tiesiskās vienlīdzības principam attiecībā uz personām, kuras ir noklusējušas faktus un tādējādi ieguvušas vai atjaunojušas pilsonību. Secīgi Satversmes tiesa šādu vērtējumu sniegs attiecībā uz personām, kuras ir apzināti sniegušas nepatiesas ziņas un tādējādi ieguvušas vai atjaunojušas pilsonību.

15. Satversmes tiesa jau šā sprieduma 14. punktā ir secinājusi, ka visām salīdzināmajām personām piemīt vienojoša pazīme – tās ir ieguvušas

Latvijas pilsonību. Turklāt pirmo salīdzināmo grupu pāri vieno arī tas, ka pilsonības iegūšana vai atjaunošana ir panākta negodprātīgā ceļā – noklusējot faktus. Tomēr Satversmes tiesa ir atzinusi, ka kopīgu pazīmju esība pati par sevi ne vienmēr var kalpot par pietiekamu argumentu, lai konstatētu, ka divas personu grupas atrodas vienādās apstākļos (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-25-01 25.2. punktu*). Tādēļ Satversmes tiesai jāpārbauda, vai pastāv kādi apstākļi, kas personas, kuras ir noklusējušas faktus un tādējādi ieguvušas vai atjaunojušas pilsonību pirms un pēc 2013. gada 1. oktobra, nostāda būtiski atšķirīgos apstākļos.

Satversmes tiesa ir secinājusi, ka tiesību norma nav izprotama ārpus tās piemērošanas prakses un tiesību sistēmas, kurā tā funkcionē (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 28. jūnija sprieduma lietā Nr. 2012-26-03 12.1. punktu*).

Kā izriet no apstrīdētās normas izstrādes materiāliem, likumdevējs, reaģējot uz Senāta judikatūru pilsonības atņemšanas jautājumā, ar Grozījumiem ir izteicis Pilsonības likuma 24. panta pirmās daļas 3. punktu jaunā redakcijā, paredzot, ka pilsonību personai atņem, ja tā apzināti sniegusi nepatiesas ziņas vai noklusējusi faktus (*sk. 11. Saeimas Juridiskās komisijas Pilsonības likuma grozījumu apakškomisijas 2012. gada 28. marta sēdes audioierakstu no 24. minūtes un likumprojekta tabulas apakškomisijas darbam pirms otrā lasījuma 59. priekšlikumu lietas materiālu 3. sēj. 57.–84. lp.*). Likumdevējs ar Grozījumiem papildināja pilsonības atņemšanas gadījumus un noteica tādu regulējumu, kas nepieļauj to, ka pilsoņu vidū būtu personas, kuras par pilsoņiem kļuvušas negodprātīgā ceļā. Tādējādi saskaņā ar apstrīdēto normu no 2013. gada 1. oktobra pilsonību varēja atņemt par faktu noklusēšanu tām personām, kuras pilsonību šādā negodprātīgā ceļā ieguvušas vai atjaunojušas līdz 2013. gada 1. oktobrim. Grozījumu izstrādes gaitā Saeimas Juridiskās komisijas Pilsonības likuma grozījumu apakškomisijā tika diskutēts par to, ka nedrīkst pieļaut situāciju, kurā persona pilsonību ir ieguvusi melojot, bet vēlāk tai pilsonību nav iespējams atņemt. Secīgi deputāti atbalstīja priekšlikumu iekļaut Pilsonības likumā apstrīdēto normu, kas paredz 10 gadu termiņu, kurā personai pilsonība var tikt atņemta, ja tā iegūta vai atjaunota līdz 2013. gada 1. oktobrim (*sk. 11. Saeimas Juridiskās komisijas Pilsonības likuma grozījumu apakškomisijas 2012. gada 4. jūlija sēdes audioieraksta 14.–27. minūti un Ministru kabineta iesniegtos priekšlikumus lietas materiālu 3. sēj. 45.–52. lp.*).

Praksē varētu būt apgrūtināta faktu noklusēšanas un nepatiesu ziņu sniegšanas nošķiršana – tā katrā ziņā var būt tikai apzināta un negodprātīga personas rīcība. Tomēr Satversmes tiesa ņem vērā, ka Latvijas tiesiskajā realitātē līdz 2013. gada 1. oktobrim Pilsonības likuma 24. panta pirmās daļas 3. punkts tika interpretēts tā: ja atbildīgā iestāde nav tiešā veidā pieprasījusi konkrētās ziņas, tad personai pilsonību par faktu noklusēšanu

nevar atņemt. Kopš 2013. gada 1. oktobra šāds pilsonības atņemšanas pamats ir tieši ietverts likuma tekstā.

Tādējādi personas, kuras pilsonību ieguvušas vai atjaunojušas ar faktu noklusēšanu pirms 2013. gada 1. oktobra, un personas, kuras pilsonību tādā pašā ceļā ieguvušas vai atjaunojušas pēc minētā datuma, atrodas atšķirīgos apstākļos.

16. Attiecībā uz personām, kuras pilsonību ieguvušas vai atjaunojušas ar faktu noklusēšanu pirms 2013. gada 1. oktobra, apstrīdētā norma paredz 10 gadus ilgu kopējo pilsonības atņemšanas termiņu, kas skaitāms no 2013. gada 1. oktobra. Attiecībā uz personām, kuras pilsonību tādā pašā ceļā ieguvušas vai atjaunojušas pēc 2013. gada 1. oktobra, Pilsonības likuma 24. panta trešā daļa tāpat paredz 10 gadus ilgu pilsonības atņemšanas termiņu, tikai tas, atšķirībā no apstrīdētajā normā noteiktā, ir skaitāms no pilsonības iegūšanas vai atjaunošanas brīža.

Tādēļ, lai gan apstrīdētajā normā ir noteikts citāds pilsonības atņemšanas termiņa sākuma brīdis nekā likuma 24. panta trešajā daļā, tomēr konkrētajā gadījumā šī atšķirība neietekmē to, ka abām minētajām personu grupām noteiktais termiņš ir vienāds, proti, pilsonību iespējams atņemt kopumā 10 gadus ilgā laika periodā.

Līdz ar to apstrīdētā norma paredz vienādu attieksmi pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām.

17. Secinot, ka apstrīdētā norma paredz vienādu attieksmi pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām, Satversmes tiesai ir jāizvērtē, vai šāda attieksme ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 24. punktu*).

Grozījumi, kas ietvēra apstrīdēto normu, 10. Saeimā izskatīti vienā lasījumā, bet 11. Saeimā – trijos lasījumos. Likums ir pieņemts 2013. gada 9. maijā, atbilstoši Satversmes 69. pantam izsludināts (*sk. oficiālo izdevumu "Latvijas Vēstnesis" Nr. 98.1, 2013. gada 23. maijs*) un stājies spēkā likumā noteiktajā termiņā – 2013. gada 1. oktobrī.

Tādējādi apstrīdētā norma ir pieņemta un izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī ir pieejama atbilstoši Satversmes prasībām. Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus un arī Satversmes tiesai nav šaubu par to, ka apstrīdētā norma ir pieņemta, ievērojot labas likumdošanas principu, kā arī ir pietiekami skaidri formulēta, lai persona varētu izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tās piemērošanas sekas.

Līdz ar to apstrīdētajā normā paredzētā vienādā attieksme pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētajā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

18. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka vienānai attieksmei pret personām, kuras atrodas atšķirīgos apstākļos, ir nepieciešams leģitīms mērķis. Likumdevējam ir pienākums izstrādāt tādas normas, kas paredz atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas atšķirīgos apstākļos, ja vien nav kādu saprātīgu un objektīvu iemeslu paredzēt vienādu attieksmi pret visām personām, kuras aptver konkrētais regulējums (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 22. un 25. punktu*).

Saeima atbildes rakstā norādījusi uz valsts pienākumu veikt pasākumus, kas nodrošina, ka par daļu no Latvijas suverēnās varas nesēja nekļūst persona, kura tiesiski nemaz nevar būt Latvijas pilsonis.

Vienānais 10 gadus ilga pilsonības atņemšanas termiņš, kas attiecas uz personām, kuras pilsonību ieguvušas vai atjaunojušas ar faktu noklusēšanu, kalpo tam, lai visi Latvijas pilsoņi atbilstu likumdevēja izpratnei par to, kāda persona var būt pilsonis. Proti, vienādā attieksme pret personām, kuras pilsonību ieguvušas pirms un pēc 2013. gada 1. oktobra, nav pašmērķīga, bet ir vērsta uz būtisku valsts interešu aizsardzību. Tam, kuras personas veido suverēnās varas avotu – Latvijas tautu –, ir būtiska nozīme ikvienā tiesiskā demokrātiskā valstī. Tieši pilsoņi, aktīvi līdzdarbojoties, veido un nosaka valsts dzīvi, citstarp arī Satversmē noteiktajā kārtībā piedaloties konstitucionālo institūciju veidošanā. Tādēļ ir svarīgi, lai šīs nozīmīgās funkcijas pildītu tikai tādas personas, kuras par pilsoņiem kļuvušas godprātīgā jeb tiesiskā ceļā.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertajai vienādajai attieksmei pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām ir leģitīms mērķis – demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība.

19. Konstatējot, ka vienādajai attieksmei ir leģitīms mērķis, Satversmes tiesai jāpārlicinās par to, vai šāda attieksme ir samērīga. Lai izvērtētu, vai apstrīdētajā normā ietvertā vienādā attieksme pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām atbilst samērīguma principam, jāpārbauda:

1) vai likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai;

2) vai šāda rīcība ir nepieciešama, tas ir, vai leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar citiem, indivīda tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem;

3) vai likumdevēja darbība ir samērīga, tas ir, vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 26. punktu*).

20. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, ja ar konkrēto regulējumu šis mērķis tiek sasniegts (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 7. februāra sprieduma lietā Nr. 2013-04-01 26. punktu*).

Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka ar apstrīdēto normu noteiktā vienādā attieksme, kas paredz 10 gadus ilgu pilsonības atņemšanas termiņu, ir piemērota tam, lai valsts institūcijas varētu pārliecināties, vai Latvijas pilsoņu lokā neietilpst personas, kuras pilsonību ieguvušas vai atjaunojušas negodprātīgā ceļā – noklusējot faktus. Tādējādi ir iespējams nodrošināt to, ka valsts dzīvi veido personas, kuras ir tiesiski kļuvušas par Latvijas pilsoņiem.

Līdz ar to likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai.

21. Izvērtējot to, vai likumdevēja rīcība, ar apstrīdēto normu paredzot vienādu attieksmi pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām, bija nepieciešama, ir jānoskaidro, vai leģitīmo mērķi likumdevējs varēja sasniegt ar līdzekļiem, kas būtu saudzējošāki attiecībā uz indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm (*sal. sk. Satversmes tiesas 2008. gada 29. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2007-25-01 13. punktu*). Satversmes tiesa vairākkārt uzsvērusi, ka saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru leģitīmo mērķi iespējams sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 5. februāra sprieduma lietā Nr. 2014-03-01 23. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs ir norādījis, ka nesaskata nepieciešamību apstrīdētās normas pastāvēšanai attiecībā uz personām, kuras ieguvušas vai atjaunojušas pilsonību līdz 2013. gada 1. oktobrim. Ne Saeima, ne lietā pieaicinātās personas nav norādījušas uz iespējamiem alternatīviem līdzekļiem, ar kuriem būtu iespējams sasniegt leģitīmo mērķi tādā pašā kvalitātē.

Satversmes tiesa secina, ka pilsonības atņemšanas termiņa nenoteikšana attiecībā uz personām, kuras pilsonību ieguvušas vai atjaunojušas ar faktu noklusēšanu līdz 2013. gada 1. oktobrim, acīmredzami nesasniegtu vienādās attieksmes leģitīmo mērķi, jo tādējādi pilsoņu lokā varētu būt personas, kuras pilsonību ieguvušas vai atjaunojušas ar faktu noklusēšanu. Savukārt no apstrīdētajā normā noteiktā pilsonības atņemšanas termiņa sākuma brīža atšķirīga brīža noteikšana šādā situācijā nemaz nav iespējama, jo tiesiskajā realitātē pilsonība saistībā ar faktu noklusēšanu netika atņemta līdz 2013. gada 1. oktobrim. Līdz ar to nav alternatīvu leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekļu.

Tādējādi likumdevēja rīcība bija nepieciešama, lai sasniegtu vienādās attieksmes leģitīmo mērķi.

22. Noskaidrojot, vai vienādā attieksme pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām ir samērīga jeb atbilstoša, Satversmes tiesa pārbauda, vai labums, ko no šādas attieksmes gūst sabiedrība, ir lielāks par personas tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-35-03 17. punktu*).

22.1. Pieteikuma iesniedzējs ir norādījis virkni apsvērumu – personu vidējo dzīvildzi, saikni ar valsti, kopējo pilsonības atņemšanas termiņu –, kas, pēc tā ieskata, norādot uz personām, kuras pilsonību ieguvušas vai atjaunojušas līdz 2013. gada 1. oktobrim, radīto kaitējumu iepretim sabiedrības gūtajam labumam. Pēc Pieteikuma iesniedzēja ieskata, tādā gadījumā, ja tiesību normās nebūtu atsevišķi noteikts termiņš pilsonības atņemšanai šādām personām, tas būtu nosakāms individuāli, katrā atsevišķajā gadījumā piemērojot samērīguma principu.

Likumdevējs savas rīcības brīvības ietvaros ir izšķīries par to, ka 10 gadus ilga pilsonības atņemšanas termiņš un tā skaitījums ir samērīgs. Labums, ko no šāda tiesiskā regulējuma gūst sabiedrība, ir funkcionējoša, uzticību baudošā demokrātiska valsts iekārta. Tas, ka pilsoņu lokā ir tikai personas, kuras par pilsoņiem kļuvušas tiesiskā ceļā, ietekmē ikviena Latvijas pilsoņa valstisko apziņu un sabiedrības uzticēšanos gan valsts iekārtai kopumā, gan atsevišķām valsts institūcijām. Tomēr tas, ka likumdevējs ir noteicis konkrētu pilsonības atņemšanas termiņu un tā skaitījumu, neatbrīvo tiesību normu piemērotāju no pienākuma novērtēt obligātā administratīvā akta samērīgumu netipiskos gadījumos, kad attiecīgais lēmums būtiski ietekmē personas pamattiesības (*sal. sk. Satversmes tiesas 2007. gada 28. februāra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2006-41-01 14. un 15. punktu*).

Arī saskaņā ar Eiropas Savienības Tiesas judikatūru nepieciešamības gadījumā valsts tiesas ziņā ir pārbaudīt, vai, atņemot pilsonību, ir ievērots samērīguma princips (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2010. gada 2. marta sprieduma lietā C-135/08 "Janko Rottman" 51.–56. punktu un 2019. gada 12. marta sprieduma lietā C-221/17 "Tjebbes u. c." 41. punktu*). Līdzīgi arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir norādījusi uz nepieciešamību vērtēt lēmuma par pilsonības atņemšanu sekas tiesību uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību aspektā (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2016. gada 21. jūnija sprieduma lietā Nr. 76136/12 "Ramadan v. Malta" 84. punktu*). ANO augstā komisāra bēgļu jautājumos 2020. gada 20. maija rekomendācijā par Bezvalstniecības konvencijas 8. pantu ir uzsvērts, ka pilsonības atņemšanai vienmēr jābūt samērīgai (*sk.: Guidelines on Statelessness No. 5: Loss and Deprivation of Nationality under Articles 5–9 of the 1961 Convention on the Reduction of Statelessness. Pieejams: refworld.org*).

Samērīguma novērtējumu, kas ietver, piemēram, to, kāda saikne ar Latviju ir izveidojusies konkrētajai personai, vai to, kā personas noklusētie fakti ietekmētu tās iespējas tikt uzņemtai pilsonībā šobrīd, individuālās lietās veic atbildīgā iestāde un administratīvās tiesas.

22.2. Lietā pieaicinātā persona *Dr. iur.* Māris Onževs norādījis uz iespējamu tiesiskās palāvības aizsardzības pārkāpumu attiecībā uz personām, kuras pilsonību ieguvušas vai atjaunojušas līdz 2013. gada 1. oktobrim ar faktu noklusēšanu, jo pirms minētā datuma atbilstoši tālaika tiesiskajai realitātei šādām personām pilsonība netika atņemta.

Persona nevar nezināt, ka rīkojas prettiesiski, ja tā, apliecinot savu piederību pie Latvijas pilsonības vai naturalizējoties, piemēram, neinformē iestādi par apstākļiem, kuri saskaņā ar likumu tai liedz būt par pilsoni pat tad, ja iestāde tiešā veidā nav pieprasījusi attiecīgo informāciju. Šādā situācijā persona ar negodprātīgu rīcību ir panākusi sev labvēlīga, bet prettiesiska lēmuma izdošanu.

Satversmes 1. panta tvērumā ietilpstošais tiesiskās palāvības aizsardzības princips aizsargā vienīgi tādas tiesības, uz kuru īstenošanu personai varēja rasties likumīga, pamatota un saprātīga palāvība (*sal. sk. Satversmes tiesas 2016. gada 21. oktobra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2016-03-01 13. punktu*). Persona, kura pilsonības atjaunošanas vai iegūšanas brīdī rīkojusies negodprātīgi, nevar nezināt, ka patiesībā nepieder pie Latvijas pilsoņu loka vai nav tiesīga kļūt par pilsoni. Ja persona pati rīkojas prettiesiski, tad tai nevar veidoties tiesiskā palāvība (*sk.: Levits E. Tiesiskās drošības un tiesiskās palāvības principi attiecībā uz likumdevēju Eiropas Savienības tiesībās; Briede J. Tiesiskā palāvība administratīvajās tiesībās. Grām.: Balodis R. (red.) Vispārējie tiesību principi: Tiesiskā drošība un tiesiskā palāvība. Valsts pārvalde. Bizness. Jurisprudence. Rakstu krājums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 46., 67. lpp.*). Tādēļ personai, kura Latvijas pilsonību ir ieguvusi negodprātīgā ceļā, nevar veidoties aizsargājama tiesiskā palāvība uz pilsonības saglabāšanu.

Ņemot vērā visu iepriekš minēto, Satversmes tiesa secina, ka labums, ko no vienādās attieksmes gūst sabiedrība, ir lielāks par personai nodarīto kaitējumu.

Tātad, nosakot vienādu attieksmi pret personām, kuras pilsonību ir ieguvušas vai atjaunojušas ar faktu noklusēšanu pirms un pēc 2013. gada 1. oktobra, ir ievērots samērīguma princips un apstrīdētā norma šajā daļā atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

23. Turpmāk Satversmes tiesa izvērtēs, vai vienādos un salīdzināmos apstākļos atrodas personas, kuras pilsonību ieguva vai atjaunoja pirms un pēc 2013. gada 1. oktobra ar apzināti nepatiesu ziņu sniegšanu. Minētās personu grupas vieno tas, ka visas šīs personas ir Latvijas pilsoņi, ka tās

uzņemšanu pilsoņu lokā panākušas, apzināti sniedzot nepatiesas ziņas, un tām ir paredzēts atņemt Latvijas pilsonību.

Kā jau tika minēts šajā spriedumā, Pilsonības likuma 24. pants jau kopš likuma spēkā stāšanās paredz, ka pilsonību var atņemt, ja tā iegūta vai atjaunota, apzināti sniedzot nepatiesas ziņas. Nav šaubu, ka personām, kuras ieguvušas vai atjaunojušas pilsonību gan pirms 2013. gada 1. oktobra, gan arī pēc minētā datuma, pilsonību no tās iegūšanas vai atjaunošanas brīža varēja atņemt gadījumā, ja lēmuma pieņemšana panākta, apzināti sniedzot nepatiesas ziņas.

Līdz ar to personas, kuras pilsonību ir ieguvušas vai atjaunojušas, apzināti sniedzot nepatiesas ziņas, pirms 2013. gada 1. oktobra, un personas, kuras pilsonību tādā pašā ceļā ieguvušas vai atjaunojušas pēc minētā datuma, atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos.

24. Tā kā personām, kuras pilsonību ieguvušas vai atjaunojušas, apzināti sniedzot nepatiesas ziņas, pilsonība varēja tikt atņemta jau no Pilsonības likuma spēkā stāšanās, ir secināms, ka apstrīdētā norma rada atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras pilsonību šādā veidā ir ieguvušas pirms un pēc 2013. gada 1. oktobra. Proti, saskaņā ar apstrīdētajā normā ietvertu termiņa skaitījumu kopējais termiņš pilsonības atņemšanai personām, kuras to ieguvušas vai atjaunojušas, apzināti sniedzot nepatiesas ziņas, līdz 2013. gada 1. oktobrim, jebkurā gadījumā ir vairāk nekā 10 gadus ilgs, jo pilsonība šīm personām varēja tikt atņemta jau iepriekš. Savukārt saskaņā ar Pilsonības likuma 24. panta trešo daļu attiecībā uz personām, kuras šādā veidā ieguvušas vai atjaunojušas pilsonību pēc 2013. gada 1. oktobra, pilsonības atņemšanas termiņš ir 10 gadi no tās iegūšanas vai atjaunošanas brīža.

Līdz ar to apstrīdētā norma paredz atšķirīgu attieksmi pret vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošām personu grupām.

25. Šā sprieduma 17. punktā jau secināts, ka apstrīdētā norma ir pieņemta normatīvajos aktos paredzētajā kārtībā. Tādēļ secīgi Satversmes tiesa vērtēs, vai atšķirīgajai attieksmei pret personu grupām, kuras atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, ir legītims mērķis.

Apsverot apstrīdētajā normā paredzētās attieksmes legītīmo mērķi attiecībā uz personām, kuras pilsonību ieguvušas vai atjaunojušas ar faktu noklusēšanu, Satversmes tiesa jau izklāstīja to, cik svarīgi tiesiskā demokrātiskā valstī ir nodrošināt, lai tās pilsoņu lokā būtu tikai tādas personas, kuras pilsonībā uzņemtas tiesiski.

Kā jau tika secināts iepriekš, no 1998. gada 10. novembra līdz Grozījumu pieņemšanai likums vispār neparedzēja termiņu pilsonības

atņemšanai gadījumos, kad tā iegūta, apzināti sniedzot nepatiesas ziņas. Saprotais, ka, likumdevējam ieviešot termiņu pilsonības atņemšanai, atbildīgajai iestādei – Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldei – ir vajadzīgs laiks, lai tā varētu veikt nepieciešamās pārbaudes un pieņemt lēmumus par pilsonības atņemšanu gadījumos, kad tā iegūta ar apzināti nepatiesu ziņu sniegšanu. Satversmes tiesa ņem vērā arī to, ka fakti, par kuriem persona var sniegt nepatiesas ziņas, var būt ļoti dažādi. Tā var būt, piemēram, informācija par personas priekšteču piederību citas valsts pilsoņu lokam, ziņas par pašas personas pilsonību, dienēšanu militārā organizācijā bez Ministru kabineta atļaujas, ziņas par to, ka persona Latvijā vai kādā citā valstī ir bijusi krimināli sodīta par tāda nozieguma izdarīšanu, kas ir noziegums arī Latvijā, ziņas par personas kā bijušā Latvijas PSR drošības dienesta štata darbinieka statusu, kā arī cita veida informācija. Turklāt apstākļi, kas liedz personai būt par Latvijas pilsoni, var būt izveidojušies atšķirīgos laika periodos un šo apstākļu noskaidrošana un novērtēšana var būt citu pilnvaroto iestāžu – citstarp iekšējās un ārējās izlūkošanas iestāžu – vai tiesu kompetencē. Tādēļ arī Iekšlietu ministrija un Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde Satversmes tiesai iesniegtajos viedokļos norādi, ka pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes galvenais uzdevums bijis veikt iedzīvotāju uzskaiti, bet liels darba apjoms un nepietiekamās tehniskās iespējas esot ierobežojušas iestādes iespējas pārbaudīt personu sniegto ziņu patiesumu (*sk. Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes viedokli lietas materiālu 7. sēj. 30.–31. lp. un Iekšlietu ministrijas viedokli lietas materiālu 7. sēj. 37. lp.*).

Vispārīgi atbildīgajām iestādēm ir nepārtraukti jāraugās, vai pilsoņu lokā nav tādu personu, kuras pilsonību ieguvušas vai atjaunojušas negodprātīgā ceļā – apzināti sniedzot nepatiesas ziņas. Vienlaikus šādu personu apzināšana un ziņu par tām iegūšana un apkopošana nav tikai vienas iestādes kompetencē. Turklāt šo ziņu noskaidrošana objektīvi var būt apgrūtināta, sevišķi ja tās ir saistītas ar potenciālu iekšējās vai ārējās drošības apdraudējumu un tās vismaz daļēji ir iegūstamas izlūkošanas ceļā. Tādēļ saprotams, ka situācijā, kad ar Grozījumiem tika noteikts termiņš, līdz kuram iestādei ir jāveic pārbaudes un jāpieņem ar tām saistītie lēmumi, šo funkciju veikšanai var būt nepieciešams papildu laiks. Pretējā gadījumā nebūtu iespējams nodrošināt to, ka Latvijas pilsoņu lokā ir tikai tādas personas, kuras pilsonību ieguvušas vai atjaunojušas tiesiskā ceļā.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertajai atšķirīgajai attieksmei pret vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošām personu grupām ir legītīms mērķis – demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība.

26. Satversmes tiesai nerodas šaubas, ka apstrīdētajā normā noteiktais termiņš un tā skaitījums ir piemērots tam, lai valsts institūcijas varētu pārliecināties par to, vai Latvijas pilsoņu lokā neietilpst personas, kuras par pilsoņiem kļuvušas, sniedzot apzināti nepatiesas ziņas.

Līdz ar to likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītimā mērķa sasniegšanai.

27. Pieteikuma iesniedzējs par alternatīvu legītimā mērķa sasniegšanas līdzekli būtībā uzskata individualizētāku tiesisko regulējumu pilsonības atņemšanai personām, kuras to ieguvušas vai atjaunojušas līdz 2013. gada 1. oktobrim.

Kā pamatoti norādījusi pieaicinātā persona Latvijas pārstāve starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās, šobrīd, lemjot par pilsonības atņemšanu, savstarpēji atšķirīgi vērtējamas varētu būt arī situācijas, kad persona ieguvusi vai atjaunojusi pilsonību, piemēram, 1995. gadā vai 2013. gada 30. septembrī (*sk. Latvijas pārstāves starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās viedokli lietas materiālu 7. sēj. 50. lp.*). Proti, kopējais pilsonības atņemšanas termiņš attiecībā uz ikvienu personu, kas pilsonību ieguvusi vai atjaunojusi pirms 2013. gada 1. oktobra, var būt ļoti atšķirīgs. Ja personas kopš pilsonības iegūšanas vai atjaunošanas ir dzīvojušas Latvijā, tad atšķirības kopējā pilsonības atņemšanas termiņā var mainīt secinājumu par to, vai un kāda saikne ar valsti konkrētajai personai ir izveidojusies.

Tomēr likumdevējam nav iespējams noteikt individualizētu pilsonības atņemšanas termiņu ikvienam gadījumam, kad kāda persona pilsonību ieguvusi negodprātīgā ceļā – apzināti sniedzot nepatiesas ziņas. Savukārt pilsonības atņemšanas termiņa noteikšana atkarībā no dienas, kad persona to ieguvusi vai atjaunojusi, nesasniegtu atšķirīgās attieksmes legītimo mērķi. Proti, personām, kuras pilsonību ieguvušas vai atjaunojušas vairāk nekā 10 gadus pirms Grozījumu pieņemšanas, piemēram, 1994. gadā, pilsonību vairs nevarētu atņemt, jo tās atņemšanas termiņš tādā gadījumā būtu beidzies jau 2004. gadā. Secināms, ka nav tādu alternatīvu līdzekļu, ar kuriem atšķirīgās attieksmes legītimo mērķi varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

Tādējādi likumdevēja rīcība bija nepieciešama atšķirīgās attieksmes legītimā mērķa sasniegšanai.

28. Satversmes tiesai, vērtējot ar apstrīdēto normu paredzētās atšķirīgās attieksmes samērīgumu, ir jāņem vērā Saeimas plašā rīcības brīvība ar pilsonību saistītu jautājumu izlemšanā. Proti, konkrēta termiņa noteikšana pilsonības atņemšanai ir likumdevēja kompetencē. Vienlaikus tas neatbrīvo normas piemērotāju no samērīguma apsvērumu izdarīšanas, lemjot par pilsonības atņemšanu katrā konkrētajā gadījumā.

Likumdevēja noteiktie pilsonības atņemšanas termiņi kalpo tiesiskās drošības principa elementa – tiesiskās stabilitātes – nodrošināšanai. Proti, personām jābūt spējīgām ar zināmu noteiktību plānot savu darbību un tādējādi arī paredzēt tās sekas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2020-14-01 12. punktu*). Tādēļ ir būtiski norādīt, ka pret personām, kuras pilsonību ieguvušas vai atjaunojušas ar apzināti nepatiesu ziņu sniegšanu līdz 2013. gada 1. oktobrim, apstrīdētā norma tiesisko seku ziņā ir labvēlīgāka, jo no 1998. gada 10. novembra līdz apstrīdētās normas spēkā stāšanās brīdim šīm personām pilsonību varēja atņemt neierobežotu laiku. Tādējādi nav konstatējams, ka tieši apstrīdētā norma šīm personām radītu kādu kaitējumu iepretim tam labumam, ko no apstrīdētās normas radītās atšķirīgās attieksmes gūst sabiedrība.

Līdz ar to, nosakot atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras pilsonību ieguvušas vai atjaunojušas ar apzināti nepatiesu ziņu sniegšanu pirms un pēc 2013. gada 1. oktobra, ir ievērots samērīguma princips un apstrīdētā norma arī šajā daļā atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Pilsonības likuma pārejas noteikumu 7. punktu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas

Rīgā 2023. gada 14. decembrī

lietā Nr. 2022-36-01

"Par Pilsonības likuma pārejas noteikumu 7. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam".

Satversmes tiesa 2023. gada 30. novembrī taisīja spriedumu lietā Nr. 2022-36-01, ar kuru atzina Pilsonības likuma pārejas noteikumu 7. punktu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Atšķirībā no tiesas vairākuma, uzskatu, ka tiesvedība lietā bija izbeidzama. Pilsonības likuma pārejas noteikumu 7. punkta satversmības izvērtējums Senātam nebija nepieciešams administratīvajā lietā, kā arī apstrīdētā norma nebija skatāma tiesiskās vienlīdzības principa kontekstā.

Lietā nebija pienācīgi ievēroti administratīvās lietas apstākļi, kas bija paziņoti Satversmes tiesai.

Satversmes tiesā izskatāmās lietas materiālos atrodas Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes priekšnieka 2019. gada 22. novembra lēmums, Administratīvās apgabaltiesas 2021. gada 8. janvāra spriedums, Senāta lēmums – pieteikums Satversmes tiesai. Kā izriet no administratīvajā lietā pārsūdzētā Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes priekšnieka 2019. gada 22. novembra lēmuma faktu konstatējošās daļas, pieteicējs 1995. gada 27. jūlijā, aizpildot Latvijas Republikas pilsoņa iesniegumu un Iedzīvotāju reģistra pirmuzskaites veidlapu, apliecinājis, ka nav citas valsts pilsonis. Tomēr vēlāk iestādei atklājies fakts, ka pieteicējam ir bijusi Krievijas Federācijas pilsonība. Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes priekšnieka 2019. gada 22. novembra lēmums par Latvijas pilsonības atņemšanu pamatots ar Pilsonības likuma 24. panta pirmās daļas 3. punktu, kas noteic, ka Latvijas pilsonību personai atņem, ja tā, apliecinot piederību pie Latvijas pilsonības vai naturalizējoties, apzināti sniegusi nepatiesas ziņas vai noklusējusi faktus, kas attiecas uz Latvijas pilsonības iegūšanas vai atjaunošanas nosacījumiem.

Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde lēmumā atsaukusies arī uz Pilsonības likuma pārejas noteikumu 7. punktu, lai pamatotu, ka tās lēmums par pilsonības atņemšanu ir samērīgs, t.i., ka likums pieļauj pārskatīt arī 1995. gadā iegūtu pilsonību. Pilsonības likuma pārejas noteikumu 7. punkts noteic, ka personām, kuras Latvijas pilsonību ieguvušas līdz 2013. gada 1. oktobrim, šā likuma 24. panta trešajā daļā minētais 10 gadu termiņš sākas no 2013. gada 1. oktobra. Pilsonības likuma 24. panta trešā daļa noteic, ka 24. panta pirmās daļas 3. punktā minētajā gadījumā lēmumu par Latvijas

pilsonības atņemšanu pieņem, ja nav pagājuši vairāk kā 10 gadi no tās iegūšanas vai atjaunošanas.

Administratīvās apgabaltiesas 2021. gada 8. janvāra spriedumā lasāms, ka Administratīvā rajona tiesa 2020. gada 24. augusta spriedumā, kura argumentiem pievienojusies apgabaltiesa, citstarp secinājusi, ka no pieteicēja iesniegtā eksperta atzinuma neizriet, ka dokumentus Krievijas pilsonības iegūšanai ir aizpildījis un parakstījis pieteicējs (t.i., tos parakstījusi cita persona); Krievijas pilsonības saņemšanai aizpildītajā aptaujas lapā un iesniegumā ir norādīta neprecīza un nepareiza informācija par pieteicēju un viņa ģimenes locekļiem; lietas materiāli nesatur ziņas, ka pieteicējs būtu veicis darbības, lai saņemtu Krievijas pilsoņa pasi. Šim secinājumam pievienojusies Administratīvā apgabaltiesa (*sk. sprieduma 4.6. punktu un 8. punktu*). Administratīvā apgabaltiesa 2021. gada 8. janvāra spriedumā secinājusi, ka pārvaldei nav izdevies pietiekami detalizēti noskaidrot visus apstākļus saistībā ar Krievijas pilsonības piešķiršanu pieteicējam. Līdz ar to, pēc Administratīvās apgabaltiesas ieskata, Administratīvā rajona tiesa pamatoti, izvērtējot lietā esošos pierādījumus, secināja, ka pieteicējs 1995. gada 27. jūlijā, aizpildot Latvijas Republikas pilsoņa iesniegumu un Iedzīvotāju reģistra pirmuzskaites veidlapu, nav noklusējis faktu, ka ir Krievijas pilsonis. Būtībā tiesas secinātais nozīmējot to, ka pārvaldei šis nozīmīgais fakts netika paziņots, taču lietā nav pierādījumu par to, ka šis fakts tika noklusēts tieši apzināti. Reizē tiesa norādījusi, ka papildu pierādījumus par šiem apstākļiem nav nepieciešams iegūt, jo pat gadījumā, ja tiesa iegūtu pārliecinošus pierādījumus, ka pieteicējs 1995. gadā Krievijas pilsonības iegūšanu noklusēja apzināti, pārsūdzētais lēmums esot jāatceļ kā nesamērīgs. Proti, esot nesamērīgi atņemt pilsonību pēc 25 gadiem no pilsonības iegūšanas brīža, jo pieteicējam esot izveidojušās ģimenes un nodarbinātības saites ar Latviju (*sk. sprieduma 9. un 10. punktu*).

Šos apstākļus pieteikumā Satversmes tiesai atreferējis arī Senāts. Tomēr šajā atreferējumā apstākļi, ka pieteicējs nav zinājis par saņemto Krievijas Federācijas pilsonību līdz 2016. gadam, ka no eksperta atzinuma neizriet, ka dokumentus Krievijas Federācijas pilsonības iesniegšanai ir aizpildījis un iesniedzis pieteicējs, un tas, ka lietas materiālos nav ziņu, ka pieteicējs veicis darbības, lai iegūtu un izmantotu Krievijas pilsoņa pasi, ir ietverti kā Administratīvās apgabaltiesas veiktais samērīguma izvērtējums, bet nevis kā tās norāde uz Pilsonības likuma 24. panta pirmās daļas 3. punkta nepareizu piemērošanu konkrētās lietas apstākļos.

Iepriekšminētā rezultātā Satversmes tiesa izskatīja lietu par Pilsonības likuma pārejas noteikumu 7. punkta satversmību, kas Senātam nebija nepieciešams administratīvajā lietā.

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 19.¹ panta pirmās daļas 2. punktu pieteikums iesniedzams, ja tiesa, izskatot administratīvo lietu pirmajā instancē, apelācijas vai kasācijas kārtībā, uzskata, ka norma, ko iestāde ir

piemērojusi vai kas administratīvajā tiesas procesā būtu jāpiemēro šajā lietā, neatbilst Satversmei vai starptautisko tiesību normai (aktam). No šīs normas izriet, ka tiesas pieteikums nevar būt abstrakts, iesniegts vispārības labā. Tiesa var iesniegt pieteikumu tikai par tādās tiesību normas satversmību, kura ir nepieciešama lietas izspriešanai. Tiesību norma ir nepieciešama lietas izspriešanā tikai tad, ja tiesa, ievērojot, ka Satversmes tiesa atzītu šo tiesību normu par spēkā neesošu, taisītu citādu tiesas spriedumu nekā, ja tiesību norma paliktu spēkā. Satversmes tiesas likuma 19.¹ panta pirmās daļas 2. punktā lietotie jēdzieni "norma, ko iestāde ir piemērojusi vai kas administratīvajā tiesas procesā būtu jāpiemēro" ierobežo administratīvajai tiesai nevajadzīgu pieteikumu iesniegšanu. Tādējādi arī Satversmes tiesai nav jānodarbojas ar normas satversmības teorētisku problēmu risināšanu.

Tātad, ja izskatāmajā gadījumā administratīvajā lietā bija konstatēts fakts, ka pieteicējs nebija aizpildījis un parakstījis iesniegumu Krievijas Federācijas pilsonības saņemšanai un par šādas pilsonības piešķiršanu nezināja, tad no tā izriet loģisks slēdziens, ka pieteicējs bija sniedzis patiesas ziņas par to, ka nav citas valsts pilsonis, un ka tādējādi Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldei nebija pamata piemērot Pilsonības likuma 24. panta pirmās daļas 3. punktu (un secīgi – arī 24. panta trešo daļu un pārejas noteikumu 7. punktu).

Neskaidrības ar administratīvās lietas izlemšanā piemērotu tiesību normu un tai pakārtotiem (subsumētiem) faktiem noved pie tā, ka Satversmes tiesa taisīja spriedumu, kurā izvērtēta tiesību normu satversmība tādā teorētiskā konstelācijā, kas pieteikumu iesniegušajai tiesai administratīvajā lietā vispār nav nozīmīga.

Piemēram, Satversmes tiesa sprieduma 14. punktā sadala vairākas Latvijas Republikas pilsonību ieguvušu personu grupas: 1) personas, kuras ir noklusējušas faktus un tādējādi ieguvušas vai atjaunojušas pilsonību līdz 2013. gada 1. oktobrim, ieņemot tām personām, kuras tādā pašā ceļā ieguvušas vai atjaunojušas pilsonību pēc minētā datuma; 2) personas, kuras ir apzināti sniegušas nepatiesas ziņas un tādējādi ieguvušas vai atjaunojušas pilsonību līdz 2013. gada 1. oktobrim, ieņemot tām personām, kuras tādā pašā ceļā ieguvušas vai atjaunojušas pilsonību pēc minētā datuma.

Taču administratīvajā lietā iestāde savā lēmumā tiešā tekstā norādījusi, ka pieteicējs pirmuzskaites veidlapā norādījis, ka nav citas valsts pilsonis, un tādējādi sniedzis nepatiesas ziņas. Līdz ar to Satversmes tiesas sprieduma 14.–22. punktā veiktais izvērtējums par personām, kuras ir noklusējušas faktus un tādējādi ieguvušas vai atjaunojušas pilsonību, nav saistāms ar administratīvo lietu, kurā tika iesniegts pieteikums.

Lietā nebija nodalāmas atsevišķas personu grupas pēc brīža, kad tās ieguvušas pilsonību, vai prettiesisko darbību izpaušmes veida. Tāds

dalījums ir pārmēru sīkumains. Pat teorētiski pieņemot, ja Pilsonības likuma pārejas noteikumu 7. punktam būtu nozīme lietas izspriešanā, jo administratīvā tiesa atkārtotā lietas būtisko faktisko apstākļu pārbaudē secinātu, ka pieteicējs Krievijas Federācijas pilsonību 1994. gadā ieguvis paša apzinātu darbību rezultātā un, apliecinot piederību pie Latvijas pilsonības 1995. gadā, apzināti sniedzis nepatiesas ziņas, administratīvajai tiesai būtu jārisina šīs normas piemērojamība uz pieteicēja faktiem.

Pirmkārt, būtu samērā vienkārši secināms, ka pret personām, kuras pilsonību ieguvušas vai atjaunojušas ar apzināti nepatiesu ziņu sniegšanu līdz 2013. gada 1. oktobrim, apstrīdētā norma tiesisko seku ziņā ir labvēlīgāka, jo no 1998. gada 10. novembra līdz apstrīdētās normas spēkā stāšanās brīdim šīm personām pilsonību varēja atņemt neierobežotu laiku. Turklāt tā vienādi noregulē ieviestā termiņa skaitījumu uz visām personām, kas tā ieguvušas Latvijas pilsonību.

Otrkārt, normas piemērotājam būtu jāizdara samērīguma apsvērumi.

Tādējādi Satversmes tiesai šajā situācijā nebija pamata pievērsties tiesiskās vienlīdzības principa aizskāruma analīzei.

Satversmes tiesas tiesnesis

J. Neimanis

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2023. gada 7. decembrī

lietā Nr. 2022-41-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

pēc Daugavpils valstspilsētas domes pieteikuma,
pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 7. punktu, 19. un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2023. gada 7. novembra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par likuma "Par padomju un nacistisko režīmu slavinošu objektu eksponēšanas aizliegumu un to demontāžu Latvijas Republikas teritorijā" 4. panta otrās daļas, 5. panta otrās un piektās daļas un 8. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 101. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2022. gada 16. jūnijā pieņēma likumu "Par padomju un nacistisko režīmu slavinošu objektu eksponēšanas aizliegumu un to demontāžu Latvijas Republikas teritorijā", kas stājas spēkā 2022. gada 23. jūnijā (turpmāk – Likums).

Likuma 3. pants noteic, ka publiskajā ārtelpā, publiskajā būvē vai publiskas personas iekštelpā (izņemot akreditētus muzejus) aizliegts eksponēt pieminekļus, piemiņas zīmes, piemiņas plāksnes, piemiņas vietas, arhitektoniskus vai mākslinieciskus veidojumus un citus objektus (turpmāk – objekti), kas izvietoti Latvijas teritorijā kopš 1940. gada un atbilst vismaz vienam no šādiem kritērijiem:

1) slavina PSRS vai nacistiskās Vācijas okupācijas varu, ar to saistītu notikumu vai personu;

2) slavina totalitārismu, vardarbību, militāru agresiju, karu un kara ideoloģiju;

3) ietver padomju varas vai nacisma simbolus.

Likuma 4. panta otrā daļa noteic, ka Ministru kabinets nosaka citus Likuma 3. pantā noteiktajiem kritērijiem atbilstošus demontējamos objektus.

Saskaņā ar Likuma 5. panta otro daļu objektu dokumentēšanu un demontāžu veic tā pašvaldība, kuras administratīvajā teritorijā attiecīgais objekts atrodas. Likuma 5. panta piektā daļa noteic, ka objektu demontāžu pašvaldības īsteno ne vēlāk kā līdz 2022. gada 15. novembrim.

Visbeidzot, atbilstoši Likuma 8. panta pirmajai daļai objektu demontāžu finansē vienādā apmērā no valsts un tās pašvaldības, kuras administratīvajā teritorijā attiecīgais objekts atrodas, budžeta līdzekļiem (turpmāk – apstrīdētās normas).

Ministru kabinets 2022. gada 14. jūlijā pieņēma noteikumus Nr. 448 "Padomju un nacistisko režīmu slavinošo demontējamo objektu Latvijas Republikas teritorijā saraksts" (turpmāk – Ministru kabineta noteikumi Nr. 448). Noteikumi stājās spēkā 2022. gada 22. jūlijā. Noteikumos ir iekļauti divi objekti, kas atrodas Daugavpilī:

1) piemiņas vieta Sarkanās armijas karavīriem 18. novembra ielā, bijušajā Slavas skvērā;

2) piemiņas vieta Sarkanās armijas karavīriem 18. novembra ielā, pretim Komunālajiem kapiem.

2. Pieteikuma iesniedzēja – Daugavpils valstspilsētas dome (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka apstrīdētās normas pārkāpj no Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. un 101. panta izrietošo pašvaldības principu.

Viena no pašvaldības autonomajām funkcijām esot gādāt par administratīvās teritorijas labiekārtošanu. Šī funkcija pašvaldībai paredzot plašu rīcības brīvību. Realizējot šo autonomo funkciju, Pieteikuma iesniedzēja jau esot veikusi to padomju laikā uzstādīto objektu demontāžu, kuriem nebija mākslinieciskas vērtības un kuri atspoguļoja padomju laiku ideoloģiju. Savukārt Ministru kabineta norādītie objekti esot neitrāli un neslavinot padomju režīmu. Ar apstrīdētajām normām uzdodot pašvaldībai demontēt Ministru kabineta konkrēti noteiktus objektus, valsts iejaucoties pašvaldības autonomajā funkcijā gādāt par savas administratīvās teritorijas labiekārtošanu.

No pašvaldības principa kopsakarā ar samērīguma principu izrietot tas, ka valsts nedrīkst iejaukties vietējo lietu kārtošanā tā, ka pašvaldībai vairs nepaliek pietiekama rīcības brīvība īstenot demokrātiski iegūto varu tās teritorijā tās iedzīvotāju interesēs, tostarp realizēt savas autonomās funkcijas. Tāpat no pašvaldības principa izrietot centrālās varas pienākums gadījumos, kad tā pašvaldībai deleģē kādu funkciju vai uzdevumu, ciktāl tas iespējams, paredzēt šīs funkcijas vai uzdevuma pielāgošanu vietējiem apstākļiem. Likumdevējs varot noteikt funkcijas vai uzdevuma veikšanas ietvaru, proti, dažādus kritērijus, nosacījumus, kārtību, kā arī kontroles mehānismu, tomēr pašvaldībai vajagot būt atstātai rīcības brīvībai. Konkrētajā gadījumā likumdevējam atbilstoši Eiropas vietējo pašvaldību hartas (turpmāk – Harta) 4. panta piektajā daļā norādītajam principam vajadzējis piešķirt katras pašvaldības domei rīcības brīvību pašai izvērtēt, kuri pašvaldības teritorijā esošie objekti ir un kuri nav demontējami.

Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, Daugavpilī palikušie objekti, kuri esot labā tehniskajā stāvoklī, kopti un pat atjaunoti, neslavinot padomju režīmu, bet esot veltīti karā kritušo piemiņai. Tomēr atbilstoši Likuma 4. panta otrajai daļai demontējamais objekts esot noteicis Ministru kabinets un pašvaldībai neesot paredzētas ne tiesības piedalīties lēmuma pieņemšanā, ne arī tiesības tikt uzklaustītai.

Šāda valsts iejaukšanās, nosakot objektu demontāžu un tās nosacījumus, esot attaisnojama tikai tad, ja tā atbilst samērīguma principam, proti, tad, ja starp valsts varas darbību un mērķi, ko valsts vara ar šo darbību tiecas sasniegt, ir saprātīgas attiecības.

Likumprojekta anotācijā neesot sniegts nekāds pamatojums tam, kāpēc tieši Ministru kabinets ir pilnvarots izdot demontējamo objektu sarakstu, tam, kāpēc demontāža veicama tik īsā laikā, un tam, kāpēc likumdevējs ir izšķīries tieši par attiecīgo finansējuma modeli.

Saprātīgs un racionāls mērķis esot saskatāms tikai Likuma 4. panta otrajai daļai un 5. panta otrajai daļai, kas uzdod pašvaldībai veikt Ministru kabineta noteikto objektu demontāžu. Šis mērķis esot saistīts ar valsts vēlmi nodrošināt vienveidīgumu, apzinoties to, ka valstij pašai nav visā tās teritorijā esošo objektu demontāžas veikšanai nepieciešamo resursu. Savukārt Likuma 5. panta piektajai daļai un 8. panta pirmajai daļai nekādu racionālu, saprātīgu un ētisku mērķi neesot iespējams konstatēt.

Tāpat Likuma 4. panta otrajā daļā un 5. panta pirmajā un otrajā daļā paredzētais ierobežojums neatbilstot samērīguma principam, jo neparedzot pašvaldībai rīcības brīvību pielāgoties vietējiem apstākļiem un piedalīties lēmšanā par demontējamiem objektiem, bet pārliekot objektu demontāžas pienākumu un daļēji arī tās finansēšanas pienākumu uz pašvaldības pleciem, kā arī nosakot ļoti īsu objektu demontāžas termiņu. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka šo normu vietā saprātīgāks risinājums būtu uzdot pašvaldībām pašām izvērtēt to teritorijā esošo objektu atbilstību Likuma 3. pantā noteiktajiem kritērijiem. Savukārt Likuma 5. panta piektajā daļā paredzētā termiņa vietā būtu nosakāms saprātīgs termiņš – vismaz viens gads.

Apstrīdētās normas radot pašvaldībai un tās iedzīvotāju interesēm divējādas negatīvas sekas. Pirmkārt, daļa iedzīvotāju iebilstot pret objektu demontāžu, bet apstrīdētās normas nedodot pašvaldībai laiku veikt izskaidrojošo darbu, īstenot objektu demontāžu pakāpeniski vai noskaidrot un ņemt vērā iedzīvotāju viedokli par to, kuri objekti būtu demontējami. Otrkārt, apstrīdētās normas liekot pašvaldībai jau 2022. gada budžetā atrast līdzekļus objektu demontāžai, tomēr pašvaldības budžets jau tiekot pildīts, turklāt to jau tā apdraudot arvien pieaugošās cenas un inflācija.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka Ministru kabineta noteiktais objektu demontāžas pienākums ir uzskatāms nevis par valsts deleģētu funkciju, bet par uzdevumu. To apliecinot gan tas, ka pašvaldībām uzdota

konkrēti noteiktu objektu demontāža, gan arī ierobežotais laiks šā uzdevuma veikšanai. Likumdevējam atbilstoši pašvaldības principam un Hartai, izvirzot pašvaldībai uzdevumu demontēt objektus, vajadzējis nodrošināt arī atbilstošu finansējumu, taču likumdevējs līcis pašvaldībai šo uzdevumu veikt daļēji par saviem līdzekļiem. Turklāt neesot veikti nekādi aprēķini un tāpēc neesot bijis zināms, cik lieli līdzekļi katrai pašvaldībai būs nepieciešami. Kopumā abu konkrēto Daugavpils pilsētas pašvaldības robežās esošo objektu demontāžai esot nepieciešami 334 100 eiro, tātad pašvaldībai vajagot atrast 167 050 eiro. Līdz ar to Likuma 8. panta pirmā daļa esot tiešā pretrunā ar pašvaldības finanšu autonomijas principu.

Visbeidzot, Likuma pieņemšanas procesā esot pārkāpts pašvaldības princips un labas likumdošanas princips, jo apstrīdētās normas esot pretrunā ar Hartas 3. panta pirmo daļu, 4. panta piekto daļu un 9. panta pirmo un otro daļu. Apstrīdētās normas neesot pienācīgi pamatotas ar izskaidrojošiem pētījumiem. Likuma 5. panta piektā daļa neesot ilgtspējīgs tiesiskais regulējums. Apstrīdēto normu pieņemšanas gaitā neesot notikušas nekādas konsultācijas ar pašvaldībām. No likumprojekta sagatavošanas materiāliem nevarot konstatēt, ka Saeima būtu apzinājusī sabiedrības viedokli.

Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem Daugavpils dome norādījusi, ka padomju laika objekti esot vēstures liecība un varot sniegt iedzīvotājiem daudzveidīgākas iespējas izprast un atcerēties vēstures notikumus, vienlaikus attīstot vietējo identitāti. Tādējādi rīcība ar šiem objektiem esot saistīta ar pašvaldības funkciju "sniegt iedzīvotājiem daudzveidīgu kultūras piedāvājumu un iespēju piedalīties kultūras dzīvē". Šādu secinājumu it sevišķi pamatojot tas, ka likums "Par kultūras pieminekļu aizsardzību" nošķirot valsts un reģiona nozīmes kultūras pieminekļus un vietējas nozīmes kultūras pieminekļus. Turklāt Pieteikuma iesniedzējai kā valstspilsētai atbilstoši Pašvaldību likumam esot pienākums piedalīties "valsts un starptautiskas nozīmes vēstures objektu, nacionālās nozīmes kultūrvēsturisko objektu, kā arī kultūras infrastruktūras uzturēšanā un attīstīšanā". Iepriekš minēto Pieteikuma iesniedzēja papildina ar secinājumu, ka apstrīdētās normas skarot arī pašvaldības tiesības lemt par tās ilgtermiņa attīstības stratēģiju un programmu, kā arī plānot teritorijas attīstību.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto normu, – Saeima – uzskata, ka tiesvedība daļā par Likuma 4. panta otrās daļas un 5. panta otrās un piektās daļas atbilstību Satversmes 1. un 101. pantam izbeidzama, jo šīs normas neattiecoties uz kādu no pašvaldības autonomajām funkcijām un attiecīgi neierobežojot pašvaldību šo funkciju īstenošanā.

Saeima nepiekrīt Pieteikuma iesniedzējas uzskatam, ka apstrīdētās normas būtu attiecināmas uz pašvaldības administratīvās teritorijas

labiekārtošanu vai jebkuru citu likumos minētu pašvaldības autonomo funkciju.

Neesot pamatoti uzskatīt, ka tāds visas valsts demokrātiskās iekārtas aizsardzības interesēs un visā valsts teritorijā vienoti īstenojams uzdevums kā padomju un nacistisko režīmu slavinošu objektu demontāža būtu reducējams līdz pašvaldības teritorijas labiekārtošanas funkcijai un tās ietvaros veicamiem vides labiekārtojumiem. Likuma "Par pašvaldībām" 15. panta pirmās daļas 2. punktā neesot nedz *expressis verbis* minētas, nedz juridisko interpretācijas metožu izmantošanas ceļā ielasāmas pašvaldības tiesības rūpēties par pieminekļu un piemiņas zīmju demontāžu. Objektu demontāžas pienākums zināmā mērā saskaroties ar teritorijas labiekārtošanas funkcijas īstenošanu, tomēr pats par sevi neietilpstot šīs funkcijas tvērumā. Tādējādi objektu demontāža esot uzskatāma nevis par teritorijas labiekārtošanas funkcijas izpildi, bet gan par daļu no pasākumiem, kas veicami, lai sasniegtu Likuma 1. pantā norādītos mērķus. Tāpat objektu demontāžas pienākums neesot saistāms ne ar vienu citu likumos minētu pašvaldības autonomo funkciju. To, ka objektu demontāža nevar tikt uzskatīta par pašvaldības autonomo funkciju, apliecinot arī likumdevēja izvēle neatbalstīt objektu demontāžas iekļaušanu pašvaldības autonomo funkciju uzskaitījumā jaunajā Pašvaldību likumā, kas stājies spēkā 2023. gada 1. janvārī.

Saeima uzskata, ka padomju un nacistisko režīmu slavinošu objektu demontāžas pienākums ir valsts pārvaldes uzdevums, kuru likumdevējs ar likumu deleģējis pašvaldībām un kurš tādējādi ietilpst pašvaldībām deleģētajā jeb uzdotajā kompetencē.

Jautājumi, kas skar kultūras pieminekļu aizsardzību, izmantošanu un demontāžu, esot regulēti likumā "Par kultūras pieminekļu aizsardzību". Valsts pārvaldi šajā jomā nodrošinot Ministru kabinets, un to realizējot Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde. Padomju un nacistisko režīmu slavinoši objekti gan neesot atzīti par valsts aizsargājamiem kultūras pieminekļiem un minētais likums uz tiem neattiecoties, tomēr tas nemainot pamatprincipu, ka jautājumi, kas skar rīcību ar pieminekļiem kā vēsturiskus notikumus un procesus atspoguļojošiem objektiem, primāri ietilpst valsts, nevis pašvaldību kompetencē.

Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas katrai pašvaldībai esot bijusi sava, atšķirīga pieeja šā jautājuma risināšanai, tādēļ likumdevējs nolēmis nepieciešamību demontēt Likumā definētos objektus padarīt par visā valsts teritorijā obligāti un vienoti izpildāmu, normatīvi nostiprinātu valsts prasību un deleģējis šā uzdevuma izpildi pašvaldībām. Demontāžas uzdevuma efektīvas un vienotas izpildes labad esot būtiski nenodot to pašvaldību autonomajā kompetencē, lai nepiešķirtu pašvaldībām pārāk plašu rīcības brīvību, jo dažādās pašvaldībās domei un iedzīvotājiem varētu būt atšķirīgi viedokļi un izpratne par to, kuri objekti ir un kuri nav

uzskatāmi par padomju un nacistisko režīmu slavinošiem un līdz ar to demontējamiem.

Ņemot vērā to, ka padomju un nacistisko režīmu slavinošu objektu demontāžas pienākums ietilpst pašvaldībām deleģētajā (uzdotajā) kompetencē, nevis to autonomajā kompetencē, esot secināms, ka apstrīdētās normas neaizskar Pieteikuma iesniedzējai no Satversmes 1. un 101. panta izrietošās tiesības.

Ne pašvaldības princips, ne subsidiaritātes princips neliedzot kādas funkcijas (uzdevuma) deleģēšanu pašvaldībai, ja likumdevējs, izdarot lietderības un politiskos apsvērumus, to ir atzinis par derīgāko risinājumu, kā tas noticis arī izskatāmajā gadījumā. Turklāt pašvaldību darbībai vajagot būt vērstai ne tikai uz attiecīgās administratīvās teritorijas iedzīvotāju, bet arī uz visas sabiedrības kopējo interešu īstenošanu. Pēc Saeimas ieskata, šajā lietā, līdzīgi kā pieņemot ar administratīvi teritoriālo reformu saistītus lēmumus, likumdevējam vajadzējis līdzsvarot atšķirīgās konkrētu pašvaldību intereses un sabiedrības kopējās intereses, taču tam neesot bijis pienākuma vērtēt sava lēmuma atbilstību samērīguma principam tādā izpratnē, kādā tas tiek darīts, nosakot pamattiesību ierobežojumus.

Attiecībā uz deleģējuma saistību ar finanšu piešķiršanu Saeima vērš uzmanību uz to, ka Pieteikuma iesniedzēja apstrīd Likuma 8. panta pirmās daļas atbilstību Hartas un likuma "Par pašvaldībām" normām par finanšu līdzekļu nodrošināšanu pašvaldībām. Likumu kolīziju Satversmes tiesa nevarot izskatīt, savukārt lieta par apstrīdēto normu atbilstību Hartai Satversmes tiesā neesot ierosināta.

Jebkurā gadījumā finanšu līdzekļu nodrošināšana pilnā apmērā no valsts budžeta pašvaldībām deleģētu uzdevumu veikšanai esot vispārīgs princips, kas neesot vienādi piemērojams visās dzīves situācijās. Katrā gadījumā esot vērtējams gan deleģētā uzdevuma mērķis, saturs un raksturs, gan iesaistīto publisko personu tiesiskās intereses, kas saistītas ar šā uzdevuma veikšanu, gan arī tas, vai, liekot pašvaldībām šā deleģētā uzdevuma veikšanai izmantot sava budžeta līdzekļus, ir būtiski ietekmēta pašvaldības finanšu autonomija un finansiālā spēja nodrošināt tās autonomo funkciju pildīšanu.

Saeima uzskata, ka Likumā ietvertais uzdevums un tā izpildes finansēšanas modelis pēc sava satura un rakstura ir uzskatāms par unikālu, ievērojot Likuma mērķi, tā faktisko attiecināmību tikai uz tām pašvaldībām, kuras kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas nav demontējušas to teritorijā esošos objektus pēc savas iniciatīvas sava budžeta ietvaros, uzdevuma vienreizējo dabu, iespēju piesaistīt fizisko un juridisko personu ziedojumus, kā arī to, ka objektu demontāža katras pašvaldības administratīvajā teritorijā vienlaikus atbilstot gan attiecīgās pašvaldības, gan valsts kopīgajām interesēm. Likumdevējs apzināti esot izraudzījies atšķirīgu, valstij un pašvaldībām solidāri īstenojamu šā uzdevuma izpildes finansēšanas modeli.

Ar apstrīdēto normu netiekot ierobežoti vispārējie pašvaldības budžeta, tostarp budžeta ieņēmumu, veidošanas principi. Turklāt, pēc Saeimas ieskata, Pieteikuma iesniedzēja neesot pamatojusi to, ka tās budžeta līdzekļu izlietošana objektu demontāžai varētu būtiski ietekmēt Pieteikuma iesniedzējas spēju pildīt tās autonomajā kompetencē ietilpstošās funkcijas, rūpējoties par vietējiem iedzīvotājiem.

Nemot vērā iepriekš norādīto, Saeima uzskata: kaut arī apstrīdētās normas zināmā mērā ierobežo Pieteikuma iesniedzējas finanšu autonomiju, tomēr šis ierobežojums ir legītīms, attaisnojams un samērīgs un līdz ar to atbilst Satversmes 1. un 101. pantam. Turklāt apstrīdētajās normās paredzētais deleģētā uzdevuma izpildes finansēšanas modelis esot atzīstams par likumdevēja politisku izšķiršanos un nebūtu izvērtējams ar konstitucionālās kontroles metodēm.

Visbeidzot, apstrīdētās normas esot pieņemtas, ievērojot labas likumdošanas principu. Likumdevējam esot plaša rīcības brīvība uzdevumu izpildes kārtības un termiņu noteikšanā pēc sava ieskata, ievērojot samērīguma principu. Objektu demontāžas termiņa izvēle esot pamatota ar politiska rakstura un lietderības apsvērumiem, kuru izvērtēšana neesot pakļauta Satversmes tiesas kontrolei. Tomēr termiņš katrā ziņā esot saprātīgs, samērīgs un noteikts, ievērojot labas likumdošanas principu. Likumā esot noteikta atvieglota objektu demontāžas kārtība, lai pašvaldības varētu attiecīgos objektus demontēt pēc iespējas vienkāršāk.

Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas sēdēs, kurās izskatīts likumprojekts "Likums "Par padomju un nacistisko režīmu slavinošu objektu eksponēšanas aizliegumu un to demontāžu Latvijas Republikas teritorijā"" (Nr. 1486/Lp13), esot uzklausi gan pašvaldību, gan Latvijas Pašvaldību savienības pārstāvi. Tāpat esot vērtēti dažādi saņemtie priekšlikumi, kuru iesniegšanai pēc likumprojekta atbalstīšanas pirmajā lasījumā bijis noteikts piecu darba dienu termiņš. Ieinteresētajām personām un institūcijām esot bijušas iespējas piedalīties arī likumprojekta sākotnējās izstrādes un apspriešanas posmos komisijas sēdēs un darba grupā vēl pirms tā iesniegšanas Saeimā. Savukārt pēc likumprojekta pieņemšanas pirmajā lasījumā tā apspriešanai un visu ieinteresēto personu un institūciju viedokļu uzklausišanai esot atvēlētas vēl vairākas atbildīgās komisijas sēdes.

Ievērojot minēto, Saeima uzskata, ka Pieteikuma iesniedzējai un citām pašvaldībām bija nodrošināta iespēja sniegt priekšlikumus saprātīgā termiņā un visi priekšlikumi un iebildumi ir pienācīgi izvērtēti. Turklāt no labas likumdošanas principa un pašvaldības principa neizrietot likumdevēja pienākums ņemt vērā pašvaldības izteiktos iebildumus vai sniegt izvērstu pamatojumu katra pašvaldības izteiktā iebilduma noraidīšanai.

Līdz ar to esot secināms, ka apstrīdētās normas ir pieņemtas atbilstoši procesuālajā kārtībā un atbilst Satversmes 1. un 101. pantam.

4. Pieaicinātā persona – *Bucerus* Tiesību skolas Publisko tiesību I – Publiskās tiesības, starptautiskās publiskās un Eiropas tiesības – katedras vadītājs profesors Dr. Jerns Aksels Kemmerers (*Jörn Axel Kämmerer*) – norāda, ka vietējās pašpārvaldes tiesības būtu pārkāptas, ja lēmums par pilsētas teritorijā esošo padomju laika pieminekļu turpmāko pastāvēšanu būtu bijis vietējās pašpārvaldes kompetences jautājums un Likums šo kompetenci būtu pārmērīgi ierobežojis. Šāda situācija varētu rasties, ja kāds no pašvaldības uzdevumiem tiktu aizstāts ar valsts uzdevumu vai arī kādā pašpārvaldes kompetences jomā tiktu ierobežota tās lēmumu pieņemšanas brīvība. Jo īpaši otrajā gadījumā esot jāpārbauda, vai ir ievērots samērīguma princips.

Pašvaldības principa konstitucionālā garantija dodot pašvaldībām tiesības uzņemties visus vietējās kopienas uzdevumus. Tie aptverot vajadzības un intereses, kas sakņojas vietējā kopienā vai ir īpaši saistītas ar to (attiecas uz kopienas iedzīvotāju līdzāspastāvēšanu).

No vienas puses, pašvaldības teritorijā esoša objekta apsaimniekošana un lēmums par tā turpmāku pastāvēšanu vismaz sākotnēji varot tikt uzskatīts par vietējās pašpārvaldes jautājumu. To varētu aptvert teritoriālā plānošana, kas ir obligāts pašvaldības uzdevums. Tāpat arī zaļo zonu ierīkošana un uzturēšana, atpūtas vietu un kultūras objektu uzturēšana un saglabāšana – tādā arī parku projektēšana, statuju un arī pieminekļu uzstādīšana, proti, vietas rakstura noteikšana – esot vietējās darbības sfēras pienākumi. Turklāt šie pienākumi esot spēkā neatkarīgi no tā, vai tie ir normatīvi atzīti par pašvaldības kompetenci. Gluži pretēji: varot pieņemt, ka jautājums, kas nav reglamentēts ar likumu, tieši tāpēc ietilpst vispārējā pašvaldības kompetencē. Tādā gadījumā minētē uzdevumi esot kvalificējami kā brīvprātīgi veicami uzdevumi, kas tiek īstenoti, nodrošinot iedzīvotāju labklājību. No tā izrietot, ka objektu demontāžu var saprast kā pašpārvaldes pienākumu, ja to prasa iedzīvotāju labklājība.

No otras puses, pašvaldības iespējas plānot tās teritorijas izskatu ierobežojot valsts pieminekļu aizsardzības normas. Tomēr tādā gadījumā, ja valsts līmeņa tiesību normas iepriekš būtu aizsargājušas arī attiecīgos objektus, pašvaldībai būtu likumā noteikts pienākums tos saglabāt, taču demontāža esot pavisam cits uzdevums. Turklāt jebkurā gadījumā, ja līdz Likuma spēkā stāšanās brīdim pašpārvaldei būtu bijis uzdevums rūpēties par tās teritorijā esošajiem pieminekļiem, tad ar Likumu esot ieviests jauns uzdevums – "pieminekļu demontāža". Tas esot nodotās darbības sfēras uzdevums, t. i., valsts uzdevums, kura izpildē pašvaldības tikai iesaistās. Šajā gadījumā pašvaldības uzdevums juridiskā nozīmē esot tikai pārklāts ar jaunu (nodotās darbības sfēras) uzdevumu, proti, pašvaldības (pēc būtības turpināms) uzdevums – vietējā plānošana – esot aizstāts ar jaunu pašvaldībām izpildei nodotu valsts uzdevumu – pēc noteiktām pazīmēm identificējamu pieminekļu demontāža. Ja pašpārvaldes uzdevuma saturs

iepriekš bijusi brīva lemšana par pašvaldības teritorijā publiskajā telpā esošajiem pieminekļiem (tos saglabāt vai demontēt, ja tas nav pretrunā ar pieminekļu aizsardzības likumu), tad jaunais valsts uzdevums, kura izpildē ir iesaistītas pašvaldības, aprobežojoties tikai ar attiecīgo pieminekļu demontāžu. Tāpēc šādā situācijā varot runāt par "pašpārvaldes tiesību atcelšanu pārklāšanās ceļā", jo kopumā pašvaldību atbildība par pieminekļiem saglabājoties; to tikai pārklājot un faktiski izslēdzot jaunais demontāžas uzdevums, kas īstenojams noteiktās teritorijās.

Vietējās pašpārvaldes garantija neesot absolūta. Tikai pašpārvaldes garantijas kodols – tās pastāvēšana kā tāda un tiesības saglabāt pašpārvaldes struktūru – esot pilnībā pasargāts no iejaukšanās.

Lēmumi par pieminekļu likteni, saglabāšanu vai demontāžu, jo īpaši to pieminekļu likteni, kurus nav uzstādījusi pašvaldība un kuri ir arī vēsturisku un sociālu strīdu objekts, neattiecoties uz pašpārvaldes kodolu. Tomēr šajā gadījumā iejaukšanās tā dēvētajā pašpārvaldes garantijas jomā esot iespējama tikai saskaņā ar likumu un ievērojot konkrētus nosacījumus. Atbilstoši Vācijas Federālās konstitucionālās tiesas izvirzītajiem kritērijiem, kas gan iepriekš bijuši attiecināti tikai uz uzdevumu nodošanu no pašvaldībām citām pašvaldību apvienībām, bet varot tikt piemēroti arī pēc analogijas, "likumdevējs var atņemt pašvaldībām attiecīgu vietēja rakstura uzdevumu tikai sabiedrības interešu apsvērumu dēļ, t. i., galvenokārt tad, ja uzdevuma pienācīgu izpildi nebūtu iespējams nodrošināt citādi. Turpretī vienkāršs mērķis vienkāršot pārvaldi vai koncentrēt pienākumus, piemēram, valsts pārvaldes skaidrības labad, nav attaisnojums uzdevumu atcelšanai".

Praksē uzdevuma atsaukšanu varot apsvērt tikai tad, ja tam ir arī virslokālas šķautnes vai ja to var interpretēt ar virslokālu fokusu. Turklāt atņemšanai vajagot būt tieši nepieciešamai, lai pienācīgi izpildītu sabiedrības interesēs esošu uzdevumu, un tā nevarot būt tikai saistīta ar izpildes efektivitātes paaugstināšanu. Tādējādi pēc būtības vajagot veikt samērīguma pārbaudi. Turklāt, ņemot vērā to, ka izvēles iespējas ir pilnībā izņemtas no pašpārvaldes garantijas aizsardzības, vajagot piemērot stingrākas samērīguma prasības. Vērtējot šo konstelāciju saskaņā ar Vācijas Federālās konstitucionālās tiesas izvirzītajiem kritērijiem, samērīguma pārbaudē būtu jāiekļauj šādi aspekti: tiesiskā regulējuma mērķa (valsts mērogā) nozīme; likuma juridiskā un faktiskā ietekme uz pašvaldību atbildību par pilsētvides veidošanu; vispārēja pieminekļu saglabāšanas aizlieguma nepieciešamība un samērīgums, ņemot vērā ar to saistītos vietējās pašpārvaldes ierobežojumus.

Ja izrādītos, ka faktiski pašvaldības uzdevuma atņemšana ar rīkojumu par demontāžu ir bijusi prettiesiska, t. i., ka valsts nedrīkstēja uzdot pašvaldībām demontēt pieminekļus, tad pašvaldībām arī nebūtu pienākuma piedalīties izmaksu segšanā. Tomēr arī pārējos gadījumos

uzdevuma nodošana varot negatīvi ietekmēt vietējo pašpārvaldi uzdevuma izpildes būtisko negatīvo blakusefektu, kā arī finansiāla sloga dēļ.

Saskaņā ar finanšu sasaistes principu (*Konnexitätsprinzip*) rīcības izmaksas sedzot tā iestāde, kuras šo rīcību ierosinājusi. Šis princips Likumā neesot ievērots, jo, lai gan pašvaldības nav iniciējušas objektu demontāžu un Saeima to ir atzinusi par valsts uzdevumu, pašvaldībām jāpiedalās demontāžas izmaksu segšanā.

Tas, vai finanšu sasaistes princips ir konstitucionāla ranga pašvaldības principa elements, Vācijas Pamatlikumā neesot precīzi noteikts. Tiesību zinātnē finanšu sasaistes princips pārsvarā tiek saprasts tikai kā vietējās pašpārvaldes papildu garantija. To, vai izmaksu apmērs pats par sevi pašvaldībai rada tik smagu slogu, ka kavē tās autonomo funkciju izpildi, varot izvērtēt tikai katrā konkrētajā gadījumā. Tādai pašvaldībai kā Daugavpils vajadzētu būt spējīgai bez īpašām grūtībām uzņemties papildu slogu 167 050 eiro apmērā, bet pašvaldībai ar 1000 iedzīvotājiem – ne.

Tomēr, pat ja no finansiālā sloga viedokļa vismaz Daugavpils gadījumā izmaksu slogs nerada pašvaldības principa pārkāpumu, izskatāmās lietas apstākļi norādot uz lojalitātes vai sabiedrībai draudzīgas rīcības principa pārkāpumu. Pašvaldībām varot šķist, ka tām ir jāmaksā arī par kompetences atņemšanu. No to pašvaldību viedokļa, kuras kāda iemesla dēļ nolēmušas neatbalstīt objektu demontāžu, pienākums segt demontāžas izmaksas esot tikpat kā sankcija. Līdz ar to Latvijas valstij vajadzētu uzņemties izmaksu segšanu pilnā apmērā.

5. Pieaicinātā persona – Kristiana Albrehta universitātes Ķīlē Publisko komercietību institūta direktors un Lorenca fon Šteina valsts pārvaldes zinātņu institūta vadītājs profesors Dr. Kristofs Brūnings (*Christoph Brüning*) – norāda, ka jautājums par to, kā apieties ar Padomju Savienības ideoloģisko mantojumu, tostarp pieminētajiem, ir valstiski nozīmīgs.

Šī valsts kompetence esot leģitīma arī tiktāl, ciktāl Latvijas Republika cenšas veicināt savu nacionāli valstisko identitāti, kas ir nošķirta no bijušās svešās varas virskundzības. Šajā ziņā pašvaldību kompetence esot tikai pakārtota augstāka līmeņa valsts varas kompetencei.

Tādējādi objektu izņemšana no publiskās telpas kā virslokāls jautājums neesot vietējās pašvaldības uzdevums, bet gan tai nodotais uzdevums.

Uzdevuma nodošana ietekmējot pašpārvaldes garantiju, jo šāda uzdevuma izpildes izmaksas esot kompensējamas no pašvaldības līdzekļiem. Valstij vajagot ne tikai vispār nodrošināt to, lai pašvaldībām būtu vismaz pastāvīgi finanšu resursi, kas nepieciešami to autonomās kompetences īstenošanai, bet arī un jo īpaši attiecībā uz uzdoto kompetenci vienlaikus ar jauno uzdevumu nodošanu paredzēt arī šo uzdevumu

finansēšanu (t. s. finanšu sasaistes princips). No vienas puses, esot jāparedz skaidri izmaksu segšanas noteikumi un, no otras puses, jānodrošina pienācīga finansiāla kompensācija par papildu slogu, ko pašvaldībām rada ārējais uzdevums.

Ja pašvaldībai nav paredzēta valsts kompensācija par Likumā paredzētu uzdevumu demontēt objektus, tad esot nepamatoti aizskarts pašvaldības princips.

6. Lietas sagatavošanas laikā, konkrēti, 2022. gada 30. oktobrī, Daugavpils valstspilsētas dome organizēja objektu demontāžu. Atbilstoši informācijai, ko Daugavpils valstspilsētas dome iesniegusi Satversmes tiesai, demontāža kopumā izmaksājusi 49 343,67 eiro. Tajā skaitā esot izlietoti fizisko un juridisko personu ziedojumi 1177,77 eiro apmērā un Pieteikuma iesniedzējas finansējums 48 165,90 eiro apmērā. Ministru kabineta 2022. gada 16. augusta noteikumu Nr. 516 "Valsts budžeta līdzekļu piešķiršanas un izlietošanas, kā arī fizisko un juridisko personu ziedojumu uzskaites un izlietošanas kārtība Latvijas Republikas teritorijā esošo padomju un nacistisko režīmu slavinošo objektu demontāžai" 6. punktā noteiktajā kārtībā pieprasītais un sniegtais valsts budžeta līdzekļu apmērs bijis 24 082,95 eiro.

Secinājumu daļa

7. Saeima, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, lūdz Satversmes tiesu izbeigt tiesvedību attiecībā uz apstrīdēto normu neatbilstību Satversmes 1. un 101. pantam, ciktāl Pieteikuma iesniedzēja ir apstrīdējusi šo normu atbilstību Satversmei, uzskatot, ka tās ierobežojot pašvaldības autonomo kompetenci. Saeima nepiekrīt tam, ka apstrīdētās normas būtu attiecināmas uz pašvaldības administratīvās teritorijas labiekārtošanu vai jebkuru citu likumos minētu pašvaldības autonomo funkciju. Tātad Likums neesot aizskāris pašvaldības autonomo kompetenci.

Satversmes tiesas likuma 19. panta pirmā daļa noteic, ka pieteikumu saskaņā ar šā likuma 17. panta pirmās daļas 7. punktu pašvaldības dome var iesniegt tikai tad, ja apstrīdētais akts aizskar attiecīgās pašvaldības tiesības. Pašvaldībai ir jāpamato, ka no tām normām, atbilstība kurām tiek apstrīdēta, tai izriet kādas tiesības un ka apstrīdētās normas šīs tiesības aizskar, proti, rada pašvaldībai kādas nelabvēlīgas sekas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2008. gada 16. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2007-21-01 5. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja apstrīd Likumā noteikto objektu demontāžas pienākumu, kas atbilstoši Ministru kabineta noteikumiem Nr. 448 Daugavpilī nozīmējis divu pašvaldības publiskajā ārtelpā esošo objektu demontāžu. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka tās kompetencē bija rūpes

par šiem objektiem. Proti, lai arī Likumā noteiktais demontāžas pienākums aptver gan padomju, gan nacistisko režīmu slavinošus objektus, Pieteikuma iesniedzējas argumentācija par apstrīdēto normu ietekmi uz tās autonomo kompetenci attiecas tikai uz padomju režīmu slavinošiem objektiem.

Līdz ar to Satversmes tiesa izvērtēs, vai apstrīdētās normas aizskar Pieteikuma iesniedzējas tiesības, proti, vai tās ietecas pašvaldības autonomajā kompetencē.

7.1. Visupirms izvērtējams, vai rīcība ar pašvaldības teritorijā esošajiem pieminekļiem un citiem tiem pielīdzināmiem objektiem vispār ietilpst pašvaldības autonomajā kompetencē.

Likumā noteiktās pašvaldības autonomās funkcijas ir citstarp gādāt par pašvaldības administratīvās teritorijas labiekārtošanu un rūpēties par kultūru (*sk. likuma "Par pašvaldībām" 15. panta 2. un 5. punktu, šobrīd – Pašvaldību likuma 4. panta pirmās daļas 2. un 5. punktu*).

Pašvaldības autonomā funkcija gādāt par savas administratīvās teritorijas labiekārtošanu ir saistīta ar visu pašvaldības iedzīvotāju intereses – dzīvot sakoptā vidē – aizsardzību. Nozares literatūrā arī atzīts, ka pieminekļi, mākslas objekti un citi līdzīgi objekti ir daļa no pašvaldības labiekārtojuma un būtisks pilsētas telpas veidošanas elements (*sal. sk.: Johnson N. C. Mapping Monuments: The Shaping of Public Space and Cultural Identities. Visual Communication, 2002, Vol. 1, Issue 3, pp. 293–298; Cudny W., Appelblad H. Monuments and Their Functions in Urban Public Space. Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography, 2019, Vol. 73, Issue 5, pp. 273–289*).

Pieminekļi kā publiskās vides elementi pilda māksliniecisko, simbolisko, piemiņas, sociālo, politisko, reliģisko un mārketinga funkciju (*sk.: Cudny W., Appelblad H. Monuments and Their Functions in Urban Public Space. Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography, 2019, Vol. 73, Issue 5, p. 285*), proti, to nozīme ir saistīta arī ar kultūru. Tiesību normas paredz valsts aizsardzību un atbalstu noteiktiem kritērijiem atbilstošiem pieminekļiem, bet pārējie objekti ir pašvaldības autonomajā kompetencē.

Pašvaldības kompetence gādāt par publisko ārtelpu gan funkcionālajā, gan estētiskajā perspektīvā, kā arī rūpēties par kultūru aptver ne tikai pašvaldības noteiktu objektu uzstādīšanu un pārveidošanu, bet, ja nepieciešams, arī to demontāžu, lai turpinātu attīstīt publisko ārtelpu.

Tātad pašvaldības autonomās funkcijas – teritorijas labiekārtošana un rūpes par kultūru – ietver rīcību ar pašvaldības teritorijā esošajiem pieminekļiem.

7.2. Īstenojot autonomās funkcijas, pašvaldībai ir rīcības brīvība, ciktāl to neierobežo tiesību normas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2008. gada*

24. septembra sprieduma lietā Nr. 2008-03-03 21.1. punktu). Proti, pašvaldībai ir jāievēro Satversme, vispārējie tiesību principi un citas tiesību normas.

Viens no Latvijas konstitucionālo tiesību principiem ir Latvijas valsts nepārtrauktības princips.

Latvijas valsts nepārtrauktības juridiskais pamats ir nostiprināts Augstākās padomes 1990. gada 4. maija Deklarācijā par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu (turpmāk – Neatkarības atjaunošanas deklarācija) (*sal. sk. Satversmes tiesas 2005. gada 7. marta sprieduma lietā Nr. 2004-15-0106 12. punktu*). Šīs deklarācijas preambulā atzīts, ka PSRS 1940. gada 17. jūnijā īstenojusi militāru agresiju, kas kvalificējama kā starptautisks noziegums, kura rezultātā notika Latvijas Republikas okupācija un Latvijas tautas suverēnās gribas viltošana, prettiesiski iekļaujot Latvijas Republiku PSRS sastāvā. Augstākā padome secināja, ka Latvijas Republikas iekļaušana PSRS sastāvā no starptautisko tiesību viedokļa nav spēkā un Latvijas Republika *de iure* joprojām pastāv kā starptautisko tiesību subjekts. Proti, Neatkarības atjaunošanas deklarācija konstatē Latvijas Republikas neatkarības *de facto* atjaunošanu un pamato Latvijas valsts nepārtrauktību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra sprieduma lietā Nr. 2007-10-0102 33.2. punktu*). Neatkarības atjaunošanas deklarācijā noteiktais valsts nepārtrauktības princips nostiprināts arī Satversmes ievada trešajā rindkopā: "Latvijas tauta neatzina okupācijas režīmus, pretojās tiem un atguva savu brīvību, 1990. gada 4. maijā atjaunojot savu neatkarību uz valsts nepārtrauktības pamata."

Satversmes tiesas nolēmumos un juridiskajā literatūrā atzīts, ka valsts nepārtrauktības princips ir konstitucionālās realitātes elements, kas valsts īstenotajai politikai nosaka konkrētu tiesisku ietvaru ar noteiktām praktiskām konsekvencēm (*sal. sk.: Pleps J. Baltijas valstu valstiskā nepārtrauktība. Grām.: Nepārtrauktības doktrīna Latvijas vēstures kontekstā. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmijas Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 2017, 72. lpp.; Ziemeļe I. The State Border between Latvia and Russia and the Doctrine of Continuity of the Republic of Latvia. International and Constitutional Law in Interaction Baltic Yearbook of International Law, 2009, Vol 9, p. 107*). Pirmkārt, Latvijas valsts nepārtrauktības princips uzliek Latvijas valstij pienākumu risināt virkni jautājumu, kas izriet no šā principa (*sal. sk. Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra sprieduma lietā Nr. 2007-10-0102 35. punktu*). Otrkārt, šis princips jāievēro visām Latvijas valsts varas institūcijām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra sprieduma lietā Nr. 2007-10-0102 64.2. punktu*). Šīm institūcijām ir saistošs Neatkarības atjaunošanas deklarācijas preambulā ietvertais vēsturisko faktu izklāsts un to juridiskais novērtējums (*turpat*).

7.3. Piemineklis, piemiņas zīme, piemiņas plāksne vai tiem pielīdzināms objekts ir atgādinājums par vēsturisko notikumu un personu piemiņu. Šis atgādinājums parasti nav politiski vai ideoloģiski neitrāls (sal. sk.: *Mintauris M. Pieminekļi un atmiņa: padomju perioda kultūras mantojums Latvijā. Grām.: Atmiņu kopienas: atceres un aizmiršanas kultūra Latvijā. Rīga: Zelta Grauds, 2016, 108. lpp.*).

Objekti, kas līdz ar Likuma spēkā stāšanos tika noteikti kā demontējami, tika uzstādīti Latvijas teritorijā pēc PSRS okupācijas, okupācijas varai īstenojot sabiedrības atmiņas pārveidošanu. Proti, okupācijas režīms līdz ar nākšanu pie varas sāka izmantot publisko telpu kā propagandas instrumentu. Tika veidota jauna ainava, kas bija piesātināta ar dažādiem simboliskiem objektiem (tostarp statujām, memoriāliem, pieminekļiem, plāksnēm, sienu gleznojumiem, reklāmkarogiem un saukļiem), kuru mērķis bija iespaidot un veidot cilvēku domas par savu individuālo un kolektīvo pagātnei (sal. sk.: *Light D., Young C. Public Memory, Commemoration, and Transitional Justice: Reconfiguring the Past in Public Space. In: Stan L., Nedelsky N. (eds.) Post-Communist Transitional Justice. Lessons from Twenty-Five Years of Experience. New York: Cambridge University, 2015, p. 236*). Šādā veidā tika atspoguļota padomju komunistiskā ideoloģija un ietekmēta cilvēku ikdienas dzīve un pasaules uztvere.

Pēc Otrā pasaules kara beigām Latvijas teritorijā tika uzstādīti objekti, kas veltīti Sarkanajai armijai, ignorējot faktu, ka Latvijā šo militāro spēku ienākšana nozīmēja 1940. gadā PSRS īstenotās okupācijas atjaunošanu.

Jau 1940. gadā Sarkanā armija bija īstenojusi noziegumus pret Latvijas iedzīvotājiem, tostarp laupīšanu un prettiesisku nonāvēšanu (sk.: *Riekstiņš J. PSRS okupācijas armijas noziegumi Latvijā. 1940.–1991. gads. Rīga: Tieslietu ministrija, 2020*). 1941. gadā no Latvijas tika deportēti vairāk nekā 15 400 pilsoņu (sk.: *Bleiere D. 1941. gada 14. jūnija deportācija Latvijā. Nacionālā enciklopēdija, 09.01.2023. Pieejams: enciklopedija.lv*).

1944. gadā, bet jo īpaši pēc 1945. gada, kad padomju karaspēks atguva kontroli pār Latvijas teritoriju un atjaunoja okupāciju, šī vara turpināja īstenot noziegumus pret Latvijas tautu. 1949. gada 25. martā no Latvijas tika deportēti 42 149 iedzīvotāji (sk.: *Kalnciema A., Šķiņķe I. 1949. gada 25. marta deportācijas skaitliskais raksturojums. Latvijas arhīvi, 2010, Nr. 2, 158.–196. lpp.*). Masveida politiskajām represijām laikposmā no 1945. gada līdz 1953. gadam bija pakļauti vismaz 119 000 cilvēku (sk.: *Bleiere D. Padomju otrreizējā okupācija Latvijā. Nacionālā enciklopēdija, 25.04.2023. Pieejams: enciklopedija.lv*). Tāpat PSRS ar nežēlīgām represijām apspieda nacionālo partizānu kustību, kas vairāk nekā desmit gadus pēc Otrā pasaules kara beigām ar ieročiem cīnījās par Latvijas neatkarības atjaunošanu (sk. *Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra sprieduma lietā Nr. 2007-10-0102 33.2. punktu*).

Sarkano armiju slavinoši objekti tika uzstādīti ar mērķi pārveidot Latvijas iedzīvotāju atmiņas un emocijas par piedzīvotajiem okupācijas varas noziegumiem pret indivīdiem, cilvēci un valsts iekārtu un atgādināt par padomju varas pastāvīgo klātesību.

7.4. Pašvaldībām kā valsts pārvaldes iestādēm jau kopš Neatkarības atjaunošanas deklarācijas pieņemšanas bija saistošs valsts nepārtrauktības princips un likuma "Par pašvaldībām" normas bija jāinterpretē saskaņā ar to. Tādējādi pašvaldībām savas autonomās funkcijas – teritorijas labiekārtošana un rūpes par kultūru – bija jāīsteno arī atbilstoši valsts nepārtrauktības principam. Ņemot vērā padomju režīmu slavinošo objektu izcelsmes iemeslus, secināms, ka pašvaldības autonomā funkcija – rūpes par kultūru – šos objektus, atšķirībā no citiem pieminekļiem, neaptvēra. Bija pieļaujama tikai tāda pašvaldību rīcība, kas ietilpst labiekārtošanas funkcijā un vērsta uz objektu simboliskās ietekmes novēršanu, piemēram, objektu demontāža vai ievietošana akreditētos muzejos.

Likuma mērķi citstarp ir nepieļaut Latvijas kā demokrātiskas un nacionālas valsts vērtību noniecināšanu un apdraudējumu, veicināt sabiedrības izpratni par notikumiem Latvijas teritorijā Otrā pasaules kara laikā un pēckara periodā, tādējādi stiprinot sabiedrības vēsturisko atmiņu, un nodrošināt vēsturiskā taisnīguma atjaunošanu – novērst nepatiesu, neprecīzu un neobjektīvu vēsturisko notikumu atspoguļojumu un godināt Latvijas tautas pretestību gan PSRS, gan nacistiskās Vācijas okupācijas varai. Tādējādi likumdevējs, ar apstrīdētajām normām valsts līmenī nosakot pašvaldību pienākumu veikt Ministru kabineta noteiktu padomju režīmu slavinošu objektu demontāžu līdz 2022. gada 15. novembrim un pašām finansēt 50 procentus no demontāžas izmaksām, ir tieši piemērojis tam un visām pārējām valsts institūcijām saistošo valsts nepārtrauktības principu. Proti, likumdevējs ar apstrīdētajām normām ir konkretizējis no valsts nepārtrauktības principa pašvaldībām izrietošo pienākumu pārtraukt padomju režīmu slavinošo objektu radīto negatīvo un prettiesisko ietekmi uz Latvijas valstiskumu, uzliekot pašvaldībām konkrētu pienākumu šādus objektus demontēt noteiktā kārtībā un termiņā (turpmāk arī – objektu demontāžas pienākums). Apstrīdētās normas ietiecas pašvaldības autonomajā kompetencē, jo ierobežo pašvaldībai iepriekš pastāvējušās rīcības iespējas attiecībā uz objektu simboliskās ietekmes novēršanu un rada tai konkrētu teritorijas labiekārtošanas pienākumu.

Apstrīdētās normas ietiecas pašvaldības autonomajā kompetencē, tādēļ tiesvedība nav izbeidzama.

8. Pieteikuma iesniedzēja lūdz Satversmes tiesu izvērtēt Likuma 4. panta otrās daļas, 5. panta otrās un piektās daļas un 8. panta pirmās daļas atbilstību Satversmes 1. un 101. pantam.

Ja apstrīdēta vairāku tiesību normu atbilstība vairākām augstāka juridiska spēka tiesību normām, tad tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības izvērtēšanai (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2023. gada 9. novembra sprieduma lietā Nr. 2022-17-01 17. punktu*).

Likuma 4. panta otrā daļa un 5. panta otrā un piektā daļa nosaka kārtību, kādā tiek identificēti demontējamie objekti, un uzliek pašvaldībām objektu demontāžas pienākumu, kas izpildāms līdz noteiktam termiņam. Savukārt Likuma 8. panta pirmā daļa noteic, ka pašvaldības daļēji finansē objektu demontāžu.

Atbilstoši Satversmes tiesas judikatūrai lietās, kas ierosinātas pēc pašvaldības domes pieteikuma, ja apstrīdētās normas aizskar attiecīgās pašvaldības tiesības, tiek vērtēta tiesību normas atbilstība pašvaldības principam, kas atklājas Satversmes 1. panta un 101. panta otrās daļas pirmā teikuma savstarpējā kopsakarā (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 9. novembra sprieduma lietā Nr. 2022-17-01 17.2. punktu*).

Līdz ar to Satversmes tiesa visupirms izvērtēs Likuma 4. panta otrās daļas un 5. panta otrās un piektās daļas kā vienota tiesiskā regulējuma atbilstību Satversmes 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam un pēc tam atsevišķi izvērtēs Likuma 8. panta pirmajā daļā noteiktā finansēšanas modeļa atbilstību Satversmes 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam.

9. Pašvaldības rīcības brīvība autonomās funkcijas īstenošanā var tikt regulēta ar ārēju normatīvo aktu, bet šim aktam jābūt tiesiskam. Visupirms pārbaudāms, vai apstrīdētās normas ir pieņemtas Satversmē noteiktajā kārtībā (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 9. novembra sprieduma lietā Nr. 2022-17-01 21. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja neapšaubā apstrīdēto normu pieņemšanas procesuālo kārtību, tomēr uzskata, ka apstrīdēto normu pieņemšanas laikā esot pārkāpts labas likumdošanas princips kopsakarā ar konsultēšanās pienākumu. Neesot ar izskaidrojošiem pētījumiem pamatots tas, kāpēc objektu demontāžas pienākums uzliekams tieši pašvaldībām; neesot norādītas aplēses par finansēm, kas pašvaldībām nepieciešamas objektu demontāžai, tāpat neesot pienācīgi izvērtēts objektu demontāžai nepieciešamais laiks. Apstrīdētās normas neesot atzīstamas arī par ilgtspējīgām. Apstrīdēto normu pieņemšanas gaitā neesot notikušas pienācīgas konsultācijas ar pašvaldībām. Latvijas Pašvaldību savienības viedoklis neatspoguļojot visu pašvaldību viedokli, turklāt likumdevējs šo viedokli neesot ņēmis vērā. Arī sabiedrības viedokli Saeima neesot apzinājusi.

Savukārt Saeima norāda, ka Pieteikuma iesniedzējai neesot subjektīvu tiesību prasīt, lai tai tiktu piešķirta noteikta apjoma un satura

rīcības brīvība kāda tai izvirzīta uzdevuma izpildei pašas pašvaldības iecerētajā apjomā. To, ka likumdevēja noteiktais termiņš ir saprātīgs un samērīgs, apliecinot arī tas, ka pašvaldības paguvušas objektus demontēt Likumā noteiktajā termiņā. Apstrīdētajās normās noteiktais objektu demontāžas pienākums esot izpildāms tikai vienreiz. Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas sēdēs esot uzklausi gan pašvaldību, gan Latvijas Pašvaldību savienības pārstāvji un vērtēti dažādi priekšlikumi. Ieinteresētajām personām esot bijusi iespēja piedalīties likumprojekta sākotnējās izstrādes un apspriešanas posmos komisijas sēdēs un darba grupā vēl pirms tā iesniegšanas Saeimā.

Satversmes tiesa ir secinājusi, ka likumdevējam jātiecas uz to, lai ikvienas personas uzticēšanās valstij un tiesībām, kā arī demokrātiska procesa izpratne arvien pieaugtu. Labas likumdošanas principa ievērošana sekmē šā mērķa sasniegšanu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2023. gada 9. novembra sprieduma lietā Nr. 2022-17-01 21. punktu*). No Satversmes 1. panta un 101. panta otrās daļas pirmā teikuma izriet pienākums konsultēties ar pašvaldību jautājumos, kas ietekmē pašvaldības principu, t. i., gadījumos, kad tiek ietekmēts pašvaldības juridiskais statuss, pašvaldības kompetence vai finanšu autonomija (*sal. sk. Satversmes tiesas 2023. gada 9. novembra sprieduma lietā Nr. 2022-17-01 18.2.3. punktu*).

No lietas materiāliem izriet, ka likumprojekts ir apspriests Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijā. Komisijas deputāti izvērtējuši paustos argumentus par objektu demontāžas pienākuma noteikšanu pašvaldībām, kā arī par objektu demontāžas finansēšanu no valsts budžeta un pašvaldību budžetiem. Lai arī minētos priekšlikumus nav izteikusi tieši Daugavpils valstspilsētas pašvaldība, tomēr tie pēc sava satura ir apspriesti. Argumentus izteikuši gan atsevišķi Saeimas deputāti, gan ministrijas, tostarp Finanšu ministrija, gan arī Latvijas Pašvaldību savienība un privātpersonas. Pēc savas iniciatīvas viedokli par likumprojektu izteikušas arī Rīgas valstspilsētas pašvaldības dome un Tukuma novada dome. Tādējādi nevar uzskatīt, ka likumprojekts būtu izskatīts bez pienācīgas informēšanas un konsultēšanās.

Pieteikuma iesniedzējas argumenti par apstrīdēto normu potenciālo ilgtspējas trūkumu ir saistīti ar grūtībām, kas tai, iespējams, varētu rasties objektu demontāžas pienākuma izpildes laikā. Šādas grūtības gan nenozīmē to, ka tiesību norma nav ilgtspējīga. Savukārt objekta demontāžas pienākuma specifiskie noteikumi, šā pienākuma izpildei noteiktie termiņi un finanšu sadalījums ir jāizvērtē, pārbaudot apstrīdēto normu ietekmi pēc būtības.

Tādējādi apstrīdētās normas ir pieņemtas pienācīgā kārtā.

10. Valsts var regulēt pašvaldības kompetenci. Hartas 4. panta otrajā daļā noteikts, ka vietējā vara ir pilnā mērā tiesīga likumā noteiktās

robežās īstenot savas iniciatīvas ikvienā jautājumā, kas nav izslēgts no vietējās varas kompetences vai uzdots kādai citai varai. Komentārā par šo pantu norādīts, ka valsts var ar likumu ierobežot pašvaldību pilnvaras, taču attiecīgus ierobežojumus var noteikt tikai izņēmuma gadījumos un tiem jābūt objektīvi pamatotiem un interpretējamiem šauri (*sk.: Vietējo pašvaldību kongresa paskaidrojošais memorands "Kongresa mūsdienu komentārs Eiropas Vietējo pašvaldību hartas Skaidrojošajam ziņojumam". Eiropas Padome, 2020. gada 12. februāris, CG38(2020)11prov, 66. punkts. Pieejams: rm.coe.int*). Tāpat Hartas komentāros norādīts, ka vietējās pašpārvaldes rīcības brīvība var tikt liegta noteiktos gadījumos, kad nepieciešams ievērot vienotas prasības (*sk.: Eiropas Vietējo pašvaldību hartas skaidrojošais ziņojums. Eiropas Padome, 1985. gada 15. oktobris, 6. lpp. Pieejams: rm.coe.int*). Ja valsts konkrētizē veidu, kādā pildāma pašvaldības autonomā kompetence, un sevišķi, ja šī konkrētizācija prasa noteiktu pašvaldības rīcību, tad valstij ir jāievēro samērīguma princips. Līdz ar to Satversmes tiesai jāpārbauda, vai apstrīdētajās normās ietvertais valsts nepārtrauktības principu konkrētizējošais objektu demontāžas pienākums ir samērīgs.

Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, Likuma 4. panta otrā daļa un 5. panta otrā un piektā daļa esot nesamērīgi ietiekušās tās autonomajā kompetencē, jo uzdevuma nosacījumi esot nepamatoti ierobežojoši. Valsts nedrīkstot iejaukties vietējo lietu kārtošānā tik lielā mērā, ka pašvaldībai vairs nepaliek pietiekama rīcības brīvība īstenot demokrātiski iegūto varu tās teritorijā tās iedzīvotāju interesēs, tostarp pildīt savas autonomās funkcijas. Atbilstoši Hartas 4. panta 5. punktā norādītajam principam valstij vajadzējis paredzēt pašvaldībai rīcības brīvību attiecībā uz to, kā tieši tā pildīs tai izvirzīto uzdevumu, un ļaut pašvaldībai uzdevuma īstenošanu pielāgot vietējiem apstākļiem. Citstarp Likuma 5. panta piektās daļas vietā vajadzējis objektu demontēšanai noteikt saprātīgu termiņu, vismaz vienu gadu. Tāpat Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka uzdevums tieši pašvaldībām noteikts tāpēc, ka valstij bijis grūti rast objektu demontāžas veikšanai nepieciešamos resursus.

Saeima norāda, ka konkrētā uzdevuma uzticēšana pašvaldībām bija nepieciešama, lai objektu demontāža tiktu īstenota visas valsts demokrātiskās iekārtas aizsardzības interesēs un visā valsts teritorijā vienoti, jo kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas katrai pašvaldībai bijusi sava, atšķirīga pieeja šā jautājuma risināšanai. Šis arguments pamatojot to, kāpēc uzdevums izvirzīts konkrētajā veidā, proti, uzdodot Ministru kabinetam sastādīt demontējamo objektu sarakstu, nevis piešķirot pašvaldībām plašāku rīcības brīvību konkrēto mērķu sasniegšanā. Pašvaldību lēmumi par to teritorijā demontējamiem objektiem varētu būt bijuši citādi nekā Ministru kabineta noteiktais.

Lai arī apstrīdētās normas ierobežo Pieteikuma iesniedzējas autonomo kompetenci teritorijas labiekārtošanas jomā, nosakot, kāda veida objekti nedrīkst tikt eksponēti publiskajā ārtelpā, tomēr pašvaldības autonomā funkcija rūpēties par savas teritorijas labiekārtošanu pēc būtības nav liegta.

Pašvaldībām jābūt rīcības brīvībai pielāgot autonomās kompetences īstenošanu vietējiem apstākļiem. Tomēr pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas pašvaldības ir atšķirīgi rīkojušās ar padomju režīmu slavinošajiem objektiem, tādēļ likumdevējs rīcību ar šādiem objektiem noregulēja vienveidīgi. Daugavpils valstspilsētas pašvaldības teritorijā demontējamie objekti tika noteikti Ministru kabineta noteikumos, kuru tiesiskumu Pieteikuma iesniedzēja nav apstrīdējusi.

Lai arī apstrīdētajās normās ietvertais valsts nepārtrauktības principu konkretizējošais pienākums bija izpildāms pāris mēnešu laikā, šis termiņš ir pamatots likumprojekta anotācijā, proti, likumdevējs ir tieši reaģējis uz Krievijas Federācijas komunikācijā arvien pastiprinātajām atsaucēm uz padomju armijas rīcību, kas attiecīgi sasaista padomju armijas tēlu un simboliku ar Krievijas agresiju un tās bruņoto spēku pastrādātajiem noziegumiem Ukrainā un maina attiecīgajiem objektiem, iespējams, iepriekš piemītušo cita veida nozīmi uz agresijas slavināšanu (*sk. likumprojekta anotāciju*). Tātad izšķiršanos par apstrīdētajās normās ietverto valsts nepārtrauktības principa konkretizāciju konkrētajā brīdī un par konkrētiem izpildes termiņiem, proti, nepieļaujot turpmāku vilcināšanos, citstarp motivēja arvien aktīvākā padomju režīmu slavinošo objektu izmantošana propagandas mērķiem un arvien lielākais Latvijas valstiskuma apdraudējums. Šajā kontekstā ir būtiski tas, ka Likums faktiski attiecās tikai uz tām pašvaldībām, kuras nebija jau iepriekš izpildījušas tām no valsts nepārtrauktības principa izrietošo pienākumu demontēt padomju režīmu slavinošos objektus.

Vietējos apstākļos pašvaldības ir tās, kas var labāk organizēt to teritorijā esošo objektu demontāžu, tādēļ likumdevējs deva pašvaldībām rīcības brīvību izvēlēties veidu, kādā tiek veikta demontāža, plānot veicamos darbus un to norises laiku. Pašvaldībām bija dota iespēja arī informēt sabiedrību par veicamajiem darbiem. Visbeidzot, netika ierobežota pašvaldību kompetence labiekārtot demontētā objekta teritoriju atbilstoši pašvaldības izpratnei par tās ārējo vidi.

Tādējādi apstrīdētajās normās noteiktais objektu demontāžas pienākums samērīgi ierobežoja pašvaldības autonomo kompetenci.

Līdz ar to Likuma 4. panta otrā daļa un 5. panta otrā un piektā daļa atbilst Satversmes 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam.

11. No pašvaldības principa izriet valsts pienākums ievērot pašvaldību finanšu autonomiju. Saskaņā ar Hartas 9. panta pirmo daļu vietējai varai valsts ekonomiskās politikas ietvaros ir tiesības uz pietiekamiem pašas finanšu resursiem, ar kuriem tā drīkst brīvi rīkoties savu pilnvaru robežās. Atbilstoši Hartas 9. panta otrajai daļai attiecībai starp pašvaldībai pieejamiem finanšu resursiem un tās veicamajiem uzdevumiem ir jābūt adekvātai. Proti, šajā normā ir nostiprināts tā sauktais pašvaldību finanšu resursu sasaistes princips. Līdz ar to jebkuram uzdevumam, kas uzticēts vai nodots pašvaldībām, ir jāseko atbilstošam finansējumam vai ienākumu avotam, lai segtu papildu izdevumus (*sk.: Vietējo pašvaldību kongresa paskaidrojošais memorands "Kongresa mūsdienu komentārs Eiropas Vietējo pašvaldību hartas Skaidrojošajam ziņojumam". Eiropas Padome, 2020. gada 12. februāris, CG38(2020)11prov, 149. un 150. punkts. Pieejams: rm.coe.int*).

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka Likuma 8. panta pirmā daļa esot pretrunā ar pašvaldības finanšu autonomijas principu, jo objektu demontāžas pienākuma veikšana prasot no pašvaldības papildu finansējumu, kas tās budžetā iepriekš nav paredzēts. Katram pašvaldības uzdevumam vajagot būt paredzētam atbilstošam finansējumam.

Savukārt Saeima uzsver, ka ar apstrīdētajām normām pašvaldībām ir noteikts vienreizējs un unikāls pienākums, kas zināmā mērā ierobežojot Pieteikuma iesniedzējas finanšu autonomiju, bet neierobežojot vispārējos pašvaldības budžeta, tostarp budžeta ieņēmumu, veidošanas principus. Finanšu autonomijas ierobežojums esot samērīgs. Pieteikuma iesniedzēja neesot pamatojusi apgalvojumu, ka tās budžeta līdzekļu izlietošana objektu demontāžai varētu būtiski ietekmēt Pieteikuma iesniedzējas spēju pildīt tās autonomajā kompetencē ietilpstošās funkcijas, rūpējoties par vietējiem iedzīvotājiem.

Likuma 8. panta pirmajā daļā noteiktais objektu demontāžas pienākuma izpildes izmaksu sadalījums paredz, ka objektu demontāžu finansē vienādā apmērā no valsts budžeta un pašvaldības budžeta līdzekļiem. Tas skar pašvaldības finanšu autonomiju, radot pašvaldībai, kuras teritorijā atrodas demontējams objekts, 2022. gada budžetā iepriekš neparedzētus izdevumus.

Tādējādi Satversmes tiesai ir jāpārbauda, vai apstrīdētā norma nosaka atbilstošu finansējumu objektu demontāžas pienākuma izpildei.

Satversmes tiesa jau atzina, ka apstrīdētajās normās ir konkretizēts visām valsts pārvaldes iestādēm saistošais valsts nepārtrauktības princips. Proti, šajās normās ietvertais objektu demontāžas pienākums ir saistīts ar vēsturiskā taisnīguma atjaunošanu un Latvijas valstiskuma aizsardzību.

Okupācijas sekas ir nasta, kas netaisnīgi ietekmē visu sabiedrību, un ir jūtamas joprojām. Šo seku novēršanai un sabiedrības vienotības veicināšanai ir nepieciešama tāda uz vienu mērķi vērsta un solidāra

sadarbība starp visiem valsts līmeņiem, kas aptvertu gan tiešo, gan pastarpināto valsts pārvaldi. Šāds modelis arī ir noteikts Likumā. Tādējādi visa Latvijas publiskā telpa tiek atbrīvota no padomju režīmu slavinošiem objektiem, no viltotas un nepatiesas vēstures, dodot Latvijas valstij un pašvaldībām iespēju skaidrot okupācijas radītos zaudējumus bez politiska uzslāņojuma, bet iedzīvotājiem ļaujot apzināties to, ka viņi dzīvo neatkarīgā un demokrātiskā valstī.

Tieši valsts ir uzņēmusies lielāko finanšu slogu objektu demontāžas pienākuma īstenošanā, jo no valsts budžeta tiek finansēta arī objektu izvērtēšana un dokumentēšana, izmantojot trīsdimensionālo lāzerskenēšanu, un demontēto objektu oriģinālo detaļu un fragmentu, kam ir mākslinieciska vērtība, arhitektoniska kvalitāte vai kultūrvēsturiska vai izglītojoša nozīme, iekļaušana un uzturēšana Latvijas Okupācijas muzeja krājumā.

Pašvaldības, kas Likuma kritērijiem atbilstošus objektus bija demontējušas jau pirms Likuma spēkā stāšanās, šo savu iniciatīvu pilnībā finansēja no pašu budžeta savas autonomās kompetences ietvaros. Likuma 8. panta pirmajā daļā noteiktais objektu demontāžas pienākuma izpildes izmaksu sadalījums pašvaldības, kuras vēl nebija attiecīgos objektus demontējušas, faktiski nostādīja labākā finansiālā stāvoklī nekā tās pašvaldības, kuras objektu demontāžu bija veikušas jau iepriekš.

Tā kā apstrīdētās normas pēc būtības regulē pašvaldības autonomās funkcijas – teritorijas labiekārtošanas – izpildes kārtību, objektu demontāžai bija izmantojami līdzekļi, kurus Pieteikuma iesniedzēja iepļānojsi pilsētvides uzturēšanai un sakārtošanai un kuri turklāt tika papildināti ar valsts un privātpersonu līdzfinansējumu.

Lai gan Ministru kabineta noteikumos Nr. 448 ir iekļauti 69 objekti, atbilstoši publiski pieejamai informācijai pašvaldības Likumā noteiktajā termiņā bija demontējušas vismaz 120 objektus (*sk.: Ozola-Balode Z. Kopš vasaras Latvijā demontēti 120 pieminekļi. LSM, 14.11.2022. Pieejams: lsm.lv*). Saskaņā ar Likuma 4. panta trešo daļu un 8. pantu arī citu tādu objektu demontāža, kuri atbilst Likuma 3. panta kritērijiem, bet nav iekļauti Ministru kabineta noteikumos, tiek finansēta atbilstoši Likuma 8. pantā noteiktajai kārtībai. Turklāt finansējuma pieprasījumi atbilstoši Ministru kabineta 2022. gada 16. augusta noteikumos Nr. 516 "Valsts budžeta līdzekļu piešķiršanas un izlietošanas kārtība Latvijas Republikas teritorijā esošo padomju un nacistisko režīmu slavinošo objektu demontāžai" paredzētajai kārtībai bija iesniegti tikai par 90 objektu demontāžu (*sk.: Pašvaldības prasa kompensēt 800 000 eiro par padomju režīmu slavinošo pieminekļu demontāžu. LSM, 23.11.2022. Pieejams: lsm.lv*).

Visbeidzot, tikai Pieteikuma iesniedzēja ir uzskatījusi, ka objektu demontāžas pienākums tai radījis nesamērīgu finansiālo slogu. Izvērtējot objektu demontāžas radītā finansiālā sloga faktisko ietekmi uz Pieteikuma

iesniedzējas budžetu, Satversmes tiesa nekonstatē, ka šis slogs būtu liedzis pašvaldībai īstenot tās autonomās funkcijas vai citus uzdevumus. Atbilstoši Daugavpils domes 2022. gada 28. janvāra saistošajiem noteikumiem Nr. 8 "Par Daugavpils valstspilsētas pašvaldības budžetu 2022. gadam" objektu demontāžas izmaksas, kas Daugavpils valstspilsētas pašvaldībai bija jāsedz no saviem resursiem, ir līdzvērtīgas 0,018 procentiem no iepriekš plānotajiem izdevumiem jeb 0,02 procentiem no plānotajiem ienākumiem. Fizisko un juridisko personu ziedojumi, kas ļautu pašvaldībai samazināt tās finansiālo slogu, sasnieguši tikai 1177,77 eiro, taču tiesību normas neatturēja pašvaldības no plašāku ziedošanas kampaņu rīkošanas. Turklāt jebkurā gadījumā līdzekļi tika izlietoti pašvaldības interesēs tās publiskās telpas labiekārtošanai. Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertā valsts nepārtrauktības principu konkretizējošā objektu demontāžas pienākuma izpildes kritēriji nav būtiski ietekmējuši Pieteikuma iesniedzējas finanšu autonomiju.

Objektu demontāžas pienākuma pamatā esošais valsts nepārtrauktības princips, šā pienākuma vienreizējais raksturs un zema finansiālais slogs ir faktori, kas to kopsakarā ļauj konkrētajā gadījumā secināt, ka pašvaldībai bija pieejams atbilstošs finansējums.

Līdz ar to Likuma 8. panta pirmā daļa atbilst Satversmes 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt likuma "Par padomju un nacistisko režīmu slavinošu objektu eksponēšanas aizliegumu un to demontāžu Latvijas Republikas teritorijā" 4. panta otro daļu, 5. panta otro un piekto daļu un 8. panta pirmo daļu par atbilstošu Satversmes 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam.

Sprīdums ir galīgs un nepārsūdzams.

Sprīdums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

Satversmes tiesas tiesneša Gunāra Kušiņa atsevišķās domas

Rīgā 2023. gada 21. decembrī

lietā Nr. 2022-41-01

"Par likuma "Par padomju un nacistisko režīmu slavinošu objektu eksponēšanas aizliegumu un to demontāžu Latvijas Republikas teritorijā" 4. panta otrās daļas, 5. panta otrās un piektās daļas un 8. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 101. pantam".

1. Satversmes tiesa 2023. gada 7. decembrī pieņēma spriedumu lietā Nr. 2022-41-01 "Par likuma "Par padomju un nacistisko režīmu slavinošu objektu eksponēšanas aizliegumu un to demontāžu Latvijas Republikas teritorijā" 4. panta otrās daļas, 5. panta otrās un piektās daļas un 8. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 101. pantam" (turpmāk – Spriedums), kurā nosprieda atzīt likuma "Par padomju un nacistisko režīmu slavinošu objektu eksponēšanas aizliegumu un to demontāžu Latvijas Republikas teritorijā" (turpmāk – Likums) 4. panta otro daļu, 5. panta otro un piekto daļu un 8. panta pirmo daļu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam.

Pilnībā piekritu Spriedumā atzītajam, ka Likuma 4. panta otrā daļa un 5. panta otrā un piektā daļa atbilst Satversmes 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam. **Tomēr nevaru piekrist Satversmes tiesas vairākuma secinājumam par Likuma 8. panta pirmās daļas atbilstību Satversmes 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam.**

Pamatojot savu viedokli, izmantošu Spriedumā lietotos saīsinājumus.

2. Uzskatu, ka Likumā definēto objektu atrašanās publiskajā ārtelpā jau ilgstoši radīja ar Latvijas valsts nepārtrauktības principu nesavienojamu, kā arī sabiedrībai nesaprotamu stāvokli un valstij jau sen bija pienākums ieplānot nepieciešamos līdzekļus tādu objektu demontāžai, kuru atrašanās publiskajā ārtelpā nav savienojama ar Latvijas valsts nepārtrauktības principu. Tomēr tas ilgstoši netika paveikts.

3. Saeima Likumu pieņēma pēc tam, kad likums "Par valsts budžetu 2022. gadam" jau bija pieņemts un stājies spēkā. Pieņemts un stājies spēkā bija arī Pieteikuma iesniedzējas – Daugavpils valstspilsētas – budžets.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, pieņemot kādu likumu vai citu lēmumu, kas saistīts ar izmaksām no valsts kases, Saeimai jārēķinās ar

pastāvošo budžetu, un "ja Saeima pieņem lēmumu, kurš saistīts ar budžetā neparedzētiem izdevumiem, tad lēmumā jāparedz arī līdzekļi, ar kuriem segt šos izdevumus" (*sk. Satversmes tiesas 1998. gada 27. novembra sprieduma lietā Nr. 01-05(98) secinājumu daļas 1. punktu*).

Uzskatu, ka Satversmes 66. panta otrā daļa un pašvaldību finanšu autonomijas princips veido iekšēji saskaņotu sistēmu un pēc būtības izvirza līdzīgas prasības. Proti, ja pēc valsts budžeta pieņemšanas tiek pieņemts likums, kura izpilde saistīta ar tajā neparedzētiem izdevumiem, tad Saeimai jānosaka arī līdzekļi, ar kuriem segt šādus izdevumus. Tāpat ikvienam likumdevēja pašvaldībai uzdotajam uzdevumam jāseko atbilstošam finansējumam vai ienākumu avotam, lai pašvaldības budžetam segtu papildu izdevumus.

4. Vērtējot Likuma 8. panta pirmās daļas atbilstību Satversmes 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam, Satversmes tiesa pamatoti secināja, ka objektu demontāžas pienākuma izmaksu sadalījums, kas paredz objektu demontāžu finansēt vienādā apmērā no valsts un pašvaldības budžeta līdzekļiem, skar pašvaldību finanšu autonomiju, radot pašvaldībai, kuras teritorijā atrodas demontējamais objekts, 2022. gada budžetā iepriekš neparedzētus izdevumus (*sk. Sprieduma 11. punktu*). Vienlaikus Satversmes tiesas vairākums norādīja arī trīs faktorus – objektu demontāžas pienākuma pamatā esošo valsts nepārtrauktības principu, šā pienākuma vienreizējo raksturu un Daugavpils valstspilsētas pašvaldībai radīto zemo finansiālo slogu –, kuri kopsakarā ļaujot secināt, ka pašvaldībai bija pieejams atbilstošs finansējums.

Uzskatu, ka šie trīs faktori nav pietiekošs pamats, lai secinātu, ka pašvaldībai bija pieejams atbilstošs finansējums.

5. Nevar būt šaubu, ka valsts nepārtrauktības princips uzliek pienākumu valstij, t. sk. pašvaldībām. Tomēr, kā tas izriet no lietas materiāliem, apstrīdēto normu izskatīšanas gaitā tika konstatēts, ka šāda likumprojektā ietvertā demontāžas pienākuma izpildei līdz noteiktajam termiņam – ne vēlāk kā līdz 2022. gada 15. novembrim – valsts budžetā finanšu līdzekļi nav iēplānoti. Proti, Saeimas Izglītības kultūras un zinātnes komisijas sēdē Finanšu ministrijas pārstāve norādīja, ka valsts budžetā šāds finansējums nav paredzēts. Reizē finanšu ministra atsauksmē par likumprojektu, atsaucoties uz Satversmes 66. pantā noteikto Saeimas pienākumu paredzēt nepieciešamos finanšu līdzekļus, arī norādīts, ka likuma "Par valsts budžetu 2022. gadam" budžeta resora "74. Gadskārtējā valsts budžeta izpildes procesā pārdalāmais finansējums" programmā 02.00.00 "Līdzekļi neparedzētiem gadījumiem" ir nesadalīts finansējums. Tādējādi var secināt, ka Finanšu ministrija bija norādījusi uz iespējamo šādu izdevumu segšanas avotu.

Likuma izpildes gaitā valsts šos izdevumus sedza no līdzekļiem neparedzētajiem gadījumiem (*sk. Ministru kabineta 2022. gada 16. augusta noteikumu Nr. 516 "Valsts budžeta līdzekļu piešķiršanas un izlietošanas, kā arī fizisko un juridisko personu ziedojumu uzskaites un izlietošanas kārtība Latvijas Republikas teritorijā esošo padomju un nacistisko režīmu slavinošo objektu demontāžai" 10. punktu*). Līdz ar to valsts segtā objektu demontāžas izdevuma daļa tika finansēta no programmā 02.00.00 "Līdzekļi neparedzētiem gadījumiem" nesadalītā finansējuma.

Kā izriet no likumprojekta anotācijas, tika plānots, ka arī pašvaldībām objektu demontāža bija jāsedz no līdzekļiem neparedzētiem gadījumiem. Daugavpils valstspilsētas pašvaldības 2022. gada budžetā neparedzētiem gadījumiem nebija ielānots nekāds finansējums (*sk. Daugavpils domes 2022. gada 28. janvāra saistošos noteikumus Nr. 8 "Par Daugavpils valstspilsētas pašvaldības budžetu 2022. gadam"*).

Tomēr Satversmes tiesas vairākums uzskatīja, ka objektu demontāžai bija izmantojami līdzekļi, kurus Pieteikuma iesniedzēja jau ielānojuši pilsētvides uzturēšanai un sakārtošanai un kuri turklāt tika papildināti ar valsts un privātpersonu līdzfinansējumu.

Uzskatot, ka Satversmes 66. panta otrā daļa un pašvaldību finanšu autonomijas princips veido iekšēji saskaņotu sistēmu, nevaru piekrist šādai pieejai, kas atšķirīgi traktē no valsts budžeta nepieciešamo izdevumu segšanas kārtību un no pašvaldības budžeta nepieciešamo izdevumu segšanas kārtību.

Kā otru faktoru, kas kopsakarā ar citiem ļaujot secināt, ka pašvaldībai bija pieejams atbilstošs finansējums, Satversmes tiesas vairākums norādīja šā pienākuma vienreizējo raksturu. Uzskatu, ka ne Satversmes 66. panta otrā daļa, ne pašvaldības finanšu autonomijas princips nav interpretējami tā, ka tie neattiektos uz vienreizēju pienākumu. Arī Hartas noteikumi šādos gadījumos nepieļauj atteikšanos no atbilstoša finansējuma vai ienākumu avota.

Kā trešo faktoru finansējuma atbilstībai Satversmes tiesas vairākums norādīja zemo finansiālo slogu, akcentējot, ka objektu demontāžas izmaksas, kas Daugavpils valstspilsētas pašvaldībai bija jāsedz no saviem resursiem, ir līdzvērtīgas 0,018 procentiem no iepriekš plānotajiem izdevumiem jeb 0,02 procentiem no plānotajiem ienākumiem.

Varu piekrist Satversmes tiesas vairākumam, ka maznozīmīga finansiālā ietekme automātiski nerada pašvaldību finanšu autonomijas principa pārkāpumu, taču nevaru piekrist, ka šādas ietekmes un finansiālā sloga novērtēšanai varētu tikt izmantota metode – procenti no iepriekš plānotajiem izdevumiem vai metode – procenti no plānotajiem ienākumiem. Finanšu autonomijas princips vienādi izpaužas pret visām pašvaldībām, un šis princips nav saprotams tā, kas tas ļauj nekompensēt izdevumus tām pašvaldībām, kurām iepriekš plānotie izdevumi vai

ienākumi ir bijuši lielāki un attiecīgi jaunuzdotā uzdevuma ietekme, iespējams, procentuāli mazāka.

Šādos apstākļos nevaru piekrist Satversmes tiesas vairākumam, ka šo trīs Spriedumā norādīto faktoru summa ļauj secināt, ka pašvaldībai bija pieejams atbilstošs finansējums, un uzskatu, ka konkrētajos apstākļos Likuma 8. panta pirmā daļa neatbilst Satversmes 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam.

Satversmes tiesas tiesnesis

G. Kušņš

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas

Rīgā 2023. gada 21. decembrī

lietā Nr. 2022-41-01

"Par likuma "Par padomju un nacistisko režīmu slavinošu objektu eksponēšanas aizliegumu un to demontāžu Latvijas Republikas teritorijā" 4. panta otrās daļas, 5. panta otrās un piektās daļas un 8. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 101. pantam".

Satversmes tiesa 2023. gada 7. decembrī taisīja spriedumu lietā Nr. 2022-41-01 un atzina likuma "Par padomju un nacistisko režīmu slavinošu objektu eksponēšanas aizliegumu un to demontāžu Latvijas Republikas teritorijā" 4. panta otro daļu, 5. panta otro un piekto daļu un 8. panta pirmo daļu par atbilstošu Satversmes 1. pantam un 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam.

Nevaru piekrist vairākiem šā sprieduma secinājumiem.

Atsevišķajās domās izmantošu spriedumā lietotos saīsinājumus.

1. Satversmes tiesa secināja, ka Likumā definētos objektus neaptvēra pašvaldību autonomā funkcija – rūpes par kultūru, jo šie pieminekļi esot bijuši padomju propagandas instruments un tādējādi pastāvējuši pretēji valsts nepārtrauktības principam (*sk. sprieduma 7.4. punktu*).

Šāds secinājums man nav pieņemams, jo daļa mākslu un kultūru divās daļās atkarībā no tā, kādu vēstījumu tā sniedz.

Ikvienā pieminekļī, piemiņas zīmē, sienas gleznojumā mākslinieks ietver vēstījumu sabiedrībai. Tos izveido un uzstāda ar noteiktu mērķi vai nozīmi. Arī vēsturisku notikumu vai personību atgādnēs nav bezmērķīgas, bet ar politisku un ideoloģisku mērķi. Šādu atgādņu uzstādīšana norāda uz to, ko konkrētā politiskā iekārta uzskata par atmiņas vai atzīmēšanas vērtu. Šādi atmiņas un identitātes veidošanas mērķi ir gan demokrātiskām valstīm, gan arī autoritāriem un totalitāriem režīmiem. Jauna ideoloģija aizslauka vecās ideoloģijas elementus, tāpat kā jaunie aizved vecos ar ragaviņām uz mežu. Tomēr tas nenozīmē, ka vecajos laikos uzstādītie objekti vairs nepieder pie kultūras un pār tiem veiktā pārvalde kļūst par nelegitīmu.

Pieminekļus izvieto vietējā vidē. Tos var izvietot gan pēc valsts lēmuma, kurā atspoguļojas visas sabiedrības intereses, gan pēc vietējo iedzīvotāju vēlmēs. Tomēr izvietotais objekts "ieaug" vietējā vidē, tādēļ pašsaprotami, ka rūpes šiem objektiem kā daļu no vietējās kultūras ietilpst ikvienas pašvaldības vietējās jeb autonomajās funkcijās.

Tiesas secinājums par kultūras funkcijas dalīšanu atbilstoši ideoloģijai ir arī sistēmiski kļūdains, jo:

1) Likums attiecas ne tikai uz publisko ārtelpu, bet arī publiskas personas iekštelpu, t.i., objektiem, kas izvietoti ēku iekšējās telpās. Šajā daļā Likums neskar pašvaldības īstenoto labiekārtošanas funkciju.

2) Likuma piemērošanai pašvaldībai ir jāizvērtē nevis objekta radītie apdraudējumi personu veselībai un dzīvībai vai kāds cits ar teritorijas labiekārtošanu saistīts aspekts, bet gan tieši objekta vēstījums. Proti, Likums nosaka, kāda veida kultūras izpausme vairs nav pieļaujama un nosaka šīs kultūras ietvarā esošo objektu demontāžas pienākumus.

3) Likuma normas pašas nosaka, ka demontējamā objekta oriģinālajām detaļām vai fragmentiem var būt mākslinieciska vērtība, arhitektoniska kvalitāte vai kultūrvēsturiska vai izglītojoša nozīme, un paredz, ka šādā gadījumā objekts pirms demontāžas dokumentējams, izmantojot trīsdimensionālo lāzerskenēšanu, bet pēc demontāžas attiecīgās daļas jāiekļauj Latvijas Okupācijas muzeja krājumā (*sk. Likuma 5. panta pirmo daļu un 9. pantu*).

Līdz ar to apstrīdētās normas ierobežoja arī pašvaldības autonomo funkciju – rūpes par kultūru.

2. Tiesa spriedumā secināja, ka no valsts nepārtrauktības principa esot izrietējis pašvaldību pienākums pārtraukt padomju režīmu slavinošo objektu radīto negatīvo un prettiesisko ietekmi uz Latvijas valstiskumu, t.i., pašām jau sen demontēt Likumā noteiktajiem kritērijiem atbilstošos objektus.

Pirmkārt, katrs vispārējs tiesību princips ir tiesību norma, un kā tiesību normai principam arī ir savs noteikts saturs. Valsts nepārtrauktības principa būtība ir okupācijas legimitātes neatzīšana, proti, tas, ka Latvijas valsts ir turpinājusi eksistēt arī nacistiskās Vācijas un PSRS okupācijas laikā. Valsts nepārtrauktības principa tiesiskās sekas ir likumdevēja pienākums atjaunot valsti konstituējošos elementus, to vidū teritoriju, pilsoņu kopumu un valsts institūcijas, kā arī valsts simboliku. Tāpat valsts nepārtrauktības principa sekas ir okupācijas režīma nodarītā kaitējuma atlīdzinājuma pieprasīšanas tiesības. Tomēr valsts nepārtrauktības princips nenozīmē visaptverošu pienākumu faktiski atgriezt valsti stāvoklī, kādā tā bija pirms padomju un nacistisko režīmu okupācijas, iznīcinot visu laika gaitā radīto uzslāņojumu. Tas attiecas tikai uz valstiskuma jautājumiem pēc būtības: valsts varas atdošanu Latvijas tautas rokās atbilstoši tās suverēnajai gribai un to tiesisko attiecību, kas Latvijā pastāvēja pirms okupācijas, atzīšanu un iespēju robežās – atjaunošanu.

Valsts nepārtrauktība jānošķir no valsts pienākuma atklāt vēsturisku patiesību, skaidrot okupācijas notikumus un novērst okupācijas atstātās ideoloģiskās sekas. Tādēļ arī ir nošķirama pieminēto nojaukšana kā

galējais līdzeklis no pieminekļu saglabāšanas, pievienojot tiem skaidrojumu – tie visi ir iespējami risinājumi atkarībā no sabiedrības kopējā uzskata par rīcību ar vēsturisko, ideoloģisko mantojumu.

Otrkārt, tiesas secinājums ir pretējs Likumā atspoguļotajai likumdevēja gribai. Saeima par nojaucamu atzīst tikai Rīgā, Uzvaras parkā esošo monumentu "Padomju karavīriem – Padomju Latvijas un Rīgas atbrīvotājiem no vācu fašistiskajiem iebrucējiem", bet citus nojaukšanas liktenim nolemtos objektus pilnvaro noteikt Ministru kabinetu, kā arī pašvaldības. Tiesas secinājums, ka pašvaldībām šādi objekti bija jānojauc jau iepriekš, ir pretējs tiesiskās noteiktības prasībām un Likumā ietvertajam pilnvarojumam Ministru kabinetam un pašvaldībām konkretizēt, kuri objekti tad patiesi būtu nojaukami. No tā izriet, ka pašvaldībām iepriekš nebija pienākuma nerūpēties par šiem objektiem. Tā kā objektu nojaukšanas pienākums nepastāvēja iepriekš, pašvaldību rīcība, tos saglabājot, lai arī, iespējams, ne visiem politiski tīkama, bija tiesiska. Savukārt pirms Likuma spēkā stāšanās atsevišķu objektu nojaukšana bija vērtējama kā pašvaldības iedzīvotāju interesēs īstenota rīcība tās autonomo funkciju ietvaros.

Treškārt, no likumprojekta anotācijas izriet, ka demontējamie objekti iepriekš tika uzskatīti par vēstures liecību un to vēstījums ir mainījies līdz ar Krievijas pilna apmēra iebrukumu Ukrainā. Likumdevēja ieskatā, līdz ar šiem notikumiem objekti kļuva par potenciālām iedzīvotāju uzskatu konflikta vietām.

Nudien, jau 2016. gadā tika uzsvērts, ka šie pieminekļi tika (vai varēja tikt) izmantoti Krievijas politiskās ietekmes demonstrācijai Latvijas teritorijā, kas it sevišķi aktualizējās pēc Krievijas agresijas Ukrainā un ar to saistītajām propagandas kampaņām masu medijos, izmantojot ar Krievijas impērijas "vēsturiskajām tiesībām" saistītus argumentus (*Mintauris M. Pieminekļi un atmiņa: padomju perioda kultūras mantojums Latvijā. Grām.: Atmiņu kopienas: atceres un aizmiršanas kultūra Latvijā. Rīga: Zelta Grauds, 2016, 124. lpp.*). Ir atzīts, ka Krievijas valsts aģentūras regulāri uzsver kara atmiņas vienojošo, pārnacionālo dimensiju un to izmanto, lai attaisnotu Krievijas Federācijas mūsdienu politiku (*Gabowitsch M. What Has Happened to Soviet War Memorials since 1989/91? Journal of Soviet and Post-Soviet Politics and Society, 2021, p. 204*). Šāda atmiņa ir būtiska atsevišķu sabiedrību grupu kolektīvo identitāšu konstruēšanā. Arī Latvijā noteiktas grupas ir aicinājušas piedalīties okupācijas fakta neatzīšanā un PSRS sabiedrības un politiskā režīma rehabilitācijā (*Hanovs D. Kolektīvās atmiņas Eiropas kultūrtelpā: konflikti un iekļaujošais potenciāls. Grām.: Atmiņu kopienas: atceres un aizmiršanas kultūra Latvijā. Rīga: Zelta Grauds, 2016, 32. lpp.*). Tāpat atzīts, ka Latvijā aug paaudze, kuras etniskā un kultūras identitāte turpina atspoguļot sabiedrības atmiņu kopienu savstarpēju atsvešināšanos, ko citstarp nostiprina dalība atmiņu performatīvajās

praksēs 16. martā un 9. maijā (*turpat*), kuru īstenošanai būtiski bija Latvijas okupācijas laikā uzstādītie pieminekļi.

Līdz ar to Likums bija valsts politisks lēmums, kā risināt vēsturiskā, ideoloģiskā mantojuma sniegto vēstījumu sekas, ievērojot Latvijas vēsturi un tās līdzību ar pašreizējo Ukrainas daļas okupāciju, kā arī novērst aktuālos valsts apdraudējumus.

Apkopojot iepriekšminēto, piekrītu, ka valsts varēja pieņemt likumu, ar kuru regulēt pašvaldību ārtelpā un iekštelpās esošo objektu demontāžu, taču demontāžas lēmuma pamatā nav valsts nepārtrauktības princips, bet gan noteikts valsts politisks uzskats par rīcību ar vēsturisko, ideoloģisko mantojumu. Ar Likumu likumdevējs vienkārši noteica normatīvu realitāti, izslēdzot noteiktas, pieminekļu veicinātas atmiņu interpretācijas, kas tika atzītas par nepieņemamām šābrīža ģeopolitiskajā situācijā.

3. Nepiekrītu spriedumā izvēlētajam "pienākuma" jēdzienam un tajā balstītajam izvērtējumam. Šādi tiesa nonāk pretrunā ar tiesību sistēmā noteikto kārtību, kādā pašvaldībām ir nosakāmi uzdevumi un kā izvērtējama to uzdošanas satversmība.

Apstrīdētās normas nosaka Pieteikuma iesniedzējai jaunu pārvaldes uzdevumu un detalizē tā izpildes kārtību. Proti, ja par tās publiskajā telpā esoša pieminekļa, kam nebija piešķirts valsts nozīmes kultūras pieminekļa statuss, izskatu un nākotni pašvaldībai iepriekš bija absolūta lemtāšanas brīvība, tad ar apstrīdētajām normām likumdevējs ir ne tikai pārņēmis lēmumu savā kompetencē, bet arī noteicis konkrētus, pašvaldībām pildāmus pienākumus ar konkrētiem nosacījumiem. Kā norādījusi arī pieaicinātā persona Bucerius Tiesību skolas Publisko tiesību I – Publiskās tiesības, starptautiskās publiskās un Eiropas tiesības – katedras vadītājs profesors Dr. Jerns Aksels Kemmerers (*Jörn Axel Kämmerer*), iespējams runāt par "pašpārvaldes tiesību atcelšanu, pārklāšanās ceļā", jo kopumā pašvaldību atbildība par pieminekļiem saglabājas; to tikai pārklāj un faktiski izslēdz jaunais "demontāžas" uzdevums noteiktās teritorijās"; pašpārvaldes uzdevums tiek aizstāts ar valsts uzdevumu, kas savukārt ir jāpilda pašvaldībām (*sk. viedokļa 7., 8. lpp.*). Līdz ar to Satversmes tiesai bija jāpārbauda gan kompetences atņemšanas, gan uzdevuma uzdošanas tiesiskums, ko tā pēc būtības arī daļēji dara, tomēr nelietojot administratīvajās tiesībās pastāvošo juridisko terminoloģiju. Spriedumā pastāv pretruna par to, ka uzdevums vienlaikus ir pienākums un kārtība.

Izskatāmajā lietā Satversmes tiesai vispirms bija jāizvērtē, vai (atbilstoši kādiem kritērijiem) likumdevējs varēja atņemt pašvaldībām tiesības lemt par to teritorijā esošajiem pieminekļiem. Vietēja rakstura funkcijas īstenošanā valsts var iejaukties tikai publisku interešu labad, ja secināms, ka konkrētā uzdevuma pienācīgu izpildi nebūtu iespējams nodrošināt citādi. Pieņemot, ka pašvaldību domju politiskie uzskati par

vēsturiskā, ideoloģiskā mantojuma izpratni un iespaidu atšķiras, valsts varētu izlemt, kā vienoti jārikojas ar šo mantojumu. Tālāk Satversmes tiesai būtu bijis jāizvērtē, vai lēmuma par objektu nākotni izņemšana no pašvaldību kompetences un pēcāk atkārtota nodošana konkrēta uzdevuma veidā būtu efektīva un samērīga. Tiesai bija jāanalizē, vai pašvaldībai tika piešķirta pienācīga rīcības brīvība, lai pielāgotu uzdevuma izpildi vietējiem apstākļiem (*sk. Hartas 4. panta piekto daļu*).

4. Tiesa sašaurināja un tādējādi nepareizi piemēroja Hartā noteiktās tiesību normas pieņemšanas procesa prasības attiecībā pret apstrīdēto normu pieņemšanas procesu. Tāpat tiesa atkāpās no sava iepriekš definētā labas likumdošanas standarta.

Hartas 4. panta sestajā daļā īpaši uzsvērts likumdevēja pienākums konsultēties, cik iespējams savlaicīgi un atbilstošā veidā. Konsultāciju laikam un veidam ir jābūt tādām, lai vietējām varām ir īsta iespēja izvērtēt pieņemamo lēmumu ietekmi (*sk.: Vietējo pašvaldību kongresa paskaidrojošais memorands "Kongresa mūsdienų komentārs Eiropas Vietējo pašvaldību hartas Skaidrojošajam ziņojumam". Eiropas Padome, 2020. gada 12. februāris, CG38(2020)11prov, 80. punkts. Pieejams: rm.coe.int*). Papildus tam Hartas 9. panta komentārā norādīts, ka saskaņā ar samērojamības principu jebkuram jaunam uzdevumam, kas uzticēts vai nodots vietējām pašvaldībām, ir jāpievieno atbilstošs finansējums vai ienākumu avots, lai segtu papildu izdevumus. Attiecīgi, lai aizsargātu vietējo iestāžu intereses un autonomiju, ir ieteicams, lai jebkura pilnvaru un uzdevumu nodošana būtu balstīta uz rūpīgu aprēķinu par faktiskajām pakalpojumu sniegšanas izmaksām, kas jāsedz vietējām iestādēm. Obligāto un deleģēto uzdevumu izmaksas var ietvert vairākus faktorus (piemēram, iedzīvotāju sociālekonomisko struktūru), lai veiktu precīzākus aprēķinus un izvairītos no patvaļīgiem politiskiem lēmumiem (*turpat, 150. punkts*). Proti, pirms uzdevuma uzdošanas pašvaldībām likumdevējam ir rūpīgi jāizvērtē, kādu slogu tas radīs, pašam pilnībā sedzot šīs izmaksas.

Arī Satversmes tiesa ir atzinusi, ka valsts un pašvaldību attiecības ir veidojamas dialoga formā, ievērojot labas ticības principu un savstarpējo cieņu, lai nodrošinātu efektīvu valsts pārvaldību un resursu izmantošanu (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 15. maija sprieduma lietā Nr. 2019-17-05 18. punktu*). Demokrātijas pamatā ir savstarpēja uzklauššana, viedokļu daudzveidība, kā arī labākā risinājuma meklējumi, bet autoritāri risinājumi, kas neņem vērā indivīdu intereses, tikai šķietami rada vienveidību sasniedzamajā rezultātā, veicina netaisnības un respekta trūkuma izjūtu; sašķelta valsts ir vieglāk pakļaujama dažāda veida apdraudējumiem.

Pieņemot likumu, Saeimai nebija priekšstats par to, kurās pašvaldībās kādi demontējamie objekti atrodas, tādēļ tika dots pilnvarojums Ministru kabinetam objektus noteikt. Tā kā likumdevējam nebija pašvaldībās

demontējamo objektu saraksta, Likuma pieņemšanas laikā netika veiktas pienācīgas konsultācijas ar uzdevuma izpildē iesaistītajām pašvaldībām. Tāpat netika izdarītas apstrīdētajās normās ietvertā uzdevuma izmaksu aplēses, izņemot uz vienas lapas noformētu Finanšu ministrijas paziņojumu, ka valsts finansējuma daļa objektu demontāžai būs.

Līdz ar to likumdevējs pēc būtības nezināja, kādu finanšu slogu tā lēmums radīs. Izvēlētais finansējuma modelis pašvaldībām radīja 2022. gadā neparedzētas un arī paša likumdevēja precīzi neapjaustas finanšu saistības. No Saeimas atbildīgās komisijas sēdēm izriet, ka šāda izvēle veikta apzināti, argumentējot, ka "izmaksas būs tikai kapeikas" un ka pašvaldību budžeti 2022. gadā ir auguši. Šāds pamatojums, manuprāt, nav uzskatāms par pienācīgu.

Tiesai bija šādi apstākļi jāievēro un attiecīgi jāsamēro gan ar Hartas prasībām, gan ar tiesas konkretizēto likumdošanas kvalitātes standartu.

5. Nepiekrītu Satversmes tiesas sniegtajam Likuma 8. panta pirmās daļas satversmības izvērtējumam.

5.1. Pašvaldības pastāvēšanai un darbības organizēšanai ir nepieciešamas finanses. Tādēļ pie pašvaldības principa neatraujami pieder arī pašvaldības autonomija pašai lemt par savu ienākumu un izdevumu pārvaldību, proti, finansiālo pašatbildību (*sk. Burgi M. Kommunalrecht. München: Beck, 2019, S. 300*). Pašvaldības finanšu autonomijas princips citstarp ir konkretizēts Hartas 9. panta pirmajā daļā, kas paredz, ka vietējām valsts varas institūcijām tautsaimniecības politikas ietvaros ir tiesības uz saviem finanšu līdzekļiem, kas ir adekvāti un ar kuriem tās var brīvi rīkoties savu pilnvaru robežās. It sevišķi šāda neatkarība ir būtiska, ņemot vērā, ka pašvaldības finanšu līdzekļus pamatā sastāda vietējie nodokļi un nodevas jeb pašvaldības iedzīvotāju finansiālie resursi, kurus tie ir nodevuši pašvaldībai publiskajai pārvaldei un pakalpojumu nodrošināšanai.

Princips sīkāk konkretizēts Hartas 9. panta otrajā daļā, kas paredz, ka jebkuram jaunam uzdevumam, kas uzticēts vai nodots pašvaldībām, ir jāseko atbilstošam finansējumam vai ienākumu avotam, lai segtu papildu izdevumus. Arī pieaicinātās personas – profesors *Dr. Jerns Aksels Kemmerers* un profesors *Dr. Kristofs Brūnings* – savos viedokļos atzinuši, ka saskaņā ar finanšu sasaistes principu suverēna akta izmaksas sedz tā iestāde, kas to ir ierosinājusi. *Dr. Kristofs Brūnings* jo īpaši ir norādījis, ka tad, ja pašvaldībai nav paredzēta valsts kompensācija par likumā dotu uzdevumu demontēt pieminekļus, tā esot nepamatota iejaukšanās pašvaldību pašpārvaldes garantijās.

Viena no finanšu sasaistes principa skaidrojošajām pozitīvizācijām, kas attiecināma uz valsts un pašvaldības savstarpējām attiecībām, Latvijas tiesību sistēmā ietverta likumā "Par pašvaldībām", kas paredz, ka pašvaldībai tiek nodrošināts finansējums, kas nepieciešams tai uzdotā

uzdevuma izpildei. Proti, pārvaldes uzdevums, kura izpilde iepriekš nav bijusi pašvaldības autonomajās kompetencēs, kura veikšanu pašvaldība nav tiesīga fundamentāli ietekmēt un par kura izpildi tā arī nav atbildīga, nevar nelabvēlīgi ietekmēt pašvaldības budžetu. Pretējā gadījumā valsts ir iejaukusies pašvaldības budžeta plānošanā gan procesuāli, gan arī pēc būtības (satura), samazinot tai pieejamos finanšu resursus un faktiski īstenojot sev vajadzīgu rīcību, bet uz pašvaldības rēķina.

Tieši tas noticis konkrētajā gadījumā.

5.2. Saeima šādu pārkāpumu ir pamatojusi ar uzdevuma unikālo dabu. Tomēr pat gadījumos, kad uzdevums ir unikāls vai valstiski nozīmīgs, likumdevējs nedrīkst ignorēt fundamentālus pašvaldību tiesību principus, no kuriem tiesību normas neparedz tiesības atkāpties. Ja šādas atkāpes notiek, uzdevums, kas ir vērsts uz valstiskuma stiprināšanu, patiesībā rada negatīvu ietekmi uz likuma varu un subsidiaritātes principu, kā arī valsts un pašvaldību savstarpējo cieņu. Proti, šādā situācijā rīcība, kas ir vērsta uz demokrātijas stiprināšanu, to patiesībā grauj.

Demontējamie objekti Latvijas Republikas teritorijā atradās jau vairāk nekā trīsdesmit gadus pēc valsts neatkarības atjaunošanas, un Likuma virzīšanas un pieņemšanas brīdī kopš Krievijas pilna iebrukuma Ukrainā sākuma bija pagājuši jau vairāki mēneši, savukārt kopš citām Krievijas īstenotām agresijas izpausmēm pret Eiropas Padomes valstīm jau pat vairāki gadi. Vēl jo vairāk – Baltijas valstīs padomju militārpersonām un Sarkanās armijas karavīriem un iekarojumiem veltīto monumentu ideoloģiskā nozīme aktualizējās jau pēc tam, kad 2007. gada pavasarī Igaunijas varas iestādes pārvietoja padomju karavīriem veltīto pieminekli no Tallinas centra uz militāro kapsētu, kam sekoja krievu kopienas pārstāvju organizētas un stihiskas protesta akcijas (*sk. Mintauris M. Cīņa ar ēnu. Par pieminekļu derīgumu un kaitīgumu dzīvei. Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls, 2022, Nr. 2 (117), 152. lpp.*). Pēc notikumiem Tallinā arī Latvijas akadēmiskajā vidē esot norisinājušās diskusijas un veikti pētījumi par sabiedrības attieksmi pret "padomju mantojumu" gan tā materiālajā, gan nemateriālajā formā, taču nacionāla līmeņa pasākumi, kuru mērķis ir panākt šā mantojuma objektu aizvākšanu no publiskās telpas, nesevoja (*turpat*).

Šajā laikā likumdevējs varēja atgādināt pašvaldībām, ka šie objekti ir jānojauc un izvēlēties citu regulējuma formu, tostarp to nenosakot kā demontāžas uzdevumu, kas pildāms īsā laika periodā, bet gan vispārīgi liedzot konkrēto propagandas simbolu un vēstījumu ekspozīciju publiskajā vidē. Šādā veidā tiktu regulēta pašvaldības autonomo funkciju izpilde, tām neradot tiešu uzdevumu un šāda apmēra izmaksas. Tas netika darīts. Likumdevējs arī neizvēlējās citus veidus, kā cīnīties ar padomju mantojumu un okupācijas sekām. Tika pieņemts politisks lēmums, kuru vadīja pārliecība, ka līdz ar pagātnes traumu (padomju okupāciju) simbolizējošo

objektu iznīcināšanu notiks atbrīvošanās no pašas traumas un tās radītajām sekām (*turpat*, 159. lpp.). Turklāt šo uzdevumu likumdevējs izvēlējas arī nepildīt pats.

Ja likumdevējs izvēlējas regulējumu pieņemt ātri un konkrētā veidā izpildāmā uzdevuma formā, tam bija jāapzinās, ka tiesiskā demokrātiskā valstī šim uzdevumam ir jāseko finanšu līdzekļiem, kuru apmēra ietekme uz valsts budžetu tam arī bija jāizvērtē pirms lēmuma pieņemšanas.

Laicīga un mērķtiecīga pārejas tiesiskuma nodrošināšanas un demokrātijas aizsardzības procesa vietā kara radītā vēlme kardināli un ātri veikt publiskās telpas desovjetizāciju un dekolonizāciju apstrīdēto normu formā iejaucās pašvaldību jau sastādītajā budžetā 2022. gadam (pašvaldību budžeta tiesībās), nosakot tām pienākumu pāris mēnešu laikā atrast līdzekļus to neatbalstītam vai vismaz pašu neizvēlētam uzdevumam.

5.3. Satversmes tiesa norādīja, ka šāds finansējuma modelis ir tiesisks, jo uzdevums bijis visu valsts iedzīvotāju, tostarp pašvaldības iedzīvotāju, interesēs. Tomēr teju jebkuru uzdoto pienākumu būtu iespējams interpretēt kā tādu, kas vismaz minimālā līmenī ir pašvaldības iedzīvotāju interesēs. Tātad ar šādu argumentu likumdevējam ikkatra deleģējuma ietvaros būtu iespējams izvairīties no finanšu sasaistes principa pilnīgas izpildes.

Satversmes tiesas argumenti, ka šim mērķim var (un pat nepieciešams) izmantot tos pašvaldības budžeta līdzekļus, kas plānoti pašvaldības teritorijas labiekārtošanai, neievēro pašvaldības lēmumu pieņemšanas kompetenci, turklāt ir balstīti pieņēmumā, ka pašvaldībai šādi finanšu līdzekļi vispār ir. Tā kā valsts deleģēta uzdevuma izpilde pašvaldībai ir saistoša, tā izpildei vajadzīgais finansējums pašvaldībai jārod no citiem sava budžeta ieņēmumiem. Savukārt tas liedz pašvaldībai izmantot šos pašvaldības budžeta līdzekļus citiem pašvaldības budžetā plānotajiem pārvaldes uzdevumiem un funkcijām, ietekmējot pašvaldības ilgtspēju.

Visbeidzot, tiesa norāda uz Likumā noteikto iespēju objektu demontāžai vākt un izmantot fizisko un juridisko personu ziedojumus. Šeit jānorāda, ka ziedojumi kā finanšu avots vienmēr ir bijuši daļa no pašvaldību budžeta un tas nav jauns finanšu avots. Turklāt ir nepieļaujami valsts uzdevuma izpildi pārnest uz iedzīvotāju pleciem, pašvaldības turklāt vēl kauninot par to iedzīvotāju kūtumu šāda uzdevuma finansēšanā. Kā atzinis arī Dr. Kristofs Brūnings, no to pašvaldību viedokļa, kuras kāda iemesla dēļ nolēmušas neatbalstīt objektu demontāžu, pienākums segt demontāžas izmaksas esot tikpat kā sankcija; turpinot šo domu, ja pašvaldību iedzīvotāji ideoloģisku vai sociālfinansiālu iemeslu dēļ izvēlējušies neziedot objektu demontāžai, pašvaldībai šī sankcija ir jācieš vēl lielākā apmērā.

No tā izriet mana pārliecība, ka Likuma 8. panta pirmā daļa pārkāpj finansējuma sasaistes principu un attiecīgi pašvaldības principu. Līdz ar to Likuma 8. panta pirmā daļa neatbilst Satversmes 1. pantam kopsakarā ar Satversmes 101. panta otrās daļas pirmo teikumu. Lai novērstu situāciju, kurā pašvaldība ir nepamatoti finansējusi valsts uzdevumu, attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju Satversmes tiesai bija jāatzīst Likuma 8. panta pirmā daļa par spēkā neesošu no tās pieņemšanas brīža.

Satversmes tiesas tiesnesis

J. Neimanis

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2024. gada 3. jūlijā

lietā Nr. 2022-44-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

piedaloties pieteikuma iesniedzējas – sabiedrības ar ierobežotu atbildību "UNISTARS" – pilnvarotajiem pārstāvjiem Matīsam Šķiņķim un Kasparam Tolstikam,

institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeimas – pilnvarotajai pārstāvei Laurai Jambuševei,

ar tiesas sēdes sekretārēm Paulu Martu Daugavvanagu-Vanagu un Alisi Ziemeli,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28. pantu,

2024. gada 13., 15. maijā un 3. jūnijā atklātā tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos izskatīja lietu

"Par Elektronisko sakaru likuma 48. panta septītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2004. gada 28. oktobrī pieņēma Elektronisko sakaru likumu, kas stājās spēkā 2004. gada 1. decembrī.

Ar 2011. gada 19. maija likumu "Grozījumi Elektronisko sakaru likumā", kas stājās spēkā 2011. gada 8. jūnijā, Saeima citstarp Elektronisko sakaru likuma 47. pantu papildināja ar 3.¹ daļu šādā redakcijā: "Radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības nevar tālāk nodot elektronisko sakaru komersants, kurš: 1) nav samaksājis par šo lietošanas tiesību iegūšanu; 2) ieguvis radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības uz 10 vai vairāk gadiem līdz dienai, kad šīs lietošanas tiesības normatīvajos aktos paredzētajā kārtībā pārveido par koplietojamo radiofrekvenču piešķiruma lietošanas atļauju."

Savukārt ar 2014. gada 9. janvāra likumu "Grozījumi Elektronisko sakaru likumā", kas stājās spēkā 2014. gada 7. februārī, Elektronisko sakaru likuma 47. panta 3.¹ daļa tika izteikta jaunā redakcijā: "Elektronisko sakaru komersants nav tiesīgs nodot tālāk radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības, ja tas nav samaksājis par šo tiesību iegūšanu."

Saeima 2022. gada 14. jūlijā pieņēma jaunu Elektronisko sakaru likumu, kas stājas spēkā 2022. gada 29. jūlijā. Saskaņā ar šā likuma 48. panta septīto daļu elektronisko sakaru komersants ir tiesīgs nodot vai iznomāt tikai tādas ierobežotas radiofrekvenču joslas lietošanas tiesības, kuras tas ieguvis konkursa vai izsoles rezultātā par maksu (turpmāk – apstrīdētā norma).

2. Pieteikuma iesniedzēja – sabiedrība ar ierobežotu atbildību "UNISTARS" (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam.

Pieteikuma iesniedzēja ir elektronisko sakaru komersants, kas sniedz bezvadu elektronisko sakaru pakalpojumus, tostarp mobilo sakaru pakalpojumus. Satiksmes ministrija 2000. gada 13. septembrī izsniedza Pieteikuma iesniedzējai uzņēmējdarbības licenci Nr. 309. Pamatojoties uz minēto licenci, Pieteikuma iesniedzējai pēc pieprasījuma un bez maksas tika piešķirtas radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības citstarp uz radiofrekvenču spektra joslu, kura atbilstoši Ministru kabineta 2022. gada 11. oktobra noteikumu Nr. 635 "Ierobežoto radiofrekvenču joslu noteikumi" 2.14. apakšpunktam ir uzskatāma par ierobežota radiofrekvenču spektra joslu (turpmāk – Spektra josla). Šīs Spektra joslas lietošanas tiesību termiņu Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija (turpmāk – Regulators) šobrīd ir pagarinājusi līdz 2028. gada 31. decembrim.

Lai sekmīgi turpinātu īstenot savas īpašuma tiesības uz piešķirtajām Spektra joslas lietošanas tiesībām, Pieteikuma iesniedzējai būtu nepieciešams attīstīt un piedāvāt klientiem piektās paaudzes mobilo elektronisko sakaru tīkla (5G) pakalpojumus. Pieteikuma iesniedzēja neesot viens no tiem mobilo sakaru operatoriem, kas darbojas Latvijas tirgū, tāpēc tai neesot iespēju tieši sniegt lietotājiem 5G tehnoloģiju mobilo sakaru pakalpojumus. Turklāt mobilo sakaru tirgū valdot sāva konkurence, esot sasniegts tirgus piesātinājums un pastāvot augstas barjeras tam, lai Pieteikuma iesniedzēja pati varētu kļūt par mobilo sakaru operatoru. Tāpēc Pieteikuma iesniedzēja būtu ieinteresēta tai piešķirtās Spektra joslas lietošanas tiesības nodot vai iznomāt kādam no mobilo sakaru operatoriem, lai tādējādi gūtu iespējami lielāko labumu no savām īpašuma tiesībām uz Spektra joslas lietošanas tiesībām, taču apstrīdētā norma to liedzot.

Apstrīdētā norma esot izsludināta atbilstoši normatīvo aktu prasībām un esot pietiekami skaidri formulēta. Tomēr tā neesot izdota, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību, jo neesot ievērots labas likumdošanas princips. Apstrīdētā norma neesot saskaņota ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 11. decembra direktīvas (ES) 2018/1972 par Eiropas Elektronisko sakaru kodeksa izveidi (turpmāk – Sakaru kodekss) prasībām, īpaši ar tās mērķi nodrošināt efektīvu

frekvenču izmantošanu un godīgu konkurenci, kas veicina tehnoloģiju attīstību. Sakaru kodeksa 51. panta 1. punkta otrā rindkopa, kas paredzot dalībvalstīm iespēju noteikt, ka pienākums nodrošināt tiesības nodot vai iznomāt ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības neattiecas uz gadījumiem, kad uzņēmuma individuālās tiesības lietot radiofrekvenču spektru sākotnēji ir piešķirtas par brīvu vai piešķirtas apraidei, esot interpretējama tādējādi, ka ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību nodošana var tikt ierobežota tikai tiktāl, ciktāl tas nepieciešams godīgas konkurences aizsardzības nolūkos. Ja likumdevējs būtu vērtējis apstrīdētās normas atbilstību Sakaru kodeksam, tad būtu konstatējis, ka tā neatbilst šā kodeksa mērķiem. Tāpat likumdevējs neesot pienācīgi izvērtējis apstrīdētās normas ietekmi un piemērotību legītimā mērķa sasniegšanai, kā arī neesot apsvēris vēsturiski izveidojušos nevienlīdzīgo situāciju kontekstā ar konkurenci elektronisko sakaru pakalpojumu tirgū. Turklāt, pieņemot apstrīdēto normu, neesot vērtēta tās iespējamā ietekme uz konkurenci Spektra joslas lietošanas tiesību izmantošanā 5 G pakalpojumu attīstīšanai un nodrošināšanai nākotnē, lai gan uz nepieciešamību šo ietekmi izvērtēt esot norādījušas gan kompetentās institūcijas, gan tirgus dalībnieki. Tādējādi esot pieļauti būtiski labas likumdošanas principa pārkāpumi.

Ja Satversmes tiesa tomēr uzskatītu, ka pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu, Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka šis ierobežojums neesot samērīgs. Apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma legītimais mērķis esot godīgas konkurences nodrošināšana, tādējādi aizsargājot citu cilvēku – noteikta pakalpojuma saņēmēju – tiesības. Tomēr ierobežojums neesot piemērots šā mērķa sasniegšanai, jo neveicinot godīgu konkurenci, bet gan aizsargājot viena mobilo sakaru operatora intereses. Turklāt likumdevējs neesot pienācīgi izvērtējis un pamatojis apstrīdētās normas piemērotību mērķa sasniegšanai pat tādā gadījumā, ja par ierobežojuma legītimo mērķi tiktu uzskatīta papildu ienākumu gūšana valsts budžetā.

Pastāvot arī citi līdzekļi, ar kuriem ierobežojuma legītimo mērķi varot sasniegt vismaz tikpat efektīvi. Šie alternatīvie līdzekļi būtībā jau izrietot gan no Sakaru kodeksa, gan Elektronisko sakaru likuma. Proti, tiesiskais regulējums jau šobrīd paredzot ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību nodošanas iespējas ierobežošanu gadījumos, kad tā varētu radīt konkurences izkropļojumu. Tāpat arī Sakaru kodeksa 52. panta 2. punkts paredzot vairākus mehānismus, kā dalībvalsts var ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības ierobežot, lai izvairītos no konkurences kropļošanas.

Turklāt likumprojekta Nr. 1216/Lp13 "Elektronisko sakaru likums" (turpmāk – Likumprojekts) sākotnējā redakcijā esot piedāvāts alternatīvs risinājums: paredzēt, ka elektronisko sakaru komersants var nodot arī bez

maksas iegūtas ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības, ja šīs tiesības tiek izmantotas vismaz 20 gadus. Regulators Likumprojekta izskatīšanas gaitā esot ieteicis paredzēt vispārīgu ierobežojumu tādu ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību nodošanai, kuras nav iegūtas par maksu, bet zināmu laiku ļaut nodot minētās tiesības, kuras vēsturiski tika piešķirtas pēc pieprasījuma, proti, ieteicis paredzēt pārejas laikposmu. Tomēr Regulatora piedāvātais priekšlikums neesot iekļauts Likumprojektā, bet tā sākotnējā redakcijā norma par ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību nodošanu aizstāta ar apstrīdēto normu.

Ierobežojums, kas liedz bez maksas iegūtu ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību nodošanu, kavējot radiofrekvenču spektra efektīvāku izmantošanu un tādējādi tieši novedot pie radiofrekvenču spektra – ierobežota nacionālā resursa – izšķērdēšanas un neefektīvas izmantošanas. Apstrīdētā norma neradot nekādu ieguvumu sabiedrībai, jo sabiedrības interesēs esot ierobežota radiofrekvenču spektra efektīva izmantošana un 5G tehnoloģiju attīstība un to vislabāk varot panākt tieši godīgas konkurences apstākļos. Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertais tiesību uz īpašumu ierobežojums neesot samērīgs.

Attiecībā uz apstrīdētās normas iespējamo neatbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka visi elektronisko sakaru komersanti – vienalga, vai tiem ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības ir piešķirtas pēc pieprasījuma un bez maksas vai izsolē – atrodoties vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, jo izmantojot sev piederošās lietošanas tiesības elektronisko sakaru pakalpojumu sniegšanai. Šie pakalpojumi esot vienādi un salīdzināmi. Savukārt apstrīdētā norma radot atšķirīgu attieksmi pret elektronisko sakaru komersantiem, kuriem lietošanas tiesības piešķirtas pēc pieprasījuma un bez maksas, jo vienīgi šiem komersantiem liedzot nodot vai iznomāt lietošanas tiesības.

Ar apstrīdēto normu radītās atšķirīgās attieksmes legitīmais mērķis esot citu personu tiesību aizsardzība, proti, godīgas konkurences nodrošināšana. Atsaucoties uz jau iepriekš norādītajiem apsvērumiem par apstrīdētās normas iespējamo neatbilstību Satversmes 105. pantam, Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka ar apstrīdēto normu radītā atšķirīgā attieksme nesasniedzot tās legītīmo mērķi. Tāpat no apstrīdētās normas izrietošā atšķirīgā attieksme neesot nepieciešama legītīmā mērķa sasniegšanai un neesot arī tam atbilstoša.

Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem Pieteikuma iesniedzēja norāda: Saeimas atbildes rakstā ietvertais secinājums, ka apstrīdētā norma neierobežojot Pieteikuma iesniedzējas tiesības uz īpašumu, nav pamatots. Proti, līdz pat 2011. gadam, kad ierobežojums lietošanas tiesību tālāknodošanai tika noteikts likumā, lēmums par šo tiesību tālāknodošanu

esot bijis Regulatora kompetencē. Tādējādi Pieteikuma iesniedzējai piešķirtās lietošanas tiesības sākotnēji esot ietvērušas arī tiesības tās atsavināt.

Neesot pamatots arī tiesībsarga viedoklis par tiesvedības izbeigšanu izskatāmajā lietā. Pieteikuma iesniedzēja piekrīt tam, ka līdz 2022. gada 28. jūlijam spēkā bijušā Elektronisko sakaru likuma 47. panta 3.¹ daļa un apstrīdētā norma paredz līdzīga rakstura pamattiesību ierobežojumu. Tomēr pēc būtības abas šīs tiesību normas esot atšķirīgas un šī atšķirība izrietot gan no katras normas pieņemšanas mērķa, gan faktiskajiem un tiesiskajiem apstākļiem, kuri šo normu pieņemšanas laikā bijuši būtiski atšķirīgi. Tā, piemēram, esot jāņem vērā tas apstāklis, ka līdz pat apstrīdētās normas pieņemšanai Latvijā faktiski nemaz nenotika strauja 5G tīkla attīstība un ieviešana. Turklāt viens no būtiskākajiem Pieteikuma iesniedzējas iebildumiem jeb apsvērumiem par apstrīdētās normas prettiesiskumu esot saistīts tieši ar Eiropas Savienības tiesību normu nepareizu ieviešanu jeb piemērošanu, un šis apsvērums nebūtu izvirzāms attiecībā uz iepriekš spēkā bijušo normu. Pieteikuma iesniedzēja tikai pēc apstrīdētās normas pieņemšanas tajā ietverto tiesību uz īpašumu ierobežojumu esot uztvērusi kā būtisku savu īpašuma tiesību aizskārumu.

Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzējas pilnvarotie pārstāvji Matīss Šķiņķis un Kaspars Tolstiks atkārtoja pieteikumā minētos argumentus un papildus norādīja, ka 2020. gada 31. augustā sabiedrība ar ierobežotu atbildību "BITE Latvija", kas ietverot arī Pieteikuma iesniedzēju kā sabiedrības ar ierobežotu atbildību "BITE Latvija" grupas uzņēmumu, ir vērsusies pie Regulatora ar pieprasījumu nevis par Pieteikuma iesniedzējai piešķirto Spektra joslas lietošanas tiesību tālāknodošanu, bet gan par radiofrekvenču spektra kopīgas izmantošanas projekta realizēšanu kopīgi ar sabiedrību ar ierobežotu atbildību "Tele2". Regulators ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību tālāknodošanas institūtu esot piemērojis tikai tā iemesla dēļ, ka attiecīgajā laika posmā radiofrekvenču spektra kopīgas izmantošanas institūts likumā vēl nebija ieviests.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, bet tiesvedība par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 105. pantam būtu izbeidzama.

Elektronisko sakaru komersantam piešķirtās tiesības sniegt elektronisko sakaru pakalpojumus, izmantojot ierobežota radiofrekvenču spektra joslu, esot uzskatāmas par mantiski novērtējamām tiesībām un tādējādi ietilpstot tiesību uz īpašumu tvērumā. Tomēr apstrīdētā norma nedz atņemot, nedz ierobežojot Pieteikuma iesniedzējas iespējas turpināt savu komercdarbību, tiešā veidā izmantojot tai piešķirtās Spektra joslas lietošanas tiesības un gūstot no tām labumu.

Vajagot ņemt vērā arī to, ka nākotnes peļņa nav uzskatāma par īpašumu, jo tā vēl nav nopelnīta, un līdz ar to neesot arī prasības, kura varētu tikt apmierināta. Pat tad, ja apstrīdētās normas nebūtu vai tajā ietvertā atļauja nodot tālāk ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības būtu attiecināma arī uz Pieteikuma iesniedzēju, nebūtu zināms, vai Pieteikuma iesniedzējas vēlme īstenot savas ekonomiskās intereses un gūt peļņu vispār varētu īstenoties. Proti, neesot zināms ne tas, vai pastāv tāds elektronisko sakaru komersants, kurš vēlētos iegūt Spektra joslas lietošanas tiesības, ne tas, vai Regulators šo lietošanas tiesību nodošanu vai iznomāšanu atļautu un vai Pieteikuma iesniedzēja patiešām no tā gūtu peļņu. Pieteikuma iesniedzējas ekonomiskās intereses, kas esot saistītas ar peļņas gūšanu nākotnē tās iecerētajā veidā, neietilpstot Satversmes 105. panta tvērumā, un tādējādi neesot konstatējams Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskārums.

Saeima papildus vērs uzmanību uz to, ka, ievērojot radiofrekvenču spektra kā valsts īpašuma unikālo raksturu, lietošanas tiesības esot uzskatāmas par specifiskām tiesībām, jo tās tiekot piešķirtas uz noteiktu laiku bez iespējas paļauties uz to termiņa pagarināšanu un jebkurā brīdī varot tikt anulētas. Ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības tiekot piešķirtas tādēļ, lai tās tiktu izmantotas elektronisko sakaru pakalpojumu sniegšanai valsts un sabiedrības interesēs, nevis tādēļ, lai attiecīgais elektronisko sakaru komersants gūtu no tām maksimāli iespējamo peļņu. Tāpat esot jāņem vērā, ka liegums nodot tālāk ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības ir ilgstoši pastāvējis jau pirms apstrīdētās normas spēkā stāšanās. Tādējādi apstrīdētā norma neesot Pieteikuma iesniedzējai piešķirtās Spektra joslas lietošanas tiesības ietekmējusi jaunā, atšķirīgā un iepriekš nezināmā apjomā un Pieteikuma iesniedzējai neesot varējusi izveidoties aizsargājama paļāvība uz to, ka šis regulējums līdz ar jaunā Elektronisko sakaru likuma pieņemšanu varētu tikt mainīts atbilstoši tās vēlmēm.

Pieņemot apstrīdēto normu, likumdevējs esot izmantojis tam Sakaru kodeksa 51. panta 1. punkta otrajā rindkopā paredzēto izvēles brīvību neattiecināt tiesības nodot vai iznomāt ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības uz tiem gadījumiem, kad elektronisko sakaru komersantam tās piešķirtas bez maksas. Šāds regulējums esot bijis iekļauts arī Eiropas Parlamenta un Padomes 2002. gada 7. marta direktīvā 2002/21/EK par kopējiem reglamentējošiem noteikumiem attiecībā uz elektronisko komunikāciju tīkliem un pakalpojumiem (pamatdirektīva). Neesot šaubu par to, ka Eiropas Savienības institūcijas, izstrādājot Sakaru kodeksu, ir vērtējušas nepieciešamību arī turpmāk paredzēt dalībvalstu rīcības brīvību attiecīgajā jautājumā.

Ja Satversmes tiesa tomēr uzskatītu, ka Satversmes 105. pantā ietverta pamattiesību aizskārums ir konstatējams, tad apstrīdētajā

normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot pieņemts, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību. Likumprojektam iesniegtie priekšlikumi esot apspriesti rūpīgi, pēc iespējas esot apzināti visu ieinteresēto personu viedokļi un tieši vai pastarpināti uzklauti iebildumi. Ar apstrīdēto normu neesot noteikts jauns tiesiskais regulējums, un līdz ar to neesot pamata iebildumiem par izskaidrojošu pētījumu nepieciešamību. Tātad apstrīdētās normas pieņemšanas procesā neesot pieļauti būtiski likumdošanas procedūras pārkāpumi un attiecīgais pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

Pamattiesību ierobežojuma mērķis esot veicināt godīgu konkurenci elektronisko sakaru komersantu vidū un novērst iedzīvošanos no valstij piederōša resursa – radiofrekvenču spektra – lietošanas tiesību nodošanas vai iznomāšanas. Tāpat ierobežojuma mērķis esot novērst potenciāli nevienlīdzīgu attieksmi pret elektronisko sakaru komersantiem, kuri par ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību ieguvu ir veikuši maksājumu valsts budžetā. Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam esot divi leģitīmi mērķi – citu personu tiesību aizsardzība un sabiedrības (valsts) labklājības aizsardzība.

Apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums esot piemērots leģitīmo mērķu sasniegšanai un tiešā veidā palīdzot tos sasniegt. Šī norma kalpojot tam, lai veicinātu godīgu konkurenci elektronisko sakaru komersantu vidū un novērstu potenciāli nevienlīdzīgu attieksmi. Savukārt Pieteikuma iesniedzējas norādītie līdzekļi pēc savas būtības esot nevis alternatīvi līdzekļi, bet gan apstrīdētajai normai saturiski pilnīgi pretējs tiesiskais regulējums, kas neesot saistāms ar apstrīdētajā normā ietvertā ierobežojuma leģitīmajiem mērķiem. Turklāt alternatīvu risinājumu izvēle, tostarp attiecībā uz to, kādā veidā valsts tiesību aktos ieviešama direktīva, esot atzīstama par likumdevēja politisku izšķiršanos. Ņemot vērā Elektronisko sakaru likuma mērķus, kā arī radiofrekvenču spektra kā valsts īpašumā esoša unikāla, ierobežota resursa nozīmi un lietošanas tiesību būtību, likumdevējs esot līdzsvarojis Pieteikuma iesniedzējas intereses ar citu personu interesēm, kā arī visas sabiedrības un labklājības interesēm. Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot samērīgs.

Saeima piekrīt tam, ka visi elektronisko sakaru komersanti, kuriem piešķirtas ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības, atrodas vienādās un salīdzināmās apstākļos neatkarīgi no tā, vai tiem šīs tiesības ir piešķirtas pēc pieprasījuma un bez maksas vai arī konkursa vai izsoles rezultātā par maksu, jo visi šie elektronisko sakaru komersanti tiem piešķirtās lietošanas tiesības izmantojot vienādu un salīdzināmu elektronisko sakaru pakalpojumu sniegšanai. Tādējādi apstrīdētā norma paredzot atšķirīgu attieksmi pret elektronisko sakaru komersantiem, kuri

atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, taču šī atšķirīgā attieksme esot pamatota un attaisnojama.

Attiecībā uz to, vai apstrīdētajā normā noteiktā atšķirīgā attieksme ir objektīvi pamatota, Saeima lūdz ņemt vērā apsvērumus, kas pausti attiecībā uz Satversmes 105. pantā ietverto pamattiesību ierobežojumu, un papildus norāda, ka elektronisko sakaru komersanti, kuriem ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības piešķirtas pēc pieprasījuma un bez maksas, savā ziņā tiešām atrodas nelabvēlīgākā situācijā, taču šādam regulējumam esot objektīvs un racionāls mērķis. Šajā gadījumā izšķiroša nozīme esot tam, vai par ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību iegūšanu sākotnēji ir veikts maksājums valsts budžetā. Maksājumus veikušie elektronisko sakaru komersanti atšķirībā no Pieteikuma iesniedzējas neatrodas tādā situācijā, kad varētu negodprātīgi gūt peļņu un iedzīvoties no valstij piederoša ierobežota resursa. Ja atļauja lietošanas tiesības nodot vai iznomāt būtu dota arī tiem elektronisko sakaru komersantiem, kuri tās ieguvuši pēc pieprasījuma un bez maksas, tas nozīmētu nevienlīdzīgu nostāju pret citiem elektronisko sakaru komersantiem un neatbilstu ne valsts, ne sabiedrības, ne citu elektronisko sakaru pakalpojumu tirgus dalībnieku interesēm.

Saeimas pārstāve Laura Jambuševa tiesas sēdē papildus norādīja, ka tiesvedība izskatāmajā lietā būtu izbeidzama arī tādēļ, ka Pieteikuma iesniedzēja nokavējusi termiņu konstitucionālās sūdzības iesniegšanai Satversmes tiesā. Termins esot skaitāms no 2021. gada 30. marta, kad Regulators pieņēma lēmumu "Par radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību tālāk nodošanu", ar kuru atteica Pieteikuma iesniedzējai piešķirto Spektra joslas lietošanas tiesību tālāk nodošanu sabiedrībai ar ierobežotu atbildību "Centuria". Turklāt Pieteikuma iesniedzēja neesot šo lēmumu pārsūdzējusi administratīvajā tiesā un tātad neesot izmantojusi visus tai pieejamos vispārējos tiesību aizsardzības līdzekļus.

Svarīgs apstāklis esot arī tas, ka Pieteikuma iesniedzējai un sabiedrībai ar ierobežotu atbildību "BITE Latvija" šobrīd ir atļauts kopīgi izmantot tām piešķirtās spektra joslas. To varot uzskatīt par alternatīvu līdzekli, kas kompensē apstrīdētajā normā ietverto aizliegumu tālāknodot ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka likumdevējam vajadzēja apstrīdētajā normā ietverto ierobežojumu pamatot, kā arī nodrošināt samērīgu līdzsvaru starp elektronisko sakaru komersantu un valsts interesēm.

Liegums nodot vai iznomāt ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības normatīvajos aktos bijis ietverts arī iepriekš, taču likumdevējam esot pienākums periodiski apsvērt, vai konkrētais tiesiskais regulējums joprojām ir efektīvs, piemērots un nepieciešams un vai tas kādā

veidā nebūtu pilnveidojams. Iepazīstoties ar Saeimas komisijas sēžu audioierakstiem, Tieslietu ministrija neesot guvusi pārliecību par to, ka likumdevējs būtu pienācīgi analizējis un pamatojis apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma satversmību, kā arī būtu meklējis labāko iespējamo līdzsvaru starp dažādām konfliktējošām tiesībām un interesēm. Uz to esot norādījis arī Saeimas Juridiskais birojs. Tāpat neesot vērtēta pamattiesību ierobežojuma atbilstība Eiropas Savienības tiesību normām un kopējam radiofrekvenču spektra mērķim, radiofrekvenču spektra lietošanas elastība, radiofrekvenču spektra uzkrāšanās, lietderīga un elastīga izmantošana, tehnoloģiju, tostarp 5G, attīstība valstī, valsts budžeta ienākumu aspekti, komersantu veiktie ieguldījumi, kā arī neesot detalizēti izvērtēta ietekme uz konkurenci.

Tie elektronisko sakaru komersanti, kuri vēsturiski saņēmuši ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības bez maksas, tās esot ieguvuši atbilstoši valstī tobrīd spēkā bijušajiem normatīvajiem aktiem. Turklāt arī lietošanas tiesību pagarināšana esot notikusi atbilstoši normatīvajiem aktiem, un Regulators esot vērtējis radiofrekvenču joslu lietošanai noteikto specifisko nosacījumu izpildi, tai skaitā arī konkurences aspektus. Ņemot vērā to, ka Spektra joslas lietošanas tiesības Pieteikuma iesniedzējai tika pagarinātas, neesot pamata uzskatīt, ka tā nav pildījusi normatīvajos aktos noteikto un nevēlas šīs savas tiesības izmantot.

Tieslietu ministrija piekrīt Saeimas viedoklim, ka apstrīdētā norma atbilst Sakaru kodeksa 51. panta 1. punkta otrajai rindkopai un ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību piešķiršana visos gadījumos nav Sakaru kodeksa mērķis. Ja lietošanas tiesības varētu tikt nodotas vai iznomātas trešajām personām un dalībvalstīm šajā sakarā nebūtu paredzēta rīcības brīvība izņēmumu noteikšanai, tas varētu pārsniegt Sakaru kodeksa mērķa sasniegšanai nepieciešamo un līdz ar to neatbilst samērīguma principam. Arī vēsturiski šāda dalībvalstu rīcības brīvība kopumā esot bijusi paredzēta Eiropas Savienības tiesību aktos. Tomēr attiecīgais Sakaru kodeksa nosacījums neesot obligāts un dalībvalstis varot pašas lemt par ierobežojumu noteikšanu, ņemot vērā visus aspektus kontekstā ar dalībvalstī noteikto, piemēram, konkurenci, tehnoloģiju attīstību, radiofrekvenču spektra lietošanas elastību, radiofrekvenču spektra uzkrāšanos, koplietošanu, lietderību, ieguldījumus, 5G attīstību valstī.

Attiecībā uz Saeimas norādītajiem apstrīdētajā normā paredzētā pamattiesību ierobežojuma legītimajiem mērķiem Tieslietu ministrija norāda, ka tā nevarot izdarīt secinājumu un apgalvot, ka šie legītimie mērķi patiešām tiks sasniegti, jo jau šobrīd visi elektronisko sakaru komersanti, kuri lieto spektra joslas, tās lietojot, ņemot vērā Regulatora izvirzītos nosacījumus, kā arī konkurences izvērtējumu. Tāpat Tieslietu ministrija nevarot balstīties uz pieņēmumu, ka tad, ja attiecīgā ierobežojuma nebūs, elektronisko sakaru komersants iedzīvosies no

valstij piederoša ierobežota resursa. Turklāt šobrīd esot arī tādi elektronisko sakaru komersanti, kuriem vienlaikus ir gan bez maksas, gan par maksu piešķirtas ierobežotas radiofrekvenču spektra joslas. Ņemot vērā nozares specifiku, minētie jautājumi esot skatāmi kompleksi, nevis atrauti no konteksta un raugoties tikai no konkurences viedokļa.

Likumdevējs neesot pienācīgi vērtējis tādu alternatīvu līdzekļu esību, kuri personas pamattiesības aizskartu mazāk vai paredzētu saudzējošu pārejas laikposmu. Likumdevēja rīcība attiecībā uz iespējamo legítimo mērķu sasniegšanu esot pretrunīga, jo, no vienas puses, tiesības nodot vai iznomāt ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības esot ierobežotas, bet, no otras puses, Elektronisko sakaru likuma 49. pants pieļaujot kopīgu ierobežotas radiofrekvenču spektra joslas izmantošanu neatkarīgi no tā, vai lietošanas tiesības ir iegūtas bez maksas vai par maksu. Tāpat esot jāņem vērā, ka Elektronisko sakaru likums jau paredz mehānismu, kā ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību iznomāšanas vai nodošanas gadījumā tiek vērtēta konkurence.

Atbilstoši tiesiskās palāvēības aizsardzības principam likumdevējam, pieņemot tiesību normu, vienmēr esot jāpārlicinās par tās ietekmi uz pastāvošajām tiesiskajām attiecībām. Tieslietu ministrija neuzskata, ka likumdevējs būtu vērtējis, vai attiecībā uz tiem elektronisko sakaru komersantiem, kuri iepriekš atbilstoši spēkā bijušajam tiesiskajam regulējumam ieguvuši ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības bez maksas un tās izmanto joprojām, nebūtu jāparedz tāds saprātīgs pārejas laikposms, lai persona varētu savas lietošanas tiesības pārplānot. Lai gan liegums nodot vai iznomāt tādas ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības, kuras piešķirtas bez maksas, ir pastāvējis arī iepriekš, tomēr likumdevējam, pieņemot apstrīdēto normu, vajadzējis pārliecināties par tajā ietvertā ierobežojuma ietekmi uz jau pastāvošām tiesiskajām attiecībām. Tas, ka personas tiesiskais stāvoklis bez īpaša pamatojuma tiek pasliktināts, tai nenodrošinot saudzējošu pāreju uz jauno tiesisko regulējumu, neesot attaisnojams ar sabiedrības interesi par tiesisko stabilitāti. Likumdevējam iespēju robežās esot jā rūpējas par to, lai tiesiskās attiecības visā to pastāvēšanas laikā būtu samērīgi līdzsvarotas, un jāizvairās no tāda regulējuma pieņemšanas, kas vērsts uz viopusēju interešu aizsardzību.

Tiesas sēdē Tieslietu ministrijas pārstāve Anda Smiltēna norādīja: lai noskaidrotu, kurā brīdī Pieteikuma iesniedzējai radās pamattiesību aizskārums, nepieciešama divu elementu sakritība. Proti, vienlaikus esot jāpastāv Pieteikuma iesniedzējas vēlmei lietot savu īpašumu konkrētā veidā un tiesību normai, kura to liedz.

Vērtējot to, vai elektronisko sakaru komersanti, kuri ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības ieguvuši par maksu, un elektronisko sakaru komersanti, kuri šīs tiesības ieguvuši bez maksas,

atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, lielāka nozīme esot piešķirama nevis sākotnējam maksājumam, kas veikts ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību iegūšanai, bet gan vēlāk veiktajiem ieguldījumiem infrastruktūras uzturēšanā un attīstīšanā.

5. Pieaicinātā persona – Satiksmes ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un neierobežo Pieteikuma iesniedzējas tiesības rīkoties ar savu īpašumu.

Satiksmes ministrija pievienojas Saeimas atbildes rakstā paustajam viedoklim un papildus norāda, ka Pieteikuma iesniedzējai jau 2000. gada 13. septembrī izsniegtajā licencē bijis paredzēts nosacījums, ka licences saņēmējs nav tiesīgs to nodot citām personām. Tāpat vajagot ņemt vērā, ka apstrīdētā norma neliedz Pieteikuma iesniedzējai izmantot tai lietošanā nodoto Spektra joslu atbilstoši tās lietošanas mērķim – elektronisko sakaru pakalpojumu sniegšanai. Pieteikuma iesniedzējas apsvērums par liegumu gūt maksimālu labumu no tai piešķirto Spektra joslas lietošanas tiesību nodošanas vai iznomāšanas neesot pamatots un neatbilstot ierobežoto nacionālo resursu izmantošanas mērķim, kā arī licences nosacījumiem.

Tiesas sēdē Satiksmes ministrijas pārstāve Jana Lūsvere papildus norādīja, ka Sakaru kodekss ir vērsts uz konkurences veicināšanu un elektronisko sakaru nozares attīstību. Savukārt tajā ietvertās tiesību normas, kas regulē ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību tālāk nodošanu un radiofrekvenču spektra kopīgu izmantošanu, esot vērstas uz ierobežota radiofrekvenču spektra racionālu un efektīvu izmantošanu. Tā kā šobrīd Elektronisko sakaru likums bez ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību tālāk nodošanas paredzot arī citas šo lietošanas tiesību izmantošanas formas, piemēram, radiofrekvenču spektra kopīgu izmantošanu, ko Pieteikuma iesniedzēja un sabiedrība ar ierobežotu atbildību "BITE Latvija" jau īstenojot, tad Pieteikuma iesniedzējai neesot nepieciešamības tai piešķirtās Spektra joslas lietošanas tiesības tālāk nodot, lai tās tiktu izmantotas efektīvi.

6. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka tiesvedība izskatāmajā lietā būtu izbeidzama. Ja Satversmes tiesa tomēr uzskatītu, ka tiesvedība izskatāmajā lietā turpināma, tad apstrīdētā norma būtu atzīstama par neatbilstošu Satversmes 105. pantam.

Tā kā ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības tieši ietekmējot elektronisko sakaru komersanta spēju veikt konkrēta veida komercdarbību un gūt no tās ienākumus, šīm lietošanas tiesībām esot ekonomiska vērtība un tās būtu uzskatāmas par personas īpašumu Satversmes 105. panta izpratnē. Apstrīdētā norma liedzot Pieteikuma iesniedzējai nodot vai iznomāt tai piešķirtās Spektra joslas lietošanas tiesības, un tādējādi Pieteikuma iesniedzējai esot aizskartas Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības uz īpašumu.

Esot jāņem vērā, ka aizliegums nodot vai iznomāt ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības jau kopš 2011. gada 8. jūnija bija noteikts Elektronisko sakaru likumā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 28. jūlijam. Pieteikumā neesot norādīti tādi objektīvi apstākļi, kas varētu liecināt par to, ka šo aizliegumu kā savu pamattiesību aizskārumu Pieteikuma iesniedzēja pirmo reizi izjutusi tikai pēdējo sešu mēnešu laikā pirms pieteikuma iesniegšanas Satversmes tiesā. Pieteikumā norādītie faktiskie apstākļi drīzāk liecinot par to, ka Pieteikuma iesniedzēja ilgstoši ir samierinājusies ar iepriekš spēkā bijušajā normā noteikto aizliegumu, bet apstrīdētās normas pieņemšana tikai aktualizējusi šo jautājumu. Lai gan likumdevējs Elektronisko sakaru likuma pieņemšanas procesā apsvēris iespēju atteikties no konkrētā aizlieguma, proti, noteikt, ka tas neattiecas uz gadījumiem, kad elektronisko sakaru komersants bez maksas iegūtās ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības ir izmantojis vismaz 20 gadus, tomēr tas pats par sevi neesot ietekmējis Pieteikuma iesniedzējas tiesisko stāvokli un tādēļ nevarot būt par pamatu atzinumam, ka tieši apstrīdētās normas stāšanās spēkā izraisījusi Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskārumu.

Ja Satversmes tiesa tomēr uzskatītu, ka izskatāmajā lietā tiesvedība būtu turpināma, tiesībsargs norāda, ka apstrīdētā norma esot pieņemta un izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, tā esot pieejama atbilstoši Satversmes prasībām un pietiekami skaidri formulēta. Līdz ar to pamattiesību ierobežojums pirmšķietami esot noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

Apstrīdētā norma esot vērsta uz godīgas konkurences veicināšanu elektronisko sakaru komersantu starpā. Savukārt godīga konkurence elektronisko sakaru komersantu starpā veicinot elektronisko sakaru pakalpojumu attīstību un pieejamību un tādējādi atbilstot ne vien pašu elektronisko sakaru komersantu, bet arī valsts un sabiedrības interesēm. Tādējādi apstrīdētajā normā noteiktajam pamattiesību ierobežojumam esot legītīmi mērķi – citu personu tiesību, kā arī sabiedrības labklājības aizsardzība. Tā kā elektronisko sakaru komersants, kurš ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības ieguvis bez maksas, saskaņā ar apstrīdēto normu nav tiesīgs tās nodot vai iznomāt citam elektronisko sakaru komersantam, apstrīdētā norma ļaujot novērst to, ka elektronisko sakaru komersanti bez maksas iegūtu šādas tiesības vienīgi tādēļ, lai tās nodotu tālāk vai iznomātu. Tādējādi likumdevēja izraudzītie līdzekļi esot piemēroti legītīmo mērķu sasniegšanai.

Tomēr apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma legītīmos mērķus varot sasniegt ar citiem, personas pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem: nosakot aizliegumu nodot un iznomāt ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības vienīgi noteiktu laiku pēc to piešķiršanas, kā arī nosakot Regulatora tiesības anulēt bez maksas

piešķirtās lietošanas tiesības ne vien tad, ja elektronisko sakaru komersants pārkāpj to izmantošanas nosacījumus, bet arī tad, ja elektronisko sakaru komersants ilgstoši tās neizmanto. Šāds tiesiskais regulējums citstarp ļautu efektīvi atturēt elektronisko sakaru komersantus no negodprātīgas rīcības, bet neradītu tik lielus šķēršļus ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību aprītei elektronisko sakaru komersantu starpā un radiofrekvenču spektra efektīvai izmantošanai. Neesot arī tādu pārliecinošu argumentu, kas ļautu secināt, ka šāds absolūts aizliegums nodot vai iznomāt bez maksas iegūtas ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības dotu sabiedrībai tādu ieguvumu, kas būtu lielāks par personas tiesībām un interesēm nodarīto kaitējumu.

Neesot šaubu par to, ka apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums vispār novērš elektronisko sakaru komersantu iespējas iedzīvoties no ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesībām, kas iegūtas bez maksas. Saskaņā ar šobrīd spēkā esošo tiesisko regulējumu lietošanas tiesības varot tikt piešķirtas bez maksas konkursa kārtībā vienīgi tad, ja tas nepieciešams Elektronisko sakaru likuma mērķu efektīvai sasniegšanai. Turpretim sākotnēji ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības esot piešķirtas pēc pieprasījuma un bez maksas, jo attiecīgajā laikposmā elektronisko sakaru tehnoloģijas neesot bijušas tik attīstītas kā mūsdienās, lietošanas tiesības neesot bijušas tik pieprasītas un tām gluži vienkārši esot bijusi daudz mazāka ekonomiskā vērtība. Tas vien, ka radiofrekvenču spektra nozīme un tā lietošanas tiesību ekonomiskā vērtība laika gaitā ir pieaugusi, vēl nenozīmējot to, ka šobrīd iespēja nodot vai iznomāt ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības ļautu attiecīgajam komersantam netaisnīgi iedzīvoties, traucētu elektronisko pakalpojumu sniedzēju savstarpējo konkurenci un tādējādi kaitētu sabiedrības interesēm.

Līdz ar to apstrīdētā norma neatbilstot Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem un tādējādi neesot nepieciešams vērtēt tās atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

7. Pieaicinātā persona – Konkurences padome – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam.

Jau Eiropas Parlamenta un Padomes 2012. gada 14. marta lēmumā Nr. 243/2012/ES, ar ko izveido radiofrekvenču spektra daudzgadu politikas programmu (turpmāk – Politikas programma), dalībvalstīm noteiktais mērķis bijis veicināt radiofrekvenču spektra izmantošanas elastību, vienlaikus ievērojot konkurences tiesību principus. Ņemot vērā Politikas programmas 5. pantā paredzēto, Konkurences padome uzskata, ka nacionālajam regulējumam vajag ne tikai formāli atbilst Politikas programmā noteiktajām prasībām, bet arī veicināt efektīvu konkurenci un attīstību elektronisko sakaru pakalpojumu tirgū. Tāds nacionālais

regulējums, kas formāli iekļaujas dalībvalstīm piešķirtās rīcības brīvības robežās, bet pēc savas būtības nepamatoti un nevajadzīgi kropļo konkurenci, esot vērtējams kritiski.

Konkurences padome, veicot tirgus uzraudzību, 2015. gadā citstarp esot secinājusi, ka konkurence Latvijas mobilo sakaru pakalpojumu nozarē ir ļoti intensīva un ar katru gadu pieaug arī individuālās komunikācijas un personalizēta piedāvājuma loma cīņā par katru klientu. 2015. gadā izdarītie secinājumi esot attiecināmi arī uz pašreizējo situāciju. Ņemot vērā minēto, Konkurences padome vēš uzmanību uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē atzīto, ka tik sensitīvā sektorā kā audiovizuālā multivide valstij esot ne tikai negatīvs pienākums nepamatoti neiejaukties, bet arī pozitīvs pienākums izstrādāt atbilstošu normatīvo un administratīvo sistēmu, lai garantētu efektīvu viedokļu plurālismu. Konkurences padome uzskata, ka minētā atziņa ir piemērojama arī izskatāmajā lietā.

Lai gan pirmšķietami Sakaru kodekss paredzot dalībvalstu rīcības brīvību noteikt atšķirīgu pieeju gadījumiem, kad ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības ir iegūtas bez maksas, tomēr nacionālais regulējums nedrīkstot novest pie minētajam kodeksam pretējiem mērķiem. Turklāt Sakaru kodekss paredzot arī to, ka individuālo radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību nodošanas vai iznomāšanas gadījumā dalībvalsts var noteikt procedūru un kompetento iestādi, kas veiks šādu tiesību novērtējumu un uzraudzību, tādējādi panākot samērīgu līdzsvaru starp publiskajām un privātajām interesēm.

Lai gan radiofrekvenču spektrs ir publisks, valstij piederošs unikāls un ierobežots resurss, tomēr fakts, ka ir veikta vienreizēja iemaksa valsts budžetā, kā vienīgais racionālas un pārdomātas radiofrekvenču spektra lietošanas vai iznomāšanas tiesību rašanās priekšnoteikums pats par sevi esot vērtējams kritiski. Apstrīdētā norma nostādot no konkurences viedokļa nelabvēlīgākā stāvoklī tādu tirgus dalībnieku, kas vēsturiski ir ieguvīs ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības bez maksas, iepretim tiem tirgus dalībniekiem, kas šīs tiesības ieguvuši konkursa vai izsoles rezultātā. Tirgus dalībnieks faktiski tiek spiests vai nu patstāvīgi uzsākt mobilo sakaru pakalpojumu sniegšanu (kas pati par sevi nozīmējot ļoti augstas investīcijas), vai brīvprātīgi atdot valstij ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības, tādējādi zaudējot vēsturiski veiktās investīcijas, vai arī turpināt izmantot lietošanas tiesības, pat ja to nodošana nomā tam sniegtu lielāku saimniecisko un ekonomisko pienesumu.

Vēsturiski noteicošais apstāklis, kura dēļ ierobežojumi tika noteikti, esot bijusi vēlme panākt radiofrekvenču spektra efektīvu izmantošanu. Konkurences padome gan nenoliedz likumdevēja tiesības noteikt ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību izmantošanas ierobežojumus, tomēr norāda, ka apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums, kas ļauj nodot vai iznomāt tikai tādas ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas

tiesības, kuras iegūtas konkursa vai izsoles rezultātā par maksu, neesot elastīgs un varot radīt negatīvu ietekmi uz konkurenci elektronisko sakaru tirgū, izslēdzot no efektīvākas izmantošanas tādas radiofrekvenču spektra joslas, kuras objektīvu iemeslu dēļ ir iegūtas bez maksas.

Vēl vairāk jautājumu rodoties sakarā ar ierobežojuma samērīgumu no konkurences tiesību viedokļa tādā gadījumā, ja elektronisko sakaru komersants vēlas spektra joslu nodot vai iznomāt citam elektronisko sakaru komersantam, ar kuru kopā veido vienu tirgus dalībnieku. Šādā gadījumā sadarbības partneri neesot uzskatāmi par konkurentiem un līdz ar to ietekme uz konkurenci varot būt citāda nekā gadījumā, kad šādu sadarbību plāno divi neatkarīgi tirgus dalībnieki, kas viens ar otru konkurē, proti, gadījumā, kad konkurence potenciāli tiek tieši paplašināta tirgū.

Līdz ar to Elektronisko sakaru likuma mērķim atbilstošu rezultātu – veicināt konkurences attīstību elektronisko sakaru tīklu nodrošināšanā, ieskaitot lietderīgu infrastruktūrā balstītu konkurenci, un elektronisko sakaru pakalpojumu sniegšanā – varot sasniegt, nosakot tādu regulējumu, kas paredzētu Regulatora tiesības izvērtēt, vai elektronisko sakaru komersants var nodot vai iznomāt ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības, kuras iegūtas bez maksas, kā arī, ja nepieciešams, Regulatora tiesības noteikt attiecīgās atļaujas nosacījumus. Šāds risinājums ļautu pamatoti, proporcionāli un pēc rūpīgas tirgus un konkurences apstākļu izvērtēšanas panākt gan sabiedrības, gan konkrētu elektronisko sakaru komersantu interešu līdzsvaru.

Tiesas sēdē Konkurences padomes pārstāvis Andris Eglons papildus norādīja, ka procedūrai, kādā elektronisko sakaru komersants ieguvīs ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības, kā arī tam apstāklim, vai šīs tiesības ir iegūtas par maksu vai bez maksas, nevajadzētu būt izšķirošajiem kritērijiem, kuru dēļ apstrīdētajā normā jābūt noteiktam aizliegumam šīs tiesības tālāknodot. Tomēr šiem, kā arī citiem apsvērumiem varot būt nozīme Regulatora veiktajā individuālajā izvērtējumā.

8. Pieaicinātā persona – Regulators – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, bet tiesvedība par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 105. pantam būtu izbeidzama.

Regulators pilnībā pievienojas Saeimas atbildes rakstā paustajam viedoklim un papildus vērš uzmanību uz to, ka Elektronisko sakaru likuma pieņemšanas procesā Regulatora piedāvātais ieteikums paredzēt vispārīgu ierobežojumu bez maksas iegūtu ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību nodošanai, bet zināmu laikposmu ļaut nodot tālāk vēsturiski, pēc pieprasījuma izsniegtās lietošanas tiesības, proti, ieteikums paredzēt pārejas laikposmu, netika atbalstīts. Tomēr tas nenozīmējot, ka apstrīdētā norma būtu pretrunā ar Sakaru kodeksa prasībām. Turklāt likumdevējs jau sākotnēji normatīvo aktu izstrādē esot izšķīries par tādu

nostāju, ka ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību nodošana un noma pieļaujama tikai tajos gadījumos, kad lietošanas tiesības ir iegūtas par maksu.

Attiecībā uz iepriekš spēkā bijušo normu Regulators norāda, ka tā esot interpretējama kopsakarā ar Elektronisko sakaru likuma 47. panta piekto daļu, kas paredz, ka elektronisko sakaru komersants ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības var iegūt konkursa vai izsoles ceļā. Konkurss esot sacensība, kuras mērķis ir noskaidrot labākos un spējīgākos dalībniekus. Turklāt konkursa gadījumā elektronisko sakaru komersantam nevajagot veikt iemaksu valsts budžetā. Savukārt izsole esot publiska izpārdošana, kurā cenu nosaka pircēji. Izsoles gadījumā Regulators piešķirot ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības tam elektronisko sakaru komersantam, kurš ir izteicis visaugstāko piedāvājumu. Tādējādi izsoles uzvarētājam salīdzinājumā ar konkursa uzvarētāju esot tāda priekšrocība, ka izsoles uzvarētājs var izsoles ceļā iegūtās ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības nodot tālāk, bet konkursa uzvarētājam nav tiesību konkursa ceļā iegūtās lietošanas tiesības nodot tālāk. Regulators nesaskatot būtiskas un saturiskas atšķirības starp iepriekš spēkā bijušo normu un apstrīdēto normu.

Tāpat Regulators vērš uzmanību uz to, ka Eiropas Savienības Tiesa 2017. gada 26. jūlija spriedumā lietā C-560/15 aplūkojusi ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību piešķiršanas veidus un konkursa ceļā iegūtās radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības kā iegūtas "bez maksas" pretstatījusi izsolē iegūtām radiofrekvenču spektra lietošanas tiesībām kā iegūtām "par maksu". No sprieduma izrietot, ka termins "bez maksas" ir saistīts ar piešķiršanas procedūru. Minētajā spriedumā paustās atziņas apliecinot, ka iepriekš spēkā bijušais regulējums jāinterpretē tādējādi, ka termins "bez maksas" ir vērtējams kontekstā ar procedūru, kādā ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības ir iegūtas.

Kā izrietot no 2000. gada 13. septembrī Satiksmes ministrijas izsniegtajā licencē Nr. 309 ietvertā nosacījuma, Pieteikuma iesniedzējai, proti, licences saņēmējai, bijis pienākums ievērot licences noteikumu – aizliegumu licenci, tai skaitā ar šo licenci piešķirtās radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības, nodot citām personām. Regulators 2002. gada 29. maijā, pieņemot lēmumu Nr. 35 "Par Latvijas Republikas Satiksmes ministrijas izsniegto datu pārraides un Internet pakalpojumu sniedzēju licenču un atļauju pārreģistrāciju", ar kuru iepriekš izdotā licence tika pārreģistrēta, neesot noteicis Pieteikuma iesniedzējai tādu nosacījumu, kas tai liegtu Spektra joslas lietošanas tiesības nodot vai iznomāt. Tomēr šādu aizliegumu esot paredzējis tobrīd spēkā bijušā likuma "Par telekomunikācijām" 45. pants. Attiecīgi Regulators arī turpmāk esot paredzējis Pieteikuma iesniedzējai ierobežojumu, kas tai liedzis lietošanas tiesību nodošanu vai iznomāšanu.

Pieteikuma iesniedzēja nekad neesot bijusi tiesīga savas licencē norādītās tiesības vai tai ar Regulatora lēmumu piešķirtās Spektra joslas lietošanas tiesības nodot tālāk vai iznomāt. Licencē noteiktais aizliegums licenci nodot citām personām vai aizliegums to nodot, pārdot, dāvināt, iznomāt vai jebkādā citā veidā atsavināt par labu citai fiziskajai vai juridiskajai personai esot attiecināms uz visām no licences izrietošajām tiesībām – gan kā aizliegums nodot tālāk licences saņēmēja tiesības izveidot un pārvaldīt bezvadu radiokomunikācijas tīklu, gan kā aizliegums sniegt dažādus telekomunikāciju papildpakalpojumus, gan arī kā aizliegums uz licences pamata nodot tālāk tās saņēmējam piešķirtās lietošanas tiesības. Tomēr Regulators vērs uzmanību uz to, ka atsevišķos laikposmos, kad Pieteikuma iesniedzējai bija piešķirtas Spektra joslas lietošanas tiesības, tā varējusi lūgt Regulatoru izskatīt jautājumu par lietošanas tiesību nodošanu un, iespējams, arī saņemt Regulatora atļauju.

Tiesas sēdē Regulatora pārstāve Līga Lamba uzturēja Regulatora rakstveida viedokli izklāstīto, papildus norādot, ka ikvienā gadījumā, kad elektronisko sakaru komersants vērsies pie Regulatora ar pieteikumu par ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību tālāk nodošanu, Regulators vērtējot: 1) vai Elektronisko sakaru likumā ir noteikts kāds ierobežojums konkrētās radiofrekvenču spektra joslas tālāk nodošanai; 2) konkrēto radiofrekvenču spektra joslu tālāk nodošanas ietekmi uz konkurenci; 3) citos Regulatora lēmumos noteiktos ierobežojumus, piemēram, pārbaudot to, vai šajos lēmumos nav ietverts aizliegums konkrētās radiofrekvenču spektra joslas nodot tālāk citam izsoles uzvarētājam vai izsoles uzvarētāja saistītajam komersantam. Tā kā ikviens no šiem gadījumiem esot ļoti atšķirīgs, tiekot ņemti vērā arī tā individuālie un specifiskie apstākļi.

Par Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskāruma rašanās brīdi esot uzskatāms 2021. gada 30. marts, kad Regulators pieņēmis lēmumu, ar kuru atteicis Pieteikuma iesniedzējai tai piešķirto Spektra joslas lietošanas tiesību tālāk nodošanu sabiedrībai ar ierobežotu atbildību "Centuria". Pieteikuma iesniedzēja, sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Bite Latvija" un sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Tele2" 2020. gada 31. augustā esot vērsušās pie Regulatora ar pieprasījumu ļaut tām realizēt radiofrekvenču spektra kopīgas izmantošanas projektu, bet šāds tiesību institūts konkrētajā brīdī Latvijas tiesību sistēmā vēl neesot bijis ieviests. Tādēļ, lai neatstātu iesniegto pieprasījumu bez izskatīšanas, Regulators to izskatījis, piemērojot ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību tālāk nodošanas institūtu. Līdz ar to Pieteikuma iesniedzējai minēto lēmumu vajadzējis uztvert kā signālu, ka tā nevar iegūtās Spektra joslas lietošanas tiesības nodot tālāk citam elektronisko sakaru komersantam.

9. Pieaicinātās personas – Latvijas pārstāvja starptautiskajās civilvēktiesību institūcijās – pārstāve Elīna Luīze Vītola tiesas sēdē norādīja, ka uz ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību tālāknodošanu ir jāraugās nevis kā uz autonomām tiesībām, bet gan kā uz lietošanas tiesību izmantošanas veidu. Tas, ka sākotnēji likumdevējs jautājumu par ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību tālāknodošanu nebija noregulējis, varot būt saistīts ar to, ka konkrētajā brīdī tehnoloģiju attīstība nebija tik plaši apzināta. Savukārt, attīstoties tehnoloģijām, likumdevējs esot sapratis, ka ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības sevī ietver arī tiesības uz lietošanas tiesību nodošanu tālāk, un tādējādi esot radusies nepieciešamība pēc ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību tālāknodošanas regulējuma. Līdz ar to gan Regulatora noteikts liegums vai atļauja ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības tālāknodot, gan normatīvajā aktā paredzētais liegums tālāknodot lietošanas tiesības, kas iegūtas bez maksas, esot uzskatāms par veidu, kādā valsts kontrolē jau iegūtu tiesību izmantošanu.

Tas apstākļi, ka Pieteikuma iesniedzēja Spektra joslas lietošanas tiesības ieguvusi bez maksas brīdī, kad tās nebija iespējams iegūt izsoles vai konkursa rezultātā par maksu, neesot pietiekams pamats tam, lai secinātu, ka Pieteikuma iesniedzēja un tādi elektronisko sakaru komersanti, kuri ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības ieguvuši konkursa vai izsoles rezultātā par maksu, neatrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Būtiski esot arī tas, ka likumdevējs laika gaitā nav radījis tādus apstākļus, ka Pieteikuma iesniedzēja šo vēsturiski radušos situāciju būtu varējusi mainīt.

10. Pieaicinātā persona – Dr. iur. Lauris Rasnačs – tiesas sēdē norādīja: lai secinātu, vai ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību tālāknodošana ietilpst Pieteikuma iesniedzējas tiesību uz īpašumu tvērumā, esot būtiski noskaidrot, vai šādas tiesības tieši vai netieši ir pieļāvuši Pieteikuma iesniedzējai piešķirtā licence vai uz tās pamata izdotie lēmumi. Ja šādas tālāknodošanas tiesības vēsturiski ir bijušas un vēlāk ar Regulatora lēmumu vai Elektronisko sakaru likumu tika ierobežotas, tad tas būtu uzskatāms par tiesību uz īpašumu ierobežojumu.

Straujas 5G tehnoloģiju attīstības dēļ esot iespējamas tiesību uz īpašumu apjoma izmaiņas, jo līdz ar tehnoloģiju attīstību mainoties arī ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību izmantošanas mērķi.

Ņemot vērā to, ka radiofrekvenču spektrs ir ierobežots resurss, normatīvajam regulējumam pēc būtības vajadzētu nodrošināt šā ierobežotā resursa efektīvu izmantošanu un konkurences veicināšanu. Tādējādi tam, vai ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas

tiesības ir iegūtas par maksu vai bez maksas, nevajadzētu būt par izšķirošo kritēriju, no kura atkarīga šo tiesību tālāk nodošanas iespējamība.

11. Pieaicinātā persona – Dr. iur. Jānis Kārklīšs – tiesas sēdē norādīja, ka no Sakaru kodeksa izriet dalībvalsts pienākums primāri nodrošināt to, ka elektronisko sakaru komersants var nodot citam elektronisko sakaru komersantam ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības. Valstij esot tiesības nepieciešamības gadījumā ierobežot šo tiesību izmantošanas veidu, taču lietošanas tiesību tālāk nodošanas tiesības neesot tādas patstāvīgas tiesības, kas elektronisko sakaru komersantam būtu piešķiramas atsevišķā procedūrā.

Līdz ar Spektra joslas lietošanas tiesību piešķiršanu Pieteikuma iesniedzējas īpašumā esot nodoti arī visi no minētajām tiesībām izrietošie mantiskie labumi, tai skaitā Spektra joslas lietošanas tiesību tālāk nodošanas iespēja. Pat ja licencē vai lēmumos, ar kuriem Pieteikuma iesniedzējai paziņots par tai piešķirtajām radiofrekvenču spektra joslām (kanāliem), būtu paredzēts aizliegums tai piešķirtās Spektra joslas lietošanas tiesības tālāk nodot citam elektronisko sakaru komersantam, tas nekādā veidā neietekmētu Pieteikuma iesniedzējas tiesību uz īpašumu apjomu. Proti, tiesību uz īpašumu tvērumā ietilpstot ne tikai tādas mantiski novērtējamās tiesības, kas reiz piešķirtas un vēlāk tiek atņemtas, bet arī visas tās mantiskās intereses, kuras likumdevējs jau sākotnēji liedzis personai apmierināt. Pieteikuma iesniedzējas tiesību uz īpašumu tvērumā jau sākotnēji esot ietilpušas tiesības tai piešķirtās Spektra joslas lietošanas tiesības tālāk nodot, un 5G tehnoloģiju attīstība varot būt tas apstāklis, kas līcis Pieteikuma iesniedzējai apzināties Spektra joslas tālāk nodošanas tiesības kā daļu no Spektra joslas lietošanas tiesībām.

Tāpat esot svarīgi ņemt vērā vēsturisko ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību piešķiršanas kārtību. Proti, sākotnēji vienīgais ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību iegūšanas veids bijis lietošanas tiesību ieguve pēc pieprasījuma un bez maksas. Savukārt vēlāk valsts lietošanas tiesību piešķiršanas kārtību mainījusi, organizējot konkursus un izsoles, kurās šīs lietošanas tiesības elektronisko sakaru komersants varējis iegūt arī par maksu. Valstij esot bijis pienākums radīt tādu mehānismu, lai elektronisko sakaru komersanti, kuri ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības ieguvuši vēsturiskajā to piešķiršanas kārtībā – bez maksas –, varētu nokļūt vienlīdzīgā stāvoklī ar tiem elektronisko sakaru komersantiem, kuri ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības ir ieguvuši laika posmā, kad tās jau bija iespējams iegūt arī par maksu.

12. Pieaicinātās personas – valsts akciju sabiedrības "Elektroniskie sakari" – pārstāvis Rinalds Ritmanis tiesas sēdē skaidroja, ka Latvijā strauja 5G tehnoloģiju attīstība sākusies ap 2022. gada jūliju un augustu. Tas esot secināms no pieprasītajām un izsniegtajām atļaujām, kas elektronisko sakaru komersantiem nepieciešamas, lai tie varētu sniegt 5G tehnoloģiju pakalpojumus.

Spektra josla, ko Pieteikuma iesniedzēja izmanto savas komercdarbības veikšanai, esot plata josla, kurā iespējams nodrošināt vislabākos datu pārraides ātrumus. Pastāvot arī citas radiofrekvenču spektra joslas, kurās iespējams sniegt 5G pakalpojumus, tomēr tajās neesot iespējams pārraidīt datus tik ātri kā Pieteikuma iesniedzējai piešķirtajā Spektra joslā.

Secinājumu daļa

13. Saeima uzskata, ka tiesvedība daļā par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 105. pantam ir izbeidzama, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, jo apstrīdētā norma Pieteikuma iesniedzējai neradot Satversmes 105. pantā ietverto pamattiesību aizskārumu. Pieteikuma iesniedzēja neesot ievērojusi arī Satversmes tiesas likuma 19.² panta ceturtajā daļā noteikto termiņu pieteikuma iesniegšanai Satversmes tiesā. Turklāt tad, ja par Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskāruma rašanās brīdi būtu uzskatāms 2021. gada 30. marts, kad Regulators pieņēma lēmumu, ar kuru atteica Pieteikuma iesniedzējai piešķirto Spektra joslas lietošanas tiesību tālāknodešanu sabiedrībai ar ierobežotu atbildību "Centuria", būtu secināms, ka Pieteikuma iesniedzēja nav izmantojusi visus tai pieejamos vispārējos tiesību aizsardzības līdzekļus.

Ja lietā ir izteikti argumenti, kas varētu būt pamats tiesvedības izbeigšanai, tie ir jāvērtē visupirms (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2016. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2015-22-01 12. punktu*).

14. Saeima norāda, ka elektronisko sakaru komersanta tiesības lūgt Regulatora atļauju nodot tālāk tam piešķirtās ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības nav uzskatāmas par Satversmes 105. pantā ietverto tiesību uz īpašumu objektu, jo šādas tiesības personai neesot garantētas. Proti, Regulatora lēmums varot rezultēties arī kā ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību tālāknodešanas aizliegums. Pieteikuma iesniedzējai nekad neesot bijis tiesā veidā atļauts tālāknodot tai piešķirtās Spektra joslas lietošanas tiesības, tātad šīs tiesības neietilpstot Pieteikuma iesniedzējas tiesību uz īpašumu tvērumā.

Savukārt Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību tālāknodešana ir neatņemama lietošanas tiesību sastāvdaļa, kuru valsts noteiktos gadījumos ir tiesīga ierobežot.

14.1. Satversmes 105. pants nosaka: "Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību."

Izskatāmā lieta neattiecas uz īpašuma piespiedu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām, tādēļ Satversmes tiesa vērtēs, vai ar apstrīdēto normu ir ierobežotas tādas Pieteikuma iesniedzējas pamattiesības, kuras ietilpst Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertu īpašuma tiesību tvērumā.

14.2. Ar "tiesībām uz īpašumu" Satversmes 105. panta izpratnē saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 15.2. punktu*). Tas ietver īpašnieka tiesības izmantot viņam piederošo īpašumu pēc saviem ieskatiem, kā arī gūt no tā ekonomisku labumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 20. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-09-03 18. punktu*). Tiesību uz īpašumu tvērumā ietilpst personas tiesības veikt komercdarbību uz licences pamata (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 17.1. punktu un 2022. gada 28. oktobra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2019-28-0103 18.1. punktu*). Arī Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas Pirmā protokola 1. pantā ietvertajās tiesībās uz īpašumu ietilpst licence komercdarbības veikšanai (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2012. gada 7. jūnija sprieduma lietā "CentroEuropa 7 S.R.L. and di Stefano v. Italy", pieteikums Nr. 38433/09, 177.–178. punktu*).

No lietas materiāliem izriet, ka Satiksmes ministrija 2000. gada 13. septembrī izsniegusi Pieteikuma iesniedzējai uzņēmējdarbības licenci Nr. 309, kas paredzēta bezvadu radiotelekomunikāciju tīkla izveidei un telekomunikāciju papildpakalpojumu sniegšanai, un ar Satiksmes ministrijas Sakaru departamenta 2001. gada 23. janvāra vēstuli Pieteikuma iesniedzējai paziņots, ka tai piešķirtas radiofrekvenču spektra joslas (kanāli). Savukārt ar Regulatora 2003. gada 30. jūlija lēmumu Nr. 199 "Par individuālās licences izsniegšanu telekomunikāciju nozarē sabiedrībai ar ierobežotu atbildību "UNISTARS"" Pieteikuma iesniedzējai tika izsniegta publiskā fiksētā telekomunikāciju tīkla operatora individuālā licence Nr. T10137, kas paredzēta telekomunikāciju nozarē publiskā fiksētā telekomunikāciju tīkla izveidošanai, attīstīšanai un ekspluatēšanai un publisko telekomunikāciju pakalpojumu sniegšanai. Spektra joslas lietošanas tiesības Pieteikuma iesniedzējai tika piešķirtas uz pieprasījuma pamata bez atlīdzības, un Pieteikuma iesniedzēja šīs tiesības izmanto savas komercdarbības veikšanai uz licences pamata.

Satversmes tiesa secina, ka liegums tālāknodot Spektra joslas lietošanas tiesības attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju netika noteikts nedz kādā no tai izsniegtajām licencēm, nedz Sakaru departamenta 2001. gada 23. janvāra vēstulē, ar kuru tai tika paziņots par piešķirtajām radiofrekvenču spektra joslām (kanāliem). Tomēr laika gaitā radās nepieciešamība detalizētāk regulēt ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību izmantošanu un tika noteikts regulējums attiecībā uz lietošanas tiesību tālāknodošanu. Par to liecina gan normatīvais regulējums, kas paredzēja Regulatora tiesības noteikt ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību nosacījumus, citstarp arī attiecībā uz šo tiesību tālāknodošanu, gan vēlāk veiktie Elektronisko sakaru likuma grozījumi, ar kuriem jau tieši likumā tika noteikts, ka tādu ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību tālāknodošana, kuras iegūtas bez maksas, ir aizliegta. Liegums tālāknodot Spektra joslas lietošanas tiesības attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju pirmo reizi tika noteikts Regulatora 2005. gada 7. septembra lēmumā, ar kuru tas pagarināja Pieteikuma iesniedzējai piešķirto Spektra joslas lietošanas tiesību termiņu no 2005. gada 15. septembra līdz 2010. gada 14. septembrim. Gan Regulatora noteikts liegums vai dota atļauja ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības nodot tālāk, gan normatīvajā aktā paredzēts liegums nodot tālāk lietošanas tiesības, kas iegūtas bez maksas, ir uzskatāms par veidu, kādā valsts kontrolē jau iegūtu tiesību izmantošanu.

Secināms, ka ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības, kas ietver arī šo tiesību tālāknodošanu citam elektronisko sakaru komersantam, ir mantiskas tiesības, proti, elektronisko sakaru komersanta īpašums Satversmes 105. panta izpratnē.

14.3. Saeima norāda, ka apstrīdētā norma nedz atņem, nedz ierobežo Pieteikuma iesniedzējas iespējas turpināt savu komercdarbību, tiešā veidā izmantojot tai piešķirtās lietošanas tiesības un gūstot no tām labumu. Tādējādi neesot konstatējams tas, ka Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības uz īpašumu Pieteikuma iesniedzējai būtu ierobežotas. Šādam Saeimas viedoklim pievienojas arī lietā pieaicinātā persona – Satiksmes ministrija.

Satversmes tiesa jau ir secinājusi, ka tiesību uz īpašumu ierobežojums izpaužas tādējādi, ka ar apstrīdēto normu ir liegtas kādas tiesības, kas komersantam jau reiz bijušas noteiktas, vai ir samazinājies ar Satversmes normām aizsargāto pieteikuma iesniedzēja tiesību apjoms (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 17.3. punktu*). Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi: ja konkrētas tiesības personai ir bijušas licencē noteiktas vai no licences izrietošas un attiecīgi vēlāk tās ierobežotas, tad tas ir uzskatāms par tiesību uz īpašumu ierobežojumu (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2018. gada 7. jūnija sprieduma lietā "O'Sullivan*

McCarthy Mussel Development Ltd v. Ireland", pieteikums Nr. 44460/16, 89. un 90. punktu).

Ņemot vērā to, ka Spektra joslas lietošanas tiesību tālāknodešana ietilpst Pieteikuma iesniedzējas tiesību uz īpašumu tvērumā, secināms, ka apstrīdētā norma, kas liedz Pieteikuma iesniedzējai tai piešķirtās Spektra joslas lietošanas tiesības tālāknodot citam elektronisko sakaru komersantam, Pieteikuma iesniedzējai ierobežo Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertās tiesības uz īpašumu.

15. Lai lemtu par to, vai ir pamats turpināt tiesvedību un vērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajiem trim teikumiem, Satversmes tiesai jāpārlicinās arī par to, vai Pieteikuma iesniedzēja ir izmantojusi visus tai pieejamos vispārējos tiesību aizsardzības līdzekļus un ievērojusi termiņu konstitucionālās sūdzības iesniegšanai Satversmes tiesā.

Saeima norāda, ka apstrīdētā norma neparedz jaunu, saturiski atšķirīgu tiesisko regulējumu ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību tālāknodešanai. Esot jāņem vērā tas, ka aizliegums tālāknodot ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības jau kopš 2011. gada 8. jūnija bijis noteikts Elektronisko sakaru likumā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 28. jūlijam. Pieteikuma iesniedzēja neesot norādījusi tādas objektīvus apstākļus, kas varētu liecināt par to, ka no apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma izrietošās negatīvās tiesiskās sekas tā būtu pirmo reizi izjutusi tikai pēdējo sešu mēnešu laikā pirms pieteikuma iesniegšanas Satversmes tiesā. Pieteikuma iesniedzējas norādītie faktiskie apstākļi drīzāk liecinot par to, ka Pieteikuma iesniedzēja ir ilgstoši samierinājusies ar iepriekš spēkā bijušajā normā noteikto ierobežojumu, bet apstrīdētās normas pieņemšana tikai aktualizējusi šo jautājumu. Līdzīgus apsvērumus ir norādījis arī tiesībsargs.

Saeima un vairākas pieaicinātās personas uzskata, ka Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskārums radies jau 2021. gada 30. martā, kad Regulators pieņēma lēmumu, ar kuru atteica Pieteikuma iesniedzējai piešķirto Spektra joslas lietošanas tiesību tālāknodošanu sabiedrībai ar ierobežotu atbildību "Centuria". Pieteikuma iesniedzēja minēto lēmumu neesot pārsūdzējusi administratīvajā tiesā un tāvad neesot izmantojusi visus tai pieejamos vispārējos tiesību aizsardzības līdzekļus.

Savukārt Pieteikuma iesniedzēja norāda: lai gan ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību tālāknodošanas aizliegums pastāvējis vēl pirms apstrīdētās normas pieņemšanas, tomēr faktisko un tiesisko apstākļu izmaiņu dēļ tai no apstrīdētajā normā ietvertā ierobežojuma izrietošās negatīvās sekas pirmo reizi radušās tikai pēdējo sešu mēnešu laikā pirms pieteikuma iesniegšanas Satversmes tiesā. Proti, ar apstrīdēto normu esot nepareizi pārņemtas Sakaru kodeksa prasības, kas

īpašu vēribu pievēršot tieši 5G tīkla attīstībai nākotnē. Turklāt apstrīdētā norma esot pieņemta tādā likumdošanas procesā, kurā neesot ievērots labas likumdošanas princips. Šos aspektus pārbaudīt esot bijis iespējams tikai pēc apstrīdētās normas spēkā stāšanās, un šādi apsvērumi nebūtu izvirzāmi attiecībā uz iepriekš spēkā bijušo normu. Tāpat tikai 2022. gada jūlijā Latvijā esot sākusies strauja 5G tīkla attīstība, kas pēc būtības nozīmējusi to, ka Pieteikuma iesniedzēja un sabiedrības ar ierobežotu atbildību "BITE Latvija" konkurenti drīzumā sāks pilnvērtīgi sniegt saviem klientiem 5G tehnoloģijās balstītus pakalpojumus. Pieteikuma iesniedzēja neesot viens no tiem mobilo sakaru operatoriem, kas darbojas Latvijas tirgū, tāpēc tai neesot iespēju tieši sniegt lietotājiem 5G tehnoloģiju mobilo sakaru pakalpojumus. Turklāt pastāvēt augstas barjeras tam, lai Pieteikuma iesniedzēja pati varētu kļūt par mobilo sakaru operatoru.

Šobrīd Pieteikuma iesniedzēja kopā ar sabiedrību ar ierobežotu atbildību "BITE Latvija" realizējot radiofrekvenču spektra kopīgas izmantošanas projektu un Pieteikuma iesniedzējai piešķirto Spektra joslu šā projekta ietvaros lietojot gan pati Pieteikuma iesniedzēja, gan sabiedrība ar ierobežotu atbildību "BITE Latvija". Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka šā projekta realizācijā tā saskaroties ar dažādiem – gan tehniskiem, gan finansiāliem sarežģījumiem. Proti, radiofrekvenču spektra kopīgas izmantošanas rezultātā rodoties tīkla efektivitātes zudums, kas savukārt nozīmējot to, ka komercdarbības veikšanai Pieteikuma iesniedzēja atšķirībā no citiem elektronisko sakaru komersantiem esot spiesta ieguldīt papildu finanšu līdzekļus. Ņemot vērā minētos apsvērumus, Pieteikuma iesniedzēja konstatējusi, ka vienīgais alternatīvais variants, kā tā varētu izmantot savas īpašuma tiesības uz Spektra joslas lietošanas tiesībām, ir šo lietošanas tiesību nodošana citam elektronisko sakaru komersantam, taču apstrīdētā norma to liedzot. Tādējādi tieši ar apstrīdētās normas spēkā stāšanos Pieteikuma iesniedzējai esot radušās negatīvās sekas, kas izrietot no ierobežojuma, kurš liedz Spektra joslas lietošanas tiesību nodošanu tālāk citam elektronisko sakaru komersantam.

Lai pārbaudītu, vai Pieteikuma iesniedzēja ir izmantojusi visus tai pieejamos vispārējos tiesību aizsardzības līdzekļus un ievērojusi konstitucionālās sūdzības iesniegšanas termiņu, Satversmes tiesai jānoskaidro, kas izskatāmajā lietā rada Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskārumu un kad tieši šis aizskārumu ir radies.

15.1. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmo daļu persona var iesniegt konstitucionālo sūdzību, ja tiesību norma, kas neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai, rada personai Satversmē ietvertu pamattiesību aizskārumu. Pamattiesību aizskārumu var rasties tad, ja tiesību norma, kuru persona uzskata par neatbilstošu augstāka juridiska spēka normai, tai ir piemērota ar tiesību piemērošanas aktu. Tomēr

pamattiesību aizskārums var tikt konstatēts arī gadījumos, kad tiesību normas tiesiskās sekas pašas par sevi ietiecas personas pamattiesībās un, lai panāktu tiesību normā noteikto tiesisko seku iedarbību uz personu, nav nepieciešams tiesību piemērošanas akts.

15.1.1. Gan Saeima, gan vairākas lietā pieaicinātās personas norāda, ka par Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskāruma rašanās brīdi būtu uzskatāms 2021. gada 30. marts, kad Regulators pieņēma lēmumu atteikt Pieteikuma iesniedzējai piešķirto Spektra joslas lietošanas tiesību tālāk nodošanu sabiedrībai ar ierobežotu atbildību "Centuria". Proti, minēto lēmumu Pieteikuma iesniedzējai konkrētajā brīdī vajadzējis uztvert kā signālu, ka tai piešķirtās Spektra joslas lietošanas tiesības nevar tikt nodotas tālāk kādam citam elektronisko sakaru komersantam.

Pieteikuma iesniedzēja nepiekrīt šādam Saeimas viedoklim. Proti, 2020. gada 31. augustā sabiedrība ar ierobežotu atbildību "BITE Latvija", kas ietverot arī Pieteikuma iesniedzēju kā sabiedrības ar ierobežotu atbildību "BITE Latvija" grupas uzņēmumu, esot vērsusies pie Regulatora ar pieprasījumu nevis par Pieteikuma iesniedzējai piešķirto Spektra joslas lietošanas tiesību tālāk nodošanu, bet gan par radiofrekvenču spektra kopīgas izmantošanas projekta realizēšanu kopā ar sabiedrību ar ierobežotu atbildību "Tele2".

Arī Regulatora pārstāve tiesas sēdē norādīja: tā kā Sakaru kodekss pieprasījuma iesniegšanas laikā, proti, 2020. gada 31. augustā, vēl nebija Latvijā ieviests, tad nebija ieviests arī tajā ietvertais kopīgas radiofrekvenču spektra izmantošanas institūts. Tādēļ, lai neatstātu Pieteikuma iesniedzējas 2020. gada 31. augusta pieprasījumu bez izskatīšanas, tas tics izskatīts, piemērojot ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību tālāk nodošanas institūtu.

Izskatot Regulatoram iesniegto Pieteikuma iesniedzējas 2020. gada 31. augusta pieprasījumu un Regulatora 2021. gada 30. marta lēmumu, Satversmes tiesa secina, ka pieprasījuma mērķis bija nodot Pieteikuma iesniedzējai piešķirtās Spektra joslas lietošanas tiesības sabiedrībai ar ierobežotu atbildību "Centuria", lai Pieteikuma iesniedzēja, sabiedrība ar ierobežotu atbildību "BITE Latvija" un sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Tele2" varētu realizēt radiofrekvenču spektra kopīgas izmantošanas projektu. No 2020. gada 31. augusta pieprasījuma 6.1. punkta neizriet, ka radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību nodošanas gadījumā Pieteikuma iesniedzēja īpašuma tiesības uz sev piederošajām Spektra joslas lietošanas tiesībām nodotu sabiedrībai ar ierobežotu atbildību "Centuria". Šādā gadījumā par tālāk nodoto Spektra joslas lietošanas tiesību nosacījumu izpildi joprojām būtu atbildīga Pieteikuma iesniedzēja, nevis sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Centuria" kā minēto lietošanas tiesību saņēmēja. To apstiprinājis arī Regulators 2021. gada 30. marta lēmuma 10.9. punktā (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 104. lpp.*).

Tas, ka tiesību normu piemērotājs ir atsaucies uz kādu tiesību normu, pats par sevi nenozīmē, ka konkrētā tiesību norma būtu personai piemērota pēc būtības. Tādējādi Satversmes tiesa, ievērojot visus iepriekš minētos apsvērumus, atzīst, ka 2021. gada 30. marts nav uzskatāms par Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskāruma rašanās brīdi.

15.1.2. Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka vairāku faktisku un tiesisku apstākļu izmaiņu dēļ ierobežojumu Spektra joslas lietošanas tiesību tālāknodošanai citam elektronisko sakaru komersantam kā savu pamattiesību aizskārumu tā esot izjutusi tikai 2022. gada 29. jūlijā, kad stājās spēkā apstrīdētā norma.

Pirms 2022. gada 29. jūlija, kad stājās spēkā jaunais Elektronisko sakaru likums, radiofrekvenču spektra izmantošanu regulēja Elektronisko sakaru likums, kas bija spēkā līdz 2022. gada 28. jūlijam. Minētā likuma 47. panta septītās daļas 5. punkts tā sākotnējā redakcijā paredzēja Regulatora tiesības noteikt komercdarbībai piešķirto radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību tālāknodošanas kārtību. Uz šā likuma pamata izdotajos Regulatora noteikumos bija paredzēts, ka tālāk nodot var tikai tādas lietošanas tiesības, par kuru iegūšanu ir samaksāts (*sk. Regulatora 2007. gada 20. jūnija lēmumu Nr. 168 "Par noteikumiem par radiofrekvenču spektra lietošanas tiesībām" un 2010. gada 24. marta lēmumu Nr. 1/5 "Noteikumi par radiofrekvenču spektra lietošanas tiesībām"*).

Savukārt 2011. gada 8. jūnijā stājās spēkā grozījumi Elektronisko sakaru likumā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 28. jūlijam, un ar šiem grozījumiem citstarp Elektronisko sakaru likuma 47. pants tika papildināts ar 3.¹ daļu šādā redakcijā: "Radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības nevar tālāk nodot elektronisko sakaru komersants, kurš nav samaksājis par šo lietošanas tiesību iegūšanu [...]". Minētā norma tika vairākkārt grozīta, taču liegums tālāknodot tādas radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības, kuras ir iegūtas bez maksas, tika saglabāts. Līdz 2022. gada 28. jūlijam spēkā bijušā Elektronisko sakaru likuma 47. panta 3.¹ daļa un apstrīdētā norma pēc satura ir vienādas tiesību normas. Tas vien, ka liegums tālāknodot ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības ir ietverts jaunā likumā, nenozīmē to, ka šis liegums pēc būtības būtu izmainījies. Citiem vārdiem, liegums tālāknodot radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības, kuras elektronisko sakaru komersants ir ieguvis bez maksas, likumā ir bijis ietverts un bijis spēkā jau ilgu laiku pirms apstrīdētās normas pieņemšanas.

Tomēr ne vienmēr tiesību normas spēkā stāšanās pati par sevi nozīmē, ka tieši šajā brīdī persona ir izjutusi šajā normā noteikto ierobežojumu kā savu pamattiesību aizskārumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2013. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2012-22-0103 12.1. un 12.3. punktu*). Vienam tiesību sistēmas elementam vai objektīviem ārējiem apstākļiem mainoties, pastāv iespējamība, ka tiesību norma, kura iepriekš neradīja personai

negatīvas sekas, konkrētā brīdī sāk tās ietekmēt tādā veidā, ka persona izjūt savu pamattiesību aizskārumu. Satversmes tiesa jau atzinusi, ka persona ir tiesīga vērsties ar pieteikumu Satversmes tiesā, sniedzot attiecīgu pamatojumu un pierādījumus tam, ka pēdējo sešu mēnešu laikā pirms pieteikuma iesniegšanas ir konstatējamas tādas objektīvas tiesisko vai faktisko apstākļu izmaiņas, kuru dēļ persona izjūt no konkrētas tiesību normas izrietošu aizskārumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2013. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2012-22-0103 12.3. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja ir pamatojusi aizskāruma rašanās brīdi un norādījusi, ka Sakaru kodekss, kas Latvijas tiesību sistēmā tika ieviests ar Elektronisko sakaru likumu un tostarp apstrīdēto normu, īpašu nozīmi piešķir tieši 5G tīkla attīstībai nākotnē. Pēdējo sešu mēnešu laikā pirms pieteikuma iesniegšanas Latvijā sākusies strauja 5G tehnoloģiju un tīkla attīstība. Minēto apstiprina arī pieaicinātās personas – valsts akciju sabiedrības "Elektroniskie sakari" – iesniegtais grafiks par 5G tehnoloģiju izmantošanai pieprasīto un izsniegto atļauju skaitu (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 79. lpp.*). Var piekrist Pieteikuma iesniedzējas paustajam viedoklim, ka šādas izmaiņas ietekmē ne vien ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību mērķi, bet arī tehnoloģiskās iespējas un elektronisko sakaru tirgus apstākļus. Proti, sākotnēji Pieteikuma iesniedzējai piešķirtā Spektra josla tika izmantota citu pakalpojumu sniegšanai. Tomēr 5G tīkla un tehnoloģiju attīstības gaitā tika secināts, ka tieši Pieteikuma iesniedzējai piešķirtā Spektra josla ir vislabāk piemērota 5G tehnoloģiju pakalpojumu sniegšanai. Tā kā Pieteikuma iesniedzēja nav viens no mobilo sakaru operatoriem un tai nav iespēju pašai sniegt lietotājiem 5G tehnoloģiju pakalpojumus, tā ir ieinteresēta nodot savas Spektra joslas lietošanas tiesības kādam no mobilo sakaru operatoriem, kas varētu tās izmantot 5G tehnoloģiju pakalpojumu sniegšanai. Šāda notikumu attīstība ir uzskatāma par objektīvām tiesisko un faktisko apstākļu izmaiņām, kas rada ietekmi uz Pieteikuma iesniedzējas pamattiesībām.

Tādējādi Pieteikuma iesniedzējas tiesiskajā un faktiskajā situācijā par tās pamattiesību aizskāruma rašanās brīdi ir uzskatāms 2022. gada 29. jūlijs, kad spēkā stājās apstrīdētā norma.

15.2. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 19.² panta ceturto daļu konstitucionālo sūdzību (pieteikumu) Satversmes tiesai var iesniegt sešu mēnešu laikā pēc pēdējās institūcijas nolēmuma spēkā stāšanās, bet, ja nav iespēju pamattiesības aizstāvēt ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, – sešu mēnešu laikā no pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Ņemot vērā iepriekš secināto, atzīstams, ka Pieteikuma iesniedzējai tad, kad radās tās pamattiesību aizskārumš, nebija vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu savu pamattiesību aizsardzībai. Tādēļ konstitucionālās

sūdzības iesniegšanas termiņš ir skaitāms no pamattiesību aizskāruma rašanās brīža, proti, 2022. gada 29. jūlija, kad stājās spēkā apstrīdētā norma.

Pieteikums Satversmes tiesā saņemts 2022. gada 10. novembrī. Tādējādi konstitucionālās sūdzības iesniegšanas termiņš ir ievērots.

Līdz ar to tiesvedības izbeigšanai izskatāmajā lietā nav pamata.

16. Pieteikuma iesniedzēja lūdz Satversmes tiesu atzīt apstrīdēto normu par neatbilstošu Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam. Ja ir apstrīdēta tiesību normas atbilstība vairākām Satversmes normām, tad Satversmes tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības izvērtēšanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 26. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-18-01 23. punktu*).

Lietas pamatjautājums ir par to, vai apstrīdētajā normā noteiktais ierobežojums, kas liedz tālāknodot citam komersantam tādas ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības, kuras nav iegūtas konkursa vai izsoles rezultātā par maksu, atbilst Satversmes 105. pantam. Tādēļ Satversmes tiesa visupirms vērtēs apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem, bet pēc tam – Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

17. Vērtējot apstrīdētajā normā ietvertā tiesību uz īpašumu satversmību, visupirms jāpārbauda, vai ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu. Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 15. februāra sprieduma lietā Nr. 2023-04-0106 17. punktu*).

17.1. Apstrīdētā norma tika pieņemta 2022. gada 14. jūlijā, izsludināta oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 144 un stājās spēkā 2022. gada 29. jūlijā.

Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētā norma ir pieņemta un izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī ir pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Apstrīdētā norma ir pietiekami skaidri formulēta, lai persona varētu izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tās piemērošanas sekas.

17.2. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka likumdevējs apstrīdētās normas izstrādē nav ievērojis labas likumdošanas principu, jo ar apstrīdēto normu esot nepareizi pārņemtas Sakaru kodeksa prasības. Tāpat neesot analizēti un ņemti vērā ieinteresēto personu viedokļi, neesot izvērtēta apstrīdētās normas ietekme uz Pieteikuma iesniedzēju, kā arī apstrīdētās normas piemērotība legītīmā mērķa sasniegšanai. Arī Tieslietu ministrija norāda, ka nav guvusi pārliecību par to, ka likumprojekta izstrādes gaitā

būtu pienācīgi analizēta un pamatota apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma satversmība, kā arī meklēts labākais iespējamais līdzsvars starp dažādām konfliktējošām tiesībām un interesēm.

Kā izriet no Likumprojekta sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojuma (anotācijas), tas tika izstrādāts, lai pārņemtu Sakaru kodeksā noteiktos pasākumus. Sakaru kodeksa 51. panta 1. punkta pirmais teikums uzliek dalībvalstīm pienākumu nodrošināt, ka uzņēmumi var nodot vai iznomāt citiem uzņēmumiem individuālās radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības. Taču šā paša punkta otrais teikums piešķir dalībvalstīm rīcības brīvību neattiecināt šā punkta pirmo teikumu uz gadījumiem, kad uzņēmuma individuālās tiesības lietot radiofrekvenču spektru sākotnēji ir piešķirtas par brīvu vai piešķirtas apraidei.

Saeimas kārtības rullis ievērojamu likumprojekta sagatavošanas darba daļu uztic Saeimas komisijām. Atbildīgā komisija nodrošina, ka likumprojekts izskatīšanai Saeimas sēdē tiek sagatavots pilnvērtīgi (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2020-37-0106 24.1.1. punktu*). Likumprojekta vērtēšana tika uzticēta Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijai (turpmāk – atbildīgā komisija).

Likumprojekta 48. panta septītā daļa tās sākotnējā redakcijā paredzēja, ka elektronisko sakaru komersants ir tiesīgs nodot tikai tādas ierobežotas radiofrekvenču joslas lietošanas tiesības, kuras tas ieguvis izsoles rezultātā par maksu vai kuras tas izmanto vismaz 20 gadus. Pirms Likumprojekta izskatīšanas otrajā lasījumā tika iesniegti divi priekšlikumi attiecībā uz tā 48. panta septītās daļas redakciju. Pirmais paredzēja pantu izteikt šādā redakcijā: "Elektronisko sakaru komersants ir tiesīgs nodot vai iznomāt tikai tādas ierobežotas radiofrekvenču joslas lietošanas tiesības, kuras tas ieguvis konkursa vai izsoles rezultātā par maksu, izņemot gadījumu, kad neatkarīgi komersanti šī panta trešajā daļā noteiktajā kārtībā īsteno līdzīgu radiofrekvenču joslu lietošanas tiesību maiņu savstarpējās nodošanas ceļā." Savukārt otrais priekšlikums paredzēja Likumprojekta 48. panta septītajā daļā noteikt ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību tālāknodešanas aizliegumu, ja minētās tiesības ir iegūtas bez maksas, un vienlaikus papildināt pārejas noteikumus ar punktu, kas paredzētu Likumprojekta 48. panta septītajā daļā noteiktā lieguma neattiecināšanu uz elektronisko sakaru komersantiem, kuri ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības bez maksas ir ieguvuši līdz 2002. gada 28. maijam. Atbildīgā komisija nolēma otro priekšlikumu neatbalstīt, bet pirmo daļēji atbalstīt.

Izskatot Likumprojektu otrajā lasījumā, Saeima atbalstīja atbildīgās komisijas priekšlikumu par 48. panta septītās daļas izteikšanu jaunā redakcijā, un Likumprojekts otrajā lasījumā tika pieņemts Saeimas 2022. gada 7. aprīļa sēdē. Pirms Likumprojekta trešā lasījuma priekšlikumi

par grozījumiem 48. panta septītajā daļā netika iesniegti. Saeima 2022. gada 2. jūnija sēdē izskatīja Likumprojektu trešajā lasījumā un pieņēma Elektronisko sakaru likumu, tostarp apstrīdēto normu tās spēkā esošajā redakcijā.

Fakts, ka atbildīgā komisija priekšlikumu pieņemt apstrīdēto normu tās spēkā esošajā redakcijā ierosinājusi Saeimai tikai pirms likumprojekta otrā lasījuma, pats par sevi nenozīmē to, ka likums, kurā šis priekšlikums iekļauts, būtu pieņemts neatbilstošā kārtībā. Saskaņā ar Saeimas kārtības rulli likumprojekta izskatīšanas gaitā attiecīgu pantu, tā daļu vai grozījumus tiesību normā var iekļaut gan otrajā, gan arī trešajā lasījumā (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 31.2. punktu*). Arī tad, ja priekšlikumi Saeimai ir iesniegti tikai pirms likumprojekta izskatīšanas otrajā lasījumā, likumdevējam atbilstoši labas likumdošanas principam ir pienākums izvērtēt likumprojektā paredzēto tiesību normu atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām, tostarp Satversmei, starptautiskajām un Eiropas Savienības tiesību normām, un nodrošināt, ka likumdošanas procesā tiek pēc iespējas apzināti visu ieinteresēto personu viedokļi un tieši vai pastarpināti uzklausi iebildumi pret likumprojektā paredzēto tiesisko regulējumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 17. punktu un 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 31.2. punktu*).

No atbildīgās komisijas sēžu protokoliem izriet, ka sēdēs, kurās tika lemts par Likumprojekta sagatavošanu izskatīšanai Saeimā otrajā lasījumā, visi iesniegtie priekšlikumi par alternatīvu 48. panta septītās daļas redakciju tika apspriesti. Šajās sēdēs piedalījās un par priekšlikumiem izteicās vairākas ieinteresētās personas, tostarp Regulatora, Satiksmes ministrijas, Latvijas Informācijas un komunikācijas tehnoloģijas asociācijas, kā arī visu triju Latvijas mobilo sakaru operatoru pārstāvji. Tāpēc vien, ka likumdevējs paustos iebildumus vai kādu no priekšlikumiem nav ņēmis vērā, nevar atzīt, ka labas likumdošanas princips nav ievērots (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 7. janvāra sprieduma lietā Nr. 2021-06-01 16.1. punktu*). Tādējādi Satversmes tiesai nav pamata apšaubīt to, ka apstrīdētā norma tika apspriesta un vērtēta atbilstoši labas likumdošanas principam.

Pieņemot apstrīdēto normu, likumdevējs ir izmantojis Sakaru kodeksa 51. panta 1. punkta otrajā teikumā dalībvalstīm piešķirto rīcības brīvību neattiecināt tiesības nodot vai iznomāt ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības uz tiem gadījumiem, kad elektronisko sakaru komersantam šīs lietošanas tiesības ir piešķirtas bez maksas. Pieteikuma iesniedzējas apsvērumi par to, ka gadījumā, ja likumdevējs būtu saskaņojis apstrīdēto normu ar Sakaru kodeksa mērķiem, tas ierobežota radiofrekvenču spektra efektīvas izmantošanas veicināšanai būtu paredzējis mazāk ierobežojošus līdzekļus, kā arī par to, ka Likumprojekta izstrādes

procesā neesot vērtēta apstrīdētās normas piemērotība leģitīmā mērķa sasniegšanai, pēc būtības ir saistīti ar jautājumu par to, vai likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, ir ievērojis samērīguma principu. Tādējādi attiecīgos argumentus Satversmes tiesa pārbaudīs, vērtējot apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma atbilstību samērīguma principam.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

18. Ikvienu pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2024. gada 11. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2023-09-0106 19. punktu*).

Saeima norāda, ka apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma mērķis ir veicināt godīgu konkurenci elektronisko sakaru komersantu vidū, proti, novērst elektronisko sakaru komersanta nesamērīgu, negodprātīgu iedzīvošanos no tādu radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību nodošanas vai iznomāšanas, kuras tam piešķirtas bez maksas. Tāpat apstrīdētajā normā ietvertā ierobežojuma mērķis varētu būt novērst potenciāli nevienlīdzīgu attieksmi pret citiem elektronisko sakaru komersantiem, kuri savu ekonomisko interešu īstenošanas labad ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību iegūšanai ir veikuši maksājumu valsts budžetā. Tādējādi ar apstrīdēto normu noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi esot citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība.

Radiofrekvenču spektrs ir unikāls, ierobežots un pēc savas būtības publisks resurss. Ņemot vērā šā resursa ierobežotību un publisko raksturu, valsts ir tiesīga regulēt citstarp piekļuvi radiofrekvenču spektram. Valstij kā tā pārvaldītājai ir jānodrošina tas, ka radiofrekvenču spektrs tiek izmantots sabiedrības interesēs. Arī doktrīnā atzīts, ka valsts ir tiesīga gan regulēt procedūru, kādā personai piešķiramas radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības, gan noteikt radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību izmantošanas noteikumus un ierobežojumus (*sk.: Walden I. Telecommunications Law and Regulation. Fifth edition. Oxford University Press, 2011, pp. 381, 397*).

Atbilstoši šobrīd spēkā esošajam regulējumam elektronisko sakaru komersants ir tiesīgs iegūt ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības vienīgi Regulatora rīkotas izsoles vai konkursa rezultātā (*sk. Elektronisko sakaru likuma 46. panta pirmo daļu*). Izsoles rezultātā elektronisko sakaru komersants ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības iegūst par maksu, savukārt konkursa rezultātā var iegūt arī bez maksas.

Kā tas izriet no Elektronisko sakaru likuma mērķiem, radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības elektronisko sakaru komersantiem tiek

piešķirtas, lai tās tiktu izmantotas elektronisko sakaru pakalpojumu sniegšanai valsts un sabiedrības interesēs (*sk. Elektronisko sakaru likuma 2. pantu*). Apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma mērķis ir novērst elektronisko sakaru komersanta pieteikšanos konkursā par ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību piešķiršanu bez maksas, ja tas neplāno šīs tiesības izmantot patstāvīgi elektronisko sakaru pakalpojumu sniegšanai, bet plāno tās peļņas gūšanas nolūkā nodot par maksu citam elektronisko sakaru komersantam. Šādos apstākļos elektronisko sakaru komersanta tiesības nodot vai iznomāt tam bez maksas piešķirtās radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības nostādītu šo elektronisko sakaru komersantu labākā, privileģētākā situācijā salīdzinājumā ar tiem komersantiem, kuri šīs tiesības ieguvuši konkursa vai izsoles rezultātā par maksu. Tādējādi apstrīdētā norma ir vērsta uz godīgas konkurences veicināšanu elektronisko sakaru komersantu starpā. Savukārt godīga konkurence veicina elektronisko sakaru pakalpojumu attīstību un pieejamību, rada patērētājiem plašāku pakalpojumu izvēli un uzlabo to kvalitāti (*sk.: Why is competition policy important for consumers? Pieejams: competition-policy.ec.europa.eu*). Tātad godīgas konkurences veicināšana ir ne vien pašu komersantu, bet arī visas sabiedrības labklājības interesēs.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir legītīmi mērķi – citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība.

19. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai visupirms jāpārbauda tas, vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītīmo mērķu sasniegšanai, proti, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem šos mērķus var sasniegt (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2024. gada 11. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2023-09-0106 21. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums nav piemērots legītīmo mērķu sasniegšanai, jo apstrīdētā norma pēc būtības nevis veicinot godīgu konkurenci, bet gan aizsargājot viena konkrēta mobilo sakaru operatora intereses un liedzot Pieteikuma iesniedzējas lietošanā esošās Spektra joslas efektīvu izmantošanu, ko vislabāk varētu nodrošināt tieši ar Spektra joslas lietošanas tiesību nodošanu kādam no mobilo sakaru operatoriem.

Turpretim Saeima uzskata, ka apstrīdētajā normā ietvertais tiesiskais regulējums ir piemērots legītīmo mērķu sasniegšanai, jo tas novēršot elektronisko sakaru komersanta nesamērīgu, negodprātīgu iedzīvošanos no tādu ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību nodošanas vai iznomāšanas, kuras tam piešķirtas bez maksas. Turklāt apstrīdētā norma veicinot godīgu konkurenci elektronisko sakaru komersantu vidū un novēršot potenciāli nevienlīdzīgu attieksmi pret citiem elektronisko sakaru komersantiem, kuri savu ekonomisko interešu īstenošanas labad

ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību iegūšanai ir veikuši maksājumu valsts budžetā. Arī tiesībsargs norāda, ka apstrīdētajā normā ietvertais liegums elektronisko sakaru komersantam nodot tālāk tādas ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības, kuras tas ieguvis bez maksas, ļaujot novērst to, ka elektronisko sakaru komersants šādas tiesības bez maksas iegūst vienīgi to tālāknodošanas nolūkā.

Apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums nodrošina sabiedrības labklājības aizsardzību, jo novērš to, ka elektronisko sakaru komersants bez maksas iegūtas ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības varētu nodot tālāk citam elektronisko sakaru komersantam tikai peļņas gūšanas nolūkā, nevis izmantot tās savas komercdarbības veikšanai, veicot investīcijas ar tām sniegto pakalpojumu attīstīšanai, kas ir visas sabiedrības interesēs. Turklāt šāds aizliegums nodrošina citu cilvēku – elektronisko sakaru komersantu – tiesību aizsardzību, jo veicina godīgu konkurenci elektronisko sakaru komersantu vidū un novērš potenciāli nevienlīdzīgu attieksmi pret tiem komersantiem, kuri šā ierobežotā resursa lietošanas tiesību ieguvei ir veikuši maksājumu valsts budžetā.

Līdz ar to likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai.

20. Satversmes tiesai, vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, jāpārbauda arī tas, vai izraudzītie līdzekļi ir nepieciešami leģitīmo mērķu sasniegšanai, proti, vai leģitīmos mērķus nevar sasniegt ar citiem, indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kuri būtu tikpat iedarbīgi.

Saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi var sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē un kurš no valsts un sabiedrības neprasa nesamērīgi lielu ieguldījumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2020-59-01 22. punktu*). Konstatējot, ka ir kaut viens mazāk ierobežojošs līdzeklis, ir pamats atzīt, ka apstrīdētā norma nesamērīgi ierobežo pamattiesības (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-42-01 17.2. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka esot bijuši vairāki personas pamattiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi. Šie alternatīvie līdzekļi būtībā jau izrietot gan no Sakaru kodeksa, gan Elektronisko sakaru likuma. Viens no šādiem līdzekļiem būtu Elektronisko sakaru likuma 45. panta trešajā daļā paredzētais Regulatora pienākums, pieņemot lēmumu par ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību izmantošanu, katrā gadījumā individuāli vērtēt konkurences apstākļus un nosacījumus.

Par personas pamattiesības mazāk ierobežojošu līdzekli esot uzskatāma arī Likumprojekta 48. panta septītā daļa tās sākotnējā redakcijā, kas paredzējusi tiesības elektronisko sakaru komersantam nodot tālāk arī

bez maksas iegūtas ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības, ja tās tiek izmantotas vismaz 20 gadus. Tāpat mazāk ierobežojošs līdzeklis bijis paredzēts arī atbildīgajai komisijai iesniegtajā priekšlikumā par pārejas noteikumu papildināšanu ar jaunu punktu, kas komersantiem, kuri ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības bez maksas ir ieguvuši līdz 2002. gada 28. maijam, noteiktā laikposmā ļautu iesniegt Regulatoram pieteikumu par ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību tālāknodošanu.

Savukārt Saeima norāda, ka ar Pieteikuma iesniedzējas minētajiem līdzekļiem pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus nebūtu iespējams sasniegt tādā pašā kvalitātē. Tie pēc savas būtības esot nevis alternatīvi līdzekļi apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai, bet gan apstrīdētajai normai saturiski pilnīgi pretējs un ar šiem mērķiem nekādā veidā nesaistāms tiesiskais regulējums.

20.1. Satversmes tiesa jau secināja, ka Likumprojekts tika izstrādāts, lai Latvijā ieviestu Sakaru kodeksā noteiktos pasākumus. Likumdevējs apstrīdēto normu pieņēma, izmantojot Sakaru kodeksa 51. panta 1. punkta otrajā teikumā ietverto rīcības brīvību neattiecināt dalībvalstīm noteikto pienākumu nodrošināt uzņēmumiem iespēju to iegūtās individuālās radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības nodot vai iznomāt citiem uzņēmumiem uz gadījumiem, kad šīs tiesības sākotnēji ir piešķirtas par brīvu vai piešķirtas apraidei.

Pieteikuma iesniedzēja un vairākas lietā pieaicinātās personas norāda, ka Sakaru kodeksa 51. panta 1. punkta otrajā teikumā paredzētais uzņēmums esot interpretējams kopsakarā ar kodeksa mērķiem – nodrošināt efektīvu un godīgu konkurenci, kas veicina tehnoloģiju attīstību.

Sakaru kodeksa 1. panta 2. punktā kā viens no šā kodeksa mērķiem ir noteikta tāda iekšējā tirgus izveide, kas nodrošinātu ļoti augstas veikspējas tīklu izvēršanu un ieviešanu, noturīgu konkurenci, elektronisko sakaru pakalpojumu sadarbspēju, pieejamību, tīklu un pakalpojumu drošību un labumu galalietotājam. No Sakaru kodeksa preambulas izriet, ka radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību nodošana var būt lietderīgs šā spektra efektīvas izmantošanas veicināšanas līdzeklis. Elastības un lietderības labad, kā arī tālab, lai radiofrekvenču spektra vērtību noteiktu tirgus, dalībvalstīm pamatā būtu jāļauj radiofrekvenču spektra lietotājiem savas lietošanas tiesības atbildīgo valsts regulatīvo iestāžu pārraudzībā nodot vai iznomāt trešajām personām vienkāršā kārtībā ar nosacījumiem, kas pievienojami attiecīgās tiesības un konkurenci regulējošām normām (*sk. Sakaru kodeksa preambulas 132. apsvērumu*). Savukārt daži nepareizi piemēroti konkurences veicināšanai paredzētie nosacījumi var izraisīt citādas sekas, piemēram, nodošanas ierobežojumi var traucēt sekundāro tirgu attīstību. Tādēļ šādu pasākumu izmantošana būtu balstāma uz tirgus

un tā konkurences apstākļu rūpīgu, objektīvu novērtēšanu valsts regulatīvajās un citās kompetentajās iestādēs (*sk. Sakaru kodeksa preambulas 133. apsvērumu*). Arī Eiropas Savienības Tiesa ir norādījusi, ka, interpretējot Eiropas Savienības tiesību normu, ir jāņem vērā ne tikai tās teksts, bet arī konteksts un ar tiesisko regulējumu, kurā šī norma ir ietverta, izvirzītie mērķi (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2015. gada 22. janvāra sprieduma lietā C-282/13 "T-Mobile Austria" 32. punktu*).

Līdz ar to secināms, ka Sakaru kodeksa pamatmērķis ir panākt tāda nacionālā regulējuma pieņemšanu visās dalībvalstīs, kas nodrošinātu radiofrekvenču spektra efektīvu un lietderīgu izmantošanu un ļautu novērst konkurencei neatbilstīgu spektra lietošanas tiesību uzkrāšanu.

Ne tikai nosacījumu nepareiza vai nepamatota piemērošana, bet arī to nepiemērošana attiecīgos apstākļos var negatīvi ietekmēt konkurenci. Tādēļ Sakaru kodeksa 51. panta 1. punkta otrajā teikumā Eiropas Savienības likumdevējs ir paredzējis dalībvalstīm rīcības brīvību atkāpties no pienākuma nodrošināt uzņēmumiem iespēju nodot vai iznomāt citiem uzņēmumiem tādas individuālās radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības, kuras sākotnēji ir piešķirtas par brīvu vai piešķirtas apraidei. Tomēr tāds nacionālais regulējums, kas iekļautos dalībvalstīm piešķirtās rīcības brīvības robežās, bet pēc savas būtības varētu nepamatoti kropļot konkurenci, neveicinātu ar Sakaru kodeksu izvirzītā pamatmērķa sasniegšanu.

20.2. Elektronisko sakaru likuma regulējums liecina, ka likumdevējs ir konceptuāli izšķīries par plašas rīcības brīvības piešķiršanu Regulatoram, lai tas nodrošinātu efektīvu un konkrētās situācijas un apstākļu novērtējumā balstītu ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību uzraudzību. Arī tādiem elektronisko sakaru komersantiem, kuri radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības ieguvuši konkursa vai izsoles rezultātā par maksu, iespēja šīs tiesības nodot tālāk kādam citam elektronisko sakaru komersantam nav automātiski garantēta. Proti, Regulatoram, pieņemot lēmumu par ierobežotu radiofrekvenču joslu lietošanas tiesībām un to izmantošanu, ir pienākums vērtēt konkurences apstākļus un nosacījumus, lai ar pieņemto lēmumu saglabātu un panāktu efektīvu konkurenci (*sk. Elektronisko sakaru likuma 45. panta trešo daļu*). Ja Regulators konstatē, ka ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību tālāknodošanas gadījumā netiks izpildīti specifiskie lietošanas tiesību nosacījumi vai tiks negatīvi ietekmēta konkurence, tas ir tiesīgs atteikties ierobežotas radiofrekvenču joslas nodošanu (*sk. Elektronisko sakaru likuma 48. panta piekto daļu*).

Arī Regulatora pārstāve tiesas sēdē norādīja, ka ikvienā gadījumā, kad elektronisko sakaru komersants ir vērsies ar pieteikumu par ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību tālāknodošanu, Regulators vērtē: 1) vai Elektronisko sakaru likumā ir noteikts kāds ierobežojums konkrētās radiofrekvenču spektra joslas tālāknodošanai; 2) konkrēto radiofrekvenču

spektra joslu tālāknodošanas ietekmi uz konkurenci; 3) citos Regulatora lēmumos noteiktos ierobežojumus, piemēram, to, vai tajos nav ietverts aizliegums konkrētās radiofrekvenču spektra joslas tālāknodot citam izsoles uzvarētājam vai izsoles uzvarētāja saistītajam komersantam. Tā kā visi šādi gadījumi esot ļoti atšķirīgi, tiekot ņemti vērā arī katra gadījuma individuālie un specifiskie apstākļi.

Savukārt apstrīdētā norma kā vienīgo kritēriju ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību tālāknodošanas ierobežošanai ir noteikusi konkursa vai izsoles rezultātā veiktu maksājumu ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību iegūšanai, pēc būtības prezumējot to, ka šāda maksājuma neesība pati par sevi šo tiesību nodošanas gadījumā negatīvi ietekmētu konkurenci elektronisko sakaru tirgū un pieļautu attiecīgā elektronisko sakaru komersanta nepamatotu iedzīvošanos uz ierobežotā un publiskā resursa rēķina.

20.3. Satversmes tiesa piekrīt Pieteikuma iesniedzējas un vairāku lietā pieaicināto personu viedoklim, ka, ņemot vērā radiofrekvenču spektra unikālo raksturu un ierobežotību, noteiktos gadījumos ir nepieciešams ierobežot elektronisko sakaru komersantam piešķirto šā spektra lietošanas tiesību izmantošanu, citstarp tālāknodošanu. Tomēr regulējums, kas neparedz katra tālāknodošanas gadījuma individuālu vērtējumu, var ne vien nesasniegt Sakaru kodeksā un Elektronisko sakaru likumā izvirzītos mērķus, bet arī novest pie šiem mērķiem pretēja rezultāta.

Individuāls vērtējums ļautu ņemt vērā arī vēsturisko radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību piešķiršanas kārtību. Proti, līdz 2002. gada 28. maijam Latvijā vispārējā prakse bija tāda, ka ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības tika piešķirtas pēc pieprasījuma un bez maksas. Pieteikuma iesniedzējai Spektra joslas lietošanas tiesības tika piešķirtas ar Satiksmes ministrijas izdotu 2000. gada 13. septembra uzņēmējdarbības licenci Nr. 309 un Satiksmes ministrijas Sakaru departamenta 2001. gada 23. janvāra vēstuli. Konkrētajā laikposmā ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību piešķiršanai netika rīkotas izsoles un konkursi, tādēļ atbilstoši tolaik spēkā bijušajam normatīvajam regulējumam Pieteikuma iesniedzējai nebija iespējas Spektra joslas lietošanas tiesības iegūt konkursa vai izsoles rezultātā par maksu.

Radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību piešķiršana izsoles vai konkursa kārtībā tika uzsākta 2010. gadā. Tādējādi šobrīd ir izveidojusies tāda situācija, ka elektronisko sakaru komersantiem radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības ir piešķirtas dažādos laika posmos un dažādās procedūrās.

Kā izriet no Likumprojekta izstrādes materiāliem, tā 48. panta septītā daļa tās sākotnējā redakcijā paredzēja elektronisko sakaru komersantam tiesības nodot bez maksas iegūtas ierobežota radiofrekvenču spektra

lietošanas tiesības, ja šīs tiesības tiek izmantotas vismaz 20 gadus. Savukārt priekšlikums, kas atbildīgajai komisijai tika iesniegts pirms Likumprojekta izskatīšanas otrajā lasījumā, paredzēja 48. panta septītajā daļā noteikt aizliegumu ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību tālāk nodošanai, ja minētās tiesības ir iegūtas bez maksas, un papildināt pārejas noteikumus ar jaunu punktu, kas paredzētu 48. panta septītajā daļā noteiktā lieguma neattiecināšanu uz tiem elektronisko sakaru komersantiem, kuri ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības ir ieguvuši bez maksas līdz 2002. gada 28. maijam. Gan Likumprojekta 48. panta septītā daļa tās sākotnējā redakcijā, gan arī alternatīvais priekšlikums pēc būtības bija vērsts uz vēsturiski izveidojušās situācijas atrisināšanu.

Tieslietu ministrija norāda, ka tie elektronisko sakaru komersanti, kas vēsturiski ieguva ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības pēc pieprasījuma un bez maksas, tās ir ieguvuši atbilstoši valstī tobrīd spēkā bijušajiem normatīvajiem aktiem. Valsts bija noteikusi, kas un kādā kārtībā var pieteikties uz radiofrekvenču spektra joslām, radiofrekvenču spektra joslu lietošanas termiņus, kā arī to lietošanas un lietošanas tiesību pagarināšanas nosacījumus. Savukārt Konkurences padome norāda: tas, ka Pieteikuma iesniedzēja tai piešķirtās Spektra joslas lietošanas tiesības ir vairākkārt pagarinājusī, attiecīgi veicot nepieciešamās investīcijas un izpildot normatīvajos aktos noteiktos kritērijus, liecina par labticīgu iegūto tiesību izmantošanu, nevis cenšanos nepamatoti iedzīvoties uz ierobežota resursa rēķina.

20.4. Satversmes tiesa secina, ka likumdevēja izvēle visos gadījumos, kad ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības ir piešķirtas bez maksas, liegt elektronisko sakaru komersantam tiesības šīs lietošanas tiesības nodot tālāk, neļaujot Regulatoram ņemt vērā ne šo tiesību piešķiršanas apstākļus, ne konkrētā brīža konkurences un tirgus apstākļus, var novest pie godīgai konkurencei neatbilstošām situācijām. Regulatora veikta individuāla katra gadījuma izskatīšana ļautu pamatoti, proporcionāli, pēc rūpīgas tirgus un konkurences apstākļu izvērtēšanas panākt gan sabiedrības, gan konkrētā komersanta un arī citu elektronisko sakaru komersantu interešu līdzsvaru. Savukārt to, ka elektronisko sakaru komersants ir iesniedzis pieteikumu par tādu ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību tālāk nodošanu, kuras tas ieguvis bez maksas, Regulators varētu ņemt vērā, lemjot par attiecīgās atļaujas piešķiršanu vai nepiešķiršanu vai tajā ietveramiem nosacījumiem, tostarp vērtējot, vai lietošanas tiesību tālāk nodošanas gadījumā būs izslēgta komersanta iespēja netaisnīgi iedzīvoties uz ierobežota resursa rēķina. Tāpat Regulators varētu ņemt vērā to, vai elektronisko sakaru komersants, kurš vēlas tam piešķirtās ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības tālāk nodot, un

elektronisko sakaru komersants, kuram šīs lietošanas tiesības tiktu nodotas, uzskatāmi par vienu tirgus dalībnieku Konkurences likuma izpratnē. Turklāt šāda individuālo apstākļu izvērtēšana nebūt nenozīmētu to, ka elektronisko sakaru komersantiem visos gadījumos tiks atļauta bez maksas iegūtu ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību tālāknodošana.

Tādējādi Satversmes tiesa secina, ka pastāv alternatīvs legītimā mērķa sasniegšanas līdzeklis, kas mazāk ierobežotu personas pamattiesības, bet būtu tikpat iedarbīgs. Konstatējot, ka ir kaut viens mazāk ierobežojošs līdzeklis, ir pamats atzīt, ka apstrīdētā norma nesamērīgi ierobežo pamattiesības. Satversmes tiesai spriedumā nav jāuzskaita visi iespējamie saudzējošākie līdzekļi (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2021-05-01 21. punktu*). Tomēr Satversmes tiesa vērš uzmanību uz to, ka var pastāvēt arī citi alternatīvi līdzekļi, kas būtu izmantojami pienācīgai sabiedrības un konkrētu elektronisko sakaru komersantu interešu sabalansēšanai. Likumdevējam savas rīcības brīvības ietvaros ir jāizvēlas, kādā veidā varētu nodrošināt ne vien sabiedrības intereses, godīgas konkurences apstākļus un novērst iespējamību, ka elektronisko sakaru komersants netaisnīgi iedzīvojas uz ierobežota resursa rēķina, bet arī pēc iespējas efektīvāku ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību izmantošanu.

Līdz ar to apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

21. Ja Satversmes tiesa ir atzinusi apstrīdēto normu par neatbilstošu kaut vienam Satversmes pantam, tā atzīstama par prettiesisku un spēkā neesošu. Tā kā apstrīdētā norma ir atzīta par neatbilstošu Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem, vairs nav nepieciešams vērtēt šīs normas atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

22. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajai daļai tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 31. panta 11. punktu Satversmes tiesa var spriedumā norādīt brīdi, ar kuru zaudē spēku apstrīdētā tiesību norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai.

Likumdevējs Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajā daļā Satversmes tiesai ir piešķīris plašu rīcības brīvību izlemt, no kura brīža spēku zaudē tāda apstrīdētā norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai. Lai atzītu apstrīdēto normu par spēkā neesošu nevis no sprieduma publicēšanas dienas, bet no cita brīža, Satversmes tiesai savs viedoklis ir jāpamato (*sk. Satversmes tiesas*

2014. gada 28. novembra sprieduma lietā Nr. 2014-09-01 21. punktu un 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 43. punktu).

Tā kā radiofrekvenču spektrs ir unikāls un ierobežots resurss, regulējuma noteikšana attiecībā uz tā lietošanas tiesībām un to izmantošanu ir būtisks jautājums. Tādēļ nebūtu pieļaujama tāda situācija, ka Satversmei neatbilstošā tiesību norma savu juridisko spēku zaudētu ar sprieduma publicēšanas brīdi, bet nebūtu aizstāta ar jaunu tiesisko regulējumu. Tāpēc šajā gadījumā ir nepieciešams un pieļaujams tas, ka Satversmei neatbilstošā norma vēl kādu laiku paliek spēkā, lai likumdevējam būtu iespēja pieņemt jaunu tiesisko regulējumu.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka likumdevējam ir plaša rīcības brīvība izvēlēties piemērotāko regulējumu Satversmē paredzēto pamattiesību īstenošanai. Satversmes tiesa nevar aizstāt tiesību normu izdevēja rīcības brīvību ar savu viedokli par racionālāko risinājumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2011-03-01 20. punktu un 2012. gada 2. maija sprieduma lietā Nr. 2011-17-03 16. punktu*). Par ierobežota resursa – radiofrekvenču spektra – izmantošanas regulējumu, kura pieņemšanai nepieciešama konceptuāla diskusija, ir jālemj pašam likumdevējam. Piemērotākā risinājuma izvēle ietilpst likumdevēja rīcības brīvībā.

Satversmes tiesa secina, ka konkrētajā situācijā likumdevējam ir nepieciešams saprātīgs laiks, lai tas izvērtētu, kā vislabāk būtu līdzsvarojamas personas un sabiedrības intereses, un noteiktu jaunu tiesisko regulējumu. Tādējādi apstrīdētā norma atzīstama par spēkā neesošu no 2025. gada 1. janvāra.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Elektronisko sakaru likuma 48. panta septīto daļu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem un spēkā neesošu no 2025. gada 1. janvāra.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums pasludināts Rīgā 2024. gada 3. jūlijā.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

Satversmes tiesas tiesneša Artūra Kuča atsevišķās domas

Rīgā 2024. gada 12. jūlijā

lietā Nr. 2022-44-01

"Par Elektronisko sakaru likuma 48. panta septītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam".

1. Satversmes tiesa 2024. gada 3. jūlijā pasludināja spriedumu lietā Nr. 2022-44-01 "Par Elektronisko sakaru likuma 48. panta septītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam" (turpmāk – Spriedums), ar kuru atzina Elektronisko sakaru likuma 48. panta septīto daļu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 105. panta pirmajiem trim teikumiem un spēkā neesošu no 2025. gada 1. janvāra. Argumentējot savu viedokli, izmantošu Spriedumā lietotos saīsinājumus.

2. Uzskatu, ka Satversmes tiesai tiesvedība daļā par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem bija jāizbeidz, jo apstrīdētā norma Pieteikuma iesniedzējai nerada Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietverto pamattiesību aizskārumu.

3. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka personas pamattiesību aizskārumš ir konstatējams, ja: pirmkārt, Satversmē ir ietvertas konkrētās pamattiesības, proti, apstrīdētā norma ietilpst konkrēto pamattiesību tvērumā; otrkārt, tieši apstrīdētā norma personai aizskar Satversmē ietvertās pamattiesības (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 23. februāra sprieduma lietā Nr. 2022-03-01 8. punktu*).

Ar "tiesībām uz īpašumu" Satversmes 105. panta izpratnē saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 15.2. punktu*). Tiesību uz īpašumu tvērumā ietilpst personas tiesības veikt komercdarbību uz licences pamata (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 17.1. punktu un 2022. gada 28. oktobra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2019-28-0103 18.1. punktu*). Spriedumā atzītajam piekrišu tiktāl, ka Pieteikuma iesniedzējai ir tiesības veikt licencētu komercdarbību un izmantot tai piešķirtās radiofrekvenču joslu lietošanas tiesības. Šādas tiesības ietilpst Satversmes 105. pantā noteikto tiesību uz īpašumu tvērumā.

4. Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka vēlētos tai piešķirtās radiofrekvenču joslu lietošanas tiesības izmantot 5G tehnoloģiju mobilo sakaru pakalpojumu sniegšanai, taču tā neesot mobilo sakaru operators un tāpēc to nevarot darīt pati. Pieteikuma iesniedzēja esot ieinteresēta nodot vai iznomāt savas lietošanas tiesības kādam mobilo sakaru operatoram un tādējādi gūt no šīm tiesībām pēc iespējas lielāku labumu, taču apstrīdētā norma to liedzot.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesību uz īpašumu ierobežojumam būtu jāizpaužas tādējādi, ka ar apstrīdēto normu ir liegtas kādas tiesības, kas komersantam jau reiz bijušas noteiktas, vai ir samazinājies ar Satversmes normām aizsargāto pieteikuma iesniedzēja tiesību apjoms. Proti, tiesību uz īpašumu ierobežojumam jāizpaužas tādējādi, ka tiek negatīvi ietekmētas kādas tiesības, kas komersantam jau reiz bijušas noteiktas (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 9. februāra sprieduma lietā Nr. 2020-33-01 27.2. punktu*). Tādējādi tiesības uz īpašumu neaizsargā jebkuras personas ekonomiskās intereses, kas saistītas ar tās veiktu komercdarbību.

Regulatora piešķirtās radiofrekvenču joslu lietošanas tiesības pašas par sevi ir ekonomiska vērtība, un personai, kurai šīs tiesības piešķirtas, ir prasījuma tiesības uz to īstenošanu. Līdz ar to vēlos uzsvērt, ka tieši šīs tiesības ietilpst Satversmes 105. panta pirmo triju teikumu tvērumā. Lai atzītu, ka apstrīdētā norma ierobežo Pieteikuma iesniedzējas tiesības veikt komercdarbību uz licences pamata un izmantot tai piešķirtās radiofrekvenču joslu lietošanas tiesības, gūstot no tām labumu, ir būtiski saprast, vai ir ietekmētas kādas konkrētas Pieteikuma iesniedzējai iepriekš ar licenci piešķirtas vai no licences izrietošas tiesības.

Kā norādīts Spriedumā, šāda pieeja akceptēta arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā. Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi: ja konkrētas tiesības personai ir bijušas licencē noteiktas vai no tās izrietējušas un vēlāk tikušas ierobežotas, tas ir uzskatāms par tiesību uz īpašumu ierobežojumu (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2018. gada 7. jūnija sprieduma lietā "O'Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd v. Ireland", pieteikums Nr. 44460/16, 89. un 90. punktu*).

Piekrītu Spriedumā konstatētajam, ka sākotnēji liegums ierobežotu radiofrekvenču joslu lietošanas tiesību tālāk nodošanai attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju netika noteikts – nedz 2000. gada 13. septembrī, nedz 2003. gada 30. jūlijā izsniegtajā licencē, nedz Sakaru departamenta 2001. gada 23. janvāra vēstulē, ar kuru Pieteikuma iesniedzējai tika paziņots par tai piešķirtajām ierobežotām radiofrekvenču joslām (kanāliem). Tāpat piekrītu Satversmes tiesas konstatējumam, ka ierobežotu radiofrekvenču joslu lietošanas tiesību tālāk nodošanas liegums attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju pirmo reizi tika noteikts Regulatora 2005. gada 7. septembra lēmumā, ar kuru Regulators Pieteikuma iesniedzējai

piešķirto Spektra joslu lietošanas tiesību termiņu pagarināja no 2005. gada 15. septembra līdz 2010. gada 14. septembrim.

Taču nevaru piekrist turpmākajiem Spriedumā izdarītajiem secinājumiem. 2011. gada 8. jūnijā stājās spēkā grozījumi Elektronisko sakaru likumā, kuri paredzēja likuma 47. panta papildināšanu ar 3.¹ daļu. Tā citstarp noteica, ka radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības nevar nodot tālāk elektronisko sakaru komersants, kurš nav samaksājis par šo tiesību iegūšanu. Šī norma bija spēkā līdz 2022. gada 29. jūlijam, kad Elektronisko sakaru likums zaudēja spēku. Jaunais Elektronisko sakaru likums ar apstrīdēto normu paredzēja principā analogisku liegumu.

Tādējādi, lai gan sākotnēji Pieteikuma iesniedzējai nebija nepārprotami aizliegts tai piešķirtās ierobežotu radiofrekvenču joslu lietošanas tiesības nodot tālāk, jau 2005. gada 7. septembrī Regulators, lemjot par licences pagarināšanu, šādu liegumu skaidri noteica. Tātad, kaut arī Pieteikuma iesniedzējai sākotnēji piešķirtajās licencēs jautājums par ierobežotu radiofrekvenču joslu lietošanas tiesību tālāknodošanu nebija neregulēts, acīmredzams ir tas, ka no tai turpmāk piešķirtajiem licenču pagarinājumiem neizriet Pieteikuma iesniedzējas tiesības savas ierobežotu radiofrekvenču joslu lietošanas tiesības nodot tālāk. Citiem vārdiem, šādas tiesības jau vismaz kopš 2005. gada 7. septembra nav nedz Pieteikuma iesniedzējai noteiktas, nedz arī citādā veidā neizriet no tai piešķirtajām licencēm.

Ņemot vērā minēto, uzskatu: Satversmes tiesai bija jāatzīst, ka ar apstrīdēto normu netiek ierobežotas Pieteikuma iesniedzējas tiesības uz īpašumu, un tiesvedība daļā par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem bija jāizbeidz.

Vienlaikus vēlos norādīt uz Komerclikuma 1. pantu, kas noteic, ka komercdarbība ir atklāta saimnieciskā darbība, kuru savā vārdā peļņas gūšanas nolūkā veic komersants. Savukārt peļņa ir atlīdzība uzņēmējam par iniciatīvu, darbojoties pastāvīga riska un ekonomiskās nenoteiktības apstākļos. Peļņa ir atkarīga ne tikai no konkrēta tiesiskā regulējuma, bet arī no komersanta saimnieciskās darbības kopumā. Personas interese gūt peļņu neietilpst Satversmes 105. panta tvērumā, jo šāda abstrakta iespējamība nav uzskatāma par īpašuma tiesību objektu (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 6. oktobra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2014-35-03 12.2. punktu*).

Kā jau norādīju iepriekš, Pieteikuma iesniedzējai ir prasījuma tiesības attiecībā uz tai Regulatora piešķirto ierobežoto radiofrekvenču joslu lietošanu. Tomēr no šīm tiesībām ir nošķirama Pieteikuma iesniedzējas interese gūt peļņu no tai bez atlīdzības piešķirtajām tiesībām lietot šo ierobežoto un pēc savas būtības publisko resursu, proti, gūt peļņu no tai piešķirto ierobežoto radiofrekvenču joslu lietošanas tiesību nodošanas tālāk kādam citam komersantam pret atlīdzību. Šāda vēlamā peļņa, kas

būtu gūstama Pieteikuma iesniedzējas iecerētajā veidā, nav uzskatāma par īpašumu.

Tādējādi arī šā apsvēruma dēļ uzskatu, ka apstrīdētā norma Pieteikuma iesniedzējai piešķirtās ierobežotu radiofrekvenču joslu lietošanas tiesības neietekmē kādā jaunā veidā. Pieteikuma iesniedzējai ar apstrīdēto normu nav liegtas tādas tiesības, kuras tai reiz būtu bijušas noteiktas.

Papildus tam vēlos uzsvērt, ka apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma mērķis, kā to Spriedumā atzinusi Satversmes tiesa, ir novērst elektronisko sakaru komersanta pieteikšanos konkursā par ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību piešķiršanu bez maksas, ja tas neplāno šīs tiesības izmantot patstāvīgai elektronisko sakaru pakalpojumu sniegšanai, bet plāno tās peļņas gūšanas nolūkā nodot par maksu citam elektronisko sakaru komersantam. Mērķim novērst komersantu vēlmi gūt peļņu no tiem bez maksas piešķirtajām ierobežota publiska resursa lietošanas tiesībām ir izšķiroša nozīme izskatītās lietas apstākļos. Ja komersants pats nespēj realizēt tam piešķirtās publiskā resursa lietošanas tiesības, tad tam no šīm tiesībām jāatsakās, tādējādi dodot iespēju citiem komersantiem pretendēt uz tām godīgas konkurences apstākļos. Proti, šim resursam vajadzētu atkal kļūt pieejamam citiem komersantiem. Starp tiem varētu būt arī Pieteikuma iesniedzējas izraudzītais iecerētā darījuma partneris, un arī tas varētu iegūt konkrētā ierobežotā resursa lietošanas tiesības atbilstoši likumā noteiktajai kārtībai.

Satversmes tiesas tiesnesis

A. Kučs

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas

Rīgā 2024. gada 13. jūlijā

lietā Nr. 2022-44-01

"Par Elektronisko sakaru likuma 48. panta septītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam".

Nevaru pievienoties Satversmes tiesas vairākuma viedoklim par Elektronisko sakaru likuma 48. panta septītās daļas (turpmāk – apstrīdētā norma) neatbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam.

Atsevišķajās domās izmantošu spriedumā lietotos saīsinājumus.

I

Pirmkārt, nepiekrītu Satversmes tiesas secinājumam, ka apstrīdētā norma radīja Pieteikuma iesniedzējam Satversmes 105. pantā noteikto tiesību uz īpašumu aizskārumu.

Radiofrekvenču spektrs ir publisks labums (franču v. – *ressource publique*, vācu v. – *öffentliche Ressource*), kas administratīvajās tiesībās apzīmēts arī ar jēdzienu "publiska lieta".

Publiku labumu parasti var izmantot plašs, konkrēti neierobežots lietotāju skaits, kuri, ja tie rīkojas atbilstoši lietas vispārīgajiem lietošanas nosacījumiem, kas citstarp aptver ētisku un relatīvi vienlīdzīgu lietas lietojumu, neietekmē tās lietošanas kvalitāti vai kvantitāti. Piemēram, tā var būt kāda publiska iela pilsētā, gaiss, Rīgas jūras līcis utt. Ieguvums, ko no publiska labuma lietošanas gūst viens cilvēks, ja viņš šai lietai nerada kaitējumu, bet tikai īsteno tās patēriņu, būtiski nesamazina labumu, ko no tā gūst cits.

Atsevišķu publisko labumu apjoms/tā izmantošanas spējas pat ētiskas lietošanas gadījumos ir ierobežotas. Tas nozīmē, ka tos vienlaikus var izmantot patiesi ierobežots lietotāju skaits. Tādēļ tos varētu dēvēt par ierobežotiem/limitētiem publiskiem labumiem. Turklāt atšķirībā no, piemēram, tilta, uz kura ir noteikts cilvēku skaita ierobežojums tilta nestspējas dēļ, bet kas tomēr nav atzīstams par ierobežotu publisko labumu, šādu labumu gadījumā runa ir par ilgāka termiņa lietojumu, kura laikā šī resursa lietošana var būt pieejama tikai konkrētai cilvēku grupai. Proti, šie labumi šķietami ir izslēgti no patiesa publiska lietojuma.

Radiofrekvenču spektrs ir ierobežots publisks labums (franču v. – *une ressource publique limitée*, vācu v. – *knappe öffentliche Ressource*), jo to lietot atbilstoši mērķim – vienā frekvencē telekomunikāciju pakalpojumus vienlaikus var sniegt ierobežots tās lietotāju skaits. Tā kā frekvences

vienlaicīgas izmantošanas iespējas faktiski ir ierobežotas, valsts aktīvi pārvalda šo publisko labumu sabiedrības interesēs. Pārvaldes ietvaros valsts neregulē frekvenču lietošanas tiesību piešķiršanu un izmantošanu. Valsts pārvalda lietotāju skaitu, regulējot lietošanas tiesību iegūšanu, izmantošanu un izmantošanas izbeigšanu ar valsts izsniegtu licenci.

Licence ir klasisks atsevišķu tautsaimniecības nozaru regulēšanas veids. Tās ir, vai nu sociāli jutīgas nozares (piemēram, azartspēles, alkohola tirdzniecība, plašsaziņas līdzekļi), vai arī nozares, kurās nepieciešama augstāka līmeņa tehniskā koordinācija. Bieži vien licences tiek izsniegtas abu iemeslu kombinācijas dēļ, jo ar tehniskās koordinācijas iemesliem valsts izmanto arī iespēju kontrolēt kādu tautsaimniecības nozari politiski.

Radiofrekvenču spektra joslas lietošanas tiesības piešķir valsts *ex officio*. Ja radiofrekvenču spektra josla ir pieejama un valsts ir izšķīrusies to piešķirt lietošanā, bet ieinteresēto personu nav daudz, spektra joslas lietošanas tiesības valsts piešķir pēc principa – kurš pirmais nāk, tas saņem. Ja ieinteresēto personu ir daudz jeb pārsniedz ierobežotā resursa pieejamību, valsts piešķir radiofrekvenču spektra joslas lietošanas tiesības ar izsoli vai rīkojot konkursu. Ja ir interese par attiecīga radiofrekvenču spektra joslas licenču tirdzniecību, pēc ieinteresēto pušu uzklausišanas valsts var tirgot frekvenču diapazonus un noteikt tirdzniecības pamatnosacījumus un procedūru. Šobrīd jau ir secināts, ka radiofrekvenču spektrs ir ierobežots publiskais resurss, kam ir ne tikai būtiska sabiedriska, bet arī tirgus vērtība (*Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas (ES) 2018/1972 (2018. gada 11. decembris) par Eiropas Elektronisko sakaru kodeksa izveidi (pārstrādāta redakcija) preambulas 107. punkts*). Spektra joslas lietošanas tiesību piešķiršana par maksu ir būtisks valsts kopējā budžeta līdzekļu avots.

Ierobežotu publisku resursu nekad nedrīkst piešķirt beztermiņa lietošanā. Tas ir pretēji šī publiskā resursa ierobežotajam raksturam. Tādēļ valsts pati regulē radiofrekvenču spektra joslas piešķiršanas regularitāti, lai spektrs faktiski tiktu izmantots, tā izmantošana attīstītos gan tehnoloģiski, gan ekonomiski un neveidotos brīvu konkurenci kroplojoši apstākļi.

Ja vispārpieejamu neierobežotu publisku resursu jeb lietu var brīvi lietot ikviens, pamatojoties uz vispārēju personas brīvību demokrātiskā valstī (piemēram, brīvi pārvietoties pa ielām, peldēties jūrā utt.), tad ierobežota rakstura publisku resursu valsts piešķir, izvirzot noteiktus nosacījumus, bet nevienai personai nav no tiesībām izrietošu subjektīvu prasījuma tiesību, lai šo resursu nodotu tai lietošanā. Valsts pati izvēlas vai un kad un ar kādiem nosacījumiem piešķirt ierobežotu publisku resursu kādam lietošanā.

Izsniegto licences, valsts parasti prasa ievērot noteiktas licencēšanas prasības, piemēram, tehniskos standartus, noteiktu caurskatāmības līmeni, kvalitatīvu un kvantitatīvu saimnieciskās darbības minimumu vai maksimālo apjomu, arī maksas samaksu par licences izmantošanu. Ja licences īpašnieks neievēros šos nosacījumus, kuru ievērošanu uzrauga valsts iestādes, viņam draud licences atņemšana.

Radiofrekvenču spektra joslas izmantošanas licence dod tiesības lietot ierobežoto radiofrekvenču joslu komersanta saimnieciskajā darbībā, organizējot savu komercdarbību. Šīs tiesības, ko komersants ir saņēmis no valsts, uz tiesību piešķiruma laiku nonāk komersanta īpašumā, ko aizsargā Satversmes 105. pants. Šo tiesību izmantošanu komersanta komercdarbībā garantē arī Satversmes 106. pants.

Tiesību uz īpašumu tvērumā ietilpst personas tiesības veikt uzņēmējdarbību uz licences pamata, bet tiesības uz īpašumu aptver rīcību tikai šīs licences ietvaros, proti, rīcību atbilstoši licencei.

Īpašs lietošanas tiesību elements ir tiesības tās atsavināt. Šeit ievērojams, ka vispārējā situācijā ierobežota publiska resursa tiesību atsavināšana nav atļauta, jo pretējā gadījumā rīcība ar šo publisko resursu izietu ārpus valsts kontroles un būtu pakļauta nevis vairs valsts izvēles kritērijiem, bet jau privātpersonas izvēlei. Liegums nodot ierobežotās radiofrekvenču joslas izmantošanas tiesības citām personām ir loģiska bez maksas iegūtu tiesību sastāvdaļa. Šādām tiesībām ir ne tikai ar licenci salīdzināma daba, bet gan individuālas privilēģijas raksturs. Noteiktu iemeslu, kas reizēm var būt arī tikai veiksmē no izrādīta griba, dēļ personai ir piešķirts kāds labums. Tomēr šie iemesli to nošķir no citām personām, it sevišķi ilgtermiņā. Protams, valsts licencē var noteikt arī tiesību elementu – atsavināšanas tiesības. Kā redzams no tiesiskā regulējuma, tas ticis pieļauts gadījumos, kad komersants tiesības ieguva no valsts par maksu, tātad, valstij neizrādot konkrētu labvēlību kādam komersantam, balstoties uz noteiktiem kritērijiem, kas būtu saistīti ar tā izteikto gribu vai inovāciju spējām, bet gan tikai finansiāliem argumentiem. Abu licenču veidi un attiecīgi konstitucionālo tiesību tvērums ir nošķirami, jo personas tiesības ir tikai tik plašas, cik tās pastāv attiecīgajā jomā.

Šajā lietā Satversmes tiesa secināja, ka Pieteikuma iesniedzējai piešķirtās ierobežota radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības ietvēra tiesības arī tās atsavināt (nodot tālāk). Šāds secinājums neatbilst lietā esošajiem pierādījumiem un konkrēti Pieteikuma iesniedzējai izsniegtajai ierobežotās radiofrekvenču joslas lietošanas licencei. Pieteikuma iesniedzējai nekad nebija izsniegta licence ar skaidri izteiktu valsts pieļāvumu ierobežotās radiofrekvenču joslas lietošanas tiesības atsavināt. Tas secināts arī Regulatora 2021. gada 30. marta lēmumā Nr. 19 "Par radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību tālāknodošanu", argumentējot, ka vēsturiski Regulators ir izvēlējis radiofrekvenču spektra piešķiršanu

izsoles kārtībā, lai novērstu to, ka konkursa uzvarētājs pats nepilda saistības, bet pārdod (nodot) ierobežoto joslu lietošanas tiesības, tādējādi gūstot peļņu un "iedzīvojoties" no ierobežota valsts resursa lietošanas.

Publiskajās tiesībās tas nozīmē, ka tiesību subjektam ir piešķirtas tikai tās publiskās lietas lietošanas tiesības, kas tam ir noteikti piešķirtas. Tiem, kas to nesaprot pēc jēguma, tas tika tiešā tekstā ierakstīts: Ministru kabineta 1997. gada 7. oktobra noteikumu Nr. 348 "Atsevišķu uzņēmējdarbības veidu licencēšanas noteikumi" 31. punktā, ka speciālās atļaujas (licences) saņēmējs nav tiesīgs licenci nodot to citām personām, 2001. gada likuma "Par telekomunikācijām" 45. pantā, ka licenci nevar atsavināt citai personai bez valsts piekrišanas, Ministru kabineta 2003. gada 21. janvāra noteikumu Nr. 44 "Radiofrekvenču spektra lietošanas atļauju izsniegšanas kārtība" 26. punktā, ka radiofrekvenču spektra lietošanas atļaujā noteiktās tiesības nav nododamas citai personai, 2007. gada 20. jūnija Regulatora noteikumu par radiofrekvenču spektra lietošanas tiesībām 24. punktā un 2009. gada 1. jūlija noteikumu 21. punktā, ka komersants nevar tālāknodot radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības bez valsts piekrišanas. Tikai ar 2010. gada 24. marta Regulatora noteikumu par radiofrekvenču spektra lietošanas tiesībām 21. punktu tika pieļauts, ka komersants var nodot radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības, bet kas iegūtas izsolē un ja izsoles nolikums paredzējis šādu tiesību tālāknodošanas iespēju.

Tāpat 2011. gada 8. jūnijā stājās spēkā grozījumi Elektronisko sakaru likumā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 28. jūlijam, un ar šiem grozījumiem citstarp Elektronisko sakaru likuma 47. pants tika papildināts ar 3.¹ daļu šādā redakcijā: "Radiofrekvenču spektra lietošanas tiesības nevar tālāk nodot elektronisko sakaru komersants, kurš nav samaksājis par šo lietošanas tiesību iegūšanu [...]". Līdz 2022. gada 28. jūlijam spēkā bijušā Elektronisko sakaru likuma 47. panta 3.¹ daļa un apstrīdētā norma pēc satura ir vienādas tiesību normas.

Tāpat Pieteikuma iesniedzēja ar konstitucionālo sūdzību izvirzīja prasību par jaunu subjektīvo tiesību piešķiršanu, nevis par esošo tiesību ierobežojuma atcelšanu. Man par dziļu nožēlu Satversmes tiesa būtiski kļūdījās šajā jautājumā. Spriedumā minētie argumenti un atsaucē uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumiem attiecas uz gadījumu, kurā personai ir piešķirtas tiesības, bet to izmantošana ir tiesiski vai faktiski izslēgta. Tas neattiecas uz izskatāmo situāciju, kuru raksturo tieši publiskas lietas piešķiršana īpašā lietošanā.

Apstrīdētā norma neliedza Pieteikuma iesniedzējai pašai izmantot tai lietošanā nodotās radiofrekvenču spektra joslas atbilstoši to lietošanas mērķim – elektronisko sakaru pakalpojumu sniegšanai. Šajā aspektā Pieteikuma iesniedzēja varēja un var gūt maksimālo saimniecisko labumu. Argumenti par to, ka Pieteikuma iesniedzēja nevar pilnībā vai sekmīgi

izmantojot sev piešķirtās ierobežotās radiofrekvenču joslas tiesības, jo tā neesot mobilo sakaru operators, nenorāda uz tās aizskārumu. No vienas puses, katram komersantam ir nepieciešama spēlmaņa un pareģa dotības, kas izmantojamas, veicot ieguldījumus savas komercdarbības nodrošināšanai ilgtermiņā. Rūpīga un prasmīga komersanta talantu trūkums nav pielīdzināms valsts radītam pamattiesību aizskārumam. Proti, argumenti par šiem ierobežojumiem izriet tieši un tikai no pašas Pieteikuma iesniedzējas rīcības. Saimnieciskā darbība ir saistīta ar iniciatīvu un drosmi, darbojoties pastāvīga riska un ekonomiskās nenoteiktības apstākļos, proti, ir saistīta ar daudzām grūtībām un neparedzētām situācijām, kuras var rasties gan paša komersanta pieņemto lēmumu rezultātā, gan no komersanta neatkarīgu apstākļu dēļ (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 20. maija sprieduma lietā Nr. 2010-70-01 17.3. punktu*). Satversmes 105. pantā nostiprinātās pamattiesības uz īpašumu negarantē tiesības būt pasargātam no komerciāla riska. No otras puses, tas, ka Pieteikuma iesniedzēja nevar īstenot šādu maksimāli efektīvu komercdarbību, vēl jo vairāk nozīmē, ka tai būtu jāatdod radiofrekvenču joslu izmantošanas tiesības atpakaļ valstij. Visbeidzot, tēze, ka "Pieteikuma iesniedzēja būtu ieinteresēta tai piešķirtās Spektra joslu lietošanas tiesības nodot vai iznomāt kādam no mobilo sakaru operatoriem, lai tādējādi gūtu iespējami lielāko labumu no savām īpašuma tiesībām uz Spektra joslu lietošanas tiesībām, taču apstrīdētā norma to liedzot" atklāj, ka Pieteikuma iesniedzēja nemaz nav ieinteresēta licenču izmantošanā pēc būtības, bet gan tirdzniecībā ar tām, kā īpašuma tiesību subjektu uztverot pašu licenci, nevis tajā ietvertās tiesības.

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmo daļu konstitucionālās sūdzības (pieteikuma) iesniegšanas priekšnoteikums ir personas Satversmē minēto pamattiesību aizskārumš. Pamattiesību aizskārumš ir tiesiskas sekas, kas kavē, ierobežo vai pat pilnībā iznīcina pamattiesību normā minēto tiesisko labumu. Tā kā Pieteikuma iesniedzējai nebija tiesību atsavināt ierobežotas radiofrekvenču joslas lietošanas tiesības, apstrīdētā norma neierobežoja Pieteikuma iesniedzējas Satversmes 105. pantā minētās tiesības uz īpašumu.

II

Otrkārt, nepiekrītu Satversmes tiesas secinājumiem par pieteikuma iesniegšanas termiņa skaitījumu. Tiesa secināja, ka Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskāruma rašanās brīdis ir 2022. gada 29. jūlijs, kad spēkā stājās apstrīdētā norma, jo, lūk, 5G tīkla un tehnoloģiju attīstības iepriekšējā gaita esot radījusi ietekmi uz Pieteikuma iesniedzējas pamattiesībām.

Šāds tiesas secinājums ir vismaz savstarpēji pretrunīgs, jo nevar vienlaikus pastāvēt tāda situācija, ka Pieteikuma iesniedzēja

aizskārumu "izjuta" vēl pirms apstrīdētās normas pieņemšanas, bet tomēr līdz ar apstrīdētās normas spēkā stāšanos.

Tāpat es nespēju pieņemt nekritiski pastāstu par to, ka radiofrekvenču spektra atsavināšana kļuvusi aktuāla Pieteikuma iesniedzējai – kāda sakritība! – tieši pēdējo sešu mēnešu laikā no pieteikuma iesniegšanas brīža.

Pirmkārt, jau tādēļ, ka procesuālā termiņa skaitījumu noteic nevis komerciālā izdevīguma sajūta, bet gan konkrēts, Satversmes tiesas likuma 19.² panta ceturtajā daļā noteikts priekšnoteikums – pamattiesību aizskārumš. Pamattiesību aizskārumš nav emocionāla sajūta, bet gan konkrētas tiesiskās sekas, kas ietiecas personas pamattiesībās, ierobežojot, kavējot, iznīcinot pamattiesības izmantošanu. Tiesisko seku iedarbībai ir konkrēts brīdis laika nogrieznī. Ja pamattiesību aizskārumu rada tieši tiesību norma, tad tas ir šīs normas spēkā esības sākuma brīdis, vai, ja persona nonāk vēlāk tiesību normas iedarbībā, tad no pirmā brīža, kad uz viņu šī tiesību norma iedarbojas (rada tiesiskās sekas). Ēteriskums procesuālo termiņu skaitījuma noteikšanā nav pieļaujams. Tas rada arī nevienlīdzību un patvaļas risku.

Otrkārt, lai arī tam, manuprāt, pat nav juridiskas nozīmes, publiski pieejamos avotos norādītā informācija liecina, ka 5G vide un operatoru interese par to radās krietni agrāk, 2021. gadā. Visbeidzot, paši istie komerciāli ieinteresētie šīs lietas iznākumā – SIA "Bite Latvija" – jau 2017. gada 20. aprīlī publicētajā preses relizē norāda, ka līdz ar Pieteikuma iesniedzējas iegādi tā ieguvusi piekļuvi 5G frekvencei un iespējai attīstīt jaunus, inovatīvus produktus un pakalpojumus (*Bite iegādājas "Unistars" un iegūst piekļuvi 5G frekvencei – Tirgus vēstis – Latvijas reitingi, 20.04.2017., pieejams: <https://www.reitingi.lv/lv/news/komercizinas/114231-bite-iegadajas-unistars-un-iegust-piekluvi-5g-frekvencei.html>*). Šī ziņa arī apgāž spriedumā ietverto tēzi, ka "tomēr 5G tīkla un tehnoloģiju attīstības gaitā [proti, pēdējo sešu mēnešu pirms pieteikuma iesniegšanas laikā] tika secināts, ka tieši Pieteikuma iesniedzējai piešķirtās spektra joslas ir vislabāk piemērotas 5G tehnoloģiju pakalpojumu sniegšanai".

Visbeidzot, Satversmes tiesas vairākums pilnībā atstāja bez ievēribas vēl 2022. gada oktobrī pašas tiesas izteikto tēzi, ka "tas vien, ka tiesiskais regulējums, kas pēc būtības jau bijis ietverts Ministru kabineta noteikumos, pirmoreiz tiek ietverts likumā, nenozīmē, ka tieši likuma prasības būtu jāievēro kādā atšķirīgā veidā. [...] Līdz ar to termiņš konstitucionālās sūdzības iesniegšanai attiecībā uz likumā ietverto prasību izmantot siltumenerģiju lietderīgi ir skaitāms no [brīža], kad šī prasība uz pieteikuma iesniedzējām tika attiecināta pirmo reizi (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 22. punktu*). Kā jau norādīju iepriekš, izskatāmās lietas tiesiskajos apstākļos tiesību normas, kas ietvēra apstrīdētajā normā noteikto, bija

spēkā ilgstoši un laikā, kad Pieteikuma iesniedzējai bija radiofrekvenču spektra lietošanas licence vai tā tika pagarināta. Tādēļ Satversmes tiesai nebija tiesiska pamata noteikt Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskārumu no apstrīdētās normas spēkā stāšanās brīža.

III

Tā kā Satversmes tiesas vairākums izteicies arī par apstrīdētās normas satversmību pēc būtības, norādīšu arī savu viedokli par šo. Nepiekrītu Satversmes tiesas vairākuma secinājumam, ka apstrīdētā norma ir pretrunā ar Satversmes 105. pantu. Apstrīdētā norma bija piemērota, nepieciešama un pareizi nolīdzsvarota (samērīga), kā arī ievēroja tiesiskās vienlīdzības prasības.

No šobrīd spēkā esošā Elektronisko sakaru likuma 46. panta izriet, ka valsts var piešķirt ierobežota radiofrekvenču joslas lietošanas tiesības konkursa vai izsoles ceļā. Agrāk šādas tiesības tika piešķirtas arī pēc principa, kurš pirmais pieteicies.

Apstrīdētā norma noteic, ka komersanti, kuri saņem šādas tiesības bez maksas, nevar iegūtās tiesības nodot tālāk. Šāds ierobežojums ir vērsts uz brīvas un efektīvas konkurences nodrošināšanu, tās kropļošanas novēršanu, jo šādu tiesību tālāka nodošanas iespēja nostādītu šo tiesību ieguvēju, kurš tiesības ir saņēmis noteiktu, ar ekonomiskiem iemesliem nesaistītu apsvērumu dēļ bez maksas, konkurences ziņā labākā situācijā nekā to komersantu, kurš atradies komerciālās nenoteiktības apstākļos un nosolījis augstāko cenu. Šāda norma aizsargā sabiedrības labklājību, jo, pirmkārt, brīva konkurence ir visas sabiedrības publiskajās interesēs, un, otrkārt, ierobežota piešķirta publiskā labuma tālāka atsavināšana ir pretēja šā publiskā labuma piešķiruma būtībai, t.i., ka tas tiek primāri izmantots sabiedrības interesēs, nevis komersanta individuāli komerciālajās interesēs. Tātad apstrīdētā norma kalpoja sabiedrības labklājības nodrošināšanai.

Apstrīdētā norma arī šim mērķim bija piemērota, liedzot ierobežota rakstura publisku lietu, kas iegūta bez maksas, nodot komerciālā aprītē.

Satversmes tiesas vairākums atzina, ka šāds ierobežojums nebija nepieciešams, jo pastāv alternatīva, ka valsts iestāde – Regulators – varētu veikt individuālu apstākļu novērtējumu katrā individuālā gadījumā un, iespējams, atļaut ierobežotas radiofrekvenču joslas lietošanas tiesību, kas iegūtas bez maksas, nodošanu. Tomēr iespēja atļaut ierobežotas radiofrekvenču joslas lietošanas tiesību, kas iegūtas bez maksas, nodošanu pat ar Regulatora lēmumu būtu pretēja ierobežota publiskā labuma lietošanas tiesību nodošanas būtībai un apstrīdētās normas mērķim. Šeit jāievēro, ka pat Eiropas Savienības tiesību akti pieļāva dalībvalstīm saglabāt sen iepriekš noteikto ierobežojumu bez maksas iegūto lietošanas tiesību atsavināšanai un tieši tādēļ, lai nenostādītu nelabvēlīgākā tiesiskā situācijā

tos komersantus, kas šādas tiesības nu jau ir ieguvuši par maksu, maksājot tobrīd tirgū augstāko cenu par šo tiesību iegūšanu. Novērtējuma brīvības piešķiršana valsts pārvaldes iestādei, un tātad atsevišķos gadījumos šķiet pieļaujot bez maksas iegūto ierobežotas radiofrekvenču joslas lietošanas tiesību atsavināšanu tālāk, netiek sasniegts legītimais mērķis tādā pat kvalitātē.

Pat palūkojoties uz izskatāmās lietas faktiskajiem apstākļiem redzams, ka ar Satversmes tiesas spriedumu tiek legītimēta situācija, kurā personai, kas ierobežotas radiofrekvenču joslas lietošanas tiesības ieguvusi bez maksas konkursa ceļā vai citos vēsturiskos veidos, rodas tiesības šīs bez maksas iegūtās privilēģijas nodot tālāk, pašai gūstot būtisku finansiālu labumu, kas citos gadījumos nonāktu Valsts kasē. Kontekstam: pēdējo desmit gadu laikā Latvijā ir notikušas astoņas izsoles, kurās izsoles uzvarētāji par ierobežotas radiofrekvenču joslas lietošanas tiesību iegūšanu ir samaksājuši valsts budžetā desmitiem miljonu eiro. Tāpat ar Satversmes tiesas spriedumu tiek sniegta iespēja apiet valsts izvēli par to, kuram komersantam tiesības būtu piešķiramas. Protams, tiesas norādītā alternatīva joprojām ļautu saglabāt zināmu Regulatora kontroli, tomēr no tās izriet arī papildu administratīvs slogs. Manuprāt, taisnīgu konkurenci nodrošina jau iepriekš pastāvošais mehānisms komersantam atteikties no vēsturiski iegūtajām ierobežotas radiofrekvenču joslas lietošanas tiesībām, ja reiz tas nespēj vai nevēlas šīs tiesības faktiski izmantot, un ļaut par to lietošanu organizēt izsoli, valstij iegūstot finansiālus līdzekļus.

Pieteikuma iesniedzējas veiktās investīcijas tiklā pašas par sevi nepamato Pieteikuma iesniedzējas tiesības uz ierobežotās radiofrekvenču joslas lietošanas tiesību tālāknodošanu. Iepriekšējais regulējums neapdraudēja Pieteikuma iesniedzējas veiktās investīcijas, jo neliedza turpināt savu pakalpojumu sniegšanu saviem klientiem savā tiklā. Turklāt Regulators vairākkārt iepriekš konstatēja, ka Pieteikuma iesniedzējai piešķirtais 3.5 GHz spektrs "tiek lietots neefektīvi un neracionāli" (*sk., piemēram, Regulatora 2015. gada 24. septembra konsultāciju dokumentu par radiofrekvenču spektra joslas 3410MHz – 3800MHz lietošanas tiesībām*).

Pieteikuma iesniedzējas neprasmīga komercdarbība, tai iepriekšējo divu dekāžu laikā neklūstot par mobilo sakaru operatoru, nav valsts kļūda, kuras dēļ tai būtu jāzaudē no frekvences joslu lietošanas tiesību izsoles iegūstamie līdzekļi.

Turklāt jau iepriekš faktiski pastāvošā alternatīva, manuprāt, mazināja "Pieteikuma iesniedzējas aizskārumu". Pieteikuma iesniedzējai jau iepriekš bija atļauts izmantot tai piešķirtās spektra joslas kopīgi ar citiem komersantiem. Lai gan Pieteikuma iesniedzēja ir norādījusi uz dažādiem apstākļiem, kas tai neļaujot gūt maksimālo labumu no spektra joslu lietošanas, šie argumenti nav ņemami vērā. Pirmkārt, tie ir balstīti

izpratnē, ka spektra joslu izmantošanas galvenais mērķis ir komersantu peļņa, kamēr patiesībā tām ir jānodrošina valsts un sabiedrības intereses. Otrkārt, šādi argumenti pēc būtības pieprasa, lai valsts pilnībā atvieglo komercdarbību, novēršot Pieteikuma iesniedzējas nepieciešamību ieguldīt savā izaugsmē papildu finanšu līdzekļus. Šāda prasība ir pretēja komercdarbības būtībai. Galu galā arī pati Satversmes tiesa ir atzinusi, ka komersanti nevar savu komercdarbību balstīt vienīgi uz valsts atbalstu, jo komercdarbība ir atklāta saimnieciskā darbība, kuru savā vārdā peļņas gūšanas nolūkā veic komersants, savukārt "peļņa" ir atlīdzība uzņēmējam par iniciatīvu un drosmi, darbojoties pastāvīga riska un ekonomiskās nenoteiktības apstākļos (*sal. sk. Satversmes tiesas 2010. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-12-03 18.3. punktu*).

IV

Satversmes tiesas sprieduma tiesiskajām sekām jābūt skaidrām un noteiktām. Satversmes tiesas spriedums šajā daļā ir pretrunīgs. No vienas puses, Satversmes tiesas vairākums atzina, ka Regulatora veikta individuāla katra gadījuma izskatīšana ļautu pamatoti, proporcionāli, pēc rūpīgas tirgus un konkurences apstākļu izvērtēšanas panākt gan sabiedrības, gan konkrētā komersanta un arī citu elektronisko sakaru komersantu interešu līdzsvaru, no otras puses, sprieduma tiesisko seku daļā vairākums secina, ka Satversmes tiesa nevar aizstāt tiesību normu izdevēja rīcības brīvību ar savu viedokli par racionālāko risinājumu un ka vēl esot nepieciešama konceptuāla diskusija, tādēļ apstrīdētā norma paliek spēkā līdz šā gada beigām.

Tā kā spriedumā atzīts, ka Pieteikuma iesniedzējas lietošanas tiesību tālākas nodošanas tiesības ir tās īpašuma tiesību saturā, jaunas normas par šo tiesību nodošanas kārtību, maksu utt. būs jauns Pieteikuma iesniedzējas īpašuma tiesību ierobežojums.

Visbeidzot, spriedumā nav minēts, kā likumdevējs varētu panākt interešu līdzsvaru starp divām atšķirīgos apstākļos esošu komersantu grupām un kādēļ būtu šāds līdzsvars jāpanāk pretēji tiesiskās vienlīdzības principam. Domājot jau par tiesas sprieduma izpildi, manuprāt, ja valsts ir piešķirusi ierobežotas radiofrekvenču joslas lietošanas tiesības konkrētam komersantam bez maksas un ir komersanti, kuri šīs tiesības ir iegādājušies, viņi visi atrodas vienā tirgū un konkurē savā starpā. Dodot iespēju nodot bez atlīdzības iegūtās tiesības tālāk, ieguvējs nonāk konkurences ziņā labākā stāvoklī. Ja šāda nodošana notiek bez lietošanas maksas samaksas valstij, valsts neiegūst līdzekļus par šā publiskā labuma lietošanas tiesībām, kurus tā vispārējā gadījumā būtu ieguvusi, pārdodot neizlietotās tiesības brīvā tirgū par tirgus noteikto cenu. Savukārt Regulatoram, administratīvi noteicot maksu, nav skaidrs, pēc kādiem principiem tā tiktu noteikta, kas to maksātu un kam, ja, piemēram,

izskatāmajā gadījumā lietošanas tiesības "pieder" Pieteikuma iesniedzējai, bet Pieteikuma iesniedzējas visas daļas pieder SIA "Bite Latvija".

Nobeigumā es uzskatu, ka šis Satversmes tiesas spriedums ir ne tikai kļūdains, bet arī ārkārtīgi netaisnīgs gan pret pārējiem ierobežotas radiofrekvenču joslas lietošanas tiesību ieguvējiem, kuri tās ieguvuši par maksu, gan arī pret sabiedrības kopējām interesēm iegūt maksimālu finansiālu un ekonomisku labumu tautsaimniecībā.

Satversmes tiesas tiesnesis

J. Neimanis

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2024. gada 10. jūlijā

lietā Nr. 2022-45-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

piedaloties pieteikuma iesniedzēju Danas Džibuti un Dominika Džibuti likumiskajam pārstāvim Tengizam Džibuti un pārstāvei zvērinātai advokātei Inesei Nikuļcevai,

institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeimas – pilnvarotajam pārstāvim zvērinātam advokātam Sandim Bērtaitim,

ar tiesas sēdes sekretārēm Paulu Martu Daugavvanagu-Vanagu un Alisi Ziemeli,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28. pantu,

2024. gada 19. martā, 5., 10., 12., 16. aprīlī, 6. jūnijā un 11. jūnijā atklātā tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos izskatīja lietu

"Par Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļas, pārejas noteikumu 102. punkta 1. apakšpunkta un 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1., 5. un 6. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Izglītības likums tika pieņemts 1998. gada 29. oktobrī.

2018. gada 16. aprīlī stājās spēkā 2018. gada 22. marta grozījumi Izglītības likumā (turpmāk – 2018. gada Grozījumi), ar kuriem likuma 9. pants papildināts ar 1.¹ daļu šādā redakcijā: "Privātajās izglītības iestādēs vispārējo izglītību un profesionālo izglītību pamatizglītības un vidējās izglītības pakāpē iegūst valsts valodā",

bet šā panta otrā daļa izteikta šādā redakcijā:

"Citā valodā izglītību var iegūt:

1) izglītības iestādēs, kuras īsteno izglītības programmas saskaņā ar Latvijas Republikas divpusējiem vai daudzpusējiem starptautiskajiem līgumiem;

2) izglītības iestādēs, kuras īsteno mazākumtautību izglītības programmas pirmsskolas izglītības un pamatizglītības pakāpē, ievērojot šā likuma 41. panta noteikumus;

2¹) izglītības iestādēs, kurās vispārējās izglītības programmu mācību priekšmetus pilnībā vai daļēji īsteno svešvalodā, lai nodrošinātu citu Eiropas Savienības oficiālo valodu apguvi, ievērojot attiecīgā valsts izglītības standarta nosacījumus;

3) citos likumos paredzētās izglītības iestādēs."

Izglītības likuma 41. pants "Mazākumtautību izglītības programmas" paredzēja:

"(1) Mazākumtautību izglītības programmas izstrādā izglītības iestāde, izvēloties kādu no valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijās vai valsts pamatizglītības standartā ietvertajiem izglītības programmu paraugiem.

(1¹) Mazākumtautību izglītības programmās no 1. klases līdz 6. klasei mācību satura apguve valsts valodā tiek nodrošināta ne mazāk kā 50 procentu apjomā no kopējās mācību stundu slodzes mācību gadā, ieskaitot svešvalodas.

(1²) Mazākumtautību izglītības programmās no 7. klases līdz 9. klasei mācību satura apguve valsts valodā tiek nodrošināta ne mazāk kā 80 procentu apjomā no kopējās mācību stundu slodzes mācību gadā, ieskaitot svešvalodas.

(2) Mazākumtautību izglītības programmās papildus iekļauj attiecīgās etniskās kultūras apguvi un mazākumtautību integrācijai Latvijā nepieciešamo saturu."

Ar 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Izglītības likumā" (turpmāk arī – 2022. gada Grozījumi), kas stājās spēkā 2022. gada 25. oktobrī, 1. pantu no Izglītības likuma 9. panta tika izslēgts tā otrās daļas 2. punkts. Tāpat ar 2022. gada Grozījumu 5. pantu no Izglītības likuma 38. panta otrās daļas tika izslēgts 1. punkts, kas iepriekš paredzēja mazākumtautību izglītības programmas kā izglītības programmu īpašo veidu, bet ar šo grozījumu 6. pantu no Izglītības likuma tika izslēgts 41. pants.

Ar 2022. gada Grozījumu 12. pantu pieņemtais Izglītības likuma pārejas noteikumu 102. punkta 1. apakšpunkts nosaka:

"Grozījumi, kas paredz izslēgt šā likuma 41. pantu, stājas spēkā 2023. gada 1. septembrī – attiecībā uz pirmsskolas izglītības programmas un vispārējās izglītības pamatizglītības programmas īstenošanu 1., 4. un 7. klasē."

Proti, ar 2022. gada Grozījumu 1., 5. un 6. pantu no Izglītības likuma ir izslēgtas visas normas, kas paredzēja un regulēja vispārējās izglītības iegūšanu mazākumtautību izglītības programmās. Kopš 2022. gada Grozījumu spēkā stāšanās visās Latvijas izglītības iestādēs, tostarp privātajās izglītības iestādēs, vispārējās izglītības saturs ir jāapgūst valsts valodā.

2. Pieteikuma iesniedzēji – Dana un Dominiks Džibuti (turpmāk arī – Pieteikuma iesniedzēji) – uzskata, ka Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļa, pārejas noteikumu 102. punkta 1. apakšpunkts un 2022. gada Grozījumu 1.,

5. un 6. pants (turpmāk – apstrīdētās normas) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pantā ietvertajam tiesiskās palāgības aizsardzības principam, 112. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesībām uz izglītību un 114. pantā garantētajām pie mazākumtautībām piederošo personu tiesībām apgūt, saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību.

Pieteikuma iesniedzēji ir izglītojamie, kas sevi identificē ar Latvijā dzīvojošām nacionālajām minoritātēm. Pieteikuma iesniegšanas brīdī viņi mācījās privātās izglītības iestādēs mazākumtautību izglītības programmās pirmsskolas izglītības pakāpē un pamatzglītības pakāpē.

Dana Džibuti ieguvusi pamatzglītību, atbilstoši iepriekš spēkā bijušajai Izglītības likuma 43. panta 1.¹ daļai mācību vielu apgūstot aptuveni par 50 procentiem latviešu valodā un aptuveni 50 procentiem – mazākumtautības (krievu) valodā. Ja apstrīdētās normas nebūtu pieņemtas, no 2023. gada 1. septembra atbilstoši iepriekšējam regulējumam viņai no 7. klases līdz 9. klasei 80 procentus mācību satura būtu vajadzējis apgūt valsts valodā, bet atlikušos 20 procentus mācību satura viņa būtu apguvusi krievu valodā.

Uz Dominiku Džibuti iepriekš attiecies Izglītības likuma 14. panta 18.¹ punkts un uz tā pamata izdotie Ministru kabineta 2018. gada 21. novembra noteikumi Nr. 716 "Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem" (turpmāk – Pirmsskolas izglītības vadlīnijas), kas paredzēja, ka visā pirmsskolas izglītības posmā tiek izmantota bilingvālā pieeja, ikdienas saziņā lietojot latviešu valodu, bet bērniem no piecu gadu vecuma rotaļnodarbībā galvenais saziņas līdzeklis ir latviešu valoda, izņemot mērķtiecīgi organizētas aktivitātes mazākumtautības valodas un etniskās kultūras apguvei. Apstrīdēto normu rezultātā Dominikam Džibuti jau no 2023. gada 1. septembra pirmsskolas izglītība esot nodrošināta vienīgi valsts valodā.

Pieteikuma iesniegšanas brīdī Dominikam Džibuti bijuši tikai divi gadi, tāpēc viņš vēl neesot pilnvērtīgi runājis pat dzimtajā krievu valodā.

2.1. Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka apstrīdēto normu pieņemšanā nav ievērots labas likumdošanas princips.

2022. gada Grozījumu sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumā (anotācijā) neesot atsevišķi analizēta situācija privātajās vispārējās izglītības iestādēs, bet tās pielīdzinātas valsts un pašvaldību izglītības iestādēm. Pretēji tam, kas noteikts Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra spriedumā lietā Nr. 2018-22-01 (turpmāk – spriedums lietā Nr. 2018-22-01), likumdevējs neesot vērtējis, vai tiek panākts līdzsvars starp mērķi uzlabot valsts valodas apguvi un mazākumtautību tiesību aizsardzību vispārējās izglītības procesā privātajās izglītības iestādēs un vai pie mazākumtautības piederošam izglītojamam tiek atstātas kaut

minimālas tiesības izglītības iestādē lietot mazākumtautības valodu nolūkā saglabāt savu etnisko savdabību, kultūru un tradīcijas. Tāpat Saeima neesot vērtējusi to, vai prasība lietot vienīgi valsts valodu nenovedīs pie izglītības kvalitātes pazemināšanās un vai rezultātā vispārējā izglītība daļai izglītojamo nekļūs pēc būtības nepieejama. Tāpat neesot vispusīgi izvērtēta 2018. gada izglītības ieguves valodas reforma.

Saeima neesot ņēmusi vērā Eiropas Komisijas par demokrātiju caur tiesībām (turpmāk arī – Venēcijas komisija) atzinumu, Eiropas Padomes Ministru komitejas 2021. gada 3. marta rezolūciju par Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību īstenošanu Latvijā un Apvienoto Nāciju Organizācijas Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komitejas 2021. gada 30. marta Noslēguma viedokli par Latvijas otro periodisko ziņojumu. Citstarp Venēcijas komisija esot uzsvērusi to, ka pirmajiem izglītības gadiem ir izšķiroša nozīme bērna attīstībā un tādēļ visā pirmsskolas izglītības pakāpē mācībām ideālā gadījumā vajadzētu notikt bērna dzimtajā valodā.

Tāpat Saeima neesot saskaņojusi likumprojekta Nr. 1519/Lp13 "Grozījumi Izglītības likumā" (turpmāk arī – likumprojekts "Grozījumi Izglītības likumā") paredzētās tiesību normas un tiesību sistēmā jau pastāvošās tiesību normas.

Pieteikuma iesniedzēju likumiskais pārstāvis – tēvs – neesot saņēmis skaidrojumu par to, kādēļ nav iespējams apstrīdētās normas neattiecināt uz privātajām izglītības iestādēm.

2.2. Lai gan likumprojekta "Grozījumi Izglītības likumā" anotācijā neesot norādīts apstrīdēto normu, ciktāl tās attiecas tieši uz privātajām izglītības iestādēm, legītimais mērķis, tomēr pamattiesību ierobežojums vispār esot saistīts ar valsts valodas aizsardzību.

Pieteikuma iesniedzēji atsaucas uz Satversmes tiesas spriedumos norādīto, ka vispār šāds pamattiesību ierobežojums ir piemērots legītimo mērķu sasniegšanai, tomēr uzskata, ka, nosakot izglītības iegūšanu vienīgi valsts valodā, jo īpaši attiecībā uz pirmsskolas vecuma bērniem, valsts valodas apguve un bērnu vispārējā attīstība varot tikt nevis veicināta, bet gan kavēta.

Privātās izglītības iestādes spējot nodrošināt valsts noteiktajām prasībām atbilstoša rezultāta sasniegšanu, tostarp arī to, ka izglītojamie ir apguvuši valsts valodu visaugstākajā līmenī, ko apliecinot valsts pārbaudes darbu un eksāmenu kārtošana šajās iestādēs tāpat kā valsts un pašvaldību izglītības iestādēs. Latvija atbalstot daudzus citus izņēmumus no noteikuma, ka vispārējā izglītība iegūstama valsts valodā, tādēļ neesot saskatāms iemesls, kāpēc privātajās izglītības iestādēs mācību process nevarētu tikt īstenots mazākumtautības valodā, ja vienlaikus tiktu nodrošināta latviešu valodas apguve un valsts eksāmenu kārtošana.

Iespēja apgūt mazākumtautības valodu un kultūrvēsturi interešu izglītības programmas veidā neesot alternatīva vispārējās izglītības iegūšanai mazākumtautības valodā. Interesu izglītība esot sadrumstalota, brīvprātīga un neietverot obligātu pedagoģisko atbalstu. Pieteikuma iesniedzēji apšaubot arī to, ka pašvaldības šādu interešu izglītības programmu īstenošanu deleģēs privātajām izglītības iestādēm.

2.3. Labums, ko no apstrīdētajās normās ietvertā ierobežojuma iegūt sabiedrība, neesot lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto kaitējumu.

Prasība izglītību privātajās mazākumtautību izglītības iestādēs iegūt tikai valsts valodā izglītojamiem pēc būtības atņemot Satversmes 114. pantā un Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību (turpmāk – Minoritāšu konvencija) 13. pantā ietvertās tiesības iegūt vispārējo izglītību mazākumtautību valodās.

Ja prasība pēc pirmsskolas izglītības ieguves vienīgi valsts valodā tiks īstenota strikti, tas varot kaitēt bērna intelektuālajai attīstībai, citstarp novedot pie tā, ka dzimtā valoda tiks apgūta tikai rudimentārā līmenī.

Līdz ar to apstrīdētās normas neatbilstot Satversmes 112. panta pirmajam teikumam un Satversmes 114. pantam.

2.4. Ar apstrīdētajām normām esot pārkāpts arī Satversmes 1. pantā ietvertais tiesiskās palāvības aizsardzības princips.

Pieteikuma iesniedzēji esot palāvušies uz to, ka 2018. gada Grozījumi būs pēdējā reforma attiecībā uz valsts valodas lietojumu mazākumtautību skolās. Šāda palāvība esot bijusi balstīta Satversmes tiesas secinājumos, kas ietverti spriedumā lietā Nr. 2018-22-01, kā arī šajā lietā un Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa spriedumā lietā Nr. 2018-12-01 atspoguļotajos Saeimas un pieaicināto personu viedokļos.

Likumprojekta "Grozījumi Izglītības likumā" anotācijā neesot norādīti jauni argumenti, kas pamatotu vēl vienu valodu lietojuma reformu. Mazāk nekā vienu gadu ilgs pārejas periods esot nesamērīgi īss. Privātās izglītības iestādes tik īsā laikā nespējot pārorientēties, izstrādāt jaunas izglītības programmas, sagatavot un nodrošināt jaunus mācību materiālus un, iespējams, aizvietot daļu pedagogu.

Pēc Pieteikuma iesniedzēju ieskata, šobrīd neesot konstatējams valsts valodas lietojuma apdraudējums vai samazinājums. Tieši pretēji – valsts valodas pozīcijas aizvien vairāk nostiprinoties, un tādu personu, kuras pastāvīgi dzīvo Latvijā, bet nav apguvušas valsts valodu, kļūstot aizvien mazāk. Tāpēc neesot pamata uzskatīt, ka valstsnācības pārstāvjiem būtu interese neatliekami nodrošināt to, lai visos privātās izglītības posmos, ieskaitot pirmsskolas izglītību, mācību procesā tiktu lietota tikai valsts valoda.

2.5. Papildu paskaidrojumos Pieteikuma iesniedzēji uzsver, ka apstrīdētās normas radot Satversmes 112. panta pirmajā teikumā un 114. pantā garantēto pamattiesību aizskārumu neatkarīgi no tā, kāda ir izglītības kvalitāte.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa 2023. gada 16. novembra spriedumā lietā "Džibuti un citi pret Latviju" esot atzinusi, ka Satversme mazākumtautību tiesību uz izglītību privātajās skolās aizsardzību garantē augstākā līmenī nekā Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija (turpmāk – Konvencija).

Pieteikuma iesniedzēji nepiekrīt Saeimas atbildes rakstā paustajam viedoklim, ka "Satversmes 112. pants ne atsevišķi, ne kopsakarā ar 114. pantu neuzliek valstij pienākumu nodrošināt mazākumtautību bērniem izglītības ieguves laikā iespēju mācīties tikai mazākumtautības valodā". Šis viedoklis esot tiešā pretrunā ar Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr. 2018-22-01 secināto, ka "apstrīdētā norma ierobežo personas pamattiesības, kas izriet no Satversmes 112. panta pirmā teikuma kopsakarā ar Satversmes 114. pantu".

Minoritāšu konvencijas konsultatīvā komiteja (turpmāk – Konsultatīvā komiteja) Ceturtā viedokļa par Latviju 145. punktā esot secinājusi, ka ierobežojumi ir klajā Minoritāšu konvencijas 13. panta pārkāpums, jo tie nepieļauj šādu skolu izveides galveno mērķi, proti, nodrošināt izglītību attiecīgajā mazākumtautības valodā.

Apstrīdētās normas esot pieņemtas, neizvērtējot pedagogu un atbalsta personāla pietiekamību, citus riskus un iespējamās negatīvās sekas. Pēc apstrīdēto normu pieņemšanas izglītības programma arī neesot pārbaudīta un aprobežota. Citstarp izglītības procesā šobrīd grūtības radot kvalificētu pedagogu un atbalsta personāla trūkums; aizliegums pedagogiem un atbalsta personālam izmantot mazākumtautības valodu; aizliegums izmantot bilingvālus un mazākumtautības valodas mācību līdzekļus; aizliegums izglītojamam parādīt savu sniegumu savā valodā un nepieciešamība katrā stundā izmantot vārdnīcu. Izglītojamā tiesības saņemt individualizētu un personalizētu atbalstu valsts valodas apguvei praksē tiekot nodrošinātas tikai valsts valodā un līdz ar to netiekot nodrošinātas efektīvi. Bez tulkojuma mazākumtautības valodā skaidrojums neesot saprotams.

Dana Džibuti privātajā izglītības iestādē "LATREIA" izmantojot iespēju apgūt interešu izglītības programmu, kura tiekot apmaksāta no izglītojamo ģimeņu līdzekļiem. Par pašvaldības organizētu interešu izglītības programmu informācijas neesot.

2.6. Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēji norādīja, ka viņu vectēvs esot bijis krievs, tādēļ viņi sevi identificējot ar krievu mazākumtautību. Bērnu dzimtā valoda esot pamats turpmākajai citu mācību priekšmetu un citu valodu apguvei. No vairāku pieaicināto personu teiktā izrietot, ka nav

tādas valsts izstrādātas metodoloģijas, kas būtu nepieciešama valsts valodas mācīšanai izglītojamiem, kuri to iepriekš nav apguvuši.

Izglītojamie, kas mācās Eiropas Savienības valodās atbilstoši starptautiskajiem līgumiem, un mazākumtautību izglītojamie, kuru dzimtās valodas nav Eiropas Savienības valodas, atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, tāpēc arī attieksmei pret viņiem vajagot būt vienāda. Apstrīdētās normas attiecoties ne tikai uz krievu valodu, bet arī, piemēram, uz romiem.

Privātā pirmsskolas izglītības iestāde "GALAKTIKA", kurā Dominiks iegūstot pirmsskolas izglītību, mazākumtautību interešu izglītības programmu nodrošinot triju rotaļnodarbību apmērā nedēļā. Šī mazākumtautību interešu izglītības programma izglītības iestādē tiek īstenota pēc pamatprogrammas, kad bērni jau noguruši, un neesot pietiekama dzimtās valodas apguvei.

Ja valsts un privāto izglītības iestāžu piedāvātā izglītība ir pilnīgi vienāda, tad privātajām izglītības iestādēm vispār neesot jēgas. Konvencijas "Pret diskrimināciju izglītībā" 5. panta pirmās daļas "c" apakšpunkts paredzot mazākuma pārstāvju tiesības turpināt viņu pašu izglītības pasākumus, kas ietver skolu uzturēšanu, dzimtās valodas izmantošanu vai mācīšanu šajā valodā.

Izglītības un zinātnes ministrijas Konsultatīvajā padomē (turpmāk – Konsultatīvā padome) privātās izglītības iestādes neesot pārstāvētas. Apstrīdēto normu pieņemšanas procesā neesot vērtēts Minoritāšu konvencijas 13. panta un Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija spriedums lietā Nr. 2019-20-03 (turpmāk – spriedums lietā Nr. 2019-20-03). Neesot skaidra pamatojuma tam, kāpēc pirmsskolas izglītības pakāpes pirmajā posmā bērniem līdz piecu gadu vecumam liegts izglītības procesā izmantot mazākumtautības valodu, ja līdz šim vecumam izglītības prasība nav obligāta un valsts neparedz diploma izsniegšanu par šo izglītības posmu.

No Minoritāšu konvencijas 13. panta izrietot arī bērnu un viņu vecāku tiesības. Turklāt Konsultatīvā komiteja esot norādījusi, ka attieksmei pret visām mazākumtautībām vajadzētu būt vienāda.

Izskatāmajā lietā runa neesot par to, ka mazākumtautību bērniem jāapgūst valsts valoda, bet gan par to, ka izglītībā jābūt ietvertai iespējai apgūt mazākumtautības valodu tādā veidā, kas nekādi netraucētu valsts valodas apguvei. Latvijas konstitucionālā identitāte ietverot arī cieņu pret mazākumtautībām un bērnu tiesībām.

Iespējai apgūt mazākumtautības valodu vajagot būt ietvertai formālajā izglītībā. Kvalitatīva izglītība ļaujot pilnvērtīgi apgūt visus mācību priekšmetus un saglabāt savu nacionālo identitāti.

Minoritāšu konvencijas piemērošana nevarot būt atkarīga no starptautiskās situācijas, proti, Krievijas agresijas pret Ukrainu. Latvija neesot atkāpusies no saistībām, kas paredzētas Minoritāšu konvencijas

13. pantā. Politiskā situācija nevarot liegt izglītojamiem privātajās izglītības iestādēs izglītību iegūt mazākumtautības valodā.

Igaunijas Augstākā tiesa 2024. gada 3. jūnijā esot pieņēmusi nolēmumu, kurā norādīts, ka valstij nav pienākuma nodrošināt izglītību publiskajās skolās kādā svešvalodā, bet norādīts arī tas, ka valsts neiejaucas privāto izglītības iestāžu mācību valodu izvēlē un tā ir pašas mazākumtautības brīvība, kuru valsts nedrīkst nepamatoti ierobežot.

Secinājums, ka mazākumtautību interešu izglītība nevarot nodrošināt bērna nacionālās identitātes veidošanos, jo īpaši attiecoties uz izglītojamiem līdz četru gadu vecumam, jo interešu izglītība neesot savienojama ar izglītojamo attīstības līmeni, spēju noturēt uzmanību un pieļaujamo slodzi. Tā kā iepriekš izglītība bija bilingvāla, arī citi priekšmeti, ne tikai valoda un literatūra, esot apgūti mazākumtautības valodā. Līdz ar to mazākumtautību interešu izglītībai piešķirtās trīs stundas nedēļā neesot salīdzināms skaits.

Daugavpilī darbojoties bērnudārzā, kurā atbilstoši starptautiskajam līgumam pamatprogrammas ietvaros tiek apgūta poļu valoda. Ja pirmsskolas izglītības iegūšana daļēji poļu valodā un daļēji valsts valodā ir labvēlīga bērna attīstībai, tad, ņemot vērā vienlīdzības principu, tas pats būtu attiecināms arī uz izglītojamiem, kuru dzimtā valoda ir citas mazākumtautības valoda.

Pārejai uz izglītību valsts valodā vajadzējis būt zinātniskākai, izpētītākai un arī lēnākai, ņemot vērā iespējamās izņēmumus, individuālos atbalsta mehānismus un bērnu ar speciālām vajadzībām intereses. Mazākumtautību kultūras degradācija vedot uz marginalizāciju un tādējādi arī uz atstumtību un drošības riskiem.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam.

3.1. Apstrīdētās normas un ar tām saistītais tiesiskais regulējums 2022. gada Grozījumos un 2022. gada 29. septembra likumā "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā" turpinot vairāk nekā 20 gadu garumā ilgušo izglītības ieguves valodas reformu – pāreju uz mācībām valsts valodā – un cēloniski esot saistīti ar Latvijas vēsturisko situāciju. Šajā lietā būtiska nozīme esot arī Latvijas sabiedrību, pašreizējās ģeopolitiskās tendences un citas patlaban aktuālas norises raksturojošiem apstākļiem, citstarp arī krievu valodas informācijas telpā izvērstajām dezinformācijas aktivitātēm.

Latviešu valodas aģentūras (turpmāk – Aģentūra) pētījumā "Valodas situācija Latvijā: 2016–2020" esot konstatēts, ka 2019. gadā 20 procenti pie mazākumtautībām piederošo jauniešu atzinuši, ka latviešu valodu ir apguvuši tikai pamatprasmes līmenī vai zina to vāji. Valsts valodas

politikas pamatnostādnēs 2021.–2027. gadam esot norādīts, ka pie mazākumtautībām piederošas personas publiskajā vidē latviešu valodu 2019. gadā lietoja apmēram 39 procentos, bet saziņā ar svešiem cilvēkiem uz ielas – 50 procentos situāciju. Joprojām esot konstatējams nepietiekams latviešu valodas lietojums. Turklāt latviešu valodas un krievu valodas informācijas telpu nošķirums neveicinot sabiedrības saliedētību un demokrātiskās valsts iekārtas aizsardzību.

Valsts valodas politika ar Latvijas demokrātiskās iekārtas aizsardzību esot saistīta arī citā aspektā. Personas, kurām valodas prasmju trūkuma dēļ informācijas telpa ir pieejama tikai krievu valodā, esot pakļautas šīs informācijas telpas ietekmei. Tas esot jo sevišķi nozīmīgi kopš 2022. gada sākuma Krievijas izvērstā kara pret Ukrainu un krievu valodas informācijas telpā izvērsto dezinformācijas aktivitāšu dēļ.

3.2. Vēl pirms likumprojekta "Grozījumi Izglītības likumā" iesniegšanas Saeimā Konsultatīvās padomes sēdē esot uzklāstīti sociālie partneri, nozares pārstāvji un arī izglītojamo vecāki. Organizētas arī izglītības un zinātnes ministres tikšanās ar mazākumtautību izglītības iestāžu pārstāvjiem. Pēc likumprojekta pieņemšanas pirmajā lasījumā tas ticis apspriests sešās Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas sēdēs.

Ievērojot minēto, Saeimai neesot šaubu par to, ka apstrīdētās normas ir pienācīgi apspriestas un likumdošanas procesā pēc iespējas ir apzināti visu ieinteresēto personu viedokļi.

Starptautisko organizāciju viedokļiem par valodas lietojumu izglītības procesā Latvijā esot tikai ieteikuma raksturs. Nereti šie viedokļi esot vispārīgi un līdz ar to neesot attiecināmi vienādi uz visām valstīm, tostarp uz Latviju un tās īpašo situāciju.

Līdz ar to Saeima uzskata, ka likumdevējs atbilstoši labas likumdošanas principam ir izvērtējis tiesību normu atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām, kā arī saskaņojis likumprojektā "Grozījumi Izglītības likumā" paredzētās tiesību normas un tiesību sistēmā jau pastāvošās tiesību normas.

3.3. Izglītošanas uzdevums esot nodrošināt to, lai bērns zinātu latviešu valodu tādā līmenī, ka varētu pilnvērtīgi piedalīties sabiedriskajā dzīvē un līdzdarboties demokrātiskajos procesos.

Konvencijas Pirmā protokola 2. panta otrais teikums neuzliekot valstij pienākumu garantēt vecākiem tiesības izvēlēties saviem bērniem mācību valodu. Tas garantējot tiesības izmantot visas iespējas, ko sniedz valstī jau pastāvošā izglītības sistēma. Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi, ka tiesības uz izglītību pēc savas būtības prasa valsts regulējumu. Arī no Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām personai neizrietot subjektīvas tiesības uz vispārējo izglītību mazākumtautības valodā. Tādējādi tiesības uz izglītību pieļaujot zināmu valsts rīcības

brīvību, ņemot vērā gan tai pieejamos resursus, gan sabiedrības vajadzības tās konkrētajā attīstības stadijā.

Tā kā Satversmes 112. pants ne atsevišķi, ne kopsakarā ar 114. pantu neuzliekot valstij pienākumu nodrošināt mazākumtautību bērniem izglītības ieguves laikā iespēju mācīties tikai mazākumtautības valodā, Saeima Pieteikuma iesniedzēju argumentus vērtējot tiktāl, ciktāl tie attiecas uz tiesībām iegūt izglītības mērķiem atbilstošu izglītību valsts valodā, proti, kvalitatīvu izglītību.

Atbildes raksta iesniegšanas brīdī neesot iespējams konstatēt, vai apstrīdētās normas ietekmēs pie mazākumtautībām piederušo personu iespējas iegūt kvalitatīvu izglītību. Tomēr jebkurā gadījumā privātās izglītības iestādes tāpat kā valsts un pašvaldību izglītības iestādes ietilpstot vienotā vispārējās izglītības telpā. Līdz ar to valstij esot tiesības regulēt mācību procesu privātajās izglītības iestādēs tieši tādā pašā mērā kā valsts un pašvaldību iestādēs. Tādēļ likumdevējam neesot bijis pienākuma veikt atsevišķu apstrīdēto normu nepieciešamības un ietekmes izvērtējumu attiecībā uz privātajām izglītības iestādēm.

Likumdevējs esot izšķīries par pakāpenisku pāreju uz mācībām tikai valsts valodā, lai turpinātu un veicinātu sekmīgu pilnveidotā, kompetenču pieejā balstītā mācību satura ieviešanu. Šādas izvēles pamatā esot pētījumos balstīts secinājums, ka līdzšinējā pieeja mazākumtautību izglītības programmās lietojamai mācību valodai nav pilnībā nodrošinājusi kvalitatīvu valsts valodas apguvi visos izglītības posmos. Valsts valodas statusa un zināšanu saglabāšana un nostiprināšana esot nevis statisks mērķis, ko iespējams sasniegt kādā noteiktā brīdī, bet gan process, kas turpinās, mainoties un attīstoties sabiedrības struktūrai, ģeopolitiskajai situācijai un citiem valodu ietekmējošiem faktoriem. Apstrīdētajās normās noteiktajam pamattiesību ierobežojumam esot leģitīms mērķis – demokrātiskas valsts iekārtas un citu cilvēku tiesību aizsardzība.

3.4. Pirmsskolas izglītība Latvijā esot obligāta no piecu gadu vecuma līdz septiņu gadu vecumam. Ja Pieteikuma iesniedzēju likumiskie pārstāvji vēlas, lai viņu bērns apmeklētu pirmsskolas izglītības iestādi vēl pirms obligātās pirmsskolas izglītības vecuma sasniegšanas, viņiem esot jārespektē izglītības iestādē realizētās izglītības programmas un to atbilstība valsts tiesiskajam regulējumam.

Tieši agrīnais vecums esot labākais laiks, kad valodu var iemācīties bez lielas piepūles. Vairums Eiropas Savienības dalībvalstu nodrošinot pirmsskolas izglītības programmas valsts valodā. Mācoties valsts valodu, nostiprinoties vairāku valodu zināšanu pamats. Nepilnīgas mācību valodas zināšanas varot kļūt par nopietnu šķērslī arī citos mācību priekšmetos. Mazākumtautību valodas un kultūrvēstures iekļaušana vispārējās izglītības programmā neatbilstu mācību stundu slodzes prasībām.

Izglītības un zinātnes ministrija pārejas periodam esot paredzējusi atbalsta pasākumus, un tie esot pieejami visiem pedagogiem, tostarp privātajās izglītības iestādēs strādājošajiem. Atbalsta pasākumu vidū esot mācību metodisko līdzekļu nomaiņa un apjoma palielināšana, pedagogu profesionālās kompetences un valsts valodas prasmju pilnveidošanas kursi, pedagogu tālākizglītības kursi, vadlīnijas pedagogu atbalstam darbā lingvistiski nevienādīgā mācību vidē un atbalsts izglītojamiem.

Apstrīdēto normu un ar tām saistītā tiesiskā regulējuma praktisko īstenošanu esot paredzēts izvērtēt pētījuma "Valodas situācija Latvijā: 2021–2027" ietvaros. Tāpat esot plānots centralizētā eksāmena latviešu valodā rezultātu izvērtējums. No 2025./2026. mācību gada reizi divos mācību gados tikšot veikta izglītojamo snieguma diagnosticējoša vērtēšana.

Neesot konstatējami citi līdzekļi, kas ļautu vispārējās izglītības procesā sasniegt tādu valsts valodas apguves līmeni, kādu izglītojamais var sasniegt, valsts valodu izmantojot kā mācību valodu.

Saeima neuzskata, ka apstrīdētās normas Pieteikuma iesniedzējiem ierobežo Satversmes 112. panta pirmajā teikumā nostiprinātās tiesības uz kvalitatīvu izglītību.

3.5. Minoritāšu konvencijas 14. panta otrā daļa ietverot divas atšķirīgas pieejas mazākumtautības valodas apguves nodrošināšanai: valsts varot nodrošināt pienācīgas iespējas apgūt mazākumtautības valodu vai iespēju iegūt izglītību mazākumtautības valodā. Minētā norma neliedzot valstij nodrošināt abas šīs iespējas, tomēr arī neuzliekot to par pienākumu. Atzīstot iespējamo finansiālo, administratīvo un tehnisko slogu, konvencijas dalībvalstīm esot atstāta plaša rīcības brīvība.

Mērķis nodrošināt pie mazākumtautībām piederošām personām iespējas apgūt savu dzimto valodu tikšot sasniegts, nodrošinot mazākumtautību izglītojamiem pirmsskolas un pamatzglītības pakāpē iespēju bez maksas apgūt mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas. Turklāt mazākumtautības valodas, kultūras un identitātes saglabāšanu visupirms nodrošinot iespējas to brīvi lietot privātās attiecībās. Krievu valodā runājošiem Latvijas iedzīvotājiem dzimtajā valodā esot pieejama gan prese un citi plašsaziņas līdzekļi, gan daudzveidīgs un plašs kultūras pasākumu klāsts.

Saeima uzskata, ka apstrīdētās normas neliegs Pieteikuma iesniedzējiem īstenot Satversmes 114. pantā noteiktās tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību.

3.6. Esot maldīgi pieņemt, ka 2018. gada Grozījumi ir bijis izglītības ieguves valodas reformas pēdējais posms. Tas, ka gan valsts un pašvaldību, gan privātajās izglītības iestādēs izglītība ir iegūstama valsts valodā, nevis bilingvāli, esot pati vairākas dekādes ilgušās izglītības

ieguves valodas reformas esence. Tātad ar apstrīdētajām normām netiekot ieviesta pavisam jauna tiesiskā kārtība.

Apstrīdētās normas attiecībā uz Pieteikuma iesniedzējiem stājoties spēkā gandrīz gadu pēc to pieņemšanas. Esot noteikti arī atbalsta pasākumi. Līdz ar to likumdevējs esot paredzējis saudzējošu pāreju uz jauno tiesisko regulējumu.

3.7. Papildu paskaidrojumos Saeima norādījusi, ka Izglītības un zinātnes ministrija, analizējot valsts pārbaudes darbu rezultātus privātajās izglītības iestādēs, kas īstenojušas mazākumtautību izglītības programmas, esot secinājusi, ka nepieciešams mazināt starpību starp valstī vidēji sasniegtajiem rezultātiem. Piecu gadu periodā kopš 2018. gadā īstenotās izglītības ieguves valodas reformas izglītojamo valsts valodas prasmes neesot būtiski uzlabojušās.

Interesu izglītības programmā esot saglabāts iepriekš valsts pamatizglītības standartā mazākumtautību izglītības programmā noteiktais mācību stundu skaits mazākumtautību valodas un literatūras apguvei, tādējādi nodrošinot iespēju izmantot jau definētos izglītojamajam sasniedzamos rezultātus. Paši izglītojamie vai viņu vecāki varot patstāvīgi izvērtēt interešu izglītības radīto papildu slogu bērna dienas režīmam un pielāgot to bērna individuālajām vajadzībām un iespējām.

Ja bērnam ir specifiskas mācīšanās vajadzības, izglītības iestādes izstrādājot šādam izglītojamam individuālo izglītības programmas apguves plānu, lai palīdzētu viņam iekļauties kopējā mācību procesā, plānojošā individuālās mācību stundas vai nodrošinot cita veida atbalstu.

3.8. Tiesas sēdē Saeima norādīja, ka būtu jāpārvērtē, vai prasījums attiecībā uz Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļu nav jau izspriests, jo ar spriedumu lietā Nr. 2018-22-01 minētā norma tika atzīta par atbilstošu Satversmei.

Izglītojamo un privāto iestāžu dibinātāju pamattiesību apjoms esot atšķirīgs. Minoritāšu konvencijas 13. pants neietilpstot šīs lietas izskatīšanas robežās, jo lieta esot ierosināta pēc divu bērnu konstitucionālās sūdzības. Turklāt no lietas materiāliem neizrietot Pieteikuma iesniedzēju piederība pie krievu mazākumtautības, tātad esot objektīvs pamats šaubām par to, vai apstrīdētās normas Pieteikuma iesniedzējiem vispār aizskar pamattiesības, kas ietvertas Satversmes 114. pantā. Satversmes 114. pants neprasot mazākumtautības valodas lietojumu saistīt tieši ar formālās izglītības procesu. Likumdevējam esot plaša rīcības brīvība lemt par izglītības sistēmas organizēšanu. Formālo izglītību raksturojot noteikts dalījums izglītības pakāpēs, noteikta saturiska izglītības programma, kā arī valsts atzīta izglītības dokumenta izsniegšana. Šie formālās izglītības elementi neesot nozīmīgi mazākumtautību tiesību īstenošanai.

Izglītības likuma 47. panta otrā daļa nosakot īpašas tiesības izglītības iestādei, tostarp privātajai izglītības iestādei, īstenot interešu izglītības programmas bez licences saņemšanas. Ja izglītības iestāde ir izveidojusi šādu programmu, tā varot vērsties pie pašvaldības un lūgt līdzfinansēt šādu interešu izglītību. Trīs mācību stundas nedēļā mazākumtautību interešu izglītības programmas apgūšanai esot uzskatāmas par ieteikumu. Privātās izglītības iestādes varot lemt arī par vairākām šādām stundām un tās finansēt pašas.

Pirmsskolas izglītības iestādes iepriekš neesot pienācīgi pildījušas savu uzdevumu sagatavot bērnu turpmākajai izglītības iegūšanai skolā. 2021. gadā publicētais Liepājas Universitātes pētījums par pirmsskolas vecuma bērnu latviešu valodas apguves rezultātiem apstiprinot, ka to mazākumtautību bērnu latviešu valodas prasme, kuri apmeklē pirmsskolas izglītības grupas ar dominējošo krievu valodu ikdienā, ir nepietiekama un neatbilst prasībām, lai bērni būtu sagatavojušies sākt mācības skolā latviešu valodā vai bilingvāli. Lai gan iepriekšējā izglītības valodas reformas posmā izglītojamo valsts valodas zināšanas esot uzlabojušās, tomēr šo zināšanu apjoms joprojām neesot pietiekams.

Privātajām izglītības iestādēm esot tiesības interešu izglītības programmas īstenot dažādos laikos, ņemot vērā bērnu un to vecāku vēlmes. Neesot tāda tiesiskā regulējuma, kas noteiktu to, vai mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas ir īstenojamas no rīta vai pēcpusdienā.

Latvijai saistošās starptautiskās tiesības nozīmējot zināmus valsts pienākumus izglītības jomā, tomēr nediferencējot izglītības programmas un atstājot šā jautājuma izlemšanu nacionālajām valstīm pašām. Gan vispārējās izglītības programma, gan interešu izglītības programma ietilpstot kopējā izglītības sistēmā. Esot svarīgi tas, ka mazākumtautību izglītības saturs netiek pilnībā izslēgts no izglītības sistēmas.

4. Pieaicinātā persona – Izglītības un zinātnes ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmei, citstarp arī mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas īpašā statusa dēļ.

4.1. Valsts pienākums esot nodrošināt valsts valodas apguves iespējas ikvienam iedzīvotājam. Kā norādīts Valsts valodas politikas pamatnostādnēs 2021.–2027. gadam, izglītības ieguves valodas reforma attiecībā uz mazākumtautību izglītības programmām esot cieši saistīta ar pāreju uz kompetencēs balstītu mācību saturu.

Monitoringā "Kompetencēs balstīta mācību satura īstenošanas 2020./2021. mācību gada rezultāti, salīdzinot ar 2019./2020. mācību gada rezultātiem" esot secināts, ka izglītības iestādes, kuras īsteno mazākumtautību pirmsskolas izglītības programmu, ir pietiekami

sagatavojušas izglītojamās pamatizglītības apguvei. Tāpat arī pedagogi esot uzlabojuši savu valsts valodas prasmi.

Secinājums, ka nav alternatīvu risinājumu, kas ļautu sasniegt kvalitatīvas izglītības mērķi, un tas var tikt sasniegts, tikai īstenojot mācības pilnībā valsts valodā, esot izdarīts, pamatojoties uz 2021. gada pētījumu "Valodas situācija Latvijā: 2016–2020" un 2021. gada pētījumu "Pirmsskolēnu latviešu valodas apguves rezultāti Latvijā: Kurzemē, Rīgā un Latgalē. Latviešu valodas apguve". Šie pētījumi apliecinot, ka jaunākās paaudzes respondenti, kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda, savu latviešu valodas prasmi vērtē augstāk nekā vecākās paaudzes respondenti. Tas liecinot gan par valsts valodas kā sabiedrības kopīgās saziņas valodas lietojuma paplašināšanos, gan par valodas apguves un pilnveides integratīvās motivācijas palielināšanos, kā arī par nepieciešamību turpināt iesākto kursu uz latviešu valodas lietojuma paplašināšanu visās sociolingvistiskajās jomās.

Eiropas Padomes rekomendācijās valodu apguvei un mācīšanai esot palielināta jēdziena "plurilingvisms" nozīme. Mācoties latviešu valodu, nostiprinoties vairāku valodu zināšanu pamats, uz kura varot tikt balstīta bērnu lingvistiskā attīstība un sekmēta viņu tālāka izglītošanās. Ja izdodas bērnam piedāvāt otrās vai jebkuras nākamās valodas apguvi līdz 10 gadu vecumam, tad esot iespējams attīstīt tādu valodas prasmi, kas līdzvērtīga dzimtās valodas prasmei. Tas, ka bērni savā pirmajā dzīves gadā nesāņem pietiekamu valodas devumu no vecākiem, apgrūtinot viņu tālāko valodas attīstību. Ņemot vērā krievu valodas lietotāju privilēģēto stāvokli salīdzinājumā ar citu Latvijā dzīvojošo mazākumtautību stāvokli, esot uzskatāms, ka iespēja uzturēt dzimto valodu kā ģimenes valodu ir vecāku un ģimeņu atbildība.

4.2. Publiskās apspriešanas laikā tiesību aktu projektu publiskajā portālā par likumprojektu "Grozījumi Izglītības likumā" esot saņemti 4711 ieraksti gan no fiziskajām personām, gan nevalstiskajām organizācijām un politiskajām partijām. Viedokļu apkopojumā esot atspoguļoti visi priekšlikumi, grupējot vienuviet pilnībā vienādos un līdzīgos ierakstus. Izvērstis skaidrojums un pamatojums tam, kādēļ nav iespējams ņemt vērā ikvienā ierakstā formulēto priekšlikumu vai iebildumu, esot ietverts likumprojekta anotācijas saturiskajās sadaļās.

2022. gada maijā likumprojekts "Grozījumi Izglītības likumā" esot nodots izvērtēšanai un saskaņošanai valsts pārvaldes iestādēm, nodrošinot arī iesaistītajai sabiedrības daļai iespēju tiesību aktu projektu publiskajā portālā paust savu viedokli atzinuma formā. Visi valsts institūciju un nevalstisko organizāciju sniegtie iebildumi un priekšlikumi esot iestrādāti un pieejami likumprojekta izziņā un izvērtēti pēc būtības. Citstarp esot sniegtas atbildes uz acinājumu tiesiski nošķirt privātās izglītības iestādes.

4.3. Izglītības iestādēm esot sniegtas konsultācijas par izglītības programmu licencēšanu. Tāpat izglītības iestādēm esot sagatavots rīcības plāns "Kā sasniegt rezultātu un novērst riskus, īstenojot pāreju uz mācībām valsts valodā (2023–2025)", kā arī plāna projekts izglītības iestādes darbam, identificējot sasniedzamos rezultātus, iespējamos riskus, problēmu risināšanas veidus, metodisko atbalstu, mācību stratēģijas un labās prakses piemērus. Konsultatīvās padomes pārstāvji, kā arī citu izglītības iestāžu vadītāji, pedagogi un atbalsta personāls esot aicināti būt par izglītības iestāžu komandu mentoriem. Tāpat esot īstenoti profesionālās pilnveides kursi par latviskas vides nodrošināšanu un latviešu valodas prasmju nostiprināšanu vismaz 4040 pedagogiem; sniegts atbalsts valsts valodas skolotājiem, ja klasē vairāk nekā 30 procentiem izglītojamo latviešu valoda nav dzimtā valoda, tai skaitā piesaistīti pedagoga palīgi speciālās izglītības programmās; veikta mācību līdzekļu nomaiņa; izstrādāts mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas paraugs un īstenota labās prakses pieredzes apmaiņa; izstrādātas vadlīnijas pedagogu atbalstam darbā lingvistiski neviendabīgā mācību vidē; nodrošināts pastiprināts monitorings, lai identificētu problēmjautājumus un sniegtu nepieciešamo atbalstu pašvaldību un izglītības iestāžu līmenī.

4.4. Valsts piedaloties privāto izglītības iestāžu pedagogu darba samaksas finansēšanā Ministru kabineta noteiktajā kārtībā. Pašvaldības varot piedalīties privāto izglītības iestāžu pedagogu darba samaksas finansēšanā. Tāpat privātajās izglītības iestādēs valsts finansējot valsts standartiem atbilstošas mācību literatūras, spēļu, metodisko līdzekļu, papildu literatūras iegādi, kā arī mācību vadības platformu iegādi vai abonēšanas maksu. Valsts un pašvaldības finansējot arī privāto izglītības iestāžu izglītojamo, kuri izglītības iestādēs klātienē apgūst pamatizglītības programmas 1. līdz 4. klasē, ēdināšanu.

4.5. Mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas ietvaros izglītojamie apgūšot valoddarbības prasmes, nemateriālā kultūras mantojuma vērtības un kultūras savdabību raksturojošos artefaktus (literatūrā, mūzikā, tēlotājā mākslā, dejās, teātra, kino mākslā). Pedagoģs, ņemot vērā izglītojamo vecumposmu, intereses, spējas, pieredzi, plānošot sasniedzamos rezultātus, izmantojot arī individualizētu un diferencētu pieeju. Pedagoģs sniedzot atgriezenisko saiti, uzsverot pozitīvo izglītojamā darbībā un iezīmējot tālākās izaugsmes iespējas valodas un etniskā mantojuma apguvē.

4.6. Papildu viedokli Izglītības un zinātnes ministrija norādījusi, ka pētījums "Valodas situācija Latvijā: 2016–2020" atspoguļojot sabiedrībā notiekošos procesus. Pētījuma respondentu kopa esot aptaujātie no 18 līdz 74 gadiem, kuri reprezentējot Latvijas iedzīvotājus ar dažādās izglītības iestādēs iegūtu izglītību. Šis pētījums esot vērtējams kā reprezentatīvs, un

tā rezultāti esot attiecināmi arī uz privātajās izglītības iestādēs izglītību ieguvušajiem.

Valsts informācijas sistēmu dati par centralizēto eksāmenu rezultātiem latviešu valodā laika posmā no 2018./2019. mācību gada līdz 2022./2023. mācību gadam ļaujot secināt, ka privāto izglītības iestāžu izglītojamie valsts pārbaudes darbā latviešu valodā 9. klasē pārsvarā uzrāda zemāku mācību sniegumu nekā vidēji valstī. Izglītojamo valsts valodas prasmes kopš no 2018. gadā īstenotās izglītības ieguves valodas reformas neesot būtiski uzlabojušās, turpretī viņu dzimtās (krievu) valodas prasmes līmenis esot nemainīgi augsts. Arī 12. klašu audzēkņu centralizēto eksāmenu rezultāti mācību priekšmetos "Latviešu valoda" un "Matemātika" 2023./2024. mācību gadā bijuši zemāki nekā valstī vidējie rezultāti.

Pēdējo triju gadu periodā mācību priekšmetu "Latviešu valoda un literatūra" un "Matemātika" vidējais rezultāts 9. klašu izglītojamiem 2020./2021. mācību gadā esot bijis 6 balles, bet 2022./2023. mācību gadā neesot pārsniedzis 6,5 balles.

Ministrija esot sadarbojusies ar valodniecības un izglītības zinātņu profesorēm, kuras vadījušas seminārus, izstrādājušas metodiskus materiālus, apkopojušas mītus, kas saistīti ar monolingvismu, bilingvismu un multilingvismu. Zinātnieces, ņemot vērā ārvalstu pieredzi un pētījumu datus, esot norādījušas, ka bērni pirmsskolas izglītības vecumā var labi apgūt vairākas valodas. Svarīga esot ilglaicīga un noturīga saskarsme ar šīm valodām.

Izglītības kvalitāti nodrošinot izglītības iestādes dibinātājs, sadarbojoties ar pašvaldību, citām iestādēm un organizācijām, Izglītības kvalitātes valsts dienestu un ministriju. Pētījumā "Izglītības kvalitātes nodrošināšana un iekļaujoša vide" esot sniegts vērtējums par izglītības kvalitāti un vienotas skolas pieejas ieviešanu par laika posmu no 2023. gada 1. septembra līdz 2024. gada 29. februārim.

Citstarp ar Eiropas Savienības fondu atbalstu tiek izstrādāti izglītības kvalitātes monitoringa sistēmas analitikas rīki. Esot plānots izstrādāt šādus rīkus 3. un 6. klases izglītojamiem, kā arī pirmsskolas vecumposmam. Viens no monitoringa sistēmas pamatprincipiem esot palīdzēt saprast, kāda veida atbalsts izglītojamiem nepieciešams.

Pāreja uz mācībām latviešu valodā tiek uzraudzīta, organizējot ministrijas ekspertu klātienes vizītes izglītības iestādēs. 2023./2024. mācību gada pirmajā semestrī esot sarīkotas klātienes tikšanās ar 26 izglītības iestādēs strādājošiem pedagogiem un administrāciju, kā arī vērotas 57 atklātās stundas latviešu valodā. Profesionālajās sarunās piedalījušies 308 pedagogi, metodiķi, skolu administrācijas pārstāvji, pašvaldību darbinieki. Sadarbībā ar pašvaldībām pirmajā semestrī esot organizētas vizītes 12 pirmsskolas izglītības iestādēs. 2023. gada

septembrī, oktobrī, novembrī un decembrī Izglītības kvalitātes valsts dienests veicis 101 izglītības iestādes izvērtēšanu.

Tāpat ministrija 2024. gada janvārī esot veikusi valstspilsētu un novadu izglītības pārvalžu aptauju par vienotas skolas pieejas īstenošanu. Pašvaldības veikušas pārejas uz mācībām latviešu valodā īstenošanas pašnovērtējumu un atzinušas, ka 54 procentos pašvaldību šāda pāreja norit labi, 38 procentos – diezgan labi, 8 procentos – apmierinoši. 2023./2024. gadā Izglītības kvalitātes valsts dienests esot veicis plānveida apmeklējumus arī privātajās izglītības iestādēs, izvērtējot to darbību vienotas skolas pieejas ieviešanā.

Konsultatīvās padomes mentoru grupa organizējot pedagogiem un izglītības iestādēm pieredzes apmaiņas seminārus un sniedzot individuālās konsultācijas. Tiešsaistes semināros padziļināti tiekot aplūkoti arī jautājumi, kas saistīti ar dažādu mācību materiālu un metodisko līdzekļu nodrošinājumu un izmantošanu, individuālā atbalsta sniegšanu izglītojamiem un mācību metodēm, kas izmantojamas mācību procesa organizēšanā izglītojamiem ar atšķirīgām latviešu valodas prasmēm. Tāpat ministrijas ekspertu grupa apzinot pašvaldību un pedagogu vajadzības un plānojot turpmākos atbalsta pasākumus.

Pedagogiem esot pieejami vairāki digitālie resursi: Mācību plānošanas e-vidē *MAPE*, *Tavaklase.lv*, Aģentūras tīmekļvietnes *valoda.lv*, *maciunmacies.valoda.lv*, *sazinastilts.lv*, latviešu valodas vārdnīca *epupa.valoda.lv*, latviešu valodas rokasgrāmata *valodasrokasgramata.lv*, lietotne "Locīņš".

4.7. Ministrija norāda, ka piešķirtais papildu finansējums 2023. gada četriem mēnešiem pārejas uz vienotu skolu īstenošanai esot 3,8 miljoni eiro, no tiem 92 415 eiro piešķirti mācību līdzekļu iegādei interešu izglītības nodrošināšanai; 161 194 eiro mācību līdzekļu iegādei (nomaiņai); 138 092 eiro pedagogu darba samaksai speciālo izglītības programmu īstenošanai; 120 940 eiro pedagogu profesionālās kompetences pilnveides pasākumiem; 1 565 790 eiro papildu atbalsta sniegšanai izglītojamiem sekmīgai pārejai uz izglītību valsts valodā, izglītības iestādēs vasaras un rudens brīvlaikos paredzētajām izglītojamo nometnēm, bet jaunajā mācību gadā – pedagogu palīgiem klasēs ar izteiktu lingvistisko daudzveidību un pedagogiem, kuri strādā lingvistiski neviendabīgā vidē; 1 694 039 eiro papildu atbalstam (pedagoga palīgs, logopēds, pagarinātās dienas grupas skolotājs) tiem izglītojamiem, kuri mazākumtautību izglītības programmas apguvuši iepriekšējā mācību gadā, un speciālās pirmsskolas un pamatzglītības programmu pedagogu zemākās mēneša darba algas likmes starpības segšanai; 57 836 eiro mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmu īstenošanai.

Piešķirtais papildu finansējums ļaujot nodrošināt papildu pedagogu palīgus, logopēdus un skolotājus pagarinātās dienas grupās. Pedagogu palīgi sniedzot atbalstu, lai paplašinātu latvisku vidi grupā, izglītības iestādē un ārpusklases pasākumos. Viņi palīdzot bērniem pārvarēt sociālemocionālās grūtības, veidojot savstarpējas uzticības attiecības un veicinot valodas un kultūras apguvi pozitīvā vidē. Pagarinātās dienas grupas nodrošinot individuālu pieeju izglītojamiem ārpus mācību stundām, sniedzot atbalstu mācību satura apguvei un īpaši palīdzot gadījumos, kad vecāku iespējas sniegt atbalstu bērniem mācībās nepietiekamo valodas prasmju dēļ ir ierobežotas. Papildu finansējumu esot plānots piešķirt līdz 2026. gada 31. augustam. Turpmākajos gados nepieciešamo finansējumu ministrija esot iekļāvusi budžeta prioritārajos pasākumos, īpašu uzmanību pievēršot vienotas skolas pieejas ieviešanai un mazākumtautību izglītojamo latviešu valodas lietošanas paradumu stiprināšanai.

Problēmas ar mācību procesa īstenošanu latviešu valodā esot konstatējamās atsevišķās izglītības iestādēs, kur attieksme pret pāreju uz izglītību valsts valodā ir formāla un netiek veltīta pietiekama uzmanība tam, lai pilnvērtīgi sagatavotos un pēc iespējas plašāk izmantotu piedāvātos atbalsta veidus. Būtiska nozīme veiksmīgā valsts valodas ieviešanā mācību procesā esot arī izglītības iestādes sadarbībai ar vecākiem.

Ministrija esot veikusi vairākas aptaujas par pāreju uz mācībām valsts valodā, kurās viedokli sniegušas arī privātās izglītības iestādes. Citstarp izglītības iestādēm esot vaicāts, vai tās plāno organizēt izglītojamo nometnes latviešu valodas apguvei, un vairākas privātās izglītības iestādes to plānojušas darīt 2024. gada vasarā. Tāpat iestādēm vaicāts, vai tiek plānotas skolēnu aktivitātes starpbrīžos, veicinot saziņu latviešu valodā; vai izglītības iestādes pedagogiem ir nepieciešami latviešu valodas prasmes pilnveides kursi; vai izglītības iestāde plāno pedagogu pašpalīdzības stratēģijas. Atbildi sniegušas privātās izglītības iestādes, kuras iepriekš īstenojušas mazākumtautību izglītības programmas, savu gatavību pārejai uz mācībām latviešu valodā esot novērtējušas kā ļoti labu un labu.

4.8. Pēc mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas uzsākšanas ministrija sadarbībā ar pašvaldībām izvērtēšot faktisko pieprasījumu pēc šādām programmām. Augsta pieprasījuma gadījumā jautājums par papildu finansējuma piešķiršanu tikšot virzīts izskatīšanai Ministru kabinetā kārtējā gada un vidējā termiņa valsts budžeta likumprojektu sagatavošanas un izskatīšanas procesā.

Arī līdz šim interešu kultūrizglītības jomā tradicionāli esot darbojušās bērnu un jauniešu mazākumtautību folkloras kopas, mazākumtautību izglītojamo teātri, kā arī vokālie un instrumentālie kolektīvi, deju kolektīvi, mākslas pulciņi, kuros tiek izzinātas un koptas

mazākumtautību tradīcijas. Kultūrizglītības jomā darbojoties dažādu etnisko mērķgrupu pārstāvji: krievi, baltkrievi, ukraiņi, poļi, lietuvieši, igauņi, ebreji, romi.

Līdz 2022. gada 31. augustam mazākumtautību pirmsskolas izglītības programmas īstenojušas 16 privātās pirmsskolas izglītības iestādes. Viena no šīm iestādēm – pirmsskolas izglītības iestāde "GALAKTIKA" – kopš 2023. gada 1. septembra īstenojot pirmsskolas mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmu. 2024. gada 28. maijā Valsts izglītības informācijas sistēmā esot reģistrētas 14 privātās izglītības iestādes, kas īsteno mazākumtautību pamatizglītības programmu, pamatojoties uz Izglītības likuma pārejas noteikumu 102. punktu. Tomēr neviena no tām 1., 4. un 7. klasē neīstenojot mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmu.

4.9. Latvijā pirmsskolas izglītības pakāpē mācību darbs tiek iedalīts divos posmos. Pirmais posms esot pirmsskolas izglītība bērna agrīnā vecumā no pusotra gada līdz pieciem gadiem. Pirmsskolas izglītība šajā posmā neesot obligāta. Otrais posms esot obligātā pirmsskolas izglītība bērnam vecumā no pieciem līdz septiņiem gadiem. Pirmsskolas izglītības posmā no pusotra gada līdz pieciem gadiem primāra esot tieši vecāku loma. Pirmsskolas izglītības posms no pusotra gada līdz piecu gadu vecumam neesot skatāms atrauti no vispārējās izglītības sistēmas. Tas iekļaujoties šajā sistēmā un esot tās neatņemama sastāvdaļa. Bērnam no piecu gadu vecuma pirmsskolas izglītība esot obligāta. Tās mērķis esot bērna sagatavošana pamatizglītības ieguvei.

Pirmsskolas izglītība esot īstenojama atbilstoši Pirmsskolas izglītības vadlīniju pielikumos sniegtajiem pirmsskolas izglītības programmu paraugiem. Valsts izglītības satura centra informācijas sistēmā pieejamā "Pirmsskolas mācību programma" esot tikai atbalsta materiāls ieteikuma formā, nevis obligāti izpildāma prasība vai noteikumi, kas pedagogam būtu jāņem vērā, veidojot pirmsskolas izglītības programmu.

Atbilstoši Pirmsskolas izglītības vadlīniju 11. punktam pirmsskolas izglītības satura īstenošanas princips esot vienots audzināšanas un mācību process, kurā bērns praktiskā darbībā integrēti apgūst zināšanas, izpratni un pamatprasmes dažādās mācību jomās, attīsta caurviju prasmes un veido vērtībās balstītus ieradumus. Galvenā mācību organizācijas forma esot rotaļnodarbība, kas tiek īstenota visas dienas garumā telpās un ārā, ietverot bērna brīvu un patstāvīgu rotaļāšanos un pedagoga mērķtiecīgi organizētu netieši vadītu mācīšanās rotaļnodarbību, nodrošinot vienmērīgu slodzi, atpūtu un bērna darbošanos atbilstoši individuālajām spējām. Bērns mācoties arī ēdienreizēs un individuālās higiēnas procedūrās. Pārtraukums bērna mācīšanās procesā esot tikai atpūtas laikā pēc pusdienām, kad bērns aizmieg.

Pirmsskolas izglītības iestādes vadītājs sadarbībā ar vecākiem nosakot laika grafiku dažādu interešu izglītības programmu, tostarp mazākumtautību interešu izglītības programmas, īstenošanai. Interešu izglītības apguvi varot uzsākt pusotru gadu vecs izglītojamais. Tomēr prakse liecinot, ka vairumā gadījumu interešu izglītības apguvi bērni uzsāk no triju gadu vecuma, kad notiek pāreja no priekšmetiski manipulējošās bērnu darbības, kas vērsta uz priekšmetu, telpas un formas izzināšanu, uz sižetiskās lomu rotaļas darbību, ar kuras palīdzību bērns izzina apkārtējo pasauli. Pedagoģis, kas izstrādā mazākumtautību interešu izglītības programmu, varot to saskaņot ar pirmsskolas izglītības programmā apgūstamo tematiku, tādējādi nodrošinot abu programmu saturisko mijiedarbību.

4.10. Tiesas sēdē Izglītības un zinātnes ministrija norādīja, ka pirmsskolas izglītojamiem pārejai uz izglītību valsts valodā esot sagatavoti dažādi materiāli, piemēram, bilžu grāmatas un bilžu vārdnīcas, spēļu komplekti, esot sagatavoti arī materiāli pedagogiem. Aģentūra turpinot mācību komplektu izstrādes darbu.

Iespēja apgūt mazākumtautību interešu izglītības programmu būšot arī tiem bērniem, kuri iepriekš nav mācījušies mazākumtautību izglītības programmā.

Izglītības iestādes, uz kurām attiecināmi starpvaldību līgumi, mācību plānu īstenojot atbilstoši valstī noteiktajam izglītības standartam. Papildus šīs izglītības iestādes varot izstrādāt un Izglītības kvalitātes valsts dienestā licencēt savu autorprogrammu, kurā ietverta, piemēram, ivrita apmācība. Tas, ka valsts dod šiem mazākumtautību bērniem iespēju apgūt savu valodu, neliecinot par nevienlīdzību, jo valsts mērķis esot iekļauties Eiropas Savienības izglītības telpā. Dažas mazākumtautību izglītības iestādes ļoti veiksmīgi pašas pēc savas iniciatīvas mācību procesu jau ilgstoši īstenojot tikai valsts valodā. Tāpat mazākumtautību pārstāvji varot dibināt izglītības iestādes, kurās netiek īstenota valsts noteiktā izglītības programma, piemēram, svētdienas skolas vai cita veida izglītības iestādes.

Ņemot vērā vēsturiskos apstākļus un ģeopolitisko situāciju, esot secināms, ka krievu valodai nav vietas valsts noteiktajā izglītības standartā. Turklāt privātajās mazākumtautību izglītības iestādēs vidējais rezultāts šā gada valsts pārbaudes darbā latviešu valodā esot bijis 43,8 procenti, bet visās pārējās mazākumtautību skolās kopā – 45,5 procenti, savukārt skolās, kas mācību procesu īsteno latviešu valodā, – 62,1 procents un visās kopā vidējais rezultāts – 58,1 procenti.

Bilingvāls darbs nebūtu uzskatāms par mācību procesa īstenošanu valsts valodā. Izglītojamā nomierināšanai pedagogs esot apmācīts izmantot dažādas pedagoģiskās metodes, kas neprasa izmantot kādu konkrētu valodu. Agrīna vecuma bērnam saziņā ļoti būtiski esot žesti, mīmika un fiziskas klātbūtnes sniegtā drošības sajūta.

Logopēda pakalpojumi bērniem tiekot sniegti valsts valodā. Dzimtās valodas izmantošana būtu pieļaujama kritiskās situācijās un situācijās, kad tiek apdraudēta izglītojamā dzīvība. Pirmsskolas vecuma izglītojamiem ikdienā neesot liegts savstarpēji komunicēt dzimtajā valodā, tomēr pedagogam neesot pienākuma zināt mazākumtautības valodu.

Pirmsskolas izglītības vadlīnijās noteiktais obligātais saturs attiecoties uz ikvienu bērnu, kas atrodas pirmsskolas izglītības iestādē, tātad arī uz bērniem jau no pusotra gada vecuma. Katram bērnam esot jāapgūst savam vecumposmam atbilstošās iemaņas katrā no septiņām mācību jomām. Pedagoģs katra gada beigās izvērtējot bērna sasniegumus un sniedzot vecākam atgriezenisko saiti par to, ko bērns ir apguvis.

Mazākumtautību interešu izglītības nodarbības tiekot ietvertas izglītības iestādes pamatizglītības programmas īstenošanai noteiktajā laikā. Pirmsskolas izglītības vadlīnijas nenosakot konkrētu laiku, kādā pirmsskolas izglītības iestādei būtu jāīsteno obligātais saturs vai mazākumtautību interešu izglītības programma. Pirmsskolas izglītības iestāde, īpaši privātā izglītības iestāde, par sava darba grafiku vienojoties ar izglītojamo vecākiem. Pirmsskolas izglītības iestādēs interešu izglītības programma papildinot obligāto saturu un veidojot plūstošu pāreju no apgūstamās pamatprogrammas. Izglītības pamatprogrammas apguve rotaļnodarbības veidā esot īstenojama visas dienas garumā, bet mazākumtautību interešu izglītības programma – daudz mazākā daļā nekā programma valsts valodā. Citiem izglītojamiem paralēli varot tikt organizēta kāda cita fakultatīva nodarbība.

Mazākumtautību interešu izglītības programma netiekot vērtēta un iekļauta pirmsskolas programmas izpildes vērtējumā, tomēr šīs programmas īstenošanai vajagot sniegt atgriezenisko saiti izglītojamā vecākiem.

Neesot informācijas par to, kāpēc privātās izglītības iestādes izvēlas neīstenot mazākumtautību interešu izglītības programmas. Izglītības un zinātnes ministrija esot sniegusi plašu informāciju par šādu programmu finansēšanas iespējām. Savukārt izglītības iestāžu vadītāju un dibinātāju pienākums esot par šo iespēju informēt izglītojamo vecākus.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – pievienojas Saeimas atbildes rakstā paustajam viedoklim, tostarp par Latvijas īpašajiem vēsturiskajiem apstākļiem, kam esot izšķiroša nozīme apstrīdēto normu pieņemšanā, un par valsts valodas lomu pašreizējā ģeopolitiskajā situācijā. Prasība izglītības ieguves procesā lietot valsts valodu nodrošinot valsts valodas aizsardzību, sekmējot valsts valodas attīstību, veicinot sabiedrības integrāciju uz vienas, vienotas valsts valodas pamata un mazinot sabiedrības šķelšanos valodas dēļ.

Vispārējās izglītības standarti esot attiecināmi arī uz privātajām izglītības iestādēm. Tādējādi apstrīdētās normas neierobežojot Satversmes 112. panta pirmajā teikumā paredzētās tiesības uz izglītību.

Minoritāšu konvencija atstājot valstīm plašu rīcības brīvību tajā noteikto principu iedzīvināšanā. Likumdevējs esot izvēlēties veicināt Satversmes 114. pantā ietvertās tiesības, nodrošinot pirmsskolas un pamatzglītības pakāpē iespēju bez maksas apgūt mazākumtautību izglītības saturu mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmās. Ne Minoritāšu konvencija, ne Satversmes 114. pants neuzliekot valstij pienākumu nodrošināt mācības minoritāšu valodās. Uz Pieteikuma iesniedzējiem nebūtu attiecināms Minoritāšu konvencijas 13. pants, jo viņi neesot izglītības iestādes dibinātāji.

Konsultatīvās komitejas atzinumi neesot juridiski saistoši. Tajos norādītais viedoklis esot balstīts uz komitejai iesniegtajiem dokumentiem, un līdz ar to atzinumā norādītais esot vērtējams kopsakarā ar tiem.

Starptautisko līgumu slēgšana esot valstu brīvas gribas izpausme. Valsts pati brīvi izvēloties, ar kurām valstīm tai ir ciešākas saites un ar kurām tā vēlas šādus līgumus slēgt.

Iedzīvotāju reģistrā personas dati par piederību tautībai esot norādāmi brīvprātīgi. Valsts šos datus nepārbaudot. Raugoties no Minoritāšu konvencijas viedokļa, esot nepieciešams vērtēt to, vai personai ar konkrēto mazākumtautību ir dzimtas saiknes.

6. Pieaicinātā persona – Izglītības kvalitātes valsts dienests (turpmāk – Kvalitātes dienests) – norādījis, ka uzrauga izglītības jomu reglamentējošu normatīvo aktu ievērošanu visu veidu izglītības iestāžu darbībā.

2023./2024. mācību gadā Kvalitātes dienests esot veicis pārejas uz vienotu skolu izvērtējumu, citstarp arī privātajās pirmsskolas izglītības iestādēs. Kvalitātes dienests esot ieguvis informāciju un datus par mācību procesa nodrošināšanu valsts valodā un pārliecinājies par izglītības iestāžu vadītāju profesionālo darbību pārejas uz vienotu skolu nodrošināšanā un par valsts valodā īstenojamā izglītības procesa norisi izvērtējuma dienā.

Kvalitātes dienests reizi sešos gados organizējot pirmsskolas izglītības iestāžu vadītāju profesionālās darbības novērtēšanu. Ja attiecībā uz kādu no vērtēšanas kritērijiem konstatēts līmenis "nepietiekami" vai atkārtotā vērtēšanā konstatēts līmenis "jāpilnveido", tad Kvalitātes dienests pieņemot lēmumu par pirmsskolas izglītības iestādes vadītāja neatbilstību amatam. Par šādu vērtējumu tiekot informēts pirmsskolas izglītības iestādes dibinātājs, un tam tiekot ieteikts izbeigt darba tiesiskās attiecības ar pirmsskolas izglītības iestādes vadītāju. Līdz šim attiecībā uz bijušo privāto mazākumtautību pirmsskolas izglītības iestāžu vadītājiem neviens šāds lēmums neesot pieņemts.

Mazākumtautību interešu izglītības programmas un pirmsskolas izglītības programmas īstenošanas savstarpējās mijiedarbības vērtēšana neesot Kvalitātes dienesta kompetencē, tomēr pēc tā, kas līdz šim novērots praksē, varot pieņemt, ka interešu izglītības programmu apguves iespēju nodrošināšana ir vērtējama pozitīvi, jo izglītības process tiek dažādots un papildināts, apmierinot dažādas bērnu vajadzības un intereses. Neesot pamata apgalvot, ka interešu izglītības programmas negatīvi ietekmētu pirmsskolas izglītības programmas īstenošanas kvalitāti.

Izglītības iestāžu padomes kā koleģiālas institūcijas, kurās darbojas gan izglītojamo vecāku, gan pedagogu pārstāvji, varot piedalīties izglītības procesa un tā rezultātu apspriešanā, sniegt izglītības iestādes vadītājam priekšlikumus par iestādes darba organizāciju un izglītības programmu īstenošanu. Līdz ar to arī pirmsskolas izglītības iestādes padome varot aktīvi iesaistīties ar bērnu iegūstamās pirmsskolas izglītības kvalitāti un interešu izglītības programmu īstenošanu saistīto jautājumu risināšanā.

Tiesas sēdē Kvalitātes dienests norādīja, ka tā uzdevums esot kontrolēt izglītības procesu, kā arī sniegt ieteikumus konstatēto trūkumu novēršanai. Izglītības procesa kontrole tiekot īstenota, citstarp reaģējot uz dažādu informāciju, iesniegumiem, sūdzībām. Ja par interešu izglītības īstenošanu tiktu saņemta sūdzība, Kvalitātes dienests dotos pārbaudē un izvērtētu normatīvo aktu ievērošanu.

Izglītības iestādes vadītāja vērtēšanas procesā Kvalitātes dienests pārbaudot Valsts izglītības informācijas sistēmā pieejamos dokumentus, tostarp skolas pašnovērtējumu un nolikumu, kā arī dodoties klātienēs vizītēs, vērojot nodarbības un tiekoties ar pedagogiem, skolas vadību, administrāciju un vecākiem. Eksperti varot arī informēt izglītības iestādes par tām pieejamām iespējām.

Interese izglītības programmas nodarbības varot risināties dažādos dienas laikos, ievērojot bērna slodzi. Attiecībā uz bērna dienas plānošanu notiekot sadarbība ar izglītības iestādes padomi, tomēr tās lēmumiem un viedoklim esot galvenokārt ieteikuma raksturs. Iestādes vadītājs, kurš rūpējoties gan par izglītības iestādes darbības tiesiskumu, gan kvalitāti kopumā, varot argumentēti nepiekrīst padomes priekšlikumiem.

Pirmsskolas izglītības programmas īstenošanas laiki katrā izglītības iestādē varot būt atšķirīgi. Tās varot būt, piemēram, četras, astoņas vai divpadsmit stundas. Programmas īstenošanas laiks nosakot arī dienas kārtību. Mazākumtautību interešu izglītības programma nedrīkstētu kļūt prioritāra salīdzinājumā ar obligāto saturu, tai varot būt tikai papildinošs raksturs. Ja interešu izglītības nodarbības notiktu tikai pēcpusdienā vairāku stundu garumā, to nevarētu nosaukt par mijiedarbību, bet tikai par divu programmu īstenošanu. Pirmsskolas izglītības iestādei vajagot būt spējīgai nošķirt, kurā brīdī tiek īstenots obligātais saturs, bet kurā – mazākumtautību interešu izglītības programma. Pedagoģi nevarot reizē

īstenot abas programmas, citstarp arī darba samaksas nošķīruma dēļ. Tāpat par nošķīrumu vajagot būt informētiem izglītojamo vecākiem. Kvalitātes dienesta uzdevums esot pārliecināties, ka bērns apgūst pirmsskolas izglītības programmas saturu.

Lai saņemtu pašvaldības atbalstu pirmsskolas programmas īstenošanai, tai vajagot tikt īstenotai divpadsmit stundas. Esot iespējama arī tāda situācija, ka pirmsskolas izglītības iestāde, kas nesaņem pašvaldības atbalstu, pirmsskolas izglītības programmu īsteno, piemēram, astoņas stundas, bet pēc tam – interešu izglītības programmu.

Par bērna slodzi kopumā primāri esot atbildīgi paši vecāki. Interešu izglītības nodarbības tiekot īstenotas un apmeklētas ne tikai pirmsskolā, bet arī ārpus tās.

7. Pieaicinātā persona – Valsts izglītības satura centrs – norāda, ka pirmsskolas izglītības iestāde drīkstot īstenot Ministru kabineta noteiktajā kārtībā licencētu izglītības programmu un šo programmu izstrādē un īstenošanā esot obligātas Pirmsskolas izglītības vadlīnijas. Pirmsskolas mācību programmas paraugs "Pirmsskolas mācību programma" tikai nodrošinot metodisko atbalstu pedagogiem. Par pirmsskolas izglītības iestādes darba un mācību procesa organizāciju, tai skaitā dienas plānojumu, esot atbildīgs katras izglītības iestādes vadītājs.

Pirmsskolā mācību saturu bērns apgūstot integrētā mācību procesā – rotaļnodarbībā dienas garumā, ietverot vairākās mācību jomās plānotos bērnam sasniedzamos rezultātus. Pedagoģs plānojot mācību satura īstenošanu, izvēloties bērnam aktuālu tematu, kas saistīts ar bērna interesēm, notikumiem sabiedrībā vai norisēm dabā. Orientējoties uz attiecīgā temata ietvaros plānotajiem bērnam sasniedzamajiem rezultātiem, pedagoģs tālāk nosakot sasniedzamos rezultātus īsākam laikposmam – nedēļai, dienai – un plānojot to sasniegšanai nepieciešamās bērna un pedagoga darbības, nodrošinot bērnam iespēju katru dienu daļu mācību satura apgūt ārpus telpām, iekļaujot regulāras ikdienas fiziskās aktivitātes un apstākļus veselību veicinošu ieradumu veidošanai, kā arī paredzot dažādus īpašus pasākumus, piemēram, tādus, kas saistīti ar valsts svētkiem, gadskārtu ieražām un tradīcijām. Pedagoģs mācību procesā varot mainīt plānotos sasniedzamos rezultātus un aktivitātes atbilstoši bērna vajadzībām vai citu apstākļu ietekmē.

Tiesas sēdē Valsts izglītības satura centra pārstāve uzsvēra, ka obligātais izglītības saturs esot noteikts, orientējoties uz pirmsskolas beigšanu. Izglītības iestāde īstenojot pirmsskolas izglītības programmu, lai nodrošinātu obligātā satura sasniegšanu jeb konkrētus līdz pirmsskolas beigšanai sasniedzamos rezultātus. Šā procesa plānošana un īstenošana esot izglītības iestādes kompetencē. Izglītības iestādes vadītājs esot atbildīgs par pedagoga sagatavoto tematisko plānojumu un dienas kārtību.

Izglītības saturs esot vērtējams kā viens veselums. Atsevišķa mācību priekšmetu mācīšana neesot atbalstāma; mācībām vajagot būt integrētām, lai caur vienu prasmi tiktu apgūta otra. Jebkurā izglītības iestādē neatkarīgi no tās statusa vajagot būt noteiktai dienas kārtībai. Pirmsskolas izglītības programma ar tai noteiktajiem principiem un mērķiem atšķiroties no bērnu izglītošanas ģimenē.

Jebkura bērna izpratne par citu tautu valodu un kultūru veicinot izglītības kvalitāti. Tomēr izglītības procesu vajagot īstenot valsts valodā, vienlaikus ļaujot saglabāt mazākumtautību identitāti, valodu un kultūru. Mazākumtautību identitātes saglabāšanā sava nozīme esot arī sabiedriskajām organizācijām.

Interesu izglītība kā tāda bērnam neradot problēmas valodas apguvē. Ja tā tiek īstenota piemērotā formā, proti, īsās rotaļu nodarbībās atbilstoši bērna uztveres spējām, tad interešu izglītības nodarbības bērnam varot tikt paredzētas jau no pusotra gada vecuma.

Pirmsskolā interešu izglītība varot tikt īstenota gan pēc vecāku pieprasījuma, gan pēc izglītības iestādes iniciatīvas. Interesu izglītības pedagogi varot sadarboties ar pirmsskolas izglītības programmu īstenojošajiem pedagogiem, tostarp veidojot paralēlu saturu. Izglītības iestādes vadītājam esot iespēja plānot interešu izglītības nodarbības arī dienas pirmajā pusē.

8. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – norāda, ka apstrīdētās normas noslēdzot pakāpenisko pāreju uz mācībām valsts valodā un vienotas izglītības sistēmas izveidošanu visās izglītības pakāpēs ar mērķi gan stiprināt valsts valodas lietojumu un sekmēt pilsoniskās sabiedrības vienotību un demokrātiskās iekārtas aizsardzību, gan veicināt valsts valodas prasmi kā pamatu personas tālākajām iespējām pilnvērtīgi lietot valsts valodu un tādējādi gūt maksimālu labumu no valstī izveidotās izglītības sistēmas un iekļauties Latvijas sabiedrībā.

Gan tiesībsarga 2013. gada pētījums "Bilingvālā izglītība", gan Liepājas Universitātes veiktais pētījums "Pirmsskolēnu latviešu valodas apguves rezultāti Latvijā: Kurzemē, Rīgā un Latgalē. Latviešu valodas apguve" pierādot, ka bilingvālā izglītība nav rezultējusies ar labām latviešu valodas zināšanām.

Minoritāšu konvencijas 13. panta pirmajā daļā noteikto tiesību jēga un saturs esot tieši iespējas iegūt izglītību savā, mazākumtautības valodā nodrošināšana. Līdz ar to, ka tiek uzlikts pienākums nodrošināt izglītības ieguvī valsts valodā, šīs tiesības zaudējot jēgu. Mazākumtautību interešu izglītības nodrošināšana negarantējot pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības dibināt privātas izglītības iestādes, jo pašvaldība savā administratīvajā teritorijā varot nodrošināt attiecīgu programmu īstenošanu pašas dibinātajās izglītības iestādēs. Minoritāšu konvencijas

14. pantā paredzētais mērķis saglabāt savu nacionālo identitāti, apgūt mazākumtautības valodu, tradīcijas un kultūru varot tikt sasniegts interešu izglītības ietvaros.

Tā kā no Satversmes 112. panta neizriet mazākumtautību pārstāvju tiesības izvēlēties izglītības ieguves valodu, apstrīdētās normas esot vērtējamās tiktāl, ciktāl tās attiecas uz ikvienam garantētajām tiesībām iegūt kvalitatīvu izglītību. Ņemot vērā Izglītības likumā paredzēto individualizēto un personalizēto atbalstu valsts valodas prasmes apguvei, vajagot atzīt, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 112. pantam.

Tiesas sēdē tiesībsargs norādīja, ka interešu izglītība ietilpst kopējā izglītības sistēmā. No bērnu viedokļa mazākumtautību izglītības programmas aizstāšanai ar interešu izglītības programmu neesot izšķirošas nozīmes. Iepriekš normatīvajos aktos noteiktais bilingvālās izglītības regulējums neesot bijis atbilstošs praksē īstenotajai valodu lietojuma proporcijai, jo esot pietrūcis izglītības procesa kontroles.

Optimālais risinājums būtu dot privātajām izglītības iestādēm iespēju iekļaut interešu izglītības programmu pamatprogrammā un īstenot to kā konkrētus mācību priekšmetus.

Valstij vajagot ņemt vērā starptautiskos līgumus un starptautisko organizāciju atzinumus, tomēr komiteju viedokļi neesot juridiski saistoši.

9. Pieaicinātā persona – Latvijas pārstāvis starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās – savā viedoklī apkopojis starptautisko institūciju praksi, kas, iespējams, būtu piemērojama izskatāmajā lietā.

9.1. Konvencijas Pirmā protokola 2. pants garantējot personām tiesības uz pieeju valsts izveidotām izglītības iestādēm un tiesības no tajās iegūtās izglītības gūt labumu ilgtermiņā, taču šī norma negarantējot personai tiesības uz tādu skolu, tostarp privāto izglītības iestāžu, izveidošanu vai subsidēšanu, kurās izglītības ieguve būtu organizēta konkrētā valodā. Šāds secinājums ejot rokrokā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru, atbilstoši kurai neviena no Konvencijas normām pati par sevi negarantējot personām tiesības uz brīvu jebkuras valodas lietojumu (*linguistic freedom*) vai tiesības izvēlēties mācību valodu, kas nav valsts valoda. Konstitucionālajā sūdzībā minētā Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūra neesot attiecināma uz izskatāmo lietu.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa tiesības uz izglītību interpretējot sasaistē ar citiem starptautisko tiesību instrumentiem, tostarp Starptautisko paktu par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām, Eiropas Sociālo hartu, Minoritāšu konvenciju utt. Turklāt, izskatot sūdzības par iespējamām Konvencijas Pirmā protokola 2. panta pārkāpumiem, Eiropas Cilvēktiesību tiesa esot uzsvērusi, ka Konvencija garantē praktiskas, nevis iluzoras tiesības. Vienlaikus tiesības uz izglītību varot tikt ierobežotas. Valstīm esot plaša rīcības brīvība noteikt ne tikai izglītības saturu, bet arī

izglītības organizāciju, jo valstis pašas vislabāk varot izvērtēt, kas to sabiedrībai nepieciešams. Reizē valsts rīcības brīvības apjoms esot atšķirīgs attiecībā uz dažādiem izglītības līmeņiem: jo zemāks izglītības līmenis, jo mazāka valsts rīcības brīvība. Tas sasaucoties arī ar citu starptautisko cilvēktiesību uzraudzības iestāžu uzskatu, ka zemākajos izglītības līmeņos valstu rīcībai, iejaucoties izglītojamo tiesībās, vajadzētu būt īpaši rūpīgai un pamatotai.

Personu tiesības veidot un vadīt privātas izglītības iestādes nenozīmējot to, ka valstīm būtu jāatzīst jebkāds privātajās izglītības iestādēs apgūstamu mācību saturs. Kā Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi lietā "H. ģimene pret Apvienoto Karalisti", valstīm esot jāveido tāda izglītības sistēma, kas spēj nodrošināt valsts noteikto izglītības standartu neatkarīgi no tā, vai izglītību sniedz valsts vai privātas izglītības iestādes. Tikmēr, kamēr izglītības saturs ir balstīts pētījumos un vērtējumos par izglītojamiem nepieciešamo un nepārkāpj robežu, kas būtu pielīdzināma izglītojamo indoktrinācijai, valsts iejaukšanās vecāku tiesībās neesot nesamērīga.

Valstij esot pienākums nodrošināt to, ka izglītības sistēma nav segregēta. Lai arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa savu līdzšinējo judikatūru šādā kontekstā primāri esot veidojusi, skaidrojot valstu pienākumus attiecībā uz romu tautības izglītojamiem, tās secinājumi neapšaubāmi esot attiecināmi vispār uz izglītības sistēmu.

Visbeidzot, lietā "Bulgakovs pret Ukrainu" izteiktās tēzes nozīmējot to, ka izskatāmās lietas kontekstā nepieciešams pretstatīt apsvērumu, ka valstij jāveido iekļaujoša izglītības sistēma, respektējot mazāk aizsargāto grupu intereses un mazākumtautību kultūras īpatnības, un faktu, ka Konvencijas dalībvalstīs nav izveidojusies vienota izpratne par valodu politiku un valodu lietojumu sabiedrībā. Šis pretstatījums ietekmējot valsts rīcības brīvību konkrēta jautājuma risināšanā, no vienas puses paredzot, ka valstīm ir plaša rīcības brīvība savas izglītības sistēmas veidošanā un valsts valodas aizsardzības politikas pieņemšanā, bet no otras puses sašaurinot valstu rīcības brīvību jomās, kur attīstās vienota izpratne par mazākumtautību tiesībām.

9.2. Starptautiskajā paktā par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām garantēto tiesību uz izglītību mērķis esot panākt to, ka izglītības sistēma ir vērsta uz cilvēka cieņas aizsardzību, sekmē indivīdu iekļaušanos un dalību brīvā sabiedrībā un veicina dažādu etnisko grupu savstarpējo saprašanos. Atbilstoši šā pakta 13. panta 2. punktam valstīm esot pienākums veidot tādu izglītības sistēmu, kas ir spējīga nodrošināt tās pieejamību, sasniedzamību, pieņemamību un spēju pielāgoties.

ANO īpašais ziņotājs par tiesībām uz izglītību atzinis, ka dzimtajā valodā iegūtas izglītības trūkums bieži vien ir iemesls bērna nošķirtībai no pārējās sabiedrības. Tas jo īpaši attiecoties uz mazākumtautībām un

migrantiem, jo bērni izglītības saturu apgūstot labāk tad, ja tas sākotnējos izglītības posmos tiek pasniegts viņu dzimtajā valodā. Šāda pieeja saskanot ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas secinājumiem par valsts rīcības brīvības atšķirībām dažādos izglītības līmeņos.

Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja esot norādījusi, ka starptautiskajās tiesībās ir atzītas pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības uz izglītību savā valodā vai tiesības mācīties savu valodu, īpašu uzsvāru liekot uz dzimtās valodas nozīmi sākotnējos izglītības posmos, bet reizē norādīts arī tas, ka nepieciešamos pasākumus un prasības diktē valstī pastāvošā kārtība un vērtības. Līdz ar to esot secināms, ka valstīm, veidojot savu izglītības sistēmu, būtu jāveicina pie mazākumtautībām piederošo personu iekļaušanās sabiedrībā. Turklāt atbilstoši Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 2. pantam kopsakarā ar 13. un 15. pantu valstis esot tiesīgas noteikt pamatotus un nepieciešamus ierobežojumus attiecībā uz valodu lietojumu izglītībā. Savukārt šā pakta 13. panta 4. punktā garantētās tiesības esot interpretējamas ciešā saistībā ar tā paša panta 3. punktu, kas nosaka vecāku tiesības izvēlēties saviem bērniem piemērotākās izglītības iestādes, ja vien tās spēj nodrošināt minimālo valsts noteikto izglītības standartu. Šo tiesību primārais mērķis esot uzlikt valstij pienākumu atturēties no tādas rīcības, kas varētu tikt uzskatīta par nesamērīgu iekļaušanos privāto izglītības iestāžu darbībā.

Līdzīgi apsvērumi esot arī Bērnu tiesību konvencijas 28. un 29. panta pamatā. Šīs normas, kuru interpretācijā vajagot ņemt vērā arī konvencijas 30. pantā garantētās tiesības uz mazākumtautību kultūras aizsardzību, esot vērstas uz kvalitatīvas izglītības nodrošināšanu ikvienam, respektējot pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības saglabāt savu valodu un kultūru. Bērnu tiesību konvencijas komiteja Vispārējā komentārā Nr. 1 esot skaidrojusi, ka tad, ja valstī ir izveidotas privātās izglītības iestādes, kas nodrošina valsts izglītības standarta ievērošanu un nav pretrunā ar bērna interesēm iekļauties sabiedrībā, valsts primārais uzdevums ir atturēties no iekļaušanās šādu skolu darbībā.

Tomēr ne Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām, ne Bērnu tiesību konvencija nenosakot, kādā proporcijā privātajās izglītības iestādēs būtu pieļaujama izglītības nodrošināšana mazākumtautības valodā.

9.3. No Minoritāšu konvencijas 13. un 14. panta valstīm izrietot pozitīvs pienākums atļaut personām dibināt un vadīt privātas mazākumtautību izglītības iestādes un negatīvs pienākums neiejaukties to darbībā, ja vien tā neskar valsts izglītības standartus un vispārējo izglītības mērķi iekļaut mazākumtautības sabiedrībā un nepieļaut izglītības sistēmas segregāciju. Līdzīga pieeja mazākumtautību valodas

lietojuma izglītībā vispārīgai interpretācijai esot arī ANO Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komitejai.

Konsultatīvā komiteja esot atzinusi, ka Minoritāšu konvencijas 14. pants varētu prasīt, lai valsts iekļauj mācību saturā mazākumtautības valodas stundas tad, ja attiecīgā valoda ir īpaši apdraudēta. Tomēr nacionālajam regulējumam attiecībā uz mazākumtautību tiesībām izglītībā vajagot būt pietiekami elastīgam, lai šīs tiesības tiktu aizsargātas efektīvi. Valstu pieeja tam, kā savā izglītības sistēmā nodrošināt pie mazākumtautībām piederošām personām tiesības mācīties savu valodu, esot dažāda: tās varot publiskajā izglītības sistēmā paredzēt īpašas ārpusskolas stundas, kurās personām ir iespēja mācīties mazākumtautības valodu; veidot tādu sistēmu, kurā mazākumtautību izglītības programmas un līdz ar to arī iespējas mācīties mazākumtautības valodu primāri nodrošina privātās izglītības iestādes; veidot tādu izglītības sistēmu, kurā valsts valoda un mazākumtautības valoda tiek apgūtas paralēli vai svētdienas skolās utt. Tātad valstij esot plaša rīcības brīvība attiecībā uz veidu, kādā tā nodrošinās pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības mācīties savu valodu un tādējādi saglabāt savu kultūru.

9.4. Atbilstoši Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 27. pantam valstīm mazākumtautību aizsardzības un valodas jomā galvenais pienākums esot neliegt pie mazākumtautībām piederošām personām tiesības komunicēt savā valodā un baudīt, attīstīt un pilnveidot savu valodu privātā līmenī. Lietā "Mavlonovs un Sa'di pret Uzbekistānu" ANO Cilvēktiesību komiteja secinājusi, ka izglītība mazākumtautību valodā ir nozīmīga mazākumtautību kultūras sastāvdaļa, taču jautājumā par to, vai valsts ir nesamērīgi ierobežojusi pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības, izšķirošais apstāklis esot tas, vai apstrīdētais ierobežojums ir mazākumtautību tiesības ietekmējis tik ļoti, ka pie mazākumtautībām piederošām personām vispār ir liegta iespēja uzturēt savu kultūru.

Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 24. pants aizsargājot bērna tiesības uz valsts aizsardzību bez jebkādas diskriminācijas. Atbilstoši ANO Cilvēktiesību komitejas Vispārējam komentāram Nr. 17 šis pants nosakot, ka kultūras jomā valstij jāveic visas iespējamās darbības, lai veicinātu bērna personības izaugsmi un nodrošinātu bērniem tādu izglītības līmeni, kas ļautu viņiem efektīvi izmantot arī citas pakta garantētās tiesības, jo īpaši tiesības uz vārda un izteiksmes brīvību un domas un pārliecības brīvību. Tomēr neesot izkristalizējies secinājums par to, ciktāl sniedzas valsts rīcības brīvība prasīt, lai privātās izglītības iestādes izglītības procesu īsteno valsts valodā.

9.5. Vispārējā komentārā Nr. 21 par tiesībām uz kultūru noteiktā Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām

15. panta interpretācija prasot, lai valstis izglītības satura veidošanā ņem vērā mazākumtautību kultūras īpatnības un valodu. Viens no valstu pienākumiem esot nodrošināt pie mazākumtautībām piederību personu tiesības izvēlēties un dibināt savas izglītības iestādes. Tomēr valstu pienākumi, tostarp attiecībā uz valodas izmantošanu izglītībā, esot vērsti uz mazākumtautību saglabāšanos. Šāda atsauce pamatoti liekot domāt, ka mazākumtautības apdraudētība ir tas aspekts, kas valstīm jāņem vērā, vērtējot mazākumtautību tiesības ierobežojošu pasākumu samērīgumu.

Bērnu tiesību komitejas Vispārējā komentārā Nr. 11 ietvertās atziņas attiecībā uz kultūras vērtību ievērošanu izglītības procesā varot būt izmantojamas arī plašāk. Esot norādīts, ka pie mazākumtautības piederīgam bērnam ir tiesības lietot savu valodu izglītības ieguves procesā. Šādas bērna tiesības prasot attiecīgu valsts rīcību, taču pamatā prasot to, lai bērns prastu rakstīt un lasīt savā dzimtajā valodā. Piemēram, Bērnu tiesību komiteja savos noslēguma secinājumos par Igaunijas otro līdz ceturto kārtējo ziņojumu par Bērnu tiesību konvencijas ieviešanu neesot norādījusi, ka prasība iegūt izglītību valsts valodā noteiktā proporcijā pārkāptu Bērnu tiesību konvencijas 28.–30. pantā garantētās tiesības.

9.6. Trešajā ziņojumā par Latviju Konsultatīvā komiteja esot paudusi bažas par plāniem palielināt latviešu valodas kā mācību valodas īpatsvaru visos izglītības līmeņos. Uzsverot sākotnējo izglītības posmu nozīmi bērna attīstībā, Konsultatīvā komiteja esot aicinājusi Latviju nodrošināt bilingvālu pieeju pirmsskolas izglītības līmenī. Tāpat 2021. gada 3. marta rezolūcijā Ministru komiteja esot aicinājusi Latviju paredzēt iespējas mācīties mazākumtautību valodās un vienlaikus nodrošināt pie mazākumtautībām piederīgo bērnu vecāku uzklaušīšanu lēmumu pieņemšanas procesā. Tomēr neviena organizācija neesot atsevišķi vērtējusi ierobežojumus, kas noteikti privātajām izglītības iestādēm. Visas atzīmējušas vienīgi to, ka prasība nodrošināt izglītību valsts valodā kādā noteiktā proporcijā ir jādīdzsvaro ar privāto izglītības iestāžu autonomiju.

Venēcijas komisija 2020. gada 18. jūnija viedoklī par Latvijas normatīvā regulējuma grozījumiem, kuru rezultātā palielināta latviešu valodas kā mācību valodas proporcija izglītībā, esot ne tikai uzsvērusi valsts rīcības brīvības dažādību dažādos izglītības posmos un ieteikusi brīvāku regulējumu zemākajos izglītības līmeņos, bet arī secinājusi, ka "obligāta izglītība valsts valodā privātajās izglītības iestādēs ir pretrunā [ar Minoritāšu konvencijas 13.pantu]. [...] Tās 2019. gada viedoklī par Ukrainu Venēcijas komisija apsveica Ukrainas pieņemtos grozījumus normatīvajā regulējumā, atbilstoši kuriem privātās izglītības iestādes var izvēlēties valodu, kādā nodrošināt izglītību, saglabājot pienākumu nodrošināt augsta līmeņa ukraiņu valodas prasmes. [...] Komisija neredz īpašus iemeslus atkāpties no šā secinājuma attiecībā uz situāciju Latvijā". Tādējādi varot

secināt: Venēcijas komisija nav viennozīmīgi atzinusi, ka valstis nedrīkstētu noteikt konkrētu valsts valodā pasniedzama mācību satura proporciju, ja šī prasība kalpo mērķim integrēt mazākumtautības kopējā valsts sabiedrībā un mērķim nodrošināt kvalitatīvu izglītību. Taču valsts nedrīkstētu pilnībā liegt privātajām izglītības iestādēm sniegt izglītību mazākumtautības valodā.

Visbeidzot 2021. gada 30. martā ANO Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja savos noslēguma secinājumos par Latvijas otro kārtējo ziņojumu par Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām ieviešanu Latvijā attiecībā uz šā pakta 15. panta īstenošanu esot paudusi bažas par 2018. gadā īstenotā izglītības ieguves valodas reformas posma ietekmi uz mazākumtautību valodu mācīšanu valsts un privātajās izglītības iestādēs pirmsskolas un pamata izglītības pakāpē. Komitejas galvenais aicinājums esot bijis nodrošināt to, lai šī pāreja nesamērīgi neietekmētu bērnu izglītības kvalitāti un lai mazākumtautību bērniem būtu iespēja mācīties savu valodu izglītības sistēmas ietvaros.

9.7. ANO cilvēktiesību līgumus uzraugošo komiteju prakse un citu konsultējošo un skaidrojošo mehānismu un komisiju izdarītie secinājumi esot uzskatāmi par autoritatīviem, taču nesaturot juridiski saistošus secinājumus. Valstij šos secinājumus vajagot vērtēt un, ja nepieciešams, ieviest vai arī, sniedzot atbilstošu pamatojumu, paskaidrot, kāpēc konkrētās rekomendācijas būtu ieviešamas tikai daļēji, ierobežoti vai vispār nebūtu ieviešamas. Valstij, pamatojot tās izstrādāto regulējumu, vajagot sniegt vērtējumu par attiecīgajā starptautiskajā līgumā garantētajām tiesībām pēc būtības, atsaucoties arī uz attiecīgo organizāciju secinājumiem.

Satversmes tiesas nolēmumu juridiski saistošā daba esot faktors, kura dēļ likumdevējam, izstrādājot normatīvo regulējumu tādā jomā, par kuru Satversmes tiesa jau sniegusi atziņas, principā ir pienākums sniegt skaidrojumu par to, kā ar jauno regulējumu šīs Satversmes tiesas atziņas tiks ieviestas praksē. Latvijas pārstāvis starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās secinot, ka apstrīdēto normu izstrādes procesā likumdevējs ir ņēmis vērā Satversmes tiesas līdzšinējo judikatūru. Labas likumdošanas princips pats par sevi neaizliedzot likumdevējam atkāpties no Satversmes tiesas secinājumiem gadījumos, kad tas ir objektīvi nepieciešams un likumdevējs šādu atkāpi ir pietiekami pamatojis, paralēli visaptveroši izvērtējot arī regulējuma atbilstību cilvēktiesībām.

9.8. Pieteikuma iesniedzēju piedāvātā alternatīva – pienākums mazākumtautību izglītības iestādēs nodrošināt latviešu valodas apguvi un valsts eksāmenu kārtošanu valsts valodā atbilstoši tādiem pašiem nosacījumiem kā izglītības iestādē, kurā visa izglītības programma tiek īstenota valsts valodā – faktiski aicinot atgriezties pie modeļa, kas bija spēkā vēl pirms 2018. gadā īstenotā izglītības ieguves valodas reformas posma.

Jautājumos, kuri skar privātās mazākumtautību izglītības iestādes, valsts rīcības brīvība esot šaurāka. Valsts lēmumiem, ar kuriem tā nosaka valsts valodas lietojuma proporciju privātajās izglītības iestādēs, vajagot būt balstītiem uz būtiskākiem apsvērumiem, kas saistīti ar nepieciešamību nodrošināt izglītības kvalitāti un integrēt mazākumtautību bērnu sabiedrībā. Šādus apsvērumus vienmēr esot ieteicams pamatot ar empīriskiem un zinātniskiem slēdzieniem par konkrētā pasākuma ietekmi uz izglītības kvalitāti un mazākumtautību tiesībām. Būtiska nozīme esot arī jautājumam par valodas lietojuma absolūto aizliegumu kopsakarā ar Satversmes tiesas iepriekš paustajām atziņām.

Tiesas sēdē Latvijas pārstāvis starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās norādīja uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas secinājumu, ka Satversmes 114. pants mazākumtautībām paredzot augstāku aizsardzības līmeni nekā Konvencija. Vērtējot tiesību normu atbilstību Satversmes 112. pantam kopsakarā ar 114. pantu, vajagot ņemt vērā arī Minoritāšu konvencijas 13. pantu.

Valstij neesot jānosaka atšķirīgs valodas lietojuma apjoms atkarībā no izglītības pakāpes, tomēr vajagot ņemt vērā: jo zemāka izglītības pakāpe, jo svarīgākam jābūt attiecīgo noteikumu pamatojumam. Likumdevējam neesot liegts regulējuma izstrādē vērtēt visu sistēmu tās kopumā, anotācijā nenošķirot atsevišķus tās posmus un katru no tiem neizskaidrojot padziļināti.

Pat ja valsts nefinansētu privātās izglītības iestādes, to rīcības brīvība tik un tā nebūtu neierobežota.

Valstij esot rīcības brīvība slēgt divpusējus līgumus un tajos noteikt citas procedūras. Divpusējie līgumi varot ietekmēt samērīguma vērtējumu.

10. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes profesore klīniskajā psiholoģijā, vadošā pētniece izglītības psiholoģijā, Eiropas Komisijas Izglītības, jaunatnes, sporta un kultūras ģenerāldirektorāta neformālās ekspertu grupas atbalstošas mācību vides veidošanai riska grupām un labklājības veicināšanai skolās eksperte Dr. psych. Baiba Martinsone – norāda, ka bilingvālisma radītā pastāvīgā nepieciešamība kontrolēt divu valodu kodus varot veicināt augstāko vadības funkciju attīstību (piemēram, kognitīvo elastību, impulsu kontroli). Neesot pamata apgalvojumam, ka, neparedzot bērnam iespēju izmantot mazākumtautības valodu izglītības procesā, varētu tikt negatīvi ietekmēta valsts valodas apguve.

Dr. psych. Baiba Martinsone tiesas sēdē norādīja, ka jaunas valodas apgūšana pusaudzim vienmēr esot saistīta ar papildu kognitīvu slodzi un to varot ietekmēt arī emocionālā pretestība, kā arī pašnovērtējuma veidošanās. Tomēr, jo vairāk tiek lietota valoda, jo tās kods kļūstot arvien stabilāks. Ja mazs bērns uzreiz sāk runāt bilingvālā vidē, viņš vienlaikus varot nostiprināt abu valodu kodus un tas viņam paverot vairāk iespēju.

Divus gadus veci bērni vēl neesot spējīgi sadarboties cits ar citu, tāpēc vienaudžu mijiedarbībā valoda neesot tik nozīmīga. Bērnam svarīga esot emocionālā drošība, un tās nodrošināšana esot pedagogu un vecāku pienākums.

Gadu ilgs pārejas periods esot pietiekams, lai bērni spētu pielāgoties pārmaiņām.

11. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes asociētā profesore, vadošā pētniece Dr. paed. Ieva Margeviča-Grinberga – norāda, ka izglītība ir pats efektīvākais mazākumtautību izglītojamo integrācijas veids.

Interesu izglītība sekmējot izglītojamo pašapziņu, laika plānošanas prasmes, līderības, pozitīvas uzvedības attīstību, kā arī veicinot akadēmiskos sasniegumus. Interesu izglītību varot uzskatīt par nozīmīgu visaptverošas izglītības daļu, jo tiekot piedāvāti dažādi veidi, kā stiprināt skolā mācīto un nodrošināt tā lietojumu reālās dzīves situācijās.

Pētījumu rezultāti apliecinot, ka interešu izglītība var nodrošināt valodas apguvi, kā arī kultūras un identitātes saglabāšanu. Izglītojamo sociālā mijiedarbība ar vienaudžiem mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmu ietvaros esot tikpat svarīga kā pašas valodas apguve. Interesu izglītības pedagogi strādā ar mazākām grupām un līdz ar to varot labāk apzināt katra skolēna intereses, vajadzības un gatavību mācībām. Vairums Eiropas Savienības valstu piedāvājis iespēju dzimto valodu un kultūru apgūt un saglabāt ārpusstundu nodarbībās.

Mazākumtautību valodu apguvi vajagot veicināt jau agrīnā vecumā un arī vēlāk neatkarīgi no konkrētās pirmās vai otrās valodas apguves. Esot nepieciešams veidot piemērotu valodas vidi, kurā nepārtraukti tiek stimulēta valodu apguve, kas savukārt dod iespēju attīstīt komunikatīvo kompetenci. Šajā procesā nozīmīga vieta esot bērna ģimenei un sociālajai videi. Kvalitatīva mazākumtautību valodu apguve, sociālā integrācija un piederības izjūta esot iespējama tad, ja tiek izmantotas visas iespējas, ko sniedz gan formālā izglītība, gan interešu izglītība, gan kopiena, gan ikdienas mācību process.

Pētījumu rezultāti apliecinot, ka dzimtās valodas zināšanas uzlabo akadēmiskos rezultātus, veicina dziļāku jēdzienu izpratni, kā arī skaidrāku mācību satura izpratni, efektīvas komunikācijas un kritiskās domāšanas prasmes. Izglītojamiem, kuri apgūst savu dzimto valodu, esot spēcīgāka savas identitātes un kultūras piederības izjūta. Daudzu valstu pieredzes analīze ļaujot secināt, ka mazākumtautību bērniem jābūt pieejamām dzimtās valodas apguves un uzturēšanas iespējām.

Tāda pieeja, ka bērnam pirmsskolas pakāpē vai sākumskolā būtu aizliegts lietot dzimto valodu, pedagogiski neesot pareiza, jo noliedzot vai aizskarot bērna identitāti. Formālās izglītības procesā vajagot respektēt

ikviena izglītojamā dzimto valodu un iekļaut ar skolēnu kultūras identitāti un pieredzi saistītu saturu. Tas mazākumtautību izglītojamiem varot palīdzēt apzināties savu un savas kopienas piederību skolai un sabiedrībai kopumā, nodrošināt viņu iesaistīšanos sabiedriskajā dzīvē un panākumus.

Apkopojot pētījumos izkristalizējušās atziņas, varot secināt, ka uz dzimto valodu balstīta citas valodas apguve ir daudz efektīvāka un ilgtspējīgāka, nekā tā būtu valodu izolētības apstākļos.

Tomēr pētījumi atklājot arī to, ka mazākumtautību izglītojamie mācībvalodu apgūst labāk tad, ja tajā konsekvēnti runā ik dienu skolas vidē. Lai arī dzimtās valodas saglabāšanai ir daudz priekšrocību, tomēr tādos aspektos kā iekļaušanās sabiedrībā, izglītība un darbs izšķiroša nozīme esot un būšot valsts valodas prasmei.

Tikai vienas valodas izmantošana mācību procesā izglītojamo psihoemocionālo un fizisko attīstību varot ietekmēt dažādi atkarībā no vairākiem faktoriem, tostarp bērna vecuma, mācību valodas prasmes, vecāku attieksmes pret valsts valodu, izglītības iestādes un vecāku sadarbības, dzimtajā valodā sniegta atbalsta pieejamības un mācību vides. Izšķirošais izglītojamā attīstību veicinošais faktors esot nevis mācību procesā lietojamā valoda, bet gan attieksme. Izglītojamie mācoties veiksmīgāk tad, ja viņiem ir drošas, pozitīvas attiecības ar pieaugušajiem, kuri zina, kā atbalstīt viņu attīstību un mācīšanos.

Dr. paed. Ieva Margeviča-Grinberga tiesas sēdē norādīja, ka valsts valodā notiekošajās mācību stundās uzmanība tiekot pievērsta arī, piemēram, izglītojamo pārstāvēto mazākumtautību svētkiem. Tas, vai interešu izglītības programmas apgūšanai pietiek ar trim stundām nedēļā, esot atkarīgs no bērna motivācijas, sarunvalodas ģimenē un ārpus tās. Ja valstij būtu pieejams pietiekams finansējums, tad būtu atbalstāms arī lielāks interešu izglītības apguvei paredzamo stundu skaits.

12. Pieaicinātā persona – Liepājas Universitātes profesore, Kurzemes Humanitārā institūta vadošā pētniece *Dr. habil. philol. Dace Markus* – uzsver, ka mācības valsts valodā neesot pašmērķis, bet gan līdzeklis šīs valodas apguvei dzimtās valodas zināšanām tuvā līmenī.

Pētnieku grupa jau kopš 2018. gada esot sekojusi gan latviešu valodas kā dzimtās valodas prasmes attīstībai, gan mazākumtautību bērnu latviešu valodas prasmes attīstībai pirmsskolas vecumā, veicot anonīmu testēšanu un intervijas gan valsts, gan privātajās, gan arī starptautiskajās pirmsskolas izglītības iestādēs dažādos Latvijas reģionos. Esot secināts, ka latviešu valodas prasme ir atkarīga nevis no bērna tautības, bet gan no tās lietojuma pirmsskolas izglītības iestādē. Īpaši tas attiecoties uz ģimenēm, kurās latviešu valoda netiek lietota. Pētījumā iesaistītajiem pirmsskolas vecuma mazākumtautību bērniem, kuri apmeklēja bilingvālās grupas ar faktiski dominējošu krievu valodu, latviešu valodas lietošanas pieredze bijusi

nepietiekama. Savukārt latviešu valodas grupās iesaistīto mazākumtautību bērnu latviešu valodas prasme esot novērtēta kā pietiekama mācību turpināšanai pamatizglītības pakāpē. Šis konstatējums pamatojot nepieciešamību no 2023. gada 1. septembra pirmsskolas izglītības pakāpē pilnībā pāriet uz latviešu valodu.

Lai iegūtu datus par latviešu valodas apguves rezultātiem un apzinātu viedokļus par mazākumtautību bērnu gatavību sākt mācības 1. klasē latviešu valodā, 2023. gada maijā pirmsskolas skolotāji esot aicināti piedalīties ekspresaptaujā. Vidzemē un Zemgalē mazākumtautību bērnu grupas jau bijušas zināmā mērā sagatavotas pārejai. Aptaujai pārējos reģionos un Rīgā atsaukušies 32 mazākumtautību grupu skolotāji. Izrādījies, ka tikai septiņās grupās bērni bijuši sagatavoti mācībām 1. klasē latviešu valodā, 20 grupu skolotāji informējuši, ka mazākumtautību bērni saskaršoties ar grūtībām, jo esot tikai daļēji gatavi mācībām latviešu valodā, bet piecu grupu skolotāji norādījuši, ka mazākumtautību bērni vispār neesot sagatavoti mācībām latviešu valodā. Zīmīgi, ka skolas mācībām latviešu valodā nesagatavoto grupu bērni sadzīvē lietojuši tikai krievu valodu. Tātad šie mazākumtautību bērni neesot mudināti un radināti ikdienā lietot latviešu valodu.

Izglītības sistēmas ietvaros arī privātajās pirmsskolas izglītības iestādēs vajagot būt nodrošinātam tādām valsts valodas prasmes līmenim, lai bērni varētu sekmīgi turpināt mācības 1. klasē un integrēties Latvijas sabiedrībā. To esot iespējams panākt tikai ar visas izglītības iestādes pāreju uz latviešu valodu. Pirmsskolā šīs pārejas īstenošanu sekmējot arī Izglītības un zinātnes ministrijas piešķirtais papildu finansējums pedagogu palīgiem.

Dr. habil. philol. Dace Markus tiesas sēdē norādīja, ka veiktais pētījums aptvēris arī privātās izglītības iestādes. Bilingvālais mācību modelis praksē neesot nodrošinājis pietiekamu valsts valodas prasmi, jo ikdienā nereti dominējusi mazākumtautības valoda. Gan valsts, gan privātajās izglītības iestādēs iepriekš tikuši konstatēti gan ļoti labi, gan arī ļoti slikti valsts valodas apguves rezultāti.

Valodas apguvē liela nozīme esot ģimenes atbalstam un pedagogu meistarībai.

Lai izvērtētu izglītības ieguves valodas reformas ietekmi, valstij vajadzētu vismaz reizi gadā veikt gan bērnu zināšanu, gan arī pedagogu darba kvalitātes monitoringu.

13. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Psiholoģijas, pedagogijas un mākslas fakultātes Pirmsskolas un sākumizglītības nodaļas vadītāja asociētā profesore Dr. paed. Ineta Helmane – norāda, ka iepriekš īstenotā pieeja mazākumtautību izglītības programmās neesot nodrošinājusi pietiekamu latviešu valodas prasmi pirmsskolas un pamatizglītības posmā.

Topošo pirmsskolas izglītības skolotāju studiju programma un mācību metodika esot piemērota mazākumtautību izglītojamo izglītības ieguvei valsts valodā.

Pārejā no mazākumtautību izglītības programmas uz interešu izglītības programmu esot jāņem vērā tādi aspekti kā kultūras identitātes saglabāšana, valodas zināšanas, pedagoģiskā pieeja, izglītības saturs un sociālā integrācija. Pirmsskolas un pamatskolas vecumā bērni parasti esot ļoti ieinteresēti pasaules izpētē, spēlēs un jaunu zināšanu apgūšanā, tāpēc interešu izglītības programmas varot būt ļoti efektīvas. Kognitīvā attīstība šajā vecumā esot saistīta ar spēju uzmanīgi un koncentrēti piedalīties aktivitātēs, labi iegaumēt jaunas zināšanas, veidot jaunas idejas un domāt radoši.

Pirmsskolas vecumā interešu izglītības programmas apgūšanai varētu būt piemērota viena stunda līdz trīs stundas nedēļā, bet pamatskolas vecumā – trīs līdz piecas stundas nedēļā. Tomēr vajagot parūpēties arī par to, lai bērniem paliktu pietiekami daudz laika rotaļām, mājasdarbiem un citām aktivitātēm. Svarīgs ieguldījums bērna audzināšanā un izglītošanā, tostarp etniskās identitātes un valodas attīstībā, esot jāsniedz ne tikai izglītības iestādei, bet arī bērna vecākiem.

Dr. paed. Ineta Helmane tiesas sēdē norādīja, ka interešu izglītība paverot daudz lielākas iespējas radīt bērniem aizraujošas nodarbības, kā arī izcelt nepieciešamo saturu. Pedagogiem tiekot piedāvāti kursi par jautājumiem, kas saistīti ar mazākumtautību bērnu identitāti, tostarp studiju kurs, kurā akcentētas nāciju tradīcijas un tendences multikulturālā sabiedrībā.

14. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūta vadošais pētnieks, Konsultatīvās padomes mazākumtautību izglītības jautājumos loceklis Dr. soc. Vladislavs Volkovs – norāda, ka mazākumtautības sniedz nozīmīgu ieguldījumu Latvijas pilsoniskās sabiedrības daudzveidības un stabilitātes nodrošināšanā. Tomēr neatrisināti palikuši jautājumi, kas saistīti galvenokārt ar mazākumtautību kolektīvās kultūras un lingvistiskās identitātes vērtību integrāciju Latvijas kultūrtelpā. Viens no šādas integrācijas kanāliem varot būt mazākumtautību pārstāvju dibinātās privātās izglītības iestādes. Privātās izglītības prakse, kas īstenojama etnisko minoritāšu valodās, atbilstot Eiropas tradīcijām.

Pāreja uz izglītību tikai latviešu valodā neesot pienācīgi pamatota, un tās nepieciešamība tiekot argumentēta tikai ar to, ka mazākumtautību skolās neesot iespējams nodrošināt pilnvērtīgu latviešu valodas apguvi. Tomēr patiesā problēma, iespējams, esot saistīta ar nepietiekamo administrācijas, dažu izglītības iestāžu pedagogu un to Izglītības un zinātnes ministrijas darbinieku darbu, kuriem bija jāuzrauga kvalitatīva mācību priekšmetu pasniegšana latviešu valodā.

Par iemeslu nolaidīgai attieksmei pret mazākumtautību privāto izglītību esot arī tas, ka trūkstot ciešas saiknes starp iestādēm, kuras pieņem lēmumus par privātās izglītības pilnīgu pāreju uz latviešu valodu, un multietnisko pilsonisko sabiedrību. Izglītības un zinātnes ministrijas mājaslapa apliecinot, ka interese par etnisko minoritāšu interesēm ir visai zema. Neesot neviena pētījuma, kas atspoguļotu Latvijas sabiedrības vēlmi pēc privātās izglītības īstenošanas tikai latviešu valodā. Turklāt mājaslapā publicētais 2010. gada pētījums esot balstīts tieši uz bilingvālās izglītības vērtībām mazākumtautību skolās. Proti, pētījumā "Centralizēto eksāmenu pēdējo trīs gadu rezultātu analīze un sagatavotība pārejai uz vienotu latviešu valodas eksāmenu 2010. g." esot atzīmēti mazākumtautību skolās sasniegtie augstie izglītības kvalitātes rādītāji. Neesot vērtētas sociālās un politiskās sekas, kas izriet no pārejas uz izglītību tikai valsts valodā privātajās izglītības iestādēs. Droši varot apgalvot, ka iniciatīva arī privātajās izglītības iestādēs nodrošināt izglītību tikai latviešu valodā nekādi nav izrietējusi no komunikācijas ar Latvijas daudzveidīgo pilsonisko sabiedrību.

Dr. soc. Vladislavs Volkovs tiesas sēdē norādīja, ka valsts valoda neesot vienīgais demokrātiskas saliedētības panākšanas līdzeklis. Izglītības un zinātnes ministrija 30 gadu laikā neesot spējusi bilingvālās izglītības modeļa ietvaros nodrošināt kvalitatīvu latviešu valodas apguvi. Ar trim interešu izglītības programmai atvēlētajām stundām esot par maz mazākumtautības valodas, identitātes un kultūras saglabāšanai. Būtu nepieciešams stiprināt un pilnveidot bilingvālās izglītības modeli.

15. Pieaicinātā persona – Dr. h. c., Assessor. jur., Dipl.-Pol. Egils Levits – tiesas sēdē norādīja, ka Minoritāšu konvencija aizsargājot tieši minoritātes, nevis jebkuru cilvēku, kas dzīvo Latvijā. Līdz ar to svarīgs esot jautājums par Pieteikuma iesniedzēju piederību pie nacionālajām minoritātēm.

Apstrīdētās normas esot daļa no ilgstoši īstenotas izglītības ieguves valodas reformas, kas vērsta uz demokrātiskas saliedētas sabiedrības veidošanu. Valsts valoda esot daļa no Satversmes negrozāmā kodola, no kura atkāpties neesot tiesīgs arī likumdevējs. Valsts valoda esot priekšnosacījums tam, lai visi Latvijas tautai piederīgie varētu piedalīties kopējās nākotnes veidošanā jeb demokrātiskajā diskursā, un attiecīgi arī galvenais saliedētas sabiedrības veidošanas elements.

Mazākumtautību izglītojamie jau no agrīna vecuma krievu valodu apgūstot ģimenē. Vēlāk krievu valoda daļēji tiekot apgūta arī skolā. Krieviskā informācijas telpa esot pilnīgi pašpietiekama. Tādējādi krieviskā identitāte tiekot nodota no vienas paaudzes nākamajai. Esot konstatējama nelīdzsvarotība ar latviešu valodas apgūšanas iespējām, kas ar šo reformu tiekot mazināta.

Minoritāšu konvencijas 13. pants nedrīkstot novest pie izolācijas, jo valsts uzdevums esot veicināt demokrātisko saliedētību. Līdz šim valsts neesot pienācīgi pildījusi šo pienākumu.

Satversmes 114. pantā ietvertā cieņa pret mazākumtautībām nenozīmējot mazākumtautību tiesības uz savu, segregētu izglītības iestāžu sistēmu. Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr. 2018-22-01, iespējams, esot noteikusi augstāku standartu par to, kas noteikts Minoritāšu konvencijas 14. pantā. Valsts esot tiesīga arī šo standartu koriģēt. Tāpat valsts esot tiesīga slēgt līgumu ar jebkuru no pasaules valstīm saskaņā ar savu politisko izšķiršanos.

16. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes profesore, attīstības psiholoģijas speciāliste Dr. psych. Anika Miltuze – norāda, ka atbilstoši neirozinātņu pētījumiem pirmsskolas vecumā izglītojamiem smadzenes esot ļoti plastiskas. Veiksmīgai smadzeņu attīstībai esot nepieciešama daudzveidīga vide, kas nodrošina daudzveidīgu simulāciju. Savienojot pirmsskolas izglītības obligāto saturu ar interešu izglītību, tiekot bagātināta izglītojamā apkārtējā vide. Daudzveidīgā pieredze, ko izglītojamais var iegūt līdz ar interešu izglītību, esot būtiska ne tikai pirmsskolas vecumā, bet jebkurā vecumā.

Interesu izglītības programma pirmsskolas vecumā esot savienojuma ar vispārējās izglītības programmu. Interesu izglītības apgušana dažādos pirmsskolas vecuma posmos neradot negatīvu ietekmi uz izglītojamo. Tomēr interešu izglītībā vajagot būt nodrošinātai emocionāli labvēlīgai un drošai videi, lai izglītojamais justos labi. Tāpat esot svarīgi respektēt arī izglītojamā bioloģiski noteiktās individuālās īpatnības: aktīvākiem bērniem būtu piemērota tāda interešu izglītība, ka viņi var fiziski darboties, savukārt lēnīgākiem bērniem būtu nepieciešamas arī mierīgākas aktivitātes.

Smadzeņu struktūras, kas ir atbildīgas par valodas apguvi, cilvēkam attīstoties vēl pirms pusotra gada vecuma sasniegšanas. Bērnam jau zīdaiņa vecumā esot svarīgi dzirdēt valodu. Arī pēc iestāšanās pirmsskolas izglītības iestādē bērna dzimtās valodas attīstība turpinoties mājās, komunikācijā ar ģimeni. Vēlākā vecumā pastāvot iespēja dzimto valodu mācīties akadēmiski kursos.

Bilingvālie bērni, kas aug dažādās valodas vidēs un veido dažādus valodas kodus, esot ieguvēji. Pētījumi pierādot – jo agrāk izglītojамie dažādajās vidēs sāk apgūt vairākas valodas, jo mazākus resursus prasa katras konkrētās valodas apguve. Pētījumos secināts, ka arī bērniem ar attīstības traucējumiem, piemēram, uzmanības deficīta ar hiperaktivitātes traucējumiem gadījumā, vairāku valodu apguve palīdzot mazināt grūtības ar uzmanības koncentrēšanu. Bilingvālisms attīstot vadības funkcijas, kas esot saistītas ar uzmanības noturību.

Ļoti svarīgi esot tas, lai izglītojamais justos droši. Šo drošības sajūtu esot iespējams radīt arī neverbālā veidā, piemēram, paņemot bērnu klēpī, samīļojot un mierinot. Ne vienmēr tam esot jānotiek, izmantojot valodu.

Valodas attīstību veicinot darbošanās konkrētajā valodā. Pētījumi rādot, ka bērni valodas apgūst ātrāk tad, ja tās netiek savstarpēji jauktas. Esot svarīgi, lai konkrēts cilvēks bērnam asociētos ar konkrētu valodu. Tad bērniem esot vieglāk pārslēgties uz komunikāciju konkrētajā valodā. Interesu izglītības nodarbībās izglītojamam, nomainot vidi un pedagogu, esot vienkāršāk pārslēgties no vienas valodas uz otru.

Normatīvas attīstības gadījumā pirmsskolas vecuma bērniem neesot no svara tas, kādā valodā viņiem tiek sniegts individuāls atbalsts. Tomēr, ja pirmsskolas izglītības iestādē izglītības process tiek īstenots valsts valodā, tad arī atbalsts izglītojamiem esot jāsniedz valsts valodā. Agrīnajā vecuma posmā no pusotra gada līdz trim gadiem bērna komunikācija ar pedagogu jebkurā gadījumā notiekot, izmantojot ne tik daudz valodu, bet vairāk gan žestus, zīmējumus un citas metodes. Akadēmiska valodas mācīšanās šajā vecumā neesot iespējama. Bērns apgūstot valodu, atrodoties šīs valodas vidē. Līdz ar to dzimto valodu izglītojamie var apgūt arī praktiskās interešu izglītības nodarbībās, kurās fonā iespējams dzirdēt sarunas dzimtajā valodā.

Nākotnē risku varētu radīt tas, ka dzimtajā valodā netiek akadēmiski izkopta.

17. Pieaicinātā persona – Latvijas Izglītības un zinātnes darbinieku arodbiedrība (LIZDA) – laika periodā no 2024. gada 1. marta līdz 7. martam esot noskaidrojusi pedagogu viedokli par apstrīdētajām normām. Anketu aizpildījuši 346 pašvaldību dibināto izglītības iestāžu pedagogi.

Respondenti norādījuši, ka mācību materiāli ir pieejami gan drukātā, gan elektroniskā formā. Tomēr tie esot izkaisīti pa dažādām vietnēm, neesot sistematizēti atbilstoši mācību programmai un tāpēc diezgan ilgu laiku nākoties tērēt šo materiālu meklēšanai. Šie materiāli neesot piemēroti konkrētai mācību stundai. Tāpat neesot pieejams dažādiem mācību priekšmetiem būtisko jēdzienu skaidrojums. Atsevišķiem tematiem mācību materiāli vispār neesot pieejami, tāpēc pedagogi tos veidojot paši vai iegādājoties no kolēģiem. Taču tiekot slavētas Aģentūras izstrādātās spēles, īpaši pirmsskolas izglītības posmam. Citi mācību materiāli tiekot iegūti tālākizglītībasursos, pieredzes apmaiņas semināros un vebināros.

Metodiskā palīdzība un metodisko materiālu nodrošinājums esot ļoti vājš. Atsevišķiem tematiem Aģentūra esot izstrādājusi metodiskos materiālus, bet Valsts izglītības satura centra mājaslapā esot pieejams tikai viens mācību un metodiskais līdzeklis pārejai uz mācībām valsts valodā 1.–3. klasei matemātikā un dabaszinībās. Logopēdi sūdzoties par

to, ka trūkst metodisko materiālu darbam ar mazākumtautību bērniem, kuriem ir skaņu izrunas traucējumi, bet korekciju nepieciešams veikt latviešu valodā.

Pedagogi norādot, ka mācību stundu laikā neesot iespējams sniegt pienācīgu individuālo atbalstu, jo izglītojamiem valsts valodas zināšanu līmenis esot ļoti atšķirīgs. Neesot iespējams mācību procesu īstenot pilnvērtīgi, runājot ar gados jaunākiem bērniem tikai valsts valodā. Esot arī tādi bērni, kuri vispār nesaprot latviešu valodu, un līdz ar to esot apgrūtināta pedagoga pienākumu pildīšana. Pedagogu trūkums apgrūtinot iespēju pirmsskolas pakāpē izglītojamiem nodrošināt pienācīgu atbalstu.

No valsts budžeta papildus tiekot piešķirts finansējums to pedagogu darba samaksai, kuri īsteno izglītības programmas tajā mācību gadā, kurā notiek pāreja uz izglītības satura pasniegšanu valsts valodā izglītojamiem, kas iepriekšējā mācību gadā apguvuši mazākumtautību izglītības programmu. Vienlaikus no valsts budžeta tiekot aprēķināts papildu finansējums mācību līdzekļu iegādei.

LIZDA tiesas sēdē norādīja, ka pāreja uz izglītību valsts valodā esot nepieciešama. Tomēr, pieņemot apstrīdētās normas, neesot vērtēta realitāte, proti, tas, ka bērni ikdienā savā ģimenē un sev tuvāko cilvēku lokā runā krievu valodā. Tāpēc tieši pedagogs esot tas, kuram nākas strauji panākt šo pāreju uz izglītību valsts valodā. Ilgāks pārejas periods būtu ļāvis pedagogiem sagatavoties labāk.

Pedagogiem esot bijuši pieejami kursi par to, kā strādāt ar bērniem, kuru dzimtā valoda nav valsts valoda. Tomēr joprojām neesot pieejami pietiekami kvalitatīvi metodiskie līdzekļi ar skaidrojumiem par to, kā attiecīgais mācību līdzeklis izmantojams, lai palīdzētu bērnam labāk apgūt latviešu valodu.

Iepriekš pedagogiem pašiem esot bijušas lielas problēmas ar valsts valodas prasmi. Praksē bijušas arī tādas situācijas, ka bērna vecāki mērķtiecīgi atsakās sadarboties ar pedagogiem. Šāda vecāku attieksme neveicinot izglītojamo iespējas apgūt valsts valodu. Daļa pedagogu norādot, ka tad, ja sadarbība ar vecākiem ir laba un pieejams arī atbalsta personāls, valsts valodas apguve nesagādā izglītojamiem īpašas grūtības.

Fakultatīvās nodarbības esot formālās izglītības sastāvdaļa. Tās esot iespējams organizēt vai nu pirms mācību nodarbību sākuma, vai pēc mācību stundām.

Privāto izglītības iestāžu uzturēšanas izmaksas saistībā ar to ekskluzivitāti esot krietni vien lielākas nekā valsts un pašvaldību izglītības iestāžu uzturēšanas izmaksas, un attiecīgi valsts finansējuma proporcija esot krietni vien mazāka.

18. Pieaicinātā persona – Latvijas Pašvaldību savienība – sniegusi informāciju, ka lēmumi par interešu izglītības īstenošanu

pašvaldībās tiek pieņemti atbilstoši Ministru kabineta 2001. gada 28. augusta noteikumu Nr. 382 "Interesešu izglītības programmu finansēšanas kārtība" 10. punktam. Arī minimālais programmas īstenošanai nepieciešamais izglītojamo skaits esot jānosaka pašvaldībai, ņemot vērā pieprasījumu. Savukārt programmu saturs esot jāveido pasniedzējiem, ievērojot mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interesešu izglītības programmas paraugu un tās īstenošanas vadlīnijas.

Latvijas Pašvaldību savienības aptaujā par interesešu izglītības organizēšanu esot iesaistījušās 36 pašvaldības, no kurām 19 norādījušas, ka nodrošina mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interesešu izglītības programmu realizēšanu vispārējās izglītības iestādēs. Šajās pašvaldībās pirmsskolas izglītības pakāpē izglītību iegūstot 3712 krievu mazākumtautības izglītojamie, 15 ukraiņu mazākumtautības izglītojamie un 70 citi mazākumtautību izglītojamie, bet pamatzglītības pakāpē – 7438 krievu mazākumtautības izglītojamie, 284 poļu mazākumtautības izglītojamie, 81 ukraiņu mazākumtautības izglītojamais, kā arī 547 citi mazākumtautību izglītojamie.

Trīs pašvaldības (Bauskas novads, Gulbenes novads, Ropažu novads) esot norādījušas, ka saņēmušas no privātajām izglītības iestādēm pieprasījumu par mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interesešu izglītības programmas realizēšanu. Dažas pašvaldības norādījušas, ka novadā mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interesešu izglītības programmas realizēšanas jautājumi neesot aktuāli vai ka attiecīgajā pašvaldībā neesot šāda pieprasījuma.

Latvijas Pašvaldību savienība tiesas sēdē norādīja, ka Rīgas valstspilsētas pašvaldībā esot izveidots metodiskais centrs, kas sniežot atbalstu ne tikai pamatskolas, bet arī pirmsskolas izglītības posmā. Pašvaldībās tiek organizēts atbalsts pirmsskolas izglītības iestādēm un pedagogiem.

Pašvaldības nenosakot kārtību, kādā izglītības iestādēm jāorganizē mazākumtautību interesešu izglītības programma. Šī kārtība esot atkarīga no mācību programmas, stundu saraksta, vienošanās ar pedagogiem un vecākiem. Pašvaldībām neesot pienākuma sekot līdzi privāto izglītības iestāžu programmu īstenošanai. Interesi par mazākumtautību interesešu izglītības programmas īstenošanu vajagot izrādīt pašām privātajām izglītības iestādēm.

Dažas izglītības iestādes iepriekš noteiktās izglītības ieguves valodas reformas ietvaros esot izvēlējušās valsts valodā nodrošināt vēl lielāku daļu mācību satura par noteikto.

19. Pieaicinātā persona – Habad Ebreju privātā vidusskola – norāda, ka valsts valodas kvalitatīvu apguvi mazākumtautību izglītības programmā visos izglītības posmos apliecinot izglītojamo ieņemtās

godalgotās vietas olimpiādēs, tostarp latviešu valodas olimpiādēs. Izglītības iestādi apmeklējot bērni ne tikai no Latvijas, bet arī no ASV un Izraēlas.

Ebreju cikla priekšmeti (izņemot ivritu) skolā tiekot pasniegti fakultatīvu un interešu izglītības programmu ietvaros. Tomēr dibinātāji izstrādājot autorprogrammu šā cikla priekšmetu pasniegšanai ivritā, lai vēlāk kaut daļu no tiem varētu iekļaut pamatprogrammā kā atsevišķu priekšmetu vai ietvert priekšmetā "Sociālās zinības".

Habad Ebreju privātās vidusskolas mērķis esot piedāvāt vispārējo izglītību un veicināt cieņu pret vēsturiskās Latvijas mazākumtautības – ebreju – dzīvesveidu, tradīcijām, kultūru un reliģiju. Šā mērķa īstenošana neesot iedomājama bez ivrita izmantošanas mācību procesā. Pamatojoties uz Latvijas Republikas valdības un Izraēlas Valsts valdības nolīgumu par sadarbību izglītības, kultūras un zinātnes jomā, skolā pastāvīgi strādānot skolotāji un studenti no Izraēlas.

Tiesības privātajām skolām pašām izvēlēties mācību valodu, tostarp mazākumtautības valodu, esot īstenojamas atbilstoši Satversmes 91. pantam, nešķirojot privātās mazākumtautību izglītības iestādes pēc piederības pie Eiropas Savienības valodām vai pēc citiem kritērijiem. Šīs tiesības neesot pretrunā ar prasību, ka privāto izglītības iestāžu izglītojamiem pilnībā jāapgūst valsts valoda, kuras prasme tiek pārbaudīta eksāmenos, kas tiek kārtoti pēc tādiem pašiem noteikumiem kā valsts un pašvaldību izglītības iestādēs. Aizliegums privātajām izglītības iestādēm mācību procesu nodrošināt mazākumtautības valodā attiecoties ne vien uz krievu valodu, bet uz visām valodām, kuras nav Eiropas Savienības dalībvalstu valodas un – daļēji – uz tām, kurām nav noslēgti starptautiskie līgumi.

Balstoties uz Venēcijas komisijas un Konsultatīvās komitejas secinājumiem, varot piekrist tam, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 114. pantam, ciktāl tās attiecas uz privātajām vispārējās izglītības iestādēm, kuru dibinātāji ir pie mazākumtautībām piederošas personas.

20. Pieaicinātā persona – biedrība "Privātskola LATREIA" – uzsver, ka tās absolventi veiksmīgi turpinot mācības Latvijas augstskolās. Tātad bilingvālās izglītības sistēma esot spējusi sniegt izglītojamiem nepieciešamās valsts valodas zināšanas.

Plānojot pāreju uz izglītību valsts valodā, izglītības iestādē esot izraudzīti pedagogi un sākumskolas pedagogu palīgi, meklēta atbilstoša mācību metodika un pilnvērtīgam izglītības procesam nepieciešamie mācību materiāli. Tomēr nepietiekot pedagogu, kuri varētu mācību procesu latviešu valodā īstenot pilnvērtīgi. Mācību materiāli 1., 4. un 7. klasei esot pasūtīti laikus, taču latviešu valodas mācību grāmatas 7. klasēm neesot

bijušas pieejamas līdz pat novembrim. Līdz ar to pedagogiem nācies pašiem saviem spēkiem veidot darba materiālus.

2023./2024. mācību gadā skolas gaitas pirmajā klasē uzsākuši 39 izglītojamie, no tiem 25 bijuši mazākumtautību pirmsskolas beidzēji bez valsts valodas pamatzināšanām. Līdz ar to pirmajā semestrī radušās problēmas saistībā ar mācību vielas apguvi, papildu stresu un milzīgo slodzi.

Pieaugot to bērnu skaits, kuriem ir mācīšanās traucējumi, garīgās attīstības traucējumi un citi veselības traucējumi. Daudziem no šiem bērniem esot ļoti grūti apgūt jaunu valodu vai apstrādāt citā, nevis dzimtajā valodā sniegto informāciju. Tādi mācīšanās traucējumi kā disleksija vai disgrāfija varot rasties arī paaugstināta stresa dēļ, piemēram, tad, ja bērnam, skolas gaitas uzsākot, tiek izvirzītas pārlietu augstas prasības vai uzlikta nepiemērota mācīšanās slodze.

Arī 4. un 7. klašu izglītojamie mācību materiālu trūkuma un pārslodzes dēļ nespējot pilnvērtīgi apgūt mācību vielu. Veidojot valsts valodas vidi, tiekot zaudētas izglītojamo iespējas pienācīgi apgūt dzimto valodu. Nepietiekama valsts līdzfinansējuma dēļ fakultatīvās nodarbības tiekot nodrošinātas par vecāku līdzekļiem.

Privātā izglītības iestāde "LATREIA" tiesas sēdē norādīja, ka valsts piedāvāto materiālu esot daudz, bet ne visi no tiem esot piemēroti kvalitatīvam darbam dažādās klašu grupās. Izglītības iestāde izveidojusi pati savu mācību metodoloģiju, jo valsts piedāvātā metodoloģija neatbilstot tās redzējumam. Privātajā izglītības iestādē bērni varot saņemt individuālu pieeju un uzturēties drošā, mājīgā vidē. Lai veicinātu valsts valodas apguvi, tiekot organizētas pēcdzimum nodarbības. Katrā klasē esot pedagoga palīgs, kas atbalstot bērnus, kuriem šai ziņā ir grūtības.

Ņemot vērā izglītības nozares attīstību, izglītības iestāde neesot pašļāvusies uz to, ka iepriekšējā izglītības ieguves valodas reforma būtu uzskatāma par pēdējo.

Izglītības iestāde 1. klasei esot izveidojusi četras mazākumtautību valodas un kultūras interešu izglītības programmas nodarbības, bet 4. un 7. klasei – trīs interešu izglītības programmas nodarbības nedēļā. Šāds stundu sadalījums esot saistīts ar izglītojamo noslodzi. Interesešu izglītības programmu finansējot pati izglītības iestāde, jo no pašvaldības neesot saņēmusi informāciju par iespēju saņemt finansējumu. Tā kā visu izglītojamo vecāki paiduši piekrišanu valsts valodas apguvei, izglītības iestāde šīs nodarbības iekļāvusi mācību stundu sarakstā. Izglītības iestāde ārpus nodarbībām veicinot tradīciju un kultūras apguvi, piemēram, atzīmējot mazākumtautībai raksturīgos svētkus.

Privātā izglītības iestāde uzņemot arī tādus mazākumtautību izglītojamus, kas nesen ieradusies Latvijā. Tādā gadījumā esot tikai loģiski tas, ka eksāmens tiek nokārtots minimālajā līmenī. Turklāt 9. klašu

izglītojamie līdz 2022. gadam esot mācījušies mazākumtautību izglītības programmā, nezinot, ka būs vienots eksāmens.

Izglītības ieguves valodas reforma neesot negatīvi ietekmējusi izglītojamo skaitu konkrētajā privātajā izglītības iestādē. Tas esot pat pieaudzis, un pieprasījums esot lielāks nekā izglītības iestādes iespējas to apmierināt. Izglītības iestāde neesot izjutusi, ka tās pastāvēšana tiktu apdraudēta.

No bērnu viedokļa būtu bijis ieteicams saglabāt bilingvālās izglītības procesu, jo tas pusaudzēs neizraisot pretestību. Pāreju uz izglītību tikai valsts valodā būtu nepieciešams organizēt pakāpeniskāk.

21. Pieaicinātā persona – pirmsskolas izglītības iestāde Jūrmalas privātais bērnudārzs "GALAKTIKA" – uzsver, ka privātajās pirmsskolas iestādēs vecāku izvēlei attiecībā uz valodas lietojumu vajadzētu būt lielākai nekā pašvaldību iestādēs, jo valsts līdzfinansējums sastādot tikai 1/64 no nepieciešamā finansējuma.

Visbiežāk vecāku izvēle par labu tam, lai par bērna pamatvalodu tiktu noteikta kāda no mazākumtautību valodām, esot saistīta ar bērna īpašu jūtīgumu un vajadzību pēc mazāka kolektīva vai arī situācijām, kad ģimene Latviju izvēlējusies kā pagaidu mītnes zemi.

Mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības nodarbības tiekot organizētas trijās rotaļnodarbībās nedēļā. Tās notiekot mācību dienas izskaņā, un tādējādi izglītojamo dalība tajās esot apgrūtināta.

Izglītības iestāde "GALAKTIKA" tiesas sēdē norādīja, ka dažās situācijās bērna nomierināšanai esot nepieciešams izmantot viņa dzimto, tas ir, mazākumtautības valodu, lai gan normatīvais regulējums to nepieļaujot. Ja pedagogs šo mazākumtautības valodu neprot, tad viņš attiecīgajās situācijās nespējot efektīvi komunicēt ar bērnu. Neesot izstrādāta metodoloģija šādu situāciju risināšanai.

Ikdienas mācību procesā esot iespējams integrēt ar mazākumtautību identitātes nostiprināšanu saistītus jautājumus.

Izglītības iestāde esot spējusi sagatavoties pārejai uz izglītību tikai valsts valodā. Valsts valodas apguvei esot piesaistīti pedagogu palīgi, kā arī ārpalpojuma sniedzējs logopēds. Logopēda pakalpojumi tiekot sniegti gan latviešu, gan krievu valodā. Izglītojamo skaits izglītības iestādē izglītības ieguves valodas reformas dēļ neesot samazinājies. Izglītības iestāde reizi gadā veicot pašvērtējuma anketēšanu.

22. Pieaicinātā persona – privātā pirmsskolas izglītības iestāde "MAXVEL" – norāda, ka ar trim akadēmiskajām mācību stundām nedēļā esot par maz pilnvērtīgai dzimtās valodas, literatūras, mākslas, mūzikas, kā arī tradīciju apguvei. Prasība privātajās izglītības iestādēs nodrošināt tādu pašu mācību programmu kā valsts un pašvaldību izglītības iestādēs varot novest pie privāto izglītības iestāžu slēgšanas pieprasījuma trūkuma dēļ.

2023. gada sākumā organizētajā aptaujā audzēkņu vecāki izteikuši vēlmi, lai mācību process tiktu organizēts gan latviešu, gan krievu valodā vienādā apjomā.

Lai bērni sekmīgāk apgūtu latviešu valodu, esot nepieciešams izmantot viņu dzimto valodu. Vecums no trim līdz septiņiem gadiem esot vissvarīgākais laika posms bērna runas spēju attīstībai. Ja šā vecuma īpatnības netiek ievērotas, tad strauja pāreja uz valsts valodu varot negatīvi ietekmēt bērna socializācijas procesu un komunikācijas spējas.

Praksē esot grūti nodrošināt mācību procesu tikai latviešu valodā, jo bērniem agrīnā vecumā esot grūti no runāšanas dzimtajā valodā pārslēgties uz pilnīgi citu valodu. Individualizētai un personalizētai valsts valodas apguvei trūkstot skolotāju. Izglītības iestādē esot gan ar labām lingvistiskajām spējām apveltīti audzēkņi, gan arī tādi audzēkņi, kuriem mācību process, kas notiek viņiem nesaprotamā valodā, sagādā lielu stresu. Bērniem līdz septiņu gadu vecumam esot logopēdiska rakstura problēmas. Privātajā izglītības iestādē mācības uzsākot arī pavisam mazi bērni, kuri nav sasnieguši pat divu gadu vecumu un nerunā nevienā valodā. Tādēļ bērna interesēm visatbilstošākais būtu bilingvālās izglītības modelis.

23. Pieaicinātā persona – Rīgas Ukrainu vidusskola – uzsver, ka mazākumtautības valoda esot ģimenes valoda, savukārt izglītības iestādēs pie mazākumtautībām piederošām personām esot dotas iespējas saglabāt un attīstīt savu valodu un kultūras savdabību, piedaloties fakultatīvajās un interešu izglītības nodarbībās, kā arī skolas un ārpusskolas pasākumos.

Ukrainas kultūras, etnogrāfisko elementu, vēstures, ģeogrāfijas un mūzikas apguve tiekot integrēta mājturības un tehnoloģijas, vēstures, ģeogrāfijas un mūzikas stundās, kā arī papildu ārpusstundu nodarbībās šajos mācību priekšmetos.

Rīgas Ukrainu vidusskola tiesas sēdē norādīja, ka privātajām izglītības iestādēm esot daudz lielākas iespējas izvēlēties, kādā veidā sekmēt to, lai izglītojamie apgūst valsts valodu. Izglītības iestāde pati pēc savas iniciatīvas pamatizglītības pakāpē ieviesusi izglītības satura apguvi tikai valsts valodā jau pirms apstrīdēto normu pieņemšanas.

Izglītības iestāde veidojot plašas interešu izglītības iespējas un vasaras nometnes. Fakultatīvās nodarbības varot tikt organizētas arī no rīta, pirms mācību stundām.

Lai izglītojamie pēc iespējas labāk apgūtu valsts valodu, esot svarīgi to sākt mācīties jau pirmsskolas vecumā. Bērnu nomierināšanai ne vienmēr esot nepieciešams izmantot valodu. Izglītojamo valsts valodas apgušanas procesā liela nozīme esot arī viņu vecāku motivācijai.

Arī bilingvālā vidē esot iespējams nodrošināt izglītojamiem pietiekami labas valsts valodas zināšanas.

24. Pieaicinātā persona – privātā pirmsskolas izglītības iestāde "Maza Rasiņa" – tiesas sēdē norādīja, ka uz pašu finansējuma pamata organizējot interešu izglītības programmu "Mazākumtautību valodas un kultūras apgušana tēlotārdarbībā". Vismazākajiem bērniem tā tiekot īstenota keramikas nodarbību formā, vecākiem bērniem – kā teātra nodarbības. Tiekot dziedātas arī tautasdziesmas. Mazākumtautību interešu izglītības programma esot veidota, ņemot vērā visjaunāko bērnu kognitīvās spējas un mazās motorikas treniņa nozīmi smadzeņu attīstībā. Nodarbības esot fokusētas galvenokārt uz mazākumtautību kultūras apguvi.

Nodarbības ilgstot trīs stundas. Līdz šim pirmsskolas izglītības iestāde uzskatījusi, ka tas ir vienīgais iespējamais variants, kā pieļaujama interešu izglītības programmas īstenošana tad, ja viss obligātais saturs ir apgūstams valsts valodā. Izpratne par mazākumtautību interešu izglītības programmai atvēlamo laiku esot veidojusies pedagogu konferenču laikā, kā arī ņemot vērā citu pirmsskolas izglītības iestādes darbības aspektu kazuistisko regulējumu. Pirmsskolas izglītības iestādei esot bijis izaicinājums izveidot programmu visai bērnu grupai.

Diena sākoties ar obligātā satura apguvi, un tikai pēc tam sekojot interešu izglītības nodarbības. Trīs stundas neesot pietiekamas dzimtās valodas un kultūras apgušanai. Interese izglītības nodarbības arī neesot piemērotas bērnu apmācībai, jo tajās neesot iespējams individuāls darbs ar bērnu. Vecuma posmā no pusotra gada līdz trim gadiem bērni fonā dzirdot dzimto valodu, tomēr neapgūstot runu, spēju izteikt savas domas, vajadzības, emocijas dzimtajā valodā. Tas nozīmējot, ka vecākiem šajā ziņā ir jāturpina darbs ar bērnu, bet tas darba dienās neesot iespējams. Tieši šā iemesla dēļ vecāki sākotnēji esot deleģējuši bērna izglītības un audzināšanas, tostarp dzimtās valodas prasmju nodrošināšanas, pienākumu pirmsskolas izglītības iestādei.

Bērniem labvēlīgāks būtu tāds risinājums, ka viss izglītības process vecumposmā no pusotra gada līdz trim gadiem tiktu nodrošināts bērna dzimtajā valodā. Tas esot būtiski bērna uzticēšanās panākšanai, jo radītu sajūtu, ka pirmsskolas izglītības iestāde aizvieto vecākus. Vecumposmā pēc trim gadiem būtu pieļaujams plašāks valsts valodas lietojums, bet dienas otrajā pusē varētu notikt interešu izglītības nodarbības krievu valodā četrus stundu garumā.

Pēc apstrīdēto normu pieņemšanas esot tā, ka bērni bieži vien nesaprot, ko pedagogs saka, it sevišķi tad, kad apgūstamais saturs ir sarežģītāks. Pedagogiem neesot pietiekami daudz laika garāku skaidrojumu sniegšanai valsts valodā. Rezultātā bērni konkrēto mācību vielu neapgūstot. Tāpat bērniem, kuri nesaprot pedagoga teikto, zūdot kontakts ar pedagogu un līdz ar to arī uzmanība. Sekas esot tādas, ka bērns kļūst nedisciplinēts, zaudē motivāciju mācīties un tiek marginalizēts. Pamatprasmju trūkuma dēļ esot arī grūtāk apgūt valsts valodu.

Ja pedagogam neizdodas raudošu bērnu nomierināt ar citām pedagoģiskajām metodēm, tad tiekot izmantota arī bērna dzimtā valoda kā visefektīvākais līdzeklis. Tad pedagogs varot arī ātrāk atgriezties pie darba ar visu izglītojamo grupu.

Par mazākumtautības valodas un kultūras mācīšanai nepieciešamo metodisko materiālu sagatavošanu esot jā rūpējas pašai pirmsskolas izglītības iestādei. Valsts izveidotie metodiskie materiāli neesot zinātniski pamatoti. Trūkstot metodisko materiālu bērniem ar mācīšanās traucējumiem.

Valsts līdzfinansējot pirmsskolas izglītību. Par dzimtās valodas apguves nodarbībām izglītojamo vecāki veicot piemaksu. Pirmsskolas izglītības pakāpē izglītojamiem ar dažādiem attīstības traucējumiem esot piesaistīts speciālists. Šiem izglītojamiem esot nodrošināta iespēja apmeklēt arī interešu izglītības nodarbības. Izglītības iestādē esot aptuveni 30 procenti bērnu ar speciālajām vajadzībām.

25. Pieaicinātā persona – privātā pirmsskolas izglītības iestāde "BONA FAVOLA" – 2023. gada septembrī esot saņēmusi audzēkņu vecāku kolektīvo iesniegumu ar lūgumu organizēt bērniem dzimtās valodas nodarbības. Šādas nodarbības notiekot reizi nedēļā dienas otrajā pusē. Bērniem no trim līdz pieciem gadiem nodarbība ilgstot 60 minūtes, bet par pieciem gadiem vecākiem bērniem – 80 minūtes. Vecākiem neesot jāmaksā par šīm nodarbībām.

Mācību gada laikā iestādes pedagoģiskais personāls esot konstatējis, ka bērniem ir grūti pāriet uz izglītību valsts valodā. Iestādē esot arī bērni ar valodas un mācīšanās traucējumiem. Pāreja uz izglītību valsts valodā prasot vairāk tieši šādiem bērniem paredzētu individuālu risinājumu un nodarbību.

Secinājumu daļa

26. Ja apstrīdēta vairāku tiesību normu atbilstība vairākām augstāka juridiska spēka tiesību normām, tad Satversmes tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja atbilstības izvērtēšanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 15. maija sprieduma lietā Nr. 2019-17-05 13. punktu*).

Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļa noteic, ka privātajās izglītības iestādēs vispārējo izglītību un profesionālo izglītību pamatizglītības un vidējās izglītības pakāpē iegūst valsts valodā. Ar 2022. gada Grozījumu 1. pantu ir izslēgts Izglītības likuma 9. panta otrās daļas 2. punkts, kas paredzēja iespēju privātajās izglītības iestādēs iegūt izglītību nevis valsts valodā, bet citā valodā mazākumtautību izglītības programmā pirmsskolas un pamatizglītības pakāpē, ar 5. pantu ir izslēgts Izglītības likuma 38. panta otrās daļas 1. punkts, kas paredzēja mazākumtautību

izglītības programmas kā izglītības programmu īpašo veidu, ar 6. pantu ir izslēgts Izglītības likuma 41. pants, kas regulēja mazākumtautību izglītības programmu īstenošanu, savukārt ar 2022. gada Grozījumu 12. pantu Izglītības likuma pārejas noteikumos ieviestais 102. punkta 1. apakšpunkts paredz šo grozījumu 6. panta spēkā stāšanās noteikumus. Līdz ar to apstrīdētās normas to kopsakarā veido tiesisko regulējumu, kas no 2023. gada 1. septembra izslēdz iespēju privātajās izglītības iestādēs pirmsskolas izglītības pakāpē un noteiktās pamatskolas izglītības pakāpes klasēs, proti, 1., 4. un 7. klasē, vispārējo izglītību iegūt mazākumtautību izglītības programmu ietvaros. Tādējādi izskatāmajā lietā ir vērtējama apstrīdēto normu kā vienota tiesiskā regulējuma atbilstība augstāka juridiska spēka normām.

Tiesas sēdē Saeimas pārstāvis izteica Satversmes tiesai lūgumu izbeigt tiesvedību attiecībā uz Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļu, jo prasījums par šīs normas satversmību esot uzskatāms par izspriestu (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 75., 76. un 129. lp.*). Tomēr Satversmes tiesa lietā Nr. 2018-22-01 minēto normu vērtēja kopsakarā ar Izglītības likuma normām, kuras regulēja mācību valodu lietojuma proporciju formālās izglītības sistēmas ietvaros īstenotajās mazākumtautību izglītības programmās. Tādējādi Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļas satversmība kopsakarā ar tām tiesību normām, kuras apstrīdētas izskatāmajā lietā, nav pārbaudīta. Tātad šis Saeimas lūgums ir noraidāms.

27. Tiesas sēdē Saeimas pārstāvis izteica Satversmes tiesai lūgumu vērtēt, vai Pieteikuma iesniedzēji ir piederīgi kādai no Latvijā vēsturiski dzīvojošām mazākumtautībām un vai tādējādi uz viņiem ir attiecināms Satversmes 114. pants un Minoritāšu konvencija (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 129. lp.*). Pēc Saeimas ieskata, no lietas materiāliem, tostarp Fizisko personu reģistra datiem, neizrietot Pieteikuma iesniedzēju piederība krievu mazākumtautībai. Pieteikuma iesniedzēja Dana Džibuti saskaņā ar civilstāvokļa aktu reģistra ierakstiem esot piederīga gruzīnu tautībai. Savukārt Dominika Džibuti tautība civilstāvokļa aktu reģistrā neesot norādīta, tātad bērna vecāki uz vienošanās pamata esot nolēmuši nesaistīt bērnu ar piederību noteiktai tautībai. Tādēļ esot pamats šaubām par to, vai apstrīdētās normas vispār aizskar Pieteikuma iesniedzēju pamattiesības, kas izriet no Satversmes 114. panta un Minoritāšu konvencijas. Turpretī Pieteikuma iesniedzēji norādīja, ka sevi identificējot ar krievu mazākumtautību un ka viņiem ar šo mazākumtautību esot ģimeniskas saites (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 140. lp.*).

Mazākumtautības statuss izprotams atbilstoši Satversmes 114. pantam un Minoritāšu konvencijai (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 15.2. punktu*).

Atbilstoši likuma "Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību" 2. pantam termins "nacionālās minoritātes", kas nav definēts Minoritāšu konvencijā, šīs konvencijas izpratnē nozīmē Latvijas pilsoņus, kuri kultūras, reliģijas vai valodas ziņā atšķiras no latviešiem, paaudzēm ilgi tradicionāli dzīvojuši Latvijā un uzskata sevi par piederīgiem Latvijas valstij un sabiedrībai, vēlas saglabāt un attīstīt savu kultūru, reliģiju vai valodu (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 22. punktu*).

Noskaidrojot, vai persona ir uzskatāma par piederīgu mazākumtautībai, būtiska ir pašas personas subjektīvā izvēle un vēlme saglabāt un attīstīt savas mazākumtautības kultūru, reliģiju vai valodu (*sk.: Advisory committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, "The Framework Convention: a key tool to managing diversity through minority rights", 27 May 2016, ACFC/56DOC(2016)001, paras 9-11*). Tomēr šāda pašidentifikācija nevar būt balstīta patvaļīgos apsvērumos. Personas subjektīvajai izvēlei jābūt nesaraujami saistītai ar personas identitāti raksturojošiem objektīviem kritērijiem (*sk.: Council of Europe, "Explanatory Report to the Framework Convention for the Protection of National Minorities", 1 February 1995, para. 35*). Tas vien, ka persona identificējas ar kādu mazākumtautību, nenozīmē, ka tā būtu atzīstama par piederīgu šai mazākumtautībai, ja vien to neaplicina objektīvi kritēriji.

Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēju likumiskais pārstāvis – tēvs – norādīja uz savas ģimenes saikni ar krievu tautību, proti, uz to, ka viņa tēvs un attiecīgi Pieteikuma iesniedzēju vectēvs esot bijis piederīgs šai mazākumtautībai (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 140. lp.*). Pieteikuma iesniedzēja Dominika Džibuti dzimšanas apliecībā kā viņa mātes tautība norādīta krievu tautība (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 49. lp.*). Tāpat tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēju tēvs uzsvēra, ka ģimenē runājis krievu valodā (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 140. lp.*). Pieteikuma iesniedzēju vēlmi uzturēt dzimtas saites un piederēt pie krievu mazākumtautības apliecina arī tas, ka Pieteikuma iesniedzēji jau ilgstoši izglītību iegūst privātajās mazākumtautību izglītības iestādēs, kurās tika nodrošināta krievu valodas apguve, kā arī krievu etniskās un kultūras savdabības nostiprināšana. Līdz ar to Pieteikuma iesniedzēju saikni ar krievu mazākumtautību apliecina vairāku apstākļu kopums.

Satversmes tiesas rīcībā nav citu apsvērumu, kas liktu apšaubīt Pieteikuma iesniedzēju pašidentifikācijas pamatojumu. Turklāt Satversmes tiesā jau ir izskatīta lieta, kurā pieteikuma iesniedzēja Dana Džibuti aizsargāja savas tiesības, kas ietvertas Satversmes 114. pantā (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra spriedumu lietā Nr. 2018-22-01*). Tāpat arī Eiropas Cilvēktiesību tiesā ir izskatīta lieta par Danas Džibuti tiesībām iegūt izglītību tādā izglītības iestādē, kurā tiek īstenota mazākumtautību izglītības programma (*sk. Eiropas Cilvēktiesību*

tiesas 2023. gada 16. novembra spriedumu lietā "Džibuti and Others v. Latvia", pieteikums Nr. 225/20 u. c.).

Līdz ar to konkrētajos apstākļos Pieteikuma iesniedzēji ir atzīstami par personām, kurām ir Satversmes 114. pantā ietvertās pamattiesības.

28. Ņemot vērā apstrīdēto normu saturu, lietas faktiskos apstākļus un pieteikumā norādītos argumentus par apstrīdēto normu iespējamo neatbilstību Satversmei, secināms, ka izskatāmās lietas pamatjautājums ir par personu, kuras pieder pie mazākumtautībām, tiesībām privātajās mazākumtautību izglītības iestādēs pirmsskolas un pamatzglītības pakāpē iegūt vispārējo izglītību un apgūt, saglabāt un attīstīt savu valodu, kā arī etnisko un kultūras savdabību.

Līdz ar to visupirms nepieciešams vērtēt apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 114. pantam un 112. panta pirmajam teikumam to kopsakarā, bet pēc tam – atbilstību Satversmes 1. pantā ietvertajam tiesiskās palāvības aizsardzības principam.

29. Satversmes 114. pants nosaka: "Personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību." Satversmes 114. pants aptver ne tikai personas tiesības saglabāt savu valodu un kultūru, bet arī kolektīvas tiesības ar vienotu mērķi nodrošināt mazākumtautības identitātes saglabāšanos un attīstību, jo pie mazākumtautības piederoša persona savu identitāti var saglabāt kopīgi ar citām pie attiecīgās mazākumtautības piederošām personām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 23. punktu*). Valstij saskaņā ar Satversmes 114. pantu ir pienākums respektēt un garantēt pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības apgūt, saglabāt un attīstīt savu valodu, kā arī etnisko un kultūras savdabību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 15.2. punktu*).

Satversmes 114. pantā ietvērto tiesību saturs atklājams kopsakarā ar citām Satversmes normām un Latvijai saistošiem starptautisko tiesību dokumentiem mazākumtautību tiesību aizsardzības jomā, it sevišķi Minoritāšu konvenciju.

Minoritāšu konvencijas 13. panta pirmā daļa paredz pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības izveidot un vadīt privātas izglītības un apmācības iestādes.

Valsts pienākums nodrošināt pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības izglītības procesā apgūt, saglabāt un attīstīt savu valodu, kā arī etnisko un kultūras savdabību ir paredzēts arī citos Latvijai saistošos starptautisko tiesību aktos. Bērnu tiesību konvencijas 30. pantā ir noteiktas pie nacionālajām minoritātēm piederošu bērnu tiesības praktizēt un lietot dzimto valodu. Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 13. panta trešā un ceturtā daļa paredz personu tiesības

brīvi dibināt privātas izglītības iestādes, kā arī vecāku tiesības izvēlēties to, ka viņu bērni tiks izglītoti privātās izglītības iestādēs, ciktāl šīs privātās izglītības iestādes atbilst valsts noteikto prasību minimumam. Saskaņā ar Konvencijas pret diskrimināciju izglītībā 5. panta pirmo daļu valstij ir jāatzīst pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības īstenot to pašu organizētus izglītības pasākumus, kas aptver privātu izglītības iestāžu uzturēšanu un – atkarībā no katras valsts izglītības politikas – arī mazākumtautības valodas izmantošanu mācību procesā, ievērojot valsts noteiktos standartus.

Tiesības uz izglītību ietvertas Satversmes 112. panta pirmajā teikumā. Atšķirībā no Satversmes 112. panta otrā teikuma, kas ir attiecināms uz pamatzglītību un vidējo izglītību, šā panta pirmais teikums nosaka pamattiesības iegūt izglītību šo tiesību plašākajā izpratnē un ir attiecināms uz visu pakāpju un veidu izglītības programmām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2011. gada 6. maija sprieduma lietā Nr. 2010-57-03 11.1. punktu*). Tātad tiesības uz izglītību aptver visu izglītības procesu un tā īstenošanu tostarp atbilstoši valsts izveidotajām izglītības programmām. Ja valsts savas rīcības brīvības ietvaros izveido šādas programmas un regulē to īstenošanu, tām ir jāatbilst Satversmes 112. pantā ietvertajiem valsts pienākumiem.

Satversmes 112. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības uz izglītību var tikt īstenotas izglītības procesā ne tikai valsts un pašvaldību izglītības iestādēs, bet arī privātās izglītības iestādēs. Līdz ar to privāto mazākumtautību izglītības iestāžu īstenošana izglītības procesā – proti, to darbībā un izglītības ieguvē šādās izglītības iestādēs – tiek īstenotas gan Satversmes 114. pantā, gan 112. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 15.2. punktu*).

Pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības dibināt un vadīt savas izglītības iestādes aptver izglītības iestādes, kurās tiek īstenotas dažādu veidu izglītības programmas. Pie mazākumtautībām piederošas personas ir tiesīgas dibināt neformālās izglītības iestādes, piemēram, vasaras skolas un svētdienas skolas. Tāpat pie mazākumtautībām piederošas personas, kuras vēlas apgūt, saglabāt un attīstīt mazākumtautības valodu, kā arī etnisko un kultūras savdabību, ir tiesīgas atbilstoši valsts tiesiskajam regulējumam dibināt un vadīt arī tādas privātas izglītības iestādes, kas nodrošina arī vispārējās izglītības ieguvu.

Līdz ar to no Satversmes 114. panta kopsakarā ar 112. pantu izriet pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības dibināt un vadīt tādas privātas izglītības iestādes, kurās īstenotais izglītības process aptver vispārējās izglītības ieguvu un mazākumtautības valodas, kā arī etniskās un kultūras savdabības saglabāšanu un attīstību, un pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības iegūt izglītību privātajās mazākumtautību izglītības iestādēs.

29.1. Demokrātiskas tiesiskas valsts pienākums ir nodrošināt katra cilvēka tiesību ievērošanu un radīt harmonisku tiesisko ietvaru brīvas, izglītotas personības attīstībai. Satversmes 114. pantā ietvertās tiesības ir tikai viens no šā ietvara elementiem, kas jālidzvaro ar kopējām sabiedrības vērtībām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.3. punktu*).

Tiesības uz izglītību ir tādas tiesības, kuras valstij ir jāregulē (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1968. gada 23. jūlija sprieduma lietā "Relating to Certain Aspects of the Laws on the Use of Languages in Education in Belgium" v. Belgium", pieteikums Nr. 1474/62 u. c., I B daļas 5. punktu*). Valstij ir jānosaka tāds tiesiskais regulējums, kas ļauj sasniegt visus izglītības mērķus atbilstoši konkrētai izglītības pakāpei un veidam.

Latvijas izglītības sistēmas mērķi nodrošināt ikvienam Latvijas iedzīvotājam iespēju attīstīt savu garīgo un fizisko potenciālu, lai veidotos par patstāvīgu un attīstītu personību, demokrātiskas Latvijas valsts un sabiedrības locekli. Satversmes tiesa ir atzinusi par atbilstošu ne tikai pašu izglītojamo, bet arī visas sabiedrības interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20. punktu un 2017. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-03-01 13.1. punktu*). Primāri šā mērķa sasniegšana tiek nodrošināta, izglītojamam iegūstot vispārējo izglītību. Vispārējā izglītība tiek īstenota pirmsskolas izglītības, pamatzglītības un vidējās izglītības pakāpēs.

Vispārējā izglītība ir īstenojama atbilstoši valsts izglītības standartiem – noteikumiem par mācību saturu, metodēm, procesu un izglītības iestāžu rīcības brīvības ietvariem. Pirmsskolas izglītības vadlīnijās noteikts izglītības obligātais saturs pirmsskolas izglītības pakāpē, bet valsts pamatzglītības standartā – pamatzglītības obligātais saturs. Papildus tam vispārējās izglītības ieguvī, tās saturu un organizāciju atbilstoši izglītības veidam, pakāpei un mērķgrupai nosaka vispārējās izglītības programmas un vispārējās izglītības mācību priekšmetu programmas. Vispārējās izglītības programmā atbilstoši Izglītības likumam, Ministru kabineta noteikumiem un valsts vispārējās izglītības standartam vai Pirmsskolas izglītības vadlīnijām noteikti izglītības programmas īstenošanas mērķi un uzdevumi, izglītības saturs un plānotie tā apguves rezultāti mācību jomā vai jomas daļā, kā arī neregulēti citi ar izglītības nodrošināšanu saistīti jautājumi. Valsts vispārējās izglītības standarts ir obligāts ikvienam, kas izstrādā un īsteno vispārējās izglītības programmas, izņemot pirmsskolas izglītības programmas, kuru izstrādāšanā ir obligātas Pirmsskolas izglītības vadlīnijas. Izglītības iestāde drīkst īstenot tikai licencētas vispārējās izglītības programmas.

Valstij ir jāveido tāda izglītības sistēma, kas spēj nodrošināt valsts noteikto izglītības standartu neatkarīgi no tā, vai izglītības process notiek valsts vai privātās izglītības iestādēs. Tādēļ valstij ir pienākums attiecināt

Pirmsskolas izglītības vadlīnijas un valsts vispārējās izglītības standartus gan uz valsts un pašvaldību, gan uz privātajām izglītības iestādēm un atzīt tikai tādu privātajās izglītības iestādēs iegūtu izglītību, kas atbilst šīm prasībām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 15.3. punktu*). Arī Minoritāšu konvencijā valstīm paredzētā plašā rīcības brīvība tajā noteikto principu iedzīvināšanā citstarp izpaužas valsts noteiktajās pārraudzības formās un izglītības satura standartos.

Vispārējās izglītības iestādes pamatuzdevums ir īstenot vispārējās izglītības programmas. Tātad, ja pie mazākumtautībām piederošas personas vēlas dibināt un vadīt privātas izglītības iestādes, kurās īstenojamais izglītības process aptver vispārējās izglītības ieguvu un mazākumtautības valodas, kā arī etniskās un kultūras savdabības apgūšanu, saglabāšanu un attīstību, vai arī vēlas iegūt izglītību šādās izglītības iestādēs, tad vispārējās izglītības programmu īstenošanai šādās izglītības iestādēs ir jāatbilst noteiktajam normatīvajam regulējumam.

Mācību valoda ir būtisks vispārējās izglītības īstenošanas elements, un valsts ir tiesīga tās lietojumu regulēt.

29.2. Izglītības process izglītības iestādēs, it sevišķi privātajās izglītības iestādēs, ir aplūkojams kompleksi. Tas aptver gan mācību, gan audzināšanas darbu un tiek īstenots dažādu izglītības programmu veidā. Vispārējās izglītības programma ir tikai viena no šīm programmām. Mūsdienās izglītības iestāžu mērķis ir attīstīt izglītojamo spēju mācīties mūža garumā, domāt un darboties dažādās situācijās, dzīvot daudzveidīgā pasaulē kā aktīvam, atbildīgam pilsonim, un šis mērķis var tikt sasniegts daudzpusējā veidā, integrējot un sasaistot dažādas izglītības programmas un neformālo komunikācijas procesu. Citstarp izglītības iestādes, kurās tiek īstenotas vispārējās izglītības programmas, ir tiesīgas īstenot interešu izglītības programmas bez licences saņemšanas (*sk. Izglītības likuma 47. panta otro daļu*).

Tāpat izglītības procesa organizēšanā būtiska ir no privāto izglītības iestāžu autonomijas izrietošā organizatoriskā un metodoloģiskā brīvība. Izglītības iestādes ir patstāvīgas izglītības programmu izstrādē un īstenošanā, darbinieku izraudzīšanā, finanšu, saimnieciskajā un citā darbībā saskaņā ar Izglītības likumu un citiem tiesību aktiem (*sk. Izglītības likuma 28. pantu*). Privātas izglītības iestādes, tostarp pie mazākumtautībām piederošu personu dibinātās izglītības iestādes, īstenojot izglītības programmas, var izmantot pašu izraudzītas mācību metodes un pašas organizēt mācību procesu, ciktāl tas atbilst normatīvajiem tiesību aktiem.

Līdz ar to secināms, ka privātas izglītības iestādes darbība izglītības procesa īstenošanā ir vērtējama kā daudzpusēja sistēma un vispārējās izglītības nodrošināšana var būt tikai viens no šīs darbības aspektiem. Privāto izglītības iestāžu darbības regulējums vispār dod tām relatīvi lielu

rīcības brīvību, bet to sašaurina ar izglītības iestāžu gribu nodrošināt vispārējo izglītību saistītais pienākums ievērot valsts standartus, tostarp Pirmsskolas izglītības vadlīnijas un valsts pamatizglītības standartu.

Regulējot valodu lietojumu vispārējās izglītības procesā pirmsskolas un pamatizglītības pakāpē privātajās izglītības iestādēs, valsts ierobežo pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības izglītības procesā privātajās mazākumtautību izglītības iestādēs iegūt vispārējo izglītību, kā arī apgūt, saglabāt un attīstīt mazākumtautības valodu, kultūru un etnisko savdabību.

Līdz ar to apstrīdētās normas ierobežo Pieteikuma iesniedzēju pamattiesības, kas izriet no Satversmes 114. panta kopsakarā ar 112. panta pirmo teikumu.

30. Saeima, Izglītības un zinātnes ministrija un citas pieaicinātās personas ir norādījušas, ka apstrīdēto normu, kā arī izglītības ieguves valodas reformas plašākajā izpratnē nepieciešamība izriet citstarp no padomju okupācijas sekām un būtu vērtējama šādā kontekstā (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 70.–77. lp., 3. sēj. 2. un 145. lp., 5. sēj. 71. un 87. lp.*).

Īpašie apstākļi, kas izveidojušies valsts ilgstošas okupācijas un rusifikācijas rezultātā, jau ir analizēti Satversmes tiesas judikatūrā (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 1. un 2. punktu un 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. punktu*).

30.1. 20. gadsimta sākumā Latvijā dzīvoja dažādu tautību pārstāvji, tostarp krievi, ebreji, vācbaltieši, poļi, baltkrievi, lietuvieši un citi, un to īpatsvars sasniedza aptuveni ceturto daļu no visiem valsts iedzīvotājiem (*sk.: Bleiere D. u. c. Latvijas vēsture. 20. gadsimts. Rīga: Jumava, 2005, 185. lpp.; Švābe A. (red.) Latvju enciklopēdija. Otrais sējums. Stokholma: Trīs zvaigznes, 1950-1951, faksimilizdevums. Rīga: Antēra, 2005, 1638. lpp.*).

Latvijas mazākumtautību kultūras sāka savu unikālo attīstības ceļu pēc 1918. gada 18. novembra, kad etnokulturālie kopumi kļuva par minoritātēm un pie tiem piederīgie iedzīvotāji – par Latvijas pilsoņiem (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 22. punktu; sk. arī: Dribins L., Goldmanis J. Mazākumtautību devums Latvijas Republikas kultūrā. Grām.: Stradiņš J. (red.) Latvieši un Latvija: akadēmiskie raksti. IV sējums "Latvijas kultūra, izglītība, zinātne". Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2013, 231. lpp.*). Pēc Latvijas neatkarības proklamēšanas pieņemtais tiesiskais regulējums nodrošināja mazākumtautību tiesības veidot savu skolu pārvaldi un valsts un pašvaldību finansiālo atbalstu mazākumtautību izglītības iestādēm (*sk.: Bleiere D. u. c. Latvijas vēsture. 20. gadsimts. Rīga: Jumava, 2005, 186. lpp.*). 1933./1934. mācību gadā Latvijā darbojās 38 mazākumtautību ģimnāzijas un 555 pamatskolas (*sk.: Butulis I., Zunda A. Latvijas vēsture. Labots un papildināts trešais izdevums. Rīga: Jumava, 2019, 94. lpp.*).

Otrā pasaules kara un divu secīgu totalitāru okupācijas režīmu ietekmē būtiski mainījās Latvijas etniskais sastāvs. Visu etnisko grupu pārstāvji cieta no abu režīmu represīvās politikas. Karadarbības, represiju un emigrācijas rezultātā 1940.–1959. gadā Latvija zaudējusi kopumā 325 tūkstošus visu tautību iedzīvotāju, tostarp 267 tūkstošus latviešu (sk.: *Bleiere D. u. c. Latvijas vēsture. Latvijas vēsture. 20. gadsimts. Rīga: Jumava, 2005, 363. lpp.*).

PSRS īstenotās okupācijas laikā Latvijas iedzīvotāju etniskā sastāva proporcijas mainīja galvenokārt strauja iedzīvotāju pieplūdums no citām PSRS teritorijām, ko veicināja gan okupācijas varas mērķtiecīgā politika, gan sociālistiskā industrializācija, gan PSRS bruņoto spēku vai iekšējā karaspēka militārpersonu izvēle pēc demobilizēšanās apmesties uz dzīvi Latvijas Republikā un citi faktori (sal. sk. *turpat, 364. lpp.*). Atzīts, ka Latvijas situācija bija unikāla pat visas Eiropas mērogā, jo ir grūti atrast citu valsti, kurā relatīvi tik īsā laika posmā imigranti būtu ieplūduši tik masveidīgi (*turpat*). Tajā pašā laika posmā imigrācija notika arī daudzās Rietumeiropas valstīs, taču, atšķirībā no Latvijas, – ar šo valstu piekrišanu. Šajā ziņā pastāvēja vēl viena būtiska atšķirība: Rietumeiropas valstu valdības veica pasākumus, lai panāktu imigrantu sociālo integrāciju, turpretī padomju imigranti mērķtiecīgi netika integrēti Latvijas sabiedrībā (sal. sk. *Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 1. punktu*). Citstarp integrācija nenotika arī tādēļ, ka Latvijas valsts kā starptautisko tiesību subjekta teritorija un daļa iedzīvotāju atradās PSRS prettiesiskās okupācijas varā, bet valsts varas institūciju darbība bija ierobežota.

Pavisam pēckara gados Latvijā esot ieradušies aptuveni četri miljoni cilvēku (*turpat, 365. lpp.*). Tajā pašā laikā Otrais pasaules karš, kā arī pēc tā notikušās represijas vēl vairāk pasliktināja latviešu demogrāfiskās tendences, un pēc absolūtā pieauguma 1959.–1988. gadā latvieši ieņēma pēdējo vietu PSRS okupēto valstu pamattautību vidū (*turpat, 367. lpp.*). Līdz ar to šajā laikā latviešu īpatsvars Latvijā bija samazinājies no nepilniem 80 procentiem pirms Otrā pasaules kara līdz 52 procentiem 1989. gadā (*turpat, 364. lpp.*). 1989. gadā latvieši bija mazākumā visās valsts lielākajās pilsētās (*turpat, 365. lpp.*). Pilsētās cittautiešu īpatsvars sasniedza 56 procentus un Rīgā vēl vairāk – 63,5 procentus, proti, tur latvieši bija mazākumā (sk.: *Eglīte P. Padomju okupācijas režīms Baltijā 1944.–1959. gadā: politika un tās sekas. Latvijas Vēstnesis, 20.06.2002., Nr. 93, ar atsauci uz Latvijas 2000. gada tautas skaitīšanas rezultātiem*).

30.2. PSRS okupācijas varas veicinātās migrācijas un rusifikācijas politikas dēļ aktuāls kļuva valodu lietojums. Kaut arī cittautiešu sastāvā bija vai visu toreizējās PSRS tautu pārstāvji, tomēr krievu tautības pārstāvji bija pārsvarā: 1989. gadā viņi veidoja 70,8 procentus no visiem cittautiešiem un krievu valodu arī daudzi citu tautību pārstāvji atzina par savu dzimto

valodu (sk.: *Eglīte P. Padomju okupācijas režīms Baltijā 1944.–1959. gadā: politika un tās sekas. Latvijas Vēstnesis, 20.06.2002., Nr. 93; sk. arī Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. punktu*). Tas citstarp izskaidrojams ar faktu, ka Latvijā iebraukušo skaitliski mazāko tautu pārstāvju valodas lietotāju atsevišķās apdzīvotās vietās un darba kolektīvos bija pārāk maz, lai tie varētu veidot savas etniskās kopības. Savukārt ieceļojušie krievu tautības pārstāvji visbiežāk atradās pietiekami lielā savu tautiešu vai vismaz krievu valodas pratēju saimē (sk.: *Eglīte P. Padomju okupācijas režīms Baltijā 1944.–1959. gadā: politika un tās sekas. Latvijas Vēstnesis, 20.06.2002., Nr. 93*). Saziņas jautājums tika risināts, īstenojot vispārēju rusifikāciju, ļaujot ikdienas saziņā bez ierobežojumiem lietot krievu valodu un uzspiežot tās lietošanu valsts iestādēs (sal. sk. *Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. punktu*).

Okupācijas laikā izglītības sistēma tika izmantota kā galvenais etniskās asimilācijas instruments. Izglītības procesā rusifikācija izpaudās divplūsmu izglītības iestāžu sistēmas izveidē, kas pēc būtības nozīmēja segregāciju: līdzās izglītības iestādēm, kas nodrošināja izglītību latviešu valodā, tika izveidotas izglītības iestādes, kurās mācības notika tikai krievu valodā (sal. sk. *Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 1. punktu*). Mazākumtautību skolas tika likvidētas.

Ņemot vērā rusifikācijas politikas ietekmi, okupētajā Latvijā jau 70. gados no tiem bērniem, kuri nebija ne latvieši, ne krievi, 85 procenti mācījās izglītības iestādēs ar krievu mācību valodu, bet tikai 15 procenti – izglītības iestādēs ar latviešu mācību valodu (sal. sk. *Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 1. un 2. punktu*). Turklāt skolās ar latviešu mācību valodu pastiprināti bija pieprasīti krievu valodas apguve (sal. sk. *Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. punktu*).

1989. gada tautas skaitīšanas laikā Latvijā tikai 27,1 procents poļu vēl prata savas tautas valodu, 22,5 procenti ebreju vēl varēja runāt jidišā, 32,2 procenti baltkrievu un 45,9 procenti ukraiņu ģimenē vēl lietoja savu nacionālo valodu (sk.: *Dribins L. Latvijas Nacionālo minoritāšu historiogrāfija atjaunotajā Latvijas Republikā 1990.–2008. gadā. Latvijas vēstures institūta žurnāls Nr. 1(70), 2009, 95. lpp., ar atsauci uz tautas skaitīšanas datiem*). Proti, asimilācijas rezultātā mazākumtautības bija zaudējušas savu mazākumtautības identitāti. Atbilstoši tā paša 1989. gada tautas skaitīšanas datiem latviešu valodu, pēc pašu atzinuma, prata 22 procenti Latvijā dzīvojošo krievu un 10-64 procenti citu tautību pārstāvju (sk.: *Eglīte P. Padomju okupācijas režīms Baltijā 1944.–1959. gadā: politika un tās sekas. Latvijas Vēstnesis, 20.06.2002., Nr. 93, ar atsauci uz: Eglīte P. Iedzīvotāju ataudzes etniskie aspekti Latvijā. LPSR ZA Vēstis, 1991, Nr. 2 (523), 23.–33. lpp.*). Vēl 10 gadus pēc okupācijas beigām 50,2 procenti

cittautiešu jeb 21 procents visu iedzīvotāju, pēc pašu vērtējuma, neprata valsts valodu (*turpat, ar atsauci uz: Latvijas 2000. gada tautas skaitīšanas rezultāti. Rīga: Centrālā statistikas pārvalde, 2002, 145.–147. lpp.*).

Okupācijas sekas ir nasta, kas netaisnīgi ietekmē visu sabiedrību. Šīs sekas ir jūtamas joprojām, citstarp arī izglītības un valodas aspektā.

30.3. Jau kopš 1991. gada Latvijā tiek veikta mērķtiecīga padomju okupācijas varas īstenotās rusifikācijas politikas rezultātā radītās divpļūsmu izglītības iestāžu sistēmas reforma.

1991. gada Latvijas Republikas Izglītības likuma 5. pantā bija noteikts, ka Latvijas Republikā ir garantētas tiesības iegūt izglītību valsts valodā, un tādējādi ikvienam izglītojamam tika piešķirtas tiesības izglīties latviešu valodā. 1995. gadā tika noteikts, ka vispārizglītojošās skolās, kurās mācību valoda nav latviešu valoda, 1.–9. klasē vismaz divas, bet 10.–12. klasē vismaz trijos mācību priekšmetos mācībām jānotiek valsts valodā (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20.2. punktu*).

1998. gadā tika pieņemts jauns Izglītības likums, ar kuru tika uzsākta izglītības iestāžu segregācijas atcelšana un paredzēta vienotas izglītības sistēmas izveidošana (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20.2. punktu un 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 3. punktu*). Šā likuma 9. panta pirmajā daļā tika noteikts vispārīgais princips, ka valsts un pašvaldību izglītības iestādēs izglītību iegūst valsts valodā, bet otrās daļas 2. punkts paredzēja, ka citā valodā izglītību var iegūt citstarp arī valsts un pašvaldību izglītības iestādēs, kurās tiek īstenotas mazākumtautību izglītības programmas (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20.2. punktu*).

Nākamajā izglītības ieguves valodas reformas posmā tika noteikts, ka ar 2004. gada 1. septembri valsts un pašvaldību vidējās izglītības iestādēs, kuras īsteno mazākumtautību izglītības programmas, sākot no 10. klases, vispārējās izglītības ieguve valsts valodā tiek nodrošināta ne mazāk kā trijās piektdaļās no kopējās mācību stundu slodzes mācību gadā, ieskaitot svešvalodas, kā arī tiek nodrošināta ar mazākumtautības valodu, identitāti un kultūru saistīta mācību satura apguve mazākumtautības valodā (*sk. 2004. gada 5. februāra grozījumu Izglītības likuma pārejas noteikumu 9. punkta 3. apakšpunktā un Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20.2. punktu*).

Sākot ar 2008./2009. mācību gadu, bija spēkā prasība, ka mazākumtautību izglītības programmās vidusskolā katru mācību gadu ne mazāk kā pieci mācību priekšmeti, neskaitot latviešu valodu un literatūru, jāapgūst latviešu valodā (*sk. Ministru kabineta 2008. gada 2. septembra noteikumus Nr. 715 "Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmetu standartiem"*).

Laika posmā no 2008. gada līdz pat 2015. gadam tika veikts valsts valodas situācijas monitorings, vērtējot arī izglītības ieguves valodas reformas posmu ietekmi uz valsts valodas zināšanu dinamiku, izglītības kvalitāti un citus rādītājus (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20.2. punktu*).

Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas pamatnostādnēs 2012.–2018. gadam secināts, ka Latvijā okupācijas periodā radušās lielās krievu valodā runājošās imigrantu kopienas dēļ joprojām ir vērojamas divkopienu sabiedrības pazīmes: nošķirtas informācijas telpas, politiskajā vidē vērojamā sašķeltība pēc nacionālajām pazīmēm, atšķirīgas sociālās atmiņas, valodas nošķirtība darba kolektīvos, skolās, bērnudārzos (*sk.: Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012.–2018. gadam. Rīga, 2012, 8. lpp. Pieejams: km.gov.lv*).

Turpinot valsts valodas kā izglītības ieguves valodas nostiprināšanu, 2018. gadā tika noteikts, ka arī privātajās izglītības iestādēs vispārējo izglītību un profesionālo izglītību pamatizglītības un vidējās izglītības pakāpē iegūst valsts valodā. Atbilstoši šim tiesiskajam regulējumam mazākumtautību izglītības programmās no 1. klases līdz 6. klasei mācību satura apguve valsts valodā bija jānodrošina vismaz 50 procentu apjomā, savukārt no 7. klases līdz 9. klasei – vismaz 80 procentu apjomā no kopējās mācību stundu slodzes mācību gadā, ieskaitot svešvalodas (*sk. 2018. gada 22. marta likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1. un 3. pantu*).

2022. gadā 24 procenti no visiem izglītojamiem apguva vispārējo izglītību mazākumtautību pirmsskolas izglītības programmu un mazākumtautību pamatizglītības programmu ietvaros (*sk. likumprojekta Nr. 1519/Lp13 "Grozījumi Izglītības likumā" anotāciju*).

30.4. Satversmes tiesa jau 2019. gadā spriedumā lietā Nr. 2018-12-01 konstatēja, ka krievu valodas lietojums Latvijā vēl joprojām ir ļoti plašs. Minētajā lietā tika atzīts, ka krievu valodas izvēle ir pieejama kinoteātros un televīzijas pārraidēs, daudzu plašsaziņas līdzekļu saturs pamatā tiek veidots krievu valodā, arī daudzi preses izdevumi ir pieejami tikai krievu valodā. Citstarp krievu valoda Latvijā raksturota kā pašpietiekama (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. punktu*).

Valsts valodas pamatnostādnēs 2021.–2027. gadam, kas pieņemtas 2021. gadā, konstatēts, ka Eiropas valstu kontekstā Latvijā sociolingvistisko un līdz ar to valsts valodas situāciju joprojām ietekmē padomju okupācijas sekas (*sk. Ministru kabineta 2021. gada 25. augusta rīkojumu Nr. 601 "Par Valsts valodas politikas pamatnostādnēm 2021.–2027. gadam"*). Parāleli valsts valodai publiskajā telpā plaši tiek lietota krievu valoda, kas ietekmē arī šo valodu nezinošu personu tiesības un iespējas. Atsevišķi fakti norāda uz to, ka krievu valodu nezinoši un pie attiecīgās mazākumtautības

nepiederoši jaunieši tiek diskriminēti sabiedrībā, it īpaši darba tirgū. Piemēram, Aģentūras 2020. gada pētījumā konstatēts, ka vairāk nekā puse jeb 55 procenti aptaujāto latviešu jauniešu vecumā no 19 līdz 34 gadiem saskārušies ar to, ka krievu valodas nezināšana negatīvi ietekmē iespēju iegūt darbu (*sk. Latviešu valodas aģentūras sociolingvistisko pētījumu "Valodas situācija Latvijā: 2016–2020", 116. lpp.*). Tāpat joprojām novērojamas arī valsts valodas zināšanu nepietiekamības izraisītās sekas, kas skar pašas pie mazākumtautībām piederošās personas. Personas, kas ģimenē sarunājas krievu valodā, visbiežāk kā to nodarbinātību negatīvi ietekmējošu faktoru minējušas nepietiekamu latviešu valodas prasmi (*sk. turpat*). Tāpat Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020. gadam vidustermiņa izvērtējums atklāja, ka nozīmīgs šķērslis pilsoniskajai līdzdalībai ir iedzīvotāju līdzdalības iespēju nevienlīdzība, kas citstarp saistīta ar nepietiekamām valsts valodas zināšanām (*sk. Ministru kabineta 2021. gada 5. februāra rīkojumu Nr. 72 "Par Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādņēm 2021.–2027. gadam"*).

Līdz ar to šobrīd Satversmes tiesai nav pamata izdarīt citādus secinājumus par krievu valodas lietojumu Latvijā. Vēl jo vairāk, Satversmes tiesa ir atzinusi, ka latviešu valodas pozīcijas vairākās sociolingvistiskās funkcijās arī 2023. gadā neatbilst valsts valodas statusam un tas skaidrojams galvenokārt ar krievu valodas runātāju lingvistisko pašpietiekamību un krievu valodas plašo izplatību informatīvajā telpā (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 9. februāra sprieduma lietā Nr. 2020-33-01 35.1. punktu*).

Visbeidzot Satversmes tiesa ņem vērā Saeimas izteiktos argumentus par Krievijas īstenoto karu pret Ukrainu un dezinformācijas aktivitāšu izvērsumu informācijas telpā krievu valodā. Personas, kurām valsts valodas prasmju trūkuma dēļ informācijas telpa ir pieejama tikai krievu valodā, ir pakļautas šīs dezinformācijas ietekmei un no tās izrietošai pašsegregācijai.

Līdz ar to, vērtējot apstrīdētās normas, ir jāņem vērā Latvijas īpašie apstākļi, kas izveidojušies valsts ilgstošas okupācijas un rusifikācijas rezultātā, un to saistība ar pašreizējo situāciju valsts valodas lietojuma jomā, kam ir jo īpaši liela nozīme pašreizējā ģeopolitiskajā situācijā.

31. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma satversmību, visupirms jāpārbauda, vai ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu. Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 15. februāra sprieduma lietā Nr. 2023-04-0106 17. punktu*).

31.1. Likumprojektu "Grozījumi Izglītības likumā" 2022. gada 8. jūnijā Saeimai iesniedza Ministru kabinets. Likumprojekts tika apspriests trijos lasījumos un pieņemts Saeimas 2022. gada 29. septembra sēdē.

2022. gada Grozījumi izsludināti 2022. gada 11. oktobrī oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 197 un stājās spēkā 2022. gada 25. oktobrī.

Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētās normas ir pieņemtas un izsludinātas Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī ir pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Tāpat Satversmes tiesai nav šaubu par to, ka apstrīdētās normas ir pietiekami skaidri formulētas, lai persona varētu izprast to saturu un paredzēt to piemērošanas sekas.

31.2. Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētās normas esot pieņemtas bez pienācīgas konsultēšanās ar personām, kuras pieder pie skartajām mazākumtautībām. Savukārt Saeima ir sniegusi informāciju par sabiedrības iesaisti apstrīdēto normu izstrādes procesā.

Labas likumdošanas principa ievērošana tādu lēmumu pieņemšanā, kuri skar pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības, nozīmē to, ka tiek ievērotas pie mazākumtautībām piederošo personu līdzdalības tiesības, proti, tiek uzklausi un izvērtēti attiecīgo personu vai sabiedrības grupu viedokļi un priekšlikumi (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.1. punktu*).

Saeima un Izglītības un zinātnes ministrija norāda, ka vēl pirms likumprojekta iesniegšanas Saeimā Konsultatīvās padomes sēdē esot uzklausi sociālie partneri, nozares pārstāvji un arī izglītojamo vecāki. Esot organizētas arī izglītības un zinātnes ministres tikšanās ar mazākumtautību izglītības iestāžu pārstāvjiem (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 78. un 148. lp.*).

Tāpat konstatējams, ka Izglītības un zinātnes ministrijas izstrādātais likumprojekts nodots sabiedrības līdzdalībai tiesību aktu projektu publiskajā portālā laikā no 2022. gada 8. aprīļa līdz 22. aprīlim. Publiskās apspriešanas laikā fiziskās personas, nevalstiskās organizācijas (biedrības), tostarp "Cilvēktiesību Līgu Starptautiskās Federācijas Latvijas Cilvēktiesību komiteja", "Krievu valodas sabiedriskā inspekcija", "Latvijas Krievu kopienas Daugavpils nodaļa", "Privātskolu vecāku biedrība", "Latvijas Nākotnes Pētījumu institūts", "Latvijas Krievu mācībvalodas skolu atbalsta asociācija", kustība "Vecāku balss", kā arī politiskās partijas, tostarp "Latvijas Krievu savienība" un "Jaunā Saskaņa", iesniegušas komentārus, kuros lielākoties izteikti iebildumi pret likumprojektu.

Pēc likumprojekta pieņemšanas pirmajā lasījumā Saeimas 2022. gada 16. jūnija sēdē tas tika apspriests sešās Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas sēdēs, kurās piedalījās izglītības un zinātnes ministre, dažādu ministriju, pašvaldību iestāžu un valsts pārvaldes iestāžu pārstāvji, Tiesībsarga biroja, Latvijas Pašvaldību savienības, Latvijas Izglītības vadītāju asociācijas, vecāku apvienības "Vecāku balss" pārstāvji, izglītības iestāžu, kas iepriekš īstenoja mazākumtautību izglītības programmas,

vadītāji un pedagogi, kā arī pie mazākumtautībām piederošu izglītojamo vecāki, tostarp Pieteikuma iesniedzēju likumiskais pārstāvis. Likumprojekta apspriešanas laikā šajās sēdēs tika izvērtēti 40 priekšlikumi. Pēc likumprojekta pieņemšanas otrajā lasījumā vēl divās Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas sēdēs tika izskatīti 23 priekšlikumi likumprojekta trešajam lasījumam. Sagatavojot likumprojektu gan pirmajam, gan otrajam lasījumam, citstarp tika izvērtēts priekšlikums noteikt, ka privātajās izglītības iestādēs izglītību iegūst valsts valodā un citā valodā.

Satversmes tiesa secina, ka apstrīdēto normu izstrādes un pieņemšanas laikā tika noskaidroti ieinteresēto personu, tostarp Pieteikuma iesniedzēju likumiskā pārstāvja, izvirzītie priekšlikumi un iebildumi. Tāpat tika izvērtēti priekšlikumi, kas saistīti ar privāto izglītības iestāžu darbību. Tas, ka attiecīgajā normatīvajā tiesību aktā nav iekļauts katrs saņemtais priekšlikums, nevar būt par pamatu tam, lai atzītu, ka labas likumdošanas princips nav ievērots (*sal. sk. Satversmes tiesas 2023. gada 21. marta sprieduma lietā Nr. 2022-06-03 19.2. punktu*).

Ievērojot minēto, Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētās normas ir pienācīgi apspriestas un likumdošanas procesā pēc iespējas ir apzināti ieinteresēto personu viedokļi.

31.3. Pieteikuma iesniedzēji norāda, ka Saeima neesot saskaņojusi likumprojektā paredzētās tiesību normas un tiesību sistēmā jau pastāvošās tiesību normas, piemēram, likuma "Par Latvijas nacionālo un etnisko grupu brīvu attīstību un tiesībām uz kultūras autonomiju" 10. panta trešo daļu un Bērnu tiesību aizsardzības likuma 11. panta trešo daļu.

Likuma "Par Latvijas nacionālo un etnisko grupu brīvu attīstību un tiesībām uz kultūras autonomiju" 10. panta trešā daļa noteic, ka nacionālajām biedrībām ir tiesības arī par saviem līdzekļiem izveidot nacionālās mācību iestādes. Tomēr šā panta otrā daļa norāda, ka nacionālo un etnisko grupu izglītības jautājumus reglamentē Izglītības likums. Arī Bērnu tiesību aizsardzības likuma 11. panta trešajā daļā noteiktās pie Latvijas mazākumtautībām piederošo bērnu tiesības iegūt izglītību dzimtajā valodā ierobežo šajā pašā normā noteiktā piesaiste Izglītības likumam. Līdz ar to minētās normas līdzīgi Mazākumtautību konvencijas 13. pantam noteic, ka pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības izglītības jomā ir īstenojamas atbilstoši izglītības procesa tiesiskajam regulējumam.

Līdz ar to likumdevējs ir saskaņojis apstrīdētās normas un tiesību sistēmā jau pastāvējušās normas.

31.4. Pēc Pieteikuma iesniedzēju ieskata, apstrīdēto normu pieņemšanas laikā Saeima neesot ievērojusi Satversmes tiesas spriedumos noteikto. Spriedumā lietā Nr. 2018-22-01 esot atzīts, ka

likumdevējs, regulējot valodu lietojumu pirmsskolas izglītības iestādēs, ir nodrošinājis pie krievu mazākumtautības piederošam izglītojamam tiesības uz savas identitātes un kultūras saglabāšanu un attīstīšanu tādā veidā, ka tiek ņemti vērā krievu mazākumtautību raksturojošie apstākļi. 2022. gada Grozījumu anotācijā pretēji šai atziņai neesot atsevišķi analizēta situācija privātajās vispārējās izglītības iestādēs. Tāpat likumdevējs pretēji Satversmes tiesas judikatūrai neesot vērtējis apstrīdēto normu ietekmi uz izglītības kvalitāti un izglītojamo iespējām saglabāt savu kultūru, nedz arī balstījis apstrīdētās normas uz vispusīgu 2018. gada izglītības ieguves valodas reformas vērtējumu. Visbeidzot, attiecībā uz privātajām pirmsskolas izglītības iestādēm neesot ņemts vērā Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2019-20-03.

Tāpat Saeima neesot ņēmusi vērā Venēcijas komisijas 2020. gada 18. jūnija atzinumu, kā arī citus starptautisko organizāciju atzinumus par iepriekšējo izglītības ieguves valodas reformu ietekmi uz mazākumtautību tiesībām Latvijā.

Savukārt Saeima norāda, ka likumdevējs atbilstoši labas likumdošanas principam ir vērtējis likumprojektā paredzēto tiesību normu atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām, tostarp Satversmei un starptautisko tiesību normām. Tāpat apstrīdētās normas esot pieņemtas kopā ar citām normām, kas vērstas uz izglītības kvalitātes nodrošināšanu. Starptautisko organizāciju atzinumiem par valodas lietojumu izglītības procesā Latvijā esot tikai ieteikuma raksturs. Tas, ka likumdevējs, pieņemot likumprojektu, nav rīkojies saskaņā ar starptautisko organizāciju viedokļiem vai nesaistošiem norādījumiem, nenozīmējot, ka šie viedokļi un norādījumi nebūtu pienācīgi izvērtēti, bet nozīmējot tikai to, ka likumdevējs šos viedokļus un norādījumus nav atzinis par saistošiem un tieši attiecināmiem uz jauno tiesisko regulējumu.

Satversmes tiesa secina, ka apstrīdēto normu izstrādes laikā ir vērtēts, kā izglītības procesā mazākumtautībām tiks nodrošinātas tiesības apgūt, saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību, citstarp atsaucoties arī uz Satversmes tiesas judikatūru, kas attiecas uz privātajām izglītības iestādēm (*sk. likumprojekta Nr. 1519/Lp13 "Grozījumi Izglītības likumā" anotāciju*). Tāpat atbilstoši Satversmes tiesas judikatūrai tika atsevišķi vērtēta regulējuma nepieciešamība pirmsskolas izglītības pakāpē un pamatzglītības pakāpē. Kā liecina apstrīdēto normu pieņemšanas process, Saeima ir apzinājusies, ka apstrīdētajām normām varētu būt ietekme uz izglītības kvalitāti, un citstarp pieņēmusi arī tādas normas, kas paredz izglītojamo tiesības uz individualizētu un personalizētu atbalstu valsts valodas prasmes apguvei (*sk. 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 10. pantu*). Turklāt jāņem vērā, ka Pieteikuma iesniedzēju minētie Satversmes tiesas spriedumi un tajos ietvertās atziņas un secinājumi tika izteikti par to Izglītības likuma regulējumu, kas noteica

mācību valodu lietojuma proporciju vispārējās izglītības sistēmas ietvaros īstenotajās mazākumtautību izglītības programmās, savukārt apstrīdētās normas nosaka pavisam citādu izglītības procesa regulējumu, proti, tādu regulējumu, atbilstoši kuram šādas mazākumtautību izglītības programmas vairs netiek īstenotas. Šis secinājums ietekmē arī pienākumu izvērtēt iepriekšējo izglītības ieguves valodas reformu. Lai noskaidrotu, vai apstrīdētās normas atbilst Satversmei, ir jāvērtē pamattiesību ierobežojuma satversmība pēc būtības.

No Saeimas sēžu stenogrammām izriet, ka apstrīdēto normu izstrādes laikā uzmanība tika pievērsta starptautisko organizāciju, tostarp Venēcijas komisijas un Konsultatīvās komitejas, atzinumiem (*sk. 13. Saeimas 2022. gada 16. jūnija sēdes stenogrammu*). Arī Izglītības un zinātnes ministrijas pārstāve tiesas sēdē norādīja, ka apstrīdēto normu izstrādes laikā tika ņemti vērā līdz konkrētajam brīdim pieņemtie Venēcijas komisijas un Konsultatīvās komitejas ziņojumi (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 55. lp.*). Tomēr jāņem vērā, ka arī šajos ziņojumos ietvertie secinājumi attiecās uz to Izglītības likuma regulējumu, kas noteica mācību valodu lietojuma proporciju vispārējās izglītības sistēmas ietvaros īstenotajās mazākumtautību izglītības programmās. Turklāt ANO cilvēktiesību līgumus uzraugošo komiteju prakse un citu konsultējošo un skaidrojošo mehānismu un komisiju izdarītie secinājumi un ieteikumi gan ir uzskatāmi par autoritatīviem starptautisko līgumu interpretācijas palīgīdzekļiem, tomēr paši par sevi nav juridiski saistoši.

Tāpat no publiski pieejamiem apstrīdēto normu izstrādes materiāliem izriet, ka apstrīdēto normu izstrādes laikā Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisija saņēmusi Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas augstā komisāra mazākumtautību jautājumos vēstuli, kurā izteikts viedoklis par likumprojektu "Grozījumi Izglītības likumā" un ar to saistīto likumprojektu "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā". Vēstulē norādīts, ka minēto likumprojektu pieņemšana atstāšot negatīvu ietekmi uz mazākumtautību pārstāvju iespējām izglīties viņu dzimtajā valodā, īpaši pirmajos izglītības ieguves gados (*sk. Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas augstā komisāra mazākumtautību jautājumos 2022. gada 20. jūnija vēstuli. Pieejama: titania.saeima.lv*). Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisija lūdza Izglītības un zinātnes ministriju, Ārlietu ministriju un Tieslietu ministriju izvērtēt šajā vēstulē izteiktos argumentus. Komisijas deputātiem bija pieejams ministriju savstarpēji saskaņotais viedoklis, kurā norādīts, ka pāreja uz mācībām valsts valodā visās izglītības pakāpēs tiekot īstenota, ievērojot pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības lietot savu dzimto valodu (*sk. Izglītības un zinātnes ministrijas vēstuli Nr.4-2e/22/2098. Pieejama: titania.saeima.lv*). Tātad Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas augstā komisāra mazākumtautību jautājumos izteiktie argumenti tika vērtēti.

Tādējādi pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

32. Ikvienu pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, jo ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – legītīma mērķa – labad.

Saeima norādījusi, ka latviešu valodas lietojums joprojām ir nepietiekams, turklāt pastāvošais latviešu valodas un krievu valodas informācijas telpu nošķirums neveicina sabiedrības saliedētību un demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzību. Arī Pieteikuma iesniedzēji atzīst, ka pamattiesību ierobežojumam ir legītīms mērķis, kas saistīts ar valsts valodas aizsardzību.

Satversmes ievads atklāj vērtības, kas ir iekļaujošas demokrātiskas sabiedrības veidošanas pamats. Latviešu valoda ir viena no šīm vērtībām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. punktu*). Tā ir neatņemama Latvijas valsts konstitucionālās identitātes sastāvdaļa. No Satversmes ievada un 4. panta pirmā teikuma izriet valsts pienākums ne vien tiesiski nodrošināt latviešu valodas statusu, bet arī ar valsts rīcībā esošajiem līdzekļiem gādāt par to, lai latviešu valoda patiešām pilda savu valsts valodas funkciju (*sal. sk.: Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, 134. lpp.*). Valstij ir jāveicina un jāstiprina latviešu valodas lietojums Latvijā, lai latviešu valoda varētu efektīvi pildīt valsts valodas funkcijas. Citstarp valstij ir pozitīvs pienākums veicināt valsts valodas lietojumu ikvienā izglītības pakāpē (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 27. punktu*).

Apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir vērsts uz valsts valodas aizsardzību, nodrošinot pie mazākumtautībām piederošu personu iespējas visās izglītības pakāpēs paaugstināt valsts valodas prasmju līmeni.

Valsts valodas prasme ļauj personai gūt maksimālu labumu no valstī pastāvošās izglītības sistēmas katrā izglītības pakāpē.

Valsts valoda līdz ar citām savām sociālajām funkcijām veic arī specifiskus valstiski svarīgus uzdevumus, tas ir, nodrošina valsts funkcionēšanu un komunikāciju starp personu un valsti (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 18. punktu*). Personai ir nepieciešamas atbilstošas valsts valodas zināšanas arī tādēļ, lai tā vēlētos un varētu piedalīties sabiedrības dzīvē (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. punktu*).

Visbeidzot, pie mazākumtautībām piederošo personu valsts valodas prasme aizsargā arī citu personu tiesības brīvi lietot valsts valodu

jebkurā dzīves jomā visā valsts teritorijā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 18. punktu*).

Līdz ar to valsts valodas prasmu paaugstināšanai ir būtiska nozīme personas tiesību nodrošināšanā un saliedētas sabiedrības veidošanā.

Apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir vērsts arī uz to, lai mazinātu izglītības iestāžu segregāciju un pie mazākumtautībām piederōšu personu pašsegregāciju. Visu izglītības iestāžu izglītojamiem ir nodrošinātas vienādas un pienācīgas iespējas apgūt vispārējo izglītību sabiedrību saliedējošā izglītības procesā valsts valodā, proti, atbilstoši vienotas skolas pieejai (*sk.: Vienota skola. Izglītības kvalitātes valsts dienests. Pieejams: ikvd.gov.lv*). Ikvienam izglītojamam ir sniegtas pilnvērtīgākas iespējas pāriet no vienas izglītības iestādes uz citu vienas pakāpes ietvaros. Saliedētas sabiedrības veidošanos veicina, pirmkārt, tas, ka bērniem jau no agrīna vecuma ir nodrošināta iespēja mijiedarboties ar citiem sabiedrības pārstāvjiem, un, otrkārt, tas, ka visiem sabiedrības locekļiem ir nodrošināts saziņas pamats – pienācīgas valsts valodas zināšanas. Tātad šādā aspektā apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir vērsts arī uz demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzību.

Līdz ar to apstrīdētajās normās noteiktajam pamattiesību ierobežojumam ir legītimi mērķi – demokrātiskas valsts iekārtas un citu cilvēku tiesību aizsardzība.

33. Noskaidrojot, vai pamattiesību ierobežojums ir samērīgs, Satversmes tiesa visupirms pārbauda, vai ierobežojums ir piemērots legītīmo mērķu sasniegšanai, proti, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem var sasniegt legītīmos mērķus.

33.1. Kā tiesas sēdē norādījusi pieaicinātā persona *Dr. paed. Ieva Margeviča-Grinberga*, jo mazāka ir personas saskarsme ar valodu, jo ilgāks laiks nepieciešams tās apguvei (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 57. lp.*). Līdzīgu secinājumu uzsvērusi arī *Dr. psych. Anika Miltuze*, norādot, ka valodas attīstību veicina darbošanās konkrētajā valodā, turklāt jo agrāk izglītojamie dažādajās vidēs sāk apgūt vairākas valodas, jo mazākus resursus prasa valodas apguve (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 142. un 144. lp.*). Tāpat Izglītības un zinātnes ministrija, atsaucoties uz valodas pētnieci *Ēriku Hofu*, norādījusi, ka bērnam ir svarīgi jau agrīnā vecuma posmā dzirdēt sarežģītas un daudzveidīgas valodas konstrukcijas, jo tas palīdz viņam nākotnē veidot gramatiski pareizākas formas (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 23. lp.*).

Apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums veicina valsts valodas apguvi un lietošanu. Tas vērsts uz to, lai izglītojamie gan pirmsskolas izglītības pakāpē, gan pamatzglītības pakāpē valsts valodu lietotu ikdienā mācību procesā un gūtu tās lietošanas pieredzi. Tādējādi apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums veicina valsts

valodas prasmes attīstību un līdz ar to arī veiksmīgu pāreju uz turpmākajām izglītības pakāpēm.

Tāpat vienotas izglītības nodrošināšana valsts valodā lielākajā daļā izglītības iestāžu, kurās tiek īstenotas vispārējās izglītības programmas, jeb vienotas skolas izveide novērš izglītības iestāžu segregāciju, mazina pie mazākumtautībām piederošu personu pašsegregāciju un palīdz nodrošināt vienlīdzīgas tiesības uz kvalitatīvu izglītību. Līdz ar to izglītojamiem jebkurā izglītības pakāpē tiek sniegtas plašākas izvēles iespējas pārejai no vienas izglītības iestādes uz citu. Tātad apstrīdētās normas katrā izglītības pakāpē kalpo mērķim saliedēt sabiedrību.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir piemērots legītīmo mērķu – demokrātiskas valsts iekārtas un citu cilvēku tiesību aizsardzība – sasniegšanai.

33.2. Pieteikuma iesniedzēji norādījuši, ka apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums varētu nebūt piemērots legītīmo mērķu sasniegšanai, jo tādā gadījumā, ja pedagogs nesazinās ar bērnu tā dzimtajā valodā, it sevišķi pirmsskolas izglītības pakāpē, varot tikt ne vien kavēta bērna emocionālā, psiholoģiskā un intelektuālā attīstība, bet arī negatīvi ietekmēta bērna veselība un fiziskā attīstība. Rezultātā bērns varot nevis apgūt latviešu valodu, bet – tieši pretēji – to neapgūt, tostarp atsakoties apmeklēt pirmsskolas izglītības iestādi.

Tomēr lietā pieaicinātās personas ir noraidījušas šāda riska iespējamību. Citstarp *Dr. psych. Baiba Martinsone* norādījusi: nav pamata apgalvojumam, ka, neparedzot bērnam iespēju izmantot mazākumtautības valodu izglītības procesā, varētu tikt negatīvi ietekmēta valsts valodas apguve. Jebkura adaptācija jaunajiem apstākļiem, tostarp citas valodas lietojumam, vienmēr sākotnēji prasīšot papildu individuālos resursus (kā intelektuālos, tā emocionālos) un tuvākās vides – ģimenes – iesaisti (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 47. un 48. lp.*). Arī vairākas citas pieaicinātās personas – gan pedagogijas, gan psiholoģijas zinātnieki, LIZDA, kā arī tiesībsargs – ir uzsvērušas, ka tas, cik viegli vai grūti bērnam ir mācīties valsts valodā, lielā mērā ir atkarīgs tieši no ģimenes ietekmes (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 125. lp., 2. sēj. 32. lp., 3. sēj. 27. lp. un 4. sēj. 27. lp.*). Būtiska esot vecāku sadarbība ar pedagogu, kā arī pašu vecāku attieksme pret valsts valodu un bērna mācībām (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 3. lp.*). No tā savukārt izriet secinājums, ka tad, ja bērnam tiks nodrošināts pienācīgs atbalsts, tostarp ģimenes atbalsts, izglītības ieguve valsts valodā neradīs būtisku negatīvu ietekmi uz bērnu.

Dr. psych. Anika Miltuze norādījusi, ka bērniem vispiemērotākā ir izglītība vienā – valsts valodā – un tieši šādā veidā bērniem ir iespējams izvairīties no divu valodu kodu jaukšanas un grūtībām ar mācību satura apgušanu (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 143. lp.*). No iepriekš minētā izriet šāds

secinājums: tieši tas, ka pirms apstrīdēto normu spēkā stāšanās vispārējās izglītības saturs bija apgūstams bilingvāli noteiktā proporcijā, bērniem radija lielākas grūtības. Tam piekritusi arī Izglītības un zinātnes ministrija, norādot, ka šobrīd daudzi bērni vecumā no pusotra līdz trim gadiem veiksmīgi runājot divās valodās, tādējādi nošķirot mājas un izglītības iestādē lietojamās valodas (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 23. lp.*).

Līdz ar to apstrīdētajās normās noteiktā kārtība ir labvēlīgāka bērna izaugsmei nekā iepriekš pastāvējušais regulējums, jo tā mazina bērna stresa līmeni un veicina viņa prasmju, tostarp valodas prasmju, attīstību. Tas attiecas uz visām izglītības pakāpēm.

Tāpat Satversmes tiesa ņem vērā, ka līdz ar apstrīdētajām normām likumdevējs papildināja Izglītības likuma 55. pantu ar 2.¹ punktu, kas paredz izglītojamā tiesības saņemt individualizētu un personalizētu atbalstu valsts valodas prasmes apguvei, bet Vispārējās izglītības likuma 20. pantu ar trešo daļu un šā likuma 30. pantu ar astoto daļu, kas izglītības iestādēm, kuras īsteno pirmsskolas izglītības programmas, un izglītības iestādēm, kuras īsteno pamatizglītības programmas, uzliek pienākumu sniegt šādu atbalstu (*sk. 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 10. pantu un 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā" 2. un 4. pantu*). Tāpat Izglītības un zinātnes ministrija norādījusi, ka valsts piešķirtais papildu finansējums ir ļāvis nodrošināt pedagogu palīgu piesaisti. Šīs personas palīdzot bērniem pārvarēt sociālemocionālas grūtības, veidojot savstarpējas uzticēšanās attiecības un veicinot valsts valodas apguvi pozitīvā vidē, bet pagarinātās dienas grupās nodrošinot individuālu pieeju skolēniem ārpus mācību stundām, sniedzot atbalstu mācību satura apguvē un īpaši palīdzot gadījumos, kad vecākiem valsts valodas prasmju nepietiekamības dēļ ir ierobežotas iespējas sniegt saviem bērniem atbalstu mācībās (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 158. lp.*). Līdz ar to valsts ir nodrošinājusi izglītojamiem papildu psiholoģisko un pedagoģisko atbalstu.

Tādējādi Pieteikuma iesniedzēju arguments, ka apstrīdētās normas radišot izglītojamam papildu stresu, neļaujot tam apgūt valsts valodu un attiecīgi nesasniedzot pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus, nav pamatots.

Tātad apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums ir piemērots leģitīmo mērķu sasniegšanai.

34. Apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums ir nepieciešams, ja nav citu līdzekļu, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties personas pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk. Saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmos mērķus vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 21. punktu*).

34.1. Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka valstij nevajadzētu iejaukties izglītojamo un viņu vecāku izvēlē attiecībā uz valodas izmantošanu privātā mācību iestādē īstenotā izglītības procesā. Valsts varot pieprasīt tikai valsts valodas zināšanas kā noteiktu rezultātu. Savukārt Saeima norādījusi, ka līdzšinējā pieeja mācību valodai mazākumtautību izglītības programmās izglītojamiem pirmsskolas izglītības un pamatzglītības pakāpē nenodrošināja tādu latviešu valodas prasmi, kāda nepieciešama, lai visiem bērniem būtu vienlīdzīgas iespējas turpmākajā mācību procesā un darba dzīvē, un līdz ar to kvalitatīvas izglītības mērķa sasniegšanai nav citu, alternatīvu risinājumu kā vien pāreja uz mācībām tikai valsts valodā.

Likumdevējs apstrīdēto normu pieņemšanu ir pamatojis ar to, ka ar 2018. gada Grozījumiem noteiktā valsts valodas un mazākumtautības valodas lietojuma proporcija vispārējās izglītības procesā pie mazākumtautībām piederošām personām nenodrošināja pienācīgu valsts valodas prasmi un līdz ar to nevarēja sasniegt apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus – demokrātiskas valsts iekārtas un citu cilvēku tiesību aizsardzība. Proti, Aģentūras pētījumā "Valodas situācija Latvijā: 2016–2020" esot konstatēts, ka 2019. gadā 20 procenti aptaujāto mazākumtautību jauniešu atzinuši, ka latviešu valodu apguvuši tikai pamatprasmes līmenī vai zina to vāji (*sk. Latviešu valodas aģentūras sociolingvistisko pētījumu "Valodas situācija Latvijā: 2016–2020", 23. lpp.*). Tāpat tika konstatēts, ka pirmsskolas vecuma bērnu latviešu valodas prasmes nav pietiekamas tieši tajos gadījumos, kad apmeklētas pirmsskolas izglītības grupas, kurās mazākumtautību izglītības programmas pamatā tika īstenotas krievu valodā (*sk. pētījumu "Pirmsskolēnu latviešu valodas apguves rezultāti Latvijā: Kurzemē, Rīgā un Latgalē. Latviešu valodas apguve", Liepājas Universitāte, 2021; sk. arī likumprojekta Nr. 1519/Lp13 "Grozījumi Izglītības likumā" anotācijas 6.–7. un 10.–11. lpp.*).

Šos trūkumus tiesas sēdē atzina arī privātā izglītības iestāde "LATREIA", norādot, ka 2023./2024. mācību gadā skolas gaitas pirmajā klasē uzsākuši 39 izglītojami, tostarp 25 mazākumtautību pirmsskolas izglītības iestāžu beidzēji bez pienācīgām valsts valodas zināšanām (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 7. un 8. lp.*). Arī LIZDA aptaujātie pedagogi norādījuši uz ļoti krasām izglītojamo valsts valodas prasmju līmeņa atšķirībām (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 2. lp.*). Kā norādījusi gan *Dr. habil. philol.* Dace Markus, gan Izglītības un zinātnes ministrija, secinājumi par to, ka pie mazākumtautībām piederošo izglītojamo valsts valodas zināšanas nav pietiekamas, ir attiecināmi gan uz valsts un pašvaldību, gan arī privātajām izglītības iestādēm, kurās īstenotas mazākumtautību izglītības programmas (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 70.–78., 85. un 86. lp.*).

Satversmes tiesa secina, ka Pieteikuma iesniedzēji, piedāvājot alternatīvu – attiecībā uz privātajām izglītības iestādēm neregulēt valodu

lietojumu, bet tikai noteikt valsts valodas zināšanu pārbaudi – faktiski aicina atgriezties pie tā modeļa, kas bija spēkā vēl pirms 2018. gadā īstenotā izglītības ieguves valodas reformas posma. Tomēr, ievērojot gan pašu izglītības iestāžu, gan pētnieku norādīto, ka iepriekš spēkā bijušais regulējums pie mazākumtautībām piederošām personām nav nodrošinājis pienācīgu valsts valodas prasmi, ir secināms, ka atgriešanās pie šā regulējuma nepalīdzētu sasniegt pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus. Šāds risinājums arī būtu pretrunā ar valsts pozitīvo pienākumu regulēt izglītības ieguvu, lai nodrošinātu tās kvalitāti.

Pieaicinātās personas ir atzinušas, ka valodas apguvi vislabāk nodrošina tās vienots un mērķtiecīgs lietojums izglītības procesā. Piemēram, *Dr. paed.* Ieva Margeviča-Grinberga vērta uzmanību uz pētījumiem, kas pierāda, ka pie mazākumtautībām piederoši izglītojamie valodu apgūst labāk tad, ja tajā konsekvēti runā ik dienu skolas vidē. Lai arī dzimtās valodas saglabāšanai ir daudz priekšrocību, tomēr tādos aspektos kā iekļaušanās sabiedrībā, izglītība un darbs izšķiroša nozīme esot un būšot valsts valodas prasmei (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 35. lp.*). Arī *Dr. habil. philol.* Dace Markus uzsvērusi, ka vispārējās izglītības process valsts valodā nav pašmērķis, bet gan līdzeklis šīs valodas apguvei tādā līmenī, kas būtu iespējami tuvs dzimtās valodas zināšanu līmenim. Tikai šādā veidā esot iespējams nodrošināt to, ka pie mazākumtautībām piederošiem izglītojamiem ir pienācīgas valsts valodas zināšanas (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 96. lp.*).

Tāpat 2018. gada Grozījumi vēl pilnībā nenodrošināja pieejas "vienota skola" īstenošanu jeb izglītības iestāžu segregācijas un pie mazākumtautībām piederošu personu pašsegregācijas novēršanu. Nav konstatējamās alternatīvas, kas ļautu pietiekami efektīvi sasniegt arī šo mērķi.

Tādējādi nav konstatējami citi līdzekļi, kas ļautu vispārējās izglītības procesā vismaz tādā pašā kvalitātē sasniegt pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus – demokrātiskas valsts iekārtas un citu cilvēku tiesību aizsardzība.

34.2. Pēc Pieteikuma iesniedzēju ieskata, tām izglītības iestādēm, kuras īsteno izglītības programmas saskaņā ar Latvijas Republikas noslēgtiem divpusējiem vai daudzpusējiem starptautiskajiem līgumiem, kā arī izglītības iestādēm, kas izglītību nodrošina Eiropas Savienības valodās, esot noteikts saudzējošāks regulējums.

Izglītības likuma 9. panta otrā daļa paredz, ka izglītības iestādēs, kuras īsteno izglītības programmas saskaņā ar Latvijas Republikas noslēgtiem divpusējiem vai daudzpusējiem starptautiskajiem līgumiem, izglītību var iegūt citā valodā, nevis valsts valodā. Tāpat atbilstoši šā likuma 9. panta 2.¹ daļai citā valodā izglītību iespējams iegūt izglītības iestādēs, kurās

vispārējās izglītības programmu mācību priekšmetus pilnībā vai daļēji īsteno svešvalodā, lai nodrošinātu citu Eiropas Savienības oficiālo valodu apguvi, ievērojot attiecīgā valsts izglītības standarta nosacījumus. Latvijā dzīvo dažādas mazākumtautības, tostarp arī tādas, kuru dzimtā valoda ir oficiālā valoda valstī, ar kuru Latvijai ir noslēgts starptautisks līgums izglītības jomā. Līgums starp Latviju un Krievijas Federāciju šajā jomā nav noslēgts (*sk.: Starpvaldību līgumi un to izpildprogrammas. Izglītības un zinātnes ministrija. Pieejams: izm.gov.lv*). Tāpat krievu valoda nav Eiropas Savienības valoda. Tāpēc uz personām, kas pieder pie krievu mazākumtautības, izglītības procesā ir attiecināms tikai vispārējais Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļas un Pirmsskolas izglītības vadlīniju regulējums.

Satversmes tiesa jau iepriekš norādījusi, ka Eiropas Savienības valodu apguves stiprināšana ir Latvijas mērķis, kas izriet no Satversmes ievada un starptautiskajās tiesībās pastāvošā labas ticības principa. Iespēja izņēmuma kārtā iegūt izglītību kādā no Eiropas Savienības oficiālajām valodām Izglītības likuma 9. panta otrās daļas 2.¹ punktā ir paredzēta nevis ar mērķi attīstīt attiecīgās valsts kultūru un identitāti, bet gan tādēļ, lai veicinātu padziļinātu svešvalodas apguvi. Tādējādi izglītojamie, kas iegūst vispārējo izglītību valsts un pašvaldību izglītības iestādēs, citstarp padziļināti apgūstot kādu no Eiropas Savienības valstu valodām, nav salīdzināmi ar izglītojamiem, kas vēlētos iegūt izglītību mazākumtautības valodā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 21.2. punktu un Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 23.2. punktu*).

Personas, kas pieder pie tādām mazākumtautībām, kuru valoda ir tādas valsts oficiālā valoda, ar kuru Latvija ir noslēgusi starptautisko līgumu izglītības jomā, un personas, kas pieder pie tādām mazākumtautībām, kuru valoda nav tādas valsts oficiālā valoda, ar kuru Latvija ir noslēgusi starptautisko līgumu izglītības jomā, ir salīdzināmas. To atzinusi arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2023. gada 16. novembra sprieduma lietā "Džibuti and Others v. Latvia", pieteikums Nr. 225/20 u. c., 160. punktu*). Tā kā katrai no minētajām mazākumtautību grupām ir paredzēts atšķirīgs izglītības ieguves regulējums, pret tām ir noteikta atšķirīga attieksme.

Kā jau šajā spriedumā tika norādīts iepriekš, mazākumtautību izglītības iestādes okupācijas laikā tika slēgtas un tām tika uzspiesta rusifikācijas politika (*sk. šā sprieduma 30. punktu*). Turklāt Latvijā pārējo tradicionāli runāto mazākumtautību valodu – baltkrievu, poļu, lietuviešu, igauņu, romu u. c. valodu – pratēju skaits joprojām samazinās (*sk. Latviešu valodas aģentūras sociolingvistisko pētījumu "Valodas situācija Latvijā: 2016–2020", 66. lpp.*). Turpretī krievu valodas pozīcijas Latvijā joprojām ir stabilas un šī valoda ir uzskatāma par pašpietiekamu.

Arī personu, kas pieder pie tādām mazākumtautībām, kuru valoda ir tādās valsts oficiālā valoda, ar kuru Latvijai ir noslēgts starptautiskais līgums izglītības jomā, dibinātām izglītības iestādēm, kas īsteno vispārējās izglītības programmas, ir pienākums nodrošināt, ka tajās izglītojamie valsts valodu apgūst pienācīgā līmenī. Savukārt ar mērķi novērst faktisko nevienlīdzību un aizsargāt tās Latvijā dzīvojošās mazākumtautības, kuru valoda, kultūra un etniskā savdabība ir apdraudēta, valsts var veikt noteiktus pozitīvus pasākumus, kas izpaužas kā tiesības licencēšanas procesā apstiprinātās vispārējās izglītības programmās iekļaut konkrētus mācību priekšmetus citās valodās. Citstarp tas ir pieļaujams tieši tāpēc, ka šādas izglītības iestādes nav veidojušas daļu no segregēta skolu tīkla un šādām mazākumtautībām nav raksturīgs pašsegregācijas risks. Proti, attiecībā uz šīm mazākumtautībām nav nepieciešams noteikt apstrīdēto normu leģitīmā mērķa – demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība – sasniegšanai nepieciešamu ierobežojumu.

Tādējādi nav alternatīvu līdzekļu, kas ļautu sasniegt pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus tādā pašā kvalitātē.

35. Lai noskaidrotu, vai likumdevēja rīcība, nosakot apstrīdētajās normās noteikto pamattiesību ierobežojumu, bija atbilstoša, Satversmes tiesai, pirmkārt, ir jānoskaidro, vai apstrīdētās normas nepasliktina mācību satura apguves kvalitāti. Otrkārt, Satversmes tiesai jāpārbauda, vai ar apstrīdētajām normām un citām ar tām saistītajām normām ir ievērots saprātīgs līdzsvars starp valsts valodas lietojuma veicināšanu un pie mazākumtautībām piederošu personu tiesību īstenošanu privātās izglītības iestādēs notiekošā izglītības procesā (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 22. punktu*).

No Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras izriet secinājums, ka valsts rīcības brīvības apjoms ir atšķirīgs attiecībā uz dažādiem izglītības līmeņiem: jo zemāka izglītības pakāpe, jo mazāka valsts rīcības brīvība (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2011. gada 21. jūnija sprieduma lietā "Ponomaryovi v. Bulgārija", pieteikums Nr. 5335/05, 56. punktu*). Arī citas starptautiskos cilvēktiesību mehānismus uzraugošās institūcijas ir norādījušas uz dzimtās valodas lielāko nozīmi bērna agrīnajos dzīves posmos (*sk. ANO Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komitejas Vispārējā komentāra Nr. 13 "Tiesības uz izglītību", 1999. gada 8. decembris, UN Doc. Nr. E/C.12/1999/10, 6. rindkopu un ANO Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komitejas Vispārējā komentāra Nr. 20, 2009. gada 2. jūlijs, UN Doc. Nr. E/C.12/GC/20, 21. rindkopu*). Turklāt katrai no izglītības pakāpēm ir atšķirīgs izglītības nodrošināšanas veids un regulējums. Pirmsskolas izglītības pakāpe atbilstoši Vispārējās izglītības likumam nav daļa no formālās izglītības un uz to ir attiecināmas tikai Pirmsskolas izglītības vadlīnijas, savukārt pamatzglītības ieguve tiek īstenota formālās izglītības

veidā, ko regulē valsts vispārējās izglītības standarts. Tādēļ Satversmes tiesa visupirms pārbaudīs apstrīdētajās normās ietvertā ierobežojuma samērīgumu pirmsskolas izglītības pakāpē, bet pēc tam – pamatizglītības pakāpē.

36. No Vispārējās izglītības likuma 21. panta izriet, ka bērnam no pusotra gada vecuma ir nodrošināma pieeja pirmsskolas izglītības iestādei. Taču saskaņā ar Izglītības likuma 4. pantu un Vispārējās izglītības likuma 20.¹ panta pirmo daļu bērna sagatavošana pamatizglītības ieguvei jeb pirmsskolas izglītības programmas apguve ir obligāta no piecu gadu vecuma. Vispārējās izglītības likuma 20. panta otrā daļa noteic, ka pirmsskolas izglītības programmu bērns apgūst līdz septiņu gadu vecumam.

Tādējādi pirmsskolas izglītībā mācību darbs ir iedalīts divos posmos. Pirmais posms ir pirmsskolas izglītība bērna agrīnajā vecumā no pusotra gada līdz pieciem gadiem. Bērniem vecumā līdz pieciem gadiem ir iespējams izvēlēties citus audzināšanas un izglītošanas pakalpojumus, tomēr tie nav uzskatāmi par pirmsskolas izglītības ieguvu. Otrais pirmsskolas izglītības pakāpes posms ir obligātā pirmsskolas izglītība bērnam vecumā no pieciem līdz septiņiem gadiem.

Lai gan par pirmsskolas izglītības apguvi netiek izsniegts to apliecinošs dokuments, tā atbilstoši Vispārējās izglītības likumam ir daļa no vispārējās izglītības. Tas nozīmē, ka arī šādas izglītības īstenošana var tikt īpaši regulēta.

Pirmsskolas izglītības mērķi ir bērna daudzpusīgas personības veidošanās, veselības stiprināšana, sagatavošanās pamatizglītības ieguvei. Pirmsskolas izglītības vadlīnijās noteiktais obligātais saturs attiecas uz ikvienu bērnu, kas atrodas pirmsskolas izglītības iestādē, tātad uz bērniem jau no pusotra gada vecuma. Katram bērnam jāapgūst savam vecumposmam atbilstošās iemaņas katrā no septiņām mācību jomām (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 13. lp.*). Pirmsskolā mācību saturu bērns apgūst integrētā mācību procesā – rotaļnodarbībā visas dienas garumā, ietverot vairākās mācību jomās plānotos bērnam sasniedzamos rezultātus. Pirmsskolas izglītības vadlīniju 2. punktā noteikts, ka pirmsskolas izglītības satura īstenošanas mērķis ir zinātkārs, radošs un dzīvespriecīgs bērns, kas dzīvo veselīgi, droši un aktīvi, patstāvīgi darbojas, ieinteresēti un ar prieku mācās, gūstot pieredzi par sevi, citiem, apkārtējo pasauli un savstarpējo mijiedarbību tajā.

Atbilstoši apstrīdētajām normām viss pirmsskolas izglītības pakāpes obligātais saturs apgūstams valsts valodā.

36.1. Satversmes tiesas kompetencē neietilpst lemšana par apstrīdēto normu un ar to sistēmiski saistīto tiesību normu ieviešanas efektivitāti (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā*

Nr. 2018-22-01 22.1. punktu). Tomēr Satversmes tiesa var konstatēt, vai atbildīgās institūcijas ir nodrošinājušas nepieciešamo atbalsta pasākumu kopumu – mācību metodiskos materiālus, skolotāju tālākizglītības un profesionālās kvalifikācijas paaugstināšanas iespējas (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 22.1. punktu un 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20.3. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēji norādījuši, ka bez iepriekšējās izglītības ieguves valodas reformas rezultātu izvērtēšanas attiecībā uz izglītības kvalitāti neesot bijusi pieļaujama jaunas reformas uzsākšana. Apstrīdētās normas esot pieņemtas bez pienācīga risku izvērtējuma. Citstarp izglītības procesā šobrīd grūtības radot kvalificētu pedagogu un atbalsta personāla trūkums; pilnīgs aizliegums pedagogiem un atbalsta personālam izmantot mazākumtautības valodu, bilingvālus un mazākumtautības valodas mācību līdzekļus; aizliegums izglītojamam parādīt savu sniegumu savā dzimtajā valodā un nepieciešamība katrā stundā izmantot vārdnīcu. Izglītojamā tiesības saņemt individualizētu un personalizētu atbalstu valsts valodas prasmes apguvei praksē tiekot nodrošinātas tikai valsts valodā un tātad netiekot nodrošinātas efektīvi. Saeima un Izglītības un zinātnes ministrija ir sniegušas informāciju par izglītības iestādēm un pedagogiem valsts nodrošinātajiem atbalsta pasākumiem.

36.1.1. Ar 2018. gada Grozījumiem ieviestā izglītības ieguves valodas reforma attiecībā uz pirmsskolas izglītības programmu īstenošanu un pamatzglītības programmu īstenošanu 1.–7. klasē stājās spēkā 2019. gada 1. septembrī, citās klašu grupās – turpmākajos gados, bet pilnībā noslēdzās 2021./2022. mācību gadā. Apstrīdētās normas tika pieņemtas 2022. gada 29. septembrī, proti, dažus mēnešus pēc iepriekšējā mācību gada beigām. Tiesas sēdē tika izteikti argumenti, ka izglītības reformas kvalitāte pilnībā var tikt novērtēta tikai tad, kad izglītojamais ir izgājis visu obligātās izglītības ciklu, tātad pēc teju deviņiem gadiem (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 102. lp.*). Līdz ar to arī apstrīdēto normu pieņemšanas laikā neesot visaptveroši izvērtēti iepriekšējās izglītības ieguves valodas reformas rezultāti.

Satversmes tiesa secina, ka ar 2021. gada 8. aprīļa likumu "Grozījumi Izglītības likumā" tika definēts izglītības kvalitātes jēdziens un konkretizēti pienākumi attiecībā uz izglītības iestāžu nodrošinātās izglītības kvalitātes kontroli. Izglītības likumā tika definēta valsts sistēma izglītības kvalitātes nodrošināšanai un noteikti konkrēti pienākumi gan Izglītības un zinātnes ministrijai, gan pašvaldībām, gan arī Izglītības kvalitātes valsts dienestam. Citstarp Izglītības un zinātnes ministrijai tika uzlikts pienākums sagatavot ikgadēju izglītības kvalitātes novērtējuma ziņojumu un iesniegt to apstiprināšanai Ministru kabinetam. Šajā ziņojumā jābūt ietvertam visu izglītības pakāpju procesa, satura, vides un pārvaldības kvalitātes

izvērtējumam. Tātad tas attiecas arī uz pirmsskolas izglītības pakāpi. Izglītības kvalitātes valsts dienestam noteikts pienākums izstrādāt vadlīnijas izglītības kvalitātes nodrošināšanai, sniegt ieteikumus izglītības kvalitātes pilnveidei, kā arī organizēt izglītības kvalitātes datu ieguvu un analīzi. Līdz ar to likumdevējs bija izveidojis sistēmu izglītības kvalitātes un tātad arī iepriekšējās izglītības ieguves valodas reformas rezultātu ikgadējai un pastāvīgai uzraudzībai.

Papildus tam tika veikti dažādi pētījumi, tostarp 2021. gadā publicētais Liepājas Universitātes pētījums "Pirmsskolēnu latviešu valodas apguves rezultāti Latvijā: Kurzemē, Rīgā un Latgalē. Latviešu valodas apguve".

Lai gan būtu vēlama vēl vairāk padziļināta iepriekš pieņemto tiesību normu ietekmes vērtēšana, izskatāmajā lietā ņemama vērā arī pašreizējās ģeopolitiskās situācijas ietekme uz nepieciešamību pēc iespējas ātrāk noslēgt izglītības ieguves valodas reformu, kam vajadzētu rezultēties vienotā skolā jeb tādā sistēmā, kurā ir izskausta izglītības iestāžu segregācija. Turklāt padziļinātu pētījumu neesība attiecībā uz iepriekšējo reformu pati par sevi nenozīmē to, ka nākamajai izglītības reformai būs negatīva ietekme uz izglītības kvalitāti. Jautājums par reformas ietekmi uz izglītības kvalitāti pārbaudāms, vērtējot to, kādi izglītības kvalitātes nodrošināšanas un kontroles mehānismi ir pieejami un tiks izmantoti.

36.1.2. Vērtējot pedagogu un metodikas pieejamību un citus izglītības kvalitāti ietekmējošos aspektus, jāņem vērā tas, ka privāto izglītības iestāžu darbība atšķiras no valsts un pašvaldību dibināto izglītības iestāžu darbības.

Privātajām izglītības iestādēm ir raksturīga rīcības brīvība un lielākas iespējas attiecībā uz pedagoģiskā personāla piesaisti un noslodzes plānošanu, kas ļauj tām lielāku personāla resursu novirzīt mācību materiālu izstrādei, sagatavošanai, saziņai un sadarbībai ar izglītojamo vecākiem vai likumiskajiem pārstāvjiem (sk. pētījumu "*Privāto izglītības iestāžu ieguldījums vispārējās izglītības nodrošināšanā*", 2023, 185. lpp. Pieejams: ppdb.mk.gov.lv). Tā kā privātajām izglītības iestādēm ir raksturīga lielāka autonomija un elastība attiecībā uz mācību programmām un mācību metodēm, tās ir tiesīgas savā darbībā iekļaut arī eksperimentālus risinājumus un novatoriskas izglītības pieejas (sk. *turpat*, 188. lpp.). Mācību materiālu izveide un diferenciacija, kā arī metodisko un organizatorisko pasākumu pielāgošana katra izglītojamā spējām, motivācijai, interesēm un talantiem uzskatāma par tipisku privāto izglītības iestāžu darbības elementu.

No informācijas, ko tiesas sēdē sniedza privātā pirmsskolas izglītības iestāde "GALAKTIKA", izriet secinājums, ka, savlaicīgi plānojot pāreju un metodiku, bija iespējams veiksmīgi sagatavoties apstrīdēto normu ietekmei uz jauno mācību gadu (sk. *lietas materiālu* 4. sēj. 126., 127., 145. un 146. lp.).

Pieteikuma iesniedzēju likumiskais pārstāvis tiesas sēdē neizvērsa argumentu par apstrīdētajām normām atbilstošu izglītību nodrošināt spējīgu pedagogu trūkumu pirmsskolas izglītības pakāpē, un uz šādu trūkumu nenorādīja arī privātās pirmsskolas izglītības iestādes.

Savukārt Izglītības un zinātnes ministrija norādīja, ka tās piedāvāto atbalsta pasākumu klāstā ietilpst arī pedagogu profesionālās kompetences un valsts valodas prasmju pilnveidošanas kursi un pedagogu tālākizglītības kursi (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 60. lp.*). Tāpat esot izstrādātas vadlīnijas pedagogu atbalstam darbā lingvistiski neviendabīgā mācību vidē un nodrošināta pastiprināta uzraudzība, lai identificētu problēmjautājumus un sniegtu nepieciešamo atbalstu pašvaldību un izglītības iestāžu līmenī (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 146. lp.*). Pamatojoties uz Konsultatīvās padomes 2023. gada 24. aprīļa sēdē nolemtu, esot sagatavots rīcības plāns izglītības iestādēm "Kā sasniegt rezultātu un novērst riskus, īstenojot pāreju uz mācībām valsts valodā (2023–2025)", kā arī plāna projekts izglītības iestādes darbam, identificējot sasniedzamos rezultātus, iespējamos riskus, problēmu risināšanas veidus, metodisko atbalstu, mācību stratēģijas un labās prakses piemērus. Konsultatīvās padomes pārstāvji, kā arī citu izglītības iestāžu vadītāji, pedagogi un atbalsta personāls esot aicināti būt par izglītības iestāžu komandu mentoriem. Mentoru atbalsts tiekot sniegts arī nodrošinājuma un plānošanas jomās, padziļināti aplūkojot arī jautājumus, kas saistīti ar dažādu mācību materiālu un metodisko līdzekļu nodrošinājumu un izmantošanu, mācīšanās stratēģiju veidošanu, izglītojamo rezultātu uzraudzību un novērtēšanu, kā arī individuālā atbalsta sniegšanu izglītojamiem ar atšķirīgām latviešu valodas prasmēm (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 148. lp.*). Šie atbalsta mehānismi ir pieejami arī privāto izglītības iestāžu pedagogiem.

Tāpat arī Latvijas Universitātes Psiholoģijas, pedagogijas un mākslas fakultātes Pirmsskolas un sākumizglītības nodaļas vadītāja *Dr. paed.* Ineta Helmane norādīja, ka topošo pirmsskolas izglītības skolotāju studiju programmas un tajās apgūstamās mācību metodikas piemērotība mazākumtautību izglītojamo izglītības ieguvei valsts valodā esot vērtējama atzinīgi (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 59. un 60. lp.*). Tātad gan pirmsskolas izglītības skolotāju studiju programmā studējošajiem, gan šobrīd strādājošajiem pedagogiem ir nodrošināts plašs atbalsta klāsts, kas ļauj nodrošināt kvalitatīvu pirmsskolas izglītību valsts valodā, un argumentiem par šādu izglītību nodrošināt spējīgu pedagogu trūkumu nav pamata.

Līdz ar to Pieteikuma iesniedzēju argumenti par to, ka izglītības kvalitāte pirmsskolas izglītības pakāpē krītoties mācību materiālu, metodikas vai pedagogu nepietiekamības dēļ, nav pamatoti.

36.1.3. Pieteikuma iesniedzēju argumenti par to, ka izglītojamā tiesības saņemt individualizētu un personalizētu atbalstu valsts valodas

prasmes apguvei praksē netiekot nodrošinātas efektīvi, ir skatāmi saistībā ar Vispārējās izglītības likuma 20. panta trešās daļas un Izglītības likuma 55. panta 2.¹ punkta pareizu piemērošanu atbilstoši bērna vislabākajām interesēm. Atbilstoši bērna vislabāko interešu prioritātes principam minētās tiesību normas kopsakarā ar apstrīdētajām normām interpretējamās tādējādi, ka ikvienam bērnam atkarībā no viņa vajadzībām ir jābūt nodrošinātam jēgpilnam un reālam atbalstam valsts valodas prasmes apguvei. Attiecībā uz bērniem ar speciālām vajadzībām ir jāievēro Satversmes 110. pantā noteiktais valsts pienākums kopsakarā ar bērnu vislabākajām interesēm, kas noteiktos gadījumos, ja tas nepieciešams efektīvai valsts valodas apguvei, var ietvert arī dzimtās valodas lietojumu.

Būtiska nozīme ir pedagoga prasmei izglītības procesā izmantot atbilstošas pedagogiskās metodes, atbilstošus žestus un mīmiku, lai sniegtu bērnam vislabāk piemēroto atbalstu. Tāpat iespējams izmantot arī dažādas palīgmateriālus, kuru izveidē citstarp izmantojami Izglītības un zinātnes ministrijas sagatavotie un tiešsaistē pieejamie resursi (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 114. lp.*). Tāpat, kā to sēdē atzinusi arī Izglītības un zinātnes ministrija, šāda atbalsta sniegšanas ietvaros izglītojamiem nav liegts pašiem atbildēt uz pedagogu uzdotajiem jautājumiem dzimtajā valodā, ja konkrētajā gadījumā tas ir vienīgais veids, kādā viņi spēj izteikties (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 25. lp.*).

36.2. Satversmes tiesa uzsver, ka valstij ir pienākums pastāvīgi kontrolēt izglītības kvalitāti, efektīvi izmantojot valsti izveidoto izglītības procesa kvalitātes kontroles mehānismu, lai konstatētu iespējamās izglītības kvalitātes izmaiņas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 22.1. punktu*).

Izglītības un zinātnes ministrija norādījusi, ka Kvalitātes dienests veicis plānveida apmeklējumus privātajās pirmsskolas izglītības iestādēs, izvērtējot to darbību pārejā uz vienotu skolu (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 70. un 79. lp.*). Tāpat 2023./2024. mācību gadā Kvalitātes dienests esot veicis pārejas uz vienotu skolu izvērtējumu, citstarp arī privātajās pirmsskolas izglītības iestādēs. Izvērtējuma laikā Kvalitātes dienests esot ieguvis informāciju un datus par mācību procesa nodrošināšanu valsts valodā, lai pārliecinātos par izglītības iestādes vadītāja īstenoto profesionālo darbību pārejas uz vienotu skolu nodrošināšanā un par izglītības procesa norisi valsts valodā izvērtējuma dienā (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 53. lp.*).

Papildus tam atbilstoši Ministru kabineta 2024. gada 4. jūnija noteikumiem Nr. 325 "Vispārējās izglītības un profesionālās izglītības iestāžu akreditācijas un to vadītāju profesionālās darbības novērtēšanas kārtība" (turpmāk – Izglītības iestāžu vērtēšanas noteikumi) 2. punktam izglītības iestāde analizē savu darbību un katru gadu līdz 1. novembrim nodrošina ar izglītības iestādes dibinātāju saskaņota pašnovērtējuma

ziņojuma pieejamību savā tīmekļvietnē. Pašvērtēšana ir regulāra izglītības iestādes darbības kvalitātes iekšējā izvērtēšana, kurā iesaistās izglītības iestādes pedagogi, izglītojamie, viņu vecāki, iestādes dibinātājs un vadība. Šajā pašvērtējumā citstarp norādāmi arī dati un informācija, kas raksturo izglītības iestādes darba kvalitāti konkrētajā gadā izvērtējamās kvalitātes kritērijos, atklājot stiprās puses un turpmākās attīstības vajadzības. Pirmsskolas izglītības iestāde "GALAKTIKA" tiesas sēdē norādīja, ka katru gadu maijā veicot vecāku, pedagogu un arī izglītojamo viedokļa noskaidrošanu aptaujas veidā. Pēc šo aptauju rezultātiem izglītības iestāde varot izdarīt secinājumus par tās sniegtās izglītības kvalitāti, kā arī reformas ietekmi uz to (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 146. lp.*).

Reizi sešos gados izglītības kvalitāte pirmsskolas izglītības iestādē tiek novērtēta, izvērtējot pirmsskolas iestāžu vadītāju profesionālo darbību (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 53. lp. un Izglītības iestāžu vērtēšanas noteikumu 5., 29. un 31. punktu*). Saskaņā ar Izglītības iestāžu vērtēšanas noteikumu 27.4. apakšpunktu, novērtējot izglītības iestādes darbības kvalitātes kategorijas un izglītības iestādes vadītāja profesionālās darbības kvalitātes kategoriju, kvalitātes līmeņa vērtējums tiek noteikts arī attiecībā uz labu pārvaldību, kurā ietilpst trīs elementi: administratīvā efektivitāte, vadības profesionālā darbība, kā arī atbalsts un sadarbība. Kvalitātes dienests tiesas sēdē norādīja, ka, vērtējot administratīvo efektivitāti, tiek skatīta visa iestādē notiekošo pārvaldības procesu efektivitāte, tajā skaitā vērtēta stratēģiskā plānošana, ikgadējā plānošana, ikdienas plānošana, pašvērtēšanas procesa kvalitāte, personāla pārvaldības sistēma. Vadības profesionālās darbības ietvaros tiek izvērtētas iestādes vadītāja zināšanas, prasmes un kompetences tiesiskuma jautājumos, kā arī komunikācijas spējas. Savukārt atbalsta un sadarbības ietvaros tiek izvērtēti iestādes vadītāja pārvaldības kvalitātes aspekti, ietverot iestādes vadītāja spēju sadarboties ar visiem izglītības procesā iesaistītajiem, tajā skaitā bērnu vecākiem, iestādes dibinātāju un citām ieinteresētajām pusēm (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 54. lp.*).

Izglītības iestāžu vērtēšanas noteikumu V nodaļa paredz, ka tad, ja Kvalitātes dienests vismaz vienu no šajos noteikumos minētajiem kritērijiem novērtē ar kvalitātes vērtējuma līmeni "nepietiekami" vai atkārtoti novērtē ar kvalitātes vērtējuma līmeni "jāpilnveido", dienests pieņem lēmumu par pirmsskolas izglītības iestādes vadītāja neatbilstību amatam. Par šādu vērtējumu informē pirmsskolas izglītības iestādes dibinātāju, un tas tiek mudināts izbeigt darba tiesiskās attiecības ar pirmsskolas izglītības iestādes vadītāju.

Līdz ar to secināms, ka pirmsskolas izglītības iestādē izglītības kvalitātes uzraudzības kontrole tiek īstenota, veicot izglītības iestādes pašvērtējumu un izglītības iestādes vadītāja novērtējumu. Pirmsskolas izglītības iestādes vadītājs ir atbildīgs par visu izglītības iestādē īstenoto

programmu tiesiskumu, un pie viņa izglītojamo vecāki vai likumiskie pārstāvji var vērsties arī jautājumos, kas attiecas uz izglītības saturu (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 53.–55. l.p.*). Tāpat izglītojamo vecākiem vai likumiskajiem pārstāvjiem ir iespēja ar sūdzību vērsties Kvalitātes dienestā.

Tādējādi valsts ir izveidojusi sistēmu, kas vēsta uz izglītības kvalitātes kontroli un nodrošināšanu, citstarp arī pirmsskolas izglītības pakāpē. Ir nodrošināta regulāra izglītības iestāžu darbības kvalitātes vērtēšana, kurā iesaistās pedagogi, izglītojamie, viņu vecāki, iestādes dibinātājs un vadība, kā arī valsts institūcijas.

Ņemot vērā minēto, kā arī to, ka no apstrīdēto normu spēkā stāšanās brīža ir pagājis tikai viens mācību gads un ir paredzēta turpmāka pielāgošanās izglītojamo vajadzībām, Satversmes tiesai šobrīd nav pamata secināt, ka apstrīdētās normas izraisītu izglītības kvalitātes kritumu. Tomēr valstij ir pienākums pastāvīgi kontrolēt izglītības kvalitāti, lai konstatētu iespējamās tās izmaiņas un nodrošinātu pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības uz kvalitatīvu izglītību. Šis pienākums aptver prasību ņemt vērā valsts iestāžu izteiktos ieteikumus par izglītības jautājumiem, tostarp attiecībā uz pedagogu ataudzi un noturību profesijā (*sk. Latvijas Republikas Valsts kontroles 2024. gada 13. jūnija ziņojumu "Vai sagatavojam nepieciešamos pedagogus un rūpējamies par to noturību profesijā?"*. Pieejams: lrvk.gov.lv). Valsts pienākums ir nodrošināt izglītības kvalitāti ilgtermiņā atbilstoši ilgtspējas principam. Šo pamattiesību aizsardzībai attiecīgās personas var vērsties arī tiesībaizsardzības institūcijās.

36.3. Satversmes tiesai secīgi jāpārbauda, vai apstrīdētās normas un ar tām saistītais tiesiskais regulējums rada saprātīgu līdzsvaru starp valsts valodas lietojuma veicināšanu un pie mazākumtautības piederošu personu tiesību īstenošanu izglītības procesā privātās izglītības iestādēs pirmsskolas izglītības pakāpē.

Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka prasība privātajās izglītības iestādēs vispārējo izglītību pirmsskolas izglītības pakāpē iegūt tikai valsts valodā liedzot iespēju privātajās mazākumtautību izglītības iestādēs pirmsskolas izglītības pakāpē iegūt izglītību mazākumtautības valodā un tādējādi liedzot pašu šo pamattiesību būtību. Savukārt Saeima norāda, ka attiecīgās pamattiesības ir īstenojamas atbilstoši valsts izglītības standartiem, kā arī vērsusi uzmanību uz likumdevēja nodrošinātajiem papildu pasākumiem mazākumtautību valodas un kultūrvēstures apguves veicināšanai.

36.3.1. Regulējot valodu lietojumu izglītības procesā, valstij jāpanāk tās apstākļiem atbilstošs līdzsvars starp nepieciešamību nodrošināt ikvienai pie mazākumtautības piederošai personai iespēju vispārējās izglītības procesā apgūt valsts valodu tādā līmenī, lai tā bez grūtībām iekļautos valsts un sabiedrības dzīvē, un pie mazākumtautībām piederošu

personu iespēju apgūt attiecīgās mazākumtautības valodu un izmantot to izglītības procesā, lai tās varētu saglabāt savu lingvistisko identitāti un etnisko un kultūras savdabību, bet netiktu pieļauta segregācija uz valodas pamata (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 15.3. punktu*).

Valsts valodas apgūšana un mazākumtautību tiesību īstenošana nav savstarpēji pretstatāmi mērķi, un mazākumtautību tiesību īstenošana nedrīkst traucēt efektīvai un pilnvērtīgai valsts valodas apgūšanai (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 22.2. punktu*). Vērtējot, vai ir ievērots saprātīgs līdzsvars starp valsts valodas lietojuma veicināšanu un pie mazākumtautības piederību personu tiesību īstenošanu, ir jāpārbauda privāto izglītības iestāžu iespējas izglītības procesā pirmsskolas izglītības pakāpē nodrošināt pie mazākumtautībām piederošajām personām Satversmes 114. pantā ietvertās tiesības. Tāpat Satversmes tiesa ņem vērā Latvijas īpašos apstākļus, kas izveidojušies valsts ilgstošas okupācijas un rusifikācijas rezultātā, kā arī pašreizējo situāciju valsts valodas lietojuma kontekstā.

Jau iepriekš secināts, ka mazākumtautību pirmsskolas izglītības iestādēs pirms apstrīdēto normu pieņemšanas izglītojamiem netika nodrošināta pienācīgu valsts valodas zināšanu ieguve (*sk. šā sprieduma 34.1. punktu*). Proti, gan Liepājas Universitātes pētījumā, gan izglītības iestāžu darbībā tika secināts, ka bērni, kas obligāto pirmsskolas izglītības posmu beiguši pirmsskolas izglītības iestādēs ar dominējošu krievu valodu, nebija ieguvuši izglītības ieguvei pamatzglītības pakāpē pietiekamas valsts valodas zināšanas. Bilingvālās pieejas dēļ joprojām pastāvēja skolu sašķeltība un pirmsskolas izglītības pakāpē bija konstatējamās būtiskas atšķirības izglītojamo valsts valodas zināšanās, savukārt šo zināšanu trūkums varēja ietekmēt gan pašu izglītojamo nākotnes iespējas, gan arī citu cilvēku tiesības un demokrātisko valsts iekārtu. Nolūkā veicināt valsts valodas prasmju attīstību, tādējādi sekmējot vienotas skolas izveidi un to, ka ikvienai pie mazākumtautības piederīgai personai tiek nodrošināta iespēja pilnvērtīgi piedalīties valsts un sabiedrības demokrātiskajos procesos, likumdevējs bija tiesīgs grozīt iepriekš spēkā bijušo regulējumu. Pie mazākumtautībām piederīgo personu pienācīgai spējai komunicēt valsts valodā ir neatsverama nozīme demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzības kontekstā, un tā ir vienlīdz nozīmīga gan pašām pie mazākumtautībām piederīvajām personām, gan arī sabiedrībai kopumā.

36.3.2. Pieaicinātās personas ir norādījušas, ka valodas apguvei, tostarp pirmsskolas izglītības pakāpē, bērnam vispiemērotākā esot pastāvīga atrašanās konkrētās valodas vidē (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 11. lp.*). Proti, pētījumi liecinot, ka bērni valodu apgūst ātrāk tad, ja valodas netiek savstarpēji jauktas (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 13. lp.*). Turklāt

agrīnajā vecumā no pusotra gada vecuma bērniem valodu apgūt esot daudz vieglāk tad, ja ikdienā klātesošais pedagogs nejauc abu valodu lietojumu. Tādējādi apstrīdētajās normās noteiktā izglītības procesa kārtība pirmsskolas izglītības pakāpē sakrīt ar bērna valodas prasmes un citu prasmju attīstībai vislabāk atbilstošo pieeju. Tieši valsts valodas vides nodrošināšana saskan ar bērna vislabākajām interesēm (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 45. lp.*).

Tas, vai izglītojamais izglītības iestādē jūtas labi un droši, ir atkarīgs ne tikai no izglītības procesā izmantojamās valodas, bet arī no pedagogu profesionalitātes, prasmes izmantot dažādus, tostarp neverbālos, komunikācijas rīkus, kā arī vides izglītības iestādē.

36.3.3. Papildus tam Saeima norādījusi, ka ar apstrīdētajām normām sistēmiski saistītās tiesību normas ietver garantijas pie mazākumtautībām piederšo personu iespējai saglabāt savu dzimto valodu un identitāti. Pie mazākumtautībām piederšu personu tiesības esot nodrošinātas izglītības procesa ietvaros citos veidos ārpus pirmsskolas izglītības programmām, tostarp interešu izglītības ietvaros.

Izglītības likums interešu izglītību definē kā personas individuālo izglītības vajadzību un vēlmju īstenošanu neatkarīgi no vecuma un iepriekš iegūtās izglītības. Līdz ar to interešu izglītības programmas var tikt īstenotas jau bērniem no pusotra gada vecuma, to saturu veidojot atbilstoši bērnu spējām un vajadzībām. Interešu izglītība ir brīvprātīga, tās uzsākšanai nav nepieciešama noteiktai izglītības pakāpei atbilstoša izglītība.

Izglītības iestādes, tostarp privātās izglītības iestādes, ir tiesīgas īstenot interešu izglītības programmas bez licences saņemšanas. Lai izglītības iestādē īstenotu interešu izglītības nodarbības, pedagogam ir jāizstrādā īstenojamā programma. Turklāt izglītojamo vecāki vai likumiskie pārstāvji ar sūdzībām par interešu izglītības programmu nodrošināšanas tiesiskumu var vērsties gan pie pirmsskolas izglītības iestādes dibinātāja un vadītāja, gan Kvalitātes dienestā. Proti, interešu izglītība ir organiska un kontrolēta daļa no izglītības iestādē notiekošā izglītības procesa.

Privātajās mazākumtautību izglītības iestādēs īstenojamās interešu izglītības programmās ir iespējams iekļaut ar mazākumtautības valodu, kā arī kultūru un etnisko savdabību saistīto saturu.

Kā norādījusi *Dr. paed.* Ieva Margeviča-Grinberga, pētījumu rezultāti apliecinot, ka interešu izglītība var nodrošināt valodas apguvi, kā arī kultūras un identitātes saglabāšanu. Izglītojamo sociālā mijiedarbība ar vienaudžiem mazākumtautību valodas un kultūras interešu izglītības programmu ietvaros esot tikpat svarīga kā pašas valodas apguve (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 32., 52. un 56. lp.*). Arī *Dr. psych.* Anika Miltuze atzinusi, ka interešu izglītības programma pirmsskolas vecumā ir savienojuma ar

pamata izglītības programmu, piemēram, piedāvājot viņam praktiskas interešu izglītības nodarbības, kurās fonā iespējams dzirdēt sarunas viņa dzimtajā valodā, un nerada negatīvu ietekmi uz izglītojamo. Savienojot pirmsskolas izglītības programmas īstenošanu ar interešu izglītību, tiekot bagātināta izglītojamā apkārtējā vide un tas veicinot smadzeņu attīstību (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 9. lp.*). Līdz ar to no tiesas sēdē izteiktajiem viedokļiem secināms, ka interešu izglītība vispār ir piemērots līdzeklis mazākumtautības valodas, kā arī ar mazākumtautību kultūru un etnisko savdabību saistīta satura apguvei.

36.4. Pieteikuma iesniedzēji norādījuši, ka ar interešu izglītības nodarbībām esot par maz, lai nodrošinātu mazākumtautības valodas, kultūras un etniskās savdabības attīstību un saglabāšanu. Citstarp interešu izglītības nodarbības notiekot pēcpusdienās, kad bērns jau ir noguris.

Tomēr ne Izglītības likums, ne Pirmsskolas izglītības vadlīnijas neierobežo pirmsskolas izglītības iestādes vairāku interešu izglītības programmu īstenošanā dažādos dienas posmos tikmēr, kamēr tās nerada nesamērīgu ietekmi uz obligātā satura apguvi. No Vispārējās izglītības likuma un Izglītības likuma izriet, ka pirmsskolas izglītības pakāpe iepretim pārējai vispārējai izglītībai nav daļa no formālās izglītības un valsts nav regulējusi to, cik stundu dienā izglītojamam katrā vecumposmā ir jāapgūst pirmsskolas izglītības programma. Tāpat nav regulēts konkrētajā vecumā izglītojamam obligāti apgūstamais saturs, bet ir noteikts vienīgi tas, kādām jābūt izglītojamā zināšanām, absolvējot pirmsskolas izglītības iestādi (*sk. lietas materiālu 74.–76. sēj.*). Šā mērķa sasniegšanas veidu, proti, katrā vecumposmā apgūstamo saturu un sasniegtos rezultātus katrā no mācību jomām, nosaka pati pirmsskolas izglītības iestāde, izstrādājot pirmsskolas izglītības programmu, kā arī pielāgojot tās īstenošanu katra attiecīgā izglītojamā spējām un vajadzībām.

Ņemot vērā privāto izglītības iestāžu tiesības elastīgi plānot mācību laiku, vienojoties ar izglītības iestādes padomi, ar mazākumtautības valodu, kultūru un etnisko savdabību saistītās interešu izglītības nodarbības pirmsskolas izglītības iestādēs var notikt gan pirms, gan arī pēc pirmsskolas izglītības pakāpes obligātā satura apguvei paredzētā laika. Tāpat ir pieļauta iespēja šādas interešu izglītības nodarbības organizēt pat vairāku stundu garumā katru dienu, tās sadalot vairākos blokos un nodrošinot to mijiedarbību ar pamata programmas īstenošanu (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 67.–72. lp.*). Vienīgais ierobežojums ir šādu interešu izglītības programmu sekundārais raksturs iepretim obligātajam saturam, kura īstenošana joprojām ir izglītības iestādes prioritāte (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 57. un 58. lp.*).

Iespēju elastīgi nodrošināt interešu izglītības nodarbību mijiedarbību ar pirmsskolas izglītības programmas īstenošanu tiesas sēdē apstiprināja

arī vairākas pirmsskolas izglītības iestādes. Šādu iespēju jau izmantojot privātā pirmsskolas izglītības iestādē "Maza Rasiņa", bērniem no pusotra gada vecuma organizējot krievu kultūras nodarbības ar keramikas elementiem (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 87. lp.*). Tāpat uz šādas interešu izglītības īstenošanu norādījusi arī pirmsskolas izglītības iestādē "BONA FAVOLA" (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 179. lp.*).

Tātad privātajām mazākumtautību pirmsskolas izglītības iestādēm ir plašas iespējas nodrošināt interešu izglītības nodarbību mijiedarbību ar pirmsskolas izglītības programmas īstenošanu un attiecīgi nodrošināt izglītojamo tiesības apgūt, saglabāt un attīstīt mazākumtautības valodu, kultūru un etnisko savdabību. Tas, kā šāda interešu izglītība tiek integrēta pirmsskolas izglītības procesā un kā tiek izmantoti pārējie privātajām izglītības iestādēm pieejamie mācību metožu pielāgošanas un individualizēšanas instrumenti, ir atkarīgs no katras privātās izglītības iestādes. Ņemot vērā to, ka pirmsskolas izglītības pakāpē privātajās izglītības iestādēs interešu izglītība var tikt īstenota gan pēc vecāku pieprasījuma, gan izglītības iestādes iniciatīvas, būtiska ir arī izglītības iestādes padomes iesaiste, jo izglītojamo vecāki vai likumiskie pārstāvji var norādīt uz šādas interešu izglītības nepieciešamību un būtiskumu, tostarp uz to, kādā laikā attiecīgā interešu izglītības programma būtu īstenojama.

Tāpat izglītības iestādē var tikt atzīmēti mazākumtautībām nozīmīgie svētki. Mazākumtautības kultūra un identitāte var tikt atspoguļota arī audzināšanas procesā. Visbeidzot, kā tiesas sēdē norādīja Izglītības un zinātnes ministrija, arī pirmsskolas izglītības programmas īstenošanas laikā ir iespējams runāt par citu tautu tradīcijām un kultūru, valsts valodā apģūstot ar mazākumtautību identitāti saistītu saturu.

36.5. Papildus iepriekš minētajam Saeima norādījusi, ka tā pieņemusi apstrīdētās normas kopsakarā ar citām normām, kas regulē valsts finansētas mazākumtautības valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmu ieviešanu.

Izglītības likuma 47.³ pants citstarp paredz, ka pašvaldība nodrošina iespēju mazākumtautību izglītojamiem, kuri tās administratīvajā teritorijā esošajās vispārējās izglītības iestādēs apgūst pamatzglītības programmu, bez maksas apgūt arī mazākumtautību izglītības saturu mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmās. Lai nodrošinātu mazākumtautību izglītojamiem iespēju apgūt šīs programmas, pašvaldība var deleģēt šādu programmu īstenošanu privātpersonai, tātad arī privātpersonas vai juridiskās personas dibinātai privātajai izglītības iestādei.

Saskaņā ar Izglītības likuma 14. panta 47. punktu Ministru kabinets ir izdevis šādas interešu izglītības paraugprogrammu un tās īstenošanas vadlīnijas (*sk. Ministru kabineta 2023. gada 29. augusta noteikumu Nr. 494 "Noteikumi par mazākumtautību valodas un kultūrvēstures*

interesu izglītības programmas paraugu un tās īstenošanas vadlīnijām"). Citstarp plānots, ka šādas programmas ietvaros izglītojamie apgūst mazākumtautību mutvārdu tradīcijas un izpausmes, spēles, rotaļu tradīcijas, gadskārtu svētkus, etniskos simbolus, pēc iespējām tradicionālās dziedāšanas, muzicēšanas, dejošanas īpatnības un amatniecības prasmes, kā arī kultūras savdabību raksturojošos artefaktus, iepazīstas ar mazākumtautības kultūrai nozīmīgām personībām un to nozīmīgāko veikumu, kā arī apgūst kultūras vērtību saglabāšanas un tālāk nodošanas iespējas. Tāpat paredzēta izglītojamo dalība ar programmas satura apguvi saistītajos plašākas izglītības pieredzes veidošanas pasākumos, piemēram, koncertos, izstādēs, konkursos, ekskursijās, teātra izrāžu apmeklējumos un nometnēs.

Pašvaldības pienākums nodrošināt mazākumtautības valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas pieejamību pirmsskolas izglītības pakāpē rotaļnodarbību veidā attiecas uz ikvienu bērnu, kurš vēlas šādā programmā piedalīties. No tā izriet, ka privātā izglītības iestāde var lūgt tai deleģēt šādu valsts finansētu un regulētu programmu īstenošanu un attiecīgi saņemt arī finansējumu. Līdz ar to valsts ir izveidojusi tādu kārtību, ka privāto izglītības iestāžu izglītojamie bez jebkādam papildu izmaksām joprojām var apgūt, attīstīt un saglabāt savu dzimto mazākumtautības valodu, kultūru un etnisko savdabību. Turklāt arī šajā aspektā ir saglabāta privāto izglītības iestāžu brīvība, kas izpaužas kā tiesības noteikt programmas īstenošanas kārtību. Kurā dienas daļā šāda programma būtu īstenojama, tas atkarīgs no izglītības iestādes iekšējās organizācijas procesiem un vecāku gribas (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 40. lp.*).

Tas, vai privāta izglītības iestāde vēlas īstenot paraugprogrammai atbilstošu interešu izglītības programmu un saņemt attiecīgu valsts finansiālo atbalstu, ietilpst pašas izglītības iestādes rīcības brīvībā. Arī Latvijas Pašvaldību savienība norādījusi, ka interese par mazākumtautību interešu izglītības programmas īstenošanu ir jāizrāda pašām privātajām izglītības iestādēm (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 41. lp.*). Citstarp tiesas sēdē pirmsskolas izglītības iestāde "GALAKTIKA" norādīja, ka īstenojot šādu programmu un saņemot finansējumu no Jūrmalas pašvaldības (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 154. lp.*).

Līdz ar to likumdevējs un pašvaldības ir nodrošinājuši reālu atbalstu privātajām mazākumtautību izglītības iestādēm, lai tās varētu arī turpmāk rūpēties par mazākumtautības valodas, kultūras un etniskās savdabības apgūšanu, saglabāšanu un attīstību. Šī iespēja ir uzskatāma par finansiālu un metodoloģisku papildinājumu privāto mazākumtautību izglītības iestāžu iespējām organizēt interešu izglītības programmu īstenošanu atbilstoši konkrētās izglītības iestādes padomes, izglītības iestādes dibinātāja un vadītāja vēlmēm un izglītības programmu apvienošanas iespējām.

36.6. Papildus tam privātās izglītības iestādes arī pēc apstrīdēto normu spēkā stāšanās saglabā savu nozīmi ne tikai vispārējās izglītības nodrošināšanā, bet arī mazākumtautību kopienas veidošanā. Apstrīdētās normas neliedz izglītojamiem savā starpā sazināties dzimtajā valodā (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 25. lp.*), un tādējādi pie mazākumtautībām piederošajiem izglītojamiem joprojām ir iespēja šādās privātajās mazākumtautību izglītības iestādēs socializēties ar citiem pie mazākumtautības piederošajiem bērniem un saglabāt savu identitāti un etnisko savdabību. Tāpat šādu izglītības iestāžu pedagogi, visticamāk, zina konkrētās mazākumtautības valodu vai tā ir arī viņu dzimtā valoda. Līdz ar to noteiktās kritiskās situācijās šādās skolās būs iespējama pedagoga saziņa ar izglītojamo viņa dzimtajā valodā.

36.7. Ņemot vērā visu iepriekš minēto, Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētās normas, kā arī citas ar tām saistītās tiesību normas ir vērstas uz kvalitatīvas pirmsskolas izglītības nodrošināšanu valsts valodā, citstarp arī privātajās mazākumtautību izglītības iestādēs. Turklāt privāto izglītības iestāžu autonomija mācību procesa organizēšanā dažādos veidos tām dod iespējas pirmsskolas izglītības procesā integrēt ar mazākumtautības valodu, kultūru un etnisko savdabību saistītu saturu. Visbeidzot, valsts privātajām izglītības iestādēm ir sniegusi metodoloģisku un finansiālu atbalstu mazākumtautību interešu izglītības programmu īstenošanai.

Būtiski, ka šāda pieeja atšķiras no iepriekš īstenotās bilingvālās pieejas, jo atbilstoši bērna vislabākajām interesēm nošķir laiku, kad mācību saturs tiek īstenots valsts valodā, un laiku, kad mācību saturs tiek īstenots mazākumtautības valodā (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 13. lp.*). Iepriekš abas valodas tika jauktas, bet šobrīd mazākumtautību valodai, kultūrai un etniskajai savdabībai veltītās interešu izglītības nodarbības papildina obligāto izglītības saturu, tomēr šīs programmas ir savstarpēji nošķiramas. Pēc apstrīdēto normu pieņemšanas pirmsskolas izglītības obligātais saturs ir pilnībā īstenojams valsts valodā, maksimāli efektīvi nodrošinot latviešu valodas apguvi, toties interešu izglītības programmu īstenošanas laikā bērniem atbilstoši viņu vecāku vai likumisko pārstāvju interesei un piekrišanai tiek nodrošināta bērna slodzei, vecumam un spējām atbilstoša dzimtās valodas un kultūras klātesamība.

Tādējādi valsts ir nodrošinājusi atbilstošu līdzsvaru starp valsts valodas lietojuma veicināšanu un pie mazākumtautībām piederošu izglītojamo tiesībām uz kvalitatīvu izglītību un savas valodas, kā arī etniskās un kultūras savdabības saglabāšanu un attīstīšanu privātajās izglītības iestādēs pirmsskolas izglītības pakāpē.

37. Secīgi Satversmes tiesai ir jāvērtē apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma samērīgums pamatzglītības pakāpē.

Satversmes 112. panta trešais teikums noteic, ka pamatizglītība ir obligāta. Tas attiecas tieši uz vispārējās izglītības ieguvu. Tātad valsts var noteikt un ir noteikusi veidu, kādā šī izglītība iegūstama, proti, tā iegūstama atbilstoši valsts pamatizglītības standartam un pamatizglītības programmai.

37.1. Pieteikuma iesniedzēju argumenti par iespējamu izglītības kvalitātes krišanos ir attiecināti vienlaikus uz pirmsskolas izglītības pakāpi un pamatizglītības pakāpi. Satversmes tiesa jau iepriekš analizējusi Izglītības un zinātnes ministrijas veiktos iepriekšējās izglītības ieguves valodas reformas kontroles pasākumus, kā arī apstrīdēto normu ieviešanas kontroles pasākumus (*sk. šā sprieduma 36.1.–36.2. punktu*). Papildus tam norādāms, ka apstrīdēto normu nepieciešamība pamatizglītības pakāpē ir balstīta gan pētījumos, gan datos par valsts centralizēto eksāmenu rezultātiem (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 147. un 148. lp.*). Izglītības un zinātnes ministrijai un pārējām kompetentajām valsts institūcijām bija iespēja sekot līdzi pamatizglītību ieguvušo izglītojamo zināšanu pārbaudes rezultātiem un tajos atspoguļotajai izglītības kvalitātei.

Kontrolējot apstrīdēto normu ietekmi uz pamatizglītības kvalitāti, Izglītības un zinātnes ministrija esot veikusi vairākas aptaujas par pāreju uz mācībām valsts valodā, un šajās aptaujās savu viedokli sniegušas arī privātās izglītības iestādes. Citstarp izglītības iestādēm esot vaicāts, vai tās plāno organizēt izglītojamo nometnes latviešu valodas apguvei, un vairākas privātās izglītības iestādes to plānojušas darīt 2024. gada vasarā. Tāpat iestādēm vaicāts, vai tiek plānotas saziņu latviešu valodā veicinošas skolēnu aktivitātes starpbrīžos; vai izglītības iestādes pedagogiem ir nepieciešami latviešu valodas pilnveides kursi; vai izglītības iestāde plāno pedagogu pašpalīdzības stratēģijas. Atbildi sniegušas privātās izglītības iestādes, kuras iepriekš īstenojušas mazākumtautību izglītības programmas, savu gatavību pārejai uz mācībām latviešu valodā esot novērtējušas kā ļoti labu un labu (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 152. lp.*).

Tāpat Izglītības iestāžu vērtēšanas noteikumu 1.1. apakšpunkts noteic, ka pārējās vispārējās izglītības iestādes, kas nav pirmsskolas izglītības iestādes, tiek akreditētas. Izglītības iestādes darbības kvalitāte tiek vērtēta līdzīgi pirmsskolas izglītības iestādes vadītāja profesionālās darbības kvalitātei, izsakot to piecos kvalitātes vērtējumos katrā no vērtēšanas kritērijiem. Izglītības iestādi akreditē uz sešiem gadiem, ja visi šajos noteikumos minētie elementi novērtēti ar kvalitātes vērtējuma līmeni "jāpilnveido" vai augstāku līmeni. Proti, arī izglītības iestādes, kas īsteno vispārējās izglītības programmas pamatizglītības pakāpē, tiek regulāri vērtētas. Kvalitātes dienests saskaņā ar Izglītības likuma 20. panta trešās daļas 8. punktu izdevis Vadlīnijas izglītības kvalitātes nodrošināšanai vispārējā un profesionālajā izglītībā.

Saeima arī norādījusi, ka ilgtermiņā apstrīdēto normu un ar tām saistītā tiesiskā regulējuma praktisko īstenošanu pamatizglītības līmenī paredzēts izvērtēt pētījuma "Valodas situācija Latvijā: 2021–2027" ietvaros (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 123. lp.*). Tāpat esot plānots vērtēt centralizētā eksāmena latviešu valodā rezultātus un analizēt izglītojamo iepriekšējo izglītības pieredzi, kā arī no 2025./2026. mācību gada vienu reizi divos mācību gados veikt izglītojamo snieguma diagnosticējošu vērtēšanu, izmantojot Valsts izglītības satura centra izstrādātus tekstpratības monitoringa darbus 3. un 6. klasē, lai novērtētu izglītojamo valsts valodas prasmi un monitorētu pamatizglītības pirmajā posmā izglītojamo valsts valodas prasmes izaugsmes dinamiku ilgtermiņā (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 125. lp.*).

Satversmes tiesai nerodas šaubas arī par to, ka pamatizglītības līmenī ir nodrošināta pienācīga metodisko materiālu un mācību materiālu pieejamība. Tāpat arī šajā pakāpē privātajām izglītības iestādēm ir liela rīcības brīvība. Tam piekritusi arī privātā izglītības iestāde "LATREIA", tiesas sēdē norādot, ka izveidojusi pati savu mācību metodoloģiju, jo valsts piedāvātā neatbilstot izglītības iestādes redzējumam (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 121. lp.*). Līdzīgs secinājums attiecināms arī uz Vispārējās izglītības likuma 30. panta astotajā daļā un Izglītības likuma 55. panta 2.¹ daļā paredzētā individualizētā un personalizētā atbalsta valsts valodas prasmes apguvei pamatizglītībā nodrošināšanu, kas veicama pienācīgā kvalitātē un atbilstoši izglītības iestādes iespējām un bērna vislabākajām interesēm.

Arī uz pamatizglītības pakāpi attiecas valsts pienākums pastāvīgi kontrolēt izglītības kvalitāti, lai konstatētu iespējamās tās izmaiņas un nodrošinātu pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības uz kvalitatīvu izglītību, kuru aizstāvbai attiecīgās personas var vērsties arī tiesībaizsardzības institūcijās. Līdz ar to Satversmes tiesai šobrīd nav pamata secināt, ka apstrīdētās normas izraisītu izglītības kvalitātes kritumu pamatizglītības pakāpē.

37.2. Arī pamatizglītības pakāpē privātajām izglītības iestādēm ir visas iepriekš minētās iespējas nodrošināt ar mazākumtautības valodu, kultūru un etnisko savdabību saistīta satura apguvi interešu izglītības nodarbību veidā. Tā kā pamatizglītība ir daļa no formālās izglītības, kuru citstarp raksturo arī mācību satura sadalījums mācību stundās, interešu izglītības programma var tikt īstenota pirms vai pēc obligātā satura apguves jeb mācību stundām.

Tiesas sēdē privātā izglītības iestāde "LATREIA" atzinusi, ka tā pēc savas iniciatīvas, izmantojot privāto izglītības iestāžu rīcības brīvību izglītības procesa organizēšanā un interešu izglītības programmu īstenošanā, 1. klasei nodrošinot četras mazākumtautības valodas un

kultūras interešu izglītības nodarbības nedēļā, bet 4. un 7. klasei – trīs šādas nodarbības nedēļā (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 106. lp.*). Kā norādījusi Dr. paed. Ineta Helmane, pamatskolas vecumā ar mazākumtautības valodu, kultūru un etnisko savdabību saistītas interešu izglītības programmas apgūšanai varētu būt piemērotas trīs līdz piecas stundas nedēļā (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 104. lp.*).

Būtiski, ka šajā izglītības pakāpē bija iespējams izmantot jau iepriekš mazākumtautību izglītības programmu īstenošanā gūto pieredzi un pārcelt iepriekš vispārējās izglītības procesā apgūstamo saturu uz interešu izglītības procesu. Citstarp bijis iespējams izmantot projekta "Kompetenču pieeja mācību saturā" īstenošanas laikā izveidoto mācību priekšmeta "Mazākumtautības valoda un literatūra" programmas paraugu un mācību materiālu (*sk. likumprojekta Nr. 1519/Lp13 "Grozījumi Izglītības likumā" anotāciju*).

Privātās izglītības iestādes pamatizglītības pakāpē mazākumtautības valodas apguvi, kā arī ar mazākumtautības etnisko un kultūras savdabību saistīto saturu var nodrošināt arī fakultatīvo nodarbību veidā. Atbilstoši Ministru kabineta 2018. gada 27. novembra noteikumu Nr. 747 "Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu un pamatizglītības programmu paraugiem" 11. pielikuma "Pamatizglītības programmu paraugi" 1. variantā 12.2. apakšpunktam fakultatīvās nodarbības, kas tiek organizētas izglītojamo grupai, uz vecāku iesnieguma pamata tiek iekļautas izglītības programmā ārpus kopējās mācību stundu slodzes. Habad Ebreju privātā vidusskola šādu iespēju izmantojot, ebreju cikla priekšmetus skolā pasniedzot fakultatīvu un interešu izglītības programmu ietvaros (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 90. lp.*). Arī privātā izglītības iestāde "LATREIA" tiesas sēdē atzina, ka, balstoties uz visu vecāku piekrišanu, mazākumtautības valodas mācības stundas iespējams integrēt starp citu mācību priekšmetu stundām jeb pasniegt fakultatīvi (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 107. un 108. lp.*).

Tāpat arī uz pamatizglītības pakāpi attiecas Izglītības likuma 47.³ pantā noteiktais pašvaldības pienākums nodrošināt iespēju mazākumtautību izglītojamiem, kuri tās administratīvajā teritorijā esošajās vispārējās izglītības iestādēs apgūst pirmsskolas izglītības programmu, bez maksas apgūt arī mazākumtautību izglītības saturu mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmās. Arī šajā pakāpē pašvaldības var deleģēt šādas interešu izglītības organizēšanu privātajām izglītības iestādēm, piešķirot finansējumu attiecīgu nodarbību norisei triju akadēmisko stundu apjomā nedēļā.

Kā norādījusi privātā izglītības iestāde "LATREIA", pēc apstrīdēto normu pieņemšanas tajā izglītojamo personu skaits neesot krities, bet – tieši pretēji – esot pat pieaudzis un pieprasījums esot lielāks nekā izglītības iestādes iespējas to apmierināt (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 112. lp.*).

Proti, izglītības iestāde izglītības ieguves valodas reformas gaitā neesot jutusi, ka tās pastāvēšana būtu apdraudēta.

Tādējādi valsts ir nodrošinājusi atbilstošu līdzsvaru starp valsts valodas lietojuma veicināšanu un pie mazākumtautībām piederošu izglītojamo tiesībām uz kvalitatīvu izglītību un savas valodas, kā arī etniskās un kultūras savdabības saglabāšanu un attīstīšanu privātajās izglītības iestādēs pamatizglītības pakāpē.

Līdz ar to apstrīdētās normas atbilst Satversmes 114. pantam kopsakarā ar 112. panta pirmo teikumu.

38. Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka viņiem bija radusies aizsargājama tiesiskā palāvība uz to, ka viņu izglītības process privātajā izglītības iestādē tiks īstenots atbilstoši 2018. gada izglītības ieguves valodas reformai un tā būs pēdējā izglītības ieguves valodas reforma. Šāda palāvība bijusi balstīta uz Satversmes tiesas procesos lietās Nr. 2018-12-01 un Nr. 2018-22-01 izteiktajiem Saeimas, tiesībsarga, Izglītības un zinātnes ministrijas, kā arī citu personu viedokļiem.

Savukārt Saeima norāda: bija maldīgi pieņemt, ka 2018. gada Grozījumi būs izglītības ieguves valodas reformas noslēdzošais posms. Tas, ka gan valsts un pašvaldību, gan privātajās izglītības iestādēs izglītība iegūstama valsts valodā, nevis bilingvāli, esot pati vairākus gadu desmitus ilgušās izglītības ieguves valodas reformas esence. Apstrīdētās normas, kas paredz atteikšanos no mazākumtautību izglītības programmām, attiecībā uz Pieteikuma iesniedzējiem esot stājušās spēkā gandrīz gadu pēc to pieņemšanas. Vienlaikus ar apstrīdētajām normām esot noteikti atbalsta pasākumi. Līdz ar to likumdevējs esot paredzējis saudzējošu pāreju uz jauno tiesisko regulējumu.

Satversmes 1. panta tvērumā ietilpst tiesiskās palāvības aizsardzības princips, kas aizsargā tādas tiesības, uz kuru īstenošanu personai varēja rasties likumīga, pamatota un saprātīga palāvība. Tomēr tiesiskās palāvības aizsardzības princips ietver arī to, ka personas reiz iegūtās tiesības var tikt grozītas likumīgā un tiesiskā veidā. Šis princips nedod pamatu ticēt, ka reiz noteiktā tiesiskā situācija nekad nemainīsies. Būtiski ir tas, ka šādā gadījumā likumdevējs nosaka saprātīgu pārejas periodu vai pienācīgu kompensāciju (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 16.2. punktu*).

Satversmes tiesa jau iepriekš ir atzinusi, ka izglītojamie vai viņu vecāki, izdarot izvēli par labu konkrētai izglītības iestādei, citstarp var ņemt vērā termiņu, uz kuru ir akreditēta konkrētā izglītības programma. Tātad izglītojamiem, uzsākot mācības konkrētajā izglītības programmā, var rasties aizsargājama tiesiskā palāvība uz iespēju pabeigt mācības attiecīgajā izglītības pakāpē atbilstoši tam tiesiskajam regulējumam un izglītības programmai, kas bija spēkā attiecīgā līguma noslēgšanas

brīdī, vai vismaz turpināt mācības atbilstoši šai izglītības programmai līdz tās akreditācijas termiņa beigām (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 24.1. punktu*). Taču tas pats par sevi nenozīmē, ka likumdevējs nebūtu tiesīgs ieviest izmaiņas tiesiskajā regulējumā, kas skar šīs izglītības programmas, ciktāl attiecīgās izmaiņas nerada būtisku ietekmi uz izglītības procesu vai – ja izmaiņas atzīstamas par būtiskām – ir paredzēts saudzējošs pārejas regulējums.

Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētajās normās un ar tām sistēmiski saistītajās tiesību normās paredzētās izmaiņas attiecībā uz mācību valodu un mazākumtautību izglītības programmu īstenošanas izbeigšanu ir būtiskas. Ņemot vērā minēto, Satversmes tiesai jāpārbauda, vai likumdevējs ir paredzējis saudzējošu pārejas regulējumu šo izmaiņu ieviešanai privātajās izglītības iestādēs.

2022. gada Grozījumi tika pieņemti 2022. gada 29. septembrī, izsludināti 2022. gada 11. oktobrī un stājās spēkā 2022. gada 25. oktobrī. Atbilstoši ar 2022. gada Grozījumiem pieņemtajai un apstrīdētajai Izglītības likuma pārejas noteikumu 102. punkta pirmajai daļai grozījumi attiecībā uz pirmsskolas izglītības programmas un vispārējās izglītības pamatizglītības programmas īstenošanu 1., 4. un 7. klasē stājās spēkā 2023. gada 1. septembrī. Līdz ar to apstrīdētās normas stājās spēkā aptuveni 10 mēnešus pēc to izsludināšanas dienas.

Kā secināms no tiesas sēdē izteiktajām pašu privāto izglītības iestāžu atziņām, šajā laika posmā bija iespējams pienācīgi sagatavoties apstrīdēto normu ietekmei. Savukārt izglītojamiem, kuriem konkrētajā mācību gadā nācās pāriet uz vispārējās izglītības ieguvu tikai valsts valodā, bija nodrošināts papildu atbalsts, kam likumdevējs bija piešķīris arī papildu finansējumu. Tāpat Pieteikuma iesniedzēji tiesas sēdē nenorādīja, kādus papildu pasākumus viņi būtu vēlējušies veikt tad, ja apstrīdētās normas stātos spēkā vēlāk. Vecākiem, apzinoties apstrīdēto normu ietekmi uz bērna izglītību gadu pēc šo normu pieņemšanas, kā arī ņemot vērā to, ka izglītības ieguves valodas reforma tiek īstenota jau gadu desmitiem ilgi un bērniem pirmsskolas pakāpē jau iepriekš bija nepieciešamas valsts valodas zināšanas, bija iespēja izmantot Izglītības un zinātnes ministrijas tīmekļvietnē pieejamos atbalsta materiālus valodas un izglītības satura apguvei latviešu valodā (*sk.: Skolēnam un ģimenei. Latviešu valodas aģentūras sagatavotais materiāls vecākiem. Pieejams: izm.gov.lv*).

Turklāt pāreja uz izglītības ieguvu tikai valsts valodā tiek īstenota pakāpeniski, lai katrai izglītojamo grupai valsts varētu nodrošināt finansiālo un cita veida resursu pieejamību efektīvākai valsts valodas apguvei un pārejas norisei. Proti, ar apstrīdētajām normām cieši saistītās normas – ar 2022. gada Grozījumu 12. pantu pieņemtā Izglītības likuma pārejas noteikumu 102. punkta 2. un 3. apakšpunkts – paredz, ka pāreja

uz izglītību valsts valodā 2., 5. un 8. klasē sāksies ar 2024. gada 1. septembri, bet 3., 6. un 9. klasē – ar 2025. gada septembri.

Tādējādi apstrīdētās normas atbilst tiesiskās palāvbības aizsardzības principam un līdz ar to arī Satversmes 1. pantam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32.pantu,

n o s p r i e d a :

atzīt Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļu, pārejas noteikumu 102. punkta 1. apakšpunktu un 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1., 5. un 6. pantu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums pasludināts Rīgā 2024. gada 10. jūlijā.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

Satversmes tiesas tiesneša Artūra Kuča atsevišķās domas

Rīgā 2024. gada 12. jūlijā

lietā Nr. 2022-45-01

"Par Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļas, pārejas noteikumu 102. punkta 1. apakšpunkta un 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1., 5. un 6. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam".

1. Satversmes tiesa 2024. gada 10. jūlijā pasludināja spriedumu lietā Nr. 2022-45-01 "Par Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļas, pārejas noteikumu 102. punkta 1. apakšpunkta un 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1., 5. un 6. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam" (turpmāk – Spriedums), ar kuru atzina Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļu, pārejas noteikumu 102. punkta 1. apakšpunktu un 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1., 5. un 6. pantu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam.

Argumentējot savu viedokli, izmantošu Spriedumā lietotos saīsinājumus.

2. Piekrītu Spriedumā atzītajam, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantam. Attiecībā uz Satversmes 114. pantu kopsakarā ar 112. panta pirmo teikumu piekrītu, ka valsts valoda ir neatņemama Latvijas valsts konstitucionālās identitātes sastāvdaļa un tās prasmju paaugstināšanai ir būtiska nozīme personas tiesību nodrošināšanā un saliedētas sabiedrības veidošanā. Tāpat piekrītu tam, ka Pieteikuma iesniedzēju piedāvātā alternatīva – neregulēt valodas lietojumu privātajās izglītības iestādēs un noteikt tikai valsts valodas zināšanu pārbaudi – nav atzīstama par saudzējošāku līdzekli, kas ļautu sasniegt legītimos mērķus tādā pašā kvalitātē.

Tomēr nepiekrītu tam, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 114. pantam kopsakarā ar 112. panta pirmo teikumu, proti, tam, ka pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu. Tāpat nepiekrītu tam, ka likumdevējs būtu nodrošinājis līdzsvaru starp valsts valodas lietojuma veicināšanu un pie mazākumtautībām piederošu izglītojamo tiesībām uz savas valodas, kā arī etniskās un kultūras savdabības saglabāšanu un attīstīšanu privātajās izglītības iestādēs.

3. Visupirms izklāstīšu savu viedokli par to, kādēļ būtu atzīstams, ka apstrīdētās normas nav pieņemtas pienācīgā kārtībā, proti, tādā likumdošanas procesā, kas atbilstu labas likumdošanas principam.

3.1. Labas likumdošanas principa ievērošana sekmē to, ka sabiedrībā veidojas pārlicība par pieņemto lēmumu tiesiskumu un to, ka apstrīdētās normas pieņemšanas gaitā nepieciešamība ierobežot Satversmē noteiktās pamattiesības ir rūpīgi izsvērtā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2009. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2009-08-01 17.2. punktu un 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.1. punktu*). Paredzētais tiesiskais regulējums, ciktāl tas nepieciešams, ir pienācīgi jāpamato ar izskaidrojošiem pētījumiem (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 18.1. punktu*).

Sprieduma 32. punktā atzīts, ka apstrīdētās normas ir vērstas uz valsts valodas aizsardzību, nodrošinot pie mazākumtautībām piederošu personu iespējas visās izglītības pakāpēs paaugstināt savu valsts valodas prasmju līmeni. Tas nozīmē, ka apstrīdētajām normām vajadzēja būt pienācīgi pamatotām ar pētījumiem par valsts valodas prasmi, proti, vajadzēja būt pamatotam tam, ka iepriekšējais izglītības ieguves valodas reformas posms pie mazākumtautībām piederošajām personām nav nodrošinājis pienācīgu valsts valodas prasmi. Tomēr no lietā pieejamās informācijas nav gūstams apstiprinājums tam, ka šādi pētījumi būtu veikti.

Spriedumā Satversmes tiesa atsaucas uz diviem pētījumiem: 1) Aģentūras pētījumu "Valodas situācija Latvijā: 2016–2020", kurā konstatēts, ka 2019. gadā 20 procenti aptaujāto mazākumtautību jauniešu atzinuši, ka latviešu valodu ir apguvuši tikai pamatprasmes līmenī vai zina to vāji, un 2) Liepājas Universitātes 2021. gada pētījumu "Pirmsskolēnu latviešu valodas apguves rezultāti Latvijā: Kurzemē, Rīgā un Latgalē. Latviešu valodas apguve", kurā konstatēts, ka pirmsskolas vecuma bērnu latviešu valodas prasmes nav pietiekamas. Uzskatu, ka minētie pētījumi nav atzīstami par tādiem, kas pienācīgi pamatotu to, ka iepriekšējais izglītības ieguves valodas reformas posms pie mazākumtautībām piederošajām personām nav nodrošinājis pienācīgu valsts valodas prasmi.

Pirmkārt, periods, kad minētie pētījumi tika veikti un publicēti, liecina par to, ka šie pētījumi nevar pamatot secinājumu par iepriekšējā izglītības ieguves valodas reformas posma nepietiekamību valsts valodas prasmes nodrošināšanai. Iepriekšējais izglītības ieguves valodas reformas posms sākās 2018. gadā, un reforma tika ieviesta pakāpeniski pa klašu grupām. Tā, piemēram, attiecībā uz 9. un 12. klasi reformas īstenošana sākās tikai 2021. gada 1. septembrī (*sk. 2018. gada 22. marta likumu "Grozījumi Izglītības likumā"*). Arī minētie pētījumi tika publicēti 2021. gadā, proti, gadā, kad 9. un 12. klašu skolēni tikai uzsāka mācības atbilstoši iepriekšējā izglītības ieguves valodas reformas posmā noteiktajām prasībām. To, vai

iepriekšējais izglītības ieguves valodas reformas posms ir vai nav nodrošinājis pienācīgu valsts valodas apguvi, var novērtēt tikai pēc tam, kad izglītojamie jau zināmu laiku ir mācījušies atbilstoši šā reformas posma tiesiskajam regulējumam. Turklāt arī Satversmes tiesa Sprieduma 36.1.1. punktā norādījusi, ka izglītības reformas kvalitāti var novērtēt tikai pēc teju vai deviņiem gadiem. Tādējādi ar minētajiem pētījumiem nevar tikt pamatots tas, ka iepriekšējais izglītības ieguves valodas reformas posms nav nodrošinājis pie mazākumtautībām piederošām personām pietiekamu valsts valodas prasmi.

Otrkārt, lai pienācīgi risinātu jautājumu par valsts valodas prasmes paaugstināšanu, ir būtiski izvērtēt ne tikai valsts valodas prasmes līmeni, bet arī iemeslus, kuru dēļ tās līmenis ir tāds, kāds ir. Tikai noskaidrojot iemeslus, kuru dēļ valsts valodas prasme nav pietiekama, ir iespējams izraudzīties piemērotāko risinājumu šīs prasmes uzlabošanai, vienalga, vai tās būtu izmaiņas tiesiskajā regulējumā vai arī tā piemērošanā. Tomēr no lietas materiāliem neizriet, ka likumdevējs būtu šos iemeslus pienācīgi izvērtējis.

Tā, piemēram, abi minētie pētījumi aptver laiku, kurā bija spēkā dažādi Covid-19 izplatības mazināšanai noteiktie ierobežojumi, tostarp attālinātās mācības. Satversmes tiesa jau ir konstatējusi, ka attālināto mācību laikā izglītības kvalitāte bija pazeminājusies (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 26. maija sprieduma lietā Nr. 2021-33-0103 22.3. punktu*). Pazeminoties izglītības kvalitātei, var pasliktināties arī valsts valodas prasme.

Tas, kādā līmenī skolēns apgūst valsts valodu, ir atkarīgs arī no pedagoga kompetences. Tiesas sēdē Izglītības un zinātnes ministrijas pārstāve norādīja, ka problēmas ar valsts valodas apguvi rodoties arī tāpēc, ka pedagogu valsts valodas zināšanas nav pietiekamas. Arī Rīgas Stradiņa universitātes Psihiatrijas un narkoloģijas katedras docētājs, Bērnu psihiatrijas klīnikas vadītājs, Pusaudzū resursu centra attīstības vadītājs Dr. Ņikita Bezborodovs ir norādījis, ka pedagogu valsts valodas prasmes ietekmē izglītības kvalitāti (*sk. 2024. gada 13. jūnija tiesas sēdes lietā Nr. 2023-15-01 audioierakstu*).

Ja valsts valoda netiek apgūta pietiekamā līmenī tiesiskā regulējuma piemērošanas dēļ, tad arī ar jauna tiesiskā regulējuma – apstrīdēto normu – pieņemšanu mērķis paaugstināt valsts valodas prasmi netiks sasniegts, bet var tikt apdraudēta agrāk mazākumtautību izglītības programmas īstenojušo izglītības iestāžu nodrošinātās izglītības kvalitāte.

Tāpēc uzskatu, ka apstrīdētās normas nav pienācīgi pamatotas ar izskaidrojošiem pētījumiem.

3.2. Satversmes tiesa jau vairākkārt atzinusi, ka valstij ir pienākums pastāvīgi kontrolēt izglītības kvalitāti, efektīvi izmantojot valstī izveidoto izglītības procesa kvalitātes kontroles mehānismu, lai varētu konstatēt

iespējamās izglītības kvalitātes izmaiņas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 20.2.3. punktu, 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 22.1. punktu un 2022. gada 26. maija sprieduma lietā Nr. 2021-33-0103 22.3. punktu*). Šāda atziņa pausta gan lietās, kuras skāra izglītības jautājumus vispār, gan lietās, kurās vērtēts iepriekšējais tiesiskais regulējums par mācību valodu lietojumu formālās izglītības sistēmas ietvaros.

Tiesiskā demokrātiskā valstī starp konstitucionālajiem orgāniem valda savstarpēja cieņa, un nebūtu pieļaujama tāda situācija, ka Satversmes tiesas spriedums netiek izpildīts vai tiek izpildīts tikai formāli. Labas likumdošanas princips liek likumdevējam vērtēt pamattiesību ierobežojuma satversmību, ievērojot Satversmes tiesas spriedumos paustās atziņas. Likumdevējam it sevišķi jāņem vērā tie Satversmes tiesas spriedumi, kuros attiecīgais jautājums jau ir vērtēts (*sal. sk. Satversmes tiesas 2023. gada 28. jūnija sprieduma lietā Nr. 2021-45-01 17.2.1. punktu*). Tātad likumdevējam, pieņemot apstrīdētās normas, bija jāņem vērā Satversmes tiesas judikatūras atziņas par valsts pienākumu pastāvīgi kontrolēt izglītības kvalitāti.

Neapšaubu Sprieduma 36.2. punktā izdarīto secinājumu, ka valsts ir izveidojusi sistēmu, kas vērsta uz izglītības kvalitātes kontroli un nodrošināšanu. Tomēr no lietā pieejamās informācijas nav gūstams apstiprinājums tam, ka būtu izvērtēta iepriekšējā reformas posma ietekme uz izglītības kvalitāti.

Tiesas sēdē Izglītības un zinātnes ministrijas pārstāve norādīja, ka esot pieejami tikai centralizēto eksāmenu rezultāti, bet konkrēti pētījumi par iepriekšējā reformas posma ietekmi uz izglītības kvalitāti neesot veikti. Kaut arī ir pieejami centralizēto eksāmenu rezultāti, tomēr būtu nepieciešama arī kvalitatīva un sistēmiska datu analīze, it īpaši attiecībā uz cēloņsakarību starp valodu, kādā mācību priekšmets tika apgūts, un attiecīgā eksāmena rezultātu. Sprieduma 36.1.1. punktā norādīts, ka iepriekšējā izglītības ieguves valodas reformas posma rezultāti neesot visaptveroši izvērtēti tādēļ, ka izglītības reformas kvalitāti pilnībā varot novērtēt tikai tad, kad izglītojamie ir izgājuši visu obligātās izglītības ciklu. Tomēr nebūtu pieļaujama tāda situācija, ka izglītības reformas ietekme uz izglītības kvalitāti vispār netiek vērtēta, jo jauni šīs reformas posmi tiek uzsākti, nesagaidot brīdi, kad iespējams pilnībā novērtēt iepriekšējā posmā nodrošinātās izglītības kvalitāti. Es jau savās atsevišķajās domās lietā Nr. 2018-22-01 "Par 2018. gada 22. marta likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta otrajam teikumam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam" vērsu uzmanību uz to, ka likumdevējs nav pienācīgi izanalizējis izglītības reformas ietekmi uz izglītības kvalitāti.

Tādējādi likumdevējs, pieņemot apstrīdētās normas, nav ņēmis vērā Satversmes tiesas judikatūras atziņas par valsts pienākumu pastāvīgi kontrolēt izglītības kvalitāti.

3.3. Ņemot vērā to, ka apstrīdētās normas nav pienācīgi pamatotas ar izskaidrojošiem pētījumiem un to pieņemšanas procesā nav ņemtas vērā Satversmes tiesas judikatūras atziņas par izglītības kvalitātes kontroli, secināms, ka apstrīdētās normas ir pieņemtas, pārkāpjot labas likumdošanas principu.

Satversmes tiesas judikatūrā vairākkārt atzīts tas, ka ne katrs parlamentārās procedūras pārkāpums ir pietiekams pamats uzskatīt, ka pieņemtajam aktam nav juridiska spēka. Lai parlamentārās procedūras pārkāpuma dēļ kādu aktu atzītu par spēkā neesošu, jābūt pamatotām šaubām par to, ka gadījumā, ja procedūra tiktu ievērota, Saeima būtu pieņēmusi tādu pašu lēmumu. Proti, tikai būtisku procesuālo pārkāpumu dēļ tiesību norma var tikt uzskatīta par prettiesisku (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 31.3. punktu*).

Pieņemot apstrīdētās normas, likumdevējs nebija izvērtējis to, vai iepriekšējā reforma jau nav nodrošinājusi pie mazākumtautībām piederošām personām pienācīgu valsts valodas prasmi un, ja nav nodrošinājusi, tad kādu iemeslu dēļ nav nodrošinājusi, kā arī nebija izvērtējis reformas ietekmi uz izglītības kvalitāti. Tādējādi rodas šaubas par to, vai gadījumā, ja minētie pārkāpumi netiktu pieļauti un labas likumdošanas princips tiktu ievērots, Saeima būtu pieņēmusi tādu pašu lēmumu, proti, izraudzījusies tieši apstrīdētajās normās ietverto risinājumu valsts valodas prasmes uzlabošanai.

Līdz ar to uzskatu, ka apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums nav noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

4. Pat ja apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums būtu noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, uzskatu, ka tas neatbilst arī samērīguma principam, jo likumdevējs nav nodrošinājis līdzsvaru starp valsts valodas lietojuma veicināšanu un pie mazākumtautībām piederošu izglītojamo tiesībām uz savas valodas, kā arī etniskās un kultūras savdabības saglabāšanu un attīstīšanu privātajās izglītības iestādēs.

Spriedumā vairākkārt norādīts, ka apstrīdētās normas sekmē vienotas skolas izveidi, proti, vienotas izglītības nodrošināšanu valsts valodā, lai tādējādi izskaustu izglītības iestāžu segregāciju. Piekrītu, ka arī privātajās izglītības iestādēs, kuras īsteno mazākumtautību izglītības programmu, izglītojamiem ir jāapgūst pienācīga valsts valodas prasme. Ja iepriekšējā izglītības ieguves valodas reformas posmā noteiktā valsts valodas un mazākumtautības valodas lietojuma proporcija nenodrošināja pienācīgu

valsts valodas prasmi, likumdevējs varēja izvērtēt nepieciešamību šo proporciju mainīt. Tomēr nepiekrītu koncepta "vienota skola" attiecināšanai uz privātajām mazākumtautību izglītības iestādēm.

Minoritāšu konvencijas 13. pants paredz pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības izveidot un vadīt privātas izglītības un apmācības iestādes. No šā panta un Minoritāšu konvencijas būtības izriet, ka pie mazākumtautībām piederošās personas savas izglītības iestādes veido tāpēc, lai saglabātu un attīstītu mazākumtautības valodas, kultūras un etnisko savdabību. Arī Konsultatīvā komiteja uzsvērusi, ka mazākumtautības valodai ir būtiska nozīme izglītības procesā (*sk. Konsultatīvās komitejas 2023. gada 9. oktobra ceturtā viedokļa par Latviju 145. punktu. Pieejams: coe.int*). Tātad Minoritāšu konvencijas 13. pantā ietverta tiesību jēga ir tādu izglītības iestāžu veidošana, kuras no pārējām izglītības iestādēm atšķiras ar to, ka nodrošina mazākumtautības valodas, kultūras un etniskās savdabības saglabāšanu un attīstīšanu.

Mērķis iepriekš mazākumtautību izglītības programmas īstenojušās privātas izglītības iestādes iekļaut vienotajā skolā, uz tām attiecinot tādu pašu regulējumu kā uz valsts un pašvaldību izglītības iestādēm un mazākumtautības valodas izmantošanu pieļaujot tikai interešu izglītības nodarbībās, nonāk pretrunā ar Minoritāšu konvencijas 13. pantā ietvertu tiesību būtību. Proti, apstrīdētās normas rada tādu situāciju, ka pie mazākumtautībām piederošo personu dibinātās privātas izglītības iestādes pēc būtības neatšķiras no valsts un pašvaldību izglītības iestādēm. Sprieduma 36. un 37. punktā atzīts, ka privātajām izglītības iestādēm joprojām ir pienācīgas iespējas nodrošināt ar mazākumtautības valodas, kultūras un etnisko savdabību saistītu saturu izglītības procesā – interešu izglītības nodarbībās. Tomēr tikai un vienīgi interešu izglītības īstenošanai pie mazākumtautībām piederošām personām nav nepieciešams veidot izglītības iestādes, šādā nolūkā tās varētu veidot, piemēram, interešu izglītības centrus. Ja mazākumtautības valodas, kultūras un etnisko savdabību iespējams saglabāt un attīstīt tikai interešu izglītības programmu ietvaros, tad pie mazākumtautībām piederošām personām nav jēgas dibināt privātas izglītības iestādes.

Līdz ar to uzskatu, ka likumdevējs mērķi veicināt valsts valodas lietošanu un pie mazākumtautībām piederošu izglītojamo tiesības uz savas valodas, etniskās un kultūras savdabības saglabāšanu un attīstīšanu privātajās izglītības iestādēs nav līdzsvarojis tādējādi, lai pie mazākumtautībām piederošajām personām pēc būtības netiktu atņemtas to tiesības izveidot un vadīt privātas izglītības iestādes.

Līdz ar to apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 114. pantam kopsakarā ar 112. panta pirmo teikumu.

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas

Rīgā 2024. gada 24. jūlijā

lietā Nr. 2022-45-01

"Par Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļas, pārejas noteikumu 102. punkta 1. apakšpunkta un 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1., 5. un 6. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam".

Nepiekrītu Satversmes tiesas secinājumiem, ka lietā Nr. 2022-45-01 apstrīdētās normas būtu saskanīgas ar Satversmes 112. panta pirmo teikumu un 114. pantu.

Atsevišķajās domās izmantošu spriedumā lietotos saīsinājumus.

Satversmes 114. pantā noteiktas personu, kuras pieder pie mazākumtautībām, tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību. Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību (turpmāk – Konvencija) 13. panta pirmā daļa noteic, ka izglītības sistēmu ietvaros Puses apņemas atzīt, ka personas, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, ir tiesīgas izveidot un vadīt privātas izglītības un apmācības iestādes.

Apstrīdētās normas noteic, ka pašu mazākumtautību dibinātajās privātās izglītības iestādēs nav iespējams iegūt vispārējo izglītību nacionālās minoritātes valodā. Proti, neviens mācību priekšmets nevar tikt pasniegts minoritātes valodā, jo visam mācību saturam ir jātiek pasniegtam tikai valsts valodā. Minoritātes valodu varot izmantot interešu izglītības jeb brīvprātīgi veidotu pulciņu ietvaros ārpus obligātā satura īstenošanas laika.

Tādējādi, lai atzītu, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 114. pantam un Konvencijai, Satversmes tiesai bija nepieciešams paplašināt Satversmes 112. pantā lietotā jēdziena "izglītība" saturu līdz interešu izglītībai. Pretējā gadījumā būtu jāatzīst, ka personai, kura pieder pie mazākumtautības, valsts izglītības sistēmas ietvaros privātās izglītības iestādēs nemaz nav tiesības apgūt minoritātes valodu vai iegūt izglītību kādā daļā savā minoritātes valodā.

Satversmes tiesas sniegtajam Satversmes 112. panta iztulkojumam es nepiekrītu.

Satversmes 112. pants noteic, ka ikvienam ir tiesības uz izglītību. Izglītības jēdziens ir ļoti plašs, tādēļ nepieciešams konkretizēt, uz kādu izglītību personai ir tiesības, respektīvi, kādas tiesības uz izglītību valstij ir pienākums nodrošināt. Ja Satversmes 112. pantā minētajās tiesībās uz izglītību jeb valsts izglītības sistēmā ietilpst interešu izglītība, tad tas rada

valstij pienākumu nodrošināt personām interešu izglītību (valsts pozitīvu pienākumu), kurai turklāt ir jāatbilst izvērstam citu pozitīvo pienākumu klāstam attiecībā uz šādas izglītības kvalitāti. Satversmes 112. panta attiecināšana uz citām izglītības programmām ārpus vispārējās izglītības – mūžizglītību, neformālo izglītību, patiesībā pat arī pašmācību – rada nesamērīgu valsts pienākumu loku kontrolēt, vai visas šīs programmas atbilst izglītības iespēju, pieejamības, pieņemamības un pielāgošanās principiem, kā arī citām no šī Satversmes panta izrietošajām prasībām. Tāpat šādā gadījumā Satversmes panta saturs tiek skaidrots ar zemāka juridiskā spēka tiesību akta – Izglītības likuma – saturu.

Uzskatu, ka Satversmes 112. pantā lietotais jēdziens "izglītība" un secīgi – valsts pienākums nodrošināt "izglītību" aptver tikai vispārējo izglītību, kā tas saprotams arī no šā panta satura sistēmas. Tikai attiecībā uz tām pastāv valsts pienākums nodrošināt šādas izglītības pieejamību un pienācību, pārējos aspektos piedāvājumam un tā kontrolei esot valsts brīvas gribas izpausmei, kurai, protams, joprojām jāseko Satversmes standartiem, tostarp bērnu tiesību aizsardzībai un vienlīdzības principam.

Ievērojot iepriekšminēto, secinu, ka apstrīdētās normas ierobežo Satversmes 114. pantā, 112. pantā un Konvencijas 13. pantā minētās tiesības tā, ka tās nav iespējams personai nemaz īstenot. Nav jēgas dibināt privātu izglītības iestādi, ja nav iespējams tajā apgūt savu nacionālo valodu un kultūru. Interešu izglītība jeb pulciņi bija pieļauti jau iepriekš.

Turklāt Satversmes 114. pantā un Konvencijas 13. pantā minētās tiesības faktiski liegts īstenot tieši pie krievu vai baltkrievu mazākumtautības piederošajām personām, savukārt, piemēram, pie poļu mazākumtautības piederošajām personām ļauts šīs tiesības izmantot, balstoties uz citām Izglītības likuma normām, kas sasaista vispārējās izglītības nodrošināšanas valodu ar starpvalstu līgumiem. Diemžēl, atsevišķām mazākumtautībām nemaz nav iespējams Latvijā ietekmēt to, vai viņu nacionālā valsts slēgtu līgumu ar Latvijas valsti. Piemēram, Baltkrievijā šobrīd tiek turpināta rusifikācija, kamēr personas, kas pieder pie baltkrievu minoritātes, iespējams, vēlētos turpināt saglabāt un pilnveidot baltkrievu valodas (movas) zināšanas. Tomēr līguma ar Baltkrieviju neesība liedz šādu rīcību. Šāds piemērs spilgti atspoguļo pie atsevišķām mazākumtautībām piederošu personu situācijas absurdu. Turklāt, ne visām mazākumtautībām – piemēram, romiem – ir šāda "pārstāvniecības" valsts. Līdz ar to pie mazākumtautībām piederošas personas tiek nepamatoti nostādītas nelabvēlīgākā stāvoklī valsts, kurā oficiālā valoda ir šo personu izvēlētā valoda, politikas vai pat *de facto* neesības dēļ. Jāievēro, ka citstarp poļu izglītības iestādēs pieļauto autorprogrammu pieeju, kas paredz, ka noteikti mācību priekšmeti, piemēram, sports vai kultūra, tiek aizvietoti ar poļu valodu pat trīs un četru stundu apjomā nedēļā, Izglītības un zinātnes ministrija tiesas sēdes

ietvaros atzina gan par atbilstošu kompetenču izglītības principiem, gan arī par valsts valodas apguvi neietekmējošu. Līdz ar to privāto izglītības iestāžu un tajās izglītojamo pamattiesību ierobežojumu acīmredzami būtu bijis iespējams sasniegt ar mazāk ierobežojošu līdzekli.

Katra konstitūcija ir politisks dokuments, kas citstarp ir balstīts tautas vēsturiskajā pieredzē. Satversmes 114. pants tika pieņemts pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas, apzinoties Latvijas okupācijas ietekmi uz iedzīvotāju sastāvu un valsts valodas lietojumu. Tāpat arī Konvencijai valsts pievienojās, apzinoties šo apstākļu ietekmi. Tādēļ neuzskatu par pamatotu 2024. gadā sašaurināt šo valsts pienākumu izpratni, atsaucoties uz jau izsenis zināmiem faktiem.

Papildus iepriekšminētajam, Satversmes tiesa atšķirīgā intensitātē no citām lietām vērtējusi gan apstrīdēto normu pieņemšanas pamatā esošo likumdošanas procesu, gan savu iepriekš izteikto atziņu saistošo raksturu un neievērošanas konsekvenci, utt.

Piemēram, pavisam neuzkrītoši, Satversmes tiesa šajā lietā atkāpās no iepriekš lietās Nr. 2018-22-01 un Nr. 2019-20-03 atzītā, ka *vispārējās izglītības ietvaros ir nepieciešams* nodrošināt mazākumtautībām piederošu personu iespēju apgūt savu dzimto valodu. Cita starpā šāda pieeja balstās idejā, ka līdztekus apstrīdētajām normām pieņemta iespēja pie mazākumtautībām piederošām personām apmeklēt to interesēm atbilstošas interešu izglītības nodarbības, kurām ir piesaistīts valsts finansējums. Tomēr interešu izglītība kā izglītības procesa sastāvdaļa ir pastāvējusi jau izsenis, to finansējot gan no valsts, gan pašvaldību līdzekļiem. Arī iepriekš pieņemto Satversmes tiesas spriedumu laikā papildus vērtētajām stundām, kuras bija iespējams pasniegt mazākumtautību valodā vispārējās izglītības ietvaros, pie mazākumtautībām piederošajiem izglītojamajiem bija pieejamas interešu izglītības nodarbības.

Tāpat arī t.s. "labas likumdošanas" standarts ir piemērots maigāk, jo pirms apstrīdēto normu pieņemšanas jau netika veikta Satversmes tiesas judikatūrai atbilstoša iepriekšējās izglītības valodas reformas izvērtēšana.

Tāpat netika vērtēta pieejamo pētījumu par izglītojamo nepietiekamajām valsts valodas zināšanām attiecināmība uz lietu. Kā gan pētījumi "Valodas situācija Latvijā: 2016–2020" un "Attieksme pret latviešu valodu un tās mācību procesu" (2016–2020)" varētu būt attiecināmi uz 2018. gada izglītības reformu? Šajos pētījumos tika aptaujāti izglītojamie, kurus izglītības reforma ietekmēja labi ja vienu gadu. Tas, ka pētījuma "Valodas situācija Latvijā: 2016–2020" ietvaros 2018. gadā 20 procenti aptaujāto pie mazākumtautībām piederošo personu vecumposmā no 18 līdz 34 gadiem atzinušas, ka latviešu valodu ir apguvušas tikai pamatprasmes līmenī vai zina to vāji, nozīmē, ka bija nepieciešams pieņemt 2018. gada reformu, jo iepriekšējā izglītības sistēma nebija bijusi pienācīga. Taču šie dati, kas turklāt tika ievākti izglītības reformas norises laikā, neko

nepasaka par 2018. gada reformas ietekmi. Visbeidzot, aptaujas vispār nebūtu uzskatāmas par visaptverošu izglītības reformas novērtējumu. Aptaujas jautājumi par pašvērtējumu arī nenorāda uz nodrošinātās izglītības kvalitātes nepienācību, jo uz tiem sniegtajām atbildēm var būt dažādi iemesli. Vienmēr būs izglītojamie, kuriem nebūs iespējas apgūt citas valodas labāk kā pamatprasmes līmenī viņu veselības stāvokļa dēļ. Tāpat pie mazākumtautībām piederošajām personām nebūtu nepieciešams valsts valodu zināt tādā pašā līmenī kā personām, kam tā ir dzimtā. Valodu prasmes un kulturālās spējas ir personas bagātība, tomēr tai ir savas robežas. Ir pašsaprotami, ka persona, kura zina vairākas valodas, katrā no tām ir ar nedaudz šaurāku vārdu krājumu, nekā persona, kurai ir tikai vienas valsts zināšanas. Ar šādām prasībām valsts nonivelē mazākumtautību statusu un individualitāti.

Satversmes tiesa nesniedza savu vērtējumu, kāpēc šie pētījumi ir vērā ņemami un attiecināmi, lai pamatotu pamattiesību ierobežojumu. Netika īstenots faktu apgalvojumu patiesuma pārbaudīšanas standarts un attiecīgi ierobežojuma faktiskā nepieciešamība. Pieteikuma iesniedzēju argumenti par šo pētījumu neattiecināmību uz apstrīdētajām normām gan laika aspektā, gan tieši vērtējot privātās izglītības iestādes netika izvērtēti. Tāpat netika vērtēts, vai pētījumos atklātās problēmas nevarētu novērst ar personas mazāk aizskarošiem līdzekļiem, tostarp pedagogu darba kontroli.

Attiecībā uz bērniem vecumā no 1,5 līdz 5 gadiem pētījumu par apstrīdēto normu nepieciešamību un piemērotību vispār nav bijis. Un kā gan "ciņa ar dezinformāciju" var kalpot par pamatu 1,5–5 gadus vecu bērnu tiesību ierobežojumam?

Tāpat arī uzskatu, ka Satversmes tiesai būtu vajadzējis nošķirt abus pirmsskolas izglītības posmus to būtisko atšķirību dēļ. No Vispārējās izglītības likuma 21. panta izriet, ka bērnam no pusotra gada vecuma ir nodrošināma pieeja pirmsskolas izglītības iestādei. Taču saskaņā ar Izglītības likuma 4. pantu un Vispārējās izglītības likuma 20.1. panta pirmo daļu bērna sagatavošana pamatzglītības ieguvei jeb pirmsskolas izglītības programmas apguve ir obligāta no piecu gadu vecuma. Vispārējās izglītības likuma 20. panta otrā daļa noteic, ka pirmsskolas izglītības programmu bērns apgūst līdz septiņu gadu vecumam. Tādējādi pirmsskolas izglītībā Latvijā mācību darbs ir iedalīts divos posmos. Pirmais posms ir pirmsskolas izglītība bērna agrīnā vecumā, proti, no pusotra gada līdz pieciem gadiem. Otrais posms ir obligātā pirmsskolas izglītība bērnam vecumā no pieciem līdz septiņiem gadiem.

Satversmes tiesa jau iepriekš ir vērtējusi abus pirmsskolas izglītības posmus. Tā ir atzinusi, ka valsts, izveidojot tādu pirmsskolas izglītības pakāpi, kura bērnam ir pieejama jau no pusotra gada vecuma, ir vienlaikus izveidojusi bērna vecākiem paredzētu atbalsta mehānismu, lai viņi spētu nodrošināt sava bērna izglītību un attīstību. Šajā vecumā primāra ir vecāku

loma. Līdz ar to vecāki var izvēlēties, kā tiks nodrošināta bērna izglītība un attīstība – šaurākā lokā, proti, ģimenes un līdzcilvēku vidē, vai arī papildus un daļēji uzticot šo pienākumu pirmsskolas izglītības iestādei, tās pedagogiem un darbiniekiem (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 12.2. punktu*). Savukārt otrs posms – pirmsskolas izglītība bērnam vecumā no pieciem līdz septiņiem gadiem – ir obligāts.

Pirmsskolas izglītības pakāpes pirmais posms ir vērsts uz bērna aprūpi un tā vecumam atbilstošas vispusīgas attīstības un sociālo un emocionālo prasmju pilnveides nodrošināšanu. Savukārt obligātās pirmsskolas izglītības posmā – vecumā no pieciem līdz septiņiem gadiem – mācības kļūst intensīvākas, jo šajā vecumā bērns tiek mērķtiecīgi gatavots pamatzglītības ieguvei (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 14.2. punktu*). Proti, pirmajā pirmsskolas izglītības posmā galvenais uzsvars tiek likts uz vecāku atbalsta mehānisma nodrošināšanu, kā arī bērna daudzpusēju prasmju attīstīšanu, kas nenoliedzami var ietekmēt viņa turpmākās izglītības iespējas, savukārt otrā pirmsskolas izglītības posma mērķis ir nodrošināt bērnam iespēju iegūt izglītību nākamajā – pamatzglītības – pakāpē.

Ņemot vērā, ka pirmsskolas izglītības pirmais posms galvenokārt ir veidots kā valsts atbalsta mehānisms vecākiem, vecāki, izvēloties bērna izglītību un attīstību pirmsskolas izglītības iestādē šajā posmā, šādām izglītības iestādēm uztic daļu no saviem pienākumiem. Izvēloties bērna izglītību un attīstību pirmsskolas izglītības iestādē pirmajā pirmsskolas izglītības posmā, vecāki šādai iestādei uztic arī atbildību par mazākumtautību valodas, kultūras un etniskās piederības veicināšanu.

Pirmsskolas izglītības otrā posma obligātais raksturs pēc būtības nozīmē to, ka ir pieļaujama tikai valsts atzīta jeb šim obligātajam raksturam atbilstošas izglītības ieguve. Tas nozīmē, ka šādas izglītības nodrošināšana var tikt īpaši regulēta. Savukārt pirmā pirmsskolas izglītības posma regulēšana Satversmes tiesas spriedumā ir pamatota tikai ar vispārējām atsaucēm uz arī šī posma nozīmi bērnu sagatavošanā pamatzglītības ieguvei un posma sasaistē ar vispārējo izglītību. Nevaru piekrist šādai pieejai, jo atbilstoši tai pat pusotru gadu vecs bērns jau tiek gatavots skolas gaitām. Visi personības izaugsmes, personīgās higiēnas, bērna daudzpusējās attīstības aspekti tiek pakļauti tikai skolas (un no tās izrietošo darba gaitu) uzsākšanai kā virsmērķim, pārvēršot cilvēku par instrumentu kapitāla ieguvei, ignorējot vispārcilvēcīgās vērtības, kā arī, protams, šī posma aprūpes aspektu. Te būtu vieta Senekas jautājumam par to, vai mācāties skolai vai dzīvei. Tāpat šāda pieeja atzīstama par juridiski nepareizu. Kā cita starpā tiesas sēdē vairākkārt uzsvēra arī Valsts izglītības satura centra pārstāve, obligātais saturs ir nevis viss, kas ietverts Pirmsskolas izglītības vadlīnijās, bet gan mērķis jeb norma, kas bērnam

būtu jāzina, absolvējot pirmsskolas izglītības iestādi. Tātad šo zināšanu ieguve nenotiek visu pirmsskolas izglītības iestādes apmeklēšanas laiku, bet gan var norisināties arī tikai otrā posma laikā.

Ja pirmsskolas izglītības pakāpes pirmā posma īpaša regulēšana nav pamatojama ar valsts standartu attiecināmību tādā pašā mērogā kā obligātajai izglītībai, uz tā īstenošanu privātajās izglītības iestādēs jo īpaši nav pieļaujams attiecināt tādus ierobežojumus kā apstrīdētās normas.

Jānorāda, ka arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa 2024. gada 18. jūlija spriedumā lietā Djeri un citi pret Latviju (*pieteikumu Nr. 50942/20 un 2022/21*) uzsvērusi atšķirības starp abiem pirmsskolas izglītības posmiem, turklāt tik būtiskas, ka pirmais no tiem atzīts par neietilpstošu tiesībās uz izglītību. No tā izriet, ka valstij vēl jo vairāk nebija pamata noteikt privāto izglītības iestāžu darbības ierobežojumus šajā pakāpē.

Pat ja šo posmu būtu pieļaujams regulēt, uzskatu, ka apstrīdēto normu attiecināmībai uz to it sevišķi privātajās izglītības iestādēs nebija pienācīga pamata.

Liepājas Universitātes pētījumā tika vērtētas tikai pirmsskolas izglītības otrā, obligātā posma noslēgumā iegūtās zināšanas. Proti, no minētā pētījuma automātiski neizriet, ka arī pirmajā pirmsskolas izglītības posmā pie mazākumtautībām piederošiem bērniem būtu nodrošināta nekvalitatīva izglītība vai konkrētajam bērnu vecumam nepietiekamas valsts valodas prasmes un tādēļ būtu nepieciešama pāreja uz izglītības ieguvu tikai valsts valodā. Vienlaikus norādāms, ka prasmes un kompetences, kurām jābūt apgūtām līdz pirmsskolas izglītības pirmā posma noslēgumam, šobrīd nav konkrēti norādītas, jo šajā posmā galvenais uzdevums tomēr ir nodrošināt bērna aprūpi un vispārējo attīstību. Līdz ar to nav arī kritēriju, pēc kuriem varētu veikt vispārēju izvērtējumu, lai noteiktu, vai tieši šajā posmā izglītojamie ir ieguvuši *pienācīgas* valsts valodas prasmes.

Tāpat pirmsskolas izglītības pakāpes pirmajā posmā izglītību iegūst bērni ar ļoti atšķirīgām kognitīvajām spējām. Ņemot vērā šo un arī citas jau norādītās atšķirības starp abiem pirmsskolas izglītības posmiem, nav pamata uzskatīt, ka uz tiem abiem būtu nepieciešams identiskā veidā attiecināt leģitīmo mērķu sasniegšanai apstrīdētajās normās ietvertu pamattiesību ierobežojumu. Proti, ņemot vērā mazākumtautību dibināto privāto izglītības iestāžu autonomiju un pirmsskolas izglītības pirmā posma specifiku, nav rodami saprātīgi argumenti tam, kāpēc ierobežojums ir attiecināts uz pirmsskolas izglītības pirmo posmu, kas sākas ar pusotra gada vecuma sasniegšanu.

Turklāt tādā gadījumā, ja vecāki secina, ka bērnam pirmsskolas izglītības pirmajā posmā pirmsskolas izglītības iestādē būs liegts tā vajadzībām atbilstošs dzimtās valodas lietojums, un izvēlas bērna izglītību nodrošināt citādi, šis bērns piecu gadu vecumā varētu būt mazāk gatavs obligātā pirmsskolas izglītības posma uzsākšanai, jo tam nebūs pirmsskolas

izglītības iestādes apmeklēšanas pieredzes un arī viņa valsts valodas zināšanas varētu būt nepietiekamas. Tādējādi sabiedrība no apstrīdēto normu piemērošanas attiecīgā vecuma bērniem negūtu īpašu labumu.

Ņemot vērā pirmsskolas izglītības pirmā posma neobligāto raksturu, to, ka nav kritēriju, pēc kuriem būtu iespējams veikt vispārēju izvērtējumu, vai tieši šī posma rezultātā izglītojamie ir apguvuši pienācīgas valsts valodas prasmes, kā arī bērna vislabākajām interesēm atbilstošas dzimtās valodas lietojuma proporcijas nepieciešamību, nav sniegts pamatojums tam, kāpēc arī šajā izglītības posmā un arī privātajās izglītības iestādēs visai izglītībai, kas tiek nodrošināta atbilstoši valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām, vajadzētu tikt sniegtai tikai valsts valodā.

Nepiekrītu arī tam, ka Satversmes tiesas norādītais risinājumam – interešu izglītības nodarbības – būtu piemērots risinājums pie mazākumtautībām piederošu personu interešu nodrošināšanai privātajās pirmsskolas izglītības iestādēs it sevišķi pirmajā pirmsskolas izglītības posmā. Tas izriet ne tikai no atzinuma, ka interešu izglītība neietilpst tiesībās uz izglītību, bet arī tā, ka, pieņemot apstrīdētās normas un ar tām saistītās normas, Saeima faktiski nav analizējusi, vai interešu izglītības nodarbības vispār tiek organizētas un ir piemērotas bērniem vecumā līdz pieciem gadiem. Kā izriet no Izglītības un zinātnes ministrijas nodrošinātās statistikas, kas tiesai tika iesniegta tiesas sēdes laikā, bērniem vecumā līdz 3 gadiem teju vispār netiek organizētas nekādas interešu izglītības nodarbības. Arī izglītības iestādes norādīja, ka interešu izglītību faktiski nodrošina tikai bērniem vecumā no 3 gadiem vai vēlāk. Visticamākais, tas izskaidrojams ar faktu, ka šajā vecumā notiek pāreja no priekšmetiski manipulējošās bērnu darbības, kas vērsta uz priekšmetu, telpas un formas izzināšanu, uz sižetiskās lomu rotaļas darbību, ar kuras palīdzību bērns izzina apkārtējo pasauli. Līdz ar to šajā vecumā interešu izglītības nodarbības nevar nodrošināt izglītojamā tiesības uz drošu un komfortablu pirmsskolas izglītības iestādes vidi, kā arī mazākumtautību valodas un kultūras apguvi. Reizē, sekojot spriedumā izklāstītajai pieejai par to, ka interešu izglītības nodarbības var īstenot teju pusē no laika, kuru izglītojamais pavadā izglītības iestādē, top skaidrs, ka faktiski runa ir nevis par interešu izglītību šī vārda klasiskajā izpratnē, bet jau drīzāk par nodarbību daļu, kurā bērniem nodrošinātā pieeja mācībām ir tikpat individuāla kā pārējā apmācības procesā un kas tikai tiek nosaukta par interešu izglītību šī procesa tiesiskuma nodrošināšanas dēļ. Šādi rodas tiesiskais nihilisms, kas turklāt pieļautu vēl plašāku mazākumtautību valodas lietojumu nekā iepriekšējā reforma.

No tā izriet, ka apstrīdēto normu attiecināšana uz visjaunākā vecuma bērniem jeb viņu tiesību ierobežošana šādā apmērā pavisam noteikti nebija pārdomāta un pamatota.

Tāpat neuzskatu, ka arī citos vecumos it sevišķi privātajās izglītības iestādēs interešu izglītība nodrošinātu personas tiesības uz valodas, kultūras un etniskās savdabības apgūšanu un attīstību. Pirmkārt, pamatizglītības posmā interešu izglītība nenoliedzami radīs uz izglītojamajiem papildu slodzi, gan radot ietekmi uz to veselību un labbūtību, gan liekot izvēlēties starp dažādām iespējām. Cita starpā izglītības iestādes norādīja, ka dažu klašu skolēni nevar apmeklēt interešu izglītības nodarbības tādēļ, ka tās pārklājas ar konsultāciju laikiem. Arguments, ka interešu izglītību iespējams organizēt arī no rīta, neņem vērā izglītojamo nokļūšanas izglītības iestādēs sarežģīto loģistiku, kā arī jau izsenis pierādīto un arī Latvijā apspriesto jautājumu par to, ka agri rīti – pat tik agri kā mācību stundu parastais sākums – patiesībā izglītojamajiem varētu būt kaitīgi. Otrkārt, neuzskatu, ka šādi mazākumtautību valodas un kultūras interešu izglītības programmai paredzētās 3 stundas nedēļā tiešām balstītos zinātniskos pamatojumos. Norāde, ka šāds stundu skaits iepriekš atvēlēts vienam mācību priekšmetam, kas bija tikai daļa no pamatizglītībā pieejamā satura mazākumtautību valodā, pēc būtības norāda uz nejaušu likumsakarību. Vēl jo nepamatotāka ir šāda stundu skaita pārņemšana uz pirmsskolas izglītību, tostarp spriedumā izvērstā skaidrojuma par to, kādā veidā šīs izglītības pakāpes fundamentāli atšķiras, dēļ. Tomēr, pat ja finansējums būtu pieejams lielākā apjomā, tas tāpat nemainītu slodzes radīto ietekmi uz izglītojamajiem, kas pieder pie mazākumtautībām.

Pie mazākumtautībām piederošiem jauniešiem būtu jābūt tikpat pieejamām iespējām brīvajā laikā attīstīt savas mākslinieciskās, sportiskās un citu veidu prasmes kā personām, kas pieder pie valstsnācijas, nenostādot viņus izvēlē starp kulturālo un lingvistisko identitāti un hobijiem.

Lietā tika aktualizēts arī jautājums par Pieteikuma iesniedzēju tiesībām iesniegt konstitucionālo sūdzību. Satversmes tiesai bija iedziļināti jāskaidro attiecīgais tiesību aspekts, tomēr tas izdarīts nepietiekamā intensitātē.

Nobeigumā, vēlos retoriski vaicāt, kāda gan nozīme vairs ir Satversmes 114. pantam un Konvencijas 13. pantam? Kādas tiesības tas piešķir? Tās, kuras jau personai ir uz vispārējās rīcības brīvības jeb personas privātautonomijas pamata? Vai maz ir kāds papildu saturs, ko valsts apņemas garantēt mazākumtautībām? Vai personām, kas pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības dibināt privātas izglītības iestādes, lai apgūtu valsts valodu un kultūru, vai tomēr, lai apgūtu arī savu valodu un kultūru?

Satversmes tiesas tiesnesis

J. Neimanis

Satversmes tiesas tiesneses Jautrītes Briedes atsevišķās domas

Rīgā 2024. gada 24. jūlijā

lietā Nr. 2022-45-01

"Par Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļas, pārejas noteikumu 102. punkta 1. apakšpunkta un 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1., 5. un 6. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam".

1. Satversmes tiesa 2024. gada 10. jūlijā pieņēma spriedumu lietā Nr. 2022-45-01 "Par Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļas, pārejas noteikumu 102. punkta 1. apakšpunkta un 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1., 5. un 6. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam" (turpmāk – Spriedums), ar kuru nosprieda atzīt Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļu, pārejas noteikumu 102. punkta 1. apakšpunktu un 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1., 5. un 6. pantu (turpmāk – apstrīdētās normas) par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pantam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam.

2. Piekřītu Spriedumā secinātajam, ka apstrīdētās normas pēc būtības atbilst Satversmes 1. pantam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam. Tomēr turpmāk norādīto iemeslu dēļ uzskatu, ka Satversmes tiesai šajā lietā nebija jāvērtē apstrīdēto normu atbilstība Satversmes 114. pantam.

3. Satversmes 114. pants noteic, ka personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību. Kā tas norādīts gan Spriedumā, gan Satversmes tiesas judikatūrā iepriekš, Satversmes 114. pantā ietverta tiesību saturs atklājams kopsakarā ar Latvijai saistošiem starptautisko tiesību dokumentiem mazākumtautību tiesību aizsardzības jomā, it sevišķi Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību (turpmāk – Konvencija).

Tomēr starptautisko tiesību dokumentu saturs nav vienkārši automātiski uzskatāms arī par Satversmes vai likumu saturu. Interpretējot Latvijas tiesību normas atbilstoši atzītajām tiesību normu interpretācijas metodēm, starptautisko tiesību dokumenti ir ņemami vērā pārdomāti, vienmēr adekvāti ievērojot Latvijas kontekstu.

Konvencijā nav definēts nacionālās minoritātes jēdziens. Kā secināms no Konvencijas paskaidrojošā ziņojuma, izstrādājot Konvenciju tika secināts, ka nav iespējams formulēt definīciju, ko varētu atbalstīt visas

Eiropas Padomes dalībvalstis (*sk. Konvencijas paskaidrojošā ziņojuma 12. punktu*). Tas nozīmē, ka tas ir plaši interpretējams. Piemēram, tajā nav stingri nošķirtas tradicionālās nacionālās minoritātes un tā sauktās "jaunās minoritātes", kā arī nav definēta saikne starp pilsonību un nacionālo minoritāti (*sal. Eiropas Centra nacionālo minoritāšu jautājumos (European Centre for Minority Issues) trešā ziņojuma 3. lpp. Pieejams: ecmi.de*). Ievērojama daļa valstu, pievienojoties šai Konvencijai, ir iesniegušas deklarācijas attiecībā uz nacionālo minoritāšu definīciju katras valsts un tās nacionālo tiesību izpratnē, norādot, ka nacionālās minoritātes ir tikai etniskās grupas, kas ir tradicionāli dzīvojušas valsts teritorijā un ir šīs valsts pilsoņi, vai arī norādījušas konkrētas etniskās grupas, uz kurām valstis attiecina Konvenciju (*sk. likumprojekta "Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību" anotāciju*). Tiek diskutēts par to, vai minoritāšu starptautisko līgumu piemērošanas jomu, kas parasti attiecas uz vēsturiskām, senām minoritātēm, var attiecināt arī uz jaunām minoritāšu grupām, kas radušās migrācijas rezultātā. Nostājas šajā jautājumā ir ļoti atšķirīgas: dažas valstis stingri iebilst pret minoritāšu noteikumu attiecināšanu uz jaunām minoritātēm (piemēram, Vācija un Igaunija); citas ir piemērojušas atsevišķus noteikumus arī jaunām grupām (piemēram, Apvienotā Karaliste un Somija); savukārt citas nav paudušas oficiālu nostāju. Lielākā daļa starptautisko organizāciju, kas nodarbojas ar minoritāšu jautājumiem, ir pieņēmušas atvērtu pieeju. Tā neaizliedz brīvprātīgu asimilāciju, un tā neliedz dalībvalstīm veikt pasākumus, īstenojot vispārējo integrācijas politiku (*sk. Medda-Windischer R. Old and New Minorities: Diversity Governance and Social Cohesion from the Perspective of Minority Rights. Acta Universitatis Sapientiae, European and Regional Studies, 2017, Vol. 11, Issue 1, p. 30*).

Arī Latvija, ratificējot Konvenciju, ir definējusi savu nacionālās minoritātes jēdzienu. Proti, likuma "Par Vispārējo konvenciju un nacionālo minoritāšu aizsardzību" 2. pantā noteikts, ka "Latvijas Republika paziņo, ka termins "nacionālās minoritātes", kas nav definēts Konvencijā, Konvencijas izpratnē nozīmē Latvijas pilsoņus, kuri kultūras, reliģijas vai valodas ziņā atšķiras no latviešiem, paaudzēm ilgi tradicionāli dzīvojuši Latvijā un uzskata sevi par piederīgiem Latvijas valstij un sabiedrībai, vēlas saglabāt un attīstīt savu kultūru, reliģiju vai valodu. [..]"

No likuma pieņemšanas materiāliem secināms, ka likumdevējs ar Konvenciju Latvijā nav vēlējies piešķirt īpašās minoritāšu tiesības tā sauktajām "jaunajām minoritātēm", tostarp tiem cilvēkiem, kas kā okupācijas varas nesēji šeit ieradās padomju okupācijas laikā, lai aizvietotu padomju režīma iznīcinātos, izsūtītos un bēgļu gaitās devušos Latvijas iedzīvotājus.

Tam, kāpēc Latvija izvēlējās šādu pieeju, ir loģiski tās vēsturē balstīti apsvērumi. Šie apsvērumi vairākkārt uzsvērti Satversmes tiesas

nolēumos. Kā viens no tiem ir arī Spriedumā norādītais, ka padomju okupācijas laikā Latvijā ieplūda liels imigrantu skaits, tostarp bijušās militārpersonas (*sk. Sprieduma 30.1. punktu*). Liela daļa no iebrāucējiem neizrādīja ne mazāko vēlmi integrēties latviešu sabiedrībā. Kā Spriedumā atgādina Satversmes tiesa, sabiedrības saziņas jautājums tika risināts, īstenojot vispārēju rusifikāciju (*sk. Sprieduma 30.2. punktu*). Rusifikācijas un asimilācijas rezultātā arī tradicionālās nekrievu mazākumtautības bija lielā mērā zaudējušas savu mazākumtautības identitāti (*sk. turpat*).

Ņemot vērā šos un arī citus Sprieduma 30. punktā norādītos argumentus, uzskatu, ka nav pamatoti un ir netaisnīgi piešķirt minoritātes īpašās tiesības cittautiešiem, kas okupētajā Latvijā bija ieradušies pretrunā ar starptautiskajām tiesībām kā Padomju Savienības pilsoņi un līdz ar to okupācijas varas nesēji un pašidentificē sevi ar krievu tautību. Minoritāšu tiesības nav piešķiramas arī šo cilvēku pēcnācējiem.

Tādēļ nevaru piekrist arī iepriekšējā Satversmes tiesas judikatūrā secinātajam, ka tie padomju okupācijas laika migranti, kuri nepieder pie vēsturiskajām mazākumtautībām, ir uzskatāma par topošu mazākumtautību, kurai būtu tiesības atsaukties uz Satversmes 114. pantu un Konvencijas aizsardzību (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 22. punktu*). Salīdzinājumam arī turki Vācijā, lai arī pēc ieceļošanas 20. gadsimta 60. un 70. gados veido skaitliski lielāko daļu to Vācijas iedzīvotāju, kas nav vācieši, oficiāli netiek atzīti par nacionālo minoritāti (*sk. Community and Integration. National Minorities. Pieejams: bmi.bund.de*).

Kā jau norādīju, Konvencijas interpretācija ir plaša, un, piemērojot Satversmes 114. pantu un pieņemot likumus, kas attiecas uz minoritāšu tiesībām, likumdevējs ir tiesīgs attīstīt savu nostāju un vērtējumus par Latvijas vēstures traģisko posmu un tā seku regulējumu mūsdienās. To likumdevējs ir darījis, arī pieņemot apstrīdētās normas, un to akceptē arī šis Satversmes tiesas spriedums.

4. No pieteikuma un Pieteikuma iesniedzēju pārstāvja tiesas sēdē norādītā izriet, ka Pieteikuma iesniedzējas Danas Džibuti tautība ir gruzīniete, viņas tēvs ir gruzīns, Latvijas pilsonis, bet māte – ukrainiete, Latvijas pilsonē. Savukārt Dominika Džibuti tautība nav norādīta, viņa tēvs ir gruzīns, Latvijas pilsonis, bet māte – krieviete, Krievijas Federācijas pilsonē. Abi bērni ir Latvijas pilsoņi, bet viņu dzimtā valoda esot krievu valoda. Arī Pieteikumu iesniedzēju saziņas valoda ģimenē ir krievu valoda. Pieteikuma iesniedzēju ģimenei ir radnieciskas saiknes ar krievu tautību, un tā sevi identificē kā krievu valodai un kultūrai piederīgu. Tāpēc Pieteikumu iesniedzēju pārstāvis uzskata, ka Pieteikumu iesniedzēji pieder arī Latvijas krievu mazākumtautībai.

Šādam viedoklim nevaru piekrist. Proti, vispārīga piederība un identificēšanās ar kādu plašu tautu, tās valodu un kultūru Konvencijas un Satversmes 114. panta izpratnē nevar nozīmēt automātisku piederību attiecīgajai Latvijas minoritātei (mazākumtautībai), kas paaudzēm ilgi tradicionāli dzīvojusi Latvijā. Pie tādām var pieskaitīt lībiešus, romus un krievu vecticībniekus, bet ne jebkuru Latvijas pilsoni, kura dzimtā vai ģimenē lietotā valoda ir krievu.

Piekrītu pieteikumā norādītajam, ka likumā ietvertais kritērijs "paaudzēm ilgi tradicionāli dzīvojuši Latvijā" neattiecas uz katru konkrētu personu tādā izpratnē, ka konkrētās personas senči paaudzēs ir dzīvojuši Latvijā, bet gan uz attiecīgo nacionālo minoritāti kopumā. Tomēr šī likumā ietvertā nacionālās minoritātes definīcija prasa personas piederību tieši konkrētai Latvijas tradicionālajai nacionālajai minoritātei. Likuma jēga ir piešķirt īpašas minoritātes tiesības tikai attiecīgajām tradicionālajām minoritātēm, un nevis cittautiešiem, kuri paši vai kuru ģimene Latvijā ir ieradušies salīdzinoši nesen, tostarp padomju okupācijas gados, un asociē sevi ar vispārīgu kādas tautas valodu un kultūru. Šīs personas nevar atsaukties uz Konvencijā un Satversmes 114. pantā ietvertajām minoritāšu tiesībām. Salīdzinājumam, arī Vācijā ir noteiktas īpašas minoritāšu tiesības dāņu minoritātei, kas tradicionāli dzīvo Vācijas ziemeļos pie Dānijas robežas. Taču ne jebkurš Vācijā iebrācis dānis, pat tad, ja viņš kļūst par Vācijas pilsoni, tiek uzskatīts par piederīgu dāņu minoritātei.

Turklāt uzskatu, ka ir būtiski ņemt vērā, ka Pieteikuma iesniedzēju tēvs ir grieķis, Dana Džibuti ir viņas māte ir ukraiņietes, bet Dominika Džibuti, lai arī viņa māte ir krieviete, tautība nav izvēlēta. Piekrītu lietā pieaicinātās personas *Dr. h. c., Assessor. jur., Dipl.-Pol.* Egila Levita tiesas sēdē norādītajam, ka ikdienas sadzīvē, jo īpaši jauktu tautību ģimenēs, nav būtiski izvēlēties konkrētu tautību. Tomēr Konvencijas izpratnē ir nepieciešams skaidri izvēlēties piederību nacionālajai minoritātei. No E. Levita tiesas sēdē norādītā izriet arī, ka Konvencija piešķir īpašas tiesības tieši konkrētām minoritātēm, nevis jebkuram cilvēkam, kurš dzīvo Latvijā, bet nepieder pie šīm minoritātēm. Tādēļ arī viņš izteica šaubas, vai Pieteikuma iesniedzēji, kas ir grieķu un ukraiņu izcelsmes, Konvencijas izpratnē var izvēlēties jebkuru identitāti, lai pastāvētu uz noteiktu skolu sistēmu noteiktā valodā. Piekrītu arī Latvijas valdības nostājai, ka Konvencijas garantijas nevar tikt attiecinātas, piemēram, uz etniskiem poļiem vai lietuviešiem, kuri par savu pirmo valodu uzskata krievu valodu. Neuzskatu, ka, piemēram, personai, kura sevi identificē kā poli, no Konvencijas izriet tiesības, piemēram, prasīt izglītības apguvi krievu valodā (*sk. Latvijas komentāru par Konvencijas konsultatīvās komitejas ceturto viedokli par Latviju 32. p. Pieejams: mfa.gov.lv*). Attiecīgi arī uzskatu, ka Pieteikuma iesniedzēji, kam ir grieķu un ukraiņu izcelsme,

neraugoties uz to, ka viņu ģimenē lietotā valoda ir krievu un viņi sevi vispārīgi asociē arī kā krievu kultūrai piederīgiem, nevar atsaukties uz Konvencijas 13. panta un Satversmes 114. panta aizsardzību.

5. Šis atsevišķās domas atspoguļo jautājumu, kas tiesas sēdes laikā tika diskutēts, taču, manā ieskatā, tiesa spriedumā izvērstu atbildi uz to nav sniegusi. Uzskatu, ka šajā jautājumā bija jāiedziļinās un tiesai tas turpmāk būtu jādara. Tādēļ pievienoju spriedumam atsevišķās domas. Citādi pievienoju spriedumam un tā secinājumiem.

Satversmes tiesas tiesnese

J. Briede

TIESĪBU AKTU RĀDĪTĀJS

lpp.

I. Latvijas tiesību akti

1. Konstitucionālas nozīmes tiesību akts

Latvijas Republikas Satversme

(pieņemta 15.02.1922.)

Ievads.....	502, 508, 529, 549, 596, 735, 741
1. pants.....	40, 41, 44, 47, 50, 57, 59, 67, 77, 78, 80, 81, 149, 284, 287–295, 297, 298, 301, 302, 304, 306, 312, 314–316, 412, 413, 516, 518, 520, 522, 526–529, 538, 543, 545–548, 552, 565, 575, 584, 587, 589, 590, 594, 598–600, 602, 605–607, 609, 610, 618, 672, 674, 676, 679, 721, 759, 761, 762, 765, 768, 776
2. pants.....	350, 556, 559, 560, 566
4. pants.....	735
5. pants.....	333, 350
6. pants.....	350
21. pants.....	329, 350
23. pants.....	339, 356
25. pants.....	302
33. pants.....	347
65. pants.....	211, 370
66. pants.....	607, 608
68. pants.....	32, 123, 150, 356
69. pants.....	211, 370, 571
76. pants.....	356
85. pants.....	13, 40, 82, 107, 132, 162, 198, 225, 248, 284, 317, 358, 380, 421, 460, 490, 516, 553, 584, 619, 672
8. nodaļa (89.–116. pants).....	353
89. pants.....	181, 364
91. pants.....	40, 41, 44, 46, 47, 50, 77, 81, 299, 713
pirmais teikums.....	57, 421, 422, 424, 426, 427, 435–437, 439, 450–452, 454–456, 490–494, 496, 504, 505, 509, 510, 513, 514, 553–555, 557–559, 561, 563, 566, 568, 575, 579, 580, 619, 620, 622, 623, 629, 631, 633, 641, 646, 656, 658, 662
92. pants.....	46, 78, 84, 85, 87, 88, 105, 108, 113, 115, 359, 376, 378

<i>pirmais teikums</i>	13-17, 19-25, 27, 28, 30, 32-34, 36, 39-41, 44, 47, 49, 50, 52, 57, 77, 78, 80-91, 99, 101, 102, 104, 105, 107- 110, 112-118, 119, 121-125, 129-131, 460-464, 466-472, 475-480, 488, 489
<i>otrais teikums</i>	215, 222, 358-360, 364, 365, 373, 375-377, 460-462, 464, 466-472, 474-479, 488
<i>trešais teikums</i>	118, 214
96. pants.....	198-200, 204, 207, 209-211, 221-223, 317, 318, 320, 323, 325, 327, 329, 331, 333, 347-350, 353
101. pants	293, 301, 302, 349, 353, 357, 584, 585, 587, 589, 590, 594, 598, 606, 610
<i>pirmā daļa</i>	317, 320, 322, 323, 325, 327, 329, 331, 333, 335, 342, 346-350, 353
<i>otrās daļas pirmais teikums</i>	284, 287-289, 291, 292, 294, 295, 297, 298, 301, 302, 304, 306, 312, 314-316, 599, 600, 602, 605-607, 609, 610, 618
102. pants	490-494, 496-498, 504, 509, 510, 513
105. pants	58, 59, 61, 68, 69, 132-134, 136, 137, 139, 140, 142, 147-152, 158, 161, 231, 293, 380-383, 385, 386, 389, 391, 392, 407-409, 411-413, 417, 419, 420, 619, 620, 622-624, 626, 629, 631, 633, 638-641, 646, 656-660, 662, 664, 666, 668
<i>pirmais un trešais teikums</i>	40, 41, 44, 47, 50, 57-59, 67, 77, 81
106. pants	409, 411, 412, 416, 417, 419, 420, 664
107. pants	162, 164, 165, 167, 170, 171, 174-176, 178-184, 196, 197, 421, 422, 424-427, 432, 435-437, 450, 452, 455, 456, 458, 459
109. pants	516, 518, 520, 522, 526-529, 538, 543, 545-548, 552
110. pants	747
111. pants	326, 338, 340, 343, 398
112. pants	428, 543, 677, 679, 681, 663, 697, 703, 722, 756, 768, 769
<i>pirmais teikums</i>	445, 672, 674, 676, 677, 679, 682, 693, 721, 722, 725, 759, 761, 762, 765, 767-769, 776
114. pants	672, 674, 676, 677, 679, 681-683, 693, 703, 709, 713, 719-723, 725, 750, 759, 761, 762, 765, 767-770, 775, 776, 778-780
115. pants	248, 251, 253, 254, 258-260, 263, 266, 267, 275-277, 282
116. pants	165, 186, 337

Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu

(Augstākās padomes 04.05.1990. deklarācija) 561, 596, 598

2. Likumi

Administratīvā procesa likums

(pieņemts 25.10.2001.)

83–88. pants	377
83. pants.....	378
86. pants.....	360, 372
87. pants.....	372, 378
103. pants	378
145. pants	371, 372
150. pants	371
250. pants	371, 374
273. pants	360, 363, 372
353. pants	373
354. pants	373

Administratīvās atbildības likums

(pieņemts 25.10.2018.)

13. pants.....	190

Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likums

(pieņemts 10.06.2020.) 227, 229, 245

Arhīvu likums

(pieņemts 11.02.2010.) 203, 213, 218

Azartspēļu un izložu likums

(pieņemts 17.11.2005.) 225–247

Biedrību un nodibinājumu likums

(pieņemts 30.10.2003.) 127

Civillikums

(pieņemts 28.01.1937.)	40–42, 47, 55, 56, 58–60, 63, 73, 192
875. pants	289
876. pants	289
927. pants	289
968. pants	64
1130. pants	59
1131. pants	62
1140. pants	55
1141. pants	62
1142. pants	62

1148. pants	55
1155. pants	56
1172. pants	56
1218. pants	63
1231. pants	59, 62
1770. pants	191
1779. pants	191
Civilprocesa likums	
<i>(pieņemts 14.10.1998.)</i>	82, 105, 107, 110, 115, 118, 119, 121, 125, 127, 129
1. pants	87
23. pants	87
33. pants	120, 125
34. pants	74, 116, 117, 120, 121, 125
43. pants	111, 116, 125, 126
<i>ceturtdaļa</i>	107–131
43. ¹ pants	113
137. pants	93
138. ¹ pants	93
250. ¹⁹ pants	74
250. ²⁰ pants	74
250. ²⁴ pants	74
363. ¹⁴ pants	183, 189, 194
406. ¹ pants	44, 73
444. ¹ pants	110, 113
66. nodaļa (533.–537. pants)	82, 84, 95
534., 534. ¹ , 535., 536. un 537. pants	82–106
539. pants	96
546. pants	96
Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums	
<i>(pieņemts 05.06.2020.)</i>	380, 383, 393, 396
Elektroenerģijas tirgus likums	
<i>(pieņemts 05.05.2005.)</i>	138, 148, 152, 154, 160
Elektronisko sakaru likums	
<i>(pieņemts 28.10.2004.; zaudējis spēku 29.07.2022.)</i>	619, 623, 630, 641, 644, 660, 665
Elektronisko sakaru likums	
<i>(pieņemts 14.07.2022.)</i>	620, 621, 624, 625, 628–631, 633–636, 640, 644, 645, 648–651, 653, 654, 660, 668
48. panta septītā daļa	619–671

Fizisko personu datu apstrādes likums (pieņemts 21.06.2018.)	202
Grozījumi Azartspēļu un izložu likumā (pieņemts 15.04.2021.)	225–229, 231–233, 236, 240, 241
Grozījumi Civilprocesa likumā (pieņemts 31.10.2002.)	107
Grozījumi Elektronisko sakaru likumā (pieņemts 19.05.2011.)	619, 630, 641, 644, 660, 665
Grozījumi Elektronisko sakaru likumā (pieņemts 09.01.2014.)	619
Grozījumi Izglītības likumā (pieņemts 05.02.2004.)	728
Grozījumi Izglītības likumā (pieņemts 22.03.2018.)	672, 676, 682, 739, 740, 744, 759, 763, 765
Grozījumi Izglītības likumā (pieņemts 08.04.2021.)	744
Grozījumi Izglītības likumā (pieņemts 29.09.2022.)	673, 674, 679, 718, 719, 729–731, 733, 738, 744, 760
1., 5. un 6. pants	672–780
Grozījumi Kriminālprocesa likumā (pieņemts 22.06.2017.)	460
Grozījumi Kriminālprocesa likumā (pieņemts 08.07.2011.)	13
Grozījumi Kriminālprocesa likumā (pieņemts 20.06.2018.)	14, 28, 36, 460
Grozījumi Kriminālprocesa likumā (pieņemts 21.11.2019.)	461
Grozījumi Kriminālprocesa likumā (pieņemts 06.10.2022.)	14, 18–20, 29, 36
Grozījumi Militārā dienesta likumā (pieņemts 17.09.2009.)	498
Grozījumi likumā "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību" (pieņemts 30.09.2021.)	41, 43, 45, 46, 50, 60

Grozījumi likumā "Par nodokļiem un nodevām" (pieņemts 26.10.2006.)	367
Grozījumi likumā "Par nodokļiem un nodevām" (pieņemts 31.01.2008.)	367
Grozījumi likumā "Par nodokļiem un nodevām" (pieņemts 13.10.2011.)	367, 370
Grozījumi Likumā par ostām (pieņemts 12.12.2019.)	285, 291, 306
Grozījumi Likumā par ostām (pieņemts 18.12.2019.)	285, 306
Grozījumi Likumā par ostām (pieņemts 10.02.2022.)	285–287, 313
11. panta otrā daļa	284–316
Grozījumi Likumā par ostām (pieņemts 02.02.2023.)	287
Grozījumi likumā "Par pašvaldībām" (pieņemts 17.06.2010.)	273
Grozījums likumā "Par Sociālo drošību" (pieņemts 24.11.2020.)	516, 518, 520, 521, 531, 532, 537, 539, 541
Grozījumi likumā "Par Sociālo drošību" (pieņemts 08.03.2023.)	517, 519, 526, 531, 535–537, 541, 542
Grozījumi Maksātnespējas likumā (pieņemts 22.12.2016.)	133
Grozījumi Pilsonības likumā (pieņemts 22.06.1998.)	553, 565
Grozījumi Pilsonības likumā (pieņemts 09.05.2013.)	553, 555–558, 563, 564, 568, 570, 571, 576–578
Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā (pieņemts 24.11.2020.)	516, 518, 520, 521, 531, 532, 537, 539, 541
Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā (pieņemts 08.03.2023.)	517, 519, 526, 531, 535–537, 541, 542
Grozījumi Ventspils brīvostas likumā (pieņemts 05.05.2022.)	287

Grozījumi Vispārējās izglītības likumā

(pieņemts 29.09.2022.) 679, 734, 738

Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta

gaitas likums (pieņemts 15.06.2006.) 209

Izglītības likums

(pieņemts 29.10.1998.) 428, 443, 446, 448, 541, 543, 672–676,
680, 683–685, 690, 697, 718, 719, 723, 724,
728–730, 732–734, 738, 740, 741, 743, 744,
747, 751–753, 756–758, 760, 769, 771

9. panta 1.¹ daļa un pārejas noteikumu

102. punkta 1. apakšpunkts 672–776

Komerclikums

(pieņemts 13.04.2000.) 111, 117, 126, 127, 297, 660

Krimināllikums

(pieņemts 17.06.1998.) 35

35. pants 190

56. pants 207, 208, 219

70.¹⁰ pants 478

70.¹¹ pants 465, 470, 485

195. pants 462, 463, 465, 466, 473, 476, 485, 489

218. pants 366

218.¹ pants 366

Kriminālprocesa likums

(pieņemts 21.04.2005.) 13, 31, 199, 207, 219, 460, 478

124. panta sestā un septītā daļa, 125. panta

trešā daļa un 126. panta 3.¹ daļa 460–489

356. pants 481, 486

361. pants 481

389. pants 20

519. pants 210

59. nodaļa (626.–631. pants) 13, 16, 30, 34, 472

626. pants 482

627. pants 14, 28, 34

ceturtnā un piektā daļa 13–39

628. pants 14, 488

629. pants 13, 14, 18, 28

630. pants	486
631. pants	15, 488
62. nodaļa (655.–661. pants)	208
655. pants	213
656. pants	208, 219
63. nodaļa (662.–672. pants)	208
662. pants	208, 213, 220
663. pants	208, 220
665. pants	220
Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likums (pieņemts 30.11.2017.)	214, 220
Latvijas Republikas Izglītības likums (pieņemts 19.06.1991.; zaudējis spēku 01.06.1999.)	728
Latvijas Republikas Zemessardzes likums (pieņemts 06.05.2010.)	507
Liepājas speciālās ekonomiskās zonas likums (pieņemts 17.02.1997.)	292
Likums par budžetu un finanšu vadību (pieņemts 24.03.1994.)	535, 536
Maksātnespējas likums (pieņemts 26.07.2010.)	111, 114, 126, 162, 164–167, 169, 174–183, 185, 186, 188–190, 192–195, 197
169. panta sestā daļa	162–197
Militārā dienesta likums (pieņemts 30.05.2002.)	498, 499, 503, 507, 508
10. panta otrā daļa un 15. panta pirmās daļas 1. punkts	490–515
Ministru kabineta iekārtas likums (pieņemts 15.05.2008.)	392
Nacionālo bruņoto spēku likums (pieņemts 04.11.1999.)	499, 506, 508, 510
Nekustamā īpašuma valsts kadastra likums (pieņemts 01.12.2005.)	75, 76
Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likums (pieņemts 17.07.2008.)	466, 474, 485

Ostu likums

(pieņemts 22.06.1994.) 284–287, 290–293, 306, 308–312

4. panta trešās daļas 1. un 3. punkts,

4. panta piektā un devītā daļa, 7. panta 1.¹ daļa,

pārejas noteikumu 16. punkta 1. un 2. apakšpunkts 284–316

Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli

(pieņemts 07.03.2013.) 328

Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību

(pieņemts 07.07.1992.) 41, 42, 49–51, 55, 56, 60, 61,
64, 66, 67, 70, 71, 73, 74, 76

38. panta pirmā un otrās daļā,

42. panta pirmā un trešā daļa 40–81

Par autoceļiem

(pieņemts 11.03.1992.) 249, 258, 268, 269

Par fizisko personu datu apstrādi kriminālprocesā un administratīvā pārkāpuma procesā

(pieņemts 08.07.2019.) 202, 204, 212

Par iedzīvotāju ienākuma nodokli

(pieņemts 11.05.1993.) 75

Par kultūras pieminekļu aizsardzību

(pieņemts 12.02.1992.) 587, 588

Par Latvijas nacionālo un etnisko grupu brīvu attīstību un tiesībām uz kultūras autonomiju

(pieņemts 19.03.1991.) 732

Par Latvijas Republikas 1937. gada Civillikumu

(pieņemts 14.01.1992.) 40

Par nodokļiem un nodevām

(pieņemts 02.02.1995.) 128, 254, 260, 261, 266, 268, 269,
271, 358, 366–368, 370, 372

10. pants

trešā daļa 248, 251–254, 266, 267, 275

12. pants

pirmās daļas 6. punkts 248, 251–254, 258, 267, 268, 275

32.⁴ pants 358, 367, 368

otrās daļas 2. punkts 358–379

Par padomju un nacistisko režīmu slavinošu objektu eksponēšanas aizliegumu un to demontāžu Latvijas Republikas teritorijā (pieņemts 16.06.2022.)	584, 588–591, 593–595, 597, 598, 604, 606, 610–617
4. panta otrā daļa, 5. panta otrā un piektā daļa un	
8. panta pirmā daļa	584–618
Par pagaidu papildu prasībām Saeimas deputātu un pašvaldību domju deputātu darbam (pieņemts 12.11.2021.; zaudējis spēku 01.04.2022.)	317–324, 326, 327, 329, 332, 334, 335, 337, 340, 344, 345, 357
2. pants	317–357
Par pašvaldībām (pieņemts 19.05.1994.; zaudējis spēku 01.01.2023.)	225–227, 229, 230, 234, 235, 238–241, 247, 249, 254, 260, 261, 263–267, 270, 272–277, 281–283, 588, 589, 595, 598, 615
Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu (pieņemts 20.06.2001.)	429, 440
Par sociālo drošību (pieņemts 07.09.1995.)	516
2. ² panta otrā un trešā daļa	516–552
Par telekomunikācijām (pieņemts 01.11.2001.; zaudējis spēku 01.05.2004.)	634, 665
Par valsts budžetu 2022. gadam (pieņemts 23.11.2021.; zaudējis spēku 01.01.2023.)	606, 607
Par valsts sociālo apdrošināšanu (pieņemts 01.10.1997.)	75
Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju (pieņemts 21.06.1995.)	68, 79
Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību (pieņemts 26.05.2005.)	720, 777
Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās (pieņemts 20.11.1991.)	68
Pašvaldību likums (pieņemts 20.10.2022.)	261, 264, 282, 289, 587, 588, 595
Pilsonības likums (pieņemts 22.06.1994.)	553–558, 560, 561, 563–565, 567–571, 576, 580–582
pārejas noteikumu 7. punkts	553–583

Politisko partiju likums

(pieņemts 22.06.2006.) 127, 501

Publiskas personas kapitāla daļu un kapitālsabiedrību

pārvaldības likums (pieņemts 16.10.2014.) 286, 287, 297

Rīgas brīvostas likums

(pieņemts 09.03.2000.) 286, 304

Saeimas kārtības rullis

(pieņemts 28.07.1994.) 44, 60, 108, 184, 185, 211, 328, 329, 335,
336, 344, 357, 498, 571, 630, 646–648, 731

Saeimas vēlēšanu likums

(pieņemts 25.05.1995.) 353

Satversmes tiesas likums

(pieņemts 05.06.1996.) 103, 120, 130, 148, 196, 254, 265, 266

16. pants 13, 40, 82, 107, 132, 162, 198, 225, 248, 284, 317,
358, 380, 421, 460, 490, 516, 553, 584, 619, 672

17. pants 13, 40, 82, 107, 132, 162, 198, 225, 248, 277,
284, 317, 358, 380, 421, 460, 490,
516, 553, 584, 594, 619, 672

19. pants 284, 297, 584, 594

19.¹ pants 198, 358, 460, 473, 553, 581, 582

19.² pants 13, 40, 82, 102, 103, 107, 132, 147, 162, 380, 460,
472, 490, 619, 638, 642, 645, 666, 667, 672

20. pants 263, 265

22. pants 15, 42, 287, 461

26. pants 196

28. pants 40, 248, 284, 317, 421, 516, 619, 672

28.¹ pants 13, 82, 107, 132, 162, 198, 225, 358, 380,
460, 490, 584

29. pants 28, 29, 77, 80, 81, 86, 103, 106, 147, 266, 316, 391,
433, 434, 436, 475, 479, 488, 526, 594, 638

30.–32. pants 39, 81, 100, 131, 161, 197, 222, 247, 274, 314, 347,
375, 408, 451, 488, 509, 546, 579, 605, 657, 761

31. pants 99, 130, 221, 274, 347, 656

32. pants 80, 99, 130, 221, 273, 347, 373, 450, 545, 656

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības

likums (pieņemts 31.10.2002.) 516, 517, 523, 531, 539,
541, 542, 545, 546

33. panta pirmā daļa 516–552

Sodu reģistra likums (pieņemts 11.10.2001.;

zaudējis spēku 21.10.2005.) 198

Sodu reģistra likums (<i>pieņemts 13.10.2005.; zaudējis spēku 01.01.2014.</i>).....	198
Sodu reģistra likums (<i>pieņemts 10.10.2013.</i>).....	198, 199, 203, 206, 210–213
23. panta 1. punkts	198–224
Šķīrējtiesu likums (<i>pieņemts 11.09.2014.</i>)	87, 91, 92, 94, 95
Teritorijas attīstības plānošanas likums (<i>pieņemts 13.10.2011.</i>)	230, 231, 234–237, 239–241
Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likums (<i>pieņemts 20.12.2010.</i>)	251, 268, 269
Uzņēmumu ienākuma nodokļa likums (<i>pieņemts 28.07.2017.</i>)	75
Valsts pārvaldes iekārtas likums (<i>pieņemts 06.06.2002.</i>)	237, 286
Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likums (<i>pieņemts 01.12.2009.</i>)	507
Valsts un pašvaldību īpašuma privatizācijas un privatizācijas sertifikātu izmantošanas pabeigšanas likums (<i>pieņemts 16.06.2005.</i>)	79
Ventspils brīvostas likums (<i>pieņemts 19.12.1996.</i>)	286, 287, 301, 304
4. panta pirmā daļa	284–316
Veselības aprūpes finansēšanas likums (<i>pieņemts 14.12.2017.</i>)	542
Vispārējās izglītības likums (<i>pieņemts 10.06.1999.</i>)	445, 447, 679, 734, 738, 742, 743, 747, 752, 757, 771

3. Augstākās padomes lēmums

Par Latvijas Republikas pilsoņu tiesību atjaunošanu un naturalizācijas pamatnoteikumiem (<i>Augstākās padomes 15.10.1991. lēmums</i>)	558, 561

4. Ministru kabineta noteikumi

Aizsargātā lietotāja tirdzniecības pakalpojuma noteikumi (01.06.2021. noteikumi Nr. 345).....	542
Ambulatorajai ārstēšanai paredzēto zāļu un medicīnisko ierīču iegādes izdevumu kompensācijas kārtība (31.10.2006. noteikumi Nr. 899).....	542
Atsevišķu uzņēmējdarbības veidu licencēšanas noteikumi (07.10.1997. noteikumi Nr. 348).....	665
Dokumentu un arhīvu pārvaldības noteikumi (06.11.2012. noteikumi Nr. 748).....	221
Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai (28.09.2021. noteikumi Nr. 662).....	380, 381, 384, 390, 392, 394–396, 404–406
244. punkts.....	380–420
Finanšu ministrijas nolikums (29.04.2003. noteikumi Nr. 239).....	236
Grozījumi Ministru kabineta 2009. gada 10. marta noteikumos Nr. 221 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā" (28.08.2012. noteikumi Nr. 604).....	132, 146, 152, 153, 158
Grozījumi Ministru kabineta 2016. gada 5. jūlija noteikumos Nr. 445 "Pedagogu darba samaksas noteikumi" (05.07.2022. noteikumi Nr. 415).....	422, 434, 436
Grozījumi Ministru kabineta 2016. gada 5. jūlija noteikumos Nr. 445 "Pedagogu darba samaksas noteikumi" (13.12.2022. noteikumi Nr. 787).....	422, 434–436, 448
Grozījumi Ministru kabineta 2016. gada 5. jūlija noteikumos Nr. 445 "Pedagogu darba samaksas noteikumi" (21.04.2023. noteikumi Nr. 199).....	422, 434
Grozījumi Ministru kabineta 2016. gada 5. jūlija noteikumos Nr. 445 "Pedagogu darba samaksas noteikumi" (26.04.2023. noteikumi Nr. 207).....	422
Grozījumi Ministru kabineta 2021. gada 28. septembra noteikumos Nr. 662 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" (21.10.2021. noteikumi Nr. 894).....	380, 392, 394, 395

Grozījumi Ministru kabineta 2021. gada 28. septembra noteikumos Nr. 662 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" (15.02.2022. noteikumi Nr. 127)	345
Grozījumi Ministru kabineta 2021. gada 28. septembra noteikumos Nr. 662 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" (13.12.2022. noteikumi Nr. 775)	381, 390, 405, 406
Ierobežoto radiofrekvenču joslu noteikumi (11.10.2022. noteikumi Nr. 635)	620
Interesu izglītības programmu finansēšanas kārtība (28.08.2001. noteikumi Nr. 382)	712
Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcijas nolikums (25.03.2004. noteikumi Nr. 176)	236
Noteikumi par apgrozāmo līdzekļu aizdevumiem saimnieciskās darbības veicējiem, kuru darbību ietekmējusi Covid-19 izplatība (19.03.2020. noteikumi Nr. 149)	407
Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamās enerģoresursus, un cenu noteikšanas kārtību (16.03.2010. noteikumi Nr. 262)	134, 138, 160
Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā (10.03.2009. noteikumi Nr. 221; zaudējuši spēku 11.09.2020.)	132, 134, 138, 139, 141, 144
53. ¹ punkts	132–161
Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, uzraudzību un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā (02.09.2020. noteikumi Nr. 561)	133, 138, 143, 148, 152, 153
68. punkts	132–161
Noteikumi par garantijām saimnieciskās darbības veicējiem, kuru darbību ietekmējusi Covid-19 izplatība (19.03.2020. noteikumi Nr. 150)	407
Noteikumi par īpaša režīma zonu Jūrmalas pilsētas administratīvajā teritorijā (30.04.1996. noteikumi Nr. 161)	268
Noteikumi par karavīru un zemessargu augstāko virsnieku dienesta pakāpēm atbilstošajiem amatiem (17.08.2010. noteikumi Nr. 775)	507

Noteikumi par kārtību, kādā pašvaldības var uzlikt pašvaldību nodevas (28.06.2005. noteikumi Nr. 480)	249, 250, 252–254, 257, 267–269, 271
Noteikumi par Latvijas izglītības klasifikāciju (13.06.2017. noteikumi Nr. 322)	431
Noteikumi par mājsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu (17.12.2020. noteikumi Nr. 809)	542
Noteikumi par mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas paraugu un tās īstenošanas vadlīnijām (29.08.2023. noteikumi Nr. 494)	753
Noteikumi par pedagogiem nepieciešamo izglītību un profesionālo kvalifikāciju un pedagogu profesionālās kompetences pilnveides kārtību (11.09.2018. noteikumi Nr. 569)	431, 441, 454
Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām (23.05.2017. noteikumi Nr. 264)	429, 430, 440
Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu un pamatizglītības programmu paraugiem (27.11.2018. noteikumi Nr. 747)	758
Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem (21.11.2018. noteikumi Nr. 716)	444, 674, 690, 692, 695, 723–725, 741–743, 752, 772
Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas obligāto un brīvprātīgo iemaksu objekta minimālo un maksimālo apmēru (17.08.2021. noteikumi Nr. 555)	75
Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmetu standartiem (02.09.2008. noteikumi Nr. 715)	728
Noteikumi par vienkāršotajā procedūrā izmantojamām veidlapām (29.05.2018. noteikumi Nr. 305)	74
Padomju un nacistisko režīmu slavinošo demontējamo objektu Latvijas Republikas teritorijā saraksts (14.07.2022. noteikumi Nr. 448)	585, 594, 604

Pedagogu darba samaksas noteikumi

(05.07.2016. noteikumi Nr. 445) 421–425, 427, 430, 431,
434, 435, 438, 443, 449

1. pielikuma 4. tabulas 3. punkts un 3. pielikuma 7. punkts 421–459

Publiskas personas zemes nomas un apbūves tiesības

noteikumi (19.06.2018. noteikumi Nr. 350) 79

Radiofrekvenču spektra lietošanas atļauju izsniegšanas

kārtība (21.01.2003. noteikumi Nr. 44) 665

Valsts budžeta līdzekļu piešķiršanas un izlietošanas, kā arī fizisko un juridisko personu ziedojumu uzskaites un izlietošanas kārtība Latvijas Republikas teritorijā esošo padomju un nacistisko režīmu slavinošo objektu demontāžai

(16.08.2022. noteikumi Nr. 516) 594, 604, 608

Vispārējās izglītības un profesionālās izglītības iestāžu akreditācijas un to vadītāju profesionālās darbības novērtēšanas kārtība

(Ministru kabineta 04.06.2024. noteikumi Nr. 325) 747, 748, 756

Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi

(Ministru kabineta 30.04.2013. noteikumi Nr. 240) 244

5. Pašvaldību saistošie noteikumi

Grozījumi Jūrmalas pilsētas domes 2017. gada 12. janvāra

saistošajos noteikumos Nr. 1 "Par transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalas pilsētas administratīvajā teritorijā" (Jūrmalas valstspilsētas domes 30.09.2021. saistošie noteikumi Nr. 38) 248–283

Par Daugavpils valstspilsētas pašvaldības budžetu

2022. gadam (Daugavpils domes 28.01.2022. saistošie noteikumi Nr. 8) 605, 608

Saistošie noteikumi par Daugavpils pilsētas teritorijas kopšanu un būvju uzturēšanu

(Daugavpils pilsētas domes 10.03.2016. saistošie noteikumi Nr. 5) 72

Jelgavas pilsētas administratīvās teritorijas

labiekārtošana un inženierbūvju uzturēšana (Jelgavas pilsētas pašvaldības 24.05.2012. saistošie noteikumi Nr. 12-15) 72

Jūrmalas teritorijas namīpašumu uzturēšanas, saglabāšanas un sabiedriskās kārtības saistošie noteikumi

(Jūrmalas pilsētas domes 12.07.2007. saistošie noteikumi Nr. 20) 72

Par azartspēļu organizēšanu Ķekavas novadā (<i>Ķekavas novada domes 08.09.2021. saistošie noteikumi Nr. 22/2021</i>).....	225–247
Par Jūrmalas pilsētas Teritorijas plānojuma grafiskās daļas, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu apstiprināšanu (<i>Jūrmalas valstspilsētas pašvaldības domes 11.10.2012. saistošie noteikumi Nr. 42</i>).....	268
Par transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalas pilsētas administratīvajā teritorijā (<i>Jūrmalas pilsētas domes 25.07.2013. saistošie noteikumi Nr. 28</i>).....	248, 249
Par transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalas pilsētas administratīvajā teritorijā (<i>Jūrmalas valstspilsētas domes 12.01.2017. saistošie noteikumi Nr. 1</i>).....	248–250, 252, 257, 268, 273, 275
Rīgas pilsētas teritorijas kopšanas un būvju uzturēšanas saistošie noteikumi (<i>Rīgas domes 28.04.2015. saistošie noteikumi Nr. 146</i>).....	72

6. Citi tiesību akti

Saeimas dokumenti

Par Krievijas mērķtiecīgiem militāriem uzbrukumiem Ukrainas civiliedzīvotājiem un sabiedriskajai telpai (<i>Saeimas 11.08.2022. paziņojums</i>).....	503
Par Valsts aizsardzības koncepcijas apstiprināšanu (<i>Saeimas 24.09.2020. paziņojums</i>).....	503

Ministru kabineta dokumenti

Likumprojekts "Grozījumi likumā "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību"" (<i>Ministru kabineta 20.10.2020. protokollēmums (prot. Nr. 62 23. §)</i>).....	69
Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu (<i>Ministru kabineta 06.11.2020. rīkojums Nr. 655</i>).....	400
Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu (<i>Ministru kabineta 09.10.2021. rīkojums Nr. 720</i>).....	345
Par Azartspēļu un izložu politikas pamatnostādnēm 2021.–2027. gadam (<i>Ministru kabineta 14.07.2021. rīkojums Nr. 509</i>).....	230

Azartspēļu un izložu politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam.....	230, 232, 233
Par likumprojekta "Par valsts budžetu 2024. gadam un budžeta ietvaru 2024., 2025. un 2026. gadam" sagatavošanas grafiku (Ministru kabineta 17.03.2023. rikojums Nr. 130)	535
Par likumprojekta "Par vidēja termiņa budžeta ietvaru 2022., 2023. un 2024. gadam" un likumprojekta "Par valsts budžetu 2022. gadam" sagatavošanas grafiku (Ministru kabineta 25.03.2021. rīkojums Nr. 207).....	535
Par Plānu minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2022.–2024. gadam (Ministru kabineta 17.09.2021. rīkojums Nr. 657)	538
Par pedagogu zemākās darba samaksas likmes pieauguma grafiku laikposmam no 2023. gada 1. septembra līdz 2025. gada 31. decembrim (Ministru kabineta 18.04.2023. rīkojums Nr. 226)	449
Par Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādnēm 2021.–2027. gadam (Ministru kabineta 05.02.2021. rīkojums Nr. 72)	730
Par Transporta attīstības pamatnostādnēm 2021.–2027. gadam (Ministru kabineta 21.10.2021. rikojums Nr. 710)	253
Par valsts akciju sabiedrības "Ventas osta" dibināšanu (Ministru kabineta 18.12.2019. rīkojums Nr. 640).....	306
Par Valsts valodas politikas pamatnostādnēm 2021.–2027. gadam (Ministru kabineta 25.08.2021. rikojums Nr. 601)	729
Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam.....	679, 680, 684, 729

Ministrijas dokumenti

Par Jūrmalas valstspilsētas pašvaldības domes 2021. gada 30. septembra saistošo noteikumu Nr. 38 "Grozījumi Jūrmalas pilsētas domes 2017. gada 12. janvāra saistošajos noteikumos Nr. 1 "Par transportlīdzekļu iebraukšanu īpaša režīma zonā Jūrmalas pilsētas administratīvajā teritorijā"" darbības apturēšanu" (vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra 16.12.2021. rīkojums Nr. 1-2/168).....	248–283

Par Ķekavas novada domes 2021. gada 8. septembra saistošo noteikumu Nr. 22/2021 "Par azartspēļu organizēšanu Ķekavas novadā" darbības apturēšanu (vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra 12.12.2021. rīkojums Nr. 1-2/11040)	225–247

Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas dokumenti

Noteikumi par radiofrekvenču spektra lietošanas tiesībām (24.03.2010. lēmums Nr. 1/5; zaudējis spēku 23.06.2011.)	644, 665

Par individuālās licences izsniegšanu telekomunikāciju nozarē sabiedrībai ar ierobežotu atbildību "UNISTARS" (30.07.2003. lēmums Nr. 199)	639, 659

Par Latvijas Republikas Satiksmes ministrijas izsniegto datu pārraides un Internet pakalpojumu sniedzēju licenču un atļauju pārreģistrāciju (29.05.2002. lēmums Nr. 35)	634

Par noteikumiem par radiofrekvenču spektra lietošanas tiesībām (20.06.2007. lēmums Nr. 168; zaudējis spēku 08.07.2009.)	644, 665

Par Noteikumiem par radiofrekvenču spektra lietošanas tiesībām (01.06.2009. lēmums Nr. 192; zaudējis spēku 02.04.2010.)	665

Par radiofrekvenču spektra joslas 3410MHz – 3800MHz lietošanas tiesībām (24.09.2015. konsultāciju dokuments)	669

Par radiofrekvenču spektra lietošanas tiesībām sabiedrībai ar ierobežotu atbildību "UNISTARS" (07.09.2005. lēmums Nr. 190)	640, 659, 660

Par radiofrekvenču spektra lietošanas tiesību tālāk nodošanu (30.03.2021. lēmums Nr. 19)	626, 635, 638, 641, 643, 644, 664

Pašvaldību lēmumi

Par autotransporta līdzekļu iebraukšanas nodevu Jūrmalas pilsētas īpaša režīma zonā (Jūrmalas pilsētas domes 27.12.1996. lēmums Nr. 1176)	248

Par Ķekavas novada pašvaldības 2021. gada 8. septembra saistošo noteikumu Nr. 22/2021 "Par azartspēļu organizēšanu Ķekavas novadā" publicēšanu (Ķekavas novada domes 03.11.2021. lēmums Nr. 25)	226

II. Starptautiskie tiesību akti

1. Starptautiskie līgumi

Bērnu tiesību konvencija (ANO; pieņemta

20.11.1989.; Latvijā spēkā no 14.05.1992.)..... 699, 701, 721

Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības

konvencija (EP; pieņemta 04.11.1950.;

Latvijā spēkā no 27.06.1997.)..... 33, 123, 376, 413, 417–419, 472, 478,
487, 562, 564, 677, 697, 698, 703

2. pants.....320

6. pants.....27, 31, 83, 88, 89, 108, 109, 114, 115,
119, 123, 124, 127, 359–362, 364,
365, 376, 477–479

8. pants.....562

11. pants.....502

13. pants.....124

1. protokola 1. pants 27, 413, 415, 417, 419, 483, 639

1. protokola 2. pants 680, 697

1. protokola 3. pants 319

Eiropas Konvencija par pilsonību

(EP; pieņemta 06.11.1997.; Latvijā nav spēkā) 561

Eiropas Sociālās harta (EP; pieņemta 18.10.1961.;

Latvijā spēkā no 02.03.2002.)..... 433, 697

Eiropas vietējo pašvaldību harta (EP; pieņemta

15.10.1985.; Latvijā spēkā no 01.04.1997.).....289, 298–300, 302, 587,
589, 601, 608, 614, 615

2. pants.....316

3. pants..... 300, 316, 587

4. pants..... 304, 316, 585, 587, 600, 601, 614

5. pants.....304

8. pants.....234

9. pants..... 303, 304, 429, 587, 603, 614, 615

Konvencija par bezvalstniecības samazināšanu

(ANO; pieņemta 30.08.1961.; Latvijā spēkā no

13.07.1992.) 555–557, 561, 564, 567, 574

Konvencija pret diskrimināciju izglītībā

(UNESCO; pieņemta 14.12.1960.; Latvijā spēkā

no 16.09.2009.) 678, 722

Konvencija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju (Varšavas konvencija) (EP; pieņemta 16.05.2005.; Latvijā spēkā no 01.06.2010.)	466, 467, 477, 484
Konvencija par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem (Orhūsas Konvencija) (ANO; pieņemta 25.06.1998.; Latvijā spēkā no 12.09.2002.)	259, 262, 273, 276
Ņujorkas Konvencija par ārvalstu šķirējtiesu nolēmumu atzīšanu un izpildīšanu (UNCITRAL; pieņemta 10.06.1958.; Latvijā spēkā no 13.07.1992.)	85, 95, 98
Pārskatītā Eiropas Sociālā harta (EP; pieņemta 03.05.1996.; Latvijā spēkā no 01.05.2013.)	181, 424
4. pants	181
6. pants	181
12. pants	533
13. pants	521
Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām (ANO; pieņemts 16.12.1966.; Latvijā spēkā no 14.07.1992.)	433, 439, 680, 697–699
2. pants	699
7. pants	427, 432, 433, 439, 440
13. pants	698, 699, 721
15. pants	699–702
Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (ANO; pieņemts 16.12.1966.; Latvijā spēkā no 14.07.1992.)	
24. pants	700
27. pants	700
Vispārējā cilvēktiesību deklarācija (ANO; pieņemta 10.12.1948.; Latvijā spēkā no 24.03.1992.)	
23. pants	424
Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību (Minoritāšu konvencija) (EP; pieņemta 01.02.1995.; Latvijā spēkā no 01.10.2005.)	675–678, 682, 683, 693, 696, 697, 699–701, 703, 708, 709, 719–721, 724, 732, 767–770, 775–780

2. Eiropas Padomes dokumenti

**Par personu, kas ir nacionālo bruņoto spēku sastāvā,
cilvēktiesībām (rekomendācija CM/Rec(2010)4))** 503

**Par Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu
aizsardzību īstenošanu Latvijā (Ministru komitejas
03.03.2021. rezolūcija)** 675, 701

3. Eiropas Savienības dokumenti

Pamatdokumenti

**Līgums par Eiropas Savienību [parakstīts 07.02.1992.
(Māstrihtas līgums)]** 211
6. pants 33, 123, 478

Līgums par Eiropas Savienības darbību
[parakstīts 25.03.1957.; līdz 01.12.2009. – Eiropas Kopienas
dibināšanas līgums (Romas līgums)] 94, 144, 147, 413
34. pants 382, 383, 393, 396, 397
36. pants 382, 383, 386, 393,
396, 397, 399, 406
45.–62. pants 416
49. pants 412, 415, 419
54. pants 415
107. pants 144, 146, 151, 156
108. pants 144, 145, 151, 157

Eiropas Savienības Pamattiesību harta
(pieņemta 07.12.2000.) 16, 33, 123, 413, 478
15. pants 416–419
16. pants 412, 416–419
17. pants 27, 416–419
20. pants 514
21. pants 514
47. pants 16, 26, 27, 32, 33, 108, 109,
123, 124, 477, 478
48. pants 477, 478
51. pants 32
52. pants 33, 416, 417, 478

Regulas

Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) 2016/679 par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula) (pieņemta 27.04.2016.)	201, 202, 206, 212, 224
Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) 2017/352, ar ko izveido ostas pakalpojumu sniegšanas sistēmu un kopīgos noteikumus par ostu finanšu pārredzamību (pieņemta 15.02.2017.)	305
Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) 2018/1805 par iesaldēšanas rīkojumu un konfiskācijas rīkojumu savstarpējo atzīšanu (pieņemta 14.11.2018.)	32, 33, 478
Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) 2019/1700, ar ko izveido vienotu ietvaru Eiropas statistikai par personām un mājsaimniecībām, kuras pamatā ir no izlasēm savākti dati individuālā līmenī, ar ko groza Eiropas Parlamenta un Padomes regulas (EK) Nr. 808/2004, (EK) Nr. 452/2008 un (EK) Nr. 1338/2008 un ar ko atceļ Eiropas Parlamenta un Padomes regulu (EK) Nr. 1177/2003 un Padomes regulu (EK) Nr. 577/98 (pieņemta 10.10.2019.)	534
Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) 2021/1767, ar ko groza Regulu (EK) Nr. 1367/2006 par to, kā Kopienas iestādēm un struktūrām piemērot Orhūsas Konvenciju par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem (pieņemta 06.10.2021.)	276

Direktīvas

Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2002/21/EK par kopējiem reglamentējošiem noteikumiem attiecībā uz elektronisko komunikāciju tīkliem un pakalpojumiem (pamatdirektīva) (pieņemta 07.03.2002.)	624
Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2014/42/ES par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā (pieņemta 03.04.2014.)	16, 21, 23, 26, 27, 32, 33, 466, 469, 477

Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai (ES) 2016/680 par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi, ko veic kompetentās iestādes, lai novērstu, izmeklētu, atklātu noziedzīgus nodarījumus vai sauktu pie atbildības par tiem, vai izpildītu kriminālsodus, un par šādu datu brīvu apriti, ar ko atceļ Padomes pamatlēmumu 2008/977/TI (Policijas direktīva) (pieņemta 27.04.2016.)	200, 202–204, 212, 216, 217, 224

Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva (ES) 2018/1972 par Eiropas Elektronisko sakaru kodeksa izveidi (pieņemta 11.12.2018.)	620, 621, 624, 627, 629, 632, 633, 637, 641, 643, 645–648, 651–654, 663

Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva (ES) 2018/2001 par no atjaunojamajiem energoresursiem iegūtas enerģijas izmantošanas veicināšanu (Atjaunojamo energoresursu direktīva) (pieņemta 11.12.2018.)	139, 146

Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva (ES) 2024/1260 par aktīvu atgūšanu un konfiskāciju (pieņemta 24.04.2024.)	466

Lēmumi

Eiropas Parlamenta un Padomes lēmums Nr. 243/2012/ES, ar ko izveido radiofrekvenču spektra daudzgadu politikas programmu (pieņemts 14.03.2012.)	631

Komisijas Lēmums valsts atbalsta lietā Nr. SA.43140 (2015/NN) "Atbalsts atjaunojamo energoresursu enerģijai un koģenerācijai" (pieņemts 24.04.2017.)	136, 139, 144, 146, 151, 156–159

Padomes Pamatlēmums 2005/212/TI par noziedzīgi iegūtu līdzekļu, nozieguma rīku un īpašuma konfiskāciju (pieņemts 24.02.2005.)	16, 26, 27, 32, 477, 478

4. Citi starptautisko tiesību dokumenti

ANO dokumenti

ANO augstā komisāra bēgļu jautājumos 2020. gada 20. maija rekomendācija par Bezvalstniecības konvenciju: <i>Guidelines on Statelessness No. 5: Loss and Deprivation of Nationality under Articles 5–9 of the 1961 Convention on the Reduction of Statelessness</i>	574

Bērna tiesību konvencijas komitejas Vispārējais komentārs Nr. 1 (2001): <i>Convention on the Rights of the Child, General comment No. 1, Article 29 (1), The aims of education,</i> 17 April 2001, CRC/GC/2001/1	699
Bērna tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 11 (2009): <i>Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 11, Indigenous children and their rights under the Convention [on the Rights of the Child]</i> , 12 February 2009, CRC/C/GC/11	701
Cilvēktiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 17 (1989) par bērna tiesībām: <i>CCPR General Comment No. 17: Article 24 (Rights of the child)</i>	700
Cilvēktiesību komitejas lēmums lietā "Mavlonovs un Sa'di pret Uzbekistānu" (<i>Mavlonov and Sa'di v. Uzbekistan</i>) (pieņemts 19.03.2009., dok. Nr. CCPR/C/95/D/1334/2004)	700
Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 13 "Tiesības uz izglītību". 1999. gada 8. decembris, UN Doc. Nr. E/C.12/1999/10	742
Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 20 (2009): <i>Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General comment No. 20: Non-discrimination in economic, social and cultural rights (article 2, para 2, of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)</i> , 2 July 2009, E/C.12/GC/20	439, 742
Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 21 (2009) par tiesībām uz kultūru: <i>Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General comment No. 21: Right of everyone to take part in cultural life (art. 15, para. 1 (a), of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)</i> , 21 December 2009	700
Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 23 (2016): <i>Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General comment No. 23 on the right to just and favourable conditions of work (article 7 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)</i> , 27 April 2016, E/C.12/GC/23	439, 440, 446, 458
Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komitejas 2021. gada 30. marta Noslēguma viedoklis par Latvijas otro kārtējo ziņojumu par Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām ieviešanu Latvijā	675, 702

Eiropas Padomes dokumenti

Advisory committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, "The Framework Convention: a key tool to managing diversity through minority rights", 27 May 2016, ACFC/56DOC(2016)001	720
Eiropas Vietējo pašvaldību hartas skaidrojošais ziņojums (pieņemts 15.10.1985.)	601
Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību konsultatīvās komitejas Trešais viedoklis par Latviju, No. ACFC/OP/III(2018)001 (pieņemts 23.02.2018.)	701
Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību konsultatīvās komitejas Ceturtais viedoklis par Latviju, No. ACFC/OP/V(2023)1 (pieņemts 09.10.2023.)	767, 779
Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību paskaidrojošā ziņojums (<i>Explanatory Report to the Framework Convention for the Protection of National Minorities</i>) (pieņemts 01.02.1995.)	720, 776, 777

*Eiropas Padomes komisijas "Demokrātija caur tiesībām"
(Venēcijas komisija) dokumenti*

Atzinums par Latvijas normatīvā regulējuma grozījumiem. 2020. gada 18. jūnijs	675, 701, 702, 713, 733, 734
Pētījums par opozīcijas lomu demokrātiskas valsts parlamentā. 2010. gada 15. novembris, Nr. CDL-AD(2010)025	334
Venēcijas komisijas un EDSO Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību biroja Kopīgās vadlīnijas par tiesībām uz biedrošanās brīvību. 2014. gada 17. decembra, CDL-AD(2014)046	498
Ziņojums par nacionālo bruņoto spēku civilo kontroli. 2008. gada 23. aprīlis, CDL-DEM(2008)004	500

Eiropas (Padomes) Sociālo tiesību komitejas (European Committee of Social Rights) dokumenti

Decision on the merits: European European Youth Forum (YFJ) v. Belgium, Complaint No. 150/2017, 08/09/2021	181
Decision on the merits: Irish Congress of Trade Unions v. Ireland, Complaint No. 123/2016	181
<i>Digest of the Case Law of the European Committee of Social Rights</i> (judikatūras apkopojums, 2018)	533

Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas (Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE)) dokumenti

Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas augstā komisāra mazākumtautību jautājumos 2022. gada 20. jūnija vēstule 734

Human Rights of Armed Forces Personnel: Compendium of Standards, Good Practices and Recommendations. Office for Democratic Institutions and Human Rights of the Organization for Security and Cooperation in Europe, Geneva Centre for Security Sector Governance, 2021 500

Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) dokumenti

Creating Effective Teaching and Learning Environments: First Results from TALIS. OECD, 2009 426, 443
2019. gada ziņojums par Latviju 169, 195

Eiropas Savienības dokumenti

Eiropas Parlamenta 2022. gada 23. novembra rezolūcija par Krievijas Federācijas atzīšanu par valsti, kas atbalsta terorismu (2022/2896(RSP)) 503

Eiropas Parlamenta rezolūcijas priekšlikums par valsts atbalsta pamatnostādņēm klimata, enerģētikas un vides jomā. 156

Eiropas Savienības Padomes 2019. gada 22. maija ieteikumi "Par kvalitatīvām agrīnās pirmsskolas izglītības un aprūpes sistēmām" (2019/C 189/02) 446

Eiropas Savienības statistikas par ienākumiem un dzīves apstākļiem (EU-SILC) apsekojuma metodoloģija 520, 534, 535

Kopienas pamatnostādnes par valsts atbalstu vides aizsardzībai (2008/C 82/01) (*pieņemtas 01.04.2008.*) 156

Pamatnostādnes par valsts atbalstu klimata, vides aizsardzības un enerģētikas pasākumiem (2022) (2022/C 80/01) (*Eiropas Komisijas 18.02.2022. paziņojums*) 156

III. Ārvalsts tiesību akts

Vācijas Pamatlikums 593

JUDIKATŪRAS UN TIESU PRAKSES RĀDĪTĀJS

lpp.

I. Latvijas tiesu nolēmumi

1. Latvijas Republikas Satversmes tiesas nolēmumi

Spriedumi

1998. gada 27. novembra spriedums lietā Nr. 01-05(98).....	607
1999. gada 1. oktobra spriedums lietā Nr. 03-05(99)	355
2002. gada 5. marta spriedums lietā Nr. 2001-10-01	78, 130
2003. gada 25. marta spriedums lietā Nr. 2002-12-01	66
2004. gada 9. marta spriedums lietā Nr. 2003-16-05	266
2004. gada 26. marta spriedums lietā Nr. 2003-22-01	529
2005. gada 4. janvāra spriedums lietā Nr. 2004-16-01	128
2005. gada 17. janvāra spriedums lietā Nr. 2004-10-01.....	88, 90, 100, 105
2005. gada 7. marta spriedums lietā Nr. 2004-15-0106	596
2005. gada 13. maija spriedums lietā Nr. 2004-18-0106.....	725-728, 765
2005. gada 16. decembra spriedums lietā Nr. 2005-12-0103	65, 80, 130, 545
2005. gada 22. decembra spriedums lietā Nr. 2005-19-01.....	153, 397
2006. gada 23. februāra spriedums lietā Nr. 2005-22-01.....	216, 364, 365, 369
2006. gada 15. jūnija spriedums lietā Nr. 2005-13-0106	104
2007. gada 8. februāra spriedums lietā Nr. 2006-09-03	276
2007. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102.....	596, 597
2008. gada 17. janvāra spriedums lietā Nr. 2007-11-03.....	276, 279, 282, 308
2008. gada 3. aprīļa spriedums lietā Nr. 2007-23-01.....	370, 379
2008. gada 29. aprīļa spriedums lietā Nr. 2007-25-01	573
2008. gada 24. septembra spriedums lietā Nr. 2008-03-03	595, 596
2008. gada 21. oktobra spriedums lietā Nr. 2008-02-01	184
2008. gada 5. novembra spriedums lietā Nr. 2008-04-01	88
2008. gada 12. novembra spriedums lietā Nr. 2008-05-03	67, 244

2009. gada 13. februāra spriedums lietā Nr. 2008-34-01.....	58, 61, 66, 71, 73, 308
2009. gada 7. aprīļa spriedums lietā Nr. 2008-35-01.....	459
2009. gada 15. aprīļa spriedums lietā Nr. 2008-36-01	68, 70, 71
2009. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2008-42-01	651
2009. gada 19. novembra spriedums lietā Nr. 2009-09-03	244
2009. gada 26. novembra spriedums lietā Nr. 2009-08-01	763
2009. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2009-43-01.....	80, 545
2010. gada 18. janvāra spriedums lietā Nr. 2009-11-01.....	130
2010. gada 15. marta spriedums lietā Nr. 2009-44-01	80
2010. gada 15. aprīļa spriedums lietā Nr. 2009-88-01	149
2010. gada 13. maija spriedums lietā Nr. 2009-94-01	567
2010. gada 7. oktobra spriedums lietā Nr. 2010-01-01	62, 155, 189, 341, 402, 501
2010. gada 27. oktobra spriedums lietā Nr. 2010-12-03	159, 670
2010. gada 29. oktobra spriedums lietā Nr. 2010-17-01	528
2010. gada 20. decembra spriedums lietā Nr. 2010-44-01.....	79
2011. gada 11. janvāra spriedums lietā Nr. 2010-40-03.....	242
2011. gada 27. janvāra spriedums lietā Nr. 2010-22-01.....	68
2011. gada 24. februāra spriedums lietā Nr. 2010-48-03.....	282
2011. gada 14. marta spriedums lietā Nr. 2010-51-01	209
2011. gada 6. maija spriedums lietā Nr. 2010-57-03	772
2011. gada 20. maija spriedums lietā Nr. 2010-70-01	406, 666
2011. gada 10. jūnija spriedums lietā Nr. 2010-69-01.....	192
2011. gada 19. oktobra spriedums lietā Nr. 2010-71-01	130, 158, 159
2011. gada 25. oktobra spriedums lietā Nr. 2011-01-01	104, 121, 473
2011. gada 22. novembra spriedums lietā Nr. 2011-04-01	182, 337
2011. gada 19. decembra spriedums lietā Nr. 2011-03-01.....	566, 657
2012. gada 2. maija spriedums lietā Nr. 2011-17-03	657
2012. gada 18. oktobra spriedums lietā Nr. 2012-02-0106.....	78

2012. gada 1. novembra spriedums lietā Nr. 2012-06-01	97
2013. gada 28. marta spriedums lietā Nr. 2012-15-01	364, 365, 369, 370
2013. gada 9. aprīļa spriedums lietā Nr. 2012-14-03.....	453, 507
2013. gada 15. aprīļa spriedums lietā Nr. 2012-18-01	379
2013. gada 10. maija spriedums lietā Nr. 2012-16-01	497, 498
2013. gada 27. jūnija spriedums lietā Nr. 2012-22-0103	182, 644, 645
2013. gada 28. jūnija spriedums lietā Nr. 2012-26-03.....	570
2013. gada 19. novembra spriedums lietā Nr. 2013-09-01	190
2013. gada 18. decembra spriedums lietā Nr. 2013-06-01.....	79
2014. gada 9. janvāra spriedums lietā Nr. 2013-08-01	78, 97
2014. gada 7. februāra spriedums lietā Nr. 2013-04-01	124, 573
2014. gada 28. novembra spriedums lietā Nr. 2014-09-01	88-91, 98, 99, 105, 657
2014. gada 12. decembra spriedums lietā Nr. 2013-21-03.....	391, 412
2015. gada 5. februāra spriedums lietā Nr. 2014-03-01	573
2015. gada 25. marta spriedums lietā Nr. 2014-11-0103.....	153, 314
2015. gada 8. aprīļa spriedums lietā Nr. 2014-34-01.....	190
2015. gada 16. aprīļa spriedums lietā Nr. 2014-13-01	80, 130, 274, 545
2015. gada 3. jūlija spriedums lietā Nr. 2014-12-01	149
2015. gada 13. oktobra spriedums lietā Nr. 2014-36-01	58, 212
2015. gada 14. oktobra spriedums lietā Nr. 2015-05-03	154
2015. gada 23. novembra spriedums lietā Nr. 2015-10-01	179, 505
2015. gada 8. decembra spriedums lietā Nr. 2015-07-03.....	58
2015. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2015-03-01.....	187, 195
2016. gada 29. aprīļa spriedums lietā Nr. 2015-19-01	214
2016. gada 12. maija spriedums lietā Nr. 2015-14-0103.....	210
2016. gada 27. jūnija spriedums lietā Nr. 2015-22-01	147, 263, 638
2016. gada 15. novembra spriedums lietā Nr. 2015-25-01	365, 366, 369, 370
2017. gada 10. februāra spriedums lietā Nr. 2016-06-01.....	103

2017. gada 8. marta spriedums lietā Nr. 2016-07-01	59, 64, 65, 502, 759
2017. gada 23. maija spriedums lietā Nr. 2016-13-01	13, 15, 25, 28, 30, 31, 34, 35, 122, 479
2017. gada 29. jūnija spriedums lietā Nr. 2016-23-03	302
2017. gada 24. novembra spriedums lietā Nr. 2017-07-01	120
2017. gada 19. decembra spriedums lietā Nr. 2017-02-03	276, 279, 343, 398
2017. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2017-03-01	723
2018. gada 12. aprīļa spriedums lietā Nr. 2017-17-01	67–69, 80, 281
2018. gada 26. aprīļa spriedums lietā Nr. 2017-18-01	646
2018. gada 15. maija spriedums lietā Nr. 2017-15-01	449, 450
2018. gada 6. jūnija spriedums lietā Nr. 2017-21-01	73, 191
2018. gada 29. jūnija spriedums lietā Nr. 2017-25-01	437, 570
2018. gada 29. jūnija spriedums lietā Nr. 2017-28-0306	438, 505
2018. gada 29. jūnija spriedums lietā Nr. 2017-32-05	245
2018. gada 11. oktobra spriedums lietā Nr. 2017-30-01	210, 473
2018. gada 18. oktobra spriedums lietā Nr. 2017-35-03	574
2018. gada 15. novembra spriedums lietā Nr. 2018-07-05	264, 266
2018. gada 18. decembra spriedums lietā Nr. 2016-04-03	149
2019. gada 6. marta spriedums lietā Nr. 2018-11-01	123, 150, 153, 211, 212, 313, 763
2019. gada 18. aprīļa spriedums lietā Nr. 2018-16-03	150, 159
2019. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2018-12-01	567, 676, 720, 721, 723, 725, 727–729, 731, 735, 741, 744, 759, 763, 778
2019. gada 2. maija spriedums lietā Nr. 2018-14-01	448, 449
2019. gada 16. maija spriedums lietā Nr. 2018-17-03	240, 242–244
2019. gada 16. maija spriedums lietā Nr. 2018-21-01	29, 391, 433
2019. gada 7. jūnija spriedums lietā Nr. 2018-15-01	212, 392
2019. gada 28. jūnija spriedums lietā Nr. 2018-24-01	214

2019. gada 13. novembra spriedums lietā Nr. 2018-22-01	185, 393, 648, 676, 674, 677, 683, 709, 719-722, 724, 732, 735, 736, 738, 741-744, 747, 750, 759, 760, 765, 770
2019. gada 5. decembra spriedums lietā Nr. 2019-01-01	222, 374
2019. gada 23. decembra spriedums lietā Nr. 2019-08-01	333, 334, 342, 349, 353, 477
2020. gada 12. februāra spriedums lietā Nr. 2019-05-01	65, 149, 639, 640, 658
2020. gada 20. februāra spriedums lietā Nr. 2019-09-03	639
2020. gada 20. marta spriedums lietā Nr. 2019-10-0103	184, 191
2020. gada 26. marta spriedums lietā Nr. 2019-15-01	123
2020. gada 15. maija spriedums lietā Nr. 2019-17-05	301, 436, 528, 614, 718
2020. gada 11. jūnija spriedums lietā Nr. 2019-12-01	185, 648, 735, 766
2020. gada 19. jūnija spriedums lietā Nr. 2019-20-03	278, 393, 445, 446, 571, 572, 678, 733, 770, 772
2020. gada 25. jūnija spriedums lietā Nr. 2019-24-03	451, 519, 527, 529-533, 539, 546, 551
2020. gada 9. jūlija spriedums lietā Nr. 2019-27-03	519, 529, 530
2020. gada 16. jūlija spriedums lietā Nr. 2019-25-03	519, 530, 532, 534, 549, 551
2020. gada 24. septembra spriedums lietā Nr. 2019-22-01	36
2020. gada 25. septembra spriedums lietā Nr. 2019-35-01	30
2020. gada 28. septembra spriedums lietā Nr. 2019-37-0103	187, 218, 639, 658
2020. gada 2. novembra spriedums lietā Nr. 2020-14-01	97, 450, 579
2020. gada 12. novembra spriedums lietā Nr. 2019-33-01	100, 347
2020. gada 3. decembra spriedums lietā Nr. 2020-16-01	278, 301
2020. gada 10. decembra spriedums lietā Nr. 2020-07-03	529
2020. gada 11. decembra spriedums lietā Nr. 2020-26-0106	30, 223, 224, 393, 394, 405, 407

2020. gada 17. decembra spriedums lietā Nr. 2020-18-01.....	120, 221, 373
2021. gada 28. janvāra spriedums lietā Nr. 2020-29-01.....	184
2021. gada 5. marta spriedums lietā Nr. 2020-30-01	179
2021. gada 12. marta spriedums lietā Nr. 2020-37-0106 ...	184, 344, 497, 647
2021. gada 6. aprīļa spriedums lietā Nr. 2020-31-01.....	60, 71, 122, 211, 219, 366
2021. gada 27. maija spriedums lietā Nr. 2020-49-01	28, 79, 193, 341
2021. gada 7. oktobra spriedums lietā Nr. 2020-59-01.....	154, 155, 651
2021. gada 4. novembra spriedums lietā Nr. 2021-05-01	656
2021. gada 13. novembra spriedums lietā Nr. 2018-18-01	32, 33, 210, 211, 218
2021. gada 2. decembra spriedums lietā Nr. 2021-07-01.....	182
2022. gada 7. janvāra spriedums lietā Nr. 2021-06-01.....	396, 648
2022. gada 23. februāra spriedums lietā Nr. 2021-22-01.....	91, 110, 113, 114, 116, 117, 122-124, 128, 129
2022. gada 10. marta spriedums lietā Nr. 2021-24-03	152, 153, 189, 338, 340, 343, 345, 392, 394, 396, 402, 403
2022. gada 25. marta spriedums lietā Nr. 2021-25-03	36, 122
2022. gada 30. marta spriedums lietā Nr. 2021-23-01	186
2022. gada 14. aprīļa spriedums lietā Nr. 2021-38-01	214
2022. gada 21. aprīļa spriedums lietā Nr. 2021-27-01	282, 513, 514
2022. gada 23. maija spriedums lietā Nr. 2021-18-01	31, 181, 480
2022. gada 26. maija spriedums lietā Nr. 2021-33-0103.....	345, 445, 764, 765
2022. gada 8. jūnija spriedums lietā Nr. 2021-40-0103.....	88, 302, 439
2022. gada 29. septembra spriedums lietā Nr. 2022-08-01	60, 335, 498
2022. gada 27. oktobra spriedums lietā Nr. 2021-31-0103.....	150, 152, 154, 157, 160, 392, 657, 667
2022. gada 2. decembra spriedums lietā Nr. 2021-42-01.....	31
2022. gada 15. decembra spriedums lietā Nr. 2021-36-01.....	437, 438, 453, 498, 505

2022. gada 15. decembra spriedums lietā Nr. 2021-41-01.....	506
2023. gada 9. februāra spriedums lietā Nr. 2020-33-01	412, 659, 730
2023. gada 17. februāra spriedums lietā Nr. 2022-05-01.....	33, 496
2023. gada 23. februāra spriedums lietā Nr. 2022-03-01.....	658
2023. gada 21. marta spriedums lietā Nr. 2022-06-03	448, 732
2023. gada 20. aprīļa spriedums lietā Nr. 2022-13-05	266
2023. gada 2. maija spriedums lietā Nr. 2022-02-01	450
2023. gada 28. jūnija spriedums lietā Nr. 2021-45-01.....	765
2023. gada 29. jūnija spriedums lietā Nr. 2022-31-03.....	527
2023. gada 9. novembra spriedums lietā Nr. 2022-17-01	599, 600
2023. gada 30. novembra spriedums lietā Nr. 2022-36-01	37
2024. gada 15. februāra spriedums lietā Nr. 2023-04-0106	646, 730
2024. gada 11. aprīļa spriedums lietā Nr. 2023-09-0106.....	649, 650
2024. gada 10. oktobra spriedums lietā Nr. 2023-35-03	30
2024. gada 20. decembra spriedums lietā Nr. 2023-47-01.....	29
2025. gada 19. februāra spriedums lietā Nr. 2022-01-01	476-478, 480, 484
2025. gada 24. februāra spriedums lietā Nr. 2023-40-01	478, 486

Lēmumi

2007. gada 28. februāra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2006-41-01	574
2008. gada 16. aprīļa lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2007-21-01	316, 594
2010. gada 20. aprīļa lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2009-100-03	149, 182, 195, 412
2011. gada 29. marta lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-68-01	434, 526
2012. gada 19. decembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2012-03-01	100
2015. gada 11. marta lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2014-33-01	434

2015. gada 6. oktobra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2014-35-03	660
2016. gada 18. aprīļa lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2015-15-01	29
2016. gada 21. oktobra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2016-03-01	575
2016. gada 23. novembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2016-02-01	147
2017. gada 17. novembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-01-01	34
2018. gada 23. maija lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-20-0103	391
2019. gada 17. oktobra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2018-19-03	87, 102, 103
2020. gada 30. decembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-08-01	87, 91, 97, 148
2021. gada 28. maija lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-52-01	149
2021. gada 10. decembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2021-11-01	433, 502, 506
2022. gada 18. februāra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2021-10-03	103, 434, 567
2022. gada 28. oktobra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2019-28-0103	639, 658
2023. gada 14. marta rīcības sēdes lēmums par jautājumu uzdošanu Eiropas Savienības Tiesai prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai lietā Nr. 2022-32-01	472
2023. gada 25. aprīļa rīcības sēdes lēmums par lietu Nr. 2022-17-01 un Nr. 2022-35-01 apvienošanu	294, 300
2024. gada 13. novembra rīcības sēdes lēmums lietā Nr. 2022-32-01	472

2. Latvijas Republikas Senāta (Augstākās tiesas) nolēmumi

Administratīvo lietu departamenta nolēmumi

2011. gada 15. jūnija lēmums lietā Nr. SJA-8/2011 (A42148004)	373

2012. gada 6. februāra spriedums lietā SKA-81/2012 (A420567210).....	506
2012. gada 8. oktobra spriedums lietā Nr. SKA-460/2012 (A42854209).....	308
2022. gada 22. februāra spriedums lietā Nr. SKA-24/2022 (A420315616).....	92

Civillietu departamenta nolēmumi

2011. gada 22. jūnija spriedums lietā Nr. SKC-215/2011.....	568, 569
2018. gada 24. maija lēmums lietā Nr. SKC-618/2018 (ECLI:LV:AT.2018:0524.C04268909.7.L).....	195
2019. gada 16. aprīļa lēmums lietā Nr. SKC-835/2019 (C20330105).....	96
2019. gada 19. jūnija senatoru kopsapulces lēmums	474, 475

3. Apgabaltiesas nolēmumi

Rīgas apgabaltiesas 2021. gada 21. maija lēmums lietā Nr. 11816005518.....	31
Rīgas apgabaltiesas 2022. gada 29. jūnija lēmums lietā Nr. 11270006619.....	483, 487
Rīgas apgabaltiesas 2022. gada 27. oktobra lēmums lietā Nr. 11904000420.....	475
Rīgas apgabaltiesas 2022. gada 10. novembra lēmums lietā Nr. 11905005120.....	483
Rīgas apgabaltiesas 2023. gada 24. aprīļa lēmums lietā Nr. 11904002821.....	475
Rīgas apgabaltiesas 2024. gada 29. janvāra lēmums lietā Nr. 16870003520.....	487
Rīgas apgabaltiesas 2024. gada 9. maija lēmums lietā Nr. 11903005421.....	483

4. Rajona (pilsētu) tiesu nolēmumi

Ekonomisko lietu tiesas 2021. gada 13. jūlija lēmums lietā Nr. 16870000220	38
Ekonomisko lietu tiesas 2021. gada 19. jūlija lēmums lietā Nr. 11904004020	37

Ekonomisko lietu tiesas 2021. gada 23. jūlija lēmums lietā Nr. 15840048519	37
Ekonomisko lietu tiesas 2021. gada 13. oktobra lēmums lietā Nr. 15840050519	38
Ekonomisko lietu tiesas 2021. gada 6. decembra lēmums lietā Nr. 11270006619	483, 487
Ekonomisko lietu tiesas 2022. gada 19. aprīļa lēmums lietā Nr. 15840050519	38
Ekonomisko lietu tiesas 2022. gada 28. janvāra lēmums lietā Nr. 11816016319	38
Ekonomisko lietu tiesas 2022. gada 19. maija lēmums lietā Nr. 11905005420	37
Ekonomisko lietu tiesas 2022. gada 29. jūnija lēmums lietā Nr. 11816015319	37
Ekonomisko lietu tiesas 2022. gada 11. augusta lēmums lietā Nr. 11816003620	37
Ekonomisko lietu tiesas 2022. gada 22. septembra lēmums lietā Nr. 11816017819	37, 38
Ekonomisko lietu tiesas 2022. gada 28. septembra lēmums lietā Nr. 11390062520	37
Ekonomisko lietu tiesas 2023. gada 31. marta lēmums lietā Nr. 16870003520	487
Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2021. gada 7. maija lēmums civillietā Nr. C30523121	103, 105
Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2021. gada 9. jūlija lēmums	105
Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2021. gada 21. septembra lēmums lietā Nr. 11816002318	38

II. Starptautisko tiesu nolēmumi

1. Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumi

1968. gada 23. jūlija spriedums lietā <i>"Relating to Certain Aspects of the Laws on the Use of Languages in Education in Belgium"</i> v. <i>Belgium</i> (pieteikums Nr. 1474/62)	723

1976. gada 8. jūnija spriedums lietā <i>Engel and Others v. the Netherlands</i> (pieteikumi Nr. 5100/71; Nr. 5101/71; Nr. 5102/71; Nr. 5354/72; Nr. 5370/72)	365
1984. gada 6. marta lēmums lietā <i>H. ģimene pret Apvienoto Karalisti</i> (pieteikums Nr. 10233/83)	698
1986. gada 26. jūnija spriedums lietā <i>van Marle and Others v. the Netherlands</i> (pieteikums Nr. 8543/79)	414
1989. gada 7. jūlija spriedums lietā <i>Tre Traktörer Aktiebolag v. Sweden</i> (pieteikums Nr. 10873/84)	413
1991. gada 18. februāra spriedums lietā <i>Fredin v. Sweden</i> (pieteikums Nr. 12033/86)	413
1994. gada 22. septembra spriedums lietā <i>Hentrich v. France</i> (pieteikums Nr. 13616/88)	379
1995. gada 6. aprīļa lēmums par pieteikumu Nr. 24581/94 (<i>Greek Federation of Customs Officers v. Greece</i>)	414, 415
1995. gada 20. novembra spriedums lietā <i>Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium</i> (pieteikums Nr. 17849/91)	149
1998. gada 7. oktobra spriedums lietā <i>Salabiaku v. France</i> (pieteikums Nr. 10519/83)	369
1998. gada 21. oktobra lēmums par pieteikumu Nr. 33298/96 (<i>Pinnacle Meat Processors Company and 8 Others against the United Kingdom</i>)	414
1999. gada 23. februāra lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā <i>Suovaniemi and Others v. Finland</i> (pieteikums Nr. 31737/96)	89
1999. gada 25. marta spriedums lietā <i>Iatridis v. Greece</i> (pieteikums Nr. 31107/96)	414
1999. gada 20. maija spriedums lietā <i>Rekvényi v. Hungary</i> (pieteikums Nr. 25390/94)	504
2000. gada 25. janvāra lēmums par pieteikumu Nr. 37683/97 (<i>Ian Edgar (Liverpool) Limited v. the United Kingdom</i>)	414
2000. gada 16. februāra spriedums lietā <i>Rowe and Davis v. The United Kingdom</i> (pieteikums Nr. 28901/95/11)	31
2000. gada 21. marta spriedums lietā <i>Rushiti v. Austria</i> (pieteikums Nr. 28389/95)	216
2001. gada 19. jūnija spriedums lietā <i>Kreuz v. Poland</i> (pieteikums Nr. 28249/95)	128

2002. gada 23. jūlija spriedums lietā <i>Janosevic v. Sweden</i> (pieteikuma Nr. 34619/97).....	378, 379
2003. gada 6. februāra lēmums par pieteikumu Nr. 71630/01 (<i>Albrecht Wendenburg and others v. Germany</i>).....	414
2003. gada 8. jūlija spriedums lietā <i>Hatton and Others v. the United Kingdom</i> (Lielā palāta; pieteikums Nr. 36022/97)	279
2004. gada 30. marta spriedums lietā <i>Radio France and Others v. France</i> (pieteikums Nr. 53984/00)	369
2005. gada 30. novembra spriedums lietā <i>Rosenzweig and Bonded Warehouses Ltd. v. Poland</i> (pieteikums Nr. 51728/99)	413
2006. gada 24. februāra spriedums lietā <i>Capital Bank AD v. Bulgaria</i> (pieteikums Nr. 49429/99)	413
2006. gada 23. novembra spriedums lietā <i>Jussila v. Finland</i> (pieteikums Nr. 73053/01)	365, 376
2007. gada 13. februāra lēmums lietā <i>Erdel v. Germany</i> (pieteikums Nr. 30067/04)	500
2007. gada 10. jūlija spriedums lietā <i>Bimer S.A. v. Moldova</i> (pieteikums Nr. 15084/03)	413
2007. gada 11. septembra spriedums lietā <i>Bulgakovs pret Ukrainu</i> (pieteikums Nr. 59894/00)	698
2007. gada 20. decembra spriedums lietā <i>Paykar Yev Haghtanak Ltd v. Armenia</i> (pieteikums Nr. 21638/03)	127
2008. gada 8. jūlija spriedums lietā <i>Megadat.com SRL v. Moldova</i> (pieteikums Nr. 21151/04)	414
2008. gada 4. decembra spriedums lietā <i>S. and Marper v. the United Kingdom</i> (Lielā palāta; pieteikums Nr. 30562/04)	215–217
2011. gada 28. februāra spriedums lietā <i>Oklešen and Pokopališko Pogrebne Storitve Leopold Oklešen S.P. v. Slovenia</i> (pieteikums Nr. 35264/04)	414, 415
2011. gada 21. jūnija spriedums lietā <i>Ponomaryovi v. Bulgaria</i> (pieteikums Nr. 5335/05)	742
2012. gada 7. jūnija spriedums lietā <i>Centro Europa 7 S.R.L. and di Stefano v. Italy</i> (Lielā palāta, pieteikums Nr. 38433/09)	414, 639
2012. gada 24. septembra spriedums lietā <i>Malik v. the United Kingdom</i> (pieteikums Nr. 23780/08)	415

2013. gada 14. maija lēmums lietā <i>Cichopek and 1627 others v. Poland</i> (pieteikums Nr. 15189/10).....	79
2013. gada 4. jūnija lēmums lietā <i>Peruzzo and Martens v. Germany</i> (pieteikums Nr. 7841/08).....	215
2013. gada 12. jūlija spriedums lietā <i>Allen v. the United Kingdom</i> (Lielā palāta; pieteikums Nr. 25424/09).....	215, 216
2014. gada 12. jūnija spriedums lietā <i>Berger-Krall and Others v. Slovenia</i> (pieteikums Nr. 14717/04).....	79
2015. gada 12. maija spriedums lietā <i>Gogitidze and Others v. Georgia</i> (pieteikums Nr. 36862/05)	479, 482, 483
2015. gada 1. jūnija spriedums lietā <i>Vékony v. Hungary</i> (pieteikums Nr. 65681/13)	414
2016. gada 21. jūnija spriedums lietā <i>Ramadan v. Malta</i> (pieteikums Nr. 76136/12).....	574
2017. gada 19. septembra spriedums lietā <i>Regner v. The Czech Republic</i> (pieteikums Nr. 35289/11)	31, 32
2018. gada 7. jūnija spriedums lietā <i>O'Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd v. Ireland</i> (pieteikums Nr. 44460/16).....	392, 414, 640, 659
2018. gada 26. jūnija spriedums lietā <i>Telbis and Viziteu v. Romania</i> (pieteikums Nr. 47911/15)	483
2018. gada 25. septembra spriedums lietā <i>Denisov v. Ukraine</i> (pieteikums Nr. 76639/11)	414
2018. gada 2. oktobra spriedums lietā <i>Mutu and Pechstein v. Switzerland</i> (pieteikums Nr. 40575/10).....	89
2019. gada 14. marta spriedums lietā <i>Kangers v. Latvia</i> (pieteikums Nr. 35726/10).....	365
2019. gada 8. oktobra spriedums lietā <i>Balsamo v. San Marino</i> (pieteikumi Nr. 20319/17 un Nr. 21414/17)	480
2019. gada 12. novembra spriedums lietā <i>Affaire S.A. Bio d'Ardenne c. Belgique</i> (pieteikums Nr. 44457/11)	407
2020. gada 25. jūnija spriedums lietā <i>Ghoumid and Others v. France</i> (pieteikums Nr. 52273/16).....	567
2020. gada 22. decembra spriedums lietā <i>Selahattin Demirtaş v. Turkey (Nr. 2)</i> (Lielā palāta; pieteikums Nr. 14305/17).....	333, 342, 349

2021. gada 8. aprīļa spriedums lietā <i>Vavrička un citi pret Čehijas Republiku</i> (pieteikums Nr. 47621/13 un citi)	352
2021. gada 22. aprīļa spriedums lietā <i>Avaz Zeynalov v. Azerbaijan</i> (pieteikums Nr. 37816/12)	215
2021. gada 20. maija spriedums lietā <i>Beg S. P. A. v. Italy</i> (pieteikums Nr. 5312/11)	89
2022. gada 5. aprīļa spriedums lietā <i>NIT S.R.L. v. the Republic of Moldova</i> (pieteikums Nr. 28470/12)	414
2022. gada 3. maija spriedums lietā <i>Nalbant and Others v. Turkey</i> (pieteikums Nr. 59914/16)	123
2023. gada 30. janvāra spriedums lietā <i>Juszczyszyn v. Poland</i> (pieteikums Nr. 35599/20)	414
2023. gada 23. maija lēmums lietā <i>Gapoņenko v. Latvia</i> (pieteikums Nr. 30237/18)	504
2023. gada 26. septembra spriedums lietā <i>Yordanov and Others v. Bulgaria</i> (pieteikumi Nr. 265/17 un Nr. 26473/18)	485–487
2023. gada 16. novembra spriedums lietā <i>Džibuti and Others v. Latvia</i> (pieteikums Nr. 225/20)	677, 720, 741, 778, 779
2024. gada 11. jūnija spriedums lietā <i>Nealon and Hallam v. the United Kingdom</i> (Lielā palāta; pieteikumi Nr. 32483/19 un 35049/19)	479
2024. gada 18. jūlija spriedums lietā <i>Djeri un citi pret Latviju</i> (pieteikums Nr. 50942/20 un 2022/21)	773

2. Eiropas Cilvēktiesību komisijas lēmums

1996. gada 27. novembra lēmums par pieteikuma pieņemamību lietā <i>Nordström-Janzon and Nordström-Lehtinen v. the Netherlands</i> (pieteikums Nr. 28101/95)	89

3. Eiropas Savienības Tiesas nolēmumi

1976. gada 20. maija spriedums lietā Nr. 104/75 <i>De Peijper</i> , ECLI:EU:C:1976:67	401
1994. gada 5. oktobra spriedums lietā C-280/93 <i>Federal Republic of Germany v Council of the European Union</i> , ECLI:EU:C:1994:367	417
2004. gada 14. decembra spriedums lietā C-210/03 <i>Swedish Match AB and Swedish Match UK Ltd v Secretary of State for Health</i> , ECLI:EU:C:2004:802	417

2009. gada 10. februāra spriedums lietā C-110/05 <i>Commission v. Italian Republic</i> , ECLI:EU:C:2009:66.....	397
2010. gada 2. marta spriedums lietā C-135/08 <i>Rottman</i> , ECLI:EU:C:2010:104	567, 574
2010. gada 22. decembra spriedums lietā C-279/09 <i>DEB</i> <i>Deutsche Energiehandels-und Beratungsgesellschaft mbH</i> , ECLI:EU:C:2010:811	129
2012. gada 13. jūnija rīkojums lietā C-156/12 <i>GREP GmbH</i> , ECLI:EU:C:2012:342	129
2013. gada 22. janvāra spriedums lietā C-283/11 <i>Sky Österreich</i> <i>GmbH v Österreichischer Rundfunk</i> , ECLI:EU:C:2013:28	418
2014. gada 27. marta spriedums lietā C-314/12 <i>UPC Telekabel</i> <i>Wien GmbH v Constantin Film Verleih GmbH and Wega</i> <i>Filmproduktionsgesellschaft mbH</i> , ECLI:EU:C:2014:192	416
2015. gada 22. janvāra spriedums lietā C-282/13 <i>T-Mobile Austria</i> , ECLI:EU:C:2015:24	653
2015. gada 3. septembra spriedums lietā C-398/13 <i>P Inuit</i> <i>Tapiriit Kanatami and Others v European Commission</i> , ECLI:EU:C:2015:535	418
2016. gada 7. aprīļa spriedums lietā C-284/15 <i>Office national</i> <i>de l'emploi (ONEm) v M and M v Office national de l'emploi</i> <i>(ONEm) and Caisse auxiliaire de paiement des allocations</i> <i>de chômage (CAPAC)</i> , ECLI:EU:C:2016:220	416
2016. gada 30. jūnija spriedums lietā C-134/15 <i>Lidl GmbH &</i> <i>Co. KG pret Freistaat Sachsen</i> , ECLI:EU:C:2016:498	416, 419
2016. gada 19. oktobra spriedums lietā C-148/15 <i>Deutsche</i> <i>Parkinson Vereinigung</i> , ECLI:EU:C:2016:776	399, 401
2017. gada 26. jūlija spriedums lietā C-560/15 <i>Europa</i> <i>Way Srl un Persidera SpA pret Autorità per le Garanzie nelle</i> <i>Comunicazioni u. c.</i> , ECLI:EU:C:2017:593	634
2018. gada 7. augusta spriedums lietā C-120/17 <i>Administratīvā</i> <i>rajona tiesa pret Ministru kabinetu</i> , ECLI:EU:C:2018:638	159
2019. gada 12. marta spriedums lietā C-221/17 <i>Tjebbes u. c.</i> , ECLI:EU:C:2019:189	574
2019. gada 11. jūlija spriedums apvienotajās lietās C-180/18, C-286/18 un C-287/18 <i>Agrenergy u. c.</i> , ECLI:EU:C:2019:605	150, 157

2020. gada 22. janvāra spriedums lietā C-177/18 <i>Almudena Baldonado Martín v. Ayuntamiento de Madrid</i> , ECLI:EU:C:2020:26.....	32
2020. gada 3. marta spriedums lietā C-75/18 <i>Vodafone Magyarország</i> , ECLI:EU:C:2020:139	151
2021. gada 6. maija spriedums lietā C-142/20 <i>Analisi G. Caracciolo</i> , ECLI:EU:C:2021:368	514, 515
2022. gada 10. februāra spriedums lietā C-499/20 <i>DIMCO Dimovasili M.I.K.E.</i> , ECLI:EU:C:2022:93	397
2022. gada 5. maija spriedums lietā C-83/20 <i>BPC Lux 2 and Others v. Banco de Portugal and Others</i> , ECLI:EU:C:2022:346	32
2023. gada 12. janvāra spriedums apvienotajās lietās C-702/20, C-17/21 <i>Dobeles HES</i> , ECLI:EU:C:2023:1	156
2024. gada 4. oktobra spriedums apvienotajās lietās C-767/22, C-49/23 un C-161/23 <i>1Dream u. c.</i> , ECLI:EU:C:2024:823	27, 32, 472, 482

4. Ārvalstu tiesas spriedumi

Federal Constitutional Court, Order of the Second Chamber of the Second Senate – 2 BvR 235/87.....	378
Igaunijas Augstākās tiesas 2021. gada 23. decembra spriedums lietā Nr. 5-21-32	339
Igaunijas Augstākā tiesa 2024. gada 3. jūnija spriedums.....	679

CITU AVOTU RĀDĪTĀJS, UZ KURIEM SPRIEDUMOS DOTAS ATSAUCES

lpp.

Normu radišanas un politikas dokumenti

Normatīvo tiesību aktu projekti

Likumprojekts "Elektronisko sakaru likums" (Nr. 1216/Lp13) ...	621, 622, 625, 646–648, 651, 652, 654, 655
Likumprojekts "Grozījumi Azartspēļu un izložu likumā" (Nr. 1018/Lp13)	232
Likumprojekts "Grozījumi Izglītības likumā" (Nr. 1519/Lp13)	675, 676, 680, 685, 689, 729–734, 739, 758
Likumprojekts "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" (Nr. 1000/Lp12)	474
Likumprojekts Grozījumi likumā "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību" (Nr. 843/Lp13)	58, 60, 64, 69, 71, 72
Likumprojekts "Grozījumi likumā "Par nodokļiem un nodevām" (Nr. 389/Lp10)	370
Likumprojekts "Grozījumi Likumā par ostām" (Nr. 1045/Lp13)	313
Likumprojekts "Grozījumi Noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likumā" (Nr. 952/Lp12)	474
Likumprojekts "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā" (Nr. 1520/Lp13)	734
Likumprojekts "Maksātnespējas likums" (Nr. 1621/Lp9)	176, 184, 185
Likumprojekts "Likums "Par padomju un nacistisko režīmu slavinošu objektu eksponēšanas aizliegumu un to demontāžu Latvijas Republikas teritorijā"" (Nr. 1486/Lp13)	590, 600, 607
Likumprojekts "Par pagaidu papildu prasībām Saeimas deputātu un pašvaldību domju deputātu darbam" (Nr. 1225/Lp13)	335–337, 344, 351
Likumprojekts "Sodu reģistra likums" (Nr. 641/Lp11)	211, 212

*Normatīvo tiesību aktu anotācijas
(sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumi)*

Likumprojekta "Elektronisko sakaru likums" (Nr. 1216/Lp13) anotācija.....	647
Likumprojekta "Grozījumi Azartspēļu un izložu likumā" (Nr. 1018/Lp13) anotācija.....	231, 235
Likumprojekta "Grozījumi Civilprocesa likumā" (Nr. 599/Lp13) anotācija	93
Likumprojekta "Grozījumi Izglītības likumā" (Nr. 1519/Lp13) anotācija.....	674–676, 685, 703, 729, 733, 739, 758
Likumprojekta "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" (Nr. 1000/Lp12) anotācija.....	474
Likumprojekta "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" (Nr. 1323/Lp13) anotācija.....	29
Likumprojekta "Grozījumi likumā "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību" (843/Lp13) anotācija.....	58, 69, 71, 72, 75
Likumprojekta "Grozījumi Likumā par ostām" (Nr. 1045/Lp13) anotācija	313
Likumprojekta "Grozījumi likumā "Par pašvaldībām"" (Nr. 1582/Lp9) anotācija.....	273
Likumprojekta "Grozījumi Noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likumā" (Nr. 952/Lp12) anotācija.....	474
Likumprojekta "Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā" (Nr. 824/Lp13) anotācija	518, 520, 522, 527, 531–533, 539
Likumprojekta "Grozījums likumā "Par sociālo drošību"" (Nr. 817/Lp13) anotācija.....	518, 520, 522, 527, 531–534, 539
Likumprojekta "Likums "Par padomju un nacistisko režīmu slavinošu objektu eksponēšanas aizliegumu un to demontāžu Latvijas Republikas teritorijā"" (Nr. 1486/Lp13) anotācija.....	586, 602, 608, 612

Likumprojekta "Par pagaidu papildu prasībām Saeimas deputātu un pašvaldību domju deputātu darbam" (Nr. 1225/Lp13) anotācija.....	329
Likumprojekta "Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību" anotācija	777
Likumprojekta "Sodu reģistra likums" (Nr. 641/Lp11) anotācija	212
Ministru kabineta noteikumu projekta (TA-1671) "Grozījumi Ministru kabineta 2009. gada 10. marta noteikumos Nr. 221 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā" anotācija.....	146, 153, 158
Ministru kabineta noteikumu projekta (21-TA-1762) "Grozījumi Ministru kabineta 2021. gada 28. septembra noteikumos Nr. 662 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" anotācija	394
Ministru kabineta noteikumu projekta (22-TA-436) "Grozījumi Ministru kabineta 2021. gada 28. septembra noteikumos Nr. 662 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi" Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" anotācija	345
Ministru kabineta noteikumu projekta (22-TA-2609) "Grozījumi Ministru kabineta 2021. gada 28. septembra noteikumos Nr. 662 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" anotācija	406
Ministru kabineta noteikumu projekta (TA-1633) "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, uzraudzību un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā" anotācija.....	134, 136, 153
Ministru kabineta noteikumu projekta "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā" (10.03.2009. noteikumi Nr. 221) anotācija.....	134, 136, 141

Protokols

Ministru kabineta 2020. gada 30. septembra ārkārtas sēdes protokols Nr. 57	537

Stenogrammas un videoieraksti

Ministru kabineta 2021. gada 21. decembra ārkārtas sēdes videoieraksts.....	395, 399
9. Saeimas 2010. gada 17. jūnija sēdes stenogramma	185

13. Saeimas 2021. gada 15. aprīļa sēdes stenogramma	229, 231, 242, 243
13. Saeimas 2022. gada 16. jūnija sēdes stenogramma	734

Koncepcija

Koncepcija "Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu" (apstiprināta ar Ministru kabineta 30.10.2014. rikojumu Nr. 619)	533

Citi politikas plānošanas un ar plānošanu saistītie dokumenti

Finanšu ministrijas informatīvais ziņojums "Par priekšlikumiem valsts budžeta ieņēmumiem un izdevumiem 2021. gadam un ietvaram 2021.–2023. gadam"	534
Gaisa piesārņojuma samazināšanas rīcības plāns 2020.–2030. gadam	251
Izglītības un zinātnes ministrijas rīcības plāns "Kā sasniegt rezultātu un novērst riskus, īstenojot pāreju uz mācībām valsts valodā (2023–2025)"	686, 746
Latvijas ostu attīstības programma 2014.–2020. gadam. Pieejama: <i>sam.gov.lv</i>	305
Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012.–2018. gadam. – Rīga, 2012	729
Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas informatīvais ziņojums "Latvijas stratēģija klimatneitralitātes sasniegšanai līdz 2050. gadam"	252
Jūrmalas pilsētas attīstības stratēģija 2010.–2030. gadam	255, 271
Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020. gadam (apstiprināts ar Saeimas 20.12.2012. lēmumu)	730

Citi avoti

Literatūra

Bleiere D. Padomju otrreizējā okupācija Latvijā / Nacionālā enciklopēdija, 25.04.2023. Pieejams: <i>enciklopedija.lv</i>	597
Bleiere D. 1941. gada 14. jūnija deportācija Latvijā / Nacionālā enciklopēdija, 09.01.2023. Pieejams: <i>enciklopedija.lv</i>	597
Bleiere D. u. c. Latvijas vēsture. 20. gadsimts. – Rīga: Jumava, 2005	725, 726
Burgi M. Kommunalrecht. – München: Beck, 2019	615

Butulis I., Zunda A. Latvijas vēsture. Labots un papildināts trešais izdevums. – Rīga: Jumava, 2019	725
Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1.–28. nodaļa). Otrais papildinātais izdevums. Sagatavojis autoru kolektīvs. Prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016.....	125
Civilprocesa likuma komentāri. II daļa (29.–60. ¹ nodaļa). Otrais papildinātais izdevums. Prof. K. Torgāna un A. Laviņa zinātniskajā redakcijā. A. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2021	183
Cudny W., Appelblad H. Monuments and Their Functions in Urban Public Space // Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography, 2019, Vol. 73, Issue 5	595
Dišlers K. Ievads administratīvo tiesību zinātnē. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002	378
Dribins L. Latvijas Nacionālo minoritāšu historiogrāfija atjaunotajā Latvijas Republikā 1990.–2008. gadā // Latvijas vēstures institūta žurnāls Nr. 1(70), 2009	727
Dribins L., Goldmanis J. Mazākumtautību devums Latvijas Republikas kultūrā. Grām.: Stradiņš J. (red.) Latvieši un Latvija: akadēmiskie raksti. IV sējums "Latvijas kultūra, izglītība, zinātne". – Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2013	725
Eglīte P. Padomju okupācijas režīms Baltijā 1944.–1959. gadā: politika un tās sekas // Latvijas Vēstnesis, 20.06.2002., Nr. 93	726–728
Epping V. Grundrechte. 8. Aufl. – Berlin: Springer, 2019.....	224
Gabowitsch M. What Has Happened to Soviet War Memorials since 1989/91? // Journal of Soviet and Post-Soviet Politics and Society, 2021.....	612
Hanovs D. Kolektīvās atmiņas Eiropas kultūrtelpā: konflikti un iekļaujošais potenciāls. Grām.: Atmiņu kopienas: atceres un aizmiršanas kultūra Latvijā. – Rīga: Zelta Grauds, 2016.....	612
Johnson N. C. Mapping Monuments: The Shaping of Public Space and Cultural Identities // Visual Communication, 2002, Vol. 1, Issue 3, pp. 293–298	595
Kačevska I. Starptautiskās komerciālās arbitražas tiesības. Promocijas darbs. – Rīga: LU Juridiskā fakultāte, 2010. Pieejams: dspace.lu.lv	88
Kalnciema A., Šķinķe I. 1949. gada 25. marta deportācijas skaitliskais raksturojums // Latvijas arhīvi, 2010, Nr. 2, 158.–196. lpp.	597

Kellerbauer M., Klamert M., Tomkin J. (Eds.) The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights. The Commentary. – Oxford: Oxford University, 2019	416–419
Latvijas Republikas Satversmes komentāri. II nodaļa. Saeima. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2020	339, 354, 356
Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011	182, 376, 378
Light D., Young C. Public Memory, Commemoration, and Transitional Justice: Reconfiguring the Past in Public Space. In: Stan L., Nedelsky N. (eds.) Post-Communist Transitional Justice. Lessons from Twenty-Five Years of Experience. – New York: Cambridge University, 2015	597
Medda-Windischer R. Old and New Minorities: Diversity Governance and Social Cohesion from the Perspective of Minority Rights // Acta Universitatis Sapientiae, European and Regional Studies, 2017, Vol. 11, Issue 1	777
Mintaurs M. Cīņa ar ēnu. Par pieminēkļu derīgumu un kaitīgumu dzīvei // Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls, 2022, Nr. 2 (117)	616
Mintaurs M. Pieminēkļi un atmiņa: padomju perioda kultūras mantojums Latvijā. Grām.: Atmiņu kopienas: atceres un aizmiršanas kultūra Latvijā. – Rīga: Zelta Grauds, 2016.....	597, 612
Nielsen S. S. et al. SARS-CoV-2 in animals: susceptibility of animal species, risk for animal and public health, monitoring, prevention and control. Pieejams: <i>ecdc.europa.eu</i>	398, 403, 404
Oelz M., Olney S., Tomei M. Equal Pay: An Introductory Guide. – Geneva: International Labour Organization, 2013	439, 440
Orvels Dž. Dzīvnieku ferma // Avots, 1988, Nr. 6	356
Ozola-Balode Z. Kopš vasaras Latvijā demontēti 120 pieminēkļi // LSM, 14.11.2022. Pieejams: <i>lsm.lv</i>	604
Pleps J. Baltijas valstu valstiskā nepārtrauktība. Grām.: Nepārtrauktības doktrīna Latvijas vēstures kontekstā. – Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmijas Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 2017	596
Pleps J. Rīkojumā paredzētie ierobežojumi vispārēji attiecas uz visu valsts konstitucionālo orgānu amatpersonām // Jurista Vārds, 02.11.2021., Nr. 44(1206)	355

Plēps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Trešais izdevums ar Daini Īvāni priekšvārdu. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2021.....	354
Riekstiņš J. PSRS okupācijas armijas noziegumi Latvijā. 1940.–1991. gads. – Rīga: Tieslietu ministrija, 2020.....	597
Rozenfelds J. Lietu tiesības. – Rīga: Zvaigzne ABC, 2011.....	59
Saeimas Juridiskā biroja dokumenti. 1993–2013. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013.....	356, 357
Schöning F., Ziegler C. What is State Aid. In: Hancher L., de Hauteclocque A., Salerno F. M. (Eds.) State Aid and The Energy Sector. Oxford: Hart, 2018.....	156
Sinaiskis V. Latvijas civiltiesību apskats. Lietu tiesības. Saistību tiesības. – Rīga: Latvijas Juristu biedrība, 1996.....	59
Sokolowski M. M. European Law on Combined Heat and Power. – New York: Routledge, 2021.....	160
Švābe A. (red.) Latvju enciklopēdija. Otrais sējums. – Stokholma: Trīs zvaigznes, 1950-1951, faksimilizdevums. Rīga: Antēra, 2005.....	725
Torgāns K. Saistību tiesības. I daļa. Mācību grāmata. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006.....	191
Van Bavel J., Willer R. and others. Using social and behavioural science to support COVID-19 pandemic response. Nature human behavior, 2020.....	355
Vispārējie tiesību principi: Tiesiskā drošība un tiesiskā palīdzība. Valsts pārvalde. Bizness. Jurisprudence. Rakstu krājums. Autoru kolektīvs Ringolda Baloža vadībā. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017.....	575
Walden I. Telecommunications Law and Regulation. Fifth edition. –Oxford University Press, 2011.....	649
Wood W. Attitude Change: Persuasion and Social Influence. Annual Review of Psychology, 2000.....	354
Ziemele I. (zin. red.) Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Otrais papildinātais izdevums. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2021.....	349
Ziemele I. The State Border between Latvia and Russia and the Doctrine of Continuity of the Republic of Latvia. Grām.: International and Constitutional Law in Interaction Baltic Yearbook of International Law, 2009, Vol 9.....	596

Citi juridiskās prakses materiāli

Atjaunīgo energoresursu (AER) īpatsvars 2004–2021: Centrālās statistikas pārvaldes Statistikas datubāzes dati Pieejams: https://stat.gov.lv	159
Bite iegādājas "Unistars" un iegūst piekļuvi 5G frekvencei – Tirgus vēstis – Latvijas reitingi, 20.04.2017. Pieejams: https://www.reitingi.lv/lv/news/komercizinas/114231-bite-iegadajas-unistars-un-iegust-piekluvi-5g-frekvencei.html	667
Centrālās statistikas pārvaldes dati par minimālo ienākumu mediānu. Pieejami: data.stat.gov.lv	540
Centrālās statistikas pārvaldes inflācijas kalkulators. Pieejams: tools.csb.gov.lv/cpi_calculator/lv	540
Community and Integration. National Minorities. Pieejams: bmi.bund.de	778
Congress of Local and Regional Authorities. A contemporary commentary by the Congress on the explanatory report to the European Charter of Local Self-Government, CG-FORUM(2020)02-05	303
Congress of Local and Regional Authorities. The consultation of local authorities by higher levels of govern. The right to consultation in the Charter, CG35(2018)20final	304
Deklarācija par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību. 14.12.2022.....	232, 426
Eiropas Centra nacionālo minoritāšu jautājumos (<i>European Centre for Minority Issues</i>) trešais ziņojuma. Pieejams: ecmi.de	777
Eiropas Enerģētikas regulatoru padomes ziņojums "Status Review of Renewable Support "Statusi n Europe for 2018 and 2019"	160
Eiropas Komisijas pētījums "Standarta Eiropabarometrs 99". Pieejams: europa.eu	502
Eiropas Padomes Vietējo un reģionālo pašvaldību kongresa paskaidrojošais memorands "Kongresa mūsdienu komentārs Eiropas Vietējo pašvaldību hartas Skaidrojošajam ziņojumam". Eiropas Padome, 2020. gada 12. februāris, CG38(2020)11prov. Pieejams: rm.coe.int	601, 603, 614
Eiropas Savienības Tiesas Ģenerāladvokāta 2013. gada 19. februāra viedoklis lietā C-426/11 <i>Mark Alema-Herron and Others v Parkwood Leisure Ltd</i> (ECLI:EU:C:2013:82)	418

Eiropas Savienības Tiesas Ģenerāladvokāta Prīta Pikamēes (<i>Priit Pikamäe</i>) 2024. gada 11. jūlija secinājums apvienotajās lietās C-767/22, C-49/23 un C-161/23 <i>1Dream u. c.</i> (ECLI:EU:C:2024:608)	482
Eiropas Slimību profilakses un kontroles centra 2020. gada 24. septembra publikācija "Guidelines for the implementation of nonpharmaceutical interventions against COVID-19"	400
European Food Safety Authority. Monitoring of SARS-CoV-2 infection in mustelid	403
Explanatory Note by the UNCITRAL secretariat on the 1985 Model Law on International Commercial Arbitration as amended in 2006	100
Finanšu darbības uzdevumu grupas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas jautājumos 4. rekomendācija "Konfiskācija un pagaidu pasākumi": <i>Methodology for Assessing Technical Compliance with the FATF Recommendations and the Effectiveness of AML/CFT/CPF Systems</i> . FATF, Paris, August 2024	484, 485
Izglītības un zinātnes ministrijas vēstule Nr.4-2e/22/2098. Pieejama: <i>titania.saeima.lv</i>	734
Labklājības ministrijas pētījums "Jaunas metodoloģijas izstrāde iztikas minimuma patēriņa preču un pakalpojumu groza noteikšanai un tās aprobācija (izmēģinājumu projekti)". Pieejams: <i>lm.gov.lv</i>	540, 551
Latviešu valodas aģentūras pētījums "Valodas situācija Latvijā: 2016–2020"	679, 685, 686, 730, 739, 741, 763, 770
Latviešu valodas aģentūras pētījums "Valodas situācija Latvijā 2021–2027"	682, 757
Latvijas Izglītības un zinātnes darbinieku arodbiedrības pētījums "Pedagogu darba tiesības izglītības iestādēs". Pieejams: <i>lizda.lv</i>	447
Latvijas komentārs par Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību konsultatīvās komitejas ceturto viedokli par Latviju. Pieejams: <i>mfa.gov.lv</i>	779
Latvijas Sarkanais Krusts. Humānā palīdzība. Pieejams: <i>redcross.lv</i>	551

Liepājas Universitātes pētījums "Pirmsskolēnu latviešu valodas apguves rezultāti Latvijā: Kurzemē, Rīgā un Latgalē. Latviešu valodas apguve" (2021. g.)	684, 685, 696, 705, 739, 745, 750, 763, 773
Maksātnespējas kontroles dienesta Informatīvais materiāls par maksātnespējas procesa administratora uzraudzības instrumentu piemērošanas principiem. Pieejams: www.mkd.gov.lv	194
Mazaizsargāto ģimeņu bērniem iespējams saņemt bezmaksas skolas preču komplektus. Pieejams: atbalstapakas.lv	543
Monitorings "Kompetencēs balstīta mācību satura īstenošanas 2020./2021. mācību gada rezultāti, salīdzinot ar 2019./2020. mācību gada rezultātiem"	684
Par valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu: Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas 2012. gada 17. septembra viedoklis. Grām.: Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012	735
Pasaules Dzīvnieku veselības organizācija datu par dzīvnieku saslimstību apkopojumi: <i>World Organization for Animal Health. SARS-CoV-2 in animals – situation report</i>	403
Pasaules Dzīvnieku veselības organizācijas 2021. gada 20. janvāra riska novērtējums: <i>World Organization for Animal Health. Guidance on working with farmed animals of species susceptible to infection with SARS-CoV-2</i>	398, 400, 401
Pasaules Veselības organizācijas Pasaules vakcīnu rīcības plāns 2011–2020	340
Pasaules Veselības organizācijas Pasaules Covid-19 vakcīnu stratēģijas mainīgajā pasaulē 2022. gada jūlija atjauninājums	340
Pasaules Veselības organizācijas stratēģija, lai sasniegtu globālu vakcināciju pret Covid-19 līdz 2022. gada vidum	340
Pasaules Veselības organizācijas 2020. gada 9. jūlija zinātniskais apraksts "SARS-CoV-2 pārņemšana: ietekme uz infekciju profilakses pasākumiem"	343
Pasaules Veselības organizācijas 2021. gada 20. janvāra riska ziņojums par SARS-CoV-2 izplatību kažokzvēru vidū: <i>World Health Organization. SARS-CoV-2 in animals used for fur farming</i>	398, 400, 401

Pašvaldības prasa kompensēt 800 000 eiro par padomju režīmu slavinošo pieminekļu demontāžu // LSM, 23.11.2022. Pieejams: <i>lsm.lv</i>	604
Pētījums "Attieksme pret latviešu valodu un tās mācību procesu" (2016–2020)	770
Pētījums "Atzinums par Latvijas lielo ostu pārvalžu iespējamo pārveidošanu par valsts kapitālsabiedrībām". Pieejams: <i>petijumi.mk.gov.lv/</i>	312, 313
Pētījums "Centralizēto eksāmenu pēdējo trīs gadu rezultātu analīze un sagatavotība pārejai uz vienotu latviešu valodas eksāmenu 2010. g."	708
Pētījums "Izglītības kvalitātes nodrošināšana un iekļaujoša vide" (01.09.2023.–29.02.2024.)	687
Pētījums "Personu atbrīvošana no tiesas izdevumu un drošības naudas samaksas valsts ienākumos civillietās". Rīgas apgabaltiesa, 2020.	121
Pētījums "Privāto izglītības iestāžu ieguldījums vispārējās izglītības nodrošināšanā" (2023. g.)	745
Publiskais pārskats par CERT.LV uzdevumu izpildi par 2023. gada 2. ceturksni. Pieejams: <i>cert.lv</i>	504
11. Saeimas Juridiskās komisijas Pilsonības likuma grozījumu apakškomisijas 2012. gada 28. marta sēdes audioieraksts	570
11. Saeimas Juridiskās komisijas Pilsonības likuma grozījumu apakškomisijas 2012. gada 4. jūlija sēdes audioieraksts	569, 570
13. Saeimas Juridiskās komisijas 2021. gada 20. aprīļa sēdes protokols Nr. 196	69
13. Saeimas Juridiskās komisijas 2021. gada 12. maija sēdes protokols Nr. 202	69
13. Saeimas Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijas ar likumprojektu "Grozījumi Ostu likumā" Nr. 1045/Lp13 saistītie sēdes materiāli	313
Satiksmes ministrijas Sakaru departamenta 2001. gada 23. janvāra vēstule	639, 640, 654, 659
Satversmes aizsardzības biroja 2022. gada darbības pārskats. Pieejams: <i>sab.gov.lv</i>	503
Satversmes tiesas reglaments	196, 265

Satversmes tiesas tiesneses Daigas Rezevskas atsevišķās domas lietā Nr. 2016-14-01.....	355
Satversmes tiesas 2023. gada 19. maija tiesas sēdes stenogramma	435, 437
Satversmes tiesas 2023. gada 22. maija tiesas sēdes stenogramma	438, 445, 449
Satversmes tiesas 2023. gada 30. maija tiesas sēdes stenogramma	449
Satversmes tiesas 2023. gada 13. septembra tiesas sēdes stenogramma	307
Satversmes tiesas 2024. gada 13. jūnija tiesas sēdes lietā Nr. 2023-15-01 audioieraksts	764
Skolotāja profesijas standarts (12.06.2020. saskaņots Profesionālās izglītības un nodarbinātības trīspusējā sadarbības apakšpadomē)	431, 441, 442
Starpsvaldību līgumi un to izpildprogrammas. Izglītības un zinātnes ministrija. Pieejams: <i>izm.gov.lv</i>	741
Tiesībsarga pētījums "Bilingvālā izglītība" (2013. g.)	696
Valsts drošības dienesta publiskais pārskats par Valsts drošības dienesta darbību 2022. gadā. Pieejams: <i>vdd.gov.lv</i>	503
Valsts kontroles revīzijas ziņojums. Pašvaldību sniegtās sociālās palīdzības tiesiskums un efektivitāte. Rīga, 2014.....	544
Valsts kontroles revīzijas ziņojums (2024. gada 13. jūnijs): Vai sagatavojam nepieciešamos pedagogus un rūpējamies par to noturību profesijā?	749
Valsts kontroles revīzijas ziņojums. Vai valstī īstenotā sociālās iekļaušanas politika sasniedz tai izvirzītos mērķus nabadzības mazināšanas jomā? Rīga, 2020	525, 544
Valsts prezidenta 2020. gada 3. marta paziņojums Nr. 8 "Valsts konstitucionālo orgānu darbības pamatprincipi ārkārtējā situācijā"	355
Valsts SIA "Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs" pārskats "Gaisa kvalitātes novērtējums Latvijā 2014.–2018. gads".....	259
Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas 2021. gada 7. oktobra atzinums Nr. 1-18/8917	226

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas 2021. gada 13. oktobra atzinums Nr. 1-18/9091	249, 250, 254, 256, 263–265
Vienota skola. Izglītības kvalitātes valsts dienests. Pieejams: <i>ikvd.gov.lv</i>	736
Why is competition policy important for consumers? Pieejams: <i>competition-policy.ec.europa.eu</i>	650